OPERVM
DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOPI

Pars altera.

MADRITI,

Ex Typographia Regia.

CIↃ IↃ XCIX.

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOPI
SENTENTIARVM
LIBRI TRES.

PER GARCIAM DE LOAISA
Sacræ Theologiæ Doctorem, Archidiaconum de Guadal. Eccles. Tolet. Canonicum,
Emendati, et notis illustrati.

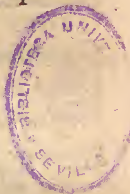
PHILIPPO HISPANIARVM PRINCIPI.

Garcia de Loaisa. S. P. D.

SCIENTIAM morum, quam ἠθικὴν Græci appellant, à iuuenilis ætatis ardore, & inconstantia alienam esse sapientes Physici docent. Verùm in viris principibus alia est conditio: ijs enim virtus ante diem contingit, præsertim Christiana fide, & religione imbutis, qua appetitiones rebellantes in adolescentiæ flore molliuntur, & humani mores diuinis institutis in officio retinentur. Nouerat id aptius is, qui adolescenti scripsit, iuuenilia desideria fuge, sectare verò iustitiam, fidem, charitatem, & pacem, cum ijs, qui inuocant Dominum de corde puro. Vnde, iucundissime Princeps, hos libros sententiarum à D. Isidoro, sanguine Gottho Regio orto, Episcopo Hispalensi conscriptos tibi in hac ætate dicandos censui, quos adhibitis M. SS. CC. emendaui, & notis obscuris locis aliquam lucem, & nouis erratis vetustatem dedi. In illis vniuersum officium Christianum leges, quo animum ad omne virtutis genus informabis; vt adolescentiám honestè, & splendidè possis agere, à libidinibus arcere, & in labore, & animi patientia litterarumque meditatione sedulò exercere: vt in prouida senecta in amore rerum diuinarum summa cum auctoritate, & expectatione conquiescas. Duæ cum sint viæ, quibus ad sapientiæ regiam

regiam tendimus, vox, & lectio: in vtraque te laborare cupio. Cum enim sis ad humani imperij fastigium vocatus, principatu adepto, debes orbem tibi subditum difficili disciplina regendi, ad tranquillam viuendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod præsidio diuino fretus consequêris, si ad præceptoris vocem, & librorum lectionem (quod potissimùm est) vsum rerum addideris, quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, veluti à regendi peritissimo artifice cognosces; cui melius, quàm Portio conuenit illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. O te fœlicem, à quo rem improbam petere nemo audet; simulque addisces fortunæ amplitudine, hoc vno animum mutari, vt prodesse populis tantùm possis, quantum optimo imperio velis. Vale.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI SENTENTIARVM.

INDEX CAPITVM Libri Secundi.

De

INDEX CAPITVM
Libri Tertij.

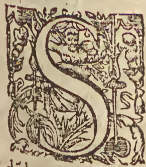
De

FINIS.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. SENTENTIARVM

LIBER PRIMVS.

Quod Deus summus, & incommutabilis sit. Cap. I.

SVMMVM [a] bonum Deus est, quia incõmutabilis est, & corrũpi omninò non potest. [b] Creatura verò bonũ, sed non summum est; quia mutabilis est: & dũ sit quidẽ bonum, non tamẽ esse potest & summũ. [c] Quid est Dei immortalitas, nisi eius incõmutabilitas? Nã [d] & Angeli, & animę immortales sunt, sed immutabiles non sunt: Ideoq. solus Deus dicitur immortalis, quia solus incõmutabilis est. Nã [e] anima moritur, dum deserẽte Deo, de bono in malum mutatur, sic & Angelus, dũ, deserente Deo, est lapsus. [f] Quod materiã habet, vnde existat, mutabile est: quia de informi ad formã transit. Quod verò non habet materiã, immutabile est, sicut Deus vtiq. est. Benè [g], ac substãtialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas. Vnde & meritò cunctæ præponitur creaturæ. [h] Opus non consiliũ apud Deũ (credimus) mutari: nec variari eũ, quia per varia tempora diuersa præcipit; sed manens idem incõmutabilis, & æternus; quid cuiq. cõgruum esset tempori, ab ipsa tamen æternitate in eius mansit dispositione consilij. [i] Non vsu nostro aliud Deũ putare, aliud pulchritudinẽ eius, atq. aliud magnitudinẽ ipsius (debemus) sicut aliud est homo, aliud pulchritudo; quia, desistẽte pulchritudine, homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit Deum, corporeum esse credit: dũ pulchritudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit. [k] Ideo Deus dicitur simplex, siue nõ amittẽdo quod habet, seu quia nõ aliud est ipse, & aliud quod in ipso est. Inordinatè [l] dici, seu conferri vitijs ea, quæ ordinata sunt in Deo (patet) vtpotẽ simplicitas, quę aliquãdo dicitur pro stultitia, & nõ est. Apud Deũ A verò summa simplicitas est. Iuxta hanc regulam, & cætera æstimanda sunt.

[a] *Hinc ortum habuit, vt hic liber de summo bono à quibusdã appellaretur, à prima voce titulum libro imponentibus, more Hebræorum: cũ tamen à B. Isidoro inscriptus sit* sententiarũ liber, *vt auctor est Braulio Cæsaraugustanus Antistes, cõsentientibus etiam omnibus cc. m. ss. & Gratiano, Iuone Carnotensi, alijsq. Decretorum collectoribus. In Concil. etiã Tolet. 8. sic scriptum est:* Nostri sæculi Doctor egregius, Ecclesiæ Catholicæ nouissimum decus, præcedentibus ętate postremus, doctrinę cõparatione nõ infimus: atq. quod maius est, iã seculorũ finitorum doctissimus, cũ reuerentia nominãdus Isidorus, in libro B sententiarum 2. *Quo in loco Petrus* Crabbe *& Iouerius* pro seculorum finitorũ, *leguns* in seculorũ fine. *Sententia autẽ Isidori, quæ illic citatur, est li. 2. c. 31. de iuramẽto, & habetur apud Grat. 22. q. 4. c.* Nõ est obseruãdũ.

[b] *Fulg. de fid. ad* Petr. *c. 3. 21. 22. & Aug. de nat. boni in princip.*

[c] Ex *D. Gregorio, quem in his sententijs potissimè sequitur Isidorus, cũ propter admirabilẽ in eo sanctissimo viro morum doctrinã (quæ in eius scriptis præter cæteras quã plurimas maximasq. virtutes mirè elucet) tum propter amorẽ ex mutua familiaritate fratris Leandri & Gregorij conceptum, vt ex lib. 1. epist. Greg. indict. 9. epist. ad Leandrũ liquidò, cõstat. Inde eius scripta velut augustissima colit, ac veneratur.* C *Greg. itaq. lib. Moral. 25. c. 4.* Quid enim, *inquit,* mutabilitas, nisi mors quædã est? *&c. Totius sententiæ explicationem vide apud August. lib. 3. contra Maximum. c. 12.*

[d] *Omnes m. ss. cc. coniunctionem priorem reijciũt:* Nã Angeli & animæ, *sed retinenda, vt in editis. Locus est apud Greg. lib. Moral. 25. c. 4.*

[e] *August. lib. de duabus animabus. c. 8 mortẽ animæ auersionem esse à Deo dicit, & lib. 4. de Trinitate. c. 3.* Sicut anima Deo deficiente, *&c.*

[f] *Aug. 8 sup. Gen. ad litt. c. 20. 22 Omnis variatio & permutatio rerũ à materia ortum habet, eo quod materia habet* D *concretã priuationẽ: ex priuatione autem nascitur appetitus, & ex appetitu impulsus ad aliã formã, vt Aristoteles docuit lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, vt præclarè docet D. Thom. lib. 1. contra gentes c. 16. & 17.*

[g] *August. lib. 5 de Trinit. c. 1 probat, quod aliqua sint, quæ propriè prædicẽtur de Deo, vt est illud:* Ego sum, qui sum. *& quod sit immortalis.*

[h] Ex *Greg. lib. Moral. 16. c. 4. Et hoc est, quod eleganter asserit Aug. li. 1. de Ciuit. Dei. c. 13.* Nouit quiescẽs agere & agẽs quiescere, & potest ad opus nouum, nõ nouũ, sed sempiternũ adhibere consiliũ. D. Ambros. *lib. 2. offic. c. 10 probat Deum frequenter mutare sententiã, reprehendens iuramentũ Herodis, & impium Iephtæ facinus. Est de hac re longa disputatio in Concil. Tolet. 8.*

i D.Greg.li.18.Moral.c.28.& Aug.lib.6.de Trin.c.6. & lib.5.c.8.

k Ex Eucherio de formul.

l Est apud Magistrum sententiarum lib.1.dist.8.ex Greg. lib.16.Moral.c.20.

m Hieronymus in libello de his, quæ Deo in scripturis attribuuntur. Et Isidorus ipse fusè explicat hanc sententiam. lib.7.Etymol c.1.de Deo. Quem locum sumpsit ex Greg.lib. 32.Moral.c.6.dum interpretatur illud Iob: Commouisti me aduersus eum. ibi enim inquirit, an sit in Deo commotio.

n Gregorius epist.78.ad Mauritium Augustum, simplicitatis vocabulo, inquit, me fatuum appellat. Et simplex sumitur pro non malo, non versuto. Matth.10. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut colũbæ. Et Prouer.10. Benedicta omnis anima simplex. Et: qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

Quod immensus & omnipotens sit Deus. Cap. II.

NOn [a] ideo cælum, & terrã implet Deus, vt contineant eũ; sed vt ipsa potius contineantur ab eo. [b] Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem vnus, vbiq. tamen est totus. Non ita putandus est esse in omnibus Deus, vt vnaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est maxima maius, & minima minus; dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

Omnipotentiæ diuinæ maiestas cuncta potestatis suæ immensitate concludit, [c] nec euadendi potẽtiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circũquaque constringit. Cuncta enim intra diuini iudicij omnipotentiã coarctantur; siue quę continenda sunt, vt salua sint: siue quæ amputanda sunt, vt pereant. Nullatenus ergo (dicimus) posse effugere Deum quempiam. Qui enim eum nõ habet placatum, nequaquam euadere potest iratum.

Immẽsitas diuinæ magnitudinis ita [d] est, vt intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Et ideò interiorem, vt omnia cõtineat: ideò exteriorem, vt incircumscripta magnitudinis suæ immensitate omnia concludat. Per id ergo, quod exterior est, ostenditur esse creator; per id verò quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea, quę creata sunt, sine Deo essent, Deus intra omnia est. Verùm ne extra Deum essent, Deus exterior est, vt omnia concludantur ab eo.

[e] Cõsummatio alicuius facti dicitur perfectio: Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hũc sermonem de A vsu nostro [f] sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, vtcumque dici poßit: quoniam de Deo nihil dignè humanus sermo dicit.

Dũ localis non sit Deus, localiter tamen in [g] suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco mouetur, nec tempore, in seruis tamẽ suis & tempore, & loco mouetur, quoties ab eisdem localiter prædicatur.

Dum de Deo nec secũdum quantitatem, nec secundum qualitatem, nec secundũ situm, nec secundũ habitum, aut motum aliquid dignè dicatur: inest tamen ei [h] quodãmodo latitudo B charitatis, qua nos & ab errore colligit, & cõtinet in veritate. Inest ei & lõgitudo, qua nos longanimiter malos portat, donec emendatos patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnẽ sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundũ, quo damnandos inferius iusta æquitate disponens præordinat.

a Interpretatur locum Iere.25. Cælũ & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locũ sic ferè adverbũ explicat auctor Specul.apud Aug.c.21.& 22.Greg.hom.8.super Ezech.Et Chrys.in hom.de Sancto, & adorando Spiritu. tom.3.

b Phrasis est auctoris Spec.c.2.& 3.Vide Hilar.2.de Trinitate. C

c Ex auctore Spec.c.22.

d Ex auctore Spec.c.23.& de essent.diuin.c.1.& Gregor. 2.Moral.cap.16.

e Ex auct. Spec.c.7.

f August.super Iohan.tract.13.eleganter hoc dixit: Omnia, inquit, poßunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hac inopia, quę congruũ nomen non inuenit.

g Ex lib.de cognit ver.vitæ apud Aug.c.29.& de Ess.diuin.cap.1.Et August.epist.28. ad Hierony.de origine animæ ostendit, quo pacto Deus in suis ambulet sanctis.

h Locus Pauli ad Ephes.c.3.in Spec.c.13.& 14.& in epist. ad Paulinum 112.c.13.& à Greg.li.Moral.10.c.7.sicut ab D Isidoro explicatur.

Quòd inuisibilis sit Deus. Cap. III.

DVm [a] de Deo loquens Scriptura plerũq. dicit: Ecce Deus; non quasi visibilẽ ostẽdit, sed vbiq. esse præsentem significat. Per id quod dicit: Ecce Dominus; vel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus poßit sensus attingere, etiam nec Angelicus: quãuis vsq. ad parilitatem Angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandum Deũ indefessa consurgat: videre

videre tamẽ eius eſſentiã plenè non valet, quã nec ipſa perfectio Angelica in totũ attingit ſcire;[b] ſecũdùm Apoſtolũ,qui ait:Pax Dei,quæ exuperat omnẽ ſenſum,vt ſubaudias etiã Angelorũ.[e] Sola enim Trinitas ſibi integrè nota eſt,& humanitas à Chriſto ſuſcepta,quæ tertia eſt in Trinitate perſona.

[d] Intelligibiliter quodam miro modo Dei eſſentia ſciri poteſt,dũ eſſe creditur.Opus[e] verò ei⁹,quod vtiq. æquari ei nõ poteſt,atq. iudicia à nullo penitus ſciũtur. Dei ſecreta iudicia,nõ poſſe ſenſu penetrari vel Angelico,vel humano(cõſtat.)[f] Et ideò quia occulta,ſed iuſta ſunt,tantundẽ venerari ea opus eſt,& timere,nò diſcutere aut inquirere,ſecũdùm Apoſtolũ,qui ait:Quis enim cognouit ſenſum Dñi,aut quis cõſiliarius eius fuit?

a Ex Greg lib. 27. Moral. c. 4. vbi exponit illud: Ecce Deus magnus, vincens ſcientiam noſtram.

b Locus eſt Pauli ad Philip. 4. Aug. in Enchir. ad Laur. c. 63. Pax Dei, *inquit*, quæ pręcellit omnem intellectũ: vt in eo, quod dicit omnẽ, nec ipſe intellectus ſanctorum Angelorũ eſſe poſsit exemptus, ſed Dei ſolius.

e *Videtur reſpexiſſe ad incarnationis myſterium, aut etiam ad aliud miſsionis genus, quo Verbum à Patre & Spiritu Sãcto mitti perhibetur, qua ratione Chriſtus tertia dicitur ab eodem Iſidoro perſona. lib. 1. aduerſ. Iud. c. 4.* Cuius Trinitatis ſacramentũ & Aggęus Propheta ita aperuit, ex perſona Domini dicẽs: Spiritus meus erit in medio veſtri. Ecce Deus, qui loquitur, ecce Spiritus eius. Poſt hæc de tertia perſona, id eſt, de Filio ita ſubiecit. *Et mox ex Iſai.* & nunc Dñs meus miſit me, & Spiritus eius: ecce duæ perſonæ: Dñs, & Spiritus eius qui mittũt, & tertia perſona eiuſdem Dñi qui mittitur. *Mitti autẽ Filiũ non tantũ à Patre, ſed etiã ab Spiritu Sãcto idẽ cõfirmat hoc li. c. 15. ex eod. Iſa. loco* Et nũc Dñs miſit me, & Spiritus ei⁹. *Voluit fortaßè Iſid. hoc genere locutionis Arianorũ, & Neſtorianorũ hæreſim refellere: quorũ illi ſecundã Diuinitatis perſonam impiè negabant: hi quartã quoq. (vt Maxentius aduerſus eodem ait) nefariè addebant.*

d *Greg. lib. Moral. 5. c. 20. & lib. Moral. 27. c. 2.*

e *Ex Greg. lib. 2. Dialog c. 15.*

f *Gregor. lib. 32. Moral. cap 5. vnde locus Iſidori deſumptus.* Superna, *inquit*, ſententia, & ſi non eſt cognita, non tamen credatur iniuſta, ſed eo ſaltem iuſtum credatur omne, quod patitur, quò nimirum conſtat, quod, Deo auctore, patitur.

Quòd ex creaturæ pulchritudine agnoſcatur creator. CAP. IIII.

SÆpè[a] ad incorporeã creatoris magnitudinẽ creaturarũ corporea magnitudo cõponitur,vt magna conſiderentur ex paruis, & ex viſibilibus inuiſibilia æſtimẽtur, atq. ex pulchritudine factorũ effector operum agnoſcatur;nõ tamẽ parilitate cõſimili, ſed ex quadam ſubdita,& creata ſpecie boni. [b] Sicut ars in artificem retorquet laudẽ, A ita rerũ creator per creaturam ſuã laudatur; & quantò ſit excellentior,ex ipſa operis cõditione monſtratur. Ex pulchritudine circũſcriptę creaturæ pulchritudinem ſuã,quę circumſcribi nequit,facit Deus intelligi: vt ipſis veſtigijs reuertatur homo ad Deũ, quibus auerſus eſt;vt,qui per amorẽ pulchritudinis creaturę,à creatoris forma ſe abſtulit, rurſum per creaturæ decorẽ ad creatoris reuertatur pulchritudinem.Quibuſdã gradibus intelligẽtię per creaturam progreditur homo ad intelligẽdũ Deũ creatorẽ,id eſt,ab inſenſibilibus ſurgẽs ad ſenſibilia;à ſenſibilibus ſurgẽs ad rationabilia;à rationabilib⁹ ſur- B gẽs ad creatorẽ. Intelligibilia per ſe collaudãt Deũ;[c] irrationabilia, & inſenſibilia non per ſe,ſed per nos,dũ ea conſiderantes Deũ laudamus. Sed ideò dicuntur laudare ipſa, quia eadem laudem eorum parturit cauſſa. [d] Dixerũt antiqui,ꝙ nihil tã hebes ſit,qđ nõ ſenſum habeat in Deũ.Hinc eſt illud,ꝙ ex ſilice duro ſcintilla excutitͬ.Et ſi ignis in ſaxo, vtiq. ibi ſentitͬ ſenſus,vbi ſe vita non ſentit.

a *Ex Gregor. lib. Moral. 26. c. 8.*

b *Similis eſt ſententia in Auguſt. lib. 2. de libeto arbit. c. 7.*

c Ex Aug. *pſal.* 148. Ipſa quidẽ per ſe *(loquitur de irrationabilib⁹)* voce ſua, & corde ſuo nõ laudãt Deũ, ſed ab intelligẽtib⁹ cõſiderãtur, ꝑ ipſa laudatur Deus.

C d *Antiquos Philoſophos vocat, qui de Dei natura variè ſcripſerunt, & ſenſerunt; vt Cicero in libris de natura Deorum docuit, & inter alia, eſſe Deum animum per omnes mundi partes vndiq. diffuſum, & per omnẽ naturam cõmeantem, à quo cuncta, quæ naſcuntur, animalia vitam, & ſpiritum capiant, quam ſententiam Virgilius mirè expreſsit.*

Principio cælum,ac terras,campoſq. liquentes,
Lucentemq. globum Lunæ,Titaniaq. aſtra
Spiritus intus alit,totamq. infuſa per artus
Mens agitat molẽ,& magno ſe corpore miſcet.

Vide Saluianum lib. 1 de Prouidentia.

Quòd ex vſu noſtro quadam ſpecies ad Deum referantur. CAP. V.

D NÕſtro[a] vſu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deũ [b] perturbatio nulla eſt,apud quẽ trãquillitas ſumma eſt.Nõ ita eſt pręcipitãda mẽtis ſentẽtia,vt credamus poſſe Deo furoris vel mutationis accidere perturbationẽ; ſed ipſam æquitatẽ iuſtitiæ, qua reos punit, [b] iram ſacra lectio nominauit:quoniã quod iudicantis æquũ eſt,furor eſt,& indignatio patiẽtis. Ita ergo intelligere opus eſt & alias paſsiones, quas de affectione humana ducit ſcriptura ad Deũ;vt & iuxta ſe incõmutabilis ſit credẽdus, & tamen pro cauſſarũ effectibus, vt

A vt facilius intelligatur, nostræ locutionis, & mutabilitatis genere appelletur.

[e] Tam clementer Deus humanæ cõsulit infirmitati? vt quia eum, sicut est, nõ possumus agnoscere: nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Vnde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, consurgeremus ei.

Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se [d] trahit: quem re vera iuxta propriã substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Plerumq. de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamẽ in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & incircumscriptus, sed pro efficiẽtijs caussarum in ipso species rerum scribũtur, vt quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: [e] pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscẽs, & memorans. Hinc est, quod [f] Propheta dicit. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & [g] vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: qui vsq. ad nostrarum passionũ seu carnis contumelias descẽdisse cognoscitur. [h] Nam & Christus agnus, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & [i] serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta [k] plaustri portãtis fœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideò per figuram Christus, quia nihil est horũ ad proprietatem substantiæ eius.

[l] Falluntur quidam stultorum, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitrantes Deum esse corporeum: dum non caro, quod est, corpus, sed anima, quod est, spiritus Dei imaginẽ habeat. Nõ ergo esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inueris, hoc est Deus.

[m] Facies Dei in scripturis sacris, non caro, sed diuina cognitio intelligitur, ea quidem ratione, qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim [n] in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

[o] Os Dei, Vnigenitus eius est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa, & illa lingua: ita pro Dei verbo, os ponitur: quia mos est; vt verba ore formentur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare, [p] quo is qui efficit, per id B quod efficitur, nominatur, benè os pro verbo ponis: sicut linguã pro verbis, sicut manum pro litteris.

Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum verò omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur; vt ipsam speciem contemplentur, cuius nũc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, [q] quod per speculum videri Deus dicitur. Sic & cætera.

[a] *Ex D.Greg.li.20.Moral.c.23.& Aug.li.quæst.ad Simplic.q.2.De nominibus, quæ Deo attribuũtur, D.Hieronymus* C *librum scripsit. Est etiam apud August. liber de essentia diuinitatis, qui de spiritualib. formulis apud* Eucherium *appellatur, à quibus* I*sidorus hîc frequenter sententias accipit.*

[b] *August.lib.1.cõtra aduersarium legis, & Prophe.c.20.* Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. *Et psal.78.* Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

[c] *Duo cc. m.ss.* Iram sacra lectio nominauit, *vnus m.s. consentit cum excuso. Iram, & iracundiam promiscuè in diuinis litteris inuenio Deo atribui. De ira, Iob.9.* Deus, cuius iræ nemo resistere potest. *Et psal.2.* Loquetur ad eos in ira sua. *Paulus:* reuelabitur ira Dei. *Et:* Thesaurizas tibi iram in die iræ: *& alia. De iracundia, apud Isaiam.c.1.& 30.* Me ad iracundiam prouocastis. *Et Ierem.4. Et Apocalyp.15.* Plenas iracundiæ Dei.

[e] *Tam clementer* Deus. Ex *auctore Spec.c.12.*

[d] *Locum mutilum in excus. ex fide omnium m. s. resti-* D *tui, & lib. de Speculo apud August. cap. 13. ex quo tota sententia Isidori desumpta est.* Multis siquidem modis, *inquis*, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem re vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum.

[e] *Eucherius de spiritualib. formul. dupliciter explicat significationẽ huius vocis in Deo.* Ambulare dicitur Deus, *inquit*, non de loco ad locum transeundo, quod impium est, ita credere, sed deambulatio eius est in cordibus sanctorũ delectari, sicut scriptũ est: & inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorũ Deus. Vel certè ambulare Dei est in sanctis prædicatoribus suis de loco in locũ trãsire. *Hæc* Aug. *Huius posterioris acceptionis Isidorus meminit supra capit. 2. sententia quinta.* Dum localis, *inquit*, non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco ad locum

locũ prędicatur ab eis. *Alitèr verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud:* Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis. Deambulat, *inquit*, in nobis præsentia maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis.

f *Locus est apud* Hieronymum *ibidem c. 31.* Iurauit Dominus exercituum per animam suam. *Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud psalm.* 109. Iurauit Dominus, *& sermone* 17. *de Aduentu Domini in carne, & lib. de Ciuit. Dei.* 16. *cap.* 32.

g *Vermis dicitur psalm.* 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiecto plebis. *Et Osea* 5. Ego, quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domui Iacob. *Et Iob.* 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. *Exponuntur hæc ab Augustino, super Iobã. tom. 2. vermis significatur abiectus, & contemptus, & sine specie, & decore, Isa. 33 & psal.* 108. Et non homo, *id est, non vir fortis, & robustus, quam emphasim Chaldæus paraphrastes expreßit:* Ego autẽ sum vermis, & debilis, & nõ fortis, portãs vituperationes hominũ. *Greg. li. 30. Moralium. c. 29. sic inquit, exponens illud Iob. 39.* Quis dimisit onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari: dum constat omnibus, quia per significationem quãdam in scriptura sacra, & vermis, & scarabæus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & nõ homo. Et sicut apud Septuaginta interpretes dicitur: Scarabæus de ligno clamabit. *Hæc Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Habacuc. ca.* 2. Lapis de pariete clamabit. *Pro quo Septuaginta posuerunt.* Καὶ Κάνθαρος ἐκ ξύλου φθέγξεται ταῦτα. *Id est, Scarabæus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter:* iũctura ędificij lignea, loquetur ea. *Vide D. Hieronymum.*

h *De diuinis nominibus prolixa, & varia est disputatio. Nam alia essentialiter dicuntur de Deo, vt sunt affirmatiua, quæ perfectionem significant: alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex paßionibus, & perturbationibus creaturarum: alia verò per figuram qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occultè & Laconicè disseruit, postea Hieronymus, & Eucherius: vltimò. D. Thomas via, & ratione animum informauit. Neoterici aliqui non indoctè in eodem argumento versantur, quamuis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alijs sunt adiumento.*

i *Peßima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excusis. Frequens autem est in diuinis litteris mortem, & sapientiam serpentẽ appellari.* August. *li. 3. de Trinitate. c.* 10. Per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.

k Ex *Greg. 32. Moral. c. 6.*

l Ex *auctore* Speculi. *c.* 13. Fallũtur, *inquit*, Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legũt hominem ad imaginem, *&c. Idem Greg. lib. Moral. 32. cap. 6. Cassianus de origine huius hæresis differit collat. 10. Niceph. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad* Episcopũ *Calosirium.*

m *Locus est apud* Hieronymum *& Euch. de formul. & Gregor. lib. Mor. 24. c. 3. & adducit illud Gen. 32.* Et postquam Iacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognoui Dñm, quia me cognoscere ipse dignatus est.

A

n *Vt nunc in orationibus Ecclesiasticis præponũtur hi versus.* Ostende nobis faciem tuam. Et salutare tuum da nobis. *Ex psalm.* 79. *Et August. vel Eucherius lib. de essentia diuinitatis:* Ostende nobis Domine faciem tuam, & salui erimus, hoc est, *inquit*, da nobis cognitionem tuam.

o *Os Dei, ex Euch. &* Greg. *27. Mar. c. 10.*

p *Huius figuræ vsum agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate c. 10. explicans locum illum Iohãnis 3.* Sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, *&c.* Sic, *inquit*, per serpentem intelligitur mors, quæ facta est in Paradiso, modo locutionis per efficiẽtem, id quod efficitur, demonstrante. *Et rursus eodẽ lib. c. 11. sic exponit locũ illum Genes. 22.* Nunc cognoui, quia timeas Deũ.

B

q *Interpretatur locũ Pauli 1. ad Corinth.* 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, *vt Augustinus vltimo de Trinitate c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus, multiplicitèr interpretatur, lib. Moral. 10. c. 6.*

Quod Deo nulla temporum succesʃio adscribatur.

Cap. VI.

OMnia [a] tẽpora præcedit diuina æternitas: nec in Deo præteritum, præsens, futurumûe aliquod creditur: sed omnia præsentia in eo dicuntur, quia æternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei succesʃiones temporum adscribuntur.

C

[b] Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed æternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

Præsens, pręteritum, & futurum nostrum est habere, non Dei. Verbi caussa, dicimus pro præsenti, teneo codicem, pro præterito, tenui; pro futuro, tenebo. Vniuersitatem verò Deus tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

Sed nec ipsis Angelis [c] decesʃio, accesʃioûe est temporum. Nam duas esse in creaturis res, quibus vicisʃitudo temporum non valet, Angelis scilicet, propter quod incõmutabili inhęrent creatori: siue materię illi informi, priusquam ex ea omnia ista, quę tẽporaliter iam voluũtur, formarẽtur, nec ipsi vtiq. valebat tempus.

D

Tempus igitur nõ ad eas creaturas, quæ supra cælos sunt, sed ad eas, quæ sub cælo sunt, pertinere (cognoscitur.) Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt, sed nobis, qui sub cælo versamur in hoc infimo mundo.

a *Ex Augu. in* Dialog. *ad Oros, & Gregor. lib. 20. Moral. cap.* 23.

b *August. lib. de ciuit. Dei. 11. c. 6.*

• *Ex Augustino lib.12.confess.cap.12.*Duo reperio,*inquit*,quæ fecisti, &c.*vbi interpretatur locũ Genes.*1. In principio creauit Deus cęlum & terram.*Et per cælũ, intelligit naturam intellectiuam:per terram,primam materiam informem.Terra enim erat inanis,& vacua. Est quippe materia prima, auctore Aristotele 1.Physicorum,ab omni expoliata,& donudata forma,ac specie.*

De Temporibus. Cap VII.

NVlla [a] ante principium mundi fuisse tempora manifestum est: quia, dum sit ipsum tempus creatura,in principio tamen mundi factum esse credendum est. [b] Ideo ergo principium dicitur,quod ex ipso cœpit rerum vniuersarum exordium.

[c]Nullum spatium corporaliter habẽt tẽpora,quia ante abscedunt penè, quàm veniant.Ideoque in rebus nullus status est tẽporum, quia celeri creaturæ motu mutantur.Nec cẽtum anni,vnum tempus est: nec vnus annus vnũ tempus est:nec vnus mensis,vnum tẽpus est:nec dies, nec hora: quia, dum hæc omnia particulis accedunt suis,& decedunt, quomodo vnum dicendum est, quod non simul est?

[d] Vtrum sit præteritum, futurumûe tempus,sicut præsens:& si est,scire oportet, vbi est: sed aduerte, quòd cuncta, & futura, & præterita & præsentia in animo sunt potius requirenda.

[e]Tria ista præterita, præsentia, & futura in animo tantum inueniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo,futura expectando. Speramus igitur aduenientia,intuemur pręsentia,recolimus trãseuntia. Hæc non ita in Deo sunt,cui simul omnia adsunt.

a *Ex August.lib.1.super Genes.ad lit.c.5.*

b *Genesis primo dicitur:* In principio creauit Deus cęlum,& terram.*Ex multis huius loci interpretationibus, quæ à Basilio,Hilario,*Hieronymo,*& Ambrosio traduntur,illam amplectitur,vt* in principio *significet in exordio temporis formatum cælum & terram fuisse.*

c Ex Augustino *lib.11.confess.c.12.& sequentibus:vbi dissoluit hanc quæstionem,quòd præteritum, & futurum,& præsens non est spatium in rebus,sed cognoscuntur in animo, qui spectat futurum,attendit præsens,præteritorum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententiæ Aristotelis 4.Phy.*Tempus non est sine anima.*Vide Gregor.lib.Moral.4.c.2.*

d Ex *August.lib.11.confess.c.20.Sunt enim hæc in anima tria quærenda.*

e *Ex Augustino in eodem loco.*

De Mundo. Cap.VIII.

MVndus ex rebus visibilibus,sed tamen inuestigabilibus cõstat. Homo autem A ex rerum vniuersitate compositus, alter in breui quodam modo creatus est mundus.

[a]Ratio mundi de vno consideranda est homine. Nam sicut per dimensiones ætatũ ad finem homo vergit: ita & mundus,per hoc quod distenditur tempore,deficit:quia vnde homo,atq. mundus crescere videtur, inde vterque minuitur.

[b]Frustra dicitur per tanta retro tempora Deo vacanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æterno maneret consilio huius mundi cõstructio: nec tempus ante principium, sed ęternitas.Tempus verò à substitutione creaturæ,non creatura cœpit à tempore. B

[c] Quidam aiunt:Quid faciebat Deus antequam cælos faceret? Cur noua volũtas in Deo,vt mundũ conderet,orta est?Sed noua voluntas in Deo exorta non est;quia etsi in re mundus non erat,in ęterna tamen ratione,& consilio semper erat.

[d]Dicunt quidã:Quid subitò voluit Deus facere mundũ,quem ante non fecit?voluntatem Dei immutari arbitrantes,qui aliquã do voluit,quod aliquando non voluit.Quibus respondendum est.Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius; sed hoc est illi velle, quod ipse est: & C quod ipse est, vtiq. æternum,& incommutabile est.Hæc est ergo voluntas eius.

[e] Materies,ex qua formatus est mundus, origine,non tẽpore res à se factas præcessit, vt sonus cantum.Prior enim est sonus cantu:quia suauitas cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suauitatem: ac per hoc vtrumq. simul sunt,sed ille, ad quẽ pertinet cantus,prior est,id est,sonus.

Materia,ex qua cælum, terraq. formata est,ideo informis vocata est, quia nondum ea formata erant,quæ formari restabãt, verum ipsa materia ex nihilo facta erat. D

Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inseruit:fieri autẽ posse est,quod extra cursum inditum naturarum creator, vt faceret,quando voluit,reseruauit.

[f] Non ex hoc substantiam habere credẽdæ sunt tenebræ:quia dicit Dominus per Prophetam.Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras:sed quia Angelica natura,quæ non est præuaricata,lux dicitur: illa autem,quę præuaricata est,tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio,lux à tenebris diuiditur.Sed quia & hos, & illos Deus

Deus creauit, inde dicitur: Formans lucẽ, & A creans tenebras. Verumtamen bonos Angelos non tantùm creans, sed etiam formans; malos verò tantùm creans, non formans. Hoc & de hominibus bonis, malisq. accipiẽdum est.

Post annumeratam cæli terræq. creaturã, ideò nominatur in Genesi Spiritus Sanctus, vt quia superferri eum dici oportebat, ante illa nominarentur, quorum creator Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod & Apostolus indicat, dum supereminẽtem viam charitatis demonstrat.

[g] Ideò superferri aquis Sanctus dicitur Spiritus, quia donum est Dei, in quo subsistentes requiescimus, atq. protegendo nos B superfertur nobis.

Vnaquæq. natura suo pondere nititur. Ignis autem & oleũ meritò superiora semper appetunt, quia per ipsorum figuram superferri vniuersæ creaturæ Spiritus Sanctus probatur.

[h] Dies prior factus Angeli sunt, quorum propter vnitatem insinuandam non dies primus, sed dies dictus est, vnus; & idcirco ipse repetitur semper in executione [i] creaturæ. Qui dies, hoc est natura Angelorum, quando creaturam ipsam contemplabatur, [k] quodammodo vesperascebat: non autem permanendo in eius creaturæ contuitu, C sed laudem eius ad Deum referens, eamque melius in diuina ratione conspiciens, continuò manè fiebat. Si verò permaneret neglecto creatore in creaturę aspectu iam non vespera, sed nox, vtique fieret.

[l] Dum se creatura melius in Deo, quàm in seipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quæ maior in Deo est, dies & lux dicitur. Cognitio verò sua in seipsa, ad compensationem cognitionis illius, quæ est in Deo, quia longè inferior est, vespera nominatur. Ideoque post vesperam mane fiebat. Quia dum suã in se cognitionem sibi satisfacere non agnosceret, vt se plenius nosse potuisset, ad D Deum sese referebat creatura, in quo dies, se agnoscendo melius, fieret.

[m] Non sic quemadmodum nos transitoriè dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit: Fiat cælum in principio. Illud enim sempiternè in Verbo vnico dictum est. [n] Si trãsitoriè dictum est à Deo, fiat, erat vtiq. creatura aliqua, vnde iam talis fieret vox. Sed quia antequam diceret, fiat: nulla extitit creatura, ipsum fiat, quod dictũ est, in æternitate Verbi, non in vocis sono enuntiatum est.

Non septies à Deo visa, septiesq. laudata est creatura, quæ antequam fieret, perfectè ab illo est visa: sed dum nos singula videntes laudamus, fit tanquam ipse videat, laudetq. per nos, sicut est illud: Non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed per se perenniter, ac sempiternè videt, per nos verò temporaliter.

Attende vniuersalitèr creaturam in principio valdè bonam vocari, singularitèr verò tantùm bonam: quia & membra corporis, cùm sint singula bona, maius tamẽ bonum faciunt, dum singula omnia valdè bonum corpus efficiunt.

Decor elementorum omniũ in pulchro, & apto consistit: sed puchrum ei, quod per se ipsum est pulchrũ: vt homo ex anima, & membris omnibus constans. Aptum verò est, vt vestimentum, & victus. Ideòq. hominem dici pulchrum ad se: quia non vestimẽto, & victui est homo necessarius, sed ista homini: ideò autẽ illa apta, quia non sibi, sicut homo, pulchra, aut ad se: sed ad aliud, idest, ad hominẽ accõmodata, nõ sibimet necessaria. Hoc, & de cęteris elementorum naturis dicendum est.

Cuncta, quæ sunt, & facta sunt, mira valde sunt, sed cõsuetudine viluerunt. Ideoq. sic diuina scrutare opera, vt semper ea cogites immensa.

a *Vnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom.1.* Inuisibilia Dei à creatura mundi, *eo quod sua natura cõplectatur omnia. Quamuis hunc locum alitèr interpretatur Hieronymus, & Theophyl* à creatura mũdi *inquiunt, id est, à creatione & constitutione, id enim etiam significat vox Græca* κτίσις: *sed prima expositioni fauet illud:* quod continet omnia, scientiam habet vocis. *& Gregorius libr. Moral.6.c.7. dum de homine interpretatur Marci locũ c.6.* Prædicatę Euãgeliũ omni cræaturę *id est homini, qui commune aliquid habet cum omnibus creaturis; esse, augeri, sentiendo viuere, & intelligere.*

b *Augustin. de Ciuit. Dei lib.11. c. 6. & lib.5. super Genes.c.5.*

c *Augusti lib.3. contra Maxim.c.2.*

d *Augusti. lib. de Gen. contra Manich.c.2.*

e *Augusti. lib.12. confess c.29. & lib.1.*

f *Ex Augustino lib.11. de Ciuit. Dei c.9. & Augusti. lib. de Gene. ad lit. c.3.*

g *Ex Augusti. lib.3. confess. c.9.*

h *Quærit B. Athanasius in quæstion. ad Antiochum Principem, quæstione prima: vnde facti sunt Angeli. Creatos verò Angelos ante mundi constitutionem censuere multi ex antiquis patribus, Dionysius Areopagita lib. de cælesti hierarchia*

cap.

cap. 10. & D. Maximus in prima centuria Theolog. & Cōstitut. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nazian. in sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & Damascenus lib. 2. Orthodoxæ fidei, & Ephiphanius aduersus hæreses, disputans contra hæresim Pauli Samosateni, & in synodica epistola Sophronij Patriarchæ Ierosolymitani missa ad Honorium Principem. Quæ epistola recitata fuit in Sexta synodo, actione vndecima. Versat quæstionem hanc Augustinus lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & concludit rem esse secretissimam & humanis coniecturis impenetrabilem. Atq. hi omnes in eo consentiunt, quod affirment Angelos creatos ante mundi formationem.

[i] Creaturarum *apud Luc.*

[k] *Hæc ex Augustino. Nā, vt auctor est D. Thomas in p. 1. q. 58. art. 6. hoc, quod dicitur de cognitione matutina, & vespertina Angelorum, introductum est ab Augustino libr. 4. super Genesim capit. 22. & libr. 5. cap. 4. & libr. 11. de Ciuitate Dei cap. 9. Qua de re subtiliter & doctissimè disseruit Iohannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. Thomas sic explicat sententiam Augustini, vt hic Isidorus:* sicut in die consueto (*inquit*) mane est principium diei, vesperè autem terminus; ita cognitio ipsius primordialis esse rerum, dicitur cognitio matutina. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo. Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum quod in propria natura consistit, dicitur cognitio vespertina.

[l] *Augusti. lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 9. & lib. 4. super Gen. ad lit.*

[m] *Legebatur antea:* Nā sic *verùm malè, consentientibus omnibus* vv. cc. *& sequenti sententia, & Augustino lib. 1 super Genes. ad litteram c. 2. & c. 9. vbi de hac re accuratè agit.*

[n] *Pro quo D. Augustinus dicit,* vtrum tēporaliter, an in verbi æternitate *libr. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & 9.*

Vnde malum. Cap. IX.

MAlum à diabolo non est creatum, sed inuentum: & ideò nihil est malū, quia sine Deo factum est nihil: Deus autē [a] malum non fecit. Non quia alicubi, aut aliquando erat malum, vndè fieret diabolus malus, sed quia vitio suo, dum esset Angelus bonus, superbiendo effectus est malus: & ideò rectè dicitur ab eo inuentum malum.

[b] Nullam esse naturam mali constat, quia natura omnis aut incommutabilis, vt Deus est: aut commutabilis, vt creatura, est. Malum verò ideò natura nulla est, quia accedendo in bonam naturam efficit eam vitiosam, quod cùm discedit, natura manet, & malum, quod inerat, nusquam est. Ex eo quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vitium naturam non esse: quia nihil, quod naturale est, nocet.

Dum natura bona damnatur propter vo- A luntatem malam, ipsa voluntas mala testis est naturæ bonæ: quæ in tantùm testatur eam esse bonam, vt illam Deus pro malo non relinquat inultam.

Creditur ab hæreticis mentē à Deo, vitia à diabolo fuisse creata. Vnde & ab ipsis duæ naturæ, bona, & mala putantur. Sed vitium natura non est: & dum verè à diabolo sit, non tamen creatum est.

Quam ob caussam permiserit Deus mali oboriri statum, nisi vt ex contrarijs malis bonæ naturæ decor emineret? Modus iste etiam in verbis esse comperitur. Qui modus antitheton Gręcè dicitur, quod Latinè oppositum, vel contrapositum nominatur, B & fit pulchra locutio, quando mox contraria positis proferuntur. Ita & in rebus permixtum est malum, vt naturæ bonum ad comparationem excelleret mali.

Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo natura malum: quando & ipsa, quæ in creaturis videntur esse pœnalia, si bene vtātur, & bona & prospera sunt: si malè vtantur, nocēt. Ita ergo perpēdēda est creatura ex nostro vsu non bona: nam ex sua natura valdè bona.

Si radas supercilium hominis, paruam rem demes, sed totius corporis ingeris fœditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est: si extremum vermiculum natura malum C dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

Cuncta mala per peccatum primi hominis, pro pœna sunt translata in vniuersum genus humanum: Proinde quæcumque videntur mala, partim nobis sæuiunt origine, partim culpa.

Mala dicunt multa in creaturis peruersi, vt ignem, quia vrit: vt ferrum, quia occidit: vt feram, quia mordet: sed commoda ipsorum non intendens homo accusat in illis, quod sibi debet potius imputare: cuius pro peccato ista effecta sunt noxia, quę illi omni ex parte fuerunt ante peccatum subiecta. D Nostro vitio, non sua natura nobis mala sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, dum sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc oculorum vitium, non lucis est, sic & cætera.

Cum creaturarum stimulis, & elementorū aduersitatibus homo verberatur, peccati hoc exigere pœnam, vt Deo superbiens homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatur aduersa. Vnde & in Sapientia legitur pro Deo. Pugnabit cum eo orbis terrarum contra insensa-

A ſenſatos. Merito ergo peccatorum hoc actũ eſt, vt naturaliter proſpera mutentur homini in aduerſa. Vnde & [c] Salomõ, Creatura exardeſcit in tormentum, aduerſus iniuſtos, & lenior eſt ad benefaciendum his, qui in Deo confidunt.

Non erit caro ſubiecta animæ, nec vitiũ rationi, ſi animus non eſt ſubditus conditori. Tunc autem rectè ſubijciuntur nobis omnia, quæ ſub nobis ſunt: ſi nos ſubijcimur ei, à quo nobis illa ſubiecta ſunt: Nam & quæ videntur eſſe ſubiecta ei, qui Deo ſubiectus non eſt: ille potius ſubijcitur eis, qui ſuam voluntatem ſubiugat amori eorum, quæ ſibi ſubiecta exiſtimat.

B IN [a] *codice Gotth. ſecunda ſententia eſt.* Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à Diabolo fuiſſe creata; vnde ab ipſis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non eſt, & dum verè à Diabolo ſit, non tamen creatum eſt; non quia alicubi, aut aliquando. *Verùm hæc ſententia eſt, quarta infra. Auguſtinus Tract. 2. expoſitionis in Iohãnem interpretatur illud*: Sine ipſo factum eſt nihil, *de peccato & malo, quod nihil eſt. Et lib. de natura boni.*

[b] *Ex Auguſtino in Enchir. ad Laur. c.* 12. *& lib. de nat. boni.*

[c] *Locus eſt Sapientiæ* 16. Creatura (*inquit*) tibi factori deſeruiens exardeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos, &c. *pro* exardeſcit *autem; in aliquibus m. ſſ. eſt* excandeſcit.

C

De Angelis. CAP. X.

ANgelorum [a] nomen officij eſt, non naturæ: nam ſecundum naturam ſpiritus nuncupantur. Quando enim de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur, ex ipſa annuntiatione Angeli nominantur: natura enim ſpiritus ſunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

[b] Natura Angelorum mutabilis eſt, quia ineſt illis mutabilitas in natura: ſed facit eos incorruptos [c] charitas ſempiterna. Gratia dicimus, nõ natura eſſe incommutabiles Angelos. Nam ſi natura incõmutabiles eſſent, Diabolus nõ vtique cecidiſſet. Mutabilitatem itaq. naturæ ſuffragatur in illis cõtemplatio creatoris: inde & priuatus eſt [d] apoſtata Angelus: dum fortitudinem ſuam, non à Deo, ſed à ſe voluit cuſtodiri.

D

Ante omnẽ creaturam Angeli facti ſunt, dum dictum eſt: Fiat lux: de ipſis enim dicit Scriptura: Prior omnium creata eſt ſapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ inhærendo Sapientiæ. Et dum ſunt mutabiles natura, non tamen ſinit eos contemplatio mutari diuina.

[e] Ante omnem creationem mũdi creati ſunt Angeli: & ante omnem creationem Angelorũ Diabolus conditus eſt: ſicut ſcriptum eſt: ipſe eſt principium viarum Dei. Vnde & ad comparationem Angelorum Archangelus appellatus eſt. Prius enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Primatum habuiſſe inter Angelos Diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita vt ſine reparatioue laberetur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis adnuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiſo Dei, abietes non adæquauerunt ſummitatem illius: Omne lignum paradiſi non eſt aſsimilatum illi: quoniam ſpecioſiorem fecit eum Deus.

[f] Diſtat conditio Angeli à cõditione hominis: homo enim ad Dei ſimilitudinem cõditus eſt: Archangelus verò, qui lapſus eſt: Signaculũ Dei ſimilitudinis appellatus eſt: teſtante Domino per Ezechielẽ: Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, perfectus decore, in delicijs paradiſi Dei fuiſti. Quãtò enim ſubtilior eſt eius natura, tantò plenius extitit [g] ad ſimilitudinem diuinæ veritatis expreſſa.

[h] Prius de cælo cecidiſſe Diabolum (creditur) quàm homo conderetur. Nam mox vt factus eſt, in ſuperbiã erupit: & præcipitatus eſt de cælo. Nam iuxta veritatis teſtimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non ſtetit: quia ſtatim vt factus eſt, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, ſed non ſtando confeſtim à veritate eſt lapſus.

Vno ſuperbiæ lapſu, dum Deo per tumorem ſe conferunt, & homo cedidit, & Diabolus: ſed homo reuerſus ad pœnitentiam Deo ſe inferiorem eſſe cognoſcit. Diabolus verò non ſolùm hoc cõtentus, quod ſe Deo æqualem exiſtimans cecidit, inſuper etiam ſuperiorem Deo ſe dicit: ſecũdum Apoſtoli dictum, qui ait de Antichriſto: qui aduerſatur, & extollitur ſupra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Diabolus ideò iam non petet veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: membra verò eius per hypocriſim deprecantur, quod tamen pro mala conſcientia adipiſci non merentur.

[i] Diſcat humana miſeria, quod ea cauſſa citiu

citius prouocetur Deus præstare veniam, A dum infirmo compatitur homini: quia ipse traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur.

Apostatæ Angeli ideò veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt, vt peccarent: homines autem post peccatum idcircò reuertuntur ad veniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis. ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem; sicut & Psalmus dicit: ipse scit figmentum nostrum. [k] Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

B Postquam apostatæ Angeli ceciderunt, cæteri perseuerantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cæli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirùm ostendens quòd post Angelorum ruinam, hi, qui permanserunt, firmitatem meruerunt æternæ perseuerantiæ, & beatitudinis, quam antea minus acceperãt. Vnde oportet agnosci, quòd malorum iniquitas sanctorum seruiat vtilitati: Quia vnde mali corruunt, inde boni proficiunt.

Bonorum Angelorum numerus, qui post ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominũ supple- C bitur: qui numerus soli Deo est cognitus.

Inter Angelos distantia potestatum est, & pro graduum dignitate ministeria eisdẽ sunt distributa: alijque alijs præferuntur, tam culmine potestatis, quàm scientia virtutis: subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcumque annuntiare debeat, præcipit.

[l] Nouẽ esse distinctiones, vel ordines Angelorum, sacræ Scripturæ testãtur: id est, Angelos, Archangelos, Thronos, Dominatio- D nes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim, & Seraphim. Horum ordinũ numerum etiam Ezechiel Propheta describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatæ Angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolytus, & Onyx, Berillus, Saphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apostata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamẽti sui affixos habuit: ad quorum cõparationem, dum se clariorem cunctis aspexit, cõfestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit.

Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus verò ideò est Diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisiuit. Nulla autẽ maior iniquitas, quàm non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.

[m] Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam, reuelante Deo, nouerunt. Pręuaricatores Angeli, etiam sanctitate amissa, nõ tamẽ amiserunt viuacem creaturæ Angelicæ sensum. Triplici enim modo præsciẽtiæ acumine vigẽt: id est, subtilitate naturæ, experiẽtia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coërcentur, ne tantùm noceant, quantùm cupiunt. Boni tamen Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, vt curas administrent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo: Non ne omnes, inquit, sunt administratorij spiritus, in ministeriũ missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?

[n] Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aëre sumũt, solidamq́. speciem ex cælesti elemento induunt, per quam humanis obtutibus manifestiùs demonstrentur.

Singulæ gentes præpositos Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, vt nuntiarem tibi: sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Nõ est, qui me adiuuet, nisi Michael princeps vester.

[o] Item omnes homines Angelos habere probantur, loquente Domino in Euangelio: Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cælis. Vnde & Petrus in Act. Apost. cùm pulsaret ianuam, dixerunt intus Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus eius est.

[p] Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angeli Dei conspicere? Iterum, si eum non contuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam Domini, Angeli eorũ semper vident faciẽ Patris, qui in cælis est? Sed bene

vtrumq́.

vtrumque est. Nam veraciter credimus, A quòd Deum Angeli & vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, vt effectu desiderij nõ perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista pœnalis est: sed à beatis Angelis omnis pœna longè est, quia nunquam simul pęna & beatitudo conueniunt. Rursùm si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidiũ habere solet; & scimus illos Dei visionem, quam & desiderãt, fastidire nõ posse? Quid ergò est nisi vt miro modo, simul vtrumque credamus, quia & desiderant, & satiantur: sed desiderãt sine labore, B & satiãtur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderãtes satiãtur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium, satiari desiderant. Vident ergò Angeli faciem Patris per satietatem: sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eũ prospicere semper.

[q] Vbicumq. in Scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non Pater, non Spiritus Sanctus sed, pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur.

[r] Ante Dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & C Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe nato clamauerunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solùm Deo reconciliatus est homo, verùm etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutati in veteri Testamento ab hominibus Angeli, despiciunt se salutari ab eis. Quod in nouo Testamento à Iohanne factum non solùm reuerenter Angelus suscipit, verum etiam ne faciat, interdicit.

Ob hoc homo in veteri Testamento de- D spicitur, nec resalutatur ab Angelo, eò quòd homo ad huc nondum transisset in Deum.

Suscipitur autem homo à Deo, & reuerenter salutatur ab Angelo. Nã & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse: & Iohanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur: Vide ne feceris, cõseruus enim tuus sum, & fratrũ tuorũ. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacẽ hominibus fuisse, & Angelis redditam.

A a *Ex Gregor. hom. 34. in Euang.*

b *Gregor lib. Moral. 5. c. 29. & lib. 15. cap. 4. & Fulg. de Fid. ad* Pet. *c. 23.*

c *In aliquibus m. ss. cc. est,* claritas sempiterna*: verùm legendum, vt in editis,* charitas; *sic enim habet Gregor. libr. Moral. 5. c. 29. Vnde sentẽtia hæc desumpta est,* quia ergo ipsa quoq. natura Angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatẽ vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

d *Gregorius lib.* Moral. *4. c. 13. de apostata* Angelo *interpretatur illud Apoc. 20.* Vidi Angelum descendentem de cælo, & habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in B abyssum. *Et illud, quod est infra;* Cum completi fuerint mille anni, soluetur Satanas; *vbi sic inquit:* Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, vt Angelorum cęteris legionibus emineret, ita superbiendo succubuit, vt tunc stãtium Angelorum ditioni substratus sit. Quatenus vel nunc ad vtilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram, eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

e *Gregor. lib.* Moral. *32. c. 18.*

f *Ex Gregor. ibid.*

g *In editis erat* virtutis, *verũ posui* veritatis *cõsentiẽtibus omn. m. ss cc. Et, quamuis locus sit deductus ex Gregor. hanc vocem Isidorus addit sententiæ Greg. sic enim est apud eum lib. 32.* Moral. *cap. 18.* vt quo subtilior est eius natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

C h August. *11 de Gen. ad litteram.*

i Ex *Gregor. lib. Moral. 22. c. 5.*

k *Locus est* Psal. *102. In vulgata habetur,* Recordatus est, quoniam puluis sumus.

l *Ex Gregor. homil. 34. in Euang. & libr. 32. Moral. cap. 18.*

m *Augustin. idem lib. 12. de* Ciuit. *c. 1.*

n *Augusti. lib. 15. de ciuitat. c. 23. & lib. de mirab. sacræ Scripturæ lib. 3. & Gregor. lib. 18. Moral. c. 2.* Greg. *lib. Moral. 17. c. 8.*

o *August serm. 68. ad fratres in erem.* Matth. *18.*

p *Ex Gregor. tota sententia lib. 18.* Moral. *c. 28.*

q *August. lib. 2. de Trinit.*

r *Gregor. lib. 27. Moral. c. 8.*

De Homine. CAP. XI.

Omnia sub cælo propter hominem facta sunt, homo autẽ propter se ipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinẽ referuntur. [a] Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus; quæ constãt, & in homine omnia contineri, atq. in eo omniũ rerum naturam consistere (patet.) Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantoque gradu est cæteris excellentior, quãtò imagini diuinæ vicinior. [b] Quãtùm cæteris creaturis præstat homo dignitate

tate virtutis, ex ipsa reuerentia discitur crea A tionis, dum per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilij deliberatione voluerit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Quia enim boni sumus naturalitèr conditi, culpæ quodam modo meritò contra naturam mali sumus effecti.

Sicut præsciuit Deus hominem peccaturum: ita & præsciuit qualiter illum per suā gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

[c] Originaliter Adā, & Heua simul creati sunt, specialitèr verò, postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergo conditi sunt B vterque, rationis ordine, non pariter temporis vnitate.

[d] Vir ad imaginem Dei factus est: mulier ad imaginem viri formata est: Vnde & illi lege naturæ subiecta est.

Item vir propter semetipsum factus est, mulier ob adiutorium viri creata est.

Homo propter peccatum tunc traditus est Diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram ibis. Tunc enim dictum est & Diabolo: Terrā māducabis. [f] Vnde & Propheait: serpenti puluis panis eius. Serpens enim Diabolus est: puluis, impij: & ipsi sunt cibus C Diaboli.

Quia praua volūtate ad ima collabimur, rectè ab benè agendū cū labore cōsurgimus: quod non ita esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad benè viuendum tantūm velle sufficeret: & sine difficultate statim actio obtemperaret.

Diuisio, & pugna, vt sit in hominis animo, pœna peccati est, ex primo homine in omnes eius filios propagata: vt qui noluit cum Deo esse vnitus, esset in semetipso diuisus: & qui imperanti Domino noluit esse subiectus, fieret sibimetipsi rebellis, atq. cō- D trarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si priùs Deo non fuerit subiugatus: sibiq. seruiet nolens, qui Deo noluit volens.

Quàm variè per diuersa humanum deflu xit genus, dum se ab vna stabili semperque manente diuinitatis soliditate subtraxit. Nā dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam requiē mentis infigit. Sed dum ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diuersa requiē solidam quærit, nec inuenit, in labore miser & varietate viuit, & vacuus à requie manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primę præuaricationis illi accesserit; iā tamē naturalis facta est, quia originalitèr, à primo homine, sicut & mors, in omnes homines transit.

a *Ita Sancti interpretantur illud sapientiæ 1.* hoc quod
continet omnia scientiā habet vocis. *Et illud Matth.*
vltimo; Prædicate Euangelium omni creaturæ: *vt no-*
mine omnis creaturæ homo intelligatur; præsertim Gregorius
homil. 29. in ascensione Domini: & lib. 6. Moral. c. 7. De hac
re suprà c. 10.
b *Gregor. lib. Moral. 9. c. 36. & August. super Gen. in lib.*
imperfecto.
c *Id patet ex illo Genes. 1.* Faciamus hominem ad
imaginem, & similitudinem nostram. *Homo enim*
vtrumq. sexum comprehendit. Vnde Heua, vocatur virago, &
B *imago viri, homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo 1. ad*
Corint. c. 11. Ita interpretatur August. lib. de Trinit. 12. c. 7.
& Gen. 5. dicitur; hic est liber generationis Adā. In
die quæ creauit Deus hominē, ad similitudinē Dei
fecit illū masculū, & fœminā creauit eos. *Et Paul. 1.*
ad Corinthios. 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita &
vir per mulierem *concludit;* Omnia autem ex Deo.
Ambros. *ibi:* ambo vnum sunt in natura: *id vocat Isido-*
rus originaliter esse vnum, specialiter verò postea mulier de
latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius
lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, *inquit*, substantia
simul creata est; sed simul species formata non est,
&c. Obserua obiter Augustinum, & Gregorium in rerū for-
matione dissentire: cum Augustinus multis in locis super
Genesim probet, omnia esse facta simul secundum substātiam,
C *& secundum speciem, præsertim lib. 4. super Genes. ad litterā*
c. 34. Gregorius verò dicit in substantia esse facta simul, sed
non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & libr. 2. dif-
ferentiarum cap. 10. in creatione, *inquit*, mundi, & for-
matione, in qua hæc est differentia, quod origina-
liter secundum materiæ substantiam simul cuncta
creata sunt, secundum distinctionem verò rerum
per sex dierum alterationem formata sunt. *Philo lib.*
1. legis allegoriarum, rusticanæ simplicitatis esse, inquit, pu-
tare sex diebus, aut vtiq. certo tempore mundum conditum.
Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgy-
nos creatos Adam & Heuam, id est, hominem in quo duo sint
corpora maris, s. & fœminæ circa dorsum copulatos; ita vt
esset homo à principio geminus, vt Plato in conuiuio seu de
amore asseruit, postea verò sectus, vt ex aduerso ad prolis pro-
creationem coniungerentur: è latere enim protoplasti non è
D *costa mulierem formatam affirmant, voce Hebrea, Zela, la-*
tus & costam significante: In hac sententia fuit Franciscus
Georgius. Verum D. Augusti. Platonicos insectatur libr. 3. de
Genes ad lit. c. 22. inquiēs: rursus, ne in homine vterq.
sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos
vocant: pluraliter subiecit masculum, & fœminam,
creauit eos.
d Ex *Paul. 1. ad Corint. c. 11.* Vir imago & gloria Dei
est, mulier aūt gloria viri. *mulier dicitur gloria viri, si-*
cut opificium ex viro. August. de catechiz. rudibus explicat,
quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subiectionē.
vnde Actorum 17. fecit ex vno omne genus hominū.
e *Ita interpretatur Gregorius in enarratione in septem*
psalmos pœnitentiales psal. 4. exponens illud: Et terræ eius
miserebi-

miſerebitur: per terrã, *inquit*, accipimus peccatores: A vnde ſerpenti à Dño dictũ eſt: Terrã comedes omnibus diebus vitæ tuæ. I*dẽ li. 2. Moral. c. 30. Idẽ & Ambroſ. lib. de pœnitentia. c. 13. & Aug. lib. de agone Chriſt. c. 1.*

f *Hieronymus interpretatur locum eodem modo.*

De Anima, cæteriſq. ſenſibus. CAP. XII.

VIta [a] corporis, anima: vita animæ, Deus eſt. Et ſicut corpus mortuũ eſt ſine anima, ita anima mortua eſt ſine Deo.

[b] Anima hominis, nõ eſt homo: ſed corpus, quod ex humo factum eſt, id tantum homo eſt. Inhabitãdo autem in corpore anima, ex B ipſo participio carnis, hominis nomen accepit: ſicut Apoſtolus, interiorem hominẽ dicit animam, non carnem conditam eſſe ad Dei imaginem. [c] Malè ergo à quibuſdam creditur animam hominis eſſe corpoream, quæ propter id ad Dei imaginem facta eſt, vt ſi non incommutabilis, vt Deus, eſſet: tamen incorporea, vt Deus, exiſteret.

Sicut Angeli, ita & animæ: habent enim initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia ſunt, quædã perpetua, quędam verò ſempiterna. Temporalia ſunt, quibus ineſt ortus, & obitus. Perpetua, quibus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus, nec ortus, nec terminus. C

[d] Animã nõ eſſe partẽ diuinę ſubſtãtię, vel naturæ; nec eſſe eã priuſquã corpori miſceatur, conſtat; ſed tunc eam creari, quando & corpus creatur, cui admiſceri videtur. [e] Philoſophorũ ſententiæ dicunt eſſe animam, priuſquã naſcatur in corpore. Quod verum eſſe nullis approbatur indicijs. Nã vtrũ antea fuiſſemus, nec ipſi nouimus, nec quis hominũ dicat, habemus. Non eſt ergo quærendum, quod quærendo magis eſt irridendũ.

Gentiles & hæretici de anima diſputare conantur, ſed quomodo de illa aliquid rectè ſentire poſſunt, qui auctorem, ad cuius ima D ginem facta eſt, non nouerunt? Et ideò multa errore digna dixerunt.

[f] Mutabilis eſt anima, non localiter, ſed temporaliter ſuis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile eſt: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod eſt ad corpus mutatio locorum, hoc eſt ad animã mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tunc menti inhæſit, quando ab æternorũ contemplatione primus homo recedẽs in illo ſtare noluit, à quo male receſsit; & iuſta damnatione inconſtãs, per rerum raptus varietatem defluxit.

Multum ex ſua natura ſplendorẽ poſsidet anima, ſed fuſcatur cõmixtione carnis, qua retinetur incluſa. Ex eius enim parte vertitur ad peccãdi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem.

a *Ex Aug. de ſpiritu & anima.*

b *Iſidorus vocis etymologiam conſiderauit in hac ſententia, vt homo dicatur ab humo, quod eſt corpus, & non ab anima. Id explicat lib. Etymolog. 11. c. 1.* Homo propriè ab humo dicitur, abuſiuè vero pronuntiatur ex vtraque ſubſtantia totus homo, id eſt, ex ſocietate animæ & corporis: Nam propriè homo ab humo. B *Idem lib. differentiarum. c. 1. D. Greg. li. 12. Moral. c. 16.* Eo enim, *inquit*, quod dicitur homo, terrenus exprimitur & infirmus: homo enim ab humo appellatus eſt. *Cicero de natura Deorum.* Deus hominem, *inquit*, humo excitatum, celſum, & erectum conſtituit. *Verùm Auguſt. li. 19. de Ciuitate Dei, c. 3. diluit hanc quæſtionẽ ex ſentẽtia Varronis, qui hominem dici putat, proprie ex vtraq. ſubſtantia compoſitum anima, & corpore: & lib. de moribus Eccleſ. c. 4. difficile dixit eſſe, hanc controuerſiam dijudicare, aut ſi ratione facile, oratione longum eſt. Idem Hieronymus ad Damaſum in explanatione ſymboli, & Magiſter ſententiarum in 3. diſt. 2. errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à ſubſtantia, ſed à proprietate dici. Verùm noſter Iſidorus vocis etymon explicat, non hominis naturam. Et de homine exteriori diſſerit, de quo Paulus 2. ad Corinth.* Licet is, qui foris eſt, noſter homo corrũpitur, tamẽ is, qui intus eſt, renouatur de die in diẽ. C

c *Id D. Auguſt. lib. de hæreſ. c. 86. attribuit Tertulliano. Et refellit lib. de quantitate animæ. De Tertulliano autem Africæ prouinciæ presbytero, qui primo illic illuſtris habitus eſt, poſteà verò in turpem hæreſim Montani impoſtoris, & aliorum prolapſus eſt, Hieronymus in epiſtola ad Magnum Oratorem. Niceph. li. 4. c. 34. Vincentius Lirinenſis, & Hilarius in commentarijs ad Matthæum.*

d *Aug. de ſpiritu, & anima. Et idem Iſid. lib. 2. different. c. 27. & Conc. Bracarenſ. 1. can. 5.*

e *Animam eſſe corporis formam probauit Conc. Viennenſe, ſub Clemente V. & Conc. Lateranenſe. ſeſs. 8. ſub Iulio II. & Leone X. Auguſt. lib. de Eccleſ. dog. cap. 13. & Greg. li. 7 epiſt. Regiſt. c. 53. Secundinc. Omnes fere hæreſes de anima, in hac ſententia Iſidorus complexus eſt, quas neoterici* D *copioſè refellunt.*

f *Greg. li. 25. Moral. c. 3. & Aug. de vera vita cognitione c. 5.*

De Senſibus carnis. CAP. XIII.

NOn virtute, non ſenſu corporis: ſed ratione mẽtis excellimus animalibus cæteris.

[a] Pro rebus corporeis vtẽdis ſufficit ſenſus carnis, non pro ſpiritualibus capiẽdis. Illecti autẽ homines vſu corporearũ rerũ nihil putãt aliter eſſe, præterquã quod carnis ſenſu concipiunt. [b] Sicut præcellunt ſibi corporei ſenſus diuerſitate locorũ: ita ſibimet virtu-

te sentiendi præcellũt: Nã sicut præstãtior est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sic auris odoratu. Lõgiùs enim audimus, quàm odoramus: & sic oculi, auribus: longiùs enim videmus, quàm audimus. Animus aũt & loco, & merito, his vniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis cõstitutus, quod illi corporaliter nõ attingũt, iste intellectualiter cõtuetur. Amplius, [c] excellit oculorũ sensus cæteris sensibus: quandoquidẽ quæ ad alios pertinent sensus [d] inde dicam⁹, veluti cũ dicim⁹: Vide, quomodo sonat: vide, quomodo sapit. &c.

Quemadmodũ oculus, ita & animus cætera videt, se se nõ intuetur. Aliarũ enim rerũ origines, species, & magnitudines perspicit: de se aũt tãta veri ignorãtia inficitur, vt in his omnibus nihil incertius contempletur.

[e] Homo, qui miraris siderũ altitudinẽ & maris profunditatẽ, animi tui abyssũ intra, & mirare, si potes. Multa cogitãtes sine sensu carnis, & sine imaginib⁹ viuis, animo tãtũ cernentes intuemur, memoriaq. mente sibi eas figẽte, tenemus, Multa quoq. intelligimus sẽsu, quæ lingua explere nõ possum⁹.

Innoxios esse infantes opere, nõ esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, nondum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutũ enim volũtatis nõdũ obtẽperat illis fragilitas corporis: nec adeò opere nocere posũt, sicut cogitatione mouentur.

Ex caussa [f] vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animũ reminisci quod memoriæ commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum [g] omniũ thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia grandis eius perplexitas est, [h] & animus ipsa est.

[i] Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: [k] beatitudinem autem nõ per imagines sicut cætera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem memoramus, non per seipsam adest. Quod si per seipsam adesset, vtiq. non obliuisceremur.

[l] Communẽ hominis animaliumq. esse memoriam, nullum autem animalibus irrationabilibus intellectum inesse, nisi homini tantùm prędito ratione. Cęteris enim in ipsa qualitate considerationis suę, sensus carnis, non intelligentia mentis est.

a Ex *August. lib. confess. 10. c. 35.*

A b *De varia humanorũ sensuũ positione, & præeminẽtia inter se Galenus de vsu partiũ; Cicero in libris de natura Deorũ: Basilius, &* Ambr. *in Hexaemero, & Greg. li.* Moral. *11. c. 3.*

c *Id Aristoteles probat lib. 2. de anima. c. vlt.* visus, *inquit*, maximè est sensus.

d *Integra sententia est ex August. lib. epistolarũ, epist. 112.*

e *August. confess. 10. c. 8.*

f Cogitatio *à cogendo dicta, vt August. docet lib. 10. confess. c. 11. Lactantius lib. 6. de vero cultu*: cogitatio nihil aliud est, quàm mentis agitatio. *διάνοια ab Aristotele vocatur, in brutis æstimatiua, & inter sensus communes reponitur.*

g *De memoria accutissimè scripsit August. lib. 10. confess. c. 8. à quo hæc omnia ferè deprompta sunt ibidẽ c. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4.* de Trinitate, *c. 11. quod non so-*
B *lùm sit præteritorum, sed etiam præsentium. Idem Isidorus lib. different. c. 21. Aristoteles, quod sit præteritorum (libr. de memoria & reminiscentia) resumptio alicuius apprehensi sensu, vel intellectu.*

h *August. id probat lib. 10. confess. c. 14.*

i *Aristoteles lib. de memoria, & reminiscentia c. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit*: Vt enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cũ vnum, idemq. sit, vtraq. est; sed tamen ratio diuersa extitit, cõsiderariq. potest vt animal est, & vt imago. Sic de phãtasmate, quod in nobis est, cẽsere oportet, & ipsum quippiã in se, & alterius simulacrum esse. Nã quatenus in se, seorsumq. spectatur, spectrũ ac visum est: quatenus verò ad aliud refertur, imago, & monumentũ. *Hæc de imaginis natura ex Ari-*
C *stotelis sententia, maximè ad huius loci intelligentiã conducũt, & ad quæstionẽ de imaginũ adoratione enodandã aduersus hæreses nostri tẽporis, & tandem D. Thomæ veram sententiam explicandam.*

k *In editis est:* similitudinem, *sed Gotthicus* beatitudinẽ *habet. & alij m. ss. cc. quam lectionẽ posui, ductus auctoritate. August. lib. confess. 10. c. 21. vnde locus iste desumptus est. Ibi enim probat, quod meminimus eorũ, quorũ nunquam speciẽ habuimus, vt beatitudinis, & gaudij. Et infra: c. 25. inquirẽs, in quo memoriæ gradu reperiatur* Deus. *sic inquit*; Quia sicut nõ est imago corporalis, nec affectio viuentis; qualis cùm lætamur, contristamur, cupimus, metuimus, meminimus, obliuiscimur.

l *Aristoteles id probat lib. de memoria & reminisc.*

De Christo. CAP. XIIII.

D FIlij [a] Dei perfecta natiuitas, nec cœpit esse, nec desijt: ne præterita sit, si desijt, & ne imperfecta sit, si adhuc fit: sed sit æterna, sic & perfecta quatenus in ea natiuitate æternitas, & perfectio habeatur.

Ex vtero virginis minor dicitur Patre Christus, videlicet iuxta humanam assumptionem, non iuxta diuinitatem.

Christus & in forma serui seruus, & in forma serui non seruus. In forma quippe serui, Dñi seruus: in forma serui omnium Dñs. Christus in forma serui, propter conceptionis excellentiam, Dñs est omnium: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

[b] Media-

[b] Mediator Dei, & hominũ, homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in vtraq. natura idẽ vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec posteà meritũ, vt Deus esset, accepit: sed Deus verbũ manente incommutabili essentia, quæ illi cũ Patre, & Spiritu Sancto est coæterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus ante secula temporalis posset ostendi. A

[c] Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamuis aliud sit ex patre, aliud ex virgine: non tamẽ alius ex patre[*] alius ex virgine: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse cõditor templi: ipse auctor operis, ipse opus auctoris: manens vnus de vtroque, & in vtraq. natura, nec naturarũ copulatione cõfusus, nec naturarũ distinctione geminatus. B

Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis consuluit, inde despectionẽ tulit: quia infirmitatẽ, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit: Ob hoc infirma, & stulta mũdi elegit, vt fortiora & sapiẽtiora, per quæ nõ cognoscebat, cõfunderet. C

Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest, nisi à matre [d] prius editus, in lactis succum vertatur: vt quod in cibo non potuit vti, sugendo potetur in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, vt enutriti per carnem, fortiores que effecti, cibum solidum, id est, verbum Domini cum Patre sempiternum contemplando, vt Angeli satiemur.

Prima Dei dona esse[*], quibus nos nobis reos esse ostendit. Qui dum iaceremus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit se metipsum, & de sua morte nobis medicinam aptauit, vt non esset ostensor tantùm vulneris, sed & sanator. D

Primùm ad Israel venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Ad populum enim Israël prius venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicet: adsum: & Ierusalem Euangelistam dabo: & vidi, & non erat neq. extitit quisquã qui iniret consiliũ, & interrogatus respõderet verbũ. Sed quia ad gẽtes trãsiuit sequitur: Ecce seruus meus suscipiã eũ, elect⁹ meus, cõplacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritũ meũ super eũ, iudiciũ gẽtib⁹ proferet.

[e] Quãuis ordinẽ nostræ liberationis nescierit Diabolus, sciuit tñ, quòd pro saluatione hominũ Christus aduenit: sed q̃ sua idẽ nos morte redimeret, ignorauit: vnde & eũ occidit. Nã si ille Christũ per mortẽ redimere humanũ gen⁹ scisset, nõ eũ vtiq. peremisset.

Quòd nouerit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur; quem vt vidit, cognoscẽdo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei? venisti ante tempus perdere nos.

[f] Christus, sicut peccatũ, quod pœna dignum est, nõ admisit; ita pœnã peccati nostri suscepit: vt per indebitã pœnam suam, debitã aboleret culpam nostrã: vt per hoc amitteret Diabolus, quos reos tenebat, dũ vnum interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoq. quos quasi iustè tenuit, amisit: quia iniustè redemptorẽ nostrum occidit.

Illusus est Diabolus morte Dñi, quasi auis. Nã ostensa Christus sui carnis mortalitate, quã interimendã ille appetebat, abscondit diuinitatẽ, vt laqueũ: quo eũ, velut auẽ improuidã, prudẽti irretiret decipula. Nam si [g] innox Christus nõ occideretur, homo Diabolo addictus per præuaricationẽ non absolueretur.

[h] Diabolus dũ in Christo carnẽ humanitatis impetit, quæ patebat, [i] quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est [k] enim in Christo hamus, diuinitas: esca autẽ caro, linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur. Tenẽs verò hanc lineã Deus Pater est: de quo Apostolus: Caput Christi De⁹. Et Lucas lineã generationis Christi ab imis ad summa cõtexẽs inchoat à Ioseph, & consummat in Deũ, dicẽs: Qui fuit Heli, & perficiens lineã generis, ait: Qui fuit Dei.

Idcirco Dominus in inferno descendit, vt his qui ab eo nõ [l] pœnaliter detinebãtur. viam aperiret reuertendi ad cælos, secundũ testimoniũ Isaiæ dicentis: Posuisti profundũ maris viam, vt transirent liberati. Viam quippe Christus in profundũ maris posuit, quando in infernum descendens, sanctis iter ad cælos reuertendi monstrauit.

[m] Sancti ex tẽpore resurrectionis Christi, statim vt de corpore exeunt, mox ad cælestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus nõ dabatur. Nam ante aduẽtum Saluatoris, quanquam sine pœna supplicij: tamen non in cælo, sed [n] in inferno

Sanctorũ animæ tenebãtur:pro quibus absoluendis Dñs in infernum descendit. A

Christus in cælũ ascẽdens, discessit quidem carne,sed præsens est maiestate, secũdũ illud, quod ait: Ecce ego vobiscum sum vsq. ad consummationem seculi.

Sedet Christus ad [o] dexterã Patris, nõ vt dexterã corporeã habeat Pater:sed dextera Patris,beatitudo est,sicut sinistra,miseria.

[a] *Tota sententia est ex Greg.li.Moral.29.c.1.Verùm de duplici Christi natiuitate,Lactan.lib 4.de vera sapiẽtia eleganter differit,c.8* Et *Damasc.li.3.de Orthodox.fide.c.7.*

[b] Et *Greg.lib.*Moral.18.c.27.Aug.lib.Medit.c.16.

[c] *Ex Gregor.vbi supra.*

[d] Editũ *in aliquibus m.ss. Similitudo hæc desumpta est ex Paul. 1.epis.ad* Corinth.3.*& ad Heb.5.& Petri.1.epis c.2.* B

[e] *Ex Greg.lib.Moral.33.c.7.& 9.*

[f] *Gregor.lib.3.*Moral.*c.11.*

[g] E*odem modo infr. cap .27* .consumitur à Deo innox.*&c.& paullò post:* consumitur innox & impius. *Et* Etymolog.*lib.*10.Innox,quod non noceat. E*t gloss.* Innox,ἀβλαβὴς.

[h] *Ex Greg.lib.33.*Moral.*c7.*

[i] *Ita in m.ss. omnibus. Quam lectionem amplector testimonio Gregor.ductus lib. 33. Moral.c.10.* Quasi hamus quippe fauces glutiẽtis tenuit; dum in illo & esca carnis patuit,quam deuorator appeteret,& diuinitas passionis tempore latuit,quæ noceret.

[k] *Ex eodẽ Greg.lib.33.* M*oral.c.12. vbi exponit illud* Iob. an extrahere poteris Leuiathan hamo. *Quod etiam Ezechiel.c.32.futurum prædixerat:* Extrahã te in hamo meo,& extendam te super terrã.*Et* H*abac.*1.totum in hamo subleuauit; traxit illum in sagena suá. C

[l] *Refutat hæresim eorum, qui dicebant Dñm in infernum descendisse, & omnes ibi eum confitentes extraxisse,& saluasse. Quam Greg.improbat lib.6.epistolarum.epist.179.*

[m] *Totus sententiæ sensus,& ordo est apud Gregor.libr.4.* Moral *c.32.*

[n] D*e duplici inferno ita Greg.lib.*Moral.*12.c.7.* Nec tamen ita iustorũ animas ad infernum dicimus descendisse,vt in locis pœnalibus teneantur. Sed esse superiora inferni loca,esse alia inferiora credenda sunt; vt & in superioribus iusti requiescerent,& in inferioribus iniusti cruciarentur.V*nde & psalmista psalm.85. propter præueniẽtẽ se Dei gratiam dicit:* Eruisti animam meã ex inferno inferiori.

[o] *Greg.lib.2.Moral.c.21.*Dextera Dei,Angelorum pars electa,sinistra aũt Dei,pars Angelorũ reproba designatur.I*dem Isidorus lib. officiorum.2.* D

De Sancto Spiritu. Cap. XV.

Spiritus Sãctus creator est, sicut Pater,&[a] Verbum:testante Propheta:Spiritus Domini fecit me,& spiraculum omnipotentis viuificauit me.

Spiritus Sanctus Patris, & Filij est: & inde vnũ sunt Pater,& Filius:quia nihil habet Pater,quod nõ habet Filius. Nõ enim res vna, & duorum cõsubstantialis poterit simul ab eis procedere,& simul inesse:nisi vnum fuerit,à quibus procedit.

Spiritum Sanctum pignus accepit Ecclesia, vt per eum in vno corpore vnum fierẽt credẽtes,per quem Pater,& Filius vnum essentialitèr sunt,ipso Saluatore ad Patrem dicẽte:Vt sint vnum,sicut & nos vnum sumus.

Christus non tantùm à Patre sed etiam à Spiritu Sancto se missum testatur, dicente Propheta: Accedite ad me,& audite hoc: Non à principio in abscondito locutus sum ex tempore,antequam fieret, ibi eram: & nunc Dominus misit me,& Spiritus eius.

Spiritus Sanctus,pro eo quòd consolator sit,Paracletus nũcupatur. Nam Latinè paraclesis,consolatio dicitur.Et re vera,dum dona sacramentorum distribuit, consolationẽ animæ præbet. Credo equidem,quod magnam lætitiam sentit,qui aliquid [d], reuelante spiritu Dei,discit.

[e] Donum Sancti Spiritus in membris Ecclesiæ singillatim diuiditur,& in singulis singula dona tribuntur. Christus aũt omnem plenitudinem gratiarum habuit, [f] de quo ita legitur:Plenus gratia,& veritate.In Christo ergo omnis plenitudo gratiarum est. Nam singulis electis,singula dona tribuuntur.

In Spiritu Sancto omnis gratia donorum cõsistit.Ipse enim,prout vult, [g] gratiã donorũ largitur, alijs dans sermonem sapientiæ, alijs scientiæ, alijs fidẽ:atque ita vnicuique virtute Spiritus sancti diuisio gratiarum tribuitur:& in omnibus idem vnus habetur. Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ proferre humanus sermo non potest.

[h] Ante aduentum Domini tantùm Prophetæ,& pauci ex omni populo iusti,donum sancti Spiritus merebantur:post aduentum autem Domini Spiritus Sanctus cunctis est credentibus distributus:iuxta quod [i] per prophetã Dominus loquitur, dicens:Et erit in nouissimis diebus,effundam de Spiritu meo super omnẽ carnẽ,& prophetabũt filij vestri, & filij vestræ. Cũctis enim nũc gẽtibus gratia Sancti Spiritus tradita est, neq. in paucis, vt in populo Israël,sed in omni credentium multitudine Spiritus Sancti gratia manet.

Aliquando non dignis, & reprobis dona Spiritus Sãcti cõferũtur, [k] sicut Sauli data est prophetia,& Balaã. [l] Vnde & multi in fine dicturi sunt: [m] Dñe virtutes in tuo nomine fecimus:Quibus dicturus est Dominus:Nescio vos, vnde sitis.

Christi aduentum non tantùm plebis Iudeæ,sancti prophetantes expectauerũt, sed fuisse etiam in nationibus plerosq. sanctos viros prophetiæ donum habentes; quibus per

per Spiritum Sanctum Chriſtus reuelabatur, A & à quibus eius expectabatur aduētus; [n] ſicut Iob,[o] ſicut Balaam: qui Chriſti vtiq; prædicauerunt aduentum.

[p] Cōuerſio gentiū veteri populo latebat, ſed tamen in conſilio Dei erat, vt fieret: & tunc à ſanctis Prophetis occultè per Spiritum Sanctū prædicabatur aduētus Chriſti, ſicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoſcêris, dū aduenerit tēpus; oſtendêris. Nunc verò reuelatū patet, quod tunc carnalibus latebat, ſpiritualibus verò notū erat, nondum tamen manifeſtè dicebatur, eò quòd tēpus oſtenſionis non eſſet. B

a *Ex Auguſt. in epiſto. ad Donatum 106.*

b *Locus eſt apud Iſaiam c. 48. Hierony, in codē loco:* breui verſiculo, *inquit*, Trinitatis nobis oſtēdit myſteriū.

c Idem *Cyprianus in libello de Spiritu Sancto.* Adeſto, *inquit*, Sancte Spiritus, & paracleſim tuam expectantibus illabere cælitus. *Idem Iſidor. etym. lib. 7. c. 3.*

d *Gotthus vnus habet:* reuelante Spiritu Sācto. *Alij cc. conſentiunt cum edito.*

e *Ex Auguſ ſuper Iohan. tract. Et Greg. lib. 24.* Moral. c. 10.

f *Iohan. 1. c.* plenus gratia & veritate. *Vulgata editio* plenū gratiæ & veritatis. *ſunt qui legant* πλήρης *id eſt,* plenæ (*ſcilicet*) gratiæ & veritatis.

g *Paul. 1. ad Corinth. 12. ad Galat.*

h *Ex Tertull. deductū puto libr. de Trinitate,* ſic, *inquit,* vnus ergo & idē ſpiritus, qui in Prophetis, & in Apoſtolis, niſi quoniā ibi ad momentū, hic ſemper. Cæterum ibi, nō vt ſemper illis in eſſet: hic, vt, in illis ſēper maneret: & ibi mediocriter diſtributꝰ, hic totus effuſus, C *& affert Ioelis* Prophetæ *teſtimoniū vt Iſid.*

i *Ioel. 2. & habetur Actorum. 2. vbi dicitur à* Petro, & erit in nouiſsimis diebus. Effundam, &c. *Apud Ioelē eſt:* Et erit, poſt hæc effundam. *Hieronymus in comment. in Ioel adducens locum Actorum. 2. legit, & erit poſt hæc* κὰι ἔςαι μετὰ ταῦτα, *ſicut eſt apud Ioelem. Iſaias clariùs eandem ſententiam expreſſit. c. 44.* Effundā aquas ſuper ſitientem, & flumina ſuper aridā: Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionē meā ſuper ſtirpē tuā, & germinabunt inter herbas quaſi ſalices, iuxta præterfluentes aquas. *Hæc Iſaias. Quod verò dicitur apud* Ioelē antequā veniat dies Dñi magnus, & horribilis *dicitur Actor. 2.* Ante quam veniat dies Dñi magnus, & manifeſtus. *ſic Græca* Complutenſis *editio bibliorum* τὴν μεγάλην D κὰι ἐπιφανῆ. *vertit* magnus, & illuſtris. *Theophylacti interpres in Act. Apoſtolorum:* Antequam veniat dies Dñi ille magnus, & illuſtris. *In Hebraica veritate, dicitur* horribilis. *In verſione 70.* illuſtris. *Hierony. diē hunc aut reſurrectionem putat eſſe, aut certè multa poſt tempora diem iudicij; qui verè magnus, & horribilis erat.*

k *Sic eſt apud Tertu l. lib. de anima.* Deniq; *inquit*, Saulem, *inquit* tàm *Dei* ſpiritus poſtea vertit in aliū virū, id eſt, in Prophetē; cùm dictū eſt. Quid hoc filio Cis? an Saul & in Prophetis? Quē & malus ſpiritus poſtea vertit in aliū virū; *ſcilicet, id conſtat. 1. Reg. 10. Cauſſæ dānationis Saul ſunt apud Gregoriū lib.* Moral. *34. c. 15. nēpè quia faſtu ſuſceptæ poteſtatis intumuit: vt cōſtat* A *ex diuina increpatione Reg. 1 c. 15. Nec verè à Iudæis excuſatur vocabuli ambuigitate, vt in bibliotheca Sixtus Senēſ. adnotauit lib. 3. & alij ſuper lib. 1. Regū.* Auguſt. *lib. 17. ciuitatis Dei elegantiſsimè interpretatur diſruptionem regni Iſraelis in perſona Saulis.*

l *Tertull. lib. 4. aduerſus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. ſuper Ezech. homil. 10. Origenes homil. 13. innumeros affirmat libros diuinationum ſuarum reliquiſſe. Eius doctrinā recenſet Apocalyp. c. 10.*

m Dicturi ſunt Dño habent. *cc. m. ſſ locus eſt* Matt. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus *illud quod ſequitur:* Neſcio vos vnde eſtis. *Eſt apud Lucam cap. 13.* quoquò ſitis, *habent cc. m. ſſ. ſic & ipſe Lucas.*

n *Quod probat Gregor. libr. 14. Moral. c. 29. ex illis verbis:* Scio enim quod redemptor meus viuit.

o Numerorū *24.* Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael. B *Quē locū ita exponit* Cyprianus *in libr. aduerſus Iudæos, & in libello de ſtella, & Magis in principio.*

p *Vt habet Paulus ad* Epheſ. *3.* quod alijs gentibus, *inquit*, non eſt agnitū filijs hominū, ſicut nunc reuelatum eſt, gentes eſſe cohæredes & concorporales, & cōparticipes promiſsionis eius in Chriſto Ieſu per Euangeliū. *Et Actor 10. dicitur in conuerſione Cornelij* Centurionis *cohortis Italicæ, quod* ſtupuerunt ex circunciſione fideles, qui venerāt cum Petro; quia & in nationes gratia Spiritus Sancti effuſa eſt. *Et c. 11. dictū eſt Petro:* Quare introiſti ad viros præputiū habētes? Et, audito Petro, tacuerūt omnes, & glorificabant Deū dicentes: Ergo & gentibus pœnitētiā dedit Deus ad vitā. *Greg. lib. 10.* Moral *c. 38. probat, quod vocatio gentiū ab antiquo in Dei conſilio abſcondita ſit. De gentium vocatione, vide Iſidori elegantem libellum.*

C

De Eccleſia & hæreſibus.

CAP. XVI.

[a] GEmina eſt Eccleſiæ pulchritudo: vna, quā hic benè viuēdo cōſequitur: altera, per quā illic ex retributione glorificabitur.

[b] Eccleſiæ propter Chriſtum geminæ tribulationes exiſtunt: id eſt, ſiue quas à paganis pertulit in martyribus: ſiue quas ab hæreticis perfert in diuerſis cōcertationibus. Vtraſq. autem per gratiam Dei exſuperat; partim ferendo, partim reſiſtendo.

Sancta Eccleſia Catholica, ſicut malè viuentes in ſe patienter tolerat: ita malè credentes à ſe repellit. D

[c] Sancta Eccleſia contra Gentilium, atq. hæreticorum peruicaciam ſummopere ſapientiam, & patientiam opponere ſtudet: ſed exercetur eius ſapientia, cùm tentatur verbis: exercetur patientia, cum tentatur gladijs. [d] Nunc enim perſecutionibus appētitur, nūc falſis aſſertionibus laceſsitur.

[e] Cauſſa prauitatis hæreticæ doctrinis eſt propagata Eccleſia; nam antea ſimplici tantū fide vigebat. Hæreticorum igitur occaſione propagati ſunt doctores in fide: & per

acumina hæreſum Eccleſiæ magiſtri creuerunt.[f] Nam tunc clariùs manifeſtatur veritatis aſſertio, quando patuerit quælibet diſſenſio.

[g] Sancta Eccleſia ideo dicitur Catholica, pro eo quod vniuerſalitèr per omnem ſit mundum diffuſa. Nam hæreticorum Eccleſiæ in partibus mundi coarctãtur: hæc verò in toto orbe diffuſa expãditur,[h] Paulo atteſtante Apoſtolo, Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides veſtra annuntiatur in vniuerſo mundo [c] Hæreſes autem in aliquo angulo mundi, aut in vna gente inueniuntur verſari. Eccleſia verò Catholica, ſicut per totum mundũ extenditur; ita & omnium gentilium ſocietate conſtruitur.

[i] Qui ſunt hæretici, niſi qui relicta Dei Eccleſia, priuatas elegerunt ſocietates? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquę viuæ, & foderunt ſibi ciſternas diſsipatas, quæ continere non valent aquas.

Cauſſa hæreſis ob quam rem fit?[k] Ad exercitationem fidei.[l] Via verò per quam fit, obſcuritas eſt diuinarũ ſcripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quàm ſe res habeat, intelligunt: nec eſſe poſſunt, quia id ipſum quod exiſtunt hæreſes, iam non ſunt. Malè enim ſentiendo ſcientiam non adquirunt, ad nihilũ enim tendunt.

Hæretici ingenti ſtudio mẽdacia ſua diſcunt, & labore vehementi, ne ad vnitatem Eccleſiæ veniant, decertant: de quibus per Prophetam congruè dicitur; Docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, &, vt iniquè agerent, laborauerunt.

Dum viciſsim hæretici mutuò ſe lacerãt, quando alterutrũ ſeſe in proprias ſectas inducunt: ſic tamen inuicem ſeſe collidunt, vt contra Eccleſiã pari erroris ſpiritu decertent. Et qui inuicem diuiſi ſunt, in aduerſitate Eccleſiæ [m] ſimul exiſtunt vni: eiſq., qui, pro eo quòd tantùm valeant hæreſes, videntur habere veritatem, hoc reſpondendum eſt: Non ideo ſaluti præponendi ſunt morbi, quia plerumq. ita generalitèr mundum occupant, vt parum ſaluti loci relinquant.

[a] Non poſſe hæreticos habere veniam, niſi per Eccleſiam Catholicam (cõſtat): ſicut & amici Iob non per ſe placare ſibi Deum potuerunt, niſi pro eis Iob ſacrificium obtuliſſet.

[o] Opera bona, quæ hæretici faciunt, & A iuſtitia eorum, nihil eis prodeſt, teſtante [p] Domino per Iſaiam: Quia mei oblitus es; ecce ego annuntiabo iuſtitiam tuam, & opera tua non proderunt tibi.

Hæretici, quãuis legẽ, & Prophetas adimpleant, ex eo tamen quod Catholici non ſunt, non eſt Deus in eorum conuentibus, ipſo Domino teſtante: Si ſteterit Moyſes, & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populũ iſtum. Eijce eos à facie mea, & egrediantur. Per Moyſem quippe, & Samuelem Legem, accipe, & Prophetas: quos quamuis hæretici opere implere contẽdunt, B propter erroris tamẽ impietatem à vultu Dei proijciuntur, & à iuſtorum cœtibus ſeparantur.

Paganus, & hæreticus: ille, qui nunquam fuit cum Dei populo: iſte, quia receſsit à Dei populo: vterque recedentes à Chriſto, ad Diabôli pertinent corpus.

[q] Qui ab idolatria ad Iudaiſmum, vel hæreſim tranſeunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egreſsi ſunt, & Dominũ non cognouerũt: quia de infidelitatis errore in errorem alium tranſierunt.

Cuius doctrinam quiſq. ſequitur, huius C & filius nũcupatur; ſicut & per Prophetam: Amorrhæum patrem & Gethæam matrem eſſe Iſraël Dominus dicit, nõ vtiq. naſcẽdo, ſed imitando. Sic & in meliorem partem [r] filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei cuſtodiunt. Vnde & nos, non natura, ſed adoptione clamamus Deo, dicentes: Pater noſter, qui es in cælis.

Non ſolùm natiuitate, ſed etiam imitatione filios poſſe alicuius vocari. Nam Iudæi ſecundùm carnem, filij Abrahæ: ſecundùm conuerſationem, filij Diaboli nuncupantur: ac per hoc illi ſunt ſemẽ Abrahæ, qui eius imitantur fidem, non qui ex eius D generati ſunt carne.

De erroris auctore trahitur à quibuſdam & nomen, & culpa: vt ipſius vocabulo cenſeatur, cuius & errorem inſequitur, ſicut Eccleſiæ Pergami in Apocalypſi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel, Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Thyatiris, propter imitationẽ, non propter præſentiam corpotalem.

a *Ex D.Greg.* Moral.*lib.9.c.9.*

b *Gregor.ibid.*

c *Apud Greg.lib.18.Moral.c.3. & .19.c.8.*

d *Hæc nullo m. ſ. extant. Verum retinenda puto, eo quod ſunt in antiquo edito, & apud Gregorium, qui libr. 18.* Moral. *cap.* 1. Sancta, *inquit*, Eccleſia ſummo pere habere ſapientiam, & patientiam ſtudet: ſed exercetur

exercetur eius sapientia, cum tentatur gladijs. Nũc A verò de ea persequutione loquitur, in quã nõ gladijs, sed falsis assertionibus lacessitur. *Hactenus Gregorius.*

e *Idem Gregorius. lib. 7. epistolarum, epistola ad Anastasium indict. 1. Leãder Hispalensis Episcopus sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio Concilio Toletano in conuersione gentis Gotthorum, quam apud me habeo nondũ typis excusam, elegantissimè propagationem Ecclesiæ depinxit, dum ab hæreticis infestatur.*

f *Augustinus tract. in cons. Matth. & Lucæ:* vtiles sunt, *inquit,* hæretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad seducendum in errorem: negligẽtius enim veritas quæreretur, si mendaces aduersarios non haberet.

g *Quid vox Catholica significet, docuit Pacianus in epist. 1. ad Sempronianum, & Vincentius Lirinensis Gallus in illo libello aureo aduersus hæreses.* B *Clemens Alexandrinus libro Strom. 7. vnam esse Catholicam Ecclesiam, hæreticorum verò Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnam, neque Catholicam. Nam hæreses hanc vnitatem in multitudinẽ scindunt. Vnde aliæ appellãtur ex nomine, vt ex Valentino, Marcione, & Basilide: aliæ ex loco, vt Peratici: aliæ autẽ ex gente, vt Phrygũ hæresis: aliæ autem ex operatione, vt Encratitarũ: aliæ autẽ ex proprijs dogmatibus, vt Docitarum, & Hæmatitarum, &c. In quo loco ad viuum aspicere licet nostri temporis hæresum nomina varia, & ancipites, repugnãtesq. sectas, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.*

h *Ad Romanos 1.* Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. *Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam fortem in fide, eo quod in Cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitate. lib de vnitate Ecclesiæ. Notas verò* C *Ecclesiæ Catholicæ Augustinus esse in Romana Ecclesia docuit libro contra epistolam Manichæi c. 4.* Multa sunt, *inquit,* quæ me in Ecclesiæ gremio iustissimè tenent. Tenet me consensio populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postremò ipsum Catholicæ nomẽ, quod non sine caussa inter tam multas hęreses sola obtinuit. *Hæc Augustinus.*

i *Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas. cap. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7.* Hæresis, *inquit,* electio est. D *Et Tertullianus lib. de præscrip. aduersus hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianũ lib. de vnitate Ecclesiæ. Et inter alia,* hi sunt, *inquit,* qui se vltro apud temerarios cõuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege constituunt, qui, nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumũt. *Et infra.* Hos eosdem denuo Dominus designat, & denotat, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi lacus detritos, qui nõ possunt aquam portare. *Augustinus lib. de vtilitate credendi ad Honorium. c. 1.* Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. *Viuam huius rei his calamitosis temporibus habemus imaginem.*

k *Sic Paulus 1. ad Corinth. 11.* Oportet hæreses esse, vt &, qui probati sunt, manifesti fiant in vobis, *Tertullianus li. aduersus hæreses in principio.* Hæreses, *inquit,* ad languorem, & interitum fidei productas.

l *A veritatis obscuritate ortas esse hæreses docet elegãtissimè Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. & Tertull. lib. præscrip. aduersus hæreticos. Augustinus originem, & progressum hæreseon variè tradit: Nam lib. de Genesi contra Manichæos, hæreses ortas dicit à superbia:* Mater, *inquit,* omniũ hæreticorum est superbia. *lib. 83. quæst. quod manant à falsa scripturæ intelligẽtia.* Nõ posset, *inquit,* error oboriri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. *Vide Hieronymum in epistolam ad Galatas. c. 5. & habetur q. 3. c.* Hæresis, *hæreticum appellat eum qui aliter scripturam intelligit, quàm sensus spiritus efflagitat, & Hilarius:* De intelligentia, *inquit,* hęresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimẽ. *Tertull. de præscript. aduersus hæreticos à Philosophia esse natas hæreses tradit.* ipsæ denique hæreses, *inquit,* à Philosophia subornantur.

m *Innocentius tertius elegãter hoc idem dixit, facies quidem diuersas habere, sed caudas ad inuicem colligatas, quia de vanitate conuenirent in id ipsum. Habetur de Hære. lib. 5. c.* excommunicauimus.

n *In excusis legebatur,* per Ieremiam, *verùm emendaui* Isaiam, *consentientibus omnibus m. ss. & veritate. Locus est Isaiæ c. 57.*

o *Ex D. Greg. lib. 35. Moral. c. 7.*

p *Fulgen. de fide ad Petrum.*

q *Cyprian. de vnitate Eccles. Aug. li. 18. de Ciuit. Dei. c. 5.*

r *Iustorum variæ sunt in diuinis litteris appellationes. Vocantur filij Dei, vt Iohã. 8.* Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, *Iohann. 1.* Dedit eis potestatem filios Dei fieri. *Ad Roman. 5.* In spẽ gloriæ filiorũ Dei, *& 8.* Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. *Et Genes. 6. vocantur filij Dei, qui in fide vnius Dei altissimi, & eius cultu virtute, pietate, & obseruantia, mortalibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducunt impiam, & ex legem, & idolatris longe excellunt: vnde & per excellentiã sunt appellati filij Dei. Vocatur etiam Christus D. N. filius Dei altissimi, per naturam: iusti autem per gratiã adoptionis. Alijs etiam nominibus iusti appellantur, vt filij resurrectionis, Lucæ 20. Et filij regni Marc. 13. filij nuptiarum, Marc. 2. filij sponsi, Luc. 5. filij pacis, Luc. 10. filij lucis, Luc. 16. & Iohann. 20. Iustinus* Martyr, *Iosephus Hebræus, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelos Genes. 6. filios Dei appellatos existimant. Quàm sententiam grauissimè refellit Theodoretus quæst. in Genes. quæst. 47. & sic interpretatur illud de Enos, Genes 4.* iste cœpit inuocare nomen Domini, *ex versione Aquilæ: Tunc exorsus est appellatione in nomine Domini, quæ verba significare vidẽtur, quod hic sua pietate primus diuinum nomen adeptus est, vt à consanguineis Deus appellaretur, à quo deinceps posteri filij Dei, perinde ac nos à Christo Christiani. Hæc Theodoretus.*

De Gentibus. CAP. XVII.

Philosophi [a] gentium non, sicut oportet, Deum quærentes, in Angelos inciderũt præuaricatores: factusq. est illis mediator Diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

Multùm mundi Philosophi prædicantur in dimẽsione temporum, cursuq. siderum, ac discussione elementorum; & tamen hoc non nisi à Deo habuerunt. Volando enim superbè, vt aues aërem; & demergẽtes se in profundum, vt pisces, mare; & vt pecora gradientes, terram descripserunt: verumtamen tota mẽte auctorem eorum intelligere noluerunt.

Quare nõ possunt animalia bruta interrogare? quia nesciunt ratiocinari. Ideo nõ dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt; qui talia non considerantes, & ipsa amplius diligentes vsque ad eorum cultum [b]euanuerunt.

Via Christus est: si quis in ea non graditur, non est, quomodo veniat ad Deũ. Philosophi autem mundi vtiq. Deum cognouerunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, [c] in inuio transierunt, & non in via. Ideoq. euanescentes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

Primum vnicuiq. est scire, quid appetat: secundum vero est, vt id quod appetit, apprehendat. Imperfecta quippe sapientia est, quò tẽdas scire: & nescire iter, per quod expediat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore vbertatis regionem videat; & viam per quam ad illam pergat, ignorat? Ecce patriam quisque quærit, sed qui viã perdidit, errando graditur, non proficiendo: quantoq. plus ambulat, tanto magis ab eo, quod quærit, elongatur.

Qui viam regiam, hoc est, Christum deserit; etsi videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam, non est, quomodo ad eã appropinquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrerit, semetipsum redarguat, dum in Diaboli faucibus hæserit.

a *Greg. lib. Moral. 25. c. 12.*
b Ad *Rom. 1.* euanuerunt in cogitationibus.
c *Psalm. 6. Rom. 1.*

De Lege. CAP. XVIII.

VIa, per quam itur ad Christum, lex est; per quam vadunt ad Deũ hi, qui, vt est, intelligunt eam.

Sanctarum scripturarum altitudo,[a] quasi montes pascuæ sunt: ad quos dum quisque iustorum conscendit, pascuæ indeficientis refectionem inuenisse se congaudet.

[b] In scripturis sanctis, quasi in mõtibus excelsis, & viri perfecti habent sublimia intelligẽtiæ, quibus gressus contẽplationis, quasi cerui erigant: & simplices quasi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

[c] Scriptura sacra infirmis, & sensu paruulis, secundùm historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altiùs incedit, dum eis sua mysteria pandit; ac per hoc vtrisq. [d] manet cõmunis, & paruulis, & perfectis.

[e] Scriptura sacrá pro vniuscuiusq. lectoris intelligẽtia variatur, sicut manna, quod populo veteri pro singulorum delectatione varium dabat saporem. Iuxta sensuum capacitatem singulis sermo Dominicus congruit. Et dum sit pro vniuscuiusq. intellectu diuersus, in se tamen permanet vnus.

[f] Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur: vt intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cũcta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursus si cuncta clausa existerent, cõfestim diffidentiam gignerent. Ne ergò de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, satiant: & ne de intellectis fastidium existat, C ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nã pleraque quantò magis latent, tantò magis exercitium præbent.

[g] In scripturis sanctis sæpè ea, quæ futura sunt, quasi facta narrãtur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura, quasi prçterita, scribuntur; nisi quia ea, quç adhuc facienda sunt in operç; iam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporaliter accidunt, quæ conditori omniũ sine tempore prouidentur.

Propterea Prophetia rerum futurarũ gesta præsentibus miscet rebus, vt ita credan- D tur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia de futuris loquitur: sicut in persona [h] Ierusalem de Ecclesia: Et sicut in persona [i] Ephraim de hæreticis.

Pro factis diuinis plerumq. & dicta ponũtur; idcirco, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, [k] sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

[l] Quod in scripturis sacris vna bis repetitur sententia, aut cõfirmationis caussa est, aut

aut myſterij: ſicut lex, & gratia: ſicut initiũ, & perfectio: ſicut bonum, & melius. A

[m] Lex diuina in tribus [n] diſtinguitur partibus: in [o] hiſtoria, in præceptis, & in prophetia. Hiſtoria eſt in his, quæ geſta ſunt: Præcepta in his, quæ iuſſa ſunt. Prophetia in his, quæ futura prænuntiata ſunt.

[p] Lex diuina triplici ſentiẽda eſt modo. [q] Primò, vt hiſtoricè: Secundò, vt [r] tropologicè: Tertiò, vt [s] myſticè intelligatur. Hiſtoricè namq. iuxta litteram: tropologicè, iuxta moralem ſcientiam: myſticè, iuxta ſpiritalem intelligentiam. Ergo ſic hiſtoricè oportet fidem tenere, vt eam & moraliter debeamus interpretari, & ſpiritaliter intelligere.

[t] Tria, & ſeptem, decem præcepta ſunt: B ſed tria ad amorem Dei pertinent, ſeptem ad homines. Illa tria, quæ ad Deum pertinent, [v] in vna tabula ſcripta fuerunt: reliqua ſeptem in ſecũda. In prima tabula triũ mandatorum hoc primum eſt: Diliges Dominum Deum tuum. In ſecunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc eſt, quod Saluator ſcribæ interroganti, quod præceptum eſt primum in lege? ait: Audi Iſraël; Dominus Deus tuus Deus vnus eſt, hoc primum eſt. Secũdum verò ſimile eſt huic; Diliges proximum tuum, ſicut teipſum. Vnũ namque præceptum de prima tabula dixit quod ad Dei pertinet amorem; alterum verò de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

a *Eſt apud Gregorium lib 30. Moral. c. 15. dum interpretatur locum illum Iob. 39.* Circunſpicit mõtes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit.

b *Senſus eſt apud Auguſtinum, dum exponit locum illum pſalm. 103.* montes excelſi ceruis: petra refugium herinacijs. *Vbi Auguſtin. legit:* Petra refugium hircis, & leporibus. *Perpendit hunc locum* D. *Hieronymus ſuper Ezech. lib. 13. c. 43.* Hircus, *inquiens*; animal eſt ſemper ad excelſa feſtinans, & nihil periculi ſuſtinens in præcipitijs: Et ibi inuenit viã, vbi cæteris animãtibus interitus eſt: vnde & Græco ſermone, caprarũ, & hircorũ grex, ſublimiũ conuerſatio dicitur, hoc eſt, *αἰπόλιον* quaſi *αἰποπόλίον* ſiquidẽ *αἶπο* excelſum, *πόλιον* cõuerſationẽ ſignificat. *Idẽ ad Demetriadẽ,* ſic *inquit,* ſtatui ſupra petrã pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinacios legũt. Animal paruum, ac fugax, & ſpinarũ ſentibus prægrauatũ. *Et ad Suniã, Sephanim animal eſſe ait, non maius hericio, habens ſimilitudinem muris, & vrſi, & in Palaſtina ἀρκτομῦν dici magnãq. illorum in ea regione eſſe abundantiam, ac ſemper in cauernis petrarum, & terræ foueis habitare. Hæc ex Hieronymo. Alij cuniculum.*

c *Grego. lib. 1. Moral. c. 21. & Auguſt. lib. 1. ſuper Geneſ. ad litteram. c. vltimo.*

d *Gregorius probat homil. 10. ſuper Ezechiel. lib. 1. & homil. 6.* Quid autem rota, *inquit,* niſi ſacram ſcripturã deſignat, quæ ex omni parte ad auditorum mẽtes voluitur?

e *Gregor. lib. 1. ſuper Ezechiel. homil. 6. & lib. 31. Moral. cap. 12.*

f *Greg. lib. 1. Moral. c. 21.*

g *De vſu præteriti, & futuri diſſerit Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. &* Auguſtinus *lib. de verbis Apoſtoli ſer. 2. & lib. 4. ſuper Num. & in enarratione pſal. 103. & Tertull. lib. 3. aduerſus Marcionem. Quam temporis enallagen frequentẽ eſſe in diuinis litteris, vt futurum pro præterito ponatur, probat pſalmus 6.* Lauabo per ſingulas noctes lectum meũ, pro laui. *Et pſal. 65.* In flumine pertranſibunt pede. *Et Iſa. c. 38.* Sicut pullus hirundinis ſic clamabo, & meditabor vt columba. *pro: meditatus ſum, & clamaui. Præteritum ponitur aliquando pro futuro, vt pſalm. 54.* Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus ſaluauit me. *hoc eſt, ſaluabit me. Sequitur enim:* Et exaudiet B vocem meam. *Futurum pro præſenti pſalm. 144.* Gloriã regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

h *Id frequens eſt in diuinis litteris, vt conſtat ex Gregorio in Cant. c. 6 & Hieronymo ſuper* Ezech. *c. 16. & ex Auguſtino lib. 17. de Ciuitate Dei. c. 3.* Tripartita, *inquit,* reperiuntur eloquia Prophetarum: ſiquidem aliqua ſunt ad terrenam Ieruſalem ſpectantia, aliqua ad cæleſtem, nonnulla ad vtramque. *Hieronymus ſuper* Ezech. *c. 16. Quod quattuor modis dicitur Ieruſalẽ. Exempla nos ponemus: Primo modo dicitur, iuxta Iudæos, illa ciuitas terreſtris, quam planxit* Chriſtus, *Matth. 23.* Ieruſalẽ, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſsi ſunt. *Secundò, Sanctorum eſt congregatio pſal. 36.* Fundamenta eius in montibus ſanctis: diligit Dñs portas Siõ ſuper omnia tabernacula Iacob. C *Tertiò, eſt multitudo Angelorum, Dominationum, Poteſtatũ, & cæleſtis paradiſi, Paulus ad Galatas 4.* Quæ autẽ ſurſum eſt Ieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater omniũ noſtrûm, *ad Hebræos 12.* Sed acceſsiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem *& hæc eſt, quæ deſcribitur Apocalyp. 12. Quartò pro Eccleſia militante & triumphante, Apocalyp. 21.* Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem, *Hieronymus etiam in Ezech. c. 23. affirmat, quod quidquid de Ieruſalem τροπικῶς dicitur, ad animam referri poßit.*

i *Oſeæ 4.* Particeps Ephraim idolorum dimitte eũ. *Et c. 5.* Calumniã patiens Ephraim, fractus iudicio, quia cœpit abire poſt ſordes. *Et illud:* Ero tinea Ephraim, & putredo Iacob: *Tinea enim totum veſtimẽtum conſumit Iob 13.* Sicut veſtimentũ, inquit, quod D comeditur à tinea. *Putredo non ita. Sic enim hæreſis, eſt tinea* Ephraim: *peccatum verò, putredo Iacob.*

k *Pſalm. 32. Dicere enim iußionem importat multoties in diuinis litteris, vt eſt illud Pauli ad Rom. 12.* Dico autem per gratiam, quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos, non plus ſapere, quàm oportet ſapere. *Græcè λέγω, vt Latini dicunt: iubeo ſaluere, & dico ſalutẽ. Et illud.* Dic, vt lapides iſti, panes fiant, *id eſt, iube, vt* lapides, *&c.*

l *Hieronymus ſuper Ezech. ca. 33. adnotauit in ſcripturis ſacris hoc obſeruari debere: vbi videtur aliqua ſimilitudo eſſe ſententiæ, non in omnibus eadem dici, ſed vel ſubtrahi plerumque vel addi, & ſingulorum inter ſe verborum*

borum diſcrepantium haberi rationem.

m *Lex à delectu dicta: iubet ſiquidem quæ eligenda, faciendaque ſunt: vt Cicero lib. 1. de legibus docuit. Vnde Paulus ad Rom. 3* per legẽ, *inquit,* cognitio peccati. *Lex accipitur pro veteris teſtamenti libris. Iſai.* 2. de Sion exibit lex. Et *apud Paulum in epiſtol. ad Roman. cap.* 1. Si autem Iudęus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas vtiliora, inſtructus per legem. Et *c. 7.* Lex Sancta. *Et liber pſalmorum, lex à Chriſto D. N. appellatur Iohan.* 10. In lege veſtra ſcriptum: Quia ego dixi, dij eſtis. *Vt* Aug. *ibid. tract. 48. adnotauit. Et Amalaricus Taurienſ. li. de officio miſſæ. Diſtinguitur etiã Lex à* P*ſalmis, & Prophetis. Matth.* 11. Lex, & Prophetæ vſq. ad Iohannẽ. *Et illud:* oportet impleri quę ſcripta ſunt in Lege, & Prophetis & pſalmis de me. *Matth.* 22.

n *De partitionibus veteris & noui teſtamenti, vide Epiphanium lib. de menſuris, & ponderibus, & Iohannem Damaſcenum lib. 4. de orthodox. fid. & Gregor. Nazian. in carminibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum, & Iſidor. lib. 6.* Etymolog. *cap.* 1. *Obiter adnotandum duxi, non aliter hîc Iſidorũ de partibus diuinæ legis diſſerere, quàm in lib. 6. Etymol. Nam ibi poſt veteris teſtamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, ſic inquit,* ſumma vtriuſq. teſtamenti trifariè diſtinguitur, id eſt, in hiſtoria, in moribus, in allegoria. H*æc ille: vt intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nam diuiſio illa celebris ac peruagata, in tres explanationis ſpecies: ſeu partes allegoricam, tropologicam, anagogicam, iuxta triplicem præteriti, præſentis, ac futuri differentiam, ab antiquis patribus traditur: ita vt allegorica expoſitio, præteritarum in veteri lege vmbrarum ac figurarum prænotiones, & prodigia manifeſtet, vnde* P*rophetæ ad allegoricam exponendi rationem pertineãt. Adde etiam meritò Prophetis tribui dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum ænigmata, & tranſlationes, vt Tertullianus adnotauit aduerſus Marcionem. lib. 3.*

o *Ita habent omnes cc. m. ſſ.*

p *Auguſtinus lib. vnico ſuper Geneſim ad litteram cap. 2.* Quattuor modi, *inquit,* à quibuſdam ſcripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: ſecundum hiſtoriam, ſecundum allegoriam, ſecundum analogiam, ſecundum etymologiam. Hiſtoria eſt, cum ſiue diuinitus, ſiue humanitus, res geſta commemoratur. Allegoria, cùm figuratè dicta intelliguntur. Analogia cum veteris, & noui teſtamenti congruentia demonſtratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque cauſſæ redduntur. I*dem de vtilitate credendi ad Honoratum cap. 3. diuidit ſcripturam ſecundum Hiſtoriam, Etymologiam, Analogiam, & Allegoriã.*

q *Senſus hiſtoricus ſcripturæ, qui litteralis eſt, inter omnes eſt potentiſſimus, & efficaciſſimus, & ad probandam fidei auctoritatem, reliquis multò illuſtrior: eſtque fundamentũ, & baſis omnium expoſitionum diuinæ ſcripturæ, cuius difficultatem adnotauit Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam, & Auguſtinus lib. 1. retratactionum. Verùm ſi ſola hiſtoria, & nuda legatur, non intellectus litteræ ſpiritus, modicam habet vtilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. vilior intelligentia, & Auguſtinus lib. 15. de Ciuitate Dei. ca. 27. non eſſe illis conſentiendum aſſerit, qui ſolam hiſtoriam recipiunt ſine Allegorica ſignificatione: nec illis, qui ſolas figuras defendunt repudiata hiſtoriæ veritate. Senſus enim vtilis ſcripturæ ad docendum, arguendum, ad corrigendum, & ad iuſta erudiẽdum, vt perfectus ſit homo Dei, ex littera & ſpiritu cõſtat: littera enim ſola occidit, ſpiritus autem viuificat, animumq. in omne opus bonum inſtruit. Vnde Gregorius lib. 16. Moral. c.* 10. *vt, inquit,* modo nos nuda paſcat hiſtoria, modò ſub textu litteræ velata medullitus nos reficiat ſpiritualis allegoria.

r *Tropologica expoſitio idem eſt, quòd moralis. Exemplum ponamus aquæ: ex illo Geneſeos. 1.* Congregatæ aquæ in locum vnum, *ſignificat aquam elementalem: verũ tropologicè tribulationes ſignificat, vt in illo pſalmi 65.* Tranſiuimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. *Et Iſai. 43.* cùm tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. *Et illud:* Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. *Significat etiã tropologicè ſapientiam. Prouerb.* 18. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans, fons ſapientiæ. *Et illud:* Fiet ei fons aquæ ſalientis in vitam æternam. *Eccleſ.* Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit eos. *Significat etiam hæreſes:* P*rouerb. 9.* Aquæ furtiuæ dulciores ſunt. Et *humanas proſperitates. Iohan. 4.* Omnis qui biberit ex hac aqua, ſitiet iterum. *Spiritus Sancti infuſionem Iohann. 7.* Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. *Euangeliſta id interpretatur,* hoc autem, *inquit,* dixit de ſpiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. *Significat etiam populos. Apocal. 17.* Aquæ verò populi ſunt. *De ſenſu tropologico Hieronymus ſic ſcribit in* Ezech. *c. 4.* Eiſdẽ litteris hiſtoria currit, & tropologia, ſed illa humilior eſt, iſta ſubtilior, illa hæret terræ, iſta ad cæleſtia ſubleuat.

ſ *Myſticum ſenſum hîc Iſidorus vocat ſpiritualem intelligentiam. Hieronymus, cuius diuinæ ſcripturæ partitionem Iſidorus ſequitur, ſic habet in 12. quæſt. in* Abdiam. Triplex in corde noſtro deſcriptio, & regula ſcripturarum eſt: prima vt intelligamus eas iuxta hiſtoriam: ſecunda iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiã ſpiritualem. In hiſtoria eorum, quę ſcripta ſunt, ordo ſeruatur. In tropologia de littera ad maiora cõſurgimus, & quidquid in priori populo carnaliter factum eſt, iuxta moralẽ interpretamur locũ, & ad animæ noſtræ emolumenta conuertimus. In ſpirituali θεωρίᾳ ad ſublimiora tranſimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cæleſtibus diſputamus, vt præſentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis ſit. *Hactenus* H*ieronymus. D. Eucherius in libro ſpiritualium formularum, quattuor ponit diuinarum expoſitionum genera, hiſtoricum, tropologicum, allegoricum, anagogicum. De hiſtorica, tropologica, & allegorica expoſitione, iam ex mente Auguſtini diſputauimus. Nunc de anagogica expoſitione, quam* E*ucherius vocat, quæ ad ſacratiora cæleſtium figurarum ſecreta perducit: vt ſi aquam exponamus de æterna beatitudine: vt in Ieremiæ 2.* Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. *Et de Angelis, pſal. 148.* Aquæ, quæ ſuper cælos ſunt, laudent nomẽ Domini. *Poteris ſub myſtica, & ſpirituali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Auguſtinus, & Iſidorus conſentiũt in multiplici, & varia ſcripturarum partitione.*

t Tria, & ſeptem, decem præcepta *habent omnes cc. m. ſſ quam lectionem maximè probo. Sic enim eſt apud Aug. lib. de decem chordis c. 5. (vnde ſententiam deſumpſit Iſid.) & lib. 15. contra Fauſtum. c. 4.*

u *Hanc*

Hanc partitionem præceptorũ in tabulis, nẽpe quod fuerint tria in vna, & ſeptem in alia ſcripta, ſequuntur plurimi Latinorum Sanctorum, vt Auguſt. in locis citatis, & lib. de decem chordis. c. 5. probat ſuam ſententiam ex illo Pauli: Primum mandatum in repromiſsione. *Verùm in hac ſententia non eſt conſtans, cum lib. quæſtionum veteris Teſtamenti q. 7. quattuor verba affirmet eſſe exarata in prima tabula, quorũ primũ ſtatuit:* Nõ ſint tibi Dij alieni prȩter me: *ſecundũ,* Nõ facies tibi vllã ſimilitudinẽ: *Tertium:* Nõ ſumes noĩẽ Dei tui in vanũ: *Quartũ:* Sabbathũ Dñi Dei tui ſeruabis, & non facies in eo vllũ opus ſeruile. *Reliqua in ſecũda, ita, vt primũ verbũ ſecundæ tabulæ ſit,* Honora patrem tuum, & matrem tuam, *ex illo Apoſtoli ad* Epheſ. 6. Honora patrem tuum, & matrẽ, quod eſt mandatum primum in repromiſsione, *Quomodo, inquit, eſſet primũ, niſi in ſecũda tabula ab ipſo cœpiſſet?* In repromiſsione *autem ideo dicitur, quia ſtatim ſubijcitur,* vt ſis longæuus ſuper terram, & benè ſit B tibi, *hæc eſt promiſsio facta ijs, qui mandata cuſtodiunt. Ioſeph. lib. 3. Antiq. c. 6. &* Philo *in lib.* Quis rerum diuinarum hæres ſit, *in vtraque tabula quinque eſſe præcepta tradita affirmãt. Sunt qui dicunt has tabulas tẽpore vltimi Ieroſolymitani excidij ſub Romanis Imperatoribus in tẽplo Dei fuiſſe, indeq. à Tito* Auguſto, *inter cætera captæ vrbis ſpolia, in triumphum allatas.*

De ſeptem Regulis. CAP. XIX.

SEptem [a] eſſe, inter cæteras regulas locutionum ſanctarum Scripturarum quidã ſapientes dixerunt.

Prima regula eſt, de Domino, & eius corpore; [b] quæ de vno, aut ad vnum loquitur: C atque in vna perſona, modò caput, modò corpus oſtendit, [c] ſicut Iſaias ait: Induit me veſtimento ſalutari, quaſi ſponſum decoratum corona, & quaſi ſponſam ornatam monilibus ſuis. In vna enim perſona duplici vocabulo nominata caput, id eſt, ſponſum & Eccleſiam, id eſt, ſponſam manifeſtauit. Proinde notandum in ſcripturis, quãdo ſpecialiter caput deſcribitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex vtroq. tranſeat ad vtrumque, aut ab altero ad alterum: ſicque quid capiti, quid corpori conueniat, prudẽs D lector intelligat.

Secunda regula eſt, de Domini [d] corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam vnius conuenire perſonæ, quæ tamen non ſunt vnius, vt eſt illud: Puer meus es tu Iſraël, ecce deleui, vt nubem, iniquitates tuas, & ſicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. Hoc ad vnũ non congruit, Nam altera pars eſt, cui peccata deleuit, & cui dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Cõuertere ad me, & redimam te. Qui ſi conuertantur, eorum peccata delẽtur. Per hanc enim regulam, ſic ad omnes A loquitur ſcriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur pro bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, diſcet.

[e] Tertia regula eſt, de littera, & ſpiritu, id eſt, de Lege, & gratia: Lege, per quã præcepta faciẽda admonemur; gratia, per quã; vt operemur, iuuamur. Vel quod Lex nõ tãtùm hiſtoricè, ſed etiam ſpiritaliter ſentienda ſit. Namq. & hiſtoricè oportet fidem tenere, & ſpiritaliter Legem intelligere.

[f] Quarta regula eſt, de ſpecie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti ſi vni genti, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: [g] ſicut in pſalmis: Et adorabunt, inquit, eum filiæ Tyri in muneribus. Filiæ Tyri, filiæ gentium, ab ſpecie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terræ, vbi prophetia erat, ſignificabat omnes gentes credituras Chriſto: vnde & benè ſequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terræ. Sic & per [h] Iſaiam Prophetam dum aduerſus Aſſyrium Dominus comminatur, dicens: Vt cõteram Aſſyrium in terra mea; & in montibus meis conculcẽ eum. [i] Et erit Babylon illa glorioſa, & regnis inclyta, ſicut ſubuertit Dominus Sodomã, & Gomorrhã. Nam licet aduerſus vnam ciuitatem Babylonem, per Iſaiam præfatum Dominus comminetur, tamen dum contra eam loquitur, tranſit ad genus de ſpecie, & conuertit generaliter contra totum mundum ſermonem. Certè ſi non diceret aduerſus vniuerſum orbem, non adderet infra generaliter: Et diſperdã omnẽ terram, & viſitabo ſuper orbẽ mala, & cȩtera quȩ ſequũtur ad internecionem mundi pertinentia: vnde & adiecit: Hoc eſt conſilium, quod cogitaui ſuper omnem terram, & hæc eſt manus eius extenta ſuper vniuerſas gentes. Item, dum ſub perſona Babyloniæ arguit vniuerſum mundum, dicens: Diſperdam omnem terram, & viſitabo ſuper orbis mala, & cætera, quæ ſequuntur, ad internecionem mundi pertinentia: rurſus ad eandem quaſi de genere ad ſpeciem reuertitur, dicens: quæ eidem ciuitati ſpecialiter contigerũt. Ecce ego ſuſcitabo ſuper eos Medos. Nam regnante Balthaſar, à Medis eſt obtẽta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex perſona eiuſdem, totum vult intelligere mundũ, dicendo: Et concurrere faciam Ægyptios aduerſus Ægyptios, regnũ aduerſus regnũ:

cùm

cum Ægyptus non multa regna, sed vnum habuisse scribatur regnum.

[k] Quinta regula est, de temporibus, per quam aut pars maior temporis per partem minorem: aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur. [l] Sicut est de triduo Dominicæ sepulturæ: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. Item pars à toto, vt est illud: [m] Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dum tantùm centum vsque ad diluuium inueniantur, ex quo hęc à Domino statuta sunt. Vel [n] sicut illud; quod quadringētos annos prædixerat Deus, filos Israël in Ægypto seruituros, & sic inde egressuros: qui tamē quadringētos annos nō seruierunt, quia, dominante Ioseph, Ægypto dominati sunt: vbi iterum à parte totū subiungitur, quia non statim post quadringentos annos egressi sunt, vt fuerat repromissum; sed, quadringentis triginta peractis, ab Ægypto recesserunt. Ad [o] hanc temporum regulam pertinent & illa, quæ dum adhuc futura sunt, quasi iam gesta narrantur, vt est illud: Foderūt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea; & diuiserunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus, quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur. Sed quando aliquid faciēdum esse pronuntiatur, secundúm nos dicitur: quando vero quæ futura sunt, iam facta dicuntur, secundùm Dei æternitatem accipienda sunt; quia quæ nobis [p] adhuc futura sunt, apud Dei prædestinationem iam facta sunt, apud quem omnia facta sunt, quę futura sunt.

[q] Sexta regula est, de recapitulatione. Recapitulatio enim est, dum scriptura reddit ad illud, cùius narratio iam transierat: [r] sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, dixit, illos fuisse in linguis, & gentibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur: Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo secundùm suas gentes, & suas linguas erant, si vna lingua erat omnibus? nisi quia ad illud, quod iam transierat, recapitulādo est reuersa narratio? [s] Recapitulatio ęnim est, dum rerum pręteritarum caussę futuris miscētur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, denuò recapitulat formatum dicens: Formauit Deus hominem

A ad imaginem suam. Nec non & vbi expletis omnibus operibus, dum Deum dicit septimo die requieuisse, recapitulando subiūgit: Istæ generationes cæli, & terræ, quando creatæ sunt, in die quo creauit Deus cælum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur super terram. Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans vniuersam superficiem terræ. Hæc omnia recapitulando in serie narrationis rebus futuris nectuntur; cum intrà sex dies etiam hæc patrata videantur.

Septima regula est, de Diabolo, & eius B corpore; quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo magis conueniunt corpori: sæpè verò eius videntur dicta membrorum, & non nisi capiti congruunt. (Sicut [t] in Isaia, vbi dum cōtra Babyloniam, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus; rursus ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi sententiam deriuat dicens: Quo modo cecidisti de cælo Lucifer, qui manè oriebaris?) Ex nomine quippe corporis intelligitur caput, vt est illud in Euangelio de zizanijs tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, homi- C nem ipsum Diabolum vocans, & ex nomine corporis caput designans. Item ex nomine capitis significatur corpus, sicut in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed vnus ex vobis Diabolus est; Iudam vtiq; indicans, quia Diaboli corpus fuit. [v] Apostata quippe Angelus omniū caput est iniquorum, & huius capitis corpus sunt omnes iniqui. Sicque cum membris suis vnus est, vt sæpè, quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur: rursum quod illi, ad membra iterum ipsius deriuetur.

[a] *Has septem regulas veluti claues aperiendi sensus diuinæ scripturæ reconditos excogitauit Ticonius. Augusti-* D *nus lib. 3. de doctrina Christianæ cap. 30.* Ticonius, *in- quit* quidam, qui contra Donatistas inuictissimè scripsit, cum fuerit Donatista, *& lib. 2. contra epistol. Parmeniani. c. 28. vocat eū magistrum, eiusque interpretādi diuinam scripturam leges & formulas tanti fecit, vt Cypriani expositionibus prætulerit: vt constat li. 2 retractat. & lib. 3. de doctrina Christiana c. 30. vbi de harū regularū vtilitate sic inquit*: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti claues & lumina, fabricare: sunt ęnim quædam regulæ mistæ, quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros aliquibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regularum,

rum, ſine inuidia, vt communicamus, accepta fuerit, clauſa quæque patefient, & obſcura dilucidabuntur, vt quiſque prophetiarum immenſam ſyluam perambulans, his regulis quodammodo quaſi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. *Et ſubdit*: cautè ſanè legendus eſt, non ſolùm propter quædam, in quibus, vt homo errauit, ſed maximè propter illa, quæ ſicut Donatiſta hæreticus loquitur. *Meminit & Caßiodorus harum regularum in præfat. comment. in pſal. Scripſit idem Ticonius expoſitiones in Apocalyp. Iohannis, vt auctor eſt Gennadius & Beda in Apoc. extat nunc liber regularũ editus in Bibliotheca ſanctorum à Margarino Theologo Pariſiẽſi compilata tom. 6. floruit Theodoſio & filijs eius imperantibus anno Domini* cccxc.

b Quæ de vno ad vnum loquitur, *in excuſ. eſt. Quã lectionem nõ probo. Nam ſenſus ita eſt, vt ſola ratione diſcernatur, cum in vna perſona duo diſtinguuntur, ratione & cogitatione officia. Vnde ſola ratione complecteris quãdo à capite ad corpus tranſitum ſit.*

c *Eſt hoc exemplum Iſa. c. 61. apud Ticonium & Auguſtinum: quamuis 70. vtuntur verſione* ſicut ſponſo impoſuit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornatu: ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ. *Iſidorus vulgatam ſemper amplectitur verſionem.*

d *Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Auguſtinus correxit, affirmans quod non debuit ita appellari, ſed potius de Domini corpore vero atq. mixto, aut, vero atq. ſimulato, vel de permixta Eccleſia.*

e *Auguſt. lib. 3. de doctrina Chriſtiana ita ſentit, quod potius ſit magna quæſtio, quàm regula. Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promiſsis & lege, Aug. de ſpiritu & littera, vel de gratia & mandato.*

f *Tota hæc regula corruptè legitur in excuſ. eã reſtitui ex c. Gott. m. ſ. antiquo, eius meminit Greg. lib. 3. Moral. & homil. 26. in Euãg. ſuper illud*; Tulerunt Dominum meũ, & neſcio vbi poſuerunt eum.

g *Pſal. 44.* Adorabunt eũ filiæ Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabũtur omnes diuites plebis. *Sic Aug. ſuper pſalmos legit* Adorabunt eũ filiæ Tyri, *ita vt ſententiæ periodus non claudatur in*, adorabunt eũ, *vt in multis codicibus inter punctũ inuenio. Idem*, filiæ Tyri filiæ gẽtium à parte refertur ad totũ. Tyrus vicina huic loco, vbi prophetia erat, ſignificabat gentes credituras Chriſto. *Theod. ſuper pſal. ſic legit.* Quoniã ipſe eſt Dñs Deus tuus & adorabis eũ: & filię Tyri in muneribus. *Et adfert interpretũ diuerſas ſententias, & per filias Tyri totam impietatẽ ſignificari affirmat.* Mos eſt *inquit*, ſacræ ſcripturæ à parte totum demonſtrare. Sic alibi per Libanum omnem ſuperſtitionis ceſſationem prædicit: Nam Libanus, *inquit*, cum excelſis cadet. *Sic etiam D. Baſilius à quo Theodoretus ſcholia in pſalmos ferè collegit.*

h *Cap. 14. vbi Hieron.* Hoc loco quidã arbitrantur generalẽ eſſe contra omnem orbem prophetiam. Quibus nequaquam cõtradicimus, dũ ſciamus hîc omnem terram Aſſyriorum propriè ſignificari.

i *Locus eſt apud eundem Iſa. c. 13.*

k *Duobus modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synedochen, aut per legitimos numeros. Vocat legitimos numeros eos, quos eminentius ſcriptura commendat, vt eſt ſeptenarius, denarius, duodenarius, vide ipſum Ticon. & Aug.*

l *Auguſt. li. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinit. c. 6. & Ticonius in regulis, hunc locum latè verſant.*

m Et erunt dies vitæ hominis cxx. dum tantùm centum vſque ad diluuium inueniantur ex quo hęc à Domino ſtatuta ſunt. Vel ſicut illud quadringentis, *&c. Eſt verò locus ille Geneſ. 6. dixitq.* Deus: *non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt, eruntq. dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinarum inſtitution. cap. 14. ita exponit: vt dicat Deum iratum breuiori ſpatio vitam hominum circumſcripſiſſe, & abrogata viuendi longitudine, quam ante diluuium habuerant, intra centum & viginti annorum ſpatium coërcuiſſe. Idque ex Ioſepho accipit Firmianus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hieronymus lib. quæſt. Hebraic.* Hoc eſt, *inquit*, dabo centum viginti annos ad pœnitentiam. Non igitur humana vita, vt multi errant, in centum viginti annos contracta eſt, ſed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati ſunt. Quia verò pœnitentiam agere contempſerunt, noluit Deus tempus expectare decretum, ſed viginti annorum ſpatijs amputatis, induxit diluuium anno centeſimo agendæ pœnitentiæ deſtinato. *Quam etiam expoſitionem Chryſoſtomus eſt amplexus, Homil. 22. in Geneſ. verùm eam improbat Gennadius veluti abſurdam, & à Deo penitus alienam, cum ſemper Deus ad vindictam tardo ingrediatur paſſu. Vide catenam Græcorum patrum in pentateuchum. Quod verò Deus, vt cenſet Hieronymus, viginti annos amputauit ex decreto tempore liquet. Nam Geneſ. 5. dicitur*, quingẽtorum annorum erat Noë cũ genuit Sem, Cham, & Iaphet. *c. 6. dicitur* erunt dies vitæ illius centum viginti annorum. *deinde c. 7.* Sexcentorum annorum erat Noë, cum aquæ diluuij inundauerunt ſuper terram.

n *Geneſ. 15. dicitur quod quarta generatione reuerterentur in terram promiſsionis, quod etiam ita impletum eſt. Nam primus Iacob cum filijs ingreſſus eſt Ægyptum, Moſes verò quartus à Iacob populum eduxit. De computatione horum annorum lege ſcholium noſtrum in Chronicon Iſidori.*

o *In excuſis legitur*: eſt & alia de temporibus figura, per quam quædam, quæ futura ſunt, quaſi iam geſta, *&c. Verum m. ſſ lectionem probo. Omniaque ſupra cap. 18. de lege numer. 7. poſita ſunt, ibique adnotatum; ſententiam eſſe ab Auguſtino deſumptam lib. de verb. Apoſtoli.*

p *Gotthus & alij duo Cod. antiqui ſic habent:* In quibus *quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur:* Sed *quando aliquid faciendum pronuntiatur ſecundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis & alijs m ſſ. reperiuntur, in his duobus non extant.*

q *Aug. de hac regula ſic ſcribit:* Sextã regulã Ticonius recapitulationẽ vocat in obſcuritate ſcripturarum ſatis vigilanter inuẽtam: Sic enim dicuntur quædã, quaſi ſequantur in ordine temporis, vel rerum cõtinuatione narrentur, cum ad priora, quæ prætermiſſa fuerãt, latenter narratio reuocetur, quod niſi ex hac regula intelligatur, erratur.

r *Codex Guadal. ſic habet*, ſicut in Iſaia, vbi dum contra Babylonem, hoc eſt, contra Diaboli corpus multa dixiſſet ſermo propheticus, rurſus ad caput, id eſt, ad Diabolum, oraculi ſententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidiſti

Lucifer qui mane oriebatis: Sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, *&c. Hæc habentur Isai. 14. Verùm ad hanc regulam non pertinent, sed ad septimam de Diabolo & eius corpore, vt patet ex Augustino.*

f *Hæc omnia in nullo extant c. m. s. eorum, quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duo erant membranei antiquissimi litteris Gotthicis scripti, vnus Ecclesiæ Toletanæ æra 953. exaratus, alius ex insigni collegio Ouetensi apud Salmãticam eo antiquior, vt ex litteris miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione reieci.*

t *Quæ in parenthesi includuntur in Gotthico tantũ Cod. Ecclesiæ Toletanæ in margine addita inueni, locus est Isaiæ. c. 14. & apud D. August. in exempla septimæ regulæ & apud Ticonium.*

v *Angelus apostata est Lucifer de quo Isa. 14.* Quomodo cecidisti de cælo Lucifer. *Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanas, Apoc. 12.*

De Differentia testamentorum. CAP. XX.

QVidam ideo non recipiunt vetus testamentum, pro eo quòd aliud in tempore prisco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes, quòd Deus quid cuique congruerit tempori magna quadam distributione concesserit: sicut in Lege imperat nuptias; in Euangelio virginitatem commendat: in Lege oculum pro oculo auferre; in Euangelio alteram præbere percutiẽti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista verò perfecto; vtrique tamen pro tempore sua quæq. conuenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credẽdus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuiq. (vt diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

Sub veteri testamento minoris culpæ erãt peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed vmbra veritatis aderat. Nam in testamento nouo præceptis altioribus manifesta facta quædam, quæ in illo populo vmbræ veritatis deseruierant, deferenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriæ permissa sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo graui animaduersione damnantur, si admittantur.

De Symbolo, & Oratione. CAP. XXI.

FIdei [a] Symbolum, & [b] Dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cælo-
A rum regna sufficit capescẽda. Omnis enim latitudo scripturarũ in eâdem oratione Dominica, & Symboli breuitate concluditur. Vnde & [c] Propheta Isaias dicit: Abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum, super vniuersam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreuiatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem Legẽ, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aut propter ipsam orationem Dominicam, vel Symboli breuitatem, in quibus (vt prædictum est) omnem scripturarum coarctari (cernimus) latitudinem.

B a *Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem, docet, Aug. in Enchir. c. 6. & 7. Symbolum autem illud ab ipsis editum magna cum cura & Spiritus Sancti instinctu, apertum est ex Ruffino in expositione Symboli, & Aug. in sermone secundo Dominicæ Palmarum: vbi quam singuli Apostoli partẽ contulerint docet in hunc modum:* Quod Græcè symbolum dicitur, Latinè collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in vnum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur breuitate, cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem. Iohannes dixit: Creatorem cæli & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus
C est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad cælos: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Iacobus Alphæi: Credo & in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: Carnis resurrectionem. Matthias compleuit: Vitam æternam, Amen. *Ambrosius etiam sermone 38. de ieiunijs & quadrages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione conflatam: Irenæus lib. 1. capit. 2.*
D *tesseram fidei vnanimem, & Leo in epistola ad Pulcheriam Augustam. Ambrosius lib. 3. de Virginitate vocat signaculum cordis, & esse antelucanis horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: vt in Concil. Laod. capit. 46.* Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere, *& capit. 47. Similiter in Concilio Agathensi can. 9. in Concilio Maguntino sub Carolo Magno cap. 45. De Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in epistola ad Pammachium. & August. lib. ad Catech. & Clementem Romanum in epist. ad Iacobũ fratrem Domini.*

b *A patribus quotidiana oratio dicitur, vt Cypriano in eius expositione, & Augustino lib. 21. Ciuit. cap. 27. Et Cõcilio Toletano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia delet minima & quotidiana peccata.*

c *Locus est apud Isaiam. cap. 10. vbi Hieronymus sic inquit:*

quit: Pro cunctis laciniosæ legis cæremonijs dedit A præceptum breuissimum dilectionis & fidei. *Cyprian. in expositione orationis Dominicæ locũ interpretatur de Symbolo fidei, & August. lib. de perfectione iustitiæ hominis respons. 11. Et contra Faustum. lib. 15. c. 4. diptychium Ecclesiæ appellat duo dilectionis præcepta.*

De baptismo, & communione.
Cap. XXII.

SOlam Ecclesiam Catholicam habere baptismum ad salutem Zacharias Propheta testatur; In die (inquit) illa erit fons patẽs domui Dauid, & habitantibus in Ierusalem, in ablutionem peccatoris, & men- B struatę. Domus quippe Dauid, & Ierusalem, Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum.[a] Hæretici autem id solùm imaginaria ostentatione faciunt: ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimonium datur.

Pro solo originali reatu luunt [b] in inferno nuper nati infantuli pœnas, si renouati per lauacrum non fuerint. [c] Proinde cum caussa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur: quia originis noxietate perimitur.

Cur paruuli peccato originali carentes C per baptismum, & nec dum propriũ habentes delictum, à bestijs, pœnisque cæteris laniantur? Hæc igitur caussa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quòd si à pœna præsenti homines liberarẽtur per baptismum, ipsum putarent baptismi prẽmium, non illud ęternum. Ergò, soluto reatu peccati, manet tamen quædam temporalis pœna; vt illa vita feruentiùs requiratur, quæ erit à pœnis omnibus aliena.

Nullus negat fidelium etiam post baptismum, quo peccata delentur, quotidie quãdiu in isto seculo sumus, ad Deum nos de- D bere conuerti. Quod quamuis sine intermissione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficiet.

[d] Qui in maternis vteris sunt, ideo cum matre baptizari nõ possunt; quia qui natus adhuc secundùm Adam non est, renasci secundùm Christum nõ potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem generatio non præcesꝑit.

Qui intra Ecclesiã non ex dignitate Ecclesiæ viuunt, sed fidem, quam verbo tenẽt, operibus destruunt, [e] de ipsis legitur: Multiplicati sunt super numerum, vt subaudias, [f] in regno prædestinatorum.

[g] Qui scelerate viuunt in Ecclesia, & cõmunicare non desinunt, putantes se tali cõmunione mundari: discant, nihil ad emundationem proficere sibi, dicente Propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes sanctæ auferent à te malitias tuas? & Apostolus: Probet, inquit, se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

a *Isidorus non damnat baptisma hæreticorum, vt Cyprianus cum Episcopis Africæ, de quo Hieronymus in dialogo contra Luciferianos sic inquit*; Cyprianus lacus contritos fugere, nec bibere de aqua aliena voluit: idcirco hæreticorum baptisma reprobans ad Stephanum tunc Romanæ vrbis Episcopum, qui à beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam Synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. *Verùm hic Isidorus loquitur de baptismo adultis collato ab hæreticis cum inuocatione sanctissimæ Trinitatis, qui licet sit sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tamen illis ad salutem remissionemque peccatorum prodest, quousque ab Ecclesia suscipiatur.* Non enim illis ad remissionem peccatorum, *inquit*, sed ad supplicij testimonium datur. *Quam sententiam probat Augustinus. lib. 3. contra Donatistas. ca. 14. & lib. de baptismo. capit. 12. & habetur de consecrat. D. 4. c.* Tũc valere incipit ad salutẽ baptismus, cum fictio à veraci confessione recesꝑit. *Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61. li. 9. Registri.* Et *Nicolaus Pontifex ad consulta Bulgarorum. cap. 3. Quid verò de baptismo ab hæreticis collato senserit Isidorus liquet lib. 2. de officijs. cap. 24. dum inquit*: Hæretici autem, si tamen in Patris & Filij & Spiritus Sancti attestatione doceantur baptisma suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi. Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quòd sacramentum tam sanctum est, vt nec homicida ministrante polluatur. Habet enim hæreticus baptismum Christi; sed quia extra fidei vnitatem est, nihil prodest. At vbi ingressus fuerit, statim baptisma, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem. Quod enim accipitur approbo, sed quia foris accipitur improbo; dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus: recorrigo desertorem, non muto characterem. *Hæc Isidorus. Nouissimè sacra Tridentina Synodus sess. 7. c. 4. Verum esse baptisma, inquit, quod datur in canone forma Ecclesiæ ab hæreticis.*

b *Infernus multiplex est, vt adnotauit doctissimè, sicut omnia, D. Thomas Aquinas,* Infernus, *inquit*, quadruplex: scilicet damnatorum, puerorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria, tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio vtinam liberemur. In secun-

secundo sola duo prima, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantùm secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantùm secundū, tenebræ gloriæ, vocaturq. hic sinus Abrahæ. *De quo Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. Diuus Gregor. lib. 7. epistolarū epist. 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum paruulorum, qui sine baptismo discedunt.*

c *Ita Codex Gotth. & alijs m.s. Locus manifestus ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura procreatos filios iræ.*

d *Habetur hæc sentētia in collectaneis Gratiani de Cons. D. 4. & apud Iuon. p. 1. c. 185. & apud Magistrum libr. 4. sent. dist. 6.*

e *Psal. 39. Ita interpretatur & Augustinus: Verum Basilius & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholijs psalmorum.*

f *Sic habent omnes cc. m. ss. & editus antiquus, quam lectionem posui & deleui:* in regno reproborum: *ex Gregorio, & Augustini expositione, vnde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numerū:* Hic enim fidelibus per cōfessionem admixti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merētur.

g *Habetur tota sententia de consecr. D. 2. c.* Qui scelerate viuunt: *fragmentum verò eius de cons. D. 4. c.* Qui in maternis vteris. *in fine capitis.*

De Martyrio. CAP. XXIII.

DEI seruus aduersitate vlla non frangitur, sed pro veritatis defensione vltro se certamini offert, nec vnquam pro veritate diffidit.

Sæpè ex discipulis [a] ad martyrium eligūtur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: &, qui sunt ordine postremi, fiunt nōnunquam in certamine primi.

[b] Vir sanctus vltrò se pro agone certaminis debet offerre iustitiæ: sed tamen agonis fructum videns vberrimum, non debet declinare laboris periculum. Quod si maior est labor, quàm animarum lucrum, declinandus est labor, quem minimum comitatur augmentum. Vtrumq. enim fecit Apostolus, qui & periculis se vltro dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit; & sapienter se periculo abstulit, in quo potiorē laborem, quàm lucrum esse perspexit. Vltro se Paulus apud [c] Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autē ideò periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

Disce quomodo ad martyrium se offerat quisq. vltro, vel quomodo iuxta sentētiam Dei cingatur ab altero, &, quò nō vult ipse, ducatur, nisi quod & propter gloriā futurā A de certamine iustus gaudet, & propter passionis violentiā refugit subire, quod dolet.

Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrij de vsu bellandi, in quo exercitatus quisq in prœlio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

Item accipe exemplum martyrij de reparatione humani corporis ad salutem; dum quisq. & de spe reparationis gaudet, & de incisionib⁹ ceu amarissimis poculis mœret.

ISidorus martyris nomen hoc capite non tantum illis tribuit, qui extremam mortem gloriosè pro Christo passi sunt, sed illis etiā, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate abduci potuerunt. Idem facit vbiq. B Cyprianus martyrum eximius laudator. Tertullianus autē hos designatos martyres appellat, illos verò absolutè martyres.

b *VV. CC. ad vnū omnes legunt:* vir sanctus vltro se in
agone pro certamine debet offerre iustitiæ. *Tollunt*
enim negationē, non, *Verū ita sensus non cōuenit ijs, quæ se-*
quuntur; sed tñ si agonis fructū vidēs vberrimū, nō
debet declinare laboris periculū. *Qua propter existi-*
mo negationē, vt in editis est, retinendā. Thomas 2. 2. quæst.
124. Martyrium, *inquit,* oblatum debet tolerari pa-
tienter, sed non debet quæri: quia non debet dari
occasio agendi iniustè, *Hæc ille. Vnde Cyprianus fugit*
martyrium, vt constat ex primo lib. epistol. Et Athanasius, vt
patet ex homilia super Matthæum c. 10. & ex apologia de
fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus ait epist.
C *83.* Dominus cōfiteri nos magis voluit, quàm pro-
fiteri. *Verùm quid de virginibus illis dicemus, quæ ob casti-*
tatis & pudicitiæ amorem, ne turpiter violarentur, mortem
sibi aqua, vel ferro, vel laqueo consciuerunt? Quas etiam san-
cta Ecclesia *inter diuas martyres connumerat, vt constat ex*
D. Ambrosio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem, de
Pelagiæ *& filiarum morte, &* Eusebio *Cæsariensē libr. 8.*
Ecclesi. histo.. de virginibus Antiochiæ; *& Sophronia, quæ se*
occidit, ne vim à Maxentio *pateretur? Hieronymus super Io-*
nā exponēs illud c. 1. Tollite me & mittite me in mare
sic inquit: Non est nostrum, mortem arripere, sed
illatam ab alijs libenter accipere, vnde in persequu-
tionibus nō licet propria perire manu, absque eo,
vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla sub-
mittere. *Augustinus verò lib. 1. de* Ciuit. *Dei multis capiti-*
bus probat nulla prorsus caussa fas esse sibi mortem inferre.
Quod si dixeris id licere, ne virginitatis integritas omitta-
D *tur: respondet corporis sanctitatem, animi sanctitate manēte,*
non amitti. Verùm eodem libr. velut de sententia suæ vigore
nonnihil remittens, quæstionem hanc sic cōcludit. Sed quæ-
dam, inquiūt, sanctæ fœminæ tempore persequu-
tionis, vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarēt, in
rapturum atq. necaturum se flumen proiecerunt,
eoque modo defunctæ sunt: earumque martyria in
Ecclesia catholica, veneratione celeberrima fre-
quentantur. De his nihil temerè audeo iudicare.
Vtrùm enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testi-
ficationibus, vt earū memoriā sic honoret diuina
persuasit auctoritas, nescio; Et fieri potest, vt ita sit.
Quid si hoc fecerūt nō humanitus deceptæ, sed di-
uinitus

uinitus iussæ, nec errantes sed obedientes? sicut de Samsone aliud nobis fas non est credere. Cùm autem Deus iubet, seque iubere sine vllis ambagibus intimat, quis obedientiam in crimen vocet? quis obsequium pietatis accuset? *Hæc Augustinus: ex cuius verbis, illud aduersus hæreticos nostri temporis obiter notandum, Ecclesiam sanctos suos diuina persuasione actam honorare. Hic etiam in quæstionem factum Raziæ (de quo Machabæorum 2. capit. 14) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat li. 2. contra secundam epist. Gaudentij c. 23. & epist. 61. ad Dulcitium, vbi eum laudari ait, nō quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, ciuitatisq. ac patriæ amator. Nam alioqui turpe est, & animi impatientis, sibi manus inferre, vt docet Arist. 3. Ethicorum c. 10. vnde labitur Cicero Offic. 1. dum Catonis mortem laudans, honestū ac licitum esse asserit, virum fortē, vbi res postulauerit, se violenta manu perimere.*

c *Id liquet ex Actorum c. 19. Paulo enim volente egredi ad populum, non permiserunt discipuli eius.*

De Sanctorum miraculis.
CAP. XXIV.

ETsi [a] Apostolis virtus data est signorum, propter fidem gentiū nutriendam; Ecclesiæ tamē data est virtus operum, propter eandem fidem ornandam. Et tamen in ipsis Apostolis [b] plus erat mirabilis virtus operum, quàm virtus signorum. Ita & nunc in Ecclesia [c] plus est bene viuere, quàm signa facere.

[d] Quod nunc Ecclesia non ea miracula faciat, quæ sub Apostolis faciebat, ea caussa est: quia tunc oportebat mundum miraculis credere, nunc verò iam credentē oportet bonis operibus coruscare. Nam ideò tūc signa fiebant exterius, vt interius fides roboraretur.

[e] Iam in fide miracula quicumq. requirit, vanam gloriam, vt laudetur, quærit. Scriptum est enim: linguæ in signū sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium, qui iam crediderunt, sed infidelibus, vt conuertantur. Nam Paulus pro non credentiū infidelitate patrē Publij de infirmitate febriū virtutibus curat: infirmātem verò Timotheum fidelem, nō oratione, sed medicinaliter temperat, vt noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

[f] Antequam Antichristus appareat, virtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt: quatenùs eam quasi abiectiorem persequatur audaciùs. Ob hanc vtilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula, & virtutes; vt per hoc & sanctorum clareat patientia, & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequentium audacia ferocior efficiatur.

a *Ex Gregor. Homil. 29.*

b *Id constat ex Lucæ 10.* Ecce dedit vobis potestatem calcandi serpētes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subijciūtur: Gaudete autem, quòd nomina vestra scripta sunt in cælis: *Quod doctè etiam probat venerabilis & sanctus Beda super Iohan. c. 1.*

c *Id eleganter probat Cyprianus in oratione de vnitate Ecclesiæ ex illo Matth. 7.* Multi enim dicent in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis; nunquam vos cognoui: recedite à me, qui operamini iniquitatem. *Sic enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in editione vulgata est:* Multi dicent in illa die *&c.* Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos. Discedite à me. *Idem probat D. Ambrosius in comment. epist. 1. ad Corinth. c. 12. exponens illud:* & adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

d *Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, caussas etiam reddit August. lib. 1. Retract. cap. 13. & li. de vera religione cap. 25. & Ambros. super primam epistolam ad Corinth. cap. 12. in fine. D. Gregorius lib. 27. Moralium, docet etiam Ecclesiam olim adminiculis miraculorum indiguisse, nunc verò non item:* Paulus, *inquit,* egregius prædicator Miletum veniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Publij dysenteria, febribusq. vexatum, orando saluauit; & tamen ægrotanti Timotheo præcepit dicens: modico vino vtere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

e *Ex Gregor. lib. 27. Moral. c. 14.*

f *Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2.*

De Antichristo, & eius signis.
CAP. XXV.

OMnis, qui secundùm Christianæ professionis normam aut non viuit, aut aliter docet, [a] Antichristus est.

Plerique autem Antichristi tempora nō visuri sunt, & tamen in membris Antichristi inueniendi sunt.

Antequàm [b] veniat Antichristus, multa eius membra præcesserunt, & prauæ actionis merito caput proprium præuenerunt, secundum [c] Apostoli sententiam, qui iam iniquitatis mysterium operari illū affirmat, etiam antequam reueletur.

Magnitudo signorū faciet sub Antichristo, vt electi, si fieri potest, in errorem mittatur. Sed si electi, quomodo sunt in errorē mittē

di: Ergo ibunt in errorẽ titubationis ad modicum, præ multitudine prodigiorum, non tamen deijciẽdi sunt ab stabilitate sua terrorum impulsu, atque signorum. Vnde & ideò ponitur, si fieri potest: quia electi perire non possunt, sed citò resipiscentes cordis errorem religione coërcebunt: scientes prædictum à Domino esse, vt dum hoc fecerint aduersarij, non conturbentur sancti.

[d] Tã mira facturus est prodigia, & signa, dum venerit Antichristus, vt etiam electis quidam cordis gignatur scrupulus; quòd tamen citò exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reproborum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & [e] durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

Grauiùs sub Antichristi temporibus cõtra Ecclesiam desæuiet Synagoga, quàm in ipso aduentu Saluatoris Christianos est persecuta.

Dum in martyres Diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiã ligatus, crudelior erit tamen sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si tanta ligatus: quanta solutus faciet?

Quanto propinquius finem mundi Diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet: vt quia se continuò damnandum cõspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

[f] Quanto breue tempus videt sibi restare Diabolus, vt damnetur: tantò in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente: vt glorificentur electi, sordidentur iniqui, & vt Diabolo durior crescat damnationis sententia.

[a] *Antichristus Latinè dicitur contrarius Christo, vt auctor est Augustinus in primã Canonicam Iohã. tract. 3. & in libello de Antichristo, si modo eius est, & Greg. li. 29.* Moral. *cap. 6. Rebellis Christo vocatur à Tertul. lib. de præscript. aduersus hæret. A Iohanne epist. 1. c. 2. mendax dicitur.* Quis est, *inquit,* mendax, nisi qui negat, quoniã Iesus non est Christus, hic est Antichristus. *Apoc. 13. Bestia nominatur:* Homo *peccati, & filius perditionis, à Paulo 2. ad Thessal. c. 2. Hæc aliaq. multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis litteris tribuuntur.*

[b] *Membra Antichristi sunt hæretici, & improbi Christiani; qui ore Christum confitentur, factis autem negant ex August. tract. 3. super primam epist. Iohann.* Quisquis factis, *inquit,* negat Christum, Antichristus est. *Quotquot enim habet Ecclesia periuros, fraudatores adulatores, ebriosos, fœneratores, aliosq. id genus sceleratos homines, Antichristos, hoc est, aduersarios Christi esse, idem rectè asserit. Quod ipsum etiam de hæreticis censet, ex illo eiusdem loci* Antichristus est, qui negat Patrẽ, & Filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo nõ est, & hic est Antichristus.

[c] *Locus Pauli est 2. ad Thess. c. 2.* Nam mysterium iã operatur iniquitatis. *In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait:* sicut omnia bona sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persequutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. *Græci hunc Pauli locum de Nerone dictum accipiũt, in qua sententia etiam D. Ambros. est in hunc locum.*

[d] *Num vera futura sint miracula ac prodigia Antichristi vide Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei. c. 19.*

[e] *Quàm atrox Antichristi bellum futurum sit, patet ex illo Isa. 14.* Hic homo qui concitat terram, commouet Reges, qui ponit orbem terræ totum desertũ. *Sic enim legit Cyprianus, interpretaturq. de Antichristo li. 3. testimoniorum ad Quirinum: Vulgata editio ita habet:* Nunquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit?

[f] *Ita in mss. & in editione veteri de tẽpore aduentus Antichristi. Vide piam ac prudentem sententiam Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei. c. 93. & Greg. 34. Moral. c. 10.*

De Resurrectione. Cap. XXVI.

INchoatio [a] pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate conualuerint.

[b] Resurrectio mortuorum, vt Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætatẽ, scilicet iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex vtraque parte & plena est, & robusta.

[c] Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamẽ ex eo quòd hanc seruitutem corruptionis patiũtur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur: vt ipsam speciẽ contempletur, quam nunc per speculum videre conatur.

In hac vita electorum numero ad dexteram pertinẽtium, & reproborum, qui ad sini-

sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei compleri (dicitur) in fine autem seculi sicut zizania à frumento disiungi.

a Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 22. & 23.
b Aug. lib. 22. de Ciuit. c. 14. & 15.
c Fideles vocantur filij Dei per adoptionē epist. 1. Iohā. c. 3. Videte, *inquit*, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur & simus. *Et statim*: Nūc filij Dei sumus (*per gratiam videlicet*) & nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam quum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum, sicuti est.

De Iudicio. Cap. XXVII.

IVdicij diem nouit Christus, [a] sed in Euāgelio dicere, & scire discipulos noluit. Nā dum dicit idem Dominus per Prophetam: Dies vltionis in corde meo, indicat se non nescire, sed nolle indicare.

[b] De domo Domini, sicut scriptum est, incipit iudicium, quādo electi, id est, domus Dei, hîc per flagella iudicantur. Impij verò illic ad damnationem iudicandi sunt. Vnde & sequitur: Si autem primū à nobis, quis finis eorum, qui non crediderunt?

Ad [c] districti examen iudicis, nec iustitia iusti secura est, nisi pietate diuina: [d] vt & ipsa iustitia, qua quisque iustus est, Deo iustificante, iustificetur. Alioquin apud Deum, & ipsa peccatum est. Inde est, quod ait Iob: Innocentē, & impium ipse consumit. Consumitur quippe à Deo innox, quando ipsa innocentia liquidius requisita, & diuinę innocentiæ comparata nihil efficitur, nisi & ibi per diuinæ misericordiæ pietatem homo iustificetur. Cōsumitur item à Deo impius, quando examinis diuini subtilitate requiritur, eiusque detecta impietas iudicata damnatur.

Consummitur innox, & impius simul fine carnis, non pœna damnationis.

Doctus pariter, & indoctus moriuntur, sed morte carnis, non pœna damnationis. Omnia autem pergunt ad vnum locum, dū morte corporali in terram & iustus, & impius reuertuntur. Retributio autem dissimilis, sicuti per eundem Salomonem dicitur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi quod illuc pergit, vbi vita est? Ergo omnes in terram pariter redeūt. Nam vbi vita est, non pariter pergunt.

Gemina punitur sententia impius, dum aut hîc pro suis meritis, mentis cæcitate percutitur, ne veritatem videat: aut dum in fine damnabitur, vt debitas pœnas exoluat.

Geminum est diuinum iudicium: vnum, quo & hîc iudicantur homines, & in futuro: alterū, quo propterea hîc iudicātur, ne [e] illic iudicentur. Ideoq. quibusdam [f] ad purgationem tēporalis proficit pœna; quibusdā verò hîc inchoat damnatio, & illic perfecta speratur perditio.

[g] In iudicio reprobi humanitatem Christi, in qua iudicatus est, videbunt, vt doleant, [h] diuinitatem verò eius non videbunt, ne gaudeant. Quibus enim diuinitas ostenditur, vtique ad gaudium demonstratur.

Pro [i] diuersitate conscientiarum, & mitis apparebit in iudicio Christus electis; & terribilis reprobis. Nam qualem quisque cōscientiam tulerit, tale & iudicium habebit: vt manente in sua trāquillitate Christo; illis solis terribilis appareat, quos conscientia in malis accusat.

[k] Duæ sunt differentiæ, vel ordines hominum, in iudicio, id est, electorum, & reproborum; qui tamen diuiduntur in quattuor. Perfectorum ordo vnus est, qui cū Domino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtriq. tamen cum Christo regnabunt. Similiter ordo reproborum partitur in duobus: dū hi, qui intra Ecclesiā sunt mali, iudicandi sunt, & damnādi: qui verò extra Ecclesiam inueniendi sunt, [l] non sunt iudicandi, sed tantùm damnandi.

Primus igitur ordo eorum, qui iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini bonorum, de quo sunt, qui iudicantur, & regnant. Secundus ordo eorum, qui non iudicantur, & pereunt, opponitur illi ordini iustorum, in quo sunt hi, qui non iudicantur, & regnant. Tertius ordo eorum, qui iudicantur, & regnant, illi ordini est contrarius, de quo sunt qui iudicantur, & pereunt. Quartus ordo eorū, qui non iudicantur, & regnant, opponitur illi contrario ordini, in quo illi sunt, qui non iudicantur, & pereunt.

a Sed in Euangelio dicere se scire discipulis noluit. *m. ss. legunt nonnulli, Cæterum Gotthus Toletanus omnium fidelissimus cum edito consentit. Locus verò est Marc. cap. 13. his verbis*: De die autem illo vel hora nemo scit: neque Angeli in cælo, neque filius, nisi solus Pater. *Et Matth. 24.* De die autem illa, & hora nemo scit, neque filius hominis. *Quorum locorum interpretatio*

tationem vide apud Aug.83.quæst.q. 6.& Hieron.in Matth. Ambros.lib.5.de fide.c.8.Theophil super Marcum.c.13.Gregor.lib.3.super 1.Reg.c.3. Qui omnes patres ideo dicunt filium iudicij diē nescire; quia eum indicare noluit hominibus. Alij Doctores neoterici,dicūt Christum,quatenus homo erat. diem iudicij non cognouisse naturali notitia. Nam solus Deus nouit ex sua naturali notitia tēpora,& momēta, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde apud Matth.c.24. additur, neq. filius hominis. *Nam,quatenus verbum,nouit sicut pater. Quam interpretationem videtur etiam sequi Basilius in epistola ad Amphilochium,dum Matthæi & Marci hæc loca interpretatur. cæteris vero omnibus occultum esse,multis sacrarum litterarum testimonijs confirmatur.* Matth.24. Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. *Luc.16.* Sicut in diebus Lot,*&c.& 1.ad Thess. c.5* cum dixerint homines,pax & securitas , veniet repentinus interitus. *Et ibidem.* Dies Domini sicut fur in nocte, *& Luc.12.* Quando non putatis filius hominis veniet. *Et alibi:* Vigilate,quia nescitis diem neque horam. *Apocalyp. 3.* Veniam ad te tanquam fur,& nescies qua hora veniam ad te.

b *1.Petri c.4.* Quoniam tempus est vt incipiat iudicium de domo Dei,*vbi iudicium Gracè* κρῖμα pro afflictionibus accipiendum.

c *Ex Gregor.lib.9.Moral.c.11.& 12.*

d *Pulchrè differentiam iustitiæ, qua Deus & homo iusti dicuntur,expreßit aduersus vesana hæreticorum huius temporis dogmata,de qua sic etiam in Conc.Trid.sess.6. c.7.scriptum est.* Demum vnica formalis caussa est iustitiæ Dei,nō qua ipse iustus est,sed qua nos iustos facit: qua videlicet à Deo donati,renouamur spiritu mētis nostræ, & non modo reputamur,sed verè iusti nominamur,& sumus,iustitiā in nobis recipientes.

e *Ita est in omnibus m.ss.quæ lectio videtur cum illo Pauli quadrare 1.ad Corin.11.* si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur: *Et cum illo Sapient.* Ante iustitiam,præpara iudicium.

f *Iohan.15.* Omnem palmitem in me non ferētem fructū,tollet eum,& omnem,qui fert,purgabit eū. *Greg. Palmes fructuosus purgari dicitur,quia per disciplinā reciditur,ad vberiorem gratiam.*

g *Gotthus* in qua iudicatus est,videbūt; *nō malè: sententia hæc est apud Augustinum super Iohan.tract.23. & de Trinit.lib.1.c.3.& 16.& 17. Est etiam in magistro sentēt. lib.4.dist.48.*

h *Ex illo Isa.26.* Tollatur impi⁹,ne videat gloriā Dei.

i *Gregor.lib.25.Moral.c.5.& 6.desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Rom.2.* Testimonium reddente illis conscientia ipsorum,& inter se inuicem cogitationum accusantium,aut etiam defendentium , in die cùm iudicabit Deus occulta hominum. *Quem locū ita etiam Ambros.interpretatur.*

k *Ex Greg.lib.26.Moral.c.24.& Magist.in 4.dist.97.*

l *Secundum illud Iohan.3.* Qui non credit iam iudicatus est,*& illud Pauli ad Rom.2.* Quicumque enim sine lege peccauerunt,sine lege peribunt.

De Gehenna. Cap. XXVIII.

DVplex damnatorum pœna est, in [a] gehenna, quorum & mētem vrit tristitia, & corpus flamma iuxta vicißitudinem: vt
A qui mente tractauerunt , quod perficerent corpore, simul & animo puniantur,& corpore.

[b] Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere , ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, vt videant impij vnde doleant; & non habere ad cōsolationem:ne videant,vnde gaudeant.

[c] Apta fit comparatio de camino trium puerorum , ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum : ita ignis gehennæ,
B & lucebit miseris ad augmentum pœnarum, vt videant, vnde doleant; & non lucebit ad consolationem, ne videant,vnde gaudeant.

[d] Inter huius vitæ, & futuræ infelicitatis miseriam,multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebrę propter lucis auersionem:quorū vnū in hac vita,id est,miseria est,aliud non est:in inferno autem vtrumq. est.

a *Theophylactus super Matth. c.10. exponens illud:* Timete autem magis eum , qui potest & animam &
C corpus perdere in gehennā. *Gehennam,inquit,quā dixit,significat perpetuam pœnam; Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Hic est ille vermis,de quo ait Isaias.* Vermis eorū nō morietur,& ignis eorum non extinguetur: *Cui conuenit illud Tityi (vt est in fabulis.)*

Rostroq. immanis vultur obunco,
Immortale iecur tundens, fœcundaq. pœnis
Viscera,rimaturq. epulis,habitatq. sub alto
Pectore,nec fibris requies datur vlla renatis.

b *Ex Gregor.lib.9.Moral.c.39.*

c *Gregor.ibidem.*

d *Ex Gregor.lib.9.Moral.c.38.*

D
De Pœnis impiorum. Cap. XXIX.

SIcut [a] fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colligantur, ita in iudicij die similis culpæ rei suis similibus iungentur: vt ex æquo pœna constringat quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

[b] Sicut vnusquisq. sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur:ita & vnusquisq. impius,pro quantitate facinorum condemnabitur; [c] nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo,sed iuxta qualitatem criminum,Propheta affirmāte,discretio erit pœnarum.

De

De charorum quoq; suorum supplicijs additur etiam pœna defunctis: sicut apud inferos, diuiti sermo prædicat Euangelicus; sicut pro augendo Iudæ supplicio, dicit etiam [d] Psalmus: Commotione moueantur filij eius, & mendicent. A

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos gloriæ beatitudinem meruisse.

[e] Cunctis videntibus est præcipitandus Diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum Angelorum, & hominum cum eis, qui de parte eius erunt, in ignem æternum mittendus est. B

Dum sublatus fuerit Diabolus, vt damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum: quo terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso, quo Diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est, quod ait Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti purgabuntur.

Multos posse perire ex eis in die iudicij, qui nunc electi esse videntur, & sancti: [f] dicente Propheta: Vocabit Dominus iudiciũ ad ignem, & deuorabit abyssum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit, qui nunc se esse in præceptis cælestibus gloriantur; de quibus Dominus dicit: Multi dicẽt mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nũquam noui vos. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, nescio, qui estis. C

a *Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.*

b *Ex Gregorio ibidem.*

c *Ita in Gotth. & alijs m. ss. in vno vero perantiquo sic legitur,* nec deerit in supplicij die futurus damnationis ordo.

d *Psalm. 108. legiturq. in editione vulgat:* nutantes trãsferantur filij & mendicẽt. *Hebræus sermo habet:* oberrent liberi eius. *Nutantes autem est, instabiles vagentur; errantes mendicent, fiant vagi, & errantes.*

e *Apoc. cap. 20. ponitur ordo iudicij & apud Paulum 1. ad Corinth. c. 15.*

f *Locus est Amos c. 7.* Ecce vocabit iudicium ad ignẽ Dominus Deus, & deuorabit abyssum multam, & comedet simul partem. *Vox autẽ* domus, *quæ apud Isidorũ est, in nullo bibliorũ exemplari legitur, neq. in versione* LXX. *cuius hæc sunt verba* καὶ ἐκάλεσεν τὴν δίκην ἐν πυρὶ καὶ κατέφαγεν τὴν μερίδα, *vbi Hieronymus:* Comedit partẽ, *inquit,* hoc est sanctos illius peruenit, qui in peculio Domini, & in eius parte reputantur. *Theodoretus in eundem locum:* partem, *inquit,* appellat Israël. Sic enim etiam Moses, inquit, & facta est pars Domini populus eius Iacob.

De Gloria Sanctorum.
CAP. XXX.

NOn [a] faciet in futurum cor miserum iustorum compassione damnatorum cõdolendi affectio, vbi tantum erit Sãctorum de Dei contemplatione gaudium, vt tristitiæ nullus tribuatur introitus.

Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior; ita & Sanctorũ requies comparata damnationi malorum gloriosior erit.

[b] Sic iustitia iniustitiæ, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum crescet gloria, dum debita damnantur impij pœna.

Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cælorum ascensio; dicente ad Patrem Christo. Volo, vt vbi sum ego, & ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, & vnus in se, & in nobis est Christus, vtique vbi ipse ascendit, & nos ascensuri sumus.

a *Ex Gregorio homilia 40. est apud Magistrum. in 4. distin. 50.*

D b *In excuso erat* sicut: *verum Gotthus legit* sic iustitia iniustitia, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum excrescit gloria, *vt sit superioris sententiæ redditio, similiter est in omnibus fere vv. cc.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. SENTENTIARVM

LIBER SECVNDVS.

De Sapientia. CAP. I.

OMNIS, qui secundùm Deũ sapiẽs est, beatus est. Beata vita, cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis, virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est.

Qui secundùm sęculum sapiens est, secũdum Deum stultus est.[a] Vnde & Propheta; stultus, inquit, factus est omnis homo à sciẽtia sua.

[b] Primum est scientiæ studium, quærere Deum; deinde honestatem vitæ cum innocentiæ opere.

Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Vnde & scriptum est:[c] sapientia scribæ in tẽpere otij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

Non ad paruæ intelligentiæ arcem peruenit, qui scit secreta Dei se penetrare non posse. Tunc autem Deum rectè cognoscimus, quando eum perfectè scire nos denegamus.

Interdum quædam nescire cõuenit. Nullus autem in culpa maior est, quàm ille qui Deum nescit.

Inuestigationem veri multorum est quęrere, sed paucorum est inuenire. Ea autem, quæ supra hominis intelligẽtiam sunt, scrutanda non sunt. Quidquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem diuino reseruandum est, vt hoc credatur esse iustitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Non enim poterit esse iniustum, quod iusto complacet iudici.

Omnis sapientia ex scientia, & opinatione consistit. Melior est autem ex sciẽtia veniens, quàm ex opinatione sententia. Nam illa vera est, ista dubia.

[d] Ad maioris culpæ cumulum pertinet A scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. [e] Vnde & Dominus; seruus, inquit, sciens voluntatem Domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: scienti bonum & nõ facienti, peccatum est.

Simplicitatem cum ignauia vocari stultitiam, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

Vtile est multa scire & rectè viuere: Quod si vtrumque non valemus: melius est vt bene viuendi studium, quàm multa sciendi B sequamur.

Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum: nec esse beatum, multa scire, sed esse magnum beatè viuere.

Nihil prodesse omnem scire prudẽtiam cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum ignorantiam mundi. Perfectè autem scit, qui potius Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.

Nihil obesse cuiquam, si per simplicita- C tem aliquam de elementis indignè sentiat; dummodo de Deo vera pronuntiet. Nam quamuis de incorporeis corporeisq. naturis nequeat quisq. disputare, beatum tamen illum facit vita recta cum fide.

[a] *Ieremias 10.* Stultus factus est omnis homo à scientia, *in editione vulgata non est*, sua, *neque apud Septuagin.* ἐμωράνθη πᾶς ἄνθρωπος ἀπὸ γνώσεως. *verũ apud Hebraeos est* à sciẽtia sua, *& ita vertit D. Hieron. Ier. c. 10. quamuis cap. 51.* à scientia *tantùm.*

D [b] *Ex D. Greg. ferè ad verbum hæc sententia & sequens lib. 18. Moral. c. 25.*

[c] *Locus est Eccles. 38. vbi in editione vulgata sic est,* sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. *Dictio* scribæ *non est verbum imperandi, sed genitiuus, vt constat ex Græcis* σοφία γραμματέος ἐν εὐκαιρίᾳ σχολῆς. *Et Complut. editio ita habet:* sapiẽtia scribæ in opportunitate otij, *scilicet cõsistit, aut comparatur. Sunt qui* sapientiã *legant, & tunc,* scribę, *est nominatiuus, ita vt sit sensus:* scribæ, *hoc est legis doctores sapientiam percipient in tempore, quo vacui & liberi sunt ab operibus seruilibus, & illiberalibus, totos se veritatis speculat*

culationi tradentes. Sed hæc interpretatio licet à doctis probetur Græcæ editioni nō conuenit. Isidorus locum desumpsit ex D. Gregor. libr. 18. Moral. cap. 25. Nullus quippe *inquit*, eam planè recipiet, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione cōtēdit: vnde & aliàs dicitur: sapientia scribæ in tempore otij, & qui minoratur actu ipse percipiet eam.

e *Sensum de scriptura sumit & non verba. Locus est Luca 12* Ille autem seruus, &c.

De Fide. Cap. II.

NON posse ad veram beatitudinem peruenire, nisi per fidem: beatum autem esse, qui & rectè credendo benè viuit, & benè viuendo, fidem rectam custodit.

Deus, si creditur, meritò inuocatur, & quæritur: ac per hoc tunc perfectè lauda B tur, quando inuocatur & creditur.

Non tātùm id credendum est quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis cōspicimus, id est, Deum. Sine fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide, peccatum est.

Fides nequaquam vi extorquetur, sed ratione atque exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violēter, perseuerare in eis non potest: exēplo, vt quidam ait, nouellæ arboris, cuius si quis cacumen violēter im- C presserit, denuò dū laxatur, in id quod fuerat, confestim reuertitur.

Sicut homo libero arbitrio conditus, sua sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuersione credendo, recurrit ad Deum: vt & libertas agnoscatur arbitrij per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ per acceptam fidei veritatem.

In corde respicit Deus fidem, vbi se non possunt homines excusare: qui ore simulāt veritatis professionem, & corde retentant erroris impietatem.

Sicut nihil proficit fides, quæ ore retinetur, & corde non creditur: ita nihil profu- D tura fides, quæ corde tenetur, si ore nō proferatur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Perijt fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, [a] confessione oris ad salutem profertur.

Vacuam esse sine operibus fidem: & frustra sibi de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

[b] Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nam ferre crucem & mori, mortifi- A care se ipsum est: ferre & non mori, simulatio hypocritarum est.

[c] Qui per fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur, qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

Carnales fidem non pro virtute animi, sed pro commodo quęrere temporali. Vnde & Dominus dicit: [d] Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus.

Christianus malus, dum secundùm Euangelij doctrinā non viuit, etiam ipsam fidem, quam verbo colit, oborta tentatione, facilè perdit.

[e] Multi fide tantùm Christiani sunt, operevero à Christiana doctrina dissentiunt. Multi quoque fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eādem per hypocrysim tenere se simulant. Et qui esse nō possunt apertè mali, per terrorem fictè boni noscuntur.

Amatores mundi pugnant aliquandò pro fide, & alijs quidem proficiunt: ipsi vero amore terreno implicati, cælestia non requirunt, sed verbo tantùm fidem defendunt.

Quidam pro fide etiam hæreticos insequuntur, sed per arrogantiam eos, qui intra Ecclesiam sunt, contemnunt. Aduersarios quidem fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbiæ.

a *In omnibus editis erat*, confessionis oris, *malè: sed in omnibus m. ss.* confessione oris: *quam lectionem probo, sic est apud Paul. ad Rom. 10.* Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit.

b *Greg. lib. 8. Moral. c. 26.*

c *Greg. lib. 25. Moral. c. 10. ad verbum.*

d *Iohan. 6. est etiam apud Greg. lib. 23. Moral. c. 17.*

e *Greg. lib. 21. c. 16. & lib. 27. c. 6. Moral.*

De Charitate. Cap. III.

QVamuis nonnulli fide, atque operibus Sanctis videantur esse participes: tamen, quia priuantur charitate fraternæ dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nam sicut ait Apostolus: [b] Si tradidero corpus meum, vt ardeam, charitatem non habuero, nihil mihi prodest.

Sine amore charitatis, quamuis quisque rectè credat, ad beatitudinē peruenire non potest: quia tanta est charitatis virtus, vt etiam

etiam prophetia, & martyrium, sine illa A nihil esse credantur.

[c] Nullum præmium charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Vnde & vinculum perfectionis charitas, ab Apostolo dicitur; eo quòd vniuersæ virtutes eius vinculo religentur.

[d] Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: valida est, vt mors, dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem à mundano & carnali amore.

Qui Dei præcepta contemnit, Deũ non B diligit. Neque enim Regẽ diligimus, si odio leges eius habemus.

Tenenda est cum sanctis viris vnitas charitatis: & quantò se quisque subtrahit mũdo, tanto opus est, vt se associet bonorum consortio.

Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionẽ Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit. C

Bonorum discretionis est, nõ odire personas, sed culpas: & rectè dicta pro falsis non spernere, sed probare.

[e] Qui imperfecti sunt in Dei amore, sæpe vitia superare disponunt; sed pondere vitiorum grauati, rursus ad ea vitia, quæ optant relinquere, reuoluuntur.

[a] *Ex Gregor. lib. 18. Moral. c. 14. adfertq. id testimoniũ Pauli ad Corinth. 13.*

[b] *Sic omnes cc. m. ss. & Cyprianus de vnitate Eccles. & Cassianus collat. 1. de Monach. destin. c. 6. Locus est apud Paul. 1. ad Corinth. c. 13. Græcè ἱνα καυθήσομαι.*

[c] *Ex Greg. lib. 28. Moral. c. 9.*

[d] *Ex Greg. li. 10. Mor. c. 12. adfertq. illud Cãtic. 8.* vallida.

[e] *Greg. lib. 11. Moral. c. 5.*

De Spe. CAP. IIII.

QVi malè agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requirunt: quam rectè quærerent, si ab actione praua cessarent.

[a] Metuendum valde est, vt neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseueranter peccemus: neque quia iustè peccata distringit, veniã desperemus: sed vtroq. periculo euitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniã speremus. Omnis quippe iustus spe & formidine nitet: quia nunc illũ ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinẽ terror gehennæ addicit.

[a] *Greg. lib. 20. Moral. c. 7. & ex lib. 33. c. 11.*

De Gratia. CAP. V.

INterdum peccãtibus nobis sua Deus dona non retrahit, vt ad spem diuinæ propitiationis mens humana consurgat. Nam nõ potest conuersum spernere, quem peccantem suis beneficijs prouocat ad se redire.

[a] Confessionem hominis non esse humanæ virtutis. Nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetã dicitur: Confessio & magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, gratia præueniente, donantur. Nã nihil boni operis dedimus, per quod confessionẽ fidei accipere mereamur.

Profectus hominis, donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non enim quicquam boni habet propriũ homo, cuius via non est eius, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis via eius; nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos.

Sciant liberi arbitrij defensores, nihil posse in bonum sua præualere virtute, nisi diuinæ gratiæ sustententur iuuamine. Vnde & per Prophetam Dominus dicit: [b] Perditio ex te tua Israël, tantùm in me auxiliũ tuum. Quasi diceret: vt pereas tuo merito, vt salueris meo auxilio.

[c] Hominis meritum, superna gratia non, vt veniat, inuenit, sed postquam venerit, facit: atq, ad indignam mentem veniẽs, facit in ea meritum, quod remuneret, qui solùm inuenerat, quod puniret. D Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus Diaboli crucem ascendit, de cruce paradisum adijt? Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus; sed diuina gratia in cruce est mutatus; Sciendum quòd & nostra sit iustitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo quòd eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipientis est hominis: Sicut & panem nostrum dicimus, quem tamen à Deo accipere postulamus.

[d] Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantum modò electis donatur. Non enim omnium est fides, quã quidẽ & si pluri-

plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non A consequuntur.

[e] In diuisione donorum diuersi percipiũt diuersa Dei munera: non tamen concedũtur vni omnia; vt sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. [f] Nã quod in Ezechiele animalium alæ altera ad alteram percutiuntur, virtutes designantur sanctorũ mutuo sese affectu prouocãtium, atque alterno exemplo inuicem sese erudientium.

Munera gratiarum alij ista, alij vero donantur illa. Nec dãtur ita habere vni, vt nõ egeat alterius.

Posse fieri non est dubium, vt hi, quos B quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina præuenti gratia, quosdam compendio sanctitatis præueniant: & dum sint conuersione postremi, subitò efficiũtur virtutis culmine primi.

Dum quisq. aliquod donum accipit, non appetat amplius, quàm quod meruit: ne dũ alterius membri officium arripere tentat, id quod meruit, perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contẽtus officio subripit alienum.

Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem vtuntur. Bonis malè vtuntur, C qui ea, quæ à Deo illis donata sunt, in malos vsus assumunt, sicut ingenium, sicut & cætera Dei dona.

Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quòd sapientes sumus, quòd potentes existimus, non alterius, sed potius diuino munere sumus. Vtamur ergo optimè diuinis beneficijs, quatenus & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse sit vtile.

Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non hàbuit, id est, quod accipere non meruit. [g] Sicut & obdurare dicitur Deus hominem, nõ eius faciendo duritiam, sed non auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Non aliter & obcæcare dicitur quosdã Deus, non vt in eis eandem ipse cæcitatem faciat: sed quòd pro eorum inutilibus meritis cęcitatem eorum ab eis ipse non auferat.

Plerisq. Dei dona dantur, perseuerantia verò doni non datur. Et inde est, quòd quidam principia habent conuersionis bonæ, fine verò malo clauduntur. Electi verò accipiunt & conuersionis donũ, & perseuerãtiam doni. Ea ergo caussa est, quod quidam & bene incipiunt, & bene finiunt.

a Ex *Greg lib. 18. Moral. c. 23.*

b *Ose. c 13. vulgata editio sic habet,* Perditio tua Israël: tantummodo in me auxilium tuum. *in Septuaginta est,* corruptioni tuæ Israël quis auxiliabitur? *quem sensum D. Hieron. in Oseam interpretatur.*

c *Ex D. Gregor. li. Moral. 18. c. 23. ferè ad verbum, illud autem de latrone adnotandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.*

d *Loquitur de Gratia perseuerantiæ, nam de iustificante, Concil. Trid. sess. 6. c. 17.*

e *Greg. lib. 24. Moral. c. 6. & homil. 10. in Ezech.*

f *Ezech. 1. Ita interpretatur Greg. homil. 3. in Ezech.*

g *Exod. 4. ad Mosen dicitur de Pharaone.* Ego obdurabo cor eius. *Greg. Moral. 11. cap. 5.* Obdurare *(inquit)* quippe per iustitiam dicitur Deus, quãdo cor reprobum per gratiam non emollit, *& homil. 11. in Ezech. exponens illud,* Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccãtis Dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat.

De Prædestinatione. CAP. VI.

GEmina [a] est prædestinatio, siue electorum ad requiem, siue reproborum ad mortẽ. Vtraq. diuino agitur iudicio, vt semper electos superna & interiora sequi faciat: semperq. reprobos, vt infimis & exterioribus delectentur, deserendo, permittat.

Sicut ignorat homo terminũ lucis & tenebrarũ, vel vtriusq. rei quis finis sit: ita plenius nescit, quis ante suum finem, luce iustitiæ pręueniatur, vel quis peccatorum tenebris vsq. in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, cõuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patẽt, homini verò latent.

Quamuis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quem sint finem prædestinati, sed omnia reseruari futuro examini.

Mira dispositio est supernæ distributio- D nis, per quã hîc iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur: malus ad bonũ aliquando conuertitur, bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & nõ permittitur interire. [b] Datur ei, qui vult, esse bonus: alius nec vult, nec datur ei, vt sit bonus. Iste nascitur in errore & moritur: ille in bono, quo cœpit, vsque in finem perdurat. Tamdiu iste stat, quousq. cadat: ille diu malè viuẽdo, in fine saluatur, respectusque conuertitur.

d Vult

Vult prodesse in bono iustus, nec præualet: vult nocere malus & valet. Iste vult Deo vacare, & seculo impeditur: ille negotijs implicari cupit, nec perficit.

Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo diuinam perscrutari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

a *Ex Gregor. lib. 33. Moral. cap. 20.*
b *Tota sententia desumitur ex D. Greg. lib. 29. Mor. c. 15.*

De [a] *Conuersis.* CAP. VII.

NOn [b] inchoantibus præmium promittitur, sed perseuerãtibus, sicut scriptum est: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Tunc enim placet Deo nostra cõuersio: quando bonum quod inchoamus, perseueranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: [c] Væ his, qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummauerunt.

Indulgentia peccatorũ sciendũ, vbi, quãdo, vel qualibus datur. Vbi quippe? nisi intra Ecclesiam Catholicã? Quando, nisi ante vẽturi exitus diem? Quia ecce nunc tẽpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, qui per humilitatẽ ad paruulorum transeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum cęlorum.

Nemo perpendere potest, quanti sit põderis in iustitia, vel quãti fulgoris radio iustitia clareat, nisi qui prius toto mentis nisu cõuertatur ad Deum, quatenus ipso lumine, quo illustratur, & suam fœditatẽ agnoscat, & lumen, quod cæco corde nõ intuebatur, intelligat.

Tunc autẽ inattingibilem intelligi posse diuinam iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus tentauerit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

Iudicium, quod in hominis potestate cõsistit, conuersionis est gratia, per quam nosmetipsos iudicamus, quando flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidiùs inhæremus.

Tripertitus describitur esse vnius cuiusq. conuersi profectus: id est, primus, corrigendi à malo: secundus, faciẽdi bonum: tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos deprimentes, mali est emendatio. Quod verò

A adiecit: Frange esurienti panem tuum; operis boni est actio. In eo verò quod subiũgit: Tunc erumpet matutinum lumen tuum: operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malũ. Nec poterit quisquam ad contemplationẽ Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

Multis modis terret Deus homines, vt vel serò conuertantur, atque exinde magis erubescant, quòd tamdiu expectati sunt, vt redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nũc reuelationibus quosdam concutit: vt qui voluntate conuerti despiciunt, commoti

B terroribus corrigantur.

Pleriq. ex sola mentis deuotione cõuertuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis conuertuntur, qui ex deuotione non cõuertebantur, [e] iuxta capitulũ Psalmi dicentis; In fræno & camo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Pleriq. autẽ, dum deuotione non conuertũtur, plagę stimulis feriuntur: qui tamẽ nec sub verbere sentiũt, vt aliquatenus corrigãtur, sicut Ægyptus, qui & pœnas luit, & emẽdari nequiuit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerunt: attriuisti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

C [f] Nonnulli viri seculares elatione mentis tumentes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum: & qui antea celsitudine mundiali tumebant, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

[g] Quidam sunt, qui iam secretè conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud æstimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc humano iudi-

D cio stare cernuntur; iam tamen in Dei oculis ceciderunt.

Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: atq. item multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salomone dicẽte: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cũ adhuc viuerẽt in loco sancto erant, & laudabãtur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergò se putet electũ, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

a *Conuersi in vniuersum vocãtur omnes, qui in monastica vita Deo militãt, vt est apud Pachomiũ in regula apud & Cass. li. 4. de institutis renuntiantiũ. c. 1 Renunciantes vocãtur cõuersi: nũc in monasticis ordinibus laici appellantur conuersi.*

b Ex

[b] *Ex veteribus impreßis.* Non inchoantibus præmiũ promittitur sed perseuerantibus datur. *m.ſſ. omnes.*
[c] *Eccleſ. 2. Greg. lib. 6. expoſit. in pri. regulam. c. 13. interpretatur locum,* ſuſtinentiam, *inquit,* perdũt qui bona, quæ inchoant, non conſummant.
[d] *Id probat Greg. lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. vlt.*
[e] *Locus eſt Pſal. 31. vbi ita legitur:* In camo & freno maxillas eorum conſtringe. *Sic Septuag. legunt & Baſil. & Theod. per camum & frænum diſciplinã intelligentes. Camus Græcis eſt genus vinculi, κημος. Sunt qui vertãt:* lupato & fræno: *verũ in Pſalt. Iſid. eſt,* in fræno & camo.
[f] *Greg. lib. 2. Moral. c. 19. & lib. 18. c. 12.*
[g] *Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 7. & 10.*
[h] *Ita Gotth. Tolet.* quaſi iuſtorũ animæ. *Salm. Gotth.*

De primordijs conuerſorum.
C A P. VIII.

B

TRimodũ [a] genus eſt cõuerſionis ad Deũ, inchoationis cũ dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cũ requie. Sed tamen plerunque alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

Omnis conuerſus ante ex fletu inchoet peccatorum, & ſic tranſeat ad deſiderium supernorum. Prius enim lacrymis purganda ſunt vitia quæ geſsimus, & tũc [b] munda mentis acie, id quod quærimus contemplemur: vt dum antea flendo, peccati à nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis liberè ſuperna inſpiciantur.

C

[c] Ante neceſſe eſt timore cõuerti ad Deũ, vt metu futurarũ pœnarũ carnales illecebræ deuincãtur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ trãſire. Perfecta enim charitas foras mittit timorẽ: qui autẽ timet, pœnã habet, & nõ eſt perfectus. Vnde & Apoſtolus: Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis: per quem ſcilicet iam non peccati pœna ſeruos comprimit, ſed amor iuſtitiæ liberos reddit.

D

Neceſſe eſt omni conuerſo, vt poſt timorem cõſurgere ad charitatem Dei debeat, quaſi filius, nec ſemper ſub timore iaceat, quaſi ſeruus. Tunc enim amorẽ noſtræ conuerſionis oſtendimus, ſi denuò vt patrẽ diligimus, quem prius ſeruili mente verè vt Dominum formidabamus.

[d] Primordia conuerſorum blandis refouenda ſunt modis, ne ſi ab aſperitate incipiant, exterriti ad priores lapſus recurrant. Qui enim conuerſum ſine lenitate erudit, exaſperare potius, quàm corrigere nouit.

Conuerſus quiſque antea ab opere corrigendus eſt, poſtea verò à cogitatione; vt prius refrænet prauum actum, deinde appetitum delictum: vt quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

Omnis noua conuerſio, adhuc priſtinæ vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominũ oculos debet, donec cõuerſatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

Quiſquis ex deteriore iam melior eſſe cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanã gloriam corruat, quàm prius per lapſum vitiorum iacebat.

[a] *Ex Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7.*
[b] *Ita Salm. Gotth.* Mundata. *Tolet.*
[c] *Gregor. lib. Moral. 9. c. 22.*
[d] *Greg. lib. 24. Moral c. 7.*

De conflictu conuerſorum.
C A P. IX.

QViſque conuerſus ſi mox omnes carnis ſtimulos calcare cupiat, & ſumma virtutũ ſubire contendat: ſi fortè adhuc aliqua aduerſa de carnis moleſtijs tolerat, non frangatur: quia diſpenſator bonorum nouit aduerſitates reprimere vitiorum ſucceſsione virtutum.

[b] Tunc magis grauari ſe quiſq. impulſu vitiorum agnoſcit, dum ad cognitionem Dei acceſſerit: ſicut populus Iſraël grauiori onere ab Ægyptijs premitur, dum per Moyſen diuina illi cognitio aperitur.

Vitia enim ante conuerſionẽ quaſi pacem in homine habent, quando autem expellũtur, acriori virtute conſurgunt. Fiũt autem inimica conuerſo, quæ peccatori proſperè blandiebantur: atq. item fiunt blanda conuerſo, quæ peccatori aduerſa extiterunt.

[a] Multos habet conflictus Dei ſeruus ex recordatione operum præteritorum: multiq. poſt conuerſionem etiam nolẽtes motum libidinis ſuſtinent, quod tamen ad dãnationem non tolerant, ſed ad probationem: ſcilicet vt ſemper habeant pro excutienda inertia hoſtem cui reſiſtãt, dummodò non conſentiant. Vnde & nouerint ſerui Dei, ſe etiam à peccatis iam eſſe mundatos: ſed tamẽ cogitationum turpium adhuc interpellatione pulſari.

[b] Ante conuerſionẽ præcedit turba peccatorum. poſt cõuerſionem ſequitur turba tentationum. Illa ſe objiciunt, ne ad Deum conuertamur: iſta ſe ingerunt, ne liberis cordis oculis Deum cernamus: vtriuſque

tumultus insolentiam nobis gignit, intentionemq. nostram sæpe fraude multimoda intercludit:

Vtile est Dei seruo, post conuersionẽ tentari, quatenus à torpore negligentiæ, solicitantibus vitijs, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

a *Gregor.lib.Moral.24.c.7.*

b *Tota hæc sententia desumpta est ex Gregor.Homil. 2.in Euang.Luc.18.de cæco illuminato, exponente illud mysticè:* Et qui præibant increpabant eum vt taceret.

De remissa conuersione.
Cap. X.

MVltos remissa conuersio in pristinos errores reducit, ac viuendi tempore resoluit: horum ergo exempla quisque conuersus euita, ne dum timorem Dei à torpore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

Tepidus in conuersione otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspicit: quòd si à torpore mentis euigilauerit, ea, quæ leuia existimabat, confestim quasi horrenda atq. atrocia pertimescit.

[a] Fraus & desidia in omni bono opere formidãda est. Fraudem facimus Deo, quotiens de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quotiẽs per torporem, lãguidè ea, quæ Dei sunt, operamur.

Omnis ars seculi huius strenuos amatores habet, & ad exequendum prõptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuini timoris plerosq. habet sectatores lãguidos, tepidos, pigritiæ inertia congelatos: sed hoc proinde, quòd labor eorum non pro præsenti, sed pro futura remuneratione differtur. Ideoq. dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Vnde & magna illorum gloria præparatur, qui bonę conuersionis vitę principia augmento solidiore consummant: atq. eò ad promerendã retributionem clariores præparantur, quò firmius duri itineris labores & inchoant, & consummant.

Quidam primo conuersionis calore ad virtutes sese accingunt, accedẽte verò progressu, dum immoderatè terrenis rebus incũbunt: puluere [b] infimi appetitus obscurãtur; vnde & Dominus de bonis seminibus

A dicit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui audiũt verbum Dei, & solicitudine seculi, vel fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouehi. Nam si implicẽtur, confestim, quasi plantata arbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur pariter & arescunt.

[c] Valet interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim, dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter auelli, B vbi quisque illecebris deseruiuit: nam locus vbi prauè quisque vixit, hoc in aspectu mentis opponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gessit.

a *De desidia & fraude fusè differit Greg.li.Mor.9.c.17. ex quo loco tota hæc sententia deducitur.*

b *Ita Gotth.Tolet.*infirmi *Salmant.*

c *Est apud Gratianum dist.81.in editis & in Decreto Gregoriano, est* pro animæ salute. *In Gotthicis omnibus mss. est* pro animi salute.

De exemplis Sanctorum.
Cap. XI.

AD conuersionẽ seu correctionẽ mortaliũ, multùm prosunt exempla bonorum. C [a] Mores enim inchoantium, non queunt perficere ad bene viuendum, nisi perfectorum informentur exemplis patrum.

Reprobi autẽ non attendũt documenta bonorũ, quæ imitẽtur ad melius: sed proponunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum morũ peruersitatem vtantur in peius.

[b] Ob hanc vtilitatẽ scribũtur sanctorũ ruinæ, & reparationes, vt spem faciant salutis humanæ: ne quisquam post lapsum, pœnitẽdo desperet veniam, dum conspicit sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinã.

Sciant flagitio dediti, ad quam vtilitatem D eorum exempla proponantur sanctorũ: scilicet, vt aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione duriùs de inobedientia puniantur.

[c] Propterea virtutes sanctorum ad exẽplum nostrum Deus proposuit, vt quantò de imitatione eorum conferri possunt nobis iustitiæ præmia, tantò de perseuerantia mali sint grauiora tormenta.

Si enim ad boni incitamentũ diuina, quibus admonemur præcepta, deessent, pro lege nobis sanctorum exẽpla sufficerent. At contrà, dum & nos Deus præceptis suis ad-

cum ignominia, dicentes pax pax, & non A eſt pax. Cum ignominia igitur curat [i] contritionem, qui peccanti, & non legitimè pœnitenti promittit ſecuritatem. Vnde & ſequitur: Confuſi ſunt, quia abominationem fecerunt: id eſt, confuſi ſunt non pœnitendo, ſed pœnas luendo.

Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atq; aliter qui de malo opere erubeſcens corripitur. Ille enim, quia reprehenſus eſt, confunditur: iſte, quia ſe malum feciſſe memoratur.

Quamuis[a] per pœnitentiam propitiatio peccatorũ ſit, ſine metu tamen homo eſſe non debet: quia pœnitentiæ ſatisfactio, di- B uino tantùm penſatur iudicio, non humano. Proinde quia miſeratio Dei occulta eſt, ſine intermiſsione flere neceſſe eſt. Neque enim vnquam oportet pœnitentem habere de peccatis ſecuritatem. Nam ſecuritas negligentiam parit: negligentia autẽ ſæpè incautum ad vitia tranſacta reducit.

Dum per pœnitentiam expulſa fuerint ab homine vitia, ſi fortè poſt hæc, intercedente ſecuritate, quælibet culpa ſubrepſerit, confeſtim delectationes priſtinæ vitiorum mentem auidius irrẽpunt, pulſanteſq; hominẽ in conſuetis operibus grauius pertrahunt: ita vt ſint nouiſsima illius peiora C prioribus.

a *Gregor. 22. Mor. cap. 10. & libr. 24. Moral. cap. 6. circa finem.*

b *Gotthus & alij m. ſſ. habent* ſeipſum noſſe homo, *obiter obſeruandum eſt, ad intelligentiam diuinæ Scripturæ & huius loci, quod vox homo in diuinis litteris multis ſumitur modis; aliquando pro natura, aliquando pro culpa aliquãdo pro fragilitate. Pro natura humana, Geneſ. 2.* Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram; *Pro culpa, pſal. 81.* Vos autem ſicut homines moriemini, *hoc eſt ſicut inobedientes peccatores, & 1. ad Corinth. 3.* Cum ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundùm hominem ambulatis? *Pro fragilitate. Ierem. 17.* Maledictus homo, qui ſpem ſuam ponit in homine; *ac ſi apertè dicat in infirmitate, & fragili fundamento innititur, Et Iſai. 31.* Ægyptus homo & non Deus. *Homo etiam vocatur, qui humana ſapit, vt adnotauit Gregorius libr. 24. Moral. c. 6. & adducit illud. 1. ad Corinth. cap. 3.* Nonne homines eſtis? *vocatur & qui carnis illecebris & concupiſcentiæ ardore vincitur, Ezech. 24.* Vos autem grex paſcuæ meæ homines eſtis, *Et Iſai. 2.* Incuruauit ſe homo, & humiliatus eſt vir. *Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus beſtiarum illis tribuuntur. Ioel. 1.* Cõputruerunt iumenta in ſtercore ſuo. *Et illud Ierem.* Vnuſquiſq; ad vxorem proximi ſui hinniebat. *& Ezech. 23.* Vt carnes aſinorum carnes eorũ, & fluxus equorum fluxus eorum, *Vt Dauidicum illud exprimatur pſal. 48.* Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus & ſimilis factus eſt illis.

c *In omnibus excuſis erat* quod paruus eſt *verum conſentientibus omnibus c. m. ſſ. poſui* quod prauus eſt.

d *Ex illo Pauli.* Quod ſi noſmetipſos dijudicaremus, non vtiq; iudicaremur, dum iudicaremur autem à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur

e *Ex Greg. lib. 8. Moral. c. 11.*

f *Eſt apud* Magiſt. *ſent. libr. 4. d. 14. & Smaragd. cap. 4. in Reg. S. Benedicti. Et in Decreto Gregoriano diſt. 3. cap. 9. ſic habetur.* Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commiſit, ſic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat: nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quaſi ſi quis lauet laterem crudum: quia quanto magis lauerit, tantò magis lutum facit. *Huius canonis lectionem à viris doctiſs. magno ſtudio, & accurata diligentia perſpectam, in ſummo loco habeo: Tamen ponam aliorum codicum lectiones, vt doctus lector intelligat, me quoq; in emendatione huius libri omnem curam, & ſtudium adhibuiſſe. Sunt apud me duo cc. verendæ antiquitatis, alter ex bibliotheca ſanctæ & auguſtæ Eccleſiæ Toletanæ, ſcriptus æra* DCCCCLIII. *alter ex inſigni Collegio Ouetenſi apud Salmanticam antiquior, vterq; litteris Longobardis in pergamino ſcriptus; qui ſic habent.* Ille pœnitentiam dignè agit, qui ſic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat (*Alius*, admittat) nã qui plãgit peccatum & iterum committit peccatum, quaſi ſi quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius lutum facit.

g *Paullò aliter eſt in editione vulgata Iohan. 9.*

h *Locus eſt* Ierem. *12. quem* Hieronymus *de captiuitate Babylonica, aut de extremo iudicio interpretatur.*

i *Locus eſt* Ierem. *6. & tota ſententia videtur ex D.* Hieronymo *deſumpta ibidem.*

De deſperatione peccantium. *Cap. XIIII.*

NOn per locorum ſpatia, ſed per affectũ bonũ vel malũ itur, receditúrue à Deo. Neq; enim greſſu pedum, ſed greſſu morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

Perpetrare flagitium aliquod, mors ani- D mæ eſt: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, deſcendere in infernum poſt mortem eſt. Ergo peccare, ad mortem pertinet: deſperare verò in infernum deſcẽdere. Vnde & ſcriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

Sæpè Diabolus eos, quos conuerti ad pœnitentiam aſpicit, immanitate ſcelerum perculſos ad deſperationem deducit: vt, ſubtracta ſpe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere perſeuerãter in culpa. Sed pœnitens præuidere debet

 callidas

callidas contra se hostis insidias: sicque Dei iustitiam metuat, vt tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius cõfidat.

Amplius lætatur Deus de anima desperata, & aliquãdo conuersa: quàm de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicut de prodigo filio, qui mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnum fit gaudium patris.

Non aliter coram Deo & Angelis copiosius est gaudium de eo, qui à periculo liberatur, quàm de eo, qui nunquam nouit peccati periculum. Quantò enim cõtristat res perdita, tantò magis si fuert iinuenta lætificat: Sicut in Euangelio, pastor ille exultat, qui perditam ouem inuẽtam humeris suis gaudens reportat.

Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pænitentiã cõuertatur. Vnumquemq. enim Deus de suo fine, non de vita pręterita iudicat. Hoc quippe & Legis testimonio edocetur: quòd homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro asini primogenito ouem iussit offerri, hoc est immunditiam vitæ prioris mutandam [a] in innocentiam boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiam.

Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum reuertũtur per pœnitẽtiam, & quæcumque mala gesserant quotidianis fletibus purgant, atq. in bonis factis mala gesta commutant; quibus iustè totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malê gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

In vita hominis, finis quærẽdus est: quoniam Deus non respicit quales antea viximus, sed quales circa finem vitæ existimus.

[a] *In excusis erat*, per innocentiam boni finis, *pro quo posui* in innocentiam, *consentientibus omnibus m. ss. & D. Grego lib. 27. Moral. c. 11. Ex quo loco desumitur hæc sentẽtia:* asini ergò (*inquit*) primogenita oue mutare, est immundæ vitæ prmiordia in innocentiæ simplicitatem conuertere.

De his, qui à Deo deseruntur.
Cap. XV.

DEO deserente, [a] nullum pœnitere: Deo respiciente, sua mala vnumquemq. videre & plangere, & vnde ceciderit cogitare. Nam nonnulli ita despiciuntur à
A Deo, vt deplorare mala sua non possint, etiam si velint.

[b] Consilium immundorum spirituũ, hoc est: vt, quia ipsis negatum est, post præuaricationem regredi ad iustitiã, obserare aditum pœnitentiæ hominibus cupiãt, ne vel ipsi reuertantur ad Deum; eosque socios in perditione habere contendunt, quibuscumque fraudibus insistentes; vt aut deserantur à Deo, aut flagelli immanitate desperent.

Ingemiscendum est iugiter, & postposita securitate lugẽdum: ne Dei secreto & iusto iudicio deseratur homo, & perdẽdus in po-
B testate dæmonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

[c] Dominici contemptores præcepti, statim vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequũtur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. Vnde & in psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Quidam reproborum in potestate dæmonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo rediguntur. Isaia testante: Ipse misit eis
C sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, vsque in æternum possidebunt eam.

Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reducti denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

[d] Nonnunquam enim reuertens Deus hominem, quem deseruerat, rursus affligẽs visitat: & per lamenta lacrymarũ, ac pœ-
D nitentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi leænam capies me, reuersusq. mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

Malis actibus contra nos amplius cælestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille, qui nos malos tolerat, nõ dubium est, quòd cõuersis clementer ignoscat. Nam quòd seruatur

admoneat, & vitæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est iam de reatu excusatio: quia & lex Dei aures nostras quotidie pulsat, & factorum documenta bonorum, cordis nostri intima prouocant.

Et si prauorũ sæpe secuti sumus exempla, cur nõ imitemur sanctorũ digna & Deo placita facta? & si apti fuimus imitari iniquos in malũ, cur pigri sum⁹ incitari iustos in bonũ.

Orandus est Deus, vt virtutes, quas sanctis pręparauit ad coronam, nobis ad profectum sint positę, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè si ea potius auersati, quàm imitati fuerimus, ad damnationem nostrã erunt,[d] qui ea legendo implere neglexim us.

B Multi vitam sanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis sumunt: tanquam si imago qualibet intendatur, & de eius similitudine species picta formetur: sicq. fit ad imaginem similis ille, qui ad similitudinem viuit imaginis.

Qui sanctum virum imitatur, quasi exẽplar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi in speculo, perspicit, vt adijciat, quod deesse virtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat: sed dum alterum intendit, id quod minus est luminis adijcit.

C Perfectorum est iam virorum nõ quemlibet sanctorum imitando, sed ipsam veritatem intuendo, ad cuius imaginẽ facti sunt, iustitiam operari. Hoc indicat quod scribitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia ipsam intelligendo imitatur diuinitatem, ad cuius factus est similitudinem. Iste ergò tantus est, vt non egeat homine demonstratore iustitiæ, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

D [e] Exempla sanctorum quibus ædificatur homo, varias (faciunt) cõsectari virtutes: humilitatis ex Christo, deuotionis ex Petro, charitatis ex Iohanne, obediẽtiæ ex Abraham, patientiæ ex Isaac, tolerantiæ ex Iacob, castimoniæ ex Ioseph, mansuetudinis de Moyse, cõstãtię de Iosue, benignitatis de Samuele, misericordiæ de Dauid, abstinentiæ de Daniele: sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quàue intentione vel compunctione gerantur, vir sanctus imitando considerat.

A [a] *Gotthus c. & multi alij ex m. ss. sic habent.* Nam cætera perfectorum exempla mores inchoantium non queunt perficere ad benè viuendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, *&c. vnus c. legit*: Nam certa, *Illud verò* nisi perfectorũ informetur exemplis patrum, *in nullo c. m. s. est. Verũ retinui lectionem excusi c. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus; in quo lib. 25. Moral. cap. 7. sic est.* Nam quasi quædam fomẽta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

[b] *Greg. homil. 25. in* Euangel. *in fine.*

[c] *Greg. lib. 9. Moral. c. 35.*

[d] *Alludit ad illud Greg. lib. 24. Moral. c. 6.* Viua lectio est, vita bonorum.

[e] *Gregor. lib. 27. Moral. c. 5.*

De Compunctione Cordis.
Cap. XII.

Compunctio[a] cordis, est humilitas mẽtis cum lacrymis, exoriens de recordatione peccati, & timore iudicij.

Illa est cõuersis perfectior cõpunctionis affectio, quę oẽs à se carnaliũ desideriorũ affectus repellit: & intentionem suam toto mẽtis studio in Dei contemplatione defigit.

[b] Geminam esse compunctionẽ, qua propter Deum anima cuiusq. electi afficitur: id est, vel dum operũ suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

[c] Quattuor esse qualitates affectionũ, quibus mẽs iusti tædio salubri cõpungitur: hoc est, memoria præteritorũ facinorũ, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate, desiderium supernæ patriæ, quatenus ad eam quantocyus valeat peruenire.

Quisque peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tũc Dei se sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recolit, interius erubescit, suoq. iudicio pœnitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmus:[d] Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

Gressus Dei sunt in cor hominis interior vis, qua bona desideria surgũt, vt calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendũ est tunc esse Deũ per gratiam cordi humano præsentẽ: vnde se tũc magis homo acuere ad compunctionem debet, quando sentit & Deum interius operãtem.

Quomodo mẽs hominis iusti ex vera cõpũctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur degustatæ lucis magnitudine, illũ nosse posse, qui iã aliquid exinde gustauit.

 [e] Sunt

[e] Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt, sed tantùm ad hoc esse se peccatores assignant, vt ex ficta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

a *Greg. lib. 23. Moral. c. 13. & Homil. 22. in Ezech.*
b *Greg. homil. 22. in Ezech. & alibi.*
c *Greg. lib. Moral. 25. c. 13.*
d *Ex duobus psalmis psal. 103.* Qui respicit terram & facit eam tremere, *& psal. 17.* Commota est & contremuit terra, *& psalm. 76.* Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, Commota est, & contremuit terra. *In Psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est:* Illuxerunt fulgura tua orbi terrę, vidit & commota est terra.
e *Gregor. lib. Moral. 22. c. 10. & lib. 24. cap. 6.*

De confeßione peccatorum & pœnitentia. CAP. XIII.

EX [a] eo vnusquisq. iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem ècontra, semetipsos peccatores fatentur, & tamen semetipsos à peccato non subtrahunt.

Magna iam iustitiæ pars est, [b] seipsum nosse hominem, [c] quod prauus est: vt ex eo diuinæ virtuti subdatur humilius, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

Bene se iudicat iustus in hac vita, [d] ne iudicetur à Deo dãnatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitẽtiam sua praua facta condemnat.

[e] Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ cõtempsit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quàm culpam agnoscere, nec deflere.

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: siue quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciã perpetrauit. Quod enim oportuit, nõ gessit; & gessit quod agere non oportuit.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit: condẽnando scilicet ac deflendo quæ gessit, tantò in deplorãdo profusiùs, quantò extitit in peccando procliuiùs.

[f] Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatũ, & iterum admittit peccatum; quasi siquis lauet laterem crudum, quem quanto magis eluerit, tanto amplius lutum fecit.

A Quamuis quisq. sit peccator & impius, si ad pœnitentiam conuertatur, consequi posse veniam creditur.

Nullus de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

In hac vita tantũdem pœnitentiæ patet libertas; post mortem verò nullã correctionis esse licentiam (constat.) Vnde & Dominus dicit: [g] Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est: veniet autem nox, quãdo nemo potest operari. Hinc [h] & B Propheta: Date, inquit, Domino Deo vestro gloriam, antequam tenebrescat: id est, antequam mors æterna præueniat. In hac vita dum estis; Deum per pœnitentiam glorificate.

Adhuc in hoc seculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur, sed rationẽ nostrorum operum ponimus.

Per id deteriorantur plerumque iniqui, per quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi nõ vtuntur ad pœnitentiam, sed ad peccan- C di vsurpant audaciam. A malo autem in deterius vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem praui operis vertit.

Festinare debet ad Deum pœnitendo vnusquisq. dum potest, ne si dum potest, noluerit, cùm tarde voluerit, omnino non possit. Proinde Propheta ait. Quęrite Dominũ, dum inueniri potest, inuocate eum, dũ prope est. Et vbi inueniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & prope est omnibus inuocãtibus se? Nam tunc iam longè erit quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modo enim non videtur, & prope est: tunc videbitur, & D prope non erit, quia videri poterit, & non poterit inueniri.

Si quando quisq. peccare potest, pœnitet, vitamq. suam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

Qui autem prauè viuendo, pœnitẽtiam in mortis agit periculo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusq. perpetrata facinora defleat.

Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus bene per Prophetam dicitur: Curant cõtritionem filiæ populi mei cum

uatur nobis tempus pœnitentiæ, vt non simul morte obruamur præcipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clemētia, vt nos non damnet crudeliter, sed expectet ad pœnitentiam patiēter. A

a Gregor. lib. 11. Moral. cap. 5.
b Ex Gregor. li. Moral. 9. c. 25. Contra bonos (inquit) consilium maligni spiritus ineunt.
c Greg. lib. 25. Moral. c. 9.
d Gregor. lib. 9. Moral. c. 34.

De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur. Cap. XVI.

B Irrisor [a] est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet: nec videtur Deum poscere subditus, sed subsannare superbus.

Canis reuersus ad vomitum, est pœnitēs ad peccatum. Multi enim lacrymas indesinenter fundunt, & peccare nō desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectum pœnitentiæ non habere (constat) quia inconstantia mentis, nūc recordatione peccati lacrymas fundunt, nūc verò reuiuiscente vsu, ea quæ fleuerant, iterando committunt.

C Qui & præterita vult plangere, & actionibus secularibus incubare, iste mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deflere posśit.

[b] Isaias peccatoribus dicit: Lauamini, mūdi estote. Lauatur itaq. & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lauatur itaq. & non est mundus, qui plangit quæ geśsit, nec deserit, & post lacrymas, ea quæ fleuerat, repetit. Sic deniq. & alibi animam pœnitentem, atq. iterum delinquētem sermo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta es nimis, iterās vias tuas. Quisquis ergo culpas præteritas plorat, hunc necesse est modum teneat: vt sic admissa defleat, ne iterum flenda committat. Væ mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta neglego; & adhuc pœnitenda committo. D

a Ex Aug. homil. 41. habetur apud Gratianum de pœnit. dist. 3. c. 11. & apud Mag. in 4. dist. 14. tamen in vtroq. C. perantiquo Gotthico, est, effectum pœnitentiæ non habere, & flenda iterum non admittere.
b Gregor. lib. Pastor. curæ par. 3. admonit. 31. Estq. locus apud Isai. c. 1.

De Peccato. Cap. XVII.

Dvobus [a] modis peccatum cōmittitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris: dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

[b] Quattuor modis committitur peccatum in corde, quattuor perpetratur & opere. Corde: suggestione dæmonum, delectatione carnis, consensione mentis, defensione elationis. Opere: nunc latenter, nūc palàm, nunc consuetudine, nunc desperatione. Istis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

[c] Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diuerso. Ignorātiæ namq. modo peccauit Heua in Paradiso, sicut Apostolus ait: Vir nō est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Ergo Heua peccauit ignorantia, Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensq. peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat, euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit; vnde & post peccatum amariśsimè fleuit.

Grauius est infirmitate, quàm ignorantia quemquā delinquere: grauiusq. industria, quàm infirmitate peccare. Industria namq. peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequiùs autem & de industria peccant, qui non solùm non bene viuunt: sed adhuc & bene viuentes si possunt, à veritate diuertunt.

Sunt enim qui ignorāter peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantiæ excusatione scire nolunt, vt minus culpabiles habeantur: qui tamen seipsos non muniunt, sed magis decipiunt.

[d] Nescire simpliciter, ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprj domini velle nescire, quid aliud est quàm velle dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur se de ignorantia excuset: quia Deus non solùm eos iudicat, qui à cognitione sua se auertunt: sed etiam illos qui nescierunt: testante eodem Domino per Prophetam: disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et Psalmus: Effunde inquit, iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

a Apud Magist. sentent. lib. 2. distin. 42.
b Greg. lib. 4. Moral. c. 25.

c Ex

c *Ex Greg lib. 25. Moral. c. 11. est apud Magist. sent. 2. dist. 22. 1. ad Timoth. 2.*

d *Gregor. ibidem.*

De leuioribus peccatis.

Cap. XVIII.

MVlti [a] vitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamuis in hoc seculo magna iustitiæ quisque claritate resplendeat, nunquam tamẽ ad purum peccatorũ sordibus caret: Iohanne Apostolo attestante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quædam sunt facta peccatis similia: sed si bono animo fiant, nõ sunt peccata: vt puta potestas si, non se vlciscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio vlciscatur in reum.

Item sunt peccata leuia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamẽ à perfectis viris, velut magna crimina, euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quæq. delicta, quasi grauissima, lugent?

[b] Non solùm grauia, sed & leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnũ grande efficiunt: sicut solent de paruis & minutis guttis immẽsa flumina crescere. Numerositas enim in vnum coacta exundantem efficit copiam.

Peccata, quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris grauia deputantur.

[c] Tãtò enim maius cognoscitur esse peccatum; quantò maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, iuxta ordinẽ meritorum: & sæpe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur.

a *Ex Greg. lib Moral. 21. c. 9. Peccatum hic vocat, quod non est capitale scelus, crimen vero quod peccatum ad mortem dicitur. Sic Caßian. explicat collat. 11. capit. 10.* Omnis, *inquit*, qui natus est ex Deo, peccatum nõ facit, quia semen ipsius in eo est; & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. *Et iterum:* Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. *Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere atque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictus Apostolus ne orari quidem debere pronuntiat;* Qui scit, *inquiens*, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei vitam peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, vt roget quis. *Cæterum de illis, quæ pronuntiantur* A *non esse ad mortem, à quibus etiam hi, qui fideliter Christo deseruiunt, quantalibet semetipsos circumspectione custodiãt, immunes esse non possunt, ita dicitur:* Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est: *Et iterum:* Si dixerimus, quia non peccauimus, mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. *Impoßibile namque est, quemlibet sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionẽ, per somnium admittũtur, incurrere: quæ licet ab illo peccato, quod ad mortẽ dicitur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione nõ carent.*

b *Posui* ex paruis & minutis guttis: *vt est in Gotth. Ouet. Similitudo est apud Greg. li. 3. Past. curæ admonit. 34.* altos quippe gurgites fluminum paruæ, sed innu- B meræ replẽt guttæ pluuiarũ. *In Tole.* ex paruis & minimis. *Intelligitur dispositiuè leuia disponunt ad mortalia.*

c *Iuuenal.* Omne animi vitiũ tantò cõspectius in se Crimen habet, quantò maior qui peccat habetur.

De grauioribus peccatis.

Cap. XIX.

EXperimento [a] minorum peccatorum maiora cõmitti peccata, vt duriùs feriãtur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autẽ diuino in reatum nequiorem labuntur, qui distringere C minora sua facta contemnunt.

Multi à crimine in crimen corruunt, qui Dei cognitionem habentes, timorem eius neglegũt: & quem nouerũt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cęcantur diuino iudicio punienda committere, & in pœnam cõmissi facinoris facinus deterius addere.

Sæpe peccatum, alterius peccati caussa est, quod committitur, cũ aliud ex ipso quasi sua suboles oritur: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluuie.

Pœna peccati peccatũ admittitur, quando pro merito cuiusq. peccati, Deo deserẽ- D te, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum caussa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum caussa, vt illa, quæ sequuntur, sint præcedentium pœna.

Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniens de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te, neq. enim, dum quicumq. iusti sunt, à Deo impelluntur, vt mali fiant: sed dum mali iam sunt, indurantur, vt deteriores existant: sicut & Apo-

Apostolus dicit:[b] Quoniā charitatē veritatis Dei nō receperūt, vt salui fierēt, immisit illis Deus spiritū erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus talia iam peccata pręcesserint, vt iusto iudicio eius mereantur in deterius ire. Talia quippe peccata pręcedentibus alijs peccatis prolabuntur in pœnam, quam peccata merentur.

Quædam de ira Dei veniūt peccata, quę pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es, & nos peccauimus, in ipsis fuimus semper; tanquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratur es, vt deterius peccaremus.

[c] Quid enim sit irā Dei mereri, quid verò prouocare, prudens lector scire debet. Grauior est namque ira, quæ prouocatur, quàm ea, quæ meretur: Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando scimus bonum facere, nec volumus.

Nunc iram Dei, dum viuimus, vitare possumus. Timeamus ergò, ne veniente illo terrore iudicij, sentiri posit, vitari non posit.

a Greg. lib. 25. Moral. c. 9. Et est apud Magist. sent. in 2. Distinct. 36.
b Locus est apud Paul. 2. ad Thess. 2. eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittit illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio.
c Greg. lib. 26. Moral. c. 28.

De manifestis occultisq; peccatis. Cap. XX.

MAioris [a] est culpæ manifestè, quàm occultè peccare. Dupliciter enim reus est qui apertè delinquit: quia & agit & docet. De talibus Isaias dicit: & peccata sua, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec abscon-derunt.

Multi enim publicè delinquentes, sine vllo pudore sua flagitia prædicant, nec vlla vtuntur sceleris verecundia.

Quædam enim iam iustitiæ portio est, iniquitatem suam hominē abscondere, & in semetipso de peccatis proprijs erubescere.

Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare [b] clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cū omni malitiā, idest, cū ipsis peccatis. Ex eo ipso quo quisq. peccatū, quod agit, abscondit, iudicij iam est indicium: quia non erubescitur, nisi de conscientiæ reatu, Ergo ex hoc ipso, quo quisq de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

a Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 25. & alibi in cura Pastor.
b De clamore vide Gregorium in expositione secundi psal. pœnit. in illud, quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. curæ, admonit. 10. ibi, clamorem libertatem peccandi vocat.

De peccati amore. Cap. XXI.

ALiud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectēdo iustitię bonum: nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò pœna sola supplicij in se vitia reprimit: quamuis non expleat opus peccati, viuit tamen in eo voluntas peccandi: doletq. sibi illicitum, quod lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amādo iustitiam facit: nō is, qui eam solo metu pœnarum inuitus custodit.

Quidam & diligunt peccatum, & faciūt: quidam diligunt tantùm, & non faciunt: plerique verò faciunt tantùm & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam odiunt. Grauius autē peccat, qui non solùm peccatum diligit, sed & facit, quàm qui nō facit & diligit: grauiusq. interdum, qui diligit, & nō facit, quàm qui facit, & odit. Grauissimū est non solùm facere, sed & diligere peccatum.

[a] Nam sunt quidam, qui cōfestim peracto flagitio confunduntur, & sunt qui non solùm non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo operē gloriantur. Sicq. ad cōparationem mali fit deterius, dum de vitijs gratulantes, extolluntur in peius. De talibus ait Solomon: qui lętantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

a Gregor. lib. 6. Moral. c. 11.

De peccandi necessitate. Cap. XXII.

INterdum mali quod sumus, necessitate potiùs, non voluntate existimus. Vertēda est autem necessitas mali, in voluntatem boni.[a] Plerique non voluntate, sed sola necessitate

cessitate peccant: pertimescentes temporalem inopiam. Et dum præsentis seculi necessitatẽ refugiũt, à futuris bonis priuãtur.

Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaq; coacti inopia existunt iniqui: sed tantùm gratis cupiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant, quam appetunt, sed ipsa tantùm peccati malitia delectantur.

[a] *Loquitur Isidorus de necessitate, quæ non reijcit voluntarium, cum duplex sit peccatum absolutum & ex conditione.* Magist.*lib.2.dist.36.*

De peccandi consuetudine.
Cap. XXIII.

MElius [a] est peccatum cauere, quã emẽdare. Facilius enim resistimus hosti, à quo nõdum victi sumus, quàm ei, à quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

Omne peccatum, antequam admittatur, amplius pertimescitur. Quãtumuis autem graue sit, dum in vsu venerit, leue existimatur, & sine vllo metu committitur.

Istis fomitibus, quasi quibusdã gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionẽ, actio cõsuetudinem, consuetudo necessitatẽ. Sicq; his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ita vt ab ea euelli nequaquam valeat, [b] nisi diuina gratia manum iacentis apprehendat.

Peccatum admittere, [c] cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coãgustare, ne is qui cecidit, valeat exire. Sed interdũ etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne in deterius peccando eatur.

Nequissimum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facilè, ab hoc cum labore resurgitur: dum malæ consuetudini repugnatur.

Malè agendi consuetudinem, recessum esse, [d] Propheta asserit, in profundum, cuius vsu, quasi quadam lege, homo tenetur astrictus, vt etiam quando non vult, peccatum committat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

Apostolus legem peccati dicit in membris nostris: quæ lex consuetudo est, quam peccando concipimus, & non ab ea, cùm

A volumus, discedimus: quia iam necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

Multùm veri amor agit in homine, sed resultat caro malæ consuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valẽter in se reprimit, quod insolenter impugnat.

Frequenter peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerunque Deus nobis salutem operatur, quantò mirabile est, tantò perrarum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne fortè dum expectamus à vitijs sanari, &
B multiplicemus, & salutem nõ adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut citò conuersi à lapsu consurgere.

Omninò peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subrepserit, confestim erit corrigendum, quod nequiter sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quæ cito cognoscitur: tardius autem sanatur vulnus quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

Iteratio peccati grauior est, sicut si mor-
C bus super morbum veniat: sicut si imber super imbrem occurrat.

[e] Mora peccandi immanitatem facit sceleris, vnde & Propheta: væ, inquit, qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatũ. Trahit enim iniquitatem, vt funiculũ, qui tardat conuerti ad Deũ. Trahere enim iniquitatẽ, est moram facere iniquitati. Vnde & Psalmus: Prolongauerunt iniquitates suas; Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

[a] *Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 25.*
[b] *Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc. 1.* accedens (*inquit*) eleuauit eã apprehẽsa manu eius,
D & continuò dimisit eam febris.
[c] *Luc. 14.* Cuius vestrum asinus aut bos in puteũ cadet, & non cõtinuò extrahet illum die sabbathi. *vide August. de quæst. Euang. lib. 2. q. 29.*
[d] *Locus est Isa. 31.* Cõuertimini, sicut in profundũ recesseratis filij Israël. *Vbi Symmachus.* Agite pœnitẽtiam, qui profundo consilio atq; peccato à Domino recessistis. *Ex Hieronymo.*
[e] *Ex Gregor. lib. Moral. 33. c. 9. Isai. 5.*

De peccati recordatione.
Cap. XXIIII.

BOnũ est homini semper ante oculos propria adhibere delicta secundum Psalmi sententiã: Et peccatũ meũ ante me est semper. Sicut enim non oportet reminisci peccati

cati affectũ:sic semper necesse est vnũquẽque suũ in flendo commemorare peccatũ.

Apud iustũ recordatio peccati facit tædium animi. Qui autẽ luxuriæ, & cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

[b] Seruo Dei tãta recordatio esse debet peccati, vt ea quæ gessit, semper lacrymis confiteatur. Vnde & Psalmus dicit: conuersus sum in ærumna, dũ configitur spina. Peccatum meum cognitum tibi feci: Dixi, pronũtiabo aduersum me iniustitias meas Domino. Supra enim dixerat: Quoniã tacui, hoc est, non sum confessus: inueterauerunt omnia ossa mea. dum clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se pœnitet, nisi confessionem peccatorũ? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorũ suorũ defensor extitit, necesse est, vt pœnitẽdo accuset, quod superbiens praue admisit.

[a] *Ex Gregor. ibidem & August.*

De Cogitatione. CAP. XXV.

BIpertita est caussa peccãdi, idest, operis & cogitationis, quorũ [a] vnũ iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud iniustitia, quod cogitatione admittitur.

Prius autẽ actio resecãda est, postea cogitatio, pri⁹ praua opera, postmodũ desideria. Vicissim autẽ & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur, quãuis & si ab opere malo quisq. vacet, pro solius tamẽ prauę cogitationis malitia nõ erit innocẽs. Vnde & Dñs per Isaiã: Auferte, inquit, malũ cogitationũ vestrarũ ab oculis meis.

Non enim solùm factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

[b] Sicut vipera à filijs in vtero positis lacerata perimitur: ita nos cogitationes nostræ intra nos enutritæ occidũt, & conceptæ interius vipereo veneno consumunt, animãq. nostram crudeli vulnere perimunt.

Nõ est arbitrij nostri cogitationis prauæ suggestionibus præueniri: iacere autem in animo cogitationem, nostræ attinet voluntati. Illud ergo ad culpã non redigitur, istud culpæ propriæ imputatur. Nã cogitationes illicitas occurrere, dæmonũ est: cogitationibus oblectari peruersis, nostrum est.

Plerumq. fieri solet vt immũdæ corporaliũ rerũ species, quas didicimus, nostris mẽtibus opponãtur, & nolẽtes eas cogitemus: quãtumq. ab eis aciem mentis auertere nitimur, tantò illæ se magis animo ingerunt, obscœnisq. in nobis motibus obrepunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quã meruit primus homo in pœnam sui peccati.

Dum vnusquisque diuina illuminatione præuenitur, statim molestijs turpiũ cogitationum pulsatur. Sed Dei seruus iudicio timoris Dei earum delectamenta à semetipso reijcit, [c] bonisque contra obiectis cogitationib. turpes à se repellit.

Magna obseruantia circa cordis est custodiam adhibenda: quia aut bonæ aut malę rei ibi cõsistit origo, nam sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideoq. si prius prauæ cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Non est timendum, si bona malaq. in cogitationem veniãt: sed magis gloriandum, si mens mala à bonis intellectu rationis discernat.

Item nihil iuuat, quòd inter bonum & malum sensu prudentiori discernimus: nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intellecta faciamus.

[a] *Sic Greg. lib. Moral. 10. c. 11.* Omne peccatum aut sola cogitatione cõmittitur aut cogitatione simul, & opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est, culpa in operè.

[b] *Iob. 20.* Occidet cum lingua viperæ, *vbi Gregor. lib. 15. Moral. capit. 9.* Viperæ autem cum conceperint filij earum in ventre sæuiunt: Qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt; vnde & vipera, eo quôd vi pariat nominatur. Vipera itaq. sic nascitur, vt violenter exeat, & cum matris suæ extinctione producatur. *Quod verò falsum sit viperarum fœtus viscera parentis perforare, docet Aristoteles li. 5. de hist. animal. c. 39.* Vipera, *inquit*, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpũtur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et euenit interdum, quod qui in vtero sunt, abrosis membranis, prorumpant. *Hæc Aristoteles, quod & adnotauit Albertus Mag. lib. 25. eo in loco. Plin. lib. 10. Natur. Hist. c. 62. eadẽ. Sed addit:* Itaq. cæteræ tarditatis impatiẽtes prærumpunt latera occisa parente.

[c] *S. Nicolaus Martyr in sentẽtijs;* cogitationes prauas, alijs cogitationibus bonis depelle.

De Conscientia. CAP. XXVI.

HVmana cõditio, dum diuersis vitiositatibus mentem conturbat, etiã ante pœnas gehennæ per incognitum animę appetitum iam pœnas conscientiæ patitur.

[a] Omnia fugere poterit homo pręter cor suum. Non enim potest à se quisq. recedere. Vbicunq. enim abierit, reatus sui consciẽtia illum non derelinquit.

e. [b] Quam-

b Quamuis humana iudicia ſubterfugiat omnis, qui malè agit: iudicium tamen conſcientiæ ſuæ effugere non poteſt. Nam etſi alijs cælat, quod egit, ſibi tamen cælare non poteſt, qui plenè nouit malũ eſſe, quod geſsit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hîc ſuæ conſcientiæ reatu punitur, & illic perpetuali pœna damnatur.

c Hoc enim ſignificat. Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarũ. Abyſſum enim abyſſum inuocare, eſt de iudicio ſuæ cõſciẽtię ire ad iudiciũ dãnationis perpetuę. In voce cataractarũ, id eſt, in pdicatione ſanctorũ

a *Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 16.*
b *Gregor. ibidem.*
c *Pſalm. 41. & ibi Auguſt.*

De intentione mentis: Cap. XXVII.

Oculus a hominis intentio operis eius eſt. b Si ergo intentio eius bona eſt, & opus intentionis ipſius bonum eſt. Alioquin malæ intentionis etiam ſi bonum in factis opus appareat, bonum tamen iam non eſt; quoniam ex ſua intentione aut probatur bonũ, aut reprobatur indignũ. Bona eſt ergo intentio, quæ propter Deum eſt: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria eſt.

Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari potuerant.

Vnuſquiſq. bonum opus, quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerumq. opus bonũ quod agimus, perdimus, & minus à culpa vacamus.

c Sæpè quæ apud hominum iudiciũ bona apparẽt, apud examẽ diligentiſsimi & acutiſsimi iudicis reproba deteguntur. Ideoq. omnis ſanctus veretur, ne fortè bonũ, quod agit, pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobum ſit.

a *Alludit ad illud Matth. 6.* Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. *Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6.* vnde benè in Euangelio veritas dicit: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus, *&c.* Quid enim per oculum exprimitur, niſi opus ſuum pręueniens cordis intentio? quæ priuſquã ſe in actione exerceat, hoc iã quod appetit, cõtemplatur. Et quid appellatione corporis deſignatur, niſi vnaquæque actio, quæ intentionem ſuam, quaſi intuentem oculum, ſequitur? Lucerna itaque corporis eſt oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illuſtrantur actionis. Et ſi oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidũ erit; quia ſi rectè intendimus, per ſimplicitatẽ cogitationis, bonum opus efficitur, etiam ſi minùs bonum eſſe videatur. Et ſi oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit: quia cum peruerſa intentione quid vel rectum agitur, etſi ſplendere corã hominibus cernitur, apud examen tamen interni iudicis obſcuratur. *Ita etiam interpretatur Chryſ. homil. 2. in Matth. & Aug. de ſerm. Domini. & contra mendacium c. 7. Theologi diſcrimen ſtatuũt inter finẽ, volũtatẽ, & intẽtionẽ: de quo Magiſt. li. 2. diſt. 39.*
b *Ambroſius idem, ſed paullò aliter lib. 1. offic. c. 30.* Affectus tuus operi tuo nomen imponit.
c *Supra c. 7. ſentent. 13.*

De ſenſibus carnis. Cap. XXVIII.

Per ſenſus carnis morbus irrepit mentis. Vnde & per Prophetã Dominus dicit: a Omnes cognationes terræ ab Aquilone veniẽt, & ponet vnuſquiſq. ſolium ſuum in introitu portarum Ieruſalem. Regna Aquilonis vitia ſunt, quæ ſedes ſuas in portis ponunt, quando per ſenſus carnis labẽ animæ ingerunt: ideoq. in ipſis portis, id eſt, in ipſis ſenſibus regnant.

b Neque enim aliunde peccamus, niſi videndo, audiendo, attrectando, guſtãdo, atq. tangendo. Vnde & aliàs dicitur; Intrauit mors per feneſtras noſtras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & ſuper Ieruſalem mittebãt ſortem. Extraneos quippe immundos eſſe ſpiritus, qui tanquã per portas, ita per ſenſus carnis animã irrẽpunt, & eam illecebrando deuincunt.

a In excuſis cogitationes, *quod abſtuli, & repoſui* cognationes, *ex Ier. c. 1.* Ecce ego cõuocabo omnes cognationes regnorũ Aquilonis. *Atq. ita conſtanter legunt Hieron. & cæteri neoterici interpretes: Septuaginta autem non habent cognationes, ſed tantùm,* Ecce ego conuocabo omnia regna ab Aquilone. ἰδοὺ ἐγὼ συγκαλῶ πάσας τὰς βασιλείας ἀπὸ βορρᾶ.
b Gregor. lib. Moral. 21. c. 2.

De Sermone. Cap. XXIX.

Dum a quędam parua vitiorum verba nõ euitamus, in magnum linguæ prolabimur crimen: & dum facta quædam nõ grauia liberè, ac ſine metu committimus, ad potiora ſcelera & horrenda peccandi conſuetudine labimur.

b Sicut plerunq. multiloquorum ſtultitia reprehenditur: ita rurſus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim ſatis laxando linguam, in leuitatis vitio defluunt: iſti nimis reticendo, ab vtilitate torpeſcunt.

Imperiti, ſicut loqui neſciunt, ita tacere non

non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, verbis perstrepũt, sensu nihil dicũt.

[c] Sicut falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitãtur. Nam sicut ait quidã: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto pœna exoluitur.

Vani sermones in ore Christiani esse nõ debent. Nam sicut malos mores bona collo quia corrigunt: ita praua bonos mores corrumpunt.

[d] Custodia ori ponitur, dum quisque non se iustum, sed, quod magis verum est, peccatorem fatetur.

Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ excessus operit. Manum super os ponit, qui malæ locutionis culpas bonæ actionis velamine tegit.

Loquens, quæ ad Deum pertinẽt, nec faciens, & si inutilis sibi est, audiẽtibus tamen prodest.

Qui de sapientia se laudari affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.

[e] Rectè ex sententia dicit, qui verã sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia.

Ille enim sapit, qui rectè, & secundum Deum sapit.

In suam dicunt contumeliam doctores, si dum sint ab eis dicta sapienter, nimium tamen eloquenter. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum, ac fucum mundialis eloquentiæ inflatis sermonibus perornatum.

Quidam curiosi delectantur audire quoslibet sapientes, nõ vt veritatem ab eis quærant: sed vt facundiam sermonis eorum agnoscant, more poëtarum, qui magis compositionem verborum, quàm sentẽtiam veritatis sequuntur.

[f] Quadrimoda est dicẽdi ratio, quia præuidendum est, quid, cui, quando, vel qualiter aliquid proferatur.

[g] Item quadrimoda est dicendi ratio, cũ aut bene sentiẽdo, quid bene profertur; aut nihil sentiẽdo, nihil dicitur: aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur: aut optimè sentiendo nõ eleganter profertur, quod intelligitur.

Item quadripertita est loquẽdi ratio, qua vel bonum bene, vel malum malè, seu bonũ malè, vel malum bene profertur.

Bonum quippe bene loquitur, qui ea quę recta sunt, humiliter annuntiare videtur. Malũ malè loquitur, qui quodlibet flagitiũ persuadere conatur. Bonum malè loquitur, qui quodcunq. rectum arroganter prædicare sentitur. Malum bene loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, vt ab eo homines auertantur.

[h] Corde bene loquitur, qui charitatem non simulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annuntiat. Factis bene loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.

Corde malè loquitur, qui interius cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Lingua malè loquitur, qui pro eo, quod malè agit, flagellatur, & murmurat. Factis malè loquitur, qui malè viuẽdo, exemplis suis alios ad prauè agendum informat.

Semel bene loquitur, qui se pœnitendo redarguit: Bis bene loquitur, qui bene viuẽdo & alios instruit.

Semel malè loquitur, qui post vitium citò corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuit & malè docet. Item bis malè loquitur, qui & malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis malè loquitur, qui & bonum, quod debuit, non egit: & malum, quod non oportebat, admisit.

[i] Mali mala respondent pro bonis, & aduersa pro optimis Boni bona respondẽt pro malis: & prospera pro aduersis.

Aduersus cõuicium linguæ fortitudo adhibenda est patientiæ, vt tẽtatio verbi, quæ foris impugnat, tolerantiæ virtute deuicta discedat.

Non omnis, qui patitur probra, iustus est: sed qui pro veritate innox patitur, ille tantummodò iustus est.

Inter vituperationes linguę & opprobria hominũ, isto remedio mẽs iusti se corroborat: vt tantò solidius in Deũ figatur interius, quãtò exterius ab humanis spernit' sensibus.

Qui illatas sibi contumelias trãquillo animo prodit, dolorem cordis aperit, & virus, quod feruet in animo, facilè reijcit.

Vulnera enim mentis aperta citò exhalant: clausa, nimis exulcerant.

Qui dolorem iniuriæ clauso pectore tegit, quantò amplius silentio linguam premit, tantò acriorem dolorem intrinsecus nutrit. Vnde & verè quidã Poëtarũ Gentilium dixit: Quoque magis tegitur, tectus magis

 æstuat

æstuat ignis. Cęcus[i] enim languor vehemẽs est, ac nimius: quia tacitùm viuit sub pectore vulnus.

a Ex Gregor. 3. par. curæ Pastor. admonit. 15.
b Gregor. ibidem.
c Gregor lib. Moral. 32 c. 2.
d Ex Gregor. part. 3. curæ Pastor. admonit. 15.
e *Alludit ad illud sapient. 7.* Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. *Quem locum Gregor. interpretatur lib. Moral. 23. c. 10.* Vnde bene quidam sapiens dixit; Mihi autem det Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippe ex sensu vocata est, Et recta, quæ intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.
f *Ita est apud Gregor. lib. 24. Moral. c. 13. Verùm Hieronymus omnem loquendi rationem his terminis circumscripsit. capit. 4. ad Ephesios.* Quoties verò, *inquit*, loquimur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non vt conuenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierũt. quæ sentẽtia *habetur 22. q. 5. c. Quoties.*
g *In omnibus excusis erat* sentiendi, *sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 22.* Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli, quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.
h *Alludit ad illud Lucæ 6.* Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.
i *Ex Ouid. Metamorph. lib. 4. Quæ sequuntur verba:* Cæcus enim languor, vehemens est ac nimius, *putamus versum quoque fuisse ex alio loco pentametrum, ita fortasse conceptum:* Cæcus enim languor, viuidus ah nimiũ.

De Mendacio. Cap. XXX.

MEndaces [a] faciunt, vt nec vera dicentibus credatur. Reddit enim sæpe hominem multa falsitas etiam in veritate suspectum.

Sæpe vera præmittit, qui falsa dicturus est, vt cumprimùm acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

Multis videntur vera esse, quæ falsa sunt: & ideo non ex Deo, sed ex suo mendacium loquuntur.

Nonnunquam falsitas veriloquio adiungitur, & plerunq. à veritate incipit, qui falsa confingit.

Latet sæpe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor veritatem simulat, quousque fallendo decipiat.

A [b] Nonnunquam peius est mendacium meditari, quàm loqui, nam interdum quisq. incautus solet ex præcipitatione loqui mendacium: meditari autem nõ potest, nisi per studium. Grauius ergo ille ex studio mẽtiri perhibetur, quàm is, qui ex præcipitatione sola mentitur.

Summopere cauendum est omne mendacium, quamuis nonnunquam sit aliquod mendacij genus [c] culpæ leuioris, si quisquã pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: &: Perdes eos qui loquuntur menda- B cium: hoc quoque mendacij genus perfecti viri summopere fugiunt: vt nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum [d] præstare vitã alienæ carni nituntur: quanquã hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nam si quælibet culpa [e] sequenti mercede purgatur, quantò magis hæc facilè abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

Multa mentiuntur, multaq. fingunt homines propter hominum laudem: sicque fit, vt & isti mentiendo pereant, & eos, quos laudant, ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

[f] Sicut bene sibi conscius, non metuit C alienæ linguæ conuicium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere: sed magis vnusquisque testimonium conscientiæ suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quàm ille, qui eum laudat.

[g] Opus enim suum vnusquisque probet, vt ait Apostolus. Et tunc in seipso tantùm quisque gloriam habebit, id est: occultè in sua conscientia, non palàm in aliena lingua.

Perfecti, qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis vtcumque quasi ventorum interdum curuẽtur impul- D su, funditus tamen non deijciũtur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

Bona mens ad malum, nec præmijs, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditijs miscent, vt aut oblectatione quẽquam decipiant, aut terroribus frangant.

Qui laudatur, in auditorum amore inseritur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt, quæ de illo dicuntur.

a *Locus Hier. epist. ad Iulian. Diac.* Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, vt nec vera dicẽtibus credatur.
b *22. quæst. 1. & apud Magist. in 3. dist. 39. & Poly. li. 6. tit. 12. Burch. li. 12. c. 20. Iuon p. 12. c. 7. Panorm. lib 88.*

A *Auguſtinus octo genera mendaciorum enumerat libr. de mend. cap. 14 ſeptimumq. eſſe ait,* quod nulli obeſt, & prodeſt alicui; veluti ſi nolens hominem ad mortem quæſitum prodere, mentiatur: Et *concilio Toletano 8. c. 2. duo ponuntur genera mendaciorum in quibus non eſt magna culpa, ſed tamen omnino non ſunt ſine culpa; cum aut iocamur, aut, vt proximis proſimus, mentimur.*

d *Ita quidem apud Greg. & in Gotth. cc. ſed rectè fortaſſe* vox vitam, *ab excuſis abeſt. Ita enim ſæpè aliàs loquitur, vt præſtare pro prodeſſe vſurpet.*

e *Verba Gregorij ſenſum huius ſententiæ explicant lib. Moral. 18. c. 4.* Nam ſi quælibet culpa ſequenti ſolet pia operatione purgari, quanto magis hæc facillimè abſtergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

f *Similitudo hæc deducta eſt ex* Paulo *ad Galat. 6.* Opus enim ſuum (*inquit*) probet vnuſquiſq. & ſic in ſemetipſo gloriam habebit, & non in alio. B

De Iuramento. Cap. XXXI.

Sicut mentiri non poteſt, qui non loquitur, ſic periurare non poterit, qui iurare non appetit. Cauenda eſt igitur iuratio, nec ea vtendum, niſi in ſola neceſſitate.

[a]Non eſt contra Dei præceptum iurare, ſed dum vſum iurandi facimus, periurij crimen incurrimus. Nunquam ergò iuret, qui periurare timet.

C Multi, dum loquuntur, iurare ſemper delectantur, dum oporteat hoc tantùm eſſe in ore: Eſt, eſt: Nõ, non. Amplius enim quam eſt, & non eſt,[b] à malo eſt.

Multi, vt fallant, periurant: vt per fidem ſacramenti, fidem faciant verbi: ſicque fallendo, dum periurant & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

Interdum & falſis lacrymis ſeducti decipimur; & creditur, dum plorant, quibus credendum non erat.

Plerumq. ſine iuramento loqui diſponimus, ſed incredulitate eorũ, qui non credũt, quod dicimus, iurare cõpellimur: taliq. D neceſſitate iurandi conſuetudinẽ facimus.

Sũt multi ad credendũ pigri, qui nõ mouentur ad fidem verbi. Grauiter autem delinquunt, qui ſibi loquentes iurare cogunt.

[c]Quacumq. arte verborum quiſq. iuret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit, ſicut ille cui iuratur, intelligit. Dupliciter autem, reus fit, qui & Dei nomẽ in vanum aſſumit, & proximum dolo capit.

Non eſt conſeruandum ſacramentum, [d]quo malum incautè promittitur, veluti ſi quiſpiã adulteræ perpetuò cum ea permanẽdi fidẽ polliceatur. Tolerabilius eſt enim non implere ſacramentum, quàm permanere in ſtupri flagitio.

Iurare Dei eſt illa prouidẽtia, qua ſtatuit non conuellere ſtatuta. Pænitentia autem Dei, rerũ [e] mutatio eſt: nõ pœnitere autem, ſtatuta non reuocare, vt illud: Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, id eſt, quæ iurauit, non mutabit.

a *22. q. 1. & apud Magiſt. in. 3 D. 39. & Polycarp. lib. 6. tit. 12. Burch. lib. 12. c. 20. Iuon. p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.*

b *Auguſtinus in commentarijs ſuper epiſtolam ad Galat. c. 1. ſic hunc* Matthæi *locum interpretatur.* Quamuis, *inquit,* iuramentum amplius ſit, quàm eſt eſt, non non, & ideo à malo ſit, non tamen à malo tuo: ſed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

c *22. q. 5. Magiſt. Sent. 3. D. 31.*

d *22. quæſt. 4. & concil. Toletan. 8. c. 2. Magiſt. in. 3. D. 39.*

e *Editi libb.* permutatio. *m. ſſ.* mutatio: *Quorum lectionem ſequor: Nam ſic habet* Auguſtinus *in Pſalm. 109.* Pœnitentiâ mutatio rerum ſignificatur.

De vitijs. Cap. XXXII.

Recedens homo à Deo, ſtatim vitiorum traditur poteſtati: vt dum patitur infeſta vitia, reuertendo vnde ceciderat, reſipiſcat.

Et ſi Sancti toto niſu contendunt ſuperare vitia, nec extingunt: quid agunt hi, qui non ſolùm non odiunt vitia, ſed toto ea amore ſectantur?

[a] Satis delicatè ſe palpat, qui vult ſine labore vitia ſuperare, dũ peccati legẽ, quam ſibi deſeruiendo vitijs fecit, ſine violentia doloris reſecare non poſſit.

Perfectè renũtiat vitio, qui occaſionem euitat in perpetrando peccato. Nam ſi velis tantundem nõ peccare, & data occaſione peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commiſſa damnas, & damnata committis. Se autem iudice reus eſt, qui vitia & accuſat & perpetrat.

[b] Quædam vitia dum non perfectè vitãtur, ſuos in ſe faciunt relabi auctores. Nam ſi vnum vitium diſtrictè vitetur, & alia negligantur, inanis labor eſt. Non enim poteſt in vnius obſeruatione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia dominantur in corde.

Nonnunquã hominẽ ſua vitia perſequũtur: quia nimirũ qui prius volendo ea ſibi fecit ſocia, poſtea ſentit etiam nolẽs ſtimuloſa.

Nõnulli non antea in errorẽ vitiorum labuntur, niſi prius interioris rationis perdide-

diderint oculos: ſicuti Sāſon, non antea ab A [d] Allophylis ad erroris ligatus eſt machinā, niſi poſtquam ei ſunt lumina oculorū extincta.

Quidam vegetāte mentis ratione vitiorum ſuperantur incurſu, ſicq. deinde intentionem bonorum operum perdunt. Sicut Rex Babylonis in oculis Sedechiæ priùs filios ipſius interfecit, & ſic poſtea oculos eius euulſit: ac per hoc poſt malorum operū conſuetudinem, & interemptionem bonorum perit quorundam & ratio.

[a] *Ex Gregor. lib. 7. Moral. cap. 12.*
[b] *Gregor. ibidem.*
[c] *Ex Gregor. lib. 6. Moral. cap. 13.*
[d] *Ambroſ. lib. 1. offic. c. 29. aduerſarios ſuos Hebræi Allophylos, id eſt, alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti ſunt Paleſtini, qui Philiſthæi φ. in π. mutato, auctore D. Hieronymo.*

Quod ex vitiis vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.

CAP. XXXIII.

SIc [a] gignuntur ex peccato peccata, vt dū non euitantur parua, incidatur in maximis: & dū defenduntur admiſſa, nec lamentantur, ex flagitio ad ſuperbiam itur. Vnde fit, vt duplicati ſit criminis reus, qui & admittit ſcelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciæ tumorem.

Sic vitio vitium gignitur, ſicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti Dauid, qui dū non euitat adulterium, perpetrauit & homicidium.

Item virtus virtute concipitur, ſicut per virtutem Euangelicæ prædicationis, virtutem martyrij Apoſtoli meruerunt.

[b] In cordibus ſeculariter viuētium inuicē ſibi ſuccedūt vitia: vt dum vnū abierit, ſuccedat aliud, iuxta Ioelis Prophetæ teſtimonium, qui ait: Reſiduum erucæ comedit locuſta, & reſiduū locuſtæ comedit bruchus, & reſiduum bruchi comedit rubigo. Per id ergo iſta ſub vitiorum allegoria colligūtur, quia ſequitur: Expergiſcimini ebrij, & flete.

Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs, vt maiora vtiliùs caueantur. Lege Paulum Apoſtolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem ſanantur vitia, quæ virtutibus, non vitijs excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc apparent, quando ab alijs vitijs deſinunt.

[a] *Ex Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9.*
[b] *Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 23. & in Ezech. homil. 12.*

De malè vſis virtutibus.

CAP. XXXIIII.

INterdum & malè vſæ virtutes ex ſe vitia gignunt: quod fit per immoderatum animi appetitum, cui nō ſufficit donum, quod meruit, niſi inde aut laudes, aut lucra damnanda quæſierit.

B Interdum virtutes vitia gignunt, dū aliquando pro tempore opportuno minimè relaxantur: Sicque fit, vt quæ congruo loco virtutes ſunt, incongruo vitia deputentur: veluti ſi pro fratris aduentu canonicum nō ſoluatur ieiunium.

Virtutum igitur diſcretionem à Paulo Apoſtolo ſume, [a] qui ad tempus egit, quod agendum eſſe omnino prohibuit.

[b] Item quædam virtutes, dum diſcretioni non ſeruiunt, in vitia tranſeunt. Nam ſæpe iuſtitia dum ſuum modum excedit, crudelitatis ſæuitiam gignit: & nimia pietas diſſolutionē diſciplinæ parturit: & zeli ſtudium, dum plus eſt, quàm oportet, in iracū- C diæ vitium tranſit: & multa manſuetudo torporis ſegnitiem gignit.

Prudentis autem viri diſcretio ſollerter proſpicit, ne bonum intemperanter agat, & de virtute in vitium tranſeat.

Item apud quoſdam ex virtute vitium gignitur, dum quiſque de caſtitatis & abſtinentiæ meritis gloriatur. Nā & qui eleemoſynam vanæ gloriæ cauſſa impertit, ex virtute vitium facit. Sed & is, qui de ſapientia arrogantiam habet, & qui pro iuſtitia prēmium appetit, & qui aliquod donū Dei, quod meruit, in ſuam laudem cōuertit, aut D in malos vſus aſſumit, proculdubio virtutem in vitium transfert.

Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentiſsima ex noſtro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

[a] *Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelij libertatem venientes circumcidi prohibuit, & tamen Lyſtram & Iconium tranſiens, Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.*
[b] *Ex Gregor. lib. 31. Moralium. capit. 7. & 32. cap. 17.*

De simulatis virtutibus. Cap. XXXV.

A

QVædam [a] vitia species virtutum præferunt, ideoq. perniciosiùs suos sectatores decipiũt; quia se sub velamine virtutum tegunt. Nam vitia, quæ statim virtutibus contraria apparent, citò, dum palā venerint, emendantur: propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

Carnales autem plerumq. per insensualitatem mentis non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

B

[b] Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnities mãsuetudo esse creditur: & quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinaciæ abscōditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ quietis virtutem imitatur. Porrò vitium inquietudinis virtutem se vult vocari solicitudinis: & præcipitationis facilitas feruor boni studij creditur: & bene agendi tarditas consilij mora esse videtur, dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur: & inde se nonnulli esse iustos confidunt, vndè maximè reprobantur.

C

[c] Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidijs latro prodit, seq. iter agentibus iungit, fingēs se sociũ, donec decipiat improuisum, & dũ subitò eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculosè virtutibus vitia, quousq. omnē boni operis efficaciam in suis vsibus rapiant, & anima, quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitijs damnabilibus.

a Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 17.
b Ex Greg. ibid. & lib. Pastor. cur. par. 3. admonit. 17.
c Gregor. lib. Moral. 9. c. 13.

De appetitu virtutum. Cap. XXXVI.

AD virtutes difficile consurgimus, ad vitia sine labore dilabimur. Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpetimur, vt ad cælum conscendere valeamus.

Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoant, sed à modicis, vt sensim ad altiora pertingant, ita & qui dilabuntur ad vitia, non statim à magnis criminibus incipiunt, sed à modicis assuescunt, & sic in maximis proruunt.

Sicut paullatim homo à minimis vitijs in maximis proruit: ita à modicis virtutibus gradatim ad ea, quæ sunt excelsa, contēdit.

Qui autem inordinatè virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est caussa in rerum natura, vt quæcunq. velociter ad profectum tendunt, sine dubio celeriter finiantur: sicut herbæ, quæ tantò festiniùs pereunt, quantò celeriùs crescunt. At verò contra, arbores alta radice fundatæ, ideo perdurāt diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

Nihil prodest, admixto malo, agere aliquod bonum; sed prius est cohibendum à malo, deinde exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cùm dicit: Quiescite agere peruersè, discite bene facere.

Prius vitia extirpanda sunt in homine, deinde inserendæ virtutes. Nam cohærere & coniũgi non potest veritas cum mendacio: pudor cum petulantia, fides cum perfidia, castitas cum luxuria.

D

Quædam sunt summæ virtutes, quędam vero mediæ. Fides, Spes, & Charitas summę virtutes sunt. Nam à quibus habentur, vtiq. veraciter habentur. Aliæ vero virtutes mediæ sunt, quia & ad vtilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arroganter quisq. tumuerit: vtpote doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus scilicet & bene operari possumus, & malè.

Quisquis ex deteriore iā melior esse cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauiùs per virtutes corruat, quàm prius ex lapsu vitiorum iacebat.

Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit: vt dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum

de hoc quod nequaquam habere cognosci tur, humilietur.

Quisquis dono cælestis gratię inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè moderãtis Dei manu aliqua aduersitate reprimitur, ne de acceptis virtutibus attollatur, frangi non debet: quia & hoc ipsum quòd plagis humiliatur, æquanimiter ferre proculdubio virtutis est magnæ.

a *De incremento virtutum Greg. lib. Moral. 22. cap. 14.*

De pugna virtutum aduersus vitia. *Cap. XXXVII.*

TVnc se viri sancti veraciùs à vitiorũ colluuione detergunt, dum ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur. Interdum vitia cum virtutibus ad vtilitatẽ confligunt, vt ipso certamine vel mẽs exerceatur, vel ab elatione conuersus animus restringatur.

Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia: contra odium dilectio præparanda: contra iracundiam patientia proponẽda est. Porrò contra timorem fiduciæ adhibenda est virtus, contra torporem zeli prœlium: tristitiæ quoq. gaudium, accidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, superbiæ humilitas opponenda est. Sicq. singulæ virtutes nascentia contra se vitia reprimunt, ac tentationũ motus virtute diuinæ charitatis extingunt.

Libidinẽ abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantùm mens ab illicito appetitu reuocatur.

Aduersus iram tolerantia dimicat: ira autem semetipsam necat: sustinendo autem patientia victoriam portat.

Tristitiæ mœrorem spes æterni gaudij superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

Aduersus inuidiam præparetur charitas: & aduersus iræ incendia mãsuetudinis adbeatur tranquillitas.

Superbiam autem Diaboli imitantur superbi: aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

a Principalium septem vitiorum regina & mater superbia est, eademq. septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita A sibimet quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

Sicut Princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit: ita Christus septiformi gratia plenus à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dono.

a *Ex Gregor. lib. Moral. 31. cap. 17.*

De Superbia. *Cap. XXXVIII.*

OMni a vitio deteriorem esse superbiam, seu propter quod à summis personis & primis assumitur: seu quòd de opere iustitię & virtutis exoritur, minusq. culpa eius sen- B titur. Luxuria verò carnis ideo notabilis omnibus est, quoniam statim per se turpis est. Et tamen, pensante Deo, superbiâ minor est. Sed qui detinetur superbiâ, & non sentit labitur in carnis luxuria: vt per hanc humiliatus, & à confusione surgat, & à superbia.

Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vetita contemptui habeat diuina præcepta. Rectè ergo initium omnis peccati superbia: quia nisi præcesserit mandatorũ C Dei inobedientia, transgreßionis nõ sequitur culpa.

b Omnis superbia tantò in imo iacet, quãtò in altum se erigit: tãtoq. profundius labitur, quãtò excelsius eleuatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

Qui inflantur superbia, vento pascũtur. Vnde & Propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascit ventus, c hoc est superbiæ spiritus.

Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur: quia rem bonam, non bo- D na voluntate faciunt. Nam reuerà sine humilitate virtus quęlibet, & sine charitate in vitio deputatur.

Merito superbiæ Diabolus à superna beatitudine corruit. Qui ergo de virtutibus attolluntur, Diabolum imitantur: & exinde grauiùs corruunt, quia de excelso labuntur.

Superbia sicut origo est omnium criminum, ita ruina cũctarum virtutum. Ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hæc enim aut in exordio mentem per

per peccatum prosternit, aut nouissimè de virtutibus deijcit. Inde & omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat. A

Ibi cadere superbiam, vbi & nasci: vt nō sit superbis aliud culpa, aliud pœna: sed ipsa culpa sit illis & pœna.

De superbia nasci arrogantiā, nō de arrogantia nasci superbiā. Nā nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergò in culpa præponitur superbia arrogantiæ, sicut præfertur origine.

B Plerumq. ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipsis humiliter sapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt: sed laudant Deum, à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

Vtilius est arroganti in quocumq. vitio labi, & humilē post casum Deo fieri: quàm per elationem superbire, grauioremque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

[a] *De superbia eleganter disserit Iohannes Cassianus Eremita. libr. 12. c. 1. his verbis*: octauum, quod & extremum, aduersus spiritum superbiæ nobis certamē est. Qui morbus licet vltimus sit in conflictu vitiorum, atq. in ordine ponatur extremus, origine tamen & tempore primus est; sæuissima & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè tentans, & propemodum iam positos in consummatione virtutum morsu diriore depascens. C

[b] *Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 7.*

[c] *Glossa ordinaria*: pascet ventus, id est, inanis fiducia. *Quod in excusis ad marginem est*: superbus spiritus: *id vero m. ss. nostri cc. non agnoscunt.*

De fornicatione. Cap. XXXIX.

D EX [a] culpa superbiæ plerumq. in abominādam carnis immunditiam itur. Nam alterum pendet ex altero: sed sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis: ita per humilitatem mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam deijcit occultam mentis superbiam per carnis manifestam ruinam.

[b] Libidinis nasci immunditiam de animi occulta constat superbia, exemplo primi hominis, qui mox, vt per superbiam contra Deum tumuit, statim carnis libidinem sensit, & pudenda operuit. Quapropter vnusquisq. suæ deputet culpæ, quod cecidit, quotiens libidine vincitur: quia nisi præcessisset latens superbia[c], non sequeretur libidinis manifesta ruina.

[c] Nonnunquam gemino vitio Christianus à Diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dum euitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elationē, cadit segniter in libidinem: sicq. ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis, & de aperto libidinis itur in occultum elationis. Sed Dei seruus discretè vtrumq. pensans, sic cauet libidinem, vt nō incurrat elationem: & sic premit elationē, vt non resoluat animum ad libidinem.

Luxuriosis atque superbis dæmones plus fautores existunt, dumque in cæteris vitijs spiritus maligni deseruiant, his tamen maiori familiaritate iungūtur, eisque amplius iuxta desiderium famulantur.

[d] Principaliter his duobus vitijs Diabolus humano generi dominatur, id est, superbia mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Iob loquitur de Diabolo dicens: sub vmbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humecta carnis demōstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia Diabolus humanum possidet genus: vel dū mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

Multi luxuriæ subditi sunt, & cōtumaci superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati sunt, vnde humiliari debuerant.

[e] Ad comparationem mali fit deterius, quando non solùm flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitijs vanitate laudis perditi extolluntur, sicut scriptum est: laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Quid enim peius, quàm in flagitijs miseros gaudere de quibus iam debent copiosiùs plorare?

Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura, vbi adhuc liber affectus est.

Qui delectationem libidinosæ refrenat suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Citò enim resistit operi, qui titillanti se non accommodat delectationi.

Durius impugnatur, qui vsq. ad consensionem, & si non vsque ad perpetrationem

nem tentatur, quàm is, qui sola suggestione pro conditione carnis tentamentis sollicitatur.

[f] Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ Angelo, inerant, ex lege peccati erant, qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctantẽ, dum in se expugnat, perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

Seruis Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei eorũ sit inconcussa intentio, mens tamẽ in carne, quam exterius gestat, interna prœlia tolerat. Deus autem, qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

Ideo nonnunquam electi lapsu carnali corruunt, vt à vitio superbiæ, qua de virtutibus tument, sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, vt cadant: carnis vitio humilientur, vt surgant.

Antequam perficiatur adulteriũ in opere, iam adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primùm fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetã dicitur: [g] Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines resecate, quæ ad lumbos pertinẽt. Nam cor super vbera est, non in lumbis.

Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dũque immoderatè metas pudoris excesserit: crimen criminibus adijcit, paullatimq. ad deteriora procedit.

Non ita suauis est amantiũ, immo amentium, inexperta carnis libido, sicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primùm committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò si in vsum venerit, tantò perditis dulcior fit, vt superare difficile sit. Vnde & sæpe ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusq. nostros contra rectam voluntatem in nobis rebellare sentimus.

Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quàm amor castitatis: adhuc in homine peccatum regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intimæ castitatis, iam A non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nam non solùm de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. Est autẽ & spiritualis fornicatio, secũdum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad cõcupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

[h] Omnis immunda pollutio fornicatio B dicitur, quamuis quisq. diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

Inter cætera septem vitia fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollens membra Christi, facit membra meretricis.

Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur Diabolo, quàm per cætera vitia. Cùm enim ille varijs tentamentis illectos homines conetur peruertere, magis C tamẽ mœchandi desiderium suggerit, quia vtrunq. sexum in hoc vitio amplius ægrotare intendit.

Dæmones scientes pulchritudinem esse animę castitatem, & per hanc hominẽ Angelicis meritis, è quibus illi lapsi sunt, coæquari, liuore perculsi inuidiæ inijciunt per sensus corporis opus desideriumq. libidinis: quatenus à cælestibus deorsum deiectam animam pertrahãt, secumq. quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicij metus, & æterni tormenta incẽ D dij ante oculos proponãtur: quia nimirum omnis pœna grauioris supplicij formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit: ita sæpe recordatio ardoris gehennę ardorem remouet luxuriæ.

Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt seruire castitati, quãdo eos libido seruos habere contemnit.

Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamẽ non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

[i] Ex

[a] Ex *Gregor. lib. Mora. 26. cap. 13.*
[b] *Gregor. ibidem.*
[c] *Gregor. loco citato.*
[d] Ex *Gregor. lib. 33. Mora. cap. 3.*
[e] *Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25.*
[f] *Paulus 2. ad Corint. 12.* Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, vt me colaphizet. *De hoc ſtimulo Pauli variæ ſunt Sanctorum ſententiæ. Gregor. lib. 33. Moral. cap.* 11. Paulum, *inquit*, poſt tot reuelationum ſublimia, ſtimulus, carnis agitabat. *Et infra*: tentatio illa non vorago vitiorum, ſed cuſtodia meritorum fuit.
[g] *Locus Iſaiæ cap. 32. ſic in editione vulgata eſt*, accingite lumbos veſtros, ſuper vbera plangite. *Septuaginta.* περιζώσασθε σάκκους ὀσφύας ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν μαστῶν κόπτεσθε. Id eſt, accingimini ſaccis lũbos veſtros, & ſuper vbera plangite, *quem locum, vt inſtituto ſuo accõmodaret, decurtauit.*
[h] *Auguſtin. lib. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 11.*

De continentia. CAP. XL.

A Deo datur cõtinẽtia: ſed petite, inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur, quãdo Deus gemitu interno pulſatur.

Prælatam virginitatem eſſe nuptijs. [a] Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium cõceſſum eſt, virginitas admonita tãtùm, [b] non iuſſa. Sed ideo tantùm admonita, quia nimis excelſa.

Geminum eſt bonum virginitas, quia & in hoc mũdo ſollicitudinem ſeculi amittit, & in futuro æternum caſtitatis præmium percipit.

[c] Virgines feliciores ſunt in vita æterna, Iſaia teſtante: Hæc dicit Dominus Eunuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomẽ melius à filijs & filiabus, nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium, quòd qui caſti perſeuerant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Amãda eſt [d] pulchritudo caſtitatis, cuius deguſtata delectatio dulcior inuenitur, quã carnis. Caſtitas enim fructus ſuauitatis eſt, & pulchritudo inuiolata ſanctorum. Caſtitas ſecuritas mentis, ſanitas corporis: vnde & aliquos gẽtilium gymnicos (legimus) perpetuam Veneris abſtinentiam exercuiſſe, ne virtutem libidine frangerent. Luxurioſa namq. vita carnẽ citò debilitat, fractamque celeriter ducit ad ſenectutem.

Omne peccatũ per pœnitentiam recipit vulneris ſanitatem: virginitas autem, ſi labitur, nullatenus reparatur. Nam quãuis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit priſtinã.

A [e] Virgo carne, non mente, nullũ pręmium habet in repromiſsione. Vnde & inſipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit. Amẽ dico vobis, neſcio vos. Vbi enim iudicans mentẽ corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem dãnabit.

Nihil prodeſt incorruptio carnis, vbi non eſt integritas mentis. Nihilque valet mundum eſſe corpore eum, qui pollutus eſt mente.

Multi ſunt reproborum, qui carnalis corruptelæ cõtagium neſciunt: qui ſicut infœcundi ſunt corpore, ita ſteriles manent mẽte, operiſq. boni fœcunditate: qui rectè de
B virginitate gauderent, ſi alijs prauis operibus non inſeruirent.

Quiſque continentiam profitetur, & ab alijs terrenis deſiderijs nõ ſubtrahitur, quãuis hunc luxuria carnis non polluat, diuerſa tamen mundanæ conuerſationis operatio maculat.

[f] Virgines de ſuis meritis gloriãtes hypocritis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conſcientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promiſſa cæleſtia non perueniunt: quia ipſi ſibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt. Hoc eſt enim in Euangelio
C non habere virgines in vaſis oleum, id eſt, non ſeruare intra conſcientiam boni operis teſtimonium: ſed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

[g] Ruina adulterij excipitur deſtinâ matrimonij: meliuſq. eſt vxorem ducere, quàm per libidinis ardorem perire.

Quoſdam coniugale decus, non pro gignendis filijs delectat, ſed hoc pro turbulẽta carnis, & libidinoſa conſuetudine appetũt: ſicq; bono malè vtuntur.

[h] Vitia per ſe mala ſunt, coniugia verò &
D poteſtates per ſe quidem bona ſunt: per ea verò quæ circa ea ſunt, mala exiſtunt. Coniugia enim per id mala ſunt, per quod dicit Apoſtolus: Qui autem cum vxore eſt, cogitat, quæ mundi ſunt. Et propter fornicationem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat. Sic & poteſtates per elationem, per oppreſsionem, per iuſtitię quoque præuaricationem malæ exiſtunt. Nocent enim diuitiæ, nocent & poteſtates, ſed per id quod eis iuxta ponitur, non per ſe: exemplo itineris recti, iuxta quod ſpinæ naſcuntur, quæ ſurgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

a Pau-

[a] *Paulus 1. ad Corinth. c. 7.* Igitur qui matrimonio iungit virginem suam: bene facit, & qui non iungit melius facit. *Ambros. lib. 1. de viduis.*

[b] *Ibidem Paulus,* vnusquisque proprium donũ habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. *Matth. 19. de Eunuchis propter regnum cælorũ castratis dixit:* qui potest capere, capiat.

[c] *Gregor. lib. pastor. cura admonit. 29. part. 3. Locus Isai. c. 36.*

[d] *Triplex est castitas, coniugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib. 1. de viduis. Idem epistola ad Syagrium, castitatem in sacerdotibus in primis esse debere affirmat, libr. de Patriarch.*

[e] *Gregor lib. 6. exposit. in 1. Reg.*

[f] *Greg. lib. Moral. 23. c. 4. & lib. 9. Epistolarũ Epistola ad Theotistam.*

[g] *Expreßit August. sententiã, lib. 2. c. 12. de adulterinis cõiugijs ad Pollentium.* Cùm itaque dicebat, volo iuniores nubere, hoc, inquam, monebat propter ruinam incontinentiæ fulciẽdam. *Et ad Iulianum lib. 5. c. vlt.* Non dicimus turpia esse coniugia, quãdoquidem ne incontinentia in damnabile cadat flagitium, fulcienda est honestate nuptiarum. *Et lib. 1. de nup. & concupis. ad Valerium c. 16.* Ac sic infirmitas *(ait)* incontinentiæ, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipiatur honestate nuptiarum. *Verùm obscura verbi* destina, *quo vsus est Isidorus significatio (ita enim exstat in m. s. exemplaribus, Gotthicis præsertim, quorum vt vetustatẽ colo, sic scripturam & fidem lubens sequor) posteriorum temporum ex scriptores vim nominis:* destina, *non satis percipientes in errorẽ induxit, effecitq. vt pro* destina *alij* caussam, *alij* doctrinã matrimonij, *alij* cõtẽptũ, *alij alia perperã substituerint. Est autẽ destina, fulcrum quod parieti ruinoso, ne cadat, supponitur: quo vsus est Corippus Poëta Afer de laudibus Iustini Iunioris--*

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

Arnob. lib. 2. Quando *(ait)* siderum motus aut ratio cœpta est genethliaca sciri? non post Atlantem (vt quidam ferunt) gestatorem, baiulum, tibicinẽ illum ac destinam cæli? *Cæli destinam vocat Atlantem, quòd eo, velut firmo præsidio, impendens cæli ruina (vt fingebat antiquitas) sustineretur. quo sensu Braulio Cæsaraugustanus Episcopus in vita D. Isidori scribit,* quẽ *(scilicet Isidorum)* Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaq. rusticitate veterasceremus, quasi quãdam destinam apposuit. *Sic enim restituenda littera ex v. c. m. s. cùm ante non rectè legeretur:* quasi quandam lucem apposuit destinari. *Ab hoc nomine destina, destinari verbum quod firmare & fulcire significat, fluxit. Vitruuius de portubus & structuris in aqua faciendis, lib. 5. c. 12.* Portetur *(inquit)* puluis à regionibus quæ sunt à Cumis cõtinuatæ ad promontorium Mineruæ, isq. misceatur, vti in mortario duo ad vnũ respondeãt. Deinde tunc in eo loco, qui definitus erit, arcæ stipitibus robustis & catenis inclusæ in aquam dimittendæ destinandæq. sunt. *Hoc est destinis fulciendæ & firmandæ. Nam statim subiungit.* Sin autem propter fluctus aut impetus aperti pelagi destinatæ arcæ non potuerint contineri, tunc ab ipsa terra siue crepidine puluis quàm firmißimè struatur. *Philander in c. m. s. legi scribit:* destinæ arcas non potuerint continere, *quod*

A *eo in loco ad Vitruuij mentem videtur propriùs accedere. Sicut & in altero, qui sequitur.* In quibus autẽ locis puluis non nascitur ijs rationibus erit faciendum, vti arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatę in eo loco, qui finitus erit, constituantur, & inter destinatas creta meronibus ex vlua palustri factis calcetur. *In m. s* inter destinas *legi ait Philander,* quod magis probarim. *Pro destina in alio c. m. s. legitur:* destinatione matrimonij, *relatione facta antiquæ formulæ, qua vxores dicebantur destinari: Vlpian. in l. tutor. ff. de ritu nup.* Tutor vel curator adultam vxorem ducere non potest, nisi à patre desponsa destinatàue testamento, nominata conditione nuptias sequuta fuerit. *Et in l.* Qui pupillam. *ff. ad* Legem Iul. de adulterijs. Nisi à patre deponsa, destinatáue, testamentòue nominata, conditionem nuptiarum se-
B quuta fuerit, *quod frequenter vsurpat in l vltim. §. vltim. ff.* de diuortijs. *& in l. 7. §. 1. ff.* de iure dot. *vt doctè obseruauit* Iacob. *Cuiacius lib. 16. obseruat. c. 33.*

De Cupiditate. CAP. XLI.

NOn posse quempiã spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

[a] Non potest ad contemplandum Deũ mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi, & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspicere poterit oculus, quem puluis claudit.

Omni peccato peior est auaritia, & amor
C pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius, quàm amare pecuniam: hic enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quiddam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ suboles peccatorum.

Multi caussa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidẽ renuntiauerunt. Cupiditas enim
D Christum vendidit. Nam & plerisq. tantũ in rebus alienis est desiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereantur: sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur; quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quòd in seculo nequiter appetunt: vt hac experientia resipiscant reuerti ad Deum, quod his mẽte recesse-

recesserunt. Deum ergo sibi propitium nouerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, vt durius pereant hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis. A

[c] Nunquam satiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoq. magis acquirit, tanto amplius quærit: nec solùm desiderio augendi excruciatur, sed etiã amittendi metu afficitur.

Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus à vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus? B

[d] Pleriq. potentes tãta cupiditatis rabie inflammantur, vt de confinijs suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Væ qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsq. ad terminum loci. Nũquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum, idest, diabolum rapere ad perditionem idem Propheta sequenter annuntiat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absque vllo termino, & descendent fortes eius & sublimes, gloriosiq. eius ad eum. Nec mirum quòd morientes inferni ignibus deputentur, qui viuentes flammã cupiditatis suę minimè extinxerũt. C

Qui desiderio cupiditatis exæstuant, flatu Diabolicæ inspirationis vruntur. Accendit enim mentẽ Heuæ superbia, vt de ligno vetito manducaret. Accendit Caim mentem inuidia, vt fratrem occideret. Accendit Salomonem luxuriæ facibus, vt per amorẽ libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, vt homicidium auaritiæ annecteret. His ergò inspirationibus Diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

a Greg. lib. 1. Reg. 1.
b Ecclesi. 10. Greg. lib. 20. Moral. c. 12.
c Greg. lib. Moral. 15. c. 12. Sunt verba Horatij lib. 1. epistolarum epistola 2.
d Greg. 3. part. Pastor. curæ. admonit. 21. Isai. c. 5.

De Gula. CAP. XLII.

PRima concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi: hoc est eius concupiscentiam non impleui.

[a] Prima est luxuriæ materies saturitas panis. Vnde & Propheta Sodomã de panis satietate accusat, dicens: Hæc fuit iniquitas Sodomorũ, superbia, saturitas panis, & abũdantia. Panem quippe Sodomitæ immoderatè sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atq. inde meruerunt, comitante superbia, cælestibus aduri incẽdijs, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

[b] Vtile est cauere gulam, ciborumq. concupiscentiam. Quid enim tam noxiũ, quàm vt animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

Proxima est ventri libido: sicut loco, ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt proxima. In ordine namq. membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq. vnum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

[c] Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed tantummodo, vt corpus sustentetur, epulis est vtendum. Nam, vt Philosophi disserunt, cibos inuẽtos esse, vt contineant, animam, non vt corrumpant.

Qui nimiùm cibis vtuntur: quanto magis ventrẽ pascunt, tanto amplius sensum mentis obtundunt.[d] Nam Græci dixerunt, ex crasso vẽtre subtilem sensum gigni non posse. Nam gulæ satúritas nimia aciẽ mentis obtũdit, ingeniumq.[e] euanescere facit.

[f] Libidinis ignes ciborum fomentis increscunt: corpus autem quod abstinẽtia frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pueros abstinentes, flamma Babylonij incẽdij etsi tetigit, non combussit: quia nimirum & si desideriorum carnalium ignis abstinẽtium mentes inflammat, vsq. ad cõsensum tamen cõcupiscentiæ, vel operis nõ exurit.

[g] Cui abundantia est epularũ, ardẽtis diuitis intendat suppliciũ, cuius tãta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularũ fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitire noluit, propterea illic inter flammas sitiens, stillam aquæ quæsiuit, nec meruit. D

Considerandum, quàm vehementer arguatur comessatio & sumptuosa conuiuia. Nam per Prophetam comminatur Dominus, se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Isaiam: Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & iugulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini.

[h] Sicut omnes carnales cupiditates abstinentia resecantur: ita omnes animæ virtutes edacitatis vitio destruuntur. Inde est quod & princeps coquorum muros Ierusalem subuertit: quia & venter, cui seruitur à coquis, virtutes animæ destruit. Neq. enim posse quempiã virtutũ perfectionẽ attingere, nisi prius ventris edomuerit ingluuiẽ.

Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi prius ingluuiem ventris restrinxerit. Nec quisquam facilè poterit à semetipso spiritus immundos expellere, nisi per abstinentiam gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt, à nobis fortiùs superantur, quando priùs, quæ intra nos sunt vitia extinguũtur. Nam frustra foris agit bellum, qui intus habet periculum.

[i] Non qualitatem ciborum, sed eorum cupiditatem cauendam. Nam sæpè accuratiùs præparata sine gulæ concupiscentia degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edẽdi cupiditate sumuntur. Sicq. fit, vt non sit in culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur in vitium, quod cum desiderio degustatur.

[k] Quattuor sunt genera distinctionum in gulæ appetitu, idest: quid, quando, quãtum, & quomodo appetatur. Quid, ad rẽ ipsam pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante legitimum tempus quid appetatur. Quantum verò, ad immoderationem refertur. Quomodo ad impatientiam festinationis ascribitur.

[l] Nullus homini tam importunus exactor est, quàm venter: qui quotidianam refectionem, quotidiana famis exactione adimplet. Cum cæteris enim vitijs, & si interdum nascimur, interdum tamen cum eis non morimur: cum isto autem & nascimur, cũ isto & morimur.

[m] Plerumq. voluptas vescendi ita sub obtẽtu necessitatis subrepit, vt dum putatur seruiri necessitati, voluptatis desiderio seruiatur: nec facilè discernitur, vtrum quod accipitur gulæ, an indigentiæ deputetur.

a *Ex Greg. lib. Moral. 30. c. 13.*
b *Greg. 3. part. Pastor cura admonit. 20.*
c *Leo Papa serm. 3. de ieiunio.*
d *Hinc illud Catonis Maioris apud Ciceronem in libello de senectute.* Tantum cibi & potionis adhibendum, vt reficiantur vires, non opprimantur. *Alioqui, vt rectè confirmat Theognis,* πολλῷ τοι πλέονας λιμοῦ κόρος ὤλεσεν ἤδη Ἄνδρας ὅσοι μοίρας πλεῖον ἔχειν ἔθελον. *Quorum versuum hæc ferè sententia est: longe plures nimia cibi potusq. in gurgitatione, quàm fame perijsse. Benè itidẽ Theopompus lib. 5. Philipp.* τὸ ἐσθίειν πολλὰ, καὶ κρέα φαγεῖν τοὺς

A μὲν λογισμοὺς ἐξαιρεῖ, καὶ τὰς ψυχὰς ποιεῖται βραδυτέρας. Multa, *inquit*, edere & carnibus vesci, rationis vim tollit, animosq. efficit tardiores. *Meritò itaq; laudantur Platonica illa cœna apud Athenæum libr. 10. Et apud* Cice. *libr. 5. Tuscu lan, propterea quòd non tam præsenti, quàm postero die iucunda essent.*

e *Hinc illud quod ex Theopompo iam retuli. Porrò locus hic esse videtur ex Hieronymo „ epistola ad Nepotianum de vita Clericorũ: is enim hoc pacto:* pulchrè dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis venter non gignit mentem tenuem. *Græcus senarius huiusmodi est.* παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον.

f *Gregor. libr. Moral. 30. c. 13.*
g *Gregor. homil. 40. in Euang.*
h *Ex Greg. lib. 3. Past. cura, admonit. 20.*
i *Greg. lib* Moral. *30. c. 13.*
B k *Totius sententiæ summa deducta est ex Greg. lib. Moral. 30. c. Verùm is quintum genus addit:* sciendum, *inquit*, præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitiũ tentat. &c. *Cassianus lib. quinto c. 23. tria tantum genera enumerat.* Triplex, *ait*, natura est gastrimargiæ: vna, quæ canonicam refectionis horam præuenire cõpellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluuie, & saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia, quæ accuratioribus epulis, & esculentioribus oblectatur. *Vide eundem latius ibidem.*

l *Pulchrè Seneca in epistolis:* venter precepta nõ audit, poscit, appellat. Non est tñ molestus creditor: paruo dimittitur, simodò das illi, quod debes.

C

De Ebrietate. CAP. XLIII.

Esca [a] crapulam, potus ebrietatem generat. Ebrietas autem perturbationem gignit mentis, furorem cordis, flammam libidinis.

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit, nesciat: Vnde etiam & malum non sentitur, quod per ebrietatem committitur. Verum est, quòd iuxta Prophetam dicitur: [b]
Fornicatio, & ebrietas auferunt cor. Fornicatio enim, [c] sicut in Salomone, infatuat sa-
D pientem. Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat. Vnde & in Prouerbijs: Potentes, inquit, iracundi sunt, vinum non bibant: ne cùm biberint, obliuiscantur sapientiam.

Plerisq. laus est multum bibere vinum, & non inebriari. Audiant hi aduersum se dicentem Prophetam. Væ qui potẽtes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem.

Vino multo deditos, & luxuriosè viuẽtes, Isaias sic arguit dicens: Væ qui consurgitis mane ad ebrietatẽ sectandã, & potãdũ vsq. ad vesperum, vt vino æstuetis. De talibus & alio loco dicit. [d] Væ tibi ciuitas, cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedũt. Multi

Multi enim à mane vsq. ad solis occubi- A tum ebrietati, & gulæ voluptatibus seruiunt, nec intelligunt cur nati sunt: sed cõsuetudine belluina detenti, luxuriæ tãtùm tota die epulisq. inseruiunt.

Clamat Ioel Propheta his, qui ebrietati deseruiunt, dicens: Expergiscimini ebrij & flete, & vlulate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantùm: Flete omnes, qui bibitis vinum, vt bibere omnino non liceat: sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bi- B bere Apostolus, dicẽs: Vino modico vtere.

Non solùm ex vino inebriantur homines, sed etiã ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazoræis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est, vinum & siceram non bibere. Vtraque enim statum mentis euertunt & ebrios faciũt: luxuriam quoq. carnis vtraq. æqualiter gignunt.

Quidam continentes, sicut panem cum pondere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam conuenire.

a *Sic intelligo illud Agustini lib. confess. 10. c. 31.* Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo. Crapula verò nonnunquam subrepit seruo tuo; misereberis, vt longè fiat à me. *Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam apertè ex vino esse testatur. Addit præterea.* Est enim crapula feruor quidã, & desinens inflãmatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admouet.

b *Osea 4.* Fornicatio & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

c In *excusis est;* sicut ait Salomon. *verum malè. Gotth.* Fornicatio enim sicut in Salomone infatuat sapientem: Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat: vnde in prouerbijs, &c. *Est enim explicatio verborum Osea:* Fornicatio & ebrietas auferunt cor: *Fornicatio nempe, vt in Salomone, ebrietas, vt in Lot. præterea non extat in prouerbijs hæc sententia.*

d *Eccles 10. vbi septuaginta hoc modo:* ὐαὶ σοι πόλις, ἧς ὁ βασιλεὺς σου νεώτερος, καὶ οἱ ἄρχοντες σου ἐν πρωΐᾳ ἐσθίουσι. *Id est,* væ tibi ciuitas, cuius Rex tuus iunior, & Principes tui in hora matutina comedunt. *In vulgata editione ita est*, Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt. *Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib 16. Moral. c. 15.*

De Abstinentia. CAP. XLIIII.

HOC est perfectum & rationabile ieiunium, quando noster homo exterior ieiunat, interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo spiritalis effectus, Angelis coniungitur, Deoq. liberius copulatur.

a Per ieiunium etiam occulta mysteriorum cælestium reuelantur, diuinique sacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramẽta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes, & eorũ annuntiationes ostendit.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta dæmoniorũ. Citò enim per abstinẽtiam deuincuntur. Vnde etiam Dñs & Saluator noster eorũ incursus ieiunijs, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus nõ eijcitur nisi per orationẽ & ieiunium. Immundi enim spiritus ibi se magis inijciunt, vbi plus viderint escam & potum.

Sancti quamdiu in huius seculi vita habitant desiderio superni roris corpus suum aridum portant. Vnde & Psalmus: Sitiuit, inquit, in te anima mea, quàm multipliciter & caro mea. Caro enim tunc Deum sitit, quando per ieiuniũ abstinet & arescit. Abstinẽtia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

C b Sæpe abstinentia simulatè agitur, ieiuniaq. per hypocrisim exercentur. Quidam enim mira inedia corpus suũ laniãt, exterminantes, sicut ait Euangeliũ, facies suas, vt appareãt hominibus ieiunãtes. Ore namq. pallescũt, corpore atterũtur, cordis alta suspiria ducũt. Ante mortẽ quoq. mortiferis se supplicijs tradũt: tantumque miseri laboris exercitium, nõ pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

Quidã incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus D reputanda, sed vitium: quia bono malè vtũtur.

c Ieiunium & eleemosyna in abscondito esse amãt, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedem suam ab hominibus receperunt.

d Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem à cibis abstinẽt, & prauè agunt, dæmones imitantur: quibus esca non est, & nequitia semper est. Ille

enim bene abſtinet à cibis, qui & à malitiæ actibus, & à mundi ieiunat ambitionibus.

[c] Qui execrationis ſtudio, non abſtinentiæ voto ab eſcis carnium ſe ſuſpendunt, hi potius execrandi ſunt: quia Dei creaturam vſibus humanis conceſſam reijciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilq. eſſe iudicatur immundum, Paulo atteſtãte Apoſtolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mũdum, quia polluta ſunt eorum & mens & conſcientia.

Spernitur ieiunium, quod in veſperum repletione ciborum reficitur. Neq. enim reputanda eſt abſtinentia, vbi fuerit ſaturitas ventris ſubſecuta.

Spernitur ieiunium, quod in veſperum delicijs compenſatur, dicẽte Iſaia Propheta: Ecce in die ieiunij veſtri inuenitur voluptas veſtra: voluptas enim deliciæ intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percuſsio: ita & deliciæ improbantur à Propheta in ieiunio.

Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explẽdam gulam veſpere ſibi delicias præparat.

Non eſt corpori adhibenda immoderata abſtinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediæ, nec malum agat poſtea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, vt vſu mali careat, ſimul & boni officium, dum plus premitur, perdat.[g] Sollicita igitur

A diſcretione carnis eſt moderanda materies; ſcilicet, ne aut integrè extinguatur, aut immoderatè laxetur.

Infirmitate carnis nimia præualente, ad perfectionẽ pertingere nemo poteſt. Nam quamuis ſanctitatis amorem quiſque habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deſeruire conatur.

Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoq. ingenium facit marceſcere: nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

B Ne quid nimis. Nam quicquid cũ modo & temperamento fit, ſalutare eſt: quicquid autem nimis & vltra modum eſt, pernicioſum fit, ſtudiumque ſuum in contrarium vertit. In omni ergò opere modum & temperamentum oportet habere. Nam omne, quod excedit, periculoſum eſt; ſicut aqua, quæ ſi nimios imbres præbeat, non ſolùm nullum vſum adhibet, ſed etiam periculum exhibet.

a *Gregor lib. Moral. 30. c. 9.*

b *Gregor. lib. Moral. 8. c. 26.*

c *Greg. lib. 8. Moral. c. 24.*

d *Pius PP.* Nihil prodeſt homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere niſi mens ab iniquitate renouetur, *de pœnit.* D. 3.

C

e *Leo PP. ſer. 4. de quadrag.*

f *Ita quidem Gotth. & alij ms. & excuſi libri. At Hieronymus,* volũtas veſtra: *& ſeptuaginta, vt idem auctor eſt,* voluntates veſtræ.

g *Caſsianus coll. 2. de diſcret.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. SENTENTIARVM

LIBER TERTIVS.

De flagellis Dei. Cap. I.

DIVINÆ [a] Sapientię subtilitas, sicut interius, vt testis, scrutatur consciẽtias; sic exterius, vt iudex, irrogat pœnas; vt verum sit testimonium [b] Prophetæ: Quia ipse est, & testis, & iudex. [c] Miserere Domine misero Isidoro indigna agenti, & digna patienti, asiduè peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti.

[d] Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hîc hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab æterno supplicio liberat. [e] Electus enim Dei doloribus huius vitæ atteritur, vt perfectiora vitæ futuræ lucretur.

[f] Nequaquam Deus delinquenti parcit; quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationẽ ferit, aut iudicio æterno puniẽdũ relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit, quod malè admisit: ac proinde est, quod Deus delinquenti non parcit.

Iusto tẽporalia flagella ad æterna proficiũt gaudia: ideoq; & iustus in [g] pœnis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

[h] Neq. iusto neq; reprobo Deus misericordiã & iustitiã abstrahit. Nam & bonos hîc per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hîc remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per æternam iustitiam.

In hac enim vita Deus parcit impijs, & tamen non parcit electis: in illa parcet electis, non tamen parcet iniquis.

Periculosa est securitas in hac vita malorũ, & bonorũ dolor tranquillus. Nã iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus verò dormit post laborem securus.

Nõ tãtùm de corporalibus passionibus, sed etiã de spiritualibus oportet intelligi: vt quãto quisq. aut in corpore aut in mẽte flagella sustinet, tãto se in fine remunerari speret.

A [i] Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo: dumq. multa damnabilia cõmisisse videantur, despecti tamen à Deo nullo emendationis verbere feriuntur.

[k] Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur, si peccauerit, dicẽte Amos Propheta: tantummodo vos cognoui ex omnibus nationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium, quem recipit.

Valde necessarium est, iustũ in hac vita & vitijs tẽtari, & verberari flagello, vt dum vitijs pulsatur, de virtutibus non superbiat. B Dum verò aut animi, aut carnis dolore atteritur, à mundi amore reseruatur. Tẽtari autem oportet iustum, sed tentatione plagæ, non tentatione luxuriæ.

Duriùs circa suos electos in hac vita Deus agit, vt dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent: sed cælestem patriam, vbi certa requies expectatur, indesinẽter desiderent.

Electos vitæ istius aduersitate probari, vt secundum [l] Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicij flagello castigat.

a Ex *Gregor. libr. 9. Moral. c. 12. Et in comprobationem testimonij Ieremiæ.* Ego sum testis, & iudex, *affert illud* C *Isaiæ 42.* Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar, *voces autẽ* vt iudex *absunt à Gotth. & alijs.*

b *Ierem. 29. Apud Ieremiam sic habetur.* Ego sum iudex, & testis. *Et Greg. lib. Moral. c. 12. Codex Cænobij de la Oliua in Regno Nauarræ, legit:* Ego sum testis, & vindex. *Septuaginta,* καὶ ἐγὼ μάρτυς φησὶ κύριος. Et ego testis dicit Dominus.

c *In cod. Gotth. Tolet. hæc non habentur. Codex Cænobij de la Oliua* indigno Isidoro.

d *Greg. lib. 7. Moral c. 8. exponens illud Iob:* Hæc mihi consolatio est, vt affligens me dolore, non parcat. Ideò inquit, hic quibusdam parcit, vt eos in perpetuum feriat: Ideò me hic feriat non parcendo, vt in perpetuum parcat.

e *Greg. lib. 26. Moral. c. 17.* electorum namq. est, hîc conteri, vt ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.

f *Vide Greg. lib. 26. Moral. 17. vbi differit cur quædam à Domino hic feriantur, & quædam feruentur inulta.*
g *Gregor. libr. 8. Moral. c. 32. de iustis:* gaudent despici, nec dolent se necessitatibus affligi. *Idem Augustin. serm. 105. de tempore, & Greg. lib. 5. Moral. ca. 1.*
h *Ex multis locis Gregorij lib. 5. Moral. c. 1. & 26. c. 18.*
i *Greg. 26. Moral. c. 17. & lib. 12. & 15.*
k *Greg. lib. 7. epist. epist. 32. & lib. 18. Moral. c. 13. & lib. 18. c. 7. & c. 12.*
l *Locus est Petri 1. cap. 4.* Tempus est, *inquit,* vt incipiat iudicium à domo Dei. *Hunc locum explicat Isidorus supra lib. 1. c. 30. senten. 2. & Augustin. super psalm. 95.* Tempus est, *inquit,* vt incipiat iudicium à domo Dei, id est tempus est, vt modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei: si flagellantur filij Dei, quid debent sperare serui nequissimi? *Venerabilis Beda in Psalm. 9. explicat Petri locum de occulto & iusto iudicio, quod in præsenti ad purgationem exercetur in domo Dei, id est in infidelibus. Gregor. lib. 26. Moral. c. 17. vt Isidorus locum interpretatur.*

De Gemina percussione Dei. Cap. II.

GEmina est percussio diuina: Vna in bonam partem, [a] qua percutimur carne, vt emẽdemur. Altera, qua vulneramur conscientia ex charitate, vt Deum ardentiùs diligamus.

[b] Gemino more Deus respicit vel ad veniam, vel ad vindictam. Ad veniã, [c] sicut Petrum. Ad vindictam, [d] sicut dum facta Sodomorum se descensurum & visurum testatur.

[e] Trimoda ratione Deus quos voluerit, percutit: id est [f] ad damnationẽ reprobos; [g] ad purgationẽ, quos errare videt, electos; ad propagandam meritorum gloriam iustos. Primo namque modo [h] Ægyptus cæsa est ad damnationem. Secundo modo pauper Lazarus ad purgationẽ. Tertio modo percussus est Iob ad probationem.

Flagellatur homo plerumq. à Deo ante peccatum, ne malus sit, [k] vt Paulus, qui, Satanæ Angelo instigante, carnis tolerabat stimulos. Flagellatur autem & post peccatum, vt corrigatur; sicut ille in Apostolo, qui traditus est Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus esset.

[l] Non tamen iustè murmurat, etiam qui nescit, cur vapulat. Nã Deus ideò plerũq. iustũ flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

[m] In hac vita Deus tanto magis studet, vt parcat, quãto magis expectãdo flagellat: sed alios feriendo corrigit, alios verò feriendo interficit. Feriendo namq. corrigit, de quib. dicit: Ego, quos amo, arguo & castigo. Fe-
A riendo perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosq. non iam sub disciplina, vt filios pater, sed districta damnatione, vt hostes aduersarius, percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? insanabilis est dolor tuus. Vnde vnusquisq, festinet, & timeat, ne simul feriatur vita eius cum culpa. Flagellum namque [n] tunc diluit culpã, cùm mutauerit vitam. Nam cuius mores non mutat, actiones non expiat.

B Omnis diuina percussio, aut purgatio vitæ præsentis est, aut initiũ pœnæ sequentis. Nam quibusdam flagella [o] ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant. [p] Vnde per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, & ardebit vsque ad inferos deorsum.

[q] A quibusdã dici solet: non iudicat Deus bis idipsum, qui tamen non attendũt illud, quod alibi scriptum est: [r] Iesus populum de terra Ægypti liberans, secundò eos, qui nõ crediderũt, perdidit. Quamuis enim vna culpa bis non percutitur, vna tamen percussio intelligitur, quæ hic cepta illic perficitur, vt in his, qui omnino non corrigũtur, C præcedentium percussio flagellorum, sequentium fit initium tormentorum. [s] Hinc est, quod in Psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide cõfusione sua. Diplois enim, duplex vestimentum est, quo figuraliter induuntur, qui & temporali pœna, & æterna damnantur. Vnde & Ieremias ait: Contritio super contritionem, id est, gemina damnatio, & hic, & in futuro seculo. Et idẽ alibi; Duplici contritione contere eos, id est, gemina pœna, præsenti, scilicet, & futura.

D Quibusdã secreto Dei iudicio hic malè est, illic benè: scilicet, vt dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur. Quibusdam verò hic bene est, illic malè: sicut diuiti illi accidit, qui hic potentiæ claritate conspicuus, post mortem gehennæ incendijs traditur cruciandus. Porrò quibusdã, & hic malè, & illic malè est: quia corrigi nolentes, & flagellari in hac vita incipiunt, & in æterna percussione damnantur.

In tanto immergi quosdam desperationis profundo, vt nec per flagella valeant emendari. De quibus rectè per Prophetam Dominus dicit: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.

t Plerumq.

[t] Plerunq. iuſtus plangit,& neſcit vtrum pro omnibus ſuis peccatis præſentia patiatur flagella,an pro vno tantũ;& neſcit,quæ ſit culpa illa, pro qua meruit eiuſmodi pati ſupplicia, & pro ipſo ambiguo maximè in mœrore verſatur. A

Quamuis flagella præſentia iuſtũ à peccatis abſoluũt,adhuc tamen ſub metu vindictæ turbatur:ne inſtantes ei plagæ nõ ſufficiant ad purganda delicta. Proinde ergò, dum præſentia patitur, & futura pertimeſcit:quodammodo,ſicut ait [v] Propheta,pro ſuis peccatis duplicia recipit.

B

a *Sic omnes cc.m ſſ.*

b *Ambroſius quomodo reſpiciat* Deus *ſuper iuſtos & peccatores,libro ſuper* Beati immaculati,*& li. 1.de* Apologia *Dauid,& lib.5.*

c *Reſpexit enim illum oculis gratiæ,non corporis,cum ex Matthæo,& Marco conſtet Chriſtum tũc fuiſſe in atrio interiore domus*, Petrum *verò in atrio deorſum foris.* Ex *Auguſt.c.6.*

d *Geneſ.* 18. Dixit Dominus,deſcendam,& videbo vtrum clamorem,qui venit ad me,opere compleuerunt.

e *Quinque modis flagella contingunt,teſte Beda in* Mat*thæum,& Auguſtino in ſermone de gratia ,vel iuſtis,vt per patientiam merita augeantur,vt Iob:vel ad cuſtodiam virtutum,ne ſuperbia tentet:vt* Paulo *2. ad* Corinth. 12.*vel ad corrigenda peccata,vt Mariæ Lepra Num.12. vel ad gloriã Dei,vt de cæco nato,*Iohãn.*9.vel ad iudicium pœnæ vt Herodi Act.12. Quæ omnia hîc complectitur Iſidorus.* C

f *Gregor.lib.7.Moral.cap.10.exponens illud Ezech.11.* Tollam à vobis cor lapideũ,& dabo vobis cor carneum.

g *Idem lib.21.c.4.vbi probat,quod iuſti,dum temporaliter flagellantur,probantur;reprobi verò,qui in laboribus hominũ modò non ſunt,æterno anathemate condemnãtur,& lib.16.c.16.& lib.11.c.21.*

h *Hieron.in* Nahum*.c.7.exponens illud;* Non conſurget duplex tribulatio, *vel,*non vindicabit bis Deus in idipſum,*videtur ſentire Ægyptios non flagello damnationis,ſed purgationis punitos. Sic enim inquit:* Quod ſi vobis videtur crudelis,rigidus & cruentus, quod in diluuio genus deleuit humanum,ſuper Sodomam & Gomorrham igne pluit, Ægyptios ſubmerſerit fluctibus,Iſraëlitarum cadauera proſtrauerit in eremo:ſcitote,ideò ad præſens reddidiſſe ſupplicia,ne in æternum puniret. *Quem locum Magiſter ſentent.li.4. diſtinct.15. intelligendum cenſet , non promiſcuè de omnibus,ſed de illis tantùm , qui inter ipſa flagella pœnitentiam egerunt.* D

i De Iob,*quod de gente Idumæa duxerit genus,probat* Au*guſtin.lib.*18.*de* Ciuit.Dei *c.47. & de tentatione Abrahæ & Tobiæ,&* Iob *in lib.quæſt.veteris & noui teſt.li.2. q.99. de eius tentatione* Pſal.100. Accepit,*inquit,*à Deo tentandum, nõ opprimendum,purgandum, nõ euertendum,aut forte nec purgandum,ſed probandũ. *Eius laudes commemorat Greg.lib.28.Moral.c.1.& exponẽs illud:*In omnib. his nõ peccauit Iob labijs ſuis, nec ſtultũ quid contra Deum loquutus eſt, *& li.2.c.19.*

A

k *2.ad Corinth.12.*Et ne magnitudo reuelationũ extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satan, vt me colaphizet: *vbi Græcè:* καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοὶ σκόλοψ τῇ σαρκῇ ἄγγελος σατάν, ἵνα με κολαφίζῃ. *Quo in loco,*σκόλοψ,*eſt ſtimulus, per carnem, ſiue in carne. Qui ſtimulus quomodo hîc intelligẽdus ſit, nõ bene inter interpretes cõſtat. Alij libidinis affectũ & motũ accipiũt;vt Iſid. lib.2.ſent.c.39.ſent.*11. Stimuli carnis,qui in Paulo, excitãte Satanę angelo,inerãt,ex lege peccati erãt, qui in mẽbris hominũ de neceſsitate libidinis habitãt.*Idem videtur ſentire* Greg.*in hoc loco. Alij, vt refert Hieronymus,commẽt.in epiſt.ad Galatas corporis aduerſam valetudinem,quòd capitis dolore ſolitus ſit frangi & moleſtari:atq.ita etiam* Theophylactus. *Thomas Aquinas, quòd fuerit iliaco morbo obnoxius. Ambroſius ſtimulum appellat* B *inſectationem malorum hominum, & afflictionem ab inimicis illatam. In qua ſententia eſt Theodoretus:probat verò ex ſequentibus,non eſſe ſtimulum carnis corporis infirmitatem:* propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in neceſsitatibus, in perſequutionibus,& anguſtijs pro Chriſto. *Athanaſ.q.139.* Ale*xãdrum ærarium fabrum,& vocat ſtimulum carnis, vide locum. Ego exiſtimo carnis ſtimulum intelligi contradictiones & moleſtias à Iudæis illatas (qui erant cognati eius ſecundũ carnem)ne Euangelij doctrina incrementum ſuſciperet; de quorum perſequutione,ſic ait ad Theſſal.cap.2.* Vos enim imitatores facti eſtis fratres, Eccleſiarũ Dei, quæ ſunt in Iudæa,in Chriſto Ieſu:quia eadẽ paſsi eſtis & vos à cõtribulibus veſtris,ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt Ieſum & Prophetas, & nos perſequuti ſunt,& Deo non placẽt,& omnibus hominibus aduerſantur prohibentes nos gẽ- C tibus loqui,vt ſaluæ fiant; vt impleant peccata ſua ſemper, præuenit enim ira Dei ſuper illos vſque in finem.

l *Greg.lib.33.Moral.c.23.*

m Ex *Greg.lib.Moral.18.c.13.*

n *Gregor.lib.18.Moral.c.12.*Flagellum,*inquit,* tunc diluet culpam,cum mutauerit vitam.

o *Aliqui m.ſſ.habent,* in hac vita inchoant: *melius;* ab hac vita:*ſic eſt apud Gregor. loco ſupra adducto.* His flagella ab hac vita inchoant, & in æterna percuſſione perdurant.

p *Deut.32.ſic habet vulgata editio Latina noſtra*: Ignis ſuccenſus eſt in furore meo,& ardebit vſq. ad inferni nouiſsima.*Iſid. legit,vt Greg.lib.18.c.22.*vſq. ad inferos deorſum.

q Ex *Gregor.ad verbum lib.18.c.12.*

D r *Iud. epiſt.1.* Quoniam Ieſus populum de terra Ægypti ſaluans: ſecundò eos, qui non crediderũt perdidit. *Explanat hũc locũ Iudæ Greg. li.10.Mor.c.33.*

ſ *Pſalm.108.locus ad verbum ex Greg.lib.*Mor.*9.c.33.*

t Ex *Greg.lib.9.Moral.c.24.*

v *Eſt apud Iſai.c.40.*ſuſcepit de manu Domini duplicia, pro omnibus peccatis ſuis.*Et Ierem.17.*dupli ci contritione contere eos.

De infirmitate carnis.
CAP. III.

SVnt[a] nonnulli huius qualitatis homines, qui neſciant corrigi,niſi alios viderint flagellari:

gellari: sicq. proficiunt comparatione malorum, dum sibi id accidere timent, in quo deperire alios vident.

Quosdam Deus videns, nolle proprio voto corrigi, aduersitatũ tãgit stimulis. Quosdam etiam præsciens, multùm peccare posse, in salutem flagellat eos [b] corporis infirmitate, ne peccent; vt eis vtilius sit frangi languoribus ad salutem animæ, quàm manere incolumes ad damnationem.

[c] Visitatio Dei nec semper in bonum accipitur, nec semper in malum. In bonum enim accipitur, sicut est illud: Visita nos in salutari tuo. In malum verò, iuxta illud; In tempore visitationis suæ peribunt.

Tribus ex caussis infirmitates accidunt corporis, id est, [d] ex peccato, ex tentatione, & ex intemperantiæ passione: sed huic tantùm nouissimæ humana potest medicina succurrere: illis verò sola pietas diuinæ misericordiæ.

[e] Qui valentiores sunt & sani, vtile est illis infirmari, & non peccare: [f] ne per vigorem salutis illicitis sordidentur cupiditatũ, & luxuriæ desiderijs.

Duritia, quæ mentem premit, nec sentitur, vtiliter mutatur in carne, vt sentiatur, atq. intellecta emendetur. Nam citius vulnera carnis sentiuntur, quàm animæ; ideoq. per carnis flagella errantes citiùs corriguntur. Hoc quippe indicant [g] in Pauli oculis squamæ infidelitatis, quæ dum mutatę sunt per increpationem in oculis carnis, confestim resoluta est duritia mentis.

Est perniciosa sanitas, quę ad inobedientiam hominem ducit. Est & salubris infirmitas, quæ per diuinam correptionem mẽtem à duritia frangit.

Languor animæ, id est, peccatorum infirmitas perniciosa est, de qua etiã Apostolus ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Nam infirmitatem carnis vtilem esse idem Apostolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior sum.

[a] *Fere omnes cc. m.ss.* esse nonnullos eiusdem qualitatis homines. *Codex vnus papyraceus perantiquus:* esse nonnullos eius qualitatis homines. *Locus apud Greg. lib. 18. Moral cap. 13.*

[b] *Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis:* & ideo custodiui te, ne peccares in me; *colligit, Abimelech Regem Geraræ, ne peccaret in Saram, consilio Dei infirmitate percussum.*

[c] *Pulchrè Isidorus complexus est visitationis in diuinis litteris significationem; nam & in malam, & in bonam partem vsurpatur: in bonam, vt illud Luc. 19.* Non cognouit tempus visitationis suæ. *Et Osea 4.* Non visitabo super filias vestras, cum fornicatę fuerint. *Exod. 5.* Visitando visitaui vos, & vidi afflictiones vestras. *Et alia multa loca in sacris litteris occurrũt, in quibus visitare & visitatio demonstrat Dei curã erga genus humanũ, eiusq. prouidentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita. Significat etiam visitare, præstare Deum, quod promisit; vt in illo Genes. 21.* Dominus visitauit Sarram. *& Luca 1.* Visitauit, & fecit redemptionẽ populo suo. *In malum etiam nonnunquam sumitur, pro eo quod est punire, castigare, vindicare scelera aduersus diuinam maiestatem cõmissa. Sic Exod. 31.* Ego autem in die vltionis visitabo hoc peccatum. *Et Isai. 10.* Visitabo super fructũ magnitudinis cordis Regis Assur. *Et 13.* Visitabo super orbem mala. *Et Psalm. 88.* Visitabo in virga iniquitates eorũ. *Vbi voces illæ* in virga *supplicij incrementum denotant.* Et *Osea 1.* Quoniam adhuc modicũ visitabo sanguinem Iezrahel. *Et Psal. 18.* Visitationes Domini rectæ lætificantes corda *denotant iustitiam visitationis.* Visitationes *enim Septuaginta verterunt* δικαιώματα.

[d] *Vt est illud Pauli 1. ad Corinth. 11.* Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

[e] *Hoc probat Aug. super Iohannem tract. 7.*

[f] *Ita in omnibus m.ss.*

[g] *Actorum 9. Hunc locum ferè similiter interpretatur ad mores Greg. lib. 33. Moral. cap. 31. Et Ambros. lib. super* Beati immaculati; simul oculus, *inquit,* corporis, animæque sanatus.

De tolerantia diuinæ correptionis.
CAP. IIII.

MVrmurare [a] in flagellis Dei peccator homo nõ debet; quia maximè per hoc, quod corripitur, emendatur. Vnusquisque autem tunc leuiùs portat, quod patitur, si sua discusserit mala, pro quibus illi infertur retributio iusta.

[b] Discat non murmurare, qui malè patitur, etiã si ignorat, cur mala patiatur: & per hoc iustè se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. Qui flagella sustinet, & contra Deum murmurat, iustitiam iudicãtis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati, quod sustinet, etiã si pro quo patitur ignoret, per hoc iã iustificatur, pro quo & seipsum accusat, & Dei iustitiam laudat.

Dum ex rebus prosperis vtilia iustus exẽpla præstat hominibus, necesse est eum iterum & aduersitatibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur; vt denuo fortitudinis documenta ex eo sumant, qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

Qui passionibus animæ insidiante aduersario cruciatur: [c] non idcirco se credat alienari

alienari à Chriſto, quia talia patitur; ſed magis per hoc Deo commendabilem ſe eſſe exiſtimet, ſi dum hæc patitur,[d] laudet Deũ potius, non accuſet.

[e] Ad magnam vtilitatem diuino iudicio mens iuſti diuerſis paſsionum tẽtationibus agitatur, pro quibus ſi Deo gratias egerit, ſuæq. culpæ [f], quòd talibus dignus ſit, deputauerit: hoc quod ex paſsione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & diuinam agnoſcit iuſtitiam, & ſuam intelligit culpã.

[a] *Ex Gregorio lib. 6. Moralium cap. 17.*

[b] *Greg. lib. 32. Moral. c. 5.*

[c] Si idcirco ſe *habet codex* Tolet. *&* Cœnobij *de la Oliua in* Nauarra. *Cæteri cum editis conſentiunt, quam lectionem probo.*

[d] Gotthus *& alius papyraceus Malacitanus correctus habent:* Laudet Deum potius non accuſet. *Cæteri m. ſſ. conſentiunt cum editis: quæ lectio non diſplicet.*

[e] Totius *ſententiæ ſenſus deſumptus eſt ex* Gregor. *lib. 32. c. 3.*

[f] C. *Tolet. Latinus habet* quod talia pati dignus ſit, reputauerit. C*um eo conſentiunt duo cc.* Malacitanus, *& alius, cæteri cum editis.*

De tentationibus Diaboli.
CAP. V.

MVltis calamitatum tentationibus mẽs iuſti in hac vita pulſatur: [a] vnde & optat ab hoc ſeculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixam illic ſecuritatem inueniat.

[b] Inter eas pœnas, quas iuſtus in corpore patitur, atq. eas, quas mente per fraudem Diaboli tolerat, multum intereſt. [c] Nam grauiùs fert, quas interiùs luget, quàm eas, quas exteriùs ſuſtinet. Has enim & loco euitat & tempore: illas nec loco poteſt euitare nec tempore.

Non amplius tentat electos Diabolus, quàm Dei voluntas permittit. Tentãdo autem ſanctorum profectibus ſeruit.

Et ſi nolens: vtilitati tamẽ ſanctorũ ſeruit Diabolus, [e] ãqudo eos tentationibus ſuis nõ deijcit, ſed potius erudit. Nam tentationes, quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Spiritus Sanctus ad exercitium virtutum ſalubri vtilitate conuertit.

Inſidiæ Diaboli, atque aſtutiæ, quamuis huc atque illuc quærentes, quem deuorẽt, diffundantur, à poteſtate tamen diuina nõ egrediuntur, ne tantùm noceãt, quantùm malitioſè contendunt. [f] Nam quomodo ſanctorum virtus tanta tolerare poſſet, ſi

A ſuperna diſpẽſatio pio moderamine nequitiam dæmonum non frænaret. Et licet Diabolus tentationem iuſtis ſemper inferre cupiat, tamen ſi à Deo poteſtatem non acceperit, nullatenus adipiſci poteſt, quod appetit. [g] Vnde & omnis voluntas Diaboli iniuſta eſt, & tamen, permittente Deo, omnis poteſtas iuſta. Ex ſe enim tentare quoſlibet iniuſtè appetit: ſed eos, qui tentandi ſunt, & prout tentandi ſunt, non niſi tentari Deus iuſtè permittit. Vnde etiam in libris Regũ de Diabolo ſcriptum eſt: quia ſpiritus Domini malus irruebat in Saul. Vbi iuſtè quęritur: ſi Domini, cur malus? ſi malus, cur Domini?

B Sed duobus verbis comprehenſa eſt & Dei poteſtas iuſta, & Diaboli voluntas iniuſta. Nam ſpiritus malus per nequiſsimam volũtatem: & idem Dominus per acceptam iuſtiſsimam poteſtatem.

[h] Diabolus non eſt immiſſor, ſed incentor potius vitiorum. Neque enim alibi cõcupiſcentiæ fomẽta ſuccẽdit, niſi vbi prius prauę cogitationis delectationes aſpexerit; quas ſi à nobis ſpernimus, ſine dubio ille cõfuſus abſcedit: ſtatimq. franguntur iacula concupiſcentiæ eius, [i] contemptæq. iacẽt, & ſine luce faces illius.

C Sollicitè hoſtis inſidias intelligere pariter & cauere Dei ſeruum oportet; ſicq. in innocentia vitæ exiſtere ſimplicem, [k] vt tamẽ oporteat cum ſimplicitate eſſe prudẽtem. Qui prudentiam ſimplicitati non miſcet, [l] iuxta Prophetam, columba eſt ſeducta, nõ habẽs cor. Sed ideò columba, quia ſimplex; ideò autem cor non habẽs, quia ignara prudentiæ eſt.

[m] Sæpe fraus Satanę ſanctorum cordibus aperitur, quando per ſpeciem boni Angelũ ſe ſimulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atq. contemnitur. Sic & verba

D fallacis doctrinæ Deus ſanctos ſuos facit intelligere, quatenus Diabolicũ errorẽ interiùs cognoſcant, ac ſollicitè caueant.

[n] Diſcretio ſanctorum tanta eſſe debet, vt inter bonum & malum præditi ratione diiudicent, ne eos Diabolus per ſpeciem boni fallat. Hæc eſt enim percunctatio Ioſue dicentis: Noſter es? an aduerſariorum? Propter hoc & Ieremiæ dicitur: ſi ſeparaueris pretioſum à vili, quaſi os meũ eris. Tunc enim benè de ſe iudicant ſancti, quando ab eis Deus fallacia dæmonum tentamenta facit intelligi.

[o] Multi decipiuntur à Diabolo, & ignorant

rant se esse deceptos, Oseæ Prophetæ testimonio declarante: Comederũt, inquit, alieni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni nãq. maligni spiritus significantur, qui virtutes mentis comedunt; sed hoc corda negligentium non intelligunt.

[s] Tanquam inermis Diabolus vincitur, [p] quando de aperta iniquitate hominẽ deprauare conatur: armatus verò tunc incedit, dũ per speciẽ sanctitatis & virtutis,[q] ea, quæ sancta sunt, destruit: quando & qui decipitur, sua detrimenta non sentit, sed tanquam sint virtutes, quæ sunt vitia sectatur & diligit.

[r] In oculis carnalium Diabolus terribilis est, in electorum oculis terror eius vilis est. Ab incredulis, vt leo, timetur: à fortibus in fide, vt vermis, contemnitur, atq. ad momẽtum ostensus repellitur.

[s] Qui suggestiones diaboli non recipit, in eius insidias minimè transit. Nam facilè in cõsequẽti opere repellitur, si prima oblectamẽta illius respuantur. [t] Diabolus enim serpens est lubricus, [v] cuius si capiti, id est, primæ suggestioni nõ resistitur, totus in interna cordis, dum non sentitur, illabitur.

[x] Tentationum Diabolicarum initia fragilia sunt, quæ si non caueãtur, sed per vsum in consuetudinem transeant, in nouissimis fortiter conualescunt: ita vt, aut nunquam, aut cum difficultate vincantur.

Dum in tota vita Diabolus hominẽ præuaricari cupiat, amplius tamen in fine molitur decipere. Hinc est, quòd in principio cõtra protoplastum serpenti est dictum: Et tu insidiaberis calcaneo eius: quia nimirũ hominem, quem Diabolus in cursu præteritæ vitæ non decepit, in nouissimis supplantare disponit. Proinde quamuis quisq. sit iustus, nunquam necesse est, vt sit in hac vita securus: sed semper humilis caueat, semperq. ne in fine corruat, sollicitus pertimescat.

Diabolus suis fautoribus blanditur, [y] Dei verò seruis molitur tentamenta contraria, exemplo Domini, qui se post baptismũ passus est à Diabolo tentari.

Diabolus sanctos omnes [z] non tenendo possidet, sed tentando persequitur. Nã quia non in eis intrinsecus regnat, cõtra eos extrinsecus pugnat. Et qui interiùs amisit dominium, exterius commouet bellum.

[a] Tunc contra eum, quem possidet, Diabolus acriùs sæuit, quando se virtute diuina ab eo expellendum cognoscit. Vnde immũdus spiritus tũc discerpsit grauiùs puerum, in quo habitabat, quando ad Christi imperium exire ab eo coactus est. Quod factum & ad Iob verba respicit, vbi in nouissimis Behemoth caudam suã, quasi cedrus, astringit.

[b] Plus contra eos Diabolus diuersis tẽtationibus insistit, qui possunt & alijs sua vtilitate prodesse: vt, dum illi impediuntur, nõ proficiant, qui docendi sunt.

[c] Maligni spiritus hoc, quod intra nos mũdare cupimus, sine intermissione tentãt iterum sordidare. Sãcti autem eorum insidias præsago spiritu prçcognoscunt, & quicquid in semetipsis terrenum sentiunt, indesinenter operibus sanctis exhauriunt, vt de intimis puri inueniantur.

[d] Eodem blandimento decipiuntur nũc per Diabolum homines, quo protoplasti in paradiso sunt decepti. Multis enim vitiorũ præstigijs mẽtes reproborum Satanas prætentãdo deludit. Nunc enim promissis decipit, nunc rebus transitorijs, quasi necessarijs, illicit: nunc etiam ipsa inferni supplicia, quasi leuia & transitoria, suggerit; quatenus miserorum corda in cupiditatem lasciuiamque dissoluat, secumque ad tartara ducat.

[e] Argumenta machinationum, malarũque cogitationum semina, quç in cordibus hominum Diabolus fundit, ita sæpe vndiq. captam implicant mentem, vt ex qua parte euadere quisq. tentauerit, sine periculo exire nõ possit: veluti si iures hoc facere, quod si feceris, pecces: si non feceris, reus periurijs. In tanto ergò mali discrimine, vt euadẽdi aditus pateat, minora potius eligenda sunt, vt maiora vitentur.

Diabolus quando decipere quemquam quærit, prius naturam vniuscuiusq. intendit, & inde se applicat, vnde aptum hominẽ ad peccandum inspexerit.

Ex ea parte Diabolus homines tentat, qua eos per excrescentem humorem facilè inclinari ad vitia cõspicit: vt secundum humoris conspersionem adhibeat & tentationem. Lege Balaam qui in figura Diaboli cõtra populum Dei, ex ea parte præcipit perniciosos prætendere laqueos, ex qua sensit eos facilius esse lapsuros. Nam & qui aquam alicubi deducit, non eam per aliam partem mittit, nisi vbi impetum eius intendit.

[f] Nullus culpam existimet, quam ex con

conspersione propria sustinet:sed quantum valet,contra id quod tolerat,pugnet. Nam si conspersioni ceditur, tentationi vel vitio nequaquam resistitur.

[g] Ideò Diabolus in sacris eloquijs Behemoth, id est, animal dicitur: quia de cælis lapsus ad terras cecidit, [h] Ideo Leuiathan, id est serpens de aquis: quia in huius seculi mari volubili versatur astutia. [i] Auis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aërē,quasi auis, pro carcere meruit: terram, vt animal brutum sit: serpens, vt in huius seculi mari insana iactetur fluctuatione. [k] Ex eo enim quòd per membra sua Diabolus operatur,sortitur vocabula:ita vt quod singuli agūt incitante illo, ipse nominetur ex eo. Quem enim non decipit Diabolus?vnde animal est,hoc est, per carnis luxuriam tentat: Vnde serpens est,hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. Quem autē nec sic decipit,insidiatur ei,vnde auis est:hoc est,superbiæ ruina. Vndiq.enim dolos præparat, quousque inueniat viam, per quam incautum decipiat.

[l] Aliud est intrare mentem cuiusquam Diabolum,aliud verò inhabitare.Nam & in cordibus sanctorum ingreditur,dum malas suggestiones insinuat:sed nō habitat in eis, quia in suo corpore, non eos trāsducit. Qui verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum eius. Et si subrêpat mentibus electorum Diabolus,non autem in eis requiescit,sicut in cordibus reproborum:nā calore fidei mox excitatur,vt exeat ab electis.

Nonnulli,quos iam auido ore Diabolus deuorauerat, rursus diuini iudicij occulta miseratione ab eius ore eripiuntur,& saluti restituuntur. Nam sæpe multos,quos antiquus hostis luxuriæ voragine immersos tenuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus traxit.

[m] Quomodo bonorum interitū Propheta electam dicit esse Diaboli escam,dū alibi scriptum sit de illo,fœnum sicut bos comedet?nisi quòd in oculis Dei fœnum sunt,qui electus cibus secundum homines esse vidētur. Ac per hæc,qui de bonorum numero pereunt,apud homines electi,apud Deum fœnum existunt.

[n] Eum Diabolus iam deglutijsse dicitur, quem iam perfecto scelere deuorasse videtur. A Eum verò quem non deglutiuit operis perfectione, sed tentationum illecebris mordet,vt deuoret, adhuc [o] quasi in maxilla mandit. Vnde & Paulus habet stimulos carnis, quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem, qua deglutiatur.

[p] Os Diaboli verba eius sunt.Verba verò eius inspirationes occultæ sunt,quibus corda hominum alloquens occultis vrit cupiditatibus.

Quidam ob incorreptibilem iniquitatē, quia sponte non corriguntur, immūdis spiritibus vexandi traduntur:vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant potestatē, terroribusque eorum afflicti humilientur, pœniteant & saluentur: sicut & Apostolus B Corinthijs scribēs dicit: Tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit.Vtile est enim quosdam peccātes, vt in anima saluentur, [q] Satanæ corporaliter deputari: quatenus ex præsenti correptione futurum iudicium timeant,& de cętero delinquere caueant. Quidam autem potestati dęmonum ad emendationem deputantur:quidam verò despecti ad solā perditionem traduntur.

Nunquam vacat Diabolus aduersus hoC minem iustum.Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat,aut dolores corporis suscitat.Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ, qui me colaphizet.

Sæpe mentem iusti varijs vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: vnde interdū vsq. ad desperationis angustiā coarctatur. Permanēti autē in Dei amore animæ, & ipsa talis angustia ad meritum proficit.Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quælibet aduersa iustus patiatur, ex Dei vtique permissu id patitur. Quod si hoc ipsum ad D Dei gloriam humilis referat, & dicat(quòd pro corporis passione Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini mala,quare non [r] suscipiamus?)Iste non separatur à Deo,sed coniungitur,quamlibet atroci angustia torqueatur.

Multa iustus aduersa in anima patitur instigatione dæmonū, sed talibus tentamentis perire vitæ æternæ non potest:quia pius Dominus ad damnationem culpæ non reputat,quod de suæ maiestatis permissu,nolens qui patitur,portat. Nam ibi peccamus, vbi

vbi cupiditate vel voluntate deflectimus. Vbi verò violenter addicimur, & si facinus aut flagitium non est: miseria tamē pro flagitio & facinore est. Sed qui Deum pro irrogata laudat miseria, commisso proculdubio caret facinore.

a *Vt est illud Pauli Phil.* 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. *Et rursus:* infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? *Et illud Dauid.* Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. *Vid Greg.* 9. *Moral.c.* 17.

b *Gregor. ibidem.*

c *Sic habet Gregorius:* cum flagella exterius tolerat, illud est grauius, quod de tentatione aduersarij in intimis portat.

d *De potentia Diaboli, & eius voluntate nocendi electis, rectè dixit Gregor. lib.* 2. *Moral. c.* 6. *& c.* 25. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nūquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestatem. *Vnde Augustin. super Iohann. tractat.* 7. *capit.* 1. Diabolus non tentat, nisi permissus aut missus.

e Decipit *excusi libri, haud rectè.*

f *Ita* Salmāt. Gotth. reprimeret. *Tolet. est autem locus è* Greg. 10. *Moral. c.* 34.

g Ad *verbum ex Greg. lib* 2. *Moral. c.* 6. *& legendum:* voluntas, *non* voluptas, *vt est in multis m. ss.*

h *Sic legendum, nō* inceptor, *vt habent aliquot cc. m. ss.* Ex *Ambros. lib. super* Beati immaculati. *de* Diabolo. Ipse est incētor, ipse accusator, ipse in ludum introiuit. *Immissor autem dixit, quia voluntate nostra vitia amplectimur; Neque ille immittit nisi homo fenestram immissioni aperiat. Vnde August.* Non enim Diabolus cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis cōsensum, sed petit. *Homil.* 12. *to.* 10. *Nec obstat illud, quod est apud Iohann.* 13. Cum Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes. *Nō enim intrasset, vt ait August. super Psalm.* 136. *nisi locum dedisset. Vnde locus interpretādus de ea missione, quæ allicit & impellit suggerendo, non de ea, quæ efficit imperando. Locus* Iohānis *Græcè est,* τȣ̃ διαβόλȣ ἤδη βεβληκότ☉ εἰς τὴν καρδίαν ἰȣ̃δα σίμωνος ἰσκαριώτȣ ἵνα αὐτὸν παραδῷ *est etiam nominis ratio habenda:* Nam *aliud est mittere, aliud immittere.*

i *Versus est Ouidij.*

k *Sic Euangelica exhortatio habet:* simplices, vt colūbæ. prudentes, vt serpentes. *Et illud Pauli ad Rom.* 16. Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo *Item illud* 1. *ad* Corinth. 14. Nolite pueri effici sensibus, sed malitia parui estote.

l *Osea* 7. *sic interpretatur Hieronym. in Oseam,* Columba lactata, siue insipiens & insensata. *Septuaginta* ἄνȣς.

m Greg. *lib. Moral.* 33. *c.* 28.

n *Tota hæc sententia cum testimonijs ex Iosue* 5. *& Ierem.* 15. *ex Gregor. est concinnata lib. Moral.* 33. *cap.* 28. *& cap.* 22.

o Ex Gregor. *lib.* 34. *Moral. c.* 2. *vbi locum Oseæ interpretatur & alienos in scriptura intelligi affirmat angelos apostatas. Oseæ autem cap.* 7. *vulgata editio habet,* & ipse nesciuit.

p *Sic legunt pleriq. m. ss. quam lectionem probo, non vt excusi, de aperta, Cum Gregor. lib.* 6. *Moral. c.* 5. *ita habeat (ex quo loco desumpta est sentētia hæc)* Antiquus namq. hostis, quasi inermis vincitur, cū mala aperta suggerens humanæ menti bona omnia simul destruere conatur.

q *Ita habent omnes m ss.*

r *Diabolus mirmycaleō dicitur à Septuaginta pro eo quod scriptum est apud Iob.* Tygris perijt, eo quod non haberet prædam, est enim, *inquit Greg. lib.* 5. *Moral. c.* 17. formica & leo, alijsque leo est, alijs formica, *vide locum.*

s Gregor. *lib.* 17: *Moral. c.* 20.

t *Coluber lubricus & tortuosus, appellatur in sacris litteris.* Iob. 26. eductus est coluber tortuosus. *Et Isa.* 27. Leuiathan serpentem, vectem tortuosum. *Tota sententia est apud Greg. lib.* 17. *Moral. c.* 20.

v *Videtur alludere ad illud Geneseos:* Ipsa conteret caput tuum; *quo docetur caput esse cōterendum serpentis, hoc est primū Diaboli incursum, quo intendit, vt animus deditionem faciat, esse propulsandum.*

x *Genes.* 3. *Greg. lib.* 1. *Moral. c.* 38. *Calcaneum finē actionis interpretatur exponens locum Psalm.* 55. Ipsi calcaneum meum obseruabant. *Et in locum Geneseos.*

y *Alexander primus epist.* 2. Nam sicut leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret, sic Diabolus non cessat circuire, & quærere, quos ex fidelibus perdat; & maximè illos, quos ardentiores in seruitio saluatoris, eiq. familiares inuenerit.

z *Greg. lib.* 3. *Moral. c.* 6. *interpretatur illud Isa.* 45. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras.

a *Est apud Gregor. lib.* 33. *Moral. c.* 18. *Vbi exponit illud Iob* 40. Behemoth caudā suam, quasi cedrus, adstringet: *hoc est mouebit & agitabit, velut cedrus agitatur à vento, vel arriget membrum, veluti cedrus arrecta & ingens.*

b *Greg. lib. Moral.* 31. *c.* 29.

c *Gregor. lib.* 7. *Moral. c.* 8.

d Aug. *lib.* 2. *de Genes. contra Manic. tom.* 1.

e *Totam hanc sententiam mirè versat Greg. lib.* 33. *Moral. c.* 18. *&* 19. *&* 20. *vbi exponit illud Iob,* nerui testiculorum eius perplexi sunt.

f Ita *quoq. editio antiqua.*

g *Tota hæc sentētia deducitur ex Greg. lib.* 33. *Mor. c.* 14. *vbi quærit; cur Diabolus Behemoth bestia quadrupes, cur Leuiathan serpens in aquis, qui hamo capitur, dicatur. Quorum nominum rationem hic Isid. ex Greg. reddit, inter nomina autem Diaboli, quæ varia & multa occurrunt in diuinis libris, hæc tria Behemoth, Leuiathan, & Auis. potissima sunt. Dicitur etiam leo, Baal. Aquilo, latro, Satan, cauda, Basiliscus, Belial, malus, tentator, canis, impius, aduersarius, alienus, lupus, exactor, aspis, homicida, nequissimus, malignus, prauus, asper, Lucifer, clibanus, fortis, potestas tenebrarū, catulus leonis, princeps potestatis, Deus huius seculi, leo rugiens, apostata, & præuaricator, absq. iugo, filius Belial, vt adnotauit Hieronymus. Isa.* 28 *Et ita interpretatur illud Psal.* 17. Torrētes iniquitatis conturbauerunt me, *id est, impetuosæ* incursiones dæmonis, *Behemoth autem plurale est apud Hebræos (vt hoc obiter annotem) idē quod bestiæ, eo quòd vnum animal cum sit ex multarum bestiarum magnitudine & immanitate est coagmentatum: estq. animal terrestre, rastum, & eximiæ magnitudinis: de eo dicitur Iob* 40. Behemoth, quem feci tecum, fœnum quasi bos comedet. Iuxta nonnullos est elephas.

h Leuiathan dixerunt antiqui teste Hieronymo lib. 6. in Isa. c. 14. esse patrem Diaboli; quam sententiam ipse refellit significatq. draconem: Vnde illud Ezech. 32. Leoni gentium assimilatus est, & draconi, qui est in mari. Aquila pro dracone posuit Leuiathan auctore Hieronymo similiter Psal. 90. dum dicitur, Conculcabis leonem & draconem, legitur Leuiathan. Vocatur hic cetus magnus, de quo, quod à Christo capiendus sit, mystico in Iob sermone narratur. Est igitur Leuiathan piscis marinus ingens, Iob 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune ligabis linguam eius? Septuaginta ibi pro Leuiathan posuerunt cetum & draconem: sicut & in illo Iob c. 3. qui parati sunt suscitare Leuiathan vertunt illi cetum, alibi draconem interpretantur, vt Psal. 103. Draco iste, quem formasti ad illudendum. De creatione Leuiathã & Henoch habetur Esdræ 4. c. 6.

i Daniel 7. & Isai. 31. & illud Euangelij volucres cæli.

k Exinde enim, quod per mẽbra sua: habent excusi Greg. lib. 33. Moral. c 22. ex quo est hæc sententia: ex ipso, inquit, suarum actionum nomine vocatur, cum iumentum, draco, vel auis dicitur.

l Gregor. lib. Moral. 33. cap. 28.

m Similis est interrogatio apud Greg. lib. 32. Moral c. 10. in fine, & apud Iulianum Archiep. Tolet. Sanctiss. in Anticimenon lib. ex Iob interrog. 132.

n Greg. lib. 33 c. 17. Moral.

o Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Iob Armilla perforabis maxillam eius, lib. Moral. 33. cap. 40. & c. 17.

p Ex Greg. dum illud Iob explanat c. 41. Et flamma de ore eius egredietur lib. 33. Moral. c 41.

q Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Isid. interpretatur de corporali traditione, vt Hier. & Greg li. 33. Moral. c. 11. Et Anselmus, cum alij sancti patres de separatione à Christi corpore, spiritualiq; traditione in Satanæ potestatem intelligant. Vterq. sensus Ecclesiasticæ excõmunicationis vim atq. auctoritatem probat, eamq. esse pœnã grauissimã & maximè formidandã, cum ab Ecclesia eijciat hominẽ, Diaboliq. mancipiũ efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienũ: vnde illud Pelagij PP. ad Angliæ Episc. Apostolica auctoritatis exemplo didicimus, errantium, & in errorem nutantium, spiritus tradẽdos esse Satanæ, vt blasphemare dediscant, & Vrban. PP. C. Notandum 24. q. 3. Cassian. lib. 2. c. 16. Pauli locũ intelligit de eo qui ab oratione suspenditur. Origines tamen homil. 2 ad cap. 2. Iudicum, quas quia B. Hieronymus Latinas fecit, ei tribuuntur, explicat etiam hunc locum de excommunicatione Ecclesiastica, & dupliciter hominem Satanæ tradi ostendit excommunicationis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Apostoli ser. 68. Omnis, inquit, Christianus, dilectissimi, qui à Sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? scilicet quia extra Ecclesiam Diabolus est: sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi Diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communione remouetur.

r Ita Goth. Salm. & alij m. s. sustineamus Goth. Tolet.

De tentamentis somniorum.
CAP. VI.

A PLerunque [a] dæmones in noctibus occurrentes humanos sensus per visiones conturbant, vt formidolosos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex desperatione peccatorum mentem conuersi per soporem conturbãt, horridaq. gehennę supplicia [b] minitant. Nonnunquam autem & aperta impugnatione grassantes [c] humana corpora verberant, quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, iustis ad tolerantiæ gloriam.

B Plerunq. immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quosdam verò, quos formidare aliqua aduersa præsentiunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicq. miserorum corda varijs illusionibus intentantes modo vacua prosperitate demulcent, modo vana formidine terrent.

[d] Qui aut nullis aut raris conscij sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur nocturnis: sed placato somno quiescentes, [e] interdum etiam per soporem quædam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua grauioribus vitijs polluerunt, consciẽtiæ pauore illusi species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitia traxit, C dormiẽtes fatigat, vt nunquam securos requiescere sinat.

[f] Nonnunquam etiam electorũ mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitijs tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

Sãcti autem etsi ad momentũ huiusmodi visionibus commoueantur: mox tamen euigilantes illusionum vanitates despiciũt, intentionemque suam protinus ad Deum conuertunt.

[g] Diuersæ qualitates sunt somniorum. D Quædam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota sunt. Quædam verò ex propria cogitatione oriuntur: [h] nam sæpe quæ in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

Nonnullæ autem visiones spirituũ immũdorum fiunt illusione, [i] Salomone probãte: Multos (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones vanæ. Porrò quædam iusto fiũt modo, id est supernæ reuelationis mysterio, sicut legitur in lege de Ioseph filio Iacob: qui somnio fratribus pręferẽdus prędicitur:

Vel sicut in Euangelio de Ioseph spōso Marię: qui vt fugeret cum puero in Ægyptum, somnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidunt visiones, id est cogitatione simul & illusione: atq. item cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu, inquit, rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria ostēdit tibi quæ futura sunt: Etenim sæpe ea, in quibus cogitationum nostrarū sensum porrigimus, quodam mētis excessu reuelantur, dum requiescimus.

[k] Quamuis nonnulla vera sint somnia, facilè tamen eis credi non opus est; quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde veniant rarò consideratur. Tam facilè igitur somnijs fides adhibēda nō est, ne forte Satanas in Angelū lucis se trāsformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

Nonnūquam dæmones deceptoria fraude ita quosdam curiosos obseruant, eisq. illudunt, vt quædam somnia non aliter eueniant, quàm ostēduntur. Vt enim in multis fallant, interdum & vera pronuntiant. Sed quamuis ita accidant, contēnenda sunt, ne forte de illusione procedant, recolētes testimonium scripturæ dicentis:[l] Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.

[m] Somnia similia sunt augurijs, & qui ea intendunt reuera augurari noscuntur. Non esse vera somnia quæ cogitans animus die noctuq. sibi imaginatur.[n] Mentes enim nōnunquam ipsæ sibi somnia fingunt.

Sæpe dum priora mala per tristē memoriam ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictam in nobis ipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admissis, aut de futuri supplicij memoria vigilātibus fiūt, & per visiones somniaq. occurrunt, & cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriæ fiunt vtraque, siue vigilantibus, siue dormientibus nobis.

Tali enim animi motione, horribili pauore etiam per quietem cōcutimur: & quā grauia sunt quæ commisimus, & quàm dura quæ pertimescimus, mētis aspectu etiam in somnio contemplamur.

[o] Non esse peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tūc esse peccatum, si antequam illudamur, cogitationum affectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagines, quas in veritate gesimus,

A sæpe dormientibus in animo apparent, sed innoxiè, si non concupiscendo occurrant.

Qui nocturna illusione polluitur, quāuis & si extra memoriam turpium cogitationū sese persentiat inquinatum: tamen hoc, vt tentaretur, culpæ suæ tribuat, suamque immunditiam statim p fletibus tergat.

[a] *Gregor. lib. 8. Moral cap. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. sex modis docet somnia animam tangere, primo ventris plenitudine, secūdo inanitate, tertio illusione, quarto illusione simul & cogitatione, quinto reuelatione, sexto cogitatione simul & reuelatione. Augustinus in lib. de diuinatione per somnium multa de somnijs, quæ dæmones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorij modos hic noster Isidorus complexus est.*

[b] *Ita Goth. Salm & alij m. s. minant Toletan.*

B [c] *Alludit fortè ad verbera Hieronymi ob Ciceronis & poëtarū lectionem accepta, qui liuentes habuisse scapulas & plagas sensisse se post somnium ait, ad Eustochium, de custodienda virginitate, & in apologia ad Ruffinum.*

[d] *Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 1. Dialog. cap 49. Affert de quodam diuite cui Diabolus per somnium lōga vitæ spatia promisit: qui cum multas pecunias pro longioris vitæ stipendijs collegisset, repente defunctus est.*

[e] *Sententia est Aristotelis 1. lib. Ethic. c. vltimo: virtute præditos per quietem meliora habere theoremata, quam improbos. Vnde etiam Eccles. 34. somnia malêfacientium vanitatem vocat sapiens.*

[f] *Somnia bona immitti à Deo pulchrè demonstratur Ecclesiast. 34.* Et sicût parturientis cor tuū phantasias patitur: nisi ab Altissimo fuerit immissa visitatio, ne dederis illis cor tuum. *Sic Salomon in somnis cælitus diuinam accepit sapientiā. 3. Reg. c. 3.* Euigilauit Salomon & intellexit, quod esset somnium. *Aliqui hoc somnium non fuisse naturale, sed prophetiæ dicunt, vt est illud Num 12.* Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. *In somno tamen prophetiæ vis non ligatur, & exercitiū liberi arbitrij, sed liberum manet. Prophetæ similiter dormiendo erudiebantur à Deo, & de arcanis & mysticis docebātur, vt Ioseph. Nam dormiente homine intellectus eius potest in Deū ferri; cuius munus est percipere & iudicare. Vnde dum dormit de his, quæ antea considerauit, aliquid percipit, & ratiocinatur, & argumentorum nodos dissoluit. Sic August. de cura pro mortuis agenda c. 12. Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetoricos Ciceronis libros Carthagini interpretaretur in quendam locum offendit obscurum, quo non intellecto, vix potuit dormire solicitus, qua nocte somniāti sibi exponere visus est, quod non intelligebat. Hinc etiam ortum habent venerearum rerum somnia. quæ non contingunt nisi antea vigilantes, de illis animi vel tentantur vel cogitant, vt tradit August. lib. 12. super Genes cap. 15. Aliquando verò intellectus mouetur in somno illustratione alicuius superioris & nobilioris substantiæ, ad cuius eruditionem & disciplinam intellectus quiescentis est promptior & habilior, propter sensuum & cogitationum, & phantasiarum affluentem quietem, cum his tempestatibus libera, tota sibi sua sit. Cātic. Ego dormio, cor meum vigilat. & Iob. 38. Per somnium in visione nocturna quando sopor solet occupare homines, & dormiunt in lectulo suo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Thomas Aquinas 2 q. 95. art. 6. Ad caussas internas animi & corporis, quæ ex Dei reuelatione, & cælesti influxu dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia & hu-*

C

D

humoris copia oriuntur, omnem somniorum rationem retulit. Similiter Hippocrat. lib. de somnis.

g *Sic ait de se Augustinus lib. 10. Confess. c. 30. Vigilanti illi occurrere imagines rerum, illecebrarum carentes viribus, quæ tamen in somnis vsque ad cōsensionem animam trahebant.*

h *Sententia hæc, & septima, est apud Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48.* Sex *somniorum caussas distinguit, vt supra diximus.*

i *Diurnæ actiones sæpe repræsentantur in somnis, vt tradit Hippocrates, qui etiam existimat huiusmodi somnia corporis sanitatem indicare. Simile est Africani illud somniū apud* Ciceron. *cui earum rerum species obijciuntur per quietē, de quibus pridie sermonem habuerat.*

k *Eccles. 34. ita legitur:* Multos enim errare fecerūt somnia, & exciderunt sperantes in illis. *Greg. tamen lib. 8. Moral. c. 18. vt Isidorus legit.*

l *August. lib 22. de Ciuitate c. 22. de falsitate somniorum & difficultate ea discernēdi, & quo pacto animam miseram, sensumq. perturbent, differit. Plinius lib. 11. natur. histor. ca. 75. quærit; Vtrum ne sint aliqua præscita animi quiescentis, quaq. fiant ratione, & alia quæ illic vide. Et lib. 7. ca. 50. de Publio Cornelio Rufo, qui dormiens oculorum visum amisit, cum id sibi accidere somniaret. Melācholicos magis vera somniare ait Aristoteles lib de somn. & vigil. Clemens Alex. li. 2. Pædag. c. 9. ait, ea quæ sunt vera somnia reputari sobriæ animæ cogitata.*

m *Apud Matthæum. c. 23. sic est:* Tunc si quis dixerit Ecce hic est Christus, aut illic, nolite credere. *Idem Marc. 13. & Luc. 17.*

n *Artem augurandi per somnia non reijcit Hippocrates lib. de somnijs apotel. 2. & 3. Aristotel. lib. de somno & vigil somnia reducit ad caussas, signa, & accidentia. Plin. lib. 37. natural. hist. c. 10. de lapide eumetrite, ait, quod capiti suppositus visa nocturna oraculi modo reddat. Idem facit Amphictyonem interpretationis ostentorum & somniorum primum auctorem lib. 7. cap. 56. dixit de lauro supposita puluino quod somnia vera faciat. Ab Ecclesia somniorum interpretes damnantur Concil. 2. Ancyran. ca. 23. & in c.* Episcopi *26. q. 5.*

o *Plinius lib. 28. c. 8. à Democrito traditum scribit sinistrum chamæleontis armum qualiter somnia, quæ velis & quibus velis, immittantur referre.*

p *Gratian.* sed tunc est peccatum in animo. *Sensus huius sententiæ desumitur ex Gregor. in Epistol. ad August. Anglorum, Episcopum & habetur dist. 6. c. Testamentum. Ivo part. 9. c. 112.*

q *De pollutionibus, & earum diuersitate, & causis differit doctissime Thomas Aquinas in opusculis de puritate cōscientiæ & officio sacerdotis.*

De Oratione. CAP. VII.

HOc est remedium eius, qui vitiorū tentamentis exæstuat, vt quotiens quolibet tangitur vitio, toties ad orationem se subdat: quia [a] frequens oratio, vitiorum impugnationem extinguit.

Tam perseueranter intendere oportet animū nostrū, orādo atq. pulsando, quousq. importunas desideriorū carnalium suggéstiones, quæ nostris obrepunt sensibus, fortissima intētione superemus: ac tandiu insistere, quousq. persistendo vincamus. Nam negligentes orationes, nec ab ipso homine impetrare valent, quod volunt.

Quando quisq. orat, sanctum ad se spiritum aduocat. At vbi venerit, confestim tentamenta dæmoniorum, quæ se mētibus humanis immergunt, præsentiam eius ferre non sustinentes effugiunt.

[b] Oratio cordis est, non labiorum. Neque enim verba deprecantis Deus intendit, sed orantis cor aspicit. Quod si tacitè cor oret, & vox sileat: quamuis hominib. lateat, Deo latere non potest, qui conscientiæ præsens est. Meliùs est autem cum silētio orare corde sine sono vocis, quā solis verbis, sine intuitu mentis.

[c] Nunquam est sine gemitu orandū: nam peccatorum recordatio, mœrorem gignit. Dum enim oramus, ad memoriam culpam reducimus, & magis reos tunc nos esse cognoscimus. Ideoque, cum Deo assistimus, gemere & flere debemus, reminiscentes, quàm grauia sint scelera quæ commisimus, quamque dira inferni supplicia quæ timemus.

[d] Mens qualem se in oratione offert, talē post orationem conseruet. Nam nihil proficit oratio, si denuò committitur, vnde iam iterum venia postuletur. Ille enim precis desideratum effectum sine dubio percipit, qui quod orando ablui postulat, delinquendo non iterat.

Mens nostra cælestis est, & tunc orando Deum bene contemplatur, quando nullis terrenis curis aut erroribus impeditur. Apta est enim ad bonum in sua natura, in aliena verò turbatur.

[e] Pura est oratio, quam in suo tēpore seculi non interueniunt curæ: longè autē est à Deo animus, qui in oratione cogitationibus seculi fuerit occupatus. Tunc ergò veraciter oramus, [f] quando aliunde non cogitamus. [g] Sed valde pauci sunt, qui tales orationes habeant. Et licet in quibusdam sint, difficile tamen est, vt semper sint.

[h] Mens, quæ ante orationē vacans à Deo in illicitis cogitationibus occupatur, dū in orationem venerit, confestim illi imagines rerum, quas nuper cogitauit, occurrunt, aditumq. precis obstruunt: ne se mens libera ad cæleste desiderium erigat.

[i] Purgandus est itaq. primū animus, atq. à tēporaliū rerū cogitationibus segregandus, vt

vt pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

Multis modis interrumpitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mūdi ingerunt in cuiuscumq. orantis animo. Tunc autem magis Diabolus cogitationes curarū secularium humanis mentibus ingerit, quādo orantem aspexerit.

[k] Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisq. adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita nō dimittit. Quod geminum malum, dum quisq. à semetipso absterserit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

Qui læditur, non desistat orare pro se lædentibus: alioquin [l] iuxta Domini sententiā peccat, qui pro inimicis non orat.

[m] Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

Tantus debet esse orantis erga Deū affectus, vt non desperet precis effectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam nō habemus. [n] Petat ergo vt Apostolus ait, vnusquisq. in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, similis est vndæ maris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

[o] Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccādi affectionem versari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccati recordationē delectatur.

[p] Qui à præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat, accipere nō meretur; nec impetrat ab illo bonum, quod poscit, cuius legi non obedit. Si enim id quod Deus pręcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Nam sicut scriptū est: qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

[q] Multùm apud Deum vtraq. sibi necessario commendantur, vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Vnde etiam Ieremias ait: Leuemus corda nostra cū manibus ad Deum. Cor enim cū manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam quicunq. orat, & non operatur, cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur,

A & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, bene iuxta vtrunq. dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamur, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

Postquam bonum opus agimus lacrymæ orationum fundātur, vt meritum actionis humilitas impetret precis.

Culpabiliter manus ad Deum expandit, qui facta sua orando iactanter prodit, [r] sicut
B Pharisæus in templo iactāter orabat, se seq. magis quàm Deum de operibus iustis laudari volebat.

[s] Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum; sed & ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamē oratio non illis ad purgationis proficit meritū, sed mutatur potius in peccatum.

C [t] Ideo interdum oratio electorū in pressuris eorum differtur, vt impiorum peruersitas augeatur. Verùm dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum fit salute, qui eos affligunt: vt dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conuersionem aperiantur. Vnde & [v] trium puerorum frigidus ignis fuit, vt Nabuchodonosor Deū verum agnosceret. Sicut & Propheta in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

Proinde tardiùs exaudiuntur quorundā orationes, vt dum differuntur, fortius excitatæ maioribus præmijs cumulentur: exem-
D plo pruinarum & repressione messium, in quibus quantò tardius sata semina exeunt, tantò ad frugem cumulatiùs crescunt.

Quoties orantes nō citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: vt hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitiæ, & culpæ nostræ.

Interdum quòd perseueranter orantes non citò exaudimur, vtilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad salutem.

Multi orantes non exaudiuntur, prouidendo illis Deus meliora, quàm petunt: sicut contingere solet paruulis, qui ne in scho-

ſcholis vapulent, Deum exorant: Sed nõ da tur illis poſtulationis effectus, quia impeditur talis auditio ad profectum. Non aliter quibuſdam contingit electis. Deprecantur enim Deum pro nonnullis vitæ huius com modis vel aduerſis. Prouidentia verò diuina temporaliter eorum deſiderio minimè conſulit: quia meliora illis in æternum promittit.

[x] Oratio priuatis locis opportuniùs funditur, maiuſq. obtentum impetrat, dũ Deo tantum teſte depromitur.

[y] Proprium autem hypocritarum eſt offerre ſe in oratione videntibus: quorũ fructus eſt, non Deo placere, ſed gloriam ab hominibus comparare.

Non in multiloquio exaudiuntur homines à Deo, quaſi plurimis eum verbis conẽtur inflectere. Neq. enim conciliat eũ multiplex orantis ſermo, ſed pura ſynceraq. orationis intentio.

[z] Bonum eſt corde ſemper orare, bonum etiã & ſono vocis Deũ ſpiritualibus hymnis glorificare. Nihil eſt ſola voce canere, ſine cordis intentione: ſed ſicut ait Apoſtolus: Cantantes in cordibus veſtris, hoc eſt non ſolum voce, ſed & corde pſallentes. Vnde & alibi: Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.

[a] Sicut orationibus regimur, ita pſalmorum ſtudijs delectamur. Pſallẽdi enim vtilitas triſtia corda conſolatur, gratiores mentes facit, faſtidioſos oblectat, inertes exuſcitat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam quamuis dura ſint carnalium corda, ſtatim vt pſalmi dulcedo inſonuerit, ad affectum pietatis animum eorum inflectit.

Dum Chriſtianum nõ vocis modulatio, ſed tantùm verba diuina, quæ ibi dicuntur debeant commouere: neſcio quo tamen pacto modulatione canentis maior naſcitur compunctio cordis. Multi enim reperiuntur, qui cantus ſuauitate commoti ſua crimina plangunt, atq. ex ea parte magis flectuntur ad lacrymas, ex qua pſallentis inſonuerit dulcedo ſuauiſsima.

Oratio in præſenti tãtùm vita pro remedio peccatorum effunditur: pſalmorum autem decantatio perpetuam Dei laudẽ demõſtrat in gloriam ſempiternam, ſicut ſcriptum eſt: Beati qui habitant in domo tua Domine in ſecula ſeculorum laudabunt te. Cuius operis miniſterium quicumq. fideliter intentaq. mente exequitur quodammodo Angelis ſociatur.

A [a] *Idem Auguſt. lib. de ſalutaribus documentis cap. 28. epiſtol. 1. Petri c. 4.* Eſtote itaq. prudentes, vigilate, in orationibus. *Eſt autem* ſubdat *in m. ſ. 9. & edit. vet. non* conuertat.

[b] *Id Gregor. probat lib. 22. Moral. c. 18. dum exponit illud Iob:* Quis mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum Omnipotens audiat. *Neque tamen reijcit hoc loco Iſidorus vocalem orationem. Nam cum duplex in Eccleſia ſit oratio, communis & priuata, communis fit in perſona totius Eccleſiæ, & ideò eſt vocalis, & alta voce prolata. Probat id forma orandi à Chriſto Apoſtolis præſcripta Matthæi 6.* Orantes nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt: putãt enim quod in multiloquio ſuo exaudiantur. *Et infra:* Sic ergò vos orabitis: Pater noſter: *quo in loco orationem haud dubiè in voce conſtituit. Et Luc. 11. apparet, quod Dominus voce oraret.* Et factum
B eſt, *inquit Euangeliſta,* dum eſſet in quodã loco orãs, vt ceſſauit, dixit vnus ex diſcipulis ſuis ad eum: Domine doce nos orare, ſicut docuit Iohannes diſcipulos ſuos: & ait illis, cum oratis dicite: Pater noſter. Dum oratis *inquit* dicite: *quod omnino voce fit. Hinc Concil. Toletan. tertio. c. 2. præcipitur in omnibus Eccleſijs ſymbolum fidei recitandum, priuſque orationem Dominicam voce clara prædicandam, quò fides vera manifeſta ſit, & teſtimonium habeat: & ad Chriſti corpus & ſanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant. Et Concil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidiè dicendam eſſe in publico aut priuato officio decernitur, idque probatur auctoritate Cypriani, Hilarij, Auguſtini. Et Concil. Gerundenſ. can. 10. dicitur poſt matutinas & veſpertinas preces orationem Dominicam proferendam. Hæc omnia & alia complura, quæ à viris doctiſſimis collecta ſunt, ad orationem*
C *publicam adſtruendam ſpectant, cuius ratio atque natura requirit vt ſit vocalis. Et inde ortum habuit Eccleſiæ cantus, quem Paulus probat ad Epheſ. 5.* Loquentes, *inquit,* vobis metipſis in pſalmis, hymnis & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, *& ad Coloſſ. 3. Idem Actorum etiã 6.* media nocte Paulus & Silas adorantes laudabant Deũ, & audiebant eos, qui in cuſtodia erant. *Hanc antiquã in Eccleſiã cantus conſuetudinem, præter multa teſtimonia ſanctorum Dionyſij, Tertulliani, & vſus antiphonarum & reſponſoriorum, & hymnorum eorumq. modulationem* Nicephorus *Apoſtolis tribuit li. 18. c. 51. Sunt etiam* Conciliorũ *loca inſignia, vt Tolet. 4. c. 14. & 15. & Turon. 2. ſub Pelagio primo & Laodic. ſub Liberio c. 59. vbi ſtatuitur: quæ pſallere & legere in Eccleſia conueniat, & can. 15. pſalmiſtarũ officiũ præſcribitur. Atque hactenus de communi. ſeu publica oratione, in qua excolenda multum laborarunt* Hilarius, *Gregorius,*
D *Ambroſius, & Iſidor. Oratio verò priuata & ſingularis poteſt eſſe ſine voce, de qua loquuntur ſancti, quum orationem cordis laudant, vt Cyprianus in expoſitione orationis Dominicæ, &* Auguſt. *pſal. 118. & Greg. lib. Moral. c.* 18. *Quãuis vox cordi adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorem animi affectum, vt qui habitat intus in pectore, ipſe ſit & in voce, & totus homo animo & corpore Deo ſeruiat, &, vt inquit Cyprianus, diuinis oculis placeat, & habitu corporis & modo vocis; dũ Deo reddit labiorum vitulos, vt ait Oſeas, & affectum amoremque animo conceptum, ex quadã redũdantia, voce exprimat, vnde Paulus corde credit, & ore confitetur: & Dauid pſal. 15.* lætatũ eſt cor meum & exultauit lingua mea. *Et Iob:* Cõceptum ſermonem tenere quis poterit? *Multæ ſunt commoditates, & vtilitates animi,*

quæ ex perfecta oratione vocali homini proueniunt. Verùm si ab ea seiungas cordis affectum & intentionem, solumq; sit volubilis & vaga oratio, atq. verbosa, longè præstat ea, quæ corde tantum fit; quod probat Cyprianus de oratione Dominica, dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modestè Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et August. lib. de verbis Domini serm. 18. Ne strepentes, *inquit*, simus vocibus, & muti moribus, *& ser. 2. de oratione.* Melius est orare corde sine sono vocis, quàm solis verbis sine intuitu mentis. *Et Hierony. Cuius verba habentur de consecrat. dist. 5. cap.* Non mediocriter.

c *Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Gregor. li. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super* Beati immaculati. *& psal. 37. & Cyprian. egregiè epist. ad Clerum & plebem de precando* Deum *in fine.*

d Ex *Greg. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud* Ecclesi. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.

e *August. lib. de salutaribus documentis hinc meritò ait c.* 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, vt orationem puram offeras Domino Christo, *&c.*

f *Paul. 1. ad Cor. 14.* Orabo spiritu, orabo mente. *Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13.* Videte, vigilate, & orate. *Et Luc. 21.* Vigilate itaque omni tempore orãtes. *Et 1. ad Thess. 5.* sine intermissione orate. *Et 1. ad Timoth. 2.* Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. *Hinc etiã Hier. ad Rust. de viuẽdi forma;* Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patẽs corpus, pariterque animus tendat ad Dominum, *&c.*

g *Probat id Augustinus in enarratione psal. 85. exponens illud.* Quia tu Domine suauis es, ac mitis: *& adducit illud 2. Reg.* Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.

h *Ex Gregor. homil. 8. in Ezechiel.* Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerũ quas egimus, *&c. Et li. 10. Mor. c. 17. est autẽ* cogitauit *in Gotth. Salm. non* agitauit.

i Id *tradit* Aug. *psal. 33. Nam oratio, vt inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones, serm. 3. de Epiphania.*

k *Est apud Greg. huius sententiæ sensus lib. 10. Moral. ca.* 18. *Verùm August. ser. 2. de oratione,* Tribus, *inquit*, modis orationes impediuntur, aut cum quis à Deo petit, quod suæ saluti resistit, aut cum orat, & ab iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum, dũ à se vnusquisque studiosiùs abstraxerit, securus studio orationis incumbat, *&c. Greg. ita:* Tũc igitur verè sine macula faciem leuamus, cũ nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Graui namque mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ seruatus dolor accusat. *Existimo itaq. Isidorum ex Aug. potius quam ex Greg. hãc sententiam hausisse.*

l *Sic enim habetur Matth. 5.* orate pro persequẽtibus & calumniatibus vos *Et Luc. 6. pro inimicis itaque orare in orationibus cõmunibus quisq. ex necessitate tenetur, & esset peccatum inimicos excipere. Thom. 2 2. q. 83. art. 8. specialiùs autem pro illis orare est perfectionis opus. Id probat*

A *Augustinus lib. 3. de verbis Domini serm. 16. loquens de vtilitate inimicorum, & Ambr. psal. 38. exponens illud:* pro eo, vt diligerent me, detrahebant mihi: Ego autẽ orabam. *Sic Greg. in epist. ad* Vercellensem *Episc. lib. 10. Epistolarum epist. 82.* Euangelij plenitudo, *inquit*, pro calumniantibus & persequentibus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus. *&c.*

m *Greg. lib. Moral. 10. c. 17. idem ait, sed alijs verbis:* Mẽti namque, vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerũ occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur.

n *Est apud Iacobum c. 1.* postulet, *inquit*, in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.

B o *Ita Gotth. Tolet.* perfectam, *Gotth. Salm.*

p *Oratio peccatoris dãnatur in multis sacræ scripturæ locis; psal. 16.* Auribus percipe orationem meã non in labijs dolosis. *psal. 65.* iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dñs. *& psal. 144.* prope est Dñs omnibus inuocantibus eũ in virtute *Ecclesi. 7.* Ante orationem præpara animã tuã: noli esse quasi homo, qui tentat Deũ. *Et Ecclesi. 3.* Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierũ exaudietur. *Prou. 1.* Tunc inuocabũt me, & nõ exaudiam eos, *& c. 59. & Ier. Thren. 3.* Nos iniquè egimus, & ad iracũdiã prouocauimus: idcirco inexorabilis es. *Ezech. 8.* Cum clamauerint ad aures meas voce magna nõ exaudiã eos. *Et Osea 7.* Væ eis quoniã recesserunt à me: vastabũtur, quia præ-

C uaricati sunt in me; *Et subdit*, nõ clamauerũt ad me in corde suo, sed vlulabant in cubilibus suis. *Præcepta orãdi tradũtur à Christo Dño nostro. Matth. 6.* Quũ oratis, &c. *& 13. & Lu. 11. & 20.* Et *Paul. ad Phil. 4* Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarũ actione petitiones vestræ innotescãt apud Deũ. *Iacob 4.* Petitis & non accipitis, eo quòd malè petitis vt in concupiscentijs vestris insumatis. *Sic Augustinus multis in locis orationem peccatoris infœcundam, & inexaudibilẽ dicit, præsertim libro de vera innocentia cap. 333. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambrosius, quod orantis affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, libro super* Beati immaculati, *& lib. 1. de Cain & Abel c. 9. Cyprianus de oratone Dominica. Extat etiam grauis epistola Gregorij Magni ad Theodoricum*

D *Francorũ Regem de clericis simoniacis, vbi ait:* Maior ergò metuẽda est locis illis calamitas, vbi tales intercessores ad locũ regiminis adducũtur, qui Dei magis in se iracundiã prouocant, quã per semetipsos placare debuerant. *Idem c. 6. præfat. in Iob. exponẽs illud.* Victimæ impiorũ abominabiles Deo sunt: *& habetur c.* grauibus. *3. q. 7. Bernard. super Cantica serm. 63. explicans illud:* Oratio iusti penetrat cælos. *Si igitur ita est, quod orationes hominis peccatoris Deus non audit, quo pacto intelligendus erit Augustinus, tractat. 44. in Iohannem ad illud cap. 9.* Scimus quia peccatores Deus non audit. illud, *inquit*, verbũ est: Cęci adhuc inũcti, id est, nondũ perfectè illuminati. Nã si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. *Idem Chrysostomus homilia 18. In opere imperfecto exponens illud:* Omnis qui petit accipit, siue iustus, *inquit*, siue peccator. *Sic hæc loca discrepantia concilianda sunt & interpretanda:*

pecca-

peccatorem in peccatum lapsum absq. affectu peccati relinquendi clamantem Deus non audit: at peccatorem humilem ex bono desiderio naturæ petentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, vt inquit Thomas Aquinas 22.q.83. Hoc verò non ex iustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Obseruandæ verò sunt in hac peccatoris petitione quattuor leges: prima vt pro se petat; secunda vt necessaria ad salutem: tertia, vt piè, id est ad pietatem spectans: quarta, vt perseueranter petat. Ac tunc oratio erit impetratoria, licet non meritoria. Hæc de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capitis intelligentiam maximè conducunt. A

[q] *Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 18. cap. 5. nisi quod apud eum* operatione *pro* opere.

[r] *Habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione Dominica, est autem oratio Pharisæi apud Luc. cap. 18.*

[s] *Sic scriptum est psal. 108. de impio.* Oratio eius fiat in peccatum. *Vbi Hieronymus sic ait:* Pœnitentia Iudæ peius peccatum factum est. Quomodo peius peccatum est pœnitentia Iudæ? iuit & suspendio perijt, & qui proditor Domini factus est, hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quàm quod Dominũ prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & versa est in peccatum. Vides hæreticum orantem, vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieiunent, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. *Hæc Hieronymus: quæ omnia pauculis verbis additis & immutatis, sua fecit* Leo Magnus: *Eadem Gregor. homil. 27. in Euangel.* B

[t] *Ex Greg. lib. Moral. 26. c. 15.*

[u] *Ex August. in expositione psal. 68. concione 2. Habetur historia Daniel 3. Quod fuerit ille ignis frigidus, apparet ex scripturæ contextu.* Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem: & non tetigit eos omnino ignis, neq. contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. *Et infra dicitur, quod calor ignis non transijt per eos. Nicolaus Lyranus versat hanc quæstionem hoc loco, an ignis ille fuerit actiuus, estq. in ea sententia, vt existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute diuina cohibitum.* C

[x] *Loquitur de priuata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit. Matth. 6.* Tu autem, cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. *Cyprianus de oratione Dominica caussam reddit, quare* Christus *orationi silentium & secretum indixerit.* Magisterio, *ait,* suo Dominus secretò orare nos præcipit, in abditis & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis conuenit fidei nostræ: vt sciamus Deum vbiq. esse præsentem, audire omnes, & videre, & maiestatis suæ plenitudine in abdita quoq. & occulta penetrare. *Hæc Cyprian. vide etiam Augustin. in psal. 141. & Greg. 8. Moral. c. 29.* D

[y] *Sic scriptum est* Matth. 6. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

[z] *Oratio abscondita & abdita ad cordis salutem spectat; hymnorum & psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, vt omnis lingua confiteatur, quod Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Vnde qui cãtum Ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificam gloriam obscurant, dulcè curarum leuamen euertunt, ordinis Ecclesiastici hierachiam confundunt, pulchritudinem ornatumq. admirabilem Christi sponsæ fœdant: demũ lucem quasi è mũdo tollere nituntur, qui choros ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt. Sicut enim luce hac naturali cũcta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitamq. suscipiunt, quæ in hac mundana machina continẽtur; sic choris ecclesiasticis omnia Ecclesiæ munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in debito officio conseruantur. Quapropter Sancti, & antiqui patres in statuendis, componendis, ordinandisq. ecclesiasticis officijs multùm diuq. insudarunt. Vid. Aug. psalm. 148. Hier. psal. 146.*

[a] *De psalmorum laude multa* Basilius *homil. 1. super psal. Plura Ambrosius: &* Augustinus totius Ecclesiæ (*inquit in præfat. psalmorum*) vox vna psalmus solemnitates decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum est, emollit: psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas mouet: psalmus Angelorum opus est, exercituum cælestium spirituale thymiama. *Hæc inter alia adnotare libuit, vt intelligas veram sapientiam à patribus superiori seculi ad inferiores fuisse deriuatam, omniaq. eorum sententijs, velut firmissimis radicibus, niti. Basilius homil. 1. in psalmos.* Vox est, *inquit*, Ecclesię psalmus Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quum tristitiam alioquin operetur, sed quæ secũdum Deũ est, è corde lapideo ciet lacrymas: Psalmus opus est angelorum, cælestis illius reipublicæ in communi proposita functio, spirituale thymiama, &c. *Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum vertit Augustin. Ambrosius etiam laudes psalmorum doctissimè commemorat in præfatione in psalmos, à quibus has sententias de psalmis Isidorus accepit.*

De Lectione. Cap. VIII.

ORationibus mundamur, [a] lectionibus instruimur: vtrumq. bonum, si liceat: si non liceat, [b] melius est orare, quàm legere.

[c] Qui vult cum Deo semper esse frequenter debet orare, frequenter & legere. [d] Nam cum oramus, cum Deo ipsi loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autẽ didicimus, meditationibus conseruamus.

Geminum confert donum lectio sanctarum scripturarum: siue quia intellectum mẽtis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim sæpe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ: atque accensi, in amorẽ sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

 [e] Gemi-

[e] Geminum est lectionis studium: primũ, A quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua vtilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit: sequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

[f] Lector strenuus potius ad implendum quæ legit, quàm ad sciẽdum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea, quæ noueris, non implere: Sicut enim legendo scire concupiscimus: sic sciẽdo recta, quæ didicimus, implere debemus.

Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam bene B viuendo custodiunt: pœnam verò eis, qui eam malè viuendo contemnunt.

Omnis qui à preceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, [g] corde suo reprehensus confunditur: quia id, quod nõ agit, memoratur, & teste conscientia interiùs accusatur. [h] Vnde & Dauid Propheta deprecatur, dicens: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Grauitèr namque vnusquisq; confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehẽditur, C dum mandatorum meditatione docetur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

[a] *Timotheum Paulus erudit*. Attẽde lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequẽ (*inquit Ambrosius lib.1. super* Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. *Augustinus etiã serm.112. de tempore, tom. 10. eruditè de lectione scripturarum disserit.*

[b] *Orationem etiam præponit lectioni* Hieronymus *ad Furiam.*

[c] Ex *Augustino ad verbum serm.112. de tempore. Et eodẽ loco sententia quarta est.*

[d] *Ita Gotthus* C. Nam cum oramus ipsi, cum Deo loquimur, *sicq; Augustinus.* D

[e] *Id docet Augusti. lib. de doctrina* Christiana *4.c. c.4. officium doctoris diuinæ scripturæ depingens; vbi distinguit inter sapienter dicere & eloquenter: & tria illa eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquet. ibidem c.* 12. Docere *inquit* est necessitatis, delectare suauitatis, flectere victoriæ. *Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus est constituta, quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dixit: qua vtilitate & dignitate dicatur, vtilitas ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.*

[f] *Id Augustinus passim docet, præsertim psalm.11. Et libr. de opere* Monachorum *in fine, cap. 17.*

[g] *Ad implendum* Hieronym. *comm in Mich. c.2.* Tunc scripturæ prosunt legenti, si quod legitur, opere compleatur. *Idq. idem laudat in* Marcella *vidua in eius epitaphio ad Principiam.*

[h] *Hieronymus ad Principiam in epitaphio Marcellæ viduæ:* Erubescit enim quamuis præclara doctrina, quam non pia reprehendit conscientia.

[i] *Psalm.118.* Tũc non cõfundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis. *Sic habet editio nostra Latina. August. in enarratione conc.4. in hunc psalm.* Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua, *Pagninus ita:* Tunc non pudore afficiar, cum respexero ad omnia præcepta tua. *Estq. futuri temporis cum perspexero, idest cum intelligam, & comprehendã, cur illa imperaueris. Nam paucis datum est, vt omnium Dei præceptornm teneant rationes, & caussas, eorumq; mandata diligenter exequantur.*

De assiduitate legendi. CAP. IX.

NEmo potest sensum scripturæ sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, [a] sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, [b] cum eam fueris amplexatus.

[c] Quantò quisq. magis in sacris eloquijs assiduus fuerit, tantò ex eis vberiorem intelligentiam capit: sicut terra, quæ quantò amplius excolitur, tantò vberius fructificat.

Quãtò amplius ad quãlibet artem homo conscendit, tantò magis ad hominem ars ipsa descendit, [d] sicut in lege scribitur: Moyses ascendit in montem, & Dñs descendit.

Verum est de otio spirituali, quòd ille tantum secreta diuinorum scrutabitur mandatorum: [e] qui ab actione terrenæ curæ auocauerit animũ, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhæserit. [f] Nam sicut cæcus, & videns potest quidem vterq. ambulare, sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat: videns verò offendicula cauet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet Dei perscrutari mysteria, non valet: quia caligine curarum nõ videt. Quod ille tantumdem efficere valet, qui se se de exterioribus seculi curis abstrahit, & totũ se in scripturarũ meditatione [g] defigit.

[h] Quidam habent intelligentiæ ingeniũ, sed negligũt lectionis studium: & quòd legendo scire potuerunt, negligendo cõtemnunt. Quidam verò amorẽ sciendi habent, sed tarditate sensus præpediuntur: qui tamen assidua lectione sapiunt, quod ingeniosi per desidiam non nouerunt.

Ingeniũ tardiùs & si non per naturã per assiduitatem tamen lectionis augmẽtatur. Nam quamuis sensus hebetudo sit, frequẽs tamen

tamen lectio intelligentiam auget.

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studij præmium percipit: ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnationis reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

Quidam Dei iudicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: vt duriùs de rebus creditis puniantur. Tardiores autem ideò quod scire cupiunt, difficulter inueniunt, vt pro maximo exercitio laboris maximum præmiũ habeant retributionis.

[a] *Prouerb.4.* Arripe illã, & exaltabit te, glorificaberis ad ea, cum eam fueris amplexatus, *priùs dixerat.* Dilige eam, & conseruabit te. *De assiduitate & perseuerantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. lib. 2. de Doctrina Christiana c.* 5. Erit diuinarum scripturarũ sollertissimus indagator. *Quod habetur D.19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in eremo. De laudibus scripturæ & diligenti ipsius lectione, Ambrosius libr. super* Beati immaculati in via. *assiduè legẽdũ esse docet:* Beatus, *inquit,* qui in lege Dñi die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege eruditur in lege, & quẽ lex erudierit, Dñs erudit, qui locutns est legẽ. *Et epistola 3. ad* Sabinum *de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine:* Ama scripturas sanctas, & amabit te sapientia; Dilige eam, & seruabit te: Honora illam & amplexabitur te. *Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia.*

[b] *In multis* CC. *M. ss. deest hoc.*

[c] *August. lib. 2. de Doctrina Christ. c. 9. Sollertiùs & diligentiùs in libris sacris præcepta viuendi & regulas credendi esse inuestigandas docet.*

[d] Exod. 19. *& cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. c. 25. & 26.*

[e] 1. *ad* Corinth. 2. Nos autem non spiritum huius mũdi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, &c. *Et infra* animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis aũt iudicat omnia. Nos aũt sensum Christi habemus. Aug. *in enarratione psal.* 118. *exponẽs illud* Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. *Gregorius etiam idem optimè: & ab eo sentẽtiam deductam existimo. lib. Moral. 23. cap. 20. & 21.*

[f] *Simile exemplum est apud August. serm.* 112.

[g] *Gotth. C. addit:* illũ plus metuit diabolus, quẽ assiduè legere viderit. *Quã lectionẽ in nullo alio M.S. inuenio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationẽ huius operis iussu Philippi II. Regis Catholici & pijssimi ex omnibus bibliothecis Hispaniæ nactus sum.*

[h] *August. lib. de spiritu & anima c. 11. definit ingenium esse vim animæ, siue intentionem, qua se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.*

De Doctrina sine gratia. CAP. X.

DOctrina [a] sine adiuuante gratia, [b] quãuis infundatur auribus, ad cor nũquam

A descendit: foris quidem perstrepit, sed interius nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis vltima peruenit, quando Dei gratia mentem interiùs, vt intelligat, tangit.

Sicut enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat, vt vitaliter sapiant: ita quosdam frigidos torpẽtesq; deserit, vt sine sensu persistant.

Plerique acumine intelligendi viuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam vero in vtrisque pollent: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

[a] *D. Hilarius in psalm.* 125. *in principio docet doctissimè non esse sensu nostro scripturas sanctas accipiendas, vt hæretici faciunt, sed eius dono atq. ope intelligendas, qui dixit*

B Accipite spiritũ sanctũ, *& aperuit scripturarũ abstrusa, & recondita sensa. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinum in fine. Vnde Cyprianus de vnitate Ecclesiæ, ferè in medio eos corruptores Euangelij nominat, dum depingit hæreticorum mores elegantissimè; & vt D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, instar fontis purissimi, dulcis incedit & placidus.*

[b] *Videtur exponere illud psalm.* 118. In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.

De superbis lectoribus. CAP. XI.

C

PLeriq; scientia accepta scripturarum, nõ ad Dei gloriam, sed ad suã laudem vtuntur: dum ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata mundare debuerant.

[a] Numquam consequuntur legendo perfectam scientiam arrogantes. Nam quamuis sapientes in superficie videãtur, medullitùs tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiæ nube præpediuntur. [b] Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquam inueniunt.

D Diuinæ legis penetralia humilibus, & benè ad Deum intrantibus patent: prauis autẽ atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogãtibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atq. occulta.

Dum sermo Dei fidelibus [c] luxsit, reprobis, autem ac superbis quodammodo tenebrescit: & vnde illi illuminantur, [d] inde isti excæcantur.

[a] *Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral. 20. c. 11. dum exponit illud Iob:* Qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate & miseria.

[b] *Sic*

[b] *Sic Gregorius lib.* 20. *Moral.cap.*9. Quo plus appetunt, plus amittunt.

[c] Luxit *Tolet.Gotth.*

[d] *Augustin.sermon.de tēpore* 30. *de Iudæis ita ait*: apud Iudæos solas diuinas litteras remansuras, quibus gentes instruerentur, illi excæcarentur.

De carnalibus lectoribus & hæreticis. CAP. XII.

NEquaquam [a] legem intelligit, qui carnaliter verba legis [b] percurrit: sed is, qui eam sensu interioris intelligentiæ perspicit. Nam qui litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

Multi enim nō intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas rectè sentiendo, [c] in hæresim deuoluti sunt, atq. in multis erroribus defluxerunt.

In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Prophetam: [d] liga testimoniū, signa legem in discipulis meis: ne eam, aut Iudæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi discipulus. Vnitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur: de qua idem [e] Dominus dicit, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

[f] Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauæ intelligentiæ ducunt: neq. semetipsos earum sensibus subdunt, sed eas peruersè ad errorem proprium pertrahunt.

Doctores errorum prauis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentiæ illigant auditores, vt eos quasi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valeant.

[g] Tanta est hæreticorum calliditas, vt falsa veris, malaq. bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interserant, quò facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

[h] Plerumque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, vt indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, [i] doctrinamq. veram adulterando corrumpunt: scilicet vel adijciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

Cautè meditanda, cautoque sensu probanda sunt, quæ leguntur, [k] vt iuxta Apostolica monita, & teneamus quæ recta sunt,

A & refutemus quæ contraria veritati existunt: sicq. in bonis instruamur, vt à malis illæsi permaneamus.

[a] *Diuinæ legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctoribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. c.*2. *de seductoribus scriptum.* Nemo vos seducat volēs in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput. *Inde est apud Augustin. frequens carnaliter intelligere, & terrena, carnalisq; iustitia, præsertim in expositione epist. ad Galatas c.*3. *& in expositione psalm.* 10. spiritualiter, *inquit*, legem intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentienti- B bus, si Iudæi sunt, iugum est seruitutis, si Pagani aut hæretici, velamen est cæcitatis: *Similiter Hieronymus ad Algasiam quæst.*10. Frustrà inflatur Iudæus, & tumet sensu carnis suę, carnaliter cuncta intelligēs, & traditionum Iudaicarum deliramenta perquirens, non tenens caput.

[b] *Vt est illud à Cælestino PP. Galliarum sacerdotibus inhibitum, qui amicti pallijs, & lumbis præcincti, in Ecclesia ministrabant, vt illud Domini præceptū: sint lumbi vestri præcincti; ad verbū implerent epist.*2. *ad Episcopos Galliæ.* Qui credunt, *inquit*, se sanctæ scripturę fidem non per spiritum, sed per litteram completuros, &c. *Et hoc non solùm de lege diuina, sed etiam de ciuili dictum est.*

[c] *Vt de Hebionitis tradit Augustin. lib. de hæret. ad Quoduultdeum.*

C [d] *In excusis:* signa, *malè, ita enim Isaias* 8. Liga testimonium, signa legem in discipulis meis. *Hunc locum interpretatur Eusebius Cæsariens. lib.*7. *cap.* 3. *demonstrat. Euang. & Cyprianus lib.* 1. *aduersus Iudæos cap.* 9. *de cessatione legis Mosaycæ, quasi dicat, inquit*: Claude legem Moysis, & aperi legem Christi, Apostolis & discipulis traditam.

[e] *Iohann.* 13. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem, *& ita est Cod. Seguntino.*

[f] *Legitimum scripturæ sensum & verum corrumpere, proprium hæreticorum est: vt* D. *Petrus de Epistolis Pauli dicit Epistol.* 2. *c.*3. In quibus, *inquit*, sunt difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionē. *Idq; etiam annotauit* D. *Gregor. lib. Moral.* 20. *c.* 9. *Augu-* D *stinus item in psal.* 48. *con.* 1. Omnia, *inquit*, diuina eloquia salubria sunt benè intelligentibus, periculosa verò ijs, qui ea volunt ad sui cordis peruersitatem detorquere, potius quàm suum cor ad eorum rectitudinem corrigere. *Hinc Hieronymus illud*: de sensu est hæresis, non de scriptura. *Idem Vincentius Lyrinensis monachus in aureo libello aduersus hæreses. Vnde de vero sensu scripturæ tradendo ac retinendo multa in Constitut. D. Clementis inserta sunt. Concil. etiam Constantinop.* 6. *cap.* 2. *idem probatur. Idem in Concil. Lateran.* 1. *sub Martino* 1. *aduersus Paulum Constant. Episc. sic decretum est*; Si quis non confitetur secūdum sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita sunt, & prædicata sanctæ & Apostolicæ Dei Ecclesiæ ab ipsis sanctis patribus, & probabilibus & vniuersalibus quinq; concilijs, vsque ad vnum apicem verbo & mente, sit condemnatus. *Et in altero Lateranensi sub Iulio* 2. *& Leone* 10. *sess.* 10. *sub Leone*: Mandamusque omnibus,

omnibus, qui prædicandi onus sustinent, quique A in futurum sustinebunt, vt Euãgelicam veritatem, & sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Ecclesia Dei vel vsus diuturnus approbauit, legendoq. hactenus recepit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quicquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adijciant: sed illis semper insistant, quæ ab ipsis sacræ scripturæ verbis ritè ac sanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant: *Quam regulã sancti patres Spiritu sancto afflati nouissimo vniuersali concilio Tridentino rursus, ad coercenda pertulantia huius temporis hæreticorum ingenia, tradiderunt sess. 4.* August. *lib. 12. Cõfess. cap. 25. docet quomodo is sit sensus scripturæ, qui sit omnis Doctorum Ecclesiæ, communisq; sententia sit Dei sententia.*

h *Familiare est hæreticis pestilens suum virus, non solùm nomine, & auctoritate doctissimorum tegere, verum etiam venenata vesaniæ suæ pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulciùs faciliùsq; ab eis hauriãtur. Hinc* B *Pauli nomine Thessalonicensibus epistola mittitur, sicut ipse innuit 2. ad Thess. 2.* Neq. per epistolam, tanquã per nos missam. *Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filij Noe, Scriptura Cham, Euangelium Petri, Thomæ, Matthiæ. Hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, vt tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscillianus etiam & Dictiuius, hæretici scripturas sub nomine Prophetarum, Apostolorum; & Patriarcharũ publicarunt concil. Brachar. Nicephorus etiam libr. 16. hist. Eccles. cap. 28. asserit* Appollinaris *hæretici libellos Athanasio, Gregorio, & Iulio attributos; sic & Epiphanio Cypri Episcopo Ibæ epistolam falso imposuerunt, vt est in Concil Niceno 2. Et Augustino articuli falsò impositi. Prosper ad obiect Vicent. c. 15.* C *Nostris etiam exulceratissimis temporibus, Oecolampadij volumen aduersus sacramentum Eucharistiæ, Bertramio presbytero ad* Carolum *Magnum adscribitur: Carolostadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno. Caluini quidam liber* Alcuino *Caroli M. præceptori: vt doctè adnotauit. Sixtus in Bibliotheca sua.*

i *Sic Clementis, Dionysij, Origenis Athanasij & aliorum nobilium Doctorum scripta deprauata ab hæreticis fuére, vt Pamphylius Martyr. Euseb. Cæsariens. Didymus, Ruffinus, & alij tradunt. Concilia etiam eidem iniuriæ fuerunt obnoxia, vt in sexto general. Concil. Constantin. act. 14 constat.* Anverò *Origenis libri ab hæreticis (vt hoc obiter moneam) corrupti fuerunt, longam Picus Mirandulanus disputationem texit. Cõtra eos porrò qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obtrudere audent, ita in const. Apost. statuitur.* Siquis falsò inscriptos libros, tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri cor- D ruptionem publicauerit, deponitor.

k *Sic habet Apostolus 1. ad Thess. c. 5.* Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

De libris gentilium. CAP. XIII.

IDeò [a] prohibetur Christianus [b] figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant, ad incentiua libidinum. Non enim solùm thura offerendo dæmonibus immolatur, sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter tumentem, & ornatum sermonen: quàm scripturam sanctam propter eloquiũ humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in diuinis? Caduca sequi figmẽta, & cælestia fastidire mysteria? cauendi sunt igitur tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi.

Gentilium dicta exteriùs verborum eloquentia nitent: interiùs vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exteriùs incõpta verbis apparẽt: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiæ & veritatis repositum in verborum vilissimis vasculis.

Ideò libri sancti simplici sermone conscripti sunt, [c] vt non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam si Dialectici acuminis versutia, aut rhetoricæ artis eloquẽtia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum calliditate seduci.

Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens, per doctrinam simplicem & [d] humilem Christianam euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

Fastidiosis atq. loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placenr. Gentili enim eloquentiæ comparata, videtur illis indigna. Quòd si animo humili mysteria eius intendant, confestim aduertunt, quam excelsa sunt, quæ in illis despiciunt.

[e] In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpè autem reperitur simplicitas veridica, & composita falsitas: quæ hominem suis erroribus illicit, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quantò maiora fuerint litteraturæ studia: tanto animus [f] arrogantiæ fastu inflatus maiore intumescit iactantia. [g] Vnde & benè Psalmus ait: Quia non cognoui litteraturam

raturam introibo in potentias Domini.

Simplicioribus litteris non est præponẽdus fucus Grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes litteræ, quia simpliciores, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ vero nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

[h] Meliores esse grammaticos, quàm hæreticos. Heretici enim haustũ lethiferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta.

[a] *Citatur in collectis Gratiani Dist. 37. c.* Ideo prohibetur. *In tota illa Distinct. seculariũ librorũ agitur ex decreto concil. Carthag. 4. c. 16. & Hieronym. & Rabano, & Beda & Clemente.*

[b] *Paulinus Epist. 7.* Negant Camœnis, nec patent Apollini dicata Christo pectora. *De lectione Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrinæ, est in collectis Gratiani D. 36. c.* Qui Ecclesiasticis disciplinis: *& si quis vult ex Sozimo in epist. 1. ad Hesychium: & Orig. homil. 6. ad caput 8. Leuit. Et Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit quod Grammaticam quibusdam exponeret, quia in vno se ore cum Iouis laudibus Christi laudes non capiunt. Non omnia tamẽ poetarum figmenta protinus Christianis interdicuntur, sed ea dumtaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam vt Ambros. docet lib. 3. de fide S. Trinitatis, in principio tom. 2. etiam in diuinis scripturis poëtarum inueniuntur colores, & similitudines, & versiculi poetarũ diuinis libris inserti sunt: Nam & gigantes, & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit, & Isaias sirenas, & filias passerum dixit, & Ieremias. Vnde August. lib. 2. de Ciuit. Dei c. 8. improbat quidem studium tragœdiarum, & comœdiarum, & poeticarum fabularum, sed earum dumtaxat, quæ verborum obscœnitate compositæ sunt, puerisq; earum lectionem interdicit. Idq; non solum ipse atq; alij sancti patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de legibus, & alij. Vide August. ipsum lib. 14. de Ciuitat.* Dei.

[c] *Sic Paulus 1. ad Corinth. 2.* Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostẽsione spiritus, & virtutis, vt fides vestra non sit in sapientia ho- D minum, sed in virtute Dei.

[d] *Ita Goth. Salm. & alijs m.s.* humilitatem Christianam, *Toletan.*

[e] *Ambros. epist 5. ad Sabinum in princ.*

[f] *Alludit ad illud* Pauli: scientia inflat, charitas ædificat.

[g] *Psal. 70. vbi Basilius probat Symmachi versionem,* quoniã adnumerare nequeo ingrediar in potẽtias Dñi: quoniã politius erat illud: Os meũ annũtiabit iustitiam tuã. Hæc aũt promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniam cõnumerare nequeo: tales enim scripturas non est natura mea assequuta: Attamen ingrediar in potentias Dñi, vt humanæ naturæ imbecillitatem possibilẽ reddam. *Idem Theodoretus. Augustinus, quod alij CC. habent negotiationem & de litteratura hæreticorum, & negotiatione exponit.* Sunt, *inquit*, qui de omnibus litteris tam sacris,

A quàm profanis interpretentur, vt est illud *Isai. 29.* Nescio litteras *quasi dicat non satis intelligo scripturas sacras, neq; mysteria, quæ in eorũ sensu abdita latent incognita: litteraturã vocat legem Moysis in cortice & littera: cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbaui literam occidentẽ, intraui in potentias, viuificante spiritus filij Dei, recolendas, atq; annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere alijs Deum omnia posse; & tota ratio facti mihi erit potentia facientis.*

[h] *Grãmaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censores doctrinæ, & styli; quorum & inanem tumorem reprehendit August. lib. de catechizand. rudibus cap. 9.* sedulò monendi sunt scholastici, vt humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint morũ vitia, quàm B verborum, ampliùs deuitare. Et *habetur D. 38. vnde de sensu & intelligentia diuinarum litterarum, non de Grãmatica certandum docet lib. 2. Doctrinæ Christ. c. 13. Rursus vtile esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligentiam litteralis scripturæ sensus docet lib. 3. c. 29. Et d. 37. fusè sub nomine Hieronymi in 1. caput epist. ad Titum.* Siquis, *inquit*, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, vt rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera dijudicet: non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scientia veritatẽ: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, Euãgelio credere, Apostolos nõ ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores C vsus assumpta. *Clemens Alexand. strom. 1. ex sententia Eupolemi tradit, Moysem primum fuisse sapientem, & Grammaticam primò tradidisse Iudæis, & Phœnices à Iudæis cepisse. Idem Basilius homilia* πρὸς τοὺς νέους.

De Collatione. CAP. XIIII.

CVM sit vtilis ad instruendũ lectio, adhibita autem collatione, maiorẽ intelligentiam præbet.[a] Melius est enim cõferre, quàm legere.

Collatio autem docibilitatem facit: Nam propositis interrogationibus cunctatio rerũ excluditur, & sæpè obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, conferendo citò perspicitur.

[b] Multùm prosunt in collatione figuræ. Res enim, quæ minus per se aduertuntur, per comparationem rerum facile capiuntur. Nam sæpè sub specie alia, spiritales caussas scripturæ diuinæ insinuant; & nisi per aliquam euidentem ostensionem, vix apparent occulta legis mysteria.

Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit. Hæc enim, relicto sensu veritatis, [c] lites generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphemat. Inde & hæreses & schismata, quibus subuertitur fides, veritas corrumpitur, scinditur charitas.

Conten-

Contentioſorum ſtudium non pro veritate,ſed pro appetitu laudis, certat: tantaque eſt in his peruerſitas,vt veritati cedere neſciant,ipſamq́.rectam doctrinā euacuare contendant.

In diſputatione fidelium cauenda eſt propoſitionū artificioſa ſubtilitas, quæ callidis obiectionibus retia tendit:ita enim verſutis aſſertionibus prauorum diſputatio innodatur,vt recta eſſe ſimulent,quæ peruerſa perſuadent.

Lectio memoriæ auxilio eget. Quòd ſi fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi aſsiduitate colligitur.

Sæpe prolixa lectio longitudinis cauſſa memoriam legētis [d] obtergit. Quòd ſi breuis ſit,ſubmotoque libro, ſententia retractetur in animo,tunc ſine labore legitur,& ea,quæ lecta ſunt, recolēdo à memoria minimè excidunt.

Acceptabilior eſt ſenſibus lectio tacita, quàm aperta, amplius enim intellectus inſtruitur,quando vox legentis quieſcit, & ſub ſilentio lingua mouetur. Nam clarè legendo,& corpus laſſatur, & vocis acumen obtunditur.

a *Auguſt. lib. 2. ſoliloquiorum, non alia ratione meliùs veritatem quæri poſſe affirmat, quàm interrogando & reſpondendo. Et lib. 1. Academ. quæſt. diſput. 1. c. 3.* veritatis ſola inquiſitio perfectum ſapientiæ munus eſt.

b *Auguſt. tradit diſputandi normam lib. de vtilitate credendi ad Honoratum,* ſeparatis, *inquit,* nūgis locorum communium: res cum re, cauſſa cum cauſſa, ratio cum ratione confligat.

c *Sic Paulus 2. ad Timoth. 2.* ſtultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones deuita, ſciens quia generāt lites. *Et ad Titum ferè idem cap. 3.* ſtultas autem quæſtiones,& genealogias,& contentiones, & pugnas legis deuita,ſunt enim inutiles & vanæ:*vbi quæſtiones multas, ineruditas appellat, Ambroſ. auctore quæ ex contentione fiunt,& ſine vllo fructu diſciplinæ* Chriſtianæ.

d *Ita eſt in* Gotth. Tolet. *Nam à Salmant. abeſt tota ſententia,in reliquis omnibus,*oblitterat.

De contemplatione & actione.
Cap. XV.

ACtiua [a] vita innocentia eſt operum bonorum: contemplatiua, ſpeculatio ſupernorum: illa communis multorum eſt, iſta verò paucorum.

Actiua vita mundanis rebus bene vtitur, contemplatiua verò mundo renuntians, ſoli Deo viuere delectatur.

b Qui prius in actiua vita proficit,ad con-
A templationē bene conſcendit. Meritò enim in iſta ſuſtollitur,qui in illa vtilis inuenitur. Quicumq́. adhuc temporalem gloriam, aut carnalem affectat concupiſcentiam, à contemplatione prohibebitur, vt poſitus in actualis vitæ operatione purgetur. In iſta enim priùs per exercitium boni operis cuncta exhaurienda ſunt vitia, vt in illa iam pura mentis acie ad contemplandū Deum quiſq́. pertranſeat. [c] Et licet cōuerſus ſtatim ad contemplationem conſcendere cupiat, tamen ratione cogitur, vt priùs in actiuæ vitæ operatione verſetur.

d Exemplum enim actiuæ,& contemplatiuæ vitæ de Iacob ſume;qui dū ad Rachel,
B hoc eſt,ad viſum principiū,deſtinaret, quæ contemplationem ſignificat: Lia illi, hoc eſt laborioſa vita ſupponitur,quæ actiuam demonſtrat.

e Sicut ſepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et ſicut ab actuali vita conſcendentes in contemplationis quiete ſepeliuntur: ita ab actione ſeculi recedentes eos vita actiua in ſe,quaſi ſepeliendos ſuſcipit; ac per hoc vitæ mundanæ actiua vita,& vitæ actiuę contemplatiua ſepulcrum eſt.

C f Viri Sancti, ſicut à ſecreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rurſus ab actionis manifeſto ad ſecretū contemplationis intimæ reuertuntur,vt intus Deum laudent,vbi acceperunt,vnde & foris ad eius gloriam operantur.

g Sicut aquilæ moris eſt ſemper oculū in radiū ſolis infigere, nec deflectere,niſi eſcæ ſolius obtentu: ita & Sancti à contemplatione ad actualem vitam interdum reflectuntur, conſiderantes illa ſumma ſic eſſe vtilia, vt tamen iſta humilia ſint paullulùm
D noſtræ indigentiæ neceſſaria.

h In actiuæ vitæ genere humana intentio perſeueranter incedit:in contemplatione autem ſe ſe per interualla reſumit,quia diuturnitate contemplandi laſſatur.

i Viſio animalium in Ezechiele,quæ ibāt, & non reuertebantur, pertinent ad vitæ actiuæ perſeuerantiā:& iterum ea animalia, quæ ibant,& reuertebātur,pertinent ad cōtēplatiuæ vitæ menſurā: in qua dum quiſq́. intenderit, ſua reuerberatus infirmitate reflectitur:atq́. iterū renouata intentione,ad ea,vnde deſcēderat, rurſus erigitur. Quod fieri in actiua vita nō poteſt,de qua ſi quiſq́.

reflectat, vel ad modicum statim vitiorum A excipitur [k] luxu.

[l] Oculus dexter scãdalizans, quem euelli Dominus præcepit, vita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem, melius est, si euellat contemplationis oculum, seruans sibi vnum vitæ actiuæ obtutum, vt sit vtilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quàm per contemplationis errorem mitti in gehennam.

Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigiũ eleuat. Multosque à contemplatione iusto iudicio B deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit.

[a] *De vita actiua & contemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib 2 super Ezech. Homil. 14. Et lib. 5. exposit. in 1. Regum cap 15. illud:* Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo seruimus. A*d Philippens. 3. Vita actiua & contemplatiua mirificè depingitur ab* Augustino *præsertim super Iohann. tract. vlt.* Duas itaq. vitas sibi diuinitùs prædicatas & commendatas nouit Ecclesia: quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate C mansionis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinat à malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo declinet, malum, magnum habet, quo perfruatur, bonũ: Et *lib. 2. de verbis Domini serm. 26. & 27. Idem ferè Basilius in regularum monasticarum proœmio: vbi fusè hanc materiam tractat. Clemẽs etiam* A*lexandrinus lib. strom. 6. veritatẽ in cognitionẽ, & actionem partitur.* E*t de excellentia vitæ contemplatiuæ libr.* 7. P*rosper etiam tres libros de vita contemplatiua composuit, & discrimen vtriusq; vitæ statuit, potissimùm lib. 1 c. 12.*

[b] *Greg lib. 6. Moral. c. 17.*

[c] *Conuersus is dicitur, qui seculo renuntians sequitur in vita perfecta Christum. Vnde laici, qui seculo renuntiarunt, in religione conuersi appellantur. Est enim in illis conuersio quædam cordis versio. Impositũ illis nomen videtur ab illo* E*zech.* D *33. quòd Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia ita citat:* Quacumq. hora peccator ingemuerit, & cõuersus fuerit, vita viuet: *Additq;* A*ugust.* dixit, Conuersum, nõ tantũ versum, vita viuere. Versum quidẽ puto, qui dolet de crimine: cõuersum, qui dolet de animi eius, quã exposuimus, varietate. Vertitur à peccato, qui iã vult dimittere peccatũ. Cõuertitur, qui iam totus, & omnino vertitur, qui iam non tãtùm pœnas non timet, sed ad bonum Dñi contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel rarò est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente serò.

[d] *Greg. lib. 2 sup. Ezech. homil. 14.*

[e] *Ex Greg. lib 6. Moral. c. 17.*

[f] Ex *Greg. lib. 6. Moral. c. 17. Est etiam lib 6. Epist. 169. ad Cyriacum Ep scopũ. Et habetur* 8. q. 1. c. in scripturis.

[g] *Greg. lib. 9.* Moral. *c. 16.*

[h] *Greg. lib Moral.* 10. c. 10.

[i] *Greg. ibidem.*

[k] Luxu *ita Gotth. Salm. & alij m. s.* fluxu *Tolet. & edit. vet.*

De contemptoribus mundi.
CAP. XVI.

EA,[a] quæ seculi amatoribus chara sunt, sancti velut aduersa refugiunt: plusque aduersitatibus mundi gaudent, quàm prosperitatibus delectantur.

Alienos esse à Deo, quibus hoc seculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: vt dum ista aduersa sentiunt, ad cæleste desiderium ardentiùs excitentur.

Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, vt quem mundus odit, diligatur à Deo.

Sanctos viros in hoc seculo [b] legimus peregrinos esse & hospites; vnde & reprehenditur Petrus, quòd tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in cælo est.

Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: vt ibi se recolligant, vnde defluxerint, & inde se subtrahant, vbi dispersi sunt.

[c] Iusti, qui rebus, honoribusque ac vitæ blandimẽtis renuntiãt, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, vt Deo viuant: ideoq. seculi huius blanditias calcant, vt validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione consurgant. Cuncta quippe temporalia, [d] quasi herbæ virentes, arescũt, & transeunt: ideoq. pro æternis rebus, quæ nunquam arescunt, rectè ista Dei seruus cõtemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

Qui post renuntiationẽ mundi ad supernam patriam sanctis desiderijs inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pinnis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitũ conspicit, & vbi peruenerit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curas huius seculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint trãquilla, quæ perdidit, & quàm confusa

confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quàm terrenis desiderij æstuare? Aut quid hic securius, quàm huius seculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis & solicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur: internæ, quietis tranquillitate fruentes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hic quodam modo habere iam inchoant.

[a] *De tribus vocationum generibus ab homine, à Deo, & ex necessitate disserit Phanutius Antonij discipulus apud Caß. coll. 3. cap. 3. & similiter de tribus abrenuntiationum modis eadem collat. c. 6. ac toto penè libro. Ambrosius de fuga seculi piè omnes ad mundi contemptum adhortatur.*

[b] *Paulus* 11. *ad Hebræos:* Quia peregrini & hospites sunt super terram. Et 1. *Petri.* Obsecro vos tãquam aduenas & peregrinos.

[c] *In hac sententia triplicem abrenuntiationem complectitur Isidorus, de qua Cassianus collat. 3. cap. 6. vt supra retuli.*

[d] *Allusum ad illud Isaiæ:* Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri.

De Sanctis, qui se à consortio seculi separant. CAP. XVII.

SAncti viri funditus seculo renuntiantes, ita huic mundo moriuntur, vt soli Deo viuere delectentur: quantoque ab huius seculi conuersatione se subtrahunt, tantò internæ mẽtis acie præsentiam Dei & Angelicæ societatis frequentiam cõtemplantur.

Malorum tam praua sunt opera manifesta, vt hi qui supernam patriam desiderant, non solum mores eorum, sed & consortia fugiant. Quidam etiam corporaliter separari desiderant ab iniquis, vt eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli etsi non corporali discessu, spirituali tamen ab[a] eorũ intentione recedunt: qui etsi communes sunt conuersatione, discreti tamen sunt corde vel opere. Et licet sæpe in medio carnalium vitam Deus protegat electorũ, tamen satis rarum est, vt quis inter seculi voluptates positus, à vitijs maneat illibatus, in quibus etsi non citò implicetur, aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

Via sine offendiculo, vita monachi, sine cupiditatis & timoris impedimento. Dum enim quisque à consortio mundi abstrahi-

A tur, nec cupiditas eum obligat consentientem, nec cruciat sentientem.

Bonum est corporaliter remotum esse à mundo, sed multo est melius voluntate, vtrumque vero perfectum: ille ergo perfectus est, qui huic seculo, & corpore & corde discretus est.

[a] Onager, vt ait Iob, contemnit ciuitatem, & monachi cõmunem secularium ciuium conuersationem. Hi aduersa vitæ nostræ appetunt, prospera contemnunt, vt, dum ab eis hæc vita despicitur, futura inueniatur.

B [a] *Est apud Iob c. 39.* Contemnit, *inquit*, multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris non audit; *quem locum, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur lib. 30. Moral. c. 12. & Caß. coll. 17. c. 6.*

De præceptis altioribus monachorum. CAP. XVIII.

ALia sunt præcepta, quæ dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renuntiantibus. Illis enim dicitur vt sua omnia benè gerant:
C istis vt sua omnia derelinquant. Illi præceptis generalibus adstringũtur: isti præcepta generalia perfectiùs viuendo transcẽdunt.

[a] Ad perfectum non sufficit, nisi vt abnegatis omnibus suis, etiam se ipsum quisque abneget: sed quid est seipsum abnegare, nisi voluptatibus proprijs renuntiare? Vt qui superbus erat, fit humilis, qui iracũdus, esse studeat mansuetus. Nam si ita quisq. renuntiet, quæ possidet, omnibus, & suis nõn renuntiet moribus, nõ est Christi discipulus. Qui enim renuntiat rebus suis, sua abnegat: qui vero renuntiat moribus prauis, semetipsum scilicet abnegat. Vnde & Dominus:
D Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

[a] *Greg. homil. 32. in Euang.*

De humilitate monachi vel opere. CAP. XIX.

SVmma virtus monachi humilitas, summũ vitium eius superbia est. Tunc autem se quisq. monachum iudicet, quando se minimum existimauerit, etiam cum maiora virtutum opera gesserit.

Qui mundum deserunt, & tamen virtutes præceptorum sine cordis humilitate sequũtur: isti quasi de excelso grauiùs corruũt

quia deteriùs per virtutũ elationẽ deijciuntur, quàm per vitia prolabi potuerunt.

Omnis Dei ſeruus de ſuis meritis non debet attolli, dum poſſe videat ex inferioribus ſibi prælatiores alios fieri. Nouerit autem omnis ſanctus ſe alterius non præponere ſanctitati. Semper Dei ſerui conſcientia humilis eſſe debet, & triſtis: ſcilicet, vt per humilitatem non ſuperbiat, & per vtilem mœrorem cor ad laſciuiam non diſſoluat.

Dei ſeruus dum bonum aliquod opus agit, vtrum ei ad boni remunerationem pertineãt quæ facit, incertus eſt: ne forte diſcuſsione cæleſtis iudicis reus penſetur, & in his quæ Dei ſunt, negligenter aut ſuperbè aliquid operaſſe inueniatur. Ideóque pro hoc ipſo triſtis mœrenſque efficitur, atque indeſinenter turbatur, reminiſcens proculdubio ſcriptum eſſe:[a] Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Nam veraciter condemnamur, ſi per torporem ea, quæ bona ſunt, agimus.

[b] Dei ſeruum ſine intermiſsione legere, orare, & operari oportet: ne forte mentem otio deditam ſpiritus fornicationis ſubripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacantem citò præoccupat. Contuere Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vſque in idolatriam lapſum.

[a] *Vulgata editio Ierem. 48.* Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulẽter. *Quomodo etiam legit Caſſian. coll. 21. de remiſsione quinquageſimæ. c. 22.*

[b] *Auguſtin. ad frat. in Eremo ſerm. 17. tom.* 10.

De tepore Monachorum. Cap. XX.

QVI non rigida intentione monachi profeſsionem ſectantur, quantò ſuperni amoris propoſitum diſſolutè appetunt: tantò procliuiùs ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam profeſsio non perfecta præſentis vitæ repetit deſideria: in quibus etſi nondum ſe monachus alliget opere, iam tamẽ alligat cogitationis amore. Lõgè quippe à Deo eſt animus, cui hæc adhuc vita dulcis eſt. Iſte enim, quid de ſupernis appetat, quid de infimis fugiat, neſcit. Nam ſicut ſcriptum eſt:[a] Qui apponit ſcientiam, apponit & dolorem.

Quantum enim quiſq. potuerit ſuperna ſcire, quæ appetat, tantò de infimis acriùs

A quibus inhæret, dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apoſtolus dicit: Miſeri eſtote, lugete & plorate, riſus veſter in luctum conuertatur, & gaudium in mœrorẽ. [b] Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Et rurſus: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

Qui ad hoc cõuerſionem ſanctitatis prætendit, vt alijs quandoq. præeſſe deſideret, iſte non diſcipulus Chriſti, ſed prauitatis ſectator exiſtit: quia non pro Deo, ſed proſeculi honore portare ſtudet crucis Chriſti laborem.

[a] *In vulgata edit. eſt*, qui addit ſcientiam, addit & laborem. *Alij tamen legunt*, dolorem, *vt hic noſter Iſi-* B *dorus, rectiùs. Ita enim Græcè eſt,* καὶ ὁ προστιθεὶς γνῶσιν, προσθήσει ἄλγημα.

[b] *In duobus* CC. *Seguntino, & Toletano eſt:* Hinc etiã Dñs dixit ad eos, qui pro hoc ſeculo cõuertuntur, vt honorem ſacerdotalem adipiſcantur: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

De Monachis, qui curis ſeculi occupantur. Cap. XXI.

HI qui pro Dei timore ſeculo renũtiant, & tamen curis rerum familiarium implicantur: quantò ſe rerum ſtudijs occupant, tantò à charitate diuina ſeipſos ſeparant. Qui ſimul & terrenis parere curis, & C diuinis exerceri ſtudent: vtrunq. complecti ſimul nõ valẽt. Nã duas curas pariter ineſſe pectori humano nõ poſſe: & duobus ſeruientem dominis, vtriq. placere, difficile eſt.

Niſi priùs à ſecretioribus cordis expellatur importuna ſecularium multitudo curarum, anima quæ intrinſecus iacet, nequaquam reſurget. Nam dum ſe per innumeras ſeculi cogitationes ſpargit, ad conſiderationem ſui ſe nullatenus colligit.

Arguitur eorum tepor, qui Deo vacare D volentes, & mundo renũtiant, & curas proprias aſpernantur: ſed dum propinquorum vtilitates procurant, à Dei amore ſe ſeparant.

[a] Vir ſpiritualis ita prodeſſe debet ſuæ propinquitati, vt dum illis gratiam carnis præſtare ſtudet: ipſe à ſpirituali propoſito nequaquã declinet. Multi enim monachorum amore parentum non ſolùm terrenis curis, ſed etiam forenſibus iurgijs inuoluuntur, & pro ſuorum temporali ſalute animas ſuas perdunt.

Interdum ordinata diſcretio eſt, dum negatur proximo quod præſtatur extraneo: vt

vt noueris non prohiberi pietatis officium, ſed negari carnalitatis affectum. Proximis enim carnaliter præſtatur, quod extraneis piè impenditur.

Sicut noſtra nobis non odienda eſt anima, ſed eius carnales affectus odio debemus habere: ita nec parentes odio à nobis habendi ſunt, ſed eorum impedimenta, quæ nos ab itinere recto præpediunt: dum tamē Dominus ita præcepit à nobis parentes odire, ſicut & animas noſtras.

[b] Figuram ſanctorū virorum renuntiantium ſeculo vaccas deſignaſſe allophilorū arcam Dei geſtantes. Nam ſicut illæ pignerum affectibus à recto itinere minimè digreſſæ ſunt: ita & vir mundo renuntians, parentelæ obtentu non debet à bono præpediri propoſito.

a Greg. lib. Moral. 7. c. 17.
b Gregor. lib. 7. Moral. c. 17.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur. CAP. XXII.

MVlti cupiunt conuolare ad gratiā Dei, ſed timent carere oblectamentis mūdi. Prouocat quidem eos amor Chriſti, ſed reuocat cupiditas ſeculi. Qui proinde obliuiſcuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

Quæcumq. mens procellis mundi huius inuolueris, lignum conſcende crucis, vt amari, id eſt tempeſtate huius ſeculi libereris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ ſaluabit, niſi Chriſtus eruerit.

Qui ſeculo renūtiare diſpoſuit, trāſgreſſionis reatu aſtringitur, ſi votū mutauerit. Atrociter enim in diſcuſsione diuini iudicij arguendi ſunt, qui, quod profeſsione ſpōponderant, implere opere contempſerunt.

[a] Mirabiliter cōparatur ſimilitudo à voluptatibus mundi conāti redire ad Deū, retinentibus eum cupiditatibus ſeculi, ei, qui dormitās exurgere conatur, & ſopore ſomni deprimitur. Ille enim ad bonū nouit redire, & voluptatū facibus non ſinitur. Iſte melius eligit vigilare, ſed ſoporis torpore tenetur.

A bono in deterius lapſos ſupra carbones frigidos fieri nigriores, quia per torporem mētis ab igne charitatis Dei extincti ſunt: & per mundi appetitū à luce ſupernæ illu-
A minationis priuati nigredine peccatorum fuſcantur.

Quidam intentionem bonæ operationis metu extingunt inopiæ, nec permittuntur infirma mente deſiderata perficere: & cùm indigere in mundo metuunt, à gloria ſuperna ſemetipſos [b] abſcindunt.

Multis conſiliorum argumentis inſidiatur eis diabolus in acquirendo plurima, qui paucis & modicis vouerant eſſe contenti. Opponit igitur in eorum mentes futuram egeſtatem filiorum, perſuadet habere plura, vnde ſibi egeniſque ſufficiat: quatenus his blandimentis intentionem bonæ deuotionis ſubuertat, atq. in terrenis lucris deceptam mentem reducat.

Multis argumentis inſidiatur Diabolus
B eis, qui renuntiant ſeculo, vt eius ſe iterum amori ſubſternant. Grauiùs autem illos in concupiſcentijs ſeculi ferit, quos poſt renūtiationem ad mundi amorem reduxerit.

[c] Et maximè per cenodoxiam ſubijcit ſibi Diabolus monachum: vt quem per ſeculi amorem retinere non potuit; ab humilitatis culmine ſubtrahat, & per ſuperbiæ tumorem ſibi ſubditum faciat.

Dei ſeruus ſemper fallentis Diaboli præuidere debet inſidias, & magis in bonis ope-
C ribus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat ſemetipſum, ac pereat, cunctaque bona amittat, quæ rectè agendo obtinuerat.

a *Tota hæc ſententia antea deprauatiſsima M. ſſ. ope noſtraq; diligentia eſt reſtituta.*
b *Ita Salm. Gotth.* excedunt; *Tolet.*
c *Græcorum cenodoxia Latinis eſt vana gloria. Caſsianus voce ea frequenter vtitur. Et libr. 11. de ſpiritu cenodoxiæ vanam ſiue inanem gloriam vocat. Eſt apud Paulum etiam huius vocis vſus ad Philippen. 2.* Nihil per cōtentionem, neq. per inanem gloriam. *Nam Græcè ita legitur,* μηδὲν κατ' ἐρίθειαν, ἢ κενοδοξίαν.

D
De Iactantia. CAP. XXIII.

TAm in factis, quam in dictis cauendam eſſe iactantiam: [a] flendam tamen ruinam, qua ſibi quenquam magis, quam Deo placere, & laudem ab hominibus comparare.

Vanus & erroris eſt animus plenus, famā appetere, & ad capiendā terrenā laudē ſtudiū dare. [b] Circūſpice temetipſum homo, nihilque tibi arroges, quæ in te ſunt præter peccatum. Non declinat ad dexteram

qui non sibi,sed Deo tribuit bona,quæ agit: neq. ad sinistrã se vertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentiã non præsumit. Hoc est,quod Propheta ait:hæc via,ambulate in ea,neq.ad dexterã,neq. ad sinistram declinantes.

b Verum est, quod natura expetit delectari in laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in se quisq.laudetur,sicut scriptum est: In domino laudabitur anima mea.

c Sæpè vanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dum in se quis gloriatur, pro eo quòd contemnat ab hominibus laudem.

Quibusdam concessum est tantundem bene agere,& fructum boni operis non habere, quod ipsi sibi auferunt per studium humanæ iactantiæ.

Semper suam aspiciant fœditatem, qui vanæ gloriæ fauores diligunt,& perdidisse bonum opus doleant, quod pro humana ostentatione fecerunt.

d Amator vanæ gloriæ,vnde possit semper laudari,agere non quiescit: & subinde illi vires vanitatis prauus appetitus auget.

e Boni operis inchoatio, non debet citiùs palam ad hominum cognitionem venire: ne dum boni inchoatio humanis oculis reseratur, à virtute perfectionis inanescat cœptio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus messes florentes citò pereunt, germinaq. eorum inutilia fiunt.

f Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio dæmonum immundorum subijciuntur, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas Chaldæis per iactanctiam prodidit, & proptereà perituras per Prophetam audiuit: vt significaret Dei seruum virtutes suas, dum vanæ gloriæ studio prodiderit,perdere,& statim dæmones suorum operũ dominos facere, sicut ille per ostẽtationẽ Chaldæos rerũ suarũ dominos fecit.

g Optima est illa discretio, vt & nota sint opera nostra ad Dei augendam gloriam, & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum, quod agit, qui perfecta humilitate fundatus,nulla iam elatione contingitur. Nam qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat,ne forte,quod egerit,perdat.

Interdum viri sancti,dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tangũtur elationis suæ cõscij actionis iustitiæ:sed ab huius subreptionis malo humilitatis cõpũctione purgãtur.

Viri Sancti nonnunquam quosdam de se audientes instruunt, & tamen in his alta se consideratione custodiunt:ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitu demergantur.

Quidã per incautam virtutum iactãtiam relabuntur ad vitia: & quidam,dum vitiorum impulsum frequenter plangũt, de ipsa infirmitate per humilitatem validiùs conualescunt.

Plerumque vtile est arrogantibus deseri à Deo,quatenus suæ infirmitatis conscij ad humilitatem redeant, & humiles post casum existant.

Nonnulli falsa opinione arrogantiæ se esse perfectos existimãt,dum non sint: qui obortis tentationibus innotescunt.

Tantò quisq́ fit veritati vicinior, quantò se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est, quæ Deo hominem iungit.[h] Cæterum iactantia oculos,quibus Deus videri poterat,claudit.

Sicut,Solis radius dum conspicitur, acies oculorum hebetatur:sic & qui immoderatè altiora scrutatur,ab intentione veri obtunditur.

Sicut aquila ex alto ad escas collabitur:sic homo de alto bonæ cõuersationis per carnalẽ appetitum ad inferiora demergitur.

a *Gotthus. C. Toletan.* Cauendam esse iactantiam, flenda est tamen ruina,sibi quemquã magis,quàm Dño placere,& laudem ab hominibus comparare.

b *Gregor.lib.16.Moral.c.15.*

c *August.lib.Confess.9.c.58.*

d *Greg.lib.8 Moral.c.3.*

e *Sic Goth.lib.& apud Greg.lib.Moral.c.8.35.*Idcirco innotescere citiùs non debet in alijs.

f *Gregor.ibidem.*

g *Greg.ibid.c.30.*

h Ex *Gotthicis duobus & alijs quibusdam CC. hæc verba adduntur:*iactantia oculos, quibus Deus videri poterat, claudit. *In nullo tamen excuso sunt, neq; in aliquot m.ss. verumtamen à Gregorio esse videntur lib.24. Moral.c.*28.Sic quippe in mente, *inquit*, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

De Hypocrisi. CAP. XXIIII.

HYpocrita [a] verba sanctorũ habet, vitã non habet: & quos per sermonem doctrinæ genuerit,non fouet exemplis,sed deserit:quia quos verbo ædificat,vita & moribus destruit.

b Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse quærunt,sed tantùm videri cupiunt.Hi mala agũt,& bona profitentur.

Per

A Per ostentationem quippe boni apparent, per actionem vero mali existunt.

[c]Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio vero & hypocrisis non committitur, nisi à malè astutis per calliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere.

Sancti non solùm gloriam supra modum suum omnino nō appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta tegentes ante oculos hominum, quadā innocentię sanctitate se vestiunt, vt venerentur.
B Quibus bene diuina voce dicitur: Væ vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparēt hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate.

Dupliciter damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostēdunt quod non sunt.

Non semper latent hypocritæ, nam etsi in principio sui quidam non pateant, prius
C tamen quàm vita eorum finiatur, quàm simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerum permanet: nā quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt: dum posint, & in occultis agere, vnde iustificentur. Hi enim meliores sunt hypocritis, eo quòd malisint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ vero in occulto mali sunt; & bonos se palàm ostendunt.

Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat dicente Salomone, Noli arguere derisorem, ne ode-
D rit te.

[a] *Totum hoc caput legitur ad verbum in libro de conflictu vitiorum, & virtutum.*

[b] *Hypocrita hoc sonat Latinis, quod simulator Greg. lib. 18. cap. 7. in illud Iob c. 27.* Quæ enim est spes hypocritæ. *Hypocrita (inquit) Latina lingua dicltur simulator; iustus esse non appetit, sed videri. August. lib. 1. de serm Domini in monte c. 3. eleganter, vt omnia:* Sunt enim hypocritæ simulatores, tanquam pronuntiatores personarum alienarū, sicut in theatricis fabulis, *vocatur ab eodem fictus.*

[c] *Ex hac sentētia apertè colligo illud quod sæpe mihi persuasi: non solum à D. Greg. sententias esse desumptas, sed etiā ab alijs patribus maximè verò à D. August. tota hæc sententia est in libello enim de conflictu vitiorum & virtutum sic habetur:* Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisis non committuntur nisi à malè astutis, per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum cælare, & non veram sanctitatem obijcere: Sancti non solum gloriam supra modū omnino non appetunt, sed hoc ipsum videri refugiunt, quod esse merentur, &c. *Eadem etiam ferè dicuntur à Greg. lib. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Iob c. 36.* Simulatores & callidi prouocant irā Dei: Cum simulatores diceret, *inquit*, aptè subiūxit: & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congruè simulare non possunt. Sūt enim nonnulla vitia, quę etiam à sensu tardioribus facilè perpetrantur, *&c. Et insi.* Hæc itaque simplicibus minimè congruunt: quia si congruunt, iam simplices non sunt. *Et lib. 18. Moral. cap. 4.* Refugiunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum, super inducta quadam innocētiæ honestate se vestiunt, vndè rectè per Euangelium voce nostri Redēptoris increpantur: cum eis dicitur; Væ vobis hypocritæ; quia similes facti estis sepulcris dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni spurcitia. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate. *Vnde constat D. Greg etiam à D. Aug. sententias accepisse Isidorum porrò nostrum ab vtroque.*

De Inuidia. Cap. XXV.

Liuor [a] alieni boni suum punit auctorem. Nam vnde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

[b] Homines prauè viuentes sicut de bonorum lapsibus gratulantur: ita de eorum recte factis, bonique perseuerantia confunduntur.

Inuidus membrū est Diaboli, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum, sicut & superbus membrum est Diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: & ipse est rex, super omnes filios superbiæ.

Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium inuidiæ malum, sola miseria caret inuidiâ, quia nemo inuidet misero, cui re vera nō liuor obijcitur, sed sola misericordia adhibetur.

Multi, & bonos imitari nolunt, & de bonorū profectibus inuidiæ liuore tabescunt. Quo fit vt nec illi corrigantur à malo suo, sed per inuidentiam deteriorentur, vt bonos à recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

Quando malos boni proficere vident, nō scandalizentur: sed, quem sint finem habituri, maximè cogitent.

Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod beato Iob Satã præstitit. Nam dum ęmulatur prosperitatibus cõmouit aduersa, sed dum credidit eum Diabolus posse prosterni, inde eius aucta sunt merita, atq. inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

[c] Ita requirũt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicut quærebant ostium Sodomitæ, quo domum Lot nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi, parietes videbant, ostiũ, non inueniebant. Non aliter inuidendo inuidi, velut parietem, virtutes dissimulant, vitia verò perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

[a] *Greg. lib. Moral. 5. c. 32.*
[b] *Ex Greg. lib. Moral. 29. c. 3.*
[c] *Gregor. lib. 6. Moral. c. 13.*

De Simulatione. Cap. XXVI.

FRaudulentiæ [a] genus in modum pharetræ subtiliter insidiarum sagittas celat, vt falsam faciat securitatem, decipiatque callidè eum, contra quem molitur occultè.

Cauendus est inimicus qui manifestus est, sed magis ille, qui videri non potest. Facilè enim vincimus, quæ videmus, quæ autem non videmus, difficilè à nobis expellimus.

Rarò nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lædant. Magis enim insidijs nostrorum, quàm aliorum periclitamur.

Latet sępe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor bonitatem simulat, quousque fallendo decipiat.

[a] *Tota sententia alludit ad illud Psalm. 10.* Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. *Vbi legit Aug.* in obscura luna rectos corde. *Et philosophatur ibi de Lunæ lumine, an habeat à se, quòd dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pilæ sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole illustretur. Alius locus psalmi est, ad quem hic Isidorus allusisse videri potest. Is est psalm 63.* Quia exacuerũt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. *Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.*

De Odio. Cap. XXVII.

NOn hominem sed vitia odio habenda. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui
A odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum seruant.

A regno enim Dei se separant, qui semetipsos à charitate dissociant.

Sicut mater Ecclesia prauè ab hominibus hæreticis premitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscunq. inimicos sustinemus, reuertentes materna imitatione amplecti statim debemũs.

Citò est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

Non enim posse peccata dimitti ei, qui
B in se peccanti debita nõ dimittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori à se indulgeri ostendit, quantum alterutrum vnusquisq. in se offenso indulget.

Quidam de suis fidentes meritis pigrè in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non
C est paratus ad veniam: dum potius hęc magna sit culpa, quando tardiùs relaxantur fraterna delicta.

Qui fratrem sibi tardiùs reconciliat, Deũ sibi tardiùs placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quærit, qui cito placari in proximum negligit.

De Dilectione. Cap. XXVIII.

DVo sunt erga dilectionem proximi cõseruãda: vnum, ne malum quis inferat: alterum, vt bonum impendat. Primum, vt
D caueat lædere: sequenter vt discat præstare.

Amicitia est animorũ societas. Hæc quippe à duobus incipit. Nam minus quàm inter duos dilectio esse non poterit.

[a] Antiqui dixerunt de societate duorũ, vnam esse animam in duobus corporibus, propter vim scilicet amoris, sicut in actibus Apostolorum legimus. Erat illis cor vnum, & anima vna. Non quia multa corpora, vnã habebãt animam; sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vnum omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

Amicitia & prosperas res dulciores facit, & aduersas communione temperat, leuioresq. reddit: quia dũ in tribulatione amici conso-

consolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

Tunc verò amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui vero pro se amicũ diligit, insipienter eum amplectitur. Multũ in terra demersus est, qui carnaliter hominem moriturum plus diligit, quàm oportet. Qui enim intemperãter amicũ amat pro se magis illũ, quã pro Deo amat. Quantũ ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tantò perniciosus, qui eũ pro seipso amplectitur.

A Pleruną. diligit in alio homo quod odit in se, vt pote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignauiam, & tamen odimus, quia ignaui esse nolumus. Sic lapides equos & cætera, quæ licet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

B

[a] *Aug. lib. de amicitia c. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess 6.*

De fictis amicitijs. Cap. XXIX.

Citò per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur vtrùm persona, an fœlicitas diligatur.

Sæpe per simulationem amicitia colitur, vt qui non potuit apertè decipere, decipiat fraudulenter.

Tunc quisq. magis fit pietati iustitięque diuinæ cõtrarius, quando despicit amicum aliqua aduersitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percussionem proximi crudelis existit: veluti actum est inter Lazarum vlcerosum diuitemq. superbũ. Per aduersa igitur, & prospera comprobatur, si vtiq. verè diligatur Deus & proximus: nam dum aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despicit quem se diligere simulauit.

C

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur, vbicunq. enim se verterit tempus, illa firma est.

Rari sunt amici, qui vsque ad finem existant chari. Multos à charitate, aut aduersitas temporis, aut contentio quælibet actionis auertit.

D

Sæpe per honorem quorundam mutantur & mores: & quos ante cõglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

De amicitia ex munere orta. Cap. XXX.

Inter veros amicos amicitia ex beneuolẽtia oritur, inter fictos beneficio adiũgitur. Non sunt fideles in amicitia, quos munus, non gratia copulat. Nam citò deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspẽso dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil quærit ex rebus amici, nisi solam beneuolentiam, scilicet vt gratis amet amantem.

Pleruną. amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur: vt sit per quem quisque, quod desiderat, consequatur. Ille autem eã veraciter quærit, qui nihil egendo eã appetit. Nam illa ex inopia breuis est & fucata: ista pura atque perpetua.

De malorum concordia. Cap. XXXI.

Amicitia in rebus tantùm bonis habenda est: nam qui ea in malo vtuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optãdum est, vt boni pacem habeant in inuicem: sic optandum est, vt mali inuicem sint discordes. Vnanimitatem quippe malorum bonorum esse cõtrariam [a] Paulus Apostolus adprobat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse conspexit. Inde & in lege mare rubrum, hoc est concordia malorum hominum diuiditur, vt electorum via tendẽs ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorũ, si mare, hoc est, vnitas non diuidatur iniquorum.

[a] *Act. 23. Exod. 14.*

De correptione fraterna. Cap. XXXII.

Non debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus seruit. Improbum est enim arguere quenquã in alio, quod adhuc reprehendit in semetipso.

[a] Qui veraciter fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ vtilitati studeat, vt eũ, quem corripere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte & ipse subijciatur tentationi.

Sicut viri spirituales alieni peccati emẽdationem expectant; ita proterui delinquẽtibus

tibus deridendo insultant, & quantum in A ipsis est, eos insanabiles putant: nec declinant cor ad compatiendi misericordiam, sed superbientes detestantur, atq. blasphemant.

Nonnunquam accidit, vt inter amicos aliqua redargutionis enutrita discordia maiorem postea charitatem parturiat: vt potè dum corriguntur ea, quæ displicere in amico videntur, & hoc quidem primũ non sine quadã ęmulatione admonitus suscipit, sed correptus postmodùm gratias agit. At contra multi pro parua læsione vim charitatis rescindunt, & ab amore dilectionis se se perenniter retrahũnt. B

[b] Pleriq. correptionem suam officiũ charitatis existimant. Plerique verò hoc ipsum, quòd ex charitate corripiuntur, ad iniuriæ contumeliam trahunt. Vnde occurrit, vt ex eo deteriores efficiantur, per quod emendari obediendo potuerunt.

Salubriter accipiunt iusti, quotiẽs de suis excessibus arguuntur. Superflua autem est humilitas eorũ, qui se gessisse accusant, quæ non admiserunt. [c] Qui vero sine arrogãtia bona facta sua pronuntiat, proculdubio nequaquam peccat.

Est quorundam excusatio peruersorum, qui, dũ pro suis facinoribus arguuntur, verba iustorum pro censura declinanda abijciũt: seruantes se diuino iudicio, quo puniendi sunt duriùs, dum temporaliter contemnunt iudicari se ab hominibus. C

Iniquis molesta est veritas, & amara disciplina iustitię: nec delectantur nisi placentiâ propriæ imbecillitatis: iniustitiæ fœcundi, & steriles veritati: cæci ad contuendam lucem, & oculati ad tenebrarum aspiciendũ errorem.

Corda reproborum lubrica sunt ad malè consentiendum & fluxa, ad benè consentiendum durissima. D

[d] Probat Salomon & iusti emendationẽ correpti, & stulti obstinationem admoniti, dicens: Doce iustum, & festinabit accipere. De stulto autem ait: Qui erudit derisorem, ipse sibi facit iniuriam.

Nonnullos tãtæ esse prauitatis homines, qui dum ipsi à malo corrigi negligũt, correctorũ vitam falsa criminatione detrectant: & ad sui sceleris solatium vsurpãt, si vel falso compererint, quod ad infamiam bonorũ obijciant, sicut est illud ex Salomone: [e] Bona in malum conuertit impius, & in electis imponit maculam. Væ autem illi, qui & suã renuit vitam corrigere, & bonorum nõ desinit detrectare.

Plerique mali similes sibi in malum defendunt, & patrocinio suo prauos cõtra correptionem bonorum suscipiunt, ne vnde displicẽt emendentur: adijcientes in se aliena delicta, vt non tantùm de suis malis, sed etiam de aliorum facinoribus puniantur, quorum peccata defendunt.

[a] *Gregor. lib. Moral. 23. c. 8.*
[b] *Greg. lib. 10. Moral. c. 3.*
[c] *Greg. lib. 1. sup. Ezech. Homil. 7.*
[d] *Gregor. lib. Moral. 10. c. 3.*
[e] *Vulgata editio habet.* Bona enim in mala conuertens insidiatur, & in electis imponit maculam. *Est verò locus Ecclesiastici 11.*

De Præpositis Ecclesiæ. CAP. XXXIII.

VIr [a] Ecclesiasticus, & crucifigi mundo per mortificationem proprię carnis debet: & dispensationem Ecclesiastici ordinis, si ex Dei voluntate prouenerit, nolens quidem, sed humilis gubernandam suscipiat.

Multis intercipit Satanas fraudibus eos, qui vitæ, & sensus vtilitate præstãtes præesse, & prodesse alijs nolunt: & dum eis regimen animarum imponitur: renuunt, cõsultius arbitrantes [b] ociosam vitam agere, quã lucris animarum insistere. Quod tamẽ decepti agunt per argumentum Diaboli fallẽtis eos per speciem boni, vt dum illos à Pastorali officio retrahit, nequaquã proficiant, qui eorum verbis atque exemplis instrui poterant.

[c] Sancti viri nequaquam occupationum secularium curas appetunt, sed occulto ordine sibi superimpositas gemunt. Et quamuis illas per meliorem intentionem fugiãt: tamen per subditam mentẽ portant. Quas quidem summopere si liceat vitare festinant: sed timentes occultam dispensationem Dei suscipiunt quod fugiunt, exercent, quod vitare noscuntur. Intrant enim ad cor, & ibi consulunt, quid velit occulta voluntas Dei: seseque subditos debere esse summis ordinationibus cognoscentes, humiliant ceruicem cordis iugo diuinæ dispensationis.

[a] *Gregor. lib. curæ Pastor. par. 2. cap. 5. & 6. & lib. 5. Moral. cap. 2.*
[b] *Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxiam epist. 81.* de

de his qui blandiente desidia regimen Ecclesiæ respuūt. Nec vestrum otium, *inquit*, necessitatibus Ecclesiæ præponatis. *Idem habet contra Faustum li. 32. c. 10.* Qui electus, *inquit*, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi renuit, ab Ecclesia meritò digneq. contemnitur. *Idem Greg. lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyriacum Episcopum.* Si is, qui valet, omnipotētis Dei oues renuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. *Vide Gregor. etiam Pastor. curæ part. 1. c. 5. De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiunt.*

[c] *Greg. lib. Moral. 5. c. 3.*

De indignis præpositis.
Cap. XXXIIII.

Non [a] sunt promouendi ad regimen Ecclesiæ, qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est, quòd præceptum est Dauid non ędificare visibile templum, quia sanguinū vir: belli frequētia esset. Qua figura illi spiritualiter admonētur, qui vitiorum adhuc corruptioni sunt dediti, ne templū ædificent: hoc est Ecclesiam docere præsumant.

Nō debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectos tramite vitæ melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantùm pręficitur, vt subditorum culpas corrigat, & ipse vitijs seruiat.

Qui regimen sacerdotij contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quòd si non discrepat, humiliter ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippe culpæ geminat, si quisq. cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictū, si enim susceptū regimen Ecclesiastici ordinis retentem, criminis conscius timore concutior: si deserā, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius reformido: vndique miser metuo, & in tanto rei discrimine quid sequar ignoro.

Vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis, quantò priusquam caderet maioris erat virtutis. Præcedentium namq. magnitudo virtutum crescit ad cumulum sequentium delictorum.

Plerique sacerdotes suæ magis vtilitatis caussa, quā gregis præesse desiderant: nec vt prosint, præsules fieri cupiunt: sed magis vt diuites fiāt, & honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro pastorali regimine, sed pro solius honoris ambitione, atq. abiecto opere dignitatis, solam nominis appetunt dignitatem.

[b] Dum mali sacerdotes Deo ignorante non fiant, tamen ignorātur à Deo, ipso per Prophetam testante: Principes extiterunt, sed non cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est, nam Deus omnia nouit.

[a] *1. Paralip. 17. ita interpretatur Greg. in Explic. 4. Psal. pœnit. in illud:* Tunc acceptabis sacrif.

[b] *Greg. par. 1. Pastor. curæ c. 1. Oseæ 8.*

De indoctis præpositis.
Cap. XXXV.

Sicut [a] iniqui, & peccatores ministeriū sacerdotale assequi prohibentur: ita indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis vitam bonorum corrūpunt: isti sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quid enim docere potuerunt, quod ipsi non didicerunt? Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præsulum vitæ non congruit subiectorum. Cæcus enim si cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.

Sacerdotes indoctos per Isaiam Prophetā ita Dominus improbat: ipsi, inquit, pastores ignorauerunt intelligētiam. Et iterum: speculatores cæci omnes, id est, imperiti Episcopi, nescierunt, inquit, vniuersi, canes muti non valentes latrare, hoc est, plebes commissas non valentes resistendo malis per verbum doctrinæ defendere.

[a] *Greg. par. 1. Past. cur. c. 1.*

De doctrina, & exemplis præpositorū.
Cap. XXXVI.

Tam doctrina, quàm vita clarere debet Ecclesiasticus doctor. Nam doctrina sine vita arrogantem reddit: vita sine doctrina inutilem facit.

Sacerdotis prædicatio operibus confirmāda est, ita vt quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est enim illa doctrina, quam viuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est, quàm si bonum quod quisque sermone prędicat, explere opere negligat. Tūc enim prædicatio vtiliter profertur, quando efficaciter adimpletur.

Vnusquisq. doctor & bonæ actionis, & bonæ prędicationis habere debet studium, nam alterum sine altero non facit perfectū: sed præcedat iustus benè agere, vt sequenter posit benè docere.

Omnis

[a] Omnis vtilis doctor plebibus subiectis ita se præstare debet, atq. insistere doctrinę, vt quantò claret verbo, tantò clarescat & merito. Nã quod Apostolus Timotheo pręcipit cum omni imperio docere: non hortatur ad tumorem superbiæ, sed ad bonę vitę auctoritatem: videlicet, ne libertatem perderet prædicandi, si bene doceret, & malè viueret. Vnde & Dominus: Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & sic docuerit, minimus erit in regno cælorum. Vides quod auctoritate magisterij caret, qui quod docet, non facit.

[b] Sicut in numismate metallum, figura, & pondus inquiritur: ita in omni doctore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrũ, per pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepauerit non metallum, sed terra erit.

a *Greg. lib. Moral. 23. c. 7. 2. ad Timoth. 4.*
b *Videtur hæc ex Cass. collat. 1. cap. 20. de probabili trapezita.*

De his qui bene docẽt, & malè viuũt. Cap. XXXVII.

INterdum doctoris vitio etiam ipsa verax doctrina vilescit: & qui non viuit, sicut docet, ipsam, quam prædicat, veritatem contemptibilem facit.

[a] Arcus peruersus est lingua magistrorũ docentiũ bene, & viuentium malè. Et ideò quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt, dum suam prauã vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

[b] Qui diuina prædicant, & ex eiusdem prædicationis dignitate viuere minus curant, habẽtes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruẽs opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Qui bene docet, & male viuit, tanquam æs aut cymbalum sonum facit alijs, ipse tamen sibi manet insensualis.

Qui bene docet, & malè viuit, quod docet bene, viuẽtibus proficit: quod verò malè viuit, seipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè se agit, vt sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & alijs vtile est: indignè autem viuens, alijs quidem vtilis est loquẽdo: se autem interficit prauè viuendo; ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod vero viuit in eo, id est, sacrum ministerium, quod est vitę, alienum est.

[c] Qui benè docet, & malè viuit, videtur vt cereus alijs, dum bona exponit, lucẽ præstare: se verò in malis suis consumere, atq. extinguere.

Qui bene docet, & malè viuit, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris miscere, veritatem mendacio mutare.

a *Exponit illud psalm. 77.* Conuersi sunt in arcũ prauum: *Vbi Gregor. lib. Moral. 27. c. 27.* Peruersum. *Ex quo etiam Isidorus huius sententiæ sensum & verba accepit.*
b *Gregor. ibid. c. 20.*
c *Sic est in plerisque m. ss.*

De exemplis prauorum sacerdotum. Cap. XXXVIII.

SÆpe per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irrẽpit, & mors ad plebes pertransit: scilicet, vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

Pleriq. sacerdotes, & clerici prauè viuẽtes forma cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunque exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationẽ sine dubio reddituri sunt.

Ex carnalium præpositorum exẽplo, plerunq. fit vita deterior subditorum, & plebis merito fiunt tales sacerdotes, qui exẽplo deteriore populum destruant, non ædificent. Ex merito enim plebis nonnunquã Episcopi deprauãtur, quatenus procliuiùs corruãt, qui sequuntur.

Capite languente cætera corporis membra inficiũtur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Caput enim languidum doctor est agẽs peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente pestifer languor ad plebes subiectas transfertur.

[a] Deteriores sunt qui siue doctrina siue exemplis, vitam moresq. bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædiaq. diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos, sed tamen, quę nostra sunt, auferunt: corruptores verò morum propriè nos ipsos decipiunt, quo-

quoniam diuitiæ hominum mores eorum sunt. Multùm ergò distant damna morum à damnis temporalium rerum: dum ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

[a] *Locus erat in excusis deprauatus* qui sine doctrina, sine exemplis, *quem nos ex fide m ss. emendauimus.*

De præpositis carnalibus. *Cap. XXXIX.*

PRouidentia [a] plerunq. diuini consilij ordinantur præpositi, mũdana & exteriora sectantes: vt dum temporalibus rebus se totos impendunt, spirituales tutiorem vitam B contemplationis exerceant: quia duræ sunt quietè viuere volentium sarcinæ curarum Episcopalium. Prouidet sæpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: vt dum hi exteriora sine tædio procurãt, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiãt. Dei ergo ordinem accusant, à quo instituũtur, qui Episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositione ob iniurias mundi ferẽdas, & turbines quosdam C instituі Episcopos secularibus curis insistentes: vt hi qui interiùs superna desiderant, nullo terreno obsistente negotio, liberiùs hoc, quod amant, intendant. [b] Non est itaque iudicandus à plebe rector inordinatus; dum magis nouerint populi, sui fuisse meriti peruersi regimen suscepisse põtificis. Nã pro meritis plebium disponitur à Deo vita rectorum, exemplo Dauid peccantis ad cõparationem principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

[c] Sententia damnantur Cham filij Noë, D qui suorum præpositorum culpas in publico produnt: sicut Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri Sẽ meritũ, & Iapheth, qui reuerẽter operiunt, quæ patres suos excessisse cognoscunt: si tamen patrum facta non diligant, sed tantùm operiant, nec imitentur. Nam sunt, qui præpositos suos peruersè iudicant, dum terrenis studijs eos plus viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de spiritualibus cogitauerunt.

[d] Rectores ergò à Deo iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exẽplo Domini, qui per se vendentes columbas, & nummulariorum mensas proprio euertit flagello, & proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos discernit.

[e] Quòd si à fide exorbitauerit rector, tunc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quã distringendus à plebe est.

[a] *Hæc sententia non facilè intelligitur, nisi legas Gregorium lib. Moral. 25. cap. 16. vnde desumpta est & velut in compendium redacta.*
[b] *Gregor. vbi supra cap. 14.*
[c] *Gregor. vbi sup. c. 16.*
[d] *Gregor. vbi supra cap. 14.*
[e] *Gregor. vbi supra.*

De iracundis doctoribus. *Cap. XL.*

IRacundi doctores per rabiẽ furoris disciplinæ modum ad immanitatem credulitatis conuertunt: & vnde emendare subditos poterant, inde potiùs vulnerant.

Ideò sine mensura vlciscitur culpas præpositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis nõ colligitur in amorẽ vnius deitatis. Mens enim soluta in diuersis, catena charitatis non astringitur, sed malè laxata, malè ad omnem occasionẽ mouetur.

De superbis doctoribus. *Cap. XLI.*

BOnus [a] doctor & rector est, qui & in humilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit in superbiam.

Elati autem pastores plebes tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

Multi sunt, qui in verbo doctrinæ nõ humiles, sed arrogantes existunt: quiq. & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annuntiant.

Multi sunt, qui non ex consulto ædificandi: sed ex tumore superbiendi docent: nec, vt prosint, sapientes sunt, sed, vt sapientes videantur, docere student.

Est imitatio praua arrogantium sacerdotum, per quã imitantur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligũt charitatis affectione: videri volunt rigidi seueritate, & formã humilitatis præstare nequeunt: vt magis terribiles, quàm mites aspiciantur.

[b] Superbi doctores vulnerare potiùs, quã emen-

emendare norunt Salomone, atteſtante: in ore ſtulti virga ſuperbiæ: quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter neſciunt.

Bene alieni peccati curanda vitia ſuſcipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conſcientia facit. Cæterùm qui delinquentem ſuperbo vel odioſo animo corripit, nõ emẽdat; ſed percutit. Quidquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor eſt, non dilectio corrigentis.

a *Gregor. 24. c. 19. 21. & 22.*
b *Greg. lib. 24. Moral. c. 9. Prouerb. 14.*

De humilitate præpoſitorum. *Cap. XLII.*

QVi [a] præficitur ad regimen, taliter erga diſciplinam ſubditorum præſtare ſe debet, vt non ſolũ auctoritate, verum etiam humilitate clareſcat. Sed tamẽ ita erit in eo virtus humilitatis, ne diſſoluatur vita ſubditorum in vitijs: atq. ita auctoritas aderit poteſtatis, ne per tumorem cordis ſeueritas exiſtat immoderationis. Hæc eſt enim in Dei ſacerdotibus vera diſcretio, qua nec per libertatem ſuperbi, nec per humilitatẽ remiſsi ſunt. Hinc eſt quòd ſancti cum multa conſtantia redarguerunt etiam principũ vitia, in quibus cùm ſumma eſſet humilitas, loco tamen neceſſario liberè tranſgreſſores iuſtitiæ increpabant.

Aliquando etiã ſubditis nos oportet animo eſſe humiliores, quoniam facta ſubditorum iudicantur à nobis, noſtra verò Deus iudicat.

Agnoſcat Epiſcopus ſeruum ſe eſſe plebis, non dominum; verum hoc charitas, nõ conditio exigit.

a *Gre. lib. Moral. 26. c. 19. & Paſt. curæ par. 2. c. 6.*

De doctrinæ diſcretione. *Cap. XLIII.*

NOn omnibus vna eademq. doctrina eſt adhibenda: ſed pro qualitate morum, diuerſa exhortatio erit doctorum. Nã quoſdam increpatio dura, quoſdam vero exhortatio corrigit blanda.

Sicut periti medici ad varios corporis morbos diuerſo medicamine ſeruiũt, ita vt iuxta vulnerũ varietates medicina diuerſa ſit: ſic & doctor Eccleſiæ, ſingulis quibuſq.

A congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuiq. oporteat, pro ætate, pro ſexu, ac profeſsione annuntiabit.

Non omnibus ea, quæ clauſa ſunt, aperiẽda ſunt. Multi ſunt enim, qui capere nõ poſſunt, quibus ſi indiſcretè manifeſtentur, ſtatim aut detrahunt, aut negligunt.

Prima quippe prudentiæ virtus eſt, eam quam docere oporteat æſtimare perſonam. Rudibus populis ſeu carnalibus, plana, atq. communia, nõ ſumma atq. ardua prędicanda ſunt: ne immenſitate doctrinę opprimãtur potiùs, quàm erudiantur. Vnde & Paulus Apoſtolus ait: nõ potui vobis loqui quaſi
B ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cæleſtibus, nec terrena conuenit prædicare, ſed mediocriter, vt initia eorũ moreſq. deſiderant, edocere.

[b] Coruus, dum ſuos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, ſed tantundẽ attendit donec paterno colore nigreſcant, & ſic illos frequẽti cibo reficit: ita & Eccleſiæ doctor ſtrenuus, niſi eos, quos docet, viderit ad ſuam ſimilitudinem pœnitentiæ cõfeſsione nigreſcere, & nitore ſeculari depoſito, lamẽtationis habitum de peccati recordatione
C induere: vt pote adhuc exterioribus hoc eſt carnalibus, non aperit intelligentiæ ſpiritualis profundiora myſteria, ne dũ audita non capiunt, prius incipiant contemnere, quàm venerari, mandata cæleſtia.

Aliter eſt agendum erga eos, qui noſtro committuntur regimini, ſi offendunt, atq. aliter cum his, qui nobis commiſsi nõ ſunt: qui ſi iuſti ſunt, venerandi ſunt: ſi verò delinquunt, pro ſola charitate, vt locus eſt, corripiendi ſunt: non tamen cum ſeueritate, ſicut hi, qui nobis regendi commiſsi ſunt.

[c] Prius docendi ſunt ſeniores plebis, vt
D per eos infrapoſiti faciliùs doceantur. Vnde & Apoſtolus: Hæc, inquit, commenda hominibus fidelibus, qui idonei ſunt & alios docere.

[d] Ingenium boni doctoris eſt incipientis à laudibus eorum, quos ſalubriter obiurgatos corrigere cupit: ſicut Apoſtolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni eſſent. Ille verò indiſcretè loquitur, qui ſic vtraq. omnibus loquitur, vt omnibus vtraq. conuenire videantur.

[a] *Gregor. lib. Past. curæ in prolog.*
[b] *Aristoteles lib. 6. de hist. animal. cap. 5. & Gregor. lib. 30. Moral. cap. 8. vbi exponit illud Iob. cap. 35.* Quis preparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deũ, clamant vagantes, eò quod nõ habeât cibos? *Et illud Psal. 146.* Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum; Affirmant eos diuinitus nutriri, dum, veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negligũtur, Ferunt preterea muscarum alimento, quæ sese clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. *Idem Chrysostomus, Euthimius, alij.*
[c] *Greg. ibid. 2. ad Timoth. 2.*
[d] *Greg. 3. part. cur. Past. admonit. 18.*

De silentio doctorum. CAP. XLIIII.

PRo malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis [a] tribuitur sermo doctori.

In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, vt modo pro culpa plebis auferatur sermo doctoris: modo vero pro [b] vtilib. meritis tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen fit iuxta meritum populorum.

[c] Non omnia tempora congruunt doctrinæ secundum Salomonis sententiam dicẽtis: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum [d] incorrectibilem iniquitatem nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

Interdum doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentes conticescunt à docendo, quia non est, qui audiat, testante Propheta: Ciuitates Austri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest & dissimulat, verum est, quòd consensum erroris alieni habeat.

Pleriq. sancti doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorem spiritus, quo aguntur, ferre nõ sustinentes, iterum in increpationem prosiliunt iniquorum.

[a] *Sic rectè pleriq. m. ss. Gregor. lib. Moral. 30. c. 18. Vnde hæc sententia desumitur:* Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

A [b] *Ita Gotthici libri* pro vtilitate audientiũ merito tribuatur *alij m. s.* pro vtilitate audiẽtis *vnus Sal. Ecclesia.*
[c] *Gregor. ibid. Eccles. 3.*
[d] *Ita Gotthici,* incorrectibilem *alij.*

De præbenda sacerdotali protectione in plebe. CAP. XLV.

QVibus [a] docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum vsq. iustitiæ peruenire, cum dicit: Super montẽ excelsum ascende, qui euangelizas Sion, scilicet, vt ita præemineat merito, sicut & gradu. Sequenter, ne forte debeat à docẽdo timore restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Ieremiæ ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum: vnde apparet, quia & non timere, dei donum est.

B

Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pauescit, graui mulctatur culpę sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis veritatem occultant, & à bono opere, vel à iustitiæ prædicatione, rei alicuius formidine, aut potestate terrente auertuntur. Sed heu, proh dolor, inde metuunt, quia vel amore rerum seculariũ implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

C

[b] Multi præsules Ecclesiarum timẽtes ne amicitiam perdant, & molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur: nec pertimescũt de seueritate reddendæ rationis, pro eo quòd conticescunt de plebibus sibi commissis.

D

Quãdo à potẽtibus pauperes opprimũtur, ad eripiẽdos eos boni sacerdotes protectionis auxiliũ ferũt: nec verentur cuiusquã inimicitiarũ molestias, sed oppressores pauperũ palã arguunt, increpant, excõmunicant: minusque metuũt eorum nocendi insidias, etiamsi nocere valeant: bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus.

Sicut peruigil pastor contra bestias, oues custodire solet: ita & Dei sacerdos super gregẽ Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet, ne potẽtioris cuiusque cupiditas vitã pauperũ inquietet. Praui autem pastores non habent curam de

de ouibus, sed sicut legitur in Euangelio de mercenarijs, vident lupum veniẽtem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

a Ex Gregor. epist. ad Iohan. Constant. lib. indict. 9. Isa. 40. vide Gregor. super Ezech. homil. 11.
b Greg lib. 29. Moral. c. 6. & part. 2. Past. cura c. 4.

De Disciplina sacerdotum in his, qui delinquunt. Cap. XLVI.

SAcerdotes [a] pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes nõ erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino per Prophetam: Speculatorem dedi te domui Israël. Si non fueris locutus, vt se custodiat impius à via sua, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non, vt oportebat, redarguit.

Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, & sagaci sollicitudine vnumquemq. probare: iuxta testimonium Domini ad Ieremiam loquentis: probatorem inquit, dedi te in populo meo [b] robusto, vt scias probare vias eorum.

Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectorum, vt emendatos lucrifacere posint. Sicut autem peccatorẽ conuenit argui: ita iustum non exulcerari.

Sacerdotes curam debent habere de his qui pereũt, vt eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

Atrociter arguuntur, qui decipiẽdo peccantes, non solum non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente Propheta: Et erunt, qui beatificant populum istum, seducentes, & qui beatificantur, præcipitati.

Atrociter iterum arguuntur, qui peccãtem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquã propriũ ingemiscũt. De talibus per Isaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immũdus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardẽs tota die: Inde est, quòd & Apostolus omnibus omnia factus est, nõ imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet vt ita vitia aliena fleret, quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

Boni pastores populi debent delicta deflere, & totos se planctibus tradere, imitantes Ieremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non actione commissi.

Nonnulli præsules gregis quosdã pro peccato à communione eijciunt, vt pœniteat, sed quali sorte viuere debeant, ad melius exhortando non visitant. Quibus congruè sermo diuinus increpans comminatur: Pastores qui pascitis populum meũ, vos dispersistis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiã studiorum vestrorum.

Bonorum studia sacerdotum multa diligentia etiam parua plebis facta perquirunt, vt dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de maioribus malis cautos sibi subiectosq. ac sollicitos faciant.

[c] Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò, ne irrepant, medicinæ obiecto quadam pręscientia antecedũt: ita & doctores boni, sic ea, quæ malè acta sunt, resecant: vt ea quæ admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente præueniant.

Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acriùs necesse est, vt arguatur. Cum dolore enim abscindenda sunt, quæ leniter sanari non possunt.

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est: vt vulnus quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

[d] Manifesta peccata nõ sunt occulta correptione purganda. Palã enim sunt arguendi, qui palàm nocent: vt dum aperta obiurgatione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerunt, corrigantur.

Dum vnus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim, vt pro multorum saluatione vnus condemnetur, quã per vnius licentiam multi periclitentur.

Ita erga delinquentem sermo est proferendus, sicut eius, qui corripitur, expostulat salus.

salus. Quod si opus est aliquam salutem medicamenti verbo increpationis aspergere, lenitatem tamen corde opus est retinere.

Doctores nonnunquam duriùs feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripiunt, non recedũt.

Sæpe Ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis piè fit, crudeliter fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recto fit animo.

Notandũ est vehementer ab omni pontifice, vt tãtò cautiùs erga commissos agat, B quantò duriùs à Christo se iudicari formidat: nam sicut scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

Qui enim nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus. Multi aliorũ vitia cernunt, sua non aspiciũt. Et cùm ipsi maximis criminibus obnoxij teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

Hypocritę trabem in oculo suo consistẽtem non sentiunt, & hærentem festucam in C lumine fratris intendunt.

Faciliùs reprehendimus vitia aliena, quã nostra. Nam sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus; & quod in alijs reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

Faciliùs vitia vniuscuiusq. quàm virtutes intendimus: nec quid boni quisq. gesserit agnoscere, sed quid mali egerit, perscrutamur.

[a] *Ezech. 3. & ibi Gregor. homil.* 11. *& par. 2. cura Past. cap. 6.*

[b] *Ita Gotth. Salm. & alij melioris notæ, cui scriptura & Hebraica veritas & Septuaginta interpretum editio fauet, robustum habet tamen Gotth. Tolet.*

[c] *Lectionem Gotthicor. reposuimus putamus tamẽ rectam esse. Quod si opus est aliquem salem v. i. asp.*

[d] Ex Gregor. lib. 12. *epistolarum Petro subd. Siciliæ.*

De Subditis. CAP. XLVII.

PRopter [a] peccatum primi hominis humano generi pœna diuinitus illata est seruitutis, ita vt quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordiùs irroget seruitutem. Et licet peccatũ humanæ originis per baptismi gratiam cũctis fidelibus dimissum sit: tamen æquus Deus ideò discreuit hominibus vitam, alios seruos constituens, alios A dominos: vt licentia malè agendi seruorũ, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset qui à malis quempiam prohiberet? Inde & in gentibus principes regesq. electi sunt, vt terrore suo populos à malo coërcerẽt, atq. ad rectè viuendum legibus subderent.

Quantum attinet ad rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mũdi elegit ignobilia, & cõtemptibilia, & quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret: ne glorietur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo. Vnus enim Dominus æqualiter & dominis [b] fert consultum & seruis.

Melior est subiecta seruitus, quàm elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo liberè seruientes sub dominis constituti flagitiosis, qui etsi subiecti sunt illis corpore, prę lati tamen sunt mente.

[a] *Greg. lib. Moral* 21. *c.* 11. *& Aug. lib.* 19. *de ciuit. Dei. cap.* 15.

[b] *Ita Gotth. Salmant. & excusi libri:* confert consultum *alij m. s.*

De Prælatis. CAP. XLVIII.

C VIr [a] iustus aut omni potestate seculari exuitur, aut si aliqua cingitur, non sub illa curuatur, vt superbus tumeat: sed eam sibi subijcit, vt humilior innotescat. [b] Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiã nec ad hoc vsus est, quod decebat, sed dum posset vti, licita abnuit: seseq. vt paruulum in medio eorum, quibus præerat, ostendit.

Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, & hîc & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantoq. sarcinis peccatorum grauatur, quantò à bonis operibus existit alie- D nus.

Quantò quisq. amplius secularis honoris dignitate sublimatur: tantò grauius curarũ ponderibus aggrauatur: eisq. magis mente & cogitatione subijcitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. [c] Nam, vt quidam patrum ait: Omne quod supereminet plus mæroribus afficitur, quàm honoribus gaudet.

Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò faciliùs vitijs premitur. Si enim vix valet peccata animus deuitare quietus, quantò minus occupatione seculari deuinctus?

Non statim vtile est omne potestatis insigne, sed tunc verè est vtile, si bene geratur.

Tunc autem benè geritur, quãdo subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quæ à Deo donante est, vt malum timore coërceat, non vt temerè malum committat. Nihil autem peiùs, quã per potestatem peccandi libertatem habere: nihilq. infelicius malè agendi facultate.

Qui intra seculũ bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui verò prauè regnum exercẽt, post vestem fulgentem, & lumina lapillorũ, nudi & miseri ad inferna torquendi descendunt.

Reges à rectè agendo vocati sunt, ideoq. recte faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Nam & [d] viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquijs inuenimus, eo quòd rectè agant, sensusq. proprios benè regant, & motus resistentes sibi rationabili discretione componant. [e] Rectè enim illi reges vocantur, qui tam semetipsos, quàm subiectos benè regendo modificare nouerunt.

Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transuertunt crudelitatis: dũq. ad culmẽ potestatis venerint, in apostasiam confestim labuntur, tantòque se tumore cordis extollunt, vt cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque, quibus præesse contigit, non agnoscant. Quibus congruè per Ecclesiastem dicitur: Ducem te constituerunt, noli extolli, sed esto illis, quasi vnus ex ipsis.

Dum mundi reges sublimiores se cęteris sentiunt, mortales tamen se esse agnoscãt: nec regni gloriam, qua in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus, quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt huius temporis gloria, illa agant, quę post finem sine fine possideant.

Dum Apostolus dicat: Non est potestas nisi à Deo, quomodo Dominus per Prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me? Quasi diceret, nõ me propitio, sed etiam summè irato. Vnde & inferiùs per eũdem Prophetam addidit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestiùs elucet, bonam malamq. potestatem à Deo ordinari: sed bonam propitio, malam irato.

Reges quando boni sunt, muneris est Dei: quãdo verò mali, sceleris est populi. Secũdum enim meritum plebium, disponitur A vita rectorũ, testante Iob. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascẽte enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebium etiam reges mutantur, & qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui.

[a] *Ex Gregor. lib. Moral. 24. c. 30.*

[b] *Paulus ad 1. Thess. cap. 2. sic inquit:* Non quærentes ab hominibus gloriam, neq. à vobis, neq. ab alijs, cum possemus oneri esse, vt Christi Apostoli, sed facti sumus in medio vestrum paruuli. *Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur lib. Moral. 24. c. 30. Legitur verò in* Gotth. *Salm.* quod decebat. *Itemq.* B *in alijs m. s.* quod licebat *in excusis.*

[c] *Est apud Gregor. lib. 33. Moral. c. 19. & affertur D. 13. cap. Nerui. Et ibi non est* supereminet, *sed,* omne quod hic eminet.

[d] *Hinc illud Petri 1. c. 2. & Lucæ 19.* Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatẽ habens super decem ciuitates: *parabolæ etiam quæ sunt de Regibus, de iustis ferè hominibus interpretatur Gregor. lib. Moral. 11. cap. 9. exponens illud Iob 12.* baltheum Regum dissoluit; qui membrorum suorum motus benè regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

[e] *Hoc August. in psalm. 75. piè explicat in illud* terribili C apud Reges terræ. Esto Rex terræ, *inquit*, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquies, ero Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo auiditate imperandi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas, rege. Audi Apostolum regentem terram. Non sic pugillor, quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.

De iustitia Principum.
Cap. XLIX.

QVi rectè vtitur regni potestate, ita se D præstare omnibus debet, vt quantò magis honoris celsitudine claret, tantò semetipsum mente humiliet, [a] proponens sibi exemplum humilitatis Dauid, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deijciens dixit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

Qui rectè vtitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis, quàm verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur proprijs viribus, nec à Domino recedit cor eius: regni fastigio humili præsidet animo: non eũ delectat iniquitas, nõ inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit: & quod iusta potestate à populis

lis extorquere poterat, sæpe misericordi clementia donat.

Dedit Deus principibus præsulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit cum quibus vna est eis nascendi moriendiq. conditio. Prodesse ergo debet populis principatus, nõ nocere: nec dominãdo premere, sed condescendendo consulere: vt verè sit vtile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tutione vtantur mẽbrorum Christi. Membra quippe Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam vtiq. vicissitudinem Deo largitori restituunt.

Bonus rex faciliùs ad iustitiam à delicto regreditur, quàm de iustitia ad delictum transfertur: vt noueris hic esse casum, illic [a] propositum. In proposito eius esse debet, numquam egredi à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

[a] *Reg.c.6.Greg.lib.Moral.27.c.26.*

De patientia Principum. *Cap. L.*

PLerumque princeps iustus etiam malorum errores dissimulare nouit: non quòd iniquitati eorũ consentiat, sed quod aptum tẽpus correctionis expectet, quãdo eorum vitia vel emendare valeat, vel punire.

Multi aduersus principes coiurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos malè cogitare permittit, istos non deserit. De illorũ malo, bene istis facit, dum culpas, quas illi faciũt, isti mira patientia indulgent.

Reddere malum pro malo, vicissitudo iustitiæ est: sed qui clementiam addit iustitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

Difficile est principem regredi ad melius, si vitijs fuerit implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo suo legibus coërcentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuq. gehennæ coërceãtur: liberè in præceps proruunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

Quantò quisq. in superiori constitutus est loco, tantò in maiori versatur periculo: & quãtò splẽdoris honore excelsior quisq. est, tantò si delinquat peccator maior est. Potentes enim potenter tormenta patientur. Cui etenim plùs committitur, plùs ab eo exigitur, etiam cum vsura pœnarum.

Reges vitam subditorum facilè exemplis suis vel ædificant, vel subuertunt: ideoque principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunita licẽtia. Nam rex, qui ruit in vitijs, citò viam ostendit erroris, sicut legitur de Ieroboam qui peccauit, & peccare fecit Israël. Illi namque ascribitur, quidquid exemplo eius à subditis perpetratur.

Sicut nonulli bonorum principum Deo placita facta sequũtur: ita facilè multi praua eorum exempla sectantur. Plerique autem apud iniquos principes, necessitate magis, quàm voto mali existunt, dum imperijs eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.

Sæpe vnde mali reges peccãt, inde boni iustificantur, dum præcedentium cupiditatem, & malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant.

Cuius peccatum quisq. sequitur, necesse est, vt eius pœnam sequatur. Neq. enim impar erit supplicio, cuius erroris quisque par est ac vitio.

Quod Principes legibus teneantur. *Cap. LI.*

IVstum [a] est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.

Principes legibus teneri suis, [b] neque in se posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt. Iusta est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

Sub religionis disciplina, seculi potestates subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sunt præditi, vinculo tamen fidei tenentur astricti: vt & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conseruent.

[c] Principes seculi nõnunquam intra Ecclesiam potestatis adeptæ culmina tenent: vt per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterùm intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent, nisi

nisi, vt quod non prævalet sacerdos efficere per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet per disciplinæ terrorem.

Sæpe per regnum terrenum cæleste regnum proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinã Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non prævalet, ceruicibus superborum potestas principalis imponat: [d] & vt venerationem mereatur, virtute potestatis impertiat.

Cognoscãt principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam siue augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

a Apud *Grat. D. 9. c.* Iustum est.

b *Ita apud* Gratian. *D. 9. c.* Iustum est, *in Decreto Gregoriano recens correcto*: Nec in se conuenit posse dãnare iura, quæ in subiectis constituunt.

c *In c.* Principes. *23. q. 5. concil. Paris. 1. c. 2. & Aquisg. part. 3. c. 1.*

d *Apud Gratianum dict. cap.* Principes, *vbi in Decreto correcto legitur*: & vt venerationem mereatur. *Quam lectionem in scholijs ex concilio Parisiensi sub Ludouico & Lothario lib. 2. c. 2. CC. Gotthi perantiqui habent*, vt venerationem mereatur virtute potestatis impertiat.

De Iudicibus. Cap. LII.

AD delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt: sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

Bonus iudex sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus debet. Alijs enim præstat censuram iustitiæ, alijs bonitatem. Iudicia sine personarũ acceptione suscipit, quẽ non infirmat iustitiã auaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

Boni iudices iustitiam ad solam obtinẽdam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno ditentur.

Omnis, qui recte iudicat, staterã in manu gestat, & in vtroque penso iustitiam & misericordiam portat: Sed per iustitiã reddit peccati sententiam, per misericordiam peccantis temperat pœnam: vt iusto libramine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulgeat.

A Qui Dei iudicia oculis suis proponit, semper timens tremensq. in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians, cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnetur.

Neminem stultorũ vel improborũ oportet iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus per cupiditatẽ corrumpit ipsam, quam didicit, veritatem.

Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nul- B lus enim prędo tã cupidus in alienis, quàm iudex iniquus in suis.

Latrones inaccessis faucibus, ac latebrosis latentes, insidias ponunt, isti palàm rapacitatis auaritia sæuiunt.

Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carnifices ciuium oppressione sua subiectorum vitam extingunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem, qui populos legum moderamine regant.

Plerumq. & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, [a] vt ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atq. de- C scribitur: ipsa quidẽ humana specie, sed capitibus caninis accincta, & circũdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, vt ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

Sæpe iudices praui cupiditatis caussa aut differunt, aut peruertunt iudicia: nec finiunt cœpta partium negotia, quousque marsupia eorum, qui caussantur, exhauriãt. Quando enim iudicant, non caussam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione caussantium, sic eorũ damno solliciti sunt.

Iudices praui [b] iuxta Prophetæ verbum, D quasi lupi vespere, non relinquũt in mane: hoc est de præsentis vitæ tantùm commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vesperum, futura verò mane accipitur. Et benè ait, quasi lupi: quia luporũ more cũcta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Verbosi iudices, & elati, vt sapientes videantur, non discutiunt caussas, sed asserunt: sicque conturbant iudicij ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

Quidam dum iudicare incipiunt, irascũtur, ipsamq. iudicij sententiã in insaniã vertunt. De quibus rectè per Prophetam dicitur. Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat, in furorem iudicium mutat, & ante profert sententiam, quàm agnoscat. A

Furor in iudice inuestigationẽ veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab scrutatione alienatur iustitiæ.

Iracundus iudex iudicij examen plenè contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit; faciliùs ad contuendam veritatẽ mentis serenitate consurgit, & sine vlla perturbatione ad æquitatis intelligẽtiam peruenit. B

[a] *Scyllæ rapacitatem, cui rapaces iudicium ille quisquis est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.*

Candida succinctã latrantibus inguina mõstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis.

Vide Seruium in eo loco de duplici Scylla, & Virgilium ipsum de Cyri ad Messalam, & Fulgentium in mythologicis.

[b] *Locus est Sophoniæ 3.* Iudices eius lupi, vesperè non relinquebant in mane. *Atq; ita legunt M. ss.*

De acceptione personarum. CAP. LIII.

NON [a] est persona in iudicio consideranda, sed caussa: scriptum est enim: Non accipias personã in iudicio. Et iterum: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enim cõsanguinitatis, vel amicitiæ fauore, siue inimicitiarum odio iudicium peruertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

Iniqui iudices errant in veritate sententiæ, dum intendunt in qualitatem personæ, & exulcerant sæpe iustos, dum improbè defendunt iniquos: qui autem rectè præsidere studet, nec partem palpare nouit, nec cohibere à iustitia didicit.

[a] *Augu. tract. 30. in Iohann. ad illud.* Nolite iudicare secundum faciem, sed rectũ iudicium iudicate *c. 7. Leuit. 19. Deuter. 1. & 19. Prouerb. 24. Eccles. 42.*

De muneribus. CAP. LIIII.

QVI rectè iudicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit.

Bonis malè vtuntur, qui iustè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatẽ nõ iustitiæ defensio, sed amor præmij prouocat. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confestim à iustitiæ defensione recedunt.

Acceptio munerum præuaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

[a] Diues muneribus citò corrumpit iudicem. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

Citò violatur auro iustitia, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quàm æquitas iudicij.

[b] Tres sunt munerum acceptiones, quibus contra iustitiam humana vanitas militat, id est, fauor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Faciliùs autem peruertitur animus rei corporeæ munere, quàm gratiæ, laudisq. fauore.

Quattuor modis peruertitur humanum iudiciũ, timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum pręmio muneris alicuius corrũpimur. Odio, dum contra quemlibet aduersari molimur. Amore, dũ amico, vel propinquis præstare contendimus. His enim quattuor caussis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur. C

[a] *Grat. 11. q. 3. & Burchar. lib. 16. c. 28.*
[b] *Ex Gregor. Homil. 4. in Euang.*

De testibus. CAP. LV.

ET si mendacium gratis dicitur, quantò magis si venale quæritur? Neque enim deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum præsentia sit nummorum. D

Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primum Deo, quem periurando cõtemnit: secũdo iudici, quem mentiendo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit.

Vnum penè crimen habent, & qui falsitatem promit, & qui supprimit veritatẽ: quia ille obesse vult, & iste prodesse non vult. Peior est testis, qui lædit, quàm qui præstare

ſtare non vult. Nam ille malignus eſt, iſte inutilis.

Teſtibus falſis coniunctis tardè mẽdacij falſitas reperitur. Quod ſi ſeparati fuerint, examine iudicãtis citò manifeſtantur. Nã ſicut in vnitate prauorum grandis eſt fortitudo, ita in ſeparatione maior infirmitas.

Fraudulentiæ citò reprehenditur mendacium, falſidicorum enim teſtimonium ſibi non conuenit.

Iniquus teſtis, quamuis ſua falſitate, corpori, rebuſque impediat, animo tamen nihil damni conferet. Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui aduerſus innocentem falſum teſtimonium, vel dicit, vel dicentibus credit. Nam non ſolùm ille reus eſt, qui falſum de alio profert: ſed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

Qui metu poteſtatis veritatem occultat, eiuſdem veritatis iracundiam ſibi cælitus prouocat: quia plus pertimeſcit hominem, quàm diuinam trepidat indignationem. Beatus, cuius teſtimonio innocens ab ſcelere obiecto purgatur: impius, cuius proditione etiam iniquus perimitur. Neq. enim decet Chriſtianum morti obnoxium prodere, & ad effundendum ſanguinem infelicium vocem teſtificationis præbere. Sermo enim iuſti hominis, tantum ad miniſterium debet eſſe ſalutis: ira enim indignationis, & tribulationis & immiſsiones per angelos malos.

De cauſsidicis. Cap. LVI.

NEgotiorum forenſium ſectatores propter proximi dilectionem ſeculare negotium deſerere debent, aut certè, manẽte proximi charitate, negotium ſequantur terrenum. Sed quia perrarum eſt, vt inter iurgantes charitas maneat, poſt ponenda eſt rei cauſſatio, vt perſeueret dilectio.

Antiqui forenſem eloquentiam [a] caninam facundiam nuncupabant, eò quòd cauſidici in certaminibus cauſſarũ, omiſſis quæ agunt, veluti canes alterutrum ſe ſe lacerant, iurgiaque cauſſarum ad iniurias ſuas commutant.

[a] *Hieronym. in epiſt. ad Auguſtin.* Sed incidit (*inquit*) tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quàm loqui ita, vt ſtudia noſtra ceſſarent, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia, & *aduerſus Luciferianos* Proximè accidit, vt quidam Luciferi ſectator cum alio Eccleſiæ alumno odioſa loquacitate contendens caninam facundiam exercuerit, & *Lactant. lib. 6. c. 18.* Sed quia ipſe caninam illam facundiam (ſicut Salluſtius ab Appio dictum refert) exercuit, voluit quoq. hominem canino more viuere, vt remorderet. *Extantq́, duo Salluſtij fragmenta in quibus hoc Appij de canina facundia dictum refertur. Prudentius quoq́, in Hamartigenia.*

Inde canina foro latrat facundia.

De oppreſſoribus pauperum. Cap. LVII.

PAuperum oppreſſores tunc ſe ſciant grauiori dignos ſententia, quando præualuerint his, quibus nocere voluerint. Nam tantò atrociùs futuro ſupplicio condemnandi ſunt, quantò hîc fortiùs contra miſerorum vitam inualuerint.

Audiant iudices, & qui præſunt populis, quia pro temporalibus moleſtijs, quas plebibus ingerunt, æterno incendio cremabuntur, teſtante Domino per Iſaiam Prophetam: Iratus, inquit, ſum ſuper populum meum, & dedi eos in manu tua, non poſuiſti eis miſericordiam, ſed aggrauaſti iugum tuum valde. Deſcẽde in puluere, ſede, tace, & intra in tenebras. Veniet ſuper te malum, & neſcies: & irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet ſuper te repentè miſeria, quam neſcis.

[a] Magis mala facientibus, quàm mala patientibus dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt: iſti patiẽdo à malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum in alijs multa operatur bona.

Malignantium hominum voluntas nequaquam poteſt impleri, niſi Deus dederit poteſtatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum, quod concupiſcunt, perficiunt: ipſe dicitur facere, qui permittit. Inde eſt, quod ſcriptum eſt per Prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala ex voluntate quærunt, idcircò Deus perficiendi dat poteſtatem per ſuam bonam voluntatem: quia de noſtro malo ipſe multa bona operatur.

Quidam, cum Dei voluntati reſiſtunt, neſcientes Dei conſilium faciunt: quo noueris, ſic Deo ſubiecta eſſe omnia, vt & ipſi, qui eius diſpoſitioni aduerſantur, eius impleant voluntatem.

Propterea

Propterea in hac vita boni iudicantur à A malis, vt iterum in illa vita mali iudicentur à bonis: siue vt etiam sit hîc bonis tēporalis afflictio, & illic æterna remunetario.

Idcircò sunt necessarij mali, vt quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quòd Assur virgam furoris sui testatur Dominus: sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: vt Deus per illos in eos sæuiat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima voluntate, illi verò sæpe crudeli intentione, sicut per Prophetam de eodem Assur dicitur: ipse autem non sic arbitratur, sed ad conterendum paratum est cor eius. B

Atrocem super eos diuinum furorem venturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos ita iudicare promittit aduersarios: Eos, inquit, qui iudicauerūt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, &, quasi à musto, sanguine suo inebriabuntur.

Habet aliquem vsum, & malorum iniquitas, quòd electos Dei suis morsibus [b] laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deperit: iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium, ad præsentem odiendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt.

[c] Interdum enim prodest peruersorum prauitas vtilitati iustorum, dum eos malitia sua erudiunt: & ad regna cælorum requirenda molestia temporali impellunt. Probatur hoc exemplis Israëliticæ plebis, quæ tunc duriùs agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram repromissionis vocari: & ex malis, quæ in Ægypto patiebatur, discedere, & ad promissam patriam festinare.

Iniqui, dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis cōfusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ peruersitatis insania confunduntur.

Stulti contra bonos studium semper assumunt, quibus dum prosperitas elūcet, iactanter de suis meritis gloriātur, & bonorū atq. iustorū afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiā pusillaminitate animi conuertūtur.

Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei, in malorū profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prophetā: Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt? Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quòd prauorum hominum temporalem, & caducam fœlicitatem aspiciunt; sed magis nouissima eorum intendant, quanta illis post hæc æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subitò ad inferna descendunt.

a *Greg. lib. 20. Moral. c. 21.*
b *Ita nonnulli m. s.* moribus *vterq. Goth. & vet. ed.*
c *Greg. lib. 26. Moral. c. 9.*

De tribulatione iustorum. *Cap. LVIII.*

IVstus [a] in aduersis probari se cognoscat, non deijci.

[b] Viri sancti plus formidāt prospera, quàm aduersa: quia Dei seruos prospera deijciunt, aduersa vero erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia ita portare debet aduersa, vt frangi non queat.

[c] Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quando eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præsenti tribulatione probantur.

C [d] Omnes vitæ huius tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeriter transit.

[e] Qui viræ futuræ præmia diligenter excogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat: quoniam ex illius dulcedine huius amaritudinem temperat: & ex æternitate illius breuitatē huius despicit transitoriam.

Grauari diuerso malo temporali, pro vtilitate eorū est, quòd vitæ istius mala perferunt; D quia cùm dolore grauantur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorumq. cæterorum mala non appetunt.

Plus prodesse saluti tentationes seculi, quàm prosperitates (cōstat) nam ex prosperitate in deterius itur, ex tentationis dolore in melius proficitur.

Vnusquisq. ad tentationem animū præparare debet. Minùs enim dum speratur tentatio, grauat: durè autem premit, si non sperata aduenerit.

Sapientis est contra omnia aduersa ante meditari: nec inueniri casus debet, quem non consilia eius præueniant.

a *Greg.*

a *Greg.lib.31.Moral.c.23.*
b *Idem lib.Moral.5.c.1.*
c *Idem lib.20.Moral.c.21.*
d *Aquæ significatio multiplex est in diuinis litteris, vt constat ex* Gregor. *libr.*Moral. 19.*c.* 4. *vnde desumpta est hæc sententia, ad illud* Iob 29. & aquis appendit mẽsuras. Aqua, *inquit*, in scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiã sacrã, aliquando sciẽtiam prauam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorum fidei prædicamenta sequentium designare solet. *August.c.62 in prima* Canonica *Iohannis homil 6.* Nonne aquæ multa significant? quibusdam locis Spiritum sanctum, &c. *& lib diuersarum quæstionum ad Oros.q.*51. *significatur præter alia nomine aquæ omnis potus: ipse quæst. in Exod. & lib. loquutionum* Exodi.

De amatoribus mundi.
Cap. LIX.

Mundi amatores non solùm ex eo rei sunt, quòd infima pro summis appetũt: verùm etiam, & miseri per hoc, quòd graui ærumna ad ipsa desiderata pertingunt.

a Grauiùs torquetur impius mundi exaggerando commoda, quàm iustus tolerando aduersa. Qui enim bona mundi diligit, velit nolit timoris & doloris pœnæ succũbit. Quiq. plusquã oportet res trãsitorias diligũt, maiorẽ sibi ingerunt dolorẽ res ablatæ, quàm amorem parturiebant possessæ. Cum graui enim dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur. Minùs autem carendo dolemus, quæ minùs possidendo diligimus.

Sciant seculi lucra sectantes, quantũ sint vana vel aduersa, quæ diligunt, quæ etiam nec in hoc seculo sine contritione graui conquirunt, & pro quibus in futuro supplicio pœnas dabunt.

His, qui in voluntate secularium desideriorum persistunt, benè per testimonium Prophetę dicitur: Factus est b Ephraim panis subcineritius, qui non reuersatur: id est, ita obruuntur cæcitate secularis amoris, vt nunquam resipiscant ad Deum amorem retorquere mentis.

c Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quæ diligunt, minimè consequuntur: in vtroque vacui, quia & futura perdunt, & præsentia non acquirunt.

d Egestas est electorum, quòd peregrinãtur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diutiùs remorantur. Egestas est reproborum,

A quòd e abundant diuitijs, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per Apocalypsim Iohannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dicis quod diues sum & locuples, & nullius egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

e Gloriæ temporalis sequaces, etsi nitidi sunt foris fulgore potentiæ, interiùs tamen vacui sunt elatione superbiæ: sicuti calami exteriùs quidem nitent, sed interiùs vacuantur.

Ob hoc reprobi exteriùs, f vt calami, nitidi: interiùs vacui. Electi vero exteriùs, quasi arborũ cortices, fœdi, interiùs verò solidi.

Qui pretioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quæmadmodum detestatur B eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus compositus, & ornatus: hoc est, pro suaui odore fœtorem: & pro zona, funiculum, & cætera.

Legant Prophetam diuites, quorũ spes opulentia est, & audiant eum dicẽtem: Væ qui opulenti estis. Quantò enim quisq. potẽtia minor est, tantò magis liber à peccato est. Nam patrimonium grande, tentatio est.

Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quàm pro reuerenC tia sanctitatis. Suspiciunt enim, quòd magis sunt diuites, & quòd homines sunt, omnino despiciunt.

g Sunt quidã iusti, qui sine læsione cuiusquam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia rerum: veluti pleriq. fuerunt Sancti veteris testamenti, qui & affluebant diuitijs, & tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos diuites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. h Nam crimen in rebus non est, sed in vsu agentis.

Est & elatio pauperum, quos nec diuiD tiæ eleuant, & voluntas sola in eis superba est. i His etsi opes desunt, propter mẽtis tamen tumorem plusquam superbi diuites condemnantur.

Securus vult esse diues, pauper esse non vult. Sed quomodo erit diues quietus, quẽ suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper faciunt inquietum? Et ideò eligit cupiditas, inquietum esse & timidum diuitem: quàm securum pauco sumptu contentum esse, & pauperem.

Bonis benè vtuntur, qui diuitijs sibi concessis

cesſis in rebus ſalutaribus perfruuntur. Bonis malè vtũtur, qui aut iuſtè pro tẽporali lucro iudicãt, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciũt. Malis malè vtuntur, qui noxias cogitationes operibus prauis perficiunt. Bene malis vtuntur, qui luxuriam carnis coniugali honeſtate præſtringũt. Sed ſicut malo bene vti, bonum eſt: ſic bono benè vti melius eſt. Et ſicut bono malè vti malum eſt: ſic malo malè vti peſsimum eſt.

a *Ex Greg. lib. Moral.* 1. *c.* 4. *&* 31. *c.* 10.
b *Greg. lib. Moral.* 11. *c.* 7.
c *Idem lib.* 5. *Moral. c.* 2.
d *Ex eod lib. Moral.* 34. *c.* 2. *in illud. Iob.* Facies eorum præcodet egeſtas. *c.* 41.
e Alij CC. abundant diuitijs: *malè & præter ſententiam Iſidori.* D. *etiam Gregorius, vnde hæc transſcripta ſunt libr.* 34. *Moral. c.* 2. *ita habet*: Vnde & egeſtas eorum propriè dicitur: quia dum replentur vitijs, virtutum diuitijs vacuantur.
f *Tota hæc ſententia cum ſequenti ex Gregor. ex lib. Moral.* 33. *c.* 4. *vbi calamum vel arundinem; nitorem gloriæ temporalis ſignificare demonſtrat.*
g *Greg. lib. Moral.* 10. *c.* 28.
h *Greg. ibidem.* Non eſt cenſus in crimine, ſed affectus.
i *Gregor. ibid.*

De amatoribus miſericordiæ. *Cap.* LX.

GRauiter in Deum delinquunt, qui diuitijs à Deo conceſsis, non in rebus ſalutaribus, ſed in vſibus prauis vtuntur. Neſciunt enim impertire pauperibus, oppreſsis ſubuenire deſpiciunt: & inde magis augent delicta, vnde redimere debuerunt.

Hoc habet tantum bonum poſſeſsio præſentium rerum, ſi vitam reficiat miſerorum: præter hoc tentatio eſt mundi lucrum: tantoq. maiora ſupplicia in futurum dabunt, quantò & ipſa maiora ſunt: Potentes enim potenter tormenta patientur.

a Terrena omnia ſeruando amittimus, largiendo ſeruamus. Patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus noſtris durare non poſſumus, quia aut nos illas moriẽdo deſerimus, aut illæ nos viuentes deſerunt.

Pro diuerſitate vſus, alij de rebus mũdanis pereunt, quas cupidiùs rapiunt: alij verò ſaluantur, dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum per miſericordię opus eis cæleſtia bona mercantur.

A b Miſericordia à compatiendo alienæ miſeriæ vocabulum ſortita eſt. Nullus autem in alio miſericors eſſe poteſt, qui prauè viuendo in ſe miſericors non eſt. Qui enim ſibi nequam eſt, cui bonus eſt?

c Nulla ſcelera eleemoſynis poſſe redimi, ſi in peccatis quis permanſerit. Tunc fructu eleemſoynarum indulgentia conceditur, quando ab ſcelerum opere deſinitur. Verum eſt quod peccata omnia miſericordiæ operibus expurgantur, ſed ſi iam caueat peccare, qui miſericordiam impertitur. Cæterùm nulla eſt delicti venia, quando ſic præcedit miſericordia, vt eam ſequantur peccata.
B

Non eſt eleemoſyna, quæ gloriæ magis cauſſa, quàm miſericordię impertit intuitu.

Quali enim intentione ab vnoquoq. largitur, taliter & apud Deum recipitur. Qui ergo de bono laudem præſentem appetit, ſpem perdit, & gloriam mercedis in futuro non recipit.

Dum enim cauſſa iactantiæ pauper paſcitur, etiam ipſum miſericordiæ opus in peccatum conuertitur.

In tantùm eleemoſynarum opera peccata extingunt, atque ad regnum ſeculi futuri proficiunt, vt etiam iudex cæleſtis in
C futuro iudicio veniens, in dextera conſiſtentibus dicat: Eſuriui, & dediſtis mihi mãducare, ſitiui, & dediſtis mihi bibere, hoſpes eram, & collegiſtis me, nudus, & operuiſtis me. Quibus etiam benè promittit dicens: Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum. His autem quos nulla præcedentia eleemoſynarũ facta ſequũtur, æterni iudicis voce ſic dicitur: Eſuriui, & nõ dediſtis mihi manducare: Sitiui, & non dediſtis mihi bibere. Quibus iuſtè dicitur: Diſcedite à me maledicti in ignem æter-
D uum, qui præparatus eſt Diabolo & angelis eius.

c Qui hic miſericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuiſſima petenda compulſus eſt, qui hic tenuiſſima negare ſtuduit. Quid retribui ſubtilius? quid diſtrictius poterat? Guttam aquæ ardens petijt, qui micas panis negauit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requieſcentem vidit, quem iacentem ante ianuas videre deſpexit.

e Nõ ſolùm qui eſurienti, & ſitiẽti, & nudo beneficium largitatis impendit, vel ſi quid

aliud indigẽti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impertit, aut in quibuslibet necessitatibus consiliũ adhibet, eleemosynam proculdubio facit. Nam & doctrinæ bonum eleemosyna est, & misericordia carnali eminentior est.

Quicumq. non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde cõmisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem præferat, is tamen qui simpliciter impertit, fructum misericordiæ non amittit.

Quamuis quisq. sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationẽ inopiæ potest obtendere, quando ex præcepto Saluatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamur indigenti præbere. Nam si aliud nõ habẽtes, idipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterùm si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

[f] Duæ sunt eleemosynæ: vna corporalis, egenti dare quicquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei à quo læsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergo, quod semper impertias, etsi non pecuniam, saltem gratiam.

[g] Non est eleemosina cum murmuratione præbenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem benè tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque ne pauper aut cum tædio nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prętermissus mœrens, tristisq. recedat.

[h] De rapinis alienis eleemosynam facere, non est officium miserationis, sed emolumentum sceleris.[i] Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam siquis victimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniustè tollit, iustè nunquam distribuit: nec bene alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

Magnum scelus est, res pauperum præstare diuitibus: & de sumptibus inopum acquirere fauores potentum: arenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

[k] Nonnunquam largitas diuitũ prodiga, non ad vtilitatem, sed ad elationem effun-

A ditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ [l] gloriæ exaggerandum cothurnum.

Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nam qui modũ seruat, auarus nulli est, sed omnibus largus est.

Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantũ oportet, vt tenendo mensuram in vno, sufficiat plurimis.

[a] *Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 9.*

[b] *August. lib. de mor. Eccles. cap. 27.* Nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiã, quòd miserum cor faciat condolentis alieno malo. *Et lib. 9. de ciuitat. Dei c. 9. damnat Stoicorum disciplinam, eo quòd non animus dolore & tristitia pro afflicto afficiatur: Quod etiam irridet Cicero pro Murana.*

[c] *Greg. lib. 12. Moral. c. 24.*

B [d] *Greg. lib. Past. curæ p. 3. c. 22.*

[e] Ex *August. tom. 3. Enchir. ad Laur. c. 72.*

[f] *Augustin. homil. 6. tom.* 10. Duæ sunt eleemosynæ, vna cordis, alia pecuniæ, eleemosyna cordis est dimittere ei à quo læsus.

[g] *Gregor. Past. cur. part. 3. 6. 22.*

[h] *Gregor. vbi sup.*

[i] *In vulgata edit. Eccles. 34.* Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. *D. Greg. lib. Past. curæ part. 3. c. 22. aliter affert hoc testimonium:* Qui immolat, *inquit,* sacrificium de substantia pauperis, quasi qui, &c. *Isidorus itaq. pro* substantia pauperum, *dixit,* de rapina pau-

C perum. *Quod vnde hauserit, dubium est, Græcè sanè legitur ἐκ χρημάτων πενήτων, id est, ex diuitijs, siue facultatibus pauperum.*

[k] *Greg. vbi sup.*

[l] *Ita pleriq. libri, vnus* gratiæ, *Tolet. Gotth.* gelatiæ, *quam quidem vocem nos alibi legisse non meminimus: nisi quod lib. 13. Etymologiar. idem glaci, quasi gelaciẽ, aut gelaquiẽ, hoc est gelatã, aquam dictam voluit. Quid si galatiæ, ex quo vox nostra gala abscisa sit? Videndum etiam quid sit in Gloss. callatia ἀναιδεῖς, αἰσχρὸς ἀπὸ τοῦ θερμαίνεσθαι.*

De breuitate vitæ. CAP. LXI.

TAntùm [a] enim in hac vita est licitum operari bonũ: illic namq. non iã operatio

D expectatur, sed retributio meritorum.

[b] Hæc vita impijs longa & grata est, in oculis autem iustorũ amara & breuis est. Et licet vita ista breuis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sit temporis spatium, tametsi viuenti parum est, amanti proculdubio [c] longum est.

[d] Qui vitæ presentis longitudinem nõ de suo spatio, sed de eius fine considerat, quàm sit breuis & misera, satis vtiliter pensat. Vita enim præsens, quia ipsis suis incrementis deficit, breuis est: suo enim augmẽto perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in

præterito deficit. Itē ex ipso esse breuis vita A præsens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. [d] Tela enim cōsummatur filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Quod diu in hac vita viuitur, quæritur vtrum augmentum, an rectiùs detrimētum dicatur. Sed quomodo posit rectè dici augmentum quod per dimensiones ætatum, ad mortis tendit detrimentum?

[e] Qui vitam longam quæris, ad eam tēde vitam, pro qua Christianus es, id est, æternã: non ad istã, de qua ad erudiēdum te, descēdit vita æterna, id est, Christus verbũ carni coniunctum. Hæc est enim vita vitalis, nostra ista vita mortalis est.

Mori oportet hominē in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nã verè tunc viuere quisq. creditur, si secũdum seculum moriens in solo Deo viuere delectetur.

De mora vitæ istius, tædiũ patitur iustus, eo quòd ad desideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præsentis ærumnam seriùs amittat.

a Greg. lib. 8. Moral. c. 12.
b Greg. lib. 1. in Ezech. homil. 10.
c Congruũ est Gotth. Toletano, Salmantino verò desunt extrema hæc folia.
d Ad verbum ex Greg. lib. 8. c. 11. Moral.
e Greg. lib. 11. Moral. c. 27.

De exitu. Cap. LXII.

QVamuis Sancti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiant, citò volentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerũq. diu in hac vita versantur: vt per longa tolerantiæ experimenta, solidiùs eorum patientia roboretur.

Multi odio vitam habent, & tamen mori timent: quod plerisq. in angustia cōtingere solet: sicq. contrario affectu, & viuendi habent tædium, & moriendi metum.

Sollicitè debet vnusquisq. viuere, & semper terminum vitæ suæ considerare, vt de contemplatione illius animus se semper ad alta sustollat, & huius seculi blanditias caueat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Venturi exitus ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vnusquisq. festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, simulque finiatur vita cum culpa. [a] Nã incentor Diabolus, eos quos viuentes accendit ad vitia, subitò morientes pertrahere nititur ad tormenta.

Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentiæ gloria vel rerum abundantia gestiunt, repētè hora, qua nesciunt, improuiso exitu rapiuntur, atq. absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendijs deputantur. De quibus bene per Prophetam dicitur: ducũt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

[b] Iniquus moriēs, qui imitatione sui multos ad culpã traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur B iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum, In peccatorum enim morientium sanguine [c] iusti lauant manus: quia dum eorum pœna conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cernitur, non solùm qui viderit, refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quãta valuerit exhortatione cōpescit.

[d] In exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incerti vtrũ ad præmium, an ad supplicium transeant.

Quidam autem electi in fine suo purgantur à leuibus quibusdam peccatis: quidam C verò in ipso suo fine hilarescunt ęternorum contemplatione bonorum.

Quamuis enim quis in hac vita sit iustus, tamen dum ex corpore isto egreditur pertimescit, ne dign⁹ supplicio sit. Nullus enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei esse securus iudicio, cùm etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

Finem iustorum optimum vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligantur Sanctorum habere cōsortium Angelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

Prauos autem homines apostatæ Angeli D excipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in pœnis, qui fuerunt suasores in vitijs.

Etsi pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit: non quos cælestis aula lætificandos includit.

a Greg. lib. Moral. 14. c. 5.
b Ex Greg. 18. Moral. c. 13.
c Greg. lib. 18. Mor. c. 13. vnde hæc est sententia ad verbũ.
d Greg. lib. 24. c. 17.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN VETVS TESTAMENTVM.

PRÆFATIO.

ISTORIA sacræ legis non sine aliqua prænuntiatione futurorum gesta, atque conscripta est. Nisi pertineret ad præfigurationis mysteriũ, tã multiplex rerum vmbra gestarum, nec docens Apostolus diceret, lex vmbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Proinde quædam, quæ in ea figuratim dicta, vel facta sunt;[a] & sunt plena mysticis sacramentis, adiuuante superna gratia, in hoc opusculo exequentes intexuimus, veterumque Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diuersis pratis flores lectos ad manum fecimus: & pauca de multis breuiter perstringentes, pleraque etiam adijcientes, vel aliqua ex parte mutantes offerimus non solum studiosis, sed etiam fastidiosis lectoribus,[b] qui nimiã longitudinem sermonis abhorrent. Breui enim expositione succincta non faciunt de prolixitate fastidium. Prolixa enim, & occulta tædet oratio: breuis, & aperta delectat. [c] Et quia iã pridẽ iuxta litterã à nobis sermo totus cõtextus est: necesse est, vt præcedente historiæ fundamento, allegoricus sensus sequatur. Nam figuraliter quædam ex his intelliguntur, verè tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum. [d] Sanè non omnia, quæ in lege & Prophetis scripta sunt, mysteriorum ænigmatibus obteguntur: sed pro his, quæ aliquid significãt, etiam quæ nihil significant connectuntur. Sicut enim in citharis, & huiusmodi organis musicis, non quidem omnia, quæ tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantùm chordæ: cætera tamen in toto citharæ corpore ideo facta sunt; vt esset vbi connecterentur, & quo tenderentur illa, quæ ad cãtilenæ suauitatem modulaturus est artifex: ita in his propheticis narrationibus, quæq.[e] dicuntur, aut aliquid sonant in significationem futurorum: aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, vt sit, vnde illa significantia, tanquam sonantia, connectantur. Has autem rerum gestarum figuras de mysticis thesauris sapientium, vt prædiximus, depromentes, in vnam formam cõpendio breuitatis cõtraximus: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab auctoribus Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo,[f] Augustino, Casiano, ac nostri temporis insigniter eloquenti Gregorio.

[a] Et sunt plena mysticis sacramentis. *Ex his, & S. Ildefonsi verbis, quæ subijciemus, titulum prorsus iam abolitũ huic operi restituimus.* I*ta enim Ildefonsus in vita Isidori:* Collegit etiam de diuersis auctoribus, quod ipse cognominat secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis idem liber dicitur Quæstionum: *plura in præfat. ad opera Isidori.*

[b] Qui nimiam longitudinẽ sermonis abhorrẽt. *Ita Pàlent. & duo Oxomẽses*: quibus nimia longitudo sermonis abhorret. *Valent.* quos nimia longitudo sermonis abhorret, *Guadalup.* quorũ nimia lõgitudo sermonis abhorret. *Laurentian. &* Complut. *Idem Isid. in regul. Monach.* Philargyriæ contagium, vt lethiferam pestem (*monachus*) abhorreat.

[c] Et quia iam pridem iuxta litteram. *Ita Sigebertus de eo:* Totum vetus testamentum simpliciter exponendo percurrit. *Hoc nobis deesse magnæ diuidiæ est, nisi forte id Glossæ sunt, quæ vocantur Ordinariæ.*

[d] Sanè non omnia *vsq. ad* connectantur, *Verba sunt Augustini duobus ex locis aptata, ex 15. de Ciuit. c. 2. & 22. contra Faust. c. 94.*

[e] Quæq. dicuntur. *Ita m.s.o. hoc est, quæcũq. dicuntur, quomodò nõ solùm Isidorus, sed interdũ etiã optimi Latinitatis auctores loquũtur. Hoc qui non viderũt, haud veriti sunt addere,* quę obtegũtur, *vt,* quęq. dicũtur *ad necteretur.*

[f] Casiano. *Aliqui libri Casiani loco Fulgentium habent, in alijs vterq. ponitur: & vtriusq. Isidorum perstudiosum fuisse constat: Sed in toto hoc opere Fulgentij (quod sciamus) verbum nullum: Casiani extant aliquot à nobis indicati loci.*

Præ-

Præmissio operis vsq. ad expulsionem hominis de Paradiso.

Cap. I.

CREATVRA cæli [a] & terræ, quomodo historialiter ab exordio principij condita sit, legimus: sed qualiter in Ecclesia spiritualiter à Doctoribus accipiatur, intelligamus. [b] (In principio fecit Deus cælum & terram.) Principium Christus est: sicut ipse in Euangelio: Iudæis interrogātibus respōdit. [c] Ego principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principio fecit Deus cælum: id est, [d] spirituales, qui cælestia meditantur, & quærūt: in ipso fecit & carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. [e] (Terra autē erat inanis & vacua.) Terra scilicet, carnis nostræ inanis erat & vacua, priusquam doctrinæ acciperet formā. (Et tenebrę erāt super faciem abyssi) quia delictorum cæcitas, & ignorātiæ profunda obscuritas corda nostra tegebat. (Et spiritus Dei ferebatur super aquas:) Spiritus autē Dei super cor nostrum tenebrosum & fluidum, quasi super aquas iam superferebatur; in quo subsistentes requiesceremus, cuiusq. viuificaremur flatu, & cui⁹ vnda ablueremur. (Dixit quoq. Deus, fiat lux) idest, illuminatio credulitatis appareat. [f] Prima enim die lucē fidei dedit, quia prima est in cōuersione fides. Vnde & istud primū in Dei præceptis mandatū est, Dn̄s Deus tuus, Deus vnus est. Propter quā fidē ipse Dn̄s etiā visibiliter in mūdo apparere voluit. (Et diuisit lucem à tenebris:) nā tunc Deus iuxta præscientiæ suæ gratiā diuisit iustos, id est, filios Dei & luces, à peccatoribus, tāquam à tenebris; iustos vocās diē, & illos noctē: nam ꝗ in Ecclesia lucis nomine iusti appellētur, audi Apostolū: fuistis, inquit, aliquādo tenebræ, nūc aūt lux in Dn̄o.

[g] Deinde secunda die disponit Deus firmamētū, id est, solidamētū sanctarū scripturarū, firmamētū enim in Ecclesia scripturæ diuinæ intelligūtur, sicut scriptū est: cælum plicabitur sicut liber. Discreuitq. super hoc firmamentum aquas, idest, cælestes populos angelorū, qui non opus habent hoc suspicere firmamentū, vt legentes audiant verbum Dei. Vident enim eum semper & diligunt, sed superposuit ipsum firmamentū legis suæ super infirmitatem inferiorum populorū, vt ibi suspicientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritualia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

A

[h] Post hæc die tertio collegit in vnū aquas inferiores salsas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatū tempestate, & tentationum carnalium fluctibus quatiūtur, & in se ipsis, quasi amaritudo, includuntur. Segregauitq. ab eis aridā, populū scilicet fontē fidei sitiētem, fixitq. de hinc superborum limites, & coërcuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam, id est, animā sitiētem Deū conturbent; liceatq. ei germinare bonorū operū fructus, secundū genus suū, diligendo proximū in subsidijs necessitatū carnaliū: habeatq. in se semen secundum similitudinē, vt ex sua infirmitate cōpatiatur ad subueniendum indigentibus. Producat & lignum forte robore & fructiferū, id est, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbēdū [i] protectionis vmbraculum valido robore iusti iudicij.

B

[k] Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa: id est, Euangelistæ & Doctores, [l] scripturæ sanctę cohærentes disputando, & omnibus inferioribus lumē sapientiæ ministrantes. Protulit etiam & cæterā micantiū siderū turbā: id est, diuersarū virtutū in Ecclesia numerositatem, quæ in huius vitæ obscuritate, tanquam in nocte refulgētes, diuidāt in hoc firmamēto scripturę sēsibilia & intelligibilia, quasi inter lucē perfectorū, [m] & tenebras paruulorū & sint in signis virtutū & miraculorū, sint etiā in tēpora & annos, [n] quia prædicatores proprijs tēporibus viuūt: & trāseunt: verbū aūt. Dn̄i manet in ęternū. Quare aūt primo terra germinauit, deinde facta sunt luminaria? nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contēplādā speciē supernę virtutis?

C

D

Inter hæc die quinta facta sunt in aquis reptilia animarum viuarum: homines scilicet, renouati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt & volatilia: idest, sanctæ animæ ad superna volantes.

Post hęc sexta die produxit terra animā viuā, quando caro nostra abstinēs ab operibus mortuis, viua virtutū germina parturit, secūdum genus scilicet suum: id est, vitā imitando sanctorū, sicut Apostolus ait: imitatores mei estote. Secundum nostrum quippe genus viuimus, quando in opere bono sanctos viros, quasi proximos, imitamur. Deinde

produxit terra beſtias:homines in potentia rerum ſiue ferocitate ſuperbiæ.Similiter & pecora: fideles in ſimplicitate vitæ viuētes. Serpentes quoq. innoxios:ſanctos videlicet viros, aſtutiæ viuacitate bonum à malo diſcernētes,& in quantū fas eſt reptando ſcrutantes terrena, per quæ intelligant ſempiterna: non illos venenoſos, qui ſe in huius mundi cupiditatibus terrenis collocant.

Poſt hæc fecit Deus hominē ad imaginē ſuam:perfectum ſcilicet virū,qui nō quemlibet ſanctorū virorū imitãdo,ſed ipſam veritatē contēplabiliter intuēdo,operatur iuſtitiam: vt ipſam intelligat & ſequatur, ad cuius imaginē factus eſt,veritatē.Iſte etiam B accepit poteſtatē piſciū maris & volatilium cæli,pecorumq. ferarū quoq. atq. repentiū: quia ſpiritualis quiſq. effectus, & Deo ſimilis factus,ſecundū Apoſtolū,iudicat omnia, ipſe aūt à nemine iudicatur. Quod verò ſequitur:maſculū & fœminam fecit eos:ſpirituales in Eccleſia, & obedientes oſtendit: quia ſicut viro ſubdita eſt mulier : ſic ſpirituali & perfecto viro obediens eſt is,qui minus perfectus eſt:ſicut Apoſtolus ait : Rogamus vos fratres,vt cognoſcatis eos,qui in vobis laborãt,& præſunt vobis in Dño.Dicitur aūt eis : creſcite & multiplicamini : ſiue in linguis,ſiue in ſpiritualibus intelligētiæ gra- C dibus,vt dominētur per rationis intellectū omniū carnaliū perturbationū:quaſi inſenſibiliū animantiū.Omnis aūt herba ſeminalis & omne lignū fructuoſum,quod hominibus datum eſt in eſcã:fideles ſunt de oblationibus ſanctorum neceſsitatibus communicãtes.Vnde & Apoſtolus ait: Nã ſi in ſpiritualibus participes facti ſunt gētiles, debēt & in carnalibus miniſtrare eis.Hæc ſunt fructifera ligna. In iſtis ergo gradibus,tanquã in quibuſdã dieb⁹,veſpera eſt ipſa perfectio ſingulorū operū,& mane inchoatio ſequentiū. [p] Poſt iſtorū itaq. quaſi ſex dierum opera bona valde,ſperat homo quietē mentis,cō- D ſtitutus in ſpirituali paradiſo: [q] quo ſignificatur vita beata,vbi fons eſt ſapientiæ,[r] diuiſus in quattuor partes virtutum; vbi edat ligni vitæ gratiã: vbi vtiles diſciplinas morum,quaſi fructus lignorū carpat.Eſt namq. paradiſus vita beatorū: quattuor flumina, quattuor virtutes: ligna eius, omnes vtiles diſciplinæ : lignorū fructus : mores piorum: lignum vitæ : ipſa bonorū omniū mater eſt ſapientia:de qua ſcriptum eſt Salomone dicente:lignum vitæ eſt his, qui apprehēdunt

A illam, & qui tenuerit eam, beatus.Lignum ſcientiæ boni & mali , tranſgreſsio eſt mandati.

[a] Creaturæ cæli & terræ.*Veterem interpretem imitatus eſt,quod enim Vulgatus:*Iſtæ ſunt generationes cæli & terræ:*ille reddēs verba* LXX. *interpretum:* αὕτη ἡ βίβλος γενέσεως οὐρανοῦ καὶ γῆς : Hic eſt liber creaturæ cæli & terræ, *dixit.*

[b] In principio fecit. *Ex* LXX. creauit *Valent. & Comp. ex Vulg.*

[c] Ego principiū qui & loquor: Quod & loquor *Auguſt.cuius ſunt hæc lib.* 1. *de* Gen.*contra* Manich.*cap.*2. *eodemq. modo apud Ambroſium initio operis* Hexaem.

[d] Spirituales carnales.*Ex Auguſt.*13.*confeſſ.c.*12.

[e] Terra autem erat inanis & vacua. *Ita quidē libri omnes manuſcripti,& excuſi,etiam apud Eucherium & Be-* B *dam:ſed explicatio, ſiue allegoria non adhibetur his verbis, ſed illis potius,quæ ſunt ex* LXX. Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita. *Auguſtinus loco proximè citato:* quia & apud nos in Chriſto ſuo fecit Deus cælum & terram , ſpirituales, & carnales Eccleſiæ ſuæ, & terra noſtra, antequã acciperet formam doctrinæ, inuiſibilis erat,& incompoſita , & ignorantiæ tenebris tegebamur,&c.

[f] Prima die *vſq. ad* apparere voluit. *Auguſtin.*1.*de Geneſ contra Manich.c.*25.

[g] Deinde ſecunda die *vſq. ad* ſuperiores & inferiores.*Carptim ex eiuſd.*13.*confeſſ.cap.*15.*& ex* 1.*contra Manich.c. cit.*

[h] Poſt hæc die tertio *vſq. ad* valido robore iuſti iudicij.*Ex eod.lib.Confeſſ.c.*17.

[i] Protectionis vmbraculum. *Ita Auguſtinus, & ſic eſt apud Bedam.*

C [k] Deinde quarto die. *Ex* 13. *conf. cap.* 18. *&.*1.*de Gen.cont.*Manich.*c.*25.*& Orig.hom.*1.*in Gen.*

[l] Scripturæ ſanctæ cohærētes.Appareamus ſicut luminaria in mūdo,cohærentes firmamēto ſcripturæ tuæ. *Aug.*13.*conf.c.*18.*eſt autem apud Euch.& Bedam* demonſtrantes,*apud Aug.tamen,*miniſtrantes.

[m] Tenebras paruulor. *Verba ſunt eiuſd.Aug.cap.*19 prauorum *tamen habent pleriq. m.s.*

[n] Quia prædicatores.*Idem c.*16.tranſeunt prædicatores verbi tui ex hac vita in aliam vitam; ſcriptura verò tua vſq. in finem ſeculi ſuper populos extenditur.

[o] Pecorumq. ferarū quoq. & repentium.*Ita Bed. & impreſſ.ex veteri tralatione,alij aliter ex Vulg.*

[p] Poſt iſtorum *vſque ad*, ſperat homo quietem, *Verba ſunt Auguſt.*1.*de* Gen.*cont.Manich.c.*25.

D [q] Quo ſignificatur vita beata.*Eiuſd.lib.*2.*c.*9.

[r] Diuiſus in quattuor partes vert.*Eiuſd.c.*10.

De operibus ſex dierum. CAP. II.

EXpleta hactenus ſex dierū opera qualiter in Eccleſia ſpiritualiter intelligantur, explicata ſunt:[a] deinde, quid in figurã ſeculi ſignificent,ſubijciendū eſt. [b] Sex diebus cōſummauit Deus omnia opera ſua, & ſeptimo requieuit.Sex ætatibus humanū genus in hoc ſeculo per ſucceſsiones temporum Dei opera inſigniunt. Quarum prima eſt ab

ab Adam vsque ad Noe: secunda à Noe vsque ad Abraham: tertia ab Abrahã vsq. ad Dauid: quarta à Dauid vsq. ad transmigrationem in Babyloniã: quinta deinde vsque ad humilem aduentũ Domini nostri Iesu Christi: sexta quæ nunc agitur, vsquequo mũdus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudiciũ. Septima vero intelligitur in requie sanctorũ, quæ scilicet non habet vesperam: quia eã iam nullus terminus claudet. Pergamus ergo breuiter per eas omnes mũdi ætates, replicantes ordinem temporum eorum, & mysticè differentias distinguamus.

Primo enim seculo factus est, tanquam lux, homo in paradiso. In qua ætate filios Dei in lucis nomine diuisit Deus à filijs hominum, quasi à tenebris: fitq. huius diei vespera diluuium.

Secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam, & aquã: arca vtiq. illa, quę natauit inter pluuiam maria: huius vespera fuit confusio linguarum.

Tertium seculum factum est, quando separauit Deus populum suum à gẽtibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, vt proferret germen herbarum atq. lignorum: id est fructus sanctarũ scripturarum. Huius vespera fuit peccatum & malitia pessimi regis Saul.

Inde quartum seculum cœpit à Dauid, quando constituit Deus luminaria in firmamento cæli: id est, splendorem regni, tanquam Solis excellentiam, & in Lunæ specie obtemperantem tãquam Lunam Synagogã, & stellas principes eius: Cuius ætatis fit vespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captiuari.

Porro quinto seculo: id est, in transmigratione Babyloniæ, facta sunt quasi animalia in aquis, & volatilia cęli: quia tunc Iudęi inter gentes, tanquam in mari viuere cœperunt: nec habebant stabilem locum, tanquã volantes aues. Huius diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum, quando sic excæcati sunt, vt etiam Dominum Iesum non possint agnoscere.

Iam sextum seculum fit in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est: sic in ista sexta ætate seculi secundus Adam, id est Christus in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viuentem, hic in spiritum viuificantem. Et sicut in illa die fit anima viua, sic in isto seculo vitam desiderantes æternam. Et sicut in illa sexta die serpentium & ferarum genera terra produxit: ita & in hac sexta ætate seculi gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generauit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestauit. Et quemadmodum die sexta creatur masculus & fœmina: sic in ista seculi ætate manifestatur Christus & Ecclesia. Et sicut præponitur homo in die illa pecoribus serpentibus, & cęli volatilibus: ita & Christus in hac ętate seculi gentibus, populis, & nationibus, vt ab eo regãtur, vel carnali concupiscentiæ dediti, sicuti pecora: vel [c] terrena curiositate obscurati, quasi serpentes: vel elati superbia, quasi aues. Et sicut in illa die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt herbis seminalibus & lignis fructiferis, & herbis viridibus; sic & ista seculi ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Iesu Christi, cum ipso populo spiritualiter pascitur sanctarũ scripturarũ alimẽtis, & lege diuina ad [d] concipiendam fœcunditatem rationum atq. sermonum, tanquam herbis seminalibus, partim ad vtilitatem morũ conuersationis humanæ, tanquã lignis fructiferis: partim ad vigorẽ fidei, spei, & charitatis in vitam æternam, tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationũ arescũt.[e] Sed spiritualis sic istis spiritualibus cibis alimentisq. pascitur, vt multa intelligat. Carnalis autem, id est, paruulus in Christo, tanquam pecus Dei, vt multa credat, quę necdum intelligere potest: tamen eosdem cibos omnes habent. Huius autem ætatis quasi vespera vtinam nos non inueniat. Illa est enim, de qua Dominus dicit, Putas ne veniens filius hominis inueniet fidem super terram?

Post illam vesperam fiet mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tũc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis ij, quibus dictum est: estote perfecti, sicut pater vester, qui in cælis est. Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui vesperã nõ habet. Sequitur: Istæ generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, in die qua fecit Deus cælum & terrã, & omne virgultum agri, omnemq. herbam regionis, antequam esset super terram. Superiùs septem dies numerati sunt: nũc vnus dies dicitur, quo fecit Deus cælum & terram,

ram, & omne virgultum agri, & omnẽ herbam regionis. Huius[f] diei nomine secundũ prophetam omne tempus huius vitæ significatur, in quo cęlum & terra factum; id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult, quòd nunc nominato cælo & terra, adiecit virgultum agri, & herbam regionis, & tacuit cætera, quæ sunt in cælo & terra, vel etiam in mari? nisi quia per virgultum agri inuisibilem creaturam demõstrat intelligi, sicut est anima? Dicta autẽ est virgultum, propter vigorẽ vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde quod addidit (antequam esset super terram) intelligitur antequã anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram esse, rectè dicitur. Vnde & adiecit: (nondum enim pluerat Dominus Deus super terram) quasi apertè diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus scripturarum pluuiam doctrinæ Dominus ad animam irrigandam concesserat: nondũ propter hominem, qui est terra, Dominus noster nubem carnis nostræ assumpserat, per quam imbrem sancti Euangelij largissimũ infudit. Quod vero subiũxit:[g] (Et homo nõ erat qui operaretur terram) quia nullus homo operatus est in virginẽ, vnde natus est Christus. Ipse est enim lapis de mõte abscissus sine manibus: id est, absq. coitu & humano semine de virginali vtero, quasi de monte humanæ naturæ, & substantiæ carnis abscissus? (Sed fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.) Terra mater virgo Domini Maria rectissimè accipitur: de qua scriptum est: aperiatur terra, & germinet saluatorem. Quam terram irrigauit Spiritus Sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur.

[a] Deinde quid in figurã seculi, *&c. Reliqua huius capitis contexta sunt ex eiusdem verbis lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 23. ordine tantùm immutato.*

[b] Sex dieb. *vsque ad* nõ habet vesperam *verba sunt Augustini 12. contra Faust. c. 8.*

[c] Terrena curiositate: tenebrosa curiositate *August.*

[d] Concipiendam, *ex Aug.* concupiscẽdam *Euch. & manuscripti mendosè.*

[e] Sed spiritualis *vsque ad* potest. *emendatus est hic locus ex Aug. & Bed.*

[f] Huius diei nom. secũdum Prophetiam *hæ duæ voces* secundum prophetiam *non sunt apud Aug. à quo sunt reliqua li. 2. de Gen. cont. Manich. c. 3. leguntur tamen in omnib. libris, & apud Euch. & Bed.*

[g] Nubem carnis nostræ: nubilum carnis nostræ, *Aug.* nebulam *apud Bedam.*

[h] Homo non erat *vsque ad* significabatur, *ex eod. lib. August. cap. 24.*

De Paradisi conditione vel hominis.
CAP. III.

A FOrmauit igitur Deus hominem de limo terræ:) id est factus est Christus iuxta quod ait Apostolus, ex semine Dauid secũdum carnem, tanquam de limo terrę. (Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ) vtique infusionem Sancti Spiritus, qui operatus est hominẽ Christum: (Et factus est homo in animam viuẽtem) scilicet, vt qui perfectus erat Deus, perfectus videretur & homo. (Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio.)[a] Paradisus Ecclesia est: sic enim de illa legitur in cãticis canticorum: Ortus cõclusus soror mea. A principio autem paradisus plantatur, quia Ecclesia Catholica à Christo, qui est principium omnium; condita esse cognoscitur. Fluuius de paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis & dono baptismi. De quo bene per Prophetam dicitur: Dominns Deus noster fluuius gloriosus exiliens in terram sitiẽtem. Quattuor autem paradisi flumina, quattuor sunt Euangelia ad prędicationem cunctis gentibus missa.

Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum autem vitæ sanctus sanctorum, Christus scilicet, ad quem quisq. si porrexerit manum, viuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali., proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positũ ad dignoscẽdum bonum & malum. De quo, qui relicta Dei gratia gustauerit, morte morietur.

Tulit igitur Deus hominem, & posuit eũ in paradiso.) Assumpsit Deus carnẽ, & factus est caput Ecclesiæ, vt operaretur & custodiret illum: id est, volũtate patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impleret. Dixit quoq. Deus: Non est bonum esse hominem solũ.) Arguuntur hæretici, qui Christum solũ hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adiutoriũ simile sui) quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Appellauit autem Adã nominibus suis cunta animantia & volatilia cæli & bestias terræ)

ræ)significans gentes, quæ saluæ fierent in Ecclesia & per Christum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod prius non habuerant, sicut scriptum est: & vocabo seruos meos nomine alio. (Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius.) Vtiq. quoniam quamuis fidelis aut iustus sit quisq. Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in Dijs Domine? nã & Dauid ait: speciosus forma præ filijs hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus, sicut & in Apocalypsi dicitur: nemo inuentus est dignus, neq. in cælo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, nisi leo de tribu Iuda. (Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumq. obdormisset, tulit vnã de costis eius, & ædificauit costam, quam tulerat de Adã, in mulierẽ.) Dormit Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Christus in cruce, pungitur latus lancea, & profluunt sacramẽta sanguinis, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem cantat Propheta, dicens. Ego dormiui & quieui & resurrexi, quoniã Dominus suscitauit me. Sequitur. (Et posuit carnẽ pro ea.) Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. (Dixit quoque Adam. Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea. (Quia siue sancti spirituales, & fortissimi in tẽtationibus, siue minus perfecti, vtriq. vnum corpus Christi sunt, & vna Ecclesia. (Hæc vocabitur virago: quoniam de viro sumpta est.) Sic & Christus Ecclesiæ nomen dedit Christianum, quæ de eius latere sumpta est. Hæc ergo omnia facta sunt in figura, [b] quæ erant in Ecclesia proditura.[c]) Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna.) Hoc interpretans Apostolus ait sacramentũ hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Ergo quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit patrem, cum dicit. Ego à patre exiui, & veni in mundum. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Reliquit & matrẽ: id est, Synagogam Iudęorum, veteri Testamento carnaliter inhęrentem, quæ illi erat mater, ex semine Dauid secundum carnem: & adhæsit vxori suæ, id est sanctæ Ecclesię, vt pace noui testamenti essent duo in carne vna: quia cum sit Deus

A apud patrem; per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, vt illius capitis corpus esse possimus.

a Paradisus Ecclesia est, *ex eod. lib. c.* 14.

b Quæ erant in Ecclesia proditura: profutura, *apud Bedam.*

c Quamobrem relinq. *vsq. ad* corpus esse possemus, *ex eod. Augustini li. c.* 24. *vel ex* 12. *contr. Faust. c.* 8. *vtrubiq. enim eadem leguntur, atq. vtrumq. locum sibi proposuisse videtur Isid. Legitur vero tam apud Aug. quam apud Paulum* propter hoc *non* quamobrem.

B

De præceptis Dei & consensione serpentis. CAP. IIII.

IAm [a] dehinc præceptum, quod accepit figuraliter Adam, nos accepimus in Christo, quia vnusquisq. Christianus non incongrue gestat personam Christi dicente ipso Domino: Quod fecistis vni ex minimis meis mihi fecistis. Dicitur ergo illi: (Ex [b] omni ligno paradisi comede. De ligno autem sciẽtiæ boni & mali, ne comedas.) Præcipitur enim nobis, vt fruamur omni ligno paradisi, quo significãtur spirituales delicię, de

C quibus ait Apostolus: fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, lõganimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, continẽtia, castitas, sicut Apostolus dicit. Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum scientiæ boni & mali; id est, ne velimus superbire de natura arbitrij nostri, quę media est, vt decepti per scientiam, experiamur & malum. [c] Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat Diabolum: qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. [d] Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & nõ per virum? Quia non potest ratio nostra [e] seduci ad peccandum, nisi

D præcedente delectatione in carnalis infirmitatis affectu, qui obtemperare debet rationi, tanquam viro dominanti. Hoc enim in vno quoque homine geritur in occulto quodam secretoq. coniugio. Suggestionem quippe, serpentem accipimus: mulierem vero, animalem corporis sensum: rationem autem, virum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illa suggestione, & refrænante ratione, consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quòd si ipsum peccatũ etiã & mens perpetrandũ decernat, iã vir deceptus est, iam mulier cibum dedisse viro videtur

detur:illecebrę enim cōsentire,de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe iure à vita beata, tanquam à paradiso expellitur homo,peccatūq. ei imputatur,etiam si non sequatur effectus: quia etsi non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia.Hæc secundum anagogem. [f] Cæterùm iuxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam designare. [g] Nulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum adapertionem, atque scientiam boni & mali:& in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi,[h] suā dignoscentiam nituntur demonstrare.[i] Cōtra hunc serpentem clamat Apostolus,cum dicit:Metuo ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua: sic sensus vestri corrumpantur.Seducitur verbis huius serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illā decipitur Christianus Adam,non Christus.(Dicit ergo serpēs ad mulierē, cur præcepit vobis Deus,vt nō comederetis ex omni ligno paradisi?)[k] Sic hęreticorū curiosa cupiditas,sic praui prædicatores ad diligendā erroris fallaciā,auditorū carnalium corda succēdunt, dicentes.Quare fugitis scientiā habere latētem? noua semper exquirite,boni malique scientiam penetrate.Vnde apud Salomonē mulier illa hæreticorum speciem tenens,dicit: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior?Subiecit deinde idem serpens.(Quacumq. die comederitis ex eo, statim aperiētur oculi vestri, & eritis vt dij, scientes bonum & malum.) Sic [l] & omnes hæretici diuinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt & reprehendunt eos,quos simpliciter credentes inuenerint: Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere,vt interior oculus obscuretur.

[a] Iam dehinc præceptum,*vsque ad*,mihi fecistis, *eiusd.Aug.sunt verba c.25.lib.2.cont.Manich. Quæ ante hæc leguntur in plerisq. libris.* Post hæc vocatur Heua, &c.*non sunt huius loci, sed capitis sexti,vbi eadem totidem verbis ponuntur.*

[b] Omni ligno paradisi,*vsq. ad* experiamur & malum,*ex eod.Aug.loco. Quod autem Aug.dixerat,ne vellemus saperbire de natura nostra.Isidorus interpretatus est de natura arbitrij nostri,quod & superius fecerat.*

[c] Serpens autem,*vsque ad.*astutia. *ex cap.24. eiusd. lib.2.contra* Manich.

[d] Sed quid est quod per mulierē,*vsque ad* tenetur conscientia.*Ex Aug.c.14.*

[e] Seduci ad peccandum : deduci ad consensum peccati.*Aug.*

[f] Cæterum iuxta metaphoram,*vsq. ad,* demōstrare,*ex c.25.*.

[g] Nulli enim loquacius,atq. subtilius:loquacius atq. iactantius.*Aug.*

[h] Suam dignoscentiam : eam dignoscentiam, A*ugustinus.*

[i] Contra hunc serp. *vsque ad,* non Christus, *ex cap. 26.*

[k] Sic hæreticor.curiosa cupiditas:calliditas,*Valēt.* superba & curiosa cupiditas.Aug.*c.*28.

[l] Sic & omnes hæretici *vsq. ad,*obscurent,*ex c.25.*

De peccato primor. hominū siue supplicio. C AP. V.

VIdit igitur mulier quod bonum esset lignum,tulitq. de fructu illius, & comedit.)Mulier comedit antea nō vir:ideo quia faciliùs carnales persuadentur ad peccatū, nec tam velociter spirituales decipiuntur: (Et dedit viro suo,& comedit:)vtique quia post delectationē carnalis cōcupiscētiæ nostræ,etiam nostra ratio subijcitur ad peccandū. (Cumq. cognouissent se esse nudos cōsuerūt folla ficus.)Folijs [a] fici se cōtegūt,qui seculum asperū amplectūtur, qui prurigine voluptatis carnalis arantur, quique decepti hæretica prauitate,& gratia Dei nudati,tegumēta mendaciorū,tanquā ficus folia colligunt,facientes sibi succinctoria prauitatis cū de Domino vel Ecclesia mētiuntur. Cūque audissent vocē Dei deambulātis in paradiso ad auram post meridiē.) Deambulat Deus in illis, & non stat, qui stabiles in eius præcepto nō perseuerāt.[b] Et bene ad auram post meridiē:quia iā ab eis aufertur [c] lux illa feruentior veritatis appropinquātibus errorū tenebris. (Abscōderunt se à facie Dei in medio ligni paradisi.)In medio nāq.ligni se abscondit,qui auersus à pręcepto creatoris, in erroris atque arbitrij sui voluptatibus viuit. Vocauitq.Deus Adā,vbi es?Hic ostēdit, quòd si qui à fide vel bonis operibus ad mēdacia sua desideriaq. labuntur,non despicit illos Deus:sed adhuc vt redeāt ad pœnitentiā,vocat:quia nō vult mortē peccatoris,sed vt conuertatur & viuat.Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij ad spem indulgentiæ prouocantur.Dicitur autem posthæc serpēti: (Maledictus eris inter omnia animantia. Super pectus tuum & ventrem gradieris.) [d] Nomine pectoris significatur superbia mētis: nomine autem vētris significātur desideria carnis

carnis:his enim duabus rebus serpit Diabo A lus aduersus eos, quos vult decipere: id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbiæ insana ruina. [e](Et terram manducabis) id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus vitę tuę) id est, omni tempore quo agis hanc potestatem ante illam vltimam pœnã iudicij. (Inimicitias ponam inter te & mulierẽ, & semẽ tuum & semen illius.) [f] Semen Diaboli est peruersa suggestio. Semen autem mulieris fructus est boni operis, quo peruersæ suggestioni resistitur. [g] Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit. B Ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem, quam prima suggestione nõ decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem quod dictum est. Inimicitias ponam inter te & mulierem, de virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, eò quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum deuincendum, & mortem, cuius ille auctor erat, destruẽdam promittebatur. Nã & illud quod subiunctum est: ipsa conteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo eius, hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Chri- C stus intelligunt: id est, tu eum supplantabis, vt moriatur. Ille autẽ te victo resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & Dauid dixerat ex persona Patris ad Filium: super aspidem & basiliscum ambulabis, & cõculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonẽ Antichristum, draconem Diabolum. [h] De pœna autem mulieris quid significat quod ei dicitur (In dolore paries filios) nisi quia voluntas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, atq. ita per meliorem consuetudi- D nem parit bonum opus, quasi filios. Quod verò adiecit: (& cõuersio tua ad virũ tuũ, & ipse dominabitur tui:) hoc significat, quod illa carnalis voluntas, quæ cum dolore reluctauerat, vt faceret cõsuetudinem bonam, iam ipsis erudita doloribus, cautior fit, & ne corruat, obtemperat rationi, & libenter seruit quasi viro iubenti. Post hæc [i] vocatur Heua vita, & mater viuorum, quæ de viri sui latere facta est, & dicit Dominus in Euãgelio, si quis non manducauerit carnẽ meã, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam, & omnia, quæ illic intelliguntur, enucleatè minutatimq. tractata Christum & Ecclesiam præloquuntur, siue in bonis Christianis siue in malis. Neq. enim frustra dixit Apostolus: Adam, qui est forma futuri, & illud, Relinquet homo patrem & reliqua. [k] Vocaturq. dehinc mater viuorum id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significãtur. Iam verò per sententiam, quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ & super peccati concupiscentia seducta, & à paradiso beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos. [l] Sic tamen dimittitur de paradiso beatitudinis, vt operetur terrã, id est, vt in corpore isto laboret & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, posśitq. aliquando manũ porrigere ad arborẽ vitæ, & viuere in æternum. Manus autem porrectio benè significat crucem vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æterna recuperatur. Accipit etiã tunicam pelliceam diuino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem de carnalibus sensibus [m] abstractæ voluptates, [n] quæ carnaliter viuentem diuina lege consequuntur & contegunt. [o] Qui si aliquando ad Deũ conuertitur per flammeam frameam, id est, per tẽporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemẽdo, & per Cherubim, id est, per plenitudinem sciẽtiæ, quod est Charitas, perueniet ad arborem vitæ Christum, & viuet in æternum. Cherubim namq. plenitudo scientiæ interpretatur. Framea verò versatilis posita ad custodiẽdam viam ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborẽ vitæ nisi per has duas res, tolerãtiam scilicet molestiarum & scientiæ plenitudinem, id est per charitatem Dei & proximi. Plenitudo enim legis charitas est.

a Folijs fici, *vsque ad* mentiuntur, *ex cap.* 15. *est autem* folijs fici *apud Augustinum:* folijs ficus, *apud Ambrosium.*

b Et bene ad auram post meridiem. *Quis non videat magis congruere allegoriam, si* ad vesperam *ex* LXX. *legas cum August. c.* 16?

c Lux illa feruentior: lux illa interior *Aug.*

d •Nomine pectoris, *vsque ad* vult decipere, *ex cap.* 17.

e Et terram manducabis, *vsque ad,* pœnam iudicij. *ex cap.* 18.

f Semen Diaboli, *vsque ad* resistitur, *ex eod. c.*

g Ipsa caput, *vsque ad* decipere in finem tendit. *Aug.* Et ideo obseruat ipse plantam mulieris, vt si

quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat. Et illa obseruat caput eius, vt eũ in initio malæ suasionis excludat.

h De pœna autem mulieris, *vsque ad*, viro iubenti. *ex c.19.*

i Post hæc vocatur Heua, *vsque ad*, patrem & matrem. *ex 12. contra Faust. c.8. Atque huius loci esse verba hæc, frustraq. capite quarto. in quibusd. m. s. legi, cum hic repetenda essent, & res ipsa indicat, & August. 2. de Gen. cont. Manich. c. 21. ita scribens:* Quem autem non moueat, quod post peccatum, & sententiam iudicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia viuorum ipsa sit mater, posteaquam meruit mortem, &c.

k Vocatur dehinc mater viuor. *vsque ad*, significatur: *eiusdem sunt verba 2 de Gen. cont. Manich. c. 21.*

l Sic tamen dimittitur, *vsque ad*, recuperatur, *ex cap. 22.*

m Abstractæ voluptates: attracta phantasmata. *cap. 27. August.*

n Quæ carnaliter viuentem, *ita o. l.* quę carnaliter mentientem, *Aug. ibid. quia tunicas pelliceas mentiendi libidinem interpretatus fuerat. itaq. nihil mutamus.*

o Qui si aliquando, *vsque ad*, charitas est, *totus locus concinnatus ex verbis cap. 23.*

De Cain, & Abel, eorumq. progenie. CAP. VI.

Adam verò cognouit Heuam vxorem suã, quæ concepit & peperit Cain. Rursumq. peperit fratrem eius Abel. [a] Natiuitates duorum filiorum Adam, similitudinẽ habent duorum populorum, qui erant diuersis temporibus ad fidẽ venturi, pari opere & dissimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium & Cain agricola. Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ouibus & earum adipe suscipitur: ita noui Testamenti fides [b] ex innocẽtia grata Deũ laudans veteris Testamenti terrenis operibus [c] anteponitur. (Dixit Deus ad Cain, si rectè offeras, rectè autem non diuidas peccasti.) Vtiq. quia etsi Iudęi antea rectè illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente, iam tempus noui Testamenti à tempore veteris Testamenti non distinxerunt. Quod si obtemperasset Deo Cain, dicenti: Quiesce, sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: ad se conuertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens, & confitens Deo: ac sic adiutus indulgentiæ gratia ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante seruus esset peccati, nec fratrem occidisset innocẽtem: sic & Iudæi, in quorũ hæc figura gerebantur, si quiescerent à sua perturbatione, & tempus salutis

A per gratiam in remissionem peccatorũ cognoscentes audirent Christum dicentem: Non veni vocare iustos sed peccatores ad pœnitentiam: tunc ad se conuerterẽt peccatum suum in confessione, sicut in Psalmo XL. scriptum est, medico dicentes: Ego dixi Domine miserere mei: sana animã meam quia peccaui tibi: [d] eidemq. peccato quamdiu in eorum corpore esset adhuc mortali per spem gratiæ liberi dominarentur. Nunc autem ignorantes Dei iustitiam, & suã volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieuerunt; sed offenderũt in lapidem offensionis, B & exarserunt iracũdia, aduersus Christum: cuius opera videntes accepta Deo esse doluerũt. Itaq. post hæc occiditur Abel minor natu, à fratre Cain maiore natu. Occiditur Christus caput populi minoris natu, à populo Iudęorum maiore natu: ille in campo, iste in Caluariæ loco. Interrogat De⁹ Cain, non tanquam ignarus eum, à quo discat: sed tãquam iudex reum quem puniat, & dicit: Vbi sit frater eius? ille respondit nescire se, neceius se esse custodem. Vsque nũc quid C nobis respondent Iudæi, cum eos sanctarũ scripturarum voce interrogamus de Christo: illi nescire se Christũ respondẽt. Fallax enim Cain ignoratio, Iudæorũ est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere ac custodire voluissent. (Dixit Deus ad Cain. Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra) Sic arguit in Scripturis sanctis vox diuina Iudęos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, [e] cũ enim, sacramento accepto, ab omnibus gentibus [f] respondetur, Amen: hæc est vox clara vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redẽ- D ptorum. (Dixit Deus ad Cain. Et nunc maledictus eris à terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.) Maledictus est enim populus Iudęorũ infidelis à terra, id est ab Ecclesia quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege; vt esset ab Ecclesia maledictus: id est vt ostẽderet eum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: Quicunque enim ex operibus legis sunt sub maledicto legis sunt. [g] Deinde cum dixisset; Maledi-

ledictus, tu à terra quæ aperuit os suũ accipere sanguinẽ fratris tui de manu tua: Nõ dixit, quoniã operaberis eã, sed ait, quoniam operaberis terrã, & non adijciet virtutẽ suã dare tibi. Vnde nõ est necesse intelligere eã dẽ terrã operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinẽ fratris de manu ei⁹. Sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniã operatur terrã, quæ nondum adijciet virtutem suam dare illi. Id est, ideo populum Iudæorum maledictum agnoscit & ostendit Ecclesia: quoniã occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum sabbathum, terrenum azymum, terrenum Pascha, quia omnis terrena operatio habet occultam virtutẽ intelligendæ gratiæ Christi, quæ non datur Iudæis in impietate, & infidelitate perdurantib. quia nouo Testamento reuelata est. Cũ operatus fueris terram non dabit tibi fructus suos: in ipsa enim terra quam Christus portauit: id est, in eius carne, ipsi operati sunt salutem nostrã crucifigẽdo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suã, quia non iustificati sunt in virtute resurrectionis eius, qui resurrexit propter iustificationem nostram, quia etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, sed viuit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impijs & incredulis. Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit, tãquam Cain operanti terram, vt granum illud seminaretur. Vagus & profugus eris: siue, vt in Septuaginta scriptum est: gemens & tremens eris super terram. Nunc ecce quis non videat? quis non agnoscat? in tota terra quacunque dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus & profugus ab Ierusalem? quomodo gemat mœrore amissi regni, & tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis? ideoq. respondit Cain dicẽs: [h] Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eijcis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscõdar, & ero vagus & profugus in terra. Igitur omnis qui inuenerit me occidet me.) Verè inde vagus & profugus gemit & tremit, ne etiam regno terreno perdito, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem caussam, quàm illam quod terra nostra nõ dat virtutẽ suã, ne spiritualiter moriatur. Carnaliter enim sapit, & abscondit se à facie Dei, id est, iratũ habere Deũ graue nõ putat: sed hoc timet, ne inueniatur & occidatur. Carnaliter enim sapit⁹ tanquã operans terrã, cuius virtutẽ non accipit. Sapere autẽ secundũ carnẽ mors est: quam non intelligens ille, [i] amisso regno gemit, & corporalẽ mortẽ tremit. Sed quid ei respõdit Dñs? Nequaquã ita fiet: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplũ punietur: [k] siue vt Septuaginta transtulerũt, septẽ vindictas exsoluet: id est nõ sic, quomodo dicis, nõ corporali morte interibit genus impiũ carnaliũ Iudæorũ. Quicunq. eos ita perdiderit, septẽ vindictas exsoluet: id est, auferet ab eis septẽ vindictas, quibus alligati sunt propter reatũ occisi Christi, vt hoc toto tempore, quod septenario dierum numero voluitur, magis quia non interijt genus Iudæorũ, satis appareat fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, iuxta quod ait scriptura: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur populi mei legis tuæ: disperge illos in virtute tua, & depone eos.

Posuit Dñs in Cain signũ, vt nõ eũ interficeret omnis, qui inuenisset eũ.) Hoc re vera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ à Romanis subiugatæ sunt in ritum Romanorũ sacrorum transierint, eaq. sacrilegia obseruãda & celebranda susceperint: gens autẽ Iudæorũ siue sub paganis regibus, siue sub Christianis, nõ amiserit signũ legis, & circũcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisq. distinguitur. Sed & omnis imperator vel rex, qui eos in suo regno inuenit, cũ ipso signo eos inuenit, & non occidit: id est, nõ efficit, vt nõ sint Iudæi certo quodam & proprio suæ obseruationis signo à cæterarũ gentiũ communione discreti, nisi quicũq. eorum ad Christum transierit: vt iam non inueniatur Cain, neque exeat à facie Dei neque habitet in terra Naid.

Exijt ergo à facie Dñi, & habitauit in terra Naid: quod dicit interpretatũ, cõmotio, siue instabilis & fluctuãs, & sedis incertæ. Cõtra quod malũ Deus rogatur in psalmo: Ne dederis in motũ pedes meos, & manus peccatorũ nõ moueãt me. Et qui tribulãt me exultabũt, si motus fuero, & Dñs à dextris est mihi ne cõmouear. Nũc vero Iudæi & omnes, qui diuersis erroribus cõtumaces sunt, resistẽdo veritati, exeũt à facie Dei: id est à misericordia dilectionis ei⁹: vel à participatione lucis ei⁹: & habitãt profugi in terra cõmotionis: id est in cõturbatione carnali cõtra iucũditatẽ Dei: hoc est, cõtra Edem, quod interpretatur epulatio, vbi est plãtatus Paradisus.

Cognouit autẽ Cain vxorẽ suã, & concepit, & peperit Henoch,[l] & ædificauit Cain ciuitatem. Quid ergo sibi per figuram vult, quòd impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine cõstruxit? nisi quod noueris impios in hac vita esse fundatos: sanctos vero hospites esse; & peregrinos. Vnde & Abel tãquã peregrinus in terris, id est, populus Christianus nõ cõdidit ciuitatẽ. Superna enim est sanctorũ ciuitas, quãuis hic pariat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tẽpus adueniat. Nam & Petrus propterea reprehẽditur, quod tabernacula in mõte fieri cogitauit, quia sancti in hoc mũdo tabernaculũ nõ ædificant. Ædificauit autem eam ex nomine filij sui Henoch.[m] Iste filius in cuius nomine cõdita est Henoch: id est terrestris Ierusalem, quæ interpretatur dedicatio, significat, istam ciuitatem, & initiũ & finem habere terrenũ, vbi nihil plus, quã quod cernitur, speratur.

Porrò Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiahel, & Mauiahel genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen vni Ada, & nomen secundæ Sella.) Notãdum autem quòd in progenie Seth,[n] cũ genuisse filios, filiasq. dicatur, nulla ibi genita fœmina nominatim exprimitur, sed tantum in progenie Cain fœmina cõmemoratur.[o] Quo significatur, terrenam ciuitatem vsque in finem sui carnales habituram generationes, quæ marium ac fœminarum coniunctione proueniunt.

Dixit quoq. Lamech vxorib. suis: audite verba mea, & auscultate sermonem meum. Quoniã occidi virũ in vulnus meũ, & adolescentulũ in liuore meo, septies vindicabitur de Cain, de Lamech septuagies septies.) Iã alibi secũdũ historiã dictũ est, eo quod ab Adã vsq. ad Christũ septuaginta septẽ generationes inueniãtur, in quibus peccatũ Lamech, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione solutũ est. Siquidẽ & in populo Iudæorũ propter interfectionẽ Christi septuaginta septẽ vindictę sunt statutę, iuxta illud Euãgelicum, in quo dictum est Petro Apostolo: non solum septies, sed etiam septuagies septies si pœnituerit, fratri remittendum: id est, Iudæum reuertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

Cognouit quoq. adhuc Adã vxorẽ suam, & peperit filiũ, vocauitq. nomen eius Seth. Sed Seth natus est filius, quẽ vocauit Enos.) A Seth quippe interpretatur resurrectio, qui est Christus, & [p] Enos filius eius interpretatur homo, qui cœpit inuocare nomen Dñi. Quid per hoc intelligitur? nisi quia in cõfessione viuit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quãdiu peregrinatur in terris. Itẽ ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, & eius fratre Seth, quòd interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur. Ergo, vt breuiùs dicã, Abel luctus: Seth resurrectio: Enos homo: quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo inuocans Deũ. Item Enos genuit Cainam, Cainam autem genuit B Malalehel, Malalehel genuit Iared: Iared genuit Henoch. Hic[q] autẽ Henoch septim9 ab Adã qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat: ad quam transfertur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate seculi, per Christi aduẽtum formatur.[r] Transactis enim sex millib. annis, facto etiã iudicio, & renouatis, cælo & terra, transferẽtur sancti in vitã perpetuę immortalitatis.[s] Quod autẽ per Seth ab Adã vsq. ad Noe denarius numerus insinuatur, cõplementũ mãdatorum in Ecclesię operibus figuratur, cui numero si adijciantur tres filij Noe medio reprobato, duodenarius cõsumatur, qui in Patriarcharũ Apostolorũq. nu- C mero insignis habetur propter septenarij partes, altera per alteram multiplicatis. Nã ter quaterni, vel quater terni ipsum faciũt.

Quòd vero progenies ex Adã per Cain vndenario numero finitur, transgressio mãdatorum, siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filij, & vna filia, vt vndenarius numerus compleatur: per quod demonstratur peccatum. Nam & ipse numerus fœmina clauditur: à quo sexu initium peccati commissum est: per quod D omnes morimur: scilicet vt voluptas carnis, quæ spiritui resisteret, sequeretur. Vnde & ipsa filia Lamech Noëma, id est voluptas interpretatur. Nam quod de Mathusalam secundum septuaginta vltra diluuiũ numerantur anni hoc significat, vt quoniã solus est Christus, cuius vita nullam sensit ætatem, in maioribus quoque illis non sensisse diluuium videretur.

[a] Natiuitates duor. filiorum, *vsque ad*, plantatus paradisus, *desumpta sunt omnia ex Augustini 12. contra Faust. cap. 9. & quattuor sequentibus, vnde sunt quadam emendata.*

b Ex innocentia grata:gratiæ. Aug. ex innocẽtiæ gratia, *impress.*

c Anteponitur. *Post hæc verba interijciuntur quædam in codic. Val. & Compl. quæ aliena esse locus Augustini interruptus, & alij libri m. s. & impressi à quib. absunt, satis ostendunt: & si quid in eis sani est, paullò post repetitur. Quæ tamen hic referri nihil obfuerit.* Iste autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cuius nomine condita est ciuitas, interpretatur dedicatio, impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem iustus ab Adam septimus & ipse dedicatio item dicitur. Sed translatus ostendit iustos (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo annorum ab hac dedicatione terrenę ciuitatis abituros, *De qua sententia paullò post hoc eodem cap. & in expositionib. Exo. c. 29. importunè repetita, quid sentiamus, mox dicemus.*

A

d Eidemque peccato: ei denique *Augustinus facili lapsu.*

B

e Cum enim sacramento accepto: cum eo accepto *Augustinus.*

f Respondetur Amen. *Ita respõdebatur in vtriusq. speciei communione. Ambros. de corpore lib. 4. de sacram.* Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi, & tu dicis: Amen. Hoc est verum, quod confitetur lingua, teneat affectus.

g Deinde cum dixisset, *vsque ad*, reuelata est. *Malè hæc absunt à veterib. libb. Val. & Comp. cum sint Aug. & leguntur in excusis, & reliquis m. s.*

h Maior est iniquitas mea q. v. v. m. *Mirum, non vidisse, quisquis vulgatam editionem suffecit: non cohærere quæ sequuntur verba:* Hanc dicit maiorem caussam: *legendum ergo:* Maior est caussa mea, *ex* LXX. & August. *Idẽ paullo post coniunxit vtranq. interpretationem, cũ dicit:* Verè inde vagus, & profugus, gemit & tremit. *cũ August. tantũ verba* LXX. *interpretũ retulerit:* Verè inde gemit & tremit, ne regno etiam terreno, *&c.*

C

i Amisso regno gemit, & corporalem mortẽ tremit. *Oportuit mendacem memorem esse. Quorsum enim* gemit, & tremit? *si hæc verba explicanda nusquam sibi proposuit? Id tamen prouisum apud Euch.*

k Siue vt LXX. transtulerunt. *Hoc rectè: vidit enim nõ respondere reliqua verbis Vulg. ed. Vid. Hieronym. epist. 125. ad Damas. q. 1.*

l Et ædificauit Cain ciuitatem, *ex* Aug. 15. *de ciuit. c. 17. & seq. & Greg. 6. Moral. c. 4. & lib. 16. c. 5.*

D

m Iste filius, *vsque ad*, speratur, *Augustini sunt verba.*

n Cum genuisse filios filiasq. dicatur. *Hæc verba deerant in omnib. libris, reposita sunt autem ex* Aug. c. 17. *& Eucherio.*

o Quo significatur, *vsque ad*, proueniunt, *verba sunt August. ibid.*

p Enos filius eius interpretatur homo, Enos autẽ sic interpretatur homo, vt hoc nomine non posse fœminã nuncupari, periti linguæ illius asseuerent, *ait Aug. lib. 15. de ciuit. c. 17.*

q Hic autem Enoch sept. *vsque ad*, formatur, *verba sunt eiusdem 12. cont. Faust. c. 14.*

r Transactis enim, *vsq. ad*, perpetuæ immortalitatis. *Hæc neque eadem sunt in omnib. libris, & in Val. & Compl. bis in hoc capite ponuntur. Ego vero Isidori hæc esse neutiquam puto. Nam neque August. de his ætatib. sæpius agens eas annor. numero vllo, sextam præsertim, definit: neq. Greg. aut etiã Origenes. Neq. verisimile est Isid. longius progressum, cum lib. 1. sent. c. 31. ita scribat:* Iudicij diem nouit Christus, sed in Euangelio dicere, & scire discipulos suos noluit. *Itaq. hanc annor. circũscriptionem importunè hoc loco & ad Exod. c. 29. in 3. præcepto & lib. 2. aduers. Iudæos c. 15. repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Huius rei magnum etiam indicium, quod apud Eucherium, & in Codic. Oliu. nihil horũ visitur. Ambros. ad Luc. c. 9. ita scribit.* Sed Matthæus & Marcus post dies sex assumptos hos esse memorarũt. De quo possemus dicere post sex millia annorũ. Mille enim anni in conspectu Dei, tanquam dies vna. Sed plures, quã sex millia computantur annor. Sed malumus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, vt per tempus opera, per opera mundum intelligamus. *Elegantissimè verò D. August. 18. de ciuit. c. 53.* Omniũ (*inquit*) de hac re calculãtium digitos resoluit, & quiescere iubet ille, qui dicit: nõ est vestrũ nosse tẽpora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, *& lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 24.* Senectus verò, sicut in nobis, nullo statuto annorum tempore definitur, sed post quinq. illas ætates quantũ quisq. vixerit, senectuti deputatur: sic & in ista ætate seculi non apparent generationes, vt etiam occultus sit vltimus dies, quem vtiliter Dominus latere oportere demõstrauit.

f Quod autem per Seth, *vsq. ad*, voluptas interp. *eiusd. lib. 15. de ciuit. c. 20.*

De Arca Noe & diluuio mundi.
CAP. VII.

NOe autẽ per omnia omnesq. actus eius Christum significat. Noe autẽ requies interpretatur, & Dominus dicit: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Solus iustus inuenitur Noe in illa gente: cui septem homines donãtur propter iustitiam suam. Solus Christus iustus est, atq. perfectus, cui septem Ecclesię, propter septemplicem spiritum illuminantem, in vnam Ecclesiã condonatur. Noe [a] per aquã & lignũ liberatur: lignum quippe & aqua crucem designat & baptisma. Sicut enim ille cum suis per lignum & aquam saluatur: sic familia Christi per baptismum & crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternũ victuris. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natat in fluctibus mundi huius. Quòd autem eadem Arca de lignis quadratis fieri iubetur, vndiq. stabilem vitã sanctorũ significat, ad omne opus bonum paratam. Quocunque enim verteris quadratum firmiter stat. Quòd bitumine cõglutinantur Arcæ ligna

extrinsecus,& intrinsecus, vt in cõpage vnitatis significetur tolerãtia charitatis, ne scãdalis Ecclesiã tentãtibus, siue ab his qui intus sunt, siue ab eis qui foris sunt, cedat fraterna iunctura, & soluatur vinculum pacis: est enim bitumen feruentissimum & violentissimum gluten, significans dilectionis ardorem [b] vi magnæ fortitudinis ad tenendam societatẽ spiritualẽ omnia tolerantem. Quòd Arca trecẽtis cubitis longa est, vt sexies quinquaginta compleantur: sicut sex ætatibus omne huius seculi tempus extenditur: in quibus omnibus Christus nunquã destitit prædicari, [c] in quinq. per prophetiam prænuntiatus, in sexta per Euangeliũ diffamatus. Potest quidem & in his trecentis cubitis signum ligni passionis ostendi. Ipsius enim litteræ numerus crucis demõstrat signum: per quod socij Christi passionis effecti per baptismum longitudinem vitæ æternæ percipimus. Quòd verò cubitis quinquaginta latitudo eius expanditur: sicut dixit Apostolus: cor nostrum dilatatum est; vnde nisi charitate spirituali? propter quod ipse iterùm dicit: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctũ, qui datus est nobis. Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus Spiritum Sanctum misit, quo corda credentium dilatauit. Quòd autẽ eius altitudo in triginta cubitos surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis longitudo: Quia Christus altitudo nostra, qui triginta annorum gerẽs ætatem, doctrinã Euãgelicam consecrauit, cõtestans legem non se venisse soluere, sed implere. Legis autẽ cor in decem præceptis agnoscitur. Vnde decies tricenis Arcæ longitudo perficitur, vnde & ipse Noe ab Adam decimus computatur. Quòd sexies lõga ad latitudinẽ suam, & decies ad altitudinem suam; humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit; [d] Corporis enim longitudo à vertice vsq. ad vestigia sexies tãtum habet, quàm latitudo quæ est ab vno latere ad alterũ latus: & decies tantum, quãtum altitudo: cuius altitudinis mẽsura est in latere à dorso ad ventrẽ. Velut si iacentem hominem metiaris supinũ, seu pronũ, sexies tantũ longus est à capite ad pedes, quã latus à dextera in sinistram, vel à sinistra in dexterã; & decies quã altus à terra. Vnde facta est Arca trecentorũ cubitorũ in lõgitudine & quinquaginta in latitudine, & triginta in altitudine. [e] Itẽ quòd

A eadẽ Arca collecta ad vnũ cubitum desuper cõsummatur, sic Ecclesia corpus Christi in vnitate collecta sublimatur & perficitur. Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nõ cõgregat, spargit. Quòd autem aditus fit eià latere: nemo quippe intrat Ecclesiã, nisi per sacramẽtum remissionis peccatorum quod de Christi latere aperto manauit. Quòd inferiora Arcæ bicamerata & tricamerata construuntur: sic ex omnibus gentibus vel bipertitam multitudinem cõgregat Ecclesia propter circuncisionem & præputium; vel tripertitã, propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est orbis. Et ideo Arcæ inferiora dicta sunt; quia in hac terrena

B vita est diuersitas gentium. In summo autem omnes in vnũ [f] consummantur, & nõ est varietas: quia omnia & in omnibus est Christus, tanquam nos in vno cubito desuper cælesti vnitate consummans. [g] Quòd cuncta animalium genera includuntur in Arca: significat, quia ex omnibus gentibus & nationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus ille discus significat: quòd munda & immunda ibi sint animalia: sic [h] in Ecclesia & sacramẽtis boni & mali versantur. Quòd septena sunt munda, & bina immunda: nõ

C quia pauciores sunt mali, quàm boni: sed quia boni seruant vnitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctũ autem Spiritum diuina scriptura in septiformi operatione cõmendat, sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientię & pietatis & timoris Dei. Vnde & ille numerus quinquaginta dierum ad aduentum Sancti Spiritus pertinẽs, in septies septenis, qui fiunt quadraginta nouem, vno addito, consumatur. Propter quod dictum est studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Mali autem in binario numero ad schismata faciles, &

D quodãmodo diuisibiles ostenduntur. Quòd ipse Noe cum suis octauus numeratur: quia in Christo spes nostræ resurrectionis apparuit: qui octaua die; id est, post sabbathi septimum, primo à mortuis resurrexit; qui dies à passione tertius: in numero autem dierum, qui per omne tempus voluuntur, & octauus & primus est. [i] Quòd post septem dies ex quo ingressus est Noe in Arcam, factum est diluuium: [k] quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die significata est, baptizamur. Quod præter Arcam omnis caro, quam terra sustentabat, diluuio con-

consumpta est, quia præter Ecclesiæ societatem, aqua baptismi quamuis eadem sit non solùm non valet ad salutem, sed valet potiùs ad perniciē. Quòd quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum in decē præceptis legis admittitur per vniuersum orbē terrarū: qui quattuor partibus cōtinetur. Decē quippe quater ducta quadraginta fiunt, siue ille reatus, qui ad dies pertinent ex rerū prosperitate, siue qui ad noctes ex rerum aduersitate contractus sit, sacramento baptismi cælestis abluitur.[l] Quòd Noe quingentorum erat annorū, cū ei locutus est Dñs, vt Arcam sibi faceret, & sexcentos habebat annos cū in eā est ingressus: vnde intelligitur per cētum annos arca fabricata. Quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates seculi singulas? Vnde ista sexta ætas, quę cōpletis quingentis vsq. ad sexcentos significatur in manifestatione Euangelica Ecclesiā construit. Et ideo qui sibi ad vitā consulit, sit velut quadratum lignum paratus ad omne opus bonū, & intret in fabricā sanctam, quia & secundus mensis anni sexcentesimi, quo intrat Noe in Arcā eandem senariam ętatē significat, duo enim menses sexagenario numero concludūtur. A senario autē numero & sexaginta cōmemorātur & sexcēta & sex millia & sexaginta millia, & sexcēta millia, & sexcēties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eūdem articulum numeri in infinita incrementa consurgit.[m] Et quòd vicesimus & septimus dies mensis cōmemoratur, ad eiusdem quadraturæ significationem pertinet, quæ iā in quadratis lignis exposita est; sed hic euidētius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, [n] quadratos quodammodo trinitas perficit, in memoria, qua Deū recolimus, in intelligentia qua cognoscimus: in volūtate qua diligimus. Tria enim ter, & hoc ter, fiunt viginti & septem, qui est numeri ternarij quadratus. Quod septimo mense [o] Arca sedit, hoc est, requieuit ad illam septimā requiē significatio recurrit, [p] qua perfecti requiescūt. Ibi quoq. illius quadraturæ numerus iteratur. Nā vicesima & septima die mensis secundi commēdatum est hoc sacramentum. Et rursus vicesima & septima die septimi mensis eadem cōmendatio confirmata est, cum Arca requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porrò quia ipsa septima requies cū octaua resurrectione cōiungitur: neq. enim

A corpore reddito finitur requies, quę posthāc vitā excipit sanctos, sed potius totum hominē, nō adhuc in spe, sed iā in re ipsa omni ex parte & spirit⁹ & corporis perfecta, immortali salute renouatū in æternæ vitæ munus assumit. Quia igitur septima requies cum octaua resurrectione cōiūgitur: & hoc in sacramēto regenerationis nostræ, id est in baptismo altū profundūq. mysteriū est. Quòd quindecim cubitis supercreuit aqua excedēs altitudinē montiū. Octo itaq. & septem quindecim faciūt. Sed octo significāt resurrectionē, septē quietē. Hoc igitur sacramētū

B resurrectionis & quietis trāscendit omnem sapientiā superborū: ita vt q nulla gēs possit indicare scientiæ suę altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta à septem, & octoginta ab octo denominātur, coniuncto vtroq. numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandē cōmendās nobis atq. confirmans altitudinē baptismi in sacrando nouo homine ad tenendā quietis & resurrectionis fidem.[r] Quòd post dies quadraginta emissus coruus nō est reuersus aut aquis vtiq. interceptus, aut aliquo super-

C natāte cadauere illectus: significat homines in immūditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quę foris sunt in hoc mūdo nimis intētos, aut rebaptizari, aut ab his quos prę ter arcā, id est pręter Ecclesiā baptism⁹ occidit, seduci & teneri. Quòd columba emissa, nō inuēta requie, reuersa est, ostēdit per nouum testamētū requiē sanctis in hoc mūdo nō esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitā, quę in hoc mūdo agitur, significat. Deniq. post septem dies dimissa, propter illā septenariā operationē spiritualē oliuæ fructuosum surculū retulit. Quo significaret nōnullos etiam extra

D Ecclesiā baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tēpore, quasi vespere in ore colūbę, tāquā in osculo pacis ad vnitatis societatē posse perduci. Quòd post alios septē dies dimissa, nō est reuersa, significat finē seculi, quādo erit sanctorū requies, nō adhuc in sacramēto spei, quo in hoc tēpore [s] cōsociatur Ecclesia quādiu bibitur quod de Christi latere manauit: sed iā in ipsa perfectione salutis ęternæ, cū tradetur regnum Deo & Patri, vt in illa perspicua cōtēplatione incōmutabilis veritatis nullis ministerijs corporalib⁹ egeamus.[t] Cur sexcētesimo primo anno vitæ Noe, id est, peractis sexcentis annis aperitur arcæ tectum? Finita quippe

ſexta ætate ſeculi reuelabitur abſconditum ſacramentum atque promiſſum. Cur viceſimo ſeptimo die ſecundi menſis dicitur[v] ſiccaſſe terram? tanquam finita eſſet baptizandi neceſsitas in numero dierum quinquageſimo & ſeptimo. Ipſe enim eſt dies ſecundi menſis viceſimus ſeptimus, qui numerus ex illa coniunctione ſpiritus & corporis ſepties octonos habet, vno addito, propter vnitatis vinculum. Cur de arca coniuncti exeunt, qui diſiuncti intrauerũt? Sic enim dictum erat, quòd intrauerunt in arcam Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorũ eius. Cur ſeorſum viri, ſeorſum fœminę commemoratæ ſunt? niſi quod in hoc tempore caro concupiſcit aduerſus ſpiritũ, & ſpiritus aduerſus carnem? Poſtmodum autem exeunt Noe & vxor eius, filij eius, & vxores filiorum eius. Hoc eſt, commemorãtur coniuncti maſculi & fœminæ: quia in fine ſeculi atq. in reſurrectione iuſtorũ omnimoda & perfecta pace ſpiritui corpus adhęrebit, nulla mortalitatis indigentia, vel concupiſcentia reſiſtente.[x] Cur animalia, quãuis munda & immunda in arca fuerint, tamen poſt egreſſum de arca non offeruntur Deo in ſacrificio niſi munda? Quid deinde velit ſibi Deo loquẽte ad Noe, & tanquam rurſus ab exordio? quia multis modis eam ſignificare oportebat figuram Eccleſię, commẽdante, quòd progenies eius benedicitur ad implendam terram. Quòd dantur eis in eſcam cuncta animalia ſicut in illo diſco Petro dicitur, Macta & mãduca. Quòd eiecto ſanguine iubentur manducare ne vita priſtina, quaſi ſuffocata in cõſcientia teneatur, [y] ſed habeat tanquam effuſionem per confeſsionem. Quòd vero teſtamentum Deus poſuit inter ſe & homines, atq. omnem animam viuam, ne perdat eam diluuio, arcum, qui appareret in nubibus, qui nũquam niſi de ſole reſplendet. Illi enim non pereunt diluuio, qui in Prophetis, & in omnibus diuinis ſcripturis, tanquam in Dei nubibus, agnoſcunt Chriſti gloriã, & nõ quærũt ſuã.

a Noe per aquam, *vſque ad* per litteram. *Hæc omnia paucis, quæ notabimus, exceptis, ſunt Auguſtini verba ex lib. 12. contra Fauſt. à cap. 14. vſque ad 24. è quo ſunt nonnulla reſtituta.*

b Vi magnæ fortitud.: vi magna, *apud Auguſtinum.*

c In quinq. per Proph. *ita in pleriſque m ſ. & apud Eucher.* in quinta *apud Auguſt. & Bedam, & in Val. & Compl.*

d Corporis enim longitudo, *vſq. ad,* altus à terra.

A *Hæc non ſunt apud Auguſtinum. Sunt tamen in o.l. & apud Eucherium.*

e Item quod arca collecta ad vnum cub. *ex c.* 16.

f Conſummantur: conſummamur. *Aug.*

g Quod cuncta animalium genera, *ex c.* 15.

h In Eccleſia & ſacramentis: In Eccleſiæ ſacramentis. *Aug.*

i Quod per ſeptem dies, *ex c.* 17.

k Quia in ſpe futur. quiet. *Ita Aug. Euch. Bed. Val. al.* in ſpecie.

l Quod Noe quingentor. *c.* 18.

m Et quod viceſimus & ſept. *ex c.* 19.

n Quadratos: & conquadratos. *Aug.*

o Arca ſedit, *ita Auguſtin.* reſedit, *Eucher. Val.* ſedit *Ambroſ.*

p Qua perfecti requieſcunt. Ibi quoq. &c. *eod.* B *modo legendus & interpungendus hic Auguſtini locus, qui mendoſus circunfertur ex emendatione Louanienſi.*

q Vt nulla gens: vt nullatenus, *apud Bed. & Palent.*

r Quod poſt dies quadrag. *ex c.* 20.

ſ Conſociatur Eccleſiæ, *ita Auguſt. Bed. & cc.* ſatiatur. *Val. mendoſè.*

t Cur ſexcenteſimo, *è c.* 21.

v Siccaſſe terram, *ita Auguſt. & plerique lib.* ſiccata eſſe. *Val.*

x Cur animalia, *vſque ad.* ad implendam terram, *hæc abſunt à Val. & pleriſq. ſunt tamen apud Aug.*

y Habeat tanquam effuſionem, *ita Aug.* habeant *lib. o. quod ferri poteſt, vt ad ipſos non ad vitam referatur. Quid ſi legas?* Sed abeat tanquam effuſione per cõ- C feſsionem.

De Noe & benedictionib. eius maximo minimoque collatis filijs.

Cap. VIII.

IAm[a] vero illud, quòd poſt diluuium de vi nea, quam plantauit, inebriatus eſt Noe, & nudatus in domo ſua: cui non appareat Chriſtis eſſe figuram? qui inebriatus eſt: dũ paſſus eſt: nudat⁹ eſt, dũ crucifixus eſt: in do- D mo ſua, id eſt, in gente ſua, & in domeſticis ſanguinis ſui, vtiq. Iudæis. Tũc enim nudata eſt infirmitas carnis eius, [b] Iudæis ſcandalũ, Gentib. autẽ ſtultitia, ipſis autem vocatis Iudæis & Gẽtibus tãquam Sem, & Iapheth, Dei virtus, & Dei ſapientia, quia quod ſtultum eſt Dei ſapientius eſt, quàm homines, & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt, quàm homines. Proinde in duobus filijs maximo & minimo, duo populi figurantur, ſcilicet circunciſio, & præputium, vnã veſtem fidei à tergo portantes: ſacramẽtum ſcilicet iam præteritæ Dominicæ Paſsionis, neq. nuditatem patris intuentur, quia in Chriſti necem non conſentiunt, & tamen honorant velamento, tanquã ſcientes vnde ſint nati.

Quam

A Quam nuditatem, id eſt, paſsionẽ Chriſti, videns Cham deriſit:& Iudæi Chriſti mortem videntes ſubſannauerunt, [c] Sem verò & Iapheth, tanquam duo populi ex circunciſione & præputio credentes, cognita nuditate patris, qua ſignificabatur paſsio Saluatoris, ſumentes veſtimentum poſuerunt ſuper dorſa ſua,& intuentes auerſi operuerunt nuditatem patris, nec viderunt, quod verẽdo texerũt. Quodã enim modo paſsionẽ Chriſti tegimus, id eſt, ſacramento honoramus: eiuſq. myſterij rationem videntes, Iudæorum detractionem operimus. Veſtimentum enim ſignificat ſacramentum: dorſa, memoriam præteritorum; quia paſſionem Chriſti trãſactam celebrat Eccleſia, non adhuc proſpectat futuram. [d] Medius autem frater Cham: id eſt, populus impius B Iudæorũ (ideo medius, quia nec primatum Apoſtolorum tenuit, nec vltimus in gentibus credidit) vidit nuditatem patris: quia conſenſit in necẽ Domini Saluatoris. Poſt hæc nuntiauit foras fratribus. Per eũ quippe manifeſtatum eſt, & quodammodo publicatum, quod erat in Prophetia ſecretum. Ideoque fit ſeruus fratrum ſuorum. Quid eſt enim hodie aliud gens ipſa, niſi quædam ſcriniaria Chriſtianorum, baiulans legẽ & Prophetas ad teſtimonium aſſertionis Eccleſiæ: vt nos honoremus per ſacramentum quod nuntiat illa per litteram? [e] Poſthæc benedicuntur duo illi, qui nuditatem patris honorauerunt. Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem: quamquam ipſis etiam gentibus ſit Dominus Deus Iſrael. Et vnde hoc factũ eſt, niſi ex benedictione Iapheth? in populo enim Gentium, totum orbẽ terrarum occupauit Eccleſia. Hoc prænuntiabatur, cum diceretur: Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Ecce quomodo dilatat Deus Iapheth, & habitat in tabernaculis Sem, vt Paulus dicit. Non eſtis peregrini & hoſpites: ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum. Benedictus, inquit, Deus Sem: ſit Chanaam puer illius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Hic Sem maior natu, ipſe eſt, ex quo Patriarchæ, Prophetæ, & Apoſtoli Generati ſunt. Iapheth aũt Gentium eſt pater: qui etiam latitudo interpretatur. Cũ ingenti enim multitudine dilatatus eſt populus ex Gentibus, qui cum Prophetis & Apoſtolis erat habitaturus. Si quidem & vidimus iuxta Noe patris Propheticam benedictionem, in tabernaculo Sem tranſiſſe habitationem Iapheth, hoc eſt, in domo legis & Prophetarum Eccleſiam potiùs iuſtificari, minorem quidem tempore: ſed gratiæ lege maiorem. [f] Cham porrò, qui interpretatur calidus medius filius, tãquam ab vtroq. diſcretus, nec in primitijs Iſraelitarum, nec in plenitudine Gẽtium permanens, ſignificat non ſolum Iudæorum, ſed etiam hæreticorum genus calidum, nõ ſpiritu ſapientiæ, ſed impatientiæ, quo ſolent [g] hæreticorum feruere præcordia, & pacem perturbare ſanctorũ. Sed & omnes qui Chriſtiano vocabulo gloriãtur, & perditè viuũt, ipſius figuram geſtare videntur. Paſsionem quippe Chriſti, quæ illius hominis nuditate ſignificata eſt, & adnuntiant benè profitendo, & malè agendo exhonorant. De talibus enim ſcriptũ eſt: à fructibus eorum cognoſcetis eos. Ideo & Cham in filio ſuo maledictus eſt, tanquam in fructu ſuo: id eſt, in opere ſuo, vnde conuenienter & ipſe filius eius Chanaam interpretatur, motus eorum. Quod quid aliud eſt, quàm opus eorum? Item, quòd Cham peccante, poſteritas eius damnatur: ſignificat, quod reprobi hic quidem delinquunt, ſed in poſterum, id eſt, in C futurum, ſententiam damnationis excipiunt. Sicut & plebs Iudæa, quæ Dominum crucifixit, etiam in filijs pœnam damnationis ſuæ tranſmiſit. Dixerunt enim: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. [h] Benedictis igitur duobus filijs Noe, atque vno eorum medio maledicto, deinceps generationes eorum texuntur, ex quibus ſeptuaginta duæ gentes ſunt ortæ: id eſt, quindecim de Iapheth, triginta de Cham, viginti ſeptem de Sem.

a Iam verò illud. *Ex c. 23.*

b Iudæis ſcandalum, *vſq; ad* vnde ſint nati. *Hæc ex Auguſt. deſcribere maluimus adſtipulantibus impreſsis libris*
D *quam ex veteribus aliquantùm imminuta ponere.*

c Sem verò & Iapheth *vſq; ad* proſpectat futurũ *Ex 16. de Ciuit. c. 2.*

d Medius autem frater *vſq; ad* per litteram. *Ex 12. cont. Fauſt. c. 23.*

e Poſt hæc benedicuntur Prophetar. *Ex cap. 24. Quòd autem hæc à manuſcriptis noſtris omnibus abſint, initium benedictionis repetitum fefelliſſe putamus librarios.*

f Chã porrò. quam opus eorũ? *Ex. 16. de ciuit. c. 2.*

g Hæreticorum feruere præcordia. *Ita apud Auguſt.* primordia, *in libris noſtris.*

h Benedictis, *vſq;* maledicto. *Verba ſunt Aug ibid.* Exquibus ſeptuaginta duæ gentes. *Vid. not. ad c. 2. lib 9. Etym.*

De Nemrod gigante, et confusione linguarum.
CAP. IX.

PRimus post diluuium inter homines Nemrod filius Chus noua imperij cupiditate tyrannidem arripuit, regnauitque in Babylonia: quæ ab eo quod ibi confusæ sunt linguæ, Babel appellata est, quod interpretatur confusio. Cuius ædificãdæ turris idem Nemrod extitit auctor: qui pro eo quod vltra naturam suam cæli alta penetrare contendit, non incongruè Diabolo comparatur, qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit: id B est, super omnem potestatem Angelorum, Deo se coæquare disponens, dum dicit: Ascendã super altitudinẽ nubiũ, & ero similis Altissimo.[b] Quod aũt dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi terrigenarum animarũ deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris eius superbia huius mũdi est, vel impia dogmata hæreticorũ, qui postquam moti sunt ab Oriente: id est, à vero lumine recesserunt, & venerunt in cãpũ Sennaar, qui interpretatur excussio dentium, statim aduersus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmata superbiæ nefario ausu confingunt, volentes curiositate C non licita ipsius cæli alta penetrare. Sed sicut illi per superbiam ab vna lingua in multas diuisi sunt: ita & hæretici ab vnitate fidei confusione segregati, interse diuersitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ inuicem secernuntur: & quos armat aduersus Deum elatæ conspirationis perniciosa consensio, rursus, intercedente dogmatum discordia, diuidit oborta repente confusio. Quos quidem ipsa Trinitas dãnat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit, dum dicit: Venite descendamus, & confundamus linguas D eorum, in varietate vtique erroris siue schismatum.[c] Eo autem tempore, quando linguarum facta est varietas, in solo domo Heber, quæ antea fuit, lingua remansit. Nunc quoq. in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, vnitam esse confessionis & fidei pacem diuisis omnibus reprobis agnoscimus.

[a] Primus post diluuium *vsq. ad* confusio. *Hieronym. trad. in Gen. c. 10.*
[b] Quod aũt dicitur venator, *vsq. ad* superbia. *Verba sunt Aug. 16. de Ciuit. c. 4.*
Eo autem tẽpore *vsq. ad* lingua remansit. *Eiusd. cap. 11.*

A *De egressu Abrahæ à Chaldæis.*
CAP. X.

REstat deinde de actibus Abrahæ, vel de his quæ illi repromiserat Dñs exponẽdũ. Locutus est enim ei Dominus: egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis[a] aũt alius exijt in Abraham de terra & de cognatione sua, vt apud exteros locupletaretur, & esset in gentem magnam, nisi Christus, qui relicta terra & cognatione Iudæorum præpollet nunc, vt videmus, in gẽtibus? Sed & nobis ad exẽplum Christi exeundũ de terra nostra est, id est, de facultatibus huius mundi, operibusque terrenis, & de cognatione nostra, id est, de cõuersatione & moribus, vitijsq. prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate coniuncta sunt: & de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi, vt ei renũtiantes, possimus in populo Dei dilatari, & in terrã promissionis cælestis, cum tempus aduenerit, introduci. [b] Duæ autem promissiones Abrahæ dantur: vna per quam terrã, Chanaam possessurum semen eius promittitur, dum dicit Deus: vade in terram quam demonstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam. Alia vero longè præstantior est, non de carnali, sed de spirituali semine, per quod pater est non vnius gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei eius vestigia consequuntur, quod promitti cœpit his verbis: & benedicẽtur in te vniuersæ cognationes terrę.[c] Egressus aũt Abrahã de Carra venit ad Sichẽ, acceptoq. secũdo oraculo de promissione terræ ipsius,[d] ædificauit altare. Et profect⁹ inde habitauit in eremo, atq. inde famis inopia expulsus, descẽdit in Ægyptũ, vbi vxorẽ suã dixit esse sororẽ. Nec mentitus, quia propinqua erat sanguine. [e] Quã tñ Pharao rex Ægypti volẽs accipere, grauissimis territus mõstris, multisq. propter eam malis afflictus (vbi esse eius diuinitus vxorẽ didicit) cõfestim illæsam cum honore restituit. Hoc itaq. cum de Abimelech dicere ceperimus, exponemus.

[a] Quis autem alius *vsq. ad* in gentibus. *Augustini sunt verba 12. contr. Faust. c. 25.*
[b] Duæ autem promissiones *vsq. ad* cognationes terræ. *Eiusd. 16 de ciuit. c. 16.*
[c] Egress⁹ Abrah. *vsq. ad* terrę ipsi⁹. *Eiusd. 16. de ciu. c. 18.*
[d] Ædificauit altare *vsq. ad* sanguine. *Eiusd. c. 19.*
[e] Quam tamen Pharao *vsq. ad* restituit. *Eiusd. 22 cont. Faust. c. 33.*

De

De victoria Abrahæ, & Melchiſedech. CAP. XI.

REuerſo [a] igitur Abrahã ex Ægypto, vnde venerat, tunc Lot fratris filius ab illo in terram Sodomorum ſalua charitate ſeceſsit, vitans diſcordiam, quia diuites facti erant, & paſtores eorum inuicem rixabantur. [b] Permanſit autem Abraham in terra Chanaam, habitauitque iuxta quercum Mambre.

[c] Deinde à quinq. regibus, qui Sodomis irruerant, captum Lot liberat, habens ſecum in prœlio trecentos decem & octo vernulas. Sed quid hæc victoria Abrahæ de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater myſterio ſuperauit: niſi quod fides noſtra ſi cõfirmata ſit in ſpiritu principali, totidem corporis noſtri ſenſus verbo Dei ſubigat? Nam ſicut ille de proximo in regibus victor: ita & fides noſtra per animam victrix de exteriore homine triumphat. Quòd verò ille non multitudine nec virtute legionum, ſed tantùm trecentis decẽ & octo comitantibus aduerſarios principes debellauit: iam tunc in ſacramento crucis [d] cuius figura per Tau litteram Græcam numero trecentorũ exprimitur, imaginabatur, quòd nos Chriſti paſsio liberaret à dominatu quinque carnalium ſenſuum, qui nos antea varijs vitijs captiuantes exſuperauerant.

Reuertenti igitur à cęde hoſtium Abrahã occurrit ei mox Melchiſedech Rex Salem ſacerdos Dei, inenarrabili parente progenitus: benedixitq. Abraham, offerens panem & vinum in ſacrificiũ Deo. Hunc Melchiſedech Apoſtolus Paulus ſine patre, & ſine matre commemorans figuraliter refert ad Chriſtum. Ipſe eſt enim ſolus de patre ſine matre genitus per diuinitatem, ipſe de matre ſine patre per humanitatem. Ipſe quoque ſacerdos æternus, ad quem dicitur: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Vtique propter myſterium ſacramenti, quod Chriſtianis celebrare præcepit, vt non ſecundum Aaron pecudum victimas, ſed oblationem panis & vini: id eſt, corporis & ſanguinis eius ſacramentũ in ſacrificium offeramus. Quòd verò Patriarcha magnus decimas omnis ſubſtãtiæ ſuæ Melchiſedech ſacerdoti poſt benedictionem dedit, ſciens ſpitualiter melius ſacerdotium futurum in populo gen- A tium, quàm Leuiticũ, quod de ipſo in Iſrael erat naſciturum, futurumq. vt ſacerdotium Eccleſiæ habens [e] præputium benediceret in Abraham circunciſo ſacerdotium ſynagogæ. Qui enim benedicit, maior eſt, quàm qui benedicitur. Vnde & ſacerdotes ex ſemine Abrahæ nati fratres ſuos benedicebant: id eſt, populum Iſrael, quibus illi decimas dabant ſecundum mandatum, verè vt maioribus & eminentioribus ſuis. [f] Nomen autem ipſum Melchiſedech, rex pacis, vel rex iuſtitiæ interpretatur, quod bene refertur ad Chriſtum. Ipſe eſt enim rex pacis, quia per ipſum reconciliamur Deo. Ipſe eſt B rex iuſtitiæ, quia ipſe veniet, vt diſcernat ſanctos ab impijs. Idem quoque vnus ſacerdos & rex, quia ad redemptionem omnium hoſtiam Deo patri ſe ipſum obtulit, & vt verus rex in præſenti ſeculo populum ſuum regit, & in futuro iudicabit.

[a] Reuerſo rixabantur. *Eiuſd. c. 20.*

[b] Permãſit *vſq. ad* Mãbre. Et manſit in alio eiuſdẽ terræ loco, id eſt, iuxta quercum Mãbre. *Aug. c. 22.*

[c] Deinde à quinque regibus *vſq. ad* vernaculos. *Aug. ibid.*

[d] Cuius figura per τ litteram. *Id repetit aliquoties Aug. & Greg. Vid. inf. Iud. 7.*

[e] Habentis præputium. *Aliquot m. s. & imp. haud malè.*

C [f] Nomen autem ipſum Melchiſedech Rex pacis, vel Rex iuſtitiæ. *Vox Melchiſedech regem tantum iuſtitiæ ſignificat. Sed quia idem Rex erat Salem. Salem autem pacem ſignificat, non abſurde vtrumq. coniunxit.*

De ſacrificio Abrahæ, et promiſsione Dei. CAP. XII.

POſt hanc victoriam factum eſt verbum Domini ad Abraham in viſu, dum eſſet de poſteritate ſollicitus, & ſibi videret non naſci filium: & tamen ſemini ſuo factã promiſsionem teneret, ſtatim fit illi in figura duplex promiſsio ſeminis eius, id eſt, in ſi- D militudinem arenæ maris, vel in multitudinem ſtellarum cæli futura. Eijciens ergo Abraham Deus foras oſtendit illi ſtellas cæli, dicens: ſic faciam ſemen tuum, id eſt, Chriſtianam gentem, cuius tu pater in fide ſubſiſtis: ſic faciam lumine reſurrectionis coruſcare. Deinde monſtrauit illi arenam maris, & dixit: ſic erit in multitudine ſemẽ tuum: hoc eſt, erit quidem copioſa gens Iudæorum, ſed ſterilis & infœcunda manebit, ſicut arena. Poſt hæc cum repromitteret ei Deus, quòd eſſet poſſeſſor repromiſsionis

terræ

terræ futurus, signũ petijt, per quod agnosceret, non quasi dubitãs an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hãc similitudinem proposuit: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoq. & colũbam. Tollens ergo Abraham vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtrasque partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit. Descenderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Cumq. occubuisset sol, pauor irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum: apparuitque clibanus fumans, & ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant. Dictumq. est ei: cognoscendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & seruiet & affligetur, &c. Iste est itaq. modus promissi seminis Abrahæ, & ista est figura. [a] Per vaccam enim significata est plebs posita sub iugo legis. Per capram, eadem plebs peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs regnatura. Animalia ideò trima dicuntur: quia per articulos temporum ab Adam vsq. ab Noe, & inde vsq. ad Abraham, ac inde vsq. ad Dauid, tanquam tertiam ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturẽ & colũbam, spirituales in eo populo figurati sunt, indiuidui filij promissionis, & hæredes regni futuri: quorum ætas temporalis ideo tacetur, quia æterna meditantes transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est, quòd animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri, & nunc inter se diuidũtur? Porrò aues idcirco non diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt. Schisma non cogitant, nõ seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis. Siue à turbis se remoueant, vt turtur, siue inter illas conuersentur, sicut columba: vtraq. tamen auis est simplex & innoxia. Volucres autem descẽdentes super corpora, quæ diuisa erant, spiritus immundi significãtur, pastum quemdam suum de carnalium diuisione quærentes. Quod autem illis considens abigebat illas Abraham, [b] significat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustijs liberandos. Quòd autem circa solis occasum pauor irruit in Abraham, & horror magnus & tenebrosus, significabat circa huius seculi finem magnam perturbationem Antichristo in sanctis futurã. De qua

A dicit Dominus in Euangelio: erit enim tũc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio. Quòd vero adiungitur: cum occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant: significat post finem seculi futurum diem iudicij: quo per ignem segregabuntur sanctorũ populi & iniquorum. Quòd vero dictum est ad Abraham, sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutum redigent, & affligent eos quadringentis annis: hoc de populo Israel qui erat in Ægypto seruiturus, apertissimè prophetatum est. Nõ quod sub Ægyptijs quadringentis annis seruierunt: sed quoniam iste numerus in eadem afflictione comple-
B tus est: qui computatur ab illo tempore, quo ista Abrahæ promittuntur.

[a] Per vaccam *vsq. ad* Abrahæ promittuntur. *Aug. lib. 16. de ciuit. c. 24.*

[b] Significat multos. *Ita manuscripti omnes rectè. Augu.* Quod autem illis consedit Abraham, significat etiam inter illas carnalium diusiones veros vsq. in finem seculi perseueraturos fideles. *Mendose ergo in excusis* nullos.

De Agar, et circuncisione Abrahæ.
CAP. XIII.

C Iam tunc propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen eius inter gentes, datur ei circuncisio in signum his verbis. Circũcidetur in vobis omne masculum. Infans octo dierum circuncidetur in vobis, tam vernaculus, quàm emptitius. Masculus autem, cuius præputij caro circũcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Sed & Sarai non vocabitur Sarai, sed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo
D erunt. [a] Hic iam declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filio promissionis, quo significatur gratia, non natura: quia de sene patre & sterili matre. Et quia hoc nõ per generationem, quæ est in Ismaele, sed per regenerationem futurum erat: ideo imperata est circuncisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ: non quando Ismael, qui typum gerit Iudæorum. Quid enim aliud circuncisio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post expoliationẽ veteris hominis? Et quid est octauus dies

dies, nisi Christus, qui hebdomada completa, hoc est, post Sabbathum resurrexit. Quòd vero non solùm filios, sed & seruos & vernaculos & emptitios circuncidi præcepit: ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Parentum mutantur nomina, vt omnia resonent nouitatem. Nam Abrã, quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus. Abraham autem pater multarum gentium, quo nomine prænuntiabatur, quod multæ gentes fidei eius vestigia sequerentur. Illud autem quid sit quod dictum est: [b] Masculus qui non circuncidetur octaua die, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit? Cur enim B pereat anima paruuli incircuncisi, dũ ipsa pactum Dei irritum non fecit: sed qui eum circuncidere neglexerunt? nisi vt significaret, quod paruuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine pactum Dei dissipauerunt, in quo omnes peccauerunt. Nascitur enim omnis non proprie, sed originaliter peccator. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima eius de populo suo: quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccauit.

a Hic iam declaratur, *vsq; ad* resonent nouitatem. *E c.26.* C

b Masculus qui non circuncid. *vsq. ad* ipse peccauit. *E cap.27.*

De tribus viris, qui venerunt ad ilicem Mambre. CAP. XIIII.

DEinde apparuit Dominus Abrahæ in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui: cumque leuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes iuxta eum. Quos cùm vidisset adorauit, & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Et D abijt Abraham ad Saram, & iussit eam ex tribus satis facere subcinericios panes, quos apposuit illis cum vitulo, quem parauerat: similiter, & lac & butyrum. Ipse vero stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent dixerunt ad eum: vbi est Sara vxor tua? at ille: ecce, inquit, in tabernaculo est, cui dixit, Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filum Sara vxor tua. Quo audito Sara risit.) Notandum quippe quòd Abraham triplicem habeat figuram in semet-

A ipso. Primam Saluatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum: alteram patris, quando immolauit vnicũ filium: tertiam vero, quæ in hoc loco est, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abrahæ typum terrenæ Ierusalem habuit, vbi primo tẽpore Prophetæ & Apostoli habitauerunt: vbi & primùm Dominus adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis est in ligno suspensus. In tribus autem viris, qui venerunt ad illum, Domini Iesu Christi prænuntiabatur aduentus, cum quo duo Angeli comitabantur: quos plerique Moysen & Eliam accipiunt, vnum priscæ legis latorem, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium, qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secundum Christi aduentum, atq. eius Euangelium Iudæis prædicaturus: vnde & in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses & Elias, cum eo ab Apostolis visi sunt. Quòd vero Abraham tres videns vnum adorauit, Dominum scilicet Saluatorem ostendẽs, cuius etiam aduentũ est præstolatus: iuxta quod etiam Dominus in Euangelio ait: Abraham quæsiuit diem meum videre, vidit, & gauisus est. Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti. Vnde & pedes eorum lauit, vt in extremo mundi lauacri viuificationem demonstraret futuram. Pedes enim nouissima significant. Siquidem & conuiuium præparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus, Domini Iesu Christi est corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominici corporis, qui in Euangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum & lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe priscæ legis habuisse figuram, Apostolus nos admonet, dicens. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de vberibus duarũ tabularum expressum, hoc est, testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Euãgelicæ doctrinæ solidam & robustã escam accipere. Butyrum autem vberrimum & pinguissimum Euangeliorum est testimonium: quod veluti oleũ fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte & butyrum

butyrum Abraham edēdum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis: nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Euangelij testimonio esse potest. Tria autem sata, vnde Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicauerunt: ex quibus omne genus humanum natum est: qui diuinæ Trinitati credentes ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cuius imago Sara erat, conspergendi essent, & in vno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata, quæ mulier in Euangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes: eo quòd sine fermento malitiæ, & sine [a] angore nequitiæ, sine feruore peruersæ doctrinæ oportebat esse credentium vnitatem. Subcinericij autem ideo, vt per pœnitentiā præteritorū delictorū Spiritus sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominicæ erat signū, cuius ipsi sunt prædicatores. Quòd autem promittit Deus Saræ sterili filiū, dicēs: circa hoc tempus veniam; non de tēporibus significat, sed de qualitate aduentus sui: quando per filium repromissum, fidelis erat populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit. Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures filij desertæ magis quàm eius, quæ habet virum. [b] Risus autem Saræ, non est dubitatio, sed prophetia. Qui risus duplicem habet significantiam. Siue quod risus esset futurus incredulis Christus, siue quod omnes inimicos in iudicio suo esset risurus. Vnde & ipse, qui natus est de Sara, risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latinum sermonem risus interpretatur. Deinde rursum idē Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Quibus verbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Iudæorum secūdum carnem, & omnes gentes secundum fidem.

[a] Languore. *Complut. & apud Eucher.*

[b] Risus autem Saræ non est dubitatio. *At Ambros. ep. 30. libr. 4.* Sara (*inquit*) quia risit, incredulitatis coārguta est. *Et Aug. 16. de ciuit. c. 31.* Quòd risus ille etiam si gaudij fuit, tamen plenæ fidei non fuit.

De Sodomis, & Lot, et filiabus eius.
CAP. XV.

POst hanc promissionem vertitur in cinerem Sodoma, liberato Lot cum filiabus

A suis. Sed quid significat, quòd à quinquaginta iustis, vsq; in decem si inuenirentur in Sodomis, dixit Dominus vrbem esse saluandam? Numerum quippe quinquagenarium propter pœnitentiæ posuit signum, si forte conuerterentur & saluarentur. Quinquagenarius enim numerus semper ad pœnitentiam refertur. Vnde & Dauid in eodem numero psalmū scripsit pœnitentię. Proinde quando aspicit Deus delinquentiū vitam, nequaquam velle reuerti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat, confestim ardorem immoderatæ luxuriæ compescit igne gehennæ. Vsque ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit: quasi in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi, nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri

B figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinque ciuitates sunt, quæ imbribus igneis conflagratæ sunt, illud (nisi fallor) significat, quod omnes qui quinq. sensus corporis sui tractauerunt libidinose, in illo futuro incendio concremandi sunt. Ipse autem Lot frater Abraham iustus, & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euadere, typum gerebat corporis Christi, quod

C in omnibus sanctis, & nūc inter iniquos atq. impios gemit: quorum factis nō consentit, & à quorū permixtione in seculi fine liberabit, illis dānatis supplicio ignis æterni. Vxor autem eius, eorum scilicet genus figurauit, qui per gratiam Dei vocati retro respiciūt: & ad ea, quæ reliquerāt, redire cōtendunt. De quibus Dominus: Nemo, inquit, ponens manum suam super aratrū, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retro respicere: vt per id ostenderet, nō esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati vltimū cupiūt euadere iudicium. Quòd vero eadem respiciēs

D remansit, & in salem conuersa est, exēplum præstat ad condimentum fideliū, vnde alij saliantur. Nam & ipsum non tacuit Christus dicens: Memētote vxoris Lot: scilicet, vt nos tanquam sale condiret, vt non tanquam fatui negligeremus, sed prudētes caueremus. Hoc enim & illa admonuit, cùm in statuā salis cōuersa est. [a] Illud vero notandum est, quod Lot ardentē Sodomā fugiens Segor venit, & nequaquā ad mōtana cōscendit. Ardentē quippe Sodomā fugere est, illicita carnis incēdia, vel mūdi desideria declinare

clinare. Altitudo vero mōtiū, speculatio est A perfectorū, sed quia multi sunt iusti, qui mūdi quidē illecebras fugiūt: sed tñ in actione positi, contēplationis apicē subire nequeūt: hoc est, q̃ exijt quidē Lot de Sodomis, sed tñ ad mōtana nō peruenit: quia licet iā dānabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter nō tenet᷑. Inde idē Lot ad Angelū dicit: Est ciuitas hæc iuxta, ad quā possū fugere, parua, & saluabor in ea. Nunquid nō modica est? & viuet anima mea in ea? Iuxta igitur dicitur, & tamē ad salutē tuta esse perhibet᷑: quia actualis vita, nec à mūdi curis ex toto discreta est, nec tñ à gaudio æternę salutis aliena. In ipso aūt actu Lot, quā B do filiæ cōcubuerūt cū eo, nō illud, quod cū à Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tūc enim ipse Lot futurę legis videbat᷑ gestare personā: quā quidā ex illa procreati & sub lege positi, malè intelligēdo, quodāmodo se inebriāt, eaq. non legitimè vtēdo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis ea legitimè vtatur.

a Illud vero not. quod Lot, *vsq. ad* salutis aliena. *Verba sunt* Greg. *Pastoral. 3. p. c.* 28.

De Abimelech, et Sara. Cap. XVI.

Sequitur [a] dehinc historia de Abimelech, quando Abrahā [b] tacuit Sarā vxorē suam esse, & dixit sororē: ne se occiso ab alienigenis captiua possideretur: certus de Deo, quòd eam violari nō permitteret, sicut nec C primùm à Pharaone. Vnde & Abimelech somno cōmonitus, nō cōmaculauit eā cōcubitu, sed intactā restaurauit marito. Verūtamen [c] quis tūc in illo figurabatur viro, scire volo: & cuius sit vxor, quæ in hac peregrinatione, atq. inter alienigenas pollui, maculariq. nō sinitur, vt sit viro suo sine macula & ruga? In gloriā quippe Christi rectè viuit Ecclesia, vt pulchritudo eius [d] honor sit viro eius, sicut Abrahā propter Saræ pulchritudinē inter alienigenas honorabatur. D Eiq. ipsi, cui dicitur in Cāticis cāticorū: O pulchra inter mulieres, ipsius pulchritudinis merito reges offerūt munera, sicut Saræ obtulit Rex Abimelech, plus in ea mirās formæ decus, quod amare potuit, & violare nō potuit. Est enim & sancta Ecclesia Dño nostro Iesu Christo in occulto vxor. Occultè quippe, atq. intus in abscōdito secreto spirituali, anima humana inhęret verbo Dei, vt sint duo in carne vna, quod magni cōiugij sacramētū in Christo & in Ecclesia cōmendat Apostolus. Proinde regnū terrenū seculi hui⁹ (cuius figurā gerebāt reges, qui Sarā polluere non sunt permissi) nō est expertū, nec inuenit Ecclesiā cōiugē Christi, nisi cū violare tētauit. Diuino enim testimonio per fidē martyrum cessit, correptāq. [e] etiā, in posterioribus regibus honorauit munere, quā corruptioni suæ subdere in prioribus nō valuit. Nā quòd tūc in eodē rege pri⁹ ac posteri⁹ figuratū est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletur. [f] Cum aūt dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, nō de matre: non terrenæ generationis, quæ euacuabitur, sed gratiæ cælestis, quæ in æternū manebit, cognatio cōmēdatur. Secūdū quā gratiā genus mortale nō erimus, accepta potestate, vt filij Dei vocemur & simus: Neq. enim gratiam hāc de synagoga matre Christi secundū carnē, sed de Deo patre percepimus. Hāc verò cognationē terrenā vocās in aliā vitam, vbi nemo moritur, negare nos Christus docuit, nō fateri, cū discipulis ait: Ne vobis dicatis patrē in terra, vnus est enim pater vester, qui in cælis est. [g] Quòd aūt Ecclesia, cuius vxor sit occultatur alienigenis: cuius aūt soror, nō tacet᷑: hæc interim caussa facilè nō occurrit: quia occultū est & difficile ad intelligēdum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, siue misceat᷑, siue quid meli⁹, & aptius dici potest, cùm sit illud Deus, ista creatura: secundū hoc enim sponsus & spōsa, vel vir & vxor, Christus & Ecclesia dicūtur. Qua vero cognatione sint fratres Christus & omnes sancti, gratia diuina, nō cōsanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & effabilius dicit᷑, & [h] capacius auditur. Nā inter se omnes sancti per eandē gratiā fratres sunt, spōsus aūt in eorū societate nullus illorū est.

a Totum caput. *è lib. 22. contra Faust.*
b Tacuit Saram, *vsq. ad* marito, *è cap.* 33.
c Quis tunc, *vsq. ad* adimpletus. *è c.* 38.
d Honor honori. *August.*
e Correptam. *Al.* Correctam.
f Cum autem, *vsq. ad* qui in cælis est. *è c.* 39.
g Quod autem Ecclesia, *vsq. ad* illorū est. *è c.* 40.
h Capacius. *Aug. & Bed. al.* Cautius.

De Isaac, & Agar. Cap. XVII.

Centenarius itaq. Abrahā genuit ex Sara vxore sua filiū, quē vocauit Isaac. Hūc cū vidisset mater eius ludentē cū Ismahel, dixit ad Abraham: eijce ancillam & filiū eius, non enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac.) Nunc igitur quærendum est, cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium, aut cur nunc cum matre iubet expelli domo: quod fecit non zelo

m accensa,

accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe, secundũ quod ait Apostolus, in seruitute genuit carnalẽ populũ. Sara verò libera populũ genuit, qui nõ est secũdũ carnẽ, sed in libertatẽ vocatus est, qua libertate liberauit eũ Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur priorẽ populũ in seruitute peccatorũ generatũ, in domo Saræ, id est, in Ecclesia nõ manere in æternũ, neq. esse hæredẽ, vel cõsortem cultoribus Christi: nec cũ filio nobili, id est, fideli populo regnũ cælestis gloriæ possessurũ. (Cùm igitur eijceret Abraham Agar de domo, accepit panes & vtrẽ aquæ, & dedit Agar: & imposuit super humeros eius infantẽ, & dimisit eã. Exiens aũt Agar errabat in solitudine, & cũ morietẽ siti filium proiecisset sub arbore, apparuit ei Angelus Dñi, & demõstrauit fontẽ aquę, & potauit filium suũ.) Quid ergo significat quòd exiens Agar, infantẽ in humeros suos imposuit? nisi quòd peccator populus & insipiẽs, ceruicẽ matris suæ synagogæ, grauauit, dũ dixit: sanguis eius super nos, & super filios nostros? Panes aũt hoc indicabãt, quòd vetus sacerdotiũ panes propositionis, sicut scriptũ est, portaret secum & veterascerent. Vter verò aquæ, qui deficit, Iudaica purificatio significabatur defectura; siue doctrina eorũ carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis præuaricationis sententia damnata: quæ nec refrigeriũ præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepido vomitũ facit. Quòd verò in solitudine errat Agar cum filio suo, significat synagogã cũ populo suo expulsam de terra sua, sine sacerdotio, & sacrificio in toto orbe errare, & viã, quæ est Christus, penitus ignorare. Quòd filius illius siti deperit, ostendit populũ nullã habentẽ spiritualẽ purificationem. Quòd verò filiũ morientẽ siti sub arbore proiecit, & sic demõstrãte Angelo aspicit fontẽ, significabat quosdã ex eo populo ad vmbram ligni crucis refugium petituros. Quòd exclamat puer plorãs, & exaudiuit eũ Deus, & sic demõstrante Angelo aspicit fontẽ: hoc pro illis dicit, qui ex Iudæis ad Christũ cõuertũtur, ac flentes retro actos errores exaudiuntur, reseratisq. oculis cordis vident fontẽ aquæ viuæ, id est, Christũ filiũ Dei, qui dicit: ego sum fons aquæ viuæ, qui sitit, veniat & bibat. Vnde & Ismahel exauditio interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quẽ populus iste crediturus est: sicut per Malachiam dicit: Ecce ego mitto vobis Eliã, qui cõuertat corda patrũ in filios. Verùm quòd statim vocauit Angelus Dñi Agar, dicẽs: Surge, tolle puerũ, quia in gentẽ magnã faciã eũ: hoc significabat: siue quòd copiosus Iudæorũ populus esset regnaturus in seculum: siue quia cælestis regni gloriã consequuturi essent, qui ex eis credidissent in Christũ. Quòd aũt eundẽ Angelũ, qui loquitur ad Agar, prius Angelũ scriptura prænuntiat, deinde Deũ: [a] Filiũ Dei eum fuisse credendũ est: qui per legẽ & Prophetas semper loquutus est. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis Angelus vocatur: Deus autem secundum naturam Patris, quia verè & ipse Deus, sicut & Pater.

[a] Filium Dei. *Idem lib. 1. aduersus Iudæos c. 1. & 3.*

De eo, quòd obtulit Abraham filium suum. Cap. XVIII.

IVbetur deinde Abrahã immolare vnicũ filiũ suum. Ille aũt obtẽperans Deo soluit votũ: strauit asinum, imposuit ligna, seruos longè dimisit, solus cũ filio ascendit, triduo ad locũ peruenit. Antequàm veniret filius ad locũ sacrificij; ipse sibi immolãdus ligna [a] portauit. Deinde Abrahã gladio armatur, & cùm iam penè feriret, admonetur, vt parceret: & non tñ sine sacrificio, sine sanguine fuso recedit. Apparet namq. aries in vepre inhærens cornibus, immolatur, peragiturq. sacrificiũ. Peracto sacrificio, dicitur ad Abraham: (Benedicã tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenã maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorũ, & benedicẽtur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.) [b] Age nunc, videamus, quid sub huius sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abrahã, quando vnicũ filiũ suum perduxit ad immolãdũ, habebat personã Dei Patris. Sed quid est quod eum senex suscepit? non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo iam quodãmodo senuerat, quando natus est Christus. Inchoata est enim ab Adam, vbi dictum est, erunt duo in carne vna. Sacramentum illud magnũ in Christo & in Ecclesia, & cõpletum est sexta ætate seculi, quæ senectã significabatur Abrahæ, quia ipsum sacramẽtum Dei iam longæuum erat. Et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine Prophetarũ, hoc idẽ significat: quia in fine temporũ ex ipsa plebe sanctarũ animarum natus est Christus. Sterilitas autem eius intimat

timat, quod in hoc ſeculo ſpe ſalui facti ſu- A
mus,& in Chriſto tanquam in Iſaac omnes nati ſumus. Quę partum Eccleſia, in fine tēporū mirabili Dei gratia, nō naturali fœcūditate procreauit. Iam deinde ſequētis hiſtoriæ ſacramentum, quid imaginariè portēdebat, inſpiciendū eſt. Quis ergo in Abrahā, vt prædictū eſt, per illā immolationem figurabatur, niſi Pater excelſus? Quis in Iſaac? niſi Chriſtus? Nā ſicut Abrahā vnicū filium & dilectū, Deo victimā obtulit, ita Deus Pater vnicū filium ſuum pro nobis omnibus tradidit. [c] Et ſicut Iſaac ipſe ſibi ligna portauit, quibus erat imponēdus: ita & Chriſtus geſtauit in humeris lignū crucis, in quo erat B
crucifigēdus. Duo aūt ſerui illi dimiſsi, & nō perducti ad locū ſacrificij, Iudæos figurabāt, qui cum ſeruiliter viuerent, & carnaliter ſaperēt, nō intelligebant humilitatē Chriſti, non intelligebāt paſsionē Chriſti: ideò non peruenerunt ad locum ſacrificij. Cur autem duo ſerui? niſi quia populus ipſe in duas partes diuidēdus erat? quod factū eſt Salomone peccante, quādo diuiſus eſt idem populus loco regni, nō errore impietatis: quibus etiā ſępè per Prophetā dicitur: Aduerſatrix Iſrael, & præuaricatrix Iuda. Aſinus autē ille inſenſata eſt ſtultitia Iudæorū. Iſta inſenſata ſtultitia portabat omnia ſacramenta, & quod C
ferebat, neſciebat? Iam quod dictum eſt eis. Expectate hic cum aſino, poſtquàm adorauerimus, reuertemur ad vos, Apoſtolū audi dicentē. Cæcitas, inquit, ex parte in Iſrael facta eſt. Quid eſt, expectate hic cum aſino? vt plenitudo, inquit, gentiū intraret, hoc eſt, poſtquàm adorauerimus, vbi ſacrificiū Dominicæ crucis impletū per gētes fuerit prædicatū: hoc eſt: vt plenitudo gentiū intraret. Quid eſt, reuertemur ad vos? & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Triduum autem illud, in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi ſignificat ætates: vnā ante legē, aliā ſub lege, tertiā ſub gratia. Ante legem, ab D
Abraham vſq. ad Moyſen: ſub lege, à Moyſe vſq. ad Iohannem: inde iam ad Dñm. Et quicquid reſtat, tertius dies gratiæ eſt. In qua tertia ætate, quaſi poſt triduum, ſacramentum ſacrificij Chriſti completum eſt. Deinde Iſaac ligatis pedibus altari ſuperponitur, & Dñs in ligno ſuſpenſus cruci affigitur. Sed illud quod figuratū eſt in Iſaac, translatum eſt ad arietē. Cur hoc? niſi quia Chriſtus ouis: ipſe enim filius, ipſe agnus. Filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed quid eſt quod in vepribus hærebat aries ille? crux cornua habet: ſic enim duo ligna compinguntur in ſe cum ſpeciem crucis reddunt. Vnde ſcriptum eſt de eo: [d] cornua in manibus eius ſunt. Cornibus ergo hærens aries crucifixum Dominum ſignificabat. Vepres autem ſpinæ ſunt. Spinæ iniquos & peccatores ſignificant, qui ſuſpenderunt Dominum in cruce. Inter ſpinas itaque peccatorum Iudæorum ſuſpenſus eſt Dominus, ſicut per Ieremiam dicit idem: ſpinis peccatorum ſuorum circundedit me populus hic. Alij hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundē Chriſtum ſenſerunt, antequam immolaretur, ſpinis à Iudæis coronatum. [e] Peracto igitur ſacrificio, dicitur ad Abraham: in ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum eſt? niſi quando dicit ille aries: fodetunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea? hoc enim quando factum eſt, in pſalmis ſacrificiū, tunc in ipſo pſalmo dictū eſt: Commemorabuntur, & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ, & adorabunt in conſpectu eius omnes patriæ gentium: quando Domini eſt regnū, & ipſe dominabitur gentiū. Immolato igitur Abraham ariete, pro Iſaac filio ſuo, vocauit nomen loci illius Dñs videt, pro eo quòd eſt, Dñs videri ſe fecit: vtiq. per incarnationem. Deinde moritur Sara centeſimo vigeſimo anno vitæ ſuæ, & empto agro ab Ephron, ſepeliuit eam. Sed quid ſibi vult, quod Sara in ſepulcro duplici ſepelitur, niſi, quia anima quæ ſeculo moritur, vt Deo viuat, gemina vitæ requie ſuſcipitur: id eſt, actione boni operis & contemplatione diuinitatis.

a Ligna portauit. *Quæ poſt hæc leguntur in impreſsis* Quis alius in Iſaac, qui lignum ſibi portabat ad victimam? niſi Chriſtum Ieſum, qui crucem ſibi ad paſsionem ipſe portauit? *Et paullò poſt.* Quis alius aries immolandus in vepre cornibus adhærebat? D niſi qui crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? *ſunt quidem verba Auguſtini 12. contra Fauſtū, cap. 25. ſed rectè abſunt à manuſcriptis melioris notæ. Neq; enim ſunt huius loci: & Iſidorus hæc de re paullò poſt eadem propè dicet.*

b Age nunc videam *vſq. ad* perſonam Dei Patris. *Hæc atq; alia carptim è ſermone Auguſt. 71. de tempore.*

c Et ſicut Iſaac *vſq. ad* locum ſacrificij. *Ex eodem ſerm.*

d Cornua in manibns eius ſunt. *Ita in Cod. vetuſtiſſimo Vaticanæ Bibliothecæ* κέρατα ἐν χερσὶ αὐτοῦ ὑπάρχει. *Habac. 3.*

e Peracto igitur ſacrificio *vſq. ad* dominabitur gentium. *verba ſunt Aug. ſerm. 72. de tempore.*

De Isaac et Rebecca. Cap. XIX.

A Erat aūt Abrahā senex dierūq. multorū. Dixitq. seruo suo seniori, qui super omnia eius erat: Pone manū tuā subter femur meū vt adiurē te per Dn̄m Deū cæli & terræ, vt nō accipias vxorē filio meo de filiabus Chananæorū: sed ad terrā & cognationē meā proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo Isaac.) Sed quid sibi velit, quòd Abrahā seruo suo dixit postulans iureiurando fidē: Pone, inquit, manū tuā sub femore meo, & adiuro te per Deum cæli?) [a] Quid vult Deus cæli ad femur Abrahæ, nisi vt cognoscatur sacramētū? Per femur enim, genus intelligitur. Ergo

B quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturū in carne Deum cæli? Senior autem iste seruus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despondebatur: qui tn̄ propter antiquitatē senior nuncupatur. Abijt itaq. puer in Mesopotamiā in ciuitatem Nachor: stetitque circa fontem, quærens sponsam filio Dn̄i sui. Sic & Lex, quæ post fidē est, venit ad fontē baptismatis, & ibi adorans occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Vidit autem Rebecca puerū, id est, sermonē propheticū, deponit de humero hydriā, vtiq. elatā seculi

C facundiā, & ad humilē propheticū se inclinat sermonē. Suscipit fidei ornamenta, vel morum; accepit aureos scripturarū sensus & clarū argenti eloquium. Sicq. secuta puerū Rebecca, venit ad Isaac. Secuta verbū propheticū Ecclesia, venit ad Christū. [b] Quæ tn̄ cameli dorso deducitur, quia ad Christū ex gētilitate Ecclesia properās, in tortis vitiosisq. vitæ veteris conuersationibus inuenit. Quę, Isaac viso, descēdit: quia Deo agnito, vitia sua gētilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis viam veræ humilitatis petiuit. Quæ

D etiā & verecundata pallio vęlatur: quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur. [c] Quod verò inclinato iam die egressus est in agro Isaac: hoc significabat, quòd extremo huius mundi tēpore, veluti diei fine, veniēs Christus, quasi in agrum foras exijt: quia cum sit inuisibilis, se tn̄ visibilem in hoc mundo venienti ex gentibus Ecclesiæ demōstrauit. Inuenit aūt eū Ecclesia ad puteū visionis: id est, in cōtemplatione & intelligētia veritatis, vbi intellectū percipiat altiorē, siue lauacrū aquæ, vbi purificetur: sicq. dehinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi gloria, æternitate & regno.

A [a] Quid vult *vsq. ad* Deum cæli. *Verba sunt Aug. 16. de ciuit. c. 33.*
[b] Quæ tn̄ cameli dorso, *vsq. ad* cōfunditur. *Gregorij verba lib. 1. Moral. c. 7.*
[c] Quod vero inclinato *vsq. ad* & regno. *Eiusd. li. 35. c. 11*

De Cethura, siue de morte Abrahæ. Cap. XX.

Quid [a] autem sibi vult, quod Abrahā post obitū Saræ, Cæthurā duxit vxorē? Nunquid ob incontinentiā, dum esset ætate grādæuus? Absit. Sed propter filiorū procreationē? dum illi semen, quasi stellæ cæli, ex Isaac filio promitteretur? Ergo quid sibi vult ista Cethura? nisi quia sicut Agar & Ismahel si-

B gnificauerūt carnales veteris Testamēti. Sic & Cethura, & filij eius significabant hæreticos, qui se ad Testamētū nouū existimāt pertinere. Sed vtræque cōcubinę dicūtur. Sola Sara semper vocatur vxor, sicut scriptū est: Vna est enim colūba mea, perfecta mea. Dedit aūt Abrahā cuncta, quæ possidebat, filio suo Isaac, filijs autē concubinarū largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo. Quid hoc significat? nisi quia dātur nōnulla munera filijs concubinarū, id est, carnaliū: sed nō perueniūt ad regnū promissū, nec hæretici, nec Iudęi, quia carnalia lucra sectant.

C Præter Isaac enim nullus est hæres, vtiq. quia nō carnis filij, sed filij promissionis deputant in semine. Deinde mortuus est Abrahā centū septuaginta quinq. annorū, sepultusq. est in spelunca duplici, in cuius interiori parte Adā esse positū traditio Hebræorū testatur.

[a] Totum caput. *è 16. de ciuit. c. 34.*

Quòd Isaac cū Rebecca lusit. C. XXI.

Orta [a] dehinc fame super terram, abijt Isaac ad Abimelech regem Palæsthinorū in Gerara, ex præcepto & benedictione

D Domini: ibiq. Rebeccā vxorē suam timoris caussa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac coniugē tunc esse cognouit, quando eum cum ea ludentem vidit. Quid autē sibi velit in sacramento Christi & Ecclesię, quòd tantus Patriarcha cū coniuge luserit, coniugiumq. illud inde sit cognitū? Videt profecto quisquis (ne aliquid errādo in Ecclesiam peccet) secretū viri huius in scripturis sanctis diligenter intuetur, & inuenit eū maiestatē suā, qua in forma Dei æqualis est Patri, paullisper abscondisse in forma serui, vt eius capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se coniugi congruēter aptaret. Quid enim

enim abſurdũ? immò quid nõ cõuenienter A futurorũ prænuntiationi accõmodatum, ſi Propheta Dei aliquid carnale luſerit, vt eũ caperet affectus vxoris? cum ipſum Verbum Dei caro factum ſit, vt habitaret in nobis.

a Totum caput. *è lib.* 22. *cont. Fauſt. c.* 46.

De puteis, quos fodit Iſaac. *Cap.* XXII.

POſt[a] hęc refert ſcriptura verbum, ꝙ Iſaac, poſtquàm benedixit eũ Dñs, & magnificatus eſt valdè, aggreſſus eſt opus, & cœpit fodere puteos, quos foderãt pueri patris eius Abrahæ. Sed inuidẽtes ei Palęſthini, obſtruxerunt eos, implentes humo.) Quis eſt iſte B Iſaac? niſi Saluator noſter, qui cum deſcendiſſet[b] in iſtũ torrẽtẽ Gerara, primò omniũ illos puteos fodere vult, quos foderãt pueri patris eius: id eſt, Moyſes puteũ legis foderat. Dauid, Salomon, & Prophetæ, qui libros ſcripſerunt veteris Teſtamẽti, quos tamen terrena & ſordida repleuerat intelligentia Iudæorum.[c] Hos cum vellet purgare Iſaac, id eſt, Dñs noſter & Saluator, vt oſtenderet, quia quæcumq; Lex & Prophetæ dixerunt, de ſe dixerũt: rixati ſunt cum eo Philiſtijm, id eſt, Iudæi à regno Dei alieni, ſed diſcedit ab eis. Non enim poteſt eſſe cum eis, qui in puteis aquam habere nolũt, ſed terram. Et C dicit eis: ecce relinquetur domus veſtra vobis deſerta. Fodit ergo Iſaac nouũ puteũ, immò pueri Iſaac fodiunt. Pueri Iſaac ſunt Matthæus, Marcus, Lucas, Iohãnes. Petrus, Iacobus, Iudas, & Apoſtolus Paulus. Qui omnes noui Teſtamenti puteum foderũt, & inuenerũt aquã viuam, quæ ſit fons aquę ſalientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi, qui terrena ſapiunt, nec noua condi patiuntur, nec vetera purgari: Euangelicis puteis contradicũt, & Apoſtolicis aduerſantur, & quoniã in omnibus cõtradicũt, in omnibus litigãt, dicit̃ ad eos: Quoniã indignos vos feciſtis gratia Dei, ex D hoc iam ad gẽtes ibimus. Poſthæc fodit tertium puteũ Iſaac, appellauitq. nomen loci illius Latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dñs, & fecit creſcere ſuper terrã: verè enim dilatatus eſt Iſaac, & impleuit omnẽ terram ſcientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Eccleſia collocauit. Prius tantùm in Iudæa erat notus Deus, & in Iſrael nominabatur: nunc autem in omnem terrã exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eorum. Exeũtes enim pueri Iſaac per vniuerſum orbẽ terrę, foderũt puteos, & aquã viuã omnibus oſtenderunt, baptizantes omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Sed quid eſt, quod puteos, quos aperuit Abrahã, Iſaac ſic vocauit eos, ſicut pater eius? niſi quia Moyſes apud nos etiã Moyſes appellatur, & propheta vnuſquiſq. ſuo nomine appellatur, nec mutãtur, quaſi eorundem vocabula puteorũ: nõ enim Chriſtus in eis nomina, ſed intelligentiã commutauit. Hæc myſticè. Moraliter aũt[d] Iſaac apud alienigenã gẽtẽ puteos fodiſſe deſcribitur, quo videlicet exẽplo diſcimus, vt in hac peregrinationis ærũna poſiti, cogitationũ noſtrarũ profũda penetremus. Et quouſq. nobis veræ intelligẽtiæ aqua reſpõdeat, nequaquã noſtrę inquiſitionis manus ab[e] exhauriẽda cordis terra torpeſcat. Quos tñ puteos allophyli id eſt, immũdi ſpiritus inſidiãtes replẽt, quia nimirũ immundi ſpiritus cum nos[f] ſtudioſius cor fodere conſpiciunt, moleſtas nobis tentationum cogitationes[g] ingerunt.

a Omnia *vſq; ad* cõmutauit. *Ex hom.* 13. *Orig. in Gen.*

b In iſtum torrẽtem Gerara. In iſtam terrã Gerar. *imp.* in iſtam vallem Gerara *Ruffinus.*

c Hos cum vellet. Quam cum vellet. *Ruffinus, vt ad intelligentiam referatur.*

d Iſaac apud alienig. *vſq; ad* ingerunt. *Verba ſunt Greg.* 31. *Moral. c.* 13.

e Ab exhaurienda cordis terra. *Ita Greg.* ad exhaurienda cordis interna. *Val. Comp. & apud Euch.* cordis terrena, *imp.*

f Studioſius cor fodere. *Ita apud Greg. al.* cõfodere *& pro* moleſtas *Val.* congeſtas.

g Cogitationes ingerunt. *Ita Greg.* immergunt *libro & apud Euch.*

De Eſau, et Iacob. *Cap.* XXIII.

IGitur Iſaac, dum rogaret Dñm, vt pareret vxor eius, quæ ſterelis erat, conceſsit Dñs quæ poſtulabat. Illidebãturque gemini in vtero eius incluſi anguſtia. Quæ dũ angeretur, interrogauit Dñm, accepitq. reſpõſum: Duæ gẽtes in vtero tuo ſunt, & duo populi de ventre tuo diuidẽtur, populuſq. populũ ſuperabit, & maior ſeruiet minori,) Quòd figuraliter factũ, etiã ipſis Iudæis nõ credẽtibus notũ eſt, qualiter populus Eccleſiæ ſynagogæ populũ ſuperauit, & quomodo plebs Iudæorũ tẽpore maior, ſeruit minori populo Chriſtianorum. Siquidem & in ſingulis nobis hoc dici poteſt, quod duæ gentes & duo populi ſunt intra nos, vitiorum ſcilicet, atque virtutum: ſed iſte minor eſt, ille maior. Semper enim plures ſunt mali, quàm boni, & vitia numeroſiora virtutibus

ſunt. Sed tamen & in nobis gratiâ Dei A populus populum ſuperat, & maior ſeruit minori. Seruit enim caro ſpiritui, & vitia virtutibus cedunt:procedit autem Eſau primus rufus, & totus tanquam pillis hirſutus. Deinde exijt frater eius Iacob, & manus eius implexa erat calcaneo Eſau. Sed cur ille totus rufus & hiſpidus, niſi quia prior populus Prophetarum, & Chriſti fuit cruore pollutus:ac peccati & nequitiæ ſquallore extitit circundatus. Cuius ideò minor calcaneum tenuit: quia myſticè maiorem populum minor ſuperaturus eſſet. Nam quòd iſte Eſau primogenita ſua propter eſcam fratri ſuo eidem iuniori venūdedit, ac poſt B modū paterna benedictione ſibi promiſſa priuatus eſt: ſignificat eundem Iſraeliticum populum, qui, vt Exodi indicat liber, primogenitus filius nuncupatus eſt: qui propter præſentis ſeculi lucra non ſolum primatus ſui honorem amiſit, verumetiā & regni cæleſtis pręmium præparatum adipiſci nō meruit, Dño quodammodo eidē exprobrāte, cum dicit:auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. [a] Primogenita autem ipſa veſtis erat ſacerdotalis, quam maiores natu cum benedictione patris induti victimas Deo velut Pōtifices, offerebant. Hoc dono terreni amoris deſi- C derio caruerunt Iudæi cum gloria regni futuri. Iam ſequitur deinde ipſa benedictio in Iacob. Quæ tamen quid figuraliter indicauerit, Hippolyti martyris verba, ſicut ea excellentiſsimæ ſcientiæ ac doctrinæ [b] Hieronymus replicauit, in hoc loco ponēda ſunt. Iſaac, inquit, portat imaginē Dei patris, Rebecca Spiritus ſancti, Eſau populi prioris & Diaboli, Iacob Eccleſię ſiue Chriſti. Senuiſſe Iſaac, coſummationē orbis oſtēdit:oculis caligaſſe, fidē perijſſe de mundo & religionis lumen ante eum neglectum eſſe ſignificat. D Quòd filius maior vocatur, acceptio legis eſt Iudæorū. Quòd eſcas eius atq. capturā diligit pater, homines ſunt ab errore ſaluati, quos per doctrinam iuſtus quiſque venatur. Sermo Dei benedictionis eſt repromiſsio, & ſpes regni futuri:in quo cum Chriſto ſancti regnaturi ſūt, & verū Sabbathū celebraturi. Rebecca plena Spiritu ſancto, & ſciēs quod audiſſet, antequam pareret;quia maior ſeruiet minori: magis autem forma Spiritus ſancti, quæ futura nouerat in Chriſto, in Iacob ante meditatur. Loquitur ad filium minorē: vade ad gregem, & accipe mihi inde

duos hœdos:præfigurans carneum Saluatoris aduentum:in quo eos vel maximè liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxij. Siquidē in omnibus ſcripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quòd autem duos iubetur afferre, duorum populorum ſignificatur aſſumptio. Quòd teneros & bonos, dociles & innocētes animos ſignificat. Stola Eſau, fides & ſcripturæ ſunt Hebræorū, quæ illis primo datæ ſunt, & poſtmodum Gentilium indutus eſt populus. Pelles autem, quæ eius brachijs circūdatæ ſunt, peccata vtriuſque plebis, quæ Chriſtus in extenſione manuū cruci ſecū affixit. Quòd Iſaac quærit ab Iacob, cur tam citò venerit, admiratur celerem credentium fidem. Quòd cibi delectabiles offeruntur, hoſtia placēs Deo ſalus eſt peccatorū. Quòd poſt eſum ſequitur benedictio, & eius odore perfruitur, virtutē reſurrectionis & regni aperta voce pronūtiat. Taliter enim benedicitur: [c] Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni. Odore nominis Chriſti, ſicut ager mundus impletur, cuius eſt benedictio de rore cæli: hoc eſt, de verborū pluuia diuinorum. Et de pinguedine terræ: hoc eſt, de congregatione populorū. [d] Multitudinē frumenti & vini: hoc eſt, multitudo, quam [e] colligit frumentū & vinū in ſacramento corporis & ſanguinis ſui. Illi ſeruiunt populi ex omnibus gentibus ad eum cōuerſi. Ipſum adorāt tribus: id eſt, populi ex circūciſione credentes. Ipſe eſt Dñs fratrum ſuorū, quia plebi dominatur Iudæorū. Ipſū adorant filij [f] matris eius, quia & ipſe ſecūdum carnē ex ea natus eſt. Ipſum qui maledixerit, maledictus eſt: & qui benedixerit benedictionibus replebitur. Chriſtus, inquam, noſter [g] ex ore populi Patrē ignorātis benedicitur, id eſt, veraciter dicitur. Sed alius à Iudæis benedici putatur, qui ab eis errātibus expectatur. Ecce, benedictionem promiſſam [h] repetēte maiore, expauit Iſaac, & aliū ſe pro alio benedixiſſe cognoſcit: nec tamen indignatur reuelato ſibi ſacramēto, ſed cōfirmat benedictionē in filio, dicēs: Benedixi eū, & benedictus eſt. Hæc eſt benedictio prima Iſaac, quæ data eſt minori populo Chriſtianorū, ſed neq. [i] tñ maiorē filiū conſtat penitus fuiſſe deſpectum, quia cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus erit. Cuius tamen ſecundæ benedictionis prophetatio hæc eſt: In pinguedine terræ & in rore cæli deſuper erit benedictio tua: & in pinguedine terræ, id eſt,

id eſt, in fœcunditate rerum & potentia regni, quæ in illo populo fuit: & in rore cæli erit benedictio tua, id eſt, in eloquijs Dei. Ipſis enim primũ credita ſunt eloquia Dei, & legis teſtamenta. Viues gladio, id eſt, quia ſanguini populus iſte deditus necem in Chriſto vel prophetis exercuit. Et fratri tuo ſeruies, minori vtique ſcilicet populo Chriſtiano. Tempuſque veniet quando excutias & ſoluas iugum de ceruicibus tuis, dum per cognitionem fidei ad gratiã Chriſti conuerſus, depoſueris onus legis, quando iam non [k] ſeruus populi minoris, ſed per fidem frater vocaberis. Igitur Eſau poſt benedictionem Patris inuidiæ ſtimulis concitatus, necem fratri ſuo Iacob fraudulẽter excogitat. Hoc nimirum & Iudaicus populus in Chriſto præmeditatus, non ſolûm Domino patibulo crucis tradidit, verumetiã credentes in illo vſque ad effuſionem ſanguinis perſecutus eſt. Iacob autẽ dolos fugiens fratris, relicta domo, patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, vt acciperet ſibi vxorem. Non aliter Chriſtus relictis parentibus ſecundum carnem, id eſt, populo Iſrael, & patria, id eſt, Ieroſolyma & omnibus regionibus Iudeæ, abijt in gentes accipiens ſibi inde Eccleſiã, vt impleretur quod dictum eſt: Vocabo plebem meam, non plebem meam, & nõ dilectam plebem, dilectã. Et erit in loco vbi dictũ eſt: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.

[a] Primogenita autem ipſa veſtis erat ſacerdotalis, *ex Hieronymi Hebraicis traditionib. in hunc locum.*

[b] Hieronymus replicauit, *epiſt. 125. q. 3.* explicauit, *apud Bedam.*

[c] Ecce odor, *vſque ad*, ſaluus erit, *verba ſunt Auguſt. 16. de ciuit. c. 37. nonnullis tamen immutatis.*

[d] Multitudinẽ frumenti, πλῆθος σίτου καὶ οἴνου LXX. abundantiam, *dixit Vulg. ſed mirum apud Ambroſium, lib. de* Iacob, abundantiam, *legi cum* multitudinem, *apud Auguſtinum legamus. Nam ead. tralatione videntur ambo vſi.*

[e] Quã colligit, *ita Aug. & imp.* quæ colligit *m. ſ. o. mendoſè, colligitur enim multitudo communione Euchariſtiæ.* Omnes enim vnum ſumus, qui de vno pane, & vno calice participamus.

[f] Filij matris eius, *ex Vulg.* patris, *Auguſt. ex Septuaginta.*

[g] Ex ore populi Patrem ignorantis, *ex impreſſ. & Auguſtin.* ex ore Patris, *m. ſ.*

[h] Repetente maiore, *ex Auguſt. & impreſſ.* petente, *m. ſ.*

[i] Sed neque maiorem, *vſque ad*, ſaluus erit, *verba ſunt Hieronymi, ibid.*

[k] Seruus populi minoris, *al.* ſeruies populo minori.

A

De ſcala, quã in viſione vidit Iacob.
CAP. XXIIII.

PErgens autem Iacob in Meſopotamiam, venit in locum, vbi nunc Bethlehẽ vocatur, & poſuit ſub capite ſuo lapidẽ magnũ. Et dormiens vidit ſcalam ſubnixam, innitẽtem cælo, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes. Hoc viſo, euigilauit, vnxitq; lapidẽ, dicẽs, Verè hic domus Dei eſt, & porta cæli. Et his dictis diſceſsit [a] ſomnus.) Somnus iſte Iacob, mors ſiue paſsio Chriſti eſt. B Lapis ad caput eius, qui nominatim quodãmodo dictus eſt, etiam vnctus Chriſtum ſignificat: caput enim viri Chriſtus eſt. Quis enim neſcit Chriſtum ab vnctione appellari: domus autem Dei, quia ibi natus eſt Chriſtus in Bethlehem. Porta vero cæli quia ibi in terrã deſcendit: inde iterũ ad cælum aſcendit. Erectio autem lapidis, reſurrectio Chriſti eſt. Porrò ſcala, Chriſtus eſt, qui dixit: Ego ſum via. Per hãc aſcẽdunt & deſcẽdũt Angeli, in quibus ſignificati ſunt Euãgeliſtę, & prædicatores Chriſti. Aſcẽdentes vtiq. cum C ad intelligendã eius ſupereminentiſsimã diuinitatem excedũt vniuerſam creaturam, vt eum inueniãt in principio verbum, Deũ apud Deum, per quem facta ſunt omnia. Deſcendentes autem, vt eùm inueniant factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. In illa enim ſcala à terra vſque in cælum, à carne vſq. ad ſpiritum, carnales proficiendo, velut aſcendẽdo ſpirituales fiũt: ad quos lacte nutriẽdos, etiam ipſi ſpirituales deſcendunt quodammodo, cum eis non poſſunt loqui, quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Ipſe eſt ſurſum in capite ſuo: ipſe deorſum in corpore D ſuo, quod eſt Eccleſia. Ipſum ergo ſcalam intelligimus, quia ipſe dixit: Ego ſum via. Ad ipſum ergo aſcenditur, vt in excelſis intelligatur. Et ad ipſum deſcenditur, vt in mẽbris ſuis paruulus nutriatur. Et per illum ſe erigunt, vt eum ſublimiter ſpectẽt. Per ipſum etiam ſe humiliant, vt eum ſublimiter ac tẽperanter adnuntient. Poſt hãc viſionem inde Iacob iter faciens vidit oues & paſtores, & puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum ſuperpoſitum puteo. Figuraliter per oues iuſtorum populi ſignificabantur: ſicut illud quod dictum eſt in Euangelio: Statuit oues ad dexteram. Paſtores verò Prophetæ ſunt, qui vſque ad aduentum Dñi Spiritu Sancto

mundati, Israel populum doctrinę prædicatione gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini preferebat. Puteus gratiam Spiritus Sancti præfigurabat per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ obtecta erant, nõdum adueniente & homine facto Christo.

a Somnus iste Iacob, *vsque ad*, temperanter annuntient. *Hæc ex lib. 12. contra Faust. c. 26. vel serm. 79. de tempore, nam ead. vtrubique.*

De Lia, & Rachel, & duab. famulabus: Cap. XXV.

IGitur Iacob pergens Mesopotamiam, accepit vxores duas, filias Laban fratris Rebeccæ. Hoc est, primò Liam, secundo Rachel. Inde sibi accepit Lię ancillam nomine Zelpham, & ancillã Rachel Balam. Ex quibus quattuor genuit duodecim filios, & vnam filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, Zabulon. De Rachel autem Ioseph & Beniamin. De Bala ancilla Rachel, Dan, & Nephthalim. De Zelpha ancilla Liæ, Gad & Aser. Hi sunt duodecim filij Israel. Nunc [a] autem quid rerum figurauerint quattuor vxores Iacob: quarum duæ liberæ, & duæ ancillæ fuerunt, rimemur. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in vna & in vna faciliùs apparet quod dicitur. Hîc autem duæ sunt & duæ. Deinde etiam ibi ancillæ filius exhæredatur: hîc verò ancillarum filij simul cum filijs liberarum terram promissionis accipiũt. Vnde hîc proculdubiò aliquid aliud significatur: quanquam enim duæ liberæ vxores Iacob ad nouum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimentur pertinere: non tamẽ frustra duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur. Vna temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia nãque interpretatur laborans, Rachel autem, visum principium siue verbum. Actio ergo huius vitæ, in qua viuimus ex fide, laboriosa est in operibus, & incerta quo exitu perueniat ad vtilitatem eorum, quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior vxor Iacob: ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Spes verò æternæ cõtemplationis Dei habens certam intelligentiã veritatis, ipsa est Rachel. Vnde etiam dicitur: Bona facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis piè studiosus, & propter hanc seruit gratiæ Dei. Qua peccata nostra, & si fuerint sicut phœniciũ, tanquam nix, dealbabuntur. Laban quippe interpretatur dealbatio: cui seruiuit Iacob propter Rachel: neque enim se quisque cõuertit [b] sub gratia remissionis peccatorum seruire iustitię, nisi vt quietè viuat in verbo: ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iustitiæ laborem actionum atq. passionum? quis eam vitam propter seipsam expetiuerit, sicut nec Iacob Liam? Sed tamen sibi nocte suppositam in vsum generandi amplexus, fœcunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligi non poterat, primò, vt ad Rachel perueniretur, tolerari fecit. Deinde propter filios cõmendauit. Ita vero vnusquisq. vtilis Dei seruus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud [c] amans in cõuersatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quam plerique se percepturos putant, statim vt se in septem præceptis legis exercuerunt: quæ sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id est, Honora patrem tuum, & matrem tuam; Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces vxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui. Quibus obseruatis postea quã homini pro concupita delectatione doctrinæ, per tentationes varias, quasi per huius [d] seculi noctem, tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel [e] Liæ inopinatæ coniũgitur. Et hãc sustinet, vt ad illam perueniat, si perseueranter amat. Acceptis alijs septem præceptis, ac si dicatur: Serui alios septẽ annos propter Rachel, vt sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensque iustitiam, misericors, [f] mundicors, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine vlla tolerantia laboris, quæ in agendo, patiendoque amplectenda est, statim ad pulchræ contemplationis delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare quod dictum est ad Iacob: Non est moris in hoc loco, vt minor nubat prius quàm maior. Quia non absurdè maior appellatur, quæ tempore prior est. Prior est autem

A autē in hominis eruditione labor boni operis, quàm requies cōtemplationis. [g] Ad vnū ergo tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaq. duæ sunt vxores Iacob liberæ: ambæ quippe sunt filiæ remissionis peccatorum: hoc est dealbationis, quod est Labā. Verūtamen vna amatur, altera toleratur. Sed quæ toleratur prius ipsa, & vberius fœcundatur, vt si non propter seipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euan-
B gelium, & eos propter quos sunt in laboribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus sæpius, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis faciliùs atque copiosiùs ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere & non potest: quia generationē eius quis enarrabit? Ideoque contemplandi otia appetit, vt diuinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab om-
C ni negotio, & ideo sterilis: quia in varijs pressuris non subuenit: sed quia & ipsa interdum procreādi charitate inardescit: vult enim docere quod nouit. Videt sororem labore agendi atque patiendi [h] filijs abundātem, & dolet potius currere homines ad eā [i] virtutem, qua eorum necessitatibus consulitur, quàm ad illam vnde diuinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo, quod scriptum est: & zelauit Rachel sororē suam: proinde quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest. Eligit doctrina sapientiæ per
D quaslibet corporeas similitudines, [k] vtcunque cogitanda insinuare diuina: sicut elegit Rachel ex viro suo, & ancilla [l] suscipere filios, quàm sine filijs omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel interpretatur inueterata. De veteri quippe vita carnalibus sensibus dedita corporeæ cōcitantur imagines, etiam cùm aliquid de spirituali & incōmutabili substantia diuinitatis auditur. Suscipit & Lia de ancilla sua filios amore habendi numerosiorem prolem accensa. Inuenimus autem Zelpham eius ancillam interpretari, Os hians: quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiat, & cor nō hiat. De quibus scriptū est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et de quibus Apostolus ait: Qui prædicas non furandum, furaris. Verumtamen vt etiam per hanc conditionem libera illa vxor Iacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideò Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Vnde Apostolus: siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: tanquam & ancilla pariente, de prole numerosiore lętatur. [m] Est vero quidā Liæ fœtus ex beneficio Rachel editus, cùm virum suum secum debita nocte cubiturū, acceptis à filio Liæ mandragoricis malis, cū sorore cubare permisit. Quid enim de mādragora dicendū est? Proinde rem comperi pulchram & suaue olentem, sapore autem insipido. Et ideo in illo mādragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. Vnde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis, qui foris sunt. Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerunq. labori eorum per quos sibi consulitur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui sunt in Ecclesia, nisi quicunq. in actionū periculis & labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica inuenit exiens in agrū, hoc est honestè ambulans ad eos, qui foris sunt. Doctrina vero illa sapiētiæ, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulamcunque non adsequeretur, nisi per eos, qui in medijs turbis agendo ac [n] suadendo populis præsunt; non vt præsint, sed vt prosint: quia dum isti actuosi & negotiosi homines, per quos multitudinis administratur vtilitas, & quorū auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam remotiori vitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis otiosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perueniūt ad Rachel: ad ipsam vero Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fœcunditatis eius, in qua est omnis fructus laboriosæ, atq. inter incerta tentationum periclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrantes, quamuis idonei regendis populis esse posint: vitant tamen propter turbulētas occupationes, & in doctrinæ otium toto pectore tanquam

quam in ſpecioſæ Rachel ° feruntur ample A xum. Sed quia bonum eſt, vt etiam hæc vita latiùs innoteſcens popularem gloriam mereatur: iniuſtum eſt autem, vt eam cõſequatur, ſi amatorem ſuum adminiſtrandis Eccleſiaſticis curis aptum & idoneum in otio detinet, nec gubernationi communis vtilitatis impertit: propterea Lia ſorori ſuę dicit: Parum eſt tibi, quòd virum meum accepiſti, inſuper & mandragoras filij mei vis accipere? Per vnum virum ſignificans eos omnes, qui cum ſint agendi virtute habiles, & digni, quibus regimen Eccleſiæ committatur ad diſpenſandum fidei ſacramẽtum: B illi accenſi ſtudio doctrinæ, atq. indagandæ & contemplandæ ſapientiæ, ſe ab omnibus actionum moleſtijs remouere, atq. in otio diſcendi atq. docendi volunt conſidere. Ita ergo dictum eſt: Parum eſt tibi, quod accepiſti virum meum, inſuper & mandragoras filij mei vis accipere? ac ſi diceretur: Parum eſt, quòd homines ad laborem rerum gerẽdarum neceſſarios in otio detinet vita ſtudioſorum, inſuper & popularem gloriam requirit. Proinde, vt iuſtè eam comparet, impertit Rachel virum ſorori ſuæ illa nocte, vt ſcilicet qui virtute laborioſa regimini populorum accommodati ſunt, etiam ſi ſcientiæ vacare delegerint, ſuſcipiant experien- C tiam tentationum curarumq. ſarcinam pro vtilitate communi, ne ipſa doctrina ſapientiæ, cui vacare ſtatuerant, blaſphemetur, neque adipiſcatur ab imperitioribus populis exiſtimationem bonam, quod illa poma ſignificant: & quod neceſſarium eſt ad exhortationem diſcentium. Sed planè, vt hãc curam ſuſcipiant, vi coguntur, ſatis & hoc ſignificatum eſt, quòd cum veniret de agro Iacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait: Ad me intrabis, conduxi enim te pro mandragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctrinæ, quam diligis, vis cõferre bonam opinio- D nem? noli P defugere officioſum laborem. Hæc in Eccleſia geri quiſquis aduerterit, cernit, & experimur in exemplis quod intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum? venire homines ab operibus ſeculi, & ire in otium cognoſcendæ & contemplandæ veritatis, tanquam in amplexum Rachel, & excipi de tranſuerſo Eccleſiaſtica neceſsitate, atq. ordinari in laborẽ, tanquam Lia dicente: ad me intrabis? Quibus caſtè myſterium Dei diſpẽſãtibus, vt in nocte huius ſeculi q filios generent fidei, laudatur r à populis etiam illa vita, cuius amore conuerſi, ſpem ſeculi reliquerũt, & ex cuius profeſsione ſ ad miniſterium regendæ plebis aſſumpti ſunt. Id enim agunt in omnibus laboribus ſuis, vt illa profeſsio, t quo ſe conuerterant (quia tales rectores populis dedit) latiùs & clariùs glorificetur, tanquam Iacob non recuſante nocte Liæ, vt Rachel pomis ſuaue olentibus, & clarè nitentibus potiatur. Quæ aliquãdo & ipſa, præſtante miſericordia Dei, per ſeipſam parit: vix tandem quidem, quia perrarum eſt, vt, In principio erat Verbum, & Verbũ erat apud Deum, & Deus erat Verbum: & quidquid de hac re piè ſapienterq. dicitur, ſine phantaſmate carnalis cogitationis, & ſalubriter vel ex parte capiatur. Alio quoq. ſenſu Liam & Rachel Victorinus Martyr, & cæteri in ſimilitudine Eccleſiæ, vel Synagogæ interpretati ſunt. Liam enim maiorem natu Synagogæ tenuiſſe exiſtimant typum, quia prior, Dei genuit populum. Et quidem & oculis legitur grauida, quia lex per Moyſen data, cooperta eſt atq. ſignata. Rachel autẽ iunior & pulchra, prius ſterilis, & poſtmodum fœcunda, ſimilitudo eſt Eccleſiæ. Iunior, quia tempore poſterior. Pulchra, quia corpore & ſpiritu ſancta. Oculi eius decori, quia Euangelium proſpicere meruerunt. Quæ etiã tamdiu ſterilis fuit, quouſq. Synagoga populum generabat. Cur autem Iacob pro Rachel ſeruiuit, & ſupponitur ei Lia maior? niſi quia Dominus, vt Eccleſiam aſſumeret, prius ſibi Synagogam coniũxit? Seruitus itaq. ipſius Iacob ſeptem annorum pro duabus vxoribus, huius vitæ præſentis tempus ſignificat, quæ per ſeptem dies voluitur, in qua Dominus formam ſerui accepit, factus obediens paternæ voluntati vſq. ad mortẽ. Ille enim pro ouibus ſeruit, & Dominus noſter ait: Non venit filius hominis miniſtrari, ſed miniſtrare. Ille oues pauit, & Dominus in Euãgelio dicit: Ego ſum paſtor bonus. Ille mercedis lucro varium ſibi pecus abſtulit: Chriſtus diuerſarum gentium varietatem ſibimet congregauit. Ille tres virgas amputatis corticibus in alueis aquarum oppoſuit, vt earum contemplatione multiplicarentur eius oues. Et Dominus noſter in aqua baptiſmatis triũ perſonarum nomina Patris, & Filij, & Spiritus Sancti populo fideli propoſuit, vt quiſque hoc pleno corde perſpexerit efficiatur ouis Dei.

a Nunc

a Nunc autem quid rer. figurauerint, *omnia vsque ad Victorini interpretationem, sunt Aug. lib. 22. cont. Faust. à cap. 51. vsq. ad 58.*
b Neq. enim se quisque conuertit, *ita Aug.* submittit, *Val.*
c Aliud amans in conuersatione, *ita lib. o.* in conuersione, *Aug.*
d Seculi noctem: noctes, *Aug.*
e Lia inopinata, *August.* Liæ inopinatæ, *apud Eucher. & m. s.*
f Misericors, & mundicors, *ita August. eleganter, al.* mundicordis.
g Ad vnum ergo tendendum, sed propter hoc multa fer. s. *ex Aug.* ad vnum ergo tenendum multa f. s. *Apud Eucher.*
h Atque patiendi, *ex Aug.*
i Ad eam virtutem, *ex Aug. al.* vitam.
k Vtcunq. cogitandi, *ex August. & Euch. absunt hæ duæ voces. à m. s. o.*
l Suscipere filios: liberos, *Aug.*
m Est vero quidã Liæ fœtus, *ex Aug.* affectus, *m. s.*
n Agendo ac suadendo, *ac,* sudando, *Euch.*
o Feruntur amplexum, *ita Aug.* fruuntur amplexib. *Val. Eucher.*
p Defugere officiosum laborem, *ex Aug. & imp.* fugere officij laborem, *m. s. non ita eleganter.*
q Filios generent fidei, *August. & imp.* filios generent Dei, *m. s.*
r A populis, *Aug.* ab Apostolis, *m. s.*
s Ad ministerium regendæ plebis: ad misericordiam, *Aug. & imp.*
t Quo se conuert. *August. al.* qua se.

De fuga Iacob, & Rachel, quæ furata est deos patris sui.

CAP. XXVI.

POst longam igitur seruitutem, quam Iacob apud socerum suum pro vxoribus, velut mercede, sustinuit, præcepit ei Dominus, vt reuerteretur in patriam suam. Tunc ignorante socero, cũ vxoribus, & comitatu properauit. Laban autem consecutus est eũ in mõtem Galaad cum furore, atque idola, quæ Rachel furata erat, apud eum requisiuit, nec reperit. Quid igitur sibi hoc ipsum figuraliter velit, inspiciendum est. Dum Laban superius aliam gerat personam: nunc tamen Diaboli typum figurat.[a] Labã quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem Diabolus non inconuenienter accipitur, qui cũ sit ex merito tenebrosus, transfigurat se in Angelum lucis. Huic seruiuit Iacob, id est, ex parte reproborum Iudaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Potest etiã per Labã mundus hic exprimi, qui cum furore Iacob persequitur, quia electos quosq. qui Redemptoris nostri

A membra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filiam, id est, seu mũdi, seu Diaboli Iacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate coniunxit: quam & de domo patris abstrahit: quia ei per prophetã dicit? Obliuiscere populum tuum & domũ patris tui. Quid vero in idolis, nisi auaritia designatur? vnde & per Paulum dicitur: & auaritia, quæ est idolorum seruitus. Laban ergo veniens apud Iacob, idola nõ inuenit: quia ostensis mundi thesauris Diabolus in redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenę non reperit. Sed quæ Iacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per
B Rachel quippe, quæ ouis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem humilitatem pœnitentiæ appetere, sicut scriptum est: Surgite postquam sederitis. Rachel ergo sedendo idola cooperuit: quia sancta Ecclesia Christum sequens vitia terrenæ concupiscẽtiæ per humilitatem pœnitentię cooperuit. De hac coopertione vitiorum per Prophetam dicitur. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nos igitur Rachel illa signauit, qui idola se-
C dendo premimus, si culpas auaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ vtiq. auaritiæ immunditia, non illos, qui viriliter currunt, impedit, quibus dicitur: Viriliter agite & confortetur cor vestrum. Sed his maximè euenit, qui, quasi effœminato gressu gradiẽtes, per blandimenta seculi resoluuntur. Vnde & illic eiusdem Rachelis hæc verba sunt: Iuxta consuetudinem fœminarum nũc accidit mihi: id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban autem postquam persecutus esset Iacob, & inuenisset eum, & locuti essent inter se inientes fœdus, tulit Iacob
D lapidem, & erexit illum in titulum, dixitq. fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, quem vocauit Laban, tumulum testis: & Iacob, aceruum testimonij. Inter fideles enim tam Iudæos, quàm gentes, testis est lapis eminens in similitudinem Christi, & aceruus lapidum, qui est multitudo credentium.

a Laban quippe, *vsque ad,* accidit mihi. *Verba sunt Greg. lib. 30. Moral. c. 16.*

De lucta Iacob cum Angelo.

CAP. XXVII.

HIs transactis, Iacob mittit nuntios ad Esau fratrem suum, mittit & munera. Post

Post hæc, transductis omnibus suis per torrentem, ipse remansit solus. Et [a] ecce vir luctabatur cum illo, prævaluitque ei Iacob, nec dimisit eum, donec benedictionē extorqueret, sacrumque Israel nomē acciperet. In quo principaliter sacramenti Dominici imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi euidentissimè gesserat. Cui tamen ideò prævaluit Iacob vtiq. volenti, vt mysterium figuraret passionis Christi, vbi visus est Iacob in Iudæorum typo, hoc est, in corporis sui subole prævaluisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cum carne eius luctamē inire & invalescere in passione eius, sicut scriptum est, cum dicerent, Crucifige, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem Angelo, quem victor superauerat, impetrauit. Cuius nominis impositio, vtiq. benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, Videns Deum, quod erit in fine præmium sanctorum. Tetigit porrò illi idem Angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit. Sicq. erat vnus & idē Iacob & benedictus & claudus. Benedictus, in his, qui in Christum ex eodem populo crediderūt, atq. in infidelibus claudus. Nam femoris eius neruus vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à præceptis auctoris sui deuiātes, in erroris sui semitis claudicant. De quibus prophetice dictum est. Et claudicauerunt à semitis suis. Qui tamen populus post [b] subtractis sibi virib. non solum claudicat, sed & torpescit, ne vltra iam generare filios possit. Deniq. quod adiecit idem Patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narrat fuisse luctatum: id significat quidem, quod idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

[a] Et ecce vir luctabatur cum illo, *vsq. ad*, claudicauerunt--à semitis suis, *ex 16. de ciuit. cap. 39. Vid. itē Serm. 80. de tempore.*

[b] Subtract. sib. virib. *ex Pal. al.* tactis sibi neruis.

De Dina, & partu Rachel, & incestu Ruben: CAP. XXVIII.

POst hæc Sichem filius Hemor Dinam filiam Iacob violauit. Qui post concubitū eius familiæ Israel voluerat sociari. Quem Simeon & Leui fratres, virginitatis sororiæ vindices dolo cum omni populo eius interfecerunt. [a] Sed quid sibi velit quod scriptū

A est: Egressa est Dina, vt videret mulieres regionis illius? Quam cum vidisset Sichem, filius Hemor, princeps terræ illius, adamauit, & rapuit, dormiuitq. cum illa, vi opprimens virginem, & conglutinata est anima eius cum ea, tristemq. blanditijs deliniuit. Dina quippe, vt mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando vnaquæq. mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium euagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit: quia videlicet inuentam in curis exterioribus Diabolus corrumpit. Et B adglutinata est anima eius cum ea: quia vnitā sibi per iniquitatem respicit: & quia cum mēs à culpa resipiscit, [b] humiliatur, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus vtilitatem tristitiæ subtrahat: rectè illic adiungitur, tristemq. blanditijs deliniuit. Modò enim facta aliorū grauiora; modò nihil esse, quod perpetratū est, modò misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur. Vt dum per hæc decepta C mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenus tūc nulla bona percipiat, quam nūc mala nulla contristant: & tunc pleniùs obruatur supplicijs, quæ nunc gaudet etiam in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Iacob, vt habitaret in Bethel. Ibi Rachel cum pareret Beniamin, mortua est. Sed quid sibi vult, quod cum eundem Beniamin Rachel pareret, vocauit nomē eius, Filius doloris mei, nisi futurum prophetans ex eius tribu Paulū, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tēpore? Aliter per Bēiamin terrestris figurabatur Ierusalē, quę est in tribu eiusdem Beniamin, cuius popu- D lus graui matrem dolore affecit, effundendo sanguinem prophetarum. Insuper etiam in necem Christi impijs acclamando vocibus, sanguis eius super nos, & super filios nostros. Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præceps efferbuit: quod incestus crimen non scriberetur, nisi futura peruersitas Israelitici populi prænuntiaretur. Quanquam & in illo, qui hoc commisit, consideretur esse flagitium: in scripturis tamen prophetia est futurorum. Namq. per Ruben primogenitū populus primogenitus Israel ex circuncisione significatur, qui torum concubinæ polluit, id est, legem veteris Testamenti sæpe præ-

præuaricãdo commaculauit. Quòd autem in concubina lex veteris Testamenti ponatur, Paulus Apostolus docuit, dicens: Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem sunt duo Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in veteris Testamenti ponitur typo. Vna est enim perfecta columba genitrici suæ, quæ virgo casta, regina, sponsa regi Ecclesiæ per Euangelium iungitur Christo.

a Sed quid sibi velit, *vsque ad*, gaudet etiã in delictis. *Verba sunt Gregor. Pastor. part. 3. admonitione 30.*
b Humiliatur *Greg.* ad seducitur. *f. addicitur: sic enim alibi loquitur, vt ostendimus ad c. 19. exposit. Deuteron.*

De Iuda, quando dormiuit cum nuru sua. Cap. XXIX.

IAm [a] deinde Iudæ factum consideremus, qui cum sua nuru concubuit, quid significauerit futurum. In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs Iudæa. Cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur, merito nomen eius amaritudo interpretatur. Ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non rectè operabantur in plebe: vnum eorum, qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significabantur in duobus filijs Iudæ: quorum vnus erat [b] sæuus ante Deũ: alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fœcundandam Thamar. Nec sunt amplius, quàm duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præstare nolentium. Et, si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquam in terra fundentium. Quia in malo prior est qui nocet, quàm ille qui non prodest, ideo maior dicitur malignus: ille autem sequens, qui fundebat in terram. Nomen quoque maioris, qui vocabatur Her, interpretatur pellicius, qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœnam damnationis suæ dimisi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocabatur Onan interpretatur mœror eorũ. Quorum nisi quibus nihil prodest cum habeat vnde prodesse possit, atque id perdat in terra? Maius porrò malum est ablatæ vitæ, quod significat pellis, [c] quàm non adiutæ, quod significat mœror eorum: Deus tamen ambos occidisse dictus est. Vbi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, significat tempus ex quo Reges plebis Iudæorum cœperunt de tribu Iuda non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ: sed cum Thamar maritum non accipiebat: quia erat eadem tribus Iuda: sed iam in populo nemo inde regnabat. Vnde & nomen eius Sela, interpretatur dimissio eius. Non pertinent sanè ad hanc significationem viri sancti & iusti: qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent Testamentum, cui prophetando scienter vtiles fuerunt: qualis Dauid fuit eo sane tempore, quo iam Iudæa cœperat reges ex tribu Iuda non habere. Non est computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ vnctionis, tanquam coniugali fœdere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur: quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat, & sic eius filij tetrarchæ, quorum erat vnus Herodes patris nomine appellatus: qui cũ Pilato in passione Dñi cõcordauit Isti ergo alienigenę vsq. adeo non deputabãtur in regno illo mystico Iudæorum, vt ipsi Iudæi publicè clamarent frendentes aduersus Christum: Nos non habemus regẽ nisi Cæsarem. Neq. hoc verum, nisi illa vniuersali dominatione Romanorum. Quippe etiã Cæsar Rex erat nõ propriè Iudæorum: sed vt Christũ negarẽt, [d] & vt huic adularentur, ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo iam de tribu Iuda regnum defecerat, [e] veniendũ erat Christo vero Saluatori Domino nostro, qui non obesset, multùmque prodesset. Sic enim fuerat prophetatum Non deficiet princeps ex Iuda neq. dux de femoribus eius, donec veniat [f] cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisteriũ Iudæorum, & mystica, vnde Christi vocabantur, vnctio ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis. Tunc venit cui repositum, qui est expectatio gentiũ, & vnctus est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore. Passus est autem Herodis [g] minoris tetrarchæ. Huius itaq. venientis ad oues, quæ perierant domus Israel, figurã gessit iste Iudas, cum iret ad tõdendas oues suas in Thãna, quod interpretať deficiẽs. Iã enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisteriũ atq. vnctio Iudæorũ, vt veniret, cui

cui repositum erat. Venit autem cum suo A pastore Odollamite, cui nomen Hiras. Et intepretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium maius Iohanne. Sed tamẽ propter oues infirmas hoc testimonio est vsus in aqua. Nã & ipse Hiras, quod nomẽ illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Iohannes. Fratrem secũdum semen Abrahæ, secundum cognationem Mariæ matris eius, & Elisabeth matris suæ, eundemq. Dñm & Deum suum. Quia sicut ipse ait: ex plenitudine eius accepit. B Vidit omnino, & ideo in natis mulierũ maior illo non surrexit. Quia ex omnibus prænuntiantibus Christũ ipse vidit, quod multi iusti & prophetæ cupierunt videre, & nõ viderunt. Salutauit ex vtero, agnouit perfectius ex columba: & ideo tanquã Odollamites verè testimoniũ perhibuit in aqua. Venit autem Dñs ad oues tondendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorũ: ex quibus Ecclesiæ laudatę in Cãticis canticorũ dentes essent, velut grex detonsarum. Iã deinde Thamar habitum mutat, nam & cõmutans interpretatur. Thamar mutat habitũ, mutat & nomẽ, & fit de Synagoga Ecclesia. Sed vt in ea nomen prorsus amaritudinis maneat. C Non illius amaritudinis in qua Domino fel ministrauit: sed illius, in qua Petrus amarè fleuit: nã & Iuda, Latinè confessio est. Confessioni ergò amaritudo misceatur, vt vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitẽtia fœcundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christũ pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Ierusalem. Nam & ipse habitus meretricis cõfessio peccatorũ est. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus euocatæ, se- D dens cum hoc habitu ad [h] portam Henam, vel Henaim, quod interpretatur fontes. Cucurrit enim, velut ceruus ad fontes aquarũ, peruenire ad semẽ Abrahæ. Illic à nõ agnoscente fœtatur: quia de illa prædictum est: Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto annulum, monile & virgam, quia vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

Sed hæc, vt dixi, adhuc in occulto, vbi fit & cõceptio sanctæ vbertatis. Mittitur autem promissus hœdus, tãquã meretrici. Hœdus, exprobatio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquã increpantem & dicentẽ: Generatio viperarum. Sed non eã inuenit peccati exprobratio, quã mutauit confessionis amaritudo. Post verò [i] iã publicatis signis annuli, monilis, & virgæ vicit temerè iudicãtes Iudæos: quorum iam personã Iudas ipse gestabat. Qui hodieq. dicunt, non hunc populum esse Christi, nec habere nos semẽ Abrahæ, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis & glorificationis, sine dubio cõfundentur: & nos magis, quàm se, iustificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim à Iudæis, quasi adulteratrix legis: sed ostẽdit virgam, signum passionis, & monile legis legitimę, & annulum, pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit parientem Thamar, & duos in vtero geminos habentem: quorum scilicet primus, qui dicitur Zara, misit manum suã, & obstetrix ligauit coccinũ: & dehinc illo manũ intrinsecus retrahẽte, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manũ & nascẽdo præcessit: figuraliter congruit [k], quòd ostenderit Israel in legis opera manũ suam, & eã prophetarum & ipsius Saluatoris pollutam cruore contraxerit. Postea vero proruperit populus gentium: scilicet vt futuri essent nouissimi, qui erant primi: & primi futuri essent, qui erant nouissimi.

[a] Iam dehinc, *vsque ad*, fatebuntur. *Verba sunt Aug. lib. 22. contra Faust. à cap. 83. vsque ad 87.*

[b] Sæuus ante Deum: nequam. *Vulg.* πονηρὸς LXX. malignus vel sæuus *apud Bedã*: malignus & sæuus ante Dominum. *Aug. Hebraicè.* רע.

[c] Quàm non adiutæ, *ex Aug & impress.* quàm non habitæ, *m. s.*

[d] Et huic adularentur, *ex Aug & m s.* & hunc adorarent, *apud Bedam.*

[e] Veniendum erat Christo vero Saluatori Dño nostro, *ex Aug. & impress.* Veniendum erat ad Christum verum Saluatorem Dominum nostrum, *m. s.*

[f] Cui repositum erat, *retinuimus verba* LXX. *quib. vtitur Aug. & inferiùs bis repetuntur, quod non aduertit qui Vulg. ed. verba substituit.*

[g] Herodis minoris: Herodis tetrarchæ, *Aug. & impress.*

[h] Ad portam Henã vel Henaim. *Reliquerunt* LXX. *vocem Hebræam* Henaim, *quæ oculos vel fontes significat. Pro qua Vulg.* in biuio *reddidit. Vid. Hier. trad. Heb. in cap. 38. Gen.*

[i] Post vero iam publicatis: iam publicis, *Aug.*

[k] Quòd ostẽderit: *ita m. s.* Quod extẽderit, *apud Bed.*

De

De historia Ioseph.
CAP. XXX.

DEhinc [a] historia sequitur Ioseph, qui venditus à fratribus, in Ægyptũ perductus, atque ibidem sublimatus est. Ioseph vnus ex duodecim filijs Iacob, quem pater præ cæteris filijs dilexit, Christum Dominum figurauit. Quem Deus Pater secundum carnem natum cæteris fratribus ex Abraham stirpe genitis prætulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eum Iacob, eo quod in senectute genuisset eum. Senescenti enim mundo illucescens Dei filius per Mariæ virginis partum serus aduenit, tanquam filius senectutis, secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante per substantiam deitatis semper cum patre. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. [b] Somnium vero illud, per quod fratrum manipuli adorauerũt manipulum eius, illud est, quod in Christo completum est: Adorabũt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei. Scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est, quem Sol & Luna, & stellæ adorant: de quo Sole dictum est. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ. Ipsum enim excellentia sanctorum in Solis nomine, & Ecclesiæ claritas sub imagine Lunæ, & omnium numerositas populorum in figura stellarũ adorant. Vnde pater suus increpauit eum, dicens: Nunquid ego & mater tua & fratres tui adorabimus te? [c] Obiurgatio ista patris duritiem populi Israel significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, adorare contemnunt. Iacob [d] mittit Ioseph filium suum, vt de fratribus sollicitudinem gereret. Et Deus pater misit filium suum vnigenitum, vt genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur vtique ab illo patre de quo scriptum est: misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt videret si rectè agerentur oues. Et Dominus inquit in Euangelio: non veni nisi ad oues perditas domus Israel. [e] Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothain. Dothain interpretatur defectio, verè in grãdi defectione erant, qui de fratricidio cogitabant: cumque vidissent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitauerunt.

A Et Iudæi vidẽtes verum Ioseph, Dominum Iesum Christum, vt eum crucifigerent vno omnes consilio statuerunt, dicentes: crucifige eũ, fera pessima deuorauit eũ, id est, Iudaica plebs interfecit eũ: de qua Dominus in Euangelio dicit: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. [f] Nudauerunt Ioseph fratres sui tunica polymita, & talari: & Iudæi Christũ per mortem crucis expoliauerunt tunica corporali. [g] Polymitã autem id est, decoratam omniũ virtutum diuersitate. Resperserunt autem tunicã hœdi sanguine: quia falsis eũ testimonijs accusantes, in inuidiam deduxere populi omniũ peccata donantem. [h] Mittitur dehinc in cisternã: B id est in lacum: & Christus expoliatus, carne humana descendit in infernũ. De cisterna quoq. leuatus ille Ismahelitis: id est, gentibus venditur: & Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudæ consilium triginta argenteis distrahitur, & hic Christus per consilium Iudæ Iscariotis eodem numero venundatus est. [i] Dehinc Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, C quasi pater, filium lugebat amissum: quasi propheta flebat interitum Iudæorum. Deniq. scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legimus factum à principe sacerdotum. Sed & velum templi scissum est, vt propheta & nudatum populũ suum, & diuisum ostenderet regnum. Igitur Ioseph descendit in Ægyptum: & Christus in mundum. Emit eum Eunuchus, id est, castus in disciplinis Euangelicis populus Christianus. Erat autem Ioseph pulchra facie: ita & de Christo Dauid ait: Speciosus forma præ filijs hominum diffusa est gra D in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, vt adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagogæ, quæ sæpe, sicut scriptum est, mœchata est post Deos alienos, similiter volebat, & Christum in adulterij sui scelere retinere, vt negaret se esse Deum, & Phariſæorum magis & Scribarum, quàm legis, præcepta seruaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est adulterinæ Synagogæ, manu veste corporis apprehensus, carne se exuit, & liber mortis in cælum ascendit. Calumniata est meretrix, vbi eum non potuit tenere, dicens, quòd templum Domini blasphemaret, & legis dice-

diceretur transgressor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam vbi velut puniendus descenderat, inde alios liberauit. Denique inuenit Ioseph duos Eunuchos de domo regis in carcere vinctos, duorum populorum credentium vel incredulorum figuram gestãtes: qui conclusi sub peccato Adæ, transgresione obnoxij tenebantur. Qui ideo dicuntur Eunuchi, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, vt Ioseph, somnia reuelante, solutus est à peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus redditur ministerio diuinæ legis. Incredulus autem & impius populus Iudæorum, quia in conuersionis ligno non credidit, transgresionis ligno suspenditur, vt illi alteri Eunucho contigit, qui Iudæorum imaginem indicauit. Præterea narrat Pharao somnium, intepretatur Ioseph. Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vaccis pinguibus ostendebantur? nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus vbertas fidei larga pietate redundat? At contra septem steriles & ieiuni famem veritatis & iustitiæ nouissimis temporibus significabant. Congregauit autem Ioseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos, vt cum septem anni inopiæ cœperint, id est cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fidei fuerit Saluatoris, tunc sancti pariter & fideles habeant copiosam iustitiæ frugem, ne fides eorum inopia sermonis adtenuata deficiat. Inde Ioseph, qui typum Christi induerat, currum meruit, & præco clamauit ante eum, & constituit illum Pharao super vniuersam terram Ægypti. Et Dominus noster, postquam est distractus à Iuda, vt Ioseph à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni cælestis: de quo dictum est: Currus Dei decem millibus. Et accepit potestatem à patre prædicandi & iudicandi: sicut Paulus Apostolus ait: & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu

A omne genu flectatur cælestium, tetrestriũ, & infernorum. Accepit quoque & annulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusq. & cordibus nostris per signum crucis figura æterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stola immortalitatis, accepit quoque torquem auream, id est, bonum intellectum. Præco antè eum præcedit, id est Iohannes Baptista, qui iter eius præcedens, præconabat dicens: Parate viam Domino. Ha-

B bebit & alium præconem Eliam, qui eius futurum prænuntiabit aduentum, siue tubam Angeli: quia ipse dixit: veniet in tuba Angeli. Vocatur quippe Ioseph lingua Ægyptiaca, Saluator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Ioseph Saluator ostenditur? nõ tantum vnius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi. Triginta annorum erat Ioseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit. Totidemque annis legitur fuisse Christus, quando sub typo Pharaonis in cõspectu Herodis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus vxorẽ, id est Ecclesiam: ex qua genuit duos filios: id est, duos populos ex Iudæis & gentibus

C congregatos. Igitur post vbertatis annos, in vniuerso orbe fames prȩualuit. Meritò, quia non erat, qui faceret bonitatem. Post[k] hæc Ioseph penuria frumenti saluat Ægyptum: & Christus à fame verbi Dei liberat mundum, aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus. Nisi Christum Iudæi crucifixissent, perierat mũdus. Ioseph interpretatur augmentatio, siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliationem nõ habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro

D verò Ioseph augmentum habere meruit vniuersus mundus. Ille erogauit triticum: noster erogauit Dei verbum. Et in omnem terram exijt sonus eorum. Dixit[l] Iacob filijs suis: est frumentum in Ægypto. Dicit Deus Pater. Ex Ægypto vocaui filium meum. Descendunt igitur decem prouectiores fratres: id est Iudæi, quasi sub Decalogo legis, & numero constituti: quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscuntur & Hebræi à Christo: ipsi autem non cognoscunt eum. Dederunt illi quidem pecuniam: Sed Ioseph, id est Christus, triticum dedit,

dedit,& argentum reddidit: quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. [m] Vidit Ioseph Beniamin fratrem suum paruulum: mysticè quoque vidit Iesus Paulum, quando circunfulsit eum lux. Paruulus dicitur, quia nondum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Vnde etiam & adolescens legitur fuisse, quando lapidantium Stephanū vestimenta seruabat. Fleuit Ioseph: & cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauat faciem suam, vt amissum & lumen restituat; Lauit faciem suam Christus, vbi baptizatus est Paulus: per quem Dominus Iesus à plurimis videretur. Dehinc scyphus argenteus soli sacculo iunioris inseritur. [n] Sed quid sibi vult quòd inuentus est in sacco Beniamin scyphus Ioseph? nisi quia in corpore Pauli iam doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subiectus non erat diuinæ gratiæ, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias manum posuit, marsupium soluit. Marsupio soluto argentum resplenduit, & decidentibus squammis, velut quibusdam sacci vinculis, soluto sacco; id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, & reuelata facie, sermones Euangelij prædicauit. Dati sunt ei triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos à Christo accipit quicunque prædicat Trinitatem, siue Christi crucem. Ideoque Paulus ait: Neque enim iudicaui scire me aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. [o] Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam. Præcellit igitur Paulus: eius exuberat portio meritorum: sed tamen habent & fratres, id est, alij prædicatores gratiam suam. Binas stolas, id est, vt confiteantur Christum & Deum esse, & hominem, iuxta quod in Prouerbijs legitur: Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur & Patri munera. Filius honorat patrem: Christus populum suum inuitat promissis, inuitat muneribus. Portant hæc munera asini: illi gentiles inutiles & laboriosi ante; nunc autem vtiles: portant in typo Christi munera, portaturi in Euangelio munerum largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos, qui nuntiauerunt patri, dicentes; Ioseph

A viuit, & ipse Dominus est in omni terra Ægypti. Expauit autem Iacob, id est, plebs incredula: sed postquam gesta Christi agnouerit, reuiuiscit spiritus eius, & qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi viuificatur. [p] Vocatur ergo à filijs suis: id est, à Petro, & Paulo, & Iohanne populus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit illi Iudas, quod interpretatum est, confessio: quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat: & sic Ioseph verus Christus occurrit, qui senescentem iam suscipiat vltimis

B temporibus populum Iudæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ. Et imponit manum suam super oculos eius, & cæcitatem aufert. Cuius ideo [q] distulit sanitatem, vt postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum in Christo, & prærogatiuam superioris amitteret. Vnde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Tradidit post hæc Ioseph parentibus & fratribus optimam terram Gessen, præbens eis

C cibaria: quia fames oppresserat terram. Sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Christus secundum carnem est genitus, siue omnibus sanctis, de quibus in Euangelio dicit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitur dat terram scilicet repromissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo videre bona Domini in terra viuentium.

a *Vide Aug. serm.81.de temp.*

b Somnium vero, *vsque ad*, adorabimus te, *verba sunt Aug.ibid.*

c Obiurgato, *vsque ad*, contemnunt, *verba sunt Ambros.c.2.de* Ioseph.

D

d Iacob mittit, *vsque ad*, visitaret, *August.ibid.*

e Inuenit ergo Ioseph, *vsque ad*, statuerunt, *eiusd.*

f Nudauerunt, *vsque ad*, tunica corporali, *eiusd.*

g Polymitam, *vsque ad*, virtutum diuersitate. *Ambros.c.3.*

h Mittitur dehinc in cistern. *vsque ad*. venundatus est. *August.ibid.*

i Dehinc Iacob, *vsque ad*, ostenderet regnum. *Ambros.c.3.*

k Post hæc Ioseph, *vsq. ad*, sonus eorum. *Aug.ibid.*

l Dixit Iacob, *vsque ad*, filium meum, *Ambr.c.8.*

m Vidit Ioseph, *vsque ad*, à plurimis videretur. *Ambros.c.10.*

n Sed quid sibi vult, *vsq. ad*, prædicauit. *Amb.c.11.*

o Quinque autem stolas, *vsque ad*, viuificatur. *Ambros.c.13.*

p Vocatur ergo,*vsque ad*,saluus fieret,*Ambros.c.14.*
q Distulit sanitatem, *ex Ambros. al.* distulit cæcitatem.*eod.sensu.*

De benedictionibus Patriarcharum. *Cap. XXXI.*

DEhinc [a] Ioseph festinans accipere benedictionem patris,duos filios obtulit Manassem, & Ephraim,in quibus sicut factum est in Esau & Iacob dicẽte Domino, maior seruiet minori,ita & in istis duobus filijs Ioseph. Nã maior Manasses,qui interpretatur obliuio,typum gessit Iudæorum, qui obliti sunt Deum suum,qui fecit eos. Minor autem Christianorum, qui fœcunditatem sonat,quod est proprium populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fœcundatus est in latitudine mundi. Hos quidem cum benedicere vellet Iacob,posuit Ioseph Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dextera, maiori sinistram figuraliter superposuit. Sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit. Senioremque per crucis mysterium sinistrum factum de dextro, & iuniorem dextrũ de sinistro,quia, Iudæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus. Talique sacramento maiori populo Iudæorum præpositus est minor populus gentium. Vnde & idem Patriarcha ait: Hic quidem erit in populũ, sed hic exaltabitur.

His completis, vocauit Iacob filios suos, vt benediceret eos mystico ordine,loquẽs verò tanquam futurorum præscius. Dixitque eis quæ nouissimis temporibus futura erant,incipiens ita: (Ruben primogenitus meus.)[b] Secundum mysticam intelligentiã Ruben prioris populi videtur ferre personã. Cui etiam Dominus per Prophetam dicit: Israel primogenitus meus. [c] Etenim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atq. regnũ. Additur: (Tu virtus mea) vtiq. quia ex ipso populo fundamenrum fidei:ex ipso virtus Dei, qui est Christus,aduenit, ([d] principium doloris mei.)[e] Quomodo autem ipse sit principium dolorũ,nisi dũ Deo Patri semper irrogat iniuriã,dum cõuertit ad eum dorsum, & non faciem?(iste prior in donis,)quia primis ipsis data sunt eloquia Dei: primis ipsis legislatio,& testamentũ siue promissio:(iste maior in imperio) vtiq. pro magnitudine virium: quia copiosiùs cæteris in hoc seculo populus idem regnauit. (Effusus es autẽ sicut aqua) peccãdo in Christũ,quasi aqua,quę vasculo nõ tenetur,voluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit(vltra nõ crescas.) Quia popul⁹ ipse postquã in vniuerso orbe dispersus est,valde imminutus atq. abbreuiatus est. Sed quare talia meruit,ita subiecit. (Quia ascendisti cubile patris tui.) Nõ [f] sicut Iudæi intelligunt,hoc proinde dictũ esse,eo quòd cũ Bala cõcubina patris sui cõcubuerit. Prophetia enim futura pręnuntiabat:non quæ fuerant gesta,ipso Patriarcha dicente: Annuntiem vobis, quæ vẽtura sunt nouissimis diebus. Et ideo in præteritum non est referendum,quod ille futurum prædixit. Prædicebat enim Domini passionẽ, & primogenitę plebis audaciã:quia ascendit cubile Dei Patris sui,& maculauit stratũ eius,quãdo corpus Dominicum,in quo plenitudo diuinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit,& ferro commaculauit.

Post hæc conuertitur ad Simeon & Leui, dicẽs:(Simeon & Leui fratres,vasa iniquitatis bellantia.)[g] Per Simeon & Leui scribæ & sacerdotes Iudaici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Iudæorum. De tribu verò Leui principes sacerdotum. De quibus scriptũ est. Quia cõsilium fecerunt vt Iesum morti traderent. De quo consilio iste Patriarcha,qui iam mente Deum videbat,dicit:in consiliũ eorum non veniat anima mea. Et reliqua.

Horrebat enim iã illo tẽpore sanctus iste Patriarcha videre cõsilia tantorũ scelerum, quæ in nouissimis tẽporibus facturi erãt Iudęi. Sequitur:(Quia in furore suo occiderũt virum) id est Christum, iuxta quod Isaias ait: Væ animæ ipsorum:quia cogitatio ipsorum,cõsilium malum,aduersus se dicentes: Alligemus iustum quia inutilis est nobis,& in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea confoderunt illum,spirituale & fortissimũ propugnaculũ,quod custodit Israel. (Maledictus furor eorũ,quia pertinax) vtiq. ad tantum scelus perpetrandum,quãdo furore accensi & ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato,dicentes illi: Crucifige,crucifige. Etsi hunc dimittis non es amicus Cæsaris: (& indignatio eorum, quia dura) dum Barabam latronem dimittẽdum peterent, & principẽ vitæ crucifigendũ postularent. (Diui-

(Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel.) Hic duo nominantur, diuisi & dispersi: idcirco quia nõnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidã in infidelitate permanserunt. Diuisi enim dicuntur ij, qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem ij, quorum patria temploq. subuerso, per orbem terræ incredulum genus illorum spargitur.

Iuda te laudabũt fratres tui.) [h] Per hunc enim Iudam, verus confessor exprimitur Christus, qui ex eius tribu, secundum carnem est genitus. [i] (Ipsum laudant fratres sui) Apostoli scilicet, & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem filij Deo Patri effecti sunt, & Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturã. (Manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum.) B Iisdem enim manibus, atque eodem crucis trophæo & suos texit, & inimicos & aduersarias potestates curuauit, iuxta quod Pater promittit ei, dicens: sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (Adorabunt te filij patris tui.) Quoniam multi ex filijs Iacob adorant eum per electionem gratiæ salui facti. (Catulus leonis Iuda.) Quoniam nascendo paruulus factus est, sicut scriptũ est: Paruulus natus est nobis. (Ad prædam, fili mi, ascẽdisti, [l] id est, ascendens in cruce, captiuos populos redemisti. Et quos ille leo contrarius inuaserat, tu moriens eripuisti. Deniq. rediens ab inferis ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem. (Requiescens accubuisti, vt leo.) [m] Manifestissimè in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum, [n] siue quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno, quieuit. [o] Sed quare vt leo, & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate, hoc ipsum impleuit, iuxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponẽdi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego eam pono. Quod verò addidit, (& vt catulus leonis) inde enim mortuus, vnde & natus. [p] Physici autem de catulo leonis scribunt, quòd cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valdè conuenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulcri iacens, A somnum mortis impleuit. Bene ergo Christus, vt leo, requieuit, qui non solùm mortis acerbitatem non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Bene idem iterùm vt catulus leonis, quia die tertio resurrexit. [q] Vnde & sic adiungitur de resurrectione eius: (Quis suscitabit eum?) hoc est, nullus hominũ, nisi se ipse, iuxta quod idem de corpore suo dixit: soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. (Non deficiet Princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniant, quæ reposita sunt ei, & ipse erit expectatio gẽtium.) Hic locus manifestissimè ad Iudam refertur: tandiu enim fuit ex semine eius apud Iudæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur, [r] Probant hoc historiæ Iudæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Iudæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quòd si putant Iudæi non venisse Christũ, ergo de tribu Iuda vsque hodie Iudæorum permanet regnum. Itaque non defuit Rex de populo Iuda, donec veniret cui repositum est. Sed quia non solùm Iudæis profuit, qui mittendus erat, ideò sequitur: (Et ipse erit expectatio gentium, alligans ad vineã pullum suum.) Pullus suus ex gentibus, populus, cui adhuc nũ-C quam fuerat legis onus impositum: hunc copulauit ad vineam Apostolorum, qui ex Iudæis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth, domus est Israel. (Et ad vitem, ò fili mi, asinam suam:) ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc vero vitem alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligauit vinculo charitatis, & disciplinæ Euangelicæ nexu, vt de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alij namq. hanc asinam synagogam interpretãtur tardigradam scilicet, & graui D pondere legis oppressam. ([s] Lauabit in vino stolam suam,) siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctã Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. (Et in sanguine vuæ pallium suum.) Pallium gẽtes sunt, quas corpori suo coniunxit, sicut scriptum est: Viuo ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicut vestimentũ. [t] Nos quippe Christus in sanguine vuæ mundauit, quãdo sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluxit: [u] Sed aqua nos

 abluit,

abluit, sanguis redemit. (Pulchriores oculi eius vino.)[x]Oculi Christi, Apostoli & Euãgelistæ sunt, qui scientiæ lumen vniuerso corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur, quia doctrina eorum austeritatem vini veteris exsuperat: id est, priscæ legis traditionem. Euangelica enim præcepta longè clariora sunt, quàm veteris Testamenti mandata. (Et dentes lacte candidiores:) Dentes, prædicatores sancti sunt, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos, quasi comminuẽdo, in Christi corpore transferunt. [y] Nomine autem lactis, doctrina legis significatur, quæ carnalem populum, tanquam paruulos poculo lactis alebat: cuius quidem candidiores lacte effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortẽ & validũ cibũ verbi mandunt atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: perfectorũ autem est solidus cibus. Et bene candidiores lacte dentes eius dicit. Omnes enim, qui perfecti sunt, & qui scripturarũ cibos explanãtes, subtilẽ & minutũ intellectũ, qui spiritualis cibus dicitur, Ecclesiæ corpori subministrãt, candidi debent esse & puri, atq. ab omni macula liberi.

Zabulon [z] in littore maris habitabit, & in statione nauium.) Zabulõ, qui interpretatur habitaculũ fortitudinis, Ecclesiã significat fortissimã ad omnẽ tolerãtiã passionis. Hæc in littore maris habitat, & in statione nauiũ, vt credentibus sit refugium, & periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili, & inconcussa firmitate solidata, spectat naufragium Iudæorum, & hæreticorum procellas, qui circunferuntur omni vento doctrinæ, quorũ etsi tunditur fluctibus, frãgit tamen ipsa fluctus, non frangitur, nec vllis hæresum tempestatibus cedit, nec vlli vento schismatũ cõmota succũbit. Pertendit autẽ vsq. ad Sidonẽ: hoc est, vsq. ad gẽtes peruenit. [a] Legitur etiã in Euangelio, inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dñm sæpe docuisse, sicut scriptũ est: Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Iordanẽ Galilææ Gentiũ, populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.

Issachar asinus fortis.) Issachar, quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio mercatus est. Hic Issachar asinus fortis adscribitur, quia prius Gentilis populus, quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaq.

A ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Redemptori Domino colla subijciens, & iugũ disciplinæ Euangelicæ perferens. [b] Hic accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terrã quod optima:) inter terminos namq. accubare, est præstolato mũdi fine requiescere, nihilq. de his, quæ nũc versantur in medio quærere, sed vltima desiderare: & fortis asinus requiẽ videt, & terrã optimã, cũ simplex gẽtilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriã tendit. Vnde etiã & (ponet humerum suũ ad portãdũ:) quia dum ad promissam requiẽ peruenire desiderat, cuncta mãdatorũ

B onera libẽter portat. Vnde & (factus est tributis seruiẽs,) hoc est, regi & Christo suo fidei dona, operumq. bonorũ munera offerens. [c] Dan iudicabit populũ suũ, sicut alia tribus in Israel. Fiat Dã coluber in via, & cerastes in semita: &c.) Alij dicũt Antichristũ prędici per hæc verba de ista tribu futurum. Alij de Iuda, à quo traditus est Christus, hæc scripta prænuntiant, & equitem & equum, Dominum cum carne suscepta designari volunt. Retrorsum autem cadere, vt in terram reuerteretur, vnde assumptus est. Sed quoniã die tertia resurrexit, ideò ait: (Salutare tuũ expectabo Domine) sicut & per Dauid di-

C cit: Non relinques animam meam in inferno, hæc quidẽ ita exponunt. Alij vero hanc propheriã ad Antichristũ transferũt. [d] De tribu enim Dan venirẽ Antichristũ ferunt, pro eo ꝙ in hoc loco Dan, & coluber asseritur, & mordens, vnde & nõ immeritò, dum Israeliticus populus terram in castrorum partitione susciperet, primus Dã ad Aquilonem castrametatus est: illum scilicet significans, qui in corde suo dixerat: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubiũ, similis

D ero Altissimo. De quo per Prophetam dicitur: A Dan auditus est fremitus equorum eius, qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. Cerata enim Græcè cornua dicuntur; serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem dignè aduentus Antichristi asseritur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur, etiã cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitã angustiorẽ esse, quàm viã? Fit ergo Dã coluber in via, quia in pręsentis vitę latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcẽdo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatẽ tribuit, erroris sui veneno

veneno cōſumit. Fit iterū ceraſtes in ſemita: A quia quos fideles reperit, & ſe ſe ad præcepti cæleſtis anguſta itinera conſtringentes, nō ſolū nequitia callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiam terrore poteſtatis premit. Et in perſecutionis languore poſt beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua poteſtatis. Quo in loco equus hunc mūdū ſignificat, qui per elationem ſuam in curſu labentium temporum ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi apprehēdere nititur, ceraſtes iſte equi vngulā mordere perhibetur. Vngulam quippe equi mordere, eſt extrema ſeculi feriendo contingere, vt cadat aſcenſor eius retro. Aſcenſor equi eſt quiſquis ex- B tollitur in dignitatibus mundi: qui retro cadere dicitur, & non in faciem: ſicut Saulus cecidiſſe memoratur. In faciem enim cadere, eſt in hac vita ſuas vnumquemq. culpas agnoſcere, eaſq. pœnitendo deflere. Retro verò, quo non videtur cadere, eſt ex hac vita repentè decidere, & ad quæ ſupplicia ducatur, ignorare. Et quia Iudæa erroris ſui laqueis capta, pro Chriſto Antichriſtum expectat: benè Iacob eodem loco repentè in electorum voce conuerſus eſt, dicens: (Salutare tuum expectabo Domine,) id eſt, non ſicut infideles Antichriſtum, ſed eum, qui in redemptionem noſtram venturus eſt, verum credendo fideliter Chriſtum.

Gad accinctus prœliabitur ante eum.) Iſte Gad accinctus perſonam Domini exprimit, qui in primo aduentu humilitatis ſuæ ante aduētum Antichriſti prœliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi ſui circa femur potentiſsimè, quo inimicos diuiſit: id eſt, filiū à patre, filiam à matre, nurum à ſocru: iuxta quod legitur in Euangelio: Non veni pacē mittere in terram, ſed gladium. Quòd autem ait ipſe, accingetur retrorſum, claritas Domini noſtri in ſecundo regno eius oſtēditur: quia cum venerit Antcihriſtus, idem occurret retrorſum, id eſt, poſt eius veſtigia, Chriſtus celeri aduentu progrediens, vt interficiat eum gladio oris ſui. Vnde & bene idē Gad latrunculus interpretatur, eò quòd poſterior: id eſt, ſecus pedes, quaſi latrunculus, rapido atq. improuiſo aduentu exſiliat, contra apertam Antichriſti oppugnationem. Hinc eſt, quod Euangeliſta proclamat, dicens: quia dies Domini ſicut fur, ita in nocte veniet. Chriſtus ergo & ante & retro prœliari contra Antichriſtū ſcribitur. Ante eum namq. in occulto aduentu humilitatis dimicat. Poſt eū, manifeſtus in gloria maieſtatis.[e] Demōſtrat apertè Moyſes prophetiā Patriarchæ huius ſpecialiter pertinere ad Chriſtum. Sic enim ait: (Benedictus, inquit, in latitudine Gad. Quaſi leo requieuit, cœpitq. brachium & verticem, & vidit principatum ſuum.) Agnoſcant itaq. quis requieuerit ſicut leo, niſi Chriſtus in ſepulchro ſuo? Quis confregerit verticem brachiaq. potentium, niſi Redemptor noſter, qui humiliauit virtutem & ſuperbiam excelſorū? Quis vidit principatum ſuum, niſi ille cui datus eſt principatus, & honor, & regnum.

Aſer[f] pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus.) Aſer, cuius nomen ſignificat diuitias, idē Chriſtus eſt, cuius eſt altitudo diuitiarum, ſapientiæ & ſcientiæ, qui propter nos factus eſt pauper, cum diues eſſet: cuius panis pinguis factus eſt: caro ſcilicet eius, quæ eſt eſca ſanctorum. Quam ſi quis manducauerit, non morietur in æternum. (Iſte etiam præbet delicias ſapientiæ regibus:) id eſt, qui ſenſus proprios bene regūt, qui dominantur vitiorum ſuorum: qui caſtigant corpora ſua, & in ſeruitutem ſubijciunt.

Nephthalim, quod interpretat̃ Dilatatio, C Apoſtolos & Prædicatores ſanctos ſignificat, quorum doctrina in latitudine totius mūdi effuſa eſt. Ex hac enim tribu fuerunt Apoſtoli, qui ſunt Principes Eccleſiarum, & Duces & Principes Zabulon, & Principes Nephthalim, qui ſine dubio ad perſonā referuntur Apoſtolorum. Ipſi ſunt filij excuſſorum, id eſt, prophetarū, qui in manu Dei potentis poſiti ſunt, & tanquam ſagitta excuſſa peruenerūt vſq. ad finem terræ. Vnde & bene hinc Nephthalim ceruus emiſſus ſcribitur: quia nimirum Apoſtoli ſiue prædicatores Euangelij, veloci ſaltu exiliētes, in morē ceruorū tranſcendunt implicamenta D ſeculi huius. Sicq. excelſa ac ſublimia meditantes, dant eloquia pulchritudinis, id eſt, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Saluatoris.

Filius accreſcens Ioſeph) Hæc prophetia poſt paſsionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quia redeuntem in cælum poſt victoriam Chriſtum pater alloquitur dicēs: filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens: vtique in gentibus. Quia cum ob incredulitatem ſynagogæ populū reliquiſſet, innumeram ſibi plebem Eccleſiæ ex omnibus

bus gentibus ampliauit. Quod & Dauid cecinit, dicens: Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ. (Filius accreſcens decorus aſpectu.)Omnes enim ſuperat illius pulchritudo:iuxta quod in pſalmis & de ipſo canitur: ſpecioſus forma præ filijs hominum. (Filiæ diſcurrerunt ſuper murum:) id eſt, gentes vel Eccleſiæ, quæ crediderunt in Chriſtum.Hæ ſuper ſoliditatem fidei, quaſi ſuper murum,amore pulchritudinis Chriſti accenſæ diſcurrunt, vt verum ſponſum per contemplationem aſpiciant, & oſculo charitatis illi copulentur & adhæreant.Sed obiurgati ſunt eum, quando falſis teſtimonijs calumniãtes, ſanctum Domini opprimere ſynagogæ populi tentauerunt.Inuideruntq. illi,habentes iacula:) neq. enim quiſque in Ioſeph coniecit ſagittam, vel aliquod vulneris telũ: ſed hoc ſpecialiter euenit in Chriſto. (Sedet in forti arcus eius.) Chriſtus enim arcum ſuum & arma pugnandi poſuit in Deo,qui fortis eſt propugnator,cuius virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. (Et diſſoluta ſunt vincula brachiorum eius,)quibus fratres ad Pilatum eum vinctum duxerunt,vel quibus eum ſuſpenſum ligno crucifixerũt. Reſciſſa ſunt enim per manus Iacob: hoc eſt, per manum omnipotentis Dei Iacob, ex cuius ore ipſe Dominus bonus paſtor egreſſus eſt, lapis & firmitas credentium in Iſrael.(Deus patris tui erit adiutor tuus:) quis adiuuit Filium, niſi ſolus Pater? qui dixit:Iacob puer meus, ſuſcipiet eum anima mea.(Et Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli deſuper, benedictionibus abyſsi iacentis deorſum.) Vniuerſa enim ſubiecit ei,cæleſtia per benedictionem cæli, & terrena per benedictionem abyſsi iacentis deorſum,vt omnibus Angelis & hominibus dominetur. ([g]Benedictionibus vberum,) ſiue duorum teſtamentorum, quorum altero nuntiatus eſt,altero demonſtratus: ſiue benedictionibus vberũ Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadem ſancta virgo Domino potum lactis immulſit:Vnde illa mulier in Euangelio ait:Benedictus venter qui te portauit,& vbera, quæ ſuxiſti. ([h]Benedictionibus vberum & vuluæ)Etiam hic benedicitur vulua eiuſdẽ matris, illa vtiq. virginalis,quæ nobis Chriſtũ Dñm edidit: [i] de quo partu per Ieremiam dicitur: Priuſquam te formarem in vtero noui te,& antequam exires de vulua ſanctificaui te.(Benedictiones patris tui cõ-

A fortatæ ſunt benedictionibus fratrum tuorum.)Benedictiones,inquit,patris tui cæleſtis, quæ datæ ſunt tibi à ſummo cæli, & abyſsi confortatæ ſunt:id eſt,præualuerunt benedictionibus fratrum tuorum. Vltra omne enim ſanctorum meritum Patriarcharum ſiue Prophetarum,conualuit benedictio Omnipotentis Patris in Filio: ita vt nullus ſanctorum ei æquetur, (donec veniat deſideriũ collium æternorũ.)Colles iſti, ſancti ſunt, qui Chriſti aduentum prophetantes magno cum deſiderio incarnationẽ eius expectauerunt, de quibus & Dominus dicit: Quia multi iuſti & Prophetæ cupie-
B rũt videre, quæ videtis.Hi ergo ſancti dicti ſunt colles, propter excellentiam ſanctitatis.Qui etiam æterni vocantur, quia vitam conſequuntur æternam, nec intereũt cum mundo,ſed eſſe creduntur æterni.(Fiant in capite Ioſeph:) omnes ſcilicet benedictiones iſtæ ſuper caput Chriſti ponuntur,quas incarnatus accepit. (Et ſuper verticem Nazaræi:)de quo ſcriptum eſt: quia Nazaræus vocabitur, id eſt, ſanctus Dei inter fratres ſuos, quia ipſe eſt caput omnium eminens vniuerſorum ſanctorum,quos etiam & fratres vocat in pſalmis.

[k](Beniamin lupus rapax, manè come-
C dens prædam, ad veſperam diuidet ſpolia.) Quibus dictis Apoſtolus Paulus deſignatur, de Beniamin ſtirpe progenitus, qui manè rapuit prædam:id eſt, in primordijs fideles, quos potuit,deuaſtauit.Veſpere autem ſpolia diuiſit,qua fidelis poſt modum factus, ſacra eloquia audientibus diſcretione mirifica diſpenſauit: legimus quendam ex doctoribus ad vrbem Ieruſalem ea, quæ de Beniamin ſcripta ſunt, referentem. Beniamin,inquit,filius doloris interpretatur. Hic ſorte hæreditatis eũ locum accepit, in quo terrena eſt Ieruſalem, quæ nunc propter incredulitatem abiecta eſt, atque repulſa.
D Hæc enim in filijs ſub perſona Beniamin deſignatur. Nam ſicut Beniamin vltimam conſequitur benedictionem, ita & idem populus vltimus eſt ſaluandus,poſtea quam plenitudo gentium introierit:Dicitur enim Beniamin lupus rapax. Lupus ſcilicet, quia ipſe populus effudit ſanguinem Prophetarum atque iuſtorum.Rapax autem,propter multam auiditatem dicitur.Ex multa enim fame verbi Dei,& inedia veniet:rapax,quia & ipſe violenter diripuit regnum Dei.(Hic autem manè comedit prædam.)Manè illud creditur

creditur tempus, quo legem accepimus. Tunc enim mundo prima quædam illuminatio ſcientiæ data eſt. Comedit autem manè: quia legem, quam manè accepit, edit adhuc & meditatur, licet ſequens legem iuſtitiæ in legem fidei non peruenerit. (Ad veſperam autem diuidet ſpolia.) Veſpera eſt illud tempus nouiſsimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet eſcam: quia tunc intelliget diuidendam eſſe litteram ab ſpiritu, & tunc cognoſcet, quia littera occidit, ſpiritus autem viuificat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit legis ſpiritualia diuidere, ac ſeparare à corporibus: ideò dicitur, ad veſperam diuidet eſcam, quòd tota die in lege meditās ante non fecit. Quæritur autem de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquali honore filios & hæredes conſtituerit? niſi vt oſtenderet, quod Chriſtus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, cæleſtia præmia largiatur? nec eſt diſcretio Iudæus, an Græcus, Barbarus, an Scytha, ſeru⁹, an liber ſit: quia per omnia & in omnibus Chriſtus. Propterea enim figuram ſerui Saluator noſter & Dominus induit, & pro libero & ſeruo ſeruiuit: vt omnibus credentibus in ſe æquale donum bonorum cæleſtium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui ſecundum carnem nobilior ſit: Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis obfuſcatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam ſignificatur, dicente Domino: Erit in nouiſsimis diebus, effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem.

a *Vid. Aug. 16. de ciuit. c. 42. Et quidem leguntur hæ benedictionum interpretationes in appendicibus operum Auguſtini. Sed mirum, vnde eſsent, non olfeciſſe Louanienſes: Hieronymo verò illas tribuiſſe, magis etiam mirum.*

b Secundum myſticam intellig. *vſq; ad* primogenitus meus. *Ruffini verba ſunt, ſiua mauis Origenis.*

c Etenim iuxta quod primogenitis debebatur. *Vid. ſup. not. ad c. 23.*

d Principium doloris mei. κεφάλαιον λύπης μȣ *Aquila & Vulg.* ἀρχὴ τέκνων μȣ Principium filiorum meorum. LXX.

e Quomodo autem ipſe ſit principium dolorum-

A *Quæ ſequuntur*: niſi, dum Deo Patri: &c. *Verba ſunt Ruffini ſiue Origenis, quæ tamen non videtur interpretatio* τȣ̃, principium dolorum. *Sed verborum* LXX. Durus portari, durus & temerarius. σκληρὸς φέρεσθαι, καὶ σκληρὸς αὐθάδης.

f Non ſicut Iudæi. *Ex Ambr c. 2. de bened. Patriarch.*

g Per Simeon & Leui. *vſq; ad* anima mea. *Ex Ruff.*

h Per hunc Iudā verus confeſſ. &c. *Ex Ambr. c. 4.*

i Ipſum laudant fratres, *vſq; ad* cohæredes eius. Ex Aug. 12. *cont. Fauſt. c. 42.*

k Fratres per gratiam, *vſq; ad* Dominus per natur. *Ambroſ. ibidem: quædam tamen verba mutata, vt* curuauit, *pro* ſubiugauit.

l Id eſt, aſcendens in crucem *Aug. 16. de ciuit. c. 41.* Ipſum genus mortis, hoc eſt, ſublimitas crucis, in vno verbo intelligitur, quod ait, aſcendiſti.

B m Manifeſtiſsimè, *vſq; ad* tradidit. *Aug. ibid.*

n Siue quando in ſepulcro, *vſq; ad* quieuit. *Ambroſ.*

o Sed quare vt leo, *vſq. ad* poteſtatem habeo. *Aug. ibid.*

p Phyſici autem, *vſq; ad* reſurrexit. *Verba ſunt Ruffini.*

q Vnde & ſic adiung. *vſq; ad* ſuſcitabo illud. *Ex 16. de ciuit. c. 41.*

r Probant hoc hiſtoriæ, *vſq; ad* pullum ſuum. *Ex 12. cont. Fauſt. c. 42.*

ſ Lauabit in vino, *vſq; ad* veſtimentum. *Carptim ex Ambroſ.*

t Nos quippe Chriſtus, *vſq. ad* botrus in ligno pep. *Ex 12. cont. Fauſt. c. 42.*

u Sed aqua nos abl. *vſq. ad* ſang. redemit. *Ambr. ibid.*

x Oculi Chriſti Apoſtoli. *Ruffin. ibid.*

C y Nomine autem lactis. *Hæc interpretatio communis Ruffino cum Ambroſio & Auguſtino.*

z Zabulon, *vſq. ad* peruenit. *Ex Amb. c. 5.*

a Legitur etiam in Euang. *vſq. ad* lucem magnam. *Ex Ruffino.*

b Hic accubans, *vſq. ad* libenter portat. *Verba Greg. 1. Moral. c. 7.*

c Dan, *vſq. ad* deſignari volunt. *Verba ſunt Ruffini.*

d De tribu Dan, *vſq. ad* fideliter Chriſtum. *Gregorij verba 31. Moral. c. 10.*

e Demōſtrat apertè Moyſes, &c. *Ambroſij hæc ſunt quibuſdam additis c. 8. de bened. Patriarch. locus vero Moyſis, Deut. 33.*

f Aſer, *vſq. ad* viuet in æternum. *Ex Ambroſ.*

g Benedictionibus vberū ſiue duor. teſtam. *vſq. ad* ſanctificaui te. *Ex eod. Ambr.*

D h Benedictionibus vberum, & vuluæ. *Sunt hæc ex Ambroſio. Sed deeſt hic alterum membrum: ille enim vbera matri tribuens, vuluam, ſinum, cor, intimum quoddam paternæ charitatis, naturæq. ſecretum, in quo ſemper Filius ſit, & de quo tanquam ex genitali aluo procedat, interpretatur.*

i De quo partu. *Ita* Ambroſius. De qua patet, *lib. 9. mendoſè.*

k Beniamin lup. rap. *vſq. ad* ante non fecit. *Omnia ſunt ex Greg. 18. Moral. c. 11. & Ruffino.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN EXODVM.

PRÆFATIO.

VÆDAM Mysteria ex libro Genesis, & obscuriora rerum gestarum, quæ allegoricis sunt obtecta figuris, ex libris maiorum breuiter excepta perstrinximus. Nonnulla verò sequētis Legis typicæ, & figurata mysteria sigillatim, ex litteris sanctorum virorum sublata subiungimus, pauca scilicet ex eorum stylo promentes. Nam omnia Legis quis poterit indagare, quæ tam immensa sunt, vt nec iuxta historiæ textum explicari facilè possint. Proinde tantum sequuti sumus, quantum contiguo operi sufficiendum putauimus, ne libellus excedat modum, nec lector incurrat fastidium.

De septuaginta animabus. CAP. I.

RIMO omnium septuaginta animæ cum Iacob introierūt in Ægyptum. Septuaginta discipuli ad prædicandum verbū Dei totū mittuntur in mundū. Aliter hæ septuaginta animæ, quæ in Ægyptum ingressę sunt, mysticè in numero remissionis accipiuntur: scilicet vt huic seculo, quod per Ægyptum figurabatur post tanta peccata, & sacrilegia donaretur remissio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus esse figuraliter, multis prophetarum vocibus ad probatur.

De morte Ioseph. CAP. II.

MOrtuo [a]Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Israel, & inualuerunt nimis. Sic & noster verus Ioseph, postquam pro A omnibus gustauit mortē, per quā destruxit Diabolū, qui habebat mortis imperiū, multiplicatus est fideliū populus. Nisi enim, sicut ipse ait, cecidisset granum frumenti in terram, & mortuum fuisset, non vtiq. fructum hūc plurimum totius orbis terræ Ecclesia attulisset.

[a] Mortuo Ioseph. *vsq. ad* Ecclesia attulisset. *Origen. homil.* 1. *in Exod. Sed* sustulisset *habent libri nostri omnes*, attulisset *Ruffinus.*

De afflictione populi. CAP. III.

AFligit Pharao filios Israel luto & latere. Israel similitudo est populi nostri. Pharao autem est Zabuli, B qui imposuit iugum grauissimū seruitutis ex luto & latere operari: id est, terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis etiam paleis: hoc est, leuibus & irrationabilibus factis, vt his vitiorū actibus populum Dei comprimere, & pectora omnium muro incredulitatis posset [a]obcludere, vt nemo esset qui regnum eius aut disperderet, aut vinceret.

[a] Obcludere. *Al.* Obdurare.

De masculor. nece. CAP. IIII.

IVbet quoque masculos Pharao occidi, & fœminas viuere. Sic Diabolus, ne robur C fidei præualat, conatur, vt interfectis virtutibus vitia remaneant; fortissimosque & viriles animi sensus, vnde cælestia sapimus & diuina: id est, rationem, prudentiam, constantiam, innocentiam & fidem in homine occidere: & illud in eo viuere, quod fœmineum, quod imbecillum & fragile, & pronum ad vitia cernitur: id est, ambitionem, vinolentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furorem, & cætera his similia, quæ in fœminarum figura sunt.

De

De inuentione Moyſi. Cap. V.

A

DEinde Moyſes ad ripam fluminis expoſitus reperitur, & Dominus, cuius Moyſes typum induerat, ad flumen lauacri & ad aquam baptiſmatis à credentibus inuenitur. Plorabat infans, quia Chriſtus Dominus veteris hominis, quē induerat, peccata deflebat: vnde ad reſuſcitandum Lazarum fleuit, Iudæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis deſcendens ad lauacrū fluminis collegit infantē. Eccleſia ex gentibus lauacri ſalutaris ſanctificationē deſiderās, Chriſtum excepit à ſynagoga matre carnali ex- B pulſum, quaſi infantem. Quia tunc paruulus videbatur, cū in homine cerneretur. Inuenit illa Moyſen incluſum in vaſculo thibi, [a] quod ex multis agreſtibus virgulis fit. Inuenit Eccleſia Chriſtum reconditum in cordibus ſanctorum, qui in vnitatē ſui contexti ex multorum fratrum mēbris, omnes vnum in Chriſto corpus effecti ſunt; & eum religioſa obſeruatione ſuſcipientes tuētur.

[a] In vaſculo thibi. *Al.* thebe, *non malè. Græcè enim* θίβις, & θήβη, *atq. etiam* θίβη. *De qua voce* Auguſt. *in locutionibus.* Quid ſit thibin ideò difficile eſt noſſe: quia neq. Græcus interpres ex Hebræo, neq. Latinus ex Græco vertit hoc nomen, ſed tranſtulit vt C inuenit. *Eam difficultatē ſuſtulere* Hieronymus, *Ruffinus, & Græcus Scholiaſtes, ſed ſiue* תיבת thibath, *Hebraica, ſiue Ægyptiaca potius fuerit vox: Græcis poſtea in vſu fuiſſe conſtat ex* Athenæo.

De occiſo Ægyptio. Cap. VI.

INterea [a] Moyſes peregrinum fratrem ab Ægyptio iniuriā patientem, inultum eſſe non ferens defendit, & eūdem Ægyptium occidit. Cuius figura facillimè occurrit: iniurioſum in hac peregrinatione Diabolum, à Domino Chriſto, nobis defenſis, occidi. Quòd vero in ſabulo arenæ obruit interemptum, manifeſtum eſt eius iam mortici- D nam præſentiam in eis latere, qui non habent ſtabile fundamentum. Vnde & Eccleſiam Dñs in petra ædificat: & eos, qui audiunt verbum eius & faciunt, cōparat prudenti viro, qui ædificat domum ſuam ſupra petrā, ne tētationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat ſtulto ædificanti ſuper arenam, cuius tētata domus, ruinā efficit magnam.

[a] Interea Moyſes. *Totum caput è 22. cont. Fauſt. cap. 90.*

De igne in rubo. Cap. VII.

DEinde, [a] dum paſceret Moyſes oues Iethro ſoceri ſui, vidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moyſi, mittens eum ad gentem, quam præſciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id eſt, in ſpinis, & rubus non cremabatur. Rubus ſpinæ peccatorum Iudaicorum. Flamma in rubo verbum Dei. Quòd ergo illis lex data eſt, flāma erat in rubo. Quòd data lege non ſunt conſumpta peccata, rubus nec ſub igne concremabatur. Alij in rubo flammante & non vrente Eccleſiam intelligunt inflammari perſecutionibus, & eam, loquente Domino in illa, non perire. Quòd vero Dominus Moyſi in eodem rubo apparuiſſe legitur, oſtendit non alibi, quàm in Eccleſia, eum credentibus apparere. In qua nullus dignè conſiſtere, vel Deum videre poteſt, niſi qui cuncta terrena & mortalia depoſuerit vitia: quod ſignificabant illa Moyſi calciamenta depoſita. Habet quippe & aliam figuram, id quod Moyſes diſcalciari iubetur. Veterum namque conſuetudo erat, [b] vt ſi ſponſus ſponſam repudiare vellet, diſcalciaretur, ille, & hoc eſſet ſignum repudij. Proinde Moyſes diſcalciari iubetur, ne ad Eccleſiam, quæ in rubo ſignificabatur, quaſi ſpōſus calciatus accederet. Hoc enim Chriſto ſeruabatur, qui verus ſponſus erat: de quo dicit Iohannes: cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamenti. Vtrique ſicut dictum eſt Ioſue & Moyſi. Hebræi autem dicunt propterea in rubo apparuiſſe Deum Moyſi, & non in alio ligno, ne forte ſculperent in eodē Iudæi idolū. Semper enim Deus abſtulit illas occaſioni idolatriæ.

[a] Deinde dum paſceret, *vſq. ad* concremabatur. *Ex Greg. hom. 7. in Ezech.*

[b] *Ambroſius de Ruth libr. 3. de fide c. 5.* Deſignabatur D futurus ex Iudæis, ex quibus Chriſtus ſecundum carnē, qui proximi ſui, hoc eſt, populi mortui ſemē doctrinæ cæleſtis ſemine ſuſcitaret. Cui calciamētum nuptiale Eccleſiæ copulandæ præſcripta legis ſpiritualia deferebant. Non Moyſes ſpōſus: illi enim dicitur: ſolue calceamentum pedum tuorum, vt Domino ſuo cedat, &c.

De virga in ſerpentem verſa. Cap. VIII.

MIttitᵉ de hinc Moyſes ad liberādū populū Iſrael. Qui dicit Dño; Quod ſignū habebo, vt

vt credant mihi quia tu me misisti? & Dñs A
ad illũ: Proijce, inquit, virgã quam in manu gestas in terram. Et proiecit, & facta est serpens. Et expauit Moyses, & fugit. Et ait illi Dominus: apprehende caudam eius, & apprehendit, & facta est iterum virga. Quid hoc significat? serpens quippe persuasit homini mortem. Ergo mors à serpente. Virga itaque in serpente, Christus in morte. Et tamẽ expauit & fugit Moyses. [a] Quid est ab illo serpẽte fugisse Moysen, nisi quod legitur in Euangelio factum? mortuus est Christus, expauerunt discipuli, & ab illa spe, in qua fuerant, recesserunt. Sed quod dictum est, apprehende caudã eius: Quid est B
cauda, nisi posteriora? hoc significauit: posteriora mea videbis. Primò enim factus est serpẽs: sed, cauda apprehẽsa, facta est virga: quia primò occisus est, postea peractis omnibus ad id quod fuerat resurgendo reuersus est: vbi per vitæ reparationẽ morte consumpta nihil in eo serpentis apparuit. Est etiam in cauda serpentis seculi finis: quia sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica tẽporum voluitur: alij eunt, alij veniunt per mortem, tanquam per serpentẽ: mors enim per serpentẽ seminata est. Sed fine nouissimo velut cauda seculi redimus ad manũ Dei, atq. C
apprehensi reparabimur, &, nouissima inimica morte destructa, resurgẽtes in dextera Dei virga regni erimus.

De manu Moysis leprosa.
Cap. IX.

Item datur aliud signum Moysi, mitte, inquit, manum in sinum tuum: & misit. Produc, inquit, eam. Et produxit & inuenta est alba: id est, immũda: albor enim in cute, lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas D
Dei: idest, populus ab eo foras missus, immũdus factus est. Sicut scriptum est de ea: vt quid auertis faciem tuam, & dexterã tuam de medio sinu tuo? Sed quid illi ait? Reuoca eam in sinum tuum. Reuocauit: & reuersa est ad colorem suũ. Sic & plebs Iudæa nunc aliena est à sinu Dei, & foris immunda remansit: sed reuocabit eam, & redibit ad pristinum colorem, dum agnouerit Dominum Saluatorem. Nunc enim cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentiũ introeat, & sic omnis Israel saluus fiat.

De aquis conuersis in sanguinem.
Cap. X.

Deinde aquæ missæ in terrã à Moyse vertuntur in sanguinẽ, id est, populi in sanguinis Christi fidem. Aquæ enim, ait Apocalypsis, quas vidisti, populi sunt & gentes.

De ingressu Moysis ad Pharaonẽ.
Cap. XI.

Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses & Aaron, petentes viam trium dierum proficisci in deserto populum Israel, & ibi sacrificare Domino Deo. [a] Quæ est via trium dierum, quæ nobis incedenda est, vt exeuntes de AEgypto peruenire possimus ad locum, in quo immolare debeamus? Via ista Christus est, qui dixit, ego sum via, veritas & vita. Quæ via triduo nobis incedenda est. Qui enim confessus fuerit Dominum Iesum in ore suo, & crediderit in corde suo, quòd Deus suscitauit eum à mortuis tertia die, saluus erit. Hæc est ergo tridui via, per quam peruenitur ad locum, in quo Domino immoletur & reddatur sacrificium laudis. [b] Abominationes, inquiunt AEgyptiorum immolabimus Domino Deo nostro. Oues quippe AEgyptij edere dedignantur: sed quod abominantur AEgypti, hoc Israelitæ Deo offerunt, quia simplicitatem conscientiæ, quam sapientes huius seculi, hoc est, ciues AEgyptij quasi fatuitatem deputant, hanc iusti Deo in sacrificium immolant, & per id Deo placere procurant, quod seculo & mundo abiectum & contemptibile esse considerant, secundum Apostolum, qui ait: Nam quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes. Ex quo autem cœpit loqui Moyses ad Pharaonem, affligitur magis populus Dei. Ex quo in animam hominis sermo Dei perlatus fuerit, acriùs callidus hostis consurgit, & maiora vitia, quibus vincatur, immittit. Priùs verò quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant. Sed vbi sermo Dei facere cœperit vnius cuiusque discrimen, tunc conturbatio magna consurgit.

[a] Quæ est via trium dierum, *vsq. ad* sacrificium laudis. *Orig. Exod. 4. hom. 3.*
[b] Abominationes Ægyptiorum, *vsq. ad* placere procurant. *Greg. 10. Moral. c. 16.*

De

De virga in draconem versa. *Cap. XII.*

PRoiecit deinde Moyses virgam coram Pharaone,& serpēs factus deuorauit serpentes Ægyptiorum,significans quod verbum caro fieret, qui serpentis diri venena euacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum Dei rectum, regale, plenum potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus est, natus ex virgine, qui quasi serpēs exaltatus in crucē medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde ipse Dominus ait: sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moysi in draconem conuersa, magorum absorbuit virgas:& Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens vsq. ad mortem, & per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis,attestante Propheta: Ero mors tua, ô mors, ero morsus tuus inferne.

De obduratione Pharaonis. *Cap. XIII.*

INdurauit Dominus cor Pharaonis:scilicet quia Diabolū ita indurauit post peccatū, vt pœnitentiæ compūctione nunquā emolliatur,sicut in Iob de eo scriptum est:indurabitur,quasi lapis.

De decem plagis. Cap. XIV.

DE hinc [a] inferūtur plagæ in Ægyptum. Licet illa in Ægyptijs corporaliter gesta sunt, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque seculi forma est. Prima plaga, in qua primo aquæ vertuntur in sanguinem. Aquæ Ægyptiæ erratica & lubrica philosophorū sunt dogmata. Quæ meritò in sanguinem vertuntur: quia in rerū caussis carnaliter sentiunt.Sed vbi crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit,huiusmodi cum correptionibus arguet, vt ex qualitate pœnarum proprios agnoscat errores.

In secunda vero plaga ranæ producuntur,quibus indicari figuraliter arbitrantur carmina poëtarum, quæ inani quadam, & inflata modulatione, velut ranarum sonis

A & cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas, ad nihil enim aliud animal ipsum vtile est,nisi quòd sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

Post hæc scyniphes producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aëra volitans: sed ita subtile est, & minutum, vt oculi visum, nisi acutè cernentis, effugiat. Corpus autem, cui insederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita vt, quem volantem quis videre non valet, sentiat statim stimulantem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ
B subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumuenit, vt deceptus quisque nec videat, nec intelligat, vnde decipiatur. Quòd vero in tertio signo magi cessauerunt, dicentes: Hic digitus est Dei: magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus dicens: sicut Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, & reprobi circa fidem, sed vltra non proficient. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Hi autem, qui per ipsam corruptionem mentis
C inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi aduersum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moyse. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio signo, dixerunt: digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus sanctus præstat requiem mitibus & humilibus corde: ita contrarius aduersus immites ac superbos inquietudinē exagitat, quam inquietudinem muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic.

Quarto loco muscis Ægyptus percu-
D titur. [b] Musca enim nimis insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? AEgyptus ergo muscis percutitur: quia eorum corda, qui hoc seculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porrò septuaginta interpretes cynomyiam, id est, caninam muscam posuerunt: per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas & libido arguitur carnis. Potest quidem hic locus significare etiā per muscam

caninam, forensem hominum eloquētiam, qua veluti canes alterutrum se lacerant.

Iam vero quinto in loco animalium nece vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiaq́. mortaliū, qui, tanquam irrationabilia pecora, cultum & vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominū, sed & pecudum, ligno & lapidibus impresis. Amonem Iouem in ariete venerantes. Et Anubem in cane: Apin quoq́. colentes in tauro, & cætera quoque, quæ Ægyptus Deorum suorum portenta miratur: & in quibus cultum credebant inesse diuinum, in his viderunt miseranda supplicia.

Vlcera post hæc, & vesicæ turgentes cum feruore sexto in verbere producuntur. In vlceribus arguitur dolosa huius seculi & purulenta malitia: in vesicis tumens & inflata superbia: in feruoribus ira ac furoris insania. Hucusq́. enim talia per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur.

Post hæc verò verbera veniūt de supernis scilicet voces, tonitrua & grādo, & ignis discurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuinæ correptiones intelliguntur: quia nō cum silentio verberat: sed dat voces, & doctrinam cælitus mittit, per quam posit culpam suam castigatus agnoscere mundus. Dat & grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascētia vitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: ignem veni mittere in terrā. Per hūc enim ignē incentiua voluptatis & libidinis consumuntur.

Quòd autem locustarum octauo in loco fit mentio: putatur à quibusdam per hoc genus plagæ disidentis à se & discordātis humani generis incōstantia confutari. [c] Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ & salientis animæ in seculi voluptates.

Nona plaga tenebræ factæ sunt, siue vt mentis eorum cæcitas arguatur, siue vt intelligant diuinæ dispensationis & prouidētiæ obscurisimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter & temerè perscrutari cupiētes, & alia ex alijs asserentes, in crassas & palpabiles ignorantiæ tenebras deuoluti sunt.

Ad vltimū delētur primogenita Ægyptiorum, siue principatus & potestates, & mūdi rectores tenebrarum harum, siue auctores

A & inuentores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionū, quas Christi veritas cum suis extinxit & deleuit auctoribus. Porrò quod sequitur, in dijs eorum faciam iudicium, illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue tactu fulminum. Spiritualiter autē dicimus, quod egredientibus nobis ex Ægypto errorum idola corruant, & omnis peruersorum dogmatum cultura quatiatur.

[a] De hinc inferuntur plagæ *Quæ de decem plagis dicuntur, præter pauca quædam, sumpta sunt ex hom. 4. Orig. in c. 7. Exod. quæ leguntur etiam apud* Augustin. *serm. 87. de*

B *tempore.*

[b] Musca enim nimis insolens, *vsq. ad* feriuntur. Greg. *verba 18. Mor. c. 25.*

[c] Alio quoq. sensu, *vsq. ad* locustæ. *Greg. 33.* Moral. *cap. 27.*

De Pascha. Cap. XV.

INtereafit Pascha: in occisione agni occiditur Christus, de quo in Euangelio dicitur: ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mūdi. Vespere immolatur agnus, in vespera mundi passus est Dn̄s. Prohibentur, qui pascha faciunt, ossa frangere, non frangūtur in cruce ossa Dn̄i, adtestante Euangelista, qui ait: Os eius non cōminuetis. Sanguine agni

C illiniuntur Israelitarum postes, ne vastator Angelus audeat inferre perniciem. Signantur signo Dominicæ pasionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis, vt hi soli ab interitu liberentur, qui cruore Dominicæ palsionis corde & fronte signati sunt, qui etiā opere loquuntur: signatū est super nos lumen vultus tui Dn̄e. Vnde & appellatur ipsa solēnitas Phase, quod nos transitū possumus vocare: eo quòd de peioribus ad meliora pergētes, tenebrosam Ægyptū derelinquimus. Quòd aūt ait de agni illius esu, omnis alienigena nō comedet ex eo, & in vna domo comedetur, nec efferetis de car-

D nibus eius foras: Hoc de Christi corporis sacramēto, cuius agnus ille figurā obtinuit, propriè tenetur scriptū: cuius corpus & sanguis in vna domo: id est, in vna Ecclesia vesci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus scilicet hæreticorū, quæ ab eadem Ecclesiæ catholicæ vnitate foris vagantur.

De thesauris Ægyptior. Cap. XVI.

PRæcepit dehinc populo Deus per Moysem, vt ab Ægyptijs sibi cōmodata peterent, quæ auferrēt. Sicq́. Moyses & populus profi-

proficiscẽs, auro & argento spoliauit Ægyptios iussu Domini Dei nihil iniustè iubentis. Quid ergo hæc præfigurauerint? nisi quòd in auro & argento ac veste Ægyptiorum significatæ sunt quædã doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium, non inutili studio discuntur? Sed siue hoc significet, siue illud, quòd ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquam vasa aurea & argentea cum suis vtique corporibus, (quod vestes significant,) adiunguntur populo Dei, vt simul de hoc seculo, tanquam de Ægypto liberentur.

De Azymis. CAP. XVII.

B QVòd vero ait, fermento sublato sic profectos esse filios Israel de Ægypto: hoc & à nobis modis omnibus, si fieri potest elaborandũ est, vt exeuntes à seculi huius illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis: quod est in noui hominis conuersatione, relicto pristino homine cum vitijs suis. Et illi quidem septem diebus azyma comedebant. Nos vero si simpliciter & purè versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui C semper in suo ordine reuoluuntur, & quottidie nobis agnus occiditur, & Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ & nequitiæ non habemus, si innouati, nihil ex veteris corruptionis malitia facere delectemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ? quod & ipsum prius à naturali dulcedine recedẽs adulterino acrore corruptum est: In hac nobis præcipitur mãsione, vt semper egreßionis ex Ægypto memores simus, vt celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de prioribus ad meliora, & primogenita nostri vteri, id est, nostrorum operum, cunctarumque virtutum D principium Domino consecremus.

De columna ignis, & nube. CAP. XVIII.

IAm tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diẽ in colũna nubis, præcedens populum, & dux itineris factus. Nubes ista præcedens, Christus est: idem etiam colũna: quia rectus & firmus, & fulciens infirmitatem nostram. Per noctem A lucens, per diem non lucens: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Potest & sic non incõgruè accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube: in iudicio vero, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis.

De diuisione maris. CAP. XIX.

SEquentibus inde Ægyptijs, percutit Moyses virga aquas, & transierunt filij Israel per mediũ mare rubrum. Quid mare rubrum? nisi baptismus est Christi sanguine consecratus? Hostes sequẽtes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & Diabolus, qui in spirituali baptismo suffocatur. Premunt quidẽ Ægyptij, vrgent & instant peccata, sed vsq. ad aquam.

De Cantico. CAP. XX.

POst transitum rubri maris canit canticum populus Deo, Ægyptijs & Pharaone submersis. Nõ aliter & fideles, postquam de lauacro conscendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt; dicentes: cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est: equum & ascensorẽ proiecit in mare. Quod tamẽ melius & dignius ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua, sicut Maria: id est, carnem suam crucifixerit cum vitijs & concupiscentijs, & mortificauerit membra sua, quæ sunt super terram. Iam dehinc ducitur post maris transitum populus per desertũ. Baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruentes promissa patria: sed quod non vident, sperãdo, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt, & illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in Ægyptum: nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

De aquis amaris. CAP. XXI.

EGresso [a] populo de mari rubro, occurrit eremus, in quã tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam, & peruenerunt ad fontem Marah, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat

populus videns aquas, & potare non sustinẽs. Mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas, occidẽtis litteræ, & legis habere figuram. Quibus si immitatur confessio crucis, & passionis Dominicæ sacramentum iungatur, tunc efficitur aqua Maræ suauis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Vnde & scriptum est: constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoque sensu, quòd aquæ Maræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in vsum dulcedinis quandoque esse vertendam. Sciendum vero iuxta superiorem sensum, quòd primùm ductus est Israel ad aquas salsas & amaras, & ligno monstrato à Domino dulcibus effectis, postea venitur ad fontes. Primò enim ducitur populus Israel ad litteram legis, in qua donec permanet, de amaritudine recedere non potest.

a Egresso populo. *Ex hom. 7. Orig. in c. 15. vel sermone Aug. 91. de tempore.*

De duodecim fontibus. Cap. XXII.

CVM [a] ergo per lignum vitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritualiter cœperit, tunc de veteri Testamento transitur ad nouum, & venitur ad duodecim Apostolicos fontes. Vbi arbores erãt septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædicauerunt, sed & alij septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret. Siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant populos in septenario numero decuplato rigantem, vt per septiformem spiritus donũ legis decalogus impleatur.

a Cum ergo per lignum, *vsq. ad* agnosceret. *Verba sunt Orig. ibid.*

De cibis alitum, & Manna. Cap. XXIII.

MVrmurat [a] interea pópulus in deserto propter famem, & conuersus procul in nube respexit gloriã Dei. Aspexitq. vespere A coturnicem & mane diei alterius Manna. Quid enim per volucrum escas, nisi prædicationes diuinitùs missæ intelligũtur? Quæ transcurrunt per verba sonantia, quasi per aërem volatilia pennata: quibus per fidem pascuntur hi, qui ad patriam regni cælestis peruenire contendunt. Potest quidem & volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquã carne, alebat per verba diuinitus missa, quasi per volatilia. Vnde & vespere dãtur: quia cũcta, quæ carnaliter illis concessa sunt, finẽ erant habitura. Manifestato autem lumine fidei datur Manna populo. Manna vtique, quod B est Christus, qui tãquã panis viuus de cælo descendit, qui per nubes Euangelicas vniuerso orbi pluitur, non iam murmuranti populo & tentãti Synagogę, sed credenti, & in illo spem ponenti datur Ecclesiæ. Hoc est autem Manna indeficiens: hic est panis cæli & verus cibus Angelorũ: quo Dei verbũ corruptibiles incorruptibiliter pascit, quod vt manducaret homo, caro factũ est, & habitauit in nobis. Quo etiam, qui vescuntur, spiritualiter viuunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipiẽtes mortui sunt. Non incongruè per Manna etiam cælestia significantur eloquia. Vnde & interpretatio C nominis sic sonat: Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores dicentes: Quid est hoc? Hoc autem Manna minutum erat, sicut semẽ coriandri, & suaue. Quid verbo Dei minutius? quid vè subtilius? aut quid dulcius, & suauius eloquijs Dei, quæ sunt super mel & fauum?

b Sed quid est, quod sexta die duplum colligi iubetur, quod etiam sufficiat in Sabbatho? Sexta dies, ista est sexta ætas mundi, D in quo nunc sumus. In hac ergo duplũ colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei audit & facit: in hac duplum recondit, qui bene viuit, & alijs misericordiã præbet. Quod & reponebatur pro Sabbatho, nõ corrũpebatur. Bona enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanent. Qui vero infideles erant, & præter caussas Sabbathi seruabãt de Manna, ebulliebãt ex eo vermes, & computrescebat: sic & qui propter præsentem vitã & amorẽ seculi thesaurizant; his ille vermis ebullit, qui nunquã moritur. Isti sunt vermes quos generat auaritia, & diuitiarum cæca cupiditas,

cupiditas, his qui habent pecunias, & viden A
tes in necessitate fratres suos, claudunt ab eis viscera sua. Sed & is, qui post susceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodat. Quanquam & vermis sit Christus, ipso loquente: Ego autem sum vermis, & non homo. Sicut enim ipse est alijs in ruinam, alijs in resurrectionem: ita, & ipse in Mãna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

[a] Murmurat, *vsque ad*, super mel & fauum, *sentẽtia* B
ex eod. Orig. verba diuersa.
[b] Sed quid est quod sexta, *vsque ad*, vermis efficitur, *ex eod. loco.*

De petra virga percussa. Cap. XXIIII.

POst [a] Mãna queritur populus sub ardore sitis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percussa aquam euomuit, Christi figuram habuit. Quo aperto, aquæ
cũctæ fluxerunt, ad quem velut virga lignũ C
passionis accessit, vt emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra fons manauit. Percussus in cruce Christus sitientibus lauacri gratiam, & donum Spiritus Sancti effudit. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit: Bibebant autem de spirituali cõsequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod autẽ sitiens populus propter aquam murmurat aduersus Moysem, & propterea iubet ei Deus, vt ostendat eis petram, de qua bibãt, quid hoc significat? nisi quia si quis est, qui legens Moysem murmurat aduersus eum,
& displicet ei Lex, quæ secundum litteram D
est scripta, ostendit & Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, vt inde bibat, & reficiat sitim suam.

[a] Post Manna, *vsque ad*, sitim suam, *ex eod.*

De pugna Amalech. Cap. XXV.

POst [a] hæc Moyses ascendit in montem, Iosue contra Amalech militat, tenet virgam Moyses, brachiaq. sua in modum crucis extendit. Sicque hostis, id est, Diabolus vitam cęlestis patriæ intercludere molitus, signo crucis Dominicæ superatur. Dum leuaret manus Moyses, vincebat Israel: rursus si inclinasset, superabat Amalech. Eleuãtibus enim nobis actus nostros ad cælum, rectores tenebrarum subijciuntur. At contra remissis orãtes manibus, hoc est, terrenam conuersationem sectantes, hostis victor insequitur, sedet Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculos & in Samuelis volumine appellatur Lapis-adiutorij, & vtranque manum eius Aaron & Hur, quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

[a] Post hæc Moyses, *ex eod.*

De cognato Moysis. Cap. XXVI.

DEuicto [a] autem Amalech, superuenit Ietro socer Moysis, adducit Sephoram, id est, Ecclesiam, vtrumq. filium ex vtroq. populo procreatum. Dat Moysi cõsilium septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, & facit quæcunq. dicit. Vbi magnæ admirationis est, vt Moyses Propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili consilium acciperet, & faceret omnia quæcunq. diceret illi: nisi vt formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim quandoq. futurum, quòd per populum ex gentibus congregatũ, ea quę in lege deerant, eo suggerẽte complerentur, bonumq. & spiritualem intellectum afferret ad legem Dei, & sciebat, quia audiret eundem populum Lex, & faceret omnia quæcunq. diceret, Legisque diminutio, suggerẽte Euãgelio, cõpleretur.

[a] Deuicto autem Amalech, *vsque ad*, complentur. *Orig. hom. 11. in c. 17.*

De ascensione Moysis in montem. Cap. XXVII.

SVccessit itaq. post hæc populus quadragesima septima die egressionis ex Ægypto ad montem Sina, ibiq. Moyses ascendit ad Dominũ, & Dominus ad eum descẽdit. Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus, vt ad ea, quę vltra infirmitatem nostram sunt, intuẽda subleuemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia sanctis multùm proficientibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

a Succeſsit vtique, *vſque ad*, ſenſib. aperit, *verba ſunt Greg. 5. Moral. c. 27.*

De tonitruis & fulgurib. C AP. XXVIII.

IAm deinde quinquageſima die poſt actũ Paſcha, data eſt lex Moyſi. Ita & quinquageſima die poſt paſsionem Domini, quam Paſcha illud pręfigurabat, datus eſt Spiritus Sanctus, promiſſus Paracletus, deſcendens ſuper Apoſtolos, &, qui cum eis erãt, in centum viginti Moſaicæ ætatis mumero conſtitutos: & diuiſis linguis credentium totus B Euãgelica prædicatione mundus impletus eſt. Dicitur illic Lex ſcripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu Sancto: in digito Dei eijcio dæmonia. Aſpicit illuc cunctus populus voces & lampades, montemq. fumantem, tonitrua, & fulgura, clangoremq. buccinæ perſtrepentem. In vocibus namq. & tonitruis, clamor pręedicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in ſonitu buccinæ, fortis prædicatio ſanctorũ. Quæ omnia in aduentu Spiritus Sancti cõpleta ſunt, quando omnes diſcipuli Chriſti in varietate linguarum præceptis & ſignis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod ſignificat Eccleſiam, in qua & Do C minus loquitur Moyſi. a Quòd autem legẽ daturus Dominus in igne & fumo deſcendit, hoc ſignificat, quia & fideles claritatis ſuæ oſtenſione illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obſcurat. Quòd vero videtur ln caligine, hoc ſignificat, quia impij, qui terrena ſapiunt, caligine malitiæ eum deſcendentem, id eſt, in humilitate naſcentem non cognouerunt. Alias in caligine viſus legẽ dedit, quia veritatem ſuæ legis non ſequuturis infidelibus, quaſi per caliginem dixit: vt videntes non videant, D & audientes non audiant.

a Quod autem legem daturus, *vſque ad*, obſcurat. *Verba Greg. 6. Moral. c. 17.*

De decem verbis. C AP. XXIX.

DAt igitur inde Dominus Moyſi legem innocentiæ noſtræ & cognitionis ſuæ. Eandemq. in decem verba conſtituit, & ſaxeis tabulis digito ſuo ſcripſit. Et hęc quidẽ præcepta ita ſunt diſtributa, vt tria pertineãt ad dilectionem diuinæ Trinitatis, ſeA ptem vero ad amorem fraternum, quibus ſocietas humana non læditur.

Primum decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. Vtique vt hæc audiens, vnum Deum patrem colas, & in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas. a In hoc præcepto prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei ſimilitudo, non quia non habet imaginem Deus, ſed quia nulla imago eius coli debet, niſi illa, quæ & hoc eſt, quod ipſe, nec ipſa pro illo, ſed cum illo.

Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit. Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanũ. b Creatura enim mutabilis eſt, ac propterea dicitur: omnis creatura vanitati ſubiecta eſt. Ergo ne quiſquã Filiũ Dei Verbũ, per quod facta ſunt omnia, putaret eſſe creaturam, ideo dicitur: non accipies in vanum nomen Domini Dei tui; id eſt, ne æſtimes creaturam eſſe Filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati ſubiecta eſt: ſed credas eum eſſe ęqualem Patri, Deũ de Deo, verum Verbum, per quem omnia facta ſunt.

c Tertio pręcepto legis inſinuatur de obſeruatione Sabbathi, quod ad Spiritum Sanctum pertinet, cuius dono requies nobis ſempiterna promittitur. Nam quia Spiritus Sanctus dicitur, in quo nobis requies ęterna promittitur, propterea & ſeptimum diem ſanctificauit Deus. In alijs enim diebus operum, non eſt nominata ſanctificatio, niſi in Sabbatho vbi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum Sanctum, tam propter nomen ſanctificationis, quàm etiam propter æternam requiem ad donum Spiritus Sancti pertinentem. Dicitur enim ibi. Memento, vt diem Sabbathi ſanctifices: ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimus autem dies, Sabbathum eſt nomini Dei tui, non facies omne opus. d In ſex dierum opere, ſex millium annorum operatio continetur. In ſeptimo vero requies illius beati regni & tẽpus oſtenditur, quod carnaliter Iudæi ſapiẽtes & celebrantes peccant. Et hoc, ne nos ad fidem mendacij fallentis aptemus, clamat per Prophetã Deus. Neomenias & Sabbatha veſtra odiuit anima mea. Quomodo ergo ſanctificata erunt Sabbatha illa, quæ odiuit Deus. Illud ergo Sabbathum eſt ſanctificatum, vbi poſt bona vitæ huius opera, requies

requies nobis æterna promittitur. Ideoque quidquid agimus, si propter futuri seculi requiem facimus: veraciter Sabbathum obseruamus, non vt iã in ista vita nos requiescere æstimemus, sed vt omnia, quæ bene operamur, non habeant intentionem, nisi in requiem sempiternam.

Post hæc tria præcepta, quæ ad Deũ pertinent, septenarius succedit numerus mandatorum ad dilectionem proximi pertinẽs, & incipit ab honore parentum. Quod tamẽ in ordine quartum est: honora patrem tuũ & matrem tuam. A parentibus enim suis homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum dilectione sumit exordium. Inde hoc mandatum primum est in septem, sicut & Dominus in Euangelio ait: honora patrem tuum & matrem tuam, quod est mãdatum primũ. Sed quomodo primum, quod quartum? nisi quia, vt prædictum est, in septenario numero, qui pertinet ad dilectionẽ proximi, primum est in altera tabula? nam ideo duæ tabulæ Legis datæ sunt. Iubetur ergo in hoc præcepto filijs honorare parentes, neque contumeliosos illis existere; sed officio pietatis reuerentiam debitam pręstare. Nam qui parentibus honorem deferre nõ nouit, quibus parcere poterit, aut quomodo alios diligere poterit, qui suos odit?

Quintũ, non occides. Etenim non solum opere perpetrans homicidium facit: sed etiam & qui incurrit in eum esuriẽtem vel nudum, qui mori posſit, nisi indumentum cibumque porrigendo subueniat, & idẽ homicida tenebitur.

Sextum, non mœchaberis: id est, ne quisquã præter matrimonij fœdus alijs fœminis misceatur ad explendam libidinem. Nam specialiter adulterium facit, qui præter suam coniugem ad alteram accedit.

Septimum, non furtum facies, quod est vitium rapacitatis.

Octauum, nõ falsum testimonium dices, quod est crimen mendacij & falsitatis.

Nonum, non concupisces vxorem proximi tui. In hoc præcepto vetat intentionẽ adulterinæ cogitationis. Nam aliud est facere aliquid tale præter vxorem: aliud nõ appetere alienam vxorem. Ideo duo præcepta sunt, non mœchaberis, &, non concupisces vxorem proximi tui.

Decimum, non concupisces rem proximi tui. In quo præcepto damnat ambitionem seculi, & refręnat concupiscentiam rerum. Itaq; horum primum prohibet superstitionem, secundum errorem, tertium interficit seculi amorem: quartum impietatem, quintum crudelitatem, sextum allidit fornicationem, septimũ rapacitatem, octauum perimit falsitatem, nonum adulterij cogitationem, decimum mundi cupiditatem.[e] Inter hæc igitur omnia decem præcepta, sol ibi quod de Sabbatho positum est, figuratè obseruãdum præcipitur. Quam figuram nos intelligendam non etiam per otiũ corporale celebrandã suscepimus. Reliqua tamen ibi præcepta, propriè præcepta sunt, quæ sine vlla figurata significatione obseruantur. Nihil enim mysticè significãt, sed sic intelligũtur, vt sonant. Et notãdum, quia sicut decẽ plagis percutiuntur Ægyptij, sic decem præceptis conscribuntur tabulæ, quibus regantur populi Dei.

[a] In hoc præcepto, *vsque ad*, sed cum illo. *Hæc tantum legebantur in Val. & Comp. quæ propterea recepimus, quia sunt* Aug. *verba epist*. 119. *ad* Ianuar. *c*. 11.
[b] Creatura enim, *vsque ad*, Dei tui, *hæc in solo Val. quæ sunt item* Aug. *verba*.
[c] Tertio præcepto Legis, *omnia ex epist*. Aug. *citata ad Ianuar. c*. 11. *& seq*.
[d] In sex dier. opere sex millium annor. operatio continetur. *Quid de his verbis sentiremus, diximus ad cap. 7. Gen. adulterina planè esse, neque reperiri vsquam huiusmodi quidquam in codice Oliuensi, neq. apud* Aug. *vnde sunt reliqua*.
[e] Inter hæc igitur omnia, *vsque ad*, vt sonant, *hæc tantum leguntur in Val. & Comp. sunt tamen* Aug. *verba c*. 12. *epist*. 119. *ad Ianuar*.

De duab. tabulis. CAP. XXX.

CVr autem in duabus tabulis scripta est Lex? nisi aut propter duo Testamenta significanda, aut propter illa duo præcepta dilectionis Dei, & dilectionis proximi, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ? Hæc enim in tabulis singulis explicata sunt. In vna enim tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem: in altera vero septem pertinẽtia ad proximi societatem.

De lapideis tabulis. CAP. XXXI.

SEd cur lapideæ eædem tabulę fuerint? nisi ad significandum cor Iudæorum lapideum? per lapidis insensibilitatem, demonstrauit duram eorum mentis stoliditatem: de qua propheta dicit, auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde Apostolus: non in tabulis lapideis, sed in tabu-

tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc tabulæ carnales volunt: vt carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duritiem, significatum est cor non intelligens, & per carnalem sensibilitatem, significatum est cor intelligens.

De altari de terra. Cap. XXXII.

QVòd [a] autem additur ibi à Domino. Nõ facietis vobis Deos argenteos & aureos: altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra Deo facere, est incarnationẽ mediatoris sperare, tunc quippe à Deo nostrum munus accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super Dominicæ incarnationis fidem posuerit quicquid boni operatur: in altari ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus.

[a] Quod autem additur, *vsque ad*, fide solidamus. *Greg. 3. Moral. c. 15.*

De non sectis lapidib. faciendo. Cap. XXXIII.

DEinde adiecit: quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim leuaueris super id cultrum, polluetur. Secti lapides hi sunt, qui vnitatem scindunt, ac diuidũt semetipsos à societate fraterna per odium vel schismata: tales in corpore suo non recipit Christus, cuius corporis figuram altaris illius constructio obumbrabat. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare cõstrui iubetur, hi sunt, qui fidei morumq. vnitate solidantur: de quibus dicit Apostolus: vos estis lapides viui, coædificati in domus spirituales. His nõ est iniectum ferrum, quia incorrupti sunt, & iacula maligni ignita non receperunt: quique vnum altare faciunt, quia vnitatem fidei vel concordiam charitatis sequuntur.

De non ascendendo ad id per gradus. Cap. XXXIIII.

NOn accedes per gradus ad altare meũ, id est, non gradatim vnum alio præferens ad me peruenies, neque priorem neq. posteriorem tempore discernes, quia diuisum & sequestratum vnitatis Dominũ propitium non habebis: Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, Filij, & Spiritus Sancti substantiam diuidunt. Iã deinde quam plura legis præcepta dantur, quibus omissis, quæ opportuniora sunt, dicenda sunt.

De Hebræo sex annis seruiente. Cap. XXXV.

PRæcipitur enim post hæc in lege, vt Hebræus puer, si forte in seruitutẽ deuenerit, sex annis seruiat, septimo vero anno liber dimittatur. Quòd si egredi à seruitute noluerit propter vxorem & filios, perforabitur auricula eius subula, & erit seruus in seculum.

Hoc de præsenti non dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex ætatibus huius seculi seruientes, in septimo die, id est, ęterno Sabbatho liberabimur: si tamen voluerimus esse liberi, dum adhuc in seculo seruimus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedientiæ, & cum vxore & filijs nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum carne & operibus eius, iugiter peccati serui erimus in æternũ.

De talione. Cap. XXXVI.

ILlud vero quid significat, quòd in hac lege oculum pro oculo dari iubetur? Oculus enim est quisq doctor, tanquam vitę demonstrãs iter. Idem autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere: si oculum lædat animæ, & intellectum eius turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præsulatu, & intellectus eius turbulentus ac ferox, qui scãdalum fidei generat, proijciatur. Sed etsi quis dentem læsit auditoris, per quem scripturarum cibos comminuebat, & diuidens spiritualiter distinguebat, vt subtilẽ ex his ad interiora animæ transmitteret sensum: quisquis ergo huiusmodi euellens dentem conatur à corpore Christi præcidere, auferatur dens illi. De talibus enim dicitur. Dẽtes peccatorum cõtriuisti: siquidem & manus pro manu, & pes pro pede deposcitur. Manus, est actio operantis: pes est, per quem inceditur ad bona opera vel mala. Præcidatur ergo ille, qui scandalum facit, nõ solum in fide, sed etiam in actibus, qui per manum signi-

significatur, aut offendiculum prębent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, qui combussit & gehennæ fraternam tradidit animam. Per quæ signacula ostenditur, vt iste percussor omnibus detrūcatus membris à corpore excidatur Ecclesiæ, vt cæteri videntes timorem habeāt, & non faciant similiter.

De decimis & primitijs offerendis. Cap. XXXVII.

Iubetur quoque inter hæc Israeliticus populus decimas frugum, cunctarumq. primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugū vel primogenitorū, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonā voluntatem, quæ prior est opere, quā Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem, dum illa sibi à nobis iubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis porrò Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia vsque ad ipsum numerus crescit: ideoq. sicut in primitijs principia volūtatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium & perfectionis percipimus effectum. [a] Verùm quod dixit primogenita asini mutabis oue: Per asinum quippe hoc loco immunditias, per ouem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiæ simplicitatem conuertere: vt postquā omnia illa peccator egit, quæ, vt immunda, Dominus respuit, ea iam agēdo proferat, quæ Dei sacrificio, vt mūda, imponat. Quod vero sequitur, si non redimes, occidetur: quia nimirum mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

[a] Verùm quod dixit, *vsq. ad*, morte perpetua. *Gregor. 27. Moral. cap. 11.*

De vitulo combusto igni. Cap. XXXVIII.

Descendens [a] itaq. Moyses de monte cū tabulis, dum audisset populū, quòd fuerat ad idola consecratus, indignos eos iudicans accipere legem, proiecit de manibus suis tabulas, quibus confractis, incendit vitulum, quem plasmauerāt. Sed quid sibi velit iste vitulus, quem fecerunt sibi filij Israel in solitudine? Vel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimq. concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit? Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est, operatione Spiritus Sancti scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas legeret, iudicauit: si deniq. vt ab eis ille vitulus penitùs aboleretur, incēdit eum & contriuit, & in aquam sparsit, atq. submersit, vt quid & potum hūc populo dedit? Quem non excitet factū hoc ad quęrendam, & intelligendam propheticam significationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, quia Diaboli corpus significabatur in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est Diabolus. Aureum præterea, quia videntur idololatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: quoniam cognoscentes Deū, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & serpentum. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare figmenta. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas Gentilium idololatriæ deditorum. Hāc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit: de quo in Euāgelio ait: ignē veni mittere in terrā: vt quoniam non est, qui se abscōdat à calore eius, dum in eū credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluatur. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquā mittitur, vt eos Israelitæ, id est, Euāgelij prędicatores ex baptismo in sua membra, id est, in Dominicū corpus trāsferant: quorum vni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gētibus dictum est sic: macta & māduca. Si macta & māduca, quare non etiā, concide & bibe? ita iste vitulus per ignem zeli, & aciem verbi & aquā baptismi ab eis potius, quos absorbere conabatur, absorptus est.

[a] Descendens, *vsq. ad*, absorptus est. *Verba Aug. 12. cont. Faustum. c. 93.*

De

De interfectis tribus millibus.

Cap. XXXIX.

NVnc autem, quid etiam Propheticæ significationis habuerit: requirendũ est, quòd ex eis multos qui sibi absente ipso idolum fabricauerant, sine vlla cuiusq. necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est autem, vt intelligatur hominum illorũ interemptione significari vitiorum talium insecutionem: qualibus ad eandem idololatriam defluxerũt, in talia quippe vitia sæuire nos iubet Apostolus, cum dicit: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriã, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. De porta verò vsque ad portam ire, est à vitio vsq. ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cũ gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus viginti trium millium interfectorum, triplicem formã indicat peccatorum. Omne enim peccatum, aut facto, aut verbo, aut cogitatione committitur.

a Nunc autem, *vsque ad*, idolorum seruitus, *ex* 12. *cont. Faust. c.* 92.

De cõfractione tabular. Cap. XL.

AScendit itaq. Moyses denuò in montẽ. Iterumq. dat ei Deus legem in alijs tabulis ad instar priorum præcisis. Sed quid significauerunt eædem tabulæ, quas primũ à Domino Moyses accepit, & sine mora cõfregit. Tabulæ illæ imaginẽ demonstrabãt priscæ legis, non post longum interuallum pro populi peccato cessantis. Aliæ vero ad instar priorum iteratim incisæ, noui Testamenti habuere figuram. Istæ non franguntur, vt ostenderentur noui Testamenti eloquia permãsura. Vnde & meritò decẽ verbis legenda signãtur, vt per eundem numerũ figura crucis exprimeretur. Huius enim formæ in decem X. littera est. Nam recto vno apice à summo vsq. ad imum ducitur. Rursum alio non dispari per transuersa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Nõ veni legem soluere, sed implere, vtique per passionẽ crucis, cuius imago fuit in tabulis.

De quadraginta dieb. quos ieiunauit Moyses. Cap. XLI.

QVid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus ieiunauerit? cuius
A actionis quædam figura est in huius numeri consideratione: quadragenario enim numero, & Moyses & Elias & ipse Dominus ieiunauerũt. Præcipitur enim nobis ex Lege, & Prophetis, & ex ipso Euangelio, quod testimonium habet à Lege & Prophetis: (vnde etiam in monte inter vtranq. personam medius Saluator effulsit,) vt à mundi illecebris auiditatem nostram tanquam ieiunio temperãtiæ refrænemus, quãdiu perfectio Decalogi Legis per quattuor eiusdẽ mundi partes, id est, toto orbe prædicatur:
B vt decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

Quod Dñs Deus dixit ad Moysem, posteriora mea videbis.

Cap. XLII.

QVod verò petiuit Moyses, vt claritatem Domini videret, dicens: Si inueni gratiam apud te, ostende mihi te ipsum manifestè. Accepit enim in præsenti congruũ responsum: quod faciem Domini videre non posset, quam nemo videret & viueret.
C Quid est ergo faciem meam videre nõ poteris? nisi quia quãuis vsque ad parilitatem Angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandũ Deum indefessa consurgat: videre tamen eius essentiam plenè non præualet, quã nec ipsa perfectio Angelica in toto vel integrè attingit scire secundum Apostolum: qui ait, pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, vt subaudias & Angelorum. [a]Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quę tertia est in Trinitate persona. Iam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi, Ecclesiæque mysterium figuratum
D est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum in Christum postea credituri. Ideo illi dictum est: Cum transiero, posteriora mea videbis. Quidam hunc sensum in Euangelio dicunt fuisse completum, cũ ascendisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Iesu, & ideò ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est: posteriora mea videbis. Vidit ergo posteriora eius, id est, vidit quæ in posterioribus & nouissimis facta sunt. [b] Quod autẽ ait Dominus ad Moysem. Est locus apud me: stabis super petram, & paullò post: Tollã manum meam, & videbis posteriora mea: quia

quia enim ex sola Ecclesia Catholica Christus conspicitur: apud se esse locũ Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyses ponitur, vt Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam præsentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam.

[a] Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. *Hoc est, nõ quà humanitas est, sed quia subsistit in vna ex tribus personis. Sunt autem hæc (quantum coniicimus) Græci alicuius scriptoris verba. Nam repetuntur paullulum immutata, vtpote ex diuersa interpretatione, lib. 1. sententiarum, cap. 3. illic enim:* Sola (*inquit*) Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. *Vtrumque vero in idem recidit. Ob id namque Trinitas humanitati susceptæ integrè nota est, quia humanitatis suscepta nomine Verbũ ipsum suscipiens simul intelligimus. Ac propterea humanitas à Christo suscepta ab alio integrè nosci non potest, quia homo ille Deus est. Valetque ad hoc communicatio (quam vocamus) idiomatum. Nam, vt ipse lib. 1. sententiarum, c. 6. ait:* Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in vtraque natura idem vnus est. *Vox autem tertia, ordinem hoc loco non magis significat, quàm cum binarium numerum senarij tertiam partem dicimus, aut cum doctus Poëta in epithalamio cecinit:*

> Virginitas nõ tota tua est, ex parte parentũ est;
> Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
> Tertia sola tua est: noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate eodem modo loquitur. Nam lib. 1. aduers. Iudæos capit. 4. Cuius Trinitatis (*inquit*) sacramentum, & Aggæus Propheta ita aperuit ex persona Domini, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit: quia ecce ego cõmouebo cælum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. *Et paullo post.* Et nunc Dominus, qui misit me, & Spiritus eius: ecce duæ personæ, Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittitur. *Bis itaque Filium tertiam personam, hoc est, vnam è tribus dixit. Quo sensu licuit dicere: in Trinitate diuina tertia persona Pater, tertia Filius, tertia Spiritus Sanctus. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit aut posterius, nostra tamen aures, quasi ordinem in diuinis ex processionibus requirentes, iam id refugiunt, itaque has dicendi formas non tam vsurpamus, quàm sobriè interpretamur. Quod verò humanitatem personã quibusdã facere videtur, ij non attendunt, prouocabulum qui, quæ, quod, cum inter diuersi generis duo nomina ponitur, non tantum præcedenti, sed sequenti etiam aptari solere notissimo Sallustij exẽplo,* Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. *Quomodo Isidorus quoque ipse loqui interdum gaudet, vt lib. 2. sententiarum cap. 15.* Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. *Ita est enim in omnib. manuscriptis, mendosè verò in excusis, quæ intelliguntur dæmones. Quare lib. 1. sentent. cum possit dicere:* Sola Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona (*id enim volebat*) *noluit tamen ad præcedẽtem Christum prouocabulum respicere, sed ad personam subsequentem. Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitatis susceptæ nomine Filium ipsum (vt diximus) suscipientem conceperit. Neque est, quod de scriptura veritate aut hic aut lib. 1. sentent. quisquam dubitet. Nam vt hic octo, ita illic sedecim manuscripti libri, tam longobardicis, quàm nostris characteribus scripti, omnes omnino cum editis consentiunt.*

De glorificatione Moysis.
CAP. XLIII.

Qvòd verò descendẽte denuo Moyse cũ tabulis facies eius glorificata videtur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat, vt ostẽderet eã Legem mystico esse velamine coopertam, tectamque infidelibus & occultam. Sermo quippe Legis habet scientiæ gloriam, sed secretam: habet & cornua duorum Testamentorum: quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum. Et manifestè dum Legis & Prophetarum scripturam per nimiam stoliditatem cordis carnaliter accipiũt infideles, illis tota facies Moysi quodam velamine tegitur: ita vt non possint loquentis Legis gloriam sustinere. Sed si conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidens littera morietur, viuificans spiritus suscitabitur. Dominus enim spiritus est, & Lex spiritualis est. Vnde & Dauid orabat in psalmo: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

De ædificatione Arcæ.
CAP. XLIIII.

Iam nunc arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erant repositæ tabulæ Legis. Per hanc arcam, quã de lignis imputribilibus Moyses fabricauit, [a] Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mẽte & corpore incorruptis, habẽtibus interius etiam duas tabulas Testamenti: id est, obseruantiam Legis, & Euangelij. Intus autẽ ac foris inauratur arca: sic & Ecclesia, quasi aurũ radiare debet, tam interiùs vitæ splendore, quàm exteriùs doctrinæ, & sapientiæ claritate. [b] Corona autem aurea per circuitum, & quattuor circuli aurei, qui per quattuor angulos iubentur adiungi: id signi-

ſignificant: quia in eo quod in Eccleſia per quattuor mūdi partes dilatata tenditur, pro culdubio quattuor ſancti Euāgelij libris accincta prædicatur, quæ tamē intra vnius coronæ ambitū, id eſt, intra eiuſdē fidei vnitatem concluditur. Vectes quoq. de lignis Sethim fiunt, qui eiſdē ad portandum circulis inſeruntur: quia fortes perſeuranteſq. doctores, velut imputribilia ligna, quærendi ſunt, qui inſtructioni ſacrorum voluminum ſemper inhęrentes ſanctæ Eccleſiæ vnitatē [c] deuinciant, & quaſi intromiſsis circulis arcam portent. Qui auro quoq. iubentur operiri, vt cum ſermone alijs inſonāt, ipſi etiam vitæ ſplendore fulgeſcant.

[a] Eccleſia Chriſti ſignificatur, *vel etiā mens noſtra ex Origene: ita enim ille homil. 10. in Numeros:* Et arca aurea, in qua ſunt tabulæ Teſtamenti (vt opinor) non aliud, quā mens noſtra eſſe declaratur, in qua Legē Dei debemus habere deſcriptā. Hæc autē mens aurea debet eſſe, hoc eſt pura, & pretioſa, in qua Legem Dei deſcriptā ſemper habeamus, ſicut Apoſtolus dicit, ſcriptā non attramēto, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. *Ambroſ. verò carnem Saluatoris eſſe voluit in c. 9. epiſt. ad Hebræos. Vid. not. cap ſeq.*

[b] Corona aurea per circuitum. *Nihil hic de corona aurea Gregorius, è quo ſunt reliqua in Paſtorali part. 2. cap. 10. Et quidē eadem hæc multò aliter & Septuaginta, & eorū Latinus interpres reddidere. Pro his enim apud Aug. in quæſtionibus in Exodum hæc verba leguntur:* Cymatia aurea tortilia in circuitu. *Sed in hoc opere è varijs auctoribus cō texto non allegoriæ modo, ſed Sacræ etiam ſcripturæ tralationes permiſcentur, quāuis Gregoriū hoc loco Vulgata editione vſum vel vectes ſoli ſatis indicent, pro quibus interpres ille geſtatoria vel ſupportatoria reddidit.*

[c] Deuinciant, *ex Bed. & impreſſ.* denūtient *m. ſ. o. & Greg. mendoſè opinor.*

De vrna aurea, & tabulis, & virga.

CAP. XLV.

IN hac Teſtamenti arca fuit vrna aurea: tabulæ quoq. & virga Aaron. Hæc arca, vt prædictum eſt, Eccleſia eſt, habens duas tabulas lapideas: id eſt, duplicis Teſtamenti perpetuam firmitatē. Vrnam [a] quoq. aureā, intelligimus carnem Chriſti puram atque ſynceram, quæ reconditū in ſe Manna perpetuæ diuinitatis conſeruat, & Angelici illius panis perennem cæleſtemq. gerit dulcedinem: nec non etiam virgam Aaron, id eſt eiuſdem ſummi veriq. pontificis noſtri Ieſu Chriſti ſalutare vexillū immortalis memoriæ ſemper viriditate frondens.

[a] Vrnam quoque auream intelligimus carnem Chriſti, *&c. Hæc quidem ex Ambroſio ſumpta videtur, niſi* A *quod ille arcam, noſter verò vrnam Saluatoris carnem eſſe vult: ita enim Ambroſius loco citato.* Arcā Teſtamēti: hæc eſt caro Saluatoris, in qua erat vrna aurea, habens Manna diuinitatis, & virga Aarō, quæ floruit in ſacerdotio Chriſti, & tabulæ duorum Teſtamentorum.

De propitiatorio & Cherubim.

CAP. XLVI.

IAm porrò per propitiatoriū ſuper arcam Teſtamenti poſitum, [a] idem ipſe Chriſtus inſinuatur, qui inter Deum & hominē medius propitiator interuenit, de quo dicit Apoſtolus: Quē propoſuit Deus propitiatio- B nē per fidē in ſanguine ipſius. Hoc propitiatoriū arcę ſuperponitur, ſicut & Chriſtus caput eſt Eccleſiæ: cuius à dextris & à ſiniſtris duo Cherubim aſsiſtūt. Cherubim aūt plenitudo ſciētiæ interpretatur, plenitudo ſciētiæ eſt charitas, id eſt dilectio Dei & proximi, qua Dominus oſtēditur, nemo enim poteſt peruenire ad Deū niſi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio eſt. [b] Alij eadē duo Cherubim, duo intelligunt teſtamenta, quæ multitudinis ſuæ ſcientia propitia- C torium Dei, id eſt, Chriſti ſacramenta obūbrant, teſtāte [c] Propheta: In medio duorum animalium cognoſceris. Hi verſis vultibus ſe reſpiciunt, dum in ſpiritualē ſenſum vertuntur: tunc enim alterutrum ſibi melius concordāt, & in omnibus rectius conſonāt. Siquidem ex vtroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia vetus & nouum Teſtamentum tam Chriſti ſacramenta, quàm Eccleſiæ myſteria ſub ænigmatum figuris operiunt.

[a] Idem ipſe Chriſtus inſinuatur, *Ita Gregorius homil. 6. in Ezech.* Quid enim per propitiatorium niſi D redemptor humani generis deſignatur? *atq. eodem modo Ambroſius.* Aptè autem propitiatorium ſuper arcam poſitū eſſe dicitur, quia ipſi mediatori Dei & hominum à Deo Patre donatū eſt, vt eſſet propitiatio pro peccatis noſtris, *&c. Cur vero ſuper arcā, & tota omnino de re elegantiſsimè Aug. q. 105.* In arca poni iuſſa ſunt, Lex & Manna, & virga Aaron: in Lege præcepta ſunt, virga poteſtatem ſignificat, Māna gratiam, quia niſi cum gratia non eſt poteſtas præcepta faciendi. Verūtamen quia Lex à quouis proficiente non ex omni parte completur, propitiatoriū eſt deſuper, ad hoc enim opus eſt, vt propitius ſit Deus, & ideo deſuper ponitur, quia ſuperexaltat miſericordia iudicium.

[b] Alij eadem duo Cherubim. *Greg. homilia citata.*

[c] Teſtante Propheta in medio duorum animaliū cognoſceris. *Inſeruit teſtimoniū ex Habacuc Gregorij allegoriæ. Citauitque illud (quod ei commodum fuit) non ex Vulgata, ſed ex Septuaginta editione. Pro his enim verbis*

Hie-

Hieron. In medio annorũ notum facies, *vertit. Non solum autẽ Hebraa diuersis punctis notata vtranq. interpretationẽ recipiũt, sed Ecclesia vtraq. etiã in diuinis officijs vtitur.* A

De altari. Cap. XLVII.

ALtare autem illud, corpus Christi significabat, siue omnes sanctos, in quib⁹ ardet sẽper diuinus ignis & semper cõsumit̃ caro.

De mensa. Cap. XLVIII.

POsita verò mensa pacis & fidei Ecclesiæ gestabat typũ, in qua pascimur alimentis scripturarum. Ad cuius vnitatem ex toto orbe vocibus Apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit mensam suam, B miscuit vinum in cratere, & reliqua, dicẽs: venite edite de meis panibus.

De cãdelabro & oleo. Cap. XLIX.

CAndelabrum illud septem ramorũ, Spiritus Sancti gestabat imaginem, qui septiformi gratia illustrat omnem Ecclesiã in vnitate fidei consistentem. Alij idem cãdelabrum Christũ intelligũt, gestantẽ septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus Sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emunctoria, quæ in Isaia forcipes nuncupantur. Et hęc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, C quæq. inter se Spiritus Sancti vnione sociãtur. Extra velũ autem testimonij, quod obpansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine vllo veteris Testamenti velamine Spiritus Sancti iam veritas fulget.

Oleum verò, quod de arboribus oliuarũ sumendũ Dñs præcipit: eandem gratiã Spiritus Sãcti ostendit, habentẽ in se pacẽ & misericordiã per Saluatoris aduẽtum: vnde in cordibus nostris lumẽ veritatis accenditur.

[a] Spiritus Sancti gestabat imaginem. *Ambr.* Candelabra vero dona Spiritus Sancti sunt, quæ in Ecclesijs lucent intelligẽtibus, per eum, super quem requiescit spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus sciẽtiæ & pietatis, & spiritus timoris Dñi. *Hier. ad Zachar. c. 4.* Candelabrum (*inquit*) solidũ aureũ (Hebræi) Legem, id est, νόμον interpretantur. Lampadẽ autem, id est, flammã in vertice candelabri lucentem atq. fulgentẽ, Christũ, qui caput Legis sit, & omnẽ mundũ illuminet. Septẽ lucernas super candelabrũ, septẽ gratias Spiritus Sancti: *Hæc quidem de Hebræorum sensu se dicere profitetur. Ipse verò de Ecclesiasticorũ virorũ cõmentarijs subdit:* Candelabrũ aureum de auro purissimo Ecclesiam intelligunt [1], quæ in scripturis sanctis sensum ac mentem, magis quàm verba perquirit. D

De tabernaculo. Cap. L.

SEquitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Dño Moyses fabricare iubetur. Tabernaculũ hoc per allegoriam Ecclesia est in huius vitæ eremo cõstituta: de qua Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorũ. Varijs itaq. speciebus tabernaculũ instruitur, partim pretiosis, partim viliorib⁹; per quod monstrat̃, alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia. Fideles autẽ omnes intra corp⁹ Ecclesię cõstitutos, infideles verò extra sinũ collocatos.

De columnis et earum basib. Cap. LI.

IPsum autẽ tabernaculũ cũ in typo Ecclesiæ fieret, colũnas ei⁹ quattuor fundi argẽteas Dñs iussit. Colũnæ istæ, quattuor Euangelistę sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argẽteæ autẽ dicũtur, propter diuini eloquij claritatẽ. Harum columnarũ bases, Prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portãt Ecclesiæ, supra fundamentũ enim prophetarũ Euãgelistæ collocãt Ecclesiã, corũque auctoritate Euangelicã fidẽ confirmãt. Caput autẽ columnarũ aureum, ille est, de quo dicit Apostolus: quia caput viri Christ⁹.

De tabulis deauratis. Cap. LII.

INterim & tabulas deauratas erigi præcipit, & fundi earũ bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas, nisi Doctores & Apostoli, extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, vt prędictum est, prophetæ signãtur? qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent? Quia Apostolorum & Doctorum vita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur.[a] Vnde coniunctæ bases binæ singulis tabulis supponuntur: quia dũ prophetæ sancti in verbis suis de mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesię indubitãter ædificãt. Et cum in semetipsis nõ discrepant, illos in se robustiùs firmant. Quòd autẽ argenteas ait bases & tabulas deauratas: ostẽdit præcepta Apostolorũ longè clariora esse, quàm prophetarũ. Tentoria autem, quę ansulis assuta & circulis suspensa atq. innexa funibus ad modũ cortinarũ viginti & octo in longũ atque in latum quattuor cubitis distendun

tur, reliqua credentiũ plebs intelligitur, quę hæret & pendet in funibus fidei. Funis autẽ triplex non rũpitur, quæ est Trinitatis fides, ex qua dependet, & per quẽ sustinetur omnis Ecclesia. Quòd autẽ viginti & octo cubitorum in longum distenduntur, & in latum quattuor cortinæ vnius mensuræ: inserta Lex Euangelio designatur. Septenarius namq. numerus Legẽ significare solet propter multa septenarij numeri sacramenta. Qui consociatus ad Euangelia quattuor, quater septem consequenter vigesimum octauum numerum faciunt.

a Vnde coniunctæ bases binæ significant, *ex Orig. hom. 9. in c. 28.*

De decem cortinis. CAP. LIII.

DEcem autem cortinæ fiũt, vt integrum perfectionis numerũ teneant, & Legis Decalogum significent: qui tamen quinquagenis aureis circulis sibimet connectũtur: quia omnes fideles per donum Spiritus Sancti fidei & charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet Sãctum. Vnde & quinquagesimo die post Pascha descendit de cælo Spiritus Sanctus.

De vndecim velis cilicinis. CAP. LIIII.

QVòd [a] vero vndecim vela cilicina fieri præcipiuntur: in cilicio peccatum ostẽditur, propter hœdos ad læuam positos. Quoniam ergo superius in decem cortinis sanctos perfectionem legis tenentes ostenderat, profectò vndenarius ciliciorum numerus, quoniam transgreditur denarium, transgressores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia futuros significat. Sed tamen & ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur propter pœnitentię signũ, & spem remissionis peccatorum per indulgentiam. Vnde & quinquagesimus Psalmus veniæ & remissionis est. Possunt quidẽ & hæc tentoria cilicina, (quibus tabernaculũ tegitur, & pluuias & ventos & turbines tolerãt) grossę hominũ mẽtes accipi, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio, quãuis durę sunt, præferũtur. Vnde & bene sequenter pelles arietũ ibi subiecit, vt per arietes duces præpositosq. Ecclesiarũ ostẽderet. Qui, quia deseruire curis temporalibus nõ timẽt, oportet, vt tentationũ ventos & pluuias de hu-

A ius mũdi cõtrarietãtibus portẽt, vt qui intra Ecclesiã spiritualiter, quasi byssus & hyacinthus & purpura fulgẽt, securi interius resplẽdeant, dũ præpositi & rectores eorũ contra procellas & turbines seculi foris laborant.

a Quòd verò, *vsque ad*, remissionis est, *verba Aug. 15. de ciuit. c. 20.*

De oppãso velo in medio tabernaculi. CAP. LV.

QVòd vero in medio tabernaculi velum extẽditur, & exterior pars ab interio-

B re separatur: illud significat, quod nũc populis Ecclesię, quę promissa sunt, velut obpãsa, quousq. reuelẽtur, videre nõ liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nũc videm⁹ per speculũ in ænigmate, tũc autẽ facie ad faciẽ. Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquã per speculũ veritatẽ videmus, positi quasi in sancta, nondũ peruenientes ad sancta sanctorum. Sancta enim possunt esse ea, quæ in pręsenti seculo habere sancta cõuersatio potest. Sancta verò sanctorũ, in quæ semel tantũmodo intratur: ad cælũ est trãsitus, vbi est propitia-

C toriũ & Cherubim, vbi & mũdicordibus apparere poterit Deus. In qua tamẽ conuersatione cõstituti nõ sine adiutorio Spiritus Sãcti cõsistimus. Habemus enim ex vno Spiritus Sancti fonte septẽ lucernas, quæ illuminẽt populũ Ecclesiæ: id est, septemplicẽ Dñi gratiã missam in vniuersum orbẽ terrarum, quæ populos Ecclesiæ fulgore Spiritus Sancti diuersa charismatum claritate illustrat. Potest quidẽ hoc obpãsum velum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita, tẽpus illud significare, quod fuit sub Lege. Quia ea, quæ Lex & Prophetæ cecinerunt, occulta erãt,

D & interiecto velamine videri nõ poterant. Sed postea quàm Christus adueniens tempore passionis velũ illud à summo vsq. deorsum dirupit, omnia illa, quæ antea erant occulta, per Dñi passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo. Nobis autẽ reuelauit Deus per spiritũ suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quę sunt alta Dei.

De diuersis donarijs ad constructionẽ tabernaculi. CAP. LVI.

OFferuntur autem vno studio, & tamen diuersa donaria ad constructionem tabernaculi, iuxta quod scriptum est: Aurum,

Aurum, argentum, æs, lapides pretiosi: Tum præterea byssum, coccum, hyacinthum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, sed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi. a Sed & quicquid in cultum & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & inaures & annulos & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatum est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur meritorum dona, quibus ornatur Ecclesia: fides eius auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quòd verò quæ in ornamento siue tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimuntur, & exigua opera infirmorum. quæ per mulieres intimantur, omnia locum inueniunt & ad vsus sanctæ ædificationis accipiuntur. Collatio verò ipsa non fit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos adstringunt, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur. Per inaures, subditorum obedientia exprimitur. Per annulos signaculum secretorum ostenditur. Vnde & quædam minus intelligentibus occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta credantur. Vnde & iustus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Porrò per dextralia, opera bona & dextra commemorantur. Per vas aureum in donaria Domini separatum, diuinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola quæ æterna sunt amando subleuatur. Porrò per hyacinthum, spes cælestium præmiorum ostenditur. Per purpuram, cruor ac tolerantia passionum amore regni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum, immaculata carnis incorruptio, & & splendidissimus sanctimoniæ candor ostenditur, byssus enim, linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex quibus ciliciorum asperitas texitur, dura pœnitentiæ afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forte magisterium exercent: alij per in aures & dextralia deuotam audiendi obedientiam rectamque operationem exhibent: alij per vas aureum præclaram subtilioremq. Dei intelligentiam tenent: alij per hyacinthum, purpuram & coccum audita cælestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliori intellectu minimè cognoscunt: alij per byssum incorruptionem carnis offerunt: alij per caprarum pilos deplorant asperè, quod libenter admiserunt. Simul ex tanta diuersitate operum vnum conficitur tabernaculum, sicut ex diuerso puluere vnus compingitur globus terræ, infusione Spiritus Sancti rigatus. Iam porrò ligna Sethim imputribilia omnes sancti intelliguntur mente & corpore incorrupti, neque cum seculo pereuntes, sed permanentes æterni. Lapides quoque pretiosi, Confessores, Apostoli, Sacerdotes, omnesque iusti. Quos etiam lapides viuos beatus Petrus Apostolus dicit: vt sitis, inquit, lapides viui, coædificati in templo Dei. Hæc igitur offerūtur omnia in tabernaculo Dei, vt nullus desperet salutem, offert super hæc & alius aurum, id est, sensum, & alius argentum, id est eloquium, alius vocem æris. Sicque fiunt multa in tabernaculo, mensa scilicet, & candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diuersitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum Ecclesia est, in qua est mensa, id est, vnitas fidei, vel certè scriptura sacra, qua vniuersi fideles spirituali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis Christus est cum septem Ecclesijs. Emunctoria quoque eius, hoc est geminum testamentum. Et columnæ, doctores sancti, fidei firmitate solidati. Necnon & bases, id est, Prophetæ suo fundamine structuram gestantes Ecclesiæ. Ibi etiam & tabulæ, Apostoli prædicationis latitudine dilatati. Siue tentoria, præpositi videlicet & prædicatores, qui exteriùs laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones donorum. Sunt & paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ, quibus pendent omnia genera populorum

quasi vasorum, scyphi quoque, doctrinæ eloquia siue sensus. Necnon & thuribula, virtutes scilicet operum bonorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suauitatis ascẽdit ad Dominum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores pleni vitalibus aquis. Ibi lilia, virginitatis candor, siue mortariola, laborum pasionumque tolerantiæ, quibus mortificantur membra pœnitentium & hę quidem species dispẽsationesq. donorum sunt diuisę per Spiritum Sanctum fidelibus, vt in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construatur, in quibus habitet Deus in medio sanctorum.

a Sed & quidquid incultũ, *vsq. ad*, irrigatus, *Greg. sunt verba 30. Moral. c. 6. Vid. etiam Orig. hom. 13. in c. 25.*

De vnguento, quo perungitur tabernaculum. Cap. LVII.

PORrò vnguentum, quo perũgitur tabernaculum, chrisma est, quo vngitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus diuinitas tãquam in tabernaculo habitat. Potest quidẽ intelligi hoc vnguentum etiã virtutes sanctorum, siue odor iustitiæ longè latèque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.

De incenso composito. Cap. LVIII.

INcensum autem, quod ex quattuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis, id est, stacte, onyche, galbano, & thure componitur: hæc in forma orationum fidelium constituta esse beati Ioãnis Apocalypsis ostendit. Et illi quidem viginti quattuor seniores procidunt ante agnum, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quamquã & speciem quattuor elementorum, horum quattuor odorũ naturę significare videantur: vt thus, quod perlucidum est, aeri comparetur, stactes vero aquis, galbanus, & onix terræ atque igni: vt per hæc omnium, quæ in cælo, & infra cælũ, & in terra, & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit hîc creaturæ laudis oratio. Sãguis autẽ ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum testamenti, & omnia quæ in eo erant, dicens: sanguis hic, A sanguis testamenti, mirificè sanguinem Domini Iesu prædicare monstratur, quo omnium credentiũ corda purgantur, quo fides Ecclesię signatur, quo omnis populus Ecclesiæ, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicẽte Domino discipulis: hic est sanguis meus noui Testamenti, qui pro multis effundetur: ad implẽdũ in veritate id, quod per Moysem fuerat ostensum in imagine.

De veste Pontificis. Cap. LIX.

B IAm nunc indumenta Põtificis, quæ sint, quæq. potius significent, demonstrãdum est. Sacerdos autẽ Aaron illum significat, ad quem dicitur: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis, Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugã. Quattuor colores ex quibus vestis eius contexitur, meritorum est diuersitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, & significatur in pedibus. C Linum enim de terra exoritur. Cidarim super caput eius & auream laminã, splẽdorem diuinitatis intelligimus, vt vnus atque idem secundum hominem podere, secũdum Deum cidari ornatus esse videatur. Fœminalia verò illa quibus induitur, castitatem corporis Christi & integritatẽ ostendunt. Cingulum vero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel cõcordia figuratur, qui in vnitate fidei Christum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite vsq. ad plantas demissa, eadẽ est D Ecclesia Christi, vsq. ad finem temporũ permansura. Hæc vestis fit tota hyacinthina. Hyacinthus enim aëreo colore resplendet: scilicet vt omnis Ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, & tota ad amorẽ cælestiũ surgat.[a] Mala autẽ Punica in inferioribus posita, eiusdẽ Ecclesiæ vnitatem declarãt. Nã sicut in malo Punico vno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: sic innumeros sanctę Ecclesiæ populos vnitas fidei cõtegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tintinabula autẽ inter mala granata cõsonantia intelliguntur Prophetæ & doctores sancti, in medio Ecclesię collocati, quorũ lingua, doctrinę sciẽtia resonãs tangit vtrasq. acies tintina-

tinabuli: id eſt, partes Legis & Euãgelij. [b] Hęc autem tintinabula in extremo veſtimento ſunt poſita: idcircò vt de fine mundi, & de vita futura diſputantes nũquam ſileant. Superhumerale autem pallium, Saluatoris inſinuat poteſtatẽ & regnum, ſicut ſcriptum eſt: principatus eius ſuper humeros eius. Duo quoque lapides ſmaragdini in ſuperhumerali ad dextram & læuam poſiti, duo ſunt populi: Gentilis dexter: & Iudæus, qui fuit aliquando dexter, ſiniſter: habentes in ſe ſculpta nomina duodecim Patriarcharum, id eſt, ad imitanda vitæ exempla ſanctorum Apoſtolorum. Alij eoſdem duos lapides, duo teſtamenta dixerunt ſiue litteram & ſpiritum, in quibus tenentur legis vniuerſa myſteria: in dextra ſpiritus, in læua littera. Rationale verò pectori ſuperpoſitum quaterno lapidum diſtinctum ordine, ſermonem figurat Euangelicum, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis & doctrinam Trinitatis exponit. Cui conuenit in gemmis Apoſtolicus ſermo, tam virtute quàm numero. Hoc autem rationale duplex eſt, quia Euangelicæ doctrinæ ſcientia aperta eſt & abſcondita, ſimplex & myſtica. Item idem ſacerdos Chriſtus non incongruè interpretatur in membris ſuis, & maximè in Pontifice, qui moratur in ſanctis, & offert victimam pro populo carnem immaculati agni ſacro ore cõficiẽs. Primo [c] enim quod in Aaron pectore rationale iudicij vittis ligantibus imprimitur, ſignificat: vt ſacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ poſsideant, ſed ratio ſola conſtringat. In quo etiam rationali duodecim lapides vigilanter adiunguntur, vt duodecim patriarcharum nomina deſcribantur. Adſcriptos etenim ſanctos patres ſemper in pectore ferre debet, quorum exempla imitari non ceſſet. Et quod in vtroq. humero ſacerdos velamine ſuperhumeralis aſtringitur, vt contra aduerſa ac proſpera virtutum ſemper ornamento muniatur. Et quòd ſuperhumerale ex auro & hyacintho, & purpura, & bis tincto cocco, & torta fieri byſſo præcipitur: quanta ſacerdos clareſcere virtutum diuerſitate debeat, demonſtratur. In ſacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu ſapiẽtiæ emicat. Cui hyacinthus, quia aëreo colore reſplendet, adiungitur: ſcilicet, vt omne quod tractat ad amorem cæleſtium ſurgat. Huic admiſcetur regalis purpura, vt ſuggeſtiones vitiorum, veluti ex poteſtate regia, comprimat. Coccus quoque bis tinctus ipſi ſuperhumerali adiungitur, vt ante interni iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pendet, quaſi ex duplici tinctura refulget. Cui bis tincto cocco torta byſſus adiungitur, de terra enim byſſus nitenti ſpecie oritur: per quod candẽs nitor, & munditia corporalis caſtitatis deſignatur. Quæ videlicet torta pulchritudini ſuperhumeralis innectitur, quia tunc caſtimonia ad perfectum munditiæ cãdorem ducitur, cum per abſtinentiam caro affligitur. Siquidem & baltheo præcingitur, per quod renum incentiua, & luxuriæ libidinum reſtringãtur. Tabernaculum autem ſacerdos ingrediens in tunica tintinabulis ambitur: vt videlicet voces prædicationis habeat, ne ſuperni inſpectoris iudiciũ ex ſilentio offendat. Mala quoque Punica tintinabulis coniungũtur, vt per eius doctrinam vnitas fidei deſignetur. Quòd autem in primam partem tabernaculi quotidie ſacerdos ad immolandas hoſtias introibat, inſtãtia nobis quotidiana præcipitur, vt ab hoc loco, vbi populus Dei cæleſtibus vocibus eruditur, nunquam abſcedamus, ſed quotidie confeſsionis & laudis ſpirituale ſacrificium offeramus, id eſt, humilitatem animarum noſtrarum, quæ ſunt veræ hoſtiæ, ſicut ſcriptum eſt: ſacrificium Deo ſpiritus contribulatus. Illud autem quod ſemel in anno Pontifex relicto populo ingrediebatur in ſancta ſanctorum, vbi erat propitiatoriũ, ſignificat Dominum noſtrum Ieſum Pontificem, qui in carne poſitus per totum annum erat cum populo, annum videlicet illum, de quo dicit ipſe: Euangelizare pauperibus miſit me, & vocare annum Domini acceptũ, & diem propitiationis. Iſte ergo ſemel in anno in die propitiationis intrat in ſancta ſanctorum: id eſt, completa diſpenſatione, penetrauit cælos, intrans ad Patrem, vt eum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in ſe credentibus.

a Mala autem Punica, *vſq. ad* meritorum tenet. *Greg. Paſt. 2. p. c. 4. & 1. Regiſt. epiſt. 24.*

b Hæc autem tintinabula, *vſq. ad* nunquam ſileant. *Orig. hom. 9. in c. 28.*

c Primò enim quod Aaron, *vſq. ad* vnitas fidei deſignetur. *Ex Greg. lib. 1. Regiſt. ep. 24.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN LEVITIC.

De figuris hostiarum. CAP. I.

SEQVENS Leuiticus liber hostiarum diuersitates exequitur: quarum typus imaginem passionis Christi præferebat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes illæ hostię cessauerũt, quæ in typo vel vmbra eiusdem præcesserant, præfigurãtes illud sacrificium quod vnus & verus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum: cuius sacrificij promissiuas figuras in victimis animalium celebrare ante oportebat, propter emundationem futuram carnis & sanguinis: per quam vnam victimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporalis in cælestem commutabitur qualitatem. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur: ipse in agno propter innocentiam: in ariete propter principatũ: in hirco propter similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: idem in turture & columba propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominũ in duarum substantiarũ cõiunctione ostendebatur. Porrò in similaginis conspersione, credẽtium per aquam baptismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicuè demõstrabat.[a] Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiã vincimus: agnum, cum irrationabiles motus & insipiẽtes corrigimus: hœdũ, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis retinemus: turturem, dum carnis seruamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitię, sed in azymis synceritatis & veritatis ambulamus.

A [a] Nos autem, *vsq. ad* ambulamus. *Verba sunt Orig. c.1. hom.2.*

De igne sacrificij. CAP. II.

IGnis [a] autem in sacrificio figuraliter id significabat, velut absorbens mortẽ in victoria. In eo aũt populo hæc ritè celebrata sunt, cuius regnũ & sacerdotiũ prophetia erat venturi regis & sacerdotis, ad regẽdos & [b] sacrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnũ cælorũ & Angelorum sacrarium ad [c] vitam ęternam. Huius itaque veri sabrificij sicut religiosa [d] prædicamenta Hebræi celebrauerunt, ita sacrilega [e] imitamenta pagani: quia quæ immolant gentes, vt ait Apostolus, Dæmonijs immolant, & non Deo. Antiqua enim res est prænuntiatiua immolatio sanguinis futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris litteris inuenitur.

[a] Totum caput. *Ex 22 contr. Faust. c.17.*
[b] Sacrandos. *Ita, m. s. o* congregandos. *Bed. & imp.* consecrandos. *August.*
[c] Ad sacrarium. *Ex Aug. & Bed.* Al. sacrorũ, *Mendose.*
C [d] Religiosa prædicamenta. *Ex Aug.* Al. religiosa sacramenta.
[e] Sacrilegia imitamenta. *Ex Aug. & Bed.* Al. Imitati sunt Pagani.

Quod mel in Dei sacrificio non offertur. CAP. III.

QVod [a] autem mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suaue huius mundi placere, nihilque quod nõ habeat mordacis aliquid veritatis. Vnde & pascha cum amaritudinibus manducatur.

Quod

Quod sal in omnibus sacrificijs admiscetur. CAP. IIII.

A E Cõtrario admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur:scilicet,vt omnia,quæ in Christi honorem offerimus,sal rationis ac discretionis semper accipiant.

Quod in sacrificium oleum offertur. CAP. V.

QVòd verò in sacrificio oleum offerebatur:significat,vt quicquid ad cultum Christi & deuotionem sanctorum impendimus, totũ hilariter faciamus,nihil,vt ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate. Hilarẽ enim datorem diligit Deus. Oleum enim hilaritatem significat, sicut scriptum est,vt exhilaret faciem in oleo.

De quattuor generibus principalium oblationum. CAP. VI.

IN exordio autem Leuitici, quattuor genera principaliũ oblationum describuntur,quæ in odorem suauitatis Domino offerri iubentur:id est,primum,vitulus de armentis sine macula: secundum, agnus de ouibus:tertium, turtur & columba: quartum,similago conspersa,azyma oleo vncta, clibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus caussarum, in persona populi offerebantur. Primum itaq. sacrificium, id est,vitulus ex armentis Christum demonstrat ex Patriarcharum progenie descendentem. Hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ perdomuit,atque Spiritus Sancti semine virtutum frugem ditauit. Iste vitulus sine macula est: quia sine peccato ad passionem ducitur. Offertur autem non in tabernaculo,sed ad ostium eius: quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aarõ sacerdotis offertur sanguis eius. Quod de Anna & Caipha intelligitur, qui consilium facientes effuderunt sanguinẽ Christi. Secũda hostia; de ouibus agnus oblatus, idẽ Christus propter innocentiam figuratur. Hic est enim agnus, qui apud Isaiam in sacrificium adducitur, & à Iohanne omnibus demõstratur, dicente:ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Bene ergo in sacrificio agnus offertur, vt innocentiæ & passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hœdus: quia per eius mortẽ auctor peccati Diabolus agnoscitur iugulatus. Tertium sacrificium, dicitur turtur & colũba. Turturem carnem Christi esse manifestum est,Salomone dicente:speciosę genæ tuæ sicut turturis. Columbam Spiritus sancti figuram habere declarat Iohannes Baptista dicens:super quem videris Spiritum descẽdẽtem,sicut columbam, hic est filius meus. Ac per hoc turturem & columbam, id est, carnem Christi Spiritui Sancto sociatã per mysterium passionis sacrificiũ Deo in odorem suauitatis accipimus. Ista tria sacrificia B offert homo,id est,Christus Iesus. Quartum autem anima offert,id est,Ecclesia offert sacrificium de simila. Simila Ecclesiæ catholicæ figuram prænuntiat, quæ ex conuenientibus membris, quasi simila,ex multis credentium granis collecta est, & Legis & Euangeliorum mola in littera & spiritu separata per aquam baptismatis adunata, Chrismatis oleo peruncta, sancti Spiritus igne solidata, & per humilitatem spiritus Deo hostia placens effecta. Hæ sunt quattuor oblationes, quadriformem Christi & Ecclesiæ habitum demonstrantes.

C *De sacrificio eius, qui sacramentum protulit, & obliuione transcendit.* CAP. VII.

DE [a] eo autem, qui iuramentum protulit, vt vel malè vel benè quid faceret, atque hoc ipsum obliuione transcendit, dicitur:offerat agnam de gregibus, siue capram,orabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius. Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures aut duos pullos colũbarum: vnum pro peccato, & alterum in holocaustum.) Iuramentum vtique pro- D ferre,est voto nos diuinæ seruitutis alligare, & cùm bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum verò abstinẽtiam cruciatumq. carnis nostræ vouemus, malè ad præsens nos nobis facere iuramus. Sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, vt quamlibet Deo deuotus sit,inter ipsa quantulumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus,siue capra præcipitur. Quid enim per agnã,nisi actiuæ vitæ innocentiam? Quid per capram, quæ in summis extremisque sæpe pendens rupibus

A pibus pascitur, nisi contemplatiua vita significatur? Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non implesse, in sacrificiū Dei se studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus: capra vero offerri de gregibus non iubetur: quia actiua vita multorum est, contemplatiua paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerentis virtus ad agnam capramque non sufficit: in remedio penitentis adiungitur, vt
B duo columbarum pulli vel duo turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habēt. Quid ergo per duos columbarum pullos vel duos turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus designatur? vt cum ad offerēda bona opera non adsurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & vnus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero verò holocaustum facimus, cum pro eo quod bona neglexim us, nosmetipsos funditus succendētes igne doloris ardemus.
C

* Totum caput. è Greg. 32. Moral. c. 4.

De filijs Aaron extinctis.
Cap. VIII.

Filij autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum igne diuino exusti sunt: illos significauerunt, qui Dei traditione cōtempta, alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducunt.
D Quos increpat Dominus, & obiurgat in Euangelio, dicēs: reiecistis mādatum Dei, vt traditionem vestram statuatis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corporeæ vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accēdens, audet altaribus Domini appropinquare. Quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem, de quo ait Dominus: Ignem veni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Iesus semper incēdat, vt illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitijs.

De discretione ciborum.
Cap. IX.

Nunc autem de discretione ciborū subijciendum est: vbi Lex de mundis & immūdis loquens, quædam animalia ad esum, quasi mūda, cōcessit: quædā verò interdixit, quasi non mūda. Primùm enim sciendū est, quicquid à Deo creatum est, mūdū esse, in ipsa institutionis auctoritate purgatum, & non esse culpandum, ne in creatorem culpa reuocetur. Deinde ad hoc filijs Israel legem datam, vt per illam proficerent, & redirent ad mores, quos cum ante à patribus accepissent, in Ægypto propter consuetudinem barbaræ gentis perruperant. Ergo, vt homines emendarentur, pecora culpata sunt, scilicet, vt homines qui eadem vitia habebant æquales pecoribus existimentur. Nam in animalibus mores pinguntur humani, & actus & voluntates: ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaq. munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam vngulā, & ruminat, in pecoribus comedetis. Quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernebat. Denique hi homines mundi sunt, qui ruminant: qui in ore semper portant, quasi cibum, diuina præcepta. Hi & vngulam findunt: quia duo testamēta Legis & Euangeliorum credentes firmo gressu innocentiæ iustitiæque incedunt. Item, Iudæi ruminant quidem verba Legis, sed vngulā non findūt: hoc est, quòd nec duo testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt. Propterea immundi habentur. Hæretici quoque licet vngulam findant in Patrem & Filium credentes, & duo testamenta recipientes, sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immūdi sunt. Nam quod adiecit scriptura dicens, ex omnibus, quæ gignuntur in aquis & habent pinnulas & squamas, hæc comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile erit vobis. Nam qui in piscibus squamosi & cum pinnulis, pro mundis habentur: hispidi & hirti, & fortes in fide ac graues mores designantur hominum habentes pinnas contemplationis. Quæ autem sine his sunt, dicuntur immunda, in quibus leues & lubrici & infidi, & effœminati mores improbantur. Quid autem sibi vult quod Lex dicit, camelum nō manducabis?

cabis? nisi quòd de exemplo animalis vitam A damnat informem, & criminibus tortuosam? Cum autem in cibum suem prohibet: reprehendit cœnosam vtique & luteam ac gaudentem vitiorũ sordibus vitam. Et cum leporem accusat, deformatos vtiq. in fœminas viros damnat. Quis autem corpus mustellæ cibum faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis postremo stellione vesci posit, vt hoc lex magnopere prohiberet? Sed maculas mentium execratur. Quis accipitrem, aut miluum, aut aquilam? Sed odit raptores violento scelere viuentes. Quis vulturem? Sed execratur prædam de aliena B morte quærentes. Sic & cum coruum prohibet, voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Passerem quoq. dum interdicit, intemperantiã coarguit. Quando noctuã, odit lucifugas vanitates. Quãdo charadriũ & gersaulam, nimiæ linguæ intemperantiam. Quando cygnum prohibet, ceruicis altæ superbiam denotat. Quando vespertilionem, quærentes tenebris noctis similes errores. Hęc ergo & his paria Lex in animalibus execratur, quæ in illis non sunt criminosa; quia in hoc nata: sed in homine culpantur, quia contra naturã non ex institutione, sed ex errore quæsita sunt. Sed fuit C tempus aliquando antiquum, quo istæ vmbræ vel figuræ exercendæ erant à populo vel gerendæ: vt abstinendum esset à cibis, quos institutio quidem commendauerat, sed lex interdixerat. Verùm iam finis legis Christus aduenit, aperiens clausã legis, & obscura reserans, atque omnia sacramenta, quæ nobis texerat antiquitas figuris, magister insignis & doctor cælestis, & institutor reseratã veritate patefecit. Sub quo dicitur: Iam omnia munda mundis, inquinatis autem & infidelibus, nihil mundum: sed pollutæ sunt eorũ & mens, & conscientia. [a] Et alio loco: quicquid vobis appositum fuerit D manducate, ex quibus constat omnia ista iam suis benedictionibus reddita, quæ carnali populo fuerãt pro moribus interdicta. Cauendum est autẽ, ne quis licentiã istam putet in tantum esse permissam, vt & immolata simulacris posit manducare: quantum enim ad creaturam Dei pertinet, omnia munda sunt: sed cum dæmonibus immolata fuerint, inquinata fiũt, vnde & Apostolus ait: si quis aũt vobis dixerit, hoc immolatum est idolis: nolite manducare.

[a] Et alio loco & cætera, *vsq. ad* finem capitis absunt *à Beda, & Palentino, & plerisq. alijs.*

De immunditia partuum. Cap. X.

SEquitur quæstio de immunditia partus, & contagione lepræ. Ait enim: Mulierem, quæ concepit semen & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octauo purificari.

Quæ autem fœminam peperit, bis septẽ diebus in immunditia scribitur permanere. In talibus ergo quædam mysteria latentis arcani non est dubiũ contineri. Septimana enim huius præsentis vitæ tẽpus videri potest: quia in septimana dierũ cõsummatus est mundus. In quo donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua venerit dies, quod est futuri seculi tempus. In quo tamen purgandus est ille, qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater eius, quæ genuit eum. Purgatam namque vitijs carnem ex resurrectione suscipiet. Qui nihil verò in se habuit virile aduersus peccatum, sed remissus & effœminatus permãserit in actibus suis, iste nec in præsentis seculi hebdomada, nec in futura purgabitur ab immunditia sua.

De lepris. Cap. XI.

LOcutus est Dñs ad Moysen & Aaron: dicens: homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnumquemlibet filiorum eius. Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in albũ mutatos colorẽ, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur.) Lepra doctrina est falsa. Proinde leprosi non absurdè intelliguntur hæretici, qui vnitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris, veraq. falsis admiscent: sicut & lepra veris falsisque locis humana corpora variando commaculat.

Huius scilicet lepræ inuenimus legislatorem sex species in homine posuisse: primã capitis & barbæ, secundã caluitij & recaluationis, tertiã carnis & cutis, quartam cutis & corporis & cicatricis albæ cum rubore, quintã vlceris, & cicatricis, sextam vstionis in

In capite lepram portat, qui in diuinitatem patris, vel in ipſo capite quod Chriſtus eſt, peccat. Caput enim viri Chriſtus eſt. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniani, Martioniſtæ, Photiniani, Manichęi, Ariani, Sabelliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priſcillianiſtæ, Donatiſtæ, Neſtoriani, Eutichiani, qui omnes in caluaria lepram gerunt, quia erroris ſui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepram gerunt, qui de Apoſtolis & ſanctis Chriſti peruerſè aliquid ſentiunt, atque eos falſum quidlibet prædicaſſe confingunt. Sicuti enim barba ornamentum eſt viri: ita ſancti Apoſtoli & doctores ornamentũ præſtant corpori Chriſti.

In caluitio lepram habent, qui Eccleſiæ detrahunt, ſicut Carpocratiani, qui negant carnis reſurrectionem: ſicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiam negant: ſicut Hierachitæ, qui inter alios errores regnum cælorum paruulos habere non credunt: ſicut Æriani, qui vetant pro defunctis offerri ſacrificium.

In carne & cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora ſuadere conantur, vt Cerinthiani, qui reſurrectionem futuram in carnis voluptate exiſtimant: ſic Ætiani qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter viuant, non poſſe computari peccata.

In cicatrice ſanati vlceris lepram portat, qui poſt cognitionem Dei, & medicinam & manifeſtationem fidei, quam à Chriſto ſuſcepit, rurſum in ipſa cicatrice aſcendit aliquod indicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis.

In carne viua lepram geſtat, qui de anima, quæ vita eſt, carnis aliquod falſum exiſtimat, ſicut Luciferani, qui dicunt animã de carnis ſubſtantia propagatã: ſicut Arabici, qui animã ſimul cum corpore mori putant.

In cicatrice vſtionis lepram habent Manichæi, qui inani abſtinentiæ cruciatu corpora ſua exurunt, & per infidelitatem non munditiem inde, ſed lepram gignunt. De talibus prędicabat Apoſtolus: diſcedent, inquit, quidam à fide, attendentes ſpiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, & cauteriatam habentium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere, & abſtinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum. Sed adhuc adiecit colores leprarum: id eſt, pallidam,

A rubentem, albam, liuidam, nigram, floreſcẽtem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecillem & fragilem fidem animæ denotat, quæ perdito colore integræ ſanitatis, erroris infirmitate langueſcit. Cum autem rubicundam lepram oſtendit, homicidij cruore mentem infectam denotat, & innuit Cum vero albam, illos hæreticos, qui ſe mundos appellant, ſiue reliquos, qui de falſo merito gloriantur, ſicut Pelagius & Nouatus. Cum autem macram vel liuidam lepram commemorat, inuidiæ & liuoris notas execratur. Cum verò nigram inſinuat, ſacrificiorum fumo & buſto idolatriæ denigratam conſcientiam deteſtatur. Cum

B autem floreſcentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite vſque ad pedes dicit, auaritiæ crimen oſtendit: quia nunc floridum & iucundum putatur hominẽ felicem eſſe in hoc mũdo, & diuitem videri in ſeculo. Hæc enim peſtis auaritiæ omne hominum genus, quaſi totum corpus crebro erroris contagio cõmaculat. Cùm autem lepram, quæ habet ruborem cum pallore permixtum, eum hominem denotat, qui cum ſit imbecillis animo & mendax, facilè in furorem prorumpit, & leuitate morum cito periurat: pallor

C enim mentientem linguam ſignificat. Rubor autem iracũdiam manifeſtat. Eſt itaq. lepra peccati, quæ ſacrificiorum oblationibus emundatur: id eſt, contrito corde & humiliato: Sacrificiũ enim Deo ſpiritus cõtribulatus. Eſt & idolatriæ, quæ aqua diluitur baptiſmi. Eſt & hæreticorum, quæ ſeptem dierum purgatione extra caſtra habeatur: id eſt, per ſeptiformis ſpiritus agnitionem purificetur. Eſt quæ viſu ſacerdotis aufertur per doctrinam. Genus autem lepræ, quod mundari omnino non poteſt, eorum eſt, qui in Spiritum Sanctum peccant, nec dicunt pœnitentes poſſe conſequi ve-

D niam. De his ait veritas: qui peccauerit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc ſeculo, nec in futuro. Quòd vero iubetur leproſis, vt exeãt de caſtris, & ſedeant foris, donec mundetur lepra eorum, intelligitur hęreticos proijci debere ab Eccleſia, donec à proprio errore purgentur, & ſic reuertantur ad Dominum. Eiuſmodi verò diſſutis tunicis, capite deoperto, & ore obuoluto, ſedere iubentur, lepræ mundationem expectantes: diſſutis tunicis: id eſt, omnibus ſecretis manifeſtatis. Capite deoperto,

operto, vt à cunctis eius denudatio videatur. Ore clauso, ne vlterius impia doceat, vel loquatur. Sed adhuc adiecit scripturæ leprã esse in vasis, in parietibus domus, in vestimento, in trama, in stamine. Lepra in parietibus, domus hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari iubetur. Lepra in vasculis, vnicuique homini proprij corporis delicta. Lepra in stamine vel in vestimento, peccata quæ extra corpus committuntur, vel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur, & trama mollissimi corporis sensus. Quòd vero leprosi in Lege ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emũdatione hæreticorum ante sacrificium Ecclesiam Domino offerre debere, & sic reconciliari vnitati Ecclesiæ.

De sacerdote magno & cultu eius.

CAP. XII.

DIxit Dominus ad Moysem: Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est oleũ vnctionis, & cuius manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus: caput suum non discooperiet, vestiméta non scindet, & ad omnem mortuum omnino non ingredietur. Super patre suo quoque & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleũ sanctæ vnctionis Dei sui fusum est super eum. Ego Dominus: virginem ducat vxorem. Viduam & repudiatã, & sordidam, atq. meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne contaminet semen suum.

Sacerdos maximus inter fratres suos, hic est, de quo scribitur, cũ resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis: ascẽdo ad patrẽ meum, & ad patrem vestrũ, Deum meum & Deum vestrũ. Super cuius caput fusum est vnctionis oleum,) iuxta quod Propheta Dauid ait: dilexisti iustitiam & odisti iniquitatẽ: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętiti ęprę particibus tuis tuis. Cuiꝰ consecratæ sunt manus.) Iste cõsecratas habet manus, dũ eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. (Vestimentũ autẽ eius nõ scinditur:) id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata Ecclesiã suam, quæ illi inhærendo vestis est propria, cuius in-

A dumenti figura fuit tunica illa Iesu inconsutilis, sed per totum textilis, quæ in passione non scinditur, sed à possidente indiuidua seruatur. Ad mortuum non accedat,) quia peccatum nõ fecit, per peccatũ enim mors intelligitur, sicut scriptum est. Anima, quæ peccauit, ipsa morietur. (In patre & matre non contaminabitur.) In matre Christus non est pollutus, cum ante secula nascere tur de patre. Similiter in patre non est cõmaculatus, cum in seculũ nasceretur ex matre. Solus enim in seculo mundus ingressus est, procedens ex vtero virginali sine contagione virili. Nã nos omnes, dum peccamus contaminamur in patre, de quo creati sumus, si in hæresim deuoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo in aliquo Ecclesiã lædi sinimus, vel libertatem matris cælestis indigna peccati seruitute fœdamus. De sanctis non discedat: (quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundũ, vt nunquã desereret cælum. Viduam repudiatam aut meretricem nõ ducat vxorem sed virginem.) Vidua & repudiata est synagoga: de qua loquitur Dominus per Isaiã dicẽs: quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? meretrix autem hæresis est quæ multorum errori vel libidini patet, tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quæ non habet maculam aut rugam: de qua Apostolus ait: despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur quidem & anima sponsa esse, sed illa, quæ fidei simplicitate & actuũ puritate incorrupta probatur & virgo. Est & vidua anima, quæ discedẽs à iugo Legis, Euãgelij præcepta nõ seruat. Est etiã repudiata, quæ peccando à Christi corpore separatur, etiam si non proijciatur ab Ecclesia. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores: id est, contrarias potestates & dæmones, qui desiderium capiunt pulchritudinis eius. Pulchra namque à Deo creata est anima & satis decora, quæ imaginem habet & similitudinem Dei. De hinc sequitur. (De genere suo ducat vxorem) animam scilicet, quæ ei fide coniungitur. (Nec contaminabit semen suum,) id est, verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, sicut in Euangelio scriptum est: ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo sacerdote prædicta sunt, mysticè ad

Christum pertinuerunt. Dehinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis & maximè in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritualia sacramenta. Qui etiam quantis polleant priuilegijs, breuiter percurrẽdum est. Dicit enim de eo: Caput suum non discooperiet) id est, vt sacramenta Christi, qui caput eius est, velamento mysteriorum honoret. (Vestimenta sua non scindet) ne in hæresim vel schismata transeat. (Super omnem animam quæ mortua est, non ingrediatur) ad omne peccatum, quod ad mortẽ pertinet, non accedat. (Super patre suo & matre non inquinabitur,) scilicet, ne tanta indulgeat pietate parentibus, vt Dñm suum offendat & creatorẽ, neq. ita misereatur propinquis, vt erga Deum videatur culpabilis. Quanti enim Episcopi, quanti monachi, dum curam gerunt parẽtum, suas animas perdiderũt? (De sanctis non egrediatur,) vt semper in opere & cogitatione sancta moretur: Qui enim loquitur, quod otiosum & reprehensione dignũ est, de sanctis egreditur, & polluit sanctificationẽ Dei, quia nõ incedit: vt seruus Christi. (Viduam, & repudiatã & meretricẽ non ducat vxorem, sed virginem:) id est, nihil de veteri homine & pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florentẽ possideat. (De genere suo ducat vxorem,) vtique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur ijsdẽ, vt ministrantes in templo vinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula, & curis huius vitæ prægrauentur corda eorum, nec partem habeant in terra, nisi solum Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. Ab huius quoq. conuiuio iubentur vicinus & mercenarius separari, & seruis tantum ciborum dari reliquias. Vicinus hæreticus est, qui proximũ se titulo Christiani nominis asserit: mercenarius Iudæum ostendit, qui fructum obseruantiæ legis carnaliter quærit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participet Euãgelij pabulum, quod est ad refectionem animarũ, sed tantũmodo cũ seruis Christi. Datur de his, quæ superferuntur altarijs, sacerdoti pectus, & brachiũ dextrũ: in pectore, legis mũdas cogitationes, accipimus doctrinæq. notitiam: in brachio dextro, opera bona ad pugnam contra Diabolum, & armatam manum, vt quod corde conceperit, operũ exẽplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, vt eloquentiam habeat. Datur & de victimis venter, cuius indicio discat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

De sacerdotibus, qui non offerunt sacrificium. Cap. XIII.

INter [a] hæc iubetur ipsis sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes sint: ne cæcus, ne claudus, vel paruo aut grãdi, vel torto naso, ne fracto pede aut manu: ne gibbosus, nec lippus nec albuginem habens in oculo, nec iugem scabiem, ne impetiginẽ in corpore, ne ponderosus. Quæ omnia referuntur ad animæ vitium: mores enim in homine, non natura damnatur. Nam cæcus sacerdos est, qui scripturæ scientiã non intelligit, & quo gressum doctrinæ vel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: speculatores eius cæci omnes. Claudus quidem est, qui intelligit quid docere debeat: sed tamen præcepta quæ docet, non implet. Paruo autem naso est, qui ad tenẽdã mensuram discretionis idoneus non est. Grandi & torto naso est, furibũdus & minax cum superbiæ arrogantia, vel immoderata discretione. Fracto autem pede, vel manu est: qui viã Dei, quam docet, pergere non studet. Gibbosus quoq. sacerdos est, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardiùs ad superna intendit. Lippus verò est, cuius ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter viuendo obscurat. Albuginem quoq. habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ seu iustitiæ cæcatur. Iugem vero scabiẽ habet, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoq. habet in corpore, qui auaritia vastatur in mẽte. Quæ, nisi in paruo compescitur, nimirum sine mensura dilatatur. Ponderosus vero est, qui & si turpitudinem non exercet opere: sed ab hac cogitatione continua, sine moderamine grauatur in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis desiderijs grauatur, & expers est scientiæ veritatis.

[a] *Integrum caput è Greg. pastoral. 1. part. c. 11.*

De ablutione Aaron, et filiorum eius. Cap. XIIII.

PRæterea quid sit illud, quod iuxta præcepta Dei lauisse Aaron, & filios eius legitur

gitur Moyses. Iam tunc purgationẽ mundi A & rerũ omniũm sanctitatem Baptismi sacramentum significabant.

Non accipiunt vestes, nisi prius lotis sordibus, nec ordinantur ad sacra, nisi in Christo noui homines renascantur. Quòd autẽ Moyses lauat, Legis indicium est. Præceptis enim Dei lauandi sumus: & cum parati ad induendum Christum, rectè tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste linea nihil in se mortis habente, sed tota cãdida: vt de Baptismo consurgentes cingamus lumbos in veritate, & tota peccatorum pristinorũ turpitudo celetur. Vnde & Dauid: Beati, inquit, quorum remissę sunt ini- B quitates, & quorum tecta sunt peccata.

De oblatione pro sacerdotis delicto. *Cap. XV.*

QVid autem sibi velit lex imaginaria, quæ iubet vitulum pro peccato sacerdotis immolari, & sanguine eius septies digito sacerdotis populum aspergi. Deinde duos hircos offerre debere, vnũ, in quo sors Domini venit, occidendum esse, & sanguine eius, vel de sanguine vituli digito sacerdotis populum aspergẽdum; alterum verò, C in quo omnia peccata & maledictiones totius populi imponẽdæ essent, in locum desertum perducendum, ibiq. dimittendum. Sed priùs est necesse vituli sacrificium pandere, & tunc etiã & hircorum caussam mysteriaq. eorum narrare. Vitulus itaque hic, qui pro peccato sacerdotis & totius populi emundatione occidi iubetur, figuram Dñi & Saluatoris nostri Iesu Christi in semetipso portabat, qui non solùm pro peccatis sacerdotalis populi, verũ & pro omni genere humano, cunctisq. nationibus Deo Patre permittente est immolatus, sicut Apostolus D ait: qui filio suo non pepercit, sed pro omnibus nobis tradidit illum. Meritò & hoc in loco de eius vituli sanguine septies populus digito sacerdotis aspergi iubetur, vt redemptio & purificatio nostra in Christi sanguine collata, per gratiã septẽplicis spiritus demonstraretur. Duo autẽ hirci, duorũ populorũ figurã aperta ratione demonstrauerunt, propter originalẽ peccati pręuaricationem, hircorũ formã gerentes. Quorũ est similitudo in Euangelio, hœdi, id est, peccatores ad sinistram futuri. Sed ex his, qui in Christum credidissent, & pœnitentiam delictorum suorum toto corde egissent, Baptismi gratiã consecuti, hi in similitudinem, vnius hirci, qui in sorte Dñi venit, figurã accipiunt. Cuius sanguis cum sanguine vituli permisceri iubetur, vt consortes passionis Christi effecti, participes gloriæ ipsius efficiantur. Sed quid est hircum in sortẽ Domini venire? nisi vt populus credentium, cuius ille figuram habebat, consors & cohæres Domini haberetur in regno, sicut Apostolus ait: hæredes Dei sumus, cohæredes autem Christi. Alius vero hircus, qui in sortem Domini non venit, similitudinem tenet infidelium, qui nunquam in Christũ credere voluerunt. Hi vtiq. accipiunt maledictionem totius populi, & omnes iniquitates humani generis, & proijciuntur in desertum locum. Sed quid est omnes iniquitates & maledictiones accipere? nisi quia omnia peccata, quæ ab Adam vsq. ad Christum humanum genus admisit, illi soli sunt percepturi, qui nec credere in Christũ, nec expiari Christi sanguine voluerunt. Et sic onusti & prægrauati iniquitatibus, & maledictionibus totius populi, id est, humani generis, in desertum locũ proijcientur, id est, in tenebras exteriores, vbi fletus & stridor dentium, & in stagnum ignis, quod est gehenna, vbi ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.

De pecoribus, quæ non offeruntur in sacrificio. *Cap. XVI.*

DIuersitas victimarum, & quæ vel offerri debeant, vel nõ offerri, in hoc libro Leuitico dinumerantur. Sed per comparationem pecorum conuersatio hominum demonstratur. Homo, qui obtulerit victimã pacificorum Domino, vel vota soluens, vel spontè offerẽs tam de bobus, quàm de ouibus animal immaculatum offerat, vt acceptabile sit. Omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulam, si scabiem vel impetiginẽ, non offeretis ea Domino, neque adolebitis ex his super altare Domini: bouem & ouem auribus & caudis amputatis, voluntariè offerre potes: votum autem ex his fieri non potest. Omne animal, quod vel contritis, vel tonsis, vel sectis ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, & hoc in terra vestra omnino non facietis.

De manu alienigenæ non offeretis panes A Deo vestro, nec quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primùm reijcitur à sacrificio maculosum animal, vel varium, id est, homines, in quibus diuersitas est peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diuersis criminibus demutantur. Reijcitur quidem & cæcum animal, id est, qui nec Deum videt, nec opera eius facit. Fractum quoque, id est, vitijs carnalibus vexatum ac collisum. Reijcitur & cicatri- B cem habens, qui non digna satisfactione pœnitentiæ vulnera peccatorum deplorat: sed adhuc veteris morbi signum per desideria voluptatis interiùs gestat. Reprobatur & lingua amputatum, qui Dominum non confitetur, neque diuinam legem meditatur. Reijcitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter & scabiosum, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Iam vero impetiginem habens, hæreticorum figurat collectionem, quæ frequentor se in Ecclesiæ corpus immergit, & vt impetigo liuorem facit. Porrò aure amputati sunt, qui verbo Dei nõ obediunt, nõ faciẽdo quæ iussa sunt. Qui vero caudã habet amputatã, ille est, qui bonũ quod incipit, perseueranti fine non perficit. Porrò desectum, vel testiculis amputatum, indicat eos, qui cum corpore viri sint, turpitudinis vsu effœminantur. His ergo criminibus inuoluti, à sacrificio Domini reprobantur, nec efficiuntur consortes passionis Christi, nec cælestis sanctificationis participes.

De cæteris cerimonijs. CAP. XVII.

SEd neque panes alienigenæ offerantur Domino, id est, doctrina hæreticorum, vel studia superstitiosa secularium litterarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & reijcitur huiusmodi sacrificium ab Ecclesia catholica.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN NVMEROS.

PRÆFATIO.

IDEO HIC liber vnus ex quinq. libris Moysi Numeri appellatus est, eo quòd egressæ multitudinis Israeliticæ ex Ægypto in eodem, perfectorumque virorum computatio & numerus teneatur insertus. In quo etiam, profectiones eorum & mansiones à finibus Ægypti vsque ad locum & tempus in quo Moyses defunctus est, numerantur. In quo & dies dedicationis tabernaculi, & oblationum modus, non sine mystici numeri sacramēto & ratione dinumeratus est.

CATALOGVS[a] autem māsionum filiorū Israel, à prima vsque ad vltimam numerantur simul quadraginta & duæ. De quibus Matthæus loquitur: ab Abraham vsq. ad Dauid generationes quattuordecim, & à Dauid vsq. ad trāsmigrationem Babylonis generationes quattuordecim, & à transmigratione Babylonis vsq. ad Christum, generationes quattuordecim: id est, generationes simul quadraginta & duę. Per has currit verus Hebræus, qui de terra festinat trāsire ad cælū, & Ægypto seculi derelicta, terram repromissionis ingreditur: nec mirū si illo numeri sacramento perueniamus ad regnū cælorū, sub quo Dn̄s atq. Saluator à primo Patriarcha peruenit ad Virginem, quasi ad Iordanē, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus Sancti gratijs redundauit.

a Catalogus autem mansionum. *Pleraq. omnia ex Hierony. epist.* 127. *ad* Fabiolam, *&* Ambrosij *lib. de mansionibus.*

I.

PRima[a] mansio est Ramesses vrbs, quæ in extremis finibus Ægypti erat, in qua A populus congregatus exijt in desertum altera die post Pascha in conspectu Ægyptiorum. Ramesse interpretari quidam commotionem vel tonitruum putauerunt: quia cum commoti fuerimus ad Euangelicam tubam, & excitati tonitruo gaudij eximus in mense primo, quando hyems præterijt, quando veris exordium est, quando cuncta renouātur. Eximus quinta decima die mēsis primi incrastinum Paschæ pleno mensis lumine, post esum agni immaculati, calciatos pedes habentes de Euangelio, vel Apo-
B stolo, & accinctos lumbos de pudicitia, & baculos manibus in præparatos.

Ex Hieronymo.

II.

SEcunda māsio[a] est Socoth, in qua coquūt panes azymos, & primùm tendunt tabernacula. Vnde & locus nomen accepit. Socoth quippe interpretatur tabernacula siue tētoria. Cum ergo exierimus de Ægypto: id est, à seculo, primum tabernacula figamus, scientes nobis ad vlteriora pergendum, & ad sanctam terram cælestem iter accelerandum.

a *Ex Hieronymo.*

III.

C TErtia[a] mansio est Ethan, quæ est in extremo solitudinis, in qua primum videtur Dominus præcedens populum in columna ignis. Ethan sonat fortitudo, siue perfectio. Præparemus ergo nobis fortitudinem assumentes perfectum robur, vt inter errorum tenebras & confusionem noctis, scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem habeat protegentem, vt his ducibus ad terram sanctæ promissionis peruenire valeamus.

Ex Hieronymo.

IV.

QVarta [a] māſio eſt Phihahiroth, quod eſt contra Beelſephon, Phihahiroth interpretatur os nobilium. Proinde aſſumpta fortitudine nobilitemur in Domino, contemnentes & Beelſephon, qui interpretatur dominus Aquilonis, eiuſq. ſuperbiam declinemus. Ab hac manſione profecti filij Iſrael, tranſierunt per medium mare in deſerto; videruntque Pharaonem cum ſuo exercitu ſubmerſum præeunte Maria præcinente in tympanis.

[a] Ex Hieronymo.

V.

QVinta [a] manſio eſt Marah, ad quam venerūt filij Iſrael [b] tranſito rubro mari poſt triduum. Marah autem interpretatur amaritudo: poſt prædicationem enim Euangelij, & Tabernacula tranſmigrātium, poſt aſſumptam fortitudinem fidei, & poſt baptiſmum atque victoriam rurſus venitur ad amaritudinem: vt voluptas atq. luxuria vitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum, quaſi per cruciatum, iterum ſuauitas compenſetur.

[a] Ex Hieronymo.
[b] Tranſito mari rubro. Ex Ambroſ. manſ. ſeptima. Al. tranſacto.

VI.

SExta [a] manſio eſt Helim, vbi erant duodecim fontes aquarum, & ſeptuaginta palmæ, in figura duodecim Apoſtolorum, & ſeptuaginta diſcipulorum ſecundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriæ carpimus. Vnde & bene Helim vertitur in arietes fortes: ipſi enim ſunt robuſti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

[a] Ex Hieronymo.

VII.

SEptima [a] manſio eſt iterum ad mare rubrum, quod eſt baptiſmi typus cruore Domini conſecratus. Quæritur hic quomodo poſt tranſitū rubri maris, & fontes amaros & Helim, rurſus ad mare rubrum venerint: niſi forte in itinere pergentibus ſinus quidam maris occurrit, iuxta quem caſtrametati ſunt. Aliud eſt enim trāſire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur poſt Euangelicam diſci-

A plinam & cibos dulciſsimos triumphorum apparere nobis interdū mare, & præterita diſcrimina poni ante oculos.

[a] Quæ de baptiſmo dicuntur. Ex Ambroſ. reliqua ex Hieronym.

VIII.

OCtaua manſio eſt in ſolitudine Sin, qua tenditur vſq. ad montem Sinai. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium: quia poſtea quam venerimus in locum Eccleſiæ, de qua Dominus nobis ſit loquuturus, grande odium meremur inimici. B

IX.

NOna manſio eſt in Depheca; quæ dicitur pulſatio, iuxta quod Dominus ait: Pulſate & aperietur vobis. Senſuſq. eſt manifeſtus: quia poſtquam venerimus ad locū Eccleſiæ, incipimus ſacramenta pulſare.

X.

DEcima [a] manſio eſt in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiſcuit farinæ ſatis tribus, donec fermentaretur totū. In hac ſolitudine murmurat populus propter famem, accepitque veſpere coturnicem, & mane alterius diei Manna. Et nota in decima manſione Māna tribui, id eſt, poſt decalogi perfectionem Angelorum panem manducari. C

[a] Poſt decalog. vſque ad panem manducari. Ex Ambroſ.

XI.

VNdecima manſio eſt in Raphidin, quæ interpretatur diſſolutio fortium, vel remiſsio manuū. In hac ſitienti populo fons de petra Oreb in ſimilitudinem Chriſti aquam erupit. Ibi Ieſus in typo Saluatoris contra Amalech militat, & in ſigno crucis dæmonum aduerſum nos tentamenta ſurgētia deuincūtur. [a] Vbi venit Iethro cognatus ad Moyſem, dans conſiliū ſeptuaginta ſeniorum, & in typum Eccleſiæ ex gētibus congregatæ, Legis imminutio Euangelio ſuggerente completur. Pulchrè autem diſſolutio ac ſanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter diſsipatum Amalech, vel propter ſanatum Iſrael. D

[a] Vbi venit Iethro. Vid. Orig. hom. 11. in cap. 18. Exodi.

XII.

DVodecima [a] manſio eſt in ſolitudine Sinai, ſtatim tibi veniat in mentē Apoſtolicus numerus. Sinai quippe interpretatur [b] rubus, quo ſignificatur Eccleſia, in qua nobis Apoſtoli prædicant. In hac manſione Moyſes aſcendit ad Dominum, ibique deſcendit Dominus in montem Sinai, dans Legem populo ſuo. [c] Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hoſtiarū, vaſorum diuerſitas, indumenta Pontificis, Sacerdotum ac Leuitarum ceremoniæ. Ibi numerus populorum & Leuitarum & per ſingulas tribus populi diſtributio. Oblationes quoque principum in hac māſione deſcriptæ ſunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promouenda caſtra ibidē fieri iubentur.

Ibiq. præcipitur immundis & iis qui primo mēſe Paſchæ intereſſe nō potuerint, vt ſecundo menſe conueniant. Sed quid ſibi velit, quod hi, qui longius habitant, vel immundi in anima fuerant, in ſecundo menſe Paſcha iuſsi ſunt facere? quo nimirum in typo intelligūtur populi gentium, qui cū omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, ſalubri verò cōfeſsione mundati, ad ſecundam natiuitatē quaſi ad ſecundū menſem, trāſire præcipiuntur.

Iubetur quoque in hac manſione Nazaræis, vt vinum, & ſiceram & omne quod de vuis eſt, non bibant, nec comedant, nec vuā quidem paſſam, vel acetum, quod eſt ex vino. Sed in Prouerbiis præcipitur, potētes, qui iracundi ſunt vt vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiſcātur ſapientiæ. Quid ergo Nazaræorum nomine, niſi abſtinentiū continentiumq. vita deſignatur? His in vino luxuria prohibetur, in ſicera omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diuerſo conficitur genere: ſicut voluptas ex diuerſa vitiorum oritur [d] colluuie: illi enim vinum nō bibunt & ſiceram bibunt, qui ad decipiendos homines vmbras quaſdam & imagines ſe ſimulant habere virtutum. Vua paſſa illi veſcuntur, qui propter humanos oculos abſtinentiæ pallore inficiuntur, vt gloriam captent ab hominibus. Acetum autem hi bibunt, qui poſt vitæ ſanctitatem in vetuſtatem præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitiæ delectantur. Præcepit itaque Deus, vt qui ſanctitatis induerint titulum, cunctis his careant vitiis, nullamque huiuſmodi perturbationem ap-

A petant, quæ ſtatum mentis euertat.

In hac manſione proiiciuntur de caſtris leproſi, fluxi & immundi. Leproſi hæretici, fluxi cogitatione, immundi opere, vt tanquam coinquinati & morbidi à caſtris Eccleſiæ ſeparentur, ne contagione morum ſuorum vitam polluant innocentium.

Ibi ab anno viceſimo annumerantur populi, qui ad prœlium eliguntur. Sed cur ab anno viceſimo? niſi quia ab hac ætate contra vnumquemque vitiorum bella naſcuntur: ideoq. ad pugnam, eliguntur, vt habeāt contra libidinem conflictum, ne luxuriis

B ſuperentur.

Ibi etiam ab anno viceſimo & quinto Leuitæ tabernaculo ſeruire mandantur, & à quinquagenario cuſtodes vaſorum fiant. Quid enim per annum quintum ac viceſimum, in quo flos iuuentutis oboritur? niſi ipſa contra vnumquemq. vitiorum bella ſignantur: & quid per quinquagenarium, in quo & iubilæi requies cōtinetur? niſi interna quies edomito bello mentis exprimitur? quid vero per vaſa tabernaculi, niſi fidelium animæ deſignantur? Leuitæ ergo ab anno viceſimo & quinto tabernaculo ſeruiunt, & quinquagenario vaſorum cuſtodes fiūt: vt videlicet qui adhuc impugnantium vi-

C tiorum certamina per conſenſum delectationis tolerant, aliorum curam ſuſcipere nō præſumant. Cum verò tentationum bella ſubegerint, cum apud ſe iam de intima trāquillitate ſecuri ſunt, animarum ſortiantur cuſtodiam. Sed quis hæc prœlia ſibi perfectè ſubigat, cum Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati? Sed aliud eſt bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari: in iſtis exercetur virt⁹, ne quis extolli debeat: in illis omnimodo extinguitur ne ſubſiſtat.

D Præcepit dehinc ibi Lex Leuitis, [e] omnes pilos carnis radere: quia hi, qui obſequiis aſſumuntur diuinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere: ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ ſpeciem, quaſi pilis fruticantibus, deformem reddat.

Poſt hæc iubentur etiam fieri duæ tubę, quarum clangore populi mouerentur ad prœlium. Sic enim ſcriptum eſt de his ad Moyſem: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paullò poſt, cum conciſus clangor increpuerit, mouebuntur caſtra. Per duas

enim tubas exercitus ducitur,quia per duo Teſtamēta,ſiue per duo præcepta charitatis,ad[f] procinctum fidei populus euocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri iubētur,vt prædicatorum verba eloquij nitore refulgeant, & auditorum mentem nulla ſui obſcuritate confundant. Idcirco ductiles,quia neceſſe eſt,vt hi,qui venturam vitam prædicant, tribulationum præſentium tūſionibus creſcant. Bene autem dicitur cum conciſus clāgor increpuerit, mouebuntur caſtra: quia nimirum cum ſubtilior ac minutior prædicationis ſermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur: Iam abhinc promouentur filij Iſrael de monte Sina,& tranſeunt in ſepulcra concupiſcentiæ.

a *Ex Ambroſ. & Hieronymo.*

b Et interpretatur rubus: *At Hier.* interpretatur autem Sinai rubi, non vnus, vt ſupra in ſolitudine Sin,ſed plures,vt ibi principium ſit, hic perfectio: ibi ſolitarius numerus,hic multiplex. *Aliud eſt enim vnam,aliud omnes gratias poſsidere. Sed operæpretiū erit additamētum ex margine referre,qui enim legerat:* interpretatur rufus *digammo deceptus (quod pro u. & b. in his codicib. ſæpe reperitur)is addidit,*rufus,ex ſanguine Chriſti redempta Eccleſia:*vt eſt in lib. Valent.*

c Ibi fabricatur,&c.*Omnia vſque ad finem manſionis ſunt Ambroſij.*

d Oritur paſsione: oritur colluuie,*Ambroſ.*

e Charitas omnes pilos carnis,*vſque ad,*reddit,*verba ſunt Greg. 5.Moral.c.24. ex quo* fruticātib. *legimus, non* fructificantib. *vt erat in m.ſ. o.* excreſcentibus, *Ambroſ.*

f Ad procinctum fidei: ad prœlium fidei,*Ambr.*

XIII.

TErtiadecima[a] māſio eſt in ſepulcris cōcupiſcentiæ, vbi populus faſtidiēs cæleſtē panē,carnes Ægyptias deſiderauit. Multoſq. ſubitum deuorauit incendium. E quibus edocemur, vt qui conuerſationem reliquimus ſeculi, & Ægyptias ollas: id eſt, carnalium deſideriorum feruores contempſimus,non debere murmurare contra cæleſtem panem,nec virulētias Ægyptiorum, [b]qui ſunt magnarum carnium,ſed ſimplicē Mannæ cibum:id eſt puram cæleſtemq. vitam quærere, [c] Alioquin ſi poſt perceptum Angelicum Manna,quæ eſt cæleſtis vita ſiue doctrina,rurſus carnes Ægyptias, (quæ ſunt carnales huius ſeculi voluptates) & cōcupiſcentias priſtinorum morum voluerimus appetere,[d] vorabimus nauſeam,& ſtatim Dñi igne torquebimur,deſideriumque noſtrum vertetur in tumulos,vt ſimus ſepulcra dealbata, quæ foris apparēt hominibus ſpecioſa,intus autē plena ſunt oſsibus mortuorum & omni ſpurcitia.

In hac manſione deſcendit ſpiritus ſuper ſeptuaginta viros electos, & tunc Dominus deſcendit in nube, & retraxit de ſpiritu,qui erat ſuper Moyſen, & impoſuit ſuper Septuaginta viros. Deſcendēte enim in nube carnis Chriſto,diffuſa eſt per fidem Spiritus Sancti gratia ſuper populos ex ſeptuaginta gentium linguis electos,venitq. ſuper omnes donum illud virtutis cæleſtis, quod quondam fuerat in Moyſe atque Prophetis.

a *Ex Hieronymi & Ambr. verbis tota conflata eſt.*

b Qui ſunt magnar. carniū.*Ita lib. o. & Ambr.* quæ ſunt poetarum carmina.*Hier.*

c *Alioquin ſi poſt perceptum Angelicū Manna,&c. Paullo aliter Ambroſ.* Alioquin ſi poſt præcepta, Angelicā eſcam,Mannaq. cæleſtis vitæ,ſiue doctrinæ,rurſus carnes Ægyptias,&c.

d Vorabimus nauſeam: nauſeam mentis. *Val. ſed Hieronymus vocem* mentis *non habet.*

XIIII.

QVartadecima[a] manſio in ſolitudine Aſeroth. In hac Aaron ſacerdos locum incidens offenſionis cum ſorore ſua Maria,fratri vterque obtrectant,quòd alienigenā accepiſſet vxorem: Vnde illico Maria contagio lepræ effloruit. Quo loco euidens fuit figura myſterij,quòd ſacerdotalis illa plebs patrum, Chriſto Saluatori aduerſus Eccleſiam cōgregatam ex gentibus derogaret: ideoq. lepræ ſorde perfunditur: nec redit ad Dei tabernaculum donec ſtatutū plenitudinis gētium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs priſtinam poterit recipere ſanitatem,dum eis ſeptiformis ſpiritualis agnitio ad veniā fuerit ſuffragata.

a *Ex iiſdem.*

XV.

QVintadecima[a] eſt in Rethma,quæ trāſfertur ſonitus,ſiue iuniperus. Fertur autem hoc lignum ignem multo tempore cōſeruare,ita vt ſi prunæ ex eius cinere fuerint adopertæ, vſque ad annum perueniāt. Ex quibus diſcimus poſt ſepulcra concupiſcentię [b]ſiue atria tranſire nos ad lignū multo tempore calens, vt ſimus feruentes ſpiritu,& claro ſonitu,atque in altum exaltata voce Euangeliū Domini prædicemus. Ab hac manſione vſq. ad triceſimam ſecūdam

dam hæ continentur historiæ, quæ quia nō sunt per mansiones singulas distributæ, à nobis quoq. in commune dicentur.

Duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. Botrus refertur in ligno, & Christi passio demonstratur. Murmurat populus Iudæorum,[c] Gigantum impetum reformidans. Pugnat cōtra Amalech & Chananæum, nolente Deo, victus intelligit, quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron, & filij Core consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutiuntur. Inter mortuos & viuentes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folia, & in æternam memoriam [d] virens siccitas conseruatur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, & cinis eius [e] piacularis aspersio est. Quorum quidem figuras breuiter annotātes ex duodecim exploratoribus incipiēmus.[f] Duodecim exploratores missi ad explorandam terram vberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, Scribarum & Pharisæorum prætulerunt indicium. Sicut enim illi per Moysem missi sunt, vt soli fœcunditatem solicita cōsideratione tractarent: ita & isti per Legem & Prophetas iussi sunt, vt per scripturarum inuestigationem Dominicum specularētur aduentum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, & vbertatem fructuū spiritualium, & vitam æternam consequi possent. Sed sicut illi desperatione terruerūt populum, ne de Dei promissione confiderent: ita & isti Scribæ & Pharisæi suaserūt populo Iudæorum, ne crederent in Christum ad Ægyptum seculi huius redire cupientes, repudiantes Manna fidei, quærentes ollas peccatorum nigras, & cepas blasphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptionem arcentes. Ille autē botrus vuæ, quem in ligno pensilem medio, de terra repromissionis duo aduexere vectores, quid significat? botrus iste pendēs è ligno, vtiq. Christus ex ligno crucis promissus gentibus salutaris de terra genitricis Mariæ secundū carnem terrenæ stirpis visceribus effusus. Duo baiuli, qui sub onere botri illius incedebāt, populus est vterque. Cuius prior Iudaicus, cęcus, & auersus, ignarus pendentis gratiæ, & pressus onere suspensi, cui subijcietur iudicanti: de quibus

A dicitur: Obscurentur oculi eorū ne videāt, & dorsum eorum semper incurua. Qui verò posterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens, & Christum ante oculos habens, semper eum portans videt, & quasi seruus dominum, & discipulus magistrum sequitur, sicut Dn̄s in Euāgelio ait: Si quis vult venire post me, tollat crucē suā & sequatur me. Hic est autē botrus, qui effusus in salutem nostram, vinum sanguis sui crucis contritione profudit, atq. expressum passionis suæ calicem Ecclesiæ propinauit. Hic est botrus, quem malogranatū socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet

B Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum, multitudinem populorum: per ruborem, sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: diuisa charismata & dona Spiritus Sācti gratia distributa: quibus omnibus indignos se increduli iudicantes, terram carnis Christi fluentem lacte & melle accipere non meruerūt; quā per fidem serui eius, id est populi Christiani, consecuti sunt. De cuius doctrina

C quotidie dicit Ecclesia: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Ficum autem, quam cum botro de terra repromissionis attulerant, imaginem Legis attulisse, Euangelicis edocemur exemplis: sicut & botrum constat figuram Saluatoris ostēdere, quemadmodum in canticis canticorum Ecclesia de Christo dicit: Frater meus, vt botrus Cypri: quia nec est Christus sine Lege, nec Lex sine Christo esse poterit.

Post hæc quidam homo die Sabbathi colligens ligna necatur à populo. Quid autem insinuat, quod tam atrociter iussu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod

D facile ab infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Ille enim pristinus carnalisq. homo, qui diem Sabbathi violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat eius, qui hodie in Christo signat⁹, inuenitur agere carnale opus: id est contrahere ligna, fœnū, stipulā ad escā ignis æterni conuenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehēsus, pellitur ab omnibus & statim occiditur, dum iudicatur ab spiritualibus. Sic ergo omnia, quæ illis Iudæis per Legem acciderunt, formaliter intelligenda sunt.

g Sequi-

[g] Sequitur iam excidium Core, Dathan, & Abiron, qui sibi contra Moysen & Aarõ sacerdotem sacrificandi licentiam vendicantes, penas pro suis conatibus [h] expẽderunt. Per eos itaque significantur hi, qui hæreses & schismata facere conantur, & multos secum trahendo decipiunt, contemnẽtes sacerdotes Christi: & se à clero eius plebisq. societate segregantes, constituere audẽt Ecclesias, & aliud altare, precemque alteram illicitis vocibus faciunt, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes. Hi, quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatu merguntur: nec tantum hi, qui duces errorum sunt, sed & illi, qui cõsentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignẽ æterni iudicij præparata vltione peribunt.

[i] Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans, thuribulum accipiẽs cucurrit obuiam quassationi, stansq. in medio superstitum ac peremptorum, lethalem plagam obiectu sui, quasi quidã murus, exclusit. Iste sacerdos Dominus Iesus Christus est, princeps principum sacerdotum: sacerdos iste ruinam mortis in mũdo aspiciens, occurrit à summo cælo, venitque obuiam, quasi gigas ad currendam viam. Stetitque inter viuos & mortuos: quia natus est, & mortuus. Sicque thuribulum passionis suæ accipiens, & in odorem suauitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, & inimicam perculit mortem.

Virga autẽ Aarõ, quæ post siccitatẽ floruit, caro insinuatur Christi, quę postquã de Iesse radice succisa est, viuacius mortificata reuiuiscit. Itaq. virga post ariditatẽ virescens, Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgã, ipsum florem intelligimus, vt in virga regnantis potẽtia, & in flore pulchritudo eius mõstretur. Vnde & in cãticis cãticorũ idẽ dicit: Ego sum flos campi & liliũ cõuallium. Alij virgam hãc, quæ sine humore florem protulit, Mariã virginem putãt, quæ sine coitu edidit verbũ Dei: de qua scriptũ est: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet, id est, Christus, qui futuræ typũ præferens passionis, cãdido fidei lumine & passionis sanguine purpurabat flos virginũ, corona martyrum, gratia cõtinentiũ.

Restat interea vitula rufa in holocaustũ cõcremata, cuius cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysen & Aarõ: A Præcipe filijs Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum: tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra immolabit in cõspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine eius, & asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus; tam pellem & carnes eius, quàm sanguinem, & fimum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum, coccumq. bis tinctum, sacerdos mittat in flammam, quæ vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore ingredietur in castra, & B commaculatus erit vsque ad vesperũ. Sed & ille, qui cõbusserit, lauabit vestimẽta sua & corpus, & immũdus erit vsq. ad vesperũ. Colliget autẽ vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorũ Israel in custodiã, & in aquã aspersionis, quia pro peccato vacca combusta est. Cũq. lauerit, qui vaccæ portauerat cineres, vestimẽta sua, immũd[9] erit vsq. ad vesperũ. Et habebũt hoc filij Israel & aduenæ sanctũ iure perpetuo. Et qui tetigerit mortuũ, & propter hoc septẽ diebus fuerit immũdus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & die septimo emũdabitur. Si die tertio C aspersus non fuerit, vel septimo, nõ poterit emũdari. [k] Vitula rufa, caro est Saluatoris nostri, rosea sanguine passionis, ętatis integræ, quia perfecta ętate passionẽ suscepit. Quòd autem non est impositum super illam iugũ, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, neque victa ab vllo peccato. Quòd autem apprehensam eiecerunt filij Israel extra castra adstante Eleazaro sacerdote, populum Iudæorum significat, & consensum sacerdotum in necem Domini, quẽ eiectum extra Ierusalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulã immundi sunt, D sic & qui apprehenderũt Dominum & occiderũt, peccatores habẽtur. Et sicut is, qui colligit cinerem aspersionis, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui passionem Christi prædicauerunt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam eius asperserunt, populosq. Domino collegerunt. Lignum autẽ, & hyssopum, crucẽ putamus & Baptismũ. Per hyssopi enim fasciculum, aspergebãtur agni sanguine, qui mundari solebant, typicẽ figurantes lauacrum Baptismatis, & ablutionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctum figuram sacri sanguinis significare,

re, quo peccatores abluuntur. Bis tinctum [A] autem: quia per eum & corpore & corde mundantur. Hæc enim tria ad purgationẽ peccatorum pertinent. Primò per cedrum, fides ligni crucis: secũdò per hyssopum, Baptismus: tertiò per coccum, sanguinis Dominici sacramentum. Sicut autem die tertia illi purgari iubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcunq. credit Christum Dominum die tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum adueniente Domino, & beatus ac lætus parte cælestis illius [B] regni potietur. Qui autem nõ fuerit aspersus, id est, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de [l] cœtu sanctorum & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius vitulę ideo septies tabernaculum iubet aspergi, quia septem sunt Spiritus Sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait; Iam abluti estis in sanguine Christi & passione eius. Quòd vero vitula cum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille Paschalis pari modo concrematur, ne ossa eius constringantur, hoc ostendit, quòd Dñi Iesu Christi [C] corporis crura in passione non essent confringenda, sicut Euangelista testatur. Moraliter autẽ vaccã rufam, cuius cinis expiatio populi est, non alter immolare & offerre ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, iugumq. delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc post exploratores & bo trum, post excidium superborum, & sacerdotale thuribulum, postq. virgam florentẽ & vitulæ combustæ aspersionem, reuertamur ad mansiones.

a *Ex Hieronymo.*

b Siue atria. *Ita omnino legendum ex* Hieronym. *mansione* 14. *& hoc loco. Illic enim.* hazeroth in atria vertitur: *hic vero,* post sepulcra cõcupiscentia, & vestibula. *Mendosè ergo lib. pleriq.* antra *habẽt. Nempe antrum sepulcro affine visum est.* [D]

c Gigantum impetum, *ita* Hier. *Val. Compl. Palentin. Guad al.* gigantum populum.

d Virens siccitas conseruatur, *ita Num.* 17. *& apud* Hier. consecratur, *lib. o. mendosè.*

e Piacularis aspersio. *Ita Hier.* peculiaris. *lib. o. mẽdosè.*

f Duodecim exploratores, *ex Ambr. & Aug. ser.* 100. *de tempore.*

g Sequitur excidium, *ex Ambros.*

h Expenderunt, *al.* exceperunt.

i Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans. *Hæc alio atq. alio modo in vetustis libris legũtur, ead. tamen sentẽtia, nos codicem Palent. secuti sumus, quem fideliorem reliquis experti sumus.*

k Vitula rufa caro est Saluatoris. *Vid August. q.* 32. *in Num.*

l De cœtu sanctor. *al.* de regno sanct. *al.* de regno cælorũ, *Vulg.* de medio Ecclesiæ LXX. *ἐκ μέσου τῆς συναγωγῆς.*

XVI.

SExtadecima [a] mãsio est in Ramoth, quod Latinè dicitur, mali Punici diuisio, quæ significabat Ecclesiam. Quæ quasi multa grana vno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei vnitate cõcludit.

a *Ex Hieronymo cum reliquis omnibus.*

XVII.

SEptimadecima mansio est in Lebna, quæ Latinè transfertur in laterem. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingemuit, ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in aliud trãsitu, nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

XVIII.

OCtauadecima mansio est in Ressa, quæ in frænos vertitur. Si enim post profectum rursum ad lutulenta opera descendimus, infrȩnandi sumus, & cursus vagi atque præcipites scripturarũ retinaculis dirigẽdi.

XIX.

NOnadecima mãsio est in Caalatha, quę interpretatur Ecclesia, scilicet vt vagi currentium gressus frȩnis ad Ecclesiam retrahantur, vt fores, quas antea reliquerant, rursus festinent intrare.

XX.

VIcesima mansio est in mõte Sepher, quę interpretatur pulchritudo, id est, Christus. Et vide, quid prosint fræna. Si à vitijs nos retrahunt, introducũt ad virtutum choros, & in Christo monte pulcherrimo habitare faciunt: de quo scriptum est: Venite, ascendamus ad montem Domini.

XXI.

VIcesimaprima mãsio est in Harada, quæ vertitur in miraculum. Et vide, quàm pulcher

pulcher est ordo virtutum. Post frænos in Ecclesiam intromittimur, post habitationẽ ad montem Christi ascendimus: in quo positi miramur in eis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

XXII.

VIcesimasecunda mansio est in Maceloth, quæ in cœtus vertitur, id est in Ecclesia. In hac enim consistit multitudo credentium, iuxta quod scriptum est: Ecce quã bonum, & quã iucundũ habitare fratres in vnum.

XXIII.

VIcesimatertia mãsio est in Tahath, quæ interpretatur pauor: quia, dum quisque venit ad Ecclesiam, atq. ascendit in mõtem pulcherrimum Christum, & stupore & miraculo Christi magnitudinem confitetur: adiungat deinde timorem, qui custos est beatitudinis, vt altũ non sapiat: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

XXIIII.

VIcesimaquarta [a] mansio est in Thare: quam nonnulli vertunt in malitiam siue pasturam. *

Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiã animæ refertur, vt sollicitus sit quisq., habeatq. pauorem, ne leo Diabolus in caulas ouium: id est in Ecclesias per diuersa vitiorum foramina introire nitatur.

[a] Mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt in malitiam, siue pasturam. *Verba sunt Hieronymi, sed hãc interpretationem reijcietis. Cum autem allegoriæ verba, quæ sequũtur:* Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, *&c. ex eodẽ sint, manifestũ est deesse interpretationẽ quã ipse pro* D *bat, abactoris scilicet, vel depulsoris. Propterea asterisco locũ notauimus, quem explere sibi quiuis facile ex Hier. possit.*

XXV.

VIcesimaquinta mansio est in Methca, quæ vertitur in dulcedinem. Ascendisti enim in excelsum admiratus es virtutum choros, timuisti ruinã, abegisti insidiatores, dulcis te fructus protinus laboris insequitur, vt meritò dicas: Quã dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

XXVI.

VIcesimasexta mansio est in Hesmona, quæ Latinè festinationem sonat. Scili- A cet, vt, postquã dulces fructus laboris sumpserimus, non simus quiete contẽti & otio: sed rursum ad vlteriora properantes, obliuiscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

XXVII.

VIcesimaseptima mãsio est in Moseroth, quod interpretatur vincula, siue disciplina? scilicet, vt festino gradu pergamus ad magistros, eorumq. teramus limina, & præcepta virtutum, ac mysteria scripturarũ vincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Isaia legitur: [a] Viri su- B blimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia Diaboli vincula, quibus disruptis vicit hostes Samson. De quibus Propheta dicit: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

[a] Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. *Ex* LXX. *voce* serui *addita. Sed miror, cur interpres Latinus editionis* LXX. *pro* χειροπέδαις vinculis, *Hieronymus pro Mosaroth* manicis *reddiderit: vt ille nõ Græcæ sed Hebraicæ vocis rationem habuisse, Hieronymus contra Septuaginta interpretib.* C *præter morem subseruijsse videatur.*

XXVIII.

VIcesimaoctaua mansio est Baneiacam, quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis, seu stridoris. Qui sint isti filij necessitatis, ipse psalmus nos docet: Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum. Quæ est tãta necessitas, quæ nolẽtibus imponatur? cum diuinis Scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia, vincula scies veritatis: contendens D cum aduersarijs ligabis eos, & vinctos duces in captiuitatem, & de hostibus quondam atque captiuis liberos Dei efficies, vt repentè dicas cum Sion: Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiua: & istos quis enutriuit? Ego destituta & sola: & isti vbi erant? Porrò quod interpretatum est filios stridoris: ad illum sensum refertur, quòd timore supplicij, & eius loci vbi est fletus, & stridor dentium, deferentes Diaboli vincula, Christo Domino credẽtium turbæ colla submittant.

XXIX.

VIcesimanona mansio est in mõte Gadgad: quod interpretatur nũtius, siue accinctio, [a] vel certe cõcisio. Non enim aliter possu-

possumus magistri discipulorũ atq. credentium eos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum, interfecerimus. Crudeles simus in occisione eorũ, non parcat manus nostra armũ aut extremum auriculę de ore leonis extrahere. At vero de nũtio & accinctione, hoc breuiter dici potest, quòd filijs necessitatis grandes ad virtutes stimulos suggeremus, cùm eis nũtiauerimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horũ trium quicquid magister fecerit, in monte consistit.

* Vel certè concisio. *Hier.* vel certè (quod nos verius arbitramur) κατακοπή, id est concisio.

XXX.

Tricesima mansio est in Ietebatha, quæ interpretatur bonitas, quæ est Christus.

XXXI.

Tricesimaprima mansio est in Hebrona, quę interpretatur trãsitus, id est mũdus, de quo Apostolus ait: præterit enim figura huius mundi. In hunc venientes sancti Dei cupiũt ad meliora transire. De quibus Psalmista canit: Et nõ dixerunt qui præteribãt: benedictio Domini super vos.

XXXII.

Tricesimasecunda mãsio est in Asiongaber, quæ trãsfertur in ligna viri. Possunt hæc ligna viri saltuum & arborum omniũ genera multitudinem gentium figurare. Vsque huc solitudo Pharan decem & octo continet mansiones, quæ descriptæ in catalogo in superiore itinere non ponuntur.

XXXIII.

Tricesimatertia mãsio est in desertoSin. Hæc est Cades. Cades [a] autẽ sancta interpretatur per antiphrasim, sicut lucus, cũ minime luceat: vel bellũ, quod tamẽ sit horridum. In hac mãsione moritur Maria & sepelitur. Videtur in Maria prophetia mortua, in Moyse & Aarõ Legi & sacerdotio Iudæorum finis impositus: Quòd nec ipsi ad terram repromissionis trãscendere valeãt, nec credentem populum de solitudinibus huius mundi educere, nisi solus Iesus, id est Saluator verus Dei Filius.

In [b] hac mansione propter aquas cõtradictionis Moyses offendit Deũ, & prohibetur trãsire Iordanẽ. Turbat⁹ enim murmure populi dubitãter petrã virga percussit, quasi illud Deus nõ posset facere, vt aqua de petra flueret, quod ante iã fecerat. Quid ergo hic fides Moysi insinuat, quod ad aquã de petra eijciendã titubauerit: hanc prophetiã rectè intelligamus fuisse de Christo. Dum enim Moyses in scripturis sanctis, aliã atq. aliã pro re aliqua significãda personã gerat: nunc tamen populi Iudæorũ sub Lege positi personã gerebat, eumq. in prophetica prænũtiatione figurabat. Nã sicut Moyses petram virga percutiens de Dei virtute dubitauit: ita ille populus, qui sub Lege per Moysen data tenebatur, Christũ ligno crucis affigens, eũ virtutẽ Dei esse non credidit: sed sicut percussa petra manauit aqua sitientibus, sic plaga Dñicæ passionis effecta est vita credentibus. Habemus enim de hac re pręclarissimã & fidelissimã vocẽ Apostolicam, cũ inde loqueretur, dicẽs: Petra autẽ erat Christ⁹. Hãc ergo carnalẽ de Christi diuinitate desperationẽ in ipsius Christi altitudine Deus mori iubet, cũ mortem carnis Moysi in mõte imperat fieri. Sicut enim petra Christus, ita & mõs Christus. Petra humilis fortitudo, mõs eminens magnitudo. Quia sicut Apostolus ait, petra erat Christus: ita ipse Dominus: nõ potest ciuitas abscondi supra montem posita: se scilicet mõtem, fideles autem suos in sui nominis gloria fundatos asserens ciuitatem. Prudentia enim carnis viuit, cum tanquã petra percussa Christi humilitas in cruce contemnitur. Christus enim crucifixus, Iudæis scandalum est: gentibus autem stultitia: & prudentia carnis moritur, cum tanquam montis eminentia Christus excelsus agnoscitur. Ipsis enim vocatis Iudæis & Gręcis, Christus Dei virtus & Dei sapientia est.

a Cades autem sancta, *mendosè lib. o.* Sin autẽ sanctam. *Vid Hier.*
b In hac mansione propter aquas, *vsq. ad*, sapiẽtia est, *omnia sunt Aug. verb.* 16. *cont. Faust. c.* 16. & 17.

XXXIIII.

Tricesimaquarta mansio in monte Hor, in extremis finibus Edon. In quem ascendit Aaron iuxta præceptum Domini, & mortuus est anno quadragesimo egressionis ex Ægypto: Eo scilicet anno, quo nouus populus repromissionis terram intraturus erat. Et quanquam in monte sacerdotiũ Eleazaro filio dereliquerit, Lexque eos qui eam impleuerint, perducat ad summum: tamen ipsa sublimitas non est trans fluenta Iordanis, sed in extremis terrenorũ operum

operum finibus,& plāxit eū populus trigin ta diebus. Aaron plangitur, Iesus non plangitur. In lege descensus ad inferos, in Euangelio ad paradisum transmigratio.

Audit quoq. Chananæus, quòd venisset Israel,& in locum exploratorum, vbi quondam populum offendisse nouerant, ineunt prœlium,& captiuū ducunt Israel. Rursusq. in eodem loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi superant, per quod intelligimus, vt cū nos Dei auxilio destitutos hostes inuaserint, duxerintq. captiuos, non desperemus salutem: sed iterum armemur ad prœlium. Potest fieri, vt vincamus, vbi victi sumus: & in eodem loco triūphemus, in quo B fuimus ante captiui.

XXXV.

TRicesimaquinta mansio est in Selmona.

XXXVI.

TRicesimasexta mansio est in Phunō. Hę duæ mansiones in ordine historiæ non inueniuntur: in his mortuo Aaron murmurant Israelitici populi cōtra Deum & Moysen, Manna fastidiunt, & à serpentibus vulnerantur.

Sed quid illud significat, quòd morsus mor C tiferi serpentum exaltato & respecto æneo serpente sanabantur? nisi quod nunc in typo Saluatoris, qui ferum antiquumque serpentem in patibulo triumphauit, Diaboli venena superātur: ita vt qui verè expresseq. imaginem filij Dei, passionemq. eius cōspexerit, seruetur. Hoc enim significant & verba ipsius Domini dicentis: sicut exaltauit Moyses serpentē in deserto, sic oportet exaltari filium hominis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternā. [a] Quòd verò æneus est serpēs, ipse Christus intimatur, qui ligno suspensus est, æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet. Et D aptè æneus serpens ligno suspensus est, vt Dominus & in serpente mortalis, & in ære significaretur æternus: videlicet vt indicaretur mortuus per humilitatem, & tamen esset, quasi æneus, per diuinitatem. Pulchrè autem prima mansio Selmona interpretatur imagūcula: quia nimirum ibi imago expressa est Saluatoris per serpentē æneū, qui ibi, vt imago, in ligno pepēdit. Pulchrè etiā & secūda Phunon, intepretatur Os, quia postea quam passionem filij Dei cognoscimus

A quod corde credimus, ore pronūtiamus, legentes illud Apostoli: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

[a] Quòd vero æneus, *vsq. ad*, esse solet, *ex Aug. ser. 101. de tempore.*

XXXVII.

TRicesimaseptima mansio est in Oboth, quę vertit in Magos siue Phytones: vnde demōstrat, quia post imaginē Dei, quę in cordis ratione mōstrat, & cōfessionē fidei, quę ore profertur, cōsurgūt serpētes, & artes maleficæ ad bella nos prouocāt. Sed nos custodia circundantes cor nostrū, obturemus aures nostras, ne audiamus voces incantātium, & sirenarum carmina negligamus.

XXXVIII.

TRicesimaoctaua mansio est in Ieabarim in finibus Moab, quæ significat aceruos lapidū transeuntiū, id est, sanctos, per istū seculū ad alias māsiones transire festinantes.

XXXIX.

TRicesimanona māsio est in Dibōgad: in hac geritur bellū cōtra Sehō regē Amorrhæorum, & Og regē Basan. [a] In his regibus licet res gesta cognoscatur: tamē per conditiones virtutesq. nominū spiritualis significatio est subiecta. Sehō nāq. interpretatur tētatio oculorū. Per quē figuratur Diabol⁹, qui transfigurat se velut angelū lucis, & per heresim vel schisma verisimilia mentitur, vt fallat incautos. Hūc Amorrhæi, id est, amaricātes, habēt regē. Nisi enim quedā simulatio veritatis pręcedat, nō sunt hæreses amaricātes, nō schismata exacerbantiū in Ecclesia. Iste ergo rex occiditur in vnoquoq. homine, quādo quisq. dānat simulationē, & diligit veritatē. Og verò Rex interpretatur cōclusio, Basan autē cōfusio, id enim agit Diabolus semper, vt cōcludat viā ad Dñm, opponendo idola sua, ne credatur in Christū. Cōclusio enim præcedit vt rex, sequitur cōfusio vt plebs: quia quos modo concludit, ne credāt in Christū, quādo apparuerit Christ⁹, omnes cōfundentur. Māsio autē ista Dibōgad interpretatur fortiter intellecta tētatio: quia nimirū si superetur simulatio, quæ per schisma vel hæresim exercebat Ecclesiā, & conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

[a] In his regib. *vsque ad*, omnes confunduntur, *verba Aug. in psal. 134.*

XL.

XL.

QVadrageſima manſio eſt de Dibongad in Helmon Deblathaim, quæ vertitur in [a] contemptum palatarum, ſiue opprobriorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntiū in ſeculo contemnendas & opprobria diligenda. Quæ ſi falſò obijciantur, beatitudinem pariunt, ſaluatore pleniſsimè docente, qui ait: eum exprobrauerint vobis homines, beati eritis.

[a] Quæ vertitur in contemptum palatarum. *Rectè noſtri libri, mendoſè apud Hieronymum* plagarum. *Sunt autem palatæ maſſæ de recentib. ficubus. vid. Ambroſ. hoc loco, & Hieron. in nominib. de Numer.*

XLI.

QVadrageſimaprima manſio eſt in montibus Abarim contra faciem Nabo: quæ vertitur in montes trāſeuntium, & eſt contra faciem montis Nabo, vbi moritur & ſepelitur Moyſes, terra promiſsionis ante conſpecta. Nabo interpretatur concluſio, in qua finitur lex, & nō inuenitur eius memoria. Porro gratia Euangelij abſq. vllo fine tenditur, & in omnem terram exiuit ſonus eius & in fines orbis terræ verba ipſius. Simulque conſiderandum quod habitatio tranſeuntium in montibus ſita ſit, & adhuc profectu indigeat. Poſt montes enim plurimos ad campeſtria Moab, & Iordanis fluēta deſcendimus, quæ interpretatur deſcenſio. Nihil enim tam periculoſum eſt, quàm gloriæ cupiditas & iactantia, & animus cōſcientia virtutum tumeſcens.

XLII.

QVadrageſimaſecunda manſio eſt in cāpeſtribus Moab, ſuper Iordanem iuxta Ierico, vbi fixerunt tentoria à domo ſolitudinis vſque ad Abelſitim in plenitie Moab. In quadrageſimaſecunda, quæ extrema manſio eſt, quædam quæ ſunt geſta narremus.

Sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, iuſſu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid eſt, quod iſte Balaam, dū peruenire ad propoſitum tenderet, aſina, cui præſidebat, dum vidiſſet Angelū, loquitur? [a] Quæ eſt enim hæc aſina, niſi bruta gentilitas? Quam quondam Balaam, id eſt ſeductor idolatriæ quaſi brutum animal, &
A nulla ratione renitens, quo voluit, errore
ſubſtrauit. [b] Sed iſta Angelum Dei vidit, quē
homo videre non potuit: & vidit & detulit,
& locuta eſt, vt agnoſceremus poſteriori-
bus tēporibus, ſub aduentu magni Angeli
Dei, gētilem illā plebē mutata duritie, ſtoli-
ditatiſq. natura, ſolutis Deo linguis locutu-
rā: ita vt quæ erat ſubiecta perfidiæ, in vocē
fidei & confeſsionis erumperet: licet & ca-
ro noſtra animalis eſt. [c] Plerunq. enim caro
per moleſtias tacta flagello, ſuæ menti Deū
indicat, quem mens ipſa carni præſidens,
non videbat: ita vt anxietatem ſpiritus pro-
ficere in hoc mundo cupientis, velut iter
B tendentis impediat: donec ei inuiſibilē qui
ſibi obuiat innoteſcat. Vnde & bene per Pe-
trum dicitur: Correptionem habuit ſuæ ve-
ſaniæ ſubiugale mutum, quod in hominis
voce loquens, prophetæ inſipientiam prohi
buit. Inſanus quippe homo à ſubiugali mu-
to corripitur, quando elata mens humilita-
tis bonum quod tenere debeat ab afflicta
carne memoratur. Sed huius correptionis
donum idcirco Balaam non obtinuit: quia
ad maledicendū pergens vocem, non men
C tem mutauit. Conſilium quippe dedit regi
Balac, vt mulieres in meritorio poneret, &
ante ianuas earū, aras, vt venientes filij Iſ-
rael prius ſacrificarent idolis, & ſic ingredē
rentur ad mulieres, vt inde fornicentur filij
Iſrael cū filiabus Madiā. Sed quid eſt, quod
iſte Balaam populum Dei poſſe decipi cer-
ta ratione collegit, dans conſilium vt ex il-
la parte, qua infirmari nouerat filios Iſrael,
pernicioſi eis laquei tenderentur, non dubi-
tans eos oblata copia fœminarum, fornica-
tionis ruina protinus collapſuros: quia con-
cupiſcibiles animę eorum partes ſciebat eſ-
D ſe corruptas. Ita ergo vnumquemq. noſtrū
nequitiæ ſpiritualis verſuta malignitate in
figura Balaam pertentāt, illis percipuè affe-
ctibus animæ inſidioſos laqueos præſtruen-
tes, quibus nos ſenſerint ægrotare: vt verbi
gratia, cum viderint rationabiles animæ no
ſtræ partes eſſe vitiatas, illo nos ordine deci
pere moliantur.

[d] Sed Phines ſacerdos zelatus, vt Domini furorem placaret Zambri & ſcortū Madianitidem pugione transfigit: ſignificans per crucem Chriſti non ſolum idolatriā, ſed etiā omnē carnis affectum, vel concupiſcētiam perimi ſeculi, & tunc placari Deum, dū carnis extinguitur deſiderium. Poſt hæc numeratur rurſum populus, numerātur & Leuitę,

vt interfectis primo carnalibus, nouus Dei A populus censeatur, qui per baptisma Iordanis transeat, & cælestis hæreditatis repromissionem percipiat.

Porrò quod sexcēta millia armatorum de Ægypto numerātur egressa, & ex ipsis non sunt amplius, quā duo, terrā repromissionis ingressi: hæc figura demonstrat, multos per baptismum ad fidem transire: sed ad patriā cælestem paucissimos peruenire, secūdum figuram illam in Euangelio, in qua multi vocati, pauci vero inueniūtur electi. Quòd vero duo tantum ingrediūtur, aut propter eos, qui ex vtroq. populo regni cælestis promissionem adipiscuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & contemplationis ad æternam beatitudinem prædestinantur.

Interpellant dehinc filiæ Salphaad quinque & ex iudicio Dei hæreditatem acci- B piūt inter fratres suos.[e] Nec Legis plebs ab Euangelij possessione excluditur.

Deinde Iesus in monte succedit Moysi, & discit, quæ specialiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Euāgelium, ibiq. lex faciēda præcepta admonet, & gratia complet.

Primùm quidem quid offerri debeat per singulos dies, dehinc quid in Sabbatho propter spem quietis æternæ, quid in Kalendis pro inuocatione vitæ, quid in Pascha quando cōsepelimur cum Christo per baptismū, quasi à mortuis transeuntes ad vitæ natiuitatem, quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus Sancti & indulgentiam remissionis peccatorum; quid in Neomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis decimo die, quid in Scenophegia, quando figūtur tabernacula quintodecimo die supradicti mensis.

Dehinc texitur bellum contra Madianitas, & mors diuini Balaā, in cuius nece error perfidiæ ligno crucis interficitur, fitq. deinde Amalech prædæ diuisio, & oblatio ex ea animarum tabernaculo Dei.

Post hæc filij Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manassæ iumenta plurima habentes citra Iordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes, [f] quia quos mundi implicamenta occupant, habitationem cælestis patriæ nequaquam desiderant.

Dehinc populus admonetur, vt in terra sancta idola destruant, & nullus de prioribus habitatoribus seruetur, ad significādū, vt dum in terram sanctę repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idolatria omnia etiam vitia extinguamus.

[a] Quæ est enim hæc asina, *vsq. ad*, substrauit, *verba sunt Greg. lib. 1. Moral. c. 7. quæ hoc loco (adiecta voce* pœnitentiæ, *mutatoq.* renitens *in* retinēs) *sensum nullum reddebant.*

[b] Sed ista angelū, *vsq. ad*, erumperet. *Ambros. lib. 9. commēt in Luc. c. 19.* Nec despicias asinā quoq. istā, quondā Angelum Dei vidit, quā homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta est. Vt agnosce res posteriorib. temporib. sub aduētu magni Angeli gentiles illis, ante asinos locuturos.

[c] Plerumq. enim cato, *vsq. ad*, non mentē mutauit, *verba sunt Gregorij Pastoral. 3. part. admonit. 13.*

[d] Sed Phinees, *vsq. ad*, populus censeatur, *ex Hieron. quibusdam interiectis.*

[e] Nec Legis plebs: ne fœmineus sexus, *Hieronymus.*

[f] Quia quos mund implicam, *vsq. ad*, desiderās *verba sunt Greg. 27. Moral. c. 7.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN DEVTERON.

PRÆFATIO.

Cur Deuteronomium vndecim dieb. scriptum. CAP. I.

LIBER Deutoronomij repetitio est præcedentium quattuor librorum Legis. Nam dum illi in se proprias cōtineant caussas, iste tamē replicat omnium. Habet autē & ipse propria innumera sacramēta, è quibus pauca pro exercitio lectoris studui memorāda. Deuteronomiū autē secunda Legis latio dicitur, quod significat Euangelium. In cuius principio notandum est, quid indicet quòd vndecim diebus idem Deuteronomium à Moyse scribitur, significat verò Iudaicæ plebis lapsum in Euangelio per transgressionē Decalogi mandatorum.

De quadraginta annis deserti, & vestib. non attritis. CAP. II.

QVid autem significauerunt illi quadraginta anni, quibus laboriose peractis, filij Israel, ad repromissionis terrā trāsierunt? Per hos quadraginta annos totum seculi tēpus significatur, in quo viuit Ecclesia sub laboribus & periculosis tētationibus, sperando, quod non vidit, per patientiam, quousque ad promissam æternæ felicitatis perueniat patriā. Ideo & Dn̄s quadraginta diebus ieiunauit, & quadraginta noctibus, & tentatus est in eremo. Corpus enim eius, quod est Ecclesia, necesse est tētationes laboresq. patiatur in hoc seculo, quoad vsque veniat illud tēpus, vbi post tentationes accipiat consolationes. [a] Porrò quod vestis Israel per tot annos in eremo nulla vetustate corrupta est, & morticina pellis calceamentorum tamdiu sine labe durauit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, vbi ea, quæ corruptibilia sunt, sine corruptione vlla permanebunt.

[a] Porrò quod vestis, *vsq. ad*, durauit. Porrò quod vestimenta, aut calceamenta filior. Israel per tot annos in eremo indetrita, & absoluta manserunt, nullaq. vetustate consumpta sunt: *Val. & Compl. Reliqui & Beda, vt edidimus.*

De non plantando ligno iuxta altare. CAP. III.

NOn plantabis omne lignum iuxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus cōplantetur in tēplo. Nemus frōdētes arbores & infructosę sunt, solùm ad delectationem visus plātatę. Tales sunt & gentiles, qui rationem suam verborum decore componunt, vt non conuertant à vitijs, sed delectent, atq. istiusmodi seductione persuadeant. Nos autē secundum pręceptum iuxta altare Dei nemus nō plantamus, si circa Dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audiētiæ seculari illecebrosum cōponimus: sed sola puritate veritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapientiæ plantare vitabat Apostolus, cū dicebat: loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus & virtute.

De auferēdo pręputio ligni pomiferi. CAP. IIII.

QVando [a] ingressi fueritis in terram, & plātaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorumq. germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera virtuti-

 bus

bus fœcũda. Præputia lignorum auferimus cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti primordia operum nostrorum nõ approbamus. Poma autẽ quæ germinant, immunda existimamus, nostrisq. cibis nõ aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est, vt hoc animum non pascat operantis, nedũ accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiuè comedatur.

a Quando ingressfueritis, *vsq. ad*, comedatur, *omnia sunt Gregorij verba 8. Moral. cap. 29.*

De nõ operãdo in bouis primogenito.
Cap. V.

NOn [a] operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouiũ. In primogenito quippe bouis operari, est bonæ conuersationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ouiũ quoq. primogenita tondere, est ab occultationis suæ tegmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atq. à primogenitis ouium detondendis cõpescimur: quia etsi quid robustũ incipimus exercere, hoc in aperto citiùs non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid atq. innocuum inchoat, dignum est, vt secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis, quasi subducto vellere, ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia boum primogenita ouiumq. proficiant, vt [b] si quid fortè innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tantò libentius accipitur, quantò & ab hominibus occultatũ nullo laudis appetitu maculatur. Sæpe autẽ nouæ conuersationis primordia adhuc carnali vitæ sunt commixta. Et idcirco innotescere citiùs non debent, ne cum laudantur bona, quæ placent, deceptus laude sua animus deprehẽdere in eis nequeat mala, quæ latẽt.

a Non operaberis, *vsque ad*, latent. *totum item caput ex eod. Greg. capite.*
b Vt si quid forte, *ex Beda*, vt quidquid forte, *Gregor. & m. s.*

De non arando in boue, & asino.
Cap. VI.

NOn [a] arabis in boue simul & asino. In bouis nomine populus ex circuncisio- A ne positus sub iugo Legis accipitur: in asino autem, populus gentium pertinens ad Euãgelium: in boue quippe & asino simul arat, qui sic recipit Euangelium, vt Iudaicarum superstitionum, quæ in vmbra & imagine præcesserant, cærimonias non relinquat. Item nonnunquam in boue bene operantium vita, in asino stultorum vecordia figuratur. Quid est ergo non arabis in boue simul & asino? ac si diceret: Fatuum sapienti in prædicatione non socies, ne per eum, qui rem implere non valet, & illi, qui præualet, obsistas. Bouem [b] quippe & asinum, si necesset sit, vnusquisque sine detrimẽto operis iungit. B Sapientem vero & stultum (non, vt vnus præcipiat & alter obtemperet, sed vt pariter æquali potestate annuntient verbum Dei) non sine scandalo quisque comites facit.

a Non arabis, *vsq. ad*, obsistas, *ex eod. lib. 1. Moral. c. 7.*
b Bouem quippe & asin *vsque ad*, comites facit, *verba sunt Aug. 6. contr. Faust. c. 9.*

De nõ alligando ore bouis triturãtis.
Cap. VII.

NOn alligabis os boui trituranti. Dictum est, quòd in bouis nomine, vita vniuscu- C iusque operãtis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens & dolens, quòd nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid est in ratione dati & accepti? nisi quod alio in loco apertè exposuit, dicens: si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, vt carnalia vestra metamus? hoc significat, non alligabis os boui trituranti. Vnde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus est operarius mercede sua. Vult ergo scriptura doctoribus pręstare carnalia, à quibus spiritualia cõ- D sequũtur, quia prædicatores occupati in doctrina, necessaria sibi prouidere nõ possunt.

De non coquendo hœdo in lacte matris.
Cap. VIII.

NOn coques hœdum in lacte matris suæ. Hœdus hic sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccãs grauiter nõ est coquendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus mediocribus tenerrimisque Ecclesiæ disciplinis, sed austerioribus præceptis eius sunt excoquenda peccata, cuius magna sunt crimina: vt qui per lasciuiæ blan

blandimentum se perdidit; fortiori disciplina se redimat. A

De nõ induẽda veste ex lana & lino. CAP. IX.

NOn [a] indues vestem ex lana linoq. contextam. Per lanam quippe simplicitas, per linum vero subtilitas designatur. Et nimirum vestis, quæ ex lino lanaq. conficitur, linum interius celat, in superficie lanã demonstrat. Vestem ergo ex lana linoq. contextam induit, qui sub locutione innocentiæ intus subtilitatem celat malitiæ. Hoc B secundum moralem sensum. Cæterùm secundum allegoriã, [b] lineis vestibus misceri lanã, vel purpurã, & linostima veste indui, est inordinatè viuere, & diuersi generis professiones velle miscere, vt vel sanctimonialis habeat ornaměta nuptarum, aut ea, quæ se non continens nupsit, speciem virginis gerat: omnimodo hoc peccatum est, & si quid inconuenienter ex diuerso genere vel religione in vita cuiusque contexitur. Verùm illud tũc figurabatur in vestibus, quod nunc declaratur in moribus.

[a] Non indues vestem, *vsq; ad* malitiæ. *Greg. verba 8. Moral. c. 31.*

[b] Lineis vestibus, *vsq; ad* moribus. *Augustini verba 6. cont. Faust. c. 9. è quo sunt nonnulla restituta.* C

De non accipienda loco pignoris superiore, et inferiore mola. CAP. X.

NOn [a] accipies loco pignoris superiorẽ, aut inferiorẽ molam: accipere namq. aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illæ, quæ rapiendi sunt auidæ, accipitres vocantur. Vnde & Apostolus Paulus dicit: sustinetis enim, si quis deuorat, si quis accipit. D Ac si diceret, si quis rapit. Pignus vero debitoris, est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore iam confessio peccati tenetur. Superior autem & inferior mola est, spes & timor. Spes quippè ad alta subuehit, timor autem cor inferiùs premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessario iungũtur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris pectore itaque incessanter debet spes & formido coniungi, quia pœnitentia incassum misericordiam sperat, si non etiam iustitiam pertimescat. Incassum iustitiam metuit, si non etiam in misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibet, quia qui prædicat peccatori tanta dispensatione componere prædicationẽ debet, vt nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo eum timore derelinquat. Tollit enim superiorẽ, si flenti peccatori dicat, non habebis veniam de cõmissis. Tollit inferiorem, si peccantem deceptione palpet. Ac si dicat: Age mala in quantum vis absque metu: nam Deus pius est, & ad indulgendum paratus. Sed vtiliter tunc mola vtraque habetur, si & spes sit cum emendante formidine, & emendans formido fuerit cum spe.

[a] Non accipies, *&c. Totum caput è Greg. 33. Moral. c. 11. nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia.*

De non abominando Ægypto. CAP. XI.

NOn [a] abominaberis Ægyptium, cò quod fuisti in cola in terra eius, quamuis enim mundo renuntiantes Ægyptiam terram, id est, pristinam seculi conuersationem, vel concupiscentiam declinemus, tamen, dum præsentis seculi necessitatibus subdimur, quasi Ægyptiam nationem nequaquam extinguimus, licet ab ipsa quadam discretione separemur, non de superfluis cogitantes, sed secundum Apostolum victu quotidiano, indumentoque contenti. Hoc enim figuraliter mandabatur in lege: non abominaberis Ægyptium.

[a] Non abominaberis. *è Cass. collat. 5. c. 19.*

De non habendis diuersis ponderib. CAP. XII.

NOn [a] habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum, & modius æqualis erit tibi & verus, vt multo viuas tempore super terram. Hoc & idem legislator etiam in Leuitico interdicit, Salomone quoq. parem super hoc sententiam proferente. [b] Pondus magnum & pusillum, & mensuræ duplices, immunda sunt vtraque ante Dominum, & qui facit ea, in adinuentionibus suis compedietur. Proinde non solum illo corporali, sed

sed etiam spirituali modo studendum est nobis, vt nec diuersa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiæ nostræ mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsi ea, quæ districtionis regulam molliunt, remissiore indulgentia præsumẽtes, eos, quibus verbum Dei prædicamus, districtioribus præceptis, & grauioribus, quàm ipsi perferre possumus, obruamus põderibus. Quod cum facimus, quid nisi diuerso põdere atq. mensura præceptorum Domini mercedem frugemque, vel appendimus, vel metimur? si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispensemus, rectè increpamur à Domino, eò quòd stateras diuersas aut mensuras duplices habeamus, secũdum illam sententiam Salomonis, qua dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonum in conspectu eius.

[a] Non habebis in sacculo, *vsq. ad* in cõspectu eius è *Cass. collat. 21. c. 22.*

[b] Pondus magnum, *vsque ad* compedietur. *Ad notanda dispunctio diuersa ab ea, quam secuti sunt correctores edit.* LXX.

De testibus. CAP. XIII.

NOn [a] stabit aduersus alterum vnus testis, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Licet historialiter hæc sit diuina seruanda sententia, tamen & cum contra quoslibet impios, vel hæreticos agimus, necesse nobis est scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippè nostri & attestatio sine his testibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad probationem, & firmitatem verbi intellectus mei, vt adhibeã duos testes, nouum scilicet & vetus Testamentum: adhibeam etiam tres, Euangelium, Prophetã, & Apostolum, sicque stabit omne verbum.

a Non stabit aduersus alterum vnus test. *Vid. Aug. 16. contra* Faust. *c. 13.*

De vxore fratris accipienda. CAP. XIIII.

ILlud [a] vero, quòd vxorem fratris ad hoc frater iussus est ducere, vt non sibi, sed illi sobolem suscitaret, eiusq. vocaret nomine quod inde eidem nasceretur: quid aliud in figura præmonstrat? nisi quia vnusquisque Euangelij prædicator ita debet in Ecclesia laborare, vt defuncto fratri, hoc est, Christo suscitet semen, qui pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat? Denique hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritualiter in completa veritate, quos in Christo Iesu se per Euangelium commemorat genuisse, succensens eis, & increpans corrigit volentes esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? tanquam diceret defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Ecclesia, ministerium Euangelizandi renuerit; ab Ecclesia meritò digneque contemnitur. Hoc est enim, quod in eius faciẽ iubetur expuere, non sanè sine signo huius opprobrij, vt calciamẽto pedis vnius exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciati pedes in præparationẽ Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta: Quàm speciosi pedes eorum, qui anuntiant pacem? qui anuntiant bona? Qui autem sic Euangelicam fidẽ tenet, vt & sibi prosit, & Ecclesiæ prodesse non renuat, benè intelligitur vtroq. pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credidit, satis esse consultum, curam vero lucrandorum aliorum refugit, quasi vnius pedis calciamentum cum de decore amittit.

[a] Illud vero quod vxorẽ, *vsq. ad* decorè amittit: *Verba sunt Augustini 32. cont. Faust. c. 20.*

De formidoloso, et pauido. CAP. XV.

HOmo [a] formidolosus & corde pauido non egredietur ad bellum. Vadat & reuertatur ad domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus verbis edocet non posse eos professionem contemplationis, vel spiritualis militiæ arripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimescunt. Ne rursus infirmitate mentis reuertantur, suoque exemplo alios à perfectione Euangelica reuocent, & infideli terrore infirment: iubentur itaque tales vt discedentes à pugna, reuertãtur in domum suam: quia non possunt duplici corde bella Domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Tales quippè oportet, vt ne initium quidem renun-

nuntiationis arripiant.[b] Quibus melius est, vt in actiua vita consistant, quam trepidi contemplationem exequentes, maiori discrimine semetipsos inuoluant. Melius est enim non vouere, quàm vouere, & nõ reddere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui vxorem duxerit, qui plantauerit vineam, velut propaginem filiorum: nõ enim potest seruire diuinæ militiæ seruus vxoris, secundum illud Apostoli: qui cum vxore est, sollicitus est, quo modo placeat vxori, & diuisus est. Nec potest inesse quis studio contemplationis, qui ad huc in delectatione defigitur carnis. Nemo inquit Apostolus militans Deo, implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cui se probauit.

a Homo formi dolis. è *Cass. lib. 7. c. 15.*

De septem gentium interemptione. Cap. XVI.

CVm [a] introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, [b] quam possessurus ingrederis, & deleuerit gentes multas coram te, Hethęum, Gergezęum, & Amorrhæum, & Chananæum, & Pherezæum, & Heuæũ, & Iebusæum, septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te, tradideritque eos Dominus tibi, percuties eos vsque ad internecionem. Septem istæ gentes, septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei vnusquisque spiritualis miles exsuperans, ex terminare penitus admonetur. Quòd vero maioris numeri esse dicuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia, quàm virtutes. Sed ideò in catalogo quidẽ dinumerantur septem nationes: in expugnatione vero earum sine numeri adscriptione ponuntur: ita enim dicitur: Et deleuerit gentes multas coram te. Numerosior est enim, quàm Israel, carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vitiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comessationes, ebrietates. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, [c] ludicra, atque stultiloquia. De philargyria, mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, violentiæ, inhumanitas atque rapacitas. De [d] ira, homicidia, clamor, & indignatio. De tristitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, desperatio. De accidia, ociositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, peruagatio, instabilitas mentis & corporis, verbositas &

A curiositas. De cenodoxia, cõtentiones, hæreses, iactantia ac præsumptio nouitatum. De superbia, contemptus, inuidia, inobedietia, blasphemia, murmuratio, detractio, [e] aliaq. complura similia; quæ cum sint multo maioris numeri, quàm virtutes, deuictis tamen illis [f] septem principalibus vitijs, ex quorum natura ista procedũt, omnes protinus conquiescunt, ac perpetua pariter cũ his internecione delentur. [g] Quod autem hæ pestes robustiores sint, manifesta naturę ipsius impugnatione sentim⁹. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carnalium passionum, quàm studia virtutum; quę
B non nisi summa contritione cordis & corporis adquiruntur. [h] Quòd verò istarũ perniciosarum gẽtium regiones salubriter possidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim vnumquodq. vitium in corde nostro propriam stationem: sed si cum spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimicantibus fuerint vitia superata, locum, quem sibi in corde nostrò concupiscentiæ vel fornicationis [i] spiritus retinebat, deinceps castitas obtinebit. Quem furor ceperat, patientia vindicabit. Quem tristitia mortem operans occupauerat, salutaris & plena gaudio lætitia posside bit. Quem accidia vastabat,
C incipiet excolere fortitudo. Quem superbia cõculcabat, humilitas honestabit, & ita singulis vitijs expulsis eorũ loca, id est, [k] affectus contrarios possidebunt filij Israel, id est, animæ videntes Deum.

a Cum introduxerit te Dominus, &c. *Ex Cassian. collat. 5. c. 16. & sequentib. carptim collectum caput hoc.*
b Quam possessurus ingrederis. *Ita Cass Vulg. &* LXX. *εἰσπορεύῃ*. Ingre dieris, *m. s. o.*
c Ludicra. *Ita Cass. al.* ludibria.
d Homicidia homicidium *Cass.*
e Aliaq. complura. *Cass paullò superius.*
f Septem principalib. vitijs, octo *Cass. sed cur Isid. immutauerit, satis apparet.*
g Quòd autem hæ pestes robust. *Cass. paullò post.*
D h Quòd vero istar. perniciosar. gentium. *Cass. cap. 23.*
i Spiritus retinebat, retentabat *Cass.*
k Humilitas honestabit, *ex Cass.* Incipiet excolere humilitas, *m. s. o. mendose.* Dixerat enim antè incipiet excolere fortitudo.
l Id est, affectus, *ex Cass.* effectus *m. s.*

Cur Abrahæ loquẽs decẽ gẽtes; nõ septẽ dinumerauit Deus. Cap. XVII.

ILlud [a] vero, quòd cũ ad Abrahã de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legi-

legitur dinumerasse, sed decem, quarũ terra semini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idolatrię gentium blasphemia Iudæorũ errore hæreticorũ, euidentissimè adimpletur. Quibus ante notitiã Dei, & gratiã baptismi vel impia,[b] gentiũ, vel blasphema Iudæorũ multitudo subiecta est, donec in intellectuali Ægypto cõmoratur. Si autẽ abrenuntians quis & egressus ex inde per gratiam Dei ad eremum peruenerit spiritualem, de impugnatione trium gentium liberatus, cõtra septem tantùm, quæ per Moysen dinumerantur, bella suscipiet.

a Illud vero quod cum ad Abraham. *Ex ead. coll. cap. 22.*
b Vel impia gentium. Gentilium *Cassian.*

De muliere decora capta in bello. C A P. XVIII.

SI, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierẽ decora specie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis eius & vngulas eius, & indues eam vestimentis lugubribus, & sedebit in domo lugens patrem suum, & matrem suam, & domum paternam, & post triginta dies erit tibi vxor. Dicãt ergo Iudæi quomodo apud eos ista seruentur, quid caussæ, quid rationis est decaluare mulierẽ, & vngulas eius abscindi? verbi caussa, ponamus, quòd ita inuenerit eam is, qui dicitur inuenisse, vt neque capillos, neque vngulas habeat, quid habuit, quod secundum legem demere videretur? Nos vero quibus militia spiritualis est, & arma non carnalia sed potentia Deo; si decoram mulierem, id est, animam, quæ à Deo pulchra creata est, in gentili conuersatione inuenerimus & sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idolatriæ cultu, induitur lugubribus pœnitentiæ indumentis, & deploret matrem & matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, eiusque illecebras. Deinde verbi Dei nouacula, & doctrina omne peccatũ infidelitatis eius, quod mortuum est & inane, abradatur: hoc enim sunt capilli capitis, & vngulæ mulieris. Atq; ita demùm salutaris lauacri vnda purificata, cõiũgitur sanctis Dei, scilicet, cũ iã nihil in capite mortuũ, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatẽ mortua dicũtur, habuerit, vt neq. sensibus neq. actibus immundũ aliquid aut mortuum gerat. Quod verò post triginta dies iubet eam duci vxorem, fœminæ quippe sanguinis purgationem post mensem habere solent. Post purgationem ergo peccatorum, anima iam effecta munda & purgata ab immunditia sua sociatur viro Israelitæ, corpori scilicet Christi. Ternario namque ac denario numero fides opusque significatur. Per fidem ergo Trinitatis atq. opus legis rectè sociatur quæcumque anima viro Israelitæ, corpori scilicet, Christi, adhærens illi sine macula, sinceritate fidei, & actuum puritate. Alij putauerunt hanc mulierem captiuam decoram specie, rationabilẽ aliquam disciplinam significare, quæ sapienter dicta inuenitur apud Gentiles. Hanc ergo à nobis repertam, oportet primùm de ea auferre & resecare omnem superstitionis eius immũditiam, & sic eam in studio veritatis assumere. Nihil enim mundum habent disciplinæ Gentilium, quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua, vel superstitio non sit admixta.

De securi manum fugienti. C A P. XIX.

ILlud[a] autem quid significet, quod Dominus per Moysen præcepit, dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in syluam ad ligna cædenda, & lignum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum eius percusserit, & occiderit, hic ad vnam supradictarum vrbium fugiet, & viuet, ne forte proxmi⁹ eius, cuius effusus est sanguis doloris stimulo persequatur, & apprehendat eum, & percutiat animam eius) Ad syluam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum conuertimur, & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intẽtione resecamus. Sed securis manu fugit, cum sese increpatio plusquam nec esse est in asperitatem pertrahit: ferrumque de manubrio prosilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit & occidit, qui auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correpti namq. mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata correptio,[b] plusquã debuit addicit. Sed is, qui incautè ligna percutit & proximum extinguit, ad tres necesse est vrbes fugiat, vt vna earum defensus viuat: quia si ad pœnitentiæ lamẽta conuersus

A uersus in vnitate sacramenti sub spe, fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur. Quem extincti proximus cum inuenerit, nõ occidit: quia cum districtus iudex venerit, qui se nobis per naturæ consortiũ iunxit, ab eo proculdubio [c] culpæ reatum non expetit, quem sub eius tuitionis venia, spes, fides & charitas abscondit.

[a] Illud autem quid signif. *Totum caput è Greg. 10. Moral. c. 5.*

[b] Plusquam debuit addicit. *Ita habent, & Gregoriani omnes libri, & Isidoriani, tum hic, tum lib. 2. sentent. c. 4.* Omnis quippe iustus spe, & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehẽnæ addicit, *& cap. 44.* Non B est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inediæ, malum agat postea, nec benefacere incipiat: & quæ addicitur, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. *Et lib. 3. c. 5.* Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate deflectimus. Vbi verò violenter addicimur, etsi facinus, aut flagitium non est; miseria tamen & pro flagitio, & facinore est. *Est autem addicere (auctore Festo) damnare; aut (quod ad Isidorum & Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua dicimus appremiar.*

[c] Culpæ reatum nõ expetit. Vindictam de culpæ reatu non expetit, *Gregorius.*

De pollutione somni nocturni. *Cap. XX.*

SI [a] fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, & non reuertetur priùs quàm ad vesperam lauetur aqua. Et post solis occasum regredietur in castra.) Nocturnũ quippe somnium, est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tñ corporis opere nõ explectur. Sed somnio nocturno pollutus egredi extra castra præcipitur: quia videlicet dignum est, vt qui immũda cogitatione polluitur, indignum se cunctorum fideliũ societatibus arbitretur. Culpæ suæ meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se [b] æstimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem se se ex continentium cõparatione despicere. Qui ad vesperam aqua lauatur, cùm defectum suum conspiciens, ad pœnitentiæ lamenta conuertitur, vt fletibus diluat omne, quod animum occulta inquinatione accusat. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia deferuescente tẽtationis ardore, necesse est, vt iterum fiduciam [c] erga societatem bonorum sumat. [d] Post aquæ quippe lauationem occumbente sole ad castra reuertitur, qui post lamenta pœnitentiæ frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, vt iam se à cæteris longè esse non æstimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

[a] Si fuerit inter vos hom. *vsq; ad* ardoris gaudet. *Omnia sunt Gregorij verba lib. 9. Moral. c. 31.*

[b] Ex bonor. se æstimatione. *Ita Greg. al.* existimatione.

[c] Erga societatem bonorum. *Ita Greg. al.* Erga societatis bonum.

[d] Post aquæ quippe lauationem. *Ita Greg. al.* post aquam quippe.

De paxillo egredientis ad requisita. *Cap. XXI.*

IVbetur [a] præterea Israelitico populo per Moysem, vt cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in baltheo, & fossa humo abscondat, quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauata mens nostra, quædam cogitationum superflua, quasi ventris grauamina, erumpit. Sed portare sub baltheo paxillum debemus, vt videlicet ad reprehẽdos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum C compũctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terram pœnitentiæ dolore cõfodiat, & hoc, quod à nobis fœtidũ erumpit, abscondat.

[a] Iubentur præterea, &c. *Ex Greg. l. 30. Moral. c. 13*

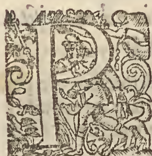
De quadraginta flagellis. *Cap. XXII.*

QVòd autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquẽtes argui iussit, iam prædictum est, quòd per quadragenarium numerũ figura significetur huius D tẽporis, in quo Ecclesia per quattuor mũdi partes diffusa, sub decalogo Legis viuit. Quadragenario ergo numero delinquentes cædimur, si in hoc tempore pœnitentiæ verbedimur, si flagellemur. Debet ergo quisq. peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Deo. Nulla enim in æternum animaduersio affligere poterit, quos hic pœnitẽtiæ disciplina percusserit. Si enim hic pro peccatis cædimur, illic sine peccato inueniemur.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN IOSVE.

De morte Moysi, & principatu Iesu Naue. CAP. I.

POST mortem Moysi, loquitur Dominus ad Iosue, dicens: Moyses seruus meus mortuus est, surge & transi Iordanem tu & omnis populus in terram, quã ego dabo filijs Israel. [a] Defunctus est ergo Moyses, defuncta est Lex, Legalia præcepta iam cessant, & obtinet Iesus, id est, Saluator Christus filius Dei principatum: introducit populũ in terram, de qua dicit Dominus: Beati mites, quoniam ipsi posidebunt terram.

a Defunctus, *usq. ad* defuncta est Lex. *Orig. homil.* 1.

De duobus exploratoribus, et Raab meretrice. CAP. II.

ISte Iesus filius Nun mittit duos exploratores ad Hierico vrbem, qui suscipiuntur à meretrice Raab. Iesus iste dux populi, in semetipso Dñm Iesum Christũ, & vocabulo ostendit & facto. Hierico autem ciuitas, mundus iste est, ad quem Dominus Iesus Christus ad perscrutandos mores hominũ duo testamenta direxit. Nam in eum, vt credentium fidem aut rebellium peruicaciam pleniùs comprobaret, ante aduẽtum iudicij sui, quasi exploratores duos, Legem & Euangelium destinauit. [a] Raab vero typum tenet Ecclesiæ, quæ de extraneis atq. alienis gentibus congregata est, quæ antea viuens in desiderijs carnis fornicabatur in idolis. De talibus ait Dominus, quòd præcedent vos in regno cælorum. Hæc igitur testamenta Domini sola suscepit, & eadem fideliter conseruat, inimicis omnino non tradidit, ipsa potius periclitari optans, dum- A modò illæsa ac salua seruaret. Hæc casurum mundũ, sicut illã ciuitatẽ, firmiter credidit. Hæc pro se ac suorum omnium salute, pactum cum testamentis Domini fecit. Hæc in domo sua coccũ, id est, sanguinis signum posuit. Extra hanc siquis inuentus fuerit: ruinam seculi, atq. incendium mundi nulla ratione vitabit.

a Transit deinde populus Iordan. *Orig. hom.* 4.

De transitu Arcæ, et diuisione Iordanis. CAP. III.

B TRansit [a] deinde populus cum arca Testamenti trans Iordanem. Sed quid sibi vult quod Iordanẽ eadem arca transeunte per sacerdotes & Leuitas deducitur turba, sicq; stãte aqua fluminis in cumulũ, Dei populus iter incedit innoxiũ? Hæc omnia implentur in Ecclesiæ populis mystica operatione. Dum enim quis ad baptismi venerit fontẽ, & consistente sacerdotali & Leuitico ordine initiatus fuerit mysticis sacramẽtis, tunc sacerdotũ ministerijs per baptismum, quasi per Iordanis fluẽta ingreditur, & terrã cælestis repromissionis adipiscitur. Quòd verò pars aquarũ fluminis retro resiliuit perseuerans in dulcedine, pars vero in amarum C maris gurgitẽ defluxit, hæc figura baptizatorũ varietatẽ designat, quia omnes, qui baptizantur, partim quidẽ ex ipsis acceptam gratiæ cælestis dulcedinẽ custodiũt, partim vero in peccatorũ amaritudinẽ cõuertũtur. Quòd vero sacerdotalis ordo & Leuiticus iter ostendit populo Dei, magisteriũ sacerdotale monstratur. Ipsi enim & docent populum exire de Ægypto: id est, de erroribus mundi, & transire per eremũ vastam, id est, per seculi tentationes. Quòd vero sacerdotalis, & Leuiticus ordo assistit arcæ Testamenti, in qua Lex portatur; sine dubio, vt ipsi illuminent populum.

Tran-sit deinde populus Iordan. *Orig. hom. 4.*

De duabus semis tribubus præcedentibus. CAP. IIII.

DVæ [a] semis tribus, quæ trans Iordanẽ à Moyse acceperant terrã, relictis mulieribus & infantibus, cũ fratribus trãseuntes præbebant illis pugnãdi auxiliũ, vsq. quo & ipsi consequerentur hæreditatẽ. Isti, qui per Moysen accipiunt hæreditatẽ trans Iordanẽ, & cum fratribus suis armati & præcincti incedunt, illi hoc loco intelligũtur, qui primùm per Moysen, [b] hæreditate Legis potiti sunt, vnde & primogeniti omnes esse memorãtur. Ruben quippè primogenitus Iacob est ex Lia, Gad primogenitus eiusdẽ de Zelpha, Manasses primogenitus est Ioseph, de Ægyptia filia sacerdotis Phutiphàris. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priori populo designãtur, qui per Legẽ placuerunt Deo, quiq. nõ requiescunt, sed expediti ad auxiliũ fratrũ suorum consurgũt. Laborantibus enim nobis in agone huius vitæ, atq. habentibus certamen aduersus contrarias potestates, veniunt in auxiliũ nobis illi, qui ante aduentũ Christi per Legẽ iustificati sunt. Videmus enim Isaiã, Ieremiã, accinctos expeditosq. ad auxiliũ nostrũ, de voluminũ suorum iaculis cordis nostri acerrimos hostes vulnerantes. Accingitur & Daniel ad auxilium nostrum, cùm nos de regno Christi, & de Antichristi futura fraude instruit, atque præmonet. Adest & Ezechiel, sacramẽta nobis cælestia, in quadriformibus rotarum circulis signans. Ducit & Osee bissenas agminis turmas, & præcedũt nos succinctis lumbis in veritate, quam prædicant ad auxilium nostrũ. Isti ergo viri fortes pugnant nobiscum, quousq cælestis repromissionis patriam consequamur.

a Duæ semis tribus. *Orig. verba pleraq. hom. 3.*
b Hæreditate Legis potiti sunt. *Non gratia Euangelicæ Vid. Orig.*

De duodecim lapidibus. CAP. V.

TRanseuntes itaque filij Israel Iordanem, sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerũt: in loco secundæ circuncisionis ad significandũ nobis, vt dum de lauacro consurgimus, Apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscũ gestare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutũ contueamur.

De circuncisione secunda CAP. VI.

POst [a] Iordanis autem transitũ venit Iesus in Galgala, ibiq. iubetur facere sibi cultros lapideos, & circuncidere secũdò filios Israel. Percõtemur de Iudæis, quomodo potest secundò quis circuncidi circuncisione carnali? Semel enim circuncisus, vltra non habet quod secundò possit auferri. A nobis autẽ, quibus Lex Christi spiritualis est, conuenienter ista soluuntur. Dicimus enim circuncisionem primam fuisse per Legem in Ægypto. Sed si à Lege transeat quis per baptisma Iordanis ad Euangelium, tunc accipit secundam circuncisionem spiritualem per petram, qui est Christus. Sicq. tali circũcisione purgatus, caret Ægypti opprobrio, id est, illecebra corporaliũ vitiorũ. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendit, dum in præputio infidelitatis ambulauerit quisq. per huius vitæ desertũ, oculos ei esse cæcatos. Videamus & cõsequentia. Post Euangelij enim circũcisionem, statim in loco reuelationis Pascha celebratur, immolaturq. agnus ille pro mundi salute occisus, ac deficiente manna typicæ Legis, primùm comedit populus panẽ corporis Christi, quẽ incorrupta repromissionis terra, id est, mater Dñi virgo Maria protulit, cuius granũ in terra cadens fructum plurimũ attulit: & vide ordinem. Postquam enim sub Iesu Christo duce positi per lauacri fluenta transimus, ac per fidem spirituali circuncisione signamur, tunc his gradibus peruenientes, celebramus Pascha, id est, immolatũ Christũ pro mũdi salute credimus, ac deinde credẽtes statim illo pane Dominici corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutũ cælestiũ Christus, tenens gladiũ Euangelij ad resecãdam carnis nostræ pollutionẽ. Percunctatio autẽ Iosue dicẽtis ad Angelũ; noster es, an aduersariorũ? discretionẽ sanctorum insinuat, qui inter bonũ & malum per discretionem diiudicant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat vnde & Ieremiæ dicitur: si separaueris pretiosum à vili, quasi os meũ eris.

a Post Iordanem. *Ex Orig. hom. 5.*

De excidio Iericho, et Raab saluatione. CAP. VII.

CIrcundatur post hæc Iericho, expugnaturq. aduersus quam gladius non educitur,

A citur, aries nō dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ solūmodo sacerdotales septē diebus cōtinuis adhibent, sicq. circū acta arca, muri Iericho subruuntur. Iericho aūt per interpretationē luna dicitur. Luna vero mundi huius speciē tenet: quia sicut Luna mēstruis cōpletionibus deficit: ita hic mundus ad cōpletionē temporū currens, quotidianis defectibus cadit: in arca verò Ecclesia figuratur, in tubis autem ęreis prędicatores fortes accipiuntur. Hāc ergo vrbem Iericho diebus septem ferentes arcam Israelitæ æneis B tubis clangentibus circumeūt, & muri eius per arcæ præsentiam, atq. ad ærearum tubarum sonitum cadunt: quia in hoc tempore, quod septem dierū vicissitudine voluitur, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarum circumiens mouetur Ecclesia ad prædicantium voces, quasi ad tubarum sonitum muri Iericho, id est, elati mundi ac superba infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine temporum mors nouissima inimica destruatur, & ex impiorum perditione vnica domus Raab, tanquam vnica Ecclesia, liberetur, munda à turpidine fornicationis per fenestram confessionis, in san- C guine remissionis: ista enim meretrix in Iericho, tanquam in hoc seculo moratur. Quæ, vt saluari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui, coccum mittit, quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius, salui facti sunt ab interitu vrbis, & quicūq. intra Ecclesiā reperiuntur, ipsi tantum saluantur. Extra hanc autem domum, id est, extra Ecclesiam, nemo saluatur.

a Circumdatur post hæc Iericho. *Orig. hom. 6.*

De furto Acham. Cap. VIII.

FVratur [a] interea de anathemate vrbis Iericho Acham pallium, & [b] linguā auream, pro quo, irascente Deo perierūt, quidam manu hostili ex populo. Iericho itaq. vt dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate ergo eius fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui seculares mores in secretis Ecclesiæ inserit, qui sub cultu Dei manens, sollēnitates seculi vel spectacula diligit, qui sortilegos, haruspices & augures inquirit, vel qui cæteros ritus persuadet: qui prius in Iericho, id est, in hoc seculo habebātur: ipse ergo, quia post fidei indumentū conuersationis secularis cultū inducit, quasi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Iericho fraudat, qui in Ecclesia hæreticorū infert dogmata, vel superstitiosa seculariū litterarū studia. Hęc est enim lingua aurea luculēto sermone aptata. Hāc fraudati sunt Arius, Marcion, & Basilides. Furati sunt enim isti regulas aureas de Iericho, qui philosophorū sectā conati sunt in Ecclesiā introducere, & maculare omnem Ecclesiā Dñi, ita vt disperderentur multi per eos: ideoq. abiecti sunt, per anathema, & quasi aceruo lapidū, ita multitudine peccatorum suorū oppressi, atq. extincti sunt. Quorum errore perēpto, [c] Rex Hai, hoc est, Diabolus, qui per illorū impietatē fidelium quosdam euicerat, rursum superatus euincitur, atq. à populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

a Furatur. *Orig. hom. 7.*

b Et linguam auream. *Ita omnino legendum ex* LXX. *non* regulā *ex Vulg. neq. aliter procedit allegoria, quæ tota est Origenis. Mirum hoc non vidisse, quisquis hac olim inpeius reformauit*

De constructione altaris. *Cap. IX.*

SVperatis [a] ergo hostibus, ædificauit Iesus altare Deo excelso ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolauit sacrificiū, & scripsit in lapidibus Deuteronomiū Legis Moysi. Videamus itaque, qui sunt isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur, qui in Iesum Christum credunt, D lapides viui dicuntur, de quibus dicit Apostolus: Vos estis lapides viui, ædificati in domos spirituales. His non est iniectum ferrum: quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt, in vnitate fidei, concordiaque charitatis. In his quoq. Deuteronomium, id est, secundam Euangelij legē Iesus Dominus noster scribit. Audiamus itaq. eum dicentem: dictum est antiquis, non occides, ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, homicida est: & iterum, nō mœchaberis: Ego aūt dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus

tus est eam in corde suo. Hanc igitur Iesus A notat legem in cordibus credentium, hanc scribit in eorum mentibus, qui altaris constructione digni sunt.

[a] Superatis ergo hostib. *Orig. sunt verba omnia, non tamen continenter posita hom. 9.*

De benedictionibus, et maledictionib. *Cap. X.*

POst[a] hæc omnis populus & maiores natu, duces ac iudices præcedebant hinc & inde arcã, steteruntq. sicut præceperat Moyses in Deuteronomio, sex tribus in monte Garizim, vt benedicerent populum, & ipsæ B tribus, quæ nobiliores sunt, id est, Simeon, Leui, Iuda, Issachar, Ioseph, & Beniamin. Aliæ vero sex ignobiliores steterunt è regione in monte Hebal, vt maledicerẽt: inter quos & Ruben, qui maculauerat torum parentis, & Zabulon vltimus filius Liæ, & ancillarum filij. Et hæc quidem veteris historiæ referũt gesta. Sed inspiciendum est, quid in enarratione mysticæ intelligẽtiæ referat. Qui sunt ergo isti, qui incedunt iuxta montem Garizim? & qui sunt, qui incedunt iuxta mõtem Hebal? Illi namq. qui in hoc loco iuxta mõtem Garizim incedũt, electi ad benedictionem eos figuraliter indicant, qui non metu pœnæ, sed cælestis promissionis amore succensi, veniunt ad salutem: illi vero dimidij, C qui iuxta montem Hebal incedunt, in quo maledictiones prolatæ sunt, illos indicant, qui non amore benedictionũ vel promissionũ, sed futurorũ suppliciorũ timore cõplent, quæ in Lege scripta sunt, vt perueniant ad salutem. Omnes aũt circa arcã incedũt, quia de Ecclesiæ sinu nõ recedunt, sed nobiliores esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius, æternæ[b] benedictionis amore, quod bonũ est, agunt, quàm qui mali metu bonum sectantur. Solus ergo Iesus potest ex omnibus populis huiusmodi mentes, animosq.[c] condiscere. Et alio squidẽ statuerũt in mõte Garizim ad benedicendũ: alios verò statuerũt in monte Hebal ad maledicendum, non vt maledictiones accipiant, sed vt intuentes perscriptas maledictiones, & pœnas peccatoribus constitutas incurrere caueant, ac semetipsos timoris supplicio corrigant.

[a] Ex ead. homil. Orig.
[b] Æternæ benedictionis amore. *Ita apud Origenem rectè.* Beatitudinis amore. *Val. & Comp.*
[c] Condiscere. Discernere *dixit siue Ruffinus siue Hieronymus.* Conducere *codex Valent.*

De Gabaonitis. *Cap. XI.*

INterea [a] Gabaonitæ perditionis metu perterriti, cum fraude & calliditate venerunt ad Iesum, pannis calciamentisq. veteribus induti, deprecantes vt saluarentur, statimq. ab Iesu salutem accipiunt. Quorũ tñ dolum vt cognouit, ligni cæsores vel aquæ gestatores eos constituit: in quorum figura illi ostenduntur, qui de mundo ad Ecclesiã venientes, habent fidẽ in Deo, & inclinant caput suum sacerdotibus, sanctis quoq. ministrant Ecclesiæ, vel ad ministeriũ prompti sunt: in moribus vero suis, & conuersatione pristina detinentur, induentes veterem hominem cum actibus suis, inuoluti vetustis vitijs, sicut & isti pannis & calciamentis veteribus obtecti. Et præter hoc quod in Deũ credunt, & erga seruos Dei vel Ecclesiæ cultus videntur esse deuoti, nihil habent emẽdationis, vel innouationis in moribus. Tales igitur tantummodo, quasi quoddam salutis signum, intra Ecclesiam temporaliter præferunt: inter Israelitas autem, id est, inter sanctos Dei regnum æternum, vel libertatem minimè consequuntur.

a Ex hom. 10.

De prœlio in Gabaon. *Cap. XII.*

QVòd [a] autem in Gabaon pugnante Iesu Naue, stetisse perhibetur Sol & Luna, donec Israelis inimici delerentur, dicente scriptura: Stetit Sol super Gabaon, & Luna super vallem Aialon, & adiecit scriptura, & dicit: quia nunquam sic audiuit Deus hominem. Iesus igitur noster Solem stare fecit, non tunc solùm, sed multo magis modo in aduentu suo, dum nos bellum gerimus aduersus vitiorum gentes, & colluctamur aduersus principes, & potestates, & rectores D harum tenebrarum aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus: Sol nobis iustitiæ indesinenter assistit, nec deserit vnquam nos, nec festinat occũbere, quia ipse dixit: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi. Quinque autem reges quinq. sensus corporeos indicant, qui Gabaonitas, id est, carnales homines expugnant. Hi ad speluncam confugiunt, cum se terrenis in corpore positi actibus mergunt. Qui tamen pugnante Iesu, id est, prædicatione Euangelica superantur, at ingrediente verbo Dei in nobis, id est, in-

tra speluncam corporis nostri, omnes pariter interficiuntur.

a Ex hom. 11.

De extinctis gentibus, & terræ diuisione. CAP. XIII.

EXtinctis deinde vel eiectis gẽtibus, Iosue sorte diuidit populis terrã repromissionis. Eiecit ergo & Christus à facie fidelium suorũ quodãmodo gentes, Gentiliũ errorũ malignos spiritus, & sorte diuisit terrã in nobis: omnia operans vnus atq. idẽ spiritus, ac diuidens dona propria vnicuiq. prout vult.

De diuisione terræ. CAP. XIIII.

REfertur [a] autem in his diuinis eloquijs prima & secunda hæreditatis facta diuisio. Prima quidem per Moysem: secunda verò, quæ fortior est, per Iesum. Sed Moyses trans Iordanẽ duabus tantùm & semis tribubus, Ruben scilicet & Gad, & dimidię tribui Manasse possessionem decreuit: cæteri vero omnes per Iesum suscipiũt. Per quod indicatur, quod plures per fidẽ Iesu Christi promissa cælestia essent percepturi, quã qui per Legem adepti sunt. Nam illæ duæ semis tribus proculdubio priorẽ populũ adũbrabãt: sed ideo duæ semis dicũtur, quia hi, qui in lege agebant, cõtigerunt agnitionẽ Trinitatis, sed perfectã eius scientiã nõ habuerunt, sicut & Ecclesiasticus liber loquitur, dicẽs: Qui nõ perfecit primo scire sapientiã, & infirmior nõ inuestigauit illã. Hîc autem nouẽ semis tribus, quæ per Iesũ repromissionẽ terræ sanctæ suscipiũt, vt prædictũ est, figurã noui populi tenuerunt, qui à Iesu Dño nostro per fidẽ & gratiã ęternæ repromissionis hæreditatẽ post lauacrũ, quasi post Iordanis transitũ, suscepit. Sed proinde & ipse nouẽ semis tribus dicũtur, quæ sub Iesu hæreditate potiũtur, & nõ integræ decem, qui numerus cõsummatus dicitur & perfectus: quia nec in ipso aduẽtu Dñi vel incarnatione eius, cũcta nobis per semetipsum perfectè annũtiata sunt. Vnde & ipse dixit discipulis: multa adhuc habeo, quæ vobis loquar, sed nõ potestis illa audire modò. Veniet aũt Spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. Perfectio itaq. ac summa cunctorum bonorum in Spiritu sancto consistit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui Spiritus sanctus deest.

a Totum caput ex hom. 3. & hom. 17.

Quod Leuitæ non acceperint hæreditatem. CAP. XV.

CVr [a] vero Leuitæ nõ acceperũt hæreditatẽ terræ? vtiq. quia Dñs noster Iesus Christus ipse est hęreditas eorũ, sicut scriptũ est, ego hæreditas eorũ, & possessio nõ dabit' eis in Israel. Ego enim sum possessio eorũ. Clericorum enim hæreditas & possessio ob hoc se dici voluit Deus, quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & sors, propter quod & clerus sors interpretatur. Ergo Dñi hæreditatem merito possidet, qui vt absq. impedimento deseruire Deo valeat, pauper spiritu esse contendit, vt congruè illud Psalmistæ dicere possit. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

a Ex hom. 21. in c. 26. Num. & hom. 17. in Iesu Nau.

Quod habitacula Leuitarum per omnes tribus decernuntur. CAP. XVI.

QVòd [a] vero habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernũtur, significatur: vt hi qui in Ecclesia Dei scientię operam dãtes doctrinæ gratiã administrãt, rursum ab omnibus, quibus dispensant diuina, terrena subsidia, quæ nõ habent, recipiant: vt impleatur illud, quod Apostolus præcepit, dicens: si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, vt carnalia vestra metamus? Et meritò isti in cunctis tribubus diuisi dicũtur, quia dispẽsatione cunctorũ viuunt.

a Ex ead. hom. 17.

Quòd quadraginta duas vrbes accipiunt Leuitæ. CAP. XVII.

QVòd autẽ quadraginta duas vrbes accipiũt, indubitãter ipsa prædicatio sanctorũ signatur: ipsi enim possidẽt doctrinã, quæ legis decalogo constat, & quadrifido Euãgelij numero, quasi quaterdenas vrbes habentes. Quibus etiã duæ adijciũtur: quia nimirum cuncta, quæ prædicant, morali ac mystico sensu annuntiant.

De Chananæo populo non extincto. CAP. XVIII.

Illud [a] autẽ, quòd cũ Israelitico populo percepta repromissionis terra partiretur: Ephraim tñ tribui Chananæus Gẽtilis popul' nõ occisus, sed factus tributarius dicit', sicut scriptũ est in libro Iudicũ: habitauit Chananę' in medio Ephraim tributari'. Quid enim tributarius

tributarius, quid Chananæus, Gẽtilis videlicet populus, niſi vitium ſignat: ſæpe enim in magnis virtutibus terram repromiſsionis ingredimur: quia ſpe intima de æternitate roboramur. Sed dum poſt interempta vitia ſublimia, quædam tamen parua retinemus: quaſi Chananęũ in terra noſtra viuere concedimus. Qui tamen tributarius efficitur, quia hoc ipſum vitium, quod ſubiugare non poſſumus, ad vſum noſtræ vtilitatis humiliter retorquemus, vt eo de ſe mens & in ſummis vilia ſentiat, quod ſuis viribus etiã parua, quæ appetit, non expugnat. Vnde bene rurſum ſcriptũ eſt: [b] Hæ ſunt gentes, A quas Dñs dereliquit, vt erudiret in eis Iſrael. Ad hoc namq. quædam minima vitia noſtra retinentur, vt ſe noſtra intentio ſollicitã in certamine ſemper exerceat, & eo de victoria non ſuperbiat, quò viuere in ſe hoſtes cõſpicit, à quibus adhuc vinci formidat. Iſrael ergo reſeruatis Gentilibus eruditur, quãdo in quibuſdã minimis vitijs elatio virtutis noſtræ cõprimitur, & in paruis ſibi reſiſtẽtibus diſcit, quòd ex ſe maiora nõ ſubigit.

a Illud autem, *vſq. ad* ſubigit. *Omnia ſunt Gregorij verba lib. 4. Moral. c. 22.*

b Hæ ſunt gentes. *Tractat etiã hunc locũ elegãtiſsimè Caſſ. collat. 2. c. 6. & coll. 13. c. 14.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN IVDIC.

De ſeruitute populi, & liberatione. B *CAP. I.*

HISTORIA [a] Iudicum non parua myſteriorum indicat ſacramenta. Primùm quòd poſt Ioſue ſuccedunt Iudices, ſicut & poſt Chriſtũ ſuccedũt Apoſtoli, & Eccleſiarum rectores ad gubernãdos & regẽdos fideles, quos ipſe ad ſpem æternæ repromiſsionis perducit. Per omnia aũt in hoc volumine delicta Iudaici populi & ſeruitutes, clamor quoq. eorum, & miſerationes Dei deſcribuntur. Nam multis annis pro ſuis offenſis, multis regibus ſeruierunt, & iterum conuerſi liberati ſunt. Sed quid eſt, quòd ſæpe peccantes in manu hoſtili traduntur? niſi quòd noſtra peccata, quando delinquimus, vires hoſtibus præbent? & quando nos facimus malum in conſpectu Dñi, tũc confortantur aduerſarij noſtri, id eſt, dæmones ſpiritualiũ nequitiarũ virtutes. Sed iterum quando cõuertimur, ſuſcitat Dñs ſaluatores & iudices, hoc eſt, Principes & Doctores, quos ad ſubſidiũ Deus mittit eorum, qui ad ſe toto corde clamauerũt, ſicut miſit Othoniel, qui expugnauit Chuſan, raſathaim regem Meſopotamiæ ſicut miſit Aod, qui occidit Eglon Regem Moab, ſicut miſit Iahel, & Deborã, qui interfecerũt Siſarã: quarum hiſtoria pro ſuis myſterijs breuiter memoranda eſt.

a Ex *Orig. hom. 3.*

De Debora, et Iahel. CAP. II.

DEbora [a] enim Prophetis, vxor Lapidoth iudicabat populũ in illo tempore, & ſedebat ſub palma inter Rama & Beth-el in monte Ephraim, aſcendebantq. ad eam filij Iſrael in omne iudiciũ. Debora quæ interpretatur apis, ſiue loquela, in prophetia C & forma accipienda eſt, de qua ſcribitur: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Conſideremus, vbi locus prophetiæ eſſe deſcribitur. Sub palma, inquit, ſub palma ſedẽ habet prophetia, quia quos ſuis inſtitutionibus erudit, ad palmã ſupernæ vocationis adducit: inter mediũ aũt Rama, & inter medium Beth-el ſedere prophetia dicitur: quia Rama interpretatur excelſa, Beth-el autem domus Dei, vtique quia nos in domo Dei poſitos, nõ, quæ in terra ſunt, quærere docet

ſed quæ in cælis ſunt. Hæc miſit & vocauit A ad ſe Barac, Barac interpretatur coruſcatio. Coruſcatio eſt, quę habet quidẽ lucẽ, ſed nõ permanentẽ: ad modicũ enim tẽporis replendet & deſinit. Hic ergo Barac formam gerit prioris populi, qui primo omnium per prophetiam vocatus, & inuitatus ad audienda eloquia Dei, refulſit quidem in legis ſplendore, & breui tempore coruſcauit, ſed non diu permanſit. Cum ergo dixiſſet Debora ad Barac, id eſt, prophetia ad priorem populum. Tibi præcepit Dominus, & tu aſcẽdes in monte Thabor, & accipe decem millia virorum: reſpondit Barac ex perſona prioris populi ad propheti- B ſſam. Non aſcendam niſi & tu aſcenderis mecum. Dicit ad eum Debora: ibo tecum, ſed non erit primatus tuus in via, qua incedis, ſed in manu mulieris tradet Dñs Siſarã, euidenter oſtendens, quia nõ eſt apud illũ populũ primatus, nec permanet apud eum victoriæ palma, ſed apud Iahel mulierem, id eſt, Eccleſiam: nam Iahel iſta alienigena, in cuius manu victoria facta eſt, figuram tenet Eccleſiæ ex gentibus congregatæ. Iahel enim interpretatur aſcenſio, quia per Eccleſiam aſcenditur ad cælum. Iſta palo Siſaram hoſtem interficit, id eſt, ligni crucis virtute Diabolum interimit, quod Barac, C id eſt, prior populus per legis præcepta facere non potuit: ſola enim iſta per lignum, in quo ſpiritualibus ſacramentis credẽtium ſalus eſt, fidei hoſtem affigit: quem deinde mortuum pellibus obtegit, id eſt, incluſum in carnaliũ cordibus derelinquit. Nõ enim latent mortifera ipſius, niſi in corruptibilitate vitæ viuentibus, & peccata mortalia perpetrantibus, qui, dum prauè viuentes ſegregantur à corpore Chriſti, efficiuntur membra Diaboli.

[a] Ex Orig. hom. 5.

De Gedeon & eius ſacrificio. Cap. III.

TRaditur [a] deinde populus Iſrael in manu Madiã, procuius liberatione loquitur Angelus Dñi ad Gedeon: cuius geſta quid myſticè ſignificet, demonſtrandũ eſt. Gedeon namq. cum ſub quercu tritici meſſem virga cederet, & à paleis frumẽta excuteret, Angelũ vidit, accipiẽs ab eo oraculũ, vt à poteſtate hoſtiũ populũ Dei in libertatem deduceret: iſte Gedeõ figurã geſtabat Chriſti, qui ſub vmbra ſanctæ crucis prædeſtinato incarnationis futuræ myſterio conſtitutus, rectitudine iudicij, quaſi per virgam electionẽ ſanctorũ à vitiorũ paleis ſequeſtrabat. Hic ergo Gedeon, cùm audiſſet ab Angelo, quòd deficientibus populorũ millibus in vno viro Dñs plebẽ ſuam ab hoſtibus liberaret, protinus hœdũ coxit, cuius carnes ſecundũ præceptũ Angeli, ſimul cũ azymis ſuper petram poſuit, & ius carniũ deſuper effudit. Quæ dum Angelus virgę cacumine tetigit, ſtatim de petra ignis erupit, atq. ita ſacrificiũ quod offerebatur, abſumptum eſt. Quo indicio declaratũ videtur, quòd petra illa typum habuerit corporis Chriſti. Paulo atteſtante: Petra autem erat Chriſtus. Iam tunc igitur in myſterio declaratũ eſt, quia Dñs Ieſus in carne ſua totius mũdi peccata crucifixus aboleret, nec ſolùm delicta factorũ, ſed etiã cupiditates purgaret animorũ. Caro enim hœdi ad culpã facti refert, ius ad illecebras cupiditatũ, ſicut ſcriptũ eſt, quia cõcupiuit populus cupiditatem peſſimam, & dixerunt: quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit Angelus virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiuit: oſtendit, quòd caro Domini ſpiritu repleta diuino peccata omnia conditionis humanæ exureret. Vnde & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præſagus futurorum ſuperna myſteria. Et ideo ſecundum oracula occidit vitulum à patre ſuo idolis deputatum, & ipſe ſeptennem alium vitulum immolauit Deo. Quo facto manifeſtiſsimè reuelauit poſt aduentum Domini, omnia Gentilitatis abolenda eſſe ſacrificia, ſolumque ſacrificium Deo Dominicæ paſsionis, [b] pro redẽptionis noſtræ religione à populis deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Chriſti, in quo ſeptiformis ſpiritualium plenitudo virtutum, ſi- D cut Iſaias dicit, inhabitat.

[a] Ex Orig hom. 8. & Aug ſerm. 108. de temp.
[b] Pro redẽptionis noſtræ religione à populis deferendũ. Pro religione populi deferendũ. Aug. à quo videntur abeſſe duæ voces redẽptione noſtra, religioſè à populis deferendum Bed. & Val. non malè.

De vellere, et area. Cap. IIII.

PRæuidit [a] ergo myſterium victoriæ Gedeõ, & tamẽ licet fortis, & fidus pleniora adhuc

adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, vt vna nocte lanæ vellus in area poneretur, & esset super illud tantummodo ros, & super omnem terram siccitas. Et rursus similiter poneretur vellus, & super totam terram ros plueret, & siccitas esset in vellere. Quærit fortasse aliquis, vtrũ quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus iam fuerat indicijs informatus? Absit. Non enim ille ambiguus erat, sed nimirum futura mysteria præuidebat. Quæ etiã prouidus diligentissime explorabat, vt amplius crederet & mysterium, dum intellexisset oraculum. [b] Quid ergo vellus complutum & area sicca, & postea compluta area sicco vellere significat, nisi quod primo vna gens Hebræorum habebat gratiæ mysterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifestatione Christi totus habet hoc orbis, [c] illa vacua est. Area enim illa totum orbem terrarum significat. Denique quando totus orbis [d] infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis visitationis in vellere. [e] Postea verò quàm oues, quæ perierũt domus Israel, quæ sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ viuæ negauerunt, ros fidei exaruit in pectoribus Iudæorum, gratiamque suam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit, inde est, quòd nunc fidei rore totus orbis humescit, Iudæi verò Prophetis [f] & omnib. charismatib. caruerunt. Nec mirum, si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbrem: idcirco autem illam gentem velleris nomine significauit, vel quia spolianda esset doctrinæ auctoritate, sicut ouis vellere, vel quia inobauditam eandem pluuiam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, in circuncisis gẽtibus reuelari.

[a] *Ex ijsd. locis, præter ea, quæ notata sunt.*
[b] Quid ergo vellus, *vsque ad*, vacua est, *ex 12. cont. Faust. c. 32.*
[c] Illa vacua est. vacuata est, Aug.
[d] Infructuoso cultu: infruct. æstu, *Aug.*
[e] Id est in Iudæa, *additæ sunt hæ voces ex August. quæ deerant in ms.*
[f] Imber ille: meatusq. suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit, *Aug.*
[g] Et omnib. charismatib.: charismate, *Valent.* At vero Iudæi prophetas suos & consiliarios perdiderunt, *Aug.*

A

De prœlio Gedeon cum trecentis. CAP. V.

POst [a] hanc diligentissimam mysterij explanationem, cum iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret, diuina illa admonitione præceptum est, vt ad fluuium veniẽs, omnes, quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, à bellorum cõflictu remoueret. Actumque est, vt trecenti viri tantummodo, qui stantes aquas manibus hauserant, remanerent. Cum his Gedeon ad prœlium pergit, eosque non armis, B sed tubis, lampadibus & lagenis armauit. Nam, sicut illic scriptum est, accensas lãpades miserunt intra lagunculas, & tubas in dextera, lagenas autẽ in sinistra tenuerunt; & ad hostes suos cominus venientes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt; & hinc tubarum sonitu, illinc lampadarũ coruscatione territi hostes in fugã versi sunt. [b] Quid hoc est quòd tale bellum per Prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis Propheta studuit, C quòd aduentum redemptoris nostri contra Diabolum illa sub Gedeone duce pugnæ victoria designauit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quantò magis vsum pugnandi transeunt, tantò amplius à prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim vnquam cum lagenis & lãpadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profectò fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista attestãte didicimus, ne parua hæc, quæ acta sunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prœlium veniens. Redemptoris nostri signat aduentum, de quo scri- D ptum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis est iste rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potẽs in prœlio. Hũc Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetauit. Gedeon namq. interpretatur circuiens in vtero. Dominus enim noster per maiestatis potentiã omnia circumplectitur, & tamen per dispẽsationis gratiam intra vterum virginis venit. Quid est ergo circuiens in vtero, nisi quia omnipotens Deus Christus intra vterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per potentiam maiestatis? Madiã vero interpretatur de iudicio. Vt enim

hostes eius repellendi, destruendiq. essent, non de[c] vitio repellentis, sed de iudicio iustè iudicãtis fuit. Et idcirco de iudicio vocatur, qui alieni à gratia Redemptoris iustę damnationis meritum etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad prœlium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per ter ductum cẽtenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cũ his quippe Dominus noster aduersarios fidei destruit, cũ his ad prædicationis bella descendit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de Trinitate, quæ Deus est, perfectè sentire. Notandum verò est, quia iste trecentorum numerus in T. littera cõtinetur, quæ crucis speciem tenet. Cui si super transuersam lineam id, quod in cruce eminet, adderetur, non iã crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau T. littera continetur, & per tau litteram sicut diximus species crucis ostenditur, non immeritò in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictũ est: si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui sequentes Dominum tantò veriùs crucem tollũt, quantò acriùs sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciãtur. Vnde per Ezechielem Prophetam dicitur: Signa tau super frontes virorum gementiũ & dolentiũ. Vel certè in his trecentis, qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quòd ferrum hostium crucis ligno superetur. Ducti itaq. sunt ad fluuium, vt aquas biberẽt, & qui aquas flexis genibus hauserũt, à bellica intentione remoti sunt. Aquis nãque doctrina sapientię, stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo, dum aquas bibunt, genuflexisse perhibentur, ab illorum certamine prohibiti recesserũt. Hi sunt, qui doctrinam cum operibus rectis nõ hauriunt. Qui verò doctrinę fluenta ita hauriunt, vt nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad prœlium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis: atq. iste fuit, vt diximus, ordo prœliãdi. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missæ lampades: confractis verò lagenis lampades ostensæ sunt: quarũ coruscante luce hostes territi, in fugam vertuntur. Designatur itaq. in tubis clamor: in lampa-

A dibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad prędicationis prœlium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternunt, eorumque gladios non armis, sed patientia superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad prœlium Martyres nostri, sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum prædicant: confregerunt lagenas, dum soluẽda in passione sua corpora hostibus gladijs opponũt. Resplenduerunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscarũt. Moxq. hostes in fugam versi sunt: quia dũ

B mortuorũ Martyrũ corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnauerunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, vt lagenæ frangerentur. Lagenæ fractæ sunt, vt lampades apparerent. Apparuerunt lampades, vt hostes in fugã verterentur. Id est, prædicauerunt Martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur, corpora eorum in morte soluta sunt, vt miraculis coruscarent. Coruscauerunt miraculis, vt hostes suos ex diuina luce prosternerent. Et notandum, quòd steterũt hostes ante lagenas: fugerunt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctæ fidei prædi-

C catoribus adhuc in corpore positis restiterunt. Post solutionem verò corporum apparẽtibus miraculis in fugam versi sunt: quia pauore conterriti à persecutione cessauerũt. Intuendum est etiam id, quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus. Pro sinistra vero, quod pro nihilo ducimus. Bene ergò illic scriptum est, quod in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt: quia Christi Martyres pro magno ha-

D bent prædicationis gratiam: corporum vero vtilitatẽ pro minimo: quisquis enim corporis vtilitatem plus facit, quàm gratiã prędicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia prædicationis attenditur, & posteriori vtilitas corporis, certum est, quia in dextris tubæ, & in sinistris lagenæ tenentur.

[a] *Totum caput è Greg. lib. 30. Moral. c. 17.*

[b] Quid hoc est, *quæ ante hæc leguntur in impressis sunt quidem Greg. verba è c. 16. Sed ideo recepta non sunt, quia & sententiam interrumpunt, & à manuscriptis libris absunt, neq. dubium, quin è margine adcita sint.*

[c] Non de vitio repell. *ita Greg. & apud Bed.* nõ de iudicio, *m. s.*

De

De Abimelech. Cap. VI.

MOritur [a] Gedeon,& reliquit septuaginta filios,& vnum nomine Abimelech, natum ex concubina:qui conduxit sibi viros vagos,& abierunt post illum,& intrauit in domum patris sui,& occidit fratres suos septuaginta viros super lapidem vnum,& remansit Ioathan minor,quoniam absconsus erat,&c. Hoc factum,si nihil propheticũ indicaret,quid opus erat,vt magnopere prę scriberetur, vtrum Gedeon septuaginta filios & multas vxores habuisset, sed & concubinam,de qua vnum & malum suscepisset?Quod cum turpe factum sit,tunc etiam B turpius esset, si hæc posteris ad exemplum in diuinis libris scripta viderentur,nisi magnæ alicuius rei imaginem earũ rerum gesta per typos & figuras ostenderent. Gedeõ igitur,vt superius dictum est typum Domini tenebat,plurimę vxores eius;multæ sunt nationes,quæ per fidem Christo adhęserũt. Septuaginta verò filij eius, septuaginta linguę sunt in hoc mũdo diffusæ,in quibus sibi per fidẽ Dñs filios generaturus erat. Concubinã hoc in loco Synagogam vocat. Quæ in nouissimis tẽporibus Antichristo est credîtura,de qua Iohãnes Apostolus in Apocalypsi ait:Qui dicũt se Iudæos esse,& nõ sunt, sed C sunt synagoga Satanæ. De qua vltimis temporibus nequissimus filius, id est, Antichristus est generãdus. Eritq. filius,ancillę id est, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum,inquit,facit,seruus est peccati. Hic, inquam,congregatis sibi impijs, sicut Abimelech fecit: regnum improbè vsurpauit: interfectisq. nobilibus filijs,id est,his qui ex diuersis nationibus & linguis in Christum credentes à Deo sunt generati, inducturus est persecutionem,vt pœnè sanctos omnes interficiat. Sed super septuaginta inquit,fuit iunior filius ex nobili matrimonio, D qui se absconderat. Hic,inquit,ascendit in verticem montis Garizim, & exclamauit voce magna ad populum Sichimorum cõponens eis parabolam. Hic ergo iunior filius,qui fugit, vt gladiũ inimici euaderet, figura est residui populi Israel, prædicante Elia extremis temporibus credituri,& Antichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, iste in verticem montis Garizim. Sed cur montem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutionem Antichristi quisquam euadere potest, nisi quis prius in montem

A benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac virtutum ascenderit:Hic est enim mons Garizim, qui à Moyse in benedictionẽ deputatur. Itaq. cum ascendisset eleuata voce clamauit & dixit: Audite me,viri Sichẽ. Ierunt ligna, vt vngerent super se regem, dixeruntq. oliuæ,impera nobis. Quę respõdit:numquid possum amittere pinguedinẽ meam,qua dij vtuntur & homines,& venire,vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: veni,& super nos accipe regnũ. Quæ respondit eis:Numquid possum relinquere dulcedinem meam,fructusq. suauissimos, & ire vt inter cætera ligna promouear?loquuta sunt quoque ligna ad vitem: veni & impera nobis. Quæ respõdit. Nunquid possum deserere vinum meũ, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoueri? Cum ergo repudiata fuissent ligna syluę ab oliua,& ficu,& vite,venerunt ad rhamnum,vt eum sibi facerent regem. Sed prius videamus cur oliua,ficus,& vitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe syluæ intelligimus homines esse vagos & vanos,ęterno incendio præparatos. His ergo merito noluit nec oliua,nec ficus regnare, nec vitis,quia non merebantur. Oliua enim gratiam Spiritus Sancti & vnctionem pacis significat. Ficus autẽ sacræ legis imaginem tenet,sicut in Euãgelio scriptum est:quidam paterfamilias plantauit vineam,& in vinea sua plantauit ficũ. Quis pater familias?nisi Deus, qui familiæ suæ id est omnium credentium pater est: Plantauit ergo vineam,id est populum,quia vineam ex Ægypto transtulit. Et vtiq. populum, non vineam ex Ægypto transtulerat. In hac vinea plantauit ficum:hoc est in populo suo posuit Legem. Quæ Lex primitiuum populum,sicut ficus grossos aridos & inutiles,deiecit in terrã, & postea alios fructus generauit,id est, populum Christianũ, quem ad debitã Euangelicæ disciplinæ maturitatem & suauissimam pinguedinem Christi cum gloria & honore perduxit. Sed vitis noluit regnare eis. Vitem autem Saluatoris nostri typum habere manifestum est,sicut ipse in Euangelio ait: Ego sum vitis vera. Igitur quia iam in reprobum sensum, sicut Apostolus dixit, futurus erat populus ille,qui Antichristo est seruiturus,quẽ ligna syluæ appellat, & necesse est,vt credat mẽdacio,id est, Antichristo qui veritati Christo noluit credere: ideo & à regno vitis, id est

est Christi: & ab oliua, id est, Spiritus Sancti gratia: & à ficu, id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum. Rhamnus enim genus rubi est, quam vulgo senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum, per quod merito typus Antichristi significatur: qui omni asperitate & feritate humanum genus est vastaturus. Sed exiet, inquit, ignis de rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, & omnes qui in eo confident, cum ipso pariter deuorabit.

[a] *Hoc caput sumptum putamus è sermone aliquo D. Aug. qui non extat, id indicat recapitulatio subiecta (qua solet ille plurimùm vti) ab ijs verbis pariter deuorabit: quæ tamen recapitulatio apud Bedam nõ legitur, & nos eam valere iussimus; quamuis in plerisq. m. s. legeretur, repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentarijs breuitatis præscripsit Isidorus eadem, vno in capite bis referre.*

De Iephte & filia. Cap. VII.

ADiecerunt [a] deinde filij Israel deseruire Baalim & Dijs alienis, traduntur que in manus filiorum Ammon. Tunc Iephte Galaadites fugiens à facie fratrum suorum, cõstituitur in principem ob pugnam filiorum Ammon: qui rediens post triumphum, immolauit filiam, quæ sibi post victoriam prima occurrerat: sic enim votum spoponderat, vt quicquid sibi reuertenti primum occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Iephte prænuntiabatur, nisi Dominus Iesus Christus & Saluator noster, qui à facie fratrũ suorum, id est, Iudæorum abscedens, in gentibus principatum accepit? Qui omnia humanæ salutis sacramenta, tanquam iuratus expleuit, & quasi filiam, ita carnem propriã pro salute Israelis Domino obtulit. Iurasse enim Patrẽ ac vouisse Vnigenitũ legimus, Psalmista dicente: sicut iurauit Dño votum vouit Deo Iacob, scilicet vt sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc ergo secundum historiam gestorum, ita per Christum acta sunt, vt videantur pro religione, quam iurauerat, esse completa. Post mortem Iephte, traditur Israel in manus Allophylorum, nasciturq. Samson, qui liberat Israel.

[a] *Vid. Aug. 1. de ciuit. c. 21.*

De Samson. Cap. VIII.

SAmson autem quondam Domini Nazaræus, habet quiddam in typo gestum

A Christi. Primum quòd ab Angelo natiuitas eius adnuntiatur: deinde quoniã Nazaræus dicitur & ipse liberat Israel de hostibus: postremò quòd templum illorum subuertit, & perierunt multa millia hominum, qui illum illuserant. Natiuitas ista Samson, quæ per angelum annuntiatur, similitudinem habet primùm prophetarum, qui natiuitatẽ Domini secundum carnem annuntiauerunt: deinceps Angeli etiam, qui ad Mariam loquitur, dicens: Maria inuenisti gratiam ante conspectum Domini, & accipies in vtero & paries filium & vocabitur nomen eius Iesus, hic enim saluum fa-

B ciet populum suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol ipsorum, corũ scilicet, quibus lucet, nõ omnium, sicuti est oriens super bonos & malos sol, sed quorũdam. Sed quia & Redẽptor noster sol appellatur, audi ipsum Dñm Iesum per prophetã eo nomine vocitari: Orietur vobis sol iustitiæ, & sanitas in pẽnis eius. Verè enim hic sol iustitiæ est, qui omnium credentium mentes cælesti lumine clarificat. Hic verè Nazareus & sanctus Dei, in cuius similitudinẽ

C ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cũ tenderet ad ministerium nuptiarum, leo rugiens occurrit ei. [a] Sed quis primus erat in Samson obuium leonem necans, cum petendæ vxoris caussa ad alienigenas tenderet, nisi Christus? qui Ecclesiam vocaturus ex gentibus vincens Diabolum dicit: Gaudete, quia ego vici mundum. Quid sibi vult [b] ex ore leonis occisi fauus extractus? nisi quia, vt conspicimus, reges ipsi regni terreni, qui aduersus Christum ante fremuerunt, nunc iam perempta feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiam mu-

D nimenta præbent. Illud etiam quod in semetipso Sãson expressit, quòd paucos quidem, dum viueret, interimit: destructo autẽ templo hostes innumeros, cum moreretur occidit. Quia nimirum Dominus ab elatione infidelitatis paucos, cum viueret, plures verò, cum templum sui corporis solueretur, extinxit, atq. elatos ex gentibus, quos viuẽdo sustinuit, simul omnes moriẽdo prostrauit. Iam vero reliqua eius: quòd ei mulier subdola caput raserit, & Allophylis illudendũ tradiderit, quòd captiuatus, quòd cæcatus, quòd ad molam deputatus est: in his nõ Christus, sed illi figurantur, qui solo tantum modo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur. Vir

enim

enim in nobis,ſenſus rationalis intelligitur. A Caro autem,quaſi in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri,id eſt,carni noſtræ,blādiente libidine,vel alijs operibus,conſenſerimus: gratia ſpiritus,quæ Nazaræi crine ſignificatur, nudati ſpoliamur,atque decipimur.Ita enim ſuperbis & peccatoribus violata Chriſti gratia, ſicut Samſon inciſa coma, Diabolus illudit. [d] Sed quid eſt,quod Samſon ille ab Allophylis captus,poſtquam oculos perdidit ad molam deputatus eſt? Quia nimirum maligni ſpiritus,poſtquam tentationum ſtimulis intus aciem contemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt. Quòd ſi aliquando B idem homo agendo pœnitentiā redeat, illi velut coma reducitur, id eſt, gratia refloreſcente reparatur ad virtutem: deinde cupiditatis ac luxuriæ ſubuerſis colūnis, victores hoſtes deicijt,& reparato certamine in finē fortiſsimè de dęmonibus triūphabit.

[a] Sed quis primùm,*vſq. ad*,munimenta præbent, *Aug.12.cont.Fauſt.c.32.*
[b] Ex ore leonis occiſi fauus extractus: in ore leonis occiſi fauus extructus,*Auguſt.*
[c] In ſemetipſo Samſon,*vſq.ad*,proſtrauit.*Gregor. 29.Moral.c.7.*
[d] Sed quid eſt quod Samſon, *vſque ad*, amittunt, *Greg.7.Moral.c.13.*

De Ruth. CAP. IX.

VIdeamus nūc & Ruth.Habet enim iſta typum Eccleſiæ. Primùm quòd alienigena eſt ex populo gentili, quæ relicta patria,& omnibus quæ illic erant,vadit in terram Iſrael. Et,cum prohiberet eam ſocrus ſua pergere ſecum , perſeuerabat , dicens: Quocunq. perrexeris,pergā:populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus: quæ te morientem terra ſuſceperit, in ea moriar.Quæ vox ſine dubio typum in illa fuiſſe Eccleſiæ manifeſtat.Sic enim Eccleſia ex gentibus ad Dominum conuocata, relicta patria ſua,quod eſt idolatria, & omiſſa vniuerſa conuerſatione terrena,profitetur Dominum Deum ſuum eſſe, in quem ſancti crediderūt,& illuc ſe ituram,vbi caro Chriſti poſt paſsionem aſcendit, & ob eius nomen in hoc ſeculo pati vſque ad mortem, & cum ſanctorum populo,Patriarchis ſcilicet & Prophetis cōſociandam: de quorum ſocietate,quòd ſanctis ex ſtirpe Abrahæ venientibus conſociaretur,Moyſes in cantico oſtendit dicens: Lætamini gentes cum plebe eius, id eſt, qui ex gētibus iſtis crediturì, cum illis qui primi electi ſunt,æterna lętitia exultate. Ingreſſa autem Ruth cum ſocru ſua in terram Iſrael, ob merita obſequiorū ſuorum prouidetur, vt homini coniūgeretur ex Abrahæ ſtirpe venienti. Et primùm quidem huic, quem ipſa propinquum magis eſſe credebat, qui negat ſe poſſe illi nubere. Et recedēte illo per teſtimonium decem maiorum Booz illi coniungitur, & ab ipſis decem ſenioribus viris benedicitur. Sed quòd prius ille cognatus confitetur ſe eidem nubere non poſſe,hoc loco Iohannis Baptiſtæ figuram oſtendi æſtimamus:qui, cum ipſe à populo Iſrael Chriſtus putaretur, & interrogaretur quis eſſet, non negauit,ſed confeſſus eſt dicens,Chriſtum ſe nō eſſe.Et perſeuerantibus his,qui miſsi erant, & inquirentibus, quis eſſet, reſpōdit: Ego ſum vox clamantis in deſerto, & nouiſsimè confitetur ipſe de Domino,dicens:Qui habet ſponſam,ſponſus eſt.Se autem amicum ſponſi manifeſtat,cum adiecit,amicus autem ſponſi eſt,qui ſtat,& audit eum & lætatur propter vocem ſponſi.Hunc ergo Chriſtum exiſtimabant, quia Chriſtum in die viſitationis ſuæ veniſſe non intelligebant C eſſe Eccleſiæ ſponſum,qui propheticis eſſet vocibus ante promiſſus. Sed ſicut ille propinquus negauit, & poſtea Ruth iungitur Booz,ita Chriſtus,qui verè ſponſus Eccleſię eſt, quē omnium prophetarum oracula cecinerant, dignatus eſt Eccleſiam aſſumere,& ex omnibus gentibus per totum orbē terrarum Deo patri innumeros populos offerre.[a] Quòd vero excalciat ſe cognatus ille, veterum conſuetudo erat: vt, ſi ſponſa ſponſum repudiare vellet,diſcalciaretur ille,vt hoc eſſet ſignum repudij. Proinde ex- D calciari iubetur,ne ad Eccleſiam,quaſi ſpōſus calciatus accederet, hoc enim Chriſto ſeruabatur,qui ſponſus erat verus.Decē autē maiorum natu benedictio, hoc oſtendit: in nomine Domini Ieſu omnes eſſe gentes ſaluādas,ac benedicendas.Iota enim apud Græcos decem ſignificat, quæ prima littera nomen Domini Ieſu ſummam perſcribit.Quæ res,vt diximus, omnes gentes per ipſum ſaluandas eſſe ac benedicendas demonſtrat. Ne dubitet ergo quiſquam hæc, vt dicta ſunt, credere: cum videat vniuerſa, & ab initio figuris antecedentibus præcucurriſſe,& per aduentum Domini manifeſtè

festè adimpleta sic esse: & quæ supersunt hoc modo perficienda in veritate cõsonantibus omnibus & vocibus & figuris sanctarũ scripturarũ, quę adimplebit is qui pollicitus est per filium suum Iesum Christũ Do- A minum regem & Saluatorem nostrum, cũ quo est illi honor & gloria in secula seculorum. Amen.

a Quòd vero excalciatæ, *vid sup. Exod. 7.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN REG. I.

De natiuitate Samuelis: CAP. I:

OST Librum Iudicũ, sequitur Regum. Et aspice tempora, primo Iudicũ posteà Regũ, sicut erit primò iudicium, postea regnum: in his autem Regũ libris multis & varijs modis sacraméta Christi & Ecclesiæ reuelãtur. Nam ab ipso exordio regum commutatũ sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli, & commutatum regnum in Dauid, reprobato Saule, exclamat prænuntiari nouum sacerdotium, nouumque regnum, reprobato veteri, quod vmbra erat futuri, in Domino Iesu Christo venturi. Nonne ipse Dauid, cum panes propositiones manducauit, quos non licebat mãducare, nisi solis sacerdotibus, in vna persona vtrumq. futurum, id est, in vno Iesu Christo regnũ & sacerdotium figurauit? Itaq. ipsa Samuelis sacerdotis successio, nouum, vt prædictum est, sempiternumq. sacerdotium præfigurabat, qui est Iesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. c Mater quoq. ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, & posteriori fœcunditate lætata est, cuius etiam nomen, id est, Anna, gratia eius interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremò Dei gratiam significat, qua nobis Christus oritur: ipsam quoq. Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fœcunda in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in B cantico suo prophetare videtur, nisi mutationem veteris Testamenti vel sacerdotij in nouum Testamentum vel sacerdotium, qui est Christus: nisi forte quis dicat, nihil Annam prophetasse, sed Deum tãtummodo propter filiũ impetratũ exultante prędicatione laudasse. Quid ergo sibi vult, quòd ait, arcũ potentium fecit infirmũ, & infirmi accincti sunt virtute, pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, & fœtosa in filijs infirmata est. Nunquid ipsa septem pepererat, quamuis sterilis fuerit? vnicum habebat, quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit, siue sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo C posuit, dat virtutem regibus nostris, & exaltauit cornu Christi sui, vnde dicebat, si non prophetaat? Dicat ergo Ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda Dei, quod tanto ante de se prophetatum per os huius piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo. Interea Samuel erat ministrãs in templo Dei, accinctus Ephod. Porro filij Heli diuina sacrificia temerantes, peccabãt coram Domino, & deridebant per eos multi sacrificiũ Dei. Vnde & Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quòd eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Miserum me, & quidem coercuit, & quidem corripuit, sed lenitate, & man-

manſuetudine patris,non auctoritate & ſeueritate pontificis. Qua ſententia diſcant ſacerdotes quomodo ipſi propter peccata filiorum, id eſt, propter ſcelera populi, puniantur. Et quamuis ſancti ſint, culpa tamẽ ſubditorũ eiſdẽ, ſi non coërceant, reputatur.

a Leguntur hæ expoſitiones aliquãto etiam pleniores apud Eucherium, è quo & Beda ſunt aliqua correcta, ita tamen vt multo plura apud vtrunq. poſsint è noſtris emendari.

b Nam ab ipſo exordio, *vſque ad*, figurauit, *verba ſunt Aug. 12. cont. Fauſt. c. 33.*

c Mater quoq. *vſque ad*, in Deo ſalutari meo, *ex eod. lib. 17. de ciuit. c. 4.*

d Et fœtoſa in filijs: multa in filijs, *apud Aug. & Eucher. & LXX.* ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις.

e Dicat ergo, *& paullò poſt*, dicat *ex Aug.* dicit *lib. o. mendoſè.*

f Miſerum me, *ita pleriq. m. ſ.* miſerũ ſe, *Val.* miſerrimos. *Beda.*

De Propheta ad Heli deſtinato.

CAP. II.

VEnit autem Propheta Dei quidam ad Heli ſacerdotem, & dixit ei: hæc dicit Dominus, nũquid nõ apertè reuelatus ſum domui patris tui, cũ eſſet in Ægypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotem, vt aſcenderet ad altare meum, & adoleret mihi incenſum, & portaret Ephod corã me, & dedi domui patris tui omnia de ſacrificijs filiorũ Iſrael? Quare calce abieciſti victimã meã, & munera mea, quę præcepi vt offerrentur in templo: & magis honoraſti filios tuos, quã me, vt comederetis primitias omnis ſacrificij Iſrael populi mei? Propterea ait Dominus Deus Iſrael: loquens loquutus ſum, vt domus tua & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſque in ſempiternum. Nunc autem dicit Dominus, abſit hoc à me; ſed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt & præcidam brachium tuum, & brachiũ domus patris tui, vt non ſit ſenex in domo tua, & videbis Chriſtum æmulum tuum in tẽplo in vniuerſis proſperis Iſrael. Quæ prophetia de mutatione ſacerdotij non eſt in Samuele completa, ſed adumbrata.[a] Nam poſt Samuelem Prophetam poſtea ſacerdotes fuerunt de genere Aaron, ſicut Sadoch & Abiathar regnante Dauid, & alij deinceps, antequam tempus veniret ex quo iſta de ſacrificio mutãdo per Chriſtum effici oportebat. Nam cum diceret, loquens loquutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in conſpectu meo vſq. in ſempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Abſit hoc à me, ſed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erũt ignobiles. Ecce iſti ſunt dies, qui prænuntiati ſunt, iam enim venerunt: nullus enim ſacerdos eſt ſecundum ordinem Aaron. Nam & illud, quod ibi ſequitur: ſuſcitabo mihi ſacerdotem fidelem: de Chriſto noui Teſtamẽti vero ſacerdote dicitur. Quod vero adiungitur: & erit qui remanſerit in domo tua, veniet vt oretur pro eo: nõ propriè dicitur de domo huius Heli, ſed illius Aaron, de quo vſq. ad aduentum Ieſu Chriſti homines remãſerunt. De quo genere etiam hucuſq. nõ deſunt, qui veniant & conuertantur. De quibus alius Propheta dixit: reliquiæ ſaluæ fient. Vnde & Apoſtolus, ſic ergo, inquit, & in hoc tẽpore reliquiæ ſecundũ electionẽ gratiæ ſaluæ ſunt: de talibus enim reſiduis bene intelligitur eſſe, quod dictũ eſt, qui remãſerit in domo tua veniet, vt oretur pro eo. Profectò qui crediderit in Chriſto, ſicut temporibus Apoſtolorum ex ipſa gente plurimi venerunt & crediderũt. Neque nunc deſunt; qui, licet rariſsimi, tamen credant, vt impleatur in his, quod hic homo Dei loquutus eſt. Quod vero continuò ſequutus adiungit: & offerat nũmum argenteum, & tortam panis. Quid per nummum argẽteum, niſi oris confeſsio deſignatur, quæ fit credentibus ad ſalutem? Argentum enim pro eloquio poni ſolet, Pſalmiſta teſtante, vbi canitur: Eloquia Domini, eloquia caſta, argentũ igne examinatũ, probatum terræ, purgatum ſeptuplum. Sed quod dicit iſte, qui venit: dimitte me obſecro ad vnam partem ſacerdotalẽ, vt comedã buccellã panis: ſacerdotalẽ partem corpus Chriſti, id eſt, Eccleſiam dicit. Cuius plebis ille ſacerdos eſt, mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Ieſus. Cui plebi dicit Apoſtolus Petrus: plebs ſancta regale ſacerdotium: in hac parte ſacerdotali poſtulat comedere buccellam panis. Quibus verbis ipſum ſacrificium Chriſtianorũ eleganter expreſſum eſt, de quo dicit ſacerdos ipſe: Panis quẽ ego dabo caro mea eſt pro mũdi vita: ipſum quippe ſacrificiũ nõ ſecundũ ordinẽ Aarõ, ſed ſecũdũ ordinẽ Melchiſedech.

a Nã poſt Samuelẽ, &c. *vſq. ad finẽ capitis omnia ſunt ex Aug. loco proximè citato. Legitur autem apud Euch. integra cãtici explanatio citato Aug. adhibitaq. excuſatione, cur LXX. interpretum tralatione vſus fuerit.*

De arca captiuitate. CAP. III.

IGitur posteaquã hęc in figura mutationis veteris Testamẽti à Propheta illo pronuntiata sunt ad Heli, offendẽte Dñm Israel, instruxerunt aciẽ Philisthæi cõtra eos. Tollũt Israelitæ arcã [a] ad tuitionem suam. Capta est ab hostibus arca, nec solũ ipsi victi sunt, & in fugam versi, imo etiam magna strages facta est occisorum. Nonnihil tamen futurorum significat res gesta hæc. Prophephetice enim arca illa ab alienigenis capta indicabat testamentum Dei trãsiturum ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti, captam fuisse arcam Domini, cecidit de sella & mortuus est. Trãseunte arca Domini ad gentes, perijt atq. interijt sacerdotium Iudæorum: duoq. filij Heli corruerunt, quorum vnius vxor viduata, & mox in partu mortua est propter eandem perturbationem. Quo euidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Iudæorũ carnalem interijsse synagogam illi carnaliter adhærẽtem, prostratoq. Heli de sella põtificis Iudæorum, sedem habere vacuam, & gloriam sacerdotij regniq. extinctam. Sed quid est, quòd dum posuissent Philistini arcã Domini in templo Dagonis Dei sui, intrauerunt templum, & inuenerunt Deum suum prostratum, atq. confractũ caput eius, duasq. manus abscisas? Statim enim vt testamentum Domini peruenit in gentibus, confestim idola, quæ deceptũ possidebant orbem, destructa sunt, omnisq. error simulacrorum perijt, præsentiam Dei forte non sustinens. Nam in manibus Dagon præcisis, opus idolatrię amputatum, & in capite eius superbia Diaboli abscisa significabatur, a quo initium peccati fuit. Quòd vero in limine, vt certum scilicet præfinitumq. suæ idolatriæ finem agnosceret. Limes enim finiem itineris significat, etiã & illud ad magnam pertinet ædificationem & significationem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quòd dorsum illius solùm inuenerũt, fractis eius omnibus membris: dorsum quippe fugam significat: quicunq. enim fugiunt persequentibus dorsum dant. Vnde & scriptum est de hostibus, quoniam pones eos dorsum. Vbi sunt enim idola? perierũt: & si aliqua remanentia ab aliquibus abscõduntur, fugerunt. Quòd autẽ percussi sunt in posteriora hi, qui arcam captiuauerunt: [b] hæc pœna signũ videt: quia si qui suscepe-
A runt testamentum Dei, & posteriora vitę dilexerint, ex ipsis iustissime cruciabũtur, quę sicut Apostol⁹ ait, existimare debẽt sicut stercora. Qui enim sic assumunt testamentũ diuinũ, vt in posteriora respicientes veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcã Testamenti captiuã iuxta idola sua posuerunt, & illa quidem vetera etiã nolentibus cadunt, quia omnis caro fœnũ, [c] claritas hominis, vt flos fœni: aruit fœnũ, flos cecidit: arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet Testamentum, regnum cælorum, vbi est ęternum Dei verbum. Vaccæ autem illæ Allophylorum arcã
B Dei gestantes, fugam sanctorum renuntiãtium seculo designauerunt, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nam sicut ille pignorum affectibus à recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu non debent à bono proposito prępediri. Sicut enim nostra nobis nõ odiẽda est anima, sed eius carnales affectus odio debem⁹ habere: ita nec proximi odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quibus à recto itinere nos impediunt, sicut & Moyses ait, qui dicunt patri
C suo & matri, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi testamentum Dei & præcepta eius seruauerunt. Iudicia tua Iacob, & legem tuam ô Israel. Ille enim scire Deum famularius appetit, qui pro amore pietatis eius nescire desiderat quodcunq. carnaliter sciuit.

[a] Ad tuitionẽ suã, *ad*, stationẽ suã, *apud Euch. & Bed.*
[b] Hæc pœna signum videtur, *al.* hac pœna significatum videtur.
[c] Et claritas humanis vt flos fœni, *ex veteri Interp.*

De sacrificio Samuelis, & lapide adiutorij. CAP. IIII.

SAmuel autem post mortem Heli regebat Israel. Congregato autẽ omni populo, ex-
D clamauit ad Dñm pro Israel, & exaudiuit eũ. Et cũ offerret holocaustum, accedẽtibus alienigenis ad pugnam contra populũ Dei, intonuit super eos Dominus, & cõfusi sunt, & offenderunt coram Israel, atque superati sunt. Tunc assumpsit Samuel lapidem vnũ, & posuit eum inter Masphath & Siceleg: & vt interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Masphath nouam & veterem, & vocauit nomen eius, Lapis-adiutorij, & dixit: vsq. ad hũc auxiliatus est nobis Deus.) Masphath interpretatur intẽtio. Lapis ille adiutorij

torij medietas est Saluatoris, per quē transcēdū est à Masphath vetere, ad nouā, id est, ab intentione, quæ expectabatur in carnali regno, quo erat beatitudo falsa carnalis, ad intentionem, quæ per nouum testamētum expectatur in regno cælorum, vbi est beatitudo verissima spiritualis, qua quoniā nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus. Iste Samuel inuocato nomine Dñi, exauditus est, & in tempore messis pluuiam impetrauit. Pluuia enim in sanctis scripturis verba sunt Euāgelij siue Legis, sicut & Moyses dicit, expectetur, sicut pluuia eloquium meum, & descedant, sicut ros, verba mea. Hanc igitur pluuiam dedit mūdo Christus in tempore messis, id est, quādo gentes colligi oportebat, vt sicut frumentū horreis, sic intra Ecclesiæ sinū gētes congregarētur.

De vnctione Saul. Cap. V.

IVdicauit autem Samuel Israel omnibus diebus vitæ suæ, fueruntque vsque ad eū iudices & principes super Israel. Porro filij Samuel declinauerūt post auaritiam, & accipiebāt munera, & tam iniqui iudices extiterunt, vt populus nequaquam ferens regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularent.

Quibus dedit Saul regem, vngiturq. iubente Domino, prior à Propheta in regnū, qui & ipse quidē in id, quòd vnctus est, imaginem Christi portauit. Vnde & beatus Dauid & ipse Christus nūcupatus ait ad eum, qui se finxerat Saul occidisse. Quomodo nō timuisti manum tuam inijcere in Christum Domini? Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminebat omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus: in id autem, quòd reprobatus postea & reiectus est succedente in regno Dauid, populi, vt prædictum est, Israel personam gestauit. Qui populus regnū adeptus, fuerat amissurus Christo Domino nostro per nouum Testamenrum non carnaliter, sed spiritualiter regnaturo.

De ieiunio indicto à Saule. Cap. VI.

IIste autem Saul, dum pergeret dimicaturus aduersus Philisthæū, indixit toto exercitui ieiuniū, quousq. reuerterētur à prœlio. Sed Ionatham filius eius videns super faciē agri mel, extendit summitatē virgæ, & intinxit in fauum mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi ei⁹, nō vtiq. ad vidēdū illuminati, qui antea videbat, sed ad discernendū quia vetita tetigerat. Tūc enim casus ille, sicut & Adā fecit illū adtētū reddiditq. cōfusum. Quo facto admonemur omnes illecebras voluptatū in seculo debere contēnere, qui Deo nitimur militare. Non enim potest cōtra Allophylos spirituales, id est, aduersus principes tenebrarū, viribus animi cōcurrere, qui adhuc huius mundi negligit dulcedinē declinare: mel enim distillāt labia meretricis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur iuxta mysticos intellect⁹ hūc gustasse Ionatham, & forte deprehensum, vix precibus populi liberatum.

De Agag rege seruato. Cap. VII.

INijt iterū Saul prœliū aduersus Amalech, interfectisque cunctis hostibus pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia iuxta præceptū Dñi, irasciturq. ei Dñs. Veniēs autē Samuel sumpsit gladiū, & in frusta cōcidit Agag. Quādo legūt quidā in scripturis, quòd sancti nulli hostiū parcūt, efficiūturq. crudeles & humanū sanguinem sitiētes, dicunt, quia & iusti ita percusserunt hostes, vt nō relinqueretur ab his, qui saluus fieret: & nō intelligunt in his verbis adūbrari mysteria, & hoc magis nobis indicari, vt pugnantes aduersus vitia, nullū penitus ex his relinquere debeamus, sed omnia interimere. Nā si pepercerim⁹, reputabitur nobis in culpā, sicut reputatum est Saul, qui viuum seruauit regem Agag. Quomodo enim quisque iustus manebit, si adhuc aliquid peccati in semetipso seruauerit, sicut Saul? At vero sancti in figura Samuelis ita sæuiunt super hostes suos, id est, super vitia peccatorū, vt non pmitāt relinqui aliquod peccatū impunitū.

De abreptione Saulis ab spiritu nequam. Cap. VIII.

IGitur recedente à Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à Domino, irruebatque in eo spiritus Domini malignus. Si Domini, cur malus? si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia, & in Deo potestas iusta, & in Diabolo potestas iniusta. Nam idē spiritus malus per nequissimam volūtatem, & idem spiritus Domini per acceptam iustissimā potestatem: inde ergo spiritus Dñi appellatus est Diabolus pro-

propter ministerium: quia omnibus etiam spiritibus malis bene vtitur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel emendationẽ, vel ad probationẽ. Et quãuis malignitas à Dño non sit, potestas tamẽ nisi à Deo non est, sicut & alibi dictum est. Etiam sopor Domini, qui occupauerat milites eiusdem Saul cum Dauid hastam & scyphum abstulisset à capite dormientis: non quia sopor tunc in Domino erat, vt ipse dormiret: sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne Dauid serui eius in eo loco præsentia sentiretur. Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati iudex omnipotẽtissimus iudicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, nõ erat Dei: creatura verò qua cõditus erat & potestas, quam non suã, sed Domini omniũ æquitate acceperat, Dei erat.

De vnctione Dauid.

C. IX.

ITaque Saule propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei, vnxit in Regẽ Dauid. Sed videamus eundem Dauid, quomodo propheticè Christum significauerit: Dauid enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui vicit mũdum? Et quid desiderabilius illo, de quo dicitur: veniet desideratus cunctis gentibus? Vngitur iste Dauid in regem, futurum denuntians per vnctionem illam Christum, Christus enim à charismate appellatur, Dauid ab officio pastorali pecorum, ad hominũ regnum transfertur. Nunc autem Dauid ipse Iesus ab ouibus Iudaicæ plebis ablatus, in regnũ gentium translatus est: in Iudaica enim plebe non est modo Christus. Ablatus est inde: nunc gentium greges pascit. Erat autem Dauid in canticis musicis eruditus. Diuersorum enim sonorum rationabilis moderatusq. concentus cõcordi varietate cõpactã ordinatè Ecclesiæ insinuat vnitatem. Quæ varijs modis quotidie resonat, & suauitate mystica modulat: Iste adhuc puer in cithara suauiter, immo fortiter canẽs, malignum spiritum, qui operabatur in Saule, compescuit, non quod citharæ illius tanta virtus erat, sed quòd figura crucis Christi, quæ de ligno & extensione neruorum mysticè gerebatur, ipsaq. passio, quæ cãtabatur, iam tunc spiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque & vrsum idem Dauid necauit, vrsum videlicet Diabolum, leonem Antichristum: alterum hominibus latenter insidiantem, alterum inposterum manifestissimè sequientem.

De certamine Dauid cum Goliath.

C AP. X.

ISte Dauid in prœlio gigantem superauit, cum aduersus populum Dei alienigenæ dimicarent. Prouocauit vnus vnum Goliath Dauid, prouocauit superbia humilitatem, prouocauit Diabolus Christum. Accepit arma bellica. Sanctus Dauid, vt aduersus Goliam procederet, hæc arma per ætatem & paruam staturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides deflumine, & posuit in vase pastorali. His armatus processit, & vicit. Hoc quidem ille Dauid. Sed si mysteria perscrumur. In Dauid Christus intelligitur. Qui tempus reuelationis noui Testamenti insinuandæ & commendandæ gratiæ præuidens, arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramẽta Legis, quæ non sunt imposita gentibus: deposuit, quæ non obseruamus: sed tamẽ ad aliquam significationem præmissa & posita intelligimus. Deniq. hæc arma deposuit, tanquam onera sacramentorũ veteris Legis, & ipsam Legẽ accepit. Quinq. enim lapides quinq. libros Moysi significant. Tulit ergo quinq. illos lapides de flumine, id est, de seculo. Labitur enim mortale seculum & præterfluit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapidẽs, erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, transibant super fluuios. Sed quid fecit Dauid, vt Lex ipsa vtilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest: Plenitudo enim Legis charitas. Quia ergo gratia facit impleri Legẽ, significatur gratia lacte. Hoc enim est in carne gratuitũ, vbi mater non queritur accipere, sed satagit dare: Hoc mater gratis dat, & contristatur, si desit, qui accipiat. Quomodo ergo ostendit Dauid legem sine gratia operari nõ posse, nisi cũ illos lapides quinq., quibus significabatur Lex in libros quinque, quos coniungere voluit gratiæ, posuit vase pastorali, quo lac mulgere cõsueuerat. His armatus, processit aduersus Goliam superbum,

perbum se iactantem de se præsumentem. A Tulit vnum lapidem & deiecit, Diabolum, in fronte percussit, & cecidit, ex eo loco corporis, vbi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, vnum misit. Quinq. libri lecti sunt, sed vnitas vicit: plenitudo enim legis charitas, vt ait Apostolus. Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Deinde illo percusso atq. deiecto, gladium eius abstulit, & deinde caput illi abscidit. Et hoc facit noster Dauid. Deijcit Diabolum de suis, quando credunt maligni eius, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, con- B uertunt linguas suas contra Diabolum, & sic Goliæ de gladio suo caput inciditur.

De connubio Michol filiæ Saul.
Cap. XI.

INterea victoria Dauid animum Saul regis offendit, indignantis, quòd sibi in mille, & Dauid in decem millia conclamantiũ publicè gratulationis ora insonarent, hinc inuidia Saulis, & semen odiorum aduersus Dauid. Quem dissimulator callidus, vt sine insidijs suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filiæ suæ nuptijs alligari, si cen- C tum sibi Allophylorum præputia victor offerret. Pro quibus centum, ducenta dedit, & vnde creditus est regio perire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo. Ita & Iudęi, dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quòd vero Dauid alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filiæ Saul nuptijs hæsit: significabat, quòd Christus non prius Synagogam cõnubio suo sponderet, nisi antea gloriosus in gentibus fieret. Priùs enim in nationibus resecauit carnis pollutionẽ, & postea copulatus est Synagogæ. Postquã D enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tũc omnis Israel saluus fiet. Dupla autẽ, id est, ducẽta præputia attulit, siue pro Iudæis & gentibus adquisitis, siue quia maior est numerus adquisitionis populi gẽtium, quàm credentium Iudæorum.

De Dauid repellente cithara spiritum. *Cap. XII.*

AVxit deinde odiũ Saul aduersus Dauid in tantum, vt rex ad medelam sui spiritus, Dauid de more psallentem iaculo conaretur configere. Sed quid est; quòd dum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara eius vesaniam mitigabat? Per Saulem enim Iudæorum elatio, per Dauid autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente eius vesamia temperatur: quia cum sensus Iudæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est, vt ad salutem mentes eorum, quasi dulcedine citharæ, locutionis Euangelicæ tranquillitate reuocentur.

De insidijs Saul contra Dauid.
Cap. XIII.

MIttit Saul custodes ad domum Dauid, vt custodirent eum, & interficeretur. Abscessit autem Dauid nocte, & fugit, atque saluatus est. Cumque venissent nuntij Saul, inuenerunt statuam in lecto Dauid positam, & pellem pillosam caprarũ ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc significet: quod miserit Saul ad custodiendã domũ Dauid vt eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Crucifixus enim Christus & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam misit regnũ Iudęorũ, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, vt Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neq. enim crederetur in Christum, si mendacium præualeret custodum, qui corrupti sunt, vt dicerent, quia dormiẽtibus nobis venerũt discipuli eius, & abstulerunt eum, hoc est itaque velle Christum interficere, nomẽ resurrectionis eius extinguere, vt mendacium Euangelio præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul, vt interficeret Dauid, sic nec hoc potuit regnum Iudæorum efficere, vt memoriam Christi deleret. Isti autem, qui de Saul virtute, id est, de regno Iudæorũ in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tãquam in statuam, & hœdus eis visus erat agnus: quia in quo peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

Igitur Dauid regiæ manus ictum euitãs,

eiusq. persecutionẽ declinans, fugit, venitq. ad Samuelem. Et misit Saul nuntios, qui apprehẽderent Dauid. Samuel autem erat inter prophetas, & cœtus prophetarũ, qui illo tempore prophetabant. Nuntij autem, qui missi sunt, accepto eiusdem spiritu, prophetarunt, missisque alijs hoc contigit, & tertijs nihilominus. Postea verò cum & ipse Saul venisset, factus est super eum spiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.

De insidiatorib. prophetantib. Cap. XIIII.

QVæritur autem, quomodo & illi, cum missi essent ad tenẽdum hominem, & ad necem ducendum, tales spiritu effici meruerũt; & Saul ipse, qui miserat, veniens & ipse sanguinem innocentẽ quærẽs effundere, accipere meruit spiritũ illum & prophetare. Quantũ enim ad litteram attinet, non est mirum hominem reprobum ad momentum transitoriè prophetasse, dum etiã multi similes prophetiæ donum legãtur habuisse, sicut Balaã ille reprobus, quem non tacet scriptura iudicio diuino esse damnatum, sed prophetiam habebat. Nec illa verba parum attestantur huic sententię, quę in Euangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die: Domine, Domine, in tuo nomine manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: quibus tamen dicturus est: Nõ noui vos, discedite à me operarij iniquitatis. Mysticè autem exemplum huius Saul nuntiorumque eius in hac sententia figurat, nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus Sancti Spiritus habent, sicut testamenta Legis & Euangelij, sicut baptismi sacramentum. Qui cum ad Ecclesiam Catholicam veniunt, non est in eis vllo modo violandum, aut quasi non habeant, tradendum: sed tamen eos non ideo debere saluti cõfidere: quia non improbamus, quod illos accepisse credimus. Sed oportet eos cognoscere vnitatem & societatem vinculi charitatis, sine qua omnino (quicquid habere potuerunt, quamuis sanctum sit atq. venerandum,) ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti præmio vitæ æternæ, quãto illis donis non bene vsi sunt, quæ in hac vita, quæ transitoria est, acceperũt. Item exemplum atq. imago huius Saul nuntiorũq. eius in hoc loco Iudæorũ non incongruè gestat personam, qui dum aduersari cupiunt Christo, habent in ore sacramẽta Legis & Prophetarũ ad testimoniũ Christi, & cũ Ecclesia, quasi cũ Prophetis, de scripturis disputãt, sicut illi cũ Prophetis vaticinabantur.

De Dauid & Abimelech. Cap. XV.

SVrrexit atq. Dauid iterum, & fugit in illa die à facie Saul venitq. ad sacerdotẽ Abimelech, à quo & gladium Goliæ sustulit, & panes propositionis accepit. Quæ res & sacerdoti mortem attulit, & animaduersionẽ religiosæ intulit ciuitati. Hæc itaq. gestorũ fides est. Sed quantum ad sacramentũ prophetiæ pertinet, in Christo Dño nostro impletum est, qui positus in carne, dũ insectationem declinaret Iudaicam, ad Apostolos transit, cũ quibus & desideratum sibi cibũ sumpsit: desiderio enim desiderauit manducare Pascha. Ex quibus Golię, id est, Diaboli arma sustulit. Fortis enim spolia ipse diripuit. His ergo à quibus receptus est Christus, tribulationes induxit Diabolus & mortem. Omnes enim, vt ait Apostolus, qui in Christo volunt piè viuere, persecutionem patiũtur. Et Dñs ait. Si me persecuti sunt, & vos persequẽtur. In Doech autem Idumæo Iudę proditoris persona consistit: per quam ista operatus est Diabolus, vt eius proditione facta in Christo, postea persecutionẽ Ecclesia pateretur, & occiderẽtur quã plurimi discipuli Christi & sacerdotes, & pro nomine eius persecutiones grauissimas perferrẽt.

De Dauid, & Rege Achis. Cap. XVI.

INterea Dauid, cũ fugeret Saul, latere voluit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria eius fuisset commemorata, ne per liuorem rex ad quem confugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit insaniam, & quasi furore correptus mutauit os suum, defluebantq. saliuæ in barbam eius, collabebaturque in manibus eorum, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit Achis Rex. Quid huc mihi aduxistis istum? nunquid deerant nobis furiosi? & sic eum dimisit. Achis interpretatur, quomodo est? per quod significatur ignorãtia & verbũ mirãtis & non agnoscẽtis. Quod in gente Iudæorũ impletũ est, qui dũ viderũt Christũ, non agnouerunt, corã quibus mutauit os suum,

ſuum,& abijt. Erant enim ibi præcepta Legis carnalia, erat ſacrificiũ ſecundũ ordinẽ Aaron,& poſtea ipſe de corpore & ſanguine ſuo inſtituit ſacrificium ſecũdum ordinem Melchiſedech. [a] Mutauit ergo os ſuum in ſacrificio, mutauit in præceptis, dans aliud teſtamentum euacuata carnali operatione atque inde collapſus eſt in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt.[b] Et procidebat ad oſtium portæ, hoc eſt, humiliabat ſe, hoc eſt enim, procidere vſque ad oſtium fidei noſtræ, oſtium enim portæ, initium fidei: inde incipit Eccleſia & peruenit vſq. ad ſpeciem, vt cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui, cum eum B facie ad faciem videre cœperit. Quòd vero in illo quaſi furore ſaliuæ decurrebant ſuper barbam eius, Apoſtolus hæc aperit dicens: Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: nos autẽ prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcãdalum, gentibus autem ſtultitiam: ipſis verò vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtũ Dei virtutem & Dei ſapientiam: quia quod ſtultũ eſt Dei, ſapiẽtius eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus, non tantum ſaliuæ attendantur, ſed attende, quia ſuper barbam decurrunt. Quomodo enim in ſaliuis infirmitas, ſic in barba virtus oſtenditur. C Texit ergo virtutem ſuam corpore infirmitatis ſuæ, & quod forinſecus infirmabatur, tanquam in ſaliua apparebat: intus aũt diuina virtus tanquã barba tegebatur.

a Mutauit os ſuũ in ſacerdotio. In ſacrificio *Pal.*

b Et procidebat. *Quæd. interiecta ſunt ante hæc verba in Val. &* Compl. *quæ cum à reliquis omnib. & ab Eucherio, & Beda ab eſſent neq. cohærerent cum præcedentibus, & ſequentibus, recipienda non fuerunt.*

c Non tantùm ſaliuæ attendãtur. *Ex Euch. al.* Nõ tanquam ſaliuæ offendant: non tanquam ſaliuam attendas. C*ompl.*

De chlamyde Saulis præciſa à David. C*AP.* XVII. D

DEhinc in eremo Engaddi cum per ſequendum Dauid Saul appeteret, ingreſſus eſt Dauid in ſpeluncam, & ibi latebat. Sed Rex improuiſis exceptus inſidijs, quod itinocuo moliebatur, inciderat. Scriptũ eſt enim: qui fodit foueam proximo ſuo, ipſe incidit in eam. Dauid autem bona pro malis retribuens, inimicum nõ occidit, ſed pro teſtimonio facti oram chlamydis regiæ abſtulit, cum facilius eſſet exceptum inſidijs aduerſarium perdere magis, quàm fallere. Quid ergo eſt, quod iſte fugiens à facie Saul in ſpelunca latuit? Quare autem latuit, niſi vt occultaretur & non inueniretur? Quid eſt cõtegi ſpelũca, niſi cõtegi terra? qui enim fugit in ſpelũcam, terra tegitur, ne videatur. Portabat aũt terrã Ieſus, carnẽ, quam acceperat de terra, & in ea ſe occultabat, ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cognouiſſent: nunquã Dñm gloriæ crucifixiſſent. Quare ergo Dominum gloriæ non inuenerunt? Quia ſpelunca ſe texerat, id eſt, carnis infirmitatem oculis obijciebat, & maieſtatem diuinitatis corporis tegmine, tanquam ſpeluncæ abdito occultabat. Illi ergo non cognoſcentes Deum, perſecuti ſunt hominem: nec mori potuit, niſi in homine, quia nec teneri potuit, niſi in homine. Oppoſuit ergo malè quærentibus terram, ſeruauit benè quærentibus vitam. Fugit ergo ſecundum carnem in ſpeluncam à facie Saul: quia paſſus eſt vſque adeo ſe occultans Iudæis, vt moreretur. Sed quare vſque ad mortem voluit eſſe patiens, vt fugeret à facie Saul in ſpeluncam? Etenim ſpelunca inferior terræ pars poteſt accipi. Et certè (quod manifeſtũ eſt & notum eſt omnibus,) corpus eius in monumento poſitum eſt, quod erat exciſum in petra. Hoc ergo monumentum ſpelunca erat: illuc fugit noſter Dauid à facie Saul. Tamdiu enim perſecuti ſunt illum Iudæi, quo ad vſque poneretur in ſpelũca. Sed quid eſt, quòd perſecutor ad purgandum ventrem ſpeluncam ingreditur? niſi quod Iudæi in Chriſtum conce-ptam mentis malitiam, quaſi odorem fœtidum emiſerunt? Et cogitata apud ſe noxia, factis deterioribus, dum Chriſtum perimunt, oſtenderunt. Sed tamen Dauid Saulem occidere noluit, & cum eum in abdito occultatũ antro haberet in poteſtate, reſeruare potius, quàm occidere maluit: ita & Chriſtus, dum eſſet in ſpelunca carnis perſecutorem populum in poteſtate habuit, & nõ occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetã: ne occideris eos. Tantùm denique Dauid ſummitatem chlamydis eius ſilenter abſcidit, vt oſtenderet prophetia, Chriſtum Iudæos non occidiſſe: ſed eis tantûm regni gloriam abſtuliſſe: ſicq. eos perſecutione ſua vacuos ſede, vel imperio reliquiſſe. Chlamydis enim abſciſio, regni eſt amputatio, hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobedientiã peccaſſet, oſtendit. Nam cum veniam precaretur,

tur, rogaretq. Samuelem, vt reuerteretur cum illo ad placandum Deum & noluisset, atq. conuertens faciem suam abijsset, tenuit Saul pinnulam vestimenti eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: disrupit Dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo & diuidetur Israel in duo. Populi ergò Israel personam figuratè gerebat rex iste, qui populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum.

De hasta ablata Sauli à Dauid. Cap. XVIII.

QVod & sequenter iterum demonstratum est, quando idem Dauid fugiens à facie Saul ingressus est in castra regis, & cũ dormientem inuenisset, non percusit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam sustulit, dormientibusq. cunctis egressus de castris, transiuit in cacumine montis. Quid est hoc? persequebantur namque Iudæi Christum, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis, obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non euigilant in nouam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyphũ aquæ, id est, gratiam legis, tulit & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro maximo habebãt, & vnde se protegebant temporaliter, & quam aduersus Deum per incredulitatem gerebant. Et deinde victor Dauid noster, de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis cælorum.

De pugna Dauid cum Amalechitis. Cap. XIX

INterea fugiẽs Dauid, dum pergeret cum Achis rege Philistinorum, in prælium aduersus Israel, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Siceleg, & succẽdentes eam, captiuarunt omnia, quæ erant Dauid & puerorũ eius. Reuersus ergo Dauid ad persequendos Amalechitas, inuenit Ægyptium puerum lassescentem, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant. Hunc autem Dauid inuentum cibo refecit ducemq. sui itineris fecit. Sicque Amalechitas persequitur, epulantesq. reperit, & funditus extinguit. A Quid est enim, quòd Ægyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quòd amator præsentis seculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem seculo infirmus despectusque relinquitur, vt cũ eo nequaquam currere valeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc Dauid inuenit: quia Redemptor noster veraciter manu fortis nonnunquã, quos despectos à mũdi gloria reperit, suo amore conuertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit. Ducem itineris fecit: quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitam sequi non valuit, dux B Dauid efficitur: quia is, quem indignũ mundus deseruit, non solum conuersus in suam mentem Deũ recipit, sed prædicando hunc etiam vsq. ad aliena corda perducit. Quo videlicet duce, Dauid Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit: quia Christus ipsis prædicãtibus mundi lætitiam destruit, quos mundus comites habere despexit.

De Saule Pythonissam consulente. Cap. XX.

POst mortem autem Samuelis, congregati sunt Philistini contra Israel. Consuluitq. C Saul Dominum, & non respondit ei. Quæsiuit autẽ Saul Pythonissam, quæ suscitaret illi Samuelem. Statimq. suscitatus ait ad eum: Quare inquietasti me, vt suscitarer? Et quæritur secundum historiam, vtrùm Pythonissa ipsum Prophetam de inferno euocauerit, an aliquam imaginariam illusionẽ fallacia dæmonum factam. De qua quæstione beatæ memoriæ, [a] Augustinus Episcopus Simpliciano Mediolanensi Episcopo ita scripsit: Inquiris, inquam, vtrùm potuerit [b] malignus spiritus excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum [c] repa- D gulis vel receptaculis euocare, & vt videretur & loqueretur cum Saul. Nonne maius mirandum sit, quod Satanas ipsum Dominum assumpsit, & constituit super pinnam templi ([d] Quolibet enim modo fecerit, factum est) ita & modus quo Samueli factum est, vt excitaretur, similiter latet, nisi fortè quis dixerit, faciliorem Diabolo fuisse licẽtiam ad Dominum viuum, vnde voluit, assumendum, & vbi voluit, constituendum, quam ad Samuelis spiritum defuncti à suis sedibus excitandum. Quod si illud in Euãgelio nos ideo non [e] cõturbat, quia Dominus

nus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudæis, quamquam peruersis atq; immundis & facta Diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atq. interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, vt non inuitus & dominante magica potentia, sed volens atq. obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pythonissam illam & Saulem latebat, spiritus Prophetæ sancti se ostenderet aspectibus regis diuina eum sententia percussurus. Quãquam in hoc facto potest esse alius facilior intellectus, vt non verè spiritum Samuelis excitatum à requie sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam; quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat: quia solent imagines earũ rerum nominibus appellari, quarũ imagines sunt: sicut omnia, quæ pinguntur atq. finguntur earum rerum, quarum imagines sunt nominibus appellantur: sic hominis pictura cum pingitur, proprium quodq. nomen incunctanter adhibetur, & dicitur: ille Cicero, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: cum aliud nihil sint, quàm pictæ imagines. Vnde & Cherubim, cùm sint cælestes virtutes, fictæ tamen ex metallo quod imperauit Deus super arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia: non aliud, quàm Cherubim, [f] illa quoq. figmenta vocabantur. Item dum quisq. videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, sed vidi Augustinum, cum eo tẽpore, quo aliquod tale aliquis vidit, ignoraret hoc Augustinus. Vsq. adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharao spicas se dixit vidisse in somnis & boues, non spicarum aut boum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari: non mirũ est quod scriptura dicit, Samuelem visum, etiam si forte Samuelis imago apparuit ficto machinamẽto eius, [g] qui transfigurat se velut Angelum lucis, & ministros suos ornat velut ministros iustitiæ Iam vero si illud, inquit, mouet quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud mirum videri, quomodo Dæmones agnouerunt Christum, quem Iudæi non agnoscebãt. Cum enim vult Deus etiam per [h] infimos, supremosq. spiritus aliquem vera cognoscere, temporalia dũtaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facilè est, & non incongruum, vt omnipotens & iustus ad eorum pœnam, quibus ista prædicantur, (vt malum quod eis imminet, antequam veniat prænoscendo patiantur,) occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quod audiunt ab Angelis, prænũtient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atq. moderator vel iubet, vel sinit. Vnde etiam spiritus in actibus Apostolorum adtestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscent isti tamen fallacias, & verum quod nosse potuerunt, non docendi magis, quàm decipiendi fine pronuntiant. Et forte, hoc est, quod cum illa imago Samuelis, Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum, quod vtiq. falsum est. Magno quippe interuallo post mortẽ separari bonos à malis in Euangelio legimus: cùm inter superbum illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum, qui ad eius ianuam vlcerosus iacebat, iam in requie constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. Aut si propterea Samuel ei dixit: Mecum eris, vt non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod vterq. homo fuerit, & vterque mori potuerit, iamq. mortuus viuo mortem prænuntiabat. Secundum vtrumq. igitur intellectum habere exitũ hanc lectionem, qui non sit contra fidem, perspicit opinor prudentia tua: nisi forte profundiori inquisitione inueniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam, humanam, cum ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocari, & viuorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, vt non solùm videri valeat, sed & agnosci: etsi potest: vtrùm etiam iusti anima nõ quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus [i] mysterijs summæ legis obtemperans, vt si fieri nõ posse claruerit, non vterque sensus in huius scripturæ tractatione admittatur: sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis Diabolico ritu facta intelligatur. Sed (quoniã siue illud fieri possit, siue nõ possit, tñ fallacia Satanæ atq. imaginũ simulandarũ callida operatio, decipiẽdis sensibus humanis multi formis inuigilat,) pedetentim quidem (ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus,) sed tamen

potius existimemus tale aliquid factum maligno spiritu Pythonissæ illius ministerio, quandiu nobis aliquid amplius excogitare atq. explicare non datur. [k] Hæc sunt quæ tunc de Pythonissa, & Samuele scripsit beatissimus Augustinus. A

a Augustinus Simpliciano. *Lib. 2. q. 3. & ad Dulcitium q. 6.*
b Malignus spiritus. Immundus spiritus. *Augustinus & Euch. quamuis maligni ibidem postea vocentur.*
c Repagulis vel. *Hæ voces non sunt apud Augustin. aut Euch.*
d Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum est: ita & modus quo Samueli factum est, vt excitaretur, similiter latet. *Ita omnino legendus hic locus etiam apud Augustinum mancus, vt τὸ* factum est, *quod semel tantùm, sed non eodem in loco apud vtrumq. positum erat, apud vtrumq, repetatur, atq. alter alteri subsidio sit.* B
e Non conturbat. Non perturbat. *Apud Augustin. & Eucher.*
f Illa quoq. figmenta. *Ita apud Aug. in q. ad Dulcitium,* Illæ quoq. effigies, *apud eund. in libr. ad Simplician.*
g Transfigurat se in Angelum. *Ita Aug. ad Simplic.* transfigurat se velut Angelum, *ad Dulcit.*
h Etiam per infimos, infernosq. spiritus aliquem ver. cogn. *vtrubiq. Augustinus*, per infimos, supremosq. spiritus, *apud Euch.*
i Occultioribus mysterijs. *Ita Aug. ad Dulcit.* Imperijs *ad Simp. & apud Euch.*
k Hæc sunt, quæ tunc de Pytonissa. *Sed vide, quæ addidit postea ad Dulcitium scribens in fine quæstionis.*

De morte Saulis, & Ionathæ.
Cap. XXI.

IGitur exorto prœlio, percusserunt Philistæi Israel plaga magna, corrueruntq. in prœlio Saul & Ionathas. Quos deniq. pius Propheta figuraliter [a] deflet. Qui cum potentes essent, & semper hostibus præualerent, sauciati illico ac vulnerati in medio prœlio corruerunt. Quomodo, inquit, ceciderunt potentes in medio pugnæ? Hoc etiã modo pium Christianorũ genus deflet eos, qui nõ repugnantes dæmonibus labuntur in seculo, quod est lubricum: Gelboe enim montes, interpretantur lubrici montes.

a Quicunq. potentes. *Inter hæc leguntur in Val. plurima Gregorij verba è lib. 4. Moral. cap. 4. de montiũ maledictione, quæ rectè absunt ab alijs libris & à Beda. Nam planè non cohærent.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN REG. II.

Ne Dauid templum ædificet. CAP. I.

Ost [a] mortem itaq. Saul, vngitur Dauid,& regnat, transfertque arcam testamenti in ciuitatem suam: qui cum vellet templum Domini ædificare, admonetur per prophetam à Domino, ita: Non tu ædificabis mihi domũ, quia vir sanguinũ es. Quid est igitur igitur, quod erga exteriora bella laboranti Dauid interdicitur, ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in eius inhabitatione construimur, Paulo attestante, qui ait: Tẽplum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur: quia [b] qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, vt instruere spiritualiter Ecclesiam non præsumat, quia nequaquam purè maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat, & superiectas sordes tergere nõ valet manus, quæ lutum tenet.

[a] *Totum caput è Greg. 7. Moral. c. 16.*
[b] Qui adhuc actibus carnalibus incubat. *Ita lib. 0. incumbit apud Gregorium.*

De peccato Dauid in Bethsabee. CAP. II.

NVnc & peccatũ Dauid, quid in prophetia signauerit, quãta possumus breuitate perstringamus. Nomina quippe interpretata satis ostendunt, quid etiã hoc factũ præfigurauerit. Dauid, vt diximus, interpretatur manufortis, siue desiderabilis. Bethsabee interpretatur puteus satietatis, siue puteus septimus. Quãlibet aũt harũ nominis eius interpretationem in id, quod dicere intendi-
A mus, assumamus, satis congruit. Nam in cantico canticorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo septenarij numeri nomen in Spiritus sancti significatione coniungitur; propter rationem Pentecostes, quo die de cælo missus Spiritus sanctus venit. Ad quadraginta nouem autem, quod est septies septem vnum additur, quo vnitas commendatur. In hac ratione viuit Apostolica illa sententia, sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatẽ spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spirituali, hoc est, septenario facta est
B Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quẽ qui habuerit, non sitiet in æternũ. Vrias verò, qui fuerit maritus eius, quid aliud, quàm Diabolum, nominis eius interpretatione significat? Huius erant pessimo coniugio deligati omnes, quos gratia Dei liberat, vt Ecclesia sine macula & ruga Saluatori proprio copuletur. Vrias namq. interpretatur lux mea Dei, Hethæus autẽ abscisus, siue quod in veritate nõ stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbię merito abscisus est: siue quòd cadẽdo, veris viribus perditis, transfigurat se in Angelum lucis, audens adhuc dicere, lux mea Dei est.
C Ergo iste quidem Dauid grauiter sceleratéque peccauit: quod scelus eius etiam per Prophetam Deus arguit increpando, & ipse abluit pœnitendo. Verumtamen ille desiderabilis omnibus gentibus, quasi in solario deambulans: quia in sole posuit tabernaculum suum, adamauit Ecclesiam super tectũ se lauantem, id est, mundãtem se à sordibus seculi, & domum luteam spirituali contemplatione transcendentem, atq. calcantem. Et inchoata cum illa primæ conuentionis notitia, postea ab eo penitus separatũ Diabolum occidit, eamq. sibi perpetuò connubio copulauit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam nõ extinguamus. Amemus ipsum

ipſum Dauid quantùm amãdus eſt, qui nos à Diabolo per miſericordiã liberauit. Amemus iſtũ Dauid, qui tam graue in ſe vulnus iniquitatis pœnitentiæ, & humilitatis confeſsione ſanauit. Sed fortaſſe quis dicat, ſi Dauid imaginem Chriſti gerebat, quomodo multas vxores & concubinas habuiſſe ſcribitur, cum has res Chriſtus & horreſcat & damnet? Hoc enim pro figura fiebat: multæ enim vxores Dauid multarum gentium & nationum imaginem indicabant, quæ per fidem Chriſti conſortio iungentur. Concubinæ vero eius, ſignificant hæreticorum Eccleſias, quæ ſub Chriſti nominis titulo manere ſe gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra ſectantur Chriſtum, non coniuges, ſed concubinæ vocantur. Deniq. nunc Reges, ſi plures habeant vxores & concubinas, crimen eſt, quia iam tranſierunt figuræ, pro quibus vxorum, vel concubinarũ venia concedebatur: & nunc, quia figuræ tranſierunt, venia nulla datur.

a *Totum caput ex Aug. lib. 22. contra Fauſt. c. 87.*

De Abſalom. CAP. III.

ILlud verò quid ſignificet, quòd parricida filius Abſalom patrem inſequens; primò pater eius declinans, fugit ante faciem eius ſecurus de victoria: qui aſpiciebat imperiũ perire, quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitũ parricidæ. Scribitur etiam fugiſſe Dauid à facie bellantis aduerſus ſe filij. Et quoniam ſcriptum eſt de populo Ieruſalem: filios enutriui & exaltaui, ipſi autẽ ſpreuerunt me. Filius ergo eius impius ſignificatur tropicè, id eſt, populus Iudaicus, qui eum tradidit. Abſalom autem, ſicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quod mirum videtur in hiſtoria, quemadmodum patris pax poſsit intelligi, qui patrem bello perſecutus eſt. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inſpiciunt Abſalom eſſe Ieruſalem, quæ etiam & ipſa pax interpretatur, à cuius facie Chriſtus fugit, quãdo eam patiendo deſerens in gentibus per fidem ſucceſsit. Alij Abſalom Iudam traditorem intelligunt, quem tanta & tam admiranda patientia Chriſtus pertulit, tanquam bonum, cum eius cogitationes non ignoraret, cum adhibuit conuiuio, in quo [a] corporis & ſanguinis ſui figuram diſcipulis cõmendauit & tradidit. Quod denique & in
A ipſa traditione oſculum accepit, bene intelligitur pacem Chriſtum exhibuiſſe traditori ſuo, quamuis ille tam ſceleratæ cogitationis interno bello vaſtaretur. Et ideò Abſalom patris pax dicitur: [b] quia pater habuit pacem quam ille non habuit.

a Corporis & ſanguinis ſui figuram, *Hoc eſt corporis & ſanguinis ſui ſacramentum. Puto autem verba eſſe Græci alicuius Patris.*

b Quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. *Verba ſunt Auguſtini in pſalm. 2. Gregorius vero in Prolog. VII. Pſalm. pœnitential.* Abſalom autem patris pax interpretatur, non quòd ei pax vlla cum patre fuerit: ſed quia quantæ pacis, & patientiæ extitit,
B eius peruerſitate pater oſtendit. *Hieronymus verò & Eucherius non patris pacem, ſed patrem pacis interpretatur. Idem Etymolog. 7. c. 6. patris pacem per antiphaſin dictum putat.*

Quod Dauid ſitiens noluit bibere de aqua ciſternæ Bethlehem. CAP. IIII.

ITem ipſe Dauid in prœlio Philiſtinorum, cum ſitiens cõuerſaretur in bello, & aquã quæreret, quis mihi, inquit, potum dabit de lacu, qui eſt in Bethlehem? & ad portas erat inter lacum, & Dauid interfuſus hoſtis, &
C media hoſtium cinxerãt ſepta caſtrorum. Præciderunt tres viri multitudinem aduerſariorum, & hauſerunt aquam de lacu, qui erat in Bethlehem, & obtulerunt Regi bibendam. Sed rex noluit bibere, ſed profudit illam Domino, dixitque: non cõtingat mihi hoc facere, vt ſanguinem virorum, qui abierunt, [a] in animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, vt ſitiens non biberet, & exemplum de ſe præbuit, quo omnis exercitus tolerare ſitim diſceret. Quòd ſi altius velis ſpectare & introſpicere myſterium: ſitiebat Dauid, non aquam, quæ eſt in Bethlehem,
D ſed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Chriſtum in ſpiritu præuidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, ſed lauacrum ex latere Chriſti fluens, hoc eſt, non aquarum ſitiebat elementũ, ſed ſanguinem Chriſti. Vnde non bibit oblatam aquam, ſed Domino fudit, ſignificans ſitire ſe Chriſti ſacrificium: non naturæ fluentum, ſed illud ſacrificium, in quo eſſet remiſsio peccatorum, illum ſitire fontem æternum, non qui periculis quæreretur alienis, ſed pericula aliena deleret.

a In

a In animis illor. bibam ἐν ψυχαῖς αὐτῶν πίομαι, LXX. *Ex quibus sunt etiam alia huius loci verba,* & animarum periculum bibam? *Dixit Vulg. interpr.*

De Psalmo xvij. CAP. V.

QVæritur autem cur solus septimus decimus Psalmus in libris Regum reperiatur conscriptus. Nec immeritò Psalmus iste in regnorum libris solus inuenitur: quia regnum, illud significatur vbi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, B in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui venit secūdū carnē ex semine Dauid, qui vtiq. in corpore suo quod est Ecclesia, adhuc patitur inimicos? Vnde illi persecutori, quem a voce prostrauit, & in suū corpus traijciēs, quodammodo manducauit, insonuit de cælo: Saule, Saule, quid me persequeris? Quando autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorum eius, nisi cum illa A nouissima inimica destruetur mors, vt perueniatur ad regnum Dei.

a Quem voce mactauit, *tam. s.o.* voce prostrauit, *Eucherius non perinde eleganter: sequitur enim:* & in suum corpus traijciens quodammodo manducauit.

De catalogo virorum fortium. CAP. VI.

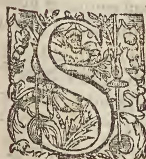
DE hinc texitur catalogus virorū fortium in figura sanctorum: qui licet virtutum sublimitate proficiant, a tamen vsq. ad excellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam attingunt. Inde est, quod ibi scriptum est, vsque ad tres nō peruenit: quis enim æquabitur Domino, aut quis similis erit Deo inter filios Dei?

a Tamen vsq. ad excellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam attingunt. *Diuersa est apud Eucherium allegoria.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM. seu QVÆSTIONES IN REG. III.

De Salomone. CAP. I.

SVCCEDIT deinde Salomō, a in quo quidem nonnulla imago rei futuræ facta est in eo, quòd templum ædificauit, & pacem habuit, secūdum nomen suum. Salomon quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc illud vocabulum illi verissimè congruit, per quem mediatorem ex inimicis accepta remissione peccatorum reconciliamur Deo. Etenim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem eius. Idem ipse est ille pacificus, qui fecit vtraq. vnum, & medium parietem maceriæ soluēs inimicitias in carne sua, legemq. mandatorum decretis euacuās, vt duos conderet in se in vnum C nouum hominē, faciēs pacem his, qui longè, & pacem his, qui propè. Ipse in Euangelio dicit: pacem meam relinquo vobis. His & multis alijs testimonijs Dominus Christus pacificus esse monstratur.

a In quo quidem *vsq. ad* pacificus. *Verba sunt Aug. 17. de ciuitate Dei c. 8.*

De templi ædificatione. CAP. II.

NAm a id quod ædificauit templū excellentissimū Dño: & ibi Christū significat, qui ædificauit domū Deo in cælestibus. Nō de lignis & lapidibus, sed de hominibus sanctis, hoc est, fidelibus, quib⁹ dicit Apostolus: templū enim Dei sanctū est, quod estis vos. b Quòd verò eadem domus lapidibus de

dolatis atq. perfectis ædificata est, & malleus & securis, & omne ferramentũ non est auditum in templo Dei, cum ædificaretur. Quid enim domus illa, vt prædictum est, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cælestibus Dominus inhabitat, figurabat? A d cuius ędificationem electorum animæ, quasi quidam expoliti lapides, deferuntur. Quæ cum ædificatur in cælis, nullus illic disciplinæ malleus resonat: quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, vt locis iuxta meritum cõgruis disponamur. Hic enim foris tũdimur, vt illuc sine reprehensione veniamus. Altitudo autem templi huius Dominici ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. His enim tribus virtutibus, quasi lineamentis, sanctæ Ecclesiæ cælestis Instructura consurgit. Porrò quod parietes templi interius ligno teguntur, hoc ob mysterium Dominicæ crucis imaginatum est, sub cuius tutela proteguntur omnes sancti, qui indisruptæ pacis perseuerantia, tãquam lapides viui in structura Ecclesiæ, vnitate fidei solidantur. Et bene interius vestitur ligno templum: quia corde creditur ad iustitiam, quòd vero tempore dedicationis gloria Domini impleuit domum, gloria Domini intelligitur Christus: cuius fide repletus est vniuersus mũdus. De qua gloria cum pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, vt parceret populo peccatori: respõdit Dominus, propitius ero illis: verumtamen viuo ego, & viuit nomen meum: quia implebitur gloria mea omnis terra: & septuagesimus primus Psalmus canit: implebitur gloria eius omnis terra. Vnde & Angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quòd autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam. Hæc sententia superbos Iudæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdiderunt. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo repleuit, vt exigentibus proprijs meritis non agnoscant cultum credulitatis. Quòd verò Salomon idem in eodem templo duodecim boues æreos fecit, quos in æreo labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes attendunt, sed in vno loco per posteriora colliguntur. Quid enim aliud in duodecim bubus, quàm duodecim

A Apostolos credimus designari, qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, vt posterioribus adunentur? Qui in hac præsenti vita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa vero vita, quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videbitur, in æterna gloriæ vnitate conueniunt. Per diuersum ergo mundum prædicando respiciunt, sed in vnum perueniendo consistunt. Ideo autem ærei: quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut scriptum est: In omnem terram exiuit sonus eorum. Labrum autem orbem
B terræ intelligimus, cuius ambitum lustrauerunt Apostoli, docentes gentes, vt baptizarentur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

a Nam quòd ædificauit, *vsq. ad estis vos. August. ibidem.*

b Quod vero eadem domus, *vsq. ad* veniamus. *Verba sunt Greg. 34. Moral. c. 20.*

De sapientia Salomonis. *Cap. III.*

Locutus est autem Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quin-
C que millia: quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in Lege & in Euãgelijs à Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub mysterio Trinitatis differitur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem eius quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quos qui in diuersis virtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque millia carmina Domino canit: disputauit autem Salomon à cedro vsque ad hyssopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur, sicut & Propheta testatur, dicens: Iu-
D stus vt palma florebit, & sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur. Hyssopus autem herba humilis est saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro vsque ad hyssopum disputauit: quia ab altera excellentia cælestis gloriæ vsque ad carnis humilitatem descendendo peruenit, si quidem & cedri nomine, prauorum superba elatio designatur, sicut per Dauid dicitur: Vox Domini confringentis cedros. A cedro itaque Christus vsque ad hyssopum disputauit: quia

quia ipse prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinauit, quàm etiam ad hyssopi humilitatem, id est, vsq. ad crucis stultitiam ac contemptibilem fidem deduxit.

De iudicio Salomonis.
Cap. IIII.

Legitur [a] quoque idem sapientissimus primum habuisse iudicium inter duas mulieres de pietate certantes: quarum in vna dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat. In illo ergo iudicio Salomonis Christi figura fuit, vbi mulier illa improba, plebs scilicet synagogæ vel hæreticorum, veræ matris, hoc est, Ecclesiæ filium appetebat, quem non vt reseruaret, sed reuera, vt interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriæ matris gemitu teste verus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerumque hi qui à matre seducti, & capti sunt errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semetipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Vnde satis, cõuenienterq. apparet, hanc mulierem hæreticorum, vel synagogæ figurasse impietatem, qui & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quousque perdant, illiciendo persuadent..

[a] *Vid Aug. serm. 200 de temp.*

De regina Austri. Cap. V.

Regina autem Austri, quæ ab interuallis vltimis excitata veniens, Salomonis audire sapientiam concupiuit: iam tunc per illam ventura de gentibus Regina desiderans Christum figurabatur: quæ iuxta prophetam est circumamicta varietate in vestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita currebat cum barbara gente, nõ animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non solùm præmio cælesti resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Iudæis adulteris iudicandis ipsius ore iudicis digna censetur: quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cælestis affectum in imagine mystica Ecclesiam præuidentis impleuerat.

De cæteris operibus Salomonis.
Cap. VI.

Iam [a] porrò de cæteris operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta scriptura atque condemnat; & nihil de pœnitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino cõmemorat? Nec prorsus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet, hæc eius flenda submersio. Nisi fortè quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus. Posset hoc fortasse non absurdè intelligi, si illæ propter Salomonem desererent Deos suos, & colerent Deum eius. Cùm verò ipse propter illas offendit Deum suum, & coluit Deos earum, non est, quid inde boni coniectari posit.

Nec tamen nihil arbitror significare, sed malum, sicut de vxore filiabusque Lot diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis mira excellentia, & mira submersio. Quod igitur in illo diuersis temporibus extitit prius bonum & posterius malum, hoc in Ecclesia in isto seculo adhuc simul & vno tẽpore ostenditur. Nam bono illius bonos Ecclesiæ: malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto: tanquam in vnitate illius areæ, sic in vno illo homine, bonos in granis, malos in paleis aut certè in vnitate vnius segetis: bonos in tritico, malos in zizanijs.

[a] Iam porrò. *Totũ caput ex Aug. 22. cont. Faust. c. 88.*

De diuisione decem tribuum.
Cap. VII.

Illud [a] verò, quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separatæ sunt, & duæ relictæ: satis indicat, quòd de tota illa gẽte Apostolus ait: reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

[a] Ex *Aug. 12. cont. Faust. c. 33.*

De Elia et virtutibus eius.
Cap. VIII.

Qvid autem significauerunt magni illi ac insignes prophetæ, qui etiam mirabilia

rabilia multa fecerunt, Elias & Eliseus discipulus eius? [a] Pascitur enim Elias tempore famis à coruis mane afferentibus panem, & ad vesperũ carnes, vt intelligas illic Christum. Cui quodãmodo salutẽ nostram esurienti confitentur peccatores fidem primitias spiritus nunc habentes: in fine autem velut ad vesperam seculi carnis resurrectionem. Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam: quæ volebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleum, fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vidua autem ista, vt opinor, Ecclesia significatur, quam Christus non frumenti, sed verbi pane pascebat. De qua dicit Dauid: Viduam eius benedicens benedicam. Illam scilicet viduam, quam Apostolus ait: mortuo viro, quibus velit nuptijs liberam esse: quia desinente Lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciens Ecclesia, Christo, quasi vidua Legis, nupsit. Huius nunc in vasis oleum gratiæ, & benedictionis farina non deficit, in omnibus foris gentibus fame manente. Quarum cibi vitæ esuriem, & fidei Trinitatis inediam congruè præfigurauit illa quodam triennio fames. Quòd vero per Eliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futuræ pluuiæ signum in vestigio hominis ostensum est: significabat, quòd nascente Christo in vestigio hominis ad terras imber de cælo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

Iam ipsa in Babylonia transmig. *Totum propè caput ex. 12. contr. Faust. à cap. 34. vsq. ad 36.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN REG. IIII.

De duobus Quinquagenarijs combustis. Cap. I.

A Ittit Rex impius duos Quinquagenarios cum subditis suis militibus, vt exhibeant Eliam, qui diuino igne consumpti sunt: Tertius autem missus saluatur. Quinquagenarius namq. numerus, pœnitentiæ confessio est, quo declaratur remissio peccatorum: Iudæi ergo nolentes Christum Deum B esse perfectum, [a] nec principem pœnitentiæ, dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti? Hi futuro diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem Trinitatis pœnitentiæ sacraméta cognouit, indulgentiam meruit.

Quæritur autem cur Elias vir sanctus super Quinquagenarios maledictionis senténtiam sic intulit, vt perirent, dum scriptum sit: benedicite, & nolite maledicere. Sanctus ergo Elias nequaquam illos se instigante maledixit, sed quòd in diuina prædestinatione cognouerat, prophetando, prędixit, in Dei enim dispositione erat ita perire, & C Quinquagenarios ad Eliæ vocem, & Simonem ad Petri sentétiam. Vnde non vltionis voto sancti maledicunt, sed loquũtur, quod in Dei voluntate esse nouerunt.

a Nec principem pœnitentiæ. *Ita libr. o. & Beda.* Nec principem indulgentiæ largitoré, *apud Eucherium, quæ scriptura videtur alterius interpretatio.*

De Eliseo, et aquis sanatis. Cap. II.

POstulatur Eliseus à populo, vt aquas Iericho steriles & malignas sanaret. Accepit vas rude fictile, & adiecit in eo salem, & demersit illud in flumine, & statim sanatæ sunt. Quo facto prænuntiabat Propheta, quòd verbum caro fieret, & habitaret in nobis: inde in similitudinem verbi salem, id est, sapientiam dedit: in vas fictile in corpus scilicet humanum, immittens in aquã demersit, quod quidem significabat, quia omnes populi, qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fœcunditaté, & benedictionem accepturi essent.

De paruulis maledictis. Cap. III.

IPse [a] quoque Eliseus figuram Christi gessit. Denique vocabulum ipsum salus Dei interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius eius, qui & Saluator vtique vocatur? paruuli vero illi illudentes saluti Dei, id est, Eliseo, Iudæorum habuere personam: quia crucem Domini Saluatoris subsannabant. Quòd dicunt, ascende calue ascende calue; quia in Caluariæ loco Christus ascensurus erat in crucem. Quòd verò conuersus maledixit eos Eliseus, & venerunt duo vrsi de sylua, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem suam, & resurrectionem ex mortuis, postea quàm ascendit in cælos, sicut Eliseus ascédit Bethel, id est, domum Dei, conuersus maledixit Iudæis. Et quadragesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos vrsos de syluis gétium, Vespasianum scilicet, & Titum, eosque crudeli strage deiecerunt.

a *Vid. August. 12. cont. Faust. cap. 35. & serm. 204. de temp.*

De mortuo reſuſcitato.
CAP. IIII.

MIttit [a] Eliſeus per ſeruum baculum ſuper mortuum, & non reuiuiſcit: venit ipſe, coniungit, & coaptat ſe mortuo, & reuiuiſcit. Miſit ſermo Dei Legem per ſeruũ ſuum, & non profuit in peccatis mortuo generi humano. Venit ipſe deſcendens de cælorum ſublimitate, quaſi de montis altitudine, humiliauit ſe ipſum, conformauit ſe nobis, mortuiſq. membris ſua mẽbra compoſuit, noſtręque mortalitati de ſuo corpore medicinam aptauit. Deniq. ſuper mortuum ſepties oſcitat, & ſeptiformem ſpiritum humano dat generi, per quod viuificatum à morte peccatum reſurgat.

a Ex eod. Aug. lib. cont. Fauſt. & ſerm. 206.

De ferro exiliente e flumine.
CAP. V.

CVm [a] ſecuribus ligna cęderẽtur, de ligno ferrũ exiliens in profundũ fluminis merſum eſt, atque in lignum deſuper ab Eliſeo proiectum, reuerſum eſt. Ita cum impios Iudæos per corpus operata præſentia Christi, tanquam infructuoſas arbores cæderet: quia de illo Iohannes dixerat: Ecce ſecuris ad radicem arborum poſita eſt, eis interueniente paſsione corpus ipſum deſeruit, atque ad inferni profunda deſcendit, quo in ſepultura depoſito, tanquam ad manubrium ſpiritu redeunte ſurrexit.

a Ex eod. Aug. capite, & ſermone 210.

De additione xv. annorum Ezechiæ.
CAP. VI.

DEcumbentem [a] in lectulo Ezechiã, grauique ægritudine laborantem, ex perſona Domini Iſaias propheta adorſus eſt, & prædicans illi, quòd moreretur: illo autem exorante Dominum in ipſo præſtituto termino mortis, confeſtim Dominus vocẽ eius audiuit, & quindecim annos vitæ deprecãtis extendit. Qui numerus quindecim annorum, quid ſacramenti contineat, myſterijque, cognoſcimus. Nam, vt Apoſtolus ait, ſecundum quod quis operatus fuerit, ita recipiet. Ideoq. iſte rex, quia decalogũ Legis

A cum quinq. libris Moyſi integra conſeruatione compleuerat, ideo quindecim annos ſecundum Legis numerum, quam cuſtodierat, ad vitam auctos accepit: per quod figuraliter ſciremus, quia quicunq. per numeri iſtius myſteriũ totius Legis plenitudinem cuſtodiunt, æternæ ſalutis præmium conſequuntur, ac per Legis cõſummationem ad vitæ æternæ plenitudinem tranſeunt.

Cuius quidem regis pro ſigno cõferendæ ſalutis, decem gradus domus ſuæ, in quibus vmbra deſcendere conſueuerat, Sol retror-
B ſum ad ortum, vnde deſcenderat, regreſſus ſcribitur. Qui numerus, quid myſterij habeat, videamus.

Nam gradus iſti, temporum ordines ſunt, per quos vmbra figurarum Chriſti deſcenderat, & per quos iterum Sol iuſtitiæ Chriſtus poſt reſurrectionem aſcendit.

Primus itaq. gradus deſcenſionis de Deo in Angelo fuit: quia magni conſilij Angelus erat. Denique & Iacob ſic loquitur: Et dixit, inquit, Angelus Dei. Ego ſum Deus, cui vnxiſti titulum, & vouiſti votum, vt & Angelum & Deum oſtenderet. Secundus
C gradus deſcenſionis de Angelo in Patriarchis fuit: quia in omnibus, vt ait Apoſtolus, ipſe eſt operatus. Tertius, in Legis datione: quia & in lege ipſe locutus eſt. Quartus gradus in Ieſu Naue, vt populum in terram repromiſsionis induceret. Quintus in Iudicibus: quia eundem populum per eos ipſe regebat. Sextus in Regibus Iudæorum: quia in eis ipſe regnabat. Septimus in Prophetis: quia per eos eſt nuntiatus. Octauus in Pontificibus: quia ipſe ſummus ſacerdos eſt patris. Nonus, in homine. Decimus in Paſsione. Per hos enim decem gradus, quos ipſe per vmbram Legis priſcæ Chriſtus deſcen-
D dit, ac rurſus poſt reſurrectionem ſuam Sol iuſtitiæ Chriſtus, per eoſdem gradus ſurſum aſcendit in cælum, & omnẽ illam vmbram Legis veritatis radijs illuſtrauit, obſcura reuelans, clauſa reſerans, & omnia tecta denudans.

a Decumbentem, &c. *Ita omnino legendum ex Caſſiano, cuius ſunt verba collat. 17. c. 25. quomodo etiam lib. 1. c. 2. de Ochozia idem dixit:* Decumbenti Regi expoſita veſtis qualitate compertus eſt.

De diuitijs Chaldæis oſtenſis.
CAP. VII.

QVod Ezechias diuitias ſuas Chaldæis iactantia oſtentationis prodidit, & propterea

A propterea perituras per Prophetam audiuit: significat Dei seruum, qui dum virtutes vanæ gloriæ studio & prodiderit, mox eas perdere, & dæmones operum suorum Dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos esse sub dominio Chaldæorum fecit.

De transmigratione Israel in Babyloniam. CAP. VIII.

IAm [a] ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam spiritus Dei per Ieremiam Prophetam iubet, vt pergant & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificarēt domos, & nouellarent vineas, & plātarent hortos: quis nō agnoscat, quid præfigurauerit? qui attēderit, veros Israelitas, in quibus dolus non est, per Apostolicam dispensationem cum Euangelio sacramento ad regnum gentium transmigrasse? Vnde nobis Apostolus tanquam Ieremias replicans, dicit: Volo ergo primo omniū fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarū actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, vt quietā & tranquillam vitā agamus in omni pietate & charitate. Hoc enim bonū & acceptū est coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiā illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianorum congregationum, & nouellatæ vineæ populi fidelium, & plantati horti. Vbi etiam inter omnia olera granū illud sinapis regnat, sub cuius vmbraculis longè lateq. porrectis etiam altipetax superbia gentium, tanquàm in cæli volatilibus confugiendo requiescit.

a Iam ipsa in Babyloniā transmigra.. *Totum caput ex 12. cont. Faust. c. 36.*

IN ESDRAM.

De LXX. annis captiuitatis. CAP. I.

IAM [a] quod post LXX. annos secundum Ieremiæ propheitiā reditur ex captiuitate, & templum renouatur, quis fidelis Christi non intelligat post euoluta tēpora, quæ septenarij dierum numeri repetitione trāscurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesię Dei ad illam cælestem Ierusalem, ex huius seculi peregrinatione redeundum? Per quem, nisi per Iesum Christum verè sacerdotem magnum? cuius figurā gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius temporis à quo templum ædificatum est post captiuitatem. Quē Propheta Zacharias vidit in sordido habitu, deuictoq. Diabolo, qui ad eius accusationem stabat, ablatam ei sordidam vestem, & datū indumentū honoris & gloriæ: sicut corpus Iesu Christi, quod est Ecclesia, aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloriam sempiternę salutis assumitur. Quod etiam in psalmo dedicationis domus apertissimè canitur: Conuertisti luctum meū in gaudium mihi, B conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

a Nam quod etiam, *vsque ad*, compungar, *verba sunt Aug. 12. cont. Faust. c. 36.*

De vasis Domini in Babyloniā deportatis. CAP. II.

QVòd autem vasa Domini sacrificijs, vel sacramentis mysticis deputata, Rex quondam Babylonius de Ierusalem abstulisse, pariterq. cū captiuis abduxisse, & suis
C vsibus deputasse legitur, miserāte autē Deo post solutam captiuitatē, vasa illa relata sunt non confracta, & diuino rursum cultui māncipata. Rex Babylonius Diabolus est, qui fidelium populum errorum captiuitate vinctum de Ierusalem, id est, Ecclesiam in Babyloniam, id est, confusionem hæreticę prauitatis abduxit. Sed & partem vasorum, id est, sacramentorū simul cum captiuis asportauit. Nam vasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex eis nonnulla secum hæretici. In primo nomen ipsum Christi, quo se Christia-

ſtianos vtiq. dicunt, aſportauerunt Legem, Euangelium, Apoſtolum, Pſalterium, Baptiſmum, Amen, Alleluia,

De reditu populi in Ieruſalem.

Cap. III.

CVm autem reſpectu Dei, ignorãtiæ confuſione relicta, populus ad Ieruſalem, id eſt viſionem pacis, quæ eſt Eccleſia Dei viui, duce Domino, redire feſtinat, hæc vaſa, id eſt, ſacramenta ſecum deferens, non immutat, ſed reportat vtiq. integra: nec cõfringit, quaſi in melius renouanda; ſed ea templo reſtituit, vſibuſq. diuinis accommodat. Ita vt ea ſecũ nõ perdita, ſed etiam apud impios ſeruata fuiſſe, plebs reſtituta congaudeat. Nec delemus Euangelium, nec obliteramus Apoſtolum, Amen quoq. & Alleluia nõ cõmutamus, Baptiſma nõ iteramus.

DE MACHAB.

DE Machabæis autẽ quid fratribus loquar? qui ſub Antiocho rege pro ſacris legibus dira tormẽta perpeſſi ſunt. Mater pia cum diuerſis ſupplicijs vrgeretur, non ſolùm nõ fleuit, ſed & gaudens hortabatur ad gloriam paſsionis. Sic & mater Eccleſia gaudet, atq. in martyribus ſuis conlætatur, maioremq́. gloriam per martyria filiorum conſequitur, dum eos per ſeptiformẽ ſpiritum ſuperaſſe Diabolum gratulatur. [a]Quis poterit omnia, quę illis veteribus Legis, & Prophetarum libris figuratè annunciantur, quantalibet breuitate perſtringere? Niſi quis forte putat ingenio fieri, vt ea quę rerum ordine per ſua tempora cucurrerũt, ad myſticas ſignificationes interpretando vertantur. Hoc forte Iudæi poſſunt dicere, ſiue Pagani. Eis autem, qui ſe Chriſtianos eſſe volũt, premit ceruicem Apoſtolica auctoritas dicens: Omnia hæc in figura cõtingebant illis, & hæc omnia figuræ noſtrę fuerunt, in quos finis ſeculorum omniũ venit, ſuntq́. vniuerſa myſterijs conſummata per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, cui laus eſt, & honor, & gloria, regnum & poteſtas cum Patre, & Spiritu Sancto in ſecula ſeculorum. Amen.

a Quis poterit omnia, *vſq. ad*, figuræ noſtræ fuerunt: *ex eod. lib. c. 37.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPSCOP.

ALLEGORIAE QVAEDAM SACRÆ SCRIPTVRÆ.

PRÆFATIO.

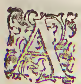
DOMINO SANCTO, AC REVERENDISSIMO FRATRI OROSIO, ISIDORVS.

A

VÆDAM notissima nomina leguntur Legis, Euãgeliorumq. quæ sub allegoria imaginarie obteguntur, & interpretatione aliqua egent, breuiter deflorata contraxi celeriter, vt plana, atque aperta lectoribus redderem. Quæ quia inexplicata sunt, adnotata breuis materiola dicendi coëgit, & nec libelli modũ permisit efficere, nec plenissimè figurarum mysteria explicare. Erat quidem sensus ita, vt ex dictis, quæ posita sunt, & præcedentia, & subsequentia intelligantur. Hæc itaq; cognitioni tuæ tractanda atq. probanda offerimus, vt quod in ratione verborum, ac sensuum inerudite dependet, emendandum sollicitè cures. Ego enim, mihi charissime, in huius operis reprehẽsione excusabilẽ meipsũm æstimabo: quia hæc non meo conseruaui arbitrio, sed tuo commisi corrigenda iudicio.

EX VETERI TESTAM.

DAM figuram Christi gestauit; B nam sicut ille sexta die formatus ad imaginem Dei: ita sexta mundi ætate filius Dei carnis formam induit, hoc est, formam serui accepit, vt reformaret hominem ad similitudinem Dei.

Adam figurã gestauit Christi. *Hæc allegoria est Apostoli 1. ad Corinth. c. 15. sic enim ait :* factus est primus homo Adam in animam viuentem : nouissimus Adam in spiritum viuificãtem. *Et quidem Genes. c. 2. legimus factum esse primum hominem in animam viuẽtem, hoc est efficaciter operantem, cui membra corporis seruiant,* C *cuiusq. voluntatis ac efficaciæ auscultent, vt exponit B. Chrysost. Atq. vt scribit Theodoret. non vocauit secundum Adam spiritum viuentem, sed viuificãtem. Omnibus enim vitam largitur. Talem autem Deus hominem creauit, quo per rationẽ ac intelligentiam omnibus esset animalibus præstantior, quæ mentem huiusmodi non habent, vt luculenter scribit B. Aug. 12. de ciuit. c. 23.*

Ita sexta mundi ætate. *Perfectio senario numero cõprehenditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit, vt docet B. Aug. lib. 11. de ciuitat. Dei cap. 30. caussa autẽ cur extremo, id est, sexto die conditus fuerit homo, vt scribit eleganter Greg. Niss. lib. 1. de homine. cap. 2. fuit. Quoniã decebat, vt veluti quodam regni domicilium futuro regi Deus efficeret, & deinde hominem animo quidem immortali, corpore vero mortali præditum in mundum introduceret, vt miraculorum mundi, horum spectator, horum dominus esset, & Deo quidem frueretur per diuiniorem naturam, bonis vero, quæ in terra sunt per sensum vteretur similem, & terrenum. Eadem fere scribit Damas. lib. 2. cap. 11. secundum autem Adam, id est, Christum Dominum nostrum sexta ætate, quæ à B Iohanne Baptista ad mundi vsque occasum, & interitum pertinet, natum esse ait Eucher. in c. 1. Genes. Deinde, vt inquit B Hier. in Amos c. 5. omnes labores & molestiæ septimo numero cõquiescẽt: sicuti requieuit Deus die septimo ab omni opere, quod patrarat Gen. 2. Quæ requies & septimi diei sanctificatio & benedictio post opera sua valde bona, vt notat Iunilius, designat, quod & nos singuli post opera bona, quæ in nobis Deus operatur ad requiem tendimus vitæ cælestis, quæ, quia sempiterna est, merito idem dies septimus vesperam habuisse non traditur.*

Heua designat Ecclesiam factam per mysterium lauacri, quæ de latere in cruce morietis Christi profluxit: sicut Heua de costa hominis dormientis.

Per mysterium lauacri. *Hanc allegoriam docuit etiã & illustrem fecit Apostolus: nam cum Genes 2. scriptum sit:* Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dñs Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, &c.

Sacri

Sacramentum hoc magnum esse in Christo & Ecclesia scri- A
psit Ephes. c. 5. Nam, vt præclare ait Prosper in lib. de Promissionibus, & prædictionibus Dei, hoc est magnum sacramentum, quod promissum sperauit Adam, & futurum præuidit: formandam scilicet Ecclesiam ex latere Christi in cruce pendentis. Vnde Theophylactus enarrans verba illa B. Iohannis c. 19. Ad Iesum autẽ cũ venissent, vt viderunt eum mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea eius latus aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. sic ait: Non simpliciter hæc fiunt: sed quia Ecclesia per hæc duo & fit, & consistit. Nam per aquam quidẽ generamur, per sanguinem autem & corpus pascimur. De quo vberius scribit B. Aug. 12. cont. Faustum Manichæum.

Abel pastor ouium Christi tenuit typum, qui est verus & bonus pastor, sicut ipse dicit, ego sum pastor bonus, qui pono animã meam pro ouibus meis, venturus rector fidelium populorum. B

Abel pastor ouium. In hac allegoria plenior est lectio in M. s. quàm in impress. lib. nam citatur testimonium B. Iohã. c. 10. quod valde ad rem facit. Fuisse autem pastorem Abel declarat 4. cap. Gen. qui primus mortalium omnium fuit clarus virginitate, martyrio & sacerdotio. quibus ornamentis Dominum expressit auctore B. Aug. in lib. de mirabilib. sacræ script. qui venturus rector fidelium populorum propterea dicitur, quod tandem futurus pastor sit vnius ouilis, id est, Iudæorum & gentium ad Rom. 11. & Iohan. 10.

Cain frater eius, ætate maior, qui eũdem Abel occidit in campo: priorem significat populum, qui interfecit Christum in Caluariæ loco. C

Cain frater eius ætate maior. Et si Philo episcopus sine caussa putat geminos fratres fuisse. Est autem imprimis pulchra hæc allegoria. Occiditur enim Abel pastor ouium à fratre maiore, occiditur Christus pastor & caput populi minoris natu à Iudæorum populo natu maiore, Abel in campo, Christus in Caluariæ loco, occiditur autem vterq. post sacrificium, vterq Diabolo funestæ inuidiæ facibus parricidarum animos incendente. Et quidem sanguis Abel Deum ad iustã vindictam suo clamore prouocauit, itaq. Cain vagus & profugus erat in terra, vel στένων καὶ τρέμων id est, gemens & tremẽs, vt verterunt LXX. sed longè melius clamat sanguis Christi propter caussas, quas exponit egregiè, B. Aug. cont. Faust. Manichæum vbi ornatissimè hanc explicat allegoriam: cuius meminit B. Ambros. in lib. 1. de Cain & Abel. D

Enoch filius Cain, in cuius nomine pater condidit ciuitatem, significat impios in hac tantùm vita esse fundatos.

Enoch, nõ Enos. legendum esse perspicuum est. B. autẽ Aug. in lib. 15. de ciuitate Dei. vel non fuisse Enoch primogenitum Cain (nam & Iudas fuit quartus filius Iacob, à quo tamen Iudæa nominata est, & Iudæi) vel longo post interuallo temporis postquam natus est, conditam esse de illius nomine ciuitatem existimat, cum iam scilicet tam numerosum esset genus humanum, vt ciuitas posset ædificari, quæ nihil aliud est, quam hominum multitudo aliquo societatis nomine colligata. B. autem Chrysostomus cum Genes. 4. scriptum sit: ædificatam esse ciuitatem à Cain, qui vocauit nomẽ eius ex nomine filij sui Enoch, non dissimiliter atq. B. Isidorus ait: vide quomodo paullatim deteriores fiunt. Quippe hominibus factis mortalibus studium fuit, vt immortalem suam memoriam facerent, partim ex filijs, quos generabant, partim ex locis, quibus filiorum nomina imponebant. Hæc omnia rectè quis diceret peccatorum & ruinæ primæ monumenta, quæ è pristina gloria exciderunt.

Seth, qui resurrectio interpretatur, demonstrat Christum Iesum, in quo est vera resurrectio, & vita fidelium.

Seth, qui resurrectio interpretatur. Diuina littera, vt notauit etiam B. Hier. in quæst. nominis Seth Etymologiã, tradunt ijs verbis: vocauitq. nomen eius Seth, dicẽs: Posuit mihi Deus semẽ aliud pro Abel, quem occidit Cain. Itaq. Seth propriè θέσις, id est, positio dicitur à verbo שית Soth. id est, posuit, sed quia quodammodo suscitatus est Abel in fratre Seth, nam parentum luctum temperauit, & talis erat futurus (vt ait Eucherius) vt impleret Abel sanctitatem, ideo LXX. sic conuerterunt ἐξανέστησε γάρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον, id est, suscitauit enim mihi Deus semẽ alterum, quo circa B. Chrys. sic ait, Vide verbi diligentiam, non dixit dedit mihi Deus, sed excitauit mihi Deus. Vide quomodo obscurè nobis hoc verbo resurrectionis exordia hic ostendit. Hoc sequutus B. Isidorus Seth, inquit, qui resurrectio interpretatur. Neque enim tam respexit ad verbi Hebraici Etymologiam, quàm ad arcanũ eius sensum, sicuti fecerũt LXX. quod postea Rupertus secutus est. Deniq. B. Aug. hanc ipsam allegoriam his verbis illustrauit in lib. 15 de Ciuit. Dei. Ex duobus, inquit, illis hominibus Abel, qui interpretatur luctus, & eius fratre Seth, qui interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur.

Enos filius eius, qui spe inuocauit nomen Domini, declarat in spe viuentem Ecclesiam, donec ad beatitudinem promissæ felicitatis perueniat.

Enos filius eius, libri m. s. sic habẽt: Enos filius eius, qui cœpit inuocare nomen Domini. Quod conuenit cum nostra ex Hebræo versione. At libri impressi habent hoc modo Enos filius eius, qui spe inuocauit nomẽ Domini. Quæ lectio congruit cũ interpretatione LXX. qui hoc modo sunt interpretati οὗτος ἤλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ, id est, hic sperauit inuocare nomẽ Dñi Dei. Itaq. Græci scriptores, & B. August. qui hac versione vtebantur, huius loci arcanum sensum similiter atq. B. Isidorus prodiderunt. Nam Greg. Nazianz. sic ait. Præclara res est fides, spes, charitas, tria hæc. Et de fide testimonium attulit Abraham, qui iustus est habitus propter fidem: De spe Enos, qui primus sperauit inuocare nomen Domini. Et apertiùs B. August. in lib. de ciuit. Dei 15. inquit. Quid sibi hoc vult, sperauit inuocare, nisi quia prophetia est exorturum populum, qui secundum electionem gratiæ inuocaret nomen Domini Dei. Sic B. August. qui hanc caussam esse putat, vt huic propriè tribuatur, quod piorum omnium

A niumfuerat commune. Sunt tamen qui putent eius tempore instauratum fuisse Dei cultum, rituumq. cœpisse Deum ceremonijs colendi, vt scribit Lypomanus. Quidam autem celebres Græci scriptores propter ignorationem linguæ Hebraicæ existimarunt reddi Etymologiam nominis Enos, cum dicitur hic sperauit, &c. Cum Enos, quod notauit B. Hier. homo vel vir dicatur, sicut Adam homo dicitur.

Lamech seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post 77. mundi generationes absoluit, iuxta quod eas Lucas Euangelista descripsit.

B Lamech seculi huius figuram tenuit. *Multa concurrerunt in Lamech Caini nepotem (errāt enim qui filium Mathusalæ accipiunt) & in eius liberos, quæ vitam humanam deprauarent, vt notat præclare B. Hier. Nam ipse sanguinarius, & homicida primus vnam carnem in duas diuisit vxores, & eius liberi ea repererunt, quæ animos hominū vel ad voluptatem, vel ad crudelitatem inflammarent. Non est autem certum vnumne, atq. eum Cain, an duos occiderit. Illud certum est, dixisse ipsum duabus vxoribus suis, de se expetendam vindictam septuagies septies. Cuius loci arcanū sensum sic Damaso scripsit B. Hier.* Quæritur quæ sint 77. vindictæ, quæ in Lamech exoluendę sunt. Aiunt ab Adam vsq. ad Christum generationes 77. lege Lucam Euangelistam, & inuenies, ita esse, vt dicitur. *Et paullò post.* Lamech peccatū, id est, totius mun-

C di, atq. sanguinis, qui effusus est, Christi soluetur aduentu, qui tulit peccata mundi. *Idem postea Nicolaus Pontif. Lothario regi scripsit, & Alcuinus secutus est.*

Henoch, qui fuit septimus ab Adam & translatus est: significat septimam requiem futurę resurrectionis, quando trāsferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis.

Henoch, qui fuit septimus ab Adam. De Henoch *scriptum est Gen. 5.* Ambulauitq. cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus. LXX. *postremam hanc partē sic verterūt,* ὅτι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός, *id est, quia transtulit illum Deus. Vnde Apostolus ad Heb. 11. hæc ipsa*

D *LXX. verba citauit. B. Chrysost. & Theodor. putant curiosum esse inquirere, quo Deus transtulerit Henoch, & num vsque ad tempus præsens viuat. Sed vtrumq. docet Spiritus Sanctus Eccl. 44 his verbis.* Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus pœnitentiam. *Notandum autem est, Enoch quidem filium Cain, de cuius nomine prima ciuitas appellata est, improbos significare, qui (vt rectè ait Strabus) in præsenti vita suæ spei radicem figunt: Henoch vero hunc, qui fuit septimus ab Adam, qui tanquā sexta die, sexta ætate seculi per Christi aduentum ad sanctitatē formatur, eos significat, qui septima ætate in vitam immortalem transferentur, vt alibi ait idem Isid. exposuit etiam hanc eandem allegoriā B. Aug. in lib. 15. de ciuit. Dei. c. 19.*

Noe, qui interpretatur requies: similitudinem præfert Domini, in cuius Ecclesia requiescunt, quicunque ab huius seculi excidio liberantur, sicut in arca.

Noe, qui interpretatur requies. נח requies interpretatur, *B. Hieron. ab eo igitur, quòd omnia opera retro quieuerunt per diluuium, appellatus est requies. Similiter B. Chrys. sic appellatum puerum inquit, vt ex interpretatione vocabuli omnes discerent generalem interitum imminere, vt vel timore castigati arcerentur, & virtutem amplecterentur. Sed, vt rectè scribit* Caietanus, *si* Lamech *verba Etymologiā nominis Noe exponentis perpendantur, de agricultura labore videtur esse sermo, ait enim,* iste cōsolabitur nos ab operibus, & laboribus manuū nostrarū in terra, cui maledixit Dn̄s. *In quibus tamē verbis suberat prophetia de Ecclesia & de Christo. Illud cōstat à Spiritu Sancto per B. Petrū epist. 1. c. 3. hanc allegoriam insignē & illustrē esse factā.*

Sem vero Prophetarum, & Apostolorum tenuit typum, qui ex eius stirpe nascuntur.

Sem vero. *Genes. 9. ait Noe.* Benedictus Dn̄s Deus Sem. *Quibus verbis pater Noe Sem pietatem prædixit propter veri Dei cultum apud eius posteros permansurum, vt præclarè scribit* Theodor. *Liquet igitur Noe vaticinatū fuisse, nam Abraham, & Patriarchæ ac deniq. salus, & decus generis humani Christus Iesus ex Sem orti sunt.*

Iapheth figurauit populum gentium, qui versatur in Ecclesijs Israelitarum.

Iapheth figurauit populum gentium. *Genes. 9. dixit Noe:* dilatet Deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem. *In quibus verbis recondita est egregia hæc allegoria. Nam vt scribit* B. Hieronymus. De Sē Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credētium à latitudine, quæ Iapheth dicitur nomē accepit. Quod autem ait: & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophetatur, qui in eruditione & scientia scripturarum eiecto Israel versamur. *Et vt rectè inquit B. Aug.*: In Ecclesijs Christi habitat gentiū latitudo, & gentes fruūtur ijs, quæ Iudæis parata erant, *vt in 9. c. Genes. scribit etiam B. Chrysostomus.*

Cham Iudæos significat, qui Christum incarnatum, atq. mortuum derident.

Cham Iudæorum. *Huius loci allegoriam, id est altiorē sensum luculenter declarat* B. *Augustinus contra Faustum Manich. lib. 12. & 12. de ciuit. Dei c. 2.*

Chanaam filius eius, qui pro patris delicto maledictione dānatur, posteritatem indicat Iudæorum; qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantibus Iudæis: sanguis eius super nos & super filios nostros.

Nemrod gigas Diaboli typum expressit qui superbo appetitu culmen diuinæ celsitudinis appetiuit dicens: ascendam super altitudinem nubiū & ero similis Altissimo.

Nemrod gigas. *De Nemrod legimus Genes 10.* Chus genuit Nemrod. Ipse cœpit esse potens in terra

terra,& erat robuſtus venator coram Domino, *pro* גִּבּוֹר *Gibbor* LXX. *verterunt* γίγας *gigas: Noſter vero interpres* potẽs *vertit, & paullò poſt* robuſtus. *Venator autem ideo dicitur, quòd rapto viueret, & crudelis eſſet tyrãnus. Cuius imperij initium fuit* Babylon, *quæ mundũ, qui totus in maligno poſitus eſt, ſignificat, ideoq. Apocalyp. 18. vocatur habitatio dæmoniorum. De Nemrod autem legendus eſt* B. Chryſoſt. 11. *Gen. &* B. Aug. *in 16. lib. de ciuit.* Dei *c. 3.*

Heber in cuius domo propria loquela remãſit, cæteris linguis diuiſis, Redemptorem noſtrum inſinuat, in cuius Eccleſia vnitas fidei ſine ſchiſmate perſeuerat.

Heber, in cuius familia, *in lib. m. ſ. eſt* vnitas fidei *rectius, quàm in impreſsis,* fides vnitatis. *Ab Heber autẽ magis, quàm ab* Abraham *Hebræos dictos eſſe, qui Hebræam linguam conſeruarunt, exiſtimat* B. Aug. *in loco ſupradicto. In quo populo ciuitas Dei in ſanctis peregrinata eſt, & in omnibus ſacramento adumbrata. Ideo autem non eſt linguæ ſuæ amiſsione mulctatus, quòd expers fuerit criminis turrim ædificantium, quæ ab euentu* Babel *appellata eſt. Gen. 11.*

Melchiſedech, qui de fructibus terræ ſacrificium Domino obtulit, regnum Chriſti, qui eſt verus rex iuſtitiæ, & ſacerdotium figurauit, cuius corporis, & ſanguinis ſacramentum, id eſt oblatio panis, & vini in toto orbe terrarum offertur.

Malchiſedech, qui de fructibus. *In lib. imp. eſt* vel ſacerdotiũ: *ſed melius in m. ſ.* & ſacerdotiũ. *Cum ſacerdotiũ* Chriſti, *& regnũ ſignificauerit Melchiſedech, de quo ſcriptum eſt* Gen. 14. At vero Melchiſedech rex Salẽ proferens panẽ, & vinum, (erat enim ſacerdos Dei altiſsimi) benedixit ei, *ſcilicet Abram. Et quamuis Hebræi, & quidam alij putent aliter, multò tamen rectius ſentiunt, qui affirmant Melchiſedech ſacrificiũ Deo pro Abrahæ nobili victoria obtuliſſe.* הוֹצִיא *enim hoc eſt, proferens, vel offerens, verbum eſt, quod vſurpatur ſæpe in ſacrificãdo. Itaq. noſter interpres pulchre vertit id quod ſequitur.* Et ipſe ſacerdos Dei altiſsimi. Erat enim ſacerdos Dei altiſſimi. *Nam ſæpe, & ſumitur pro enim. Refert autem* B. *Hier. in longa, & erudita epiſt. quem ſcripſit* Euagrio *conſtantem eſſe Hebræorum opinionem, Melchiſedech fuiſſe Sem filium* Noe. *Et addit illum pane, & vino puro ſimpliciq. ſacrificio Chriſti dedicaſſe ſacramentum. Nobilitauit autem hãc allegoriam Apoſt. ad Hebr. cap. 7. & illud pſal.* 109. Tu es ſacerdos in æternum ſecundũ ordinẽ Melchiſedech.

Abraham Dei patris geſtauit typum, qui filium ſuum dilectum pro mũdi ſalute tradidit immolandum.

Abraham Dei patris geſtauit typum. *Similiter expoſuit hanc allegoriam Origenes in 22. Gen. &* B. *Auguſt. lib 12. contra Fauſtum, & ſerm. 71.*

Tres angeli ad eum venientes diuinam hiſtorialem inſinuant Trinitatem.

Tres Angeli, B. *Aug. in ſerm. de tempore 68. ſic ait,* in

A eo quòd tres vidit Abraham Trinitatis myſterium intellexit. Quòd autem quaſi vnum adorauit, in tribus perſonis vnum eſſe Deum cognouit. *Idem ſcribit* B. Hilar. *in 4. & 5. li. de Trin. &* B. *Greg. in hom.* 18.

Duas autem vxores, quas habuit Abrahã id eſt, liberam, & ancillam, Apoſtolus duo eſſe teſtamenta deſignat.

Duas autem vxores. *Huic allegoriæ magnam auctoritatem dedit Apoſtolus, qui vbi rem geſtam expoſuiſſet, de duabus vxoribus* Abram, *Spiritu Sancto afflatus adiecit: illa eſſe per allegoriã dicta, id eſt, aliud eſſe geſtum, aliud figuratũ, vt ait* B. *Ambroſ. qui vna cum Ruperto perſpicuè totam allegoriam exponit.*

B Iſaac, & Iſmahel duos populos ex vtroq. teſtamento procedentes ſignificant.

Puer Abraham imaginem priſcæ legis deſignat, per quem propheticè Dño noſtro Ieſu Chriſto Eccleſia ſponſa præparata eſt.

Eſau hiſpidus, atque rufus, populus eſt Iudæorum, in Chriſtum, & prophetas impia perſecutione ſanguineus, & indicio piloſæ cutis tegmine peccatorum horribilis.

Eſau hiſpidus. *Emendatè ſcriptum eſt in lib. m. ſ.* Impia perſecutione ſanguineus, *vitioſe autem in imp.* Impia perſecutione ſanguinis. *Porro Eſau, quòd totus in morẽ pellis hiſpidus natus ſit. Gen. 25. Seir eſt appellatus. Nã*

C *cur Edom vocatus ſit, diſertis verbis docẽt ſacræ litteræ, Gen. c. eodem Dixit enim fratri Iacob,* da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò laſſus ſum, quã ob cauſſam vocatum eſt nomen eius Edom. *Sed rufus etiam natus eſt, ad quod alludit allegoria. Itaq. falluntur, qui hinc nomen* Edom *ſortitum eſſe putant.* Eucherius *autem & Rupertus ſimiliter ſcribunt Eſau Iudæorum populum præſignaſſe, qui Dominum, & Prophetas occiderunt. 1. Theſ. 2.*

Iacob autem Chriſtum demonſtrat, ſiue populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus eſt priori populo Iudæorũ.

D Iacob autem. *Hanc allegoriam tractat etiam* B. *Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei. c. 37.*

Labam Legis, & Diaboli habuit typum, ex cui⁹ corpore aſſumpſit ſibi Chriſtus duas cõiuges, plebis ſcilicet circũciſionis, & gentium.

Lia Synagogæ figuram habuit, quæ infirmis oculis cordis ſacramenta Dei ſpeculari non potuit.

Rachel verò clara aſpectu Eccleſiæ typum tenuit, quæ cõtemplationis acie Chriſti myſteria cernit.

Vir, qui cum Iacob luctam inijt, Chriſti certa-

certamen cum populo Israel figurauit: nã si A cut Iacob claudicauit in certamine ita Iudæi claudicauerunt fide in Dñi passione.

Vir, qui cum Iacob. *Cum Angelus in specie humana luctaretur cum Iacob 32.* Genes. videretque quòd eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius & statim emarcuit. Et benedixit ei in eodem loco. *Quocirca præclarè inquit B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei. c. 39.* Erat vnus, atq. idem benedictus Iacob, & claudus, benedictus in eis, qui ex eodem populo in Christum crediderunt, atq; in infidelibus claudus, de quibus prędictum est, & claudicauerunt à semitis suis. *Caussam autem huius luctæ fuisse ait Theod. Vt timenti fratrem Esau fiduciam iniiceret, qui etiam se superari ab illo passus est, Ac si diceret.* Me vicisti, & *hominem vinces.*

Lot typum habuit sanctorum, qui in fine seculi ab impiorum incendio liberabũtur.

Vxor Lot eorum tenuit typum, qui per gratiã Dei vocati postmodũ retro respiciũt.

Vxor Lot. *Idem significatum esse arcano sensu, cum vxor Lot versa est in statuam salis, scribit Orig. in 5. c. Iob.* immo Dominus Luc. 17. *hoc testatus est cũ ait,* mementote vxoris Lot, *quo loco Theophyl.* præclare *(inquit)* ad exemplum posteritatis, quasi columnæ inscriptum fuisse malũ, quod illa perpessa est. Iosephus quidem, qui tam multis seculis fuit posterior, se hanc statuam vidisse affirmat. Salis autem propterea fuit, aut quoniam prudẽtiæ symbolum sal est, & ciborum condimentum, mortalium hoc exemplo cõdirentur affectus, & mores ad prudentiam formarentur, quæ elucet in diuinis præceptis custodiendis, quæ si seruasset vxor Lot, non pœnæ sed profectus sui posteritati exẽplum reliquisset.

Consequenter ipse Lot Legis gestauit personã, de qua in fidelitatis opere pereunt, qui ea carnali intellectu vtuntur.

Consequenter Lot. *In lib. impr. vitiosè scriptum est:* qui etiam, *pro:* qui ea, *quod est in m. s. hanc autem per obscuram allegoriam sic perspicuè tradit B. Aug. pro sua excellenti scientia.* Lot, *(ait lib. 22. cont. Faust.)* futuræ legis videtur gestasse personam, quã quidam ex illo pro creati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo inebriantes, atq. non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt, *de toto autem facto eius, & filiarum idem scribit eruditissimè in eodem libro.*

Filiæ eius duæ Samariam significãt & Ierusalem, quæ fornicantur in Lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

Ruben primogenitus interpretatur visionis filius, populum figurauit, qui violauit cubile Dei patris, quando carnem, quam sibi Christus desponderat, confixit in patibulo crucis.

Ruben primogenitus. *Emendatè est in lib. m. s.* desponderat, *vitiosè autem in impr.* spoponderat. *Ideo autem Ruben, id est, visionis filius à matre Lia est appellatus, vt filij nomine admoneretur, se Dei beneficio, qui eius angorem viderat, illum genuisse, cum à viro despiceretur, vnde nominis etymologiam interpretans dixit,* vidit Dominus humilitatem meam. *Gen. 29.*

Simeon scribas designat Iudæorum, qui in furore suo occiderũt Prophetas, & in dolore suo suffoderunt fixuris clauorum Christum, firmissimum murum, in quo credẽtes stabili robore communiuntur.

B Simeon Scribas designat. *Iacob grauissimis verbis increpauit filios Simeon. & Leui Gen. 49. quod contra fœderis religionem in cæde Sichimitarum sint crudelissimè bacchati ob stuprum Dinæ oblatũ à Sichem. In quibus verbis Spiritus Sancti instinctu pronuntiauit sanctus senex illustrem prophetiam contra scribas, & sacerdotes, qui communi sententia Dominum occiderunt. Illi enim ex Simeon, hi ex Leui orti sunt, vt ait Cyrill. & Orig. in c. supradictum. Sunt autẽ aliquot verba ex ipso vaticinio replicata in hac allegoria.*

Leui & auctor, & figura est principum sacerdotum, qui Christum crucifixerunt.

Iudas significat Christum, qui in cubili sepulcri, quasi leo securus, corporis somno victoq. mortis imperio post triduũ resurrexit.

Issachar Ecclesiæ tenuit typum, quę subiecit humerum suũ ad crucis onus portandũ.

C Issachar Ecclesiæ typum tenuit. *Mẽdosè sequitur in lib. imp.* qui subiecit, *emẽdate autẽ in m. s.* quæ subiecit.

Zabulon eandem significat Ecclesiã, quę secus fluctus huius vitæ inhabitans omnes tentationes & turbines seculi portat.

Zabulon. *Non minus grauis error est in hoc loco.* Quæ secus fluctus huius vitæ inhabitantes. *Legendum enim est,* inhabitans, *vt habent m. s. exemplaria. Exponit hanc allegoriam præclarè B. Ambros. de benedict. Patriarcharum c. 5.*

Nephthalim exprimit omnes sanctos prę-D dicatores, qui instar cerui transiliẽtes ad superna se erigunt, cunctisq. credentibus doctrinæ eloquia conferunt.

Nephthalim. *De Nephthali dixit pater Iacob. Genes. 49.* Nephthali ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis. *Vbi Eucherius de Apostolis, & Euangelij prædicatoribus arcano sensu intelligi hoc ait, qui cũ ceruis quod veloci cursu ad cælestia contendant, & de latibulis animorum virulentos quodammodo extrahant & necent, rectissimè comparantur Marc. 16.*

Dan Antichristũ significat, qui in via vitæ huius vngulas equi, id est, extrema seculi

x sup-

ſupplantare nititur morſu peſtiferæ prædicationis, vt eijciat eos, qui extollũtur in huius mundi delicijs, & diuitijs.

Dan Antichriſtũ ſignificat. *In lib. impr. eſt,* in huius mũdi delicijs *ſed luculẽtius in m. ſ* in huius mũdi delicijs, & diuitijs. *Pulchrè, & copioſè expoſuit hanc ipſam allegoriam* B. *Greg.* 31. *Mor. c.* 18. *Theodoretus etiam quæſt.* 109. *in* Geneſ. *ait, Spiritum Sanctũ hæc de Antichriſto prænuntiaſſe, quæ à Patriarcha Iacob de Dan dicta ſunt. Idem etiam ſentit B. Ambroſ. in lib. de benedict. Patriarch. cap. 7. vbi Antichriſtum de tribu Dan futurum ſcribit.*

Gad Chriſtum demonſtrat, qui in ſecũdo aduentu ſuo contra Antichriſtũ accinctus virtute iudicis præliaturum ſe nuntiat.

Gad Chriſtum demonſtrat. *Tam in lib. imp. quàm in m. ſ. eſt.* præliandum ſe nuntiat, *forte fuit error librariorum, pro* præliaturum. E*ucher. inquit, Gad ante & retro accinctum ad præliandum Chriſti Domini perſonam exprimere, qui ante, & retro cõtra Antichriſtum præliabitur gladio verbi Dei, de quo gladio mẽtio fit pſal. 44 &* Matth. 10. *Addit etiam* B. *Ambroſ. Moyſen explicuiſſe Deut. 33. hanc Prophetiam euidenter eſſe de Chriſto.*

Aſer eundem demonſtrat Dominum Ieſum Chriſtum: cuius pinguis eſt panis in ore fidelium.

Aſer eundem demonſtrat. *De Aſer dixit pater* I*acob:* Aſer panis pinguis, & præbebit delicias regibus, *quod vaticiniũ ſimiliter de ſacroſancta Eucharistia intelligunt* B. A*mbroſ. in lib. de benedict. Patriarch. c. 9. & Eucher. cum Ruperto in 49. c. Gen.*

Ioſeph, qui venditus eſt à fratribus & in Ægypto ſublimatus Redemptorem noſtrũ ſignificat à populo Iudæorum in manus perſequentium traditum, & nunc in gentibus exaltatum.

Beniamin Pauli Apoſtoli imaginem prętulit, quia & minimus omnium Apoſtolorũ fuit electione, & de tribu eius deſcẽdit: iſte eſt lupus rapax mane perſecutor diripiens, veſpere doctor paſcens.

Beniamin Pauli Apoſtoli. I*n lib. impreſ. eſt:* qui & minimus Apoſtolorũ: *ſed plenius in m. ſ.* quia & nouiſsimus, & minimus *&c.* E*t quidẽ minimũ Apoſtolorũ ſe ipſe appellat* 1. Cor. 15. *& nouiſsimum, De* Beniamin *autẽ ſic dicit pater* Iacob *Gen.* 49. Beniamin lupus rapax mane comedet prædã, & veſperé diuidet ſpolia. *Quæ verba, quod ad myſticum ſenſum pertinet, de* Paulo *Apoſtolo manifeſtiſsimam prophetiam eſſe ſcribit* B. *Hierony. in quæſt. Hebr. quod in adoleſcentia ſua perſecutus Eccleſiam, in ſenectute prædicator* Euangelij *fuerit.* C*opioſè autem imprimis, & ornate de hoc ipſo diſſerit B. Ambr. de benedict.* Patriarchar. *c. 12. fuiſſe autem Paulum de tribu Beniamin conſtat ex c. 3. epiſt. ad* Philip.

A Manaſſes prioris populi figuram geſtauit.

Manaſſes prioris populi. *Connexa eſt hæc allegoria cum ſequenti, in qua mendum eſt in lib. impr.* prępoſitus eſt maior, pro maiori. B*reuiter autem* B. C*yrillus has allegorias cõplexus eſt his verbis,* præfertur Ephraim Manaſſe, hoc eſt, gentes Iudæis, qui aduerſus ſeruatorem impiè egerunt, atq. nouiſsimi fiunt primi, & primi nouiſsimi. *Ducit etiam* B. *Ambroſ. ex etymologia nominum argumentum hoc modo. de benedict.* Patriarch. c. Manaſſes ex obliuione Latina interpretatione ſignificatur, eoquòd populus Iudæorum oblitus eſt Deum ſuum, qui fecit eum. Ephraim autem fœcunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, B quod proprium eſt populi iunioris, qui corpus eſt Chriſti augens patrem & Deum proprium nõ derelinquens,

Ephraim autem gentium, qui per benedictionem Patriarchæ præpoſitus eſt maiori populo Iudæorum.

Thamar Eccleſiæ imaginem geſtat, quæ à Chriſto per annulum fidei, & virgam crucis conceptionem ſanctæ meruit vbertatis.

Thamar Eccleſiæ. *Sapienter docet* B. A*ug. in lib. 22. cont.* F*auſt. cur de quibuſdam malis operibus hominum in ſcripturis ſanctis, quædam non mala, ſed bona futura ſignificentur. Ibidem etiam docet typum Eccleſiæ geſsiſſe Thamar.*

C Duo gemini in vtero Thamar duos populos figurauerunt: quorum poſterior natus, qui manum prior ex vtero miſit, quia gẽtium populus antea quidem eſt per prophetas oſtenſus: ſed poſtea reuelatus, cuius ideo obſtetrix ligauit dexterã cocco, quia idem populus per ſanguinẽ Chriſti crucis notatus eſt ſigno.

Dina filia Iacob Synagogam, vel animã ſignificat: quam in exterioribus ſeculi curis repertam Sichem princeps terræ opprimit, id eſt, Diabolus vitio concupiſcentiæ carna- D lis corrumpit.

Dina filia Iacob. *Elegãter enarrat hanc allegoriam* B. *Greg. lib. de cura paſt. p. 3. c. 30. de mente, quæ ſua ſtudia negligens actiones alienas curat.*

Bala concubina Iacob, quam Ruben inceſto crimine polluit, ſignificat legem veteris Teſtamenti, quam populus Iſrael præuaricando commaculauit.

Iob in factis, dictiſq. ſuis perſonam exprimit Redemptoris.

Vxor eius, quæ eum ad maledicendum prouocat, carnalium prauitatem deſignat.

Tres amici Iob typũ tenuerũt hęreticorũ: qui

qui sub specie consolandi studium seducẽdi gerunt.

Eliud vero doctorem superbum,& arrogantem demonstrat: qui duriùs increpationem suam fidelibus intra sanctam Ecclesiã irrogat.

Eliud vero. *Pulchrè ponitur ante oculos arrogantia Eliud.c.32.Iob,& quàm inflatus, atq. ira percitus inuectus sit in amicos suos,& in sanctum virum Iob.*

Pharao figurã habuit Diaboli: qui huius seculi captiuitate populum Dei perdere & terrenis vitiorum operibus prægrauare tentauit.

Pharao figuram. *Opera carnis, de quibus Apostolus agit c.4.ad Galat.comparat cum luto, & lateribus,de quibus fit mentio Exod.1.hanc autem allegoriam copiosè persequitur B.Aug.in serm.84.de temp.& 85.& B.Cyrillus in supradict c.Exodi.*

Filia Pharaonis,quæ Moysen expositum ad ripã fluminis,collegit,Ecclesia gentium est:quæ Christum ad flumen salutaris lauacri reperit.

Moses typum Christi gestauit:qui populum Dei à iugo Diabolicæ seruitutis eripuit,& ipsum Diabolum in ęterna pœna damnauit.

Aaron sacerdos,qui cruore victimarum populum expiabat,significat Christum:qui sacrificio sanguinis sui peccata diluit mũdi.

Maria soror Moysi Synagogæ speciẽ prætulit:quæ leprosa propter detractionem,& murmurationem contra Christum extitit.

Maria soror Moysi. *Cur cum Aaron socius fuerit peccati, sola Maria lepra affecta sit,caussas exponit* Theodoret. *in quæst.Num.q.23.*

Vxor Moysi Æthiopissa figurauit Ecclesiam ex gentibus Christo coniunctam: cuius ob caussam zeli Synagoga obtrectãs aduersus Christũ,illico contagio lepræ perfunditur.

Vxor Moysi Æthiophissa. B.August. *in lib.quæst. super Num.q.20.rectè sentit solam fuisse Moysi vxorem Sephoram Madianitidem filiam Iethro, cæterùm eam vocari Æthiopissam,quòd Madianitæ aliquando appellentur Æthiopes in sacris litteris vt 2.Paralip.14. cum Iosaphat bellum gessit contra illos.Idem scribit Theodoretus in q.22.in eundem lib.Num.confutata opinione, vel potius fabula Iosephi & Apollinarij. Caussa ergo conuitij fuit, quod alienigenam Moyses duxisset vxorẽ: Aaron autem Israelitidem.Hanc autem ipsam allegoriam præclarè exponit B. Aug.in serm.86.de temp.& Theodor.in q.4.in lib.Exodi.*

Amalech designat Diaboli figurã:qui obuius Dei populo per signũ crucis euincitur.

A Amalech designat. *Res gesta narratur Exod.17. Est autẽ Amalechites regio in deserto ad meridiem Iudææ trãs vrbem Petram,vt scribit B.Hier.de loc. Hebraicis. Amalech porro nepos Esau nominis, & generis auctor fuit huic genti. Gen.36.Tractat autem nobilem hanc allegoriam B.Aug.in ser.93.de tempore,vbi ait Moysem ipsa eleuatione manuum mysterium crucis ostendisse.Et vt eruditè ait Theodoretus in q.34 in Exod.quemadmodum cum famulus Domini manus tenderet, cadebat Amalech: ita Domino manus tendente in cruce Diaboli castra iugulata sunt.*

Sehon quoq. rex Amorræorum, qui vertitur in Latinum tentatio oculorum, eundem Diabolũ significat, qui mẽdacio fallẽdi sese in Angelum lucis trãsfigurat.Ipse est Og rex Basan,qui interpretatur conclusio, B qui intercludere molitur difficultate vitiorũ viam fidei nostræ, ne pateat nobis trãsitus ad regnum promissum vitæ æternæ.

Sehon quoq. *hic quoque correctiora sunt exemplaria m.s quæ sic habent:*ipse est Og rex Basan.*Nã in lib.impr. est,*ipse est rex Basan.*Vtraq. autem hæc allegoria ex etymologia præcipue nominum Sehon, & Og orta est.*

Viri septuaginta duo seniores,super quos ceciditspiritus Dei, septuaginta duas nationum linguas in hoc mundo diffusas ostendunt, ex quibus multi credentes gratiam Spiritus Sancti acceperunt.

Septuaginta duo viri seniores.*In m s.lib.sic scriptus est locus hic*: Septuaginta duo viri seniores super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas natio- C nũ linguas *cũ in lib.impr.vtrobiq.duo desiderentur. Et quidẽ fuisse septuaginta duos illos viros, quos diuinus afflauit spiritus numeratis Eldad,& Medad perspicuũ est legenti c. 11.lib.Num. Totidẽ etiã fuisse gentes,quæ ex tribus filijs Noe ortæ sunt docet diligẽter B.Aug.in lib.16.de Ciuit.Dei c.3. computatis gentibus,quæ numerãtur Gen.10.& sanè hac de caussa existimatur Dominus 72.discipulos elegisse Luc.10. quos significabant 72. palmæ repertæ in Elim. Exod.15. vt notat Theophylact.in dictum c. Lucæ.*

Dathan,& Abirõ,& cæteri,qui se à Moyse,& Aaron segregantes sacrificium vsurpare conati sunt, hæreticorum prauitatẽ designant,& perniciem eorum,qui se à sacerdo- D tibus Christi,& à societate Ecclesiæ diuidũt & sacrificia profana assumunt.

Dathan & Abiron. *Principes seditionis contra Moysen & Aaron extiterunt Core & Dathan atq. Abiron, cũ Hon, alijque ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ Num.16. Et quidem quod Core seditionem mouerit minus fortasse mirum,erat enim ex tribu Leuitica: de cæteris vero tribus seditionis principibus eam rationem affert Theodor.in q.33.in Num.quòd cum orti essent ex Ruben primogenito,illi sacerdotium adhuc competere existimabant.Notandũ autẽ est in Theodoreto perperam poni Eliab, pro Hon filio eius.*

Balaã, qui cadẽs apertos oculos habuit typũ eorũ tenuit, qui per fidẽ cognitionẽ Dei habẽt, sed obscurati malis operib⁹ corruũt,

Balaam, qui cadens. *Hanc egregiam allegoriam noster Isidorus à B. Gregor. cuius fuit studiosissimus, mutuatus est. Is enim lib. 25. c. 14. in 34. c. Iob. sic ait.* Vnde etiam de Balaam scriptum est, qui cadens apertos habet oculos, cadés quippe in opere, apertos tenuit oculos in contemplatione. Ita ergo hi etiam oculos aperientes in fide, & non videntes in opere, intra Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam positi sunt impia conuersatione.

Phinees, qui Zambri, & scortum in adulterio conuersantes pariter interemit, figurã tenuit sanctorum Doctorum: qui Iudæos, & hæreticos spirituali mucrone in amplexu falsæ doctrinæ concurrentes feriunt.

Ille, qui in Sabbatho ligna colligens lapidari iubetur, significat eum, quem Christus inueniet cum peccato in die iudicij.

Duodecim exploratores Scribarũ & Pharisæorum imaginem tenuerunt: qui Israeliticum populum auerterunt, ne confiderent diuinę repromissionis gratiam adipisci posse per Christum.

Duo portitores, qui de terra promissionis botrum in ligno humeris gestauerunt, duorum populorũ significantiam expresserũt, quorũ prior Iudaicus gradiens auersus terga dat Christo, posterior Christianus eum, quem vehit, inspicit & sequitur Christum.

Iesu Naue imaginem Saluatoris expressit, qui nos in terram repromissionis induxit, & in regnum cælestis gloriæ collocauit.

Iesu Naue. *Iosue filium Num, quem* LXX. *Iesum filium Naue vocant, virum insigni animi fortitudine Moyses & viuus habuit ministrum, & moriens imperij successorem. Eius primùm mentio fit* Exo. 17. *Cum nobilem pugnam iniuit cũ Amalech, in qua etiam victor fuit. Quocirca præclarè ait Origenes in illum ipsum locum.* Vsq. ad hunc locũ beati nominis Iesu nusquam facta est mentio, hic primúm vocabuli huius splendor effulsit. *Idem cũ vndecim socijs terram promissam explorauit, & Iudæos fractos metu ac debilitatos confirmauit,* Num. 13. *Quo loco Osee, id est, Seruator appellatur, id quod notauit in q. 25. in* Num. *Postremo populo Dei post deuictum vnum & triginta reges, in terram promissam introducto, illam diuisit. Et cum nomine tum rebus præclarissime gestis* Christi *Iesu Saluatoris nostri imaginem expreßit.*

Raab meretrix figuram tenuit Ecclesiæ, quæ per coccum, id est, per passionis Dñicę signum, ab interitu mundi saluatur.

Raab. *Nam Iericho, id est, Luna mundum significat, qui totus in maligno positus est* 1. Iohann. cap. vlt. *A cuius exitio Christi sanguine liberamur.*

A Duo exploratores missi ab Iesu in Iericho, quos suscepit Raab, duo intelliguntur testamenta in mundum missa: quæ suscepit Ecclesia ex gentibus congregata.

Acham, qui de Iericho anathemate concupiuit, significat nequam, & peccatorem, qui post fidem seculares mores, vel mundi illecebras appetit.

Gedeon, qui cum trecẽtis viris perrexit ad prœlium typum Christi gestauit: qui in signo crucis de mundo victoriã reportauit. Trecẽtorum enim numerus in Tau littera cõtinetur, per quã crucis species ostẽditur.

B Gedeon. *De littera* T. *Græca sermo est. Hanc autem allegoriam egregiè tractat B. Aug. his verbis in q. 37. in ii. Iud. numerus, quia trecenti erant, signum insinuat crucis propter litteram T. Græcam, qua iste numerus significatur, per quos etiam gentes magis in crucifixum credituras præfiguratum est, quod littera Græca est. Vnde Græcorum nomine Apostolus, omnes gẽtes significat, cum dicit: Iudæo primum & Græco. Quòd in linguis gentium Græca ita excellat, vt per illam omnes decenter significentur.*

Sisara typus Diaboli fuit. Iahel autem, quæ tempora eius clauo, & malleo transfodit, Ecclesiæ typum expressit: quæ per vexillum crucis Diaboli imperium interfecit.

Ipsa quoque Debora eiusdem Ecclesiæ typum portans, deuicto in Sisara Diabolo,

C canticum cælestis gloriæ proclamat.

Iephte, qui pro victoria obtenta filiam immolauit, Redemptoris ostẽdebat figuram, qui ex mundo triumphans carnem propriã in sacrificium obtulit.

Iephte. *B. Hieron. ait, in vouendo illum fuisse stultum, & in reddendo impium. In eadem sententia est B. Thomas. Sed B. Aug. q. 49. in lib. Iud. quæstionem hanc magnam esse ait, & ad iudicandũ difficillimam, de qua ipse copiosè in primis & eruditè differit. Vtcunque sit, certũ est de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quædam nõ mala, sed bona futura significari, id quod eruditè probat idẽ B. Aug. in lib. 12. cont. Faustum.*

D Samson Saluatoris nostri mortem, & victoriam figurauit, siue quia de faucibus Diaboli gentes, quasi fauum ab ore reperti leonis abstraxit, siue quia post mortẽ plures lucratus, plurimosq. moriẽsquã viuẽs, extinxit.

Dalida, quæ Samson verticem decaluauit, Synagogam significat: quæ Christum in loco Caluariæ crucifixit.

Ruth alienigena, quæ Israelitico viro nupsit, Ecclesiam ex gentibus ad Christum venientem ostendit.

Booz autem Christum verum Ecclesiæ sponsum expresſit.

Anna, quæ fuit sterilis, & postmodum fœcunda facta est, Ecclesiam Christi significat: quæ prius in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per vniuersam terram prole numerosæ fœcunditatis.

Heli sacerdos reprobatus abiectionem sacerdotij veteris testamenti præfigurauit.

Samuel verò, qui reprobato Heli in ministerio sacerdotali succesſit, noui sacerdotij succesſionem abiecto veteri sacerdotio prænuntiauit.

Samuel verò. *Samuelem non fuiſſe sacerdotem, sed Leuitam multi exiſtimant: ortus enim eſt ex Abiathar filio Core* 1. Paral. 6. *cum sacerdotes neceſſe fuerit originem ducere ex Aarō. Atq. id videtur innuere pſal.* 98. *his verbis*: Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: *de Samuele autem ait, &* Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. *At B. Aug. hoc ipso loco affirmat sacerdotem, & quidē magnum fuiſſe Samuelem. Et* 2. *lib. retr. c.* 43. *ait: Samuelis patrem non fuiſſe quidem sacerdotem, reperiri tamen in filijs Aaron.*

Duo filij Heli sacerdotes, qui capta à gentibus arca perempti sunt, significant posteritatem sacerdotij prioris fuiſſe extinctam, & Legis testamentum, ad cultum gentium eſſe translatum.

Saul regni Iudaici insinuat repromisſionem, vel reprobationem, siue eiusdem populi æmulationem, qui Dauid, idest, Christum iniusto odio inuidiæ conatus est occidere.

Dauid filij Dei & saluatoris nostri expresſit imaginem, siue quod insectatione Iudæorum iniustam persecutionem sustinuit, siue quia Christus ex eius stirpe carnem aſſumpsit.

Vrias Hetheus typū habuit Diaboli, cuius coniugio prius erat copulata Ecclesia, quā Christus concupiuit lauantem à sordibus seculi semetipsam, & per lauacri vndam purificantem.

Salomon Christi prenuntiat figuram, qui ædificauit domum Deo in cælesti Ierusalem, non de lignis & lapidibus, sed de sanctis omnibus.

Regina Austri, quæ venit ad audiendam sapientiam Salomonis, Ecclesia intelligitur, quæ ad verbum Dei ab vltimis finibus terræ congregatur.

Roboam filius Salomonis, & Ieroboam seruus, quibus Israel in duas partes diuisus est, significant diuisionē illam in Domini aduentu factam, in qua pars credentium ex Iudæis regnat cum Christo, qui est ex Dauid genere ortus: pars vero secuta Antichristū, cuius ad cultum nefandæ seruitutis errore constricti sunt.

Golias designat Diabolū, cuius eleuationis superbiam Christi prostrauit humilitas.

Elias Christū demōstrat, quia sicut igneo curru ad superna sublatus est; ita Christus ministerijs Angelorum aſſumptus est in cælū.

Vidua, ad quam mittitur Elias pascendus, Ecclesia est: ad quam per fidem veniſſe legitur Christus, cuius farinæ, & oleo benedicitur, & nō deficit, id est, gratia corporis Christi, & chrismatis vnctio, quę toto mūdo quotidie impenditur, & nunquam minuitur.

Vidua ad quam mittitur Elias. *duas has allegorias de Elia & Christo tractat præclarè* B. *Aug. in serm.* 201. *de tempore, qui sermo eſt* 2. *in Dom.* 3. *de Trinitate.*

Elisæus eundem Redemptorē Dn̄m figurauit, qui de montis altitudine, id est, cælorū descendens sublimitate humiliauit seipsum à forma Dei vsq. ad formā hominis, ac mortuis membris sua mēbra cōposuit, & nostrā mortalitatē sui corporis medicina sanauit.

Pueri, qui insultantes Elisæo, clamabant: ascēde calue, ascēde calue, & inuasi ab vrso perierunt, indicant populum Iudæorū, qui puerili stultitia deriserunt Christum in loco Caluariæ crucifixū, & capti à duobus vrsis, id est, Tito & Vespasiano interierunt.

Pueri qui per stultitiā. *Rectus eſt in lib. m. s.* qui puerili stultitia, *quā in impr.* qui per stultitiā. *Id quod docet hæc verba B. Aug. quæ ab illo mutuatus eſt noſter Iſidorus, ait enim in lib.* 12. *contra Fauſt.* Elisæo pueros insultantes & clamantes, calue, calue, bestiæ comedūt: puerili stultitia deridentes Christum in loco Caluariæ crucifixum, inuasi à dæmonibus pereunt. *Superiorem autem, de eodem Eliſæo & Domino allegoriā exponit B. Ambr. in epiſt. vlt. lib* 4.

Puer Elisæi cum baculo ad resuscitandum mulieris filium miſſus typum priscæ Legis ostēdit: quæ generi humano trāsmisſa nihil præstitit, nisi quod in virga solā auctoritatem seueritatis monstrauit.

Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet, super quod Christus septies oscitās spiritū septiformis gratiæ spiritualiter aspirat, per quem à morte peccati reuiuiscat.

A Septem millia viri, de quibus dictũ Eliæ, quòd non curuauerunt genua ante Baal, significant numerum sanctorum, qui spiritu septiformis gratiæ adimpleti, Diabolo renuntiauerunt.

Naaman Syrus significat populum ex gentibus, maculis delictorum pollutum, atque à Christo per sacramentum baptismi purificatum.

Naaman Syrus. *Exponit hanc allegoriam B. August. in ser. 108. de tempore, vbi egregiè ait: audiuit Naaman puellã, & venit ad* Elisæum, *audiuit populus gentium prophetiã, & venit ad Christum. Naaman veniens ad Elisæum sanatur à lepra, & populus gentium veniens ad* Christum *ab omni peccatorum lepra purgatur.* B

Ozias rex, qui ob meritum scelerum suorum in fronte contagio lepræ perfunditur, regnum indicat Iudæorum, qui dedecus & malum perfidię in fronte gerunt, vbi crucis signum portare debuerant.

Ezechias rex, cui pro bono opere quindecim anni ad vitã adijciũtur, significat omnes sanctos, quibus ad acquirendam vitam æternam quinq. libri Legis cum decem verbis Decalogi dati sunt, vt per complementum Legis, & præceptorum regni cælestis plenitudinem consequantur.

Iosias rex, qui celebrauit Pascha, & de tẽplo Domini idola multa depulit, significat Christum, qui pro nobis passionẽ suscepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis nostri deijciens, igne virtutis suæ exusta comminuit, atq. in huius seculi torrentem proiecit.

Sedechias, cuius oculos in Reblatha rex Babylonis euulsit, diuites & peccatores hui⁹ mũdi significat, in Latinum enim vertitur Reblatha, multa hæc: ideoq. iste significat eos, qui in huius mundi multa actione, & affectione inuoluuntur, atque à Diabolo capti intelligentiæ oculos perdunt.

Isaias formam Euangelistarum, & Apostolorum expressit, qui vniuersa sacramenta Christi non quasi futura, sed quasi præsentia prædicauit.

Ieremias autem in verbis & passionibus suis mortem, & passionem figurauit Domini Saluatoris.

Ezechiel imaginem Christi gestauit, qui positus in terrena peregrinatatione, populum salutaribus præceptis instigat.

Daniel, qui vitam cœlibem tenuit, similitudinem habuit continentia sua eorũ, qui sunt in otio sancto, & terrenis copijs non abutuntur.

Oseas Christi demonstrat figuram: qui ex fornicatione gentium assumpsit in corpore suo Ecclesiam.

Oseas. *Hanc allegoriam illustrauit, & multis similibus exẽplis locupletauit B. Hier. in proœm. ad Pammach. in Oseã Prophet.*

Ioel, qui interpretatur incipiens, indicat typicè eos, qui fidei ostium & diuinæ scientiæ incipiunt cognoscere sacramentum.

Amos pastor & rusticus, Christi est typus, qui ab officio pastorali pecorum, id est, ab Hebræorum regimine translatus, nũc alios greges pascit in gentibus.

Abdias, qui in Samaria cẽtum pauit Prophetas, significat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimentis sacrarum scripturarum omnes credentes reficiunt.

Ionas Christi mortem figurauit, qui tribus diebus ac noctibus in corde terræ, quasi in ventre ceti, quieuit.

C Habacuc luctator fortis, populus est fidelis, qui super excelsa cõstitutus, in cruce Dominũ contẽplatur dicẽs, cornua in manibus eius; ibi confirmata est virtus gloriæ eius.

Habacuc. *Ait B. Hieron. in proœm. in* Ioelem, *περιλαμ-βάνων, id est, amplexans, siue amplexatio, siue luctãs. Atque, vt idem ait in proœm. in* Habacuc, *vel ex eo quod amabilis* Domini *est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen & luctam, &, vt ita dicam, amplexum, cum* Deo *congreditur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen.* Nul*lus enim tam audaci voce, ausus est* Deum *ad disceptationem vocare iustitiæ. Ibidem Græcos &* Latinos *notat, quòd apud eos corruptè nomen ἀβακοὺμ. Id est* Habacum *legeretur, qui apud* Hebræos *dicitur* חֲבַקּוּק Habacuc. D

Sophonias, qui interpretatur, speculator, vel absconditũ Domini, significat eos qui per contemplationis arcanum, ad perfectũ perueniunt meritorum.

Sophonias. *Nomen Sophoniæ inquit B.* Hieron. *in 1. c. eiusdem prophetæ,* alij speculam, alij arcanum Domini transtulerunt.

Æggæus & Zacharias, figuram gesta uerunt sanctorum, qui nobis in huius peregrinationis vita futurum tempus liberationis declarant.

Aggæus

A Aggæus & Zacharias. *Caussam dedit huic allegoriæ, quod hi duo prophetæ secundo anno Darij regis Persarũ filij Histaspis, cum septuagesimus annus vastitatis templi, quem prædixerat* Ieremias, *esset completus*, Iudæos *ad templi instaurationem mirificè incitauerunt.*

Malachias, qui Angelus Domini interpretatur, typum Saluatoris nostri tenuit, qui Angelus magni consilij dicitur.

Iesus sacerdos magnus figuram gerebat Christi, per quem ex peregrinatione seculi huius, ad cælestem Ierusalem nobis patet ingressus.

B Zorobabel sacerdos, typus est Domini Saluatoris, qui reduxit de captiuitate populum, & de viuis lapidibus construxit Domino templum.

Iudith & Esther typum Ecclesiæ gestant, hostes fidei puniunt, ac populum Dei ab interitu eruunt.

Tobias, priscæ legis imaginem tenuit, cuius oculos Iudaicæ hirundines obcæcant, dum eos luminis sacramenta malè intelligentes obcæcant.

C Tobias filius eius, Dñi nostri Iesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam & obcęcatam figurę caligine Legem claritate suæ virtutis illuminat.

Tres pueri prætulerunt figuram sanctorum, qui corpus suum in persecutionẽ pro Christi nomine obtulerunt.

Susanna figuram Ecclesiæ habet, quam testes falsi Iudæi, quasi adulteram Legis, accusant.

Nabuchodonosor rex, typus Diaboli fuit, qui hæreticorum plebem erroris captiuitate deuictam, de Ierusalem, id est, de Ecclesia in Babyloniam, id est, in ignorantiæ confusionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Ierusalem subuertit, hoc significat, quòd omnes, qui ventris desiderio seruiunt, virtutes animæ destruunt.

Princeps coquorum. *Hæc allegoria cum* LXX. *versione congruit. Id enim quod* Hebraicè *dictum est de Nabuzardã, 4. Reg. c. vlt.* רַב טַבָּחִים *rabtabbahim. Noster interpres vertit, princeps exercitus :* LXX. *vero* ἀρχιμάγειρος, *id est, princeps coquorum.* C*aussam huius varietatis doctè exponit Lyppomanus, in caten. 37.* Genes. B. *quidem* Hieronymus *in quæst. heb. sic ait: in plerisq. locis archimagiros, id est, coquorum principes; pro magistris exercitus scriptura commemorat,* μαγειρεύειν. *quippe Græcè interpretatur occidere.* B. *etiam* Augustinus *in quæst. in* Gen. *sic scribit:* nolunt quidam præpositum coquorũ interpretari, qui græcè ἀρχιμάγειρος dicitur, sed præpositum militiæ, cui esset potestas occidẽdi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes quẽ potius inuenitur primatus fuisse militiæ.

Machabæi septem, qui sub Antiocho acerbissima perpessi tormẽta gloriosissimè coronati sunt, significant Ecclesiam septiformẽ, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, & glorię cælestis coronam accepit.

EX NOVO TESTAMENTO.

Vattuor Euangelistæ Iesum Christum sub quattuor animalium vultibus figuraliter exprimũt.

Matthæus enim eundem Redemptorem nostrum natum, & passum annũtians, in similitudinem hominis comparat.

Marcus à solitudine exorsus, leonis figuram induit, & Christi regnum inuictum, potentiamque proclamat.

Lucas quoque per vituli mysticum vultum Christum pro nobis prædicat immolatum.

Iohannes autẽ per figuram aquilæ eundem Dominum post resurrectionem carnis demonstrat euolasse in cælum.

Iohannes autem. *Hæ primæ quinq. allegoriæ sumptæ sunt ex* 1. *c. Ezech. quo loco* B. Hierony. *eruditè disserit de hoc argumento, quod vberius tractat in procæmio in commentarios super Matth. Congruunt autem cum vaticinio* Ezechielis *ea, quæ de eisdem animalibus scribit* B. Iohann. Apocal. D *cap. 4.*

Petrus personam Ecclesiæ gestat, quæ habet potestatem dimittendi peccata, atq. reducendi ab inferis homines ad cælestia regna.

Apostoli quoq. omnes totius Ecclesiæ portant typum, quia & ijdem in dimittẽdis

peccatis similem acceperũt potestatem, habentes quidem & formam Patriarcharum, qui per verbum prædicationis in toto orbe terrarum Deo populos spiritualiter genuerunt.

Septuaginta duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Euangeliũ Trinitatis. Viginti quattuor enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eãdem Trinitatẽ in LXXII. deducitur. Iccirco autem mittuntur bini, propter prædicãdum Dei amorem, & proximi, vel mysteriorum gemina testamenta.

Septuaginta duo *: Mundum peragi 24. horis perinde est, ac si diceret; motu primi cæli (empyreum excipio) 24. horis inferiores omnes cælestes orbes circumagi.*

Ioseph typicè Christi gestauit speciem, qui ad custodiam sanctæ Ecclesiæ deputatus est, quæ non habet maculam, aut rugam.

Maria autem Ecclesiam significat, quæ cum sit despõsata Christo, virgo nos de Spiritu sancto concepit, virgo etiam parit.

Zacharias sacerdos, qui Angelo iubente obmutuit, silentium Legis, & Prophetarum adueniente Christo ostendit.

Iohannes formã habuit Legis; qui Christum annuntiauit, & remissionem peccatorum per lauacri gratiam prædicauit.

Magi figurauerunt gentium populos lucem fidei cogn ituros, indicantes sacramentorum muneribus Christum: per thus, esse Deum: per myrrham, hominẽ passum, atq. sepultum: per aurum, regem omnium seculorum.

Herodes qui infantibus necem intulit, Diaboli formam expressit, vel gentium, qui cupientes extinguere nomen Christi de mundo, in cæde martyrum sæuierunt.

Muti in Euangelio significant illos, qui fidẽ Christi non confitentur.

Cæci illos signant, qui fidem, quam credunt, nequaquam intelligunt.

Surdi illos figurant, qui non exhibẽt obedientiam præceptorum.

Claudi illos demonstrant, qui implere præcepta salutaria negligunt.

Homo prudens, qui ædificauit domum

A suam supra petram, significat doctorem fidelem, qui in Christo doctrinæ suæ, & vitæ suæ stabilimentum constituit.

Ille verò, qui ædificauit domum suam super arenam, hæreticũ designat, qui ædificat doctrinã falsam, vt ruinã faciat magnam.

Ille verò. B. Chrysost. in c. 7. *Matth. tractat hanc allegoriam, & tres caussas reddit, cur impij homines cum arena conferantur. Quòd steriles sint & infœcundi, quòd in varias opiniones distracti non cohæreant inter se, & quod sint innumerabiles, sicut arena, Apoc. 20. B autem Hieronymus propriè putat hoc hæreticis conuenire.*

B Leprosus, quem Christus descendens de monte primum curauit, humanum indicat genus delicti cõtagio maculosum. Hoc Redemptor, dum de cælorum altitudine quasi de monte descendit, à vario dæmonũ cultu detraxit, atq. in vnitatem fidei reparauit.

Leprosus. *Hanc allegoriam videtur à B. Isidoro, Beda sumpsisse, qui fuit eius imprimis studiosus, & centum annis posterior.*

Centurio fidem gentium significat, quæ salutem filij sui infirmi ad mortem petens humiliter dixit: Domine non sum digna, vt in tres sub tectum meũ, quæ persecuta sum Ecclesiam tuam.

C *Notat autem B. Augustinus, Centurionem, cum iam Iudæa Romanorũ præsidijs teneretur, Gentilem fuisse: quem ait B. Hieronym. principem extitisse gentium crediturarum.*

Puer autem Centurionis, & filia Chananææ mulieris, quos Christus non veniens ad eos saluat, easdem gentes ostẽdunt, quas Dominus non corporali præsentia visitauit, sed per fidem verbi saluauit.

Ipsa quoque mulier Chananæa Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram, quæ tanquam canis quærebat micas de mensa dominorum, id est, satiari doctrinis Apostolorum & Prophetarum.

D Socrus Petri febriens significat Synagogam æstu carnalium desideriorum accensam, cuius filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

Scriba repudiatus, qui propter quæstum Dominum sequebatur significat eos, qui Christi fidem non propter Dominum, sed propter lucrum seculi appetunt.

Scriba repudiatus. *B. Hieronymus ait, scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem sequi voluerit Saluatorem, vt lucra ex operum miraculis quæreret, hoc idem*

idem desideraße, quod & Simon Magus à Petro emere voluerat.

Dæmoniacus, quem Dominus in regione Gerasenorum à dæmonum legione curauit, significat Gentilem populum multorũ cultibus dæmoniorum obnoxium.

Pastores porcorum fugientes, qui ea, quæ gesta sunt, nuntiant in ciuitatem, significãt principes impiorum, qui dum fidem Christi fugiunt, virtutes tamen eius stupentes mirantur, & prædicant.

Paralyticus iacens in lectulo, anima est vitijs dissoluta in corpore suo, quæ dum fuerit gratia Christi per peccatorũ remissionem sanata, confestim pristino robore recepto resurgit, & lectũ carnis, in quo debilis ante iacebat, ad domum virtutum reportat, vt se intra conscientiæ suæ secreta constringat, & nequaquam in exterioribus vltra voluptatibus dissoluta discurrat.

Paralyticus. *Correctiores sunt lib. M.S. qui habent:* anima vitijs dissoluta, *quã impr. in quibus est,* anima vitijs desolata: *nã alludit ad etymologiam Græcæ vocis. Paralyticus enim dictus est, quod paralysi laboret, qui morbus sic est Græcis appellatus, quòd neruos laxet & dißoluat,* ἀπὸ τοῦ παραλύειν, *quod est dissoluere, itaq; Tertullianus propriè & eleganter dixit in Apologia de Christo, paralyticos restringere, pro sanare.*

Archisynagogi filia, ad quam dum curandam pergeret Dominus, tamen priusquam ad eam veniret, tetigit eum à tergo mulier, quæ pro fluuio sanguinis laborabat, figuram habuit Ecclesiæ venientis ex gentibus, quæ dum post prędicationem, & post passionem & post Ascensionem Christi credidit, quasi à tergo Dominum tetigit, & ante accipere salutem, quàm Synagoga, promeruit.

Archisynagogi filia. *Rectè autem scribit B. Chrysost. fœminam non esse ausam coram ad Dominum accedere, quòd ex legis præscripto immunda esset. Nobilitatum autem est diuinum illud miraculum planè diuino miraculo & lectu dignissimo, quod narrat Euseb. lib. 7. hist. Eccl. c. 14.*

Duo cæci iuxta viam sedentes, significant vtrosque populos Iudæorum, atq; Gentilium per fidem Christo appropinquantes, qui dixit: ego sum via, veritas, & vita.

Dæmonium habens, cæcus, & mutus, qui scribitur à Saluatore curatus, indicat eos, qui ex idolatria gentium ad fidem Dominicam conuertuntur, quibus tamen expulso à corde dæmonum cultu, dum primum lucem perceperint fidei, postea ad laudãdum Deum eorum lingua resoluitur, vt confiteantur eum, quem antea negauerunt.

Homo manum habens aridam significat Synagogam, vel animam misericordiæ operibus infructuosam, cui cum dicitur, extende manum tuam, admonet semper porrigendam eleemosynam pauperibus.

Homo, de quo immundus spiritus exiens rursus eum occupat, significat populum Iudæorum, & hominem pœnitentem, cui per subsecutam negligentiam, acrius mentem occupat carnis voluptas, adiunctis secum alijs septem spiritibus vitiorum, id est, iracũdia, auaritia, inuidia, atq. ventris ingluuie, inani gloria, fornicatione, atq. superbia.

Paterfamilias proferens de thesauro suo noua & vetera, Christus est proferẽs de impenetrabili sapientia sua gemina testamẽta, scilicet, vetus, in quo fœlicitas terrena promittitur, & nouum, per quod regnum cælorum speratur.

Homo, qui seminauit in agro suo granum sinapis, Christus est, qui seminauit fidem in mundo, in quo volucres cæli, id est, spirituales animæ requiescunt.

Mulier, quæ fermentum abscondit in satis tribus, significat sapientiam spiritualis doctrinæ feruentem in Trinitatis amore.

Mulier quæ fermentum abscondit. *Isychius lib. 1. in Leuit. c. 2. sic ait: abscondit in farina sata tria, Ecclesiam significans, quæ in Trinitatis verbo fermentat theologiæ mysteria. Hanc allegoriam interpretans B. Hieronymus præmisit, nunquam parabolas & dubiam ænigmatum intelligentiam, ad auctoritatem dogmatũ proficere. Sed fortasse alius auctor rectè reprehenditur, qui non ad animum pietate informãdum, sed ad stabiliendum sanctæ Trinitatis mysterium, hanc adhibuit allegoriam, contra quam docet B. Augustinus in epistola ad Vincen. Donat. Illud obiter notandum est, satũ, cui apud Heb. respondet nomẽ* סאה *Seach (neq. enim Hebraicum aut Græcum, sed Syrũ* nomẽ est) *genus fuisse mensuræ, quæ continebat tertiam partem œphi. Et quidem B. Hieronymus aliquando satum vertit. Vt Gen. c. 18. vbi etiam fit mentio trium satorum. Sic enim Abraham ait Saræ:* accelera tria sata similæ cõmisce: *nonnunquã vero modiũ, vt 4. Reg. 7.* cras modius similę statere vno, & duo modij hordei vno. *Hic enim habent Hebræa seach, id est, satũ. Itaq; fortasse quis miretur, cur idem Hiero. enarrans hãc parabolã Matth. 13. scripserit. Satum genus est mensuræ iuxta morem prouinciæ Palæstinæ, vnum & dimidiũ modium capiens. Quod proculdubio sumpsit ex Iosepho, qui lib. 9. antiq. c. 4. ait: satũ*

fert

fert modium vnum & semis Italicum. Sed ne viro summè docto nota inuratur, dicendum erit, non eundem fuisse modium, sed alium atq; alium pro regionum varietate. Probabiliter autem suspicatur Iansenius c. 57. præclari operis, quod concordiam Euangelicam appellauit; ideo Dominum trium satorum farinæ in hac parabola meminisse, quod mos fortasse fuerit in Iudæa, vt tantundem panis in vsum familiæ semel conficeretur. Id quod congruit cum loco prædicto Gen. 17. & aliquot alijs sacræ scripturæ locis. Si quis autem rationem diligenter inuerit, inueniet œphi, siue sata tria, paullò plus capere, quàm capiunt in Hispania celemini 10.

Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est, qui in isto mundo venditis omnibus Christum, vitamque æternam acquirit.

Quinque millia viri, qui quinque panibus, & duobus piscibus pasti sunt, Ecclesiæ sunt populi, qui per quinque corporis sensus, alimento legis spiritualis à Christo reficiũtur, & duplici testamento, quasi gemellis piscibus saturantur.

Quattuor autem millia viri, qui alijs septem panibus aluntur, eadem gentium Ecclesia est, quæ in quattuor mundi partibus diffunditur, atq. vbertate septiformis gratiæ recreatur.

Ille, qui sæpè nunc in ignem, nũc in aquã cadebat, mũdum significat. Ignis autem inflammantem cupiditatem, aqua carnis voluptatem demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu præcipitatur.

Moyses, & Elias, qui apparuerunt cum Domino in monte, Lex & Prophetia intelligũtur, quarum vocibus pasio & resurrectio, & gloria Domini declaratur.

Homo habens centum oues, qui relictis illis ouem perditam quærit, ac repertam humeris reuehit, figuram Christi expresit, qui relictis millibus Angelorũ in cælo, ouẽ, quæ perierat in Adam, vt bonus pastor, quæsitam in gentibus reperit, atq. crucis suæ humeris ad paradisum reportauit.

Mulier, quæ perditam reperit drachmam, Ecclesia est, quæ animam Diaboli laqueis abstractam, & perditam, dum inuenerit per pœnitentiam, & Angelorum & hominum facit lætitiam.

Debitor decem millium talentorum significat homines, qui Deo sunt obnoxij per transgresionem decem præceptorum, sed

A sicut nobis poscentibus à Domino peccati vincula relaxantur: ita vnusquisq. nostrum dimittat exemplo Domini, ne dum minima debita in nos peccantibus non cõcedimus, maiora nostra exoluere cum vsuris pœnarum cogamur.

Diues, qui camelo comparatur, personam indicat Iudæorum, qui de Legis potentia gloriantur, quanquam propter terrena, quæ colunt, non habent regnum cęlorum: vbi facilius gentium populus criminibus tortuosus & sarcinis peccatorum grauatus ingreditur per foramen acus, quasi per angustias

B pasionis, dolorum, ac laborum.

Pater familias, qui operarios ad vineam conducit, & denarium promittit, Christus est, qui vocat omnes ad cultum fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

Operarij hora prima conducti, hi sunt, qui à rudimentis infantiæ cultum fidei consecuti sunt.

Qui autem hora tertia, hi sunt, qui ab adolescentia ad fidem accesserunt.

Qui vero hora sexta cõducti sunt, hi sunt,

C qui in iuuentutis ætate crediderunt.

Qui autem hora nona accesserunt, illi sunt, qui iam à iuuentute in senectutem declinantes gratiam perceperunt.

Qui vero vltima hora iuerunt, illi sunt, qui iam decrepiti, & in extremo vitæ suæ tempore vocati ad Christum venerũt. Qui tamen prioribus parem mercedem beatitudinis accipiunt: in illis conseruans Christus iustitiã, qui prima hora natiuitatis operati sunt: in istis impendens misericordiam, qui vna vitæ hora laborauerunt.

D Duo filij misi ad operandum vineam, duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gentium populus per naturæ intelligentiam ad operis diuini culturam; qui prius tamen cõtumax extitit, & se iturum negauit. Adueniente autem Domino priorem contumaciam sequente emundat obedientia. Secundus autẽ missus Iudæorũ per Legis cognitionem respondit: omnia, quæcunque dixerit Dominus faciemus, sed idcirco damnatur, quia

non

non solùm in professionem Legis præuaricatus est, sed & in ipsum Dominum vineæ parricidales manus exercuit.

Homo, qui vineam plantauit, Deus est, qui condidit Ierusalem, in qua ædificauit turrim, & torcular fodit, videlicet tēplum, & altare, & sepe circundedit, id est, Angelorum munitione vallauit.

Coloni autem, quibus vineam locat, populus est Israel, qui sub diuino cultu possedit Ierusalem.

Serui autem, qui tempore frugum missi interfecti sunt à colonis: prophetæ intelliguntur, quorum sanguis effusus est à Iudæis, dum ab eis quærerent iustitiæ fructum & Legis.

Filius autem nouissimè missus, quem eiectum coloni extra vineā occiderunt, Christus est, quem crucifixerunt Iudæi eijcientes eum extra portas Ierusalem.

Coloni quoque, quos Dominus vineæ perdit, populi Iudæorum intelliguntur, qui olim, vt videntur dispersi atque perempti sunt. Illi autē agricolæ, ad quos vinea transferri præcipitur, significāt Apostolos vel successores Apostolorum.

Rex, qui fecit nuptias filio suo, Deus pater intelligitur, qui copulauit ex virgine carnē virginem Christo. Serui vero, qui missi sunt vocare inuitatos, Apostoli sunt, atque Prophetæ, qui Iudæos per Legem, & Euangelium vocauerunt: sed illi modò terrenis voluptatibus, modò carnis, & Legis onere pressi, sollēnitatem aduentus Domini contempsērūt, ex quo se indignos existimauerunt vita æterna, gētes autem introisse manifestantur.

Rex qui fecit. *Tractat B. Gregorius in homil. disertè, vt solet, hanc allegoriam, sed securiùs dici putat, regem patrem regi filio nuptias fecisse, cum ei per incarnationis mysterium sanctam* Ecclesiam *sociauit in vtero virginis, sicut in thalamo. Et caussa est, quia ex duabus personis fieri solet nuptiarum coniunctio, nefarium est autem in Christo duas credere personas.*

Rex iratus, qui misit exercitus suos & perdidit interfectores illos, & ciuitatem illorū incendit, Deus pater est, qui suscitauit Vespasianum Cęsarem Romanorum, qui & populum gladio vastauit, & ciuitatem Ierusalem funditus cum suis vniuersis euertit, ita vt vlteriùs belligerare non posit.

A Homo autem non habens vestem nuptialem in accubitu, qui loquente rege obmutuit, quem iubet seruis ablatum mitti in tenebras exteriores, ille est, qui in fide quidē cū cæteris requiescit: sed si inuentus fuerit in die iudicij vestem carnis habere pollutam, confestim iubetur ab Angelis tolli, & mergi in gehennam ignis æterni.

Duo debitores, ex quibus vnus debebat fœneratori denarios quingentos, & alter quinquaginta, significant vtrumque populum, Iudæorum scilicet & gentium, ex quibus ille, qui quinquaginta denarios debuit
B Iudæorum typum habuit, ille vero qui quingentos, Gentium figuram expressit, qui ab initio mundi debitor semper existens, chirographum peccati per pœnitentiam non soluit. Adueniente itaque Christo tandem credidit, atq. vberiorem misericordiæ fructum accepit, vnde quia plus illi concessum est à Christo, amplius diligit Christum, sicut scriptum est, cui plus dimittitur, plus diligit.

Septem vero fratres, qui vni mulieri nupserunt, & sine filijs mortui sunt, homines infideles intelliguntur, qui per septē mundi ætates, in hac terra totam vitam suam sine fructu iustitiæ consumpserunt.

C Duo in lecto illos figurant, qui remoti à turbis in otio quodammodo vitæ vacare videntur.

Duæ molentes illi intelligūtur, qui negotijs temporalium rerum circumferuntur.

Duo in agro illi sunt, qui in ministerio Ecclesiæ, tanquam in agro Dominico operantur, ex quibus adueniente nocte, id est, seculi aduersitate, quidā permanent in fide & assumuntur ad vitam, quidam discedunt & relinquuntur ad pœnam.

D Quinque virgines sapientes, omnes animæ sanctæ intelliguntur, quæ quoniam per quinque sensus corporis nullam admittunt cordis corruptionem, idcirco quinario numero computantur.

Quinque autem virgines fatuæ, quæ nō habent in vasis oleum, illæ animæ sunt, quæ habent quidem integritatem corporum, sed non seruant intra conscientiā boni operis testimonium, dum in facie gloriantur apud homines, & non corde apud Deum.

Ideoq.

Ideoque, quia in vasis pectorũ suorum mẽtis A splendorem non gerunt, adueniente Domino, à regni eius gaudio excluduntur.

Homo peregre proficiscens, qui tradidit bona sua seruis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam ad cælos regrediens tradidit Euangelicam gratiam Euangelicis negotiatoribus fœnerandam. Sed primus seruus in quinq. talentis sibi datis quinq. libros Legis accepit, quod doctrina & opere decẽ præceptorum amplificauit.

Alius duobus talentis duo testamẽta promeruit, ea quæ morali, ac mystico sensu piè B dispensando duplicauit.

Tertius sub figura vnius talenti, gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obscurauit, ideoq. proiectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum.

Alij in primo seruo, sensus cordis & corporis acceptos, in secundo intelligentiam & opus, in tertio rationem intellexerunt.

Alij in primo seruo. *D. Gregorium significat, cuius fuit in primis studiosus, is enim ad hunc modum tractat præsentem allegoriam.* C

Iuuenis filius viduæ, quẽ Dominus mortuum extra portas vrbis suscitauit, significat eum, qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit: quiq. nonnunquam audito verbo Dei à morte peccati resurgit, & per pœnitentiam Christo viuere incipit: redditurq. viduæ matri suæ, id est, Ecclesiæ.

Homo, qui descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descendit D de paradiso cælesti in mundum, incidit in Angelos tenebrarum.

Homo qui descendebat. *Per paradisum cælestem, vt error vitetur, Ierusalem ciuitas pacis illa cælestis intelligenda est, à cuius beatitudine lapsus est Adam. miser factus per peccatum. Descendit autem in Iericho, id est in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna, quam significat Iericho. Adã enim, qui diuino præcepto obtemperans, diuino etiam beneficio fuisset immortalis, illo violato, mortis miseriam, & plurimas alias acerbitates meritò perpessus est. Sic enim exponit hanc allegoriam B. Aug. in lib. de quæst. Euang.*

Samaritanus descendens, qui vulnera eius curauit, Christus est custos noster, qui de cælo descendit, & genus humanum à vulneribus peccatorum curauit.

Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram prædicatione Euangelica recreant.

Martha, quæ excepit Christũ in domum suam & in hac ministrabat, significat Ecclesiam, in hac vita Christum in corde excipientem, & in opere iustitiæ laborantem.

Maria soror eius, quæ sedebat secus pedes Christi, & audiebat verbum, demõstrat eãdem Ecclesiam in futuro seculo ab omni opere cessantem, & in sola contemplatione sapientiæ Christi requiescentem.

Homo, qui media nocte postulabat ab amico tres panes, similitudinem exprimit cuiusq. in media tribulatione Dominum postulantis, vt det ei scientiam Trinitatis.

Diues, cuius vberes fructus ager attulit, significat hominem luxurijs deditum, & abundantem peccatis, quem immoderatè plus amplius peccare desiderantem arguit Dominus dicens: stulte hac nocte auferunt animam tuam abs te, quæ parasti cuius erunt?

Quinque illi in domo vna, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, ex quibus duo in tres, & tres in duos diuiduntur, significant humanum genus fide & religione inuicem separatum, partim in discissione schismatis, quod duo significant, partim in numero Trinitatis, quod tria demonstrant. Diuisus est enim filius aduersus patrem suum, id est, populus ex gentibus veniens aduersus Diabolum, cum quo antea fuerat sociatus. Diuisa est & filia aduersus matrem suam, id est, plebs ex Iudæis credens aduersus impiam Synagogam. Diuisa est & nurus aduersus socrum suam, Ecclesia videlicet ex gentibus aduersus matrem sponsi sui Synagogam, de qua secundum carnem Christus fuerat procreatus. Qui homines separantur sibi inuicem, alij terrenam, alij cælestem gloriam appetentes.

Galilæi XVIII. super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos, interitum plebis Iudæorum insinuat. Decem & octo enim apud Græcos ex iota, ι. & eta, η. litteris exprimuntur, quibus figuris nomen Iesus scribitur. in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cum sua vrbe prostrati sunt.

Homo, qui arborẽ fici in vinea sua plantauit

tauit, Christus est, qui Synagogam in Iudaico populo condidit, quam cum Dominus, quasi inutilem, iussisset abscidi, fit illi à colonis Apostolis fossa humilitatis, adhibetur stercus, id est, cõfesio peccatorum: sicq. in nouissimo credendo cõmutabitur in melius, dabitq. frustus iustitiæ copiosos.

Mulier, quæ decem, & octo annos infirmitatem habens à Domino curata est, Ecclesiæ typus est, quæ in fine temporum salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatibus mundus iste completur, cuius tamẽ tempus habet tripertitam discretionem, vnam ante Legem; alteram in Lege, tertiam sub gratia. Sexies ergo terni decem & octo efficiũt, quo numero tempus hoc nostræ salutis insinuatur, quando à Satanæ vinculis soluti, quibus curuati eramus, donum salutis, & spem supernæ contemplationis accipimus.

Hydropicus, quem Dominus curauit, demonstrat eos, quos fluxus carnalium voluptatum exuberans aggrauat.

Homo habens duos filios, Deus est, habens duos populos, quorum maior figuram tenuit Iudæorũ, qui permansit in Dei cultu: alter iunior, Gentium, qui conditore deserto, seruus factus est idolorum, quem per egestatem fidei reuertentem, clementer suscepit Deus Pater, & pro conuersione eius sub vituli typo immolat filium vnicum: tribuit etiam annulũ fidei, & stola immortalitatis induit eum, quanquam Iudæus frater liuoris torqueatur inuidia, propter salutem tamen eius gaudium concinit Angelorum symphonia.

Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione remoueri præcepit, & fraudem faciens Domino suo relaxauit debitoribus partem, vt haberet, vnde in posterum viueret: hæc comparatio ad exemplum nostrum proposita est; nam si ille à Domino suo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus prouidit, quanto magis Christo placere possumus, si ex proprijs nostris misericordiam indigentibus faciamus, à quibus recipi in æterna tabernacula posimus?

Diues, qui induebatur purpura & bysso, significat Iudæorum superbiam, florentem A quondam imperij claritate, vel honoris excellentia.

Diues, qui induebatur purpura & bysso, significat. *Theophylactus eruditus in primis scriptor non dubitauit affirmare diuitis & Lazari, non quidem historiam, sed fictam esse parabolam, quæ narratur à* Domino: *cui tamen nomen Lazari perspicuè repugnat. Nam egregiè ait B. Chrysostomus in hom. in Luc. de patre & duobus filijs: in parabola non sunt dicenda nomina. Parabolæ enim sunt illæ, in quibus exemplum ponitur & tacentur nomina. Præclarè etiam Origenes cap. 1. in Iob, inquit, necessario nominis Iob mentionem fecit Moyses, qui libri auctor est, ne si hominem solum diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Eadem* B *sententia est de diuite & Lazaro, Amb. Cyrilli Damasc. atq; Euthymij, qui etiam ait, diuitis quidem nomen silentio fuisse præteritũ ab Euangelista, tanquã odio digni: scriptũ est enim psalm. 15.* non accipiã nomina eorũ per labia mea: *mendici vero nomen memoriæ proditũ, tanquam amore digni. Aiunt autem quidam ex traditione* Hebræorum, *quod per id tempus diues ille fuerit* Nineusis *appellatus, & mendicus iste Lazarus. Hæc Euthym. Quod si, vt in plerisq; omnibus, sic etiam in hoc Theophylactus Chrysostomum, virum excellenti doctrina & sanctitate esset imitatus, næ ille à communi sententia nunquam desciuisset.*

Mendicus vlcerosus, demonstrat Gentilem populum confesionibus peccatorum humiliatum.

C Quinque fratres diuitis illius, qui apud inferos torquebatur, Iudæi intelliguntur, qui sub quinq. libris Legis positi sunt.

Decem leprosi qui mundantur à Domino, hæretici significantur, qui in varietate colorum diuersitatem habent schismatum, quique ideo ad sacerdotes mittũtur, vt, detersa omni varietate errorum, vnitatis percipiant sacramentum.

Iudex iniquus, qui Dominum non timebat, asiduè tamen deprecantem viduam D exaudiuit: similitudo est, qua demonstratur, quantam spem habere debeat, qui Dominum indesinenter exposcit: cum etiam apud aures iniqui iudicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis. Ipsa autem vidua, significare potest Ecclesiam perseuerantia sua petentem vltionem de inimicis suis Diabolo, vel hæreticis.

Pharisæus orans in templo, Iudæorum est populus, qui ex iustificationibus Legis extollit merita sua.

Publicanus verò, Gentilis est populus, qui longè à Deo positus confitetur peccata

ſua, quorum vnus ſuperbiendo receſsit humiliatus, alter confitendo Deo appropinquare meruit exaltatus.

Cæcus ſedens ſecus viam populum demõſtrat Gentilem, qui per Chriſti gratiam fidei meruit claritatem.

Zachæus, Gentilis eſt populus, gratia meritorum puſillus, qui tamen à terrenis actibus ſubleuatus, per lignum Dominicæ crucis Chriſti myſterium contemplatur.

Homo nobilis, qui in longinquam abijt regionem accipere ſibi regnum, Redemptor noſter eſt, qui vſque ad fines terræ peruenit accipere regnum in populis Gentium.

Ciues, qui noluerunt eum regnare, Iudæi intelliguntur, qui Chriſtum regẽ ſpreuerunt.

Seruus, qui mnam vnam accipiens decem acquiſiuit, ſignificat doctores, qui accepta gratia Euangelij, in decem verborum decalogi prædicamentis benè vſi ſunt, & docendo multos in fide acquiſierunt, iccirco adueniente Domino laudabuntur, quia lucrati ſunt.

Qui verò ex vna quinq. acquiſiuit, illos demonſtrat, qui mandatum Dei ſeruantes conſequuntur ſcientiam Legis in quinque libris Moyſi ſcriptam, eamque docendo ad vſum ſalutis neceſſarium fœnerantur.

Qui verò mnam ipſam in ſudario conſeruauit, oſtendit eum, qui creditum ſibi gratiæ donum, delicatè otioſeq. tractauit, vnde & rectè amittit collatam gratiam, quia per negligentiam prædicare contempſit, vt ei augeretur, quod laborauit.

Vidua, quæ in gazophylacio duo iecit minuta, animam fidelem demonſtrat eius, qui in theſauro cordis ſui fructum dilectionis Dei & proximi ſeruat.

Sponſus, Chriſtus eſt: cuius nuptiæ cum Eccleſia celebrantur, in cuius coniunctione aqua in vinum mutatur, quia credentes per lauacri gratiam tranſeunt ad paſsionis coronam.

Architriclinus, Moyſes intelligitur, qui miratur meliorem, et ſanctiorem populum

A per Ieſum in Euangelium congregatum, quàm illum priorẽ ab Ægypto deductũ: finitum enim vinum oſtendit ſublatam eſſe gratiam Spiritus ſancti à Iudæis, & per Apoſtolos in Gentibus contributam.

Mulier Samaritana myſticè intelligitur Synagoga quinque libris Legis, quaſi quinque viris, ſecundum ſenſum carnis, ſubiecta, quam miſericorditer Dominus prouocat haurire aquam viuã, lauacri ſcilicet percipere gratiã, vel ſecretã Legis intelligẽtiam.

Mulier adultera, quæ offertur à Iudæis
B Domino lapidanda, eſt Eccleſia ex gẽtibus, quæ priùs relicto Deo in idolis fuerat fornicata, hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Chriſtus eam ſaluat per remiſsionem delicti, nec ſinit eam perire, qui nouit veniam condonare peccantibus.

Simon leproſus, Gentilis eſt populus, qui eſt à Redemptore mundatus.

Mulier, quæ vnguento caput Domini vnxit, Eccleſia eſt, quæ fructus ſui operis, fideique odorem ad laudem Dei & Chriſti, gloriam refert.

Angelus ille, ad cuius deſcenſum moue-
C batur aqua, quinq. porticibus cincta, Chriſtus eſt, in cuius aduentu turbatus eſt Iudæorum populus quinq. libris concluſus, deſcendente enim Angelo commouebatur aqua, & ſanabatur infirmus: deſcendente de cælis Chriſto, commotus eſt in paſsione eius idem populus, & ſanatus eſt mundus.

Cæcus à natiuitate, quem Dominus poſt quam vnxit oculos, ad piſcinam Siloë miſit lauandum, ſignificat genus humanum à natiuitate, id eſt, à primo homine errorum tenebris vitiatum, cuius oculos Dominus de
D ſputo, & luto liniuit, quia verbum caro factum eſt. Et lauari oculos in piſcina iuſsit, vt baptizatus in Chriſto acciperet legẽ fidei, & crederet in eum, qui humilis in mundo apparuit.

Lazarus, quem Dominus quatriduanum fœtentem de monumento ſuſcitauit, ſignificat mundum, quem grauiſsima peccati conſuetudo corruperat, qui tamen quarta die mortis reſuſcitatur. Prima enim dies eſt mortis, tracta ex Adam propago

mortis:

mortis: altera dies mortis est transgresſio legis naturalis: tertius est dies mortis, præuaricatio datæ legis: quartus dies mortis est, contemptus Euangelicæ prędicationis, in quo die Dominus ſuum opus reſpiciens, miſericorditer reſuſcitare dignatus eſt.

Seruus principis ſacerdotum, cuius dextra amputatur auricula, Iſraeliticus eſt populus, propter incredulitatem ſeruus effectus. Hic dextram aurem amittit: dum ad ſiniſtram per intellectum litteræ tranſit, cui Dominus in his, qui credunt, auditum reſtaurat fidei, & obedientem Euangelici facit mandati.

Princeps ſacerdotum, qui ſcidit verſtimētum ſuum in Domini paſsione, indicat Hebræum populum nudatum ſacerdotio, & euacuatum regno ſciſſo.

Barabbas, qui Iudæis dimittitur, ſignificat Antichriſtum, quem illi errantes meruerunt ſuſcipere pro Chriſto.

Herodes & Pilatus, qui cum eſſent diſcordes, in paſsione Domini amicitia fœderantur: indicant primū diuiſos fuiſſe vtroſq; populos Circūciſionis, & Gentium: qui tamen per paſsionem Domini in fide concordauerunt.

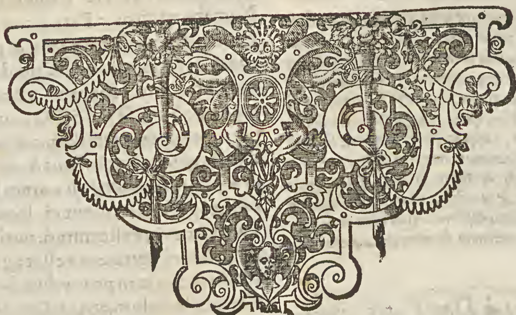
A Simon Cyreneus, cui geſtandam crucem impoſuerunt, Gentium populus intelligitur, qui peregrinus in Lege, obediens efficitur Euangelio, crucis ipſe Chriſti vector, & fidei baiulus factus.

Duo latrones populum exprimunt Iudæorum, & Gētium: quorum vnus incredulus blaſphemat Chriſtum in cruce pendentem, alter fidelis Iudæos increpat blaſphemantes.

Quattuor milites, qui quattuor partes ſibi de Ieſu veſtimentis fecerunt, præfigu-
B rauerunt quattuor partes mundi, quæ diuiſerunt ſibi eloquia Chriſti, ſicut ſcriptum eſt: lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui inuenit ſpolia multa.

Mulieres, quæ Apoſtolis Domini reſurrectionem annuntiant, Lex, & Prophetia intelliguntur, quæ gloriam reſurrectionis Chriſti, antequā reuelaretur, quaſi præcurſores prædicauerunt.

Septem diſcipuli, cum quibus Dominus
C poſt reſurrectionem ſuam cōuiuaſſe deſcribitur, ſeptimam indicant pòſt reſurrectionis futuræ requiem, per quam omnes ſancti per Chriſtum æterna beatitudinis refectione ſaturabuntur, ad quam ſaturitatem nos perducat Chriſtus. Amen.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

[a] DE FIDE CATHOL. EX VET. ET NOVO TESTAM. CONTRA IVDÆOS, AD FLORENTINAM SOROREM SVAM.

SANCTAE SORORI FLORENTINAE ISIDORVS. A

VÆDAM, quæ diuersis temporibus in veteris Testamenti libris prænuntiata sunt de natiuitate Domini, & Saluatoris nostri secundum diuinitatem, vel de [b] incorporatione eius, de pasſione quoq. & morte, siue de resurrectione, regno, atque iudicio, pro viribus ſcientiæ ex innumerabilibus pauca proferenda putaui, vt Prophetarum auctoritas fidei gratiam firmet, & infidelium Iudæorum imperitiam probet. Hæc ergo, ſancta ſoror, te petente, ob ædificationem studij tui tibi dicaui, vt qua conſorte perfruor ſanguinis, cohæredem faciam & mei laboris. B

[a] *Inſcriptio huius operis deſumpta eſt ex duobus codicibus Gotthicis, quos ante ſexcentos annos deſcriptos eſſe conſtat. Nam quinq. alij codices, quos his libris caſtigandis nacti ſumus: magnopere variabant, Braulio in Iſidori vita de his libris loquens.* Contra Iudæos, *inquit*, poſtulante Florētina germana ſua propoſito virgine, libros duos (*ſupple ſcripſit*) in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & Prophetarum teſtimonijs approbauit. *Ildefonſus de virorum illuſtrium ſcriptis in Iſidoro ait:* libellos duos (*ſupple ſcripſit*) ad Florentinam ſororem contra nequitiam Iudæorum.

b Vel de incorporatione eius. *Codex Tarraconenſis maior, pro* incorporatione *legit:* corporatione. *Nos aliorum codicū fidem ſequuti ſumus: præſertim cum* Hilarius *cano. 6 in Matthæum, incorporationem verbi Dei dixerit.*

Poſt epiſtolam operi præfixam, ſequebatur Elenchus *capitū in pleriſq. codicibus.* Nos, *quoniam in ſecundo libro ſimilis Elenchus deſiderabatur, tanquam ſuperuacaneum, hoc etiā loco expungendum iudicauimus: cum ſatis conſtet, ne ipſas quidem capitum ſummas ab Iſidoro præfixas, ſed poſteriori tempore adiectas fuiſſe, & in codice Tarraconenſi minori, cui in primis fidebamus, penitus deſiderari. Quo circa in eis quædam ex noſtro ſenſu in meliorem formam mutata eſſe lector animaduertet.*

Quòd Chriſtus à Deo Patre genitus eſt. CAP. I.

IVDÆI nefaria incredulitate Chriſtum Dei filium abnegantes, impij, [a] duricordes, Prophetis veteribus increduli, nouis obſtruſi, aduentum Chriſti malunt ignorare, quàm noſſe: negare, quàm credere. Quem enim venturum accipiunt, veniſſe iam nolunt. Quem reſurrecturum legunt, reſurrexiſſe non credunt. Sed ideò iſta non intelligere ſe fingunt, quia ſacrilegio ſuo hæc impleta cognoſcunt. Ad quorum refellendam perfidiam, quædam ex veteri Teſtamento aggregauimus teſtimonia: quibus Chriſtum genitum ab omnipotente Patre cognoſcant, ipſo teſtante: [b] Tecum principium in die virtutis tuæ, in ſplendoribus ſanctorum, ex vtero ante luciferum genui te. Ex vtero itaque, id eſt, ex illa intima & incomprehenſibili Patris ſubſtantia: ſiue ex illo diuino, atq. immenſo paterni pectoris arcano, quo pater [c] genitor de corde bonum eructat verbum. Sicut & ipſe aliàs ait: [d] Eructauit cor meum verbum bonū. Atque alibi ipſe Pater ſic dixit: [e] Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quod non eſt dictum
C Dauid, neque vlli ſequentium Regum. Nam ibi additur: Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Quod neque Dauid, neq. genti Hebræorū cōceſſum eſt, niſi tantūmodo CHRISTO, cuius nomē eſt per omnes gētes diffuſum, cui & Reges obediūt: & gētes ſeruiūt: ſicut & alibi de eo ſcriptū eſt: [f] Adorabunt eū omnes Reges terræ, omnes gentes ſeruient ei. Item Salomō dū Patris nomē, myſteriumq. natiuitatis Chriſti ſecūdum deitatem vellet agnoſcere, his verbis intonat, in prouerbijs dicens. [g] Quis aſcendit in cælum, atq. deſcendit? quis colligauit aquas, quaſi in veſtimento? quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? quod nomen eſt

est eius, aut quod nomen filij eius si nosti? Hunc filiũ Dei in Daniele Rex ille impius, aspiciẽs dixit: [h] Ecce ego video viros quattuor solutos, & ambulãtes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quarti similis filio Dei, quem fideliter credimus, nec vllatenus dubitamus Dominum Saluatorem esse. Sed obijcitur, quod in [i] Daniele iste filius Dei, superiùs etiam Angelus nominatur. Assẽtio. Nam & Christus filius Dei, Angelus dicitur. Sic enim ait [k] Propheta de ipso: Veniet ad templum sanctũ suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, [l] quem vos desideratis. Christus enim in eo, quod à Patre genitus est, filius Dei vocatur: in eo vero quod sæpè à Patre missus ad annuntiandum patribus legitur, Angelus nominatur. De quo etiam ipse Pater ad legislatorem ita protestatur dicens: [m] Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat, & custodiat te in via, & introducat in locum, quẽ [n] paraui: obserua eũ, & audi vocẽ eius, nec contẽnendum putes, quia non dimittet, cum [o] peccaueris, & est nomẽ meum in illo. Quis est ergo iste Angelus, cui Deus, & potestatẽ suam dedit & nomen? Quod si dicit: aliqua alia est potestas Angelica: Hoc nefas est credere. [p] Quis enim in nubibus æquabitur Dño, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Qui enim nõ æquatur natura, nõ potest æquari & nomine. Ipse est enim Filius, [q] qui semper à Patre missus visibiliter apparebat hominibus. Ex ipsa ergo missione rectè Angelus nũcupatur. Isaias autẽ apertiùs Filiũ à Deo genitũ cõfirmans, ita annũtiat. [r] Vox Dñi reddentis retributionem inimicis suis, ipsis videlicet, qui non credũt, Iudæis: antequam parturiret, peperit: & antequã veniret partus eius, peperit masculum. Quasi apertè diceret: antequam Christum virgo parturiret in carne, generauit filiũ in diuinitate Pater, & antequã tẽpus virginis parturiendi veniret, genuit eũ sine tempore Pater. Vnde inferiùs ait: [s] Quis audiuit vnquam tale? aut quis vidit huic simile? Reuera, quia nihil tale in hominibus accidit, aut [t] quippiam simile, & post hæc subiungit: [u] Nunquid qui alios parere facio, ipse nõ pariã? dicit Dñs: & qui generationẽ cæteris tribuo, sterilis ero? ait Dñs. Quibus omnibus testimonijs, cogendus est infidelis, vt eligat sibi de duobus aut Christũ filiũ Dei credere, aut mendaces putare Prophetas, qui ista cecinerunt.

a *Al.* Duri cordis, vel duri corde.
b *Psal. 109. vers. 4.*
c *Al.* Quo genitor.
d *Psal. 44. vers. 2.*
e *Psal. 2. vers. 7.*
f *Psal. 71. ver. 11.*
g *Prouerb. 30. ver. 4.*
h *Daniel. 3 vers. 49.*
i *Eodem cap. vers. 94.*
k *Malachias 3. vers. 1.*
l Quem vos desideratis. *Locus est Malachiæ 3. ver. 1. cæterũ in vulgata legitur:* Quẽ vos vultis, *& septuaginta dixerũt:* ὃν ὑμεῖς θέλετε. *Commodius autẽ, & significãtius,* חפץ *verbi Hebraici vis desiderandi voce exprimitur, & patres non volebant modò, sed oppidò quàm ardenter Christi redẽptoris aduentũ cupiebãt, ab eo verbo nomen* חפץ *deductũ. non voluntatẽ absolutè significat, sed beneplacitũ, cupiditatẽ, desideriũ. Quod Græci τῆς εὐδοκίας voce significare consueuerunt. Atq. Isaiæ 58. ver. 3. vbi id nomen positum est, & nos legimus:* Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra: *Mozarabes legunt:* Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas.
m *Exod. 23. ver. 20.*
n *Al.* Præparaui.
o *Al.* Peccaueritis.
p *Psal. 88. ver. 7.*
q Ipse est enim filius, qui semper à Patre missus, visibiliter apparebat hominibus. *Nimirũ Isido. in ea sententia est, quæ antiquorum patrũ cõmunis fuit, ab ipso mundi exordio, quoties se Deus humana effigie videndũ præbuit hominibus. Nõ Patrẽ, nõ Spiritũ sanctũ, sed* Dei *Filiũ apparuisse. Sic sentiunt Tertull. 2. lib. contra* M*arcionẽ, Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædag. cap. 7. Irenæus libr. 4. contra hæreses Valentini c. 17.* Eu*seb. historiæ Ecclesiasticæ initio. Hilarius 12. de Trinit. Basilius 1. contra Eunomium. Itaq.* Dei *filius Adamo loquutus est, quod Thargũ etiã Ierosolymitanũ cum Genesis 3. ait:* וקרא מימרא דיי אלוהים לאדם *Hoc est,* vocauit verbũ Dei, Deus Adã. *Ipse Cain increpauit, Abrahamo apparuit, cũ Iacob luctatus est. Quod Syrmiensis cõgregatio c. 13. his verbis credẽdũ præcepit:* Si quis cõtra Iacob non filiũ tanquã hominẽ luctatũ fuisse, sed ingenitũ, aut Patrem eius dixerit: anathema sit. *Præterea cum Mose è rubo loquutus est, filios Israel eduxit ex Ægypto, eisq. leges dedit in eremo. Quod ipsum Cassianus lib. 4. de Incarnat. duobus testimonijs confirmat: nimirum Iudæ c. 1. ver. 5.* Scientes semel omnia, quoniã Iesus populũ de terra Ægypti saluans, secundò eos qui nõ crediderũt perdidit, Angelos verò &c. *Et Pauli 1. ad Corinth. 10. ver. 9.* Neq. tentemus Christũ, sicut quidã eorũ tentauerũt, & à serpentibus perierunt.
r *Isai. vlt. ver. 6.*
s *Eodem cap. ver. 8.*
t *Al.* Vspiam.
v *Eodem cap. vers. 9.*

Quòd Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitus est.

CAP. II.

QVòd si quæritur, quando, vel quomodo, Pater filium genuerit. Respondetur,

cur quæritur tempus, quando ſit Dei Filius genitus,[a] dũ ſit ſua natiuitate alternus?ſicut ſcriptum eſt de eo.[b] Egreſſus eius à principio à diebus æternitatis. Et iterùm.[c] Ante ſolem permanet nomen eius,& ante lunam ſedes eius.Sed & Pater eundem, ante luciferum,id eſt,ante omnia tempora genuiſſe, teſtatur,[d] quod & ipſe Filius Dei,verbum, virtus & ſapientia; de ſua natiuitate confirmat,dicens:[e] Nec dum erant abyſsi, & ego iam [f] conceptus erã, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum mõtes graui mole conſtiterant; ante colles ego parturiebar: adhuc terram nõ fecerat,& flumina, & cardines orbis terræ: quando præparabat cælos,aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyſſos: quando appendebat fundamenta terræ,cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate ante omnia ſecula Filius à Patre genitus eſſe declaratur, quando à Patre per illum cuncta creata eſſe noſcuntur.Illud denuo quæritur, quomodo idem ſit genus, dum ſacræ natiuitatis eius arcana,nec Apoſtolus [g] dicit,nec Propheta comperit nec Angelus ſciuit, nec creatura cognouit,Iſaia teſtante qui dicit:[h] Generationem eius quis enarrabit? Idcircò ſi eius natiuitas à Propheta non potuit enarrari, quis profitebitur noſſe,quomodo Filius potuit à Patre generari? Hinc eſt illud in libro Iob:[i] Sapientiã (Dei Patris) vnde inuenies? latet enim ab oculis hominum, & à volucribus cæli abſconſa eſt, id eſt, etiam ipſis Angelis incognita. Itẽ ibi,[k] Radix ſapiẽtiæ cui reuelata eſt?origo ſcilicet Filij Dei.Ideoquè quod etiam ſuper Angelorum intelligentiam, atq. ſcientiam eſt, quis hominum poteſt narrare? ſcire autem manifeſtum eſt ſolum Patrem, quomodo genuerit Filiũ, & Filium quomodo ſit genitus à Patre;Si quidem & gignẽdi filij quæritur ratio, eò quòd filius non niſi ex duobus naſcatur: habeat, inquam, ſibi huiuſmodi generis ortum cõditio caduca mortalium: Chriſtus enim ex Patre ita emicuit, vt ſplendor à lumine, vt verbum ab ore,vt ſapientia ex corde.

a Dum *pro* cum.

b *Mich.c.5.ver.* 2.

c Ante ſolem permanet nomen eius, *&* ante lunam ſedes eius. *Locus eſt deſumptus,ex Pſalm.* 71. *verſ.* 17. *& priora quidem verba iuxta editionem vulgatam;poſteriora autem ex Pſalterio Romano deſumpta ſunt,quo frequens vtitur Iſidorus. Erat enim Gotthorum tempore in omnibus* Hiſpaniæ *Eccleſijs eius Pſalterij vſus, vt Breuiarium Mozarabicum argumento eſt, non paucis tamen immutatis. ab ipſo,vt arbitror,Iſidoro. Nã in eius vita à* Braulione *ſcripta (duobus certè vetuſtis codicibus) ſcriptum inuenio, quartam eum Pſalterij translationem edidiſſe, nimirum poſt tres illas famoſas, quas D. Hieronymus adornauit auctore Sigeberto. Hoc Iſidori Pſalterium, quo Mozarabes vtuntur, nos deinde Hiſpanicum,Romani,& Gallici comparatione vocabimus. Ex his omnibus Pſalterijs toto hoc opere ab Iſidoro teſtimonia adducuntur: prout commodius erat,aut promptius memoria ſuggerebat. Sed & reliquis diuinarum ſcripturarũ libris promiſcuè Hieronymi verſione, & antiqua vulgata Latina editione vtitur,vtraq; enim eius ætate circumferebatur, vt* Gregorius *docet initio* Moralium: *& ipſemet* Iſidorus *indicat lib.6.Etymologiarum,c.4. ſapè etiam,vt hoc loco fecit, ex varijs* interpretationibus *vnum teſtimonium contexit.*

d *Al.* 11.Sicut.

e *Prouer.8.ver.24.*

f *Al.*Concepta.

g *Al.*Didicit.

h *Iſaiæ.53.ver.8.*

i *Iob.28.ver.20.*

k *Eccleſiaſtici.1.verſ.6.*

Quia Chriſtus Deus et Dominus eſt. Cap. *III.*

POſt declaratum Chriſti diuinæ natiuitatis myſteriũ,deinde, quia idem Deus & Dñs eſt, exemplis ſanctarũ ſcripturarũ adhibitis demõſtremus. Si Chriſtus Deus non eſt, cui dicitur in pſalmis:[a] Sedes tua Deus in ſeculũ ſeculi,virga [b] ęquitatis,virga regni tui:dilexiſti iuſtitiã, & odiſti iniquitatem, [c] propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ conſortibus tuis?Quis eſt igitur iſte Deus vnctus à Deo?Reſpondeant nobis Iudæi.Ecce Deus vnctus à Deo dicitur & vtiq. Chriſtus ipſa vnctione mõſtratur,cùm Deus vnctus inſinuatur. Dum enim audis Deũ vnctũ,intellige Chriſtũ:Chriſtus enim à chriſmate,id eſt,ab vnctione vocatur.Hũc Chriſtũ ſub perſona Cyri Regis Perſarũ,per Iſaiam [d] Pater Deũ & Dñm eſſe teſtatur,dicens: Hæc dicit Dñs Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexterã: vt ſubijciã ante faciem eius gentes,& dorſa Regum vertam, & aperiã ante eũ ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo,& glorioſos terræ humiliabo. Portas æreas conterã, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi theſauros abſcõditos,& arcana ſecretorũ,vt ſcias,quia ego Dñs,qui voco nomen tuũ, Deus Iſrael. [e] In perſona enim Cyri Chriſtus eſt prophetatus:vbi ei ſubiugatæ ſunt gẽtes in fide & regna. Præterea, quia nullus in regno Iſrael Cyrus eſt dictus. Quòd ſi de Cyro Perſarũ Rege, quis hoc crediderit prophetatum, abſurdũ & profanũ eſſe cognoſcat, vt homo impius,& idolatriæ deditus, Chriſtus,

ſtus,& Deus,& Dominus nũcupetur. Vnde A
& in translatione LXX. non habetur Chriſto meo Cyro. Sed hæc dicit Dñs, Chriſto meo Domino. [f] Quod in perſona ſpecialiter Chriſti Dñi noſtri accipitur. Si Chriſtus Deus non eſt,dicant Iudæi nobis, quem ſit affatus Deus in Geneſi,cùm diceret [g]: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtrã? Sic enim ſubiungitur. Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam; ad imaginem Dei,creauit illum. Quærant ergò,quis Deus creauit,aut ad cuius Dei imaginem, condidit hominem,quem creauit? Quòd ſi reſpondeant,ad Angelorum. [h] Nũ B
Angelus æqualem cum Deo habet imaginem? dùm multum diſtet imago creaturæ, ab eo,qui creauit: aut nunquid Angelus cũ Deo potuit facere hominem? quod ita exiſtimare,magnæ dementiæ eſt. Cui ergo dicitur? aut [i] ad cuius imaginem conditus homo creditur? niſi ad eius, cui vna imago cũ Deo eſt, & vnicum nomen diuinitatis eſt? Item ſi Chriſtus Dominus non eſt, quis Dominus pluit in Sodomis ignem à Domino? Sic enim ait in Geneſi: Et [k] pluit Dominus ſuper Sodomam & Gomorrham ſulphur,& ignem à Domino. In qua [l] ſententia nemo dubitat ſecũdam eſſe perſonam. Nam quis eſt ille Dominus à Domino, niſi proculdu- C
biò Filius à Patre: qui ſemper ab eodem Patre miſſus deſcendere ſolitus eſt, & aſcẽdere? Quo teſtimonio, & deitas, & diſtinctio perſonarum Patris, & Filij, luce clarius demonſtratur. Item ſi Chriſtus, Dominus non eſt,de quo dicit Dauid in Pſal. [m] Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos,ſcabellum pedum tuorum? Qui dum idem Chriſtus ſecũdum carnem ſit filius Dauid in ſpiritu tamen Dominus eius,& Deus eſt. Si Chriſtus Dominus non eſt,de quo ait Dauid: in libris D
Regum: [n] Dixit vir, cui conſtitutum eſt de Chriſto Dei Iacob,egregius Pſalmiſta Iſraël: Spiritus Domini locutus eſt per me,& ſermo eius per linguam meam? Item,ſi Chriſtus Dominus non eſt,quis eſt ille Dominus exercituum qui à Domino exercituum mittitur? ipſo dicente in Zacharia: [o] Hæc dicit Dominus Deus exercituum, poſt gloriam miſit me ad gentes,quæ expoliauerunt vos: Qui enim tetigerit vos,tanget pupillã oculi eius: Quia ecce leuabo manum meam ſuper eos & erunt præda ijs, qui ſeruiebant ſibi, & cognoſcetis, quia Dominus exercituum miſit me? [p] Vide nunc, cuius ſit hæc vox,niſi Saluatoris, quia omnipotens Deus à Patre omnipotẽte miſſum ſe eſſe teſtatur. Miſſus eſt autem ad gentes, poſt gloriam Deitatis,quã habuit apud Patrem,[q] quando exinaniuit ſemetipſum & formam ſerui accipiens [r] factus eſt obediens vſque ad mortem. Qui etiam in ſequentibus loquitur, dicens: [ſ] Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa, & erunt mihi in populum,& habitabo in medio tui,& ſcies, quia Dominus exercituum miſit me ad te. Quis eſt igitur iſte Dominus exercituum à Domino exercituum miſſus? niſi idem Dominus Ieſus Chriſtus? Supereſt de Spiritu Sãcto, de cuius Deitate ſic ait Iob. [t] Et quia ſpiritus Dei eſt,ſpiritus Domini fecit me,& ſpiraculũ omnipotentis viuificauit me, ecce & me,ſicut & te fecit Deus,de quo enim dixerat: Spiritus Domini fecit me, de eo rurſus adiecit: Ecce & me,ſicut & te fecit De⁹: [v] vt eundem ſpiritum oſtẽderet eſſe Deũ.

a *Pſalm.44.verſ.7.*

b *al.* directionis.

c Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lętitiæ præ conſortibus tuis. Quis eſt igitur iſte Deus vnctus à Deo. *Vides argumẽti vim poſitã in geminatione vocis Deus, vt priori loco ſit in vocatiuo; & referatur ad Chriſtum: poſteriori in nominatiuo, & referatur ad Patrem.* C

d *Iſai.45.ver.1.*

e In perſona Cyri Chriſtus eſt prophetatus. *Cõtendit Iſidorus verba Iſai.c.45. ver.1.* Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro *non de Cyro intelligenda eſſe, ſed ſub Cyri nomine, de Chriſto tantum: cum abſurdum videretur Cyrum ſuperſtitioni Deorum ſeruientem, Chriſtũ Dominum, & Deum nuncupari. Nam verba illa, quæ ſequũtur:* qui voco nomen tuum Deus Iſraël, *ad ipſum de quo proximè loquutus erat, & quem Chriſtum vocauerat, referẽda, ipſe equidẽ Iſidorus iudicabat. Deinde: quod in trãſlatione Septuaginta interpretum non legatur,* hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, *ſed.* hæc dicit Dñs Chriſto meo Domino. *Quo modo Lactantius lib.4. diuin. inſtitut. cap.12. hoc teſtimonium citauit. Verùm Hieronymus* D *commentarijs ad eum Iſaiæ locum, cenſet eam lectionem, quã Iſidorus ait in Septuaginta fuiſſe, vitioſam eſſe, legendumque Græcè, vt modò legitur* ὄυτως λέγει κύριος ὁ θεὸς τῷ κυρίῳ μου κύρῳ *vnius autem adiectione litteræ pro* κύρῳ, *id eſt, Cyro nonnullos legiſſe* κυρίῳ *id eſt,* Domino. *Itaq. tum Hieronymus tum pleriq. alij expoſitores, id Iſaiæ vaticinium, non niſi de Cyro intelligendum putant. Quin etiam Ioſephus lib.11. antiquita. cap.1. Cyrum eo vaticinio adductum affirmat Iudæos in patriam remiſiſſe. Iſidoro fauent Hebraici expoſitores antiqui, qui locum hunc de vero Meſsia intelligendũ eſſe iudicarunt. Ego verò de vtroq. locum intelligi poſſe contendo: de Cyro iuxta hiſtoriam, de Chriſto allegorcῶs.*

f Quod in perſona ſpecialiter Chriſti Dñi noſtri accipitur. *Fortaſsis* ſpiritualiter *pro* ſpecialiter *le-*

gendum est. Nam eadem litterarum compendio vtrumq. aduerbium scribi solet. Sequebantur autem in Tarraconẽsi maiori hæc verba. Legamus Xenophontis octo librorũ Cyri maioris historiam, & prophetiam cernemus expletam. Quæ enim ciuitas illi non patuit? quis non Regum terga subiecit?&c. *Quæ quoniam in alijs codicibus non erant, & Isidori proposito contraria sunt, tanquam ex Hieronymi cõmentarijs ad eum locum ab alio quopiam translata, manifestò prætermittenda esse duximus.*

i Ad cuius imaginem conditus homo creditur. *Imaginem hoc loco Isidorus personaliter sumit, intelligitque hominem fuisse conditum ad exemplar Dei, & imaginẽ, qua est Filius, sequutus in eo Ambros. lib. 6. Hexamerõ, c. 7. Euseb. 11. præparation. Euangel. c. 12. Procopium ad c. 2. Genes. Tametsi eam sententiam Aug. quidem 3. de Genes. ad litterã. c. 19. impugnandam suscepit. Cyrillus etiam lib. 1. contra Iulianum, nugatoriam vocare non dubitauit. Fortasis eo tempore ea expositione Ariani ad erroris præsidium separandasq. Trinitatis personas abutebantur: alioqui nihil periculi est. Theologi quidem certè recentiores hominem ad imaginẽ totius Trinitatis conditum esse intelligunt, atq. imaginis vocẽ ijs verbis non imaginem in Deo, sed potius in nobis impressam significare contendunt, vt perinde sit:* Faciamus hominẽ ad imaginem nostram, *ac si diceret, qui sit imago nostri ad nostræ essentiæ exemplar expressa & conformata. Quod verò ad lectionem spectat proximis verbis, vbi nos posuimus:* nisi ad eius cui vna imago cum Deo est, *tres codices legebant:* cuius vna imago cum Deo est. *Et Tarracon. maior:* Cuius imago cum Deo est.

k *Genes. 19 ver. 24.*

l In qua sententia nemo dubitat secundam esse personam. *In verbis illis Genes. 19. ver. 24.* Pluit Dominus super Sodomam & Gomorrham ignem, & sulphur à Domino. *Vocis Domini geminationem Isidor. ad primam, & secundam Trinitatis personas refert, quod ante eum fecerant Euseb. lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 1. Irenæus lib. 3. c. 6. Basil. 5. contra Eunomium. Marcellinus Pontifex ad Salomonem Episcopum. Hier. ad Osee. cap. 1.*

m *Psalm. 109. ver. 1.*

n *2. Reg. 23. ver 1.*

o *Zachar. 2. ver. 8.*

p *al.* age.

q *Ad Philip. 2. ver. 7.*

r *al.* effectus.

s *Zach. 2. ver. 10.*

t *Iob. 33. ver. 4.*

u Vt eundem spiritum ostenderet esse Deum. *Post hæc verba in Hispalensi codice sequebãtur illa,* Sed hinc isti Christum non putant esse Deum. *Et cætera multa: quæ quoniam lacuna incercisa, atq. deprauata erant, deerantq. in alijs codicibus, & proximi capitis initio fermè ad verbum repetuntur, tanquam addititia loco mouimus. Quintum tamen caput in excusis codicibus positum, nos Hispalensem codicem sequuti ad finem 3. capitis subiunximus: cum quo commodiùs cohærere visum est: idq. sine noua capitis distinctione. Tametsi in alijs codicibus ea omnia desiderabãtur penitus, ac propterea suspecta esse videri poterant.*

De Trinitatis significantia.
Cap. IIII.

PAtet veteris Testamenti apicibus Patrẽ, & Filium, & Spiritum Sanctũ [a] esse Deũ. A Sed hinc isti Filium, & Spiritum Sanctũ, non reputãt [a] esse Deum, eo quod in monte Sina, vocem Dei intonantis audierunt.[b] Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est ignorantes in Trinitate vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctũ, nec tres Deos, sed in tribus personis, vnum nomẽ indiuiduæ maiestatis. Quæramus ergo in scripturis veteris Testamenti eandem Trinitatem. In [c] libro quippe 2. Regũ, ita scriptum est: Dixit Dauid filius Isai. Dixit vir, cui constitutũ est de Christo Dei Iacob, egregius Psalmista Israel: Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meã. B Quis autem esset, adiecit: Deus Israël mihi loquutus est, fortis Israël, dominator hominum iustus. Dicendo enim Christum Dei Iacob, & Filium & Patrem ostendit. Item dicendo: Spiritus Domini loquutus est per me, Spiritum Sanctum euidenter aperuit. Idẽ quoq. in psalmis:[d] Verbo, inquit, Domini, cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum: in persona enim Domini, Patrem accipimus: in Verbo, Filium credimus: in spiritu oris eius, Spiritum Sanctũ intelligimus. Quo testimonio, & Trinitatis numerus, & communio cooperationis ostenditur. Sic & in consequentibus idem Propheta ait: C Mittet [e] verbum suum, & liquefaciet ea, flabit Spiritus eius, & fluent aquæ. Ecce tria Pater, qui mittit, & Verbum quod mittitur, & spiritus eius qui flat. Nam & cũ dicitur in Genesi: In [f] principio fecit Deus cælum, & terram, & spiritus [g] Dei ferebatur super aquas, ibi, in Dei vocabulo, Pater intelligitur: in principio Filius agnoscitur, qui dicit: In [h] capite libri scriptum est de me. vt faciam voluntatem tuam: quia dixit Deus, & fecit Deus: in eo vero, qui super ferebatur aquis, Spiritus Sanctus significatur. Nam & cum ibi dicit Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, per D pluralitatem personarum patens significatio Trinitatis est. [i] Vbi tamen, vt vnitatem deitatis ostenderet, confestim admonet, dicens: Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Et cùm dicit idem Deus:[k] Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis, ipsa pluralitas personarum Trinitatis demonstrat mysterium, cuius Trinitatis sacramentum, & Aggæus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicens:[l] Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce spiritus eius, post hæc de tertia

tia persona id est de Filio, ita subiecit: Quia ecce ego commouebo cælum & terram, & veniet desideratus cũctis gentibus. In Isaia quoque sub propria persona, cuiusque distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: [m] Ego primus, & ego nouissimus, manus [n] quoq. mea fundauit terram, & dextra mea mẽsa est cælos. [o] Non à principio in abscondito loquutus sum, ex tempore antequam fieret, ibi eram, & consequẽter adiecit: Et nunc Dominus Deus meus misit me, & spiritus eius. Ecce duæ personæ Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittitur. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis sic demonstratur significantia. [p] Ecce, inquit, puer meus, suscipiam eum, dilectus meus, cõplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Pater Filium dilectum puerum vocat, super quẽ dedit spiritum suum. De quo Dominus Iesus Christus propria voce testatur: Spiritus Domini super me. Alio quoq. in loco idem Isaias totam Trinitatem in digitorum numero comprehendens, sic prędicat, dicens: [q] Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo quis ponderauit? quis appẽdit tribus digitis molem terræ? in tribus quippe digitis Propheta trinam diuinæ omnipotentiæ æqualitatem sub quadam mysterij lance librauit, & ex parilitate virtutis cooperationem potentiæ, & vnitatem substantiæ, quæ vna eademque in Trinitate est, in tribus digitis declarauit, cuius Trinitatis mysterium aliâs se cognouisse testatur, idem Propheta dicendo: [r] Vidi Dominum sedẽtem super solium excelsum, Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciẽ eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant: quem vt trinum in personis ostenderet, & vnum in diuinitate monstraret, sequenter ait: Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus: Dominus exercituum: plena est omnis terra gloria eius: Ecce trinam sanctificationem sub vna confessione cælestis persultat exercitus: vnam gloriam Trinitatis Seraphim trina repetitione proclamant. [s] Nam quid ter Sãctus indicat? nisi eiusdem trinæ omnipotentiæ gloria demõstrata est in deitate triũ personarum significatio. Non autem sicut tres personæ, ita & tres Dij credendi sunt, sed in eis personis vna diuinitas prædicanda est. Secundum Moysi sententiam dicentis: [t] Audi Israel Deus, Deus tuus, Deus vnus est. Et iterum: [v] Ego sum Deus, & præter me non est alius.

Sed contra hæc obijcit perniciosa Iudæorum perfidia, dicens: Si Pater Deus est, & Filius Deus est: ergò duo Dij sunt, & nõ vnus Deus. Pro me ergo audiant Isaiam, vtranq. personam, vnum Deum, dicentem: Tu es Deus, & in te est Deus, in eo enim quod dicit: Tu es Deus, Patrem ostendit: in eo verò quòd subiecit: in te est Deus, Filium declarauit. Sed tamen, vt eundem Patrem & Filium, vnum Deum ostenderet, subiecit: Nõ est, absq. te Deus, verè tu es abscõsus Deus, Deus Israel. Aliàs quoq. vnitum nomen Patris & Filij comprobatur, ipso Patre ad legislatorem Moysen ita testante. Attende illi, & ne inobediens ei fueris, est enim nomen meum in illo.

a *al.* vnum esse Deum.

b *Deuter. 6. ver. 4.*

c In libro quippe secundo Regum. *In Hispalensi & Tarraconensi minori legebatur*, in libro quoque primo Regum. *Quæ fortassis germana Isidori lectio est. Nam vt Iunilius docet lib. de partib. diuinæ legis c. 12. & Hieron. in prologo galeato, Hebræi duos tantum libros Regum cõputant, nempè Samuelis librum, quo primus & secundus comprehenditur, & librum Regum, qui continet tertium & quartum atq. hanc computandi rationem Isidorus ipse sequutus est, lib. 6. etymolog. c. 1. Verùm, quoniam alij codices discrepant, & Isidorus ipse in libro proœmiorum, quattuor libros Regum facit, diuersam lectionem præferendam iudicauimus, tanquã vulgatæ editioni, & communi vsui magis consentaneam.*

d *Psal. 32. vers. 6.*

e *Psal. 147. ver. 18.*

f *Genes. 1. ver. 1. & 2.*

g *al.* Domini.

h *Psal. 39. ver. 9.*

i *al.* Ibi.

k *Genes. 3. ver. 22.*

l *Aggæi. 2. ver. 6. & 8.*

m *Isai. 48. ver. 12.*

n *Eodem cap. ver. 13.*

o *Eodem cap. ver. 16.*

p *Isai. 42. vers. 1.*

q *Isai. 40. ver. 12.*

r *Isai. 6. vers. 1.*

s Nam quid ter Sanctus indicat? nisi eiusdẽ trinæ Omnipotentiæ gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significatio. *Hoc loco maximè variabant exemplaria. Hispalense legit:* Nisi eiusdem trinę Omnipotentiæ gloriam, quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. *Tarraconense minus:* Nisi eiusdem Trinæ Omnipotentiæ gloria demonstrata est, in Dei tamen trium personarum significationem. *In altero excusè legitur:* Nisi eiusdem trinæ Omnipotentiæ gloriam quæ demõstrata est, in deitate trium personarum sanctificatio-

tionem. Ex *Parisiensi, & Tarraconensi maiori lectio, quam posuimus desumpta est. Suspicor legendum:* Nam quid ter sanctus indicat? nisi eiusdem trinæ omnipotentiæ gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significata.

a *Deuter. 6. ver. 4.*
b *Isai. 45. ver. 21.*

Quia Filius Dei Deus, homo factus est. Cap. V.

HVcusque mysterium cælestis natiuitatis in Christo, & significantiam diuinæ Trinitatis ostendimus. Dehinc scripturę auctoritate eundem Filium Dei, natum in carne monstremus, manifestantes primũ, quia idem Filius Dei, propter nostram salutẽ incarnatus, & homo factus est. Sic enim de eo prædicat Isaias:[a] Paruulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius super[b] humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Paruulus enim Christus, quia homo: & natus est nobis, nõ sibi, quod enim homo factus est, nobis profecit, & ideò nobis natus est. Filius autẽ datus est nobis: cuius nisi Dei filius? principatus eius, super humerum eius: siue quia crucẽ proprijs humeris ipse portauit: siue, quia titulũ regni super humeros, & caput eius Pilatus scripsit. Erubescant itaq. impij Iudæi, & agnoscant [c] vocari Christum Filium Dei viui natum, & per assumptionem corporis paruulum factum, de quo Dauid ait: [d] Minuisti eũ paullò minus ab Angelis: quia, [e] dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualẽ Deo, sed semet ipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Ad quem dum Pater in Psal. de illa æterna natiuitate diceret: [f] Ex vtero ante Luciferum genui te: [g] rursum futuram eius in carne natiuitatem ostendens, subiecit, dicens: Et quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. Hanc incorporationem Filij Dei, & Spiritus Sanctus in Psal. ita prænuntiauit, dicens: Ad [h] Sion autem dicetur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam[i] Excelsus: Ecce qui nascitur in Sion, & qui in ipsa ciuitate factus est humillimus, ipse est, qui fundauit eam Excelsus: & quia idem est Dominus, sequitur: Dominus numerauit, scribẽs: [k] populis, iste natus est ibi. Quis est iste? vir scilicet, & excelsus, & Dominus. Vir quia

A homo factus est. Excelsus, quia cum supra se cæli, & Angeli suscipiunt. Dominus, quia cunctæ cæli, terræq. creaturæ illi deseruiũt. Verùm quoties inimici Christi omnẽ hanc prophetiam natiuitatis eius audiunt, conclusi, dum non habeant, quòd proponant, argumentantur, dicentes: Necdum venisse Christum, de quo hæc omnia ora Prophetarum præsaga cecinerunt. Quæramus ergò tempus natiuitatis Christi, vtrùm iã aduenerit, an venturus adhuc expectetur? In Daniele igitur tempus aduentus eius certissimè ostenditur, & anni numerantur, & manifesta signa eius pronuntiantur, & post

B aduentum eius, & mortem futura Iudæorũ excidia ibi certissimè manifestantur. Sic enim ait ad eum Angelus: [l] Daniel, aduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreuiatæ sunt super populum tuum, & super vrbem sanctã tuã, vt consummetur præuaricatio, & finẽ accipiat peccatum & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Quę scilicet septuaginta hebdomadę,

C si à tempore Danielis enumerẽtur, proculdubiò sanctus sanctorum Dominus Iesus Christus olim venisse cognoscitur. Hebdomada namq. in sacris eloquijs septem annis terminatur; dicente Domino ad Moysen: [m] Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, qui simul faciunt annos quadraginta nouem. Similiter septies septuaginta fiunt quadringenti nonaginta. Ideò tot annos fuisse credendum est à Daniele vsq. ad Christum. A tempore itaq. Danielis Prophetæ vsq. ad præsens tẽpus plusquam centum quadraginta hebdo

D madæ enumerantur. Ideoque iam aduenit Christus, quem annuntiabat sermo propheticus. Post septuaginta enim hebdomadas, & natus, & passus ostenditur Christus, & ciuitatem Ierusalem in exterminationẽ fuisse: & sacrificium, vnctionemq. cessasse. Sic enim subiecit idem Propheta; Et occidetur Christus, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Post passionem igitur Christi venit Titus, & debellauit Iudæos, & destruxit vrbẽ, & templum, & cessauerunt libamina, & sacrificia. Quæ vltra illic celebrari non potuerunt. Vt impleretur, quod fuerat ante à Propheta prædictum. Sed, ò duritia cordis Iudaici,

daici, quia ipsi Christum interemerunt, in- A
de cùm adhuc venisse non credunt. Probauimus Dominum nostrum Iesum Christum secundum carnem iam natum fuisse. Sed adijcit incredulus cur in carne venit? Audi ergò caussam. Deus cùm hominem fecisset, summa beatitudine præditum, & diuinæ imaginis decore [n] ornatum, posuit eum in paradiso, vt esset Deo subiectus, & cæteris creaturis prælatus. Ille autẽ rebellis effectus, contempta diuinitate, interdictum violauit præceptum: quem proiectum ob superbiam Deus non occidit, sed
exulem paradiso fecit, expectans vt per pœ- B
nitentiam reparari posset ad veniam, & cũ ille non reuocaretur ad viam virtutis, dedit Legem per Moysen, vt vel per ipsam reuerteretur ad amorem Dei, & operationem iustitiæ. Sed cum ne hãc quidem contumax, & incredulus custodiret, venit tãdem filius Dei, & corpus humanum [o] assumpsit, vt dũ videretur, crederetur: omissísque mundus dæmonum simulacris reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc est caussa natiuitatis Christi, quem Iudæi, etsi patiantur natũ, scandalizantur tamen crucifixũ, & mortuum: non intelligentes, quia sicut propter redemptionem mundi, illum decuit nasci,
ita & pati oportuit, cuius passionem & mor C
tem in suo loco scripturarum testimonijs approbabimus. Nunc verò sequamur debitum ordinem, & cuius demõstrata est post gloriam deitatis humana natiuitas, demonstretur & genus & patria, incipientes primùm de nomine eius loqui.

a *Isai. 9. ver. 6.*
b *al.* humeros.
c *al.* inuocare,
d Minuisti eum paullò minus ab Angelis. *Tarraconensis maior*: Minuisti eum paullò minus à Deo. *Nimirum in Hebraico Psalmo 8. ver. 7. legitur*: Minuisti eum paulo minus ab Elohim. *Quæ dictio sæpe Deum,* D
aliquando etiam Angelos significat, vnde vtriq. interpretationi locus. Septuaginta dixerunt. Minuisti eum paullò minus ab Angelis. *Quod Paulus sequutus est ad Hebræ. 2. vers. 7. Hieron. autem in sua interpretatione dixit*: Minuisti eum paullò minus à Deo.
e *Ad Philip. 2. ver. 6.*
f *Psal. 109. vers 6.*
g Rursum futuram eius in carne natiuitatẽ ostẽdens, subiecit, dicens: & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. *Locus est ex psal. 109. vers. 4. In quo miror Isidorum, cum adduxisset illa verba:* Ex vtero ante luciferum genui te, *adiecisse tanquam sequentia,* & quasi de vulua orietur tibi ros adolescẽtiæ tuæ, *cum sit potius eiusdem loci diuersa interpretatio, ex versione Hieronymi. Eodem memoria lapsu inferiùs c. 20. vtramque interpretationem coniunxit, vbi ait*: Ante luciferum genui te, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescẽtiæ tuæ.
h Ad Sion autem dicetur, vir, & vir natus est in ea, &c. *Locus est ex Psalm. 86. ver. 5. iuxta versionem Hieronymi. Codices Gotthici Romani Psalterij interpretationem secuti, legunt.* Mater Sion dicet, homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. *Et fortassis hæc erat Isidori germana lectio.*
i *al.* altissimus.
k *al.* populos.
l *Dani. 9. vers. 23.*
m *Leuit. 25. vers. 8.*
n *al* honoratum.
o *al.* cum anima assumpsit.

De nomine Iesu. CAP. VI.

PRima enim appellatio nominis Iesu inuenitur in figura Domini nostri Iesu Christi antea [a] prędicata. [b] Nam Auses quidam qui Naue filius nominabatur, à Moyse [c] Iesus cognominatur. Hic post obitũ Moysi dux effectus principatũ obtinuit, & terrã [d] promissionis hęreditate distribuit. Mutatio nominis quid significabat? nisi quia defuncto Moyse idest, defuncta lege, & legali præcepto cessante, dux nobis Dñs Iesus Christus erat futurus, qui nos per Iordanis fluenta, id est, per gratiam baptismi sanctificatos, & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus effugatis, perduceret ad terram cælestis repromissionis, melle & lacte manantem, id est, vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideò enim vir ille huius sacramenti imaginem suscepit, vt Iesus nominaretur: ad significandum illum verum Iesum, de quo in psalmis scriptum est: [d] Venite exultemus Domino, iubilemus [e] Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. Vbi ostenditur Dominum & Deum esse Iesum, de quo & alibi in psalmis: [f] Quia placet sibi Dominus in populo suo, & exaltabit mansuetos in Iesu. Hæc enim in Hebræo sic habentur. [h] De quo apertius Habacuc intonat dicens: [g] Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo.

a *al.* prædicta.
b Nam Auses quidam, qui Naue filius nominabatur. *Tarraconensis maior, & excusi legunt.* Nam Iosue quidam &c. *Nostra lectio in Hispalensi erat, & Tarraconensi minori, & Numer. 13. ver. 17. vbi nos legimus:* Vocauitq. Osee יהושע filium Nun Iosue. *Septuaginta dixerunt:* ἐπωνόμασε Μωυσῆς τὸν Αὐσῆ υἱὸν Ναυὴ Ἰησοῦν. *Hanc Septuaginta interpretationẽ sequutus est Isidorus. Totus verò locus, ac verò magna cap. 6. pars, desumpta*

est ex Tertulliano, libro contra Iudæos, vbi ait: Dum Moy- A si successor destinaretur Auses filius Naue, trãsfertur certè de pristino nomine, incipit vocari Iesus, &c. *Vnde colligimus etiam paullò inferius legendum:* Qua nihil dulcius, *potiusquam.* Qua nihil est dulcius. *Tametsi hæc lectio in Tarraconensi minori, & Hispalensi erat.*

c *Num.* 13. *ver.* 17.

d *al.* promissæ hæreditatis.

e Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. *Vocem Latinam per Hebraicam reddidit, id tantùm indicare volens, vbi in Latina versione, vox salutare, vel salus inuenitur in Hebraico respondere nomen* Iesu. *Atq. hoc ipsum sequutus proximo testimonio, quod ex* Psal 149. *ver.* 4. *desumptum est. Vbi nos legimus:* Exaltauit mansuetos in salutem *ipse Hieronymi interpretationem sequutus dixit,* & exaltauit mansuetos in Iesu. *Sequens deniq. testimonium ex Habacuc* 3 *ver.* 18. Ego gaudebo in Domino, & exultabo B in Deo Iesu meo: *quoniam ad rem in primis facit adiecimus, obelo tamen notatum, quoniam in Hispalensi tantū inuenimus.*

f *Psalm.* 149. *ver.* 4.

g Habac. 3. vers. 18.

Christus ex semine Abrahæ secundū carnem fuit. Cap. VII.

QVòd autem ex semine Abrahæ futurus esset Dominus Iesus Christus, Genesis ostendit, dicēte Abrahā ad puerū suū: [a] Pone manum tuam sub femore meo, & iura per Deum cæli. Quo verbo Christum Deum cæli de genere suo testabatur in carne esse venturum. Per femur enim, genus C intelligitur, significabatur enim de semine Abrahæ, futurum in carne Deum cæli: [b] de quo semine per Isaiam Isaac facta fuerat ei à Dño repromissio. In [c] semine, inquit, tuo benedicentur omnes gentes, id est, in Christo de quo Psalmista ait: [d] Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gētes magnificabunt eum. De hoc semine, & per eūdem [e] Isaiam vox Domini loquitur. Educam, inquit, de Iacob semen, & de Iuda possidentes montes meos. De quo alibi idem Propheta. [f] Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, & D quasi Gomorrha similes facti essemus.

a *Genes.* 44. *ver.* 3.

b De quo semine per Isaac facta fuerat ei à Domino repromissio. *Quinque codices constanter pro* Isaac, *legebant:* Isaiam. *In Gotthicis nihil erat, tantùm in Tarraconensi maiori* Isaiæ *nomē subobscurè in* Isaac *mutari videbatur, quam nos lectionem, vt veram sequuti sumus. Tametsi paullo inferius legebatur:* de hoc semine & per eundem Isaiam &c. *Nam vocem eundem redundare iudicauimus, eamq. obelo ingulauimus, prorsus prætermittere sine exemplari non ausi.*

c *Genes.* 22. *ver.* 18.

d *Psal.* 71. *vers.* 17.

e *Isai.* 65. *ver.* 9.

f *Isai.* 1. *ver.* 9.

De tribu Iuda ortus est Christus. Cap. VIII.

ET quia de tribu Iuda secundum carnē Christus expectandus esset, Iacob Patriarcha significat dicens: [a] Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de [b] femoribus eius, donec veniat, qui mittēdus est. Et ipse erit expectatio gentium. Certum est enim vsq. ad ortum Christi non defuisse principes populi Iudæorum ex genere Iuda, nec duces de femoribus eius: vsq. ad Herodē alienigenam Regem, qui per ambitionem regni irrepserat potestatem. Statim enim vt hoc factum est, & defecit dux ex semine Iudæ, aduenit ille, qui mittēdus erat; quem gentes & populi expectabant. Iudæi autem peruicacia impudicæ frontis dicunt, nondum esse id tempus expletum, [c] mentiētes nescio quem Regem ex genere Iudæ in extremis orientis partibus regnum tenere. Nec attendunt mente cæcati simulationis suæ mendacium detegi: quia iam sicut nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, ita nullus Rex, nullus sacerdos remansit Iudæis: neq. enim mendax esse potest Osee Propheta, qui dicit: [d] Sedebunt filij Israël sine Rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Quæ omnia quis non videat, nunc in ipsis esse completa?

a *Genes.* 49. *ver.* 10.

b Nec dux de femoribus eius. *Sic quinq. codices.* Iulianus 1. *contra Iudæos. Hilarius in psalmum* 59. *nempè Septuaginta dixerunt* ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, *id est,* ex femoribus eius; *quam lectionem sequuti sumus. Licet Hispalensis, & Tarraconensis minor, vt est in nostra vulgata legebant.* Nec dux de femore eius *Tertull. & ipse contra Iudæos,* de femoribus *legit.*

c Mentientes nescio quem Regem ex genere Iudæ, in extremis Orientis partibus. *Hunc locum fermè totidem verbis transtulit Iulianus Toletanus Archiepiscopus in suum opus contra Iudæos, vbi libro primo sic ait,* An fortè adhuc in impudicæ frontis pertinacia perdurantes illud obijcitis, quod parentes vestri solent mētiētes proponere, esse hodie nescio quem regē, ex genere Iudæ: qui in extremis Orientis partibus, videatur regnum tenere? *Et alia multa in eandem sententiam. Et quidem Iudæos magno numero in Oriente intra montes Caspios inclusos contineri, non ipsi solùm fabulātur, (nam extat de hac re liber Hebraicè, qui Baldad Sahites nuncupatur) sed etiam Prospero fuit persuasum lib. de prædictionibus parte vltima, cap.* 9. *vbi ait:* Hic ostenditur

quod ex Iudæis de tribu Dan, quæ hodie quoque in Perside est, veniet Antichristus. *Hanc Iudæorũ opinionẽ Porchetus tangit prima par. Victo. cont. Iudæos. cap. 2.*

Iurauit Dominus. *Psal. 131. ver. 11. in Gotthicis*: Iurauit Dominus Dauid in veritate, & non frustrauit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam, *quomodo in Psalterio Hispanico legitur. Et fortassis ita etiam legit Isidorus.*

Quia de stirpe Dauid natus est Christus. CAP. IX.

ECce ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemur. Ex Dauid autem stirpe secundum carnem [a] futurus esse, per Spiritum Sanctum ita [b] prænũtiatus est in psalmis. [c] Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur [d] eum, de fructu vẽtris tui ponam super sedem tuam. & iterum [e] semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta [f] in æternum, & testis in cælo fidelis. Item in libro Paralipomenon. [g] Et factum est verbum Domini ad Nathã dicens: Vade, & dic seruo meo Dauid: Hæc dicit Dominus; annuntio tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus, cumq. impleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filijs tuis, & stabiliam regnum eius, ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsq. in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam nõ auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit, & statuam eum in domo mea, & in regno meo vsq. in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum est, quod dictum est? Postquã dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filijs tuis, & stabiliam regnum illius. Nunquid de illo Salomone creditur prophetatum? minime. Ille enim patre suo viuente cœpit regnare. Nam hîc dicitur, quia cum completi fuerint dies [h] vitæ tuæ, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo intelligitur alius esse promissus, qui non ante mortem Dauid, sed post mortem eius pronuntiatus fuerat suscitandus. Qui [i] ædificaret domum Domini non de parietibus manufactis, sed de lapidibus viuis, & pretiosis, id est, sanctis, & fidelibus. Nam & illud quod subiecit: [k] Fidelis erit domus eius, & regnum eius vsque in sempiternum coram me: attendat & aspiciat quisquam, non de Salomone esse pronuntiatum. Salomon quippe domum [l] plenam fuisse mulieribus alienigenis colentibus idola, & ipse ab eis Rex idolatria seductus atque deiectus, dum bonus fuisset in initio, malos exitus habuit. Ergo quis est iste, cuius domus est fidelis in perpetuum? & qui post mortem Dauid promittitur suscitandus? Ille vtique est, de quo ipse Dauid exæstuans, clamat dicens: in psalm. 88. [m] Tu verò distulisti Christum tuum. Non est ergo ille Salomon, sed nec iste Dauid dilatus est Christus. Ecce apparuerunt promissiones prædictæ, non in Salomone, sed in Christo Domino nostro: qui ex Dauid genere ortus est, fuisse completæ. De quo per Ieremiam ipse Dominus dicit: [n] Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. [o] Iste est, qui per Nathan ex semine Dauid promittitur, qui etiam per Isaiam Prophetam ita pronuntiat: Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Hæc virga de radice Iesse, virgo est Maria de Dauid radice exorta, quæ genuit florem Dominum Saluatorem, de quo etiam sequitur: Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Ideò autem tanta dona spiritus super eum prædicantur, quia in eo [q] non ad mensuram spiritus inhabitat sanctus, sicut in nobis, sed [r] tota inest ei plenitudo diuinitatis & gratiarũ. [s] Iste est, qui nõ secundũ visionem oculorũ, & auditum auriũ iudicat: sed est iustitia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renum eius. In cuius Ecclesia habitat lupus cum agno: ille vtique, qui solebat ab ea rapere prædam, dum ad eam conuertitur, cũ innocentibus commoratur. In cuius ouili pardus cum hœdo accubat, permisti scilicet subdoli cũ [t] simplicibus, ibi etiã vitulus de circũcisione, leo de seculi potestate, ouis

de populari ordine, ſimul morantur, quia in fide communis eſt conditio omnium. Puer autem paruulus minans eos, ille eſt vtique, qui ſe humiliauit pro nobis, vt paruulus. Bos autem & leo ibi comedēt paleas: quia principes cum ſubiectis plebibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab vbere ſuper foramina aſpidis, dum gentes, quæ ſolebant venena aliquando prædicare, conuerſi etiam paruuli Chriſti fidem delectantur audire. Cauerna autem reguli, corda ſunt infidelium, in quibus ille ſerpens tortuoſus requieſcebat, quem ablactatus comprehenſum exinde captiuū traxit, vt in monte ſancto eius, quod eſt Eccleſia non noceret. Adhuc idem Iſaias de Chriſto, quia ex ſemine Dauid [v] naſciturus eſſet ſecundum carnem, ſic in conſequentibus dicit: [x] In die illa radix Ieſſe, qui ſtat in ſignum populorum, ipſum gentes deprecabuntur, & erit ſepulcrum eius glorioſum. In ſignum populorum ſtat radix Ieſſe, quando Chriſtus [y] ſignaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipſum gentes deprecabuntur, quod iam hoc totū cernitur fuiſſe completum. Sepulcrum autem eius in tantum eſt glorioſum, vt excepto quod redempti per mortem eius gloriā ei exhibemus, etiam locus ipſe coruſcans miraculis, gloriæ ſuæ cauſſa ad ſe omnem contrahat mundum. Hic locus in Hebræo ſic habet: Et erit requies eius glorioſa. Vtiq. quia moriens caro eius non vidit corruptionem ſecundum pſalmi ſententiam: [z] Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Iam verò quia ore prophetico de Moab naſcenti Chriſto, perhibetur teſtimonium, idem Iſaias teſtatur: [a] Ponam enim ſuper his, qui fugerint de Moab leonem, & reliquis terræ. [b] Emitte agnum Dñe dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion. De hac enim gente Moabitarum egreſſus eſt agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi, qui dominatur in orbem terrarum. [c] Petra autem deſerti, Ruth ſignificat, quæ deſtituta morte mariti, de Booz genuit Obed, & de Obed Ieſſe, & de Ieſſe Dauid, & de Dauid ſtirpe Chriſtum. Montem autem filiæ Sion, aut hiſtorialiter ipſam vrbem Ieroſolymam dicit: aut iuxta tropologiam Eccleſiam in ſpecula, id eſt, in virtutum ſublimitate locatam.

A a *al.*futurum.
b *al.*prænuntiatum.
c *Pſal.131.ver.11.*
d Eam.
e *Pſal.88.ver.36.37.& 38.*
f *al.*in æternum manebit.
g *1.Paralip.17.ver.3.& 2.reg 7.ver.4.*
h *al.*tui.
i Qui ædificaret domum Domini. *Totus hic locus obelo notatus, in excuſſis tantum erat, nobis ſuſpectus viſus eſt, neque ſatis cohærere, reliquimus tamen intactū, niſi quod vbi legebatur* qui dum bonus fuiſſet, *vt ratio* Gramma*ticæ conſtaret, relatiuum,* qui, *temerè poſitum expunximus.*
k *2.*Reg*.7.ver.16.*
l *al.*fortaſsis habuit.
m *Pſal.88.ver.39.*
B n *Ier.23.ver.5.& 6.*
o *1.Paralip.17.& 2.Reg.7.*
p Iſ*ai.11.ver.1.*
q I*ohan.3.ver.34.*
r Ad Col*oſſ.2.ver.9.*
ſ Iſ*ai.11.ver.3.*
t *al.*peccatoribus.
v *al.*natus eſt.
x *Iſai.11.ver.10.*
y Signaculum crucis exprimit in frōtibus eorū. *Hoc refertur ſiue ad ſacramentum confirmationis, cùm puerorum frontes chriſmate ſignantur, ſeu ad conſuetudinem, qua ſinguli fideles conſueuerunt frōtes ſigno crucis munire. De qua* T*ertull. lib. 2. ad vxorem.* C*yprian. lib. 2. contra*
C *Iudæos c.21. dixit, quod in hoc ſigno ſalus ſit omnibus, qui in frontibus notantur.*
z P*ſal.15.ver.10.*
a I*ſai.15.ver.9.*
b I*ſdi.16.ver.1.*
c Petra autem deſerti Ruth ſignificat. *Hic locus ex Hieron. deſumptus eſt, ad c.16. Iſaiæ initio, vbi ait:* De petra deſerti, hoc eſt, Ruth, quæ mariti morte viduata, de Booz genuit Obed, & de Obed Ieſſe, & de Ieſſe Dauid & de Dauid Chriſtum. *Iſid. dixit* de Dauid ſtirpe Chriſtū. *Quam lectionē propter auctoritatem Hier. diuerſæ lectioni prætulimus. Nam tres codices legebant.* Et de Dauid ſtirpe natus eſt Chriſtus.

D *Quia Chriſtus de virgine ſine virili coitu genitus eſt.* CAP. X.

HActenus de nomine & gēte & genere Domini noſtri Ieſu Chriſti Teſtamenti veteris fidem perſtrinximus, de hinc generationes eius ſecūdum carnem de virgine oſtendamus. Iſaias enim Sancto Spiritu plenus futuræ incarnationis Filij Dei ſic prænuntiat ſacramentum, ſic enim dicit: [a] Et adiecit loqui ad Achaz Dñs, dicens: Pete tibi ſignum à Domino Deo tuo in profundū inferni, ſiue in excelſum ſuprà. Et ſubiecit: Audite itaque domus Dauid, id eſt, genus Dauid. Nam bene ad domum Dauid loquebatur, id eſt, ad ſtirpem regiam de

de qua stirpe descendit Maria, & adiecit: A propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo in vtero concipiet,& pariet filiũ,& [b] vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatũ nobiscũ Deus, quia ergo ille, quem in vtero virgo cõcepit, & peperit,nobiscũ Deus vocatur, Deus ⁊ itaque ⁊ in vtero virginis cõceptus,natusq; cognoscitur. Erubescant itaq. Iudæi increduli, & Christi gratiæ sua colla submittant. Ecce enim,quem virgo peperit, nobiscum Deus appellatur. Quo loco argumentãtur Iudæi,quod [c] in Hebræo non virginem,sed iuuẽculam ostendat sermo propheticus pa- B rituram. Aduersus quos respondetur, nõ esse signum, si iuuencula pariat,quod est ætatis. Sed hoc esse signum ad rei nouitatem, si virgo pariat, quod est integritatis, dum enim dicit Dominus: Dabit vobis signum, insinuat quoddam insigne miraculum, virginem videlicet parituram, quod proculdubio signum non esset,nisi nouũ existeret. Oportebat enim Christum propter insigne miraculum,secundum carnem nasci de virgine. Sequitur de eo: Butyrum & mel comedet. Butyrum, fructus est Ecclesiæ venientis ex circuncisione,quasi bouis sub iugo,id est,sub Lege positæ, mel verò Ecclesiæ venientis ex gentibus, cuius suauita- C te,& dulcedine operis & fidei pascitur Christus. [d] Sequitur,& dicit: Et priusquam cognoscat puer vocare patrem aut matrem,quod enim dixit priusquàm cognoscat, id est, priusquam cognoscere faciat, diuinitate Deum habere se patrem,& carnis susceptione virginem matrem, iuxta illud, quòd in Genesi scribitur,dicente Domino ad Abraham: [e] Nunc cognoui, quod timeas Deum, id est,nunc cognoscere te feci. Absit enim, apud Deum esse ignorantiã,vt tunc cognosceret,quòd ante nesciret. Quantæ autem potestatis existat,idẽ Emmanuel,prædictus D Propheta,frequenter annuntiat,dicens: [f] Et erit extensio alarum eius,implens latitudinem terræ,ò Emmanuel, quẽ quia de virgine natum credimus, patrem in psalmis dicẽtem audiamus. Nam cum dixisset Propheta de Christo: [g] Dixit Dominus Dño meo, sede à dextris meis. Confestim vox patris consequuta est,dicentis ad filium: Ante luciferum genui te, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuę. Iurauit Dominus, & nõ pœnitebit eum,tu es sacerdos in æternũ secundũ ordinem Melchisedec, Dñs à dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges. Et iterũ: [h] Vt inhabitet,inquit,gloria in terra nostra,misericordia & veritas occurrerũt sibi,iustitia & pax complexæ sunt se. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quæ est veritas de terra orta, nisi Christus de femina natus, filius Dei de carne procedens? [i] Nam caro terra est, quando enim natus est Christus, iustitia de cælo prospexit. Non enim daretur è cælo iustificatio, nisi Christus in carne nasceretur, & vt ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset,sequenter adiũxit: iustitia [k] ante eũ præibit,& ponet in via gressus suos. Item idem Dauid,terra, inquit,dabit fructum suum. Terra,Maria,dedit fructũ suum Christum: sed quis est iste fructus? Benedicat nos Deus,Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terræ fructum prędictus Isaias Propheta alibi manifestius annũtiat, dicẽs: [l] Rorate cæli desuper,& nubes pluant iustũ, aperiatur terra,& germinet Saluatorem, & iustitia oriatur simul, ego Dominus creaui eum. Cæli ipsi,qui & nubes, id est, Prophetæ,per quos Christus adueniens prophetabatur: terra,Maria, quæ fide aperta,non corruptione genuit Saluatorem,quia solus Dominus eum creauit, nõ virilis [m] commixtio seminis. Vnde & Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Christi, in conceptu conscius fuit: solo enim verbo Dei virgo prægnans apparuit. Quod etiã Daniel Propheta figuraliter prædixerat, dicens: [n] Vidi lapidem de monte abscisum sine manibus præcidẽtium, & cum venisset in terram repleuit orbem terræ. Lapis iste,Christus est [o] sine manibus abscisus, implens omnẽ terram,quia in omnibus gentibus regnum eius est. De quo lapide per Isaiam Deus loquitur: [p] Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum,electum,angularem,& qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscisum de monte, id est, de populo Iudæorum,sine manibus,hoc est,sine operatione virili,ex Maria virgine natũ, quam sine dubio virginem fuisse credimus ante partum,virginem permansisse post partum, Ezechiele Propheta testante: [q] Conuerti me ad viam portæ sanctuarij exterioris,quæ respiciebat ad Orientẽ,& erat clausa. Et dixit Dominus ad me,porta hęc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam, quoniã Dominus Deus ingressus [r] est

per eam, eritq. clausa. Quo testimonio sanctam Mariam, & virginem concepisse, & virginem permansisse confitetur. Genitalia namque fœminea, pro eo quod claustra partus aperiunt, portæ dicuntur, sicut ait Iob: [r] quia non clausit portas ventris, qui portauit me. Dominus enim noster Iesus Christus mirabiliter, & potentialiter natus, [s] tanquam sponsus processit de thalamo suo, id est, ex virginis vtero, post cuius ortum nullum cum Maria conuenisse, nullum ex eius vtero genitum extitisse profitemur.

a *Isai.7.ver.10.*
b *al.* vocabit.
c In Hebræo non virginem sed iuuenculã, &c. *Non constitui hoc loco de voce Halma, qua vtitur Isaias 7. cap. disputare, cum liceat Hieronymum ad eum locum videre, atque Galat. lib. 7. de arcanis Catholicæ veritatis. c, 15.*
d Sequitur & dicit: priusquam cognoscat puer, &c. *Isidorus siue memoria hallucinante, siue data opera, à 7. cap. Isaiæ repentè ad 8. transijt, explicatq. illud verbum:* Priusquam cognoscat puer, *id est, priusquam cognoscere faciat se habere patrem Deum, matrem virginem, subtiliter sanè, neq. abhorrens à diuinarum litterarum vsu,* Hier. *ad ea verba, & Aug. de tempore serm. 32. facilè se expediũt explicantes: Antequam puer sciat vocare patrem, & matrem, id est, antequam homo fiat.*
d *Genes 22. ver. 12.*
e *Isai. 8. ver. 8.*
f *Psal. 109. ver. 1.*
g *Psal. 84. ver. 10. 11. & 12.*
h *al.* nostra.
i *Psal. 66. ver. 7. & 8.*
k *Isai. 45. ver. 8.*
l *al.* commixtione, *Isai. 53. ver. 8.*
m Daniel. 2. *vers. 34.*
n Sine manibus abscisus implens omnem terrã. *Hispalensis interponit quædam verba, sic enim ait:* sine manibus complectentium concisus, id est, de virgine solo Spiritu Sancto cooperante, sine virilis cõmistione seminis ortus, implens omnem terram.
o *Isai. 28. ver. 16.*
p *Ezech. 44. ver. 1.*
q *al.* ingressuras.
r *Iob. 3. ver. 10.*
s *Psal. 18. ver. 6.*

In Beth-lehem natus est Christus. Cap. XI

PRædiximus natiuitatem Domini nostri ex virgine: locũ quoq. originis suæ ostendamus. Nam in Beth-lehẽ natus est, ad quã dicitur: per Michæam Prophetam [a] & tu Beth-lehẽ domus Ephrata ⊢ nũquid paruula es in millibus Iuda? ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius à diebus æternitatis. Propter hoc dabit

A eos vsq. ad tempus, in quo parturiẽs pariet. Sicque postquam locum originis eius prædixit, deinde regnum eius futurum in toto orbe subiecit, dicens: Stabit, & videbit, & pascet gregem suũ in virtute Dñi & in honore nominis Dei sui erunt, quoniam nũc magnificatur vsq. ad terminos terræ, & erit iste pax: De hoc loco natiuitatis Christi, & Habacuc Propheta sic ait: [b] Deus ab Africo veniet, Beth-lehẽ enim regio, vbi natus est Christus, de Ierusalem ad meridianam respicit plagam. Meritò ergò ab Africo venisse scribitur, quia à Beth-lehem venturus esse præuidebatur.

B a Et tu Beth-lehẽ domus Ephrata ⊢ nũquid paruula es in millibus Iuda. *Sic legebant duo codices Gothici, sic etiam Iulianus lib. 1. contra Iudæos, præterquã quòd genere masculino dixit:* Nunquid paruulus es? *Hier. in ipsa versione Septuaginta habet,* ne quaquã minima es, vt sis in millibus Iuda. *Cyprian. 2. cont.* Iudæos *c. 11. eundẽ Michææ locum sic refert:* non exigua es, vt constituaris in millibus Iuda. *Ipsemet Isid. lib. 2. c. 3.* Et tu, *inquit,* Beth-lehem domus Ephruta, nõ es minima in millibus Iuda. *In quam lectionẽ eo sane loco omnes codices cõspirabãt, cum in hoc, de quo agimus, pleriq. affirmatiuè legãt:* Paruula es, siue paruulus es. *Tarracon. minor tantum habebat:* Paruulus nõ es. *Libet autem suspicari Hebraicos Michææ codices à Iudæis esse vitiatos: & Septuaginta olim atq. veteres locum eum, vt est in Matthæo cum negatione legisse, tametsi quidam nostra ætate ita conantur Matthæi ver-* C *ba cum Michææ loco conciliare, vt dicant hoc modo Hebraica interpretãda. Et tu Beth-lehẽ Ephrata, parũ (supple est tibi) vt sis in millibus Iuda. Nimirum vocem, Zahir Hebraicam, pro qua alij paruula seu paruulus reddiderunt, hi neutro genere sumi malunt, quod si recipiatur facilè Matthæus cum Michæa conciliabitur. Hebraica propter eos, qui eam linguã calent, subijcimus* ואתה ביתלחם אפרתה צעיר לתיות באלפי יהודה.

b Deus ab Africo veniet. *Locus est Habacuc 3. ver. 2. sic Aug. lib. de Pastor. c. 15. & 16. dixit:* Deus ab Africo veniet, & Dominus de monte vmbroso, *Quæ lectio in omnibus Isidori codicibus erat, præterquam in Hispalensi, qui legit, vt est in editione vulgata.* Deus ab Austro veniet. *Nos aliorum codicum auctoritatem sequuti sumus.*

Stellæ indicio Christi natiuitas monstratur. Cap. XII.

D QVia stellę indicio natiuitas eius claruit, in [a] Numeris [b] diuinus ille Balaam sic cecinit, dicens: Orietur stella ex Iacob, & consurget homo de Israel. Magi enim ab Orientis partibus venientes, primi Christi natiuitatem stella indice nuntiauerunt, scilicet, vt quem olim princeps artis eorum prædixerat: illi inspecto sidere demõstrarẽt.

a Diuinus ille Balaam. *Vox diuinus, anceps est, Iosephus lib. 4. antiq. c. 6. Balaam in magnorum & diuinorum vatum numero ponere non dubitat, cui tàm frequenter*

Deus

Deus loquebatur, per quem Israelitis benedixit, & qui futura tàm apertè vaticinatus est. Antiquorum Patrum opinio resistit. Iustini q.2. Chrysost. homil. 21. in Genesim, Basilij epistola 80. Aug serm. 103. His accedit diuinarũ litterarũ auctoritas, cũ Iosue 13. ver. 22. vocetur ariolus in Hebraico.

Munera Magi obtulerunt. *Cap. XIII.*

QVia ei munera obtulerũt Magi, & hoc Prophetę nobis narrant: sic enim Isaias ait: [a] In tẽpore illo deferetur munus Domino exercituum à populo diuulso, & dilacerato, à populo terribili, post quẽ non fuit alius. Hoc autẽ dicit Propheta, propter Persarum robustissimam gentem, ad cuius tũc potentiam nullus populus comparabatur, [b] de quibus Magi venientes, Christo munera detulerunt. Et iterum ipse. [c] Omnes, inquit de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudẽ Domino annuntiantes. De his muneribus & Dauid [d] prædicauit, dicẽs: [e] Et dabitur ei de auro Arabiæ. Et rursus Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent. Nam & Magos Reges habuit Oriens.

[a] *Isai. 18 ver. 7.*

[b] De quibus Magi veniẽtes. *Remigius in Matthæũ c. 2. varias de Magis fuisse opiniones ait, à quibusdã Chaldæos putari, ab alijs Persas, à nonnullis Balaã nepotes, quosdã ex vltimis terræ finibus venisse affirmare. Isid. hoc capite Magos Persas facit. Nempe eæ gentes astrorum cognitioni in primis deditæ erant, vnde Genethliaci Chaldæi vulgo dicebantur, vt ex Gellio constat lib. 14. c. 1. ab Helimaide prima Persidis regione Magi Helimæi vocabantur. Vnde illud Actorum 13. ver. 8.* Resistebat autem illis Elymas magus, sic enim interpretatur nomen eius. *An verò hi Reges Magi dicti fuerint à sapientia, vt Origenes iudicat tract. 5. in Matthæum, & eo nomine reprehenditur à Theophilo. 2. lib. Paschali, an vero à dãnatis artibus, vt Iustinus contra Triphonẽ, & Basilius de Christi ortu arbitrãtur, magna quæstio est, neq. institutæ breuitatis. Hier. Dan. 2. cum in illa verba:* Præcepit Rex, vt cõuocarentur arioli, *ait: Magos esse qui de singulis philosophantur, indicat ea voce non sem er damnatas artes significari. Quod vero adiecit:* Nã & Magos Reges habuit Oriens. *Ea verba ex Tertull. desumpta sunt libro contra Iudæ. & 3. contra Marcionẽ. Cicer 1. de diuinat.* Nec quisquam, *ait,* Rex Persarum potest esse, qui non ante Magorum disciplinã, scientiãq; perceperit. *Magos autem, qui ad Christũ venerunt. fuisse Reges, Cyprian. serm. de baptis Christi. Athanas. q. 2. Hier. in psal. 71. August. ser. 43. ad fratres in erem. Christianus Druth. ad c. 2. Matthæi docent.*

[c] *Isai. 6. vers. 6.*

[d] *al.* personat, *vel* præcinit.

[e] *Psal. 71. ver. 11.*

A Deo Patre vnctus est. Cap. XIIII.

ET quia non oleo isto humano vnctus est Christus, sicut cęteri Reges, & Põtifices Hebræorum, sed à paterno spiritu vnctus est, Isaias ex persona eiusdem Christi sic cecinit dicens: [a] Spiritus Dñi super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionẽ, & cæcis visum. Simili modo & Psalmographus, diuino afflatus spiritu ita ad eundẽ Christum loquitur, dicens: [b] Sedes tua Deus in seculum seculi, virga [c] ęquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis. In qua sententia primò Propheta diuinitatem Christi, ac perpetuitatem demonstrat. Sequenter per æquitatis virgam, sceptrum potestatis eius, regnumq. denũtiat. Postremò quod idem Deus, à Deo vnctus sit, indicat: non quidem oleo cõmuni, sicut cæteri participes sui, id est, principes, qui [d] imaginario præcesserant, sed oleo lætitiæ, quo mysticè demõstratur Spiritus Sanctus, cuius cælesti infusione & virtute Christus est cõsecrat⁹.

[a] *Isai. 61. ver. 1.*

[b] *Psal. 44. ver. 7.*

[c] *al.* directionis.

[d] *al.* imaginariè.

Quod pauper et abiectus primo aduentu venit. *Cap. XV.*

QVia pauper & abiectus in primo aduẽtu suo venerit, [a] Sãctus Isaias sic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi iustus, & saluator, pauper, sedẽs super asinum indomitum. Item apud eundẽ ex persona Dei Patris: [b] Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitnr, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suũ, quia quibus non est annuntiatum de eo, videbũt, & qui non audierunt, contẽplati sunt. [c] Quis credidit auditui nostro. Et brachiũ Domini cui reuelatum est? Et [d] ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti. Non est species ei, neq. decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & [e] desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum: virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus, vnde nec reputauim⁹ eũ. Verè lãguores nostros ipse tulit, & dolores no-

A nostros ipse portauit, & nos putauimus eũ, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum, ipse autem [f] humiliatus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos, quasi oues, errauimus. Vnusquisq. in viam suã declinauit, & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ouis ad occisionem [g] ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmuscet, & non aperuit os suum. De angustia & de iudicio sublatus est, generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra viuentium, propter scelus populi mei percusſi eum, & dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua, eò quòd iniquitatem nõ fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, & Dominus voluit conterere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur, in scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideò dispertiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus orauit. In qua lectione non solùm quia abiectus apparuit Christus, sed etiam ibi eius generatio cælestis exprimitur, infirmitas quoque susceptæ carnis eius manifestatur, contumelia quoque passionis eius, crux, mors, sepultura ibi [h] monstratur, & quod innocens damnatur, & tacens ibi patitur. Deus enim suscipiens in [i] carne pauperis formam, se humiliare dignatus est, nostriq. caussa, vt salus perditis redderetur etiam vsq. ad mortem obediens factus est, quod alibi idem Isaias præfatus est. [k] Non clamabit, neq. audiet quis in plateis vocem eius, calamum quassatum non conteret, & linum fumigãs non extinguet, sed in veritate proferet iudicium, quousq. ponam in terra iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt, & [l] Ieremias, quod veniret Deus in carne, abiectus & humilis ita prædixit: Domine, fac propter nomen tuum, quia multę sunt auersiones nostræ. [m] Tibi peccauimus, expectatio Israel, saluator eius in tempore tribulationis. Quare quasi colonus futurus es in terra? & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es, quasi vir vagus, & fortis, qui non potest [n] saluare? Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. Dũ enim dicit, tibi peccauimus, exprimit Iudæorum personam, qui in Deum peccauerunt, quando venientem eum in forma hominis crucifixerunt, obtulit enim se aspectibus hominum, tanquam vagum hominẽ, & inquilinum, illi autem putantes hoc tãtum esse, quod videbatur, occiderũt hominem, quasi qui non posset [o] saluare.

B a Sanctus Isaias sic indicat dicens: Dicite filiæ Sion. *Illa verba*, Dicite filiæ Sion: *sunt quidem in Isaia c. 62. ver. 11. quæ sequuntur*: Ecce Rex tuus venit tibi, *ex Zacha. 9. ver. 9. desumpta sunt. Isidor. autem vtraq. tan quam Isaiæ adduxit. Neq. mirum quando Marci. 1. c. ver. 2. Isaiæ nomine citatur testimonium, cuius prima pars*: Ecce ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, &c, *ex Malachiæ 3. c. ver. 8. desumpta est. Tametsi (quod Porphyrius reprehendit, vt refert Hier. ad 3. caput Matthæi: & quidam alij ausi sunt comminisci, memoria fuisse lapsos Euangelistas) agnoscere nefas est. Cyprianus 2. contra Iudæos c. 28. totũ hunc locũ tanquã Zachariæ citat his verbis*: Quod ipse sit Rex in æternũ regnaturus, apud Zachariã *(supple habetur)* dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi, iustus, & saluans, mitis, sedens super asinũ Dominum. *Vnde tria suspicabar: primum, Isidorum non* C *Isaiam, sed Zachariam posuisse: & à librarijs locum fuisse mutatum, deinde legendum* iustus & saluans, *vbi Hispalensis, & Tarraconensis minor, vt est in nostra vulgata: legunt:* iustus & saluator, *demum non* asinum indomitum, *legendum*, sed domitum *vt dixit* Cyprianus, *nempe ὑποζύγιον, quæ vox est in Septuaginta interpretibus. Antiqui subiugalem dixerunt, nisi fortè Isidorus ad verba sequentia respexit, pullum nouum, vel filium asinarum, vt asinum indomitum diceret.*

b *Isai. 52. ver. 13.*

c *Isai. 53. ver. 1.*

d *al.* ascendit.

e *al.* considerauimus.

f *al.* vulneratus.

g *al.* ducitur.

h *al.* eius manifestatur.

i *al.* carnem pauperis forma.

D k *Isai. 42. ver. 2.*

l *Ierem. 14. ver. 7.*

m *al.* tibi enim pec.

n *al.* saluari.

o *al.* saluari.

Quia signa et virtutes fecit.
Cap. XVI.

Genera quoq. & virtutes curationum, tãtò ante præscripta sunt per Isaiam prophetam, dicentem: [a] Ecce Deus noster, ipse ve-

veniet,& saluabit nos. Tunc aperiētur oculi cæcorum,& aures surdorum [b] audient. Tūc saliet claudus,quasi ceruus, & [c] plana erit lingua mutorum. Et iterum: [d] Spiritus Domini super me, eoquòd [e] vnxerit me, ad [f] annuntiādum mansuetis misit me, vt mederer contribulatis corde, prædicare captiuis [g] redemptionem, & cæcis visum. Hæc omnia sanitatum signa in aduentu Christi facta sunt. Statim enim, vt natus est, præcedente stella adorauerunt eum Magi,& obtulerunt munera. Deinde varia aduentus eius repræsentauit miracula. Cæcis enim vt Deum cognoscerent, profundæ noctis caligo [h] detergitur. Defunctis rediuiuæ lucis gratia redditur, vt animæ viuificarentur. Surdi,vt auditum fidei susciperent, audire cœperunt. Claudi, vt ad Deum currerent, incessu alacri vegetantur. Muti, vt Deum confiterentur,claris vocibus clamauerunt. Leprosi, pro [i] abolendis contagijs animæ, lurida membra deposuerunt: effectu enim maiestatis suæ, multa fecit,quæ prætereūda sunt,dum cuncta legantur. Nam excellentiæ suæ virtute, pendulis gressibus tumentes æquoris fluctus calcauit,& maris magni procellas suo imperio mitigauit. Iam verò passionis eius [k] obitum, etiam elemēta tremuerunt,dum sol fugit, dum tellus concutitur, saxaq. se se illidentia dissoluuntur. Is siquidem & ipsa mors eum tenere non potuit. Nam resurgens die tertia,ad sedem paternam reuolauit,ministerijsq. Angelorum, reducitur à terris ad cælum. Plura quoq. & his similia,eius omnipotentia facta sunt. Sed dicit incredulus, quod & Prophetæ miracula multa fecerunt. Verum est: nullus tamen eorū, vt Christus mortuus resurrexit, & in cælum ascendit.

a *Isai.35.ver.4.*
b *Al.*patebunt.
c *Al.*clara.
d *Isai.16.ver.1.& Luc.4.ver.18.*
e *Al.*vnxit.
f *Al.*prædicandum.
g *Al.*remissionem.
h *Al.*detegitur.
i *Al.*abluendas.
k *Al.*obitu.

In corpore videndus erat.
Cap. XVII.

QVia idem Deus in corpore ab hominibus esset videndus,per Isaiam testa- A tur, dicēs: [a] Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar,ecce adsum. Et Dauid: [b] Ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus Deorum in Sion. Et iterum: Visi sunt [c] ingressus tui Deus, ingressus Dei mei,Regis,vtiq. quibus venit in mundum, & quiqus iterum ascendit in cælum, tunc enim manifestatus est, & reuelatus [d] occursus aduentus eius, [e] quem Iudæi si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. De cuius etiam corporali visione supradictus Isaias ita annuntiauit: Ingloriosus, inquit,erit inter viros aspectus eius, & forma B eius inter filios hominum, quibus non est annuntiatum de eo videbunt, & qui non audierunt,cōtemplati sunt. Et Ieremias [g] in lib.Baruch: Hic est Deus noster,& non æstimabitur alius ab eo,qui inuenit omnē viam prudentiæ,& ostēdit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et Habacuc: [h] Domine, inquit, audiui auditū tuum,& timui: consideraui opera tua,& expaui, in medio duorum animalium cognosceris: dum appropinquauerint anni innotesceris,dum aduenerit tempus,ostenderis. Item ipse: [i] Videbunt te gentes,& dolebunt C populi,id est, Iudæi: siquidem & prædictus Isaias de ipso sic cecinit: [k] Propter Sion non tacebo,& propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur,vt splendor iustus eius, & saluator eius, vt lampas accēdatur, & videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Et iterum. [l] Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, simul laudabunt,quia oculo ad oculum videbunt, & infra: [m] Parauit Dominus brachium sanctū suum, in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

D a *Isai.52.ver.6.*
b *Psal.83.ver.8.*
c *Psal.67.ver.25.*
d *Al* occultus.
e *1.ad Corint.2.ver.8.*
f *Isai.52.ver.14.*
g Et Ieremias in libro Baruch. *Cū Baruch fuerit amanuensis Ieremiæ,passim eius vaticinium, tanquam Ieremiæ citatur. Sic Augustinus oratione contra Iudæos, Paganos,& Arianos cap.13. Illa verba Baruch 3.ver.38.* Post hæc in terris visus est. Ieremiæ nomine adducit, *idem facit lib.18.de ciuitate* Dei *cap. 33.* Sic *Clemens* Alexandrinus *lib.1.Pædago c.10. Basilius 4.contra Euno.* Cassiodorus *in Psal.81.sexta Synodus actio. 8.similes ex Baruch locos tan-*

quam Ieremiæ citant, quam vnam caussam fuisse puto, cur in catalogo diuinarum scripturarum à Patribus olim, & concilijs nulla de Baruch vaticinio propria mentio extet.

h Habacuc.3.ver.1.
i Ibid.ver.10.
k Isai.61.ver.1.
l Isai.52.ver.8.
m Ibidem, ver.10.

Iudæi non erant eum agnituri. CAP. XVIII.

ET quia eum non erant agnituri Iudæi, sic prædixerat Ieremias ex persona Domini: [a] Præuaricatione præuaricata est in B me domus Israël, & domus Iuda ait Dominus: negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Hoc etiam nunc vsque Iudæi de Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Et Isaias: [b] non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & nō erat aspectus, & desiderauimus eum, despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum, scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus. Vnde nec reputauimus eum. Quibus verbis incredulitatem Iudæorum significat, quibus visus est Christus non habere speciē, neq. decorem, vnde nec reputatus est esse Deus, C quem tamen, quia non essent agnituri, neq. recepturi, idē Isaias aliàs approbat, dicens: [c] Audite cæli, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est: filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israël autem me non cognouit, populus autem meus me non intellexit. Et iterum: [d] Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, & non scietis: incrassatū est enim cor populi huius. Vnde & Ezechiel: [e] Factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis in medio domus D exasperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt: sic enim excæcati sunt, vt Saluatorem nec agnoscerent, nec susciperent. [f] Et cuius diem Abraham vidit, & lætatus est, & cuius aduentum Prophetæ magno cum desiderio expectauerūt: isti & viderunt, & non cognouerunt, insuper & blasphemauerunt clamantes, [g] Non habemus Regem, nisi Cæsarem, & cætera quæ sequūtur. Cuius populi [h] duritia sic nō mutatur, quomodo nec Æthiopis color, aut A pardi varietas, Ieremia testante: [i] si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas.

a Ierem.5.ver.11.
b Isai.52.ver.2.
c Isai.1.ver.2.
d Isai.6.ver.9.& Matth.13.ver.14.
e Ezech.12.ver.2.
f Iohan.8.ver.56.
g Iohan.19.ver.15.
h Al. dementia.
i Ierem.13.ver.23.

Quia eum nō agnoscentes Iudæi, congregati sunt aduersus eum. CAP. XIX.

SEd quia eum Iudæi non agnoscentes, congregati sunt ad interficiendum eum, & vniuersalem assensum in passione eius præbuerūt, ita legitur: [a] Quare fremuerunt gentes, id est, Romani, & populi meditati sunt inania, hoc est, Iudæi. Astiterunt Reges terræ, hoc est, Herodes, & Pilatus, & Principes conuenerunt in vnum, scilicet, Principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et iterū ex eiusdem Domini persona: [b] Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Canum autem nomen in eos est etiam per Prophetam alterum constitutum. In Isaia enim scriptum est: [c] Omnes canes cæci, nescientes latrare. Canum enim mos est, vt ait noster Hilarius: Pastori alludere, gregē nosse, insidiantes feras persequi. At verò isti cæci canes, pastorem suū non videntes, officium non intelligentes, latratus suos à feris ad gregem, à furibus ad Dominū retorserunt. Vnde & alius Propheta, de his ita dicit: [d] Facti sunt mihi in sagittam reciprocam.

a Psal.2.ver.1.
b Psal.21.ver.17.
c Omnes canes cæci. *Hispalensis, & Tarraconensis minor legebant:* Omnes canes muti, *vt est in vulgata editione Isaiæ 56. ver. 10. Nos priorem lectionem sequuti sumus: quod inferius dicat:* At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, &c. *Quæ autem ex Hilario verba subijciuntur, nullibi sunt, quod sciam in eius operibus.*
d Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. *Hæc verba non inueniuntur in sacris libris, quibus hoc equidem tempore Ecclesia vtitur. Nimirum Isidorus editione Latina vtebatur diuersa à nostra, vnaque ex illis, quas innumeras fuisse,*

fuisse, August. 2. de doctrin. Christ. cap. 11. affirmat. Vnde multi diuinarum scripturarum loci in communi vsu, & antiquorum Patrum scriptis relicti sunt, qui modo non inueniuntur, ijsdem certè verbis, quale est illud: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos. *Atq. illud:* Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinis es. Tétatio est vita hominis super terrã. Maledictus, qui opus Dei facit negligenter, *& Ambrosius 1. de officijs c. 31. & Prouerb. c. 21. ver. 1. adducit illa verba:* Quia talia te oportet præparare, *quæ in nostra vulgata non sunt. Aliq. innumera alia, quorum pars maxima, ne in Græcis quidem septuaginta interpretum codicibus extant. Verum, vt ad Isidorum redeamus, suspicor ea verba ex Osee c. 7. ver. 16. desumpta, vbi dicitur:* reuersi sunt, vt essent absq. iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus.

Venundatus est. CAP. XX.

QVia triginta argenteis appretiatus, & venundatus est, per Zachariam ita ipse prænuntiauit: Si bonum est, inquit, in conspectu vestro, date mercedem meam, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Proijce illud ad statuarium, decorum pretiũ,[a] quod appretiatus sum ab eis. Hæc enim nota omnibus caussa est. [b] Iudas enim pœnitentia motus, pecuniam reportauit, & proiecit in templum, & abijt, & laqueo se suspendit. Vt impleretur, quod dixerat Isaias: [c] Testis falsus non erit impunitus, [d] pro eo quod vendidit argento iustum. Quam pecuniã bene Dominus mercedẽ suam dixit: multa enim opera apud eos fecerat reddens vitam mortuis, lucem cæcis, surdis auditum, gressum claudis: pro quibus omnibus Iudæi nefanda æstimatione mortem triginta argentorum [e] mercedem illi restituerunt.

[a] quod appretiatus sum ab eis. *Locus est Zachariæ 11. ver. 12. vbi in vulgata legitur:* quo appretiatus sum ab eis, *quæ commodior lectio videbatur. Verum in nullo codice inuenta est, & ipse Hieronymi textus, qui adiunctus est ipsius commentarijs in Prophetas, habet* quod appretiatus sum.
[b] *Matth. 27. ver. 4.*
[c] *Prouerb. 19. ver. 5.*
[d] *Amos 2. ver. 6.*
[e] Al. mercede.

Quia à discipulo suo traditus est. CAP. XXI.

NAm & quia Dominus traditorem suum per panem porrectum ostendit Apostolis, etiam in psalmis commemorauit in A se impletum dicens: [a] Qui edebat panes meos, ampliauit aduersum me supplantionẽ. Et iterum, [b] tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. De ipso autẽ Iuda [c] proditore, Ieremias præscius ita antè prædixit: [d] Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, quod siue ad Iudam, siue ad Iudæos non incongruè conuenit, qui sic peccauerunt in Christum, vt non sit peccatum eorum atramento conscriptum, quod deleri forsitã [e] potest, sed stylo ferreo B in vngue adamãtino exaratum, id est, quod deleri non possit præ duritia cordis eorum, nisi crediderint.

[a] *Psal. 40. ver. 10.*
[b] *Psal. 54. ve. 14.*
[c] Al. traditore.
[d] *Ierem. 17. ver. 1.*
[e] Al. posset.

A semetipso traditus est. CAP. XXII.

NAm, quia & ipse spontè pro nobis semetipsum tradidit, Isaias dicit: [a] Oblatus C est, quia ipse voluit: & infra: pro eo quod tradidit in [b] mortem animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Et ipse per Ieremiam Prophetam sic loquitur: [c] Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in [d] manus inimicorum eius, hoc est, in manus Iudæorũ, qui eum interfecerunt.

[a] *Isai. 53. ve. 7. & 12.*
[b] Al. morte.
[c] *Ierem. 12. ve. 7.*
[d] Al. manu.

D

Comprehensus est. CAP. XXIII.

QVia cõprehẽdendus erat, Ieremias Propheta longè ante ita prædixit: [a] Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Quo vaticinio demonstrauit apertè, & Christum Dominum esse, & traditum pro peccatis nostris fuisse. Item Sapientiæ liber dicit: [b] Dixerunt inter se impij, comprehendamus iustum, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris: promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Et infra. [c] Si est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum

eum, de manu contrariorum. Et infra: Vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius: morte turpissima condemnemus eum, id est, affixione crucis.

a *Threno.4.ver.20.*
b *Sapien.2.ver.12.*
c *Ibidem, ver.18.*

Iudicatus est. CAP. XXIIII.

QVia iudicandus erat, clamat Dauid sub figura populi peccantis in Deũ: [a] Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris: Venies enim Christus in corpore, tanquam reum se constituit, & iudex hominum hominibus iudicandum se præbuit, sicque mitis & patiens, dum iudicatus est, vicit: quia nihil in eo dignum, quod iudicaretur, populus persequutor inuenit. Vnde & Propheta aduentum iudicij eius annuntians, sic comminatur contra eundẽ populum dicens: [b] Audite, quæ Dominus loquitur: Surge, & contende iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudiciũ Domini & fortia fundamenta terræ, quia iudiciũ Dñi cũ populo suo, & cum Israel dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi? & quid molestus fui? responde mihi, quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo [c] seruientium liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam? vbi ostendit beneficia Domini præstita in populum suum, & contra hæc aduersus eum mala eorum. Et quid iuxta hæc eidẽ populo venturũ sit, deinde subiungit: [d] Audite tribus, quis approbabit illud? adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis.

a *Psal.50.ver.6.*
b *Micha.6.ver.1.*
c *Al.* seruitutis.
d *Micha.eod.c.ver.10.*

÷ *In passione à discipulis deseritur.* CAP. XXV.

QVia [a] in passione sua à suis discipulis desolandus esset, per Dauid Prophetam idem Dominus loquitur: [b] Omnes amici mei obliti sunt me, longè fecisti notos meos à me. Et Zacharias: [c] Percute pastorem, & dispergentur oues. Tunc discipuli confugerunt.

A a In passione à discipulis. *Hoc caput 25. in Gotthicis tantum erat, ideoq. obelo signatum est, & in postremis verbis videtur legendum:* Tunc enim discipuli confugerunt.
b *Psal.87.ver.9.*
c *Zachar.13.ver.7. & Matth.26.ver.56.*

A falsis testibus accusatus est. CAP. XXVI.

QVia à falsis testibus accusandus erat, per Osee Prophetam idem Dominus sic dicit: [a] Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt à me, vastabuntur, quia præuaricati sunt in B me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt cõtra me mendacia: & ego erudiui eos, & cõfortaui brachia eorum, & ipsi in me cogitauerunt malitiam, [b] reuersi sunt, vt essent absque iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus. Et Zacharias: [c] Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus: & dixistis: quid loquuti sumus cõtra te? & in psalmis dicit: [d] Insurrexerũt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Et Isaias de Iuda dicit: [e] Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum.

a *Osee,7.ver.13.*
b *Al.* auersi.
C c *Malach.3.ver.13.*
d *Psal.26.ver.12.*
e Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum. *Huius testimonij prior pars sumpta est ex Prouerb. 19. cap. ver. 5. Posterior ex Amos 2.ver. 6. vtramq. Isidorus Isaiæ tribuit, nisi omnes codices sunt vitiati, quod non videtur, cum cap.25. eadem verba, eodem Isaiæ nomine referantur. Vbi etiam verba illa:* Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, &c. *quæ sunt ex Malachia 3.ver.13. Zachariæ nomine per errorem adducuntur. Simili memoriæ lapsu c.29. huius libri, tanquam Ieremiæ citat illa verba:* Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas. *Qui locus ex Isaiæ 50 c.ver. 6. desumptus est. Nam vbi in vulgata legimus:* Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, *quæ verba iam Isidorus citauerat, Se-* D *ptuaginta legebant:* Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas. A *Cypriano sanè 2. contra Iudæos c.12. & Lactan.lib.4.diuinarum inst.c.18 Isaiæ nomine adducuntur. Iam quod capite 31. huius libri Isidorus illa verba:* Spinis peccatorum suorũ circundedit me populus hic: *tanquam Ieremiæ adducit, eorum vestigiũ nullibi potui inuenire, quemadmodum quod à Lactantio eiusdem Ieremiæ nomine adducitur de Christo lib.4.c.8.* Beatus, qui erat, antequam nasceretur, *& c.12. illud ex Salomone:* Infirmatus est vterus virginis, & accepit fortem, & grauata est. *&* facta est in multa miseratione mater virgo. *Vbi inuenias?*

Clama-

Clamauerunt Iudæi, vt crucifigeretur. CAP. XXVII.

QVia clamauerunt Pilato, vt crucifigeretur: hoc iam per Ieremiam Christus de Synagoga prædixerat, dicens: [a] Reliqui domum meã, facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit contra me vocem suam: Blasphemans vtiq. & dicens: [b] Crucifige, crucifige. Et alibi ipse dicit: super quem aperuistis os vestrum? & aduersus quem laxastis linguas vestras? Et Isaias, [c] ruit, inquit, Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum contra Dominum. Item ipse: [d] expectaui, vt facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem.

a *Ierem. 12. ver. 8.*
b *Luc. 23. ver. 21. & Iohan. 19. ver. 6. Isai. 57. ver. 4.*
c *Isai. 3. ver. 8.*
d *Isai. 5. ver. 7.*

Iudæi posteritatem suam damnauerunt. CAP. XXVIII.

NAm, quia peccantes Iudæi etiã in Christo posteritatem suam damnauerunt, dicentes: Sãguis [a] eius super nos, & super filios nostros: olim cum obiurgatione Isaias illis prædixerat, dicens: [b] Semen pessimum, præparate filios vestros occisioni in iniquitate patrum [c] suorum. Venientibus enim in Iudæam gẽtibus, pro scelere patrum etiam filij trucidati sunt. Sub quorum persona & Ieremias interitum eorum ita deplorat: dicens: Patres [d] nostri peccauerunt, & non sunt, nos autem iniquitates eorum [e] exoluimus. Itẽ Ieremias. [f] Sacerdotes non dixerunt, vbi est Dominus, & tenentes Legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum filijs vestris disceptabo. ⋈ Item ipse. [g] Quare ergo est factus in prædam? super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem, & ciuitates eius exustæ sunt, & non est qui habitet in eis.

a *7. Matth. 27. ver. 25.*
b *Isai. 14. ver. 20.*
c *Al.* vestrorum.
d *Threno. 5. ver. 7.*
e *Al.* portamus.
f *Ierem. 2. ver. 8.*
g *Eodem cap. ver. 14.*

Flagellatus, & palmis cæsus est. CAP. XXIX.

QVia flagellatus est, & palmarum sustinuit ictus, Iob de eo sic dicit: [a] Exprobrantes, & conspuentes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Et in psalmis ipse dicit: [b] Ego ad flagella paratus sum. Et iterum: [c] Congregata sunt in me flagella, & ignoraui [d]. Similiter & per Isaiam: [e] Non sum, inquit, contumax, neque contradico: corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciẽ meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Et per Ieremiã dicit: Posui scapulas meas ad flagella & maxillas meas ad palmas: Item de ipso idem Ieremias: [f] Dabit, inquit, percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.

a *Iob 16. ver. 3.*
b *Psal. 37. ver. 18.*
c *Psal. 34. ver. 15.*
d *Al.* ignorauerunt.
e *Isai. 50. ver. 6.*
f *Threno. 3. ver. 30.*

Arundine Christi caput percussum est. CAP. XXX.

QVia arundine caput eius percussum est, & sustinuit patienter, Isaias prædixerat dicens: [a] Arundinẽ quassatam non conteret. [b] ⋈ & linũ fumigans nõ extinguet, calamum quassatum, siue confractum non conteret, cunctis enim placabilis erit, & veniã dabit peccatoribus, dicens: [c] Cõfide filia, dimittuntur tibi peccata. Et linũ fumigans, siue, vt cæteri transtulerunt, obscurum, atq. tenebrosum non extinguet. Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia seruabuntur. Quæ super Iudæis, & nationibus, in supradictis opusculis disseruimus, sed cũ veritate omnia iudicabit, nequaquam metuens Scribas, & Pharisæos, quos confidenter hypocritas appellabat.

a *Isai. 42. ver. 22.*
b Et linum fumigans, &c. *Hæc omnia vsq. ad finẽ capitis erant in vno tantùm Tarraconensi maiore, quæ obelo notata sunt, quoniã non satis placebant, nec erat tamen vnde vera lectio restitueretur.* Neq. *satis intelligebam, quæ essent supra dicta opuscula, in quibus Isidorus de his rebus diseruisse se dicit.*
c *Matth. 9. ver. 22.*

Spinis

Spinis coronatus eſt. CAP. XXXI.

ET quia ſpinea corona capiti eius impoſita eſt, ſcribitur hoc in Cãticis Canticorum ex perſona Patris de contumelijs Filij iniquitatem Ieruſalem mirantis, atque dicentis: [a] Exite, & videte filiæ Ieruſalem Regem in [b] corona, qua coronauit eum mater eius, id eſt, corona ſpinea, quam capiti eius impoſuit Synagoga. Sed & per Ieremiam idem filius ſic dicit. Spinis peccatorum ſuorum circundedit me populus hic. Et apud Iſaiã: [c] Plantaui, inquit, vineam electam, & expectaui, vt faceret vuas, fecit autem ſpinas, vtique quia de generans à Patriarcharum fructu: non fructus iuſtitiæ, ſed ſpinas mortis, & crucis attulit ſuo creatori.

a Cantic. 3. ver. 11.
b *Al.* diademate.
c *Iſai. 5. ver. 2.*

Veſte coccinea indutus eſt. CAP. XXXII.

NAm & quod milites illudentes veſte coccinea induerunt eum, prænuntiauit hoc Iſaias Propheta dicens: [a] Quis eſt iſte qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? quare rubrum eſt veſtimentũ tuum, & indumentum tuum, tanquam calcantium in torculari? At ille reſpõdens: Torcular, inquit, calcaui ſolus. Calcare enim torcular ſolum ſe dixit, quia ſolus propter mundi peccatum paſsionẽ ſuſcepit, ſoluſque delicta omnium ſanguine ſuo lauit.

a *Iſai. 62. ver. 1.*

Dum pateretur, tacuit. CAP. XXXIII.

NAm quia dum pateretur, tacuiſſe ſcribitur: hoc Prophetarum voces teſtantur. Iſaias enim ſic de illo ait: [a] Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe, [b] ſic non aperuit os ſuum Hic enim in paſsione Pilato interroganti nihil loquutus eſt; ſed in humilitate iudiciũ eius ſublatum eſt: de quo & ipſe alibi: [c] Non clamabit, nec audiet quis in plateis vocem eius. Item idem Chriſtus per eundem Prophetam: [d] Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. Corpus A meum dedi percutientibus. Et ipſe alibi: [e] Tacui, filui, nunquid ſemper tacebo? Primo enim tacuit, vt iudicaretur, quando ſicut agnus coram tõdente ſe, fuit ſine voce, nec aperuit os ſuũ, ſuamq. compeſcuit poteſtatem. In nouiſsimo autem ſic de eo ſcribitur: [f] Deus manifeſtè veniet, Deus noſter, & non ſilebit. Tacuit enim, vt iudicaretur, quando venit occultus: nequaquam autem tacebit, quando venerit manifeſtus, vt iudicet.

a *Iſai. 53. ver. 7.*
b *Al.* obmuteſcet, ſic non ap. o. ſ.
B c *Iſai. 42. ver. 2.*
d *Iſai. 50. ver. 5.*
e *Iſai. 42. ver. 14.*
f *Pſal. 49. ver. 3.*

Crucem portauit. CAP. XXXIIII.

QVia crucem ſuam ipſe portauit, Iſaias prædixit. [a] Puer natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ſuper [b] humeros eius. [c] Quis enim regum poteſtatis inſignia [d] in humero portat, & non aut in capite coronam, aut aliqua propriæ
C veſtis ornamenta? Sed ſolus Rex ſeculorum Chriſtus gloriã poteſtatis ſuæ, & ſublimitatis in humeris extulit, quod etiam Iſaac figurauit, [e] qui cum à patre hoſtia duceretur, [f] ligna ipſe ſibi portauit: Chriſti eximiã tunc præfigurans paſsionem, lignum paſsionis ſuæ geſtantis.

a *Iſai. 9. ver. 6.*
b *Al.* humerum.
c Quis enim Regum poteſtatis inſignia &c. *Hæc Tertull. contra Iudæos ſic ait:* Quis omnino Regum inſigne poteſtatis ſuæ, in humero præfert? & non aut in capite diadema, aut in manu ſceptrum, aut aliqua proprietate vſus noua? *fortaſsis legendũ in Tertull. ex Iſidoro:* aut aliqua proprietate veſtis noua.
d *Al.* ſuper humeros.
D e *Gene. 22. ver. 6.*
f Ligna ipſe ſibi portauit. *Tarraconẽſis maior.* Ligna ipſe portauit. *Tertullianus tamen contra Iudæos ſic ait:* Itaq. in primis Iſaac, cùm à Patre hoſtia duceretur, lignumq. ipſe ſibi portans, &c. *Itaq; ea lectio placuit.*

Cruci affixus eſt. CAP. XXXV.

QVia ligno crucis ſuſpenſus eſt, atq. ſuffixus, Ieremias Propheta ex perſona Chriſti prædixerat, dicẽs: [a] Ego, quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia ſuper me cogitauerunt conſilia, dicentes: [b] Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium. Hæc enim, quæ paſſurus erat Dominus

nus à Iudæis quasi si iam facta fuissent, Propheta commendat. Nam quid est lignum in pane missum? nisi Christi affixio carnis in [c] ligno. Panem enim, corpus eius agnoscimus: lignum in pane esse, fides nostra crucē agnoscit in corpore. Quia vita corporis sui, panis est. Scriptum est enim: Et [d] erit vita tua pēdens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ, sed & in psalmis iterùm, quia extendit manus suas in cruce, sic dicit: [e] Eleuatio manuū mearum, sacrificium vespertinū. Siue quod veniente quasi mundi vespera, siue quòd declinante iam sole [f] ad vesperam, Dominus in cruce animam posuit, eleuans manus suas in eodem crucis ligno, atque offerens se ipsum Deo pro nobis sacrificium, vt per illud sacrificiū delerentur peccata nostra. Apud Isaiā quoq. de crucis eius prædicatione, ita scribitur: [g] Et erit principatus eius super humeros eius, id est, vexillum suæ crucis, quod suis prætulit humeris, iuxta vaticinium Dauid Prophetæ, qui dicit: [h] Dominus regnauit à ligno. Habacuc quoque passionem crucis Christi ita prænūtiauit, dicens: [i] Cornua in manibus eius sunt. Quod quid est aliud? nisi trophæum crucis. Item ipse de ascensione crucis, in qua exaltatus omnia traxit ad se ipsum, ita dicit: [k] Dominus fortitudo mea, constituit pedes meos in cōsummationem. Super excelsa imponet me, vt vincam in claritate eius.

a Ierem. 11. ver. 19.
b Mittamus lignum in panem eius. *Locus est Ieremiæ* 11. *ver.* 19. *in quo omnium* Ecclesiarum consensus est, *vt Hieronymi verbis vtar,* sub persona Ieremiæ de Christo hæc dici. *Cyprianus libr. 2. contra Iudæos cap. 14. Lactant. lib. 4. cap. 18. Tertullianus contra Iudæos: nisi quod legit:* Mittamus panem eius in lignum. *Omnes sanè ad Christum referunt, in cuius corpus, quod verè panis & vita est, lignum est missum, cum cruci affixus est. Iustinus contra* Tryphonem, *à Iudæis olim hunc locum de ipsorum codicibus expunctum affirmat in odium Christi.*
c Al. lignum.
d *Deuter. 28. ver. 66.*
e *Psal. 140. ver. 2.*
f Al. in vespera, vel ante vesperam.
g *Isai. 9. ver. 6.*
h Dominus regnauit à ligno. *Locus est ex Psalmo 95. ver. 9. Nam vbi modo legimus:* Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit. *Olim legebatur:* Dominus regnauit à ligno. *Iudæi autem hunc locum sicut superiorem abstulerunt; vt Iustinus ait contra Tryphonem, quoniam maximè omnium premebat. Extatq. in Psalterijs Romano, & Hispanico locus integer hoc modo:* dicite in nationibus, quia Dominus regnauit à ligno. *Vnde Fortunatus Episcopus in hymno de cruce dixit:* Impleta sunt, quæ concinit Dauid fideli carmine, Dicens in nationibus Regnauit à ligno Deus. *Simili audacia, idem Iustinus ait, Iudæos ex sacris libris abstulisse illa verba:* Hoc pascha Saluator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc separabimus in eum, ne deseratur hic locus in æternū tempus, dicit Dominus Deus virtutum: *quæ verba à Lactantio quidem adducuntur lib. 4. cap. 18. In sacris libris ne vestigium quidem eorum extat, ac ne ab Isidoro quidem toto hoc opere citantur.*
i *Habac. 3. ver. 4.*
k *Habac. 3. ver. vltimo.*

Clauis manus eius & pedes affixi sunt. CAP. XXXVI.

QVia crucifixus est, & manus eius ac pedes, clauis affixi sunt, per Dauid ipse loquitur, dicens: [a] Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, ipsi verò considerauerunt, & conspexerunt me. Quibus vtique verbis in cruce corpus significat extentum manibus, pedibusque confixis, & clauorum transuerberatione confossis. Quod Dauid passus non est, qui sine vlla corporis [b] passione legitur in pace quiescere. Sed hoc de Christi prædictum est passione, qui à populo Iudæorum clauis in ligno confixus est, manus enim & pedes non confodiuntur, nisi eius, qui in ligno suspenditur. Item in Canticis Canticorum: [c] Manus meæ destillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Quod specialiter dixit propter fixuras clauorum. Et per Malachiam, quia crucifigendus erat: ita præmisit idem de semetipso Dominus dicēs: [d] Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me, & dixistis: In quo confiximus te? Et subiecit Deus post hæc illis: Me vos configitis gens tota, quod pertinet ad mysterium Dominicæ passionis, in qua Iudæi Christum crucifixerunt: quando sceleratas manus iniecerunt in eum. Quod etiam per Zachariam iterum Deus sic memorat dicens: [e] Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Iesu, quem confixerunt Iudæi in cruce, [f] quem dolebunt à se crucifixum in iudicij die, cum viderint eum in Patris, ac sua maiestate regnantem.

 a Foderunt

a Foderunt manus meas,& pedes meos. *Psal.21. ver.18.vbi Christi Redẽptoris cruciatus sigillatim recensentur. Verùm hunc etiam locum Iudaorum perfidia deprauauit. Et pro:* Foderunt manus meas, *legunt ipsi Hebraicè:* Sicut leo manus meas. *Sanè Isaac, quamuis Iudaus genere, eo libello, in quo pro Hebraicorum codicum fide disputat, hunc locum esse deprauatum confitetur.*
b *Al.*iniuria legimus.
c *Cantic.5.ver.5.*
d *Malach.3.ver.8.*
e *Zacha.12.ver.10.*
f *Luc.9.ver.26.*

Inter duos latrones crucifixus est. *Cap. XXXVII.*

NAm quòd inter duos latrones crucifigendus esset, longè ante per Isaiam prædictum est:[a] Et inter iniquos deputatus est. Et Habacuc Propheta:[b] In medio, inquit, duorum animalium cognoscêris, id est, in medio duorum latronum.

a *Isai.53.ver.12.*
b *Habacuc 3.ver.1.*

Quia diuisa sunt vestimenta eius. *Cap. XXXVIII.*

POst crucis sententiam sequitur rerũ diuisio, & sors super vestẽ: quam per Dauid idem Dominus ante prædixerat, dicẽs:[a] Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestẽ meã miserunt sortẽ. Quæ prophetia, quemadmodum sit expleta, Euangelica narrat historia. Nam dum vestimẽta alia à militibus fuissent diuisa: pro tunica autẽ dicunt:[b] Nõ scindamus eam, sed mittamus sortem, cuius sit.[c]Erat enim tunica ⊢ inconsutilis, ⌉idest. ex omni parte contexta.

a *Psal.21.ver.19.*
b *Iohan.19.ver.23.*
c Erat enim tunica inconsutilis, id est, ex omni parte contexta. *Locus est Iohann.19.ver.23. & quidem in Tarraconensi minori tantum, vox illa inconsutilis legebatur, in alijs omnibus deerat. Quo circa obelo signata est. In editione vulgata legimus:* Erat enim tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. *neq; Graca discrepant* ἦν δὲ ὁ χιτὼν ἄῤῥαφος ἐκ τῶν ἄνωθεν ὑφαντὸς δι᾽ ὅλου *Isidorus, vbi vulgata dixit* per totũ: omni ex parte *posuit. Genus autem vestimenti de quo ibi mentio fit, à Festo Pomp. vocatur tunica recta, vbi ait:* Recta appellantur vestimenta virilia, quæ patres liberis suis conficienda curant ominis caussa, ita vsurpata, quòd à stantibus, & in altitudinem texuntur. *Hanc Graci* ὀρθοστάδιον χιτῶνα, *vocant. Cuius formam Nonnus explicat in eum Euangelij locum, his duobus versibus.*
ὅστις ὅλος καὶ ὕπερθεν ὁμοῦ καὶ ἔνερθε φορῆος
ἄῤῥαφος ἦ ἐνύφαντος ἀπ᾽ αὐχένος εἰς σφυρὰ λήγων.
A *Isidorus lib.19. Etymologiarum cap.22.* Recta, inquit, dicitur vestis, quam sursum versus, stantesq. texunt. *Itaq. Isidorus & Festus sursum versus texi rectam tunicam dicunt, Euangelium, & Nonnus à superiori parte inchoari, nimirum deorsum versus. Et fortassis vtroq. modo id genus vestimenti texebatur.*

Felle & aceto potatus est. *Cap. XXXIX.*

QVòd autẽ pendenti in cruce acetũ cũ felle mistum dederunt: hoc iam fuerat in psalmis prædictum à Dño:[a] Dederũt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto, quod quidem & aliàs ad
B Ierusalem ipse sic proclamat, dicens:[b] Ego tẽ plantaui vineã electam, quomodo facta es in amaritudinẽ vitis[c] aliena. Deus enim bonam plantauerat vineam: hoc est, Iudæorum gentem: illa autem vitio suo deprauata conditorem amaritudine potauit. Pro quo & Moyses:[d] vua, inquit, eorum, vua fellis, & botrus amaritudinis ipsis. Vnde & superius obiurgans eos, dicit:[e] Sic plebs fatua, & nõ sapiens, hæc Domino retribuisti?

a *Psal.68.ver.22.esca mea.*
b *Ierem.2.ver.21.*
c *Al.*alienæ.
d *Deuter.32.ver.32.*
e *Ibidem.ver.1.*

C
Quia hyssopo circũdederũt spongiam aceto plenam. *Cap. XL.*

NAm quòd hyssopo circundederũt spongiam aceto plenam, in psalmis dictum fuerat:[a] Asperges me hyssopo, & mũdabor. Vnde & in[b]Lege, per hyssopi fasciculũ aspergebantur agni sanguine, qui mundari volebant: quo significaretur, per passionem Dñi peccata ablui mundi.

a *Psal.50.ver.9.*
b *Exod.12.ver.22.*

D
Quia titulus crucis eius corruptus non est. *Cap. XLI.*

DE titulo crucis dixerunt Iudæi,[a] noli scribere Rex Iudæorũ, ⊢ sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum. ⌉Et respondit Pilatus: Quod scripsi scripsi, Iã enim in psalmo LVI. fuerat prophetatum:[b] Ne corrumpas tituli inscriptionem, in cuius psalmi serie non solum passio vel mors, sed etiam resurrectio, & ascensio Domini prædicatur.

a *Iohan.19.ver.21.*

b Ne

b Ne corrumpas tituli inſcriptionem. *Titulus eſt Pſal. 56. neq. in Græco tamen, ac ne in editione quidem vulgata, ſed in vno tantum Pſalterio Hiſpanico, hæc verba reperio:* In finem, ne corrumpas Dauid in tituli inſcriptione. *Auguſtinus comment. ad eum pſalmum:* Ne corrumpas ipſi Dauid in tituli inſcriptionem. *Commentarijs, quæ Hieronymi nomine circumferuntur:* Ipſi Dauid in tituli inſcriptioné, ne diſperdas, hoc eſt, ne corrũpas tituli inſcriptioné: *quæ ſunt verba Iſidori. Hebraica ſic habẽt:* אלתשחת לדויד מכתם, *hoc eſt,* ne corrũpas Dauid Michtã, *quæ dictio à nõnullis in aureolæ ſignificatione ſumitur. Septuaginta & antiqui patres, tituli inſcriptionẽ ſignificare putarunt, & ad Chriſti crucẽ retulerunt. Pagninus in ſua verſione intactam reliquit, opinionum varietatem veritus.*

In cruce pendens Patrem pro inimicis ſuis deprecatus eſt. Cap. XLII.

QVia in cruce pendens, Patrem pro inimicis ſuis deprecatus eſt, Iſaias dicit: [a] Ipſe peccata multorum tulit, & pro transgreſſoribus orauit. Et in pſalmis ſic: [b] Pro eo, inquit, quòd eos diligebam, aduerſabantur mihi: ego autem orabam pro eis. Item Habacuc [c] cum dixiſſet de eo: [d] In medio duorum animalium cognoſcêris, ſubiecit: Cum conturbata fuerit anima mea, in ira miſericordiæ tuæ memor eris. Præfigurauit enim Propheta ſub hac ſentẽtia in ſemetipſo Iudæorum perſonam, qui Chriſtum commoti ira crucifixerunt. Vbi tamen ille [e] memor miſericordiæ ſuæ dixit: [f] Pater ignoſce illis, quia neſciunt, quid faciunt.

a *Iſai. 53. ver. 12.*
b *Pſal. 108. ver. 4.*
c *Al.* dum.
d *Habacuc 3. ver. 1.*
e *Al.* memoratus.
f *Luc. 23. ver. 34.*

Pro noſtris peccatis crucifixus eſt. Cap. XXXIII.

ET quia non pro ſuis, ſed pro noſtris peccatis crucifixus eſt, Iſaias dicit: [a] Pro iniquitatibus populi ſui ductus eſt ad mortẽ, dabo impios pro ſepultura eius. Et iterum: Vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: & attritus eſt propter ſcelera noſtra, liuore eius ſanati ſumus. Et iterum: Omnes nos, quaſi oues, errauimus, vnuſquiſq. in viã ſuã declinauit, & Dñs poſuit in eo iniquitates omnium noſtrum: iuxta Apoſtolũ, qui dicit: [b] Quia cum peccatum nõ cognouiſſet, ipſe pro nobis peccatũ factus eſt, [c] id eſt, ſacrificium pro peccatis noſtris. Quare autem pro nobis paſſus eſt, hæc eſt cauſſa.

a *Iſai. 53 ver. 5. 6. 8. & 9.*
2. ad Corin. 5. ver. 21.
b Id eſt ſacrificium pro peccatis noſtris. *Hæc verba in vno tantum Tarraconenſi minori erant. Quod verò ſequitur:* Quare autem pro nobis paſſus eſt: *exiſtimo aduerſatiuam pro illatiua ſumi, quod vitium Hiſpanis familiare eſt.*

Quia mortuus eſt. Cap. XLIIII.

POſt flagella, & crucem, felliſque & aceti potationem, deinde ſequitur mors eius. Quam Lex ipſa nõ ſiluit dicens: [a] Recubãs dormiuit, vt leo, & vt catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? Clamat etiã eandẽ mortẽ eius, & XLij. pſalmus: [b] Deus noſter, Deus ſaluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. Quid apertius diceretur? Dominus enim Ieſus, qui interpretatur Saluator, ipſe eſt Deus noſter, ſaluos faciens nos, quem quia oportuit naſci, & [c] à vita exire per mortem ideò ſubiunctum eſt: Domini mors, & Domini exitus. Item per Iſaiam: [d] Tanquam ouis ad occiſionẽ ductus eſt, & ſicut agnus coram tondente ſe ſine voce, ſic nõ aperuit os ſuum. Pro peccatis populi ſui ductus eſt ad mortem. Iudæi autem Chriſtum, quem ſperant venturum, moriturum non ſperant. Ideòque reſpondeant, quis eſt iſte, quem Propheta annuntiat. Item apud Ieremiam ſic dicit: [e] Inebriaui animam laſſam, & omnẽ animam eſurientem ſaturaui, ideò quaſi de ſomno ſuſcitatus ſum, & vidi, & ſomnus meus [f] dulcis mihi. Danieli quoque Angelus de occiſione, & morte Chriſti, ſic loquitur, dicens: [g] Scito, & animaduerte, ab exitu ſermonis, vt iterum ædificetur Ieruſalem, vſque ad Chriſtum ducem, hebdomadæ ſeptem, & hebdomadę Lxij. erunt, & poſt hebdomadas Lxij. occidetur Chriſtus, id eſt, poſt quadringẽtos nonaginta annos, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt: vnde & ibi ſequitur clades Iudæorum, quæ poſteà completa eſt: & ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus cum duce venturo, id eſt, Romanus exercitus cum Veſpaſiano. Item in Sapiẽtia ſic legitur de morte eius: [h] Contumelijs & tormentis interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam ipſius, morte turpiſsima cõdemnemus eum.

a *Geneſ. 49. ver. 9.*

b Deus noster, Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis, *Ex Psal. 63. ver. 21. voce* mortis, *ex Tarraconensi minori adiecta, in quo tantùm erat. Cuius testimonij priora quidem verba:* Deus noster, Deus saluos faciet nos, *in vno Psalterio Hispanico inueni, posteriora hoc modo in eodem Psalterio legebantur,* & Domini Dei exitus mortis. *Et fortasfis ita legendum erat in Isidoro: sed codices omnes discrepabant.*

c *Al.* ad vitam.

d *Isai. 53. ver. 7.*

e *Ierem. 31. ver. 25.*

f *Al.* est mihi.

g *Daniel. 9. ve. 23.*

h *Sap. 2. ver. 19.*

Quia in passione eius tenebræ factæ sunt. CAP. XLV.

QVòd verò media die in passione eius tenebræ factæ sunt, & sol ipse refugit: hoc etiam diuini libri loquuntur, Amos Propheta testante: [a] Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet vobis sol meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et Ieremias: [b] Exterrita est, inquit, quæ parturit, id est, Ierusalem, & afflicta est anima eius: occidit ei sol, cum adhuc medius dies esset: confusa est, & maledicta: reliquias eorum in gladium dabo. Quod factum est per Vespasianum.

a *Amos 8. ver. 9.*

b *Ierem. 15. ver. 9.*

Non fregerunt eius crura. CAP. XLVI.

POrrò, quia non fregerunt eius crura, nisi tantùm latronum: iam prædictum fuerat: [a] Os eius non comminuetis: [b] præceptum enim fuerat eis celebrare pascha in ouis similitudine: in [c] qua Dominicæ passionis vmbra præcesserat, [d] qui tanquam ouis ad occisionem ductus est. Illa enim figura agni Christi passionem significabat.

a *Exod. 12. ver. 46.*

b *Numer. 9. ver. 12.*

c *Iohan. 19. ver. 36.*

d *Isai. 53. ver. 7.*

Lancea percussus est. CAP. XLVII.

ET quia lancea latus eius percussum est: sic prænunciatũ est ab ipso per Iob: [a] Cõ-
A fregit me, & posuit me, quasi in signum: circundedit me lanceis suis: conuulnerauit lumbos meos, concidit me vulnere super vulnus, id est, vulnere lanceæ super vulnus clauorum. Vnde etiam & per Dauid: [b] super dolorem vulnerum meorum addiderunt sic est ab eo prænuntiatum: & per Ieremiam: [c] Tetendit arcum suum, & posuit me, quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ. Et iterùm, de ipso populo, sic ait idem Dominus per Prophetam: [d] Facti sunt mihi in sagittam re-
B ciprocam. Et Zacharias: [e] videbunt in quem confixerunt. Vtique hominem, quem crucifixerunt. Quo etiam testimonio promissus est Christus, in ea, qua crucifixus est, carne venturus.

a *Iob 16. ver. 13.*

b *Psal. 68. ver. 27.*

c *Threno. 3. ver. 11.*

d *Osee. 7. ver. 16.*

e Videbunt in quem confixerunt. *Zachar. 12. ver. 10: vbi septuaginta dixerunt:* Aspicient ad me pro eo, quod insultauerunt. *Iohannes Euang. cap. 19. ver. 37. dixit:* Videbunt in quem transfixerunt. *Porrò in consequentibus verbis, vbi nos posuimus.* Vtiq. hominẽ, quem
C crucifixerunt, *vterq. Tarraconensis legit.* Vtiq. hominem, quem confixerunt. *Hispalensis:* Vtiq. hominem, quem crucifixerunt, & non Deum. *Verum illam vocem,* Et non Deum, *vt additītiam expunximus, quia in alijs exemplaribus deerat, & ne fauere videretur ijs, qui communicationem idiomatum negabant; in quo numero fuit Theodoretus, vt constat ex eius dialogis.*

De latere manauit sanguis et aqua. CAP. XLVIII.

NAm quia ex latere eius sanguis & aqua manauit: Zacharias dicit: [a] Tu quoque
D in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et iterum: [b] Cum egrederetur vir ab Oriente, ecce aquæ redundantes à latere dextro, scilicet, Christi: Item de eadem aqua, quæ [c] ex latere eius profluit, Propheta alius sic dicit: [d] Flumina aquæ viuentis egredientur [e] * de ventre illius, aquæ scilicet baptismatis, quæ credentes viuificant, & quæ sitientibus largiuntur quando impletur, quod scriptum est: [f] Lauamini, mundi estote: [g] &, lauabis me, & super niuem dealbabor.

a *Zachar. 9. ver. 11.*

b *Ezechiel. 47. ver. 2.*

c *Al.* à latere.

d Flumina aquæ viuentis egredientur de ventre illius. *Iohan. 7. ver. 38. sic legimus:* Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius, &c. *Quo tamen ex loco scripturæ diuinæ hoc testimonium desumptum sit, non satis constat. Hieronymus prologis in Pentateuchum, & Paralipom. absq. loci designatione, in Hebræo tantum inueniri ait. Quidam putant desumptum ex Prouerb. 5. cap. ver. 16. vbi dicitur:* deriuentur fontes tui foras. *Verùm eo loco codices septuaginta ab Hebraicis non discrepant. Chrysosto. ad eum Iohan. locum censet nullibi extare in veteri Testamento, sed citari ex libro aliquo, qui non extat.*

e *Al.* de latere, vel de vent.

f *Isai. 1. ver. 16.*

g *Psal. 50. ver. 9.*

Sepultus est. CAP. XLIX.

QVia sepulturæ traditus est, & humatus, in psalmis dicitur: [a] Collocauerunt me in obscuris, sicut mortuos seculi. Quasi diceret: Sicut homines, vtique quia ipse Deus erat. Item Isaias: [b] Erit Dñs nominatus in signũ æternum, quod non auferetur: [c] Et erit sepulcrum eius gloriosum. Et alibi: [d] Dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro morte eius.

a Collocauerunt me in obscuris. *Psal. 142. ver. 4. cæterũ in Psalterijs omnibus, singulari numero legitur:* Collocauit me in obscuris. *Isidorus, vt puto, cùm hos numeros alternari sæpè videret, locum legit numero multitudinis, quo modo instituto magis fauebat.*

b *Isai. 55. ver. 13.*

c *Isai. 11. ver. 10.*

d *Al.* dabit *Isai. 53. ver. 9.*

Lapis ad ostium monumenti positus est. CAP. L.

QVia postquã sepultus est, lapis ad ostium monumenti positus est, per Ieremiam idem ait: [a] Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me: Et iterum: Conclusit vias meas lapidibus quadris, circũædificauit aduersum me, vt non egrediar.

a *Al.* laborauit in lacu. *Threno. 3. ver. 53.*

b *Al.* concluserunt. *Ibid. ver. 7. & 9.*

Descendit ad inferos. CAP. LI.

QVia in infernum descendit: sic idem Dominus in Ecclesiastico dicit: [a] Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & [b] illuminabo sperantes in Deum. Item in psalmis: Vita mea inferno [d] appropinquauit, æstimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Descendit enim sicut homo in infernum, sed solus inter mortuos liber fuit, quia mors illum tenere non potuit.

a *Ecclesiast. 24. ver. 45.*

b *Al.* Illuminati omnes.

c *Psal. 87. ver. 4.*

d *Al.* appropriauit.

Descendens, de morte, quos voluit, liberauit. CAP. LII.

QVia in infernum descendens eos, qui captiui erant à Diabolo eruit, & sic iterum ad [a] cælestia remeauit, idẽ per Osee ita ante prænuntiauit: [b] Ego, inquit, ego capiam & vadã, tollam: & nõ est, qui eruat: vadens reuertar ad locum meũ, id est, ad cæleste solium. Et infra: [c] De manu, inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam illos. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne.

a *Al.* cælestem sedem.

b *Osee 5. ver. 14.*

c *Osee 13. ver. 14.*

Corpus Christi in sepulcro non vidit corruptionem. CAP. LIII.

QVòd corpus Christi in sepulcro corruptionem non vidit, sed statim deuicta morte resurgens ab inferis remeauit: & hoc per Prophetam idem in psalmis prædixit: Caro mea requiescit in spe. [a] Quoniã nõ derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuũ videre corruptionẽ. De qua resurrectione & in psalmo tertio ita cantatur: Ego dormiui & requieui, & resurrexi, quia [b] Dominus suscitauit me. Vbi quid aliud indicat Propheta, quod dormierit, & resurrexit? nisi quod somnus iste mors esset: & euigilatio, resurrectio, quod in quadragesimo psalmo manifestiùs ostenditur, vbi dicit: [c] Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis. Et iterùm: Nunquid qui dormit, non adijciet vt resurgat? Item in psalmo quarto. [d] In pace dormiã, & requiescã, quoniã tu Dñe singulariter in spe constituisti

isti me. Singulariter, quia solus ipse sic requieuit, vt confestim post mortem resurgeret. Item per Isaiam de eadem resurrectione sua sic clamat. [e] Nunc exurgam dicit Dñs, nunc exaltabor, & nunc [f] subleuabor. Vbi apertè testimonium resurrectionis, & ascẽsionis eius ostenditur: Vnde & ibi zelum Iudæorum subiecit, dicens: Concipietis errorem & parietis. Spiritus vester, vt ignis, vorabit vos.

a Quoniam non derelinques animam meam in inferno. *Psal.* 14. *ver.* 10. *quæ verba à Petro, Acto.* 2. *ver.* 31. *de Christi resurrectione citantur.*

b Ego dormiui, & requieui, & resurrexi, quia Dominus suscitauit me. *Ex Psal.* 3. *ver.* 6. *iuxta Psalteriũ Hispanicum, quod sæpè non à Gallicano tantùm, sed etiam à Romano discrepat, vt superiùs dictum est.*

c *Psal.* 40. *ver.* 11. *& ver.* 9.

d *Al.* in id ipsum.

e *Isai.* 33. *ver.* 10.

f *Al.* sublimabor.

Resurrexit ab inferis. Cap. LIIII.

QVia ab inferis tertia die resurrexit, [a] Osee Propheta prædixerat, dicens: Venite & reuertamur ad Dñm, quia ipse cepit, & sanabit nos, viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Omnia hæc in Christo ita completa sunt. Quinta enim feria traditus, Parasceue passus, Dominica circa diluculũ resurgens ab inferis remeauit. Vnde & subiunxit Propheta: [b] Quasi diluculo præparatus est egressus eius. Quod autem dixit, resurgemus, & viuemus in conspectu eius: hoc Propheta de sua persona, vel sanctorum eloquitur, qui in inferno erant, & cum illo tertia die resurrexerunt.

a *Osee.* 6. *ver.* 1.

b Quasi diluculo præparatus est. *Osee.* 6. *ver.* 3. *Hieronym. & vulgata,* quasi diluculum *dixere. Isidorus autem, vt his verbis comprobaret, Christum matutino tempore in vitam rediisse (quæ multorum opinio est, tametsi alii magno numero, & auctoritate de media nocte putauerũt) casum mutauit. Et quidem Hebraica Isidori lectionem ferre possint, dictione,* שחר*, aduerbii loco sumpta, Nam Græca vox,* ὄρθρον*, id non recipit, cum ab aduerbio* πρωΐ *distinguatur.*

Apostoli ad prædicandum missi. Cap. LV.

QVia post resurrectionem suam Christus piscatoribus apparuit; & prædicare eos gentibus misit; per [a] Ieremiam ante sic meminit, dicens: Ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Denique secundum Matthæi Euangelium legitur: quod Iesus veniens iuxta mare Galilææ, vidit Petrũ, & Andream fratrem eius, mittentes retia in mare, quibus dixit: [b] Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Similiter & duos alios fratres Iacobũ Zebedæi, & Iohãnẽ fratrẽ eius, dũ vidisset in nauicula cũ patre Zebedæo texentes retia prouocãs eos, de piscatoribus pisciũ piscatores reddidit hominũ, scilicet, vt prædicationis reti cũctos credẽtes de profundo seculi huius extraherẽt. Post hos piscatores sequitur: [c] Et mittã venatores, & venabũtur eos de mõtibus: & de collibus, & de cauernis petrarũ, quod [d] specialiter ad cõuersionẽ pertinet Gentium, quas vndique Apostoli ceperunt, qui super assumptionem constituti sunt animarum, quos quia post gloriam resurrectionis suæ Dominus ad prædicandum in gentibus mitteret, & per Isaiam sic præloquutus est, dicens: [e] Venio, inquit, vt congregem cum omnibus Gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriã meam, & ponam in eis signum: (vtiq. crucis) & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes in mare, in Africam, & Libyam, tenentes sagittam, idest, velocem prædicationis sermonem, in Italiam quippe & Græciam, & ad insulas longè, & ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriam meam, in qua sententia [f] specialiter missi Apostoli prophetantur. Simulque & quod per totum mundum prædicauerunt Euangelium id ipsum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam in psalmis ante prædictum est. [g] Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.

a *Ierem.* 16. *ver.* 16.

b *Matth.* 4. *ver.* 18.

c *Ierem.* 4. *ver.* 16.

d *Al.* spiritualiter.

e *Isai. vltimo ver.* 18. *al.* veni. vel veniam.

f *Al.* spiritualiter.

g *Psal.* 18. *ver.* 4.

In cælum ascendit. Cap. LVI.

IAm verò quia post resurrectionẽ suam in hominis forma Christus in cælum vsque ad

ad Patrem ascendit, Daniel dicit: [a] Aspiciebam in visu noctis, & ecce in nubibus cæli quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad antiquum dierum peruenit, id est, vsq. ad Patrem. Post hæc adiecit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & regnum, & omnis populus, tribus, & linguę ipsi seruient, potestas eius, potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Huius ascēsionem in cælis rursus Psalmista sic indicat: [b] Ipse tanquā sponsus procedens de thalamo suo: exultauit vt gigas ad currendam viam, à summo cælo egressio eius, & occursus eius vsq. ad summum eius. Veniens enim de cælo, vsq. ad inferos descendit: regressusq. repetijt mā sionem suam: ascendens, & sedens ad [c] dexteram Patris, de quo anteà solus exiuit. Cuius ascensus in cælum, vel introitus, quibus gaudijs declaretur, Psalmographus indicat: Videntes enim potestates æthereæ carnē Christi ascendentem in nubibus, & portas cæli ingredientem, dixerunt: [d] Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potēs in prœlio. Hunc ascensum eius & alibi commemorans Dauid dicit: [e] Ascendit super Cherubim, & volauit, volauit super pennas ventorum. Et iterū: [f] Ascēdit in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Qui vtiq. nisi fuisset in terra, non diceretur ascendere. Sed quid est captiuam duxit captiuitatem? nisi quia, deuicta morte, ipsam carnem, quam è terris assumpserat, quasi captiuam in cęlum ducebat. Vnde & post hæc Propheta hortatur omnes gētes, prouocans eas ad laudem [g] Dei, eundemq. ascēsum [h] Christi eisdem iterū sic prænuntians ait: [i] Regna terræ cantate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui ascendit super cælos cælorum ad Oriētem. Et benè adiecit, ad Orientem, quia [k] idem locus in Orientis partibus est, vbi Christus resurrexit, & vnde in cælum ascēdit. Et post hæc subdidit: [l] Visi sunt ingressus tui Deus, ingressus Dei mei Regis. Videntibus enim omnibus Apostolis, atq. quingentis viris, sic ascendit in cælum. Huius ascensionē, & Salomon in Canticis Canticorum prædicat: [m] Ecce hic venit, saliens supra montes, trāsiliens supra colles. Et Amos dicit: [n] Ædificauit Dominus in cælo ascensum suum, & pollicitationem in terra firmauit, sed & illud quod per Isaiam Dominus dicit: [o] Nunc exurgam, nunc exaltabor, nūc sublimabor testimonium resurrectionis, & ascensionis Christi declarat, quasi apertè diceret: Nūc exurgam à mortuis, nunc exaltabor [p] in cęlum, nunc sublimabor in regno. Vnde & alibi ipse Isaias: [q] Ecce intelliget [r] seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valdè. Quod vtiq. ad ascensionem cæli, & ad gloriam pertinet regni.

a *Daniel.7.ver.13.*
b *Isai.18.ver.6.*
c *al.* sedem.
d *Psal.23.ver.7.*
e *Psal.17.ver.11.*
f *Psal.67.ver.19.*
g *al.* Christi.
h *al.* eius.
i *Psal.67.ver.33.*
k Idem locus in Orientis partibus est. *Non tantū locus, vnde Christus ascēdit, in Orientis partibus est; sed etiā facie ad Orientem conuersa in cælum ascendit, vt vestigia pedum indicant, quæ adhūc vsq. diē loco impressa cernuntur. De quibus Seuerus Sulpitius lib.2. histor. & Paulinus epist. 10. scribunt: vnde traditio ad Orientalem cæli partem, conuersa facie orandi, atq. templa ædificandi, vt docet Basilius lib. de Spiritu Sancto cap.27. Contra in cruce pendēs, faciem ad occasum conuersam habuit, vt Sedulius lib.5. Carminum auctor est, vbi ait:*
Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
l *Ibidem.ver.25.*
m *Cantic.2.ver.8.*
n *Amos.9.ver.6.*
o *Isai.33.ver.10.*
p *al.* in cælo, vel in cælis.
q *Isai.52.ver.13.*
r Puer.

Sedet ad dexteram Patris.
Cap. LVII.

QVia sedet ad dexterā Patris, in psalmis scriptum est. [a] Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Inquirant ergò Iudæi, cui dictum est à Domino, sede à dextris meis. Nunquid Archāgelo? non opinor, neque Angelo, neq. Prophetæ. Nam nullus eorum in ea gloria est, sed ille, quem dignum consessu suo inuisibilis Deus habet: hic sedet ad dexteram Patris. Qui sicut cōsessu Dei dignus est, ita & natura dignus est, & nomine. De quo dicit & psalmus: [b] Regnabit Dominus super omnes gentes, Deus sedit super sedem sanctam suam, Et iterum: [c] Dominus in cælo

parauit sedem suam, & regnum eius [d] omnibus dominabitur.

a Psal.109.ver.1.
b Psal.46.ver.9.
c Psal.102.ver.19.
d al. omnium.

Regnum Christi perpetuum erit. Cap. LVIII.

QVia regnũ eius in cælo, & in terra æternum, ac perpetuum permanebit, Daniel dicit: [a] Videbam in visione noctis, & ecce in nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad vetustum dierum peruenit, & in conspectu eius perlatus est, & ipsi datus est principatus & honor, & regnum, & omnis populus, tribus, & linguæ ipsi seruient, potestas eius, potestas æterna, quæ nõ auferetur, & regnum eius, quod non corrũpetur. Quo testimonio ostenditur, ita accepisse Christum ab omnipotente Deo dominationem & regnum, vt potestas eius æterna sit, & regnum eius sine vllo corruptionis fine permaneat. Et iterum idem Daniel: [b] In diebus illis, suscitabit Dominus cæli Regẽ, qui in æternum non commouebitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Percutiet, & conteret vniuersa regna, & ipsum stabit in æternum. Et Isaias Propheta de eodem: [c] Multiplicabitur, inquit, eius imperium, & pacis [d] non erit finis. Et in psalmis sic legitur: [e] Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec extollatur luna, id est, vsq. ad consumationem seculi.

a Daniel.7.ver.13.
b Daniel.2.ver.44.
c Isai.9.ver.7.
d al. pacis eius.
e Psal.71.ver.7.

Christus post ascensionem suam Spiritũ Sãctum super Apostolos misit. Cap. LIX.

QVia post ascensionem suam Spiritum Sanctum super Apostolos misit, Dauid ita dicit: [a] Ascendit in altum, cepit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Post ascẽsionem enim suam misit Spiritum Sãctum, in quo omnium est plenitudo donorum. De quo & per Ioelem Prophetam annuntiauit dicens: [b] Erit, inquit, post hæc effundã de spiritu meo super omnem carnẽ, & prophetabunt filij vestri, & filiæ vestræ, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, sed & super seruos meos, & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo. Et Zacharias, [c] effundam, inquit, super domum Dauid Et super habitantes Ierusalem, spiritum gratiæ & precum.

a Psal.67.ver.19.
b Ioel.2.ver.28.
c Zachar.12.ver.10.

Apostoli varijs linguis locuti sunt. Cap. LX.

QVia Apostoli Spiritu Sancto repleti, linguis vniuersarum gentiũ locuti sunt magnalia Dei, & hoc ante prænuntiatũ est, dicente Psalmista: [a] Non sunt loquelæ, neq. sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terrã exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

a Psal.18.ver.4.

Venturus est ad iudicandum. Cap. LXI.

QVòd autem venturum Christum de cælis iudicem speramus, & quòd ei omne iudicium dedit Pater, per Ezechielem ita annuntiatur. Hæc dicit Dominus Deus: aufer cidarim, tolle coronam, [a] nonne hic est, qui humiles subleuauit, & sublimes humiliauit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, & hoc non factum est, donec veniat, cuius est iudicium, & tradam ei. De quo Isaias, [b] Dominus, sicut fortis egredietur, &, sicut vir prœliator, suscitabit zelũ, vociferabitur, & clamabit, & super inimicos suos confortabitur. Tacui semper, silui, patiens fui, [c] sicut paries loquar, dissipabo, & absorbebo simul. Hoc ad secundum aduentum attinet, in quo non humilis, vt iudicetur, sed [d], vt iudex fortis, egredietur, neq. tacebit, quod in priori aduentu fecit, aut patiens erit, sicut fuit in passione carnis, sed iudicãs vociferabitur, loquetur, vt paries, quia repente, quasi paries corruens, suos hostes est oppressurus. Hoc etiam & testimonio Psal-

Pſalmiſtæ docetur, vbi dicit: [c] Deus manifeſtè veniet, Deus noſter & non ſilebit: vtiq. quia & ſi in primo humilitatis ſuæ aduentu tacuit iudicatus; in ſecundo, dùm manifeſtus venerit, vt iudicet, non tacebit, ſed clamabit, vt reddat ſingulis, ſecundum opera eorum. Sequitur: Ignis ante eum ardebit, quia [f] vt ligna, fœnum, ſtipulam, delinquentium conſumpturus eſt opera, ac ſicut aurũ, argentum, lapideſq. pretioſos, iuſtorũ probaturus eſt geſta. Qui dicturi ſunt: [g] Tranſiuimus per ignem, & aquã, & induxiſti nos in refrigerium. [h] Aduocabit cælum [i] deſurſum, & terram diſcernere populum ſuum. Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant testamentum eius ſuper ſacrificia, & annuntiabunt cæli iuſtitiam eius, quoniam Deus iudex eſt, Et Iſaias, [k] Auditam, inquit, faciet Dominus gloriam vocis ſuæ, & terrorẽ brachij ſui oſtendet, in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Allidet in turbine, & in [l] lapide grandinis. Brachiũ enim Dei Chriſtus eſt, qui in flamma, & terrore tempeſtatis ad iudicandum venturus eſt. De cuius iterùm iudicio idem Propheta ſic dicit: [m] Conſurge, ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. Nunquid nõ tu percuſsiſti ſuperbũ, vulneraſti draconẽ? Hic ſecundus Chriſti prædicatur aduentus, vt ea virtute conſurgat ad iudicium, ad ſeparationem bonorum, atq. malorum, qua virtute ſurrexit in generationibus ſeculorum. Hoc eſt in [n] principio, quando percuſſit ſuperbum, id eſt, Diabolum, ſeparando eum à bonorum conſortio Angelorum. De quo Chriſti iudicio, & Michæas Propheta ſic loquitur, dicẽs: [o] Audite colles iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo ſuo, & cum Iſrael dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi. Tunc enim iuxta Zachariam: [p] Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum, & dolebunt ſuper eũ, vt doleri ſolet in morte primogeniti. Dolebũt enim eum à ſe crucifixum, cum viderint iudicantem, & in patris, ac ſua maieſtate regnantem. Iob quoq. ante legem Euangelicis virtutibus clarus, redimendum ſe, & reſuſcitãdum & Deo iudici, qui venturus eſt iudicare viuos, & mortuos, præſentandum, prophetica auctoritate pronuntiat dicens: [q] Credo enim, quòd redemptor meus viuit, & in nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſùm circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum Saluatorem meum. Quem Deũ, niſi qui videndus eſt in iudicio? ſicut legimus: [r] Videbunt in quem confixerunt. Quõ quidam dicunt, in eo loco iudicaturum impios, vbi ipſe eſt iudicatus, Ioele Propheta teſtante: [ſ] Exurgant, inquit, & aſcendant omnes gentes in valle Ioſaphat, ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Nam pleriq. ibi aſſerunt futurum iudicium, vbi paſſus eſt Dominus, Iſaia probante: [t] Conſumationem & [u] abbreuiationem Dñs Deus exercituũ faciet in medio orbis terræ. Quæ cõſumatio & abbreuiatio præceſſura, quæ poteſt eſſe niſi iudicij futuri? Sed vbi ſit medium terræ illud, fidele de paſsione Domini teſtimoniũ Dauid oſtendit, qui dicit: [x] Deus autem Rex noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem in medio terræ. Nulla enim alia eſt ſalus noſtra, niſi redemptio Domini noſtri Saluatoris, & iudicis, quæ in medio terræ orta eſt.

a Nonne hic eſt qui humiles ſubleuauit. *Ezech. 21. ver. 26. niſi quod in linguis omnibus genere feminino legitur:* Nonne hæc eſt, quæ humiles ſubleuauit. *Verùm* Hier. *comment. ad eum locum, ea verba nihilominus de extremo iudicio explicat.*

b *Iſai. 42. ver. 13.*

c Sicut paries loquar. *Iſai. 42. ver. 13. Hiſpalenſis legit* Parturiens loquar. *Tarracon. minor.* Pariens loquar. *Quæ vera lectio eſt. Nos autem vitioſam lectionem neceſſario reliquimus, quoniam inferius, vbi hoc teſtimonium explicatur, Iſidorus ipſe ait:* iudicans vociferabitur, loquetur, vt paries, quia repente, quaſi paries corruens, ſuos hoſtes eſt oppreſſurus.

d *al.* iudicet.

e *Pſal. 49. ver. 3.*

f *1. ad* Cor. *3. ver. 12.*

g *Pſal. 65. ver. 12.*

h *Pſal. 49. ver. 4.*

i *al.* ſurſum & terram, vt diſcerneret.

k *Iſai. 30. ver. 30.*

l *al.* lapidibus.

m *Iſai. 51. ver. 9.*

n *al.* principibus.

o *Michææ. 6. ver. 2.*

p *Zachar. 12. ver. 10.*

q Credo enim quod redemptor meus viuit. *Locus eſt* Iob. *19. ver. 25. quo Hieron. ad Pammachium affirmat, nullum apertius in veteri Teſtamento extare, ad futuram corporum reſurrectionem comprobandam.*

r *Zachar. 12. ver. 10.*

ſ *Ioel. 3. ver. 12.*

t *Iſai. 10. ver. 23.*

u *al.* eleuationem.

x *Pſal. 73. ver. 12.*

Epi-

Epilogus operis. CAP. LXII.

ECce noui testimonij iudicē, & Regem de Prophetis, ecce Christū ex Lege omnium Dominum ostendimus. Tenent ista omnia libri Hebræorum, legunt cuncta Iudæi, sed non intelligunt. Quia omnia signata sunt illis, Propheta testante:[a] Et erunt sermones libri huius, sicut sermones libri signati, quem, si quis dederit homini nescienti litteras & dicat: lege: respondeat, nescio litteras: & rursùm det alteri scienti litteras, & dicat, lege: ille verò respondeat, non possum, signatus est enim liber. Hæc sunt, Testamenti veteris signacula, quæ filius, & hæres resignauit, cordis nostri oculos illuminans, sicut scriptum est:[b] liga testimonium, A signa legem in discipulis meis Habemus enim ad intelligendum Christum, ducem Legē, testes Prophetas, ex quibus diuinitatem eius, & nomen, gentem quoque, & genus, patriam, natiuitatem, virtutes & curationes ⟝ [c] comprehensiones, palmas, flagella, consputationes, suspensionē, fellis ̥& aceti potationem, mortem, sagittam, sepulcrū, infernum, incorruptionemq. corporis, resurrectionem carnis, ascensionem eius in [d] cælum, regnum, atq. iudicium declarauimus.

a *Isai. 29. ver. 11.*
b *Isai. 8. ver. 16.*
c Comprehensiones, palmas, flagella, consputationes. *Hæc deerant in Hispalensi, & nobis videbantur additia, reliquimus tamen obelo notata admonendi lectoris caussa.*
d *al.* cælis.

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP. CONTRA IVDAEOS.
LIBER II.
PROOEMIVM.

QVIA Breuiarium præcedentis libri quadam ex parte Domini, & Saluatoris nostri natiuitatē, paßionem, resurrectionem, cæliq.[a] ascensionem explicuit; sequens opusculum vtriusq. populi prophetiam, id est, Iudæorum, ac Gentium demonstrabit. In quo opere, sancta soror, poteris ex paucis animaduertere, quanta prophetarum voces in abiectione Iudaicæ plebis, & cæremoniarū cecinerunt, quantaq. in laude populi noui Testamenti intonuerunt.

a *al.* ascensum.

De Gentium vocatione. CAP. I.

IN principio autem opusculi huius de Gentium credulitate loquendum est, vt faciliùs reliqua [a]contueantur: dum ipsa fides Ecclesiæ antea declaratur. Denique cum pro adorato vitulo Dominum precaretur B Moyses, vt parceret populo peccatori: respondit Dominus:[b] propitius ero illis: verū tamen, viuo ego, & viuit nomen meū, quia implebitur gloria mea omnis terra. Proinde quia omnes Gentes ad vnius Dei veri cultum essent vocandæ, Dauid Propheta testatur dicens: [c] Reminiscentur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patriæ Gentium: quoniam Domini est regnū, & ipse dominabitur Gentium. Et rursùm: [d] Cantate Domino canticum nouum, quia C mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium reuelabit iustitiam suam. Quam pluralitatē gentiū, ita declamat adunari ad vnius Dei cultum: [e] In conueniendo, inquit, populos in vnum, & regna, vt seruiant Domino. In vnum vtique, id est, in vnum [f] regem, vt qui diuersorum ritu simulacrorum, regna multa, & populi multi dicebantur, in vnam cōueniendo fidem, vnus Dei populus, vnumq. regnum vocetur. Huius populi congregatio ex Gentibus, ipsa est Ecclesia, cui in Psalmis

mis voce prophetica dicitur. [g] Audi filia, & vide,& inclina aurem tuam,& obliuiscere populum tuum, & domũ patris tui, quia concupiuit rex speciem tuam. Prouocat enim Propheta plebem Gentium, obliuisci populum suum,id est,infidelium cœtum; & domum patris sui:Babyloniam scilicet,quæ Diaboli,& domus, & coniux est, & Christo fidei coniugio copulari. Ad cuius populos Isaias clamat dicens: [h] Congregamini, & venite,& accedite simul,qui saluati estis ex Gentibus,nescierunt enim qui leuant signum sculpturæ suæ,& rogant Deum non saluãtem. Qui sunt isti saluati ex Gentibus, nisi qui crediderunt ex Gentibus? quod vero dicit: congregamini & audite simul,ostẽdit in vnam debere Gentes fidem, communionemq. conglobari. Item ipse:[i] conuertimini ad me,& salui eritis omnes fines terrę, quia ego Deus,& non est alius. In memetipso iuraui,egredietur verbum de ore meo, & non reuertetur, quia mihi curuabuntur omnia genua, & iurabit omnis lingua in Domino. Hoc iam contuemur fuisse completum, quando [k] in omnibus terræ finibus Dei dilatatur Ecclesia. Qua prophetia [l] erubescant Iudæi quidem,Deum sibi peculiariter defendentes,dum audiunt: Iurabit omnis lingua in Domino, id est non tantũ Hebræorũ iam populus,sed & omnis Gentium multitudo. [m] Adhuc idem Isaias, posteaquam Christi, quam in carne pertulit humilitatem,digessit,denuo laudem Ecclesiæ Gentium, pro qua talia pertulit ita prædicauit, simulq. quod per vniuersum mundum,sit ipsa vna,sic prophetãdo aperuit dicens: [n] Lauda sterilis quæ nõ paris,decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam iam multi filij desertę magis,quã eius, quæ habebat virum,dicit Dominus: dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorũ tuorum extende,ne parcas:longos fac funiculos tuos,& clauos tuos consolida. Ad dexteram enim & læuam penetrabis,& semen tuum Gentes hæreditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Et iterum:[o] creaui fructũ labiorum pacem:pacem ei qui longe est,& ei qui prope. Hoc & Apostolus exponit, vbi dicit pro Ecclesia ex circũcisione,& ex præputio veniente:[p] euangelizauit pacem his qui longe,& pacem his qui prope, & iterũ, [q] quæsierunt me, qui ante non interrogabant, inuenerunt, qui non quæsierunt me. Dixi:ecce ego,ecce ego,ad gentem quę nõ

A

B

C

D

inuocabat nomen [r] meum,expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Itẽ idem ipse: [s] domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis,ait Dominus. Ad vltimum autem sic ait:[t] venio, vt congregẽ cũ omnibus gentibus,& linguis:& venient & videbũt gloriam meam, & ponam in eis signũ, & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes,in mare,in Africam,in [v] Libyam tenentes sagittam: Hæc Isaias. Ieremias autem Gentium [x] compromissionem sic ostẽdit: [y] Et congregabuntur omnes Gentes in nomine Domini in Ierusalem,& non ambulabunt post prauitatem cordis sui, & post paullulum: Iurauit [z] Dominus in veritate,& in iudicio,& benedicent eũ gentes,ipsumque laudabunt. Item idem ipse de vocatione gentium. [a] Domine, inquit, fortitudo mea,ad te gentes venient ab extremis terræ,& dicent: vere mendacium possederũt patres nostri. Item idem Ieremias ad populum Israeliticum: [b] Audite vocem tubæ, & dixerunt,non audiemus. Propter hoc audite gentes. Item in Osee:[c] Et miserebor eius, qui fuit sine misericordia,& dicam non populo meo,populus meus es tu, & ipse dicit: Deus meus es tu & erit in loco, vbi dictum est ei,non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui. Item in Sophonia: [d] Quia tunc reddam populis labium electum,vt vocent omnes in nomine Domini,& seruiãt ei humero vno. Et post hæc:[e] adorabit eum vir de loco suo,omnes insulæ Gentium. In quo etiam loco vocatio Gentium prophetatur, nec iam locum orationis vnum,in quo carnalis populus Deum quodammodo videbatur includere, [f] sed pro vno omnem locum esse orationis ostendit,dum dicit: adorabit eum vir de loco suo. [g] Michæas quoq. congregari omnes gentes prænuntiat,vt fidei disciplinam percipiãt,ita: Et erit, inquit, in nouissimo dierum mons domus Domini,præparatus in vertice montium, & eleuabitur super colles:& fluent ad eum populi, & [h] properabunt Gentes multæ,& dicẽt: venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob,& docebit nos de vijs suis,& [i] ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur Lex,& verbum Domini de Ierusalem,& iudicabit populos multos, & [k] corripiet gentes fortes, vsq. in lõginquo. Nouissimi dies,hi sunt,in quibus Saluatoris resplenduit fides. Præparatus autem mons super verticem montium,Christus est,quia ipse

ipſe eſt caput Apoſtolorum & Prophetarũ. Domus verò Domini Eccleſia Chriſti eſt, ſuper eundem ſtabilita, ad quam Gentium cõgregatur diuerſitas. Lex autem de Siõ exijt, & verbum Domini de Ieruſalem, ſiue vt veniret in [l] Gentes, relictis ob incredulitatem Iudæis, ſiue quia in eadem plebe poſitus Ieſus dixit diſcipulis ſuis: [m] Ite, docete omnes Gentes. Item Zacharias de Eccleſia Gentium ſic dicit: [n] Lauda, & lætare filia Siõ: quia ecce venio, & [o] habitabo in medio tui, ait Dominus, & applicabuntur Gentes multæ ad Dominum in die illo, & erunt mihi [p] in populum, & habitabo in medio tui: [q] & ſcies, quia Dominus exercituum miſit me ad te. Item ibi: [r] Hæc dicit Dominus exercituum, vſquequo venient populi, vt habitent in ciuitatibus multis? & vadãt habitatores vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprecemur faciem Domini, & quæramus Deum exercituum, vadam etiam & ego, & venient populi multi, & gentes robuſtæ ad quærendũ Dominum exercituum in Ieruſalem. His ergo tot tantiſq́ teſtimonijs erubeſcant Iudæi Gentium conuerſarum æmulatores, tãdemq. conuicti cognoſcant, atq. audiant in Deuteronomio Dominum proclamantem, [f] eritis Gentes ad caput, incredulus autem populus ad caudam.

a *al.*contineantur.
b *Num.14.ver.21.*
c *Pſal.21.ver.28.*
d *Pſal.97.ver.1.*
e *Pſal.101 ver.23.*
f *al.*gregem.
g *Pſal.44.ver.11.*
h *Iſai.45.ver.20.*
i *Iſai.45.ver.22.*
k *al.*omnes fines terræ.
l Erubeſcaut Iudæi quidem. *Hiſpalenſis legit.* Erubeſcant Iudæi quædam in Deum, *excuſi,* Erubeſcãt Iudæi, qui dum Deum ſibi. *Tarraconenſis.* Erubeſcant Iudæi quidem, Deum ſibi peculiariter defendentes. *Hanc nos lectionem amplexi ſumus.*
m *al.*ad hæc.
n *Iſai.54 ver.1.*
o *Iſai.57 ver.19.*
p *Epheſ.2.ver 17.*
q *Iſai.65 ver.1.*
r *al.*tuum.
ſ *Iſai.55.ver.7.*
t *Iſai.66.ver.18.*
u In mare in Africam in Libyam. *Hiſpalenſis,* in mare, in Africam, in Lydiam, *quæ lectio commodior erat, nam ita* Hebraica, *Græca & Vulgata editio habent Iſa. 66. ver. 19. verũ quoniã hoc loco alij omnes codices diſcrepabant: & lib. 1. c. 54. vbi idem teſtimonium affertur, omnes codices conſtanter* Libyã *legebant: eam vocem in textu reliquimus.*

A
x *al.*repromiſsione.
y *Ier.3.ver.17.*
z *Ierem.4.ver.2.*
a *Ier.16.ver.19.*
b *Ier.6.ver.17.*
c *Oſee 2.ver.23.*
d *Sophon.3.ver.9.*
e *Sophon.2.ver.11. al.*adorabunt eum viri.
f Sed per omnem mundum, locum, &c.
g *Micha.4.ver.1.*recipiant.
h Prophetabunt.
i *al.*ambulabimus.
k Corripiet gentes fortes vſq. in longinquo. *Locus eſt* Michææ *4. ver. 3. verum Iſidorus inferiùs c. 19. Iſaia nomine (certe 2. c. ver. 3.) illa verba adducit.* Iudicabit gentes, & arguet populos multos, vſq. in longinquum.
B *Quod ſimili errore facit Iulianus Iſidorum imitatus, lib. 1. contra* Iudæos, *dictio enim,* vſq. in longinquum. *Iſaia verbis adiuncta eſſe non debet, & in Michæa, vbi ea dictio additur dici non debuit,* vſq. in lorginquo, *ſed,* vſque in longinquum, *vt eſt in omnibus verſionibus, & ratio Grãmaticæ poſtulabat.*
l *al.*gentibus.
m *Matth.28.ver.19.*
n *Zachar.2 ver.10.*
o *al.*habitabunt.
p *al.*populus.
q *al.*vt ſcias.
r *Zachar.8.ver.20.*
ſ *Deuter.28.ver.44.*

C

Cunctis Gentibus in Chriſtum credere iuſſum eſt. *Cap. II.*

QVia in Chriſto Filio Dei credere cũctis Gentibus iuſſum eſt, Iacob in benedictionibus Patriarcharum dixit: [a] Non deficiet princeps ex Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium, & Dauid ex perſona eiuſdem Chriſti in Pſalmis: [b] Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, pete à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terræ. Ei iterùm: Conſtitues me in
D caput Gentiũ, populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, [c] obauditu auris obaudiuit mihi. Similiter & alibi, de eodẽ Pſalmographus idem ſic dicit: [d] Ante ſolẽ permanet nomen eius, & ante Lunam ſedes eius, & benedicẽtur in eo omnes tribus terræ, omnes Gẽtes [e] ſeruient ei. De cuius dominatione etiam ſuperius ſic fuerat prelocutus. & dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſq. ad terminos orbis terræ. Quod teſtimoniũ nec Salomoni congruit, nec Dauid. Notum eſt enim, quibus terminis regnum concluſum extitit Salomonis. Sed hoc in Chriſto vide-

videmus fuiſſe completum. Cuius ab ortu A ſolis vſq. ad occaſum magnũ eſt nomẽ eius in Gentibus. Hic & à flumine dominandi ſumpſit exordium, vbi baptizatus eſt à Iohãne: & peruenit per fidẽ in Gentibus vſq. ad terminos terræ. Itẽ in eiſdẽ Pſalmis de eius æterna natiuitate, & poteſtate in Gẽtibus, ita Dñs loquitur:[f] ante luciferum, inquit, genui te, tu es ſacerdos in æternũ ſecundũ ordinẽ Melchiſedech: iudicabit in nationibus implebit ruinas, cõquaſſabit capita in terra multorũ. Et Iſaias:[g] In die illa erit radix Ieſſe, qui ſtat in ſignũ populorũ, ipſum Gẽtes deprecabũtur. Et poſt alia:[h] leuabit ſignũ in na B tionibus procul, & ſibilabit ad eũ de finibus terrę. Itẽ idẽ Iſaias, de Chriſto Dño noſtro in Gentibus regnaturo:[i] Hæc dicit Dñs Deus creãs cęlos & extendẽs eos, firmãs terram, & quę germinãt ex ea, dãs flatũ populo, qui eſt ſuper eã, & ſpiritũ[k] calcantibus eã, ego Dñs vocaui te in iuſtitia, & apprehendi manum tuam, & ſeruaui te, & dedi te in fœdus populi, in lucem Gentiũ, vt aperires oculos cæcorũ, & educeres de concluſione vinctũ, de domo carceris ſedentes in tenebris. Ego Dñs, hoc eſt nomen meũ. Hoc[l] iã cõtuemur eſſe cõpletũ per Chriſtũ, qui lux factus eſt in carne ignorãtiæ Gentiũ poſitarũ. De quibus & alibi ipſe dixit:[m] Et ducã cæcos in viã, quam C neſciũt, & in ſemitis, quas ignorauerũt, ambulare eos faciã, ponã tenebras corã eis in lucẽ: vt impleretur, quod per eundẽ Prophetã fuerat dictũ:[n] Gentiũ populus qui[o] ſedebat in tenebris, vidit lucẽ magnã, habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis. Itẽ de Gẽtiũ vocatione ad Chriſtũ ſic ait:[p] Attẽdite ad me populus meus, & tribus mea me audite, quia Lex à me[q] exiet, & iudiciũ meũ in luce populorum requieſcet, prope eſt iuſtus meus, egreſſus eſt Saluator meus. Et poſt hæc:[r] Gaudete, & laudate ſimul deſerta Ieruſalẽ, quia cõſolatus eſt Dñs populũ ſuũ, redemit Ieruſalẽ, parauit Dñs brachiũ ſanctũ ſuũ in oculis omniũ Gẽtium, & viderũt omnes fines terræ ſalutare Dei noſtri.[ſ] Ad hæc per prędictũ Iſaiam vox diuina Chriſtum in carne iudicẽ Gentiũ ita annũtiat;[t] Ecce, inquit, ſeruus meus, ſuſcipiã eũ, electus meus, cõplacuit ſibi in illo anima mea, dedi ſpiritũ meum ſuper eum, iudiciũ Gentibus proferet, non clamabit, neq. accipiet perſonã, nec audietur foris vox eius, calamũ quaſſatũ nõ conteret, & linum fumigans nõ extinguet. In veritate educet iudicium, non eſt triſtis, nec turbulentus, donec ponat in terra iudiciũ, & legem eius inſulæ expectabũt. Seruus quippe, ſed ex ſuſceptione hominis, Chriſtꝰ, qui quoniã prius ad Iudęos veniens non eſt receptus, iudiciũ in gẽtibus protulit: quale iudiciũ? niſi vt ex fide iuſtificarentur? eius vox nõ audietur foris; hoc eſt in hæreſibus, & Iudæis extra Dei Eccleſiã poſitis. Itẽ de ipſo in Iſaia:[u] ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimis erit valde, ſicut obſtupuerunt ſuper te multi: ſic in glorioſus erit inter viros aſpectus eius, & forma eius inter filios hominũ, iſte aſperget Gẽtes multas, ſuper ipſum cõtinebunt reges os ſuum, quia quibus non eſt narratũ de eo, viderunt, & qui nõ audierũt, contẽplati ſunt. Item qui ſupra de eo:[x] ecce teſtẽ populis dedi eum, ducẽ ac præceptorem Gẽtibus, ecce Gentem, quã neſciebas, vocabis, & Gẽtes, quæ nõ cognouerunt te, ad te current, propter Dñm Deum tuum, & Sanctum Iſraël quia glorificauit te. Quæ prophetia omnis de vocatione Gentiũ manifeſta eſt, quia in Chriſto eſſent crediturę. Et Habacuc ita inquit:[y] Dominus loquitur: ſcribe viſum apertè, & explana eũ ſuper[z] tabulas, vt percurrat, qui legerit eum, quia ad huc viſus procul apparebit in[a] finem, & non mentietur: ſi moram fecerit expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. De incredulis autem Iudæis ita ſequitur: ecce qui incredulus eſt, non erit recta anima eius in ſemetipſo: ſiquidẽ & per Aggæũ, de Chriſto in Gentibus regnaturo, ſic cecinit idem Dominus dicens:[b] Spiritus meus erit in medio veſtrum, nolite timere, quia hæc dicit Dominus: adhuc modicum, & ego[c] commouebo cælũ & terram, & mare, & aridam, & mouebo omnes Gentes, & veniet deſideratus cunctis Gẽtibus. Quòd ſi de Antichriſto hãc prophetiã infidelis intelligat, mẽdacium eſt proculdubio. Illũ enim D nõ Gẽtes deſiderãt, ſed ſoli Iudæi expectãt.

a Gen.49.ver.10.

b Pſal.2.ver.7.

c Obauditu auris obaudiuit mihi. Pſal 17.verſ.44. Hiſpal. in auditu auris obediuit mihi, *vt eſt in Pſalterio Gallico. Nos lectionem, quæ erat in excuſis prætulimus: quoniam erat in Pſalterio Hiſpanico, quo frequens Iſidorus toto hoc opere vtitur.*

d Pſal.71.ver.17.& 18.

e *al.* ſanctificabunt eum.

f Pſal.109.ver.3.

g Iſai.11.ver.10.

h Et poſt alia leuabit ſignũ in nationibus procul, & ſibilabit. *Verba quæ præceſſerant, nimirum:* in die illa erit radix Ieſſe, &c. *leguntur Iſai.11.ver.12. quæ conſe-*

quuntur leuabit signum in nationibus,&c. *ex cap.5. ver.26.desumpta sunt. Isidorus memoriæ lapsu, & loci similitudine deceptus, quæ priora erant, quasi posteriora, & consequentia citauit. Tarraco. pro* sibilabit, *legit* sibilabunt, *sed corruptè, vt alij codices declarant, vulgatæ in hac parte, & editioni Septuaginta consentientes.*

i *Isai.42.ver.5.& 17.& 26.*
k *al.*calcantium.
l *al.*enim.
m *al.*educam.
n *Isai.9.ver.2.*
o *al.*ambulabat.
p *Isai.51.ver.4.*
q Exiuit,*vel* exijt.
r *Isai.52.ver.9.*
s *al.*adhuc.
t *Isai.42.ver.1.*
u *Isai.52.ver.13.*
x *Isai.55.ver.4.*
y *Habac.2.ver.2.& 4.*
z *al.*tabulis.
a *al.*fine.
b *Aggæ.2.ver.6.al.*vestri.
c *al.*mouebo,

Iudæi et Gentes ad Christũ vocãtur. CAP. III.

QVia vterque populus Iudæorum,& Gẽtium sub Christi regimine vaticinijs prophetarũ vocantur, Isaias dicit:[a] Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum,& duas oues,& pre vbertate lactis comedet butyrũ. Vacca boum plebs est Iudææ veniens de semine Patriarcharum. Oues duæ, Ecclesia veniẽs de Gentibus:& idcirco due oues,& vna vacca, quia auctior est ex Gẽtibus Ecclesiæ numerus, quã ex[b] Iudæis. Homo autẽ, qui nutriet eas, ipse est Christus: qui per Ieremiã dicit:[c] Conuertimini filij reuertentes, dicit Dñs, quia ego vir vester,& assumã vos, vnũ de ciuitate,& duos de cognatione,& dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia,& doctrina. Superbis nanque dixerat per Isaiam: nutriet homo vaccam vnam,& duas oues, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos de cognatione,& vnum de ciuitate, quia minor est numerus credentium ex circuncisione, quàm ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit, siue Ierusalem: cognationem vero Gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores Christi gratiam prædicantes. Sic & alio loco, idem ipse Ieremias Iudæos seruire Christo proclamat: Et[d] erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum meũ de collo tuo, & vincula eius disrumpam,& non domina-

A buntur eis amplius alieni, sed seruient Domino Deo suo,& Dauid regi suo, quem suscitabit eis. De quo[e] Ieremias: ecce dies veniẽt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum,& regnabit rex,& sapiens erit,& faciet iudicium,& iustitiam[f] super terram. In diebus illis saluabitur Iuda,& Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Cuius ortum propter vtramque gentem vox patris per Psalmistam ita annuntiat:[g] Commemorabo superbiæ,& Babylonis scientiũ me. Ecce Palæstina & Tyrus cũ Æthiopia, iste natus est ibi. Ad Sion autem dicetur:
B Vir & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam Excelsus. Dominus narrabit scribens populos. Iste natus est ibi in Babylone, Palæstina, Tyro, Æthiopia gentes significantur. In Sion vero, Hebræorum populus, quia pro vtrarumque salute Gentium natus est Christus. Item Ezechiel, Christum sub persona Dauid, super vtramq. Gentem, sic prædicat regnaturũ:[h] Rex, inquit, vnus erit omnibus imperans,& non erunt vltra due Gentes, nec diuidẽtur amplius in duo regna, nec polluentur vltra in dijs suis & abominationibus, & in cunctis iniquitatibus suis,& saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis, in
C quibus peccauerunt: & mundabo eos, & erunt mihi populus,& ego ero eis Deus,& seruus meus Dauid rex super eos,& pastor vnus erit omnibus eorum: quia Christus rex Iudæorum est, Isaias indicat dicens: Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit tibi iustus,& saluans, pauper, sedens super asinum indomitum. Daniel autem Propheta potestatem Christi, non solum super gentes, sed etiam super Iudæos à Deo patre datam, scribens sic ait:[i] Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat,& vsq. ad antiquum dierũ peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum.
D Nam postea quàm dixit assumptũ eũ in cælum, & perductum vsque ad patrem, adiecit: & data est ei potestas, & honor, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient. Quæ tribus? nisi Hebræorum populus. Quæ linguæ? nisi Gentium nationes.[k] Amos quoque Propheta ad Christi regnum Iudæos sic prouocat dicẽs: Præpara te in occursum Dñi Dei tu Israel, quia ecce ego firmãs tonitruũ,& creãs spiritũ,& annũtiãs in hominibus Christũ suũ. Sic & Isaias:[l] Dom9 Iacob, venite & ambulem9 in

in lumine Dñi, de quo Dauid, ait, [m] in lumi- A
ne tuo videbimus lumen: Inter hæc & Mi-
chæas Propheta, dum locum originis Chri-
sti declararet, ita eum super Israel domina-
turum subiunxit: Et tu, inquit, [n] Beth-lehem
domus Ephrata, non es minima in millibus
Iuda, ex te mihi prodiet Dominator in Is-
rael. Quo loco, ostendit Christum, domi-
nũ esse Iudæorum, eiusque regimine eun-
dem populum subiugãdum, vbi & potestatẽ
eius per vniuersum mũdum ita prænuntia-
uit: Stabit, inquit, & videbit, & pascet gre-
gem suum in virtute Domini, & in honore
nominis Dei sui erunt, quoniam nunc ma-
gnificatur vsque ad terminos terræ, & erit B
iste pax. Cuius aduentum Iudæis prædican
dum Isaiæ sic Dominus loquitur: [o] Super
montem excelsum ascende tu, qui euange-
lizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuã,
qui euãgelizas Ierusalem: dic ciuitatibus Iu-
dæ, [p] noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Do
minus Deus in fortitudine veniet, & bra-
chiũ eius dominabitur. Ecce merces eius cũ
eo, & opus illius corã eo, sicut pastor gregem
suũ pascit, in brachio suo cõgregabit agnos.
Zacharias autẽ Propheta de Christi regno
in Iudæis, & Gentibus, ita proclamat: [q] Exul-
ta satis filia Sion, iubila filia Ierusalẽ, ecce rex
tuus veniet tibi, iustus, & saluator, ipse pau-
per, & ascendens super asinum, & super pul-
lum asinæ, & potestas eius à mari vsque ad
mare, & à flumine vsque fines terræ. Quæ
Prophetia [r] quomodo fuisset completa in
Christo, Euangelia ipsa testantur.

a *Isai. 7. ver. 21.*
b *al.* Iudæa.
c *Ierem. 3. ver. 14.*
d *Ierem. 30. ver. 8.*
e *Ierem. 23. ver. 5.*
f In terra.
g Cõmemorabo superbiæ, & Babylonis scientiũ me, *excusi,* superbiæ Babylonis sciẽtibus me, *Tarrac.* superbiæ & Babylonis scientibus me. *Nos Hispalẽsis lectionẽ sequuti sumus, quoniam erat in Hieronymi versione, nisi quod pro* commemorabo, *legitur,* cõmemorabor.
h *Ezech. 37. ver. 22.*
i *Dan. 7. ver. 13. al.* in visu.
k *Amos. 4. ver. 12.*
l *Isai. 2. ver. 5.*
m *Psal. 35. ver. 10.*
n *Michæ. 5. ver. 2.*
o *Isai. 40. ver. 9.*
p Dic ciuitatibus Iudæ, noli timere, *excusi & Tarracon.* nolite timere, *quæ lectio commodior erat, nisi ordo esset præposterus. In vulgata enim legitur Isai. 40. ver. 9.* Noli timere, dic ciuitatibus Iudæ. *Itaq.* noli timere, *ad prophetam referri debet, non ad ciuitates.*
q *Zach. 9. ver. 9.*
r Quãdo fuisset in Christo impleta Euãgelista testatur.

De vocatione Gentium ad fidem ante Hebræos. CAP. IIII.

IAm & quia prius Gentes credere poterãt
in Christũ, & posteà Iudæi, Dauid prophe
ta ostendit: videns enim quod ad Iudæam
redimendam venisset Dominus, sed ante
Gentilitas crederet, & post modum Iudæa
sequeretur, dicit: [a] Æthiopia præueniet
manus eius Deo, id est, priusquã Iudæa cre-
dat, saluãdam se offert omnipotẽti Deo pec-
catis nigra Gentilitas. [b] Sicut & Isaias ait,
donec plenitudo Gentium introeat, & sic
omnis Israel saluꝰ fiat, & in Deuteronomio:
[c] Eritis Gentes ad caput, incredulus autẽ po
pulꝰ ad caudã, quasi in nouissimo cõuersurꝰ.

a *Psal. 67. ver. 32.*
b Sicut & Isaias ait: donec plenitudo, &c. *Illa equidem verba,* donec plenitudo Gentium introeat. *Pauli sunt ad Roman. 11. ver. 26. quæ sententia cum Isai. 59. ver. 20. ijs verbis contineatur:* veniet ex Sion, &c. *Isidor. Isaiæ verba in Pauli commutauit.*
c Deuter 28. *ver. 44.*
d Quasi in nouissimo conuersurus. *Id est, conuertendus. Isidorus enim suo more, actiuis vtitur pro passiuis, qua de caussa Hispalensis lectionẽ repudiauimus qui habebat,* quasi in nouissimo conuersus, *tametsi commodior videbatur. Rursus cap. 5. extremo, vbi excusi & Hispalensis legebant:* in
C nouissimis cõuersurus: *nos ex Tarracon. diximus,* in nouissimis conuertendus: *& paullò post, vbi ijdem codices legebant,* conuersuri sunt, *ex eodem Tarraconensi cui potissimum fidebamus,* conuersi fuerint, *posuimus. Quam varietatem nolumus lectorem ignorare.*

Quia in fine mundi in Christum credituri sunt Iudæi. CAP. V.

TRanseuntibus quidẽ istis carnalibus Iu-
dæis, postea in nouissimis tẽporibus filij
eorũ in Christo credituri sunt, Osee Prophe
ta testãte: [a] Quoniã diebus multis sedebũt fi
lij Israel sine rege, sine principe, sine sacrifi-
cio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifesta
D tionibus. Vtiq. queadmodũ nũc esse viden-
tur, deinde sequẽter adiũxit: & postea reuer
tentur filij Israel, & inquirẽt Dñm Deũ suũ,
& Dauid regẽ suũ, & stupescent in Dño, & in
bonis suis, in nouissimis diebus. Quę omnis
prophetia proculdubio de Christo est, qui
in Dauid nomine significatur. De cuius se-
mine secundum carnẽ est genitus, de quo Ie
remias dicit: [b] Ecce dies veniunt dicit Do-
minus, & suscitabo Dauid germen iustũ, &
regnabit rex & sapiẽs erit, & faciet iudiciũ
& iustitiã in terra. In diebus illis saluabitur

Iuda,& Iſrael habitabit confidenter,& hoc eſt nomen quod vocabunt eum, Dominus iuſtus noſter. Malachias quoque ante finem mundi Eliam ſic dicit eſſe mittendum ad conuerſionem Iudæorum:[c] Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis,& conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Ante aduentum enim iudicij mittet Dominus Eliã, ad conuertendum cor filiorum ad cor Patriarcharum, & Prophetarum,vt credat poſteritas eorum in Domino Ieſu Chriſto, quem illi prophetantes expectauerunt. Nã ſi hactenus Iudæi recte credunt, quid eſt in quo [d] per Eliã cõuerti eos in nouiſsimo Propheta teſtatur? Nunc enim mente cæcati ſunt, nec poſſunt intelligere Saluatorẽ,qui audiunt, niſi in fine mundi:dum fuerit consummatio ſeculi, pronũtiat enim hoc Dominus per Iſaiam Prophetam dicens:[e] Audite audientes,& nolite intelligere: & videte viſionem, & nolite cognoſcere: excæca cor populi huius,& [f] aures eius aggraua,& oculos eius claude, ne forte videant oculis ſuis,& auribus ſuis audiant, & corde ſuo intelligant, & cõuertantur, & [g] ſanem illos. Et dixit Propheta: vſquequo Domine?& dixit Dominus: donec [h] deſolentur ciuitates abſque habitatore, & domus ſine homine, terra relinquetur deſerta, & longè faciet Dominus homines: tunc conuertetur, & erit in oſtenſione, ſicut terebinthus,& ſicut quercus, quæ expandit ramos ſuos, ſemen ſanctum erit,quod ſteterit in ea.Ecce apparet eos nunc à lumine fidei, & veritatis eſſe alienos, audiunt enim Chriſtum, & non intelligunt, vident, & non agnoſcunt.Sed [i] quandiu ita erunt? quouſque ſubuertantur vrbes, & terra penè redeat in deſertum, tunc enim conuerſi videbunt, credituri in Chriſto, atque intelligentes [k] ſanabuntur, & cognoſcent omnia. Iuxta quod & Ieremias eis dicit:[l] in nouiſsimo dierum cognoſcetis ea. De hac nouiſsima crudelitate Iudæorum,& Sophonias ſic dicit: [m] In tempore illo ſaluabo claudicantem: & eam, quæ eiecta fuerat,congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confuſionis eorum,in tempore illo, quo adducam vos,& in tẽpore,quo congregabo vos.Dabo enim vos in nomẽ,& in laudem in omnibus populis terræ, cum cõuertero captiuitatem veſtram corã oculis veſtris, dicit Dominus.

A Claudicantem,plebem Iudæam dixit, quæ nunc à ſemitis fidei claudicat,ſicut Pſalmus teſtatur dicens: [n] & claudicauerunt à ſemitis ſuis: & hanc ſe ſaluaturum in nouiſsimo Deus pronuntiat,dum dicit;ſaluabo claudicãtem.Et per Ezechielem:[o] Poſt dies,inquit, multos viſitaberis,& in nouiſsimo annorum venies, & paullo ſuperius quia baptizandi ſunt: [p] Tollam, inquit,vos de Gentibus, & congregabo vos de vniuerſis terris,& adducam vos in terram veſtram, & effundam ſuper vos aquam mundã,& mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mũdabo vos, & dabo vobis cor nouum,& ſpiritum [q] nouum ponam in medio veſtri, & auferam cor lapideũ de carne veſtra,& dabo vobis cor [r] carneum,& ſpiritum meum ponam in medio veſtri, & faciam,vt in præceptis meis ambuletis,& iudicia mea cuſtodiatis, & operemini,& habitabitis in terra, quã dedi patribus veſtris,& eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deũ,& ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamẽtis veſtris. Hic eſt enim populus in nouiſsimis cõuertendus, quẽ Iacob Patriarcha ſub figura Beniamin [s] lupũ mane comedentem prædam,& veſpere ſpolia diuidentẽ prophetat. Vtiq. quia initio mundi idem populus, quaſi in mane Legẽ accepit, in [t] veſpere autem mundi,dũ fuerit crediturus,diuidet inter nouũ Teſtamentum & vetus.Nã de his quæ ad Iſrael in [v] futurum promittuntur,ad eandem partem dicitur,quę creditura eſt in Chriſto, quando in nouiſsimis temporibus conuerſi fuerint,quale eſt illud apud eũdem Oſee:[x] Et erit in loco,vbi dicitur ei, non populus meus,dicetur ei, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter,& ponent ſibimet caput vnũ. Hoc in nouiſsimis erit temporibus, quãdo Elia prædicãte cõuertetur Iuda ad Chriſtũ,vt ſit vnum cũ Iſrael ſpiritualiter, hoc eſt,cum populo Gentium,iam Deum ex fide vidẽtium,[y] ponentes ſibimet caput vnum,quod eſt Chriſtus. Aſcendenteſq. de terra, hoc eſt iã carnali terrenaque ſpe ad promiſſa cæleſtia.

a *Oſee 3.ver.4.& 5.*

b *Ier.23.ver.5.al.*venient.

c *Malach.4.ver.5.*

d Quod Eliam conuertere eos.

e *Iſai.6.ver.9.*

f Aures eius aggraua, & oculos eius claude. In *Tarracon. deeſt relatiuũ* eius *in excuſis illud* eius claude *nõ ponitur,quæ forte vera Iſid.lectio eſt:nã in Iuliano 1.cõt. Iudæos, ea duo verba etiam deſiderantur. Nos Hiſpalenſis lectio-*

lectionem prætulimus, quoniam erat in vulgata, porrò locus est Isai. 6. ver. 10.
g *ad me.
h dissoluantur.
i *al.* tandiu;
k *al.* saluabuntur.
l *Ierem. 30. ver. 24.*
m *Sophon. 3. ver. 19.*
n *Psal. 17. ver. 46.*
o *Ezech. 38. ver. 8.*
p *Ezechiel. 36. ver. 24.*
q *al.* meum.
r nouum.
s *Gen. 49. ver. 27.*
t *al.* fine.
u *al. futuris.*
x *Osee 1. ver. 10.*
y *al.* ponent autem.

Plurimi ex Iudæorum populo nō erant credituri. CAP. VI.

SEd quia plurimi ex Iudæorum populo, nō essent credituri in Christum, Moyses legislator eandem eorum incredulitatem ante prænuntiauit. [a] Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Vnde & Isaias: [b] Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? & vidimus eum, & non erat [c] aspectus. Quibus verbis incredulitatem Iudæorum designat, qui Christum videntes non receperunt, quem quia nec credere, nec cognoscere potuerunt, illico excidium habituri. Sic Ieremias prædixit: [d] ascendite muros eius, & dissipate, auferte propagines eius, quia non [e] sunt Domini. Præuaricatione præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me &, dixerunt, non est ipse. Hoc nūc vsque Iudæi pro Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Vnde & Dominus: [f] Ego, inquit, veni in nomine patris mei, & non recepistis me, alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. Itē apud eundem Ieremiam: [g] ecce sermo Domini factus est eis in opprobrium, & nō susci piunt illud. Adhuc quidem quia, Gentibus obedientibus Christo, Iudæi eum non essent recepturi, in Psalmis ostenditur. [h] Nam cum per Prophetam diceret idem Christus: Constitues me in caput Gentium, &, populus quem non cognoui, seruiuit mihi: continuo subiunxit incredulitatem Iudaicam dicens: filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à semi-

A tis suis. Qui sunt alieni, nisi Iudæi? qui rectè alieni nuncupantur, pro eo quod in perfidia permanentes, ab æternę vitæ præmijs abdicati sunt, quæ nobis secundum fidem à Dei filio promittuntur. Hæc quoque in Christo Iudæorum praua incredulitas etiam per Isaiam ita est annotata, dicente Domino illis: [i] Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Et alio loco: [k] tota die ex-
B pandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem, qui [l] ambulant vias non bonas. Quibus Ieremias, [m] Audi hæc popule stulte, & sine corde, oculi sunt illis, & non vident, aures sunt illis, & non audiunt, aut me non timebitis, dicit Dominus, aut à facie mea nō formidabitis? qui constitui terminum maris arenam, imperium æternum, & non transgredietur illud, & turbabitur, & non poterit, & [n] intumescent fluctus eius, & non transgredietur illud, populo autē huic factum est cor inobe
C diens, & incredulū. Et alibi idem ipse. [o] Quomodo dicitis? sapientes nos sumus, & Lex Domini nobiscum est. Verè mendaciū operatus est stylus mendax scribarum, confusi sunt sapiētes, & perterriti, & capti sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis. De quibus Isaias: [p] qui peccare, inquit, faciebant homines in verbo, & declinauerūt frustra à iusto. Pro quo eos idē Propheta ita increpat dicens: [q] Audite me duro corde, qui lōge estis à iustitia, prope [r] feci iustitiam meam, non elongabitur, & salus
D mea nō morabitur. Dabo in Siō salutē, & in Ierusalem gloriā meam. Ipse autē Propheta, & credulitatem Gentium, & incredulitatē Iudæorum in Christo ita annuntiat: [s] Quæsierunt me, qui antea non interrogabant, inuenerunt me, qui non inquisierunt me: dixi, ecce ego, ecce ego, ad Gentem, quæ non inuocabat nomē meū, expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Quæsierunt enim nunc Gentes, quæ ante nō interrogabant, quia ad eos Prophetæ non veniebant, & inuenerunt, quando illis Christum nuntiauerunt. Quid vero Iudæa plebs? nisi quod sequitur. Expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Et iterū de eadē repromissione Gentiū: Et erunt cāpestria

in caulas gregum, & vallis Achor, in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me, & vos, qui reliquistis Deum, numerabo vos gladio, & omnes in cæde corruetis. Cuius ergo populi sunt istæ repromissiones? nisi Gentium, qui requisierunt Deum, de quibus superius ait: quæsierunt me, qui ante non interrogabant. Et qui sunt, qui reliquerunt Deum, & [t] corruerunt in cæde? nisi Iudæorum populus de quo iã ait: expandi manus meas ad populum incredulum. Contra hunc sunt, & quæ sequuntur: ecce serui mei comedent, & vos esurietis, quia, vescẽte pane verbi Dei vocato ex Gentibus populo, Iudæa arescit [v] ieiuna.

a *Deut. 28. ver. 66.*
b *Isai. 53. ver. 1.*
c *al.* ei asp.
d *Ier. 5. ver. 10.*
e *al.* est.
f *Iohan. 5. ver. 43.*
g *Ier. 6. ver. 10.*
h *Psal. 17. ver. 44.*
i *Isai. 6. ver. 9.*
k *Isai. 65. ver. 2.*
l *al.* ambulabat.
m *Ierem. 5. ver. 21.*
n *al.* resonabunt.
o *Ierem. 8. ver. 8.*
p *Isai. 29. ver. 21.*
q *Isai. 46. ver. 12.*
r *al.* est iustitia mea.
s *Isai. 65. ver. 1. 10. & 13.*
t *al.* corruent.
v *al.* ieiunio.

Ob incredulitatem Iudæorum Christus ad Gentes erat transiturus.

Cap. VII.

ET quia ob incredulitatem Iudæorum Christus Iudæam desereret, transiretq. ad Gentes, Ieremias Propheta prædixerat, dicens: [a] Tibi peccauimus expectatio Israel, Saluator eius. Quare sicut colonus futurus es in terra, & [b] quasi viator declinans ad manendum? quare futurus es, quasi vir vagus, & qui nõ potest [c] saluari? Quid enim in hac sententia intelligitur? nisi quia videbat Propheta in spiritu, quod veniens Christus relicturus esset Iudæam, & iret per fidem in gentibus, idcirco dicebat: quare sicut colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Hoc est, venisti in terram, citò recessurus à Iudæis. Sicut & alibi ex persona Domini idem Propheta dicit: [d] Quis dabit mihi in solitudine diuersorium viatorum? & derelinquam populum meum, & recedã ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus præuaricatorum, & extendũt linguã suam, quasi arcum mendacij, & non veritatis. Vox enim ista Christi est, qui in solitudine Gentium, diuersorium, id est, Ecclesiam constituit, in qua conuerterentur errantes, derelinquens populum Iudæorum. Quibus per Malachiam dicit: [e] Nõ est vltra mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, vsq. ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus, sed postquam pro peccato suo abiecti sunt, Redemptor mundi in populo Gentium transijt. Cuius vniuersitas nunc per totum orbem terrarum exultans dicit: [f] Magnificauit Dominus facere cum illis, magnificauit Dominus facere nobiscũ, facti sumus lætantes. Ad populũ enim Israel, prius venit Christus, sed quòd non [g] essent credituri, Propheta non tacuit dicẽs: [h] Prius ad Sion dicet, ecce adsum, & [i] Ierusalẽ Euangelistam dabo, & vidi, & non erat neq. [k] ex istis quisquam, qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad Gentes transijt, sequitur: [l] Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meũ super eum, iudicium gentibus profert.

a *Ierem. 14. ver. 8.*
b *al.* sicut.
c *al.* saluare.
d *Ierem. 9. ver. 2.*
e *Malach. 1. ver. 10.*
f *Psal. 125. ver. 3.*
g *al.* esset crediturus.
h *Isai. 41. ver. 27.*
i * ad.
k Exijt quisquam.
l *Isai. 42. ver. 1.*

Quia proiectis Iudæis Gentes introierunt. *Cap. VIII.*

ECce ostẽsum est, Iudæos pro scelere, quo in Christo peccauerunt, abiectos, dispersosque fuisse. Sed quia proiectis illis, Gentes in eorum sedibus, per fidem erant successuræ, non siluerunt & hæc Prophetæ. Isaias enim sic dicit: [a] Educ foras populum cæcũ, & oculos habẽtem, surdum, & aures ei sunt.

Omnes

Omnes Gentes, congregatæ sunt simul, & A collectæ sunt tribus. Quis in vobis annunciet istud? &, quæ prima sunt, audire[b] nos faciet? ecce foras educitur Israel, habens oculos, & aures, ad terrenas promissiones; & colligitur in vnum diuersitas Gentium, vt, vbi illi vocati sunt, isti ingrediantur, & ad istos pertineat hæreditas, quæ illis fuerat repromissa. Adhuc, quia eædem Gentes, in sedibus Iudæorum successuræ erant, idem propheta alio loco approbat, dicens:[c] In die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea, murus, & antemurale: aperite portas, & ingredietur gens iusta, & B custodiens veritatem; vetus error abijt. Seruabis pacem, quia in te sperauimus; incuruabit habitantes in excelso; ciuitatem sublimen humiliabit. ⟨humiliabit eam⟩ vsque ad terram, detrahet eam, vsque ad puluerem, & conculcabit eam pes pauperis,[d] gressus egenorum. Quo vaticinio ostenditur, iustum, humilemque Gentium populũ successisse in locum, quem superba plebs Iudæorum perdiderat: Talia & alibi idem Propheta sub gratiarum actione Domino dicit:[e] Domine, Deus meus es tu; & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, & cogitationes antiquas fideles. Amẽ.[f] Quia posuisti ciuitatem C in tumulum, vrbem fortẽ in ruinã, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur, super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gẽtium robustarum timebit te. Alio quoque in loco ad eosdem Iudæos sub exprobratione ita loquitur, dicens:[g] & dimittetur nomen vestrum in iuramentum electis meis: vos autem interficiet Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomine alio, in quo, qui benedictus est super terram, benedicetur à Domino Amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo Amen. D In terra[h] qui iurat, id est, in carne à Christo accepta, in qua, quicunq. iurat, verè in Deo iurat.

a *Isai.43.ver.8.*
b *Al.*vos.
c *Isai.26.ver.1.*
d *Al.*& egressus.
e *Isai.25.ver.1.*
f Quia posuisti ciuitatem in tumulum. *Sic lego quamuis omnibus codicibus discrepantibus, legentibusq. partim,* in cumulum *partim* in tumultum *vulgatã sanè lectionem præferendam iudicauimus* Isai.25.ver.12.*præsertim cum inferius cap.12. vbi idem testimonium ab Isidoro repetitur, omnes codices legant* tumulum, *præter Hispalensem, qui legit* tumultum *vitiosè haud dubium.*
g *Isai.65.ver.15.*
h *Al.*itaq.

Iudæi propter peccatum in Christum debellati, atq. dispersi sunt. CAP. IX.

QVIA propter peccatum, quod in Christo præuaricati sunt Iudæi, debellati atque dispersi sunt, Isaias[a] prænuntiauit dicens:[b] Ipse redemit eos, & portauit eos, & leuauit eos cunctis diebus seculi, ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritum[c] sancti eius, & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Itẽ per Osee Prophetã:[d] Væ, inquit, eis, quia recesserunt à me, vastabũtur: quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia, & recesserunt à me, & ego erudiui eos, & confortaui brachia eorum. Et ipsi in me cogitauerunt malitiam, reuersi sunt, vt essent absque iugo. Facti sunt, quasi arcus dolosus,[e] abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus. Et Isaias posteaquã prædicauerat de Christo dicens:[f] Tanquam ouis ad occisionem ductus est, subiecit statim: Propter scelus populi mei percussi eum: & dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, & reliqua. Et per Ieremiam idem filius pro sua passione Iudæorum sic infert fuisse perditionem, dicit enim:[g] facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit cõtra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid auis discolor hæreditas mea mihi?[h] nunquid auis tincta per totum? venite congregamini omnes bestiæ terræ, properate ad deuorandum, congregamini dixit: venerunt enim bestiæ agri, hoc est, feroces principes Gentium, & traditi sunt illis ad deuorandum populi Iudæorum. Propterea quod cõtra Dominum vocem dederũt, vnde & subiungit: propter me, exterminata est exterminio omnis terra. Hęc enim Christi vox est. Multa enim peccata priùs fecerant filij Israel, sed nunquam sic traditi sunt tàm longæ perditioni, & captiuitati: quando autem cõpleuerunt mensuram patrum suorum, & post Prophetarum necem Christum interfecerunt, tunc peccata peccatis cumulantes traditi sunt in longam exterminationem. Idcirco

nunc dicitur: propter me exterminatione exterminata est omnis terra. Quod quia non intelligunt, proinde se traditos direptioni, Isaias Propheta hoc ante prænūtiauit, dicens: [i] Effudit Dn̄s super populū suū indignationē furoris sui, & forte bellum: & combussit eum in circuitu, & non cognouit & succendit eū, & non intellexit. Quorum interitum mœrens Ieremias Propheta, ita deplorat: [k] facti sunt, inquit, filij mei perditi, quoniam inualuit inimicus. Et iterùm: [l] Quos educaui, & nutriui, inimicus meus consumpsit eos.

a Al. pronuntiauit, vel pronuntiat.
b *Isai.63.ver.9.*
c Al. sanctum.
d *Osee.7.ver.13.*
e *Osee 9 ver.16.* quia oderunt eum.
f *Isai 53.ver.7.*
g *Ierem.12.ve.8.*
h Nunquid auis tincta per totum. *Ieremiæ 12.ver.9. Hispalensis legit,* nunquid auis distincta per totum? *quæ lectio commodissima videbatur: nam eandē auem discolorem prioribus verbis vocarat, & Hebraica consentiebant.* העיט צבוע נחלתי לי העיט סביב עליה, *hoc est,* nūquid auis discolor hæreditas mea mihi, nunquid auis circuitu super eam, *subaudi, discolor, siue distincta Hieronymus pauonem putat intelligi, eiq; Hierosolymam comparari, propter insignem plumarum varietatem. Sed neq. ipse, neq. vulgata, ac ne alij quidem Isidori codices Hispalensi cōsentiebant. Quo circa alteram lectionem prætulimus.*
i *Isai.42.ver.25.*
k *Thren. 1 ver.16.*
l *Thren.2.ver.22. Al.* ædificaui.

De ruina Ierusalem. Cap. X.

QVia, propter quod negauerunt Christū Iudæi, subuersa est Ierusalem: per Ieremiam sic prædicat idem Dominus dicens: [a] Ascendite muros eius, & dissipate, auferte propagines eius, quia non sunt Domini, præuaricatione enim præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Itē Isaias: [b] Ruit Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adinuentiones eorū contra Dominum. Quo testimonio demonstratur, vrbem Ierusalem, & prouinciam Iudææ pariter concidisse, caussamque ostendit sceleris eorum, quia contra Dominum blasphemauerunt, dicentes: [c] Tolle, tolle, crucifige. Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem. Si quidem & [d] Dauid Propheta propter Christi passionem, futuram vrbis ac Iudæorum calamitatem, ex persona eiusdē Christi, ita prædixit: quando illi, sicut Euangelium loquitur, dederunt fel, atque acetum: [e] Dederūt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea, potauerunt me aceto. Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Effunde super eos iram tuā, & indignatio iræ tuæ apprehendat eos: Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictū: factū est enim in hac ipsa vrbe Ierusalē, nam postquā Christum amaritudine potauerūt, & postquam clamauerunt aduersus Filium Dei, vt occideretur, successit deinde vindicta à Domino: debellata est ciuitas, expugnati Iudæi, multaque millia interfecta: nullusq. illuc modo permittitur accedere Iudæorum, vbi Christum crucifigendum acclamauerunt. [f] Item in Daniele, Angelus ille, postquam occisionem Christi prædixit, subsequutam protinus subuersionem Ierusalem pronuntiauit, dicens: [g] Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce [h] venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Cuius [i] vastationis [k] Isaias Propheta lamentabile carmen composuit: in quo eadem Ierusalem plangitur, & ruina illius perpetua sermone prophetico decantatur sub similitudine vineæ, [l] in qua plantauerat Deus turrem, & torcular, templum scilicet, & altare. Hæc igitur vinea, quandiu vberrimos attulit fructus, habuit custodem Deum, de quo scribitur: [m] non dormitabit, neq. obdormiet, qui custodit Israel, postquam vero spinas attulit creatori suo, reliquit eam Deus, & statim [n] vastauit eam aper de sylua, & vindemiauerunt eam omnes transeūtes viam, ita dicente Domino: [o] Et nunc ostendam vobis, quid facturus sum vineæ meæ: auferam maceriam eius, hoc est, tollam Angelorum auxilium, (de quibus in Psalmis scriptū est: [p] Emittet Angelum Dominus, in circuitu timentiū eum, & eripiet eos.) [q] Et diripietur ab aduersarijs, destruā muros eius, vt inimicis gentibus [r] pateat, & nubibus mandabo desuper, ne pluant super eam pluuiam, quod non de priore captiuitate prophetatum est: illo enim tēpore post captam vrbem, & Ieremias prophetauit, & Daniel, & Aggæus, & Zacharias futura dixerunt. Sed hoc de nouissima captiuitate prædictum est, quia post passionē Domini, nec Prophetas, nec Apostolos habuerunt

Iudæi

Iudæi: qui imbres [s] præberent virtutum, sed è contrario illud eis accidit, quod in Leuitico peccãtibus eis promisit Dominus: [t] ponam cælum vobis æreum, & terram ferreã. Et in Deuteronomio: [v] erit cælum super te æreum, & terra subter te ferrea. Et rursum: dabit Dominus pluuiam terræ tuæ, puluerem: & cinis de cælo descendet super te, donec tradat te, & deleat. Sed quare ista acciderunt illis? quia expectauit Deus, vt faceret iustitiam, & largitorem tantorũ munerum susciperent. Illi autem fecerunt spinas, quibus Christum coronauerunt; feceruntque
B clamorem; [x] quo voci ferati sunt cõtra Dominum, id est cõtra Christum vt crucifigeretur.

[a] *Ierem.5.ver.10.*
[b] *Isai.3.ver.8.*
[c] *Ioan.19.ver.15.*
[d] *Al.* crucifige talem.
[e] *Psal.68.ver.22.*
[f] *Al:* eandem in Daniele.
[g] *Danie.9.ver.26.*
[h] *Al.* venturus.
[i] *Al.* vastitati.
[k] *Isai.5.c.ver.2.*
[l] *Al.* quam plantauerat.
[m] *Psal.120.ver.4.*
[n] *Psal.79.ver.14.*
[o] *Isai.5.ver.5.*
[p] *Psal.33.ve.8*
[q] *Isai.5.ver.6.*
[r] *Al.* pateant.
[s] *Al.* pluerent.
[t] *Leuit.26.ver.19.*
[v] *Deutero.28.ver.23. & 24.*
[x] *Al.* quo vociferatum est.

De spretis Iudæis, & Synagogæ reprobatione. CAP. XI.

DE qua ciuitate per Isaiã sic Dominus loquitur, dicẽs: [a] Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eã? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Similiter & per Osee: [b] Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipsa non est vxor mea, nec ego vir eius. De cuius populi reprobatione, & per Ieremiam. Sic loquitur Dominus dicens: [c] Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit super me vocẽ suam: propterea odiui eam. Isaias autem Iudæorum captiuitatem æter-

A nam sic exprimit dicens: [d] Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ igni, regionem vestram in conspectu vestro alieni [e] deuorant, & desolabitur sicut in vastitatẽ hostili. [f] Quæ captiuitas & licet sub Babylonis tempore ex parte cõpleta sit, pleniùs tamẽ sub Romana captiuitate impleta est: quando vniuersam Iudæam Romanus vastauit exercitus, atque vrbs Ierusalẽ euersa, atque succensa est.

[a] *Isai.50.ver.1.*
[b] *Osee 2.ver.2.*
[c] *Ierem.12.ver.7.*
[d] *Isai.1.ver.7.*
[e] *Al.* deuorabunt.
[f] *Al.* derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in vinea.

De perpetua ruina Ierusalem. CAP. XII.

ISaias ait: [a] desolabitur sicut in vastitatẽ hostili, & derelinquetur filia Sion, sicut vmbraculum in vinea. Ita enim euersa est Ierusalem, & destituta manifestatis sacra-
C mentis Christianæ veritatis, quemadmodũ deseruntur tabernacula vinearum, expletis vindemijs. Nam sicut tabernaculum nõ sui caussa, sed vindemiæ fit: ita & vetus populus, non suæ caussa salutis, sed Christianæ extitit veritatis. Item ipse: [b] super humum, inquit, populi mei spinæ, & vepres ascendent: quanto magis super omnes domos gaudij, ciuitatis exultationis? domus enim, inquit, dimissa est, multitudo [c] vrbis relicta est, tenebræ, & palpatio factæ sunt super speluncas vsq. in æternum. Item idem Isaias, perpetuam ruinam terrenæ Ierusalem, & vocationem Gentiũ ita pronuntiat dicens:
D [d] Dominus Deus meus es tu, & exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amẽ. Quia [e] posuisti ciuitatem in tumulum, vrbem fortem in ruinam, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, vmbraculum ab æstu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem: sicut æstus in siti, tumultum [f] alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente, propagines fortium marcescere

facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuiũ pinguiũ medullatorum, vindemiæ [g] defæcatæ. Et Ezechiel:[h] porrò cum dedero, inquit Dominus, gloriam in terra viuentium. [i] Hoc verbo demonstrans, futuram Ecclesiæ ex Gentibus claritatem, ad terrenam Ierusalem vertit sententiam oraculi dicens: In nihilum redigam te, & non eris, & quæsita nõ inuenieris vltra in sempiternum. De huius quoque vrbis ruina perpetua sic etiam dicit Dominus ad Ieremiam: [k] & conteres lagũculam in oculis eorum, qui [l] ibunt tecum, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur vas figuli, quod non poterit vltra restaurari. Sophonias autem æternam desertionem ipsius ciuitatis sic prædicat: [m] Hæc est, inquit, ciuitas gloriosa, habitans in confidentia: quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo facta est in desertum cubile bestiæ?[n] omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit [o] manũ suam. [p] Væ prouocatrix & redempta ciuitas, columba non audiuit vocem, & non suscepit disciplinam. Ad vltimum quoque Daniel Ierusalem destructionem ita significat vsq. ad consummationem mundi perseuerare: [q] Post hebdomadas, inquit, septuaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui eum negaturus est, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia, & sanctuarium, & in templo erit abominatio [r] desolationis, & vsque ad cõsumationem, & finem, perseuerabit [s] desolatio.

a *Isai.1.ver.7.*
b *Isai.32.ver.13.*
c *Al.*orbis.
d *Isai.25.ver.1.*
e *Al.*opperuisti.
f *Al.*superborum.
g *Al.*densitate.
h *Ezechi.26.ver.20.& 21.*
i *Al.*Hæc verba demonstrant.
k *Ierem.19.ver.10.*
l *Al.*bibunt.
m *Sophon.2.ver.15.*
n draconum.
o *Al.*caput.
p *Sophon 3.ver.1.* *Al.*vere.
q *Daniel 9.ver.26.*
r *Al.*dissolutionis.
s *Al.*dissolutio.

A

De irreparabili desolatione Iudæorũ. CAP. XIII.

QVia Iudæi iuxta spem suam nunquam reparabuntur, Ieremias dicit:[a] ciuitates Austri clausæ sunt, trãslata est omnis Iudæa transmigratione [b] perfecta, id est, irreuocabili captiuitate. Item ipse: [c] quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in vijs suis, & in semitis Israel, vt ambularent per eas in itinere non [d] trito: vt fieret terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. Omnis, qui præterierit per eam, obstupescet, & mouebit caput

B suum, sicut ventus vrens [e] dispergam eos. Hanc etiam sempiternam carnalis [f] Israel desolationem idem propheta alibi proclamat, dicens: [g] Argentũ reprobũ vocate eos, quia Dominus proiecit illos. Et post paullulum:[h] & derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco:[i] & derelinquã vos, & ciuitatem vestram, quam dedi vobis, & patribus vestris. Et dabo vos in opprobrium sempiternum, & in ignominiã æternam, quæ nunquam obliuione delebitur. Amos quoque propheta de his plenissimè prædicat: atque ita auersatum Deum dicit

C ab [k] Israel, ne illis vnquam misereatur: sed inseparabiliter in æterna desolatione permaneant. Sic enim ait:[l] Audite verbũ hoc, quod ego leuo super vos planctum. Domus Israel cecidit, nõ adijciet, vt resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Ecce vbi sic cecidit plebs illa, vt non resurgat. Si quidem & cæremonias carnales, eiusdem plebis sic cadendo euacuat veniente veritate, ne aliquando queant resuscitari, cum dicit: proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eã. Quod veraciter, de ipsa [m] terrena accipitur Iudæorum spe: sequiturque in eodem propheta:

D [n] venit finis super populum meum Israel, nõ adijciam vltra, vt pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus. Multi morientur, in omni loco [o] proijcietur silentium. In cuius [p] prophetico textu tertio repetit, sic se auersatũ fuisse ab Israel Dominum, ne illis, vt prædixi, iuxta spem ipsorum vnquam misereatur. In prioribus enim dicit: cecidit, nõ adijciet, vt resurgat virgo Israel. In secundo dixit: [q] Ecce ego ponam [r] trullam in medio populi Israel, non adijciam vltra superinducere

cere eum. Tertio quoque dicit: Venit finis super populum meum Israel, non adijciam vltra, vt pertranseam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius populi regnum, vel obseruantiam, quia vltra irreparabilia erunt. Nam illæ repromissiones [s] reparationis, quas eorum prophetarum sermo complectitur, illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis in Deum creditura est: nam neque omnes Iudæi [t] redimendi sunt, neq. omnes salui erunt. Sed sceleratis, & peccatoribus contritis, atque consumptis, hi qui fide electi fuerint, saluabuntur. Diximus de populo, & de vrbe: dicamus quid prophetæ tenuerunt de nouo Testamento.

a Ierem. 13. ver. 19.
b Al. perpetua.
c Ierem. 18. ver. 15.
d Al. tuto.
e Al. disperdam.
f Al. Ierusalem.
g Ierem. 6. ver. 30.
h Ierem. 9. ver. 2.
i Ierem. 23. ver. 39.
k Al. Ierusalem.
l Amos. 5. ver. 1.
m Al. æterna captiuitate Iudæorum accipitur.
n Amos 8. ver. 2.
o Al. proijcientur scelerati.
p Al. prophetiæ contextu.
q Amos 7. ver. 8.
r Al. tribulationem.
s Al. reparationes.
t Al. credituri.

Quòd, veteri Testamẽto euacuatò, nouum futurum erat.

Cap. XIIII.

SEd quia, euacuato carnali eodem veteri Testamento, nouum Testamentum daturus esset Deus, clarissimè per Isaiam prophetam, Dominus annuntiat dicens: [a] Ne memineritis, inquit, priorum: & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, [b] & nunc orientur. Vtique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones, quia dedi in deserto viam, flumina in inuio. Talibus enim vaticinijs legem veteris Testamenti commendat obliuisci, & noui facit mẽtionem dicẽdo: ne memineritis priorum: ecce facio noua: & vt demonstraret, quæ essent noua, tum adiecit: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Quo

A significaret in gentibus, suam dedisse doctrinam: vbi glorificat eum bestia agri: dum ipsum credentes collaudant, & regna mundi, quem populum sibi acquisitũ dicit. Cæterùm contra Israel, quæ sequuntur, adiungit: Non me inuocasti Iacob, nec laborasti in me Israel. De cuius quidem noui Testamenti promissione sequenter idem Dominus per eundem prophetam ita annuntiat: [c] Quæ prima fuerunt, ecce euenerunt: noua quoque ego annuntio, antequam oriantur audita vobis faciam, quibus verbis & vetus Testamentum venisse declarat, & nouum annuntiat, quod [d] Christiana ætate com-
B pletũ est. Prima enim sunt vetera nouorũ, sed ordine, nõ dignitate: vnde & pacta, quæ tempore posteriora sunt, euacuatis anterioribus, maiora priorum habentur. Per Ieremiam quoque prophetam, Testamentum nouum se daturum euacuato priore, sic Dominus pollicetur: [e] Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundũ pactum, quod pepigi cũ patribus vestris, in die [f] qua apprehendi manum eorum, vt educerẽ eos
C de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. In quo loco [g] vaticinijs prophetarũ Testamenti noui est facta commemoratio, quod quia discrepare potuit à veteri Testamento, inde adiungit: Non secundum [h] Testamentum. quod [i] dedi patribus eorum. Est enim in vtroque mirabilis differentia præceptorũ. In illo, exceptis sacramẽtis, quæ vmbræ erant futurorũ, cætera
D promissa tẽporalia sunt, Sabbathũ scilicet, & circuncisio, & multiplex sacrificiorum ritus, ciborumque obseruantia, ac dierum cæremoniæ: quæ omnia, carnali congruunt vetustati. At contra in Testamẽto nouo [k] cordis bonum promittitur, vitæ æternæ felicitas pollicetur. [l] Et non quidem foris in lapideis diptychis sed intrinsecus in tabulis cordis. Vnde & ita subiungit: [m] Quia hoc est Testamentum, quod ordinabo domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in cordibus eorũ, & in mente eorũ scribam eã. Quo significaret eam spiritualiter in cordibus nostris operari debere secundum interiorem hominem, [n] vetustate carnalis operationis mutata. Intus enim

enim circuncisio, non præcisione carnis, sed cordis purgatione. Intus Sabbathum, non per abstinentiam seruilium operum, sed per abstinentiam peccatorum. Quam legem etiã gentibus clarissimè reuelari per Isaiam sic Dominus potestatur, dicens: [o] Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem Gẽtium requiescet, per quod ostenditur, commune esse fœdus Testamenti noui, Iudæis & Gentibus, Osee etiam propheta testante: In die illa, ait Dominus [p], vocabit me vir meus, nõ vocabit me vltra Baalim, & referam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et percutiam eis fœdus in die illa cum bestijs agri, & cum volucribus cæli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter, & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miseratione, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego Dominus.

a *Isai.43.ver.18.& 22.*
b *Al.*quæ nunc.
c *Isai.42.ver.9. Al.*venient.
d *Al.*Christi à natiuitate.
e Fœdus nouum, non secundum pactum, &c. *Ieremiæ 31.ver.31. vt Hieronymus vertit, & vt est in editione vulgata. Multò autem commodius* LXX. disponam, *inquiunt*, domui Israel, & domui Iuda Testamentum nouum, non secundum Testamentum, *id Hebraica dictio Berith significat. Sic antiqui patres hunc locum retulerunt.* Cyprianus *1.contra* Iudæos *cap.11. Augustinus libr.* 18.*de ciuitate Dei cap.33. Sic Paulus ad Hebræos 8.ver.8. Quin potius ex propria Testamenti ratione colligit,* Christum *qui nouum Testamentum nuncupauit, necessario, vt esset validum, fore moriturum cap.9.ver.16.* Testamentũ, *inquit*, in mortuis confirmatum est: alioqui nondum valet, dum viuit, qui testatus est.
f *Al.*quando.
g *Al.*vaticinij vel vocationis.
h *Al.*pactum.
i *Al.*pepigi cum.
k *Al.*corde bonis vitæ æternæ, &c.
l ⁒ Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis.] *Hæc omnia verba deerant in* Hispalensi *codice, & quia suspecta videbantur, obelo signata sunt. Erant autem* δίπτυχα *propriè, tabulæ Ecclesiasticæ quibus* Episcoporum *nomina scribebantur, vt constat ex* D. Gregorij *vita lib.4.cap.22. & Theodor.lib.5. historiæ cap.34.& 35. erantque geminæ, vt nomen ipsum declarat, in altera viuorum nomina erant, defunctorum in altera, cuius rei in Missali Mozarabum & Græcorum liturgijs expressa vestigia extant. Dum enim sacris operantur duo catalogi referuntur viuorum, & defunctorum Pontificum, id* δίπτυχα *significant. Isidorus tamen hoc loco vocem traduxit ad legis mãdata significanda, quoniam duabus etiam tabulis descripta, & à Moyse veteri populo tradita sunt.*
m *Ierem.31.ver.33.*
n *Al.*vetusta carnis operatione.
o *Isai.51.ver.4.*
p *Osee.2.ver.16.*

De cessatione Sabbathi. CAP. XV.

MEritò Sabbathum carnaliter Iudæi [a] custodirent, si quid sit Sabbathũ nossent. Nomen quidem Sabbathi vsurpant, sed quid ipsum valeat, ignorant. Legem carnaliter custodire delectantur, dum tota spiritualiter intelligatur, dicente Domino per prophetam. [b] Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio seculi. Ergo si Lex & prophetæ in parabolis, & in ænigmatibus constat, non est accipiẽda Sabbathi obseruatio, nisi spiritualiter. Nam carnalia eius otia à Domino, & à Patribus dissoluta sunt, Nam si crimen est, Sabbathi otium non obseruare, cur Deus operatur in Sabbatho? Sic enim scriptum est in Genesi. [c] Compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat: ergo in principio Sabbathum dissolutum est: dum Deus operatur in ipso, explens cuncta in eo, & benedicens ipsi diei: quia vniuersa in illo compleuit. Item si crimen est Sabbathi otia nõ obseruare, cur [d] Iesus Naue discipulus ac successor Moysi præcipiente Domino, septem diebus continuis, inter quos vtique & Sabbathum erat, exercitum & arma produxit; atq. circumeunte arca, tubisq. clangentibus, Iericho muros subuertit? Quid [e] itẽ de Machabæis eloquar, de quibus scriptum est: & nolebãt Iudæi in die Sabbathi vindicare se de alienigenis. [f] Postea consilio accepto pugnauerunt die Sabbathi, & triumphauerunt de hostibus. Quibus testimonijs edocemur, non pertinere ad fidem, istum Sabbathi elementarium diem seruare, sed alium spiritualem: nam hoc carnale Sabbathum, non est datum [n] propter purificationem, sed propter tentationem, dicente in Lege Domino: [g] vt tentem eos, vtrùm ambulent in [h] Lege mea, an non. Sex diebus colligetis manna, septimo non colligetis. Itaque dum dicit: vt tentem eos: apparet Sabbathum non fuisse præceptum propter [i] iustificationem, sed propter tentationem. Hinc est, quod loquitur Deus per Ezechielem prophetam dicens: dedi eis præcepta non bona, vtiq: quia quædam carnali populo. ⁒ carnaliter]

naliter ſagēda permiſſa ſunt; quę tñ aduenié A te Euāgelio ceſſauerūt, ſicut & per prophetā dicit,[l] Ceſſare faciā omne gaudiū eius, & Sabbatha eius, quæ quidē alias idē Dñs odiſſe ſe dicit:[m] Neomenias, inquit, & Sabbatha veſtra odiuit anima mea. Ideoq; ſi Sabbatha æterna ſunt, cur ea Deus ceſſare mandauit? [n] ſi bona ſunt, cur odiuit? Sabbathū enim quod Iſraëlitæ acceperunt in munere, ſignificabat requiē mentis: vt nullo in hac vita terrenorum deſideriorū appetitu fatigetur. Nam Sabbathū requies interpretatur. Iſta autem Iudæorū otioſa feſtiuitas, cōſumitur in luxurijs, & ebrietatibus, & comeſſationibus, deditis omnibus in libidinē, & in fru- B ctum temporalis vitæ, ventri, veneriq.[o] ſeruientibus. Sed quæritur: ſi non eſt, inquiūt, cuſtodiendū Sabbathum, quare dictū ſit in mandatis Dei:[p] Memento vt diē Sabbathi ſanctifices? & ſex dies operaberis, & facies omnia opera tua, ſeptimo autē die, Sabbathū Dñi Dei tui eſt, non facies in eo omne opus In opere enim ſex dierū, ſex milliū annorū opera demōſtrantur. Mille enim anni apud Deū vni diei cōparantur, ſicut teſtatur Propheta:[q] Quoniā mille anni ante oculos tuos, tāquam dies vna.[r] Horū dierū Sabbathū, ſeptimi milleſimi anni tēpus, ac requies futuri regni, ac ſeculi eſt: vbi iā nulla erit ope C ratio rerū, ſed requies ſola ſanctorū. Nā iſta tēporalia Sabbatha odit Deus, dū dicit: Neomenias, &, Sabbatha veſtra odiuit anima mea: Et bene dixit veſtra, quia non ſunt illa, quæ Deus precepit, ſed quæ ſibi populus carnalis elegit: Nā de illis dixit:[s] Sabbatha mea profanaſtis. Vnde dignoſcitur Sabbathū tēporale humanū eſſe. Sabbathū autē diuinū illud æternū eſſe, de quo per Iſaiā dicit:[f] Et erit, inquit, mēſis ex menſe, & dies ex die, & Sabbathū ex Sabbatho, & veniet omnis caro adorare in Ieruſalē,[t] dicit Dñs. Secūdo etiā quęritur, quare dixerit Ieremias:[v] Cuſtodite animas veſtras, & nolite portare pōdera in D die Sabbathi, nec inferatis per portas Ieruſalem, & nolite eijcere onera de domibus veſtris in die Sabbathi. Ergo audi eius prophetiæ myſterium: pōdera portat in Sabbatho, quē dies iudicij inuenerit cū ſuo delicto: pōdera portat in Sabbatho, qui credēs in Chriſto, non deſinit à peccato. Ipſe eſt enim requies animarū, ſicut & idē ait:[x] Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde, & inuenietis requiē animabus veſtris. Adhuc tertio quæritur: quare homo ille, qui ligna colligebat in die Sabbathi tam atrociter iuſſu Dei fuerit à populo trucidat[9]. Quod facilè ab infidelibus[y] præponitur. Intelligāt ergo, quia hæc omnia in typo acciderūt illis, ſcripta ſūt enim ad correptionē noſtrā. Ille enim priſtinus, carnaliſq. qui diē Sabbathi violare auſus eſt, dū ligna colligeret (propter quod eſt & punitus) formā inſinuabat eius, qui in die iudicij cū carnali opere fuerit inuētus, id eſt, cōtraxiſſe ligna, fœnū, vel ſtipulas ad eſcam ignis æterni cōueniētes. Hæc enim colligēs in ſuā perniciē, dū fuerit in die vltimo iudicatus, pellendus eſt ab omnibus Angelis, & ſtatim morte nouiſsima puniēdus. Sic ergo omnia, quæcumq; illis Iudæis per Legem acciderunt, formidabiliter intelligenda ſunt.

a *al.* non cuſtodierunt.

b *Pſal. 77. ver. 2.*

c *Geneſ. 2. ver. 2.*

d *Ioſue 6. ver. 15.*

e *al.* itidem.

f *1. Macha. 2. ver. 41.*

g *Exod. 16. ver. 4. & 16.*

h *al.* vijs meis.

i *al.* purificationem.

k *Ezech. 20. ver. 25.*

l *Oſee 2. ver. 11.*

m *Iſai. 1. ver. 13.*

n Si bona ſunt cur odiuit? *Hiſpalenſis*, cur ea Deus odiuit? *vbi hæc ſequebantur.* Item quæ prima fuerunt ecce venerunt. *Iſaia 42.* Itē Sabbathū non fuit datū niſi ad probationē Exod. 16. Item Elias ambulauit quadraginta dies inter quos ambulabat die Sabbathi. *Et quædam alia eiuſdem formæ, quæ ex margine in contextum proculdubio migrarunt, ideoq. reiecta ſunt.*

o *al.* viuentibus.

p *Exod. 20. ve. 8.*

q *Pſal. 89. ver. 4.*

r Horū dierū Sabbathū, ſeptimi milleſimi anni tempus, ac requies futuri regni ac ſeculi eſt. *Tarraconenſis:* Septimi milleſimi anni tempus, requies futuri, regnū ſeculi eſt. *Fuit opinio Iudæorū libr. Sanhedrin c. Helith, & lib. Hauoda ſara, c. Libne, mundum ſex millia annorum fore duraturū, in ſeptimo requiē fore. His argumētis: quoniam ſex diebus conditus eſt mundus, mille anni apud Deum tanquam dies vna ſunt. Pſal. 89. ver. 4. Aleph, littera quæ millenarij numeri nota eſt, in primo Geneſ. verſu ſexies ponitur. Enoch ſeptima ab Adamo proles viuus translatus eſt. Hanc opinionem Patres antiqui ſequuti ſunt. Irenæus libr. 5. extremo. Lactantius lib. 7. c. 14. Tertull. Victorinus. Apollinarius. Eam Epiphanius hæreſi. 77. impugnat. Papias Iohānis Apoſtoli diſcipulus in errorem induxit: ita ſe ex Apoſtolorum ore accepiſſe confirmans, auctore Euſebio lib. 3. hiſtoriæ c. 39. Quis enim tantæ auctoritati reſiſteret? Hanc ſententiā Iſidorus tangere, ac vero ſequi hoc loco videri poſsit. Sed longè aliter eſt. Tantùm contendit Iudæorum argumento reſpondere Sabbathi obſeruationem inducentium, quod in decalogo eſſet præcepta: ad myſticas eam ſignificationes traducens, ac requiem futuri ſeculi ſignificare contendens. Auguſt exēplo lib. 22. de ciuit. Dei c. vltimo. Iulianus ſanè primum librum contra Iudæos ea opinione conuellenda conſumit.*

 ſ *Ezech*

f *Ezechiel.22.ver.8.*
t *Isai.66.ver.23.*
u *Ierem.17.ver.21.*
x *Matth.11.ver.29.*
y *al.* forte proponitur.

De Circuncisionis consummatione. Cap. XVI.

IAm tibi post populi perpetuam captiuitatem, post vrbis æternam ruinam carnales Iudæorum obseruãtias, & celebrationes euacuatas [a] enũtiabo. Accipe ergo primùm caussam circuncisionis. Quia enim ex semine Abrahæ secundum carnem futurus erat B Christus, in quo cunctarum Gentiũ fuerat benedictio repromissa, & ab Abraham vsq. ad Christum multa erant secula post futura, præuidens Deus, ne genus Abrahã reliquis Gentibus misceretur, & paullatim propago eius fieret incerta: populum Iudaicum circuncisionis signo notauit, vt viuentes inter Ægyptios, atq. Assyrios, inter Babylonios, siue Chaldæos, hoc signaculo ab ijs, vel à cæteris gentibus, nationibusq. distinguerẽtur. Deniq. per quadraginta annos in eremo nullus est circuncisus, soli quippe sine gentis alterius cõmixtione viuebãt. At vbi Iordanis alueũ populus Israëliticus trãsmeauit, C atq. in terrã repromissionis peruenit: signũ circũcisionis futuro ex cõmixtione Gentiũ prouidit errori. Quam rationabiliter custoditã esse credimus, quousq. nasceretur Christus, qui ex semine Abrahæ fuerat repromissus, qui nõ iam per circuncisionẽ carnis, sed per amputationẽ vitiorũ mundaret corda omniũ gẽtiũ. [b] Quod nõ carnis circũcisione, sed cordis Moyses filijs Israel ita futurã prænũtiabat dicens: [c] In nouissimis diebus circuncidet Dñs cor tuũ, & cor seminis tui. Vnde & Ieremias præuidens iã illud proximũ tẽpus, Iudæos ad nouũ Testamentũ, & D ad circuncisionẽ cordis, nõ corporis ita prouocat dicens: [d] Hæc dicit Dñs viro Iuda, & * Ierusalẽ, nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas: circũcidimini Dño vestro, & auferte præputia cordiũ vestrorũ viri Iuda, & habitatores Ierusalẽ: ne forte [e] egrediatur, vt ignis, indignatio mea, & succendatur, & nõ sit, qui extinguat. Quibus verbis admonetur [f] Ierusalẽ, à vetustate circuncisionis, & Legis, quæ spinis cõparatur, & vepribus ad gratiã noui transire Testamẽti, & per fidem Euãgelij cordis circũcisionẽ tenere, nõ carnis, iuxta quod legimus Petro Apostolo dicente: [g] Fide purificans corda eorũ. Quam similiter fidẽ, iam non per prisca signacula carnis, & iniuriã corporis, sed per nouã gratiã lauacri spiritualis adipiscendam, Dñs per Isaiam annuntiat, dicens: [h] Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce noua faciam, quæ nunc orientur, & cognoscetis ea: &, vt ostenderet, quæ essent ipsa noua, subiecit: Faciã in deserto viam, & flumina in loco inaquoso, adaquare genus meũ electũ, & plebẽ meã, quam acquisiui. Quid ergo hoc indicabat, nisi baptismatis purificationẽ futurã? in qua non iam vetusta circuncisione carnis quisque signatur, sed sola gratia sacræ vndæ per fidẽ abluitur. Verùm quia hanc cordis circũcisionẽ Hebræi non recipiunt, Ieremias prædixit dicẽs: [i] Omnes gentes habent præputiũ, omnis autẽ domus Israel incircuncisus est corde. Nã ⊢ quod ⌉ & ab Iesu duce, secũdo legitur populus circuncisus: vt significaret in eremo cessasse circuncisionẽ, quæ in Ægypto [k] exercebatur, & à Dño Saluatore cordis circuncisione postmodum credentes esse mũdandos. Et bene cultris lapideis secunda circuncisio fit: quia petra Christus est, per quem spirituali circuncisione credentes purgantur, ab omnibus illecebris vitiorum.

a *al.* enuntiaui, vel annuntiaui.
b *Fortassis.*
c *Deutero.30.ver.6.*
d *Ierem.4.ver.3.* ⌉ habitatoribus Ierus.
e *al.* ingrediatur.
f *al.* Israel.
g *Actor.15.ver.9.*
h *Isai.43.ver.18.al.* priora.
i *Ierem.9.ver.26.*
k *al.* exigebatur.

De sacrificijs. Cap. XVII.

IAm verò de sacrificij veteris [a] reprobatione, quòd victimæ eorũ abiectæ sint, & in abominationẽ transierint, per Isaiã sic Dñs dicit: [b] Quo mihi multitudinẽ victimarum vestrarũ? dicit Dñs. Plenus sum holocaustis arietũ, & adipe pinguiũ, & sanguinẽ vitulorũ, & agnorũ, & hircorum nolui: Cum veneritis ante conspectũ meũ, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, vt ambularetis in atrijs ⊢ sanctis ⌉ meis? ne adferatis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & Sabbatha, & festiuitates vestras alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & sollemni-

sollemnitate vestras, odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens, & cum [c] extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationē, non exaudiā. Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt. Item ipse de Iudæorum sacrificijs: [d] Facta sunt morticinia eorum, quasi stercus in medio platearum. Quæ sunt hęc morticinia? nisi veteris Legis sacrificia, quæ, quoniam iam remota sunt, velut abiecta stercora reputantur. Vnde & idem propheta alias de ipsis eorū sacrificijs sic dicit[e]: Qui immolat bouē, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillū offerat: qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Itē Ieremias de repulsis à Domino victimis, & holocaustis Iudæorum: [f] Vt quid mihi thus de Saba offertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua? holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ nō placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istū ruinas, & ruent in eis patres, & filij simul, vicinus, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum sacrificia non propter se carnaliter commendantur, sed propter solā cordis, & fidei obedientiam, quam increduli amiserunt. Vnde adhuc idem propheta sic dicit: [g] Holocaustomata vestra addite victimis vestris, comedite carnes, quia nō sum loquutus patribus vestris, & nō præcepi eis in die, quā eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis dicens: audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulate in omnia, quæ mandaui vobis, & bene sit vobis. Et non audierunt, nec inclinauerunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis sui mali. In qua sententia subaudiendum est, non præcepi eis de verbo holocaustomatū, quasi illa per se ipsa diligerem, sed vt eorum fidei obedictiam approbarē. Item [m] ipse, qui supra: Scribā, inquit, multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias afferent, immolabūt carnes, & comedēt, & Dn̄s non suscipiet eas. Et post hęc, detestans eorū sacrificia. [i] Non libabunt, inquit, Dn̄o vinū, nec placebūt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentiū: omnes qui comedent eum cōtaminabūtur, nō intrabūt in domū Dn̄i. Et Ioel: [k] Interijt de domo Dei vestri sacrificiū & libatio. Item Malachias: [l] Nō est mihi voluntas in vobis, ait Dn̄s, & munus non suscipiā de manu vestra. Ab ortu enim solis vsq. ad occasum magnū est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnū nomen meū in Gentibus, ait Dn̄s. Quo testimonio patet sacrificia Iudæorum immunda esse, & reprobata: & solam oblationem Gentium Domino esse acceptam.

a *al.* abiectione.
b *Isai.1.ver.11.*
c *al.* leuaueritis.
d *Isai.5.ver.25.*
e *Isai.66.ver.3.*
f *Ierem.6.ver.20.*
g *Ierem.7.ver.21.*
h Item ipse, qui supra. *Etiam hoc libro, hallucinante memoria, alij pro alijs libris citantur, vti hoc loco testimoniū Osee 8.ver.12. Ieremiæ nomine: inferiùs cap. 22. extremo illud*: quia mei oblitus es ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, *ex Isaia c.57.ver. 12. eiusdem Ieremiæ nomine adducitur:*
i *Osee 9.ver.4.*
k *Ioel.1.ver.13.*
l *Malach.1.ver.10.*

De escis. CAP. XVIII.

IN Regum libro sic dicit: Factus est sermo Dn̄i ad Eliam dicens: [a] Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ, vt pascat te. Et surrexit, & abijt in Sarepta Sidoniorum: cumq. venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, & accepit ab ea escam, & mādūcauit. Tūc Elias iussu Dei vasa eius repleuit: & apud ipsam alienigenam hospitatus escis gentilibus vixit, quod fieri non liceret, nisi Lex spiritualiter data fuisset. Dū enim quædam in Lege, quasi non munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio significantur, quia non admittit Deus in sanctis suis, [b] qui ad æternā vitam prędestinātur, quidquid per illa immūda animalia in moribus hominū cōparatur. Omnia enim, quęcūq. à Deo in ipsis primordijs mundi creata sunt, suæ vocis auctoritate non tantùm bona, sed etiam valde bona probantur. Ideoque, quæcumque in genere significantur animalium inmundorum, rectiùs deriuantur in moribus hominum.

a *3.Reg.17.ver.8.*
b *al.* ad æternam vitam prædestinatis.

De sacramentis fidei Christianæ. CAP. XIX.

HActenus ritus Iudaicos, & celebrationes diuinis testimonijs confutauimus: dehinc sacramenta nostræ fidei perstringamus, manifestantes primùm, quia nõ solùm propter Iudæos Testamentũ Legis datum est, sed etiam propter omnes Gentes. Hæc enim Propheta Dauid testatur, dicẽs: [a] Annũtiabitur Dño generatio ventura, & annũtiabunt cæli iustitias eius, populo qui nascetur, quẽ fecit Dñs. Et iterũ ipse: [b] donec annuntiẽ brachiũ tuũ generationi omni, quæ vẽtura est, potentiam tuam, & iustitiã tuam Deus. Et Isaias: [c] De Siõ egredietur Lex, & verbũ Dñi de Ierusalẽ: & iudicabit Gẽtes, & arguet populos multos vsq. in longinquum. Dauid etiã in Psalmis: [d] Tunc dicent inter Gentes, magnificauit Dñs facere cum illis; magnificauit Dñs facere nobiscum, facti sumus lætantes. Quibus testimonijs manifestatur: priùs Iudæis Testamentũ Legis esse cõcessum, posteà vero Gentibus: quod [e] proptereà collatum est illis, quia in eo cognoscere poterant Christũ, quem Iudæi mente cæcati nequaquam intelligunt.

a *Psal. 21. ver. 32.*
b *Psal. 70. ver. 18.*
c *Isai. 2. ver. 3.*
d *Psal. 125. ver. 2.*
e Al. postea.

Scriptura non solum historialiter, sed etiam mysticè intelligenda est. CAP. XX.

QVòd Legis scriptura nõ solum historialiter, sed etiã mystico sensu, id est, spiritualiter [a] sentiẽda est: docet Dñs in psalmis: [b] Attendite populi mei Legẽ meã, inclinate aurẽ vestrã in verba oris mei, aperiam in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio. Quod etiã propheta in alio Psalmo cõfirmat, dicẽs: [c] Inclinabo ad similitudiẽ aurem meã, aperiã in psalterio ænigmata mea. In similitudine enim & ænigmate sentiuntur omnia Legis, ænigma enim est obscura similitudo, per quã monet homo, vt cor suũ acuat & ad interiora intelligenda confugiat. Sic quoq. sapientia per Salomonẽ dicit: [d] Scribe Legẽ dupliciter, & tripliciter in corde tuo. Dupliciter enim sentitur Lex, vt priùs secũdum historiã, deinde secundũ sacramentorũ intelligentiã sentiatur. Tripliciter autem
A scribitur, dũ nõ solum historialiter, vel mysticè, sed etiã moraliter, quid in vnũquodq. gerere debeat, edocetur. Vnde & arca, quæ [e] construebatur à Noe, bicamerata, & tricamerata fieri iubetur quod intra Ecclesiam [f] omnis Legis materia, & historia locũ habeat, & mysticũ sensum recipiat, & informationẽ morũ cõtineat. In parabolis enim & ænigmatibus scripta est Lex, & ipsæ parabolæ, & propositiones habẽt mysticas expositiones. Hinc est quod Iudæis obtecta, & clausa sunt omnia: qui, nisi crediderint, ad eorum intelligentiã peruenire nõ possunt.

B
a *al.* accipienda.
b *Psal. 77. ver. 1.*
d *Psal. 84. ver. 5.*
Scribe Legem dupliciter, & tripliter in corde tuo. *Prouerb. 22. ver. 20.* Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus, & sciẽtia. *Septuaginta:* describe eam tibi ipsi tripliciter, in consiliũ, & cogitationẽ, *quod nisi ex hoc loco, nescio, vnde ea verba desumi potuerunt. Nimirum Isidorus diuersa editione vsus est: Quod præter ea, quæ dicta sunt, declarat locus Habacuc 3. ver. vltimo ab Isidoro adductus, superiori lib. c. 35. nam vbi alij omnes legunt:* vt vineam in Cantico eius, *siue,* victor in Psalmis canẽtẽ, *Isidor. legit:* vt vineã in claritate eius.
e *al.* constituebatur.
f *al.* omnia Legis mysteria.

C
Quia Testamentum Legis Iudæi nõ intelligunt CAP. XXI.

SIgnata enim habẽt ista omnia sacramenta scripturarũ, & ignorãt, quod legũt: legunt quippe omnia, & nõ intelligunt, sicut de eis cecinit Dñs ad prophetã: Dic, inquit, populo huic, auditione audietis, & non intelligetis: [b] & cernẽtes videbitis, & nõ [c] scietis: incrassatũ est enim cor populi huius. Et iterũ: [d] Auferet Dñs ab Iuda, & ab Ierusalẽ validum & fortẽ, iudicẽ, & prophetã, & sapientẽ de D architectis, & prudentẽ eloquij mystici. [e] Hæc quippe cuncta abstulit ab eis Deus, & signauit illis omnia sacramenta iuxta duritiã cordis eorũ: ne forte intelligãt, eodẽ Isaia testãte de ipsis: [f] Et erit, inquit, vobis visio, sicut verba libri signati, quẽ cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istud, & respõdebit nõ possum: signatus est enim. Sed quid adiecit de [g] Gentibus? In illa, inquit, die, audient surdi verba libri huius, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta sunt enim Gentibus Legis mysteria. Iudæis vero clausa sunt, sicut & Daniel dicit. [h] Clausa sunt, signatique sermones vsq. ad tempus consummationis, quousq. addiscãt multi,

multi,& impleatur visio, & cognoscāt omnia hæc. Nā quod & Moysi facies velamine tegebatur, dum descenderet de monte cū tabulis, id significabat, quia præ cęcitatis caligine Iudaicus populus Legē ipsam non posset agnoscere, dū enim legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum.

a *Isai.6 ver.9.*
b *Al.* visionem cernentes.
d *Al.* sentietis.
c *Isai.3.ver.1.*
e *Al.* equidem, vel & quidem.
f *Isai.29.ver.11.& 18.*
g *Al.* scientibus, vel legentibus.
h *Daniel.12.ver.9.*

Quòd Iudæi, nisi credant in Christum, non intelligent scripturas. Cap. XXII.

NEq. enim possunt Legem, & Prophetas intelligere, nisi ante [a] in Christū crediderint: loquente Isaia: [b] si non credideritis, [c] nō intelligetis, [d] iustus enim ex fide mea viuet, ait Dñs, per Prophetā. Vnde & [e] Abraham pater Gētium factus est, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Isti autem quamuis Legem, & prophetas teneant, tamen non est indulgendum eis, Ieremia testāte: [f] Et dixit Dñs ad me. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, nō est anima mea ad populum istum, eijce illos à facie mea, & egrediātur. Per Moysem quippe Lex, per Samuelē prophetæ intelligūtur. Quos quamuis Iudæi habeant, propter erroris tamen impietatem proiecti sunt. Opera enim eorū & iustitia sine fide Christi, nihil eis prodest, testante Domino per Ieremiam. [g] Quia mei oblitus es, ecce ego annuntiabo iustitiam tuā, & opera tua non proderūt [h] tibi.

a Al. Christo.
b *Isai.7.ver.9.*
c Al. mihi.
d *Habacuc.2.ver.4.*
e *Gene.15.ver.6.*
f *Ierem.15.ver.1.*
g *Isai.57.ver.12.*
h *Al.* mihi.

Quòd duo Testamenta à Deo sunt tradita. Cap. XXIII.

SEd quoniā duo Testamenta nouū [scilicet] & vetus ab omnipotente Deo sunt tradita, Salomon in Cāticis Cāticorū declarat: [a] In ianuis nostris omnia poma noua, & vetera, [b] frater meus, seruaui tibi. De quibus & Dñs in Euangelio dixit: [c] Simile est regnū cælorū patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Et alio scripturæ loco ita repromittit Deus: [d] Dabo, inquit, vobis pluuiā temporaneā, & serotinā, vetus scilicet Testamentum, & nouū, & vtroq. imbre vos irrigabo. Imber enim doctrina accipitur testamentorū, vnde est illud: Expectetur, sicut pluuia, sermo meus, & effundet super terram imbrem.

a *Cantico.7.ver.13.*
b *Al.* dilecte mi.
c *Matth.13.ver.52.*
d *Deutero.11.ver.14.*

Quòd peccatorū remissio futura erat per baptismum. Cap. XXIIII.

QVòd per baptismū erat purgatio peccatorū futura, non per circūcisionem, quæ baptismi fuerat forma, scripturarū voces idipsum apertè declarāt. Isaias enim futurū baptismi mysteriū sic præcinebat futuris credētibus, dicēs: [a] Haurietis aquas cū gaudio de fontibus Saluatoris. Quibus verbis etiā ipsum Saluatorē ostendit propheta, de cuius fontibus, aquas purificationis prædicat hauriendas, id est, de fontibus Iesu. Hoc enim nomine Hebræorum lingua Saluator exprimitur. Vnde & ipse clamabat: [b] Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Ad quod baptismi sacramentum, idē Isaias Iudæos, & Gentes ita prouocat, dicens: [c] Omnes sitientes venite ad aquas. Has aquas, & hūc fontē & per Ioelē prænūtiabat Spiritus Sāctus, dicēs: [d] Distillabūt mōtes dulcedinē, & colles fluēt [e] lacte, & per omnes riuos Iuda [f] ibunt aquæ, & fons de domo Dñi egredietur, & irrigabit orbē terrarū, id est, vniuersitatē omniū Gentiū. De hoc fonte & Zacharias, [g] In die, inquit, illa erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus Ierusalē in ablutionē peccatorum, & menstruatæ. Dic quæso, quis est iste fons patens? nisi in quo omnes renascimur, per quē peccatorū purificātur delicta, & sordes mēstruatæ, hoc est, immūdę animę salutari lauacro abluūtur. De cuius aquis & alibi idē propheta testatur: [h] Et erit, inquit, in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ierusalē, mediū earū ad mare Orientale, [i] & mediū earū ad mare nouissimū. In die illa erit Dñs vnus, & nomē eius vnū, & reuertetur omnis terra vsq. ad desertum. Quæ sunt igitur istæ aquæ viuæ? nisi baptisma, quod hominem [k] sancti Spiritus infusione viuificat. Sed cur de Ie-

 rusalem

ruſalem exire annunciantur, niſi quia Dominus in populo eodem conſiſtens, ait diſcipulis:[l] Ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris,& Filij, & Spiritus Sancti.Sed earum pars media vadit ad mare Orientale,id eſt, ad populum circunciſionis:& media ad mare nouiſsimũ, quod eſt ad populum gentium, fide poſtremum, vt omnibus ſitientibus [m] largiatur tam Iudæis, quàm Gentibus, qui in Domino credunt.De ijs aquis adhuc & per eundem prophetam dicitur,quod egrediantur de domo Domini,& creſcant in fluuium, & pergant ad ſolitudinem, ſiue ad mare mortuum, & omnia ad quæcumq. venerint,viuificentur, atque ſanẽtur. Sic enim idem propheta dicit: [n] Conuerti me ad portam domus Domini,& ecce aqua egrediebatur ſubter limen domus ad Orientem: Facies enim domus [o] reſpiciebat ad Orientem, aquæ autẽ deſcendebant in latus tẽpli dextrũ ad meridiẽ altaris,& cõuerti me ad viã [p] foras portã exteriorẽ,quæ reſpiciebat ad Oriẽtẽ,& ecce aquę redũdãtes à latere dextro,id eſt,à Chriſti latere. Deinde dicit:& traduxit me per aquas,& ait ad me: aquæ iſtæ,quæ egrediũtur ad Oriẽtales,& deſcẽdunt ad plana deſerti,vtiq. ad Gentes,intrabunt mare,& exibunt,& ſanabuntur [q] aquæ:& omnis anima viuens,quæ reſpicit quocumq. venerit torrens,viuet:& erunt piſces multi ſatis: id eſt, regenerati: & adiecit : Poſtquam venerint aquæ illæ,& ſanabũtur, & viuent omnia ad quæcumq. venerit torrens. Et ſtabũt ſuper [r] illa piſcatores,hoc eſt, Apoſtoli atque Doctores, plurimæ ſpecies erunt piſcium eius. Hoc dixit ad ſignificandam varietatẽ Gentium, ad vndam lauacri venientium, vnde & adiecit:ſicut piſces maris magni,multitudinis nimiæ in ripis eius, [s] ex vtraque parte omne lignum pomiferum, non deficiet folium ex eo,& non deficiet fructus eius, per ſingulos mẽſes afferre primitiua: quæ aquæ de ſanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicamina. Michæas quoq. propheta eiuſdẽ baptiſmi ſacramenta ſub figura tranſitus maris ita reuelàt dicens:[t] Secundùm diem egreſsionis tuæ de terra Ægypti, oſtendam eis mirabilia, videbunt Gentes, & confundentur in fortitudine ſua, manus ſuas ponent ſuper os ſuum, aures ſuæ ſurdæ erunt. Dominum Deum noſtrum [u] deſiderabunt, & timebunt te. Quis Deus ſimilis tibi: qui aufers

A iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum Iſrael, quia miſericors eſt,conuertetur,& miſerebitur noſtri, deponet iniquitates noſtras:& proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra. In qua ſententia lector [x] animaduertet, manifeſtiſsimè reuelari ⊢ ſacroſanctum⅂ myſterium baptiſmi.Secundum ,inquit, diem, egreſsionis tuæ de Ægypto oſtendam eis mirabilia, deinde hoſtes ſequentes, id eſt,delicta noſtra præterita, ſicut Ægyptios in mare proiectos, ita in baptiſmo deleta, atque extincta, ita pronuntiat dicens: quoniam miſericors eſt,conuertetur,& miſerebitur noſtri. B ⊢ [r] demerget delicta noſtra ⅂ & proijciet in profundum maris omnia peccata noſtra.Quid enim clarius hoc teſtimonio? quiduę apertius? omnis enim per fidem verus Iſrael, exit ab Ægypto, dum renuntiat ſeculo: ingrediturque mare rubrum, baptiſmum ſcilicet,Chriſti cruore ſignatũ. Tunc hoſtes inſequentes intereunt, quia ſtatim delicta moriuntur, vbi animæ regeneratorum reſurgunt. [y] Legimus quoque Aaron, in præfiguratione baptiſmi aquis ablutum, cuius filij ſacerdotio paterno participes laticis etiam ſanctificatione purificantur.Iam tunc quidẽ purgatio illa, baptiſmi formam C gerebat, cuius nũc lauacri ſacramẽto abluitur omnis populus Eccleſiæ, quod eſt corpus veri,& magni ſacerdotis, in remiſsionẽ peccatorũ, & lotis ſordibus in ſanctificationẽ diuino cultui cõſecrantur. Iſaias namq. propheta inter cætera oſtendit, nequaquã poſſe delicta Iudæorum dimitti, niſi abluti baptiſmo fuerint. Dicit enim per eundem prophetam Spiritus Sanctus: [z] Laboraui ſuſtinens, ſi multiplicaueritis, orationes non exaudiã:manus ⊢ enim⅂ veſtræ, ſanguine plenæ ſunt. Lauamini,mũdi eſtote.Pro omnibus quippe victimis, quas memorauerat idẽ propheta,pro cunctis neomenijs,& Sab- D bathis,atq. ſolemnitatibus, ſolam baptiſmi purificationem præcepit,pro cunctis quoq. inquinamentis peccatorum,ſolùm regenerationis lauacrũ, quo tãtùm peccata abluũtur. Quod quia Iudæi [a] reſpuunt, audiant, Dominum per prophetam Ezechielem ſibi comminantem:[b] Et factus eſt,inquit,ſermo Dñi ad me dicens:fili hominis,notas fac Ieruſalẽ abominationes ſuas,& dices: hæc dicit Dñs: Ieruſalem,radix tua, & generatio tua,de terra [c] Chanaam : pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa, & quando nata

nata es in die ortus tui, non est præcisus A
vmbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem. Vbi ostenditur, quod in peccatis grauibus sit Ierusalem, & inde peritura esset, quod non sit lota aqua in salutem, quod est plena [d] significatio baptismi. Ad eos autem qui [e] conuertuntur ad Christum, & baptizãtur, sic ibi sermo Dñi sequitur: Et ingressus sum pastum tecum, ait Dominus, & laui te aqua, & emũdaui sanguinem tuum ex te, & vnxi te oleo, significans per pactũ Testamentum nouũ: per aquam, & oleum, baptismũ & chrisma, cuius baptismi purificationem, sic Spiritus Sanctus, per eundem Prophetã illis futuram promittit, dicens: [f] Tollã quip- B
pe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terrã vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & vt nouũ Testamẽtum suscipiant sic sequitur, & dabo vobis cor nouũ, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum [g] meũ ponam in medio vestri, & faciam, vt in pręceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.

a Isai. 12. ver. 3.
b Iohan. 7. ver. 37.
c Isai. 55. ver. 1.
d Ioel. 3. ver. 18.
e al. lac & mel.
f al. fluent.
g Zachar. 13. ver. 1.
h Zachar. 14. ver. 8.
i * vadit.
k al. cælestis.
l Matth. 28. ver. 19.
m al. largiantur.
n Ezech. 47. ver. 1. & 8.
o al. respondebat.
p al. foris portam.
q al. aqua.
r al. illas.
s al. eius existent ex vtraque.
t Micha. 7. ver. 15. & 19.
u al. sanctificabunt.
x al. animaduerte.
y Exod. 40. ver. 32. & Leuit. 8. ver. 6.
z Isai. 1. ver. 14.

a al. despiciunt.
b Ezech. 16. ver. 1. & 3. atq. 8.
c al. Chananæa.
d Sanctificatio.
e Credunt in Christo.
f Ezech. 36. ver. 24.
g al. nouum.

Quòd chrismate Gentes sanctificari debeant. CAP. XXV.

QVia chrismate omnes gentes sanctificarẽtur, loquitur Dominus ad Moysem dicens: [a] Sume tibi aromata [b] prima, & oleum de oliuetis, faciesq. vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum, & vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcã Testamenti, mensamq. cum vasis suis, candelabrum, & vtensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersa, quæ ad cultum [c] eorum pertinent, sanctificabisq. omnia, & [d] erunt sancta sanctorum, qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron & filios eius vnges: sanctificabisq. eos, vt sacerdotio fungantur mihi, filijs quoque Israel dices: Hoc oleũ vnctionis, sanctum erit mihi in generationes vestras. Figura enim huius prioris tabernaculi ad typum Ecclesiæ ducitur, cuius omnis diuersitas populorum, in testimonio sanctitatis perũgitur, quæ per illam [e] vniuersitatem operum figurabatur, vt sacri chrismatis vnctione delibuti, omnes sanctificẽtur, atq. sanctificati in Dei [f] gloriam præparẽtur.

a Exod. 30. ver. 23.
b al. prima myrrha.
C c al. tabernaculi.
d al. erunt omnia sancta.
e al. vniuersitate.
f al. gratiam.

Quia per signum crucis credentes saluarentur. CAP. XXVI.

CRucis autem figura, quæ fidelium frõtes ad tutelam salutis pręsignat, per Ezechielẽ Prophetã legitur [a] demonstrata. [b] Et vocauit, inquit, virum, qui indutus erat lineis, & atramẽtarium scriptoris habebat in lumbis
D suis, & dicit ad eum. Trãsi per mediã ciuitatem in medio Ierusalẽ signa Thau in frõtes virorum gementium, & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius. Et post hæc adiecit: transite per ciuitatem, & percutite; non parcat oculus vester, neque misereamini [c] senem, adolescentulum, & virginem, [d] paruulũ, & mulieres interficite vsq. ad internecionem. Omnem autem super quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet, hãc sententiam. [e] Thau quippe littera speciem

crucis [f] demõstrat, cuius signaculo [g] prænotati sunt, quicumque ab exitu huius seculi liberantur. Eiusdem typum præfigurabat in Ægypto sanguis ille agni candidi, & immaculati, quo imaginariè signantur [h] postes corporis nostri, vt meritò loquamur dicentes: [i] signatum est super nos, lumen vultus tui Dómine. De hoc signo dicit Isaias ex persona Domini: [k] Ecce venio, vt congregem cum omnibus Gentibus, & linguis: & veniét, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum: vtiq. crucis: Et alibi: Et [l] erit, inquit, Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. Quod etiam & alibi idem Propheta significare voluit de Christo, dicens: [m] & leuabit signum in nationibus. Vbi [n] ostendit, quòd eleuato signo crucis, Gentes ad eum venirent, atque crederent. Cuius sacrę crucis gloria ita est & in Psalmis prædicta: dicite in nationibus, [o] Dominus regnauit à ligno. De qua cruce Domini Iesu Christi per Ezechielem ita Dominus loquitur: [p] Gladius exacutus est, & limatus, vt cędat victimas. Exacutus es, qui moues sceptrum filij mei, succidisti lignum, & dedi eũ ad leuigandum, vt teneatur manu. Quo testimonio, & filius Dei crucifixus ostenditur, & crucis eius signum suscipiendum ab omnibus voce diuina prænuntiatur. Cuius crucis figuram de duobus lignis compositã idem Ezechiel ita figuraliter pręnotat dicẽs: [q] Factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis sume tibi lignum vnũ, & scribe super illud Iudæ, & filiorum Israel sociorum eius, & tolle lignum alterum, & scribe super illud Ioseph lignum Ephraim, & cunctæ domus Israel sociorumq. eius, & adiũge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, & erunt in vnionem in manu tua. Vbi ostenditur Iudam, & Ierusalem in vnum conuerti debere, & crucis signum suscipere, quod per duo ligna significatũ est. Hæc sunt duo ligna, quæ illa vidua alienigena, ad quã mittitur pascẽdus Elias, volebat colligere, priusquam moreretur. Vbi non [r] solum ligni nomine, sed etiam & numero lignorum signũ crucis expressum est.

a *al.*demonstrantem.
b *Ezech.9.ver.3.& 5.*
c *al.*simul.
d *al.*paruulam.
e Thau quippe littera speciem crucis demõstrat. *Intellige de veteribus Hebræorum characteribus, nunc enim alia forma est. Hieronymus ad ea verba quæ hoc loco ab Isidoro adducuntur ex Ezechielis 9.cap. Et* vt ad nostra, *inquit,* veniamus, antiquis Hebræorũ litteris, quibus vsq. hodie vtũtur Samaritani, extrema, Thau littera crucis habet similitudinem, quæ in Christianorũ frontibus pingitur, &c. *Porro ab Esdra veteres characteres Hebræorum fuisse immutatos, Hieronymus ipse testis est in prologo Galeato.*
f *al.*habet.
g *al.*prænotantur.
h *al.*partes.
i *Psal.4.ver.7.*
k *Isai.66.ver.18.*
l *Isai.55.ver.13.*
m *Isai.5.ver.26.*
n *al.* ostenditur, quod eleuatione crucis Gẽtes ad eum veniunt, quæ crediderunt.
o Dominus regnauit à ligno. *Post hæc verba in Hispalensi sequebatur illud,* & alibi: ecce ponam nomẽ meũ in gentibus, *quæ verba, vt male assuta, in hunc locum reijcienda iudicauimus.*
p *Ezech.21.ver.9.*
q *Ezechi.37.ver.16.*
r *al.*solo.

Quomodo sacramentum Eucharistiæ præfiguratum est. CAP. XXVII.

ET quia panis, & calicis sacramentũ [a] Deo placitum esset [b] in holocausto, scripturarum testimonijs non tacetur. Huius enim sacrificij præfiguratio in [c] sacerdotio Melchisedech antea fuit expressa. Iste enim sacerdos Dei excelsi, cùm benediceret Abrahæ, ob mysterium futuri holocausti panem & vinum in sacrificio Domino obtulit. Hoc enim ille primum in typo filij Dei expresit: ad quẽ Psalmista ex persona Patris sic dicit: [d] Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hoc est iuxta ritum huiusmodi sacrificij, quod & in passione sua perficiens Christus impleuit. Quodq. etiam Apostolis in cõmemorationem suam fieri iussit. Non ergo iam victimas Iudaicas, quales sacerdos Aarõ obtulit, credentes offerunt; sed quales idem Melchisedech rex Salem immolauit, id est, panem, & vinum, quod est corporis & sanguinis Domini verissimum sacramentũ. De quo idem Dominus dixit: [e] Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meũ, in me manet, & ego in eo. Cuius quidem sacrificij sacramentum, & in Salomone per immolationem panis ac vini ita mõstratur: [f] Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinũ suum, proposuit mensam suam, misit seruos suos, dicẽs: Si quis est par-

paruulus veniat ad me, & insipientibus loquitur, venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, derelinquite insipientiam, & viuetis, & ambulate per vias prudentiæ. Dei ergo sapientia Christus constituit sibi domum sacrosanctam Ecclesiam, in qua mactauit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice sacramenti diuini, & præparauit mensam, hoc est, altare Domini, mittens seruos suos Apostolos, atque doctores ad insipientes, idest, ad omnes Gentes verum Deum ignorantes, dicens eis: venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis, id est sancti corporis escam sumite, & bibite vinum quod miscui vobis, idest, poculum sanguinis sacri percipite. Cuius quidem gratiã quia Gentes sumunt, & Iudæi nõ meruerunt. Declarat hoc Propheta Isaias dicens: [g] Hæc dicit Dominus Deus: ecce serui mei comedent, & vos esurietis: Ecce serui mei bibent, & vos sitietis, ecce serui mei lętabũtur, & vos confundemini. Ecce serui mei lætabũtur præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione [h] spiritus vlulabitis, & dimittetis nomen vestrũ in iuramentũ electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & seruos, [i] id est, Christianos, vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amẽ. Interficitur enim Israel, succedit ex Gẽtibus populus. Tollitur illis vetus Testamentum, redditur nobis nouum: conceditur nobis salutaris cibi gratia, & poculũ sanguinis Christi, illis fame, & siti arentibus. [k] Mutatur & nouo populo nomen aliud, [l] scilicet, Christianum: & omnia, quæ sunt gesta, nouitatẽ gratiæ resonant.

a *al.* Deo esset holocaustum.
b *al.* & holocaustum.
c *al.* sacerdote.
d *Psal. 109. ver. 3.*
e *Iohan. 6. ver. 56.*
f *Prouer. 9. ver. 1.*
g *Isai. 65. ver. 13.*
h *al.* cordis.
i *al.* suos vocabit nomine alio, id est, Christiano.
k *al.* mittatur.
l *al.* datur.

Recapitulatio operis. Cap. XXVIII.

O Infelicium Iudæorum deflenda dementia: ecce Saluatoris aduentum, nec Testamenti veteris auctoritate intelligũt, nec eum venisse accipiũt. Gentium conuersionem legunt, & de sua reprobatione minimè confunduntur. Sabbathi obseruationẽ suscipiunt, quam reprobatam scripturæ testificatione cognoscunt. Circuncisionem carnis venerantur, qui cordis munditiam perdiderunt. Nos autem sub gratia positi omnia hęc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, iam cognoscimus esse completa. Quidquid enim huiusmodi sacramenti prophetabatur, iam Christus impleuit, [a] qui non venit soluere legem, sed adimplere. Aduenientẽ ergo veritate, vmbra cessauit, ideoq́. iam carnaliter non circuncidimur, quia in circũcisionis typo, promissi baptismatis sacramẽto mundamur. Sabbathi otium superuacuũ ducimus, quia iã reuelatã spẽ [b] quietis æternæ tenemus. Sacrificia veteris Legis non immolamus, quia per eadẽ sacrificia aut Christi passionẽ, aut carnaliũ vitiorũ mortificationẽ [c] insinuatã cognoscimus. Azyma non obseruamus, quia, expurgata veteris vitæ malitia, in [d] noua fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum non custodimus; quia cuncta illa spiritualiter discernimus in moribus hominum, quæ [e] immũdorum significabat diuersitas animalium. De agni esu pascha nõ celebramus, quia [f] pascha nostrum iam immolatus est Christus, qui per illum agnum figurabatur, [g] qui tãquam ouis ad occisionẽ ductus est, & quasi agnus coram tondente se, sic nõ aperuit os suum. Neomenias nouę Lunæ non custodimus, quia iam in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. Scenopegias, id est, sollẽnitates tabernaculorum, non obseruamus: quia tabernaculum Dei sancti eius sunt, in quibus habitat in æternum.

a *Matth. 5. ver. 18.*
b *al.* vitæ.
c *al.* insinuari.
d *al.* nouam fidei gratiam.
e *al.* immundorum significabatur.
f *1. Corin. 5. ver. 7.*
g *Isai. 53. ver. 7.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

IN LIBROS VETERIS AC NOVI TESTAM.

PROOEMIA.

PLENITVDO noui & veteris Testamenti,[a] quã in canone Catholica recipit Ecclesia, iuxta vetustã priorum traditionem, ista est.

In principio videlicet, quinque libri Moysi,[b] Genesis, Exodus, Leuiticus,[c] Numeri, Deuteronomium, id est, recapitulatio Legis, & quasi secunda Lex.

Huic succedunt libri Iesu Naue, Iudicũ, & libellus, cuius est titulus Ruth,[d] qui nõ ad historiam Iudicum, vt Hebræi asserunt: sed magis ad principium Regum pertinere videtur.

Hos sequuntur quattuor libri Regũ. Quorum quidem Paralipomenon libri duo, è latere annectuntur:[e] quia earundem gestarũ rerum continent caussas, quæ in libris Regũ esse noscuntur.

Quanquam & alia sunt volumina, quę in consequentibus diuersorum inter se temporum texunt historias: vt Iob liber, & Tobiæ, & Esther, & Iudith, &[f] Esdræ, & Machabæorum libri duo.

[g] Sed hi omnes, præter librum Iob, Regũ sequuntur historiam, deinceps Iudæorũ annales suis quibusq. temporibus[h] persequuntur, continentes tristia, siue læta, quæ post excidium Ierusalem Iudaico populo[i] acciderunt.

Ex quibus quidem Tobiæ, Iudith, & Machabæorum Hebræi non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter canonicas scripturas enumerat.

Occurrũt dehinc Prophetæ, in quibus est, Psalmorũ liber vnus, & Salomonis libri tres, Prouerbiorum scilicet, Ecclesiastes, & Cantica Canticorum. Duo quoq. illi egregij, & sanctæ institutionis libelli, Sapientiam dico, & alium, qui vocatur Ecclesiasticus:[k] qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi, tamen propter quandam eloquij similitudinem Salomonis titulo sunt prænotati. Qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis canonicis libris tenere noscuntur auctoritatem.

Supersunt libri sedecim Prophetarũ,[l] ex quibus quattuor sunt qui maiora volumina cõdiderunt, id est, Isaias, Ieremias, Ezechiel, & Daniel.

Reliqui verò duodecim breues sunt, & cõtigui, & ob hoc vno volumine coarctati, quorum nomina hæc sunt: Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Quidam autem Ieremiæ[m] lamenta segregantes, de volumine eius[n] resecuerunt, sicq. quadraginta quinque libros veteris Testamenti suscipiunt.

Hinc occurrit Testamentum nouum: cuius primùm Euangeliorum libri sunt quattuor, scilicet, Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Sequuntur deinde epistolæ Pauli Apostoli quattuordecim, id est, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippẽses, ad Thessalonicẽses duæ, ad Colossenses, ad Timotheum duæ, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebręos singulæ.

Epistolæ quoque Iohannis Apostoli tres, Petri duæ, Iudæ, & Iacobi singulæ.

Actus etiam Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis. Fiunt ergò in ordine vtriusq. Testamenti libri septuaginta & duo.

Hæc sunt enim[o] noua & vetera, quæ de thesauro Domini proferuntur, è quibus cũcta sacramẽtorum mysteria reuelantur. Hi sunt[p] duo Seraphim, qui in confessione sanctæ Trinitatis iugiter decantantes[q] ἅγιος ἅγιος hymnum erumpunt.

[r] Hæc etiã duæ oliuæ in Zacharia, quæ à dextris & sinistris lampadis adstant, atque pinguedine & splendore Spiritus Sancti,

totum

totum orbem doctrinæ claritate illuminat. A

Hæ litteræ sacræ, hi libri integri numero & auctoritate: aliud cum istis nihil est [f] comparandum. Quidquid extra hos fuerit, inter hæc sancta & diuina nullatenus est recipiendum.

Disposito igitur veteris ac noui Testamẽti ordine librorum, & numero, nũc cursim breuiterque in eos parua prooemia narrationũ subijciamus.

[a] Quam in canone. *Hoc libro castigando septem exemplaribus vtebamur: tria Hispali aduecta erant, duo carthacea, tertiũ in membranis. In duobus carthaceis legitur:* quam in canone sacro. *Verũ dictio* sacro *redundare visa est: & Hieronymus vbiq. in canone tantum ait, vt in prologo Galeato his* B *verbis:* Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith & Tobias & Pastor, non sunt in canone. *August. lib. 2. de doctrina Christ. c. 8.* Totus autem canon scripturarum in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur. *Erat enim moribus receptum, vt ferè in Concilijs canon ederetur, omnes diuinas scripturas comprehendens: Ab eo canone libri canonici vocabãtur. Quemadmodum è contrario apocryphi libri, id est, absconditi dicti sunt: quoniam eorum lectione, cùm prohibiti essent, occultè tãtum, & in latebris vtebantur, & in diuinis libris, absconditi vox, aliquando in vetiti significatione sumitur, vt in psal. 16. ver. 14.* De absconditis tuis adimpletus est venter eorũ, *id est. Quæ lege erant prohibita, comederunt. Sic sane locum intelligit Apollinarius in psalmorum Metaphrasi, his verbis:*

τῶν κρυφίων ἔπλησαν ἑὴν πολυχανδέα νηδὺν
πληθύοντες σιάλων.

[b] * id est.

[c] al. Numerus.

[d] Qui non ad historiam Regum, vt Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur. *Hieron. in prologo Galeato Hebræorum canonem referens, ait:* Deinde subtexũt Sophetim, id est, Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur historia. *Nimirum Hebræi Abesan, qui post Iephten Iudæorum populo præfuit, Booz Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebræorum opinionem Isidorus refellit, sequiturq. August. sententiam 2. de doctrina Christian. c. 8. vbi ait:* Totus autẽ canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudicum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad regnorum principia videtur pertinere. *Quo loco suspicor August. lectionem esse vitiatam, & castigandã ex hoc loco Isidori. Alioqui comparatio magis inepte poni videretur. Fauet opinioni August. Iosephus lib. 5. antiquit. c. 11. cũ Heli sacerdotis ætate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam tantum dicti rationem inferius affert: quod in eo libello genus Regis David referatur.*

[e] Quia earũdem gestarum rerum cõtinent caussas. *Caussæ nomen variè sumitur, inter alia, argumentũ significat. Vnde Rhetoribus triplex caussarum genus. Hoc loco negotium, euentum, successumq. significare mihi videtur. Hispanorum more, quibus caussæ nomen, hoc est, cosa, latissimè patet linguæ vernaculæ vsu, & proprietate, ac rem omnem significat, à qua significatione, αἰτία vox non multum differt. Iulianus certè Imperator, latissima eius vocis significatione vsus est: cum Proæresium ad historiam scribendam hortatur: seq. si id suscipiat pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum curaturum* τὰς αἰτίας εἰ μὲν ἱστορίαν γράφεις ἀκριβέστατα ἀπαγγέλλω σοι. *Vtitur inferiùs eadem voce Isidorus in eadem significatione, cum dicit:* Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam Legis meditatorium dicunt: ea dũtaxat ratione, pro eo quod illi quattuor proprias rerum gestarum continent caussas, iste verò omnium. *Locus ex Hieronymo desumptus est, nisi glossæ ordinariæ auctor fallit initio Deuteronomij,* sicut liber, *inquiẽs,* Deuteronomij repetitio est quattuor librorũ Legis: illi enim proprias continent in se caussas, iste replicat vniuersa. *Cassian. lib. 3. de Inst. cœno. c. 5. & coll. 21. c. 14. caussam pro re, seu conditione posuit.*

[f] Esdræ & Machabæorum libri duo. *Mallem legeretur,* Esdræ duo, & Machabæorum libri duo, *vt Aug. vnde hæc desumpta sunt, dixit, 2. de doct. Christ c. 8. his verbis:* Iob & Tobias, & Esther, & Iudith, & Machabæorũ libri duo, & Esdræ duo, *vox certè duo, ad vtrũque referatur necesse est, alioqui summa librorum quadraginta quinque veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque mouere debet, quod in etymologijs lib. 6. cap. 2. hæc verba legũtur.* Nec quemquam moueat, quòd vnus Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius, & quartus nõ habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur. *Quæ verba manifestè corrupta sunt. Nam quamuis Hebræi, Esdræ, & Nehemiæ sermones vno libro comprehẽdant, quod fortè Isidorus in etymologijs sequutus est, apocryphi tamen Esdræ, non tres libri, sed duo tantum sunt.*

[g] Sed hi omnes, præter librum Iob, Regũ sequuntur historiam. *August. loco citato, sic ait:* Sicut est Iob, C & Tobias, & Esther, & Iudith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam vsq. ad regnorũ vel Paralipomenon terminatam. *Quod August. de Esdræ libris intellexit, adnecti Regum & Paralipomenon libris: Isidorus ad Tobiam, Esther, Iudith, Esdræ, & Machabæorum libros extendit: vnde locus subobscurus redditur, quod, vt alij libri omittantur, de Tobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cùm constet tempore Salmanasar, & Senacherib eius filij ante euersam Hierosolymam in Assyria vixisse. Nisi fortè Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros credidit: quod post omnes, aut post aliquot Reges res in ijs libris explicatæ contigerint. Porrò Iudæorum annales, Iosephi historiã, aliosq. Hebræorum de rebus suis libros intelligit, vnde Seder-holam, hoc est, Hebræorum Chronicõ ante quadringentos amplius annos conflatum est.* D

[h] *al.* prosequuntur.

[i] *al.* accesserunt.

[k] Qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi. *Codex D. Laurentij pro* dum dicantur, *legit:* dum sint, *iuxta vtramq. lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula,* dum, *pro* cum *accipitur, quod veteribus etiam vsitatum fuit, vt in illa verba Æneidos 1.*

Cum venit aulæis iam se Regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamq. locauit.

Seruius ait: Sanè sciendum, cum & dum, malo errore à Romanis esse confusa. *Quòd vero Sapientiam, & Ecclesiasticum Iesu filio Sirach tribuit: & idem inferius repetit,*

tit, ex August. desumpsit 2. de doctr. Christia. cap. 8. vbi ait: Nam illi duo libri, vnus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: Nam Iesus filius Sirach, eos scripsisse constantissimè prohibetur, *(vnde & ex eiusdem August. verbis lib. 17. de Ciuit. Dei. c. 20. intelligitur proximis verbis legendum:* propter quandam eloquij similitudinem, *non autem* propter grandem eloquij similitudinem, *vt duo chartacei Hispalenses legebant) Verùm non animaduertit Isidorus Aug. 2. retract. c. 4. eam opinionem, quod spectat ad Sapientiæ librum, retractasse. Sanè & Hieronymus præfatione in libros Salomonis, de Sapientiæ libro ait:* Nonnulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, *quod Isidorus ipse se ipso prudentior sequutus est, 6. etymol. c. 2. Philonis, vt ego suspicor, non Alexandrini, sed Biblici, de quo frequẽs in Eusebio mentio, libris de præparat. Euang.*

l Ex quibus quattuor sunt, qui maiora volumina condiderunt. *Sequitur hoc loco Græcorum, & Latinorum opinionem, qui libros omnes Prophetarum, ab eisdem Prophetis, quorum nomina præferuntur, compositos esse credũt, cum 6. etymolog. c. 2. Ezechielis & Danielis libros affirmet, à quibusdam viris sapientibus scriptos esse, quæ est constans Hebræorum sententia. Rabbi Isaac Harama præfatione in Cantica: & Rabbi Mosis Kimhi lib. de auctoribus sacrorum librorũ: viros congregationis magnæ librũ Ezechiel, duodecim Prophetarum, Danielis & Esther scripsisse aiunt. Quo magis miror ex hoc numero Danielẽ solum inter Chethubim, id est, Hagiographa ab Hebræis poni. Hieronymus prologo in Danielem & præfatione comment. ad eundem Prophetam, Porphyrium ait: occasionem arripuisse calumniandi religionem nostram, quod negaret Danielis Prophetiam à Propheta ipso editam fuisse, sed à quodam, qui in Iudæa vixit tẽpore Antiochi Epiphanis, affirmaret scriptam.*

m *al.* lamentationes.

n *al.* secernunt.

o *Matth. 13. ver. 52.*

p *Isai. 6. ver. 3.*

q Trishagios hymnum erumpunt. *Sic legit Hispalensis in membranis. Septimancensis:* Ter hagios hymnũ erũpunt. *Duo carthacei Hispalenses & Tarraconensis* hagios, hagios, hagios dicentes hymnum erumpunt. *Alludit autem ad illa verba, Isai. 6. ver. 3. vbi de duobus Seraphinis ait:* Clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Porrò hymnum erumpunt, *dixit: pro* in hymnũ erumpunt, *quæ locutionis forma Virgilius est vsus, cũ 3. Æneid. ait.*

Interdumq. atrã prorumpit ad æthera nubem.

r Hæc etiam duæ oliuæ. *Hæc oliuarum comparatio, in vno tantum Laurentiano codice erat, & in altero Hispalensi ad marginem, neq. vtriusq. lectio cõsentiebat. Nos locum expungere omnino ausi non sumus, obelo notasse contenti argumento suspectæ lectionis.*

s *al.* computandum.

De Genesi.

Genesis iuxta fidem historiæ describit fabricam mũdi, & hominis conditionẽ cataclysmum, & diuisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gestaque omniũ Patriarcharum, vsque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

De Exodo.

Exodus continet Hebræorum seruitutẽ, ac decem plagas Ægypti; egressum populi, & nubem protegentem, transitum etiam rubri maris, mersumque cũ curribus Pharaonem, & gloriæ decantationẽ, ingressum quoque eremi, cibum mannæ quo aliti sunt, percussionem quoque rupis, & fluenta in dulcedinem versa, pugnam Amalec, mandata etiam Decalogi, & arcam Testamẽti, dedicationemque tabernaculi, & oblationem.

De Leuitico.

In Leuitico autem lex sacrificiorũ, hostiarumque diuersitas, indumenta Pontificũ, & Leuitarum ministeria describuntur: ciborum etiam discretio, [a] & diuersæ peccatorũ purgationes, vel hostiæ ordinantur.

a *al.* Et diuersitas peccatorum purgationesque.

De Numeris.

In Numeris verò egressæ de Ægypto tribus enumerantur; profectionesque [a] eorũ, perfectorum ætate virorum, qui egressi sunt de Ægypto, computatio tenetur inserta, Prophetia Balaã, quadraginta quoquè duarum per eremum mansionum sacramenta signantur.

a *al.* fortassis earum.

De Deuteronomio.

In Deuteronomio autem, quæ est secũda lex, narrantur ea, quæ inter Pharan & Tophel, & Laban, & Naseroth, vsque ad Cades-Barne fuerunt [a] populo dicta à Moyse: mandata videlicet, atque promissa, maledictiones peccatorũ, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses. Ibi dat benedictionem filijs Israel: ibique terra repromissionis conspecta moritur, atque sepelitur. [b] Nõnulli autẽ Hebræorũ quattuor tantum libros computãt Legis, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros. Deuteronomium autem repetitionem eorundem libro-

librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt. Ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quattuor proprias rerum gestarum continent caussas, iste vero omnium. A

a Populo dicta. *Septimancensis, & Tarraconensis legunt* populo data. *Et alioqui dare dicere est, vt apud Virgilium.* da Tityre nobis.

& -- da, non indebita posco.

Et contra accipere pro audire sumitur. Æneid. 1.

Quã facere id posis, nostrã nũc accipe menté.

b Nonnulli autem Hebræorum, quattuor tãtum libros computant Legis. *Fuisse qui negarent Deuteronomium à Mose conscriptum esse, Nicolaus de Lyra, ad primũ Deuteronomij cap. initio docet, his argumentis: quod initio libri dicatur:* Hæc sunt verba, *quæ loquutus est Moyses, non scripsit, quod dicat, quæ loquutus est trans Iordanem: quem fluuium nũquam Moyses transmisit, quod in fine Mosis describatur mors. Quæ argumenta refellere opus non est, & eam tamen opinionem ab antiquis Hebræis deriuatam arbitror.* B *Nam recentiores Iudæi quinque libros Legis, & omnes à Mose conscriptos esse constanter affirmant. Nam* Deuteron. *c. 31. ver. 9. dicitur*: Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filijs Leui, *& rursus ver. 24.* Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque compleuit, præcepit Leuitis, &c.

De Iosue.

IN Iesu Naue libro filij Israel duce Iesu Iordanem transeunt, ac secundò circunciduntur, subuersisq. dehinc Chananæorum gentibus, a diuisione terræ eorum hæreditatis sortes suscipiunt; C

a *al.* diuisionem terræ eorum hæreditatis sorte.

De libro Iudicum.

IN libro Iudicum continentur peccata, & seruitutes Israel, exclamationesq. populi, & miserationes Dei ⌙ describuntur prospera atq. aduersa bellorum.⌉

De libro Ruth.

LIber Ruth eiusdem Moabitidis texit historiam, de cuius stirpe familia Dauid descendit. D

Hunc Hebræi libellum, ad Iudicum librũ subiungunt, pro eo quod in diebus Iudicum gesta esse a commemorãt, quæ in eo scripta sunt: at contra Latini, pro eo quod genus Regis Dauid retexat, ortum ex eadem Moabitide Ruth, ad corpus libri regnorũ veraciùs eum pertinere contendunt.

a *al.* commemorantur.

De libro Regum

REgum liber, quãquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quattuor a partibus sit desectus, apud Hebæos tamen in duobus diuisus est voluminibus. Quorum b primus Samuel scribit, arcam Domini à Iudæis transisse ad Gentes, c Heli quoq. sacerdotiũ in Samuel mysticè fuisse translatum, & in Dauid Saulis Regis imperium. Malachim verò Reges Iudææ, & Israeliticæ Gentis, gestaq. eorum per ordinem digerit temporũ, ipsum quoque Israel d ob errorem idolatriæ narrat in Assyrios transmigratum: ad extremum edocet, venisse Nabuchodonosor in Ierusalem: captiuumque duxisse Principem, ac populum, & subuertisse vrbem, & templum.

a *al.* partes.

b *al.* primum Samuel scripsit.

c Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum. *Hæc est August. sententia lib. 17. de Ciuit. Dei cap. 4. vbi ait.* Nam Heli sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis, & Iudicis, & Saule abiecto, Rex Dauid fundatus in regnum, hoc quod dico figurauerunt: nempè veteris Testamenti in nouum commutationem, *quod Isidorus illo aduerbio mysticè significare voluit. Hieronymus 1. contra Iouinia. ex illis verbis psal. 98. ver. 6.* Moyses & Aarõ in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomé eius, *colligit, Samuelem non sacerdotem, sed Leuitam tantùm fuisse. Quæ sententia eruditis magis probatur. Qui enim esset sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaronis? Idem epist. ad Paulinum, quæ instar est generalis præfationis in sacros libros, sacerdotij mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiatar in Sadoch factam esse, competenter ait, eaque re Legis veteris in nouam transitionem significari affirmat.*

d *al.* ab errore.

De Paralipomenon.

PAralipomenõ a apud Hebræos sub vnius libri volumine cõtinetur, appellaturq. ab eis Dibre-haiamin, id est, verba dierũ, apud nos autẽ propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc est aũt historia ordinem generationũ, & temporũ continẽs. In qua scilicet non parua sanctarum scripturarũ eruditio cõtinetur. Nam quæ in historia veteris Testamenti in locis suis, aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plenè digesta: in isto summatim, ac breuiter explicata sunt, cuius quidẽ series è latere Legis, siue Regnorũ adiũcta procedit, perueniens ad illud vsq. tẽpus, quo & Regnorũ textus finitur. ⌙ b Namq. ab exordio fabricæ mundi incipiens protenditur per ordinem rerum

 gesta-

gestarum vsq. ad ruinam Ierusalem in annis tribus mille septuaginta duobus per generationes septuaginta duas.

[a] Paralipomenon apud Hebræos sub vnius libri volumine continetur. *Hæc ex Hieronymo sumpta sunt præfatione altera in libros Paralipomenon. Illud de suo auctor addidit:* in duabus decisus est partibus. *casuum permutatione, vt sæpè consueuit. Paullo inferiùs, vbi nos legimus* explicata sunt, *duo carthacei* expleta sunt. *Verùm nostram lectionem veriorem esse, tùm ex plurium codicum fide, tùm ex ea Hieronymi præfatione intelligitur, tametsi sententia non discrepat, vtrouis modo legatur.*

[b] Namq. ab exordio mundi Incipiens, &c. *Locum obelo confiximus, quamuis trium codicum lectione subnixum, qui neq. in annorum numero, neq. in generationum conueniebant. Nos de annorum ratione non magnopere laboramus, cum in ea re, vt in qua maxime, scriptores varient.* Euseb. *ab initio mundi vsque ad Ierosolymæ excidium sub Nabuchodonosor annos numerat 4610. Hebræi in Seder-holam 3338. Nos, cùm in ea re nonnihil operæ esset consumptum, annos inueniebamus 3390. Atq. hæc de annorum ratione. Quòd vero septuaginta duæ generationes, seu progenies ab exordio mundi vsq. ad excidium Hierosolymæ fuisse ait; suspicor lectionẽ esse vitiatam, & quinquaginta duas generationes poni debere: nẽpe quot in Luca, quotque ab Hebræis ex veteri Testamento ab Adamo ad illud tempus numerantur.*

De libro Iob.

IOb liber continet eiusdem sancti viri damna, funera vel flagella, & contumeliosa cōsolātium dicta, lamenta quoque eius, in quibus totius mundi deplorat miseriam: consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, eiusq. duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis paßionibus & verbis Christi expreßit imaginem: coniux verò eius carnalium typum designat, qui intra Ecclesiam positi vitam spiritualium moribus suis scandalizant. Amici verò eius speciem [a] præbuerunt hæreticorum, figuramque dogmatum peruersorum. Porrò Eliu, qui aduersus Iob graui exprobratione innititur, significat eos, qui intra sanctam Ecclesiam arroganter prædicant, & per tumorem cordis, ac scientię fastum, quidquid proferunt, superbiæ exemplis [b] ostentant.

a *al.* prætulerunt.
b *al.* ostendunt.

De Psalterio.

LIber Psalmorum, quanquam vno concludatur volumine, non est tamen editus vno eodemq. auctore. [a] Decem enim Prophetę sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt, id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Eman, Ethan, Idithun, & filij Core Asir, Elcana, Abiasaph, siue Esdras. Nōnulli etiam Aggæi, & Zachariæ esse existimantur. [b] De ijs autem, qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est, vt cuius auctoris præscriptio præcesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricis ac typicis sacramētis signatus: specialiter autem, quod natus, quod passus, quod resurrexit Christus: penè hoc omniū Psalmorum resonat organum. Sciendum autem, quòd apud Hebræos omnes Psalmi permisti fuerunt, & inordinati, quos tamen primus Esdras in vnū volumen [c] coēgit, & in ordinem, numerumque disposuit, ac per occulto mysterij sacramento alijs alios prætulit ordine, dùm posteriores videantur in tempore. Nam secundum historiæ cursum tertius Psalmus quinquagesimo posterior est; sed propter mysterium in ordine prior est. Sic enim habentur & cæteri, quia Spiritus Sanctus eos præordinauit, vt voluit.

[a] Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt. *Sententia est Hieronymi, non omnes Psalmos à Dauide fuisse editos epistola ad Cyprianum, & epistola ad Sophronium, & prima contra Rufinum. Cum Hieronymo omnes Hebræi conueniunt. Augustin. varius est initio commentar. in psalmos, & 17. de Ciuitate Dei, capit. 14. Cæteri fermè Græci, & Latini expositores, omnes Psalmos à Dauide fuisse editos tuentur. De re hac nihil in præsentia statuo. Nomina sanè Prophetarum à quibus Isidorus psalmos esse compositos ait, in omnibus exemplaribus corruptissimè posita erant. Nos veram lectionem restituimus, tum ex codicum inter se collatione, tum ex prim. Paralip. 6. vers. 22. in filijs Coræ denarius prophetarum numerus completur. Esdras, Aggæus, & Zacharias sub dubio ab Isidoro inter auctores Psalmorum numerantur, coniectura tum verborum, tum 6. etymologiarum capit. 2. vbi cum de re eadem agatur, eorum nomina prætermittuntur. Rabbi Isaac Haramà in Cantic. præfatione decem quidem Psalmorum auctores numerat, longè tamen aliter quàm Isidorus: nempe, Adam, Melchisedech, Abraham, Mosem, Heman, & Idithum, & tres filios Core, quæ ad Iudæorum fabulas ablegamus. Porrò præcipua auctoritate, & eruditione viri, Esdram non tantùm vt Hierony. episto. ad Sophronium ait, psalmos omnes in vnum volumen collegisse affirmant, sed etiam pro certo ponunt, ab eodem primum psalmum fuisse compositum, vt esset instar præfationis in vniuersum opus, prouocaretq. lectorem ad diuinæ legis lectionem.*

[b] De ijs autem, qui sine titulis sunt. *Sententia est cum Hebræorum, tum Hieronymi epistola ad Cyprianum, eo argumento contendentis, vndecim omnino psalmos Moysem auctorem habere, à Psalmo octuagesimo nono, vbi eius nomẽ præfertur, cum decem psalmi sequentes sine titulo sint apud Hebræos.*

[c] *al.* collegit.

De

De libris Salomonis.

SAlomon tria volumina edidit: primus ex his Prouerbiorum liber est: secundus, qui appellatur Ecclesiastes: tertius cuius titulus est, Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris [a] trium generum disciplinas composuit; quibus ad rerũ scientiam peruenitur. In primis namque Ethicam, idest, moralem, post hæc Physicam, quæ qualitatẽ naturæ comprehẽdit, ad vltimum Theoricã, id est, contemplatiuam: in Prouerbijs enim moralia docens, per communem quemdam loquẽdi vsum altiorem intelligentiam edidit, conseruationemq́ue mandatorum, & doctrinæ cælestis [b] institutionem succinctis versibus, breuibusq́ue sententijs coaptauit. Sunt autem prouerbia sub verbis alijs res alias explicantia, vel significantia quæ aliter quam dicuntur, intelligũtur, plus in virtute sententiarum, quam in sono verborum, quæ Græci parœmias vocant. In Ecclesiaste vero rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca, & vana esse reprehendit; rerumq́ue omnium fragilitate perspecta, renuntiare mundo admonuit. In Cãticis autem Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea, quæ sunt cælestia, vel diuina: sub specie sponsi, & sponsæ, Christi Ecclesiæq́ue vnitatem declarat, atque animam ad amorem cælestium excitãs [c] prouehendam ad consortium Dei prouocat. Illud etiam nõ est omittendum, quod à Doctoribus nostris traditur: [d] apud Hebræos hanc fuisse obseruationem, ne cuiquã librũ hunc legere permitterent, nisi viro iã perfectæ scientiæ, & roboratæ fidei: ne fortè per imbecillitatem infantiæ, & fidei imperitiam, non tam erudiret cognitio lubricas mentes: quã potius ad concupiscentias corporales conuerteret. Omnes enim scripturas à Doctoribus eorum tradi pueris solitum est: etiam eas, quas deuteroseis vocant. Quattuor tantum ista ad vltimum reseruari, id est, principium Genesis, de mundi creatione: Ezechielis quoque principia, in quibus de Cherubim scripsit: & finem eius, in quo templi descriptio continetur: & Cantica Canticorũ.

[a] Trium generum disciplinas composuit. *Sic sentit Hieronymus initio commentariorum in Ecclesiast. & epistola ad Paulam Vrbicam, nisi quod pro* theorice, *quam ponit Isidorus, Hieronymus priori loco Theologiam, posteriori logicam posuit. Vtramq. lectionem coniunxisse videtur Isidorus ipse 2. etymolog. c. 24. cum ait:* In his quippe tribus generi- A bus philosophiæ etiam eloquia diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, vt in Genesi, & Ecclesiaste: aut de moribus, vt in Prouerbijs, & in omnibus passim libris: aut in logica, pro quã nostri Theologiam sibi vendicant, vt in Cantic. Canticor. & in Euangelijs.

[b] *al.* imitationem.

[c] *al.* perueniendum.

[d] Apud Hebræos hanc fuisse obseruationem. *Sic Hieronymus ad Paulinum de Genesi, & principio atque fine Ezechielis, & Origenes homil. 1. in Cantica, totidem fermè verbis, quot Isidorus in hunc modum:* Aiunt enim obseruari etiam apud Hebræos, quod nisi quis ad ætatem perfectam, maturamq. peruenerit, libellum hunc, ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed & B illud ab eis accepimus custodiri, quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas à doctoribus & sapientibus tradi pueris, simul & eas quas δευτερώσεις appellant. Ad vltimum quattuor ista reseruari, id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis, &c. *Porrò ætas perfecta 30. annorum erat, vt ait* Hieronymus *loco citato, &* δευτερώσεις *vt ipse* Hieronymus *docet epistola ad Algasiam. q. 10. & in Ezech. cap. 36. Iudaicæ traditiones, & fabulæ erant, primo institut. Aposto. c. 7. Clemens traditiones seniorũ vocat* δευτερώσεις. *Eas Epiphanius hæres. 33. contra Ptolemaitas, apud Hebræos quattuor libris comprehensas esse ait. Nostra ætate Thalmud Babylonicum in Misna, & Ghemara distributum est auctore Elia in Thisbi. Misna autem, & deuterosis, quod vis vtriusq. nominis declarat, repetitionem significantis, idem sunt, ac propriè significant præcepta, vel exposi- C tionis Legis, quæ post Moysem ab Hebræis inuenta sunt, qua ratione inter Moysis libros. Deuteronomium hoc nomen habet, quod sit velut repetitio præcedẽtium librorum, & quasi secunda Lex, vt ipsis Isidori verbis vtamur.*

De libro Sapientiæ.

LIber [a] Sapientiæ, qui vocatur Panaretõ, Christi aduentum, qui est sapientia Dei Patris, passionemq. eius aperta manifestatione denuntiat. ⁓ Hunc edidit Iesus filius Sirach, in quo etiam nonnulla viuendi præcepta composuit.

[a] Liber Sapiẽtiæ, qui vocatur Panaretôn. *Sic legit* D *Tarraconensis. In alijs codicibus vox* Panaretôn *corrupta erat, nisi quod in on. omnes terminabant. Ea verba ex Hieronymo, prologo in Salomonis opera, errore quodam sumpta ab Isidoro sunt.* Fertur, *inquit Hieronymus,* & Panęretos Iesu filij Sirach liber, & alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. *Quod ergo Hieronymus de Ecclesiastico dixit, Isidorus ad Sapientiæ librum transtulit, non eadem prorsus voce.* Nam Panaretos, *qua voce Hieronymus est vsus, eximiũ, ac præcipuum significat, ab* ἀρέομαι *Panaretõn autem* ἀπὸ τῆς ἀρετῆς *quasi virtutum omnium apothecã. Rabanus prolog. in Ecclesiast. Isid. etymon sequutus, non gignendi casu, vt ipse, sed nominãdi, neq. de Sapientiæ libro, sed Ecclesiastico, propter excellentiam, inquit, virtutũ suarũ Panaretós, id est, omnium virtutum capax appellatur.*

De Ecclesiastico.

ECclesiasticus verò morũ penè omniũ disciplinã, & sanctę religionis cõuersationẽ

affatim, copioséque conscripsit. Dictus est autem Ecclesiasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est, coram Ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter nimiam sensus similitudinem, & eloquij parilitatem Salomonis titulo prenotatur. Constat autem & hũc librum à Iesu filio Sirach editũ fuisse, & inter reliquos sacrarum scripturarum libros pari habitum veneratione.

De Isaia.

ISaias Propheta, qui interpretatur salus Domini, hic, postquam de altari missus calculus labia eius purgauit, dignus efficitur Spiritus Sancti Prophetia. Speculaturq. duo Seraphim in ænigmate duorum testamentorum, cum duodecim alis, id est Apostolis, qui prædicatione sua [a] totum mundum volucri celeritate discurrunt, tegentes faciem, & pedes sedentis in throno Dei, id est, occultantes ea, siue quæ ante seculi fuerunt exordia, siue quæ post transactam huius mũdi figuram futura sunt. Hic tamen post visionem Iudæ & Ierusalem aduersus cæteras gentes, quæ in circuitu eius sunt, prophetiæ conuertit sermonem, & iuxta qualitatem locorum, & vitæ diuersitatem, quæ essent eis mala ventura denuntiat. Post captiuitatem enim Ierusalem ruinam Babyloniæ comminatur. Deinde necem Philisthijm, vastitatem Moab, extermnium Damasci, & Ægypti commotionem, & solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam & interitum Arabię, [b] excidiũ vallis Sion, subuersionem etiam Tyri, siue quadrupedum. Sed figuraliter in visione Iudæ Synagoga proijcitur, & Ecclesia Domino copulatur. In ruina Babyloniæ confusio totius mundi, superbiaque arguitur, & finis eius monstratur. In vastitate Moab error scientiæ secularis in silentium, luctumque mutatur. In euersione Ægypti totius mundi idolatriæ destruuntur, templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philisthijm luctus eorum mõstratur: qui abijciunt iugum Christi, & eleuant se contra scientiam Dei. Porrò per Damascum prædicatio gentium, & ruina ostenditur populi Iudæorum. Per onus maris deserti huius seculi tentatio declaratur: & quæ illi ventura sunt, ostenduntur. Per Idumæam oritur sol iustitiæ gentium, & tenebræ veniunt populo Iudæorum. Per Arabiam prædica-

A tur aqua baptismatis præbenda ijs, qui fugerunt gentium errores, vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Ierusalem, & hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt. Per Tyrum gentibus prædicatur, vt, seculi errore deposito, ad Christum Dominum conuertantur. Reliqua verò eius vel de Christo, vel de Ecclesia gentiũ sunt, siue de consummatione mũdi. [c] Prophetauit autem annis fermè LXX. sub Regibus quattuor Iudæ ordine atque genere sibimet succedentibus, id est, Ozia, Ioathan, Achaz, ad vltimum Ezechia: sub quo pars magna voluminis eius vsq. ad cal-

B cem texitur prophetiæ.

a Totum mundum volucri celeritate discurrunt. *Hispanismus est, pro: Per totum mundum.*

b Excidium vallis Sion. *Sic constanter legebant omnia exemplaria præter vnum* Laurentianum, *cui, quod recens esset descriptum, non multum fidei tribuebamus; in quo* excidium vallis visionis, *legebatur. Isai. 22. vers. 1.* Hieron. *& vulgata.* Onus vallis visionis *legunt. Septuaginta interpretes* ῥῆμα τῆς φάραγγος σιών, *id est,* verbũ vallis Siõ, *quo loco suspicor* Hebraicam *lectionem vt in plerisq. alijs locis, ab antiquo esse mutatam, & pro* גיא חזיון *vt habent codices Hebraici hoc tempore, & Hieron. septuaginta legisse* גיא

C הציון *facili inter se litterarũ permutatione, lectio cõmutari potuit, sententia non dissimilis est, cùm Rabbi Salomo. & Rabbi David Kimhi commentarijs ad eum locum contendant, vatem de valle Sion, atq. Hierosolyma esse loquutum.*

c Prophetauit autem annis fermè LXX. *Quot annis singuli Prophetæ vaticinati sint: haud promptum est explicare. In Eusebij Chronico, nisi locus est vitiatus, ab initio vaticinij Isaiæ, vsque ad eius interitum centum fermè anni elabuntur. Neque minor est difficultas in* Ieremia, *quem Isidorus annis 72. & tribus mensibus prophetasse ait, & suspicor vehementer locum esse corruptum. Nam* Hierony. *comment. ad 1. eius* Prophetæ *cap. vno, & quadraginta annis vaticinatum esse ait: præter illud tempus, quando ductus est in Ægyptum, ex Eusebij* Chronico *ab initio Ieremiæ* Prophetiæ *vsque ad euersam* Ierusalem *colliguntur anni 45.*

D

De Ieremia.

IEremias Propheta, qui interpretatur excelsus Domini, simplex in loquendo, & ad intelligendum facilis; qui in omnibus dictis, & passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit Diaboli, iustitiæque vel fidei ædificauit imperium, iubetur prophetare super omnes Gentes, Ægyptum videlicet, & Palæstinos. Moab & Ammon, Edom & Damascum, & Cedar, & super regna Assur, necnon super Helan & Babyloniam, inter hæc autem videt virgã vigilantẽ diuinæ correptionis & potestatis.

Ollam

ollam quoque succensam, idest, Iudaicã plebem igne carnalium desideriorum ardentẽ. Aspicit & duos cophinos ficorum in præfiguratione duorum populorum. Descendit & in domum figuli, & videt [a] diminutionẽ vasis prioris, & noui instaurationẽ ad designandũ defectũ prioris populi, & sucesſionẽ futuri. Sumit etiam calicem supplicij, atque vniuersis gentibus porrigit. Accipit & lumbare sub exemplo populi Iudæorum, atque putrefactum proijcit illud in dispersionem trans flumina gẽtium. Ostendit & calicem aureum Babylonis, per quem inebriatus est mundus lethifero idolatriæ haustu.

Iubetur & proijcere in Euphratẽ volumẽ lapidi alligatum, ad demonstrandum interitũ Babylonis, vel figuraliter totius mundi. Increpat etiam delinquentes, & ad conuersionem prouocat,

Ad vltimum plangit ruinã Ierusalem, templique excidium, & dispersionem gentis; quæque non tantum prænuntiauit, sed etiã præsentia vidit. Exorsus est autem duodecimo anno Iosiæ Regis Iudæo tempore, quo & Olda mulier, Prophetiaque eius per quattuor Reges extensa est, sub Iosia, & Eliacim, & Ioacim & Sedecia, sub quo euersa est Ierusalem. Annis LXXII. & tribus mẽsibus prophetauit, excepto illo tempore, quo post euersam Ierusalẽ in Ægypto cũ populo fuit.

a Diminutionem vasis prioris. *Diminutionem pro comminutione dixit, iuxta illud Terentij.* Diminuam ego caput tuum hodie, nisi abis.

De Ezechiele.

EZechiel, qui in Latinum vertitur fortitudo Dei; hic figurans typicè Christum, stat iuxta fluuium sęculi; & præclara cõtuetur mysteria.

Cernit similitudinem gloriæ Dei, & quattuor animalia in similitudinem Euangeliorum: & rotas se inuicem continentes in typo testamẽtorum. Videt & aurigam, id est, Christum, deorsum igne iudicij, sursum electri, id est, diuinitatis fulgore rutilantem. Comedit quoque librum diuinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, & carmen iustorum, & væ eorum, qui post peccatum pœnitentiam nõ egerũt. Dehinc accipit laterem: in quo obsessa Ierusalem pictura describitur, vel in quo sub typo Christi eiusdem Ierusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est è latere Christi formata mysteria describũtur. Capit & hic Propheta somnium sinistri lateris, in [a] typo mortis peccatorum qui ad læuam positi æterna supplicia sustinebunt: ac demùm à sinistro in dextro latere dormire iubetur propter spem eorũ, qui per mutationem morum resurrectionis gloriam obtinebũt. Aspicit interea, & duas virgas sibimet copulatas, in similitudinẽ circuncisionis, & gentium, siue aquilã sub Nabuchodonosor, velut Antichristi [b] figura, magnis alis, & volucri celeritate totius mundi imperia occupantem.

Plangit præterea sub specie Principis Tyri beatitudinem Diaboli, quã amisit, & ruinam eius magnam cum lamentatione deplorat. Ad vltimum arundinem vel funiculum gestans metitur sub specie sanctorum mysticè Ierusalem.

Inter hæc mystica subijcit quædam moralia: falsos [c] criminatur Prophetas, atq. speculatoribus pręcipit, ne reticeant malitiam. Quattuor etiam vltionum pœnas peccatoribus prædicat; animasq. redire ad corpora sua prophetat. Ostẽdit quoq. vnumquemq. pro se rationem Domino redditurum: nec in progeniem posse vltra diffundi labem paterni delicti. Obiurgat inter hæc sub Oolla, & Oolliba, omnem turpitudinem Samariæ, & Ierusalem: natiuitatemq. obijcit cõtumeliosam. Sæpè etiam ad pœnitentiam captiuos prouocat populos, & post præuaricationem admonet populum redire conuersum. Hic autem XXXV. ætatis suæ anno, & captiuitatis quinto in Chaldæa exulans prophetauit: ibique vaticinium [d] consummauit.

a *al.* typum.
b *al.* figuram.
c *al.* comminatur.
d *al.* vaticinium suum.

De Daniele.

DAniel, qui interpretatur iudicium Dei, quiq. etiam de Christo cunctorũ manifestior Prophetarum est. Deniq. iste non solùm vẽturum prædicauit, vt cæteri, sed etiã & tempus incarnationis, & passionis, per ordinem Regum, & numerum definiuit annorum: ita vt potius non videatur futurũ prædicere, sed quasi transacta narrare. Hic autẽ quattuor regnorum cernit freqũetiùs visiones, eorumque differentias sub diuersis imaginibus intromittit. De Antichristo quoq. ostendit, quòd ipse sit cornu pusillum, id est, paruo,

paruo tempore regnaturus: ⌐ &, decẽ Regibus ſubiugatis, ſolus poſtremis tẽporibus regnaturus.⌐ De cõſummatione Ieruſalẽ, vel mundi, plura ſcribit, ſiue de die iudicij, & regno ſanctorum. In fine autem voluminis Prophetiæ ſuæ Suſannæ hiſtoriam, [a] & Belis, draconiſque fabulas ponit. A

Hic autem liber apud Hebræos Hebraicis quidem litteris, ſed Chaldaica lingua ſcriptus eſt. Prophetauit autẽ in Babylone, quando & Ezechiel.

a Et Belis, draconiſq. fabulas ponit. *Pleriq. codices pro fabulis,* fabulam *legebant. Hieronymus tamen prologo in Danielem, vnde hæc* Iſidorus *eſt mutuatus, Suſannæ hiſtoriã negat, hymnum trium puerorũ, Belis & draconis fabulas in Hebræo eſſe. Eodem modo loquitur. proœmio commentariorũ ad eundem Prophetam, neque vocis inſolentiá moueri quis debet, vt credat,* Hieronymi, *& Iſidori teſtimonio* Danielis *vaticinium ea parte falſi accuſari.* Nam *fabula, quæ à fando dicitur, vt ſit Varro. 5. de lingua Latina, eſt res paſsim vulgata, ſiuè vera, ſiuè falſa ait. Itaq. paſsim ea vox in vtramq. partem accipitur. Origenes homil. 5. in* Geneſ. Hic iam (*inquit*) refertur famoſiſsima illa fabula Lot. E*uſeb. 3. hiſt.* E*ccleſiaſt. c. 23.* Audi fabulam, & non fabulam, ſed rem geſtam de Iohanne Apoſtolo. *Hieron. ad* P*hilip. 2.* longum eſt, *inquit, ſi* vellem Samſonis fabulã ad Chriſti trahere ſacramentum. B

De Oſee.

C OSee Propheta, qui intelligitur ſaluãs, in duodecim Prophetis prim⁹: profundior reliquis in ſententijs, & [a] operoſior intellectu. Iſte ad eas tribus, quæ vocãtur Ephraim, & Samaria, domum Ioſeph, & Iſrael loquitur, ſed per Ephraim hæreticos arguit, qui recedentes ab Eccleſiæ vnitate, participes facti ſunt idolorum.

Per Samariam autem [b] eorumdem hæreticorũ demonſtrat figuram: qui [c] præceptorum Dei cuſtodes eſſe mentiuntur: & ſub prætextu veritatis mendacium colunt. Hic hiſtorialiter Iudæos [d] in Chriſto vltimo tempore credituros pronuntiauit. Tertium quoque reſurrectionis Dominicę diem prędixit. Prophetauit autem in diebus Oziæ Regis Iuda, ſiue Ieroboam Regis Iſrael, quando & Iſaias. D

a *al.* peritior.
b *al.* eorum.
c *al.* præceptorum Dei Legem cuſtodiſſe ſe mentiuntur.
d In Chriſto vltimo tẽpore credituros. *Archaiſmus eſt, pro in Chriſtum: vt* Æ*neid. 2.* Talis in hoſte fuit Priamo. *Simili libertate dicendi ſuperius dixit,* tranſmigratum *pro tranſmigraſſe,* inuiſi ſunt, *pro inuiderunt, & alia, quorum inire rationem, longum eſſet.*

De Ioele.

IOel Propheta, qui interpretatur incipiens. Iſte ad Iudam tantum, & Ieruſalem vaticinium proferens, in principio ſui voluminis, poſt voluptuoſa conuiuia ad luctum prouocat Ieruſalem: excidiumque eius pronũtiat. Prædicat quoque vocationem gentium, & ſuper congregatos credentes ſuperuenturum Spiritum Sanctum. Prophetauit autem ſub Ioatham Rege Iuda, quãdo & Michęas.

De Amos.

AMos, qui interpretatur onus, vaticinauit in [a] Samariam & Ieruſalem, tria & quatuor ſcelera gentium ſub totius mundi figura deſcribens. Primum itaq. ſcelus, quia omnes in Adam peccauerunt. Secundum, quia inſitam naturæ legem immemores rationis non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datę Legi non obedierũt. Quartum inexpiabile eorum, qui in Chriſto non crediderunt, pro quibus ſceleribus intonat Dominus ignem, id eſt, ſententiam ęterni iudicij illaturum. Hic autem aduentũ Chriſti ſub Dominica voce ita prædicat. Ego [b] firmans tonitruum, & creans ſpiritum, & [c] annuntians in hominibus Chriſtum. Reliqua autem, quæ de Amaſia & Ieroboam, ſiue Iſrael loquitur: tropologicè ad hæreticos ſunt referenda. Prophetauit autẽ ſub Rege Ozia, eo tempore, quo Oſee, & Iſaias.

a *al.* Samaria.
b *al.* formans.
c Annuntians in hominibus Chriſtum. *Sic quatuor codices correctiores, tres alij legebant,* annuntians in hominibus Chriſtum ſuum, *vt eſt in ipſo contextu Septuaginta interpretum, & vt legit Aug. 18. de ciuit. Dei, cap. 28. Totus locus ex* Amos *4. ver. 13. deſumptus eſt, vbi vulgata editio habet:* Quia ecce formans montes, & creãs vẽtum, & annuntians homini eloquium ſuum, *nimirũ vt docet Hier. comment. ad eum locum, vbi eius, & noſtro tẽporo* Hebræi *legunt* כה שהו *Septuaginta legerunt* כשיחו *atque ea fuit variæ interpretationis occaſio.*

De Abdia.

ABdias, qui interpretatur, ſeruus Domini, inter omnes Prophetas breuior numero verborum, ſed gratia myſteriorum æqualis. Iſte contra Idumæam loquens increpat myſticè ſuperbiam Edom: prioris, videlicet, populi audaciam, quod Iacob fratrem ſuum, id eſt, Chriſtum ex [a] Hebræorũ ſtirpe creatũ occi-

occiderit. In monte autem Sion, quæ est Ierusalem, futuram salutem, & sanctum, qui est Christus annuntiat, atq. in monte Esau, per quem figuratur Ecclesia gentium, futurum intonat Domino regnum. Prophetauit sub [b] Iosia Rege Iuda, quando & Michæas. A

a *al.* eorum.

b Prophetauit autem sub Iosia. *Locus est implicatissimus. Hebræi, vt Hieronymus ait, initio in eundem Prophetam, sentiunt: hunc esse Abdiam illũ, qui Achab tempore, Prophetas pauit in specubus. Dorotheus in Synopsi eundem tertium ducem quinquagenariam ad Eliam missum ait. Vtrumq. Isidorus ipse sequitur, de vita & morte Sanctor. Hæc si vera sunt non Oziæ tempore vaticinatus est, sed Iosaphat, vt habẽt codices Septimancensis, Laurentianus, & Hispalensis in mẽbranis. Hieronymo in Osee c. 1. Oseas, Isaias, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas* σύγχρονοι *fuerunt. Cum hac opinione conuenit lectio, quæ est in duobus chartaceis Hispalensibus, nempè sub Ozia esse vaticinatum. Isidorus ipse, Abdiam Michææ coætaneum, Michæam Sophoniæ facit. Sophonias sub Iosia vaticinatus est, quo tempore Ieremias. Itaq. codices Tarraconensis & Parisiensis Prophetam hunc sub Iosia vaticinatum esse aiunt. Hanc nos lectionem sequuti sumus, tametsi do Ioele ait: paullò superius :* Prophetauit autem sub Ioatham Rege Iuda, quando & Michæas. *Nisi hoc etiam fortassis loco,* Ioatham *legendum sit* Iosia. B

De Iona.

IOnas, qui interpretatur columba, tàm sermone quàm naufragio suo passionẽ Christi, mortemque & resurrectionem [a] figurat: C siue quod de naui in mare, tãquam de cruce in terram, proiectus est, siue quòd in vẽtre ceti exceptus, tanquã in sepultura terræ tribus diebus, ac noctibus reconditus est, vel quòd in figura Niniuæ pœnitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Iudæorum, qui salutem gentium, non tantum aduenire noluerunt, sed dum venit, inuisi sunt. Niniue quoque gentium significat speciem. Ionas verò in hoc loco Iudæorum. Nam quemadmodum Niniuitarum salus ad æmulationem prouocauit Ionam, ita redemptio gentium scandalum extitit Iudæorum. D Meritò & contra Orientem ciuitatis sedisse legitur sub vmbra hederæ, quia eadem plebs separans se à salute Ecclesiæ, dolore tabida contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam mouere nititur: sedens sub vmbra Legis, quæ vmbra à verme arefacta est: [b] Quia adueniente Christo vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Prophetauit [c] autẽ sub Ozia Rege Iuda, quãdo & Osee, & Amos, & Isaias prophetauerunt.

a *al.* indicat.

b *2. ad Corinth. 5. ver. 17.*

c Prophetauit autem sub Ozia. *4. Regum 14. ver. 15. Ieroboam filij Ioas Regis Israel, qui fuit æqualis Oziæ ætate Ionam vixisse constat. Falluntur enim, qui Ionam eum puerum fuisse aiunt, quem* Elias *ad vitam reuocauit, 4. Reg. 4. Tametsi Dorothei,* Hieronymi, *magnorumq. aliorum virorum auctoritate nitantur.*

De Michæa.

MIchæas Propheta interpretatur: Quis iste? comminatur Samariæ irã Domini ob caussam simulacrorum, interitumq. [a] populo Israel venturum denuntiat. Locum etiam in quo nasceretur Christus, demonstrat. [b] Prophetauit autem sub Iosia, quando & Sophonias.

a *al.* populi.

b Prophetauit autem sub Iosia, quando & Sophonias. *Alij codices legunt,* sub Ozia. *Neutrum placet, mallem* sub Ezechia: *propter locum* Iere. 26. *ver.* 18. Michæas de Morasthi fuit Propheta in diebus Ezechiæ Regis Iuda. *Ipse initio suæ prophetiæ ait.* Verbum quod factum est ad Michæam Morasthitem, in diebus Ioatham Achaz, & Ezechiæ, Regum Iuda. *Fortassis ad Iosiæ regnum peruenit, quando Sophoniam vaticinatum esse constat, quem Isidorus* Michææ *æqualem facit,* Michæam Ioeli, *&* Abdiæ.

De Nahum.

NAhum, [a] qui est consolator, simulacra gentium exterminanda pronũtiat, nec non vrbem sanguinũ Ierusalem, post cuius interitum pedes annuntiantis pacem, id est, Saluatoris aduentum proclamat.

a Nahum, qui est consolator. *Sic Septimancensis, at Tarraconensis, & Hispalensis in membranis,* consolatus, *quæ lectio haud contemnenda est. porrò in Seder-holam Hebræi asserunt, Iohel, Nahum, & Habacuc vaticinatos esse Manassis tempore, & quoniam improbus erat, subticuisse eius nomen. Hieronymus prologo in duodecim Prophetas: In quibus autem, ait, tempus non præfertur in titulo, sub illis eos Regibus prophetasse, sub quibus, & hi, qui ante eos habent titulos prophetauerunt. Quam opinionem, vnde desumpsit Hieronymus, non ieiunio. Isidorus sanè vaticinijs Nahum, & Habacuc nulla tempora designauit.*

De Habacuc.

HAbacuc amplexans, siue luctator fortis in principio voluminis sui describit Diabolum cum membris, ac moribus suis: in fine verò [a] prænuntiat aduentum, passionemque Saluatoris.

a *al.* pronuntiat.

De Sophonia.

SOphonias, ſpeculator myſteriorum Domini,& abſcondens,cernit captiuitatem vrbis Ieruſalem à Romanis futuram: per vocem clamoris à porta piſcium,& per collium contritionem, id eſt,montis Sion, qui eſt collis Ieruſalem, nec non & aliarũ gentium euerſionem prædicat, terroremque diuini iudicij intonat. Loquitur etiam contra Moab & Ammon,ſed per ipſos, tanquã finitimi populo Dei, & proximi Catholicis ſacramentis,hæretici arguuntur. Hic tertiũ diẽ reſurrectionis Chriſti prophetat: atque in aduentu Chriſti totum orbem ſub vno iugo Domino ſeruiturum annuntiat. Prophetauit autem ſub Ioſia, quando & Ieremias.

De Aggæo.

AGgæus, qui interpretatur ſollemnis. Hic in vaticinij ſui textu templum Domini reſtaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium,vel commotionem totius mundi prædicit, ac ſub figura Zorobabel Chriſti vaticinatur aduentũ. Septuageſimo autẽ anno captiuitatis populi prophetauit: duobus tantùm menſibus Zachariam vaticinio ſuo præcedens.

De Zacharia.

ZAcharias, qui nominatur memoria Domini: poſtquam iam Domini [a] * patribus prophetauit; vidit virum ſedentem ſuper equũ rufum, in figura corporis Chriſti, roſeũ ſanguine paſsionis: ſiue myrteta, gentium populum ſignificantia: aſpicit, & cornua quattuor,ſiue fabros in figura gentium, quæ Iudam,& Iſrael diſpergentes, graui põdere depreſſerunt. Intuetur ſimiliter & Ieſum ſordibus carnis & mortalitate veſtitũ, quibus ablatis indutum immortalitate & gloria. Cernit & lapidem, qui eſt Chriſtus, ſeptem habentem oculos,id eſt,ſeptiformis ſpiritus plenitudinem. Inter hæc intuetur torrem & titionem extinctum, id eſt, Diabolum. Candelabrum videt in figura Chriſti cum lucernis ſeptem,quæ ſunt Eccleſiæ: nec non & duas oliuas ad dexteram, & ad ſiniſtram candelabri poſitas,duorum teſtamentorum typum ſignificantes. Aſſumit quoq. idem duas virgas funiculi, & deco-
A ris in typo Iudæorum & gentium. Aſpicit deinde duas mulieres, id eſt, hæreticorum plebes,ſiue Iudæorum in alis ſuis leuantes amphoram, id eſt,[b] diabolicam doctrinam, maſſamq. plumbi, quod eſt pondus peccati grauiſsimum, ſiue volumen volans, in quo peccata hominum & ſupplicia deſcribuntur. Videt & quadrigas quattuor vno prædicationis Euangelicæ iugo currentes. Poſt hoc aſpicit equos miſſos ad prædicationem mundi: Primum rufum, paſsione martyrij. Secundum nigrum, ſquallore pœnitentiæ. Tertium albũ,candore baptiſmatis. Quartum varium, expoſitione & doctrina fidei.
B Cernit quoq. & tubas ſanctorum geſtãtes figuram, per quas Dominus mundo canit, atq. angulum,in quo duo ex aduerſo populi coniunguntur, ſiue paxillum, figuraliter Chriſtum, infixio in cordibus populorum, deſcribit & paſtorem, Antichriſtum, opus, & intentionem in ſiniſtro habentẽ. Equum quoq. in figura plebis hæreticorum, & aſcẽſorem eius,Diabolum. Prædicat etiam fontem in domo veri Dauid patentem in lauacro regenerationis. Alia quæcumq. ſcribit, aut de aduẽtu Domini, aut de eius paſsione ſunt,aut de ſeculi fine,ſiue iudicio. Prophetauit autem ſecũdo anno Darij Regis Me-
C dorum ijſdem tẽporibus,quibus & Aggæus: anno ſeptuageſimo deſolationis templi, & captiuitatis populi.

a *al.*in patrib. b *al.*Diabolum,maſſamq.

De Malachia.

MAlachias, qui interpretatur Angelus [a] Domini,in principio vaticinij ſui demonſtrat odium Iudæorum in Eſau, & dilectionem iunioris populi in Iacob. In ſequentibus autem veteres Iudæorum victimas reprobat. Et ſacrificium transferri ad
D gentes annuntiat.In [b] fine verò aduentum Domini, diem quoq. iudicij, iuſtorumque præmia, & impiorũ pœnas. Iohannẽ etiam prædicat ante primum aduentum Domini miſſum, & Eliam ante ſecundum aduẽtum [c] annuntiat eſſe mittendum. Inter hæc nõnulla moralia & diſciplinis congruentia explicat: in quibus corripit populum, ſiue ſacerdotes deſpicientes nomen Domini, atq. eius ſacramenta pollutis oblationibus, & ſacrificijs violantes. Præmonet etiam Epiſcopos [d] doctos, & ſine macula eſſe debere. Et citra

citra personarum acceptionem, populos veritatem instruere: discordes quoque arguit, decimas & primitias [c] reddendas in prædicatoribus à populis Ecclesiæ præcipit. Obiurgat & eos, qui coniuges [f] suas despiciunt, & aliarum amore nectuntur. Similiter & illos, qui miseriam suam dolentes felicitatem laudant corũ, qui huius mũdi prosperis perfruuntur. Prophetauit autem nouissimus in Babylone, quando Aggæus, & Zacharias:

a *al.* Dei.
b *al.* finem.
c *al.* denuntiat.
d *al.* bonos, & sine crimine.
e reddenda à populis præcipit.
f suas despiciunt, & aliarum amore nectuntur. *Duo Hispalenses: post hæc verba addunt:* Hunc aũt Malachiã Hebręi Esdrã intelligũt sacerdotẽ. Nã & cõplura, quæ in hac prophetia scribũtur, in eius volumine cõtinẽtur. *Quæ verba tametsi Hieronym. præfat. in hũc Prophetam, & Augst. 20. de ciuit. c. 25. auctoritate defendi poterant, tanquam malè assuta, loco mouimus, reiecimusq. in hunc locum.*

De Esdra.

ESdras [a] scribit populum, expleto captiuitatis tẽpore imperante Cyro Rege Persarum in Ierusalem fuisse reuersum: ac sub Zorobabel, & Iesu filio Iosedech sacerdote magno, siue Nehemia, muros Ierusalẽ, templumque & altare renouatum, ius quoque sacerdotum restitutum, & sanctæ religionis cultum, multisq. opibus gentium Principumque Persarum muneribus perornatum.

a *al.* scripsit.

De Machabæis.

MAchabæorum libri, licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab Ecclesia inter diuinorum voluminum annumerantur historias. Prẹnotant autẽ prœlia inter Hebræorum duces, gentesque Persarum, pugnam quoq. Sabbathorum, & nobiles Machabæi triumphos, fœdus quoque amicitiarum cum Romanorum ducibus, actaq. legationum.

De quattuor Euangelijs.

EVangeliorum prædicatio, quãuis [a] quadrifaria sit, vna est tamen: quia ex vno, A eodemq. ore diuinitatis processit. Hęc sunt enim quattuor flumina de vno paradisi fonte manantia, quæ quadrupli vnione decurrunt, ac per totum mũdum cælestis prædicationis ministrant fluenta, gratiæ, ac fidei [b] virorem infundunt. Hæc est illa in Zacharia quadriga Domini, in qua per omnẽ orbem euectus leni iugo colla sibi cunctarum gentium [c] subijcit. Hi sunt etiã & quos sub quattuor animalium specie visio prophetalis [d] descripsit, id est, hominis, leonis, bouis, & aquilæ. Namq. primus, scilicet, Matthæus, vt homo, ordinẽ humanę natiuitatis designat. Secũdus, scilicet, Marcus ad instar B rugientis leonis statim in principio sui diuinæ potestatis fortitudinem intonat. Tertius, scilicet, Lucas victimã sacerdotis præmittens, quasi [e] vituli mortẽ insinuat. Quartus, scilicet, Iohannes, more aquilæ aspectãs cælum, terram auidus transuolat, atq. natiuitatem verbi occulta mysterij intelligentia penetrat; sed ex his tria illa animalia, quæ in terra gradiuntur, actualem vitam sequentes, ea tantũmodo persequuti sunt, quæ homo Christus in terris temporaliter gessit. Quartum autem animal contemplationis acie cælestia inspicit, & pauca operum, plurima diuinitatis sacramenta C digessit. ⁂ [f] Matthæus itaq. in principio regalem Christi sequens prosapiam, & mo ralem: tamen deinceps potius disciplinam sequutus, pauca signorum & plura viuendi præcepta composuit. Item Marcus abbreuiator Matthæi, ea, quæ in itinere ad rationem vitæ regendæ docebat Petrus, veloci stylo retexuit: gradiens pariter inter Lucã, atq. Matthæum, plura tñ ex Matthæo cõmemorat, non tantum verum, sed & verborum ordinem seruans. Lucas verò historiæ magis ordinem tenens, copiosiùs cæteris gestorum Christi virtutes enuntiat. Ad vltimũ Iohannes naturalia explicãs transD uolauit cælos, & Angelos verbumq. Dei reperit: & in principio fuisse annuntiauit. ⁊ Ex his primus & vltimus, ea prædicauerũt, quæ ex ore Christi audierunt, vel quæ ab illo facta, vel gesta audierunt. Reliqui medij duo ea tantummodo, quæ ab Apostolis cognouerunt: quorum quidem Matthæus Euangeliũ in Iudæa primus scripsit, deinde Marcus in Italia tertius, Lucas in Achaia, vltimus Iohannes in Asia. Ex quibus solus tantùm Matthæus prædicationis suæ historiam Hebraico perstrinxit stylo. [g] Reliqui verò

verò Græci sermonis eloquio ediderunt. A

a *al.*quadrifariam.
b *al.*rorem *al.* vigorem.
c *al.* subegit,*vel* subiugauit.
d *al.*describit.
e *al.*vitulum.
f Matthæus itaq. *Hæc verba,vsq. ad illud.*Et in principio fuisse annunciauit,I*n duobus Hispalensibus tantùm erant, & suspectæ fidei esse visa sunt, quo circa obelo sunt iugulata, quemadmodum totus ille locus de epistolis* B. Petri,*cui initium est.*In prima autem epistola, *vsq. ad extremum.*P*ræterea nonnulla alia verba toto opere obelo notata sunt,de quibus vt propria mentio fieret, & singulorum ratio redderetur,non indicauimus forè necessarium.*
g Reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt.*Hæc multo commodior opinio est, omnes* Euangelistas *præter Matthæum Græcè scripsisse,quàm quæ nuper prodijt,* M*arcum Latinè scripsisse,nullo satis idoneo argumento fundata.*

De Epistolis Pauli.

PAulus Apostolus quattuordecim Epistolis prædicationis suæ perstrinxit stylũ.Ex quibus aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ septem scripsit Ecclesijs,cõseruans potius,nec excedens numerum sacramẽti propter septiformem sancti Spiritus efficaciam.Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios , ad Galatas, ad Ephesios , ad Philippenses,ad Colossenses,[a] ad Thessalonicẽses,ad Hebræos,[b] reliquas verò postmodum singularibus edidit personis,vt rursus ipsum illum septenarium numerum ad sacramentum vnitatis conuerteret. Argumenta autẽ earumdem Epistolarum hæc sunt : Inprimis Romanæ plebis fidem collaudat : Corinthios gemina doctrina castigat : apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis :Ephesios magnificat in fide, quam acceperũt: laudat Colossenses pro eo quòd in fide [c] perstiterunt:Philippenses Euangelium custodisse gratulatur: Thessalonicenses in prima Epistola, fide creuisse & operibus:in secunda,persecutiones tolerasse fortiter [d] gloriatur. Instruit quoq. per Timotheum,& Titum Ecclesias.Philemonem de emendato seruo Onesimo rogat. Ad vltimum Hebræos,qui in Christo crediderũt, & postmodũ persecutionibus Iudaicis territi à fide recesserunt, confortat, atque ad gratiam Euangelij reuocat. D

a Ad Thessalonicenses ad Hebræos. *Hebræos non ponit in numero Ecclesiarũ,quoniam ad eos scribit, vt paullò inferiùs ait,qui à fide recesserunt.*
b *al.*reliquas vero quattuor.
c *al.*steterunt.
d *al.*gratulatur.

De Epistolis B. Petri.

PEtrus Apostolus scripsit duas Epistolas, quæ canonicæ nominantur. Scripsit autem ijs, qui ex circuncisione credentes, in dispersione gentium erant,quæ quidem videntur quibusdam esse planiores: dum tam profundis repletæ sint sensibus, vt per eas, qui possunt perscrutari diuinæ scientiæ sensum, quasi per breue quoddam receptaculum,magnas sententias, & magna sibi mysteria reuelari contueantur. B In prima autẽ Epistola,scribit regenerationis potẽtiam, & Prophetas, qui prænuntiauerũt futuram Ecclesiæ in passionibus tolerãtiam. Admonet deinde Pontifices in castitate viuere,&, vt paruulos, sine dolo manere.Demonstrat etiam sanctos,lapides esse viuos, & populũ acquisitionis, & regale sacerdotium. Inter hæc popularibus benè viuendi ordinem instituit: hortatur mulieres subditas esse, cultuq. pretioso non incedere, viros quoq. ad modicum vxoribus adhærere: orationem frequentare, & cum omnibus vnanimiter viuere. Præterea scribit arcæ mysteriũ, siue C baptismi sacramentum , per quod homo à mundi actibus liberatur. Imperatq. fidelibus solius diuinæ voluntatis obedire præceptis, nec vltra carnis inseruire desiderijs. Docet etiam clerum, ac populum sibi ministrare vicissim,passionesq. Christi nullum pauescere : & de domo Dei inchoare iudicium:& coronari sanctos, mansuetudinem quoq. & humilitatem alternam, inuicem admonet obseruare,insidiasq. Diaboli omni solicitudine præcauere,adijciẽs omne opus bonum incipientis per Deum ad consummationem perduci.

In secunda autem Epistola alloquitur fideles, in hoc mundo quasi interfectos : atq. exhortatur omnes de peioribus ad meliora transire. Scribit etiam iustorum memorias refouendas, memoratq. Pseudo prophetas vtriusq. testamenti, qui sunt magistri mendacij. Deinde infert diluuij exemplum ad signandum interitum impiorum:& eorum, qui [a] voluptatibus peccatorũ iniecti, serui corruptionis effecti sunt. Scribit etiã abundare nouissimis tẽporibus derisores, & apud Deum mille annos vnum diem haberi prædicat. Inter hæc resurrectionem elementorum,

um, nouitatemque cæli, & terræ. Ad extremum de Epistolis Pauli loquitur, quas cum quidam indocti non intelligunt, prauo eas sensu euertunt.]

[a] *forte* voluptatibus peccatorum illecti.

De Epistola B. Iacobi.

IAcobus frater Domini scripsit vnam Epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, cuius sententiæ immensam scientiæ claritatē legentibus videtur infundere.

De Epistolis B. Iohannis.

IOhannes Apostolus tres scripsit Epistolas: quarum prima, officium charitatis cōmendans, tota in amore Dei, & fraterna dilectione versatur.

[a] Secunda quoque, quam Electæ Dominæ scripsit, dilectionis hortatur studium: denotat etiam seductores, & ab hæreticis admonet declinandum.

Tertiam autem Caio scribit: in qua collaudat eum in studio veritatis, & opere misericordiæ: deinde denotat proteruiā cuiusdam Diotrepis, & Demetrio testimonium perhibet veritatis.

[a] Secunda, quoq. quam Electæ Dominæ scripsit: *Primam Iohannis Epistolam ad Parthos scriptam esse Higinius in sua Epistola decretali, & August 2. quæst. Euangel. q. 39. affirmant. Cassiodorus lib. de diuin. lectio. cap. 14. ait:* Epistola Petri ad Gentes Iudæ, Iacobi, & Iohānis ad Parthos.

De Epistola Sancti Iudæ Apostoli.

IVdæ Epistola increpat blasphemantes in Christo, & quosdam impudicos sub exēplo impiorum, qui per superbiam & luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro quibus admonet Ecclesiam, vt eos arguat, & ad pœnitentiam cohortetur.

De actibus Apostolorum.

APostolorum historia nascentis Ecclesiæ fidem, opusque describit, cuius quidem scriptor Lucas Euangelista monstra-

A tur. Continet autem ea, quæ in Iudæa vel gentibus per gratiam Spiritus Sancti, tam à Petro, quàm ab alijs Apostolis, & specialiter à Paulo operata, vel gesta sunt.

De Apocalypsi.

IOhannes, postquam scribere septem iubetur Ecclesijs, aspicit filium hominis sedentem in throno & viginti quattuor seniores; & quattuor animalia [a] procedentia ante thronum, in dextera quoq. sedentis librum septem sigillis signatum, in quo bellū, egestas, mors, clamor interfectorum, finis
B quoq. mūdi notatur, & seculi. Describit dein de duodena millia seruorū Dei, qui signātur in frōtibus, ibi septē Angeli tubis canunt, sequēti grādine & igne cū sanguine in terra. Tertia quoq. pars terræ ibi comburitur, & tertia pars maris sanguis efficitur: astraque ipsa rutilantia, tertiam fulgoris partē amittunt: ibi de fumo putei locustæ producuntur Dæmoniorum accipientes potestatem lædendi, qui non sunt agni cruore signati. Præterea comedit Euangelista librū Testamenti oris prædicatione suauissimum, & operis difficultate amarum. Metiturq. cæleste templum, describitque verba viginti
C quattuor seniorum, & arcam Testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque in cælis Michaelis cum dracone, ruinamque draconis. Conspicit præterea & Antichristi figuram habentem capita regni septem, & cornua potestatis, & numerum nominis. Narrat inter hæc & canticum Testamenti nouum, speculaturque Angelos gestantes [b] pateras, cernitq. similiter interitū bestiæ, & beatitudinem eorum, qui corporis sui vestimenta absq. carnis voluptate munda seruauerunt. Exequitur deinde interitum meretricis Babyloniæ, & nuptias agni, aduentum iudicij, interitumq. Antichristi, &
D sempiternam punitionem Diaboli. Ad vltimum memorat resurrectionē mortuorum, cæliq. nouitatem & terræ, descriptionemq. Ierusalem, flumen etiam baptismi mūdum, lignumque vitæ Dominum Iesum Christum.

[a] *al.* procidentia.

[b] *al.* phialas, *alij* citharas.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS, LIB. I.

De origine officiorum.

Domno meo & Dei seruo Fulgentio Episcopo, Isidorus.

QVÆRIS à me originem officiorũ, quorum magisterio in Ecclesijs erudimur, vt quibus sint inuenta auctoribus, breuibus cognoscas indicijs. Itaque, vt voluisti, libellum de origine officiorum misi ordinatum ex scriptis vetustissimis auctorum, vt locus obtulit, commentatũ, in quo pleraque meo stylo elicui, nonnulla verò, ita vt apud ipsos erant, admiscui. Quo faciliùs lectio de singulis fidei auctoritatem teneret. Si qua tamen ex his displicuerint, erroribus meis paratior venia erit, quia non sunt referenda ad culpæ meę titulum, de quibus testificatio adhibetur auctorum.

PRÆFATIO.

EA, quæ in officijs Ecclesiasticis celebrantur, partim sanctarum Scripturarum auctoritate, partim Apostolica traditione, vel consuetudine vniuersalis Ecclesiæ statuta reperiuntur. Quorum quidem primordia repetentes, à quibus exorta fuerint (vt prædiximus) auctoribus referamus.

De Ecclesia, & vocabulo Christianorum. Cap. I.

PRIMVM à sancto Petro Ecclesia in Antiochia est fundata, ibiq. primùm nomen Christianorũ per eius est prædicationem exortũ, sicut actus Apostolorum testantur. Vocantur autẽ Christiani deriuato vocabulo ex nomine Christi. Nam sicut ex Iudæ nomine vocabulum traxerũt Iudæi, à quo in
A illa gente regiæ stirpis dignitas claruit: ita à Christo Christianæ genti nomen inhæsit. [a] Cuius & in gentibus & in Iudæis prærogatiua est dignitas potestatis. [b] Ecclesia aũt vocatur propriè, propter quod oẽs ad se vocet, & in vnum cõgreget. Catholica autem ideo dicitur, quia per vniuersum mundum est constituta: vel quoniam Catholica, hoc est, generalis in ea doctrina est, ad instructionem hominum de visibilibus atque inuisibilibus, cælestium, ac terrestiũ: vel propter quod omne hominum genus trahit ad se ad pietatis subiectionem, tam principũ, quàm etiam qui principantur, oratorum, &
B idiotarũ: vel propter quod generaliter curat omnium peccata, quæ per corpus & animam perficiuntur.

[a] Cuius & in gentibus & in Iudæis prærogatiua est dignitas potestatis. *Ita vterq. m. s. quod ferri posse video. Sic enim apud Ciceronem,* prærogatiua centuria, & prærogatiuum omen comitiorum, *& apud Cyprianum lib. 5. ep. 13.* prærogatiua communicatio *legitur. Sed vereor, ne vox* dignitas *interpretatio fuerit* prærogatiuæ, *alienaq. sit: Ambros. lib. de Noe & arc. c. 24.* Hæc prærogatiua potestatis in cæteris animantib. videtur hominib. attributa & in superiorib. partib. *Et in lib. de Incarn. Dñica sacram. c. 19.* Vident igitur in verbis prærogatiuam quãdam potestatis esse: *Nisi quis* prærogatiuam dignitatis, & potestatis *malit, quòd est aliquanto plenius.* Neq. solis sacerdotib. prærogatiua
C est dignitatis, *ait auctor libri de cardinalib. operib. Christi apud Cyprianum.*

[b] Ecclesia autem, &c. *Omnia vsq. ad finem capitis sunt verba Cyrilli Ierosolymitani Cateches. 18. ex veteri interpretatione.*

De templis. Cap. II.

TAbernaculũ Moyses legislator primum Domino condidit. Salomon deinde tẽplum [a] prudentia peritus instituit. Nostrorum post hæc temporũ fides in toto mundo Christi [b] altaria consecrauit.

[a] Prudẽtia peritus. *Ita vterq. m. s.* prudentiam petiturus *impress.*

[b] Christi altaria. *al. atria.*

De Choris. Cap. III.

CHoros idem Moyses post transitum Rubri maris primus instituit, & vtrumq. sexum, distinctis classibus, se ac sorore præeunte, canere Domino in choris carmen triumphale perdocuit.[a] Chorum autem ab imagine factus coronæ, & ex eo ita vocatus. Vnde & Ecclesiasticus liber scribit: stantem sacerdotem ante aram, & in circuitu eius coronas fratrum. Chorus enim propriè multitudo canentium est, quiq.[b] apud Iudæos nō minus à decem constat canentibus, apud nos autem incerto numero à paucioribus plurimisue sine vllo discrimine constat.

a Chorus ab imag. fact. *Idem lib. 6. etymolog. c. vltim. At Plato 2. de legib.* ἀπὸ τῆς χαρᾶς *chorum duci maluit.*

b Apud Iudæos non minus à decem. *Honos est in eo habitus Decalogo. Nam & psalterio propterea decachordo sunt vsi, cum apud alios nouem tantùm chordis constitiße dicat Athenaus. Sola quoq. decem instrumenta agnoscunt recentiores Hebræi ad hymnor. modulationem. Quod autē non minus à decem dixit: eodem modo locutus est lib. 3. etymolog. c. 3. & sæpè alias, neq. id sine exemplo, vt eo loco ostēsum est.*

De Canticis. Cap. IIII.

CAnticum idem tunc Moyses primus inuexit quando percussa Ægypto decem plagis, & Pharaone submerso cum populis per insueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicens: Cantemus Domino, gloriosè enim honorificatus est. Deinde Debora non ignobilis fœmina in libro Iudicum hoc ministerio functa reperitur. Postea multos non solùm viros, sed etiam fœminas spiritu diuino completas Dei cecinisse mysteria.[a] Canticum autem est vox hominis: psalmus autem qui canitur ad psalteriū.

a Canticum autem est vox hom. *Ruffinus (siue Hilarius) in prologo psalmor.* Psalmus est cū cessante voce, pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cātantium chorus libertate sua vtens, neq. in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ tantùm vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cū organo præcinēte, subsequens & æmula organo vox chori cantantis auditur, modum psalterij vocis imitata. Canticum vero psalmi est, cum choro ante cantante, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suauitate modulatur.

De Psalmis. Cap. V.

PSallere vsum esse primum post Moysen Dauid prophetam in magno mysterio prodit Ecclesia. Hic enim à pueritia in hoc munus specialiter à Domino electus, &[a] cantorum princeps, psalmorumq. thesaurus esse promeruit, cuius psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab Ecclesia fre-

A quentatur, quo faciliùs animi ad compunctionem flectātur. Primitiua autem Ecclesia ita psallebat, vt modico flexu vocis faceret resonare psallentem, ita vt pronuntianti vicinior esset, quàm canenti. Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales consuetudo cantandi est instituta: vt, qui verbis non compunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Sic nanq. & beatissimus Augustinus in libro Confessionum suarum consuetudinem canendi adprobat in Ecclesia, vt per oblectamentum, inquit, aurium, infirmior animus[b] ad affectū pietatis exurgat. Nam in ipsis sanctis dictis religiosis & ar-

B dentiùs mouentur animi nostri ad flāmam pietatis, cum cantatur, quā si non cantetur. Omnes enim affectus nostri, pro sonorum diuersitate, vel nouitate, nescio qua occulta familiaritate excitantur magis cum suaui, & artificiosa voce cantatur.

a Cantorum princeps. *Ex Roman. edit.* cunctorum princeps *Gotth.*

b Ad affectum pietatis exurgat. In effectum pietatis assurgat, *apud August.*

De Hymnis. Cap. VI.

HYmnos[a] primum eundem Dauid prophetam condidisse, ac cecinisse, manifestum est, deinde & alios prophetas. Postea

C quidem & tres pueri in fornacem positi cōuocata omni creatura creatori omniū hymnum canentes dixerunt. Itaq.[b] & in hymnis, & in psalmis canendis non solùm Prophetarum, sed etiam ipsius Domini, & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re vtilia ad mouēdum piè animum, & ad inflammandum diuinę dilectionis affectum. Sunt autem diuini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus episcopus Pictauiensis eloquētia cōspicuus hymnorū carmine floruit primus. Post quem Ambrosius episcopus vir magnæ

D gloriæ in Christo, & in Ecclesia clarissimus doctor, copiosus in huiusmodi carmine claruisse cognoscitur, atq.[c] ijdē hymni ex eius nomine Ambrosiani vocantur.[d] quia eius tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperūt, cuius celebritatis deuotio dehinc per totius occidentis Ecclesias obseruatur.[e] Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur.

a Hymnos primū eund. Dauid. *Nam librū psalmorū eund. hymnor. & Soliloquiorū vocari ait Ruffinus.*

b In hymnis & psal. *vsq. ad* exēpl. *Legūtur hæc Cōcil. 4. Tolet. c. 12. & apud Gratian. de consec. d. 1. c.* de hymn.

 c Quia

a Quia eius tempore in Eccles. Mediolan. *Augustinus* IX. *confess. c. 6.* & 7. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia hoc genus consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum cõcinentium vocibus, & cordib. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, &c.

c Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur. *Canuntur mallem. Id enim omnino exigit hymni ratio Ruffino & Augustino auctoribus, sic enim ille:* Hymni sunt cantus laudem Dei continentes. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit laus Dei, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo, vt si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Eadem Aug. in ps. 72. totidem, aut pluribus etiam verbis. Quæ etiam relata sunt in* VI. *etymolog.*

De Antiphonis. Cap. VII.

ANtiphonas [a] Græci primi composuerũt duobus choris alternatim concinẽtibus, quasi duo Seraphim, duoq. Testamenta inuicem sibi conclamantia. Apud Latinos autẽ primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas [b] cõstituit, Græcorum exemplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum vsus increbuit.

a Antiphonas Græci. *Vid. Paulin. Sigebert. & Rodulph. apud Pamelium lib. 1. Liturg.*

b Instituit. *Al.* constituit.

De Precibus. Cap. VIII.

PRecibus Dominum deprecari Christus nobis & cõposuit, & constituit. Cum ergo quærerent supplicare Apostoli Deo, & nescirẽt quomodo precarentur, dixerũt Christo: Dñe doce nos orare, id est, compone nobis preces. Statim Dñs [a] de libro iuris cælestis docuit, quomodo orarent, vel quomodo Deum impetrarent. Ex hoc perducta consuetudo Ecclesiæ Deum precibus exposcere contra ægritudines animæ, & vti precibus ad instar earum, quas constituit Christus, quasq. primi Græci cœperunt componere, quibus Domino supplicarent.

a De libro iuris celestis. *Laborauimus, vt verba auctori suo redderemus. Nam, quin Isidoro antiquiora sint, non dubitamus. Tertulliani, aut Cypriani visa sunt aliquando. Nunc magis adduci mur, vt Augustini esse credamus. Is enim ep. 118. ad Ianuarium c. 4.* Non enim mihi, *inquit*, de libro Dei hæc recitaturus est. *Nam proximũ videtur, vt Christus Dominus de iuris cælestis libro recitet.*

De Responsorijs. Cap. IX.

REsponsoria [a] ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quòd vno canente, [b] chorus consonando

A respondeat. Antea autem id solus quisque agebat: nunc interdũ vnus, interdũ duo, vel tres communiter canunt, choro in plurimis respondente.

a Responsoria ab Italis. *Idem 6. etymolog. nisi quòd illic* Responsorios *dicit, vt in regul. monach. c. de offic.*

b Chorus consonando. *Nempe idem respondendo. Sic enim in etymologijs* quod vno canente chorus id respondeat.

De Lectionibus. Cap. X.

LEctiones pronũtiare antiquæ institutionis esse Iudæorũ traditio docet. Nam & ipsi legitimis, præfinitisq. diebus ex Lege &
B Prophetis lectione in Synagogis vtuntur, & hoc de veteri patrũ institutione seruãtes. Est autẽ lectio non parua audientiũ ædificatio. Vnde oportet, vt quando psallitur, psallatur ab omnibus: cùm oratur, oretur ab omnibus: [a] cũ lectio legitur, facto silẽtio, æquè audiatur à cunctis. Nam & si tunc superueniat quisq. cum lectio celebratur, adoret tãtùm Dñm & præsignata fronte aurẽ sollicitè accõmodet. Patet tempus orandi, cum omnes oramus: patet cum volueris orare priuatim: obtentu orationis ne perdideris lectionem. Quia non semper eam quilibet paratã potest habere, cum orandi potestas in prõptu
C sit, nec putes paruã nasci vtilitatẽ ex lectionis auditu. Siquidem oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginata, per diuinarum rerũ, quas nuper audiuit, imagines currit. Nam & Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Iesu, sorore neglecta, verbum intentiùs audiebat, bonam partem sibi elegisse Dñi voce firmatur. Ideò & Diaconus clara voce silentiũ admonet: vt, siue dũ psallitur, siue dũ lectio pronũtiatur, ab omnibus vnitas conseruetur: vt quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiatur.

a Cum lectio legitur, facto silẽtio. *Ambros. in præf. psalt.* Quantum laboratur in Ecclesia, vt fiat silen-
D tium, cum lectiones leguntur?

De libris Testamentorũ. Cap. XI.

PRonuntiantur autẽ lectiones in Christi Ecclesijs de scripturis sanctis. Cõstat aũt eadem sacra Scriptura ex Veteri Lege, & Noua. Vetus Lex illa est, quæ data est primum Iudæis per Moysen, & Prophetas: quæ dicitur Vetus Testamentum. [a] Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus, vtiq. à prophetis, scriptum est, atq. signatum

tum. Noua verò lex eſt Euangelium, quod dicitur Nouũ Teſtamentũ, quod per ipſum filium Dei Chriſtum, & per ſuos Apoſtolos dedit. Illa lex vetus velut radix eſt, hæc noua, velut fructus ex radice, ex lege enim venitur ad Euãgelium. Siquidem Chriſtus, qui hic manifeſtatus eſt, ante in lege prædictus eſt. Immò ipſe locutus eſt in prophetis, ſicut ſcriptum eſt: qui loquebar ecce adſum, Legem quidem præmittens, velut infantibus pędagogum, Euangelium verò perfectũ vitæ magiſterium iam adultis omnibus præſtans. Ideo in illa operantibus bona terræ promittebantur, hic vero ſub gratia ex fide viuentibus regnum cæleſte tribuitur. Euãgelium autem dicitur bonum nũtium, & re vera bonum nũtium, vt, qui ſuſceperint, filij Dei vocentur. Hi ſunt autẽ libri Veteris Teſtamẽti, quos ob amorem doctrinæ, & pietatis, legendos, recipiendoſq. Eccleſiarum principes tradiderunt.

Primùm nãq. Legis, id eſt, Moyſi libri quinque ſunt. Geneſ. Exodus, Leuiticus, Numeri. Deuteronomium. Hos ſequuntur hiſtorici libri ſedecim, Ieſu Naue ſcilicet, & Iudicum libri ſinguli, ſiue Ruth, Regũ etiã libri quattuor, Paralipomenon duo, Eſdræ duo, Tobiæ quoq. & Eſter, & Iudith ſinguli, & duo Machabæorũ. Super hos prophetici libri ſedecim: ſunt Iſaias, Ieremias & Ezechiel & Daniel, libri ſinguli: duodecim quoq. prophetarum libri ſinguli, & hæc quidem prophetica ſunt.[b] Poſt hęc verſuum octo libri habentur, qui diuerſo apud Hebræos metro ſcribuntur, id eſt, Iob liber, & Pſalmorum, & Prouerbiorum, & Eccleſiaſtes, & Cantica Canticorum, liber Sapiẽtię & Eccleſiaſticus, Lamẽtationeſq. Ieremiæ, ſicq. complentur libri Veteris Teſtamẽti quadragintaquinq. Noui autem Teſtamẽti, primum quattuor Euãgelia ſunt Matthæi, Marci, Lucæ, & Iohannis. Hos quattuordecim Pauli Apoſtoli epiſtolæ ſequũtur. Quibus etiã ſubiunctæ ſunt ſeptem Catholicæ epiſtolæ, Iacobi, Petri, Iohãnis & Iudę, Actus quoq. duodecim Apoſtolorum, quorum omnium ſignaculum eſt Apocalypſis Iohãnis, quod eſt reuelatio Ieſu Chriſti, qui omnes libros & tempore cõcludit, & ordine. Hi ſunt libri canonici ſeptuaginta duo, & ob hoc Moyſes elegit presbyteros, qui prophetarent. Ob hoc & Ieſus Dominus noſter ſeptuaginta duos diſcipulos prædicare mandauit.[c] Et quoniam ſeptuaginta duæ linguæ in hoc mũdo erant diffuſæ, congruè A prouidit Spiritus Sanctus, vt tot libri eſſent, quot nationes, quibus populi ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

[a] Teſtamentum autem dicitur, quia idoneis teſtibus. *Verecundior notatio, quàm ſi Teſtamentum à teſtatoris monumento, aut teſtes à teſtamento deduxiſſet, quod vtrumque fecit 5. etymolog.*

[b] Poſt hæc verſuum octo libri. *Quinque tantùm priores recenſet* Cyrill. Catech. *4.* & *Sapientiam Hebraicè ſcriptam reperiſſe ſe negat* Hieronymus. At *Iſidorus non ſua, ſed aliena, nunc ſuis, nunc aliorum verbis ſe tradere in his libris præ ſe fert.* Dicet *autem paullò poſt ex Sapientis cuiuſdam teſtimonio, librum hunc ab Hebrais aliquando receptum, poſtea reiectum.*

[c] Quoniam LXXII linguæ. *Clem. Alexand. Stromat.* B *lib. 1. Ab* Ephoro *& ſcriptoribus alijs* LXXV. *tum gentes, tum linguas prodi, ex Moyſi verbis,* Erant autem omnes animæ ex Iacob LXXV. quæ deſcenderũt in Ægyptum. *Sed linguas dialectóſue videri* LXXII. *planè fuiſſe, vt noſtræ tradunt ſcripturæ. Quod ſe etiam colligere tradunt Hebræi, è familiar. numero. totidem namque cenſeri Geneſ. c. 10.*

De ſcriptoribus ſacrorum librorum.
Cap. XII.

Veteris aũt Teſtamẽti, ſecundũ Hebræorũ traditionẽ hi ſcriptores habẽtur: primus Moyſes ſcripſit Pentateuchum, Ieſus Naue edidit librum ſuum. Iudicum autem, & Ruth & [a] Samuelis primam partem conC ſcripſit Samuel: ſequentia Samuelis vſq. ad calcem ſcripſit Dauid.[b] Malachim autem in commune totum edidit Ieremias. Nã antea ſparſus erat per ſingulorum regum hiſtorias. Iob librũ Hebræi Moyſen ſcripſiſſe putant, alij vnum ex prophetis. [c] Pſalterium vero ſcripſerũt decem Prophetæ, id eſt, Moyſes, Dauid, Salomon, Aſaph, Etham, Idithum, & Eman, & filij Core, id eſt, Aſir, Elcana, Abiaſaph. Sunt qui & Eſdram, & Aggæum, & Zachariam ſcripſiſſe dicant. Salomon ſcripſit Prouerbia, Eccleſiaſtem, & Cantica Canticorum. Iſaias ſcripſit librũ ſuum, Ieremias D librum ſuum cum lamentationibus eius. [d] Viri Synagogæ ſapientes ſcripſerunt Ezechielen, duodecim Prophetas Danielem, & Paralipomenon & Eſter. Eſdras ſcripſit librum ſuum. Omnes autem hos libros idem Eſdras Propheta ſcriba poſt incenſam legẽ à Chaldæis: dum Iudæi regreſsi fuiſſent in Ieruſalem, diuino afflatus ſpiritu reparauit. Cunctaque prophetarũ volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit: totumq. teſtamentũ in XXII. libros conſtituit: vt tot libri eſſent in Lege, quot habẽtur &

litteræ. [e] Primam post Esdram editionem de Hebræo in Græcũ LXX. interpretes ediderũt sub Ptolemęo Ægyptio Rege, successore Alexandri, qui in legẽdo studiosus fuit, omniumq. libros gentiũ congregauit. Iste enim ab Eleazaro, qui erat princeps sacerdotũ, multa dona mittẽs ad tẽplũ, petijt, vt se ni de duodecim tribubus Israel transmitterentur, qui interpretarẽtur omnes libros. Et, vt fidem interpretationis aduerteret, singulis eorum, qui fuerant destinati, singulas cellulas dedit, & assignans omnibus omnes scripturas, iussit interpretari. Qui, cùm per septuaginta dies istius rei negotium adimplessent: omnium simul interpretationes, quas per diuersas cellulas segregati nullo ad vllũ propinquante fecerunt, cõgregauit in vnum. Atq. ita omnes libri interpretati per Spiritum Sanctũ inuenti sunt, vt non solùm in intellectu, verum etiam in sermonibus consonantes inuenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera, ac diuina. Hos libros meditari omniũ gentiũ Ecclesiæ primùm cœperunt, eosdemq. de Græco in Latinũ interpretantes primi Ecclesiarũ prouisores tradiderũt. Post hæc secundã editionẽ Aquila, tertiam & quartam Theodotion, & Symmachus ediderunt, ambo Iudæi proselyti. Quintam verò & sextam editionẽ Origenes reperit, & cũ cæteris supradictis editionibus comparauit. Hi sunt itaq. tantùm, qui scripturas sacras de Hebræo in Græcũ verterunt. Qui etiam & numerantur. Nam Latinorum interpretum, qui de Græco in nostrum eloquium trãstulerunt, ([f] vt meminit sanctus Augustinus) infinitus numerus. Si cui enim (inquit) primis fidei tẽporibus ad manus venit codex Græcus, atq. aliquãtulũ sibi vtriusq. linguæ peritiã sumpsit: ausus est statim interpretari, atq. inde accidit, tam innumerabiles apud Latinos extitisse interpretes. De Hebræo autẽ in Latinũ eloquiũ tãtummodo Hieronymus presbyter sacras scripturas cõuertit. Cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsquequaq. vtuntur, pro eo quòd veracior sit in sententijs, & clarior in verbis. Librũ sapientiæ Salomon scripsisse probatur testimonijs illius, quibus ibi legitur: Tu me (inquit) elegisti regem populo tuo, & dixisti, vt ædificarem templũ in nomine sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (vt quidã sapientiũ meminit) inter canonicas scripturas recipiebant. Sed postquam cõprehẽ-

A dentes Christũ interfecerunt, memorãtes in eodẽ libro tam euidentissima de Christo testimonia, quibus dicitur: Dixerũt inter se impij, cõprehẽdamus iustũ, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & promittit Dei scientiã se habere, & filium Dei se nominat. Et infra: Si enim verè est filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de manu contrariorum. Ac deinde, vt sciamus reuerẽtiã illius, & probemus patientiã eius, morte turpissima condẽnemus eum: collatione facta, ne nostri eis pro tam aperto sacrilegio derogarent, à propheticis eum voluminibus reciderunt, legendumq. suis prohibuerunt. B Librũ autem Ecclesiasticũ composuit Iesus filius Sirach Hierosolymitani, nepos Iesu sacerdotis, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinẽ Salomonis titulo prænotatur. Prȩterea Iudith, & Tobię siue Machabeorũ libros, qui auctores scripserunt, minimè constat. In Nouo autẽ Testamẽto quattuor libros Euangeliorum, quattuor Euangelistæ singulos scripserunt, quorum solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Paulus Apostolus suas scripsit Epistolas, ex quibus nouẽ septẽ Ecclesijs destinauit, reliquas discipulis suis C misit, Timotheo, Tito, & Philemoni. [g] Ad Hebræos autem epistolam, plerisq. Latinis eius esse incertum est propter dissonantiam sermonis. Eandemq. alij Barnabam conscripsisse, alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nomine suo epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à quibusdam eius esse nõ creditur, propter styli sermonisq. distantiam. Iacobus suam scripsit epistolã. Quæ & ipsa à nõnullis eius esse negatur, sed sub nomine eius ab alio dictata existimatur. Iohannis epistolas tres idẽ Iohãnes edidit, quarũ prima tantùm à quibusdam eius esse asseritur, reliquæ duæ D Iohannis cuiusdã presbyteri existimantur, cuius iuxta Hieronymi sententiã alterũ sepulcrum apud Ephesum demõstratur. Iudas suã edidit epistolã. Actus Apostolorũ Lucas cõposuit, sicut audiuit, vel vidit. Apocalypsin Iohãnes Euãgelista scripsit eodẽ tẽpore, quo ob Euangelij prædicationẽ in insulã Pathmos traditur relegatus. Hi sunt scriptores sacrorũ librorũ, diuina inspiratione loquẽtes, atq. ad eruditionẽ nostrã præcepta cælestia dispensantes. Auctor autẽ earũdem scripturarum Spiritus sanctus esse creditur. Ipse enim

enim scripsit, qui per prophetas suos scri- A
benda dictauit. Iam tibi post psalmorũ originem atque hymnorum, post sanctorum etiam librorum numerũ, postulata sequentia prænotabo.

[a] Et Samuelis primam partem. *Idem sensit Diodorus, qui Samuelis 9. verba illa.* Nam vidẽtem vocabat populus, qui nunc propheta dicitur, *non ipsius Samuelis, sed eius, qui Samuelis scripta collegit, verba fuisse vult. Isidoro sat fuit monuisse, non se de suo, sed de Hebræor. sensu, & traditione loqui.*

[b] Malachim totum edidit Ieremias. *Nihilo id certius.*

[c] Psalterium vero scripserũt decem. *ij scilicet quorum nomina in psalmor. titulis præscribuntur. Id verò persuadere alicui fortasse possent, nisi Adamo, & Melchisedecho suos etiam psalmos assignarent, illi nonagesimum primum,* B *huic centesimum nonum.*

[d] Viri synagogæ sapientes scripserunt Ezech. & Hest. *Fabella Iudæor.*

[e] Primam post Esdram. *Quæ de LXX. interpretum editione refert, vsq. ad verbum* inuenirentur, *leguntur in Cyrilli Catechesi 4. Eademq. Iustinus, Irenæus, Augustinus, Philo, atq. alij prodidere. Sed ridet Hieronymus quæ de cellulis referuntur. Neq. huic, neq. illis nostror. Theologorum studia desunt. Nec minore contentione de ea quoq. re dissident, omnesne veteris Testamenti, an soli quinq. Moysi libri ab illis sint conuersi.*

[f] Vt meminit S. Augustinus. *Lib. 2. de doct. Christ. c. 11. idem in nouo Testamento accidisse ait* Hieronymus *Ep. 123. ad Damasum, tot penè fuisse exemplaria, quot codices.*

[g] Ad Hebræos autem epist. *Ex Hieronymi catalogo. At nunc dubitandi nullus relictus locus post concilior. sequentium decreta. Quæ de Petri, Iacobi, & Iohãnis epistolis dicũ-* C *tur, ex eodem sunt catalogo. De Apocalypsi, quoniam etiam ante Hieronymi ætatem recepta fuerat, neglexisse videtur Isidorus eos, qui illam suo tempore non reciperent, contra quos est* Concilij *Toletani IV. canon. 16.*

De Laudibus. CAP. XIII.

LAudes, [a] hoc est, Alleluia canere, canticum est Hebræorum, cuius expositio duorum verborum interpretatione consistit, hoc est, laus Dei, de cuius mysterio Iohannes in Apocalypsi refert spiritu reuelante vidisse & audisse vocem cælestis exercitus Augelorum, tanquam vocem aqua- D rum multarum, & tanquam vocem validorum tonitruum dicentium Alleluia. Ex quo nullus debet ambigere hoc laudis mysteriũ, si digna fide & deuotione celebretur, Angelis esse coniunctum. Alleluia autem, sicut & Amen, de Hebræa in Latinam linguam nequaquam transfertur, non quia interpretari minimè queant, sed, sicut aiunt Doctores, seruatur in eis antiquitas propter sanctiorem auctoritatem. [b] In Africanis autem regionibus non omni tempore, sed tãtum Dominicis diebus, & quinquaginta post resurrectionem Domini Alleluia cantatur, pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verumtamen apud nos secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies ieiuniorũ, vel Quadragesimæ omni tempore cantatur Alleluia, scriptum est enim, semper laus eius in ore meo. Quòd verò post consummatã psalmorum, siue lectionum prædicationem, Alleluia in fine cantatur: hoc in spe futura facit Ecclesia: significans post annuntiationẽ regni cælorum, quæ in hac vita per vtrumque testamentum mundo prædicatur, actionem nostram, non esse futuram nisi in laudem Dei, sicut scriptum est: Beati qui habitãt in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hinc est, quòd & liber psalmorũ in laude concluditur, vt eadem post finem seculi laus æterna monstretur.

[a] Laudes. *Quid Laudes appellet, & ipse satis superq. declarat: & cuius ex concilio IV. Tolet magis adhuc constare poterit. Vt mirum sit tam manifesta in luce quantas sibi ipse tenebras offuderit, qui magno negotio contenderit, vt hæc, plurium capitum inuerso ordine, post caput de Matutinis collocaret Cum neq. quid Laudes, neq. quid Matutinæ preces apud Isidorum sit, posset vlla ratione dispicere. Ac de Matutinis suo loco. Laudes hoc loco canticum* Alleluia *dicitur, quod in alijs regionibus, (vt nunc vbiq. fit) ante* Euangelij *lectionem, in Hispania post Euangelium decantari ea Synodus præcipit can. X. & XI.*

[b] In Africanis autem regionib. *Ex Ep. 119. August. ad Ianuarium cap. 15. & 17.* Actionem nostram non esse futuram, *vsq. ad* laudabunt te. *Verba sunt Augustini c. 15.*

De offertorijs. CAP. XIIII.

OFfertoria, [a] quę in sacrificiorum honore canũtur, Ecclesiasticus liber indicio est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, sic enim dicit; Porrexit, inquit, sacerdos manum suam in libationem, & libauit de sanguine vuæ, & fudit in fundamento altaris odorem diuinũ excelso principi: Tunc exclamauerunt filij Aaron in tubis productilibus, & sonuerunt, & auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Deo. Non aliter & nunc in sono tubæ, id est, in vocis prædicatione cantu accendimur, simulque corde & ore laudes Domino declamantes iubilamus in illo scilicet vero sacrificio, cuius sanguine saluatus est mundus.

a Offertoria quæ in sacrificior. honore canuntur. A *Gẽtiles quoq. in libationib. grauiores quosdã sonos adhibuisse, qui magnam partem spondæis pedib. constarent, vnde nomen huic pedi datum, qui & pontificius propterea dictus est, notum ex Terentiani versib.*

Qui quod in tẽplis canorus à sono vocis malæ
Aurib. libantis obstat, & fauet, σπονδεῖος est.

Eam vicem vbi cantores organaq. desunt, tintinnabulor. rota antiquo iam ritu præstant.

De Missa, et orationibus.
Cap. XV.

ORdo autem Missæ, & orationũ, quibus oblata Deo sacrificia consecrantur, primũ à sancto Petro est institutus, [a] cuius celebrationem vno eodemq. modo vniuersus peragit orbis. Prima earundẽ oratio admonitionis est erga populum, vt excitentur ad exorandũ Deum. Secunda inuocationis ad Deum est, vt clemẽter suscipiat preces fidelium, oblationesq. eorum. Tertia autẽ effunditur pro offerentibus, siue pro defunctis fidelibus, vt per idem sacrificium veniã consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis: vt charitate recõciliati omnes inuicem, dignè sacramento corporis & sanguinis Christi consocientur: quia non recipit dissensionẽ cuiusquã Christi indiuisibile corpus. [b] Quinta deinde infertur illatio in sanctificatione oblationis, in qua etiã & ad Dei laudem terrestriũ creaturarum, virtutumq. cælestium vniuersitas prouocatur, & Osanna in excelsis cantatur, quòd, Saluatore de genere Dauid nascente, salus mũdo vsq. ad excelsa peruenerit. Porrò sexta exhinc succedit conformatio sacramenti, vt oblatio, quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritũ sanctum, Christi corpori ac sanguini conformetur. Harum vltima est oratio, qua Dñs noster discipulos suos orare instituit, dicens: Pater noster qui es in cælis. [c] In qua oratione, vt sancti patres scripserũt, septem petitiones continentur: sed in tribus primis æterna poscuntur: in sequentibus quattuor tẽporalia: quæ tñ propter æterna adipiscẽda petuntur. Nam cum dicimus: Sanctificetur nomen tuũ, Adueniat regnũ tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Hîc quidem ista tria inchoantur; sed in illa vita sperantur, vbi sanctificatio Dei & voluntas & regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Iam verò panis quotidianus, qui vel animæ, vel carni tribuitur, hîc exposcitur: hîc etiam post subsidium cibi, venia de exẽplo fraternæ indulgentiæ postulatur: hîc ne in peccati tentationem incidamus exposcimus. Hîc post omnia, vt à malis liberemur, Dei auxilium imploramus, illic autem nihil istorum est. Hanc itaq. orationẽ Saluator docuit, in qua & spes continetur fidelium, & confessio peccatorum: de qua propheta prædicens, ait. Et erit, omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Hæ sunt autem septem sacrificij orationes cõmendatæ Euãgelica, Apostolicaq. doctrina, cuius numeri ratio instituta videtur, vel B propter septenariã sanctæ Ecclesiæ vniuersitatẽ, vel propter septiformẽ gratiæ spiritũ, cuius dono ea, quæ inferũtur, sanctificãtur.

a Cuius celebrationem. *Traditam à Petro, quem ad consecrationis verba quidam tres orationes, alij solã Dñicam initio adhibuisse dicunt. Aucta deinde aliæ ab alijs tũ preces, tum cæremoniæ, vt videmus in* Patrum *liturgijs. Nã & illud* Pauli 1. *ad* Corinth. 11. Cætera autem cũ venero di*sponã, ad id refert* Aug. *epist.* 118. *c.* 6. *Isidorus ordinem, qui ætate sua in concil.* Tolet. IV. *iussus est per omnem Hispaniam, &* Galliciam *obseruari, tantum refert. Qui tamen ordo non idem prorsus retinetur in Mozarabo Missali, quod aduertit etiam Iacobus* Pamelius.

b Quinta deinde infertur illatio. *Pẽsiones vt à Græcis* εἰσφοράς, *ita à nostris illationes dictas; constat è Cassiodor. lib. 12. ep. 16. quomodo illationis voce vsa est etiã Synodus Tolet.* VII. *can.* 4. Ne ergo fiat de cætero, quod
C constat hactenus inordinatè præsumptum, non amplius, quãm duos solidos vnusquisq. episcopor. præfatæ prouinciæ per singulas diœcesis suæ basilicas iuxta synodum Bracarensem annua illatione sibi expetent conferri. *Mediaq. videtur inter exactionem & oblationẽ, siue inter pensionẽ & munus illatio. Vt enim Imperatores pensionis tristiorem appellationem, illationis nomine mitigarunt; ita Ecclesiastici viri submissiùs se loqui putauerunt, si quæ alias dona & munera vocant illationem appellarent.* Id *quod etiam debitum seruitutis non vno in loco dicitur. Hinc illud in Canone* offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis. *Nimirũ videbatur* offerimus, *ni subijceretur* de tuis donis ac datis. *Sed (vt ego quidem existimo) dicebatur illatio, tum panis,*
D *& vinũ antequam offerrentur, tum formula ipsa precationis quã inferebãtur. Erat ergo illatio, tum id, quod inferebatur, ex quo erat oblatio facienda; tum precatio ipsa, qua inferebatur, vt fieret ex illatione oblatio.*

c In qua oratione, vt Patres scripser. septem petitiones. *Singulis petitionibus* Amẽ, *respondetur. Quarta excepta,* Panem nost. q. d. n. hodie, *cui respondetur,* quia tu es Deus.

De Symbolo Nicæno.
Cap. XVI.

SYmbolum autem, quod tẽpore sacrificij à populo prędicatur, trecẽtorũ decẽ & octo sanctorum

sanctorum patrum collatione apud Synodũ Nicænam est editum. Cuius veræ fidei regula tantis doctrinæ fidei mysterijs præcellit, vt de omni parte fidei loquatur, nullaq. pene sit hæresis, cui per singula verba vel sententias non respondeat. Omnes enim errores impietatum, perfidiæq. blasphemias calcat, & ob hoc in vniuersis Ecclesijs pari confessione à populo proclamatur.

De benedictionibus. Cap. XVII.

BEnedictionem [a] autem dari à sacerdotibus populo antiqua per Moysem benedictio pandit, & comprobat: qua benedicere populo sub sacramento trinæ inuocationis iubetur. Ait enim ad Moysen Dominus. Sic benedices populum meum, & ego benedicam illos. Benedicat te Dominus, & custodiat te: [b] illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui: attollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.

a Benedictio. *Singulis prope missis benedictiones propriæ assignantur in Mozarabo Missali. Est autem hæc è Dominic. VII. post pentecost.*
b Illuminet Dominus faciem, &c. *Ita Gotth. codex ex septuaginta interpretatione: in excusis libris Vulgatæ edit. verba substituta sunt.*

De sacrificio. Cap. XVIII.

SAcrificium [a] autẽ, quod à Christianis Deo offertur, primùm Christus Dominus noster, & magister instituit, quando commendauit Apostolis corpus & sanguinem suum, priusquam traderetur: sicut legitur in Euãgelio: Accepit, inquit, Iesus panem & calicẽ, & benedicẽs dedit eis. Quod quidem sacramentum Melchisedech rex Salem figuraliter in typum corporis & sanguinis Christi primus obtulit, primusq. mysterium tanti sacrificij imaginariè idem expressit, præferens similitudinem Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, Sacerdotis æterni, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundũ ordinem Melchisedech. Hoc ergo sacrificium Christianis celebrare præceptum est, relictis ac finitis Iudaicis victimis, quæ in seruitute veteris populi celebrari imperata sunt. Hoc itaq. fit à nobis quod pro nobis Dominus ipse fecit, [b] quod non mane, sed post cœnam in vesperum obtulit. Sic enim Chri-A stum oportebat adimplere circa vesperam diei, vt hora ipsa sacrificij ostenderet vesperã mundi. [c] Proinde autem non communicauerunt ieiuni Apostoli, quia necesse erat, vt Pascha illud typicum antea impleretur, & sic denuò ad verum Paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factũ est, quod primùm discipuli corpus & sanguinem Domini non acceperunt ieiuni. Ab vniuersa autem Ecclesia nunc à ieiunis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui Sancto per Apostolos, vt in honorem tanti sacramẽti in os Christiani prius Dominicum corpus
B intraret, quàm cęteri cibi: & ideo per vniuersum orbẽ mos iste seruatur. Panis enim, quẽ frangimus, corpus Christi est, qui dixit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Vinũ autem sanguis eius est, & hoc est, quod scriptum est. Ego sum vitis vera, sed panis quia corpus confirmat, ideo corpus Christi nuncupatur: vinũ autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem, dum sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum Sanctum in sacramentum diuini corporis transeunt. Proinde autem, vt sanctissimus Cyprianus ait, [d] calix
C Dominicus vino & aqua mixtus offertur, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino verò ostendi sanguinem Christi. Quãdo autẽ in calice vino aqua miscetur: Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credidit, copulatur, & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, sic miscetur in calice Domini, vt commixtio illa ab inuicem non possit separari, sicut nec Ecclesia potest à Christo diuidi. Sic autẽ in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quodmodo nec vinum solùm potest. Nam si vinum tantum quis of-
D ferat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem vtrumq. miscetur, & adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spirituale & cæleste perficitur: Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrunq. sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse simila sola, aut aqua sola, nisi vtrũq. adunatum fuerit & copulatũ, & panis vnius compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, vt quemadmodum grana multa in vnum collecta, & commolita, & commixta panem vnum faciunt, sic in Christo, qui est panis cælestis,

lestis vnum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus & adunatus.[e] Dicũt aliqui, nisi aliquo intercedente peccato, Eucharistiam quotidie accipiendam: hũc enim panem dari quotidie nobis iubente Domino postulamus, dicentes: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, & deuotione, & humilitate suscipiunt, nec confidẽdo de iustitia, superbiæ præsumptione id faciant. Cæterũ si talia sunt peccata, quæ quasi mortuum ab altari remoueant; prius agenda pœnitentia est, ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum tũc suscipiendũ. Qui enim manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. [f] Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere pœnitentiam. [g] Cæterùm si nõ sunt tanta peccata, vt excommunicandus quisque iudicetur, non se debet à medicina Dominici corporis separare, ne dum forte diu abstinendus prohibetur, à Christi corpore separetur. Manifestum est enim, eos viuere, qui corpus eius attingunt. Vnde etiam timendum est, ne, dum diu quisq. separatur à Christi corpore, alienus remaneat à salute, ipso dicente: Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nõ habebitis vitam in vobis. Qui enim iam peccare quieuit, cõmunicare non desinat. Coniugatis autem abstinendum est coitu, plurimisq. diebus orationi debent vacare, & sic deinde ad Christi corpus accedere. [h] Relegamus Regum libros, & inueniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid, & pueris eius, nisi ante interrogaret, vtrũ mũdi essent pueri à mulieribus, non vtiq. ab alienis, sed à coniugibus proprijs, & nisi eos audisset ab heri & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nequaquam panes, quos prius negauerat, concesisset. Tantum interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quantum inter vmbram & corpus, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exẽplaria præfigurabantur. Quapropter eligendi sunt aliquot dies, quibus prius homo continentiùs viuat, quo ad tantum sacramentum digniùs accedere posit.

Sacrificium pro defunctorum fidelium requie offerre, vel pro eis orare, quia per totũ hoc orbem custoditur, credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. Hoc enim vbiq.

A Catholica tenet Ecclesia, quæ nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus vel eleesymonam faceret, vel sacrificium Deo offerret. Nam & cum Dominus dicit: Qui peccauerit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: demonstrat quibusdam illic dimittenda peccata, & quodam purgatorio igne purganda. Ergo in quodam loco dictum est à sanctisimo Augustino:[i] defunctorum animas sine dubio pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificiũ offertur, vel eleemosynæ fiunt, si tamen aliquod quisq. sibi meritum præparauit, dum

B adhuc in corpore viueret, per quod ista prosint, quæcunq. pro illo fiunt. Nam non omnibus prosunt. Et quare nõ omnib⁹ prosunt, nisi propter differentiã vitæ, quã quisq. gessit in corpore. Nam pro valde bonis gratiarũ actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiã si nulla sunt adiuuamenta mortuorum, qualescunq. consolationes viuorum sunt. Quibus autẽ prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit plena remisio aut certè, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

C
[a] *Vid. Cyprian. epist. 3. lib. 2. de sacramento Dominici calicis.*

[b] Quod non mane, *vsque ad*, vesperam mundi, *Cypriani verba sunt.*

[c] Proinde non communicauerunt ieiuni Apostoli. *Vid. c. 54.* liquido *de consec. d. 2.*

[d] Calix Dominicus, *vsque ad*, adunatus. *Omnia sunt Cypriani verba.*

[e] Dicũt aliqui nisi aliquo interuen. peccato. *Vid. c. 13. de cons. d. 2.* Quotidie.

[f] Hoc est enim indignè accipere. *Aug. ep. 118.*

[g] Cæterùm si non sunt tanta peccata. *Hilarij siue Augustini verba relata à Gratiano de cons. d. 2. cap.* si nõ sunt.

[h] Relegamus libros Regnor. *vsque ad*, accedere

D posit. *Verba sunt Hier. in c. 1. epist. ad Tit*

[i] Defunctor. animæ, &c. *vsq. ad fin. cap.* verba sunt Augustini in Enchirid. ad Laur. c. 110.

De tertia, sexta, & nona officijs.

Cap. XIX.

Horam [a] tertiam, sextam, & nonam Daniel & tres pueri supplicationibus deuouerunt, scilicet vt ab ortu diei in tẽpus precationis tres horę porrectæ Trinitatis nobis reuerentiam declararent, pariliter ad tertiã, ad sextam, atque deinde ad nonam per lucis interualla, ratis demensionibus terminata Trinitas ter die rogata coleretur. Illud

etiam

etiam occurrit ad probationem venerabilis A Trinitatis, quod Spiritus Sanctus hora tertia, hoc est, suo loco & numero & tempore, descendit ad terras impleturus gratiam, quã Christus promisit. Nam & sexta hora Christus passus, ad nonam patibuli cruciamenta porrexit. Tali enim sacramento legitimis ad precẽ temporibus per ternas horas Trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur. Licet & computetur diurna celebritas per quaternarium vsq. ad vespertinũ officiũ, hoc est, quia quater ternis significetur mũdus quadrifario diuisus, in Trinitate saluatus. Siquidẽ & in nocte stationes & vigiliæ militares in quatuor partes diuisæ, ternis horarum spatijs B secernuntur, vt & in ipsis nocturnis mundialibusq. officijs Trinitatis mysterium veneretur.

[a] *Vid. Cypriani librũ de Orat. Dominic. & Tertullian. de ieiunio.*

De Vesperis. Cap. XX.

VEspertinum diurni officium finis, & alternæ lucis occasus est, cuius ex Veteri Testamento sollemnis est celebratio. Denique hoc tempore veterum sacrificia offerre, adoleriq. altario aromata & thura mos C erat. Testis est hymnidicus ille regio ac sacerdotali functus officio, dicens. Ascendat oratio mea sicut incensum in cõspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. In Nouo quoq. Testamento eo tempore quo Dominus & Saluator noster cœnantibus Apostolis mysterium sui corporis, & sanguinis initio tradidit, [a] vt tempus ipsum sacrificij vesperum ostenderet seculi, proinde in honorẽ ac memoriam tantorum sacramentorum, his tẽporibus adesse nos decet Dei conspectibus, & personare in eius cultibus, orationum nostrarum illi sacrificium offerentes, atq. in eius laudibus pa- D riter exultantes. Vesperũ aũt nominatũ à sidere qui vesper vocatur, & decidente sole exoritur. De quo Propheta dicit. Et vesperũ super filios hominum prodire facit.

[a] Vt tempus ipsum vesp. *vsque ad*, seculi. *Cypriani sunt verba epist. cit.*

De Completis. Cap. XXI.

DE [a] Completis autem celebrandis idem etiam in patrum inuenimus exemplis. Dauid Propheta dicente: Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationẽ, aut requiem temporibus meis, donec inueniã locum Domino, tabernaculum Deo Iacob. Quis non stupeat tantam in Dei amore animi deuotionem, vt somnũ sibi, sine quo vtiq. corpora humana deficiunt penitus interdixerit, donec locum ac templum Domino fabricandum in pectore suo Rex & Propheta reperiret? Quæ res debet nos fortiter admonere, vt si ipsi locus Domini esse volumus, & tabernaculum eius, aut templũ cupimus haberi, in quantum possumus exempla sanctorum imitemur, ne de nobis dicatur, quod legitur: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt, & cætera.

a *Integrum caput ex epist.* de obseruatione vigiliarũ. *36. apud Hier. tom. 9.*

De vigiliarum antiquitate. Cap. XXII.

ANtiqua [a] est vigiliarum deuotio, familiare bonum omnibus sanctis. Isaias denique Propheta clamabat ad Dominum dicens: De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus, quia lux præcepta tua sunt super terram. Item Dauid & regio & prophetico sanctificatus vnguento, ita canit: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ. [b] Hoc nanque tempore vastator Angelus transiens primogenita Ægyptiorũ percussit. Vnde & nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admisceamur. Ijsdem etiam horis venturum sese in Euangelio Saluator adstruxit. Vnde & ad vigilandum auditores suos exsuscitat, dicens: Beati serui illi, quos cùm venerit Dominus inuenerit vigilantes. Etsi vespertina, inquit, hora venerit, & si media nocte, & si galli cantu & ita inuenerit eos vigilantes, beati sunt serui illi. Itaque & vos estote parati, quia nescitis quã hora filius hominis venturus est. Siquidem nec verbis solũ docuit vigilias, sed etiam confirmauit exemplo, sic namq. testatur in Euangelio: quia erat Iesus pernoctãs in oratione Dei. Paulus quoque & Silas in custodia publica circa medium noctis orantes hymnũ [c] audientibus cunctis vinctis dixisse memorantur: vbi repentè terræmotu facto, & concussis carceris fundamentis, & ianuæ sponte apertæ, & omnium vincula sunt

sunt soluta. Vnde oportet his horis psallendi orandiq. frequentiam nos in sanctis habere officijs, finemque nostrum, vel si aduenerit sub tali actu, expectare securos. Est autem quoddam genus hæreticorum superfluas existimantium sacras vigilias, & spirituali opere infructuosas, dicētes: iussa temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone [d] Nyctages, hoc est, somniculosi vocantur.

[a] *Pleraq. ex ead. epistola carptim hinc inde sumpta.*

[b] Hoc namq. tempore vastator Angel., *ex Hieron.* Matth. 25.

[c] Audientib. cunctis vinctis, *vox* cunctis, *non est apud* Hieron. *neq.* Act. 16. *& fortasse librarior. partim* vinctis, *partim* cunctis *scribentium vitio vtrumque tandem inoleuit.*

[d] Nyctages, *aut etiam* nystages, *vel* nystazontes. *ead.* 8 *etymol. c.* 5.

De Matutinis. Cap. XXIII.

DE [a] Matutinorum antiquitate, & auctoritate testis est idem Dauid Propheta dicens: in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus, & alibi: prēuenerūt, inquit, oculi mei ad te diluculò, vt meditarer eloquia tua. Casſianus autem dicit, matutinæ sollemnitatis officium nouo adhuc tempore institutum. Primitus in Beth-lehem monasterio, vbi Dominus noster Iesus Christus pro redemptione humani generis ex virgine nasci dignatus est. Sicq. ex illo per vniuersum mundum eiusdem celebrationis inualuit consuetudo. Diluculò autem proinde oratur, vt resurrectio Christi celebretur, matutina enim luce radianti Dominus & Saluator noster ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem & eodem tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur: cum iusti & omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni resurgentes, euigilabunt.

[a] *Matutinæ preces hic dicuntur eæ, quas nos Laudes dicimus, vt constat ex Casſian. lib. 3. de insti. cœnob. c. 3, 4. & 8. Sequebatur vigilias Missa post galli cantum, inde eæ quas nos Laudes, Casſianus matutinam sollemnitatem nominat c. 4. & 6. in qua canebatur psal.* 148. Laudate Dñm de cælls. *cum sequentib.* Nouellæ *(vt ipse vocat) tūc sollemnitati, quæ à nobis prima dicitur deputati erant psalmi.* 50 Miser. mei Deus secund. 62. Deus Deus meus ad te de luce vig. *&* 89. Domine refugium factus. *Ita videntur Ecclesiæ Occidentalis Laudes vtranq. illor. id est, Matutinam antiquam sollemnitatem, & nouellā atque amplius aliquid continere. Nam nouellæ, hoc est, Primæ, psalmi alij sunt asignati.*

A

De Dominico die. Cap. XXIIII.

DOminicum [a] diem Apostoli idem religiosa sollemnitate sanxerūt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quiq. ideo Dominicus dies appellatur, vt in eo à terrenis operibus, vel mundi illecebris abstinentes; tantùm diuinis cultibus seruiamus, dātes scilicet huic diei honorem & reuerentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illo. Nā sicut ipse Dominus noster Iesus Christus & Saluator noster tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos resurrecturos in nouissimo seculo speramus. B Vnde etiam in Dominico die stantes oramus, quod est signum futurę resurrectionis; hoc agit vniuersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inuēta est, expectās in finem seculi, quod in Domini Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus à mortuis.

[a] *Pleraq. omnia ex epist. Aug. ad Ianuar.* 119. *c.* 10.

De Sabbatho. Cap. XXV.

C SAbbathum [a] autem datum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, vt figura esset in requiem, vnde & Sabbathum requies interpretatur. Dies [b] tamē Dominicus non Iudæis, sed Christianis per resurrectionem Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octauus. Vnde & in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum significationem dicitur, illi septem, & illi octo. Primò enim solùm celebrandum Sabbathum traditum est, quia D erat antea requies mortuorum. Resurrectio autem nullius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur, mors illi vltra non dominaretur. Iam pōstquam facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in finem; dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, in festiuitate successit. [c] Apparet autem hunc diem etiā in sacrosanctis scripturis esse sollemnem, ipse enim primus est dies seculi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque à mortuis resurrexit Christus, in ipso de cælis super Apostolos sanctus descendit Spiritus, manna in eodem die in eremo primū de cælo datum est. Sic enim dicit Dominus: Sex diebus colligetis manna, in die autem

sexto

sexto duplum colligetis. Sexta enim dies A est Parasceue, quæ ante Sabbathũ ponitur. [d] Sabbathum autẽ dies septimus est; quem sequitur Dominicus, in quo primum manna de cælo venit. Vnde intelligant Iudæi, iã tunc prælatam esse Iudaico Sabbatho Dominicam nostram, iam tunc indicatum est, quod in Sabbatho ipsorum gratia ad eos de cælo nulla descenderit, sed in nostra Dominica, in qua primum manna Dominus pluit.

a Sabbathum autem dat. *vsque ad*, interpretatur. *ex ead. epist. c. 10.*
b Dies tamen Dominicus, *vsque ad*, successit; *ex c. 13.*
c Apparet autem, *vsq. ad*, datum est, *ex eiusdem sermone 251.*
d Sabbathum autem dies septim, &c. *è serm. 91. quæ sunt eadem Origenis homil. 7. in Exod. c. 15.*

De Natali Domini. CAP. XXVI.

NAtalis Domini dies ea de caussa à patribus votiuæ sollemnitatis institutus est, quia in eo Christus pro redemptione mundi nasci corporaliter voluit, prodiens ex virginis vtero, qui erat in Patris imperio. Cuius susceptæ carnis caussa hæc est. Postquam enim inuidia Diaboli parens ille primus spe seductus inani cecidit, confestim exul & C perditus in omni genere suo radicem malitiæ, & peccati transduxit, crescebátque in malum vehementius omne genus mortaliũ diffusis vbique sceleribus, &, quod est nequius, omnium cultibus idolorum seruiens. Volens ergo Deus terminare peccatum cõsuluit verbo, Lege, Prophetis, signis, plagis, & prodigijs. Sed cum nec sic quidem errores suos admonitus agnosceret mundus, misit Deus filium suum, vt carne indueretur, & hominibus appareret, & peccatores sanaret. Qui ideo in homine venit, quia per seipsum D ab hominibus cognosci non potuit. Vt autẽ videretur, verbum caro factũ est, assumendo carnẽ, non mutatũ in carnẽ. Assumpsit enim humanitatẽ, nõ amisit diuinitatẽ. Ita idẽ De⁹ & idẽ homo, in natura Dei æqualis Patri, in natura hominis factus mortalis in nobis pro nobis, de nobis, manens quod erat, suscipiẽs quod non erat, vt liberaret quod fecerat. Hæc est ergo Dominicæ natiuitatis magna sollemnitas, hęc est diei huius noua, & gloriosa festiuitas, aduentus Dei factus ad homines. Itaq. dies iste, pro eo quod in eo Christus natus est, Natalis dicitur: quemq. ideo obseruare per reuolutum circulum anni festa sollemnitate solemus, vt in memoriam reuocetur quo die Christus natus est.

De Epiphania. CAP. XXVII.

EPiphaniorum diem proinde festa sollemnitate viri Apostolici signauerũt, quia in eo est proditus stella Saluator, quando inuenerunt Magi Christum in præsepi iacentem, adorato offerentes cõpetẽtia munera Trinitati, aurum, thus, & myrrham: Regi, Deo, atq. passuro. Ideo ergo diem hunc annua celebritate sacrauerũt, vt mũdus agnoB scat Dominum, quem elemẽta cælitus prodiderunt. Siquidem eodem die idem Iesus etiam Iordanis lauacro tinguitur, diuisóque cælo Spiritus sancti descendentis testimonio Dei esse filius declaratur, cuius diei nomẽ, ex eo quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur. Epiphania enim Græcè, Latinè apparitio vel ostensio dicitur. Tribus igitur ex caussis hic dies hoc vocabulũ sumpsit: siue quòd tũc in Baptismo suo Christus populis fuerit ostensus: siue quod ea die sideris ortu Magis est proditus: siue quòd primo signo per aquã in vinum versam multis est manifestatus. Refert autem [a] Cassianus apud Ægyptios natiuitatis diem, & Epiphaniorum sollẽnitatẽ non bifariè, vt in occiduis prouincijs, sed sub diei vnius festiuitate celebrari. [b] Epistolæ quoq. Pontificis Alexãdrini per vniuersas Ægypti Ecclesias, vel monasteria diriguntur, quibus & initium Quadragesimę, & dies Paschæ denuntiatur.

a *Cassian. collat. 10.*
b Epistolæ quoq. Pontif. Alexãdrini: peracto eo die, *ait Cassian.*

De Palmar. die. CAP. XXVIII.

DIes palmarum ideo celebratur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut Propheta cecinit, Ierusalem tendens,[a] asellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis Palmarum multitudo plebium obuiam ei clamabat. Osanna benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel. In ramis enim palmarum significabatur victoria, qua erat Dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de Diabolo mortis principe triũphaturus. In asello autẽ, quem sedendo Ierusalem venit, indicauit simplicia

plicia corda gentilitatis, quæ præsidẽdo atq. regẽdo perducebat ad visionem pacis. Hoc autem die symbolum Competentibus traditur, propter confinẽ Dominicæ Paschæ sollemnitatem: vt quia iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem, quam confiteantur, agnoscant. Vulgus ideo eum diem [b] Capitilauium vocant, quia tunc moris est lauandi capita infantium, qui vnguẽdi sunt, ne forte obseruatione Quadragesimę sordidata ad vnctionem accederent.

a Asellum sedisse perhibetur, *Et mox*, quem sedendo. *Ita etiam Ambrosius.* Pullus sedetur asinæ.

b Capitilauium vocant. *Aug. ep. 118. c. 7.* Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit; nihil mihi de hac recogitanti probabilius occurrit, nisi quod, baptizandor. corpora per obseruationem Quadragesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontẽ tractarentur, nisi aliqua die lauarentur. *Hanc autem diem, quæ in Hispania Dominica, vt videtur, Palmarum fuit, in Africa fuisse Feriam V. in cœna Domini, ex hoc Augustini loco apparet: subdit enim.* Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna Dñica anniuersariè celebratur, &c. *Qui mos adeo in Africa inualuerat, vt de lotione pedum, quæ in eundem diem incurrebat, vel tollenda prorsus, vel certè in alium diem reijcienda, propterea cogitauerint. Sic enim Augustinus ep. 119. ad Ianuar. c. 18.* De lauãdis vero pedib. cum Dñs hoc propter formam humilitatis, propterquam docendam venerat, commendauerit (sicut ipse consequenter exposuit) quæsitum est, quo nam tempore potissimùm, res tanta etiam facto doceretur, & in illud tempus occurrit, quo ipsa commendatio religiosiùs inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentum Baptismi videretur pertinere: multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitauerũt. Aliqui autem, vt hoc sacratiore tempore commendarent, & à Baptismi sacramẽto distinguerent, vel diem tertium octauarum, quia ternarius numerus in multis sacramentis maximè excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent, elegerunt.

De cœna Domini. CAP. XXIX.

COEna Dñi, hoc est, quinta feria vltimæ Quadragesimæ, quando Dominus & Saluator noster, post typicum illud Pascha completum, ad verum Pascha transiens mysterium corporis & sanguinis sui primũ Apostolis tradidit, quando post sacramenta cæle stia discipulus fallax & proditor pretium à Iudæis accepit, & Christi sanguinem vẽdidit. Eo etiam die Saluator surgens à cœna, pedes discipulorum lauit [a] propter humilitatis formam commendãdam, ad quam docendam venerat, sicut & ipse consequenter exposuit.

A Quod etiam decebat potissimum, vt facto doceret, quod obseruare discipulos præmoneret. Hinc est, quod eodẽ die altaria, templiq. parietes, & pauimenta lauantur, vasaq. purificantur, quæ sunt Dño consecrata. Quo die proinde etiam sanctum Chrisma conficitur, quia ante biduũ Paschæ Maria caput ac pedes Dñi vnguento perfudisse perhibetur. Vnde & Dñs discipulis suis dixit. Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur.

a Propter humilitatis formam commend. *August. ibid.*

B

De Parasceue. CAP. XXX.

PArasceue, id est, sexta sabbathi, ideo in sollẽnitate habetur, quia in eo die Christus mysterium crucis expleuit, propter quod venerat in hunc mũdum, vt quia ligno percussi fueramus in Adam, rursus per ligni mysterium sanaremur. Huius enim caussa triumphi, humana pusillitas Christo per omnem mundum celebritatem annuam præbet, C pro eo quod dignatus est sanguine passionis suæ seculum redimere, & peccatum mundi per crucem morte deuicta absoluere. Cuius quidem crucis iniuriam non pertulit illa diuinitatis substantia, sed sola susceptæ humanitatis natura. Passio enim corporis fuit, diuinitas vero exors iniuriæ mansit. Tripertita autem ratio Dominicæ passionis ostenditur. Prima itaq. caussa est, vt Christus pro reatus mundi redemptione daretur, & hostis antiquus, velut hamo crucis, caperetur, scilicet vt, quos obsorbuerat, euomeret, & prædam, quam tenebat, amitteret, non potentia vi- D ctus sed iustitia, non dominatione, sed ratione. Secunda caussa est, vt secuturis hominibus vitę magisterium præberetur. Ascendit enim in crucem Christus, vt nobis passionis & resurrectionis præberet exemplum, passionis ad confirmandam patientiam, resurrectionis ad excitandam spem: vt duas vitas nobis ostẽderet in carne, vnam laboriosam, alteram beatam: laboriosam, quam tolerare debemus, beatam, quam sperare debemus. Tertia caussa est susceptæ crucis, vt superba seculi & inflata sapientia per crucis stultam, vt putatur, prædicationẽ humiliata, corrueret: vt pateret, id, quod stultũ Dei est, quanto sit hominibus sapientius, & quod infirmũ Dei est, quanto sit fortius tota hominum fortitudine.

titudine.[a] Docet Apostolus Paulus illuminatos debere habere oculos cordis ad intelligẽdũ, quæ sit latitudo crucis, & longitudo, & altitudo, & profundum.[b] Cuius latitudo est transuersum lignum, quo extenduntur manus: longitudo à latitudine deorsum vsque ad terram: altitudo à latitudine sursum vsque ad caput: profundum verò, quod terræ infixum absconditur: quo signo crucis omnis vita sanctorum describitur.[c] Dicitur enim homini, tolle crucem tuã & sequere me. Tunc enim crucifigitur caro, cum mortificantur membra nostra super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, & cætera. Dumq. exterior homo corrumpitur, B vt interior renouetur de die in diem, passio est crucis. Et hæc quidem dum sunt bona opera, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Ideoq. dicitur, spe gaudẽtes, vt cogitantes scilicet requiem futuram, cũ hilaritate & laboribus operemur. Hãc hilaritatem significat crucis latitudo in transuerso ligno, vbi figũtur manus. Per manus enim opus intelligitur, per latitudinem hilaritas operantis: quia tristitia facit angustias. Porrò per latitudinem crucis, cui caput adiungitur, expectatio supernæ retributionis de sublimi iustitia Dei significatur. Et vt ipsa opera bona non propter beneficia Dei terrena C ac temporalia facienda credantur, sed potius propter illud, quod desuper sperat fides, quæ per dilectionem operatur. Iam verò per longitudinem, qua totum corpus extenditur, ipsa tolerantia significatur, vt longanimes permaneamus, Vnde longanimes dicuntur, qui tolerãt. Per profundum autem, hoc est, partem illam ligni, quæ in terræ abdito defixa latet, sed inde consurgit omne quod eminet, inscrutabilia indicãtur iudicia Dei: de quibus occulta eius voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius verò sic.

[a] Docet autem Apostolus, *vsq. ad*, profundum. *Verba sunt Ruffini in Symbol.*

[b] Cuius latitudo, *vsq. ad*, describitur. *Communia hæc sunt Ruffino cum Augustino 2. de doct. Chr. c. 41. & in lib. de grat. Vet. & Nou. Testam.*

[c] Dicitur enim homini, &c. *Omnia sunt vsq. ad finem capitis Augustini verba ep. cit. ad Ianuar. c. 14.*

De Sabbatho Pascha. *Cap. XXXI.*

SAbbathi Paschalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eodem die Dominus in sepulcro quieuit. Vnde & bene in Hebræo A sermone sabbathũ requies interpretatur, siue quod Deus eodem die requieuit mundo perfecto, siue quod in eo Dominus & Redẽptor noster quieuit in sepulcro. Hic autem dies inter mortem Christi & resurrectionẽ medius est, significans requiem quandam animarum ab omni labore, omniq. molestia post mortem, per quam fit transitus per resurrectionem carnis ad illam vitam, quam Dominus noster Iesus Christus sua resurrectione præmonstrare dignatus est.

De die sancto Pascha. *Cap. XXXII.*

IAm verò Paschale sacramẽtum, quod nũc in Saluatoris nostri mysterio manifestissimè celebratur, in veteri testamento figuraliter primum gestum est, quando agno occiso Pascha celebrauit populus Dei in Ægypto. Cuius figura in veritate cõpleta est in Christo, qui sicut ouis ad immolandum ductus est. Cuius sanguine illitis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis frontibus nostris à perditione huius seculi, tanquam à captiuitate Ægyptiaca liberamur.[a] Cuius quidem diem paschalis resurrectionis mysticum non solum pro eo celebramus, quod in eodem à mortuis resurrexit, sed etiam & pro alijs sacramẽtis, quæ per eundẽ significãtur. Quia enim sicut dicit Apostolus, mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, transitus quidem de morte ad vitam in illa passione Domini & resurrectione sacratus est. Nam & vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nõ Grę cum sed Hebræum est, neq. à passione, quoniam παθεῖν Græcè dicitur pati, sed à transitu Hæbræo verbo Pascha appellatum est. Quod & maximè Euangelista expressiit, cũ celebraretur à Domino Pascha cum discipulis. Cum vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora, D vt transiret de hoc mũdo ad Patrem. Trãsitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hoc est, de morte ad vitã, in passione & resurrectione Dñi cõmendatur. Hic trãsitus à nobis modo agitur per fidem, quæ nobis datur in remissione peccatorum, quando consepelimur cum Christo per baptismũ, quasi à mortuis trãseuntes de peioribus ad meliora, de corporalibus ad spiritualia, de cõuersatione huius vitæ ad spem futuræ resurrectionis & gloriæ. Propter ipsũ ergo initium nouæ vitæ, ad quam trãsimus,

A & propter nouum hominem, quem iubemur induere, & exuere veterem, expurgãtes vetus fermentum, vt simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est, nam & ipse dicitur mẽsis nouorũ. Quia verò in toto tempore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio Domini triduana est. Primum enim tempus est ante Legem, secundum sub Lege, tertium sub gratia, vbi iam manifestum est sacramentũ, quod erat, ante B in prophetico ænigmate occultum. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis, ad quandam perfectionem mysticus apparere, in tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit à quarta decima in vicesimam primam. Sed & nõ solùm propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, sed etiã propter ipsam conuersionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad superiora conuertitur, & hæc nobis de luna similitudo adsumitur, de visibilibus ad inuisibilia, & de corporalibus ab spiritualia sacramenta transire, vt magis magisque huic seculo moriamur, & vita no- C stra abscondatur cum Christo, omnemque lucem studij nostri, quæ ad inferiora vergebat, ad superiora conuertamus, ad illam scilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Vsq. ad vicesimam verò primã, ideo Pascha obseruatur, propter septenariũ numerũ, quo vniuersitatis significatio sæpè figuratur, qui etiã ipsi Ecclesiæ tribuitur, propter instar vniuersitatis, ideoq. & Iohannes Apostolus in Apocalypsi septem scripsit Ecclesijs. Ecclesia verò adhuc in ista mortalitatis carne constituta propter ipsam mutabilitatem lunæ nomine in scripturis sæpè D vocatur. Quòd verò anniuersarius dies Paschalis, non ad eundem redit annidiem, sicut dies, quo creditur Dominus natus, hoc fit propter Dominicum diẽ & lunam. Manifestum est enim, quo die Dñs crucifixus sit, & in sepulcro fuerit, & resurrexit. Adiuncta est enim ipsorum dierum obseruatio per Patres Nicæni Cõcilij, & orbi vniuerso Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere, vt non solùm lunam Paschalem, sed & diem Dominicum, in quo resurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde est, quòd ad eundem anni diem non reuertitur Pascha. Nam Iudæi tantùm modo mensem nouorum, & lunam obseruant. Diem autem Dominicum addendum Patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à Iudæorum festiuitate distingueretur.

a Cuius quidem Paschalis resurr. *Omnia vsque ad finem ex ep. citata Augustini ad Ianuar. descripta sunt.*

De Ascensione Domini. Cap. XXXIII.

ASCensionis Dominicæ sollemnitas ideo celebratur, quia eodem die post mundi victoriam, post inferni regressum ascendere Christus memoratur ad cælos, sicut scriptũ est: Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ festiuitas ideo per reuolutum circulum annorum celebratur, vt humanitas assumptæ carnis ascẽdentis Domini collocata ad dexteram Patris in memoriam reuocetur, cuius corpus ita in cælo esse credimus, vt erat, quando ascendit, quod & vox Angelica protestatur, dicens: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, id est, in eadem carnis specie atque substantia: cuius profectio carnis immortalitatem donauit, naturã non abstulit. Dextera autẽ Patris, ad quam idem Filius sedere creditur, nõ est corporea, quod nefas est de Deo sentire. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis in resurrectione promittitur, id est, vniuersæ Ecclesiæ, quæ est corpus Christi: sicut & sinistra eius rectè intelligitur miseria & pœna perpetua, quæ impijs dabitur.

De Pentecoste. Cap. XXXIIII.

INitium [a] sanè & caussa festiuitatis Pentecostes paullò altius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc accepit exordium, quando Dei vox in Sina monte desuper intonantis audita est, & Lex data est Moysi. In Nouo autem Testamento Pentecoste cœpit, quando aduentum Sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum, nisi ipse ascendisset in cælum. Denique dum portam cæli Christus intrasset, decem diebus interpositis intremuit subitò orantibus Apostolis locus, & descendente Spiritu Sancto super eos, inflammati sunt ita, vt linguis omnium gentium Dei magnalia loquerentur. Aduen-

Aduentus itaque Spiritus Sancti de cælo super Apostolos in varietate linguarum diffusus sollēnitatem transmisit in posteros, eaq. de caussa Pētecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Cōcordat autem hæc festiuitas Euangelij cum festiuitate Legis: illic enim posteaquam agnus immolatus est interpositis quinquaginta diebus data est Lex Moysi, scripta digito Dei: hic postquam occisus est Christus, qui tanquā ouis ad immolandū ductus est, celebratur verū Pascha, &, interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus Sāctus, qui est digitus Dei super centū viginti discipulos Mosaycæ ætatis numero constitutos, siquidem & hæc festi- B uitas aliud obtinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum, sed dierum quidem septimanæ generant eandem Pentecosten, in qua fit peccati remissio per Spiritum Sanctum, annorū vero septimanæ quinquagesimum annum faciunt, qui apud Hebræos iubilæus appellatur, in quo similiter terræ fit remissio & seruorum libertas, & possessionum restitutio, quæ pretio fuerant comparata. Septem enim septies multiplicati quinquagenarium ex se generant numerum assumpta monade, quam ex futuri seculi figura præsumptam esse maiorum au- C ctoritas tradidit, fit enim ipsa & octaua semper & prima, imò ipsa est semper vna, quæ est Dominicus dies. Necesse est enim Sabbathismum animarum populi Dei illuc recurrere, atque ibi compleri, vbi datur pars his, qui octo, sicut quidam differens Salomonis dicta sapienter exposuit. Idcirco autem totius Quinquagesimæ dies post Domini resurrectionem soluta abstinentia in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis, vbi iam non labor, sed requies erit lætitiæ. Ideoq. in his diebus nec genua in oratione flectūtur, quia, sicut quidam sapientium ait, inflexio genuum, pœnitentiæ D & luctus indicium est. Vnde etiā per omnia eādem in illis sollemnitatem, quam die Dominica custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genua esse flectenda ob reuerentiam resurrectionis Dominicæ tradiderunt.

a *Pleraq. ex ead. Augustini ad Ianuar. epistola.*

De Festiuitatibus Martyrum. CAP. XXXV.

FEstiuitates a Apostolorum, seu in honorē Martyrum sollemnitates antiqui Patres in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad exercitandam imitationem, vel vt meritis eorum consociemur, atque orationibus adiuuemur, ita tamen vt nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quamuis in memorias Martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporū assistens altari aliquādo dixit: offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronauit apud memorias eorum, quos coronauit, quod ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat ad acuendam charitatem, & in illos quos imitari debemus, & in illum, quo adiuuāte possumus. Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotiùs, quanto securiùs post certamina superata, quanto etiam fidentiori laude prædicamus, iam in vita feliciore victores quàm in ista adhuc vsq. pugnantes. At verò illo cultu, quæ Græcè latria dicitur, Latinè vno verbo dici non potest, cùm sit quadam propriæ diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, vnde idolatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerēdum præcipimus, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam sancto Angelo. Et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue vt corrigatur, siue vt condemnetur, siue vt caueatur, dum etiam ipsi sancti vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo, & in Barnaba, cùm commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonij, tanquam dijs, immolare voluerunt. Conscisis enim vestimentis suis confitentes, & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in Angelis sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem ac dicentem adoratori suo, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, Deum adora. Rectè itaque scribitur homini ab Angelo prohibitum esse adorare se, sed vnum Deum, sub quo ei esset, & ille conseruus. Non ergo sit nobis ille diuinæ religionis cultus in Angelos aut Martyres: quia non sic habentur, vt tales quærant ho-

nores vt Deus: quia nec ipsi volunt se coli pro Deo, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur. Honorandi sunt ergo Martyres propter imitationem, non adorandi propter religionẽ: honorandi charitate, non seruitute.

a Totum caput ex lib. 20. Aug. contra Faust. Manich. c. 21.

De Encænijs. Cap. XXXVI.

FEstiuitates annuas dedicationis Ecclesiarum ex more veterũ celebrari in Euãgelio legimus, vbi dicitur: Facta sunt aũt encænia Ierosolymis. [a] Encænia quippe festiuitas erat dedicationis tẽpli, Gręcè enim cænõ dicitur nouum. Quandocunq. enim aliquid nouum fuerit dedicatũ, Encænia vocatur. Illum enim diem, quo templũ dedicatum est, Iudæi sollẽniter celebrabant, & ipse dies apud eos festus agebatur, qui licet vsus in illis exsoleuit, quia & cultu, & templo caruerũt: tamen Christiani seruant morẽ illum patrum, in quos gloria translata videtur. Omnes autem festiuitates pro varietate regionũ, diuersoq. in honore Martyrũ tẽpore, ideo à viris prudentibus instituta sunt: ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt: vt in vnũ omnes pariter conuenirent: vt ex conspectu mutuo & fides crescat, & lætitia maior oriatur.

a Encænia quippe fest. Ex Aug. Tract. 48. in Iohann.

De Ieiunio Quadrages. Cap. XXXVII.

IEiuniorum tempora secundum scripturas sanctas quattuor sunt, in quibus per abstinentiam & lamentũ pœnitentiæ Domino supplicandum est: & licet omnibus diebus orare & abstinere conueniat, his tamen temporibus ampliùs ieiunijs, & pœnitentiæ seruire oportet. [a] Primùm enim ieiunium Quadragesimæ est, quod veteribus libris cœpit ex ieiunio Moysi, & Eliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à Lege, & Prophetis. In persona quippe Moysi Lex, in persona Eliæ Prophetę accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit, vt euidentiùs emineret, A quod de illo dicit Apostolus: Testimonium habens à Lege, & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentiùs obseruatio Quadragesimæ constitueretur, nisi cõfini, atque continua Dominicæ Passioni? Quia in ea significatur hęc vita laboriosa, cui etiam opus est continentia, vt ab ipsius mundi illecebris ieiunemus viuentes in solo manna, id est, cælestibus spiritualibusque præceptis. Numero autem quadragenario vita ista propterea figuratur, quia denarius est perfectio beatitudinis nostræ, creatura autem septenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur vnitas Trinitatis per B vniuersum mundum temporaliter annuntiata. Et quia mundus [b] à quattuor ventis delimatur, & à quattuor elementis erigitur, & quattuor annuis tẽporum vicibus variatur, decem quater ducta in quadraginta consumãtur, quo numero ostenditur omni tempore à delectatione abstinendum, & ieiunandum esse, & castè continenterque viuendum. Licet & aliud sacramenti mysterium exprimatur, quòd quadraginta diebus eadem ieiunia celebrantur. [c] Lege C enim Mosaica generaliter vniuerso populo est præceptum, decimas & primitias offerre Domino Deo. Itaque dum in hac sententia principia voluntatũ consummationesq. operum nostrorum referre ad Dei gratiam admonemur, in supputatione tamen Quadragesimæ summa ista legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus [d] triginta sex dierum numero decimatur, [e] subtractis enim à Quadragesima diebus Dñicis, quibus ieiunia resoluuntur: his diebus, quasi pro totius anni decimis ad Ecclesiam cõcurrimus, actuumq. nostrorum ope- D rationem Deo in hostiã iubilationis offerimus. [f] Cuius quidem Quadragesimæ lege, sicut ait noster Cassianus, quique perfecti sunt, non tenentur, nec exigui huius canonis subiectione contenti sunt. Quem profectò illis, qui per totum anni spatium delicijs ac negotijs secularibus implicantur, Ecclesiarum principes statuerunt, vt vel hac legali quodammodo necessitate constricti, his saltem diebus vacare Domino cogerentur, ac dierum vitæ suæ, quos totos quasi quosdam fructus fuerant voraturi, [g] velut decimas Domino dedicarent.

a Primum enim ieiunium Quadrag. vsq. ad viuendum. Verba sunt August. ad Ianuar. c. 15.

A quat-

b A quattuor ventis delimatur. *Ita m. s. vterque &* A *apud August. &* Hieronymũ *tom. 9. ep. 21. nam* describitur *quod in excusis libris est, & apud Raban. lib 2. de inst. cler. c. 20. procul dubio interpretatio fuit eius, qui* deliniatur *legerat: vt est in edit. Rom.* delimatur *autẽ, vel purgatur interpretor, vel potius deuehitur, & obliquatur, vt* delimatur *&* erigitur, *ἀντιϑέτως sint. Est enim limũ transuersum, & obliquum. Erit ergo* delimatur *quod Virgilius dixit* deuexus premitur.

Mundus vt ad Scythiam Riphæasq. arduus arces
Consurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.

Sed Maro de cælo, Augustinus de terra orbe locutus est. Declinatur *probari alicui posset, ita enim in lib. de natura rer. ad Sisebuth. Regem c. 9.* Nam quemadmodum erigitur mundus in Septentrionalem plagam, ita declinatur in Australẽ, *nisi Augustinus, cuius hæc sunt, obstaret.*

c Lege enim Moysaica, *vsq. ad* dedicarent. *è Cassian. collat. 21. c. 25.* B

d Triginta sex dier. Triginta sex semis *Cassianus.*

e Subtractis enim à Quadragesima diebus Dominicis. Si dies Dominici, & Sabbatha subtrahuntur *Cassianus. Sed quia in* Occidentalib. *ciuitatibus, & maximè in vrbe Sabbathis ieiunabatur, vt idem ait lib. 3. c. 10. propterea Isidorus Sabbatha non subtraxit, nec semis addidit, aut rationem aliam iniit, non enim ἀκριβῶς hæc exigebat.*

f Cuius quidem Quadragesimæ legib. *vsq. ad* dedicarent. *Ex ead. collat c. 29.*

g Velut decimas Domino dedicarent. *Ita Cassianus & Gotthicus,* vt decimas *excusi libri.*

De ieiunio Pentecostes. Cap. XXXVIII.

SEcundum ieiunium est, quod iuxta canones post Pentecosten alia die inchoatur, secundum quod & Moyses ait. Initio mensis hordearij, facietis vobis hebdomadas septem. Hoc [a] ieiunium à plerisque ex auctoritate Euangelij post Domini ascensionem completur, testimonium illud Dominicum historialiter accipientibus, vbi dicit. Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cùm illis est sponsus? Veniet autem dies cum auferetur sponsus ab eis, & tunc ieiunabunt. Dicunt enim post resurrectionem Domini, quadraginta illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conuersatus, non oportere ieiunare, nec lugere, quia in lætitia sumus. Postea vero quàm tempus illud expletur, quo Christus aduolans ad cælos præsentia corporali recessit, indictum ieiuniũ est, vt per cordis humilitatem & abstinentiam carnis, mereamur è cælis promissum accipere Spiritum Sanctum.

a Hoc ieiunium à plerisq. ex auctoritate Euangelij post Domini Ascensionem completur. *Id vetat Theonas apud Cassianum collat. 21. c. 20, ex Apostolicor. viror. traditione.*

De ieiunio septimi mensis. Cap. XXXIX.

TErtium ieiunium est, quod à Iudæis agebatur post Tabernaculorũ sollẽnitatem, quod decimo die Septẽbris mensis Ecclesia celebrat. Hoc enim primum in lege à Domino institutũ est, dicente ad Moysen, Loquere filijs Israel, dicens. Decimo die mensis septimi, dies exorationis vocabitur. Sanctus erit vobis; & humiliabitis animas vestras in ieiunio. Omnis anima, quæcunq. se non humiliauerit in ipso die ieiunij, exterminabitur de populo suo; & omnis anima, quæ fecerit opus in ipso die, peribit anima illa de populo suo. Quo quidem ieiunio vsos fuisse antiquos, Esdræ liber meminit. Postquam enim redierunt, inquit, filij Israel & Ierusalem, & fecerunt sibi tabernaculorum lætitiam magnam, dehinc conuenerunt in ieiunio, & in saccis, & humus super eos, & steterunt confitentes peccata sua, & iniquitates patrum suorum, & consurrexerunt ad standum, & ad legendum, & legerũt in volumine Legis Dñi Dei sui, [a] quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabãt Dñm Deũ suum, hoc etiã mẽse septimo sol secundum computum incipit facere minus de die, & nox esse maior, id est, octauo Kalend. Octobris, quando æquinoctium est. C Ideoq. & ieiunium habetur in hoc mense, quia ostenditur in defectione solis & noctis augmento, vita nostra deficere, adueniente morte, quæ mors iudicio Dei & resurrectione reparatur.

a Quater in die, & quater in nocte. *Absunt hæc à LXX. interpretum editione emendata. Voces autem* in nocte *etiam à Vulg. & Hebraica veritate.*

De Ieiunio Kalend. Nouemb. Cap. XL.

D QVartum ieiuniũ est Kalendarũ Nouembriũ, quod diuina auctoritate vel initiatũ, vel institutũ Ieremiæ Prophetæ testimonio declaratur, dicẽte ad eũ Dño. Tolle volumen libri, & scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi aduersus Israel & Iudã & aduersum omnes gentes: si forte reuertatur vnusquisq. à via sua mala & pessima, & propitius ero iniquitatibus eorũ. Vocauit ergo Ieremias Propheta Baruch filiũ Neriæ, & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones Dñi, quos locutus est ad eũ in volumine

bri. Et præcepit Ieremias Baruch dicens, Ingredere,&lege de volumine, de quo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Dñi in die ieiunij leges, si forte cadat oratio eorũ in conspectu Domini, & reuertatur vnusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor & indignatio, quam locutus est Dominus aduersum populum hunc. Et fecit Baruch filius Neriæ iuxta omnia, quæ præceperat Ieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Dei. Factum est in mense nono prædicauerunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Ierusalem. Hac ergo auctoritate diuinæ scripturæ Ecclesia morem obtinuit,& vniuersali ieiunium obseruatione celebrat.

De Ieiunio Kalend. Ianuar. Cap. XLI.

IEiunium [a] Kalendarum Ianuariarum propter errorem gẽtilitatis instituit Ecclesia. Ianus enim quidam princeps Paganorum fuit, à quo nomen mensis Ianuarij nuncupatur, quem imperiti homines, veluti Deum colentes in religione honoris posteris tradiderunt, diemq. ipsum scenis & luxuriæ sacrauerunt. Tunc enim miseri homines,& quod peius est, etiam fideles sumentes species mõstruosas in ferarum habitu transformantur, alij fœmineo gestu demutati, virilem vultum effœminant. Nonnulli etiam de fanatica adhuc consuetudine quibusdam ipso die obseruationum augurijs profanantur, perstrepunt omnia saltantium pedibus, tripudiantium plausibus, quodq. est turpius nefas, nexis inter se vtriusq. sexus choris, inops animi furens vino turba miscetur. Proinde ergo sancti Patres considerantes maximam partẽ generis humani eodẽ die huiusmodi sacrilegijs, ac luxurijs inseruire, statuerunt in vniuerso mundo per omnes Ecclesias publicum ieiunium, per quod agnoscerent homines in tantum se prauè agere, vt pro eorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesijs ieiunare.

[a] *Refertur à* Posidio *Augustini tractatus de* Kalendis *Ianuarij. Vnde hæc fortasse sumpta. Har.* Kalendar. *in eandem hãc sententiã meminere* Cõcil. *Turon.* 11. *c.* 13. & 16. & *Tolet.* IV. *c.* 10. *Est etiã canon.* 1. *Antisiodoren.* Nõ licet Kalẽdis Ianuarij Vecolo, aut Ceruolo facere, vel strenas diabolicas obseruare. *Vid. Augu serm.* 215. *de tẽp & append. tom.* 9. *tract.* 20. *Ambros serm. de* Circuncis. *Petr.* Chrysolog. *serm. de* Kalend. Ianuar. S. *Maxim. homil. de* Circuncis. *siue de* Kalend. Ianuar. *Alcuinus libr. de diuin. offic. c.* 4. Hæ *(inquit)* Kalendæ secundum dementiam Gentilium, potius cauendæ sunt dicendæ, quâm Kalendæ.

De Triduani ieiunij consuetudine. Cap. XLII.

TRiduanis autẽ diebus ieiunare de exẽplo sumptum est Niniuitarũ, qui, damnatis pristinis vitijs, totos se tribus diebus ieiunio ac pœnitẽtiæ cõtulerũt, & opertis saccis Deũ ad misericordiam prouocauerunt.

De diuersorum dierum, ac temporum ieiunijs. Cap. XLIII.

PRæter hæc autem legitima tempora ieiuniorum omnis sexta feria propter passionem Domini à quibusdam ieiunatur, sed & sabbathi dies à plerisq. propter quod in eo Christus iacuit in sepulcro, ieiunio consecratus habetur, scilicet ne Iudæis exultando præstetur, quod Christus sustulit moriendo. Dominico autem die reficiendum semper esse, vt resurrectionem Christi & gaudium nostrum gentibus prædicemus, præsertim cum Apostolica sedes hanc regulam seruet. [a] Post Pascha autem vsq. ad Pentecosten licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandijs relaxauerit, tamẽ si quis monachorum, vel clericorũ, siue etiam deuotarum, vel viduarum religiosarum ieiunare cupiunt, non sunt prohibendi, quia & Antonius & Paulus,& cæteri Patres antiqui, etiã his diebus in eremo leguntur abstinuisse, neq. soluisse ieiunium, nisi tantùm die Dominico. Quis enim parsimoniam non laudet? ieiunium non prædicet? Ieiunium enim res sancta, opus cæleste, ianua regni, forma futuri, quod qui sanctè agit, Deo iungitur, alienatur mundo, spiritualis efficitur. Per hoc enim prosternũtur vitia, humiliatur caro; Zabuli tentamenta vincuntur.

[a] Post Pascha autem, vsq. ad Pentecost. *Referuntur hæc à Gratiano d.* 76. *c.* 10.

De vario vsu Ecclesiarum. Cap. XLIIII.

HÆc [a] & alia similia multa, sunt quę in Ecclesijs Christi gerũtur, ex quibus tñ quædam

A dam sunt quæ in scripturis canonicis commendantur: quædam verò non sunt quidem scripta, sed tamen tradita custodiuntur. Sed illa quidem, quæ toto orbe terrarum seruātur, vel ab ipsis Apostolis, vel ab auctoritate principalium conciliorum statuta intelliguntur, sicut Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælū, & aduentus Spiritus sancti, quæ, reuoluto die anni, ob memoriā celebrātur, sed & si quid aliud, quod seruatur ab vniuersis, quacumque se diffudit Ecclesia. Alia verò, quæ variè per diuersa loca obseruantur, sicuti est, quòd alij ieiunant Sabbatho, alij nō, alij quotidie communicant, alij certis diebus, ab alijs nullus dies prætermittitur, quo non offeratur sacrificium, alibi Sabbatho tātùm & Dominico, alibi tantùm Dominico, & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest. Totum hoc genus rerum, vt quibuscunque placuit sacerdotibus Ecclesiæ vel religionis, cui præerant, instituerunt; nec disciplina in his melior est graui prudentique Christiano, nisi vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequēdum, & propter eorum, inter quos viuitur, societatem seruandum est, ne per diuersitatē obseruationū schismata generentur.

Totum caput ex ep. Aug. 118. ad Ianuar. cap. 1. & 2.

De carnium vsu, vel piscium. *CAP. XLV.*

CArnes [a] autem, & vinum post diluuium hominibus in vsum concessa sunt, nam ab initio permissum non fuerat, nisi tātùm illud, vt scriptum est. Lignum fructiferum, & herbam seminalem dedi vobis in escam. Postea verò per Noe data sunt in esum cūcta B animalia, viniqne tunc attributa licentia est. Sed postquam Christus, qui est principium & finis, apparuit, hoc quod in principio suspenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens per Apostolum suum: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterùm: Qui infirmus est olera manducet. Non igitur, quia carnes malæ sunt, ideo prohibentur, sed quia earū epulæ carnis luxuriam gignunt, fomes enim ac nu- C trimentum omnium vitiorum, esca ventri, & venter escis, quia scriptum est: Deus hunc & has destruet. Piscem sanè, quia eum post resurrectionem accepit Dominus, possumus manducare. Hoc enim nec Saluator, nec Apostoli vetuerunt.

a *Vid cap.* Ab exordio *d. 35. &* Hieron. 1. *contra Iouinianum.*

DIVI

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,
LIB. II.

De origine ministrorum.

PRÆFATIO.

QVoniam origines & caussas officiorum, quæ in communi ab Ecclesia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum, qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, ordine prosequamur.

De Clericis. CAP. I.

TAQVE [a] omnes, qui in Ecclesiastici ministerij gradibus ordinati sunt, generaliter Clerici nominantur. Cleros autem vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, B quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiarũ principes ordinabant, sorte eligebant. Nam cleros sors interpretatur, vnde & hæreditas, Græcè cleronomia appellatur, & hæres cleronomos. Proinde ergo clericos vocari aiunt, eo quod in sortem heræditatis Domini dentur, vel pro eo quod ipse Dominus sors eorum sit, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: Ego herẹditas eorũ. Vnde oportet, vt qui Deum hæreditate posśidẽt, absq. vllo impedimento seculi Deo seruire studeant, C & pauperes spiritu esse contendant, vt congruè illud Psalmistę dicere posśint, Dominus pars hæreditatis meæ.

a *Vid. ep. Hieronymi ad Nepotian.*

De regulis clericorum. CAP. II.

HIs [a] igitur lege Patrum cauetur, vt à vulgari vita seclusi, à mundi voluptatibus sese abstineant: non spectaculis, non pompis A intersint: conuiuia publica fugiant, priuata nõ tãtùm pudica, sed & sobria colant. Vsuris nequaquam incumbãt, neq. turpium [b] occupationes lucrorum, fraudisq. cuiusquam studium appetant, amorem pecuniæ, quasi materiam cunctorum criminum fugiant, secularia officia negotiaq. abijciant, honorum gradus [c] per ambitiones non subeant. Pro beneficijs medicinæ Dei munera non accipiant, dolos & coniurationes caueãt: odium, æmulationem, obtrectationem atq. inuidiam fugiant. Non vagis oculis, [d] non infræni lingua, aut petulanti tumidoq. gestu incedant, sed pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu incessuq. ostendant. Obscœnitatem etiam verborum, sicut & operum penitus execrentur. Viduarum ac virginum visitationes frequentisśimas fugiant, contubernia fœminarum extranearum nullatenus appetant, castimoniam quoq. inuiolati corporis perpetuò conseruare studeant, aut certe vnius matrimonij vinculo fœderẽtur. Senioribus quoq. debitam præbeant obediẽtiam, neq. vllo iactantiæ studio semetipsos attollant. Postremo in doctrina, in lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, exercitio iugi incumbant. Tales enim esse debent, qui diuinis cultibus se mancipandos studẽt exhibere, scilicet vt dum scientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populis administrent.

a His igitur lege cauetur. *Totius huius capitis verbis Concilium Moguntiacum canonem 10 sanxit.*

b Occupationes lucror. *Ita quidem Gotth. & Concil. Mog. sed non displicet alterius m. s. scriptura,* aucupationes lucror.

c Per ambitionem non subeant: ad honorũ gradus, per ambitionem non subuehant: *idem m. s non ineleganter : modò* pro subuehant. subuehantur *legas, est enim subuehi è loco humili in excelsum vehi. Virg.* Necnon ad templum, summasq. ad Palladis arces Subuehitur magna matrum regina caterua.

d Non

a Non infræni lingua. Effreni *idem m. s.*
e Gestu incedant. Gressu *impress.*

De generibus Clericorum. CAP. III.

DVo [a] sunt autẽ genera Clericorum: vnũ Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium, alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequantur, ignorãtium: Hos neq. inter laicos secularium officiorum studia neq. inter Clericos religio retentat diuina, sed solutos atq. oberrantes sola turpis vita complectitur & vaga. Quiq. dum nullum metuentes, explendæ voluntatis suæ licentiam consectantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo feruntur, habentes signum religionis, non religionis officium, Hippocentauris similes, neq. equi, neq. homines, mixtumq. (vt ait Poeta) genus, prolesq. biformis. Quorum quidem sordida atq. infami numerositate, satis superq. nostra [b] pars Occidua pollet.

a *Hoc quoq. capite ead. Synodus est vsa legem ferens de vagis clericis c. 22.*
b Pars occidua pollet. *Ita vterq. m s.* polluitur, *impress.*

De tonsura. CAP. IIII.

TOnsuræ Ecclesiasticæ vsus à Nazareis, nisi fallor, exortus est, qui priùs crine seruato, denuo post vitæ magnę continentiam deuotione completam, caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponere iubebantur: scilicet, vt perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo vsus ab Apostolis introductus est: vt hi, qui diuinis cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innouētur. Hoc quippe & Ezechieli prophetæ iubetur, dicente Domino: Tu fili hominis, sume tibi gladium acutum, & duces per caput tuũ & barbã: videlicet quia & ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deseruiebat. Hoc & Nazaræos illos Priscillam & Aquilam in Actibus Apostolorum primùm fecisse legimus, Paulũ quoq. Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in Clericis tonsura signũ quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur: scilicet vt hoc signo in religione vitia resecentur, & criminibus carnis nostræ, quasi crinibus exuamur, atq. innouatis A sensibus, vt comis rudibus, enitescamus, expoliantes nos iuxta Apostolum, veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitione Dei. Quam renouatione in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, vbi ipsa mēs noscitur habitare. [a] Quòd verò detonso superius capite, inferius circuli corona relinquitur: sacerdotium regnumq. Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiara enim apud veteres constituebatur in capite Sacerdotum. Hæc ex bysso confecta rotũda erat, quasi sphæra media, & hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei est circuli, quæ regum capita cingit. B Vtrumq. itaq. signum exprimitur in capite Clericorũ, vt impleatur etiam quadam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo perdocente: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, & sic tondetur? Sed qui hæc exquirunt, aduertant, quid sit inter illud Propheticum velamētum, & hãc Euãgelij reuelationem, de qua dicit Apostolus: cum transieritis ad Christum, auferetur velamen. Quod autē significabat velamē interpositum inter faciem Moysi, & aspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus C etiã comã sanctorum succidi. Nam & Apostolus comam pro velamēto esse dicit. Proinde iam non oportet, vt velentur crinibus capita eorum, qui Dño consecrantur, sed tãtùm, vt reuelentur. Quia quod erat occultum in sacramento prophetice, iam in Euangelio declaratum est.

a Quòd verò detonso superius capite. *Vid. c.* Duo sunt genera *12. q. 1. ex Hieronymo.*

De Sacerdotio. CAP. V.

D VEniamus ergo nunc ad sacratissimos ordines, & singulariter demonstremus, quod est [a] Sacerdotij fundamentũ, vel quo auctore pontificalis ordo adoleuit in seculo? [b] Initium quidem Sacerdotij Aaron fuit. Quamquam & Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Iacob. Sed isti spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt. Cæterùm Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primusque pontificali stola infulatus victimas obtulit iubente Domino, ac loquente ad Moysen: Accipe, inquit, Aaron & filios eius, & applicabis ad ostium taber-

tabernaculi teſtimonij. Cumque laueris patrem cum filijs aqua, indues Aaron veſtimẽtis ſuis, id eſt, linea tunica, & ſuperhumerali, & rationali, quod conſtringes balteo, & pones tiaram in capite eius & laminam ſanctã ſuper tiaram, & oleum vnctionis fundes ſuper caput eius, atq. hoc ritu conſecrabitur. Filios quoq. illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingeſq. balteo Aaron ſcilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntq. ſacerdotes mihi religione perpetua. Quo loco cõtemplari oportet, Aaron ſummum ſacerdotem fuiſſe, id eſt, Epiſcopum, nam filios eius presbyterorũ figuram premonſtraſſe. Fuerunt enim filij Aaron & ipſi ſacerdotes, quibus merito adſtare debuiſſent Leuitæ, ſicut ſummo ſacerdoti. Sed & hoc fuit inter ſummum ſacerdotem Aaron, & inter filios eiuſdem Aaron, qui & ipſi ſacerdotes fuerunt, quòd Aaron ſuper tunicam accipiebat, poderem, ſtolam ſanctam, coronam auream, mitram, & brachiale aureum, zonam aureã, & ſuperhumerale, & cætera, quæ ſupra memorata ſunt. Filij autem Aaron ſuper tunicas lineas cincti tantummodo & tiarati adſtabant ſacrificio Dei. Sed forſitan quæritur & hoc: cuius figurã faciebat Moyſes? Si enim filij Aaron presbyterorum figuram faciebãt, & Aaron ſummi ſacerdotis, id eſt, Epiſcopi: Moyſes cuius? Indubitanter Chriſti. Et verè per omnia Chriſti, quoniam ſimilitudo fuit mediatoris Dei, qui eſt inter Deum & homines Ieſus Chriſtus, qui eſt verus dux populorum, verus princeps ſacerdotum, & dominus pontificum, cui eſt honor & gloria in ſecula ſeculorum, amen. Hactenus de primordijs ſacerdotalibus in Veteri Teſtamento. In Nouo autem Teſtamẽto poſt Chriſtum ſacerdotalis ordo à Petro cœpit. Ipſi enim primùm datus eſt põtificatus in Eccleſia Chriſti, ſic enim loquitur ad eum Dominus.[d] Tu es (inquit) Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non vincent eam, & tibi dabo claues regni cælorum. Hic ergo ligandi ſoluendiq. poteſtatem primus accepit, primuſq. ad fidem populum virtute ſuæ prædicationis adduxit, ſiquidem & cæteri Apoſtoli cum Petro pari conſortio honoris & poteſtatis effecti ſunt, qui etiam in toto orbe diſperſi Euangelium prædicauerunt. Quibuſq. decedentibus ſucceſſerunt Epiſcopi, qui ſunt conſtituti per totum mundum in ſedibus Apoſtolorum, qui non iam ex genere carnis & ſanguinis eliguntur, ſicut pri-

A mùm ſecundùm ordinem Aaron, ſed pro vniuſcuiuſq. merito, quod in eum gratia diuina contulerit, ſicut etiam ad Heli Dominus pronuntiauit, dicens. Hæc[e] dicit Dominus Deus Iſrael. Dixi, domus tua, & domus patris tui permanebunt coram me vſq. in æternũ: & nunc dicit Dominus: nequaquã, ſed glorificantes me glorificabo, & qui me ſpernit, ſpernetur. [f]Quattuor autẽ ſunt genera Apoſtolorum: vnum à Deo tantum, vt Moyſes, alterum per hominem & Deum, vt Ioſue: tertium tantum per hominem, ſicut his temporibus multi fauore populi & poteſtatum in ſacerdotium ſubrogantur:

B quartum autem genus ex ſe eſt, ſicut pſeudoprophetarum, & pſeudoapoſtolorum. Quid ſit autem nomen Apoſtolol orum? Apoſtoli in Latina lingua miſſi interpretantur, quia ipſos miſit Chriſtus euangelizare ad illuminationem omnium populorum. Epiſcopatus autem, vt quidam prudentium ait, nomen eſt operis, non honoris. Græcum eſt enim, atq. inde ductum vocabulum, quòd ille qui ſuper efficitur, ſuperintendit, curam ſcilicet ſubditorum gerens, ſcopus quidem intẽtio eſt. Ergo Epiſcopos Latinè ſuperintẽdentes poſſumus dicere: vt intelligat, non ſe eſſe Epiſcopum, qui non prodeſſe, ſed præ-

C eſſe dilexerit. Quòd vero per manus impoſitionẽ à præceſſoribus Dei ſacerdotibus Epiſcopi ordinantur, antiqua inſtitutio eſt: Iſaac enim patriarcha ſanctus ponens manum ſuam ſuper caput Iacob, benedixit ei: ſimiliter & Iacob filijs eius. Sed & Moyſes ſuper caput Ieſu Naue manum ſuam imponens, dedit ei ſpiritum virtutis, & ducatus in populo Iſrael. Sic & ſuperimpletor Legis & Prophetarũ Dominus noſter Ieſus Chriſtus per manus impoſitionem Apoſtolis ſuis benedixit, ſicut in Euãgelio Lucæ ſcriptum eſt: Et[g] produxit eos trans Bethaniam, & eleuauit manus ſuas, & benedixit eis: factumq. eſt cum

D benedixiſſet illis, diſceſſit ab eis, & ipſi reuerſi ſunt in Ieruſalem cum gaudio magno. Et in actibus Apoſtolorum ex præcepto ſpiritus ſancti Paulo & Barnabæ ab Apoſtolis manus impoſita eſt in epiſcopatum, & ſic miſſi ſunt ad euangelizandum. Quòd autem à trigeſimo anno ſacerdos efficitur, ab ætate ſcilicet Chriſti ſumptum eſt, ex qua idem Chriſtus orſus eſt prædicare. Hæc enim ætas profectu iam non indiget paruulorum, ſed perfectionis vi plena eſt, & robuſta, & ad omnẽ diſciplinę ac magiſterij exercitiũ præparata.

[h] Quod

[h] Quòd vero vni⁹ matrimonij virginalis sint, A qui eliguntur in ordinem pontificatus: & in veteri Lege mādatum est, & plenius scripsit Apostolus, dicens, Vnius vxoris virū. Sacerdotē enim quærit Ecclesia, aut de monogamia ordinatū, aut de virginitate sanctum, digamo autem aufertur agere sacerdotiū. [i] Porrò quòd Episcopus non ab vno, sed à cunctis comprouincialibus Episcopis ordinatur, id propter hæreses institutum agnoscitur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ vnius tyrannica auctorias moliretur. [k] Ideoq. ab omnibus conuenientibus instituitur, aut non minus quàm à tribus præsentibus, cæteris tamen cōsentientibus testimonio litterarum. B Huic autem, dum consecratur, datur baculus, vt eius indicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur & annulus propter signum pōtificalis honoris, vel signaculū secretorū. Nā multa sunt, quæ carnaliū minusq. intelligentiū sensibus occultātes sacerdotes, quasi sub signaculo, condūt, ne indignis quibusque Dei sacramenta aperiantur. Iam verò quod seculares viri nequaquam ad ministerium Ecclesiæ admittuntur, eadem auctoritas Apostolica docet, dicēs. Manus cito nemini imposueris, & iterùm: Nō neophytum, ne in superbiam elatus, putet [l] se nō tā ministeriū humilitatis, quàm administrationē C secularis potestatis adeptum, & condemnatione superbię, sicut Diabolus, per iactātiam deijciatur. Quomodo enim valebit secularis homo sacerdotis magisterium adimplere, cuius nec officium tenuit, nec disciplinā agnouit? Aut quid docere poterit, cum ipse non didicit? [m] Nunc verò sæpè cernimus plurimos ordinationem in talibus facere, nec eligunt, qui Ecclesiæ prosint, sed quos vel ipsi amāt, vel quorum sunt obsequijs deliniti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit: &, vt deteriora dicā, qui, vt ordinarētur, D muneribus impetrarunt. Taceo de reliquis, alij successores filios, vel parentes faciunt, & conantur posteris præsulatus relinquere dignitatem. [n] Cum hoc nec Moyses amicus Dei facere potuit, sed Iesum de alia tribu elegit, vt sciremus principatum in populo non sanguini deferendum esse, sed vitæ meritis. [o] Interdum autem & iuxta meritum plebiū eliguntur personæ rectorum: vnde nouerint populi, sui fuisse meriti regimē peruersi suscepisse pontificis. [p] Quòd autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato correptus sit, ad sacerdotiū nō promoueatur, Lex ipsa testatur. Moyses enim in Lege præcepit sacerdotibus, ne aliquod pecus vitiatum ad aram Dei offerant. Quòd ipsum postea offerentibus & spernentibus sacerdotibus Israel per Malachiā improperauit Deus dicēs: Ad vos, ò sacerdotes, qui polluistis nomē meum, & dixistis. In quo polluimus te? Offertis super altare meum panē pollutum. Nōne si offeratis cęcum, & languidū, nonne malum est? Vnde & in Numeris, vitula rufa, cuius cinis expiatio est populi, non aliter iubetur offerri ad altare Domini, nisi quæ terrena opera nō fecerit, iugumq. delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura subijciam? Si enim is, qui iā in episcopatu, vel presbyterio positus mortale aliquod peccatum admiserit, retrahitur ab officio, quanto magis ante ordinationem peccator inuentus non ordinetur? [q] Quapropter quia Lex peccatores à sacerdotio remouet, consideret se vnusquisq. & sciens, quia potentes potenter tormenta patientur, retrahat se ab hoc non tam honore, quàm onere, & aliorū locum, qui digni sunt, non ambiat occupare. Qui enim in erudiendis atq. instituendis ad virtutem populis præerit, necesse est, vt in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehēsibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus. [r] Nam cum qua fronte subiectos arguere poterit, cum illi statim possit correptus ingerere: ante doce te, quæ recta sunt? Quapropter qui negligit recta facere, desinat recta docere. Prius quippe semetipsum corrigere debet, qui alios ad bene viuendum admonere studet, ita vt in omnibus semetipsum formā viuendi præbeat, cunctosq. ad bonum opus doctrina & opere prouocet. [s] Cui etiam sciētia scripturarum necessaria est, quia si Episcopi tātùm sancta sit vita, sibi soli potest prodesse, sic viuens. Porrò si & doctrina & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quosq. instituere, & docere suos, & aduersarios repercutere, qui ni refutati fuerint, atq. conuicti, facile queunt simplicium corda peruertere. Huius autem sermo debet esse purus, simplex, apertus, plenus grauitate, & honestate, plenus suauitate & gratia, tractās de mysterio Legis, de doctrina fidei, de virtute continentiæ, de disciplina iustitiæ, vnumquemq. admonens diuersa exhortatione iuxta professionis morumq. qualitatē, scilicet vt prænoscat, quid, cui, quādo, vel quomodo proferat.

Cuius

Cuius præ cæteris speciale officium est, scripturas legere, percurrere canones, exempla sanctorum imitari, vigilijs, ieiunijs, orationibus incumbere, cum fratribus pacem habere, nec quenquam in membris suis despicere, nullum damnare, nisi comprobatum, nullum excommunicare, nisi discussum. Quiq. ita humilitatem pariter & auctoritatem præstabit, vt neq. per nimiam humilitatem suã subditorum vitia conualescere faciat, neq. per immoderatam auctoritatem seueritatis potestatem exerceat: sed tantò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo iudicari formidat. Tenebit quoq. illam supereminẽtem donis omnibus charitatem, sine qua omnis virtus nihil est: custos enim sanctitatis charitas, locus autem huius custodis humilitas. Habebit etiam inter hæc omnia & castitatis eminentiam, ita vt mens Christi corpus confectura ab omni inquinamento carnis sit mũda & libera. Inter hęc oportebit eum sollicita dispẽsatione curam pauperum gerere, esurientes pascere, vestire nudos, suscipere peregrinos, captiuos redimere, viduas ac pupillos tueri, peruigilem in cunctis exhibere curam, prouidentiam, & distributionem discretam. In [t] quo etiam hospitalitas ita erit pręcipua, vt omnes cum benignitate & charitate suscipiat. Si enim omnes fideles illud Euãgelicũ audire desiderant: Hospes fui, & suscepistis me: quãto magis Episcopus cuius diuersoriũ cũctorũ debet esse receptaculũ? Laicus enim vnum aut duos suscipiens impleuit hospitalitatis officium, Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. In negotijs autẽ secularibus dirimendis oportet cũ caussã merito discernere, nõ gratia, neq. enim sic debet Episcopus suscipere potentẽ, vt cõtristet cõtra iustitiã pauperem, neq. pro paupere auferat iustitiã à potente. Non defendat improbum, nec sancta indigno committẽda arbitretur, neq. arguat, aut impugnet, cuius crimẽ nõ reprehẽdit.[u] Erit, quoq. illi etiam iuxta Apostolum mansuetudo, patiẽtia, sobrietas, moderatio, abstinentia, siue pudicitia, vt non solùm ab opere immundo se abstineat, sed etiam à iactu oculi & cogitationis errore, ita vt dum nullum vitium in se regnare permittit, impetrare apud Deum veniam pro subditorum facinoribus valeat. Qui enim ista sectauerit, & Dei minister vtilis erit, & perfectũ sacerdotiũ repręsentabit.

a *Sacerdotum nomine hoc loco, vt sæpè aliàs, Episcopi soli veniunt.*

b Initium quidem sacerdotij, &c. *Ex Anacleti ep. 2. ad Episcopos Italiæ.*

c Accipe, inquit, Aaron. *Exod. 39.*

d Tu es Petrus. *Matth. 16.*

e Hæc dicit Dominus. *1. Reg. c. 2.*

f Quattuor sunt autem genera Apostolor. *Ex Hieron. in c. 1. ep. ad Galat.*

g Et produxit eos trans Bethaniam. *Ex veteri interpretatione. Nostra enim:* Eduxit autẽ eos foras trans Bethaniam. *Luc. vltim.*

h Quòd verò vnius matrimon. virg. *Vid. d. 3. cap.* siquis. *& 28. q. 3.*

i Porrò quod Episcopus non ab vno. *c.* Archiepiscopus, *& seqq. d. 66. & Ruffini histor. c. 6. in Nicæna Synodi canonib.*

k Ideoq. ab omnib. conuenientib. *Vid. 64. distinct.*

l Putet se non tam ministerium humil. *Ex Hieron. in c. 1. ep. ad Tit.*

m Nunc verò sæpè cernimus, *vsq. ad,* dignitatem. E*x eod. loco.*

n Cum neq. Moyses. E*x eod.*

o Interdum autem. *Vid. c.* audacter. *8. q. 1. ex Origene vel Hier. potiùs.*

p Quòd autem is, qui post baptismũ aliquo mortali peccato correptus. *Quod eiusmodi sit (ait Gratianus d. 25. c.* primum*) vt ex eo sit perpetua infamia. Ita enim ille Hieronymi verba in c. 1. ep. ad Titũ. vnde hæc sumpta sunt, interpretatur, quæ referemus, ne cui hæc duriora videãtur,* Primũ itaq. sine crimine iubetur esse Eps, quod puto alio verbo ad Timotheũ irreprehensibilẽ nominatũ. Nõ quòd eo tãtùm tẽpore, quo ordinandus est, sine vllo sit crimine; & præteritas maculas noua cõuersatione diluerit: sed quod ex eo tẽpore, quo in Christũ renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malũ de medio eius, qui in delicto simili corruit? aut qua libertate corripere peccãtem potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadẽ admisisse, quæ corripit? *Legitur autem* corruptus *in Gotth. & in ed. Rom. sed* correptus, *magis videtur ex Gratiani sensu.* Mollijsse *enim videtur* I*sidorus Hieronymi verba, cum non quolib. crimine, sed mortali. &* correptũ, *quasi deprehẽsum esse voluit.*

q Qua propter quia lex pecc. *vsq. ad,* occupare. *Verba sunt Hieronymi ibidem.*

r Nã cũ qua frõte, *vsq. ad,* recta sunt. *Eiusd. sunt.*

s Cui etiã sciẽtia script. *vsq. ad,* peruertere. *eiusd. ibid.*

t In quo etiã hospitalitas, *vsq. ad,* inhuman⁹. *Hier. ibid.*

v Erit quoq. illi iuxta Apost. *Ibid. & 1. cõtra Ioinian.*

De Chorepiscopis. CAP. VI.

CHorepiscopi,[a] id est, vicarij Episcoporũ, iuxta quod canones ipsi testantur, instituti sunt ad exemplum septuaginta seniorũ, tanquam consacerdotes propter sollicitudinem pauperum. Hi in villis & vicis constituti gubernant sibi commissas Ecclesias, habẽtes licentiam constituere lectores, subdiaconos, exorzistas, acolythos: presbyteros autẽ aut diaconos ordinare non audeant, præter consciẽtiam Episcopi, in cuius regione præesse noscuntur: hi autẽ à solo Episcopo ciuitatis cũi adiacent, ordinantur.

a *Quæ de Chorepis. dicit è* Concil. *Antioch. c. 10. sumpta videri possunt. Vid* Leon. *ep.* 88. *& can. Nicæn. 54.* Hi propter insolentiã (*ait Gratianus c. Chorepis. d. 68.*) ab Ecclesia prohibiti sunt.

De Presbyteris. Cap. VII.

PResbyterorum ordo [a] exordium sumpsit (vt dictum est) à filijs Aarõ. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamẽto, hi sunt, qui nunc appellantur presbyteri, & qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Presbyteri autem interpretantur seniores, quia seniores ætate Græci presbyteros vocant. [b] His enim, sicut Episcopis, dispensatio mysteriorũ Dei B cõmissa est: Præsunt enim Ecclesiæ Christi, & in confectione diuini corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt, similiter & in doctrina populorũ, & in officio prædicãdi. Ac sola propter auctoritatẽ sũmo sacerdoti clericorũ ordinatio, & cõsecratio seruata est, ne à multis Ecclesiæ disciplina vendicata cõcordiã solueret, scãdala generaret. [c] Nam Paulus Apostolus eosdẽ presbyteros, vt verè sacerdotes, sub nomine Episcoporũ ita asseuerat, loquens ad Titum. Huius rei (inquit) gratia reliqui te Cretę, vt ea, quæ desunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quemadmodũ ego tibi disposui. Si quis sine C crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopũ sine crimine esse. Qua sententia ostendit presbyteros etiam sub Episcoporũ nomine taxari. Vnde & ad Timotheũ de ordinatione Episcopi & Diaconi scribens, de presbyteris omnino tacuit, quia eos in Episcoporũ nomine cõprehendit. Secundus enim primo coniunctus gradus est, sicut & ad Philippenses de Episcopis & Diaconibus scribit, cum vna ciuitas plures Episcopos habere non posset. Et in actibus Apostolorum presbyteros Ecclesiæ Ierosolymã iturus congregauit, quibus in- D ter cætera: Videte (inquit) gregẽ, in quo vos Spiritus Sanctus Episcopos ordinauit, vnde etiam tales in Ecclesia presbyteros cõstituẽdos esse sicut Episcopos, & Apostolus ad Titũ loquitur, & canones ipsi testãtur. [d] Presbyteros aũt merito & sapiẽtia dici, non ætate, nam & Moysi præcipitur, vt eligat presbyteros. Vnde & in Prouerbijs dicitur, Gloria senũ canities. Quæ est hęc canities? haud dubiũ, quin sapiẽtia, de qua scriptũ est, canities hominũ prudẽtia est, cumq. nõgentos & am- A plius annos ab Adã vsq. ad Abrahã, vixisse homines legimus, nullus alius appellatus est primus presbyter, id est, senior, nisi Abrahã qui multò paucioribus annis vixisse cõuincitur. Nõ ergo propter decrepitã senectutẽ, sed propter sapientiã presbyteri nominãtur. Quòd si ita est, mirum est cur insipientes cõstituantur.

a Exordium sumpsit à filijs Aaron. *Anaclet. ep. 2. & Hieronym. ad* Nepotian *ep. 2.*

b His enim sicut Episcopis, *vsq. ad* prædicandi. *Carptim hæc sumpta ex ep. ad Rustic. Narbonen. Hieronym. tom. 9, ita vt quædam resecuisse consultò videatur, vt confirmandi & benedicendi officia. Quòd autem æquare Episcopis presbyteros videtur, nos eũ alia ratione nõ defendemus, quàm* B *qua tuetur ipse sese, nõ referẽda esse ad culpæ suæ titulũ de quibus testificatio adhibetur auctorũ. Sunt aũt verba quibus plus æquo presbyteris tribuisse videtur, nõ Isidori, sed Hieron.* Cuius *mens atq. animus is fuisse videtur, vt Episcopor. fastum, & insolentiam comprimeret, atq. retunderet, nõ vt presbyteros illis pares faceret. Vt ex collatis eius plurib. locis collegere iampridem doctissimi viri, In quib. Franc. Turrianus lib. 8. const. c. 36. Maria.* Reatin. *in ep. ad Euagr. Cæs.* Baron. *Annal. tom. 1. ann. 58* Nã *quid Isido. senserit de Episcop. offic. satis cõstat ex c.* perlectis. *d. 25 & ex c. vlt. hu[9] operis* de chrismate.

c Nã Paulus. *Ex Hier. ep. ad Euagr. & comm. ad Tit.*

d Presbyteros aũt merito, vsq. ad fin. *Verba sunt Hierony. in c. 3. Isai. quorũ pleraq. legũtur etiã in Anacleti ep. 2.*

De Diaconibus. Cap. VIII.

DIaconorum ordo à Leui tribu accepit exordium. Præcepit enim Dñs Moysi, vt C post ordinationẽ Aarõ sacerdotis & filiorum eius, rursus Leui tribus in diuini cultus ministerijs ordinarẽtur, & consecrarentur Dño pro omnibus primogenitis, & seruirent pro Israel corã Aarõ, & filijs in tabernaculo Dñi, excubãtes in templo die ac nocte: ipsiq. gestarent Arcã, & Tabernaculũ, & omnia vasa eius, & in circuitu Tabernaculi castra ipsi cõstituerẽt, & in promouẽdo Tabernaculo ipsi deponerẽt, rursus ipsi cõponerent. A xxv. annis, & supra ijsdẽ in Tabernaculo seruire mãdatũ est, quã regulã sancti Patres, & in Nouo Testamẽto cõstituerũt. In Euãgelio primor- D dia eorũ in actibus Apostolorũ ita legũtur, cõuocantes itaq. XII. Apostoli multitudinẽ discipulorũ dixerũt, nõ placet nos relinquere verbũ Dei, & ministrare mensis. Quid ergo est fratres? cõsiderate ex vobis ipsis viros boni testimonij VII. plenos Spiritu Sãcto, & sapientia, quos cõstituamus in hãc rẽ. Nos verò erimus orationi, & ministerio sermonis instãtes. Et placuit hic sermo corã omni multitudine, & elegerunt Stephanũ plenũ fide & Spiritu sctõ, Philippũ, & Prochorũ, & Nicanorẽ, & Timonẽ, & Parmenã, & Nicolaũ aduenam

nam Antiochensem. [a]Quos statuerunt ante Apostolos, & cum orassent, imposuerũt illis manus,& verbũ Dei crescebat,& multiplicabatur numerus credentiũ.Ex hinc iã decreuerunt Apostoli,vel successores Apostolorũ, per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu cæteris proximi circa aram Christi,quasi colũnæ altaris assisterẽt,& non sine aliquo septenarij numeri mysterio. Hi sunt enim,quos in Apocalypsi legimus, septem Angeli tubis canentes. Hi sunt septẽ cãdelabra aurea. Hi voces tonitruorum. Ipsi enim clara voce in modũ præconis admonent cunctos, siue in orando,siue in flectendis genibus,siue in psallendo, siue in lectionibus audiendis,ipsi etiam, vt aures habeamus ad Dñm,adclamant,ipsi quoq. Euãgelizant,sine ipsis sacerdos nomẽ habet,officium non habet.Nam sicut in sacerdote cõsecratio, ita in ministro dispẽsatio sacramẽti est,illi orare,huic psallere mãdatur:ille oblata sanctificat,hic sanctificata dispẽsat. Ipsis etiã sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Dñi tollere calicẽ,nisi eis traditus fuerit à Diacono. Leuitæ inferũt oblationes in altari, Leuitæ cõponunt mensam Dñi,Leuitæ operiunt arcam Testamẽti. Nõ enim omnes vident alta mysteriorum,quæ operiũtur à Leuitis, nẽ videãt,qui uidere nõ debent, & sumant, qui seruare non possunt, quiq. propterea altario albis induti assistũt, vt cælestem vitam habeãt,candidiq. ad hostias,immaculatiq. accedant, mũdi scilicet corpore,& incorrupti pudore. Tales enim decet Dñm habere ministros,qui nullo carnis corrũpantur contagio,sed potius eminẽtia castitatis splẽdeãt. Quales enim Diaconi ordinẽtur, Apostolus Paulus plenissimè scribit ad Timotheum. Nã cum præmisisset de sacerdotũ electione, cõtinuo subiecit. Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est,sine macula, sicut Episcopi: pudici vtiq. id est,à libidine cõtinentes:nõ bilingues,scilicet, ne cõturbẽt habentes pacẽ: nõ multò vino deditі,quia vbi ebrietas, ibi libido dominatur & furor: non turpe lucrum sectantes, ne de cælesti mysterio lucra terrena sectentur. Est quoq. & turpis lucri appetitio, plus de præsentibus,quàm de futuris cogitare. Post hæc subiecit: Hi autem probentur primùm,& sic ministrẽt, nullũ crimẽ habẽtes. Vtiq. sicut Episcopi,sic & isti ante ordinationem probari debent si digni sunt,& postea sic ministrẽt.

[a] *Pleraq. ex ep. citata ad Rustic. Narbonen.*

A *De Custodibus sacrorũ.* Cap. IX.

CVstodes sacrarij Leuitæ sunt. Ipsis enim iussum est custodire tabernaculũ,& omnia vasa templi, quiq. ideo in Lege ab anno quinquagenario eligũtur Custodes vasorũ: vt post edomitũ carnis conflictũ iam quieti, mundo corpore pariter & mente Deo seruiant, præferentes speciem grauitatis, ne fallantur consilio, ne fidem deserant, neque quicquam intemperantiùs gerant.

De Subdiaconibus. Cap. X.

B SVbdiaconi,[a]qui apud Græcos hypodiaconi vocantur, in Esdra inueniũtur, appellanturque ibi Nathinæi, id est, in humilitate Dño seruientes. Ex eorũ ordine fuit ille Nathanael, qui in Euangelio Iohannis diuina proditione cõmonitus, Saluatorẽ Dñm meruit confiteri, quiq. etiã ad primum diuinitatis indiciũ fidelis enituit, protestante Dño, ac dicente. Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Deniq. isti oblationes in tẽplo Dñi suscipiũt à populis, isti obediunt officijs Leuitarũ, isti quoq. vasa corporis & sanguinis Christi Diaconibus ad altaria Dñi offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, vt quia sacra mysteria cõtrectant, casti, & cõtinẽtes C ab vxoribus sint, & ab omni carnali immũditia liberi, iuxta quod illis Propheta dicẽte iubetur, Mundamini, qui fertis vasa Dñi. Hi igitur, cũ ordinantur, sicut sacerdotes & Leuitæ, manus impositionẽ non suscipiunt, sed patenam tantùm & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphũ aquæ cum aquæmanili, & manutergium accipiunt.

[a] *Vid. cit. ep. ad Rustic.*

De Lectoribus. Cap. XI.

D LEctorũ ordo formam, & initium à Prophetis accepit. Sunt igitur Lectores, qui verbũ Dei prædicant, quibus dicitur. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe, dum ordinantur, primùm de eorum cõuersatione Episcopus verbũ facit ad populũ. Deinde coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorum ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad huiusmodi prouehitur gradum, iste erit doctrina & libris imbutus, sensuumq. ac verborum scientia perornatus, ita vt in distinctionibus sententiarũ intelligat, vbi finiatur iunctura, vbi adhuc

adhuc pendet oratio, vbi sententia extrema claudatur. Sicq. expeditus vim pronũtiationis tenebit, vt ad intellectum omnium mentes sensusq. promoueat discernendo genera pronuntiationum atq. exprimendo sententiarum proprios affectus, modo indicantis voce, modo dolentis, modo increpantis, modo exhortantis, siue his similia secundum genera propriæ pronuntiationis. In quo maximè illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, quæ nisi proprio modo pronuntientur in cõtrariam recidunt sententiam, sicuti est. Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quod si quasi confirmatiuè non seruato genere pronuntiationis suæ dicatur, magna peruersitas oritur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si diceret, Deus ne, qui iustificat? vt subaudiatur, non. Necesse est ergo in tantis rebus scientiæ ingenium, quo propriè singula, conuenienterq. pronuntientur. Propterea & accentuũ vim oportet scire lectorem, vt nouerit in qua syllaba vox protẽdatur pronũtiantis. Plerunq. enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, & solent irridere nos imperitiæ hi, qui videntur habere notitiam, detrahentes & iurantes penitus nescire, quod dicimus. Porrò vox lectoris simplex erit, & clara, & ad omne pronuntiationis genus accõmodata, plena succo virili, agrestem & subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta vel tenera, nihilq. fœmineum sonans, neq. cũ motu corporis, sed tãtummodo cum grauitatis specie. Auribus enim & cordi consulere debet lector, non oculis, ne potius ex se ipso spectatores magis quã auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronũtiandi caussa præcipuam curam vocis habuisse, vt exaudiri in tumultu possent. Vnde & dudum lectores præcones vel proclamatores vocabãtur.

De Psalmistis. CAP. XII.

PSalmistarũ, id est, cantorum principes vel auctores Dauid, siue Asaph extiterũt. Isti enim post Moysen Psalmos primi cõposuerũt, & cãtauerũt. Mortuo autem Asaph filij eius in hunc ordinem subrogati sunt à Dauid, erantq. Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo sacerdotalis, ipsiq. soli cõtinuis diebus in templo canebant candidis induti stolis ad vocem vnius respondẽtes choro. Ex hoc veteri more Ecclesia sumpsit exẽplum nutriendi Psalmistas, quorum cãtibus ad affectum Dei mentes audientium excitentur. Psalmistam autem & voce & arte præclarũ illustremq. esse oportet, ita vt oblectamẽto dulcedinis animos incitet auditorum. Vox enim eius nõ aspera, vel rauca, vel dissõnãs, sed canora erit, suauis, liquida, atq. acuta, habens sonum & melodiã sanctæ religioni congruentem, nõ quæ tragica exclamat arte, sed quæ Christianam simplicitatem, & in ipsa modulatione demonstret, nec quæ musico gestu vel theatrali arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui pridie quàm cantandum erat, cibis abstinebãt, psallentes tamẽ legumine caussa vocis assiduè vtebantur. Vnde & cantores apud gẽtiles fabarij dicti sunt. [a] Veteres, lamina pectori imposita, sub ea cãtica exclamãtes alẽdis vocibus rationẽ demõstrauere. Solent aũt ad hoc officiũ etiã absq. scientia Episcopi sola iussione presbyteri eligi quiq. quos in cãtãdi arte probabiles esse cõstiterit.

a Veteres lamina pectori imposita. *Hoc de Nerone prodidit Plinius lib. 34 c. 18.* Nero (quoniã ita Dijs placuit) princeps, lamina pectori imposita sub ea cantica exclamãs, alẽdis vocibus demõstrauit rationẽ.

De Exorcistis. CAP. XIII.

IN ordinatione & ministerio Ecclesiæ secundũ officia, quæ in tẽplo Salomonis erãt disposita, quæq. posterius sunt ab Esdra dispertita, inuenimus, eos quos Esdras.[a] Actores memorat tẽpli, eos nũc esse Exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra Actores tẽpli, seruorũ Salomonis filij, qui actum templi totius sub cura sua haberent, non tñ sacerdotalibus officijs ministrarẽt, aut sacris oblationibus deseruirent. Et cum fuissent ex ordine & ministerio tẽpli, lõgè fuerũt ob officio altaris Dei, quia nec psalmistis, nec ostiarijs, nec sacrorũ seruis attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo Leuitis. Quid ergo est? Nullã aliã curã habebant Actores templi, nisi ad sarta tecta reficienda, vt quæcunq. fuissent vexata in ædificio templi aut delapsa, per eosdẽ Actores de thesauris Dñicis reficerentur, atq. excolerẽtur. Ergo Actores templi, Exorcistæ sunt in populo Dei, quo modo enim Actor prudẽs & bonus scit, quis sit Dñi sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumẽta originalia: sic & Exorcista redigit in suam diligentiã totius regni Domini secreta, vt memoriæ mandet de scripturarum sacramentis, vnde exerceat donũ, quod illi est à Spiritu Sancto cõcessum, secundum

 Apostoli

Apoſtoli præconium. Exorciſtas enim memorat Apoſtolus, cum dicit: Nũquid omnes habent donationes ſanationum? Hi enim, cum ordinantur, ſicut ait canon, accipiunt de manu Epiſcopi libellũ, in quo ſcripti ſunt exorciſmi, accipientes poteſtatẽ imponendi manus ſuper energumenos, ſiue baptizatos, ſiue catechumenos.

[a] Quos Eſdras actores tẽpli: *Quid exorciſtis cum actorib. templi? Hoc opinor: corpora noſtra templa ſunt Spiritus Sancti. In ea cum immigrat nequam ſpiritus, iam tum ædibus (vt Comici verbis loquar) vitium datur. Atq. eo nonnunquam res redit, vt non videantur ædes ſarciri poſſe, quin totæ perpetuæ ruant. Exemplo eſſe poſſunt: & is, quem reſtituere non potuerunt Apoſtoli, & is, quem mutum, ſurdum, cæcumq. Dominus ipſe ſanauit, ac refecit. Id igitur Exorciſtar. munus, eas vti ædes reficiant, ſartas tectaſq. reddant. Eſt verò Poetæ locus, quem indicaui, ſupra quàm dici poſsit elegans ad hanc ſimilitudinem illuſtrandam, atq. dilatandam.*

De Acolythis. CAP. XIIII.

ACOLYTHI [a] Græcè, Latinè ceroferarij dicuntur, à deportandis cereis, quando legendum eſt Euangelium, aut ſacrificiũ offerendum; tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum Sol eo tempore rutilet, ſed ad ſignum lætitiæ demonſtrandum, vt ſub typo luminis corporalis illa lux oſtẽdatur, de qua in Euãgelio legitur. Erat lux vera, quę illuminat omnẽ hominẽ veniẽtẽ in hũc mũdum.

Ead. lib. 7. etymolog. c. 12.

De Oſtiarijs. CAP. XV.

OSTIARIJ ſunt, qui in Veteri Teſtamento ianitores templi vocabãtur, qui præerãt portis Ieruſalem: quiq. ordinati per vices ſuas: omnia interiora templi vel exteriora cuſtodiebant. Hi denique inter ſanctum & iniquum diſcernẽtes, eos tantum in Eccleſia, qui ſunt fideles, recipiunt. Intrare enim templum, niſi per hos, nõ poſſumus, habent enim poteſtatem tam bonos recipiendi, quã reijciendi indignos.

De Monachis. CAP. XVI.

VNde autem ad Monachos ſtudiũ defluxit paupertatis, vel quis huius conuerſationis exitit auctor, cuius iſti habitũ imitantur? [a] Quantũ attinet ad auctoritatem veterũ ſcripturarum, huius propoſiti princeps Elias,

A & diſcipulus eius Eliſeus fuerũt, ſiue filij prophetarũ; qui habitabãt in ſolitudine, vrbibuſq. relictis faciebãt ſibi caſulas prope fluẽta Iordanis. Huius etiã propoſiti in Euangelio Baptiſta Iohannes auctor extitit, qui eremũ ſolus incoluit, locuſtis tãtum & agreſti melle nutritus. Iam deinde progeniti ſunt conuerſationis huius nobiliſsimi principes, Paulus, & Antonius, Hilarion, Macharius, cæteriq. patres quorum exemplis per vniuerſum mundum adoleuit ſancta inſtitutio Monachorum. Sex autem ſunt genera Monachorum, quorum tria optima, [b] reliqua vero teterrima, atq. omnimodis euitanda. [c] Primũ

B genus eſt Cœnobitarum, ideſt, in commune viuentium, inſtar ſanctorum illorum, qui tẽporibus Apoſtolorum Ieroſolymis, venditis ac diſtributis omnibus ſuis indigentibus, habitabant in ſancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium, ſed erant illis omnia cõmunia, & anima vna, & cor vnum in Deum. Horum igitur inſtitutione monaſteria ſumpſere principium.

[d] Secundum genus eſt Eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deſerta loca & vaſtas ſolitudines ſequi atque habitare perhibentur, ad imitationẽ ſcilicet Eliæ & Iohannis Baptiſtæ, qui eremi receſſus pe-

C netrauere. Hi quippe incredibili mundi cõtemptu ſola ſolitudinę delectantur, herbis tantùm agreſtibus victitantes, aut pane ſolo, vel aqua contenti, quæ eis per certa interualla temporũ deferuntur, ſicq. ſecretiſsimi penitus, & ab omni hominum conſpectu remoti, diuino tantùm colloquio perfruuntur, cui puris mentibus inſeruiunt, & propter cuius amorem non ſolùm mundũ, ſed etiam hominum conſortia reliquerunt.

Tertium genus eſt Anachoretarũ, qui iam cœnobiali conuerſatione perfecti, includũt ſemetipſos in cellulis procul ab hominum conſpectu remoti, nulli ad ſe præbẽtes acceſ-

D ſum, ſed in ſola contẽplatione Dei viuentes.

[e] Quartum genus eſt, qui ſibi Anachoretarũ imagine blãdiũtur: iſti, vt ait Caſsianus, in primordijs ſuis feruore quodã breui cœnobij perfectionẽ vidẽtur expetere, ſed continuò tepefacti, dum priſtinos mores ac vitia reſecare contemnunt, nec iugum humilitatis ac patientiæ diutius ſuſtinere contenti ſunt, ſubdiq. ſeniorum imperio dedignãtur, ſeparatas expetunt cellas, ac ſolitarij ſedere deſiderant: vt à nemine laceſsiti, manſueti vel humiles exiſtimentur; quæ inſtitutio,

immo tepor, hos quos semel infecerit, ad perfectionem nũquã permittit accedere. Hoc enim modo non solùm abscindũtur, verumetiã in deterius eorũ vitia cõualescũt, dum à nemine prouocati, vt quoddã lethale & intestinum virus, quod quantò ampliùs celatum fuerit, tanto profundiùs serpẽs insanabilem morbum generat ægrotanti. Pro reuerentia enim singularis cellulæ nullus iam vitia solitarij audet arguere, quæ ille ignorari maluit, quàm curari.

f Quintum genus est Circumcellionũ, qui sub habitu monachorũ vsq.quaq. vagantur, venalẽ circũferentes hypocrisin, circũeuntes prouincias, nusquã missi, nusquã fixi, nusquam stantes, nusquã sedentes: alij quæ non viderunt confingunt, opiniones suas habentes pro Deo: alij mẽbra martyrum (si tamen martyrum) venditant: alij fimbrias & phylacteria sua magnificant, gloriã captantes ab hominibus: alij criniti incedũt, ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quàm comata. Vt videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelẽ & Eliã, & cæteros. Alij honores, quos nõ acceperunt, habere se protestantur: alij parentes, vel consanguineos suos in illa, vel in illa regione se audisse, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigũt aut sumptum lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretiũ sanctitatis. Cũ interea vbicũq. in factis suis malis ac verbis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine Monachorũ propositum blasphematur.

g Sextum genus est Monachorũ, & ipsum teterrimũ atq. neglectũ, quod per Ananiã, & Saphitam in exordio Ecclesiæ pullulauit, & Apostoli Petri seueritate succisum est, quiq. ab eo, quòd semetipsos à cœnobiali disciplina sequestrant, suasq. appetunt liberi voluptates, Ægyptiorum lingua Sarabaitę, siue Remobothitæ nũcupãtur. Cõstruunt enim sibi cellulas, eaque falso nomine monasteria nuncupant, liberiq. ab imperio seniorum arbitrio suo viuunt, certatim in operibus laborantes, non vt indigentibus distribuant, sed vt acquirant pecunias, quas recondant, & sicut ait de ipsis Hieronymus, quasi ars sit sancta, non vita. Quicquid vendiderint, maioris est pretij: re vera (vt idem dicit) solẽt certare ieiunijs, vt rem secreti victoriæ faciãt. Apud hos affectata sunt (inquit) omnia, fluxę manicæ, caligæ follicantes, vestis grossior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio

A clericorum, & si quando dies festus venerit, satiantur ad vomitum. Inter cœnobiũ autẽ & monasteriũ ita distinguit Cassianus: quòd monasteriũ possit etiã vnius Monachi habitatio nuncupari, cœnobium autem non nisi plurimorũ. Quorũ quidem cõuersationem, vt patrum edocet institutio, breuiter intimabo. Hi quippe (vt prædictum est) cõtemptis primùm ac desertis mundi huius illecebris, in cõmuni vita sanctissima congregati, simul agunt, viuẽtes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, in vigilijs, in ieiunijs, nulla superbia tumidi, nulla inuidia liuidi, sed modesti, verecundi, placati, concordissimã vitam sectantur, cogitationesq. suas

B alterutrũ reuelantes, inuicẽ discutiũt & corrigunt. Nemo quicquã terrenũ sorte peculiari possidet, pretiosis vel coloratis vestibus nõ induũtur sed vilissimis atq. sinceris, lauacris nunquã vtuntur ad delectationẽ corporis, sed raró, propter necessitatẽ languoris, inconsulto Abbate nusquam progrediũtur, neque aliquid ab eis sine nutu paternæ iussionis assumitur: operantur autem manibus ea, quibus corpus pasci possit, & adeo mens impediri non possit. Canunt autem manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam diuino celeumate, consolantur. Opus autem suum tradunt eis, quos Decanos vocant, eo

C quòd sint denis præpositi, vt neminem illorũ cura sui corporis tangat, neque in cibo, nec in vestimento, nec si quid aliud opus est, vel quotidianę necessitati, vel mutuæ, vt adsolet, valetudini. Ipsi autem Decani tradunt ea Præposito, Prępositus autem cum magna sollicitudine omnia disponens pręsto facit, quicquid illorum vita propter imbecillitatem corporis postulat, rationem tamẽ etiam ipse reddit ei, quem Patrem vocãt. Hi verò Patres intellectu, tolerantia atque discretione insignes, omnibus rebus excelsi, nulla

D superbia consulunt his, quos filios appellant, magna sua in iubendo auctoritate, magna illorum in obediendo voluntate. Cõueniũt autem omnes frequenter nocte dieq. dato signo festina cum properatione ad orationem sollemnium horarum celebrantes fixa intentatione cordis, vsque ad cõsummationem Psalmorum sine fastidio persistentes. Item conueniunt diebus singulis interpositis, dum adhuc ieiuni sunt in collatione ad audiendum Patrem. Audiunt autem eum incredibili studio, summo silentio, affectusque animorum suorum, prout eos

prouocauerit differentis oratio, vel gemitu; vel fletu significantes. Corpus deinde cum silentio magno reficiunt tantum, quantum saluti necesse est, coercente vnoquoq. per parsimoniam concupiscentiam, & gulam: ne grauetur eorũ cor, vel in ea ipsa, quæ præsto sunt, parca & vilissima, Itaq. non solùm à carnibus & à vino abstinent pro sufficentia domandarum libidinum, sed etiam ab omnibus, quæ ventris & gutturis prouocãt appetitũ. Sanè quidquid necessario victui superest ex operibus manuum, & epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, vt nihil remaneat, quod abũdauerit. Ad cuius sanctæ militiæ propositum veniũt nõ solum liberi, sed etiam plerunq. & ex conditione seruili, sed propter hoc à dominis liberati, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quoq. & ex vita rustica, & ex opificum exercitatione & ex plebeio labore, tantò vtiq. feliciùs, quantò fortius educati. Quòd si nõ admittantur, graue delictum est. Multi enim ex eo numero verè magni imitandiq. extiterunt, nã propter ea & infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia, & stulta mundi elegit, vt confunderet sapientes, & ignobilia mundi, & ea, quæ non sunt vt ea, quæ sunt euacuentur, & non glorietur omnis caro coràm Deo. Simili quoq. modo extãt & cœnobia fœminarum Deo sollicitè casteq. seruientium, quæ in habitaculis suis segregatæ ac remotæ à viris quàm longissimè, pia tantùm sanctitatis charitate iunguntur, & imitatione virtutis. Ad quas iuuenum nullus accessus est, neq. ipsorum quanuis grauissimorum & probatissimorum senum, nisi vsq. ad vestibulum necessaria præbendi, quibus indigẽt, gratia. His pręsunt singulæ grauissimæ ac probatissimæ, non tantùm instituendis componendisq. moribus, sed etiam instruendis mentibus peritæ atq. paratæ. Lanificio etiam corpus exercẽt, atq. sustentant, vestesq. ipsas monachis tradunt, ab his inuicem, quod victui opus est, resumentes. Hos mores, hanc vitam, hanc institutionem tenere videntur cœnobia virginum, ac Monachorum. Monachi autem secundum humilitatem eliguntur. Multos enim ex eis cenodoxiæ morbus commaculat, multos abstinentia inflat, & extollit scientia. Faciunt enim bona, sed propter famam, non propter vitam æternam: scilicet vt aut affectẽt gloriam laudis, aut perueniãt ad fastigiũ desiderati honoris. Inter hos sæ-

A pius discordia oboritur, inuidiæq. liuor de fraternis profectibus gignitur, amor temporalium rerum grassatur, sequentes terrenas concupiscentias tantò inhianter, quantò sæpius & ante humanos oculos impudẽter. Tales itaq. nequaquam Monachi vocandi sunt, quia Deo sola professione, nõ actione iunguntur.

a Quantum pertinet ad auctor. *vsq. ad* Iordan. *Ex Hieron. ep. 13. ad Paulin.*

b Reliqua verò teterrima atq. omnimodis euitanda. *Cassian. coll. 18. c. 4.* Tria sunt in Ægypto genera monachor. quor. duo sunt optima, tertium verò tepidum atq. omnimodis euitandum.

c Primum genus, *vsq. ad*, cor vnum. *Ex eod. Caß. c. 5.*

d Secundum gen. *è c. 6. & Hier. ep. 22. ad Eustoch.*

e Quartum genus, *vsq. ad*, quam curari. *è c. 8. eiusd. collat.*

B f Quintum genus est Circumcellionum. *Circumcelliones dictos (ait Augustinus) aduersus Gaudentium, quod victus sui caussa villas rusticanas circuirent.*

g Sextum gen. *Ex ead. collat. c. 7. & 10.*

Sicut ait de ipsis Hieronymus. *Ep. 22. ad Eustoch.*

De Pœnitentibus. Cap. XVII.

POEnitentibus Iob exemplum primus exhibuit, quando post funera vel flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio & cinere lamenta pœnitudinis sumpsit, dicẽs: idcirco ago pœnitẽtiam in fauilla & cinere. C Post hunc nobis Dauid pœnitẽtiæ magisterium præbuit, quando graui vulnere lapsus, cũ audisset à Propheta peccatum suum, cõfestim pœnituit, & culpã suam pœnitentiæ confessione sanauit. Sic Niniuitæ & alij multi peccata sua confessi sunt, & pœnitentiam egerunt, displicuerunt sibi quales fuerint, & quales per Deum facti sunt, illi placuerunt. Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores saluãtur, per quam ad misericordiam Deus prouocatur, quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus, & lacrymarum. Pœnitẽtia nomẽ sumpsit à pœna, qua anima cruciatur, D & caro mortificatur.

Hi verò, qui pœnitentiã agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, vt demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris grauatur. Capilli enim pro vitijs accipiuntur, sicut scriptum est: crinibus peccatorum suorum vnusquisq. constringitur. Vir quippe si comã nutriat, ignominia est illi, vt ait Apostolus. Ipsam ergo ignominiam suscipiunt pœnitentes pro merito peccatorum. Quòd verò in cilicio prosternũtur: per cilicium

cium quippe recordatio est peccatorũ propter hœdos ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes in cilicio prosternimur, tamquã dicentes: & peccatum meum contra me est semper. Quòd autem cinere aspergũtur, vel vt sint memores, quia cinis & puluis sunt: vel quia puluis, idest, impij facti sunt: vnde & illi præuaricatores primi homines recedentes à Deo malisq. factis offendentes creatorẽ, in puluerẽ vnde primò sumpti sunt, redierũt. Benè ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum, quia in cilicio asperitas est & punctio peccatorum, in cinere autem puluis ostenditur mortuorum. Et idcirco in vtroq. pœnitentiam agimus: vt & punctione cilicij agnoscamus vitia, quæ per culpam cõmisimus: & per fauillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam peccando peruenimus. Pœnitẽtiæ autem remedium Ecclesia catholica in spe indulgentiæ fidenter alligat exercendum. Et post vnum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ subrogat adiumentum. Cuius remedij egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus:[a] horum duntaxat dignitate seruata, ita vt à Sacerdotibus & Leuitis Deo tantùm teste fiat, à cæteris vero antestante coram Deo sollẽniter sacerdote, vt hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus, aut ignorãtiæ notatur cõtraxisse neglectus. Vt sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyriũ nulli peccata credimus imputari: ita per pœnitentiæ compunctionem fructuosam vniuersa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim pœnitentium apud Deum pro baptismate reputantur. Vnde quamlibet magna sint delicta, quamuis grauia, non tamen est in illis Dei misericordia desperãda: In actione autem pœnitudinis (vt supra dictum est) non tam cõsideranda est mensura temporis, quàm doloris: cor enim contritum & humiliatum Deus non spernit. Verumtamen quanta in peccando fuit ad malum abruptæ mentis intentio, tanta necesse est in lamentatione deuotio. Duplex est autẽ pœnitentiæ gemitus: vel dum plangimus, quod malè gessimus: vel dum non agimus, quod agere debebamus. Ille autem verè pœnitẽtiam agit, qui nec pœnitentiam præteritorum negligit, nec adhuc pœnitenda com-

A mittit. Qui verò lacrymas indesinenter fundit, & tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam Dei ad pœnitentiam conuertuntur, perturbari non debent, si rursus post emendationem relicta vitia cor pulsent, dum non possint bonæ conuersationi nocere, si talis cogitatio nõ erumpat in consensum vel opera. Ferre enim sine perfectione vitiorum cogitationes non est ad damnationem, sed ad probatiõnẽ: neque est occasio subeundi discriminis, sed potius augendæ virtutis. Nam & si quis circa finem suum per pœnitentiam desinat esse malus; B non ideo debet desperare, quia in termino est vltimo vitæ: quoniam Deus nõ respicit, quales antea fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus. Ex fine enim suo vnũquemque aut iustificat, aut condẽnat: sicut scriptum est, ipse iudicat extrema terræ: & alibi, vniuersorum finem ipse considerat. Proinde non dubitamus circa finem iustificari hominem per pœnitentiæ compunctionem. Sed quia rarò id fieri solet, metuendum est, nedum ad finem differtur conuersio sperata: ante occupet mors, quàm subueniat pœnitentia. Quare & si bona est ad extremum conuersio, tamen multo melior est, quæ longè ante finem agitur, vt ab hac vita C securiùs transeatur.

a Horum duntaxat dignitate seruata: *Offendit quosdam hic locus, qui non aduertere de pœnitentia publica loqui Isidorũ. Sunt autem verba Felicis III. ep. 1. c. 1. Vid. Gratian. d. 50. cap.* Confirmandum: *cum sequentib.*

De Virginibus. Cap. XVIII.

NVnc autem quæ sit sacræ virginitatis integritas, vel à quo[a] tam sancti propositi studium sit exortum, breuiter intimabo. Quantum enim ad Vetus Testamentũ attinet, Elias, Ieremias, & Daniel castitatis, & D continentiæ bono primi studuisse noscũtur. quantum verò ad Nouum, virorum virginũ caput est Christus, fœminarum virginũ caput est Maria. Ipsa earum auctrix, ipsa mater nostri capitis, qui est virginis filius, & virginum sponsus. Inde agmina virorũ & puellarum sanctarum, inde sectatores, & sectatrices perpetuæ continentiæ pullularunt, castigãtes se, nec solùm in corpore, sed etiam in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cælestẽque, atque Angelicã vitam in terrena mortalitate meditantes, atque in carne corru-

 ptibili

ptibili incorruptionem perpetuam retinẽtes, quibus cedit omnis fœcunditas carnis, omnis pudicitia coniugalis.[b] Nam cum & ipsa vniuersa Ecclesia virgo sit, desponsata vni viro, sicut dicit Apostolus, quãto digniora honore sunt membra eius, quæ hoc custodiunt etiam in ipsa carne, quod tota custodit in fide.[c] Sic tamẽ laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnẽtur. Oportet enim nõ damnare quod bonum est, sed addere quod melius est.[d] Ante aduentum quippe Christi coniugia placuere Deo, post aduentum virginitas. Prima enim Dei sententia crescere & generare præcepit, secunda continentiã suasit. Non enim iam locus est voci illi: crescite & multiplicamini. Quia iam alia vox superuenit dicens. Væ prægnantibus & nutriẽtibus. Et illud: Tẽpus iam in collecto est. Restat, vt qui vxores habent, tanquam non habentes sint.[e] Et nisi fallor, vnius eiusdemque Dei pronuntiatio est. Tunc quidem Deus in primordio sementem generis emisit indultis coniugiorum habenis, donec mundus repleretur: nunc vero sub extremitatibus temporum compresit, quod emiserat, & reuocauit, quod indulserat. Vnde & Salomõ præuidens in spiritu ait. Tempus amplexandi, tempus longe fieri ab amplexu. Quia præcepti veteris est, vt terra procreationibus impleretur, noui autem, vt continentia atque virginitate cælũ adimpleatur. Quam tamen adeo ardui sublimisque præmij esse constat: vt dicentibus Apostolis quodam loco: Si sic est hominis caussa cum muliere, non expedit nubere: respõderit Dñs. Qui potest capere capiat. Non ergo pręceptum de cõtinentibus, sed suasio est: nec iniungitur virginitas, vt sit necessitatis, sed, vt voluntatis posit esse, laudatur, Apostolo protestante: De virginibus autem præceptum Domini non habeo, sed consilium do, tanquam & ipse scientiam dei habens. Existimo enim hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. At verò qui tentationem carnis non tolerant, necesse est, vt portum coniugij petant, vnde & idem Apostolus. Qui se (inquit) nõ cõtinet, nubat, melius est enim nubere, quã[f] vri. Et iterum, si acceperis vxorem, non peccasti: si nupserit virgo, non peccauit. Et si nõ vis maior esse, esto vel minor, quia liberæ voluntatis es. Nuptiæ enim peccatum non sunt, sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt, legem Dei seruare vix possunt. Aliter illos dicit non peccare, si

A nubant, qui nondum vouerint Deo castitatẽ. Cæterùm vel qui in corde suo promisit, si aliud facerit, habet damnationem, quia primam fidem, sicut ait Apostolus, irritam fecit. Quod enim erat per naturã licitum, per votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias & Saphira, quibus de pretio possesionis suę retinere nihil licuit, ob quam caussam & subita morte prostrati sunt. In Euangelio autem virginum diuersa genera memorantur, sed illis specialiter regni possesio deputatur, qui se amore Dei castrauerunt, id est, non quos imposibilitatis necesitas cogit: sed quos vo-
B luntas fecit continentes. Sic enim scriptum est, domino disputante: Sũt enim spadones, qui ita nati sunt: sunt & alij, qui ab hominibus facti sunt: & sunt, qui se ipsos castrauerunt propter regnum cælorum. Quibus etiam[g] per Isaiam prophetam dicit, se daturum in domo sua & in muris suis locum nominatum[h] meliorem multò, quàm filiorum ac filiarum

Nam illis, qui sic nascũtur, aut quibus ipsum virile membrũ debilitatur, vt generare non posint (sicut sunt Eunuchi potentum & regũ) sufficit vtiq. quod Christiani sunt, & Dei præcepta custodiunt, eo tamen proposito, vt coniuges si potuissent haberent, ideoq. cæ-
C teris cõiugatis in domo Dei fidelibus adæquantur, quia castrati sunt propter seculum, non propter regnum cælorum: neque enim vxores animi virtute, sed carnis necesitate non ducunt. Quantum autem sit in virginibus sanctitatis donum, vt etiam Iohãnes eos tantum agni vestigijs inhærere præscribat, qui contaminati mulierũ conuentibus non fuerint: ipsi enim sunt duodecies duodena millia sanctorũ cytharœdorũ illibatæ virginitatis in corpore, inuiolatæ castitatis in corde, qui sequuntur agnum quocunque ierit, quem nemo sequi vel audet, vel valet, nisi
D tantum virginitas. Sequuntur itaque agnũ & cęteri fideles, qui virginitatẽ corporis amiserunt, sed non quocũque ierit, sed quovsq. ipsi potuerint. Vnde, ne tãtæ sanctitaris donũ superbia corrũpatur, cauendum est: multos enim extollit virginitas, eleuat continẽtia, fidenter dico, faciliùs sequuntur agnum, & si non quocunq. ierit, certè quo vsque potuerint coniugati humiles, quàm superbientes virgines. Quomodo enim sequitur, ad quem non vult accedere? Aut quomodo accedit, ad quem nõ venit, vt discat, quoniam mitis est & humilis corde? Pergant ergo viã subli-

sublimitatis virgines pede humilitatis sequantur Christum, tenendo perseueranter, quod vouerunt ardẽter: ita vt professæ ac seruatę integritati cæteris etiam moribus cõgruant, sine quibus proculdubio otiosa & inanis manet virginitas. Boni enim actus si addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cæli mores exhibẽt terris. Illæ ergo virgines esse probantur, quæ sic continentiæ inseruiunt: vt nullis criminibus nulloq. terrenæ sollicitudinis onere prægrauentur. Curam enim mũdi coniugalis copula gignit, Paulo docẽte, qui ait, volo autẽ vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quæ sunt mũdi, quomodo placeat vxori: vnde agnoscitur non posse placere Deo huiusmodi continentiæ votum; quod præpeditur seculariũ impedimẽto curarum. Nihil enim expeditos prodest esse ab actione carnis, qui illigãtur secularibus curis. Nisi tantùm quod sibi maiora acquirunt supplicia, pro eo quòd seculum minimè vincunt, qui carnem vincere potuerunt. Quæritur autem, cur fœminæ virgines in benedictione velentur? Quarum hæc caussa est. [i] In gradibus enim vel officijs Ecclesiasticis fœminæ nullatenus præscribũtur, nam neque permittitur eis loqui in Ecclesia, vel docere: sed neque tangere, vel offerre: neq. vllius virilis muneris, aut sacerdotalis officij sortẽ sibi vendicare. Ideoq. hoc tantùm, vt quia virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit, idcirco velaminis venia fit illi, vt in Ecclesiã [k] notabilis vel insignis introeat, & [l] honorem sanctificati corporis in libertate capitis ostendat, atque mitram, quasi coronam virginalis gloriæ, in vertice præferat.

a Tam sancti propositi. *Verba Cassiani, cuius sunt quæ sequũtur, nisi Hieronymi esse, vel communia vtriusque manus.*

b Cum & ipsa vniuersa. *Aug. serm. 23. de verb. Domini secundum Matth.* Tota Ecclesia quæ constat ex virginib. & pueris & maritatis, & vxoratis, vno nomine virgo est appellata. Vnde hoc probamus? Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed vniuersæ potius Ecclesiæ Dei: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, & *Tertull. lib. de monogam.* Et coniungent vos in Ecclesia virgine vnius Christi sponsa. *Ambrosius quoque in hortatione ad virginitatem.* Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginẽ castã exhibere Christo.

c Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptiæ condemnentur. *Hoc sæpe repetit Hieronymus.*

d Ante aduentum quippe Christi coniugia placuere. *Ex Tertulliano, vnde eadem quoq. hausit Hieronym.*

A e Et nisi fallor vnius eiusdẽq. Dei, *vsq. ad,* indulserat. *Verba sunt Tertull. in exhortatione ad castitatem.*

f Et iterum si acceperis vxorem, *vsq. ad,* prostrati sunt. *Verba sunt ex commentarijs in ep. ad Corinth. Hieron. adscriptis.*

g Per Isaiam Prophetam se daturum. *Quem locum tractat elegantissimè Basilius in lib. de virginitate.*

h Meliorem multò. *Vulg.* melius à filijs, & filiabus.

i In gradib. enim vel officijs, *vsq. ad,* ostendat. *Tertull. in lib. de virginib. veland.* potuit digniùs honorari aliqua prærogatiua virilis gradus, aut officij? *&c. E quo loco sunt verba ferè quæ restant huius capitis.*

k Notabilis vel insignis. *More suo disiunctione pro coniunctione vtitur. Nam Tertullianus* notabilis & insignis *dixit.*

B l Honorem sanctificati corporis. Honorem sanctitatis. *Tertullianus.*

De Viduis. Cap. XIX.

Viduarum multa exempla sunt, quarum prima in scripturis legitur Noemi, & vidua, ad quam Elias missus esse scribitur, & vidua Sunamitis, quæ solebat Eliseum recipere, & victum illi administrare: extat & Iudith illa admirabilis vidua, quæ de Holoferne Assyriorũ principe triumphauit, saluũq. pudorẽ hoste deuicto reuexit. In Nouo autem Testamento Anna prima vidua legitur, [a] quæ Dominũ cognouit infantem, quę meruit gratiã diuinitatis eius agnoscere, antequàm potuisset verbum eius audire. Cuius quidem gradus virginitati penè coniunctus est: vnde & Christum, quem virgo peperit, vidua prima cognouit. [b] Felix ergo virgo, quia intacta: fortior vidua, quia experta: vtrisque tamen est apud Deũ merces: maior illa, subsequens ista. Illam autem viduam Apostolus vocat, [c] quæ post vnius coniugij torum interceptum exinde sexui renũtiat. Dicit enim. Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, vnius viri vxor. Vnde consequens est, vt quæ plurimis fuit nexa maritis, careat veræ nomine viduitatis. Quales esse viduę debeant: idem Apostolus expresſit dicẽs: si fuerit in operibus bonis testimonium habens, [d] vtiq. sicut Tabitha: si filios educauit, subauditur Deo: si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patiẽtibus subministrauit, hoc est, ęgrotis, vel in carcere positis, si omne opus bonum subsecuta est: breuiter vniuersa cõcludens, vt in omnibus sint exempla viuẽdi. Et iterùm: Anus similiter in habitu sancto: vtique [e] vt ipse earum incessus, motus, vultus, sermo, silentium quandã

sacræ

sacræ cõtinentiæ præferat dignitatem. Post A hæc adiecit: Non criminatrices, non multo vino seruientes, sed paruo vtentes. [f] Nam solent hæ ætates, quæ corporis frixere luxuria, vino se dedere pro libidine. Post hæc additur: bene docentes, vt prudentiam doceãt. Docere illis quidem permisit, sed fœminas: & hoc non in Ecclesia, sed priuatim: nam hoc genus mulierculárum solet esse garrulum. Vnde & curiosas & verbosas quasdam viduas idem Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. [g] Simul autem (inquit) & otiosæ discunt circuire domos, scilicet, dũ nullo timore detentæ, nec mariti potestati subiectæ, non solùm otiosæ verum etiam cu- B riosæ discurrunt, loquentes quæ nõ oportet. Prædicat autem idem Apostolus dãnationẽ habere viduas, quæ post propositum continentiæ nubere cupiũnt. Cum enim (inquit) luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volũt, habentes damnationem, quia primã fidem irritã fecerunt, id est, quia in eo, quod primò vouerant, non steterunt. Nec tamen ait, nubunt, sed nubere volũt: multas enim earum reuocat à nubendo non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impune non possunt, hæ melius non vouerent, & nuberent, quàm vrerentur, id est, quàm C occulta flamma concupiscentiæ vastarẽtur, quas pœnitet professionis, & piget cõfusionis, quæ nisi correctæ cor dirigant, & Dei timore rursum libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt, si in delicijs agant. Vnde dicit Apostolus: Quæ autẽ in delicijs agit, viuens mortua est, siue in laboribus atque ieiunijs nulla cordis correctione, sed magis ostentationi, quàm emendationi seruientibus.

[a] Anna quæ Dominum cognouit infantem. *Tertull. in lib. de ieiunio aduersus Psychicos.* Anna prophetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agno- D uit, & multa super eo prædicauit expectantib. redemptionem Israel.

[b] Felix ergo virgo quia intacta, &c. *Hausere ista non Isidorus modò, sed Hieronymus quoq. è Tertulliano, cuius sunt, lib. 1. ad vxorem hæc verba.* Quanti est vidua ipsa, cuius assertor Dominus disputabit? Nõ tãtùm virginib. datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facilè est non appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquam. Gloriosior continentia quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laboriosior: illa quod bonum semper habuit: ista quod bonum sibi inuenit, in illa gratia, in ista virtus coronatur, &c.

[c] Quæ post vnius coniugij torum interceptũ, *vsq. ad,* renuntiat. *Ita vterq. m. s. probissimè, quos sequi non est ausus, qui, cuius hæc essent, non olfecerat. Sunt autem eiusdem Tertulliani initio exhortationis ad castitatem.* Tertius gradus superest monogamiæ, cum post matrimonium vnum interceptum exinde sexui renuntiatur. *Ergo vox* virili *turpitet addita fuerat, quæ etiam legitur in edit. Rom.*

[d] Vtiq. sicut Tabitha, *vsq. ad,* viuendi. *Ex commentarijs in epistolam ad Timotheum Hieronymo adscriptis.*

[e] Vtiq. vt ipse earum incess. *vsq. ad,* dignitatem. *Ex Hieronymo ad Tit. 2.*

[f] Nam solent, *vsq. ad,* ex otio. *Verba sunt eiusd. ibid.*

[g] Simul autem, *vsq. ad,* quæ non oportet. *Ex commentarijs in ep. ad Timoth. citat.*

De Coniugatis. Cap. XX.

DE Coniugatis lex naturæ à seculo est. Deus enim fecit Adã & dedit ei adiutorem Heuam cum procreationis subsecuta sententia, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Sed facta eadem mulier priùs solatio, quàm coniugio fuit, donec à paradiso inobedentia eijceret, [r] quos intra paradisum obedientia tenuisset. Ac post beatæ sedis excessum mu- C lierem suam pulsus agnosceret libro Geneseos edocentę. Et cognouit Adam mulierem suam, & concepit, & peperit filium. Ergo adiectum laborem nuptiæ præcesserunt, & tribulos spinasque passuri præuios adiecere conuentus, secuta in procreationibus tædia: vnde & pariturę tale pręcessit edictum: In dolore (inquit) & mœrore paries filios, quos vtique sic creatos diuersi (vt cernimus) casus, luctusque surriperẽt. Vnde & Apostolus prędicans, ait: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Non tamen coniugiorum honorabilis torus & im- D maculatum cubile sine fructu est. Nempe suboles inde Sanctorũ, & quod laudatur in virginitate, coniugij est. Ideoque nec peccatum nuptias dicimus: nec tamen eas bono virginalis continẽtiæ, vel etiam vidualis coæquamus. Coniugia autem tantum per se bona sunt: propter ea verò, quæ circa illa sunt, mala fiunt. Per id namque mala fiunt, per quod dicit Apostolus. Qui autem cum vxore est, cogitat, quæ sunt mundi: & iterum, Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Quòd autem non vnus &

& multæ, sed vnus & vna copulantur, ipsa prima diuinitus facta coniunctio in exemplum est. Nam cum Deus hominem figurasset, eique parem necessariam[a] prospexisset, vnam de costis eius mutuatus, vnã illi fœminam finxit, sicque Adam & mulier Heua vnis inter se nuptijs functi, formã hominibus de originis auctoritate, & prima Dei voluntate sanxerunt.[b] Item secundum spirituales nuptias, sicut vnus Christus & vna Ecclesia, sic vnus vir & vna vxor tam secundum generis documentum, quàm secundum Christi sacramentum.[c] Numerus autẽ matrimonij à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in vnam carnem effecit. Sed dices, quòd & Patriarchę simul pluribus vxoribus vsi sunt: ergo propterea licebit nobis plures ducere. Sanè licebit, si qui adhuc typi alicuius futuri sacramenti supersunt, quibus plures nuptiæ figurentur. [d] Secundas autem nuptias propter incontinentiam iubet Apostolus, melius est enim denuo vni viro nubere, quàm explendæ libidinis caussa cum plurimis fornicari. Sæpius enim nubendi licentia iam non est religionis, sed criminis. Nam quod in ipsa coniunctione connubia à sacerdote benedicuntur, hoc etiam à Deo in ipsa prima conditione hominum factum est, sic enim scriptum est: Fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum, masculum & fœminam creauit eos, & benedixit eos, dicens, Crescite, & multiplicamini. Hac ergo similitudine fit nunc in Ecclesia, qua tunc factũ est in paradiso.[e] Quòd vero eisdem virginibus legitimè nubentibus vniuiræ pronubæ adhibentur, scilicet propter monogamiam: & si auspicij caussa sit, tamen boni auspicium est.

[f] Quòd vero eædem fœminæ, dum maritantur, velantur, scilicet vt nouerint se per hæc viris suis esse subiectas & humiles, vnde & ipsum velamen vulgo mauortem vocant, id est, Martem, quia signum maritalis dignitatis, ac potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est, licet & proinde velentur, dum nubunt: vt verecũdiam muliebritatis agnoscant, quia iam sequitur inde, quod pudeat. [g] Vnde Rebecca cũ ad sponsum duceretur, simul vt eum ipsa conspexit, salutationem, vel oscula non sustinuit: sed statim sentiens quod esset futura, pallio caput velauit, obnubere enim cooperire dicitur. Hinc etiam & nuptæ dictæ, quòd vultus suos velant, vnde

A & nubes dictæ, eo quòd æthera obtegant. Quòd autem nubentes post benedictionẽ [h] à Leuita vno vinculo copulantur: videlicet ne compagem coniugalis vnitatis disrumpant. At verò quòd eadem vitta cãdido purpureoq. colore permiscetur: candor quippe ad munditiam vitæ, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur: vt hoc signo, & continentiæ lex tenenda ab vtrisq. ad tempus admoneatur, & post hæc reddendum debitum non negetur. Quod enim dicit coniugatis Apostolus: abstinete vos ad tempus, vt vacetis orationi; hoc ille candor vitæ insinuat: quod vero subiungit: & iterum reuertimini B in idipsum: hoc purpureus color ille demonstrat. Illud verò [i] quod imprimis annulus à spõso sponsę datur, fit hoc nimirũ vel propter mutuæ fidei signum, vel propter id magis, vt eodem pignore eorum corda iungantur. Vnde & quarto digito annulus idem inseritur, quòd in eo vena quędam (vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat.[k] Antiquitus autem non amplius vno dabatur, ne pluralitas amorem vnicum carperet.[l] Penes Israel autem illicitum erat puellam viro tradere, nisi post manifestatum sanguinẽ maturitate.[m] Apud veteres in eligẽdis maritis quattuor ista spectabãtur: virtus, genꝰ, pulchritudo, oratio: in C fœminis tria, si generosa, si bene morata esset, si pulchra. Nũc autem non genus ac mores, sed magis diuitiæ in vxoribus placent: nec quæritur, quã sit fœmina pudica, sed potius quàm formosa, quæ & concupiscendi libidinem nutriat, & cũctorum post se suspiria trahat. Pulchra enim (vt [n] ait quidã sapiens) cito adamatur, & difficile custoditur, quod plures amant. Illæ enim sunt certæ nuptiæ, quæ in coniugio non libidinẽ, sed prolem requirũt: neq. enim sic institutæ sunt, vt carnis voluptati seruiant, sed tantùm vt fructum propaginis quærant.[o] Nam & ipsæ dotales tabulę indicãt, quòd caussa procreandorum libero- D rum ducitur vxor.[p] Quando ergo quisq. luxuriosè amplius viuit, quàm necessitas procreandorum liberorum cogit, iam peccatũ est. Vnde necesse est, vt quotidianis eleemosynis, ac precibus intercedant, qui tori cõiugalis pudicitiam frequentiùs per incõtinentiam maculant. Nuptialia autem bona tria sunt: proles, fides, & sacramẽtũ. In fide attenditur, ne præter vinculum coniugale cum altera vel altero cõcũbatur: in prole, vt amanter suscipiatur, pudicè nutriatur: in sacra-

cramento, vt coniugium non separetur, neque caussa prolis alteri coniungantur. Sacramentum autem ideo inter coniungatos dictum est, quia sicut non potest Ecclesia diuidi à Christo, ita & vxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibusque viris atque vxoribus coniunctionis inseparabile sacramẽtum est. Vnde & Apostolus, præcipio (inquit) non ego, sed Dominus, vxorem à viro nõ discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex caussa, ne alijs coniũgatur secundum consuetudinem Iudæorũ, quam Dominus interdixit dicens: Quicunque dimiserit vxorem suã excepta fornicationis caussa, & aliam duxerit, mœchatur.[q] Solum (vt ait Hieronymus) adulterium est, quod vxoris vincat affectum, immo cũ illa vnam carnẽ in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit, à marito non debet teneri, ne virum quoque sub maledicto faciat: dicente scriptura: Qui adulteram tenet,[r] stultus & impius est. Vbicunque igitur fornicatio, est & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur.[f] Quid ergo si sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si fœtida, si temulẽta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si iurgatrix, & maledica? tenenda est velis, nolis, & qualiscũque accepta, est habenda. Cum enim esses liber, sponte te seruituti subiecisti. Cumq. habet quis vxorem ([t] vt ait Lactãtius) nequam seruam, neq. liberam habere poterit, vt matrimonij fidem seruet. Neq. enim, vt iuris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ virũ habens ab altero polluitur, & maritus, si alteram habeat, à crimine adulterij alienus habeatur, dum diuina lex duos ita in vnum matrimonij corpus coniunxerit, vt adulter sit quisquis cõpagẽ corporis in diuersa distraxerit.[u] Seruanda igitur fides ab vtroq. alteri est. Exẽplo cõtinẽtię docẽda est vxor à viro, vt se castè gerat. Iniquũ est enim vt id exigas quod præstare nõ possis: caput est enim mulieris vir, vbi autem melius viuit mulier, quã vir, capite deorsum pendet domus. Ideoq. præcedere debet vir in omnibus bonis factis vxorem suam: quia caput est, vt illa imitetur virũ, & sequatur verè, vt corpus caput suum, sicut Ecclesia sequitur Christũ. Hortatur Apostolus coniuges, vt propter orationem abstineant, atque ex consensu tempora sanctificationis obseruent, & sine impedimento carnali orationibus vacent. Nam & in Veteri Testamento ante sanctificati sunt

A omnes à mulieribus, & sic descendenti Deo in monte assistere meruerunt.[x] Item hortatur idẽ Apostolus mulieres subditas esse viris suis: nam multę erga simpliciores viros diuitijs & nobilitate perflatæ Dei sententiæ non recordãtur, per quam subiectæ sunt illis. Ait quippe Dominus ad mulierem: cõuersio tua ad virum tuũ, & ipse tui dominabitur. Obediendum est itaque Sacræ Scripturæ præceptis, & seruiendum viro quadam seruitute libera & dilectione plena. Etenim nõ est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum: & cum caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcumque vxor non B subijcitur viro, hoc est, capiti suo, eiusdẽ criminis rea est, cuius & vir si non subijcitur Christo capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, vel contemnitur Dei prima sentẽtia & pro nihilo ducitur: vel Christi infamatur Euangelium, dum contra legem fidemque naturæ ea, quæ Christiana est & ex Dei lege subiecta, præesse viro desiderat, cũ etiam gentiles fœminæ seruiant viris suis communi lege naturæ. Seruatur ergo lex naturæ, si mulier Deo simul & marito subiecta est. At contra si illa viro imperare desiderat, & ordo naturæ corrumpitur, & domus illa misera & peruersa vocabitur.

C

a Vnam de costis eius mutuatus vir in fœm. fecit. *Tertull. in lib. de monogam.* Vnam fœminam masculo Deus finxit, vna costa eius decerpta, & vtiq. ex plurib. &c. *quæ eadem in exhortatione dixerat, totumq. locum Hieronymus sibi aduersus Iouinianum aptauit.*

b Item secundum spirituales nupt. *Idem in exhortatione:* At cum Apostolus in Ecclesiam & Christũ interpretatur, erunt duo in carne vna, secundum spirituales nuptias Ecclesiæ, & Christi, vnus Christus, & vna eius Ecclesia: agnoscere debemus, duplicatam & exaggeratam esse nobis vnius matrimonij, tam secundum generis fundamentũ, quàm secundum Christi firmamentum.

c Numerus autem matrimonij, *vsq. ad,* figurẽtur. *Verba Tertull. ibid. & Hieronymi* 1. *contra Iouinian.*

D d Secundas autem nupt. *vsq. ad,* non est religionis, sed criminis. *Dicuntur hæc ex Hieronymi sensu, non qui digamos, aut etiam octogamos (vt ipsius verbis vtar) damnet: sed qui cœlibatum & viduitatem cõiugio longè antistare velit. Cuius verba aliquanto etiam liberiora, quàm hæc sunt, retulit quoq. Gratianus* 31. *q.* 1. *c.* quomodo.

e Quòd verò ijsdem virginib. legitimè nubentib. vniuiræ. *Tertull. in exhort.* Monogamia apud Ethnicos in summo honore est, vt & virginibus legitimè nubentibus vniuira pronuba adhibeatur, etsi auspicij initium est, tamen boni auspicium est. *Ita enim Tertulliani ratio explenda est ex hoc loco. Quod non vidisse, qui in eo emendando laborarunt, neq. in interrupta & pendenti sententia quidquam desideraße, valde miror.*

f Quod

f Quòd verò eædem fœminæ. *vsq. ad* , perueniat. *Legitur totus hic propè locus apud Grat.* 30.*q*.5.*c*.fœminæ.
g Vnde & Rebecca,*vsq.ad*, velauit. *Ex Tertul.lib.de virginib.veland.ead.etiã apud Amb.in fine lib.*1.*de Abraham.*
h A Leuita vno vinculo copulantur. *Aliter hæc apud Gratianum,nos codices nostros sumus secuti.*
i Quòd imprimis anulus, Quod in primis negotijs anulus. *Apud Gratianum.*
k Antiquitus.*Tertull.Apologet.c.* 6. cum aurũ nulla norat,præter vnico digito,quem sponsus oppignerasset pronubo anulo.
l Pœnes Israel autem,*vsq.ad*,maturitate.*Verba sunt Tertull.in libro de virginib.veland.*
m Apud veteres.*Vid.etymolog.lib.*9.*c*.7.
n Vt ait quidã sapiẽs. *Theophr.apud Hier.*1.*cõtr.Iouini.*
o Nã & ipsæ dot.tab.*August.libr.de morib. Manichæor.* Nuptiæ aũt,vt ipsæ nuptiales tabulæ clamant,liberorum procreandorum fœminam maremq. coniũgunt.*atq. ead.serm.*3 *Dom.* 22.*post Trinit.*
p Quando ergo quisq. luxuriosè amplius viuit, *vsq. ad*,maculãt.*August.ibidẽ*: Sed dicis peccatũ quidẽ est,sed tñ paruũ est.Nec nos dicimus,quia capitale peccatũ est,sed tñ si frequentius exerceatur, & ieiunijs, vel eleemosynis non redimatur,nimis immundam animam facit.*Vid. Hierony.*1.*contra Iouin. & Grat,*23.*q*.4 *c*.origo.*& Fulgent.ep.*1.
q Solum vt ait Hieronymus.*In Matth c.*19 *quæ verba citantur à Gratiano* 32.*q*.1.*c*.Dixit Dominus.
r Stultus & impius. *Ita Gotth. & Hieronymus.* Stultus & insipiens. *Vulg.edit.*
s Quid ergo si sterilis,*vsq.ad*,habẽda. *Ex eod Hier.loco.*
t Vt ait Lactantius.*Lib.* 6.*c*.23.
v Seruãda igitur fides,*vsq.ad*, sequitur Christũ. *Ex Aug.c.*4.*de decẽ chord.citat.*32.*q*.6 *c*.Nõ mœchaberis.
x Hortatur idem Apostolus, &c. *vsque ad*, finem. *Verba sunt Hieronymi ad Titum.*2.

De Catechumenis , de Exorcismo & sale. CAP. XXI.

IAm nũc rationẽ sacramẽtorũ siue ordinẽ ad fidem venientiũ prosequamur. Quorũ gradus primus est catechumenorũ,secũdus cõpetentiũ, tertius baptizatorũ. Catechumeni sunt,qui primũ de Gentilitate veniũt habẽtes volũtatẽ credẽdi in Christũ,& quia primũ exhortationis præceptũ est in Lege
D Dei: Audi Israel, Dñs Deus tuus,Deus vnus est:inde est,vt is cui per sacerdotẽ, quasi per Moysen,Deus primũ loquitur, catechumenus,id est,audiẽs,nominetur, scilicet, vt vnũ agnoscẽs Dñm,relinquat errores varios idolorũ.Puto aũt & omnes à Iohãne in pœnitẽtiã baptizatos catechumenorũ prætulisse figurã.Exorcizãtur aũt hi primũ,deinde sales accipiũt & vngũtur. Exorcismus aũt sermo increpationis est cõtra immũdum spiritũ in energumenis,siue catechumenis factus,per quẽ ab illis Diaboli nequissima virtus,& in-
A ueterata malitia, vel violẽta incursio expulsa fugetur.Hoc significat lunaticus ille,quẽ increpauit Iesus,& exijt ab illo dæmoniũ. Potestas aũt Diaboli exorcizatur,& insufflatur in eis, vt ei renũtient,atq. eruti à potestatẽ tenebrarũ, in regnũ sui Dñi per sacramentũ baptismatis trãsferãtur. Quòd quia paruuli per se renũtiare nõ possunt:per corda,& ora gestãtiũ adimpletur. Sales aũt in ministeriũ catechumenis dãdos à Patribus ideo est institutũ, vt eorũ gustus cõdimentũ sapientiæ percipiãt,neq.desipiant à sapore Christi:nec sint fatui,& retro respiciant, sicut vxor Lot, ne malũ exemplũ dantes ipsi remaneant, vt
B alios cõdiant.Quemadmodũ illa, quæ, cum liberaretur à Sodomis,in via posita retro respexit:ibiq. remansit facta statua salis. Quo signo cõdirẽtur hi,qui per fidẽ mũdo,& actibus desiderijsq. eius renũtiant:vt affectionis pristinæ nõ recordẽtur, neq. ad seculi illecebras reuocẽtur,quia secũdũ Saluatoris sentẽtiã, ponẽs manũ suã super aratrũ,& respiciẽs retrò,regno cælorum aptus esse non potest.

De Competentibus. CAP. XXII.

POst catechumenos, secũdus cõpetentiũ gradus est.Cõpetẽtes aũt sunt,qui iã post
C doctrinã fidei,post cõtinentiã vitæ ad gratiã Christi percipiendã festinãt.Ideoq. appellãtur cõpetentes,id est,gratiã Christi petẽtes: nã catechumeni tãtùm audiũt,nec dũ petũt. Sũt enim quasi hospites, & vicini fideliũ,de foris audiũt mysteria & gratiã,sed adhuc nõ appellãtur fideles. Cõpetentes aũt iã petũt, iã accipiũt,iã catechizantur,id est,imbuuntur instructione sacramẽtorũ. Istis enim salutare symbolum traditur, quasi commonitorium fidei & sanctæ cõfessionis indicium, quo instructi agnoscant,quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

De Symbolo. CAP. XXIII.

SYmbolum autem,quod ijdem Cõpetẽtes accipiunt,tali ratione institutum maiores nostri dixerũt : a Tradunt enim his verbis. Quòd post ascensionẽ Domini, & Saluatoris nostri ad Patrem, cum per aduentũ Sãcti Spiritus discipuli eius inflammati, linguis omniũ gentiũ loquerẽtur, quo præsagio cõsecutũ est,vt nulla illis gẽs extera,nulla lingua barbara, inaccessa,vel inuia videretur,

præceptũ eſt eis à Dño datũ ad prædicandũ Dei verbũ, ad ſingulas quaſq. nationes adire. Diſceſſuri itaq. ab inuicẽ normã priùs ſibi futuræ prædicationis in cõmune cõſtituũt, ne localiter ab inuicẽ diſcedẽtes, diuerſum aliquid, vel diſſonum prædicarẽt his, qui ad fidẽ Chriſti inuitabãtur. Omnes igitur in vno poſiti & Spiritu Sãcto repleti, breue ſibi prædicationis indiciũ conferendo in vnũ, quod ſentiebãt, cõponunt, atq. hãc credẽtibus dãdam eſſe regulã ſtatuũt. Symbolum aũt hoc multis, & iuſtiſsimis ex cauſsis appellare voluerũt. Symbolũ enim Græcè, & indiciũ dici poteſt, & collatio, hoc eſt, quod plures in vnũ cõferunt. Id enim fecerũt Apoſtoli in his ſermonibus in vnũ cõferendo vnuſquiſq. quod ſenſit. Indiciũ aũt vel ſignũ idcirco dicitur, quia illo in tẽpore, ſicut Paulus Apoſtolus dicit, & in Actibus Apoſtolorũ refertur, multi ſe ſimulabãt eſſe Apoſtolos Chriſti, nominãtes quidẽ Chriſtũ, ſed nõ integris traditionũ lineis nũtiantes. Idcirco igitur iſtud indiciũ poſuere, per quod agnoſceretur is, qui Chriſtũ verè ſecundũ Apoſtolicas regulas prædicaret. Deniquè & in bellis ciuilibus hoc obſeruari ferũt, quoniã & armorũ par habitus & ſonus vocis idẽ, & mos vnus eſt, atq. eadẽ inſtituta bellãdi: ſed vt ne qua doli ſurreptio fiat, ſymbola diſcreta vnuſquiſq. dux ſuis militib. tradit, quæ Latinè vel ſigna, vel indicia nũcupãtur. Vt ſi fortè occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus ſymbolum prodat, ſi ſit hoſtis, an ſocius. Idcirco aũt hoc Patres noſtri nõ ſcribi mẽbranis, ſed retineri cordibus tradiderũt, vt certũ eſſet neminẽ hoc ex lectione, quæ peruenire interdũ etiã ad infideles ſolet, ſed ex Apoſtol. traditione didiciſſe. Diſceſſuri itaq. (vt dictũ eſt) ad prædicãdum iſtud vnanimitatis, & fidei ſuæ Apoſtoli indiciũ poſuere. Eſt autẽ ſymbolum, per quod agnoſcitur Deus, quodq. proinde credentes accipiũt, vt nouerint qualiter cõtra Diabolũ fidei certamina præparẽt, in quo quidẽ pauca ſunt verba, ſed omnia cõtinentur ſacramenta. De totis enim ſcripturis hæc breuiatim collecta ſunt ab Apoſtolis, vt quoniã plures credẽtiũ litteras neſciunt, vel, qui ſciunt per occupationes ſeculi ſcripturas legere nõ poſſunt, hæc corde retinentes habeant ſufficientẽ ſibi ſcientiã ſalutarẽ.[b] Eſt enim breue fidei verbũ, & olim à Propheta prędictũ: quoniã verbũ breuiatũ faciet Dñs ſuper terram.

[a] Tradũt enim his verbis: quòd poſt Aſcenſ. *vſq. ad*, indiciũ poſuere. *Verba ſũt Ruffini in præfat. ad Symbolũ.*
[b] Eſt enim breue verbum fidei, &c. Ex *eod. paullò* A *ſuperiùs, ead. Cyprianus in oratione Dominica.*

De regula fidei. CAP. XXIV.

HÆc eſt autẽ poſt ſymbolũ Apoſtolorum certiſsima fides, quã doctores noſtri tradiderũt. Vt profiteamur Patrẽ, & Filiũ, & Spiritũ Sanctũ vnius eſſentiæ, eiuſdemq. poteſtatis, & ſempiternitatis, vnũ Deũ inuiſibilẽ: ita vt in ſingulis perſonarũ proprietate ſeruata, nec ſubſtantialiter Trinitas diuidi, nec perſonaliter debeat omnino cõfundi. Patrẽ quoq. cõfiteri ingenitũ, Filiũ genitũ, Spiritũ Sanctũ verò, nec genitũ nec ingenitũ, ſed de Patre & Filio procedentẽ. Filiũ à Patre naſcendo procedere, Spiritũ verò Sanctũ procedendo non naſci. Ipſum quoq. Filiũ B perfectũ ex Virgine ſine peccato [a] hominẽ ſuſcepiſſe: ut quem ſola bonitate creauerat, ſpõte lapſum miſericorditer repararet: quẽ veraciter crucifixũ, & tertia die reſurrexiſſe, & cũ eadẽ ipſa carne glorificata aſcẽdiſſe in cælũ, in qua & ad iudiciũ viuorũ & mortuorũ expectatur venturus. Et quòd [b] diuinam humanamque ſubſtantiam in vtroque perfectus vna Chriſtus perſona geſtauerit, quia nec geminauit vtriuſque ſubſtantiæ integritate perſonam, nec confudit geminam vnitate perſonæ ſubſtantiam. Altero quippe neutrũ excluſit, quia vtrũq. vnus intemera- C to iure ſeruauit. Quod Noui & Veteris Teſtamẽti ſalubris cõmendetur auctoritas: illa quippe per Prophetiã, iſta per hiſtoriã veraciter perſoluta. Et quod neq. de Deo, neque de creatura ſeculi ſit cum Paganis, aut cum Hęreticis, aliquid ſentiendũ in his rebus, in quibus à veritate diſſentiunt. Sed quod in vtroq. Teſtamento diuina proteſtãtur eloquia, hoc tãtùm modo ſentiendũ. Quòd ſiue hominem, ſiue vniuerſa nulla Deus neceſsitate creauerit, neq. vllã omnino eſſe viſibilẽ, inuiſibileq. ſubſtantiã: niſi aut quæ Deus, ſit, aut à bono Deo bona creata ſit: ſed Deus D ſummè & incõmutabiliter bonus, creatura verò inferius & mutabiliter bona.[c] Et quòd animæ incerta ſit origo. Et quòd Angelorũ natura, vel animæ nõ ſit pars diuinæ ſubſtãtiæ, ſed Dei creatura ex nihilo cõdita,[d] ideo què incorporea, quia ad imaginẽ Dei creata.[e] De pietate morum, ſine qua fides diuini cultus otioſa torpeſcit, & cũ qua integritas diuini cultus perficitur: vt vnuſquiſq. Deum, propter Deũ, & proximum in Deo diligens vſque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, vt proficiendo perueniat. Alterum quoq. alterius pollui nõn poſſe

poſſe peccato, vbi volūtatis par nō tenetur A
cōſenſio. Legitimas nuptias non credi da-
mnādas,licet ex eis quoq. originali peccato
obnoxia credatur naſci poſteritas, eiſque
iure fideliū virginū, vel continentiū pręfe-
renda doceatur integritas. Neq. vnū Trini-
tatis baptiſma(quod nefas eſt)iteretur: neq;
pro diuerſitate tradētiū miniſtrorū ſingulis
putetur quibuſq. conferri, ſed à Deo ſingu-
lari poteſtate donari. De quo dictum legi-
mus. Super quē videris ſpiritū deſcendētem
& manētem ſuper eum, hic eſt,qui baptizat
in Spiritu Sācto:& ego vidi, & teſtimonium
perhibui,quia hic eſt filius Dei.Et ne pœni- B
tentiæ remedijs nō egere nos putemus, pro
quotidianis humanæ fragilitatis exceſſibus,
ſine quibus in hac vita eſſe nō poſſumus,ita
vt pœnitētiæ cōpūctione fructuoſa vniuerſa
fateamur deleri peccata, ſicut ſcriptum eſt.
Beati quorū remiſſæ ſunt iniquitates,& quo
rum tecta ſunt peccata.Beatus vir cui non
imputauit Dn̄s peccatū.Nullū quoq.ſuis viri
bus,ſed per diuinā gratiā capiti Chriſto ſub-
iungi,atq.in diſruptæ pacis perſeuerantia in
vnitate Eccleſiæ ipſius ſolidari.[f] Nec huma-
næ voluntatis arbitrio bono quidquam de-
putandum exiſtimari: ſed ſecundū propoſi-
tum volūtatis Dei,omnē numerū electorum
acquiri. Bona quæq tēporalia bonis maliſq. C
cōmunia à Deo creari,eiuſq. diſpenſatione
ſingulis quibuſq. vel tribui vel negari.Quo-
rū bonorū in vno quoq; fideliū nō habitus,
ſed vſus aut improbādus eſt,aut probādus.
Certa vero æternaque bona ſolos poſſe bo-
nos in futuro conſequi, quorum pignore
Eccleſiam nunc informatam credimus de-
tineri,hîc habentem primitias ſpiritus,in fu-
turo perfectionem, hîc ſuſtentari in ſpe, po-
ſtea paſci in re: hîc videre per ſpeculum in
ænigmate, in futuro autem facie ad faciem
cum ad ſpeciem fuerit perducta per fidem.
Quod donec perficiatur in nobis,vt ſummi D
Dei bonis fruamur æternis,tēporalibus fruē
do in Deo, nō oberim⁹ & proximis. Eā quoq.
nos ſpē reſurrectionis habere,vt eodē ordine
eadēq.forma,qua ipſe Dn̄s reſurrexit à mor-
tuis,nos quoq. reſurrecturos eſſe credamus
in eodē corpore,in quo ſumus, vel viuimus:
non naturam aut ſexū mutantes,ſed tātùm
fragilitatem & vitia deponentes. Ipſum
quoque Satanam cum Angelis ſuis, atque
cultoribus æterno incendio condemnan-
dum: neque ſecundum quorundam ſacri-
legam diſpoſitionem,ad priſtinam, id eſt,
Angelicam dignitatem, ex qua propria ma-
lignitate cecidit,reducendum. Hæc eſt ca-
tholicæ traditionis fidei vera integritas, de
qua ſi vnum quodlibet reſpuatur, tota fidei
credulitas amittitur.

a Hominem ſuſcepiſſe. *Frequens apud Patres locutio: Auguſt libro ſingulari de Gen. ad litteram, in ipſa fidei explicatione.* Cum ipſa ineffabilis, incommutabiliſq. Dei ſapientia plenū totumq. hominē ſuſcipere dignatus eſt, *& in quotidiano hymno.* Tu ad liberandum ſuſcepturus hominē non horruiſti virginis vterum.

b Diuinā humanāq. ſubſtantiā. *Neq. minus vſurpata eſt ſubſtātia pro natura. Vt teſtimonia afferre abutētis otio ſit*

c Et quod animæ incerta ſit origo. *Cunctationē ſuā ſæpiſſimè fatetur Auguſt. vt ep. 157. ad Optatum.* Aliquid
B ergo certū de animæ origine nondū in ſcripturis canonicis reperi. *Et lib. 1. Retract. c. 1.* Nam quod attinet ad eius originē, qua fit vt ſit in corpore: vtrū de illo vno ſit, qui primū creatus eſt, quādo factus eſt homo in animā viuā: an ſemper ita fiant ſingulis ſingulæ, nec tūc ſciebā, nec adhuc ſcio. *Eod. modo hæſit Iſidorus cum Fulgentio, cuius verba refert lib. 1. different. c. 26. ita vt neutram in partē vterq. inclinare auſus ſit, cum nondum quidquam definitū eſſet. Sed idem quid ſenſerit ſatis expreſſit poſtea lib. 1. ſent. c. 14. his verbis.* Animam non eſſe partē diuinæ ſubſtātiæ vel naturæ, neque eſſe eā priuſquam corpori miſceatur, ſed tunc eam creari, quando corpus creatur, cui admiſceri videtur. *Eadem Greg. ep. 53. ad Secundinum lib. 7.*

d Ideoq. incorporea quod ad imaginē Dei creata ſit. *Ead. ratione eſt vſus lib. 1. ſent. loco citato. Sed cum hæc ſit ſcriptura codicis vtriuſq. manuſcripti: corporeā tn̄ fecerant impreſſi libri, etiā (quod mirū ſit) Romani. Atq. eo ma-*
C *gis mirū, quod eodē volumine hic ipſe locus cū tota regula fidei integer ſinceruſq. in Rabano eſt editus.*

e De pietate morū. *Hæc non ſatis integra videntur.*

f Nec humanæ voluntatis arbitrio boni quidquā deputandū. *Hæc abſurdā ſententiā redderent, ſi ſeparatim legerentur: ſed annectenda ſunt ſequentib. verbis,* ſed ſecūdū propoſitū voluntatis Dei omnē numerū electorū acquiri. *Vt ſit ſenſus, ad prædeſtinationē nihil conferre arbitriū noſtrū, ſed ſoli diuinæ voluntati & gratiæ vocationem & electionem aſſignandam. Ita facilè metu liberamus eos, quos hic locus malè habebat.*

De Baptiſmo. Cap. XXV.

BAptiſmi ſacramentū ſi prima repetens ab
D origine pandam: [a]Baptizauit Moyſes in
nube & in mari, in typo & in figura, ita enim
Paulus pronūtiat. Habuit ergo mare formā
aquæ, nubes verò Spiritus Sācti, manna panis
vitæ. Illic enim, ſicut Patrū exēpla docēt, Æ-
gyptius demergitur, Dei populus reſurgit re
nouatus Sācto Spiritu, qui etiā per mare ru-
brū inoffenſo trāſiuit veſtigio. Baptizauit &
Iohānes, ſed non ex toto Iudaicè: non enim
ſolùm in aqua, nec tn̄ in Spiritu, ſed hoc ſo-
lùm addidit, quòd in pœnitentiā baptizauit,
ſicut ait Paulus in Actibus Apoſtolorū. Iohā-
nes baptiſmo pœnitētiæ baptizauit populū.

 Cui

Cui tamen ideo datum est in aqua baptizare, vt Christus, qui in aqua & spiritu baptizaturus erat, Iohannis baptismate manifestaretur in Israel; quando Spiritus Sancti descensione, & Patris voce Filius Dei palàm cunctis ostensus est. Cœpit ergo perfectum baptisma à Iesu ipse enim baptizauit primùm in Spiritu Sancto: sicut & Iohannes dicit. Ego quidem baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igni. Hæc est perfectio baptismi, Deus est enim, qui baptizat, vt possint & qui baptizantur fieri filij Dei. Tria sunt autem genera baptismi. Primum, quo sordes peccatorum per regenerationis lauacrum abluũtur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur, quo baptismo etiam Christus baptizatus est, vt & in hoc, sicut & in cæteris, formam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos suos filios Zebedęi. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & baptismo quo ego baptizor baptizari? Itaque aqua & sanguis gemini est figura baptismatis: vnum, quo regeramur ex lauacro, aliud, quo consecramur ex sanguine. Est tertium baptisma lacrymarum, quod laboriosiùs transigitur, sicut ille, qui per singulas noctes stratum suum lacrymis rigat, qui imitatur conuersionem, Manasse & humilitatem Niniuitarum, per quam misericordiam consecuti sunt. Qui imitatur publicani illius orationem in templo stantis à longe, & percutientis pectus suum, quique nec ausus fuit oculos ad cælum eleuare.[b] Baptismus enim aqua est, quæ tempore passionis de latere Christi profluxit. Nullumque aliud elementum est, quod in hoc mundo purget vniuersa, viuificet cũcta, ideoque cum baptizamur in Christo, per ipsam renascimur, vt purificati viuificemur. Fons autem origo omnium gratiarum est, cuius septem gradus sunt: tres in descẽsu propter tria, quibus renũciamus: tres alij in ascensu propter tria, quæ confitemur: septimus vero, id est, qui & quartus similis filij hominis extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aquę, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. In Patre autem & Filio & Spiritu sancto salutaria baptismi dona consistunt. Vnde nequaquam baptismi sanctificatur officio, nisi qui sub Trinitatis tinguitur sacramẽto, sicut & Dominus ait. Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris &

A Filij & Spiritus sancti. Proinde si omissa quàlibet Trinitatis persona baptisma detur, manifestè in regenerationis sollemnitate nihil agitur, nisi tota Trinitas inuocetur. Nam & Dominus, dum à Iohãne baptizaretur, eundem baptismum, sub Trinitatis sacramento legitur peregisse. Dicente enim Deo: Hic est filius meus, Pater in voce, Filius in corpore, Spiritus autem Sanctus fuisse probatur in specie columbæ. Duæ sunt autem pactiones credẽtium. Prima enim pactio est, in qua renuntiatur diabolo & pompis, & vniuersæ conuersationi illius. Secunda pactio est, qua se credere in Patrem & Filium & Spiritum

B Sanctum profitetur. Semel autem nos oportet in Christo lauari, quia Christus semel pro nobis mortuus est. Si enim vnus Deus & fides vna est: necessario, & vnum baptisma sit, quia & Christi mors vna pro nobis est, in cuius imaginem mergimur per mysterium sacri fontis, vt consepeliamur Christo morientes huic mundo, & ab ijsdem aquis in forma resurrectionis eius emergimur, non reuersuri ad corruptionem, sicut neque est reuersus ad mortem. Quòd & si postea quisque præuentus fuerit in aliquo peccato, non iam lauacri beneficio, sed pœnitentiæ expiatur, quæ in similitudine fontis peccata mortificat. Perfectis autem ætate ba-

C ptismum, vel ad purgationem originalis noxæ, vel ad abolitionem actualis peccati proficere credimus: paruulis autem, vt ab originali peccato abluantur, quod ab Adam per primam natiuitatem traxerunt. Qui si priùsquam regenerentur transierint, proculdubio à regno Christi alieni sunt, ipso Saluatore testante. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non intrabit in regnum Dei, quique ijdem[c] paruuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui, vel credere nesciunt, sicut etiam ægri, muti, vel surdi, quorum vice alius profitetur, vt

D pro eis respondeat, dum baptizantur. Quamuis autem per regenerationem pereat originale peccatum, pœna tamen mortis, quæ per pręuaricationem mandati introiuit, manet & in eos, quos à reatu originis purgat baptisma Saluatoris. Et hoc proinde, vt homo nouerit pro futuræ beatitudinis spe regenerationem consequi, non vt à pœna temporalis mortis possit absolui. Illud verò, quòd nec priuatis nec clericis baptizare liceat, nisi tantùm sacerdotibus, in Euangelio legimus sanctis Apostolis tantùm permissum,

permiſſum, Ieſu poſt reſurrectionem dicente: Sicut miſit me pater & ego mitto vos. Et hoc cum dixiſſet, inſpirauit, & ait. Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Et in alio loco. Ite, docete omnes gẽtes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.[d] Vnde conſtat baptiſma ſolis ſacerdotibus eſſe tractandũ, eiuſque miniſterium nec ipſis Diaconibus explere eſt licitum abſq. Epiſcopo vel Preſbytero, niſi his procul abſentibus, vltima lãguoris cogat neceſsitas: quod etiam & laicis fidelibus plerunque permittitur, ne quiſquam ſine remedio ſalutari de ſeculo euocetur. Hæretici autem, ſi tamen in Patris & Filij & Spiritus Sãcti atteſtatione docentur baptiſma ſuſcepiſſe, non iterum baptizandi, ſed ſolo chriſmate, & manus impoſitione purgandi ſunt. Baptiſmus enim non eſt hominis, ſed Chriſti: ideoque nihil intereſt hæreticus, an fidelis baptizet. Quod ſacramentum tam ſanctum eſt, vt nec homicida miniſtrãte polluatur.[e] Habet quidem hæreticus baptiſmum Chriſti, ſed quia extra vnitatẽ fidei eſt, nihil ei prodeſt. At vbi ingreſſus fuerit, ſtatim baptiſma, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodeſſe ad ſalutem. Quod enim accipit, approbo: ſed quia foris accepit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, ſed agnoſcitur: character eſt enim regis mei, non ero ſacrilegus ſi corrigo deſertorem, & non muto characterem.

[a] Baptizauit Moyſes, *vſque ad*, ad cælum eleuare. *Omnia ex oratione Gregorij Nazianzeni εἰς τὰ ἅγια φῶτα.*

[b] Baptiſmus enim aquæ eſt, *vſq. ad*, habitat corporaliter. *Ex epiſtola ad Ruſticum* N*arbonenen. de ſeptem gradib. Eccleſ. Hieronym. tom. 9.*

[c] Paruuli alio profitente, *vſq. ad*, reſpondeat. *refertur à Grt. De conſec. d. 4. c. 74.*

[d] Vnde conſtat baptiſma, *vſq. ad*, euocetur. *Eadem d. c. 19.*

[e] Habet enim hæreticus baptiſm. *Vid. Auguſtin. 2. contra Parmenian. c. 3. & ex eod. c.* Quamuis *de conſ. diſt. 4.*

De Chriſmate. CAP. *XXVI.*

CHriſmatis vnguentum Moyſes primùm in Exodo, iubente Domino, & compoſuit, & confecit, quo primi Aarõ & filij eius in teſtimonium ſacerdotij, & ſanctitatis per-

A uncti ſunt. Deinde quoque & reges eodem chriſmate ſacrabantur, vnde & Chriſti nuncupabantur, ſicut ſcriptum eſt: Nolite tangere Chriſtos meos, eratque eo tempore tãtum in regibus, & ſacerdotibus myſtica vnctio, qua Chriſtus figurabatur: vnde & ipſum nomen à chriſmate dicitur. Sed poſtquam Dominus noſter verus rex, & ſacerdos æternus à Deo Patre cæleſti ac myſtico vnguento eſt delibutus, iam non ſolum pontifices & reges, ſed omnis Eccleſia, vnctione chriſmatis, conſecratur, pro eo quod membrum eſt æterni regis, & ſacerdotis. Ergo quia genus ſacerdotale & regale, ſumus ideo poſt
B lauacrum vngimur, vt Chriſti nomine cenſeamur.

De Manuum impoſitione, vel Confirmatione. CAP. *XXVII.*

SEd quoniam poſt baptiſmum per Epiſcopos datur Spiritus Sanctus cum manuum impoſitione, hoc in Actibus Apoſtolorum Apoſtolos feciſſe meminimus. Sic enim dicitur. Factũ eſt, dum Apollo eſſet Corinthi, vt Paulus, peragratis ſuperioribus partibus veniret Epheſum, ibique cum inueniſ-
C ſet quoſdam diſcipulos, dixit ad illos. Si Spiritũ Sanctum accepiſtis credentes? At illi dixerunt ad eũ: Sed neq. ſi Spiritus Sãctus eſt, audiuimus. Dixitq. eis: In quo ergo baptizati eſtis? At illi dixerunt, in Iohannis baptiſmate. Ait autẽ Paulus: Iohãnes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ plebem, dicens: in eum, qui venturus eſſet poſt ipſum, vt crederent, hoc eſt, in Ieſum Chriſtum. Quod cum audiſſent, baptizati ſunt in nomine Domini Ieſu, & cum impoſuiſſet illis manum Paulus, venit Spiritus Sanctus ſuper illos, loqueban-
D turq. linguis & prophetabãt. Itẽ in alio loco. Cùm audiſſent autẽ qui erant Ieroſolymis Apoſtoli, quòd accepit Samaria verbũ Dei, miſerunt ad illos Petrum, & Iohãnem. Qui cum veniſſent, orauerunt pro eis, vt acciperent Spiritum Sanctum, nondum enim in vllum eorum deſcenderat, ſed tantùm baptizati erant in nomine Domini Ieſu Chriſti. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum Sanctum. Spiritum autem Sanctum accipere poſſumus, dare non poſſumus, ſed, vt detur, Dominum inuocamus. Hoc autem à quo potiſsimùm fiat, quemad-

modum Papa sanctus [a] Innocentius scripserit subijciam. Dicit enim non ab alio, quàm ab Episcopo fieri licere: nam presbyteri, licet sint sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis Pontificibus deberi, vt vel consignent, vel vt Paracletum spiritum tradant, quod non solùm consuetudo Ecclesiastica demõstrat, verùm & superior illa lectio actuum Apostolorum, quæ asserit, & Petrum & Iohannem esse directos, qui iam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris, seu extra Episcopum, siue præsente E- A piscopo cum baptizant, chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo, fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum. Hæc sunt pauca ex multis, quæ probabilium virorum nouimus præcepisse doctrinas, quorumq; eloquia proinde quibusdam B in locis à nobis interiecta esse noscuntur, vt sermo noster paternis sententijs firmaretur. Ora pro me.

[a] Innocentius scribit. *Ad Decentium. Vid. c. Manus de conf. d. 5.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

SYNONYMORVM, DE LAMENTATIONE ANIMÆ PECCATRICIS.[a]

LIB. I.

PROLOGVS PRIOR.

IN ſubſequenti hoc libro, qui nuncupatur Synonyma; id eſt, multa verba in vnam ſignificationem [b] coeuntia, ſanctæ recordationis Iſidorus Archiepiſcopus Hiſpalenſis introducit perſonã hominis lamẽtantis in ærumnis præſentis ſeculi, ſeq. deflentis, penè vſq. ad deſperationis defluxum. Cui [c] mirabili cõcurſu ratio obuians, leni hũc moderamine conſolatur, atque à lapſu deſperationis ad ſpem veniæ reformat, & quemadmodum tergiuerſantis mundi lapſum euitet, formu- B lamque vitæ ſpiritualis arripiat, mirabiliter docet. Deinde vſque ad contemplationis aſcenſum ſummopere eum prouehens, vſq. in arcem perfectionis adducit. Is denique in perfectum virum perductus, eidem rationi debitas grates exoluit. In quo quidem opere quiſquis intenta mente lector nititur pergere, ſine dubio reperiet, quo pacto caueat vitia, quomodo defleat peccata commiſſa, & qualiter per lamenta pœnitentiæ reparatus, ad fructum ſanctæ operationis accedat, vt non cum mundi concupiſcentijs pereat, ſed æternis præmijs remuneratus viuat cum Chriſto Domino noſtro: qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus in ſecula ſeculorum. Amen.

a Synonymorum de lamentatione animæ peccatricis. *Varias inſcriptiones, in decem codicibus, quibus vſi ſumus, huic operi præfixas inuenimus. In altero Laurentiano codice, in Septimancenſi & in Nauarrico,* Soliloquia, *inſcribitur. In altero Laurentiano,* Dialogus inter rationẽ & appetitum. *Reliqui codices* Synonyma *habent. Niſi quod quidam ex ijs, pro Synonymis,* Synoninam *legunt genere fœminino, ſequuti D. Illefonſum de virorum Illuſtrium ſcriptis. In Iſidoro (niſi lectio eſt vitiata) concilio ſanè Toletano 8. c. 2. hoc opus* Synonyma *nũcupatur. Sic Braulio in D. Iſidori vita. Sic Gratianus, vbicumq; ex hoc opere fragmenta deſumpſit, ex* Synonymis *ſe afferre ait. Addidimus aũt ex* A *Guadalupeo, & Hiſpalenſi codicibus ea verba.* De lamentatione animæ peccatricis. *Illefonſi auctoritate, qui de Iſidoro ſic ait.* Librum lamẽtationis *(ſupple ſcripſit)* quem ipſe Synonymam vocauit. *Itaq; ab eo tempore, vtramq; appellationem prætulit: Lamentationis quidem loquentium abuſu, Synonymorum autem ab ipſo Iſidoro factam.*

b *Al.* conuenientia.

c *Al.* miſerabili.

Prologus alter.

Iſidorus lectori ſalutem.

VEnit nuper ad manus meas [a] quædam ſchedula quam Synonyma dicunt: cuius formula perſuaſit animo, quoddam lamentum mihi, vel miſeris condere. Imitatus profectò non eius operis eloquium, ſed meum votum. Quiſquis ergo ille es, libenter id perlege, & dum aduerſitatibus mundi tangeris, te ipſum cenſorio iudicio diſcute, & ſtatim agnoſces, quia quaſcunque afflictiones pateris in hoc ſeculo, retributione tibi iuſtiſſima inferuntur, duorum autem perſonæ hic inducuntur, deflentis hominis, & admonentis rationis.

a Quædam ſchedula. *Hoc eſt, quidam libellus, nam* C *ſchedæ vox aliquando in libri ſignificatione ſumitur. In Guadalupeo, & Hiſpalenſi legebatur,* quædam ſchedula Ciceronis, *& ſanè, libellus circumfertur non incommodus, in quo voces ſynonymæ colliguntur: Ciceronis nomine ad Lucium Veturium. Ea inſcriptio cum mẽdacio afficta ſit, & Ciceronis vox in alijs omnibus codicibus deſit, expungendam iudicauimus.*

Homo.

ANima mea in anguſtijs eſt, ſpiritus meus æſtuat, cor meum fluctuat, anguſtia animi poſſidet me. Anguſtia [a] animi affligit me, circũdatus ſum omnibus malis, circumſeptus ærumnis, circumcluſus aduerſis, obſitus miſerijs, opertus infelicitate, oppreſſus

angustijs, nō reperio vspiam tanti mali perfugium, tanti doloris non inuenio argumētum, euadendæ calamitatis [b] indicia non comprehendo, minuendi doloris argumenta non colligo, effugiendi funeris vestigia non inuenio, vbiq. me infelicitas mea persequitur, domi forisque mea calamitas me non deserit. Vbicumq. fugio, mala mea me insequuntur: Vbicumque me conuertero malorum meorum me vmbra comitatur: velut vmbram corporis, sic mala mea fugere non possum. Ego ille homo ignoti nominis, homo obscuræ opinionis, homo infimi generis, cognitus per me tantū, cognitus tātùm mihi: nulli vnquā malū feci, nulli calū-B niatus sum, nulli aduersus extiti; nulli molestiā intuli: nulli inquietus fui: sine vlla querela apud homines vixi; vitā meā omnes lædere nitūtur: omnes cōtra me frendent, atq. insaniunt: conserta manu in me pericula ingerunt, ad exitium me pertrahunt, ad periculum me adducunt, ad discrimen vocant meam salutem. Nullus mihi protectionem præbet: nullus defensionem adhibet: nullus adminiculū tribuit: nullus malis meis succurrit: desertus sum ab omnibus hominibus: quicunque me aspiciunt, aut fugiunt, aut fortasse me persequuntur: intuentur me quasi infelicem: & nescio quæ loquuntur mihi in dolo verbis pacificis: occultam malitiā blandis sermonibus ornant: & aliud [c] ore promunt, aliud corde volutant. Opere destruunt, quod ore promittunt: sub pietatis habitu animo venenato incedunt. Velant malitiam fuco bonitatis: calliditatem simplicitate occultant: amicitiam dolo simulāt: ostendunt vultu, quod in corde non gestāt. Cui credas? cui fidem habeas? quem proximum sentias? vbi iam fides? perijt fides, ablata est fides, nusquam tuta fides, [d] Si legitimum nihil est, si veritas iudicij nulla est, si æquitas abijcitur, si ius non creditur, si iustitia cunctis negatur, pereunt leges auaritia iudicante. Creuit auaritia, perijt lex cupiditatis amore, iura nihil valent: præmia & dona legibus vires [e] tulerunt. Vbiq. pecunia vincit: vbiq. iudicium venale est: nullus legibus metus: nullus iudicij timor. Impunita manet malè viuendi licentia, nemo peccātibus contradicit, nec scelus vlciscitur quisquam. Omne crimen inultum manet, iniqui salui fiunt, innocentes pereunt, boni indigent, improbi abundant, scelerati potentes sunt. Iusti egent, iniqui honorantur, iusti

A despiciuntur, iniqui lætantur, iusti in mœrore & luctu sunt. Impius præualet aduersus iustum, damnant mali bonos, honoratur iniquus pro iusto, iustus damnatur pro impio, innocentes pro nocentibus pereunt, nulla re impediente.

Nulla caussa, nulla criminatione, nulla malitia crimen mihi objiciunt, crimen mihi [f] impingunt, criminis nodos contra me nectunt. Criminis & suspicionis locum in me conuertunt. In crimen me periculumque deducunt, objiciūt mihi crimen, cuius non habeo conscientiam. Nihil exploratum est, nihil patefactum est, nihil inuestigatum est, nihil repertum est, non tamen quiescunt aduersum me mala confingere, non quiescunt falsa testimonia præparare, non desinunt accusatores objicere, [g] iudices non sinunt conscribere. Testium & iudicum falsa & crudeli sententia iudicor. Testium falsa sententia ad necem innocens ducor. Ex eodem concilio testes, ex eodem iudices, ex eodem cœtu accusatores. Improbos iudices opponūt: falsos testes objiciunt: in quorum testimonio confidentia est. Nemo ab illis dissentit: nemo discordat: nemo consilium eorum repudiat. Cui dicam? cui credam? cui loquar? quem adeam? à quo con-C silium petam? in quo animum meū ponam? quem potissimum quæram? Omnibus odiosus sum, omniū charitate desertus sum, projiciunt me omnes à se, abominatione me omnes abominantur, exhorrescunt me omnes, repudiāt omnes, abdicationē intendunt: volo ad eos confugere, sed minantur: cupio eorum deprecari vestigia, sed fugiunt, aduersantur, & odiunt: supplicando propitios eos habere volo, illi autem magis molesti sunt: interdum adiungunt se ficta charitate, non ad consolationem, sed ad tentationem: loquuntur simulatè, & si tacent, non est simplex silentium: quærunt, quod accu-D sent: quærunt, quid audiant: quærunt, quid prodant: explorant, vnde decipiant. Ego autem reclinato capite, humiliato vultu, deposita facie, sileo, taceo, in incepto persisto silentio, ori meo custodiam posui, ori meo signaculum dedi, vocem à sermone repressi, linguam à loquutione restrinxi: etiam de bono interrogatus, taceo: malui enim retinere improbis, quàm respondere. Illi autem non quiescūt, illi amplius sæuiūt: percussum amplius persequuntur: magis magisq. irruunt super me, obstrepunt super me clamoribus: iactant

iactant in me petulanter conuicia voce, habitu, strepitu. Super me prosiliũt, voce aperta contumelias, & opprobria super me iactant, & ab alio prouocati, in me omnes cõcitantur, ad me omnes arma conuertunt: omnes in me sæuiunt: omnes in exitium meum intendunt, omnes in mortem meam manus suas præparant. In tanto igitur metu, in tanto pauore, in tanta formidine contabui miser: pallui miser: exanguis effectus sum: emarcuit cor meum: pauore æstuo: formidinis metu tabesco: timor & tremor animam meam quassauerunt. Sic exilio trusus sum, sic exilio damnatus sum, sic exilij pœnã lugeo, sic exilij dãnationem gemo, vinculo seruitutis addictus, conditionis pondere pressus, seruili opere mancipatus, in algore, in niue, in frigore, in tempestatibus tetris, in omni labore, in omni periculo positus. Post damna bonorum, post amissionem omnium rerum, inops, & pauper effectus sum, egeo, mendico infelix: publicè posco [h] eleemosynam, egenti nemo manũ porrigit: indigẽti nullus succurrit: apud nullum miseratione dignus sum: omni misericordia desolatus sum, qui misereatur, non est. Omnes [i] mendicantem spernunt, esurientem nec micis suis reficiunt: in os sitientis nullus distillat guttam refrigerij: nullus præbet mihi vel modicum vndæ rorem; effectus sum enim cunctis abominabilis. Quicumque me intuentur, omnes vt vlcerosum contemnunt, vt fœtentem expuunt, vt leprosum tangere horrent. Iacet caro [k] astricta ferro, iacet pressa catenis, iacet ligata vinculis, iacet vincta compedibus, non desunt tormenta, non desunt cruciamenta: nõ [l] desunt mihi supplicia, quotidie crudescit in me sæuitia. Corporis mei carnifices nouis me cruciatibus lacerant, inaudito genere pœnarum viscera mea, & membra mea dilaniant, quidquid possunt super me crudele excogitant, non perimor nuda morte: mille pœnis extortus: mille subactus tormentis: mille laceratus supplicijs. Caro mea plagis secta computruit, semiusta latera saniem effundunt, lacerata membra [m] putredine diffluũt, cum fletibus sanguis manat, cum lacrymis cruor stillat: nec est solus [n] fletus lacrymarum, sed vulnerum. Consumptus sum dolore miser, in dolore, & animus, & corpus deficit: mens iam victa est, anima dolore [o] præclusa est, multa intolerabilia sensi, multa acerba

A sustinui, multa grauia pertuli: tã graue & crudele vulnus nunquã excepi, inopinato vulnere oppressus sum, momentaneo interitu ꝑ percussus sum: improuisa me in tãtum malum calamitas vitæ coniecit. Ignorantem me oppressit subita calamitas, repentini interitus casusque me subruerunt. Cur infelix natus sum? cur in hanc miseram vitam proiectus sum? vt quid miser hanc lucem vidi? vt quid misero huius vitæ ortus occurrit? Vtinam velociùs egrederer à seculo, quàm sum ingressus, quacumq. iam ratione recederem; sed heu miseris expecta mors tardè venit. ¶ Cupienti mori iam B liceat occumbere. Viuendi enim mihi tædium est, moriendi votum, sola mihi mors placet. O mors quàm dulcis es miseris: ò mors quàm suauis es amarè viuentibus, quàm iucunda es ò mors tristibus, atq. mœrentibus. Accedat ergo ad vitæ magnum malũ mortis grande solatium, sit vitæ terminus finis tantorum malorum, det finem miseriæ requies sepulturæ, & si non vita, saltem vel mors [r] misereri incipiat. Mors malorum omnium finem imponit: mors calamitati terminum præbet, omnem calamitatem mors adimit. Certè [f] vel mors subuenit miseris; melius est benè mori, quàm malè viuere: C melius est non esse, quàm infeliciter esse: ad comparationem miseriarum mearum, feliciores sunt mortui, quàm viuentes: parcite dolori meo, quæso: mœrori meo, quęso, ignoscite: angustiæ meæ veniam date: indulgete meis doloribus: in tanto dolore contra me cõmoueri nolite: percussionẽ enim meam plango: calamitatem meã deploro, familiarem cladem miseriæ meæ lugeo: plura enim ministrat dolor: non valeo consolari miser, impatiens enim est dolor meus, infinitus est mœror meus. Nullatenus linitur vulnus meum, nullus lacrymis modus est, nullus D dolorũ finis est, iam nulla fiducia est animi, iam ferre non potest animus, iam victus miserijs concidit animus.

a *al.* animæ:

b Iudicia non comprehendo. *Laurentianus alter legebat* iudicia non comprehendo. *Nos lectionem alteram, quæ aliorum omnium codicum est, sequuti sumus. Porrò argumenti & indicij voces hoc loco modum, formam, rationemq. Isidoro significant.*

c *al.* ore promittunt.

d *Supple,* quæritur.

e *al.* abstulerunt.

f *al.* imponunt.

a Iu-

g Iudices non sinunt conscribere. *Quid sit iudices conscribere, ex Asconio Pediano intelligitur in 2. Verrinam vbi ait:* Cum multi iudices in consilio cum prætore suo iudicaturi essent, qui quæsitor fuisset in caussa publica: necesse fuerat eos primum, de curia Senatoria conscribi, cum Senatus iudicaret. Deinde in vrnam mitti, vt de pluribus necessarius numerus sortitò confici posset. Tertio permitti accusatori, & reo, vt ex illo numero reijciant, quos putauerint, sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos fore. Reiectione celebrata, in eorum locum, qui reiecti fuerant, subsortiebatur prætor alios, quibus ille iudicum numerus legitimus compleretur. *Erit ergo verborum sententia* Non sinunt, *vt iudiciorum recepto more, & instituto in cognitione procedatur. Omnia perturbatè agunt. Aut fortasse* non sinunt iudices conscribere *dixit, id est, inter se conuenire sententijs non permittunt.* B συγγράφεσθαι *enim aliquando in cōsentiendi significatione ponitur: vt apud Theophrastum quinto de plantis.* Διὸ καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες συγγράφονται παραιρεῖν τὰ πρὸς τὴν μήτραν, ὅπως λαβῶσι τοῦ ξύλου τὸ πυκνότατον καὶ μαλακώτατον, *aut fortassis legendum* Non desinunt iudices circumscribere. *Verum codices omnes in eam, quam posuimus, lectionem conspirabant.*

h *al.* alimoniam.

i vt.

k *al.* afflicta.

l Non desunt mihi supplicia. *In altero Laurentiano & vetustiori.* Non desunt minus supplicia. *In Hispalensi & Guadalupeo,* Non minus desinunt supplicia. *In Parisiensi* Non sunt minus supplicia *ex Seguntino, Septimancensi & Legionensi, vera restituta est lectio. Nam etsi in illis hæc desint verba proximè tamen superiùs legunt*, Nec desunt mihi tormenta.

m *al.* putredinem.

n *al.* fluuius.

o *al.* percussa.

p *al* perculsus.

q Cupienti mori iam liceat occumbere. *In Laurentiano veteri* cupiente mori iam licet occumbere. *In Guadalupeo & Hispalensi,* cupienti mori iam libet occumbere. *In cæteris omnia hæc verba desunt. Nos quia neutra lectioni sententia satis constat: ex vtrisq. veram, vt credimus lectionem conflauimus: voce tātum,* licet *in* liceat, *commutata. De quo lectorem admonendū duximus, vt quāta vsi simus religione his libris castigandis non ignoraret.*

r *al.* miserir

s *al.* velox.

Ratio.

O Homo, quid tantum diffidis animo? cur adeo mente debilitaris? cur spem [a] atq. fiduciam omnem amittis? cur animo tātum diffunderis? quare tāta pusillanimitate deijceris? quare in aduersis adeo frangeris? Omitte tristitiam, desine tristis esse, tristitiam repelle à te, mœstitiæ noli succumbere, noli te multū dare mœstitiæ, repelle à corde tuo dolorē, ab animo exclude dolorē, inhibe doloris impetum: nō perseueres in dolore, vince animi dolorem, supera mentis dolorem.

a *al.* spei fiduciam.

A

Homo.

QVaIiter? quo pacto? quomodo? quemadmodum? qua ratione? qua arte? quo consilio? quo ingenio?

Ratio.

OMni ope, omni vi, omni ingenio, omni virtute, omni arte, omni ratione, omni cōsilio, omni instantia sume luctamen contra corporales [a] molestias: esto in cūctis casibus firmus, patiēter tolera omnia, omnia aduersa æquo animo tolera. Noli singularem tuam conditionem attendere; non est tua à te sola pensanda acerbitas: non est sola tua à te consideranda calamitas: respice similes aliorum casus: intende miserias eorum, quibus acerbè aliquid accidit: dum tibi aliena pericula memoras, mitiùs tua portas: aliorum enim exempla dolorem releuant: alienis malis faciliùs cōsolatur homo. Quid incusas acerbissima tua decreta? quid caussas tui periculi tātum luges? non sunt noua tua supplicia, habes exempla calamitatis. [b] Quanti tales casus, quanti talia pericula pertulerunt? Patienter ab vno ferendum est, quod multis accidit tolerabile. Pœna huius vitę breuis est: & qui affligit, & qui affligitur, mortalis C est. Tribulatio huius temporis finem habet. Transeunt omnia seculi huius, nec permanent: omne quod venit, stare nō potest. [c] Nihil est tandiu, nihil tam longum, quod non breui finiatur: omnia sub cælo finem suum habent: impossibile est, vt homo sis, & non gustes angustias: dolor & tristia omnibus cōmunia sunt: omnia in hoc seculo euentu simili sustinemus. Nemo in perpetuum expers mali est: nemo est, qui in hoc seculo nō doleat: nullus est, qui in hac vita positus non suspiret: vita ista lacrymis plena est: vita ista à fletibus inchoat: qui nascitur, à fletu incipit viuere: flentes proijcimur in hanc miseD ram vitam: ipse ortus sequentium dolorum est gemitus. Interpone ergo tibi rationem: particeps esto rationis: præualeat tibi ratio: tempera animum ratione: animam ratio cōfirmat: vim tanti mœroris reprimat ratio: cōfirmato animo nullum periculum [d] pertimescis. [e] Oportet nos per multas tribulationes intrare in regnum Dei. [f] Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: [g] quod in præsenti est, momētaneum est, & leues tribulationes in nobis: quod æternum est, supra

pra modum est, pondus excellens gloriæ, vti A talis est tribulatio, vtiles sunt huius vitæ pressuræ. Malorum prauitas non te occidit, sed erudit: prauorum aduersitas non te deijcit, sed extollit: humana tentatio arguit te, non interficit: quantum enim in hoc seculo frangimur, tantum in perpetuo seculo solidamur: quantum in præsenti affligimur, tantũ in futuro gaudebimus. Si hic flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur. Sẽper Deus hic vulnerat, quos ad salutem perpetuam præparat. In fornace probatur aurũ: tu, vt sorde careas, tribulationis camino purgaris: vt purior appareas, persecutionis igne conflaris: vt omnium peccatorum sorde purgeris, ad probationẽ sunt ista omnia, B quæ sustines. Non igitur murmures: nõ blasphemes: non dicas, quare sustineo mala? cur affligor? vt quid mala patior? sed magis dic, peccaui: vt eram dignus recipio. Æqualem vindictam peccati mei nõ sentio, minus percussũ me, quàm merebar agnosco, iuxta modum criminis minor est retributio vltionis: secundum meritum peccatorum dispar est caussa pœnarum: non sunt tanta supplicia, quanta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum contra se plus irritat: furorem Dei amplius prouocat: iram Dei indignantis plus sibi exaggerat. Qui verò aduersa patienter tolerat: Deum citius pla- C cat. Si enim vis purgari, in pœna te accusa: & Dei iustitiam lauda: ad purgationem tuam proficit, si ea, quæ pateris, ad iustitiam Dei retuleris: si pro irrogata [h] iniuria humilis Deũ glorificaueris. Corripit enim te Deus, flagello piæ castigationis, exercet in te disciplinã: & qui parcendo te ad [i] se reuocabat, feriendo clamat, vt redeas. Cogita, ò homo quoslibet mundi cruciatus: intende animo quascumque seculi pœnas, quoscumq. tormentorum dolores, quascumque dolorum acerbitates: compara hoc totum gehennæ: D & leue est omne quod pateris: si times, illas pœnas time, istæ temporales sunt: illæ æternæ: istæ finem habent, illæ perpetuæ sunt: in istis moriẽdo tormẽta recedunt, in illis moriẽdo ęternus dolor succedit. Si enim cõuersus fueris, emẽdatio est quod pateris, cõuersum namque flagella à peccatis absoluunt: cõuerso instantes plagæ proficiũt ad purgationem. Qui enim hic castigatus corrigitur, illic liberatur: qui vero nec sub flagello corriguntur, & temporali pœna, & æterna dãnantur, & in hoc prius iudicantur seculo, & illic denuo in futuro. His duplex damnatio est: gemina his percussio est: quia & hic habent initium tormentorum, & illic perfectionem pœnarum. Vide, quia manus Dei te tradidit ad pœnam. Scito autẽ ò homo nullum tibi aduersari potuisse, nisi Deus potestatem dedisset: nec habuisset in te potestatem aduersarius, nisi permitteret Deus: vniuersa, quæ tibi accidunt, absque Dei non ueniunt voluntate: iniquorum potestas super te ex Dei datur licentia. Omnes, qui tibi aduersantur, Dei consilio faciunt: manus Dei te ad pœnã tradidit: indignatio Dei te affligere iussit. Ipse iratus iussit te omnia mala experiri, nam & quòd infirmaris, quòd carnis morbis afficeris, quod corporis debilitatibus frãgeris, quòd languorum stimulis cruciaris, quòd passionibus animi quateris, quòd mentis angustia torqueris, quòd grassante [l] impugnationis spiritu agitaris: & hoc ipsum tibi pro peccato tuo diuina iustitia irrogat, & ipsum pro culpa tibi diuini iudicij infertur sententia. Omnis enim aduersitas rerum, delictorum tuorum meritis excitatur, tua contra te dimicant arma, sagittis tuis cõfoderis, telis tuis vulneraris, per quę enim peccasti, per hæc & torqueris. Sequutus es carnem, flagellaris in carne: in ipsa gemis, in qua peccasti: in ipsa cruciaris, in qua deliquisti: ipsa tibi est censura supplicij, quæ fuit caussa peccati, vnde corruisti ad vitia, inde luges tormenta. O homo discute cõscientiã tuã, intende mẽtem tuam, examina te, loquatur tibi cor tuum, considera meritum tuũ: iustè argueris: iustè flagellaris: iusto iudicio iudicaris: procella iusta te conterit: iustitiæ pœna te premit: nihil enim bonum agis, nihil rectum, nihil æquum: nihil iustum, nihil sanctum: nihil in te sanctitatis est: nihil pudoris: nulla memoria dignitatis: nihil Deo dignum. Quotidie peccas, quotidie laberis, quotidie pręceps in deterius vadis: elatio tua non [n] recedit: superbia tua nõ deponitur: tumor & iactantia non cohibentur, rapit te quoque furor, inflammat ira, clamor excitat, commouet indignatio: paratus semper ad iram supra modum irasceris: super mensuram animi furore moueris: zelare bonis solitus, inuidere melioribus solitus, alienis virtutibus semper inuidus, alienis felicitatibus semper æmulus. Quem nõ lacerasti? cui vnquam non detraxisti? cuius non [o] obruisti vitam? cui non iactasti infamiam? fallax, inconstans, infidus, auarus, tenax, sterilis, inhumanus,

manus,infructuosus, nō est in te vlla misericordia,cecidisti [p] in concupiscētijs seculi; & defluxisti in cupiditatibus mūdi: flagras in terreno amore:congeris res perituras; nescit satiari [q] cupiditatis tuæ sitis: nouis te quotidie peccatis inuoluis: nouis facinoribus vetera auges: nō diluis scelus,sed dilatas:nec satias vnquam flāmam libidinosę concupiscētiæ.O te infelicem, nō te pudet per multas aspergi libidines;corruptor libidinose,luxuriose adulter,sic in libidine perduras? sic in flagitio perseueras? sic in luxuria permanes?sic in carnali amore persistis?Heu quandiu?quousque errabis?quem ad finem te effrænata trahet luxuria? iam tādem peccare quiesce:iam tandem desine à scelere: aliquādo mores malos commuta in melius.Cur in peccati sordibus manes?cur in volūtate peccandi persistis?noli diu errare miser,de malo iam mutare in melius: pone peccato finem:pone legem nequitię,habeat culpa modum, habeat iniquitas terminum: delictorum tuorum considera magnitudinem:culpas tuas saltem verberatus agnoscito.

a *al.*temporales.
b *al.*aliorum.
c *al.* nihil est diu, nec tam longum.
d *al.*pertimesces.
e Acto.14.vers.21.al.introire.
f ad Rom.8.ver.18.
g Quod in præsenti est,&c. *Alludit ad locum* Pauli.1.*ad Corin.*4.*ver.* 17.*Parisiensis legit.* Quod in præsenti est tribulationis in nobis,momentaneum est, & leue: quod æternum est in nobis,supra modum est,pondus excellens gloriæ. *Quæ lectio etsi nō incommoda visa est:sequuti eam non sumus, quoniam omnes veteres codices discrepabant.*
h *al.*miseria,
i *al.*reuocauit.
k *al.*consilium.
l *al.*impugnatione spirituum.
m Sap.11.vers.17.
n *al.*non residet.
o *al.* obrisisti. al. obrasisti, al. horruisti. *al.* abrosisti.
p *al.* concupiscentias.
q *al.*expleri.

Homo.

HEu me, heu infelicem me, heu miserum me, nesciebā,quòd pro mea iniquitate percutior:ignorabā, quòd pro meo merito iudicor:quòd istud iudicium de mea sit iniustitia,tu mihi manifestasti,tu mihi indicasti,tu mihi notū fecisti,per te cognoui quod nesciebā,iā pro certo scio, iā certū habeo,iā me nō latet,manifestū est mihi satis,satis mihi est cognitum, perpensum mihi est satis, A iam exploratum est mihi.occultum mihi iā non est,iam mihi non est ambiguum, iam mihi non est absconditum.

Ratio.

INde est homo,inde omnis ista calamitas, inde ista acerbitas,inde est ista crux,inde est ista pœna, inde ista ærumna, tibi notæ sunt caussæ,non ex aliquo casu,non ex quolibet euentu,non ex quolibet fortuitu, iste lāguor propriæ culpæ est, ista ægritudo propriæ iniquitatis est. An aliud tibi videtur?an aliter putas?an aliter existimas?an aliter sentis?an aliter contueris? an aliud iudicas?an B aliud deputas?

Homo.

NIhil sanè,nihil prosus,nihil penitus,nihil omnino,nihil habeo, quod cōtradicam: cedo veritati, negare nō possum, fateor esse verum,quis hoc dubitat? [a] quis istud ambigit?quis istud negat?

a *Quis istud negat. In Meiorada codice, & altero Laurentiano addebatur.* Nesciebam quòd iusto iudicio (*fortasse* iustum iudicium) de mea sit iniustitia, tu mihi manifestasti,per te cognoui, quòd antea nesciebam. *Quæ verba, vt addititia,in hunc locum reijcienda putauimus.*

Ratio.

C SI ita est,si ita existimas,si certum habes, si perpensum est, si exploratum est, aufer à te iam vitium,à vitio & peccato te retrahe: fugæ iam vitæ maculam, fuge vitij cultum, crimen remoue à te,à vanitatis te malo coerce, fuge turpitudinem vitæ,puritatē vitæ tene,veteres maculas ablue.

Homo.

BEne dicis,bene doces,benè instruis,benè admones,benè persuades,benè instituis: & ego optabam à peccati nexu resolui, cupiebam à consuetudine mala retrahi, desi-D derabam à vitio & peccato recedere, quærebā vsum nequissimum superare. Sed heu [a] difficile est prauam consuetudinem vincere, prauus vsus vix aboletur, assidua consuetudo in naturam conuertitur,assiduo vsu in naturam mutatur vitium,animus sceleribus astrictus diuelli ab eis vix potest, tanta sunt in me vitia, vt vix [b] euelli possint, vix credo peccata mea vllo spatio temporis exolescere. Vltro me miserum antea vitiaui, spontaneo me dudum studio pollui,proprio me priùs arbitrio perdidi, propria voluntate me

me maculaui. Bonus eram, sponte mea ad peccatum dilapsus sum, liber eram, sponte mea factus sum debitor mortis. Infelix ego, peccatum sponte mihi primus ipse paraui, ego priùs occasionem peccandi amplexus sum, nunc peccati vsu astrictus detineor, mala consuetudo me [c] sibi grauiter implicauit: vsus peccandi necessitatis vinculis me astrinxit: à delicto discedere volo, nec valeo. Quæro à lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor boni amore, retrahor malæ consuetudinis lege. Longa cõsuetudo in me ius sibi, & legem fecit, longus peccandi vsus me superatum obtinuit. Peccata mea cõsuetudine duruerũt. Volo agere bonum, sed desideria consueta non permittunt. Consuetudine peccandi, quando nescio, sic delinquo: peccati vsu quando non opto incurro: repugnante carnali consuetudine implere bona non valeo: prauo vsui contraire nitor, sed carnis desiderio aggrauor: ad iustitiam me amor erigit, sed ad peccatum consuetudo constringit.

a *al.* valde.
b *al.* elui.
c *al.* sic.

Ratio.

Relucta contra malam cõsuetudinẽ, contra cõsuetudinem peccandi tota virtute repugna, vince vsum carnalem etiam cum dolore: perniciosam cõsuetudinẽ vince, quãuis cum difficultate: quamuis cum dolore vsui malo resiste. Propone tibi aduersus præsentes carnis ardores futuri supplicij ignem, superet [a] æstum libidinis recordatio æterni incendij, memoria ardoris gehennæ ardorem excludat luxuriæ. Fornicationis pœnam metus grauioris supplicij vincat, fortior dolor dolorem minorem exuperet. Patienter leuiora portabis, si grauiora fueris recordatus. Versetur ante oculos tuos imago futuri iudicij: [b] præuide, quæ postmodum eris passurus. Futuram Dei sententiam cogita, futura Dei iudicia super te formida, terreat te gehennæ metus, terreat te futuri iudicij sententia, reuocet te pœnarum terror à culpa. Vitæ tuæ terminum quotidie intuere omni hora. Habeto mortem præ oculis, ante oculos tuos [c] tenebrarum semper versetur aduentus. De morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ semper considera, recole semper diem mortis incertũ: esto sollicitus, ne subitò rapiaris: quotidie dies vltimus appropinquat: vitã nostrã

A quotidie dies aufert, quotidie ad finem tendimus, quotidie viã vitæ transimus, ad mortem quotidie properamus, ad vitæ terminum quotidie tendimus, momentis decurrentibus ad finẽ deducimur. Nescimus quid nobis hodie contingat, nescimus quãdo extremum vitæ tempus adueniat. Ignoramus si hac nocte animam nostrã conditio mortis reposcat. Finis noster nobis absconditus est, venturi exitus ignorantia nobis incerta est. Improuisus est mortis occursus, incertus est euentus, & finis [d] omnium. Dum nescimus, repente mors venit: dum non existimamus, improuiso tollimur: dum ignoramus, repẽte
B subtrahimur. Timeamus, ne dies illa, [e] tanquam fur nos comprehendat: ne nos turbo diuini iudicij, dum ignoramus diripiat: ne nos repentinus interitus [f] auferat: ne ignorantes subito calamitas comprehendat. Spiritus, qui ad peccandũ succendit peccãtem sæpè subitò rapit: qui viuentes inflammat, morientes subitò deuorat: qui inflectit ad vitia, pertrahit subito ad tormenta. Quãtos ad pœnã mortis improuisa calamitas [g] strauit: quantos improuisus exitus rapuit: quãti subito subtracti deficiunt: quanti, dum mori non existimant, auferuntur: quanti ad mortẽ subito rapiũtur: quanti repente ad æterna
C supplicia deducuntur. Aspice ergo ex alieno tormẽto, quod timeas. Respice in alieno exitio quod pauescas, vita foueã, in quam vides corã te alium cecidisse, pericula aliena in te pertimesce. Alienos casus tua fac esse pericula: morientis vocatio, tua sit emendatio: aliorũ perditio, tua sit cautio. Retrahat te à peccato impiorum interitus. Abstrahat te à culpa pereuntium pœna, delinquentiũ finis te corrigat, reproborũ interitus te adducat ad pœnitentiã. Iniquorũ pœna ad tuã salutẽ proficiat: quod malè fecisti, dũ potes, emẽda: dũ potes à vitio & à peccato te reuoca: dum tẽpus est, clama: dũ datur spatiũ, luge: dũ est licẽtia, pœnitere festina: dum potes, plange,
D dum adhuc anima versatur in corpore: dum adhuc viuis, remedium tibi futurum acquire: priusquam te dies mortis præueniat, priusquam te profundum obsorbeat, priusquam te infernus rapiat, vbi iam nullus est indulgentiæ locus, vbi nulla pœnitentiæ patet libertas, vbi nulla correctionis datur licentia, vbi nullus est ad confessionem recursus, ad veniam nullus regressus.

a *al.* ignem.
b *al.* prouide.
c *al.* pœnarum.

d *al.*hominum.
e 1.*ad Thessalo.5.ver.2.*
f *al.*incautos.
g *al.*trahit.

Homo.

VErum dicis, verum loqueris, narras mihi quod opportunum est: informas [a] me quod magis mihi expediat: nihil est melius: nihil gratius: nihil acceptius: nihil iucundius: nihil me magis delectat: nihil me magis gratificat. Id solum quæro, ecce scio, noui, didici istud. Illud itẽ quæro: illud scire volo:[b] illud nosse maximè cupio. Si est spes in confessione: si est fiducia: si est remissio: si est venia: si est indulgentia: si est locus per B pœnitentiam regredi ad iustitiam.

a *al.*in me.
b *al.*id nosse tantummodo cupio.

Ratio.

EST planè: est vtique: est prorsus: est procul dubio: est profectò. Confessio sanat: cõfessio iustificat: cõfessio peccati veniã donat, omnis spes in cõfessione cõsistit, in cõfessione loc⁹ misericordię est. Certissimè igitur crede, nullo modo hæsites, nullo modo dubites, nullatenus de misericordia Dei desperes. Habeto spem in confessione: habeto fiduciam. Nõ desperes remediũ sanitatis: non desperes salutem,[a] si ad meliora cõuertaris. C Qui enim veniam de peccato desperat, plus se de desperatione, quam de cõmisso scelere damnat. Desperatio auget peccatum: desperatio peior est omni peccato: Corrige igitur te, & indulgentiæ habeto spem. Depone iniustitiam, & spera vitã: depone iniquitatem, & spera salutem. Nulla tam [b] grauis culpa est, quæ non habeat veniam: quamuis enim peccator sis, quamuis criminosus, quamuis sceleratus, quamuis infinitis criminibus nefandis oppressus, non denegatur tibi pœnitentiæ locus: facile pœnitẽtibus diuina clementia subuenit, per pœnitentiam indulgentia datur, per pœnitentiã delicta omnia D abstergunter.

a *al.*sed.
b *al.*grandis.

Homo.

HEu miserum me, spem perdideram, fiduciam amiseram, diffideram animo, fractus fuerat animus, [a] in desperationẽ penè conciderat animus. Iam regressus sum ad spem, iam recepi fiduciam, spem indulgẽtiæ iam habeo, de pietate Dei spero, de bonitate Dei non dubito, habitabo in spe, erexit me A ad spem pietas eius, dedit mihi spem vitæ in pœnitentia. Si Deus igitur respexerit, si in auxilium mihi accesserit: si ad implendum quod cupio adiuuerit, hoc facere decreui, hoc statui defixum, hoc in animo meo est, euelli hoc ab animo meo non potest.

a *al.*in desperatione.

Ratio.

DEus tibi optata tribuat: Deus votis tuis faueat: Deus votorum tuorum te compotem faciat: Deus voluntatẽ tuam in bono perficiat: Deus vota tua cõfirmet: Deus votis tuis suffragetur: Deus tibi, quod optas, concedat: Deus tibi ad vota tua accedere faciat: omnia Deo fauente agas: ergo age dum licet, dũ mors moratur. Si igitur cordi est, si in voluntate est, si voti est, si animi est, si desiderij est: ora, pete, obsecra, ne taceas, erumpe in vocem, clama fortiter, plange iniquitates tuas, mala scelerum tuorũ deplora, quæ praue gessisti, fletibus [a] dilue: quæ illicitè commisisti, lacrymis ablue: [b] ploratu scelera dilui solent: mala, quę gessisti, flendo cõmemora. Reatus tui dolorem plange, pœnam tuam flendo cognosce, lamenta pœnitentiæ te lauẽt, mœroris tui vnda te irriget, cõpellat te plangere fluuius lacrymarum.

a *al.* dele.
b *al.*plorata.

Homo.

HEu mihi infelix anima, in tãtis peccatis, in tantis criminibus, in tam multis iniquitatibus, quid primum plorem? quid primum plangam? quid lugeam priùs? quas lacrymas sumam? non sufficit memoria referre tantorum criminum gesta. Peccata quoque mea mihi sensum dololis tulerunt, hebetudine cordis coagulatæ sunt lacrymæ, obriguit animus, nullo [a] mœrore compungitur. Anima mea in stuporem conuersa est, insensata facta est anima mea. O lacrymę, vbi vos subduxistis? vbi estis fontes lacrymarũ? vbi es mœroris vnda? vbi estis lamenta? Redite obsecro lacrymæ, mouemini fontes lacrymarũ, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate: date mihi planctum amarum, inter omnes enim ego grauitus corrui, inter omnes deterius cecidi. Omnium impiorum pœnas scelere meo vici: tartarea tormenta vix malis meis sufficiunt. Non est peccatum super peccatum meum, non

non est iniquitas super iniquitatem meam: nequiorem me cunctis peccatoribus penso. Comparatione mea nullus iniquus est: iustè pœnas debitæ infelicitatis exoluo: iustè tantis supplicijs conteror, ex meo peccato mala mihi omnia aduenerunt. Deus iustè me affligit: iusto iudicio repēditur factis meis congrua vicissitudo: minus tamen retribuitur mihi, quam ipse deliqui: peccatorum meorū minor vicissitudo rependitur: plagæ meæ culpa mea durior inuenitur, leuior est peccato meo pœna dānationis meæ: grauius est quod admisi, leuius est quod tolero. Grauior est culpa, quam feci: minor vindicta, quam perfero. Penso malū quod gessi, nō est tantum quod patior. Leuior est plaga mea pondere peccatorum meorum, aliud est prorsus, aliud quod amplius me affligit, quod me magis contristat, quod me magis perturbat, quod me magis terrificat: cui simile malum nullum est, cui incomparabilis omnis pœna est, quod omnibus supplicijs antefertur, quod antecedit cuncta tormenta, quod exuperat omnia mala.

a *al.* metu.

Ratio.

HEu anima, quid est quòd [a] multū metuis? quid est, quod te magis corripit? quid est quod ad mœstitiā te amplius impellit? quid amplius formidas? quid amplius pauescis? quid amplius metuis?

a *al.* malum.

Homo.

MEtuo diem iudicij, metuo diem tenebrarū, diem nebulosum, diem amarum, diem durū: perpendo quidē malū quod tolero. Sed amplius quod restat formido, lugeo quæ in hac vita iam patior: sed, post hāc [a] ne grauiora patiar, pertimesco. Sententiā licet iam tolerē in pœna, tormēta tamen gehēnæ formido ex culpa. Iam præsens pœna me laniat, sed futura [b] magis conturbat. Grauia sunt, quæ sustineo: grauiora, quæ in perpetuū pertimesco, de pręsentibus quidem pœnis doleo, sed de futuris amplius ingemisco.

a *al.* vitam.
b *al.* pœna me.

Succurre mihi, Deus meus, antequā moriar: antequam mors me præueniat: antequam me tartara rapiant: antequam me flāma cōburat: antequam me tenebræ inuoluant. Subueni priùs, quàm ad tormēta properem, priusquam gehennæ ignibus deuorer, priusquā sine termino crucier, reus enim timore iudicij tui terreor, pauore peccati iram tuam formido, immanitate sceleris examen tuum trepidus conscientia metuo. [a] Si enim iustus vix saluabitur, ego impius vbi ero? [b] quid faciam, dum venerit tremēdi formido iudicij? cùm examen iudicij venerit, quid respōdebo? quid ero dicturus, cū ante tribunal Christi fuero præsentatus? væ diem illum, quando peccaui: væ diem illum, quando transgressus sum: væ diem illum, quando malum expertus sum. Vtinam non illuxisset mihi: vtinam non fuisset ortus super me: vtinam super me non apparuisset. O dies detestanda, ò dies abominanda, ò dies penitus nec dicēda, quæ me in hoc seculum protulit, quæ mihi claustra partus aperuit, quæ ortus mei ostia reserauit, dies illa à luce in tenebras permutetur, profunda illam caligo confundat, æterna illam cæcitas obruat, amittat temporis statum. [c] Omni memoria extinguatur, nullis digna seculis memoretur. Melius mihi fuerat non esse ortum: melius non fuisse genitum: melius non fuisse in hoc seculo procreatū, quàm æternos perpeti cruciatus. Flete me cælum & terra, lugete me, omnes creaturæ, plorate me omnia elementa, ingemiscite super me vniuersum genus, & quo potestis vita sensu super me lamētum effundite: peccaui enim crudeliter, lapsus sum fortiter, cecidi grauiter, corrui miserabiliter, nullum inuenitur peccatum, cuius sordibus non sim coinquinatus. Nullus est morbus vitiorum, à quo nō contraxerim contagium, nulla sordium sentina extitit, quæ in me miserum non confluxerit. Probrosus, sceleratus, flagitijs cūctis obrutus, innumerabiliter frequentaui impudicitiam fœditatis. Vt bene viuerē, vltro promisi: quod pollicitus sum, nunquam seruaui. Semper ad peccatū meum redij: semper delicta mea iteraui, prioribus sceleribus semper deteriora coniunxi: nunquam in melius mores mutaui: nunquam à malis factis recessi: plurimos etiam maculaui me perdens, plurimos prauis moribus ad iniquitatem conuerti: scelere meo multæ animæ perierunt: exemplis vitæ meæ multi subuersi sunt. Ego multis caussa mali extiti, per me multorum propositum maculatum est: per me nomē sanctitatis laceratū est. Orate pro me ad Dnm, omnes viri sācti: obsecrate pro me, plebs omnis sanctorū: implorate pro me omnis chorus iustorum: si forte misereatur mihi Deus, si forte recipiat me, si forte

deleat peccatum meum, ſi forte auferat iniquitatem meam, ſi miſericordiam præſtet mihi: iratus enim eſt ſuper me nimis, compleuit furorem ſuum in me, effudit iram indignationis ſuæ ſuper me, propter multitudinem iniquitatis meæ, quia creuerũt auerſiones, quia multiplicatæ ſunt præuaricationes meæ. Væ mihi, quia cõſumptus ſum: væ mihi quia defecit anima mea, afflicta mœrore, contrita luctu, extenuata gemitu.

Quis miſerebitur tui, anima? quis conſolabitur te? quis dabit lamentum pro te?[d] magna eſt ſicut mare contritio tua, afflictio tua ſicut pelagus ſæuiens, dolor tuus quaſi fluctus tumens, quæ tẽpeſtas non [e] irruit ſuper te? quæ procellæ nõ acciderunt tibi? omnes moleſtiarum riui, omnes turbulentiſsimæ tempeſtates ſuper tuum caput intonuerunt, plena es anguſtia, & miſerijs plena es fluctibus, plena es tempeſtatibus anima.

Vbi es cuſtos hominum? vbi es redemptor animarum? vbi es paſtor? cur ſpreuiſti me? cur auertiſti faciem tuam à me? vt quid longè factus es à me. Conſolator animæ meæ? reuertere iam Deus meus, non me obliuiſcaris in finem, non me in perpetuum deſeras, non me ad perdendum in poteſtate dæmonum derelinquas. Licet offenſa ſit grauis, tu autem clemens, tu pius, tu multæ miſerationis, nullum relinquis, nullum ſpernis, nullum deteſtaris, nullũ [f] recuſas à miſericordia, ſed vltro offers clementiam. Peccantes expectas, vt redeant. Quanti enim ſcelerati, quanti luxurijs dediti, quanti concupiſcentijs ſeculi [g] ſaginati bonitate tua ad indulgentiam peruenerunt? Multis non mœrentibus gratis peccata donaſti, oſtende & in me clementiam tuam, pateat & mihi venia, pateat indulgentia, non abneges vni, quod plurimis es largitus. Scelera mea non defendo, peccata mea non excuſo, diſplicet mihi quod feci, diſplicet quod peccaui. Offenſam fateor, errorẽ confiteor, culpã agnoſco, vocem confeſsionis aperio. Suſcipe quęſo clamorem confitentis, attende Domine vocem deprecantis. Audi vocem peccatoris clamãtis. Peccaui, Deus, miſerere mei, peccaui, Deus, propitiare mihi. Parce [h] malis meis, ignoſce peccatis meis, indulge ſceleribus meis, deleat culpas meas gratia tua, [i] Sana animam meam, quia peccaui tibi [k] Si enim iniquitates recordatus fueris, quis ſuſtinebit? Ad examen tuum nec iuſtitia iuſti ſecura eſt. Quis enim iuſtus, qui ſe audeat dice-

A re ſine peccato? quis præſumat coram te aliquid de iuſtitia? nullus hominum abſq; peccato, nullus mundus à delicto, ecce inter ſãctos nemo immaculatus [l] Ecce, qui ſeruierunt Deo, non fuerunt ſtabiles, & in angelis reperta eſt prauitas. [m] Aſtra immunda ſunt coram te: cæli non ſunt mundi in conſpectu tuo, quantò magis ego abominabilis, & putredo, & filius hominis, vermis, qui hauſi quaſi gurges peccatum, & bibi quaſi aquas iniquitatem, [n] qui commoror in puluere, qui habito in domo lutea, qui terrenũ habeo fundamẽtum. [o] Memorare Domine quæ ſit mea ſubſtantia, memento, quia terra ſum, [p] memento, quia puluis, & cinis ſum

B [q] operi manuũ tuarum porrige dexterã. Cõſule infirmę materię, ſuccurre carnali fragilitati, infirmæ cõditioni. Pateat regreſſus ſalutis, pateãt tibi vulnera mea. Corã te eſt ægritudo mea, tu vides quantum ſauciatus ſum & languidus, medicinam, qua ſaner, tribue: medelam qua curer, impende: refice infectum vitijs, reforma corruptum peccatis. Extingue in me flãmam [r] concupiſcentiæ. Iacula ignita diaboli me vltra non penetrẽt, nõ exardeſcant in me vlterius. Tu enim ſcis tẽtationes, quas porto. Tu ſcis fluctus, quos patior. Tu noſti tempeſtates quas tolero, vbi

C lapſus ſim, vbi defluxus ſim, vbi infelix demerſus ſim, tu ſcis. Incurri enim negligens in ruinam. Corrui incautus in turpitudinis foueam, decidi in cœnum flagitiorum, deſcendi in profundum malorum miſer, erue animam meam captiuam ab inferis, erue me de immaniſsimo abyſſo. Non me concludat profundum, non mihi deneget exitum. Ecce dies metuendus iam imminet: iam dies vltimus appropinquat: iam inſtat limes vitæ: [s] nihil ſupereſt mihi præter tumulum, nihil ſupereſt præter ſepulcrum: parce mihi, antequam eam: munda me ab iniquitate mea, antequam ab hac vita egre-

D diar. Solue priùſquam moriar, peccatorum meorum [t] vincula.

a 1. Petri. 4. ver. 18.
b Iob 31. ver. 14.
c al. omnis memoria eius.
d Threno. 2. ver. 13.
e al. ingruit.
f al recludis.
g al. agitati.
h al. dele.
i Pſal. 40. verſ. 5.
k Pſal. 129. ver. 3. recordaberis.
l Iob 4. ver. 18.
m Iob 15. ver. 15.

n Iob 7.ver.21.
o Psal.88.ve.48.
p Gen.18.ve.27.
q Iob.14.ver.15.
r *al.* libidinosæ.
s Iob 17.ver.1.
t *al.*maculam.

Ratio.

COmmotus ad lacrymas tuas, ad fletus tuos cõpunctus sum, lamentatio tua me resoluit, lamentatio tua lacrymas mihi [a] exigit: lamentando ad lacrymas me coëgisti: lamentando ad fletum me commouisti: ad lamentum tuum lacrymas fudi, ad plãctum tuum in lacrymas resolutus sum. Deus tibi veniam tribuat: Deus tibi culpas tuas parcendo ignoscat. Peccata tua Deus à te suspendat: peccata tua laxando dimittat, criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat: liberet te ab imminenti peccato. Age itaq. iam, vt oportet: age, vt decet: age, vt dignũ est: age, vt rectum est: age, vt æquum est: Propone, vt vlteriùs nõ pecces, ne vltra delinquas, statue. Caue culpas tuas iterare: caue mala repetere: ad vitiũ, [b] ex quo te abscidisti nõ reuoces: quod deliquisti non iteres: trãsacta mala non repetas. Post lapsum denuo non delinquas, non te polluas post lamentũ, post pœnitentiæ luctũ non redeas ad peccatum, nõ denuo committas deplorata delicta. Ne rursus facias, quod iterum plangas: ne culpam, pro qua veniam postulas, ite-

A rare præsumas: [c] inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat: vulnus iteratum tardius sanatur: frequenter peccãs, & lugens vix veniam meretur. Nihil prosunt lamẽta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis poscere, & mala denuo iterare. Persiste ergo in confessione, [d] esto in pœnitẽtia fortiter confirmatus. Vitã bonam, quam cœpisti, tenere non [e] desinas. Propositum vitæ bonæ cõserua iugiter. B Beatus eris, si permanseris: beatus, si perseueraueris: tũc erit perfectum opus tuum, si vsq. in finem duraueris. Salus [f] perseuerantibus promittitur, præmiũ perseuerantibus datur: [g] Beati, qui custodiũt iudicium, & faciunt iustitiã in omni tẽpore. Non est beatus, qui bonum facit, sed qui incessabiliter facit. [h] Qui enim perseuerauerit vsq. ad finem, hic saluus erit.

a *al.* forte excutit.
b *al* à quo.
c Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa
C coinquinat, &c. *Gratianus de pœnitentia d.3.c cui initiũ est* Inanis, *hunc locum transtulit in suum decretum tãquam August. in libro Soliloquiorum, nimirum hoc opus Soliloquia à quibusdam vocabatur, vt initio dictum est, & Augustino tribui solitum. Petrus etiam Blesensis Gratiano ferme æqualis ostendit simili errore hunc ipsum locum Augustini nomine citans tractatu de confessione.*
d *al.* ista.
e *al.* deseras.
f *al.* inchoantibus.
g *Psal.105.ver 3.*
h *Matth.10.ver.22.*

DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.
SYNONYMORVM.
LIB. II.

Homo.

QVÆSO te anima, obsecro te, deprecor te: imploro te, nequid vltra leuiter agas, ne quid inconsultè geras, ne temere aliquid facias: ne repetatur malum, ne renascatur peccatum, ne redeat iniquitas, ne recurrant malitia, ne denuo exoriatur nequitia, ne resumat iniustitia vires.

Ratio.

SCito homo temetipsum: scito, quis sis: scito, cur ortus sis: quare natus sis, in quem vsum genitus sis: quare sis factus, qua conditione sis editus: aut quare sis in hoc seculo procreatus: memẽto cõditionis tuæ, naturæ D tuæ ordinem serua. Esto, quod factus est: qualem te Deus fecit: qualẽ te factor condidit: qualem te creator instituit. Serua rectam fidem, tene sincerã fidẽ, custodi intemeratã fidẽ, maneat in te recta fides. Sit in te [a] incorrupta cõfessionis fides, nulla te insipiens doctrina decipiat, nulla religio peruersa corrũpat, nulla prauitas à fidei soliditate auertat. Nihil temere de Christo loquaris: nihil de Deo prauum, nihil impium sentias: nihil peruersè sentiendo in dilectione eius offen-

offendas. Esto in fide iustus, habeto [b] fidẽ re- A ctam, conuersationem sanctam: quam inuocas fide, non abneges opere: ab omnibus quæ lex vetat, abstine: omnia quæ scriptura prohibet, caue. Non delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidem turpiter viuendo non polluas, fidei integritatem prauis moribus non corrumpas: nihil contra præceptum Dei facias: viue in bono, nullo adiuncto malo: bonos mores nulla conuersatio mala coinquinet: opera recta sinistra facta non maculent: non admisceas virtutibus vitium: non adiungas bonis malum, malum mixtum bonis contaminat plurima bona. B Vnum malum multa bona perdit. [c] Qui in vno peccauerit, eum omnibus vitijs subiacere scito. Per vnum enim peccatũ multæ iustitiæ pereunt. Per vnum malum multa bona possunt subuerti.[d] In id quo delectatur corpus, animum non declines. Carnali delectationi consensum non præbeas. Non des animam tuam in potestatem carnis, refræna mẽtem ab appetitu illius: Cor tuum quotidie discute, cor tuum quotidie examina: priuata examinatione occultorum tuorum latebras discute. A cogitatione noxia custodi animam tuã: mentẽ tuã turpis cogitatio non surripiat: discerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias: munda cõscien- C tiam tuã à peccato. Sit animus tuus ab omni pollutione purgatus. Sit mẽs tua pura, nullæ ibi sordes resideant. Sic vitium absterge à te, vt nec animo quippiam apud te remaneat. Scito te de cogitationibus iudicandũ. Deus conscientias iudicat. Deus non solùm carnem, sed & mentem examinat. Deus iudex & de cogitationibus iudicat animã. Quãdo [e] titillat praua cogitatio, non consentias illi. Quando [f] suggerit aliquid illicitum, nõ ibi teneas animum: [g] primam peccati suggestionem contemne, non sinas eam in corde tuo manere. Quacumque hora venerit, ex- D pelle illam: vt apparuerit scorpio, contere eum. Calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium. Culpam ibi emenda, vbi nascitur: in ipso initio cogitationi resiste, & euades cætera. Aduersus initium cogitationis decerta, [h] & vinces: caput cogitationis exclude, & cætera superantur. Si expuleris cogitationẽ à corde, non prorũpit in opere. Si cogitationi non consenseris, operi cito resistes: quem delectatio non rapit, consensio sibi non subdit. Non enim potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fuerit. Dum anima labitur, statim caro ad peccandum parata est. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque potest caro facere, nisi quod voluerit animus: munda ergo à cogitatione animum, & caro nõ peccat:[i] si enim volueris, te omnino superare non poterit.

a *al.* Incorruptæ.
b *al.* in fide recta.
c Iacob. 2. ver. 10.
d In id quo delectatur corpus. *Omnes codices habebant.* In id quod delectatur corpus; *ego legendum iudicabam,* in id quo delectatur corpus, *aut in* id quod delectat corpus, *& paullò inferius, vbi ait.* Mentẽ tuam B turpis cogitatio non surripiat, *legẽdum putabam,* non subrepat, *quo loquendi modo inferius etiam ipse Isidorus vtitur. Verùm hunc posteriorem locum sine exemplari mutare ausus non sum, priorem autem Cassidori præcepto animatus libro de diuinis lectionibus cap. 15. mutauimus: coniectura ducti d. litterã, vnde incipit vox,* delectatur, *librariorum vitio fuisse geminatam.*
e *al.* te tangit.
f *al.* subierit.
g *al.* prauam.
h *al.* cætera.
i Si enim volueris, te omnino superare non poterit. *Varia codicum lectio est. Nonnulli habent.* Si enim volueris, vinci omnino non poteris. *Quidam:* Si enim volueris, vinci animo non poteris. *Laurentianus vetustior, cui multum in alijs fidebamus.* Si enim volueris, te omnino non poterit. *Nostra lectio, ex Nauar-* C *rico codice, qui non minori auctoritate, nec vetustate erat: desumpta est. Suspicabar tamen veram huius loci lectionem esse.* Si enim volueris, vinci omnino non poteris.

[a] *De fornicatione.*

AVdi anima, quæ loquor, ausculta quæ dico, attende quæ moneo, nulla iam immũditia polluaris: nulla libidine maculeris, ab omni te carnis corruptela suspende, ab omni carnis corruptione te subtrahe. Luxuria in te vltra non inualescat. Libido vltra nõ te deuincat. Custodi à fornicatione corpus tuũ. Ne vlla vnquã carnali [b] cogitatione inquineris: fornicatione cõtaminari deterius omni peccato puta: omnibus peccatis fornicatio maior est. Graue peccatum est fornicatio. Fornicatio vniuersa antecedit mala. Fornicatio grauior est morte: melius est mori, quàm fornicari: melius est mori, quàm libidine maculari: melius est animam effundere, quàm eam per incontinentiam perdere. Continentia hominem Deo proximum reddit: continentia hominem Deo proximum facit: vbi manserit continentia ibi, & Deus permanet.

a De fornicatione. *Tituli in hoc 2. libro ab Isidoro positi non sunt, sed à librarijs, maioris perspicuitatis caussa. Itaq. in his variant exemplaria. In nonnullis etiam, penitus desideratur. Nos etiam nonnullis locis ex nostro iudicio immutauimus.* A

b *al.* contagione.

De castitate.

CAstitas hominem cælo iungit, castitas hominem ad cælum trahit. [a] Castitati cæli regnum promittitur. Castitas hereditatem cæli [b] suppetere facit. Libido verò in infernum mergit hominem: libido ad tartara hominem mittit: ad pœnas tartari hominem libido perducit. Quòd si adhuc carnis molestias sentis: si adhuc carnis stimulis tãgeris: si adhuc libidinis suggestione pulsaris: si animum tuum adhuc fornicationis titillat memoria: si adhuc caro te impugnat: si te adhuc luxuria tentat: si adhuc libido inuitat: memoriam mortis tibi obijce, diem exitus tui tibi [c] propone, finem vitæ tuæ ante oculos adhibe: propone tibi futurum iudicium, propone tibi futura tormenta, propone tibi futura supplicia, propone tibi infernorum perpetuos ignes, propone tibi gehennæ pœnas horribiles. B

a *al.* castis.

b Suppetere facit. *Sic codex Nauarricus legebat, nisi quod addebat:* hominem. *Alij legunt*: suppetere cupit. *Laurentianus vetustior*: hæreditatem cæli suppetere, *habet, nullo alio verbo addito. In Laurentiano altero recentiori, totum illud.* Castitas hæreditatem cæli suppetere facit, *desiderabatur.*

c *al.* præpone.

De oratione.

ORa lacrymis indesinenter, ora iugiter, precare Deum diebus ac noctibus, sit sine cessatione oratio, sit frequens oratio, sint orationis arma assidua, oratio non deficiat, insiste orationi frequenter, incumbe orationi assiduè, geme semper & plange, surge in nocte ad precem, vigila [a] & ora, pernocta in oratione & prece, incumbe nocturnis vigilijs. Ad modicum clausis oculis rursum ora, oratio frequens diaboli iacula submouet. Oratio continua diaboli tela exuperat. Hæc prima virtus aduersus tentationum incursus. Hæc prima tela aduersus hostium tentamenta. Immundos spiritus precum expellit frequentia, immundos spirius orationis euincit instantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia superantur, omnibus malis præualet oratio.

a *al.* & ora per noctem.

De ieiunio.

ADime quoque tibi saturitatem panis, parsimonia tuum corpus castiga, ieiunijs & abstinentiæ inserui, pallida ora gere, aridum porta corpus. Esuri, & siti, abstine, & arescc: nõ potes tentationes vincere, nisi ieiunijs erudiaris. Escis enim libido crescit, ciborum saturitas carnis luxuriã suscitat, edacitatis vitio crescit carnis tentatio, saturitati libido semper adiuncta est, at contra ieiunio, libido restringitur. Ieiunio luxuria superatur: sequestrata saturitate non dominatur luxuria. Abstinẽtia enim carnem superat, abstinentia luxuriam frenat, libidinis impetum abstinentia frangit, libidinis virtutem abstinentia soluit: sitis, & fames carnis luxuriam interimit: fames, & sitis carnis lasciuiam superant. Vino quoque [a] multo grauatur mens. Vinum virus est in animo. Vino luxuria excitatur. Vino fomes libidinis enutritur. Venis vino repletis luxuria in mẽbris [b] pullulat: pocula quippe instrumenta luxuriæ sunt. Igni enim adiecto fomite magis crescit incendium: adiecta igni materia plus augetur flamma.

C

a *al.* multum,

b *al.* generatur, al. excitatur.

De oculis, & otio.

OCuli quoque prima tela libidinis: visio prima concupiscentia mulieris, mens enim per oculos capitur. Aspectus namque [a] amoris iacula mittit, [b] cõcupiscentiæ libidinem nutrit aspectus: mentem inlicit, animam titillat, cor vulnerat. Sutrahe igitur visum, reprime oculos à petulantia, nec eos figas in specie carnis. Nullam attendas ad cõcupiscendum: nullam hoc animo inspicias, vt concupiscas: tolle occasionem peccandi, aufer materiam delinquendi. Si vis esse à fornicatione tutus, esto corpore, & visione discretus: corpore quippe seiunctus à peccati intentione discedis. Circa serpentem autem non eris diu illæsus: ante ignem consistens, etsi ferreus sis, aliquando dissolueris: proximus periculo diu tutus non eris, per assiduitatem cito peccat homo. Sæpe famimiliaritas implicuit multos: Sæpe occasio peccandi voluntatem facit. Sæpe quos [c] voluntas nõ potuit, assiduitas superauit. Otiositati deditum cito luxuria [d] surripit. Vacantem, D

tem luxuria cito præoccupat. Grauius libido A vrit, quem otioſum inuenerit. Cedit autem libido rebus, cedit operi, cedit induſtriæ & labori, libidinem quippe carnis ſæpe labor euincit: corpus enim labore fatigatum minus delectatur flagitio. Quapropter præcaue otium, non diligas otium, nō ducas in otio vitam, fatiga corpus laboribus, exerce operis cuiuslibet ſtudium, quære tibi opus vtile, quo animi [e] infigatur intentio, cum opere vaca lectioni, vaca in lege Dei, vaca in meditatione ſcripturarum: habero in diuinis libris frequentiam, aſsiduitas legendi ſit tibi, ſit tibi frequens lectio, ſit quotidiana legis meditatio. Lectio vitæ demit errorē, B lectio à mundi ſubtrahit vanitate: lectione ſenſus, & intellectus augetur: lectio docet quid caueas: lectio oſtendit [f] quo tēdas. Multis proficis cū legis, ſi tamen facias quod legis. ÷ [g] Iā & ſi cætera bona placent, ſi & alia grata ſunt, ſi in volūtare ſunt, ſi in voto ſunt, ſi in bonis cunctis animus eſt intentus, ſi in bonis cunctis animus eſt paratus.

[a] *al.* amor.
[b] *al.* concupiſcentiæ.
[c] *al.* fortaſſe voluptas.
[d] *al.* forte ſubrepit.
[e] *al.* implicetur.
[f] *al.* quid teneas.
[g] Iam etſi cætera bona placent, *Hæc erant in omnibus codicibus, præterquam in Septimancenſi, & Seguntino, quibus, quoniam non fidebamus, cum multa in ijs alijs etiam locis deſiderentur, obelo notaſſe contenti fuimus, tanquam non ſatis, neque cum ſuperioribus, neque cum ijs, quæ ſequuntur cohærentia.* C

De humilitate.

ESto humilis, eſto in humilitate fundatus, eſto omnium vltimus & nouiſsimus, humilitate minimum te fac, nulli te præponas, nulli te ſuperiorem deputes, æſtima omnes ſuperiores eſſe tibi, omnium te minimum exiſtima, inferiorem te omnibus deputa. D Quamuis ſummus ſis, humilitatem tene: ſi humilitatē tenueris, habebis gloriā: quātum enim humilis fueris, tātum te ſequetur, gloriæ altitudo. Caue autē iactātiā, caue oſtentationis appetitum. Caue gloriæ inanis ſtudiū, nō te arroges, nō te iactes, nō te inſolēter extollas. Alas ſuperbiæ non extēdas: elationis pennas non erigas, nihil de te præſumas, nihil tibi boni tribuas, de iuſtitiæ virtute nulla elatione ſuperbias, de bonis factis non extollaris, de bono opere nō glorieris: deſcēde, vt aſcendas: humiliare, vt exalteris, ne exaltatus humilieris: qui enim attollitur, humiliatur deijcit: qui eleuatur, qui exaltatur, proſternitur: qui inflatur, alliditur: de excelſo grauior caſus eſt: de alto maior ruina eſt, initium enim peccati ſuperbia. Superbia angelū depoſuit, tumor regna diſſoluit, elatio excelſos deiecit arrogantia ſublimes humiliauit, humilitas autem caſum neſcit, humilitas lapſum non nouit, humilitas ruinam nunquam incurrit, numquam lapſum paſſa eſt humilitas. Cognoſce, homo, quia Deus humilis venit, & [b] qu a ſe in forma ſerui humiliauit, factus obediens vſq. ad mortem: ambula [c] ſicut & ille ambulauit, ſequere eius exēplum, imitare veſtigia eius, exiſte vilis, exiſte abiectus, exiſte deſpectus, diſplice tibi, deſpectus eſto apud temetipſum. Qui enim ſibi vilis eſt, ante Deum magnus eſt: qui ſibi diſplicet, Deo placet: eſto igitur paruus in oculis tuis, vt ſis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris ante Deum pretioſior, quanto fueris in oculis tuis deſpectior. Porta quoque [d] verecundiam in vultu de recordatione delicti: porta pudorem in facie de memoria commiſsi peccati. Peccati pudore oculos tuos attollere erubeſce. Incede depoſita facie, mœſto ore, abiecto vultu, [e] perculſo corde, lugubri veſte, ſacco [f] inuolutus, opertus cilicio corpus: fatiſcentes artus cilicium, & cinis inuoluat, ſquallentia, & tabeſcentia membra ſaccus operiat. [g] exuſtum corpus luctuoſus habitus tegat,

[a] *al.* de iuſtitia & virtute.
[b] *Ad philip. 2 ver. 8.*
[c] in humilitate.
[d] ſemper.
[e] percuſſo.
[f] inuoluto.
[g] *al.* exhauſtum.

De lugendis inceſſanter peccatis.

TErra ſit tibi inceſſanter cubile, ſtratus humus, puluis es in puluere ſede: cinis es, in cinere [a] ſede ſemper lugens, ſemper mœrens, ſemper gemēs, ſemper ſuſpiria cordis emittens: ſit compunctio in corde, ſint gemitus crebri in pectore: frequenter [b] oculis lacrymæ profundantur: ad lacrymas eſto paratus: dilige lacrymas, ſuaues ſint tibi lacrymæ, delectet te ſemper planctus, & luctus,

ctus. Planctum & compunctionem fac tibi semper: planctum & lacrymas nunquam deseras. Tãtum sis promptus ad lamenta, quãtum fuisti pronus ad culpam: qualis fuit tibi ad peccandum intentio, talis sit ad pœnitendum deuotio: ita reuertere, sicut in profundum recesseras: secundum morbum impertienda est medicina: iuxta vulnus sunt adhibenda medicinæ remedia. Grauia peccata grandia lamenta desiderant. Nulla te res de peccato securum faciat: nulla tibi securitatis deceptio blandiatur: nulla securitas deceptum à pœnitentiæ intentione suspendat. Incessanter in corde tuo spes & formido consistant. Pariter sint in te, timor atque fiducia, pariter spes & metus: sic spera misericordiam, vt [c] iustitiam metuas: sic te spes indulgentiæ erigat, vt metus gehennæ semper affligat.

a *al.* viue.
b *al.* oculi lacrymis perfundantur.
c *al.* de iustitia.

De timore.

TImor enim semper emendat: timor expellit peccatum: timor reprimit vitium: timor cautum facit hominem, atque sollicitum: vbi verò timor non est, ibi dissolutio vitæ est: vbi timor non est, ibi perditio mortis est: vbi timor non est, ibi scelerum abũdantia est. In infirmitatibus tuis non contristeris: in languoribus gratias age Deo. Valere te animo magis opta, quàm corpore: valere magis mente, quàm carne: aduersa corporis remedia animæ sunt. Ægritudo carnem vulnerat, mentem curat: languor enim vitia excoquit: languor vires libidinis frangit. Si prosperitas arriserit, non extolleris: si aduersitas acciderit, non deijciaris: si felicitas eluceat, non sis iactans: si calamitas contigerit, pusillanimis non existas. Habeto tẽperamentum in prosperis: habeto patientiam in aduersis. Probari te in dolore cognosce, ne frangaris. Probari te in prosperitate cognosce ne exalteris. æqualis esto in omnibus. Mentẽ nec gaudio, nec mœrore commutes, omnia æquali [a] iure sustine, [b] nulla insolentia commuteris.

a *al.* forte ore aut corde.
b ad nullam insolentiam.

De sollicitudine.

NVllus te casus imparatũ inueniat: nullus sit casus, quẽ non meditatio tua præueniat. Propone tibi nihil esse quod nõ accidere, posit præmeditare cõtra omnia fortuita, futuras semper cõmẽtare miserias. In secundis meditare, quo pacto aduersa feras: ne aliquid aduersum accidat semper animo cogita. Sapientis est, periculi præuidere iacturã. Omnia meditata leuiora accidunt: expectata mala [a] tolerabiliter feruntur. Cedit aduersus casus consilio: [b] præexpectata res non admiratur, cum acciderit. Aduenientes impetus meditatio frangit. Præcogitatio futuras molestias attenuat: præuisio malorum lenit aduentum: inopinatum autẽ malum fortiter ferit. Acerba sunt, quæ cogitata non fuerunt: grauia existunt, in quibus improuisi incurrimus. Improuisa mala grauiter feriunt, repentinum malum cito frangit, quod prouisum non est vehementer affligit. Subita maris tempestas terrorem exuscitat. Improuisus hostis, malè perturbat, inopinatus hostis, facilè opprimit. Omnia repentina, grauiora existunt. Quæ repente accidunt, grauiora occurrunt. Et ad bona igitur & ad mala præpara cor tuũ: & bona, & mala, prout tibi euenerint, porta: & aduersa, & prospera, vtcumq. occurrerint, tolera: quodcumque euenerit, mente libera sustine.

a *al.* tolerabilius.
b *al.* prospecta al. perspecta.

De iracundia.

SI præuenerit iracundia, restringe illam: si præoccupauerit, mitiga eã. Tẽpera furorem, tẽpera indignationem, cohibe animi motũ, refræna iracundiæ impetũ. Si nõ potes iram [a] vitare, vel tempera: si non potes furorem cauere, vel cohibe: promptior esto ad suscipiendam, quàm ad inferendã molestiam. Disce mala magis tolerare, quàm facere: disce mala ferre potius, quam referre. Caue ne sis vltor iniuriarum tuarum.

a *al.* vetare al. vincere.

De patientia.

ESto patiens: esto mansuetus: esto mitis: esto modestus. Serua patientiam: serua modestiam: serua mansuetudinem. Stude patientiæ & mansuetudini, despice [a] probra illatæ contumeliæ. Irrisionem despiciendo exupera: dissimulando [b] errores detrahentium calca: contumelias detrahentium patientia supera. Sagittas contumeliæ clypeo patien-

patientiæ frange. Præpara contra asperum verbum tolerantiæ clypeum, contra linguę gladium patientiæ scutum præbe. Quamuis quisque irritet, quamuis incitet, quamuis exasperet, quamuis insultet, quamuis lacessat, quamuis conuicietur, quamuis criminetur, quamuis ad litem prouocet, quamuis ad iurgium prouocet, quamuis conuiciũ dicat, quamuis iniuriam faciat, quamuis afficiat cõtumelijs: tu sile, tu tace, tu dissimula, tu contemne, tu nõ loquaris, tu exerce silentium. Iniuriatus non respondeas, conuicium nõ retorqueas, contumeliam non [c] repetas. Tene silentij patiẽtiam, tacendo citius [d] vinces.

a *al.*opprobria.
b *al.*forte irrisiones.
c rependas.
d *al.*vincis.

De tolerantia.

DIsce à Christo modestiam, disce tolerantiam, Christum attende, & non doles in iurias.[a] Pro nobis namque passus, nobis reliquit exẽplum, palmis enim percussus, flagellis cæsus, sputis derisus, clauis confixus, spinis coronatus, cruci damnatus, semper conticuit. Magna est virtus, si non lædas, à quo læsus es; magna est fortitudo, si etiam læsus remittas: magna est gloria, si cui potuisti nocere, parcas. Quando [b] enim cõuiciaris, propter peccata tua contigit tibi: quando iniuriaris, mala tua id faciunt. Quicquid tibi cõtigit aduersum, pro tuo peccato existima euenire: consideratione ergo iustitiæ dolorem tempera. [c] Leuiùs portabis, si pro quibus infertur intenderis: cum ergo derogatur tibi, tu ora: cum maledicitur tibi, tu benedic maledicẽti, benedictionem oppone, irascentem patientia delinire, blandimento iracundiã furentis dissolue. Vince nequitiam lenitate, vince bonitate malitiam, inimicos pacis omni modestia placa, mala aliorũ tuo bono supera, trãquilla mẽte illatas cõtumelias porta: aperi trãquillo corde dolorem: iniuriæ vulnus, quamuis graue sit, apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum, quanto enim magis id tegis, tanto maximè auges: aperi ergo hoc [d] grauato animo, & non te excruciat.

a 1. Petri 2. ver 21.
b *al.*tibi conuitiatur.
c *al.*lenius.
d *al.*grato.

De reconciliatione.

SI contristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi. Si peccaueris in eum, age pœnitentiam corã illo, si offenderis quẽquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad [a] reconciliationem offensionis tuæ, cito veniam postula: non dormias, nisi reuertaris ad pacem: non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. Reuoca eum celerrimo [b] dilectionis affectu: Reuoca eum humilitate ad gratiam: humili te illi affectu prosterne, supplici animo veniam deprecare. Petenti quoque tibi veniam libenter indulge: poscenti indulgentiam placanter dimitte, reuertentẽ statim amplectere. Redeuntem confestim benigna suscipe charitate. Dimitte, vt dimittatur tibi. Ignosce, vt ignoscatur tibi, peccanti in te non retribuas secundum culpã, sciens quia & in te venturum est iudicium. Non enim habebis indulgentiam, nisi dederis: & si ille non supplicet, si sibi dimitti non postulet, si deprecandi humilitatem non habeat, si peccatum suum mala conscientia non agnoscit: tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria tua voluntate cõcede. Dolorem in corde non reserues, dolorem in animo non retentes, aufer à corde fraternam offensionẽ, alienæ nequitię non reserues dolorem. Odiũ enim hominem à regno Dei separat, à cælo subtrahit, à paradiso eijcit, odiũ nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec fuso sanguine [d] deletur.

a *al.*repropitia.
b *al.*deuotionis.
c *al.*serues.
d *al.*detergitur.

De inuidia.

QVid Zeli referam ignem? inuidia cuncta virtutũ germina cõcremat, inuidia cuncta bona ardore pestifero deuorat. Hæc primùm sibi nocet, primùm se mordet, primum suum auctorem rodit.[a] Inuidia est animi tinea, sensum comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor hominis, quasi quædam pestis,[b] depascit, Occurrat igitur contra zelum bonitas, aduersus inuidiam charitas præparetur, de bono alterius non doleas, de alterius profectibus nõ tabescas, nullius prosperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullius inuidentiæ facibus agiteris.

a *al.*

a al. inuidia sicut animi tinea.
b al. deposcit.

De Pace.

PAcem ama, pacem dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in mansuetudine, & charitate amplectere: proba te amplius amare, quam ipse amaris: non sis in pace infidus, non sis leuis in amicitia. Retine semper vinculũ cõstantiæ, odientes ad pacẽ inuita, discordantes ad cõcordiam reuoca, dissidentiũ corda pace concilia, habeto placabilitatẽ mẽtis, habeto animi benignitatem, prõptus esto in affectu, affabilis in sermone, grato animo affare omnes: nullus existat sermo B iurgiorum, qui concordiam diuidat.

De vitanda contentione.

FVge rixas, vita lites, caue contentiones, tolle occasionem litis. Litem sperne, viue semper in pace, in nulla caussa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio contradictionem exigit, contentio lites parit, contentio rixas gignit, contentio faces odiorum accẽdit. Pacem cordis contentio extinguit, cõcordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari: in C ruina aduersarij noli extolli: non læteris super inimici interitu, ne superueniant in te similia, ne forte conuertat Deus ab eo in te iram suam. Qui enim gaudet de inimici casu, cito incidet in illum: sit magis erga humiliatum humanus affectus, sit erga deiectum compassionis intuitus, delectet te dolere super eum, qui afflictus est: condole in alienis calamitatibus: satiare fletibus in alienis mœroribus, non sis durus, nõ sis ferreus, non sint tibi dura præcordia. Sic alienam miseriam, tanquam tuam luge: in tribulatione alterius, & tu esto tristis. Cum plangentibus plãge, cum flentibus fle, cum lugẽtibus [a] mentis affectu coniungere.[b]

a al. mentis affectum coniunge.
b al. & luge.

De imitatione bonorum.

IN omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni conuersatione tua, imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sanctorum, exempla iustorum imitando considera, exempla sanctorum propone tibi, sint tibi patrum exempla discipli- A næ incitamenta. Intende ad bene operandum virtutes sanctorum: intende ad bene viuendum documenta iustorum: nullum vitæ tuæ scandalizet infamia, nullum opinio cõtristet aduersa: disce bono [a] fragrare præconio, habeto testimonium bonum, custodi bonam famam tuam, nullis fœtoribus obscuretur, nullis laceretur [b] opinionibus. Laceratio enim opinionis: boni iacturam facit. Caue autẽ gloriam popularem, vita admirationem vulgi, desine iactare te in adulantium oculis, non sis [c] circumflatus vento fauoris. Contemne fauores, cõtemne laudem popularis fauoris: esse magis bonus, quàm videri stude: non exquiras, si quis te extollat, aut si quis contemnat: nec fauor te seducat nec vituperatio frangat: qui laudem non appetit, nec contumeliam sentit: si contemnes laudem, facile & vituperationem reijcies. Non ideo te bonum existimes, si bonus prædiceris: in lingua aliena conscientiam tuam interroga: discerne te tuo, non alieno iudicio: neque ex alieno sermone, sed ex tua te mente metire: nemo magis scire poterit quis sis, sicut tu, qui cõscius es tui: quid enim prodest, dũ malus es, si bonus prædiceris? aut quid boni laus pertinet [d] ad te, si aliud es, & aliud esse fingaris? Quapropter vita simulationem, vita fictionem, obscuriori veste non simules sanctitatem, qualis haberi vis, talis esto, professionem tuam & habitu, & incessu demonstra, sit in ingressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuiæ, nihil petulantiæ, nihil insolẽtiæ, nihil leuitatis in incessu tuo appareat: animus enim in corporis habitu apparet, gestus corporis signum est mentis, corporis gestu animus proditur, corporis gestu animi habitus panditur, incessus ergo tuus imaginem leuitatis non habeat, incessus tuus alterius oculos nõ offendat: non præbeas de te alijs specta- D culum, non des alijs de te obtrectandi locum: nec te adiungas leuibus personis, nec te admisceas vanis: vita malos, caue iniquos, fuge improbos, [e] pelle ignauos à te: fuge turbas hominum, maximè eius ætatis, qui ad vitia proni sunt. Bonis te adiunge, bonorum consortium appete, bonorum societatem quære. Sanctis indiuiduè adhære. Si fueris socius conuersationis, eris & virtutis: qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, qui cum stultis, stultus erit: similes enim similibus coniungi solent. Periculosum est, cum

cum malis vitam ducere: perniciosum est cum his, qui prauæ voluntatis sunt, sociari. Infamiam tibi nutris, si indignis te sociaueris. Melius est habere malorum odium, quàm consortiũ: sicut multa bona habet habet cõmunis vita sanctorũ, sic plurima mala affert societas malorũ: qui enim tetigerit immundum, coinquinabitur ab eo: claude etiam aures tuas, ne audias malum.

a *al.* flagrare.
b *al.* approbrijs.
c *al.* forte circumlatus.
d *al.* ad rem.
e *al.* sperne ignotos.

De Lingua.

RESpue sermones impudicos, fuge inhonesta verba, nulla aures tuas sermonum impudicitia [a] subrepat, vanus sermo cito polluit mentẽ, & facile agitur quod libenter auditur. Nihil ex ore tuo, quod impedire possit, procedat: nihil, quod non expedit, sonus vocis erumpat: hoc procedat ex labijs, quod aures non polluat audientis. Cauenda est verborum obscœnitas, fugiẽda est turpitudo sermonis, sermo vanus vanæ conscientiæ est index, mores hominis lingua pandit: & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur: [b] ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioso sermone compesce linguã ab otioso verbo reprime linguam. Caue à fabulis ineptissimis, aniles fabulas nõ loquaris. Turpia & inania verba non garrias: retice verbum, quod non ædificat audientes: [c] sermo otiosus nõ erit absque iudicio. Vnusquisq. rationem redditurus est sermonum suorum: ante vniuscuiusque faciem sua verba stabunt, Qui otiosa verba non reprimit, ad noxia cito transit: qui minima spernit, in maximis facile proruit: minor namque culpa maiorẽ generat: paullatim [d] crescũt vitia & dũ parua non vitamus, in magnis prolabimur: minima igitur vita, & ad maiora non peruenies: [e] parua sperne, & in deterius non incides. Ea quæ loqueris, grauitate, atq. doctrina digna existant: sit sermo tuus irreprehẽsibilis, sit expectationi audientium vtilis: stude dicere, non quod libet, sed quod oportet, Discerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo, & in tacendo peritus esto. Multum ante delibera, quid dicas, ne reuocare non possis. [f] Fuge casus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle insidianti occasionem, A non pateat inimici iaculis os tuum, non loquaris, quod excipiat aduersarius. Amicum semper habeto silentium, pone custodiam ori tuo, labijs tuis signaculum præbe, oppone linguæ tuæ claustra silentij, circumclude linguam munitione custodiæ. Intende opportunitatem loquendi, tempus proferendi sermones inquire, scito quo tempore loquaris, considera quando dicas, tempore congruo loquere, tempore congruo tace. Tace vsque quo interrogeris, non loquaris nisi interrogatus, non dicas priusquam audias, interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca. B Tolle verbositatem sermonis superflui, loquendi modum non excedas, ne immoderatione linguæ incurras periculum, multiloquia non effugiunt culpam [g], multiloquium non declinat peccatum, fluuius exundans cito colligit lutum, vltra modum flatus maris periculum parit, imbriũ nimietas periculum suscitat, linguosus homo imperitus est: sapiens paucis vtitur verbis, breuem sermonem scientia facit, loqui multum stultitia est, vox enim insipientis, in multiplicatione sermonis. Sit igitur in verbo mensura, sit in sermone statera, semper verba tua moderare, modum loquendi non C transeas.

a *al.* surripiat.
b *Matth. 12. ver. 34.*
c *Matth. 12. ver. 36.*
d *al* increscunt.
e *al* fortassis non sperne.
f *al* quod dicis.
g *Prouerb. 10. ver. 19.*

De vitanda detractione.

ABscinde etiam à lingua vitium detrahendi. Alienam vitam non laceres, de D malo alieno os tuum non coinquines. Non detrahas peccanti, sed condole: quod in alio detrahis, in te potius pertimesce. Detractio graue vitium est, detractio graue peccatum est, detractio graue crimẽ est, detractio grauis damnatio est. Hoc omnes reprehendũt, hoc omnes vituperant, hoc fœdius nihil est, hoc summæ turpitudinis est. Canum mos est [a] latrare, canum linguas exerere, canũ dente pestifero mordere, soli canes [b] obtrectare nouerunt: quando alio detrahis, te discute: quãdo alium mordes, tua peccata redargue: si vis detrahere, ad tua te peccata retorque: non alterius delicta, sed propria cerne,

cerne:vitia tua attēde,nō alterius.Nunquā detrahes,si te bene perspexeris:de tua igitur correctione esto sollicitus:de tua salute,& emēdatione esto attētus, detrahētes nō audias.Susurrātibus auditū nō præbeas. Pari reatu detrahētes,& audientes tenentur:vtrisq. simile discrimē impēditur. Qui detrahētē audit,& is, qui detrahit,æqualiter iudicātur:quod ad te nō pertinet, noli quærere:quid inter se loquantur homines, cognoscere nūquam desideres. Noli quærere,quid quisq. dicat,vel faciat:deuita curiositatē:omitte curas alienæ vitæ: omitte curā,quæ ad caussā tuā nō pertinet. Nulla curiositas animū tuū capiat: nulla te concupiscentia detestandæ curiositatis subripiat,nec oblitus tuorum morum, alienos perquiras: tanta cura corrige vitia tua, quanto studio perspicis aliena.

a *al.*lacerare.

b *al.*oblatrare.

De mendacio.

OMne [a] quoq. genus mēdacij sūmopere fuge, nec casu nec studio loquaris falsū: nec,vt prestes,mētiri studeas:nec qualibet fallacia vitā alicuius defendas: caue mēdaciū in omnibus: mēdacio enim fides tollit̃, error inducitur: veritas abolet̃: nullū iustū mēdaciū,omne mendaciū peccatū est.Omne,quod à veritate discordat,iniquitas est.[b] Leges seculi falsarios dānāt,mēdaces puniunt, fallaces perimunt.Si mēdacia apud homines lege dānantur,si fallacia humano iudicio plectit̃, si falsitas capitali pœna[c] cōscribitur,quāto magis anteDeū testē verborū, [d] ante quē & de otioso verbo rationē vnusquisq.[e] prestabit,ante quē,&pro otioso sermone pœnas quisq.luet,os enim, quod mentitur, occidit animā:&,[f] perdes eos,qui loquūtur mēdaciū:[g],&,testis falsus nō erit impunitus.Refuge ergo fallaciā,declina [h] mēdaciū:caue falsum,purè loquere, nunquā mētiaris,esto verax,neminē mentiēdo fallas,neminē mētiendo in errorē inducas, nullū circūscribas verbis,nullū fallēdo decipias, nullū argumētis verborum mētiendo seducas. Nō aliud dicas,& aliud facias:nō aliud loquaris, & aliud in animo teneas:præbe affectū sine simulatione:sine fuco exhibe bonitatē. Prohibe etiā tibi iuramētū,tolle iurādi vsū: iusiurādū interdic tibi:periculosum est enim iurare,assiduitas iurādi periurij cōsuetudinem facit. Iurādi vsus ad periuriū ducit:[i] sit in ore tuo,est:sit in ore tuo,nō est: veritas iuramēto non in-

A digeт:fidelis sermo sacramenti retinet locū,firma etiam sit sacramenti tui fides.

a Omne quoq.genus mēdacij summopere fuge. *Ex hoc loco Gratia.*22.q.2.*desumpsit caput illud,cui initiū est,* omne genus mēdacij, *vnde totū locū castigauimus, nā codices magnopere variabāt :quidā pro.* vt præstes *legebat,* nō præstes, *alius* nec per testes, *& pro* vitā *alij* vitā, vel vitium, *quidam* vitium *tantùm habebant.*

b *al.*Reges.

c *al.*constringitur.

d & operum.

e *al.*reddet.

f *Psal.*5.*ver.*7.

g *Prouerb.*19.*ver.*5.*&*.9.

h *al.*à mendacio.

i *al.*Sit in ore tuo est,est,non,non.*Matth.*5.*ver.*37.

B

De voto reddendo.

FAc bonū,quod spopōdisti.Nō sis in verbis facilis, & in opere difficilis. Coram Deo aliquid facile nō promittas:sine consideratione [a] viriū nihil voueas: quod nō potes facere,nō pollicearis. Multū Deo reus eris,si nō reddideris:quod voueris:displicēt Deo, qui vota sua nō explēt. Inter infideles cōputātur,qui,quod vouerūt,nō impleuerūt:melius est enim nō promittere, quā fidē promissi non exoluere: melius [b] est enim non vouere, quàm post votum promissa non reddere. [c] In malis promissis rescinde fidē,in turpi voto muta decretum,
C quod incautè vouisti,non facias: impia est promissio,quæ scelere adimpletur.

a *al.*vero.

b *Ecclesiast.*5.*ver.*4.

c In malis promissis rescinde fidē.*Hūc locū eo modo, quo nos correximus,legūt Gratian.*22.*q.*4.*c.*In malis, *& Magister sent.lib.*3.*d.*39.*c.*8 *nisi quod pro* nō facias,*vt habebāt codices omnes,ipsi legūt:*ne facias. *Idē locus citatur ex hoc libro Synonymorū in Concil.Tolet.*8.*c.*2.*& quidē in excusis, totidē verbis,quot nos posuimus. In duobus Gotthi. quos ante* 600. *annos,descriptos esse constat, vbi nos legimus* in turpi voto muta decretum, *legitur* in turpe votū *quā lectionē Meioradæ codex,& Laurēt. alter sequebātur, & fortassis, ea est germana Isidori lectio, tametsi mutare nos ausi non sumus.*

De Deo, et conscientia.

D ANte Deū nihil est occultū, verbū iniquū nec in corde tuo dicas: verbū malū nec silētio abscōdi putes. Omne verbū [a] abscōditū nō celabit̃: pādit̃ enim in manifesto, quod in occulto [b] deponit̃: quod intus agis, vel dicis, palā positū puta.Lapides enim,quib9 cōscijs loquimur,nō celabūt:& ipsi parietes,quod audierīt,nō tacebūt.Si homines tacēt,iumēta loquēt̃. Ita ergo peccata declina,quasi celare nō possis.Ibi pecca, vbi Deū esse nescis:nihil celatur ante Deū: videt occulta,qui fecit abscondita. [c] Diuinis

nis enim iudicijs eris reus, quamuis sis oculis humanis absconditus. Deus vbiq. præsens est, Spiritus eius totum implet: maiestas eius omnia penetrat elementa, cuncta suæ potentiæ attingit præsentia, extra eũ locus nullus est. Cognitioni eius nihil ocultũ est, omnia secreta vis virtutis ei⁹ irrũpit, nulla occulta sibi latere patitur, nullis obicibus, vt penetret, impeditur. Ipse cogitationes nouit, ipse cor inspicit: quod intus agitur, aut latet, ipse videt: quod intus disponitur, ipse cõprehẽdit: etiã quod homo in se ignorat, ille nouit. Nemo potest etiã semetipsum effugere, & si te nõ dãnat publica fama, cõdẽnat propria cõsciẽtia: nulla pœna grauior cõsciẽtia, vis aũt nũquã esse tristis, bene viue: securamẽs tristitiã leuiter sustinet, bona vita gaudiũ sẽper habet, cõ- B sciẽtia aũt rei sẽper in pœna est. Reus animus nũquã securus est, mẽs enim mala cõsciẽtiæ proprijs agitatur stimulis. Si [d] enim in bono permanseris, tristitia elongabitur à te: si in iustitia perseueraueris, tristitia nõ occurret tibi: nec plaga, nec morste terrebit, si bene & piè vixeris. Cõsilium autẽ, & opus tuũ semper ad Dñm cõuerte. In omni opere tuo Dei auxiliũ posce. Omnia diuinæ gratiæ, diuino dono adscribe: nihil meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil præsumas, in audacia nihil [e] ponas: vis autẽ virtutes tuas augeri, prodere noli: occulta C virtutes pro elatione: abscõde bona facta pro arrogãtia: fuge videri quod esse meruisti, quod manifestãdo potes amittere, tacẽdo custodi: vitia viro cordis tui reuela: prauas cogitationes: illico manifesta: peccatũ enim proditũ cito curatur, crimen autem tacendo ampliatur, silentio culpa crescit: si patet vitium, fit ex magno pusillũ, si latet, fit ex minimo magnũ: si tegitur magis creditur esse malum: malum autem cauere, D potius quàm emẽdare oportet: melius est, vt vites vitiũ, quàm vt emendes: ne forte cum incurreris, reuocare non possis.

a *al.* absconsum.
b *al.* deprimitur al. depromitur.
c *al.* diuini enim iudicij.
d *al.* forte autem.
e *al.* proponas.

De bono et malo vsu.

VSus enim difficile vincitur. Consuetudinis vincula vix soluuntur, inolita diu tardius corriguntur. Ancipitẽ diu delibera sentẽtiã, ante factũ cogita diu, ante opus pręmeditare diu: matura cõsiliũ, vt perficere possis: quod vis agere, diu exquire: diu proba, & sic age: cum diu cogitaueris, tunc fac, quod probaueris: nihil ex pręcipiti magnũ, consilij mora melior est. In rebus autẽ certis bene agendi tarditas remoueatur à te, tolle moras, in crastinũ nihil differas: in bonis dilatio nocet: in his, quod expedit, differre impedit: absit in bonis remissa segnities: absit negligẽtia torpens. Inertis vitium pigritiæ procul sit, vitia cito captant inertes. Per torporẽ enim vires & ingeniũ defluũt. Negligẽtia, & torpor dissoluũt animũ, desidiâ [a] natura corrũpitur, desidiã frigescit ingeniũ. Torpor enim exuperat sensum, hebetudo sciẽtię lumen extinguit: solertia aũt sensũ meliorẽ reddit, peiorẽ facit negligẽtia, sẽsum desidia obtũdit, segnitiẽ iuduſtria acuit, excellẽtior fit natura, doctrinâ, ardẽtius fit ingeniũ subiũcto studio. Tardiora enim ingenia studijs acuũtur, torporẽ naturæ industria excitat. Sensus tarditatẽ assiduitas acuit. Exercitatione proficit sensus, experientia plus [c] scitur. Sæpè natura, moribus immutatur: sæpè natura cõsuetudine superatur, assiduitas enim mores facit. Iugis vsus in naturã vertitur. Omnia vsui cedunt, vsui omnia parent, res ita se agit, [d] vt vtêris. Quod cum difficultate cæperis: per vsum cum [e] voluptate perficies.

a *al.* obscuratur.
b *al.* exasperat.
c *al.* suscitatur.
d *al.* res ipsa se agit, vt vsus ea eris.
e *al.* voluntate.

De sapientia & ignorantia.

NIhil sapiẽtia melius, nihil prudẽtia dulcius, nihil sciẽtia suauius: nihil stultitia peius, nihil insipiẽtia deterius, nihil [a] ignorãtia turpius: ignorantia mater errorũ est: ignorãtia vitiorum nutrix. Peccatũ magis per ignorantiã præualet: ignorantia enim, quid sit dignũ culpa nõ sentit: ignorantia, nec quãdo delinquit, agnoscit. Per imperitiã nãq. multi peccant: insipiẽs assiduè peccat, indoctus enim facilè decipitur. Stultus in vitia citò dilabitur. Prudẽs aũt citò deprehẽdit insidias: prudẽs celerius errores agnoscit: noxia nõ vitamus, nisi per sapientiã. Sciẽtia enim à malis abstinet: sapiẽs omnia prudẽter examinat. Inter bonum & malũ sapiẽs intelligẽdo diiudicat. Sũmũ bonũ est scire, quid caueas: sũma miseria, nescire, [b] quo tẽdas. Diligе ergo sapientiã, & manifestabit tibi, accede ad illã, & appropinquabit ad te, assiduus esto illi, & instruet te.

al.

a al. ignauia.
b al. quid teneas.

De doctrina.

DIsce, quod nescis, ne doctor inutilis inueniaris: antea esto auditor, postea doctor: per disciplinam nomen magistri accipe: bonum, quod audieris, dic: bonū, quod didiceris, doce: discendi, & docendi non contēnas studium. Sciētiam, quam aure cōcipis, ore effunde. Sapientiam, cum cæteris impertiris, tibi magis hanc auges: doctrina, quanto amplius data fuerit, tanto magis abundat. Sapientia, dando largior fit, retinendo minoratur: largiendo redundantior B est scientia, & dum plus cōfertur, plus abūdat. [a] Verbum tamen præcedant opera: quæ ore [b] promis, opere adimple: quæ verbis doces, exemplis ostende: esto non solum magister, sed & imitator virtutis. Si doces, & facis, tunc gloriosus haberis. Non enim satis est laudare, quod dicis, nisi dictis facta cōiunxeris. In doctrina ipsa ab humana laude te tempera. Sic instrue alios, vt te custodias. Sic doce, vt humilitatis gratiā non amittas. Caue, ne dum alios docendo erigis, ipse laudis appetitu demergaris. Cū autem doces, noli verborum obscuritate vti, ita dic vt intelligaris, nec simplicibus, loquendo displiceas, nec prudentes offendas. C Iuxta sensum audientis erit sermo doctoris, secundū mores est impertienda doctrina. Iuxta vulnus adhibenda remedia: variæ voluntates variam disciplinam desiderant: vnusquisq. secundum professionē suam docendus est. Inspiciēda est varietas personarum: vnūquēq. quomodo erudias, pertracta: communia omnibus, secreta perfectioribus loquere: aperta cūctis, operta paucis denuntia: quædam enim plurimis, quædam paucis sunt differenda. In omni tempore paratus esto ad instructionē: nullum tempus sit vacuum, quo non ædifices, nulla D hora prætereat, qua doctrinæ studium nō conferas, verba bona aperte & constanter prædica: nec erubescas loqui, quod nosti defendere: quod deesse tibi scientiæ senstis, quære ab alijs, collatione enim obtecta clarescūt, cōferendo difficilia aperiuntur.

a al. verba tua.
b al. promittis.
c al. nec simplices loquendo despicias.

De curiositate.

NVlla autem sit tibi curiositas sciendi latentia. Caue indagare, quæ sunt à sensi- A bus humanis remota. Prætermitte, quasi secretum, quod scripturæ auctoritate non didicisti. Nihil, vltra quàm scriptum est, quæras: nihil amplius perquiras, quàm diuinæ litteræ prædicant, Scire non cupias, quod scire nō licet: curiositas periculosa præsumptio est: curiositas, damnosa peritia est: in hæresim prouocat, in fabulas sacrilegas mētē præcipitat, in causis obscuris reddit audaces, [a] in rebus ignaris facit præcipitem. In dispositione aūt, tolle certamē, tolle pertinacē vincēdi defensionē, cede citò veritati, nōcontradicas iustitiæ, non cōtendas euacuare, quod rectum est. Iure, nō fraude contende, non te peritiorem alijs iudices, nec te ad disputationes contrarias præpares, Nec, vt vincas, contra veritatem coneris. In omni disputatione, tene rationem, disputare stude, non superare: plus dilige audire, quàm dicere: plus auscultare, quàm loqui. In principio audi, loquere nouissimus: finis plus habet honoris: in omni re finis intenditur, extrema quæruntur. [b] Melior est finis, quàm principium, melior nouissimus sermo, quàm primus: venerare omnes sciētia meliores, ac vita: venerare vnūquemque pro suo merito sanctitatis. Potiori gradui competentem reuerentiam tribue. Iuxta dignitatem redde vnicuiq. honorem. Superiori æqualem te non exhibeas. Senioribus præsta obediētiam, famulare imperijs eorum, eorum auctoritati cede, obsequere voluntati. Defer obsequia iusta maioribus, obedi cunctis in bonis præceptis. Ita autē obtempera homini, vt voluntatem Dei non offendas.

a In rebus ignaris facit præcipitem. *Ignarum dixit pro ignoto, qua forma loquendi, non parum sæpè Isidorus vti solet. Quo circa hanc lectionem, quæ plurium codicum erat Nauarrici lectioni prætulimus legentis.* In rebus inanibus facit præcipitem. *Tacitus sæpe gnarum, & ignarum pro noto, & ignoto ponit.*

Malis iussionibus non est obtemperandum.

MAlum facere iussus, nō acquiescas: malum facere iussus, nō cōsentias. Noli in malū, potestati cuiquam cōsentire: etiam, si pœna compellat, si supplicia immineant si tormenta occurrant: melius est mortē pati, quàm perniciosa iussa complere: melius est ab homine iugulari, quàm damnari æterno iudicio: non solum factores, [a] sed etiam

conscij peccati tenētur obnoxij, nec enim est immunis à scelere, qui, vt fieret, obediuit. Similis est, qui obtemperat in malo, ei, qui agit malum: facientem & obsequentem par pœna constringit.

a Sed etiã conscij peccati tenentur obnoxij. *Hanc lectionem ex Septimancensi tantùm desumpsimus, nã in alijs legebatur.* Sed etiam conscios peccati teneri, vel tenere obnoxios *quo modo si legas, oratio deficiens redditur & supplenda vox: puta, aut quid simile.*

De prælatis, ac subditis.

A Subditis venerari magis, quàm timeri, stude: subiecti plus te reuereãtur, quã metuant, plus tibi officio dilectionis, quàm conditionis necessitate adhæreant: talẽ te redde subditis, vt magis ameris, quàm timearis. Ex reuerẽtia enim amor procedit, odiũ timor affert fidẽ metus tollit, affectus restituit: timor non seruat diuturnam fidẽ. Vbi timor est, audacia sequitur: vbi metus est, desperatio occurrit. Quapropter tẽpera dominij austeritatem, summa bonitate subditos rege, nõ sis terribilis in subiectis. Sic eis dominare, vt tibi delectentur seruire: & in disciplina, & in modestia, modum serua: nec nimium, nec parum indulgeas: nec modicũ, nec satis ignoscas, Tene modũ in omni opere,[a] in omni re tene tẽperamẽtũ, nihil intẽperantius agas, necminus nec nimiũ aliquid, nec vltra quam oportet, nec infra: etiam in bonis, immoderatũ esse, non decet. Omnia mediocria vtilia, omnia in suo modo, perfecta: quæ cum temperantia fiunt, salubria sunt. Bona autem immoderato vsu noxia efficiũtur. Nimietas enim omnis in vitio deputatur: omne autem quod cum moderatione fit, salubriter fit: quę cũ temperantia fiunt, salubria sunt. Tempera cuncta prudenter, ne de bono fiat malum: [b] perspice quoque, quid cui aptum sit tempori, quid, vbi, quando, qualiter, quandiu facere debeas. Caussas rerum & temporũ regulas inspice: singulorum operũ discretionem agnosce: diligenter distingue omnia, quę agis: qualiter bonũ incipias, qualiter peragas scito: In omni actione tene discretionẽ, in nulla re indiscret⁹ appareas. Serui vnicuiq. virtuti ⌐ congruè ⌉ in tẽpore suo, cum bene distinxeris opus tuum, ⌐ optimè ⌉ iustus eris. Quicquid boni cum discretione feceris, virtus est: quicquid sine discretione gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta pro vitio deputatur: virtus sine discretione vitij obtinet locũ: multa sunt

A cõsuetudine vitiata, multa prauo vsu præsumpta, multa cõtra pudicos mores illicitè vsurpata: adime cõsuetudinẽ, serua legem, [c] vsus auctoritati cedat, prauum vsum lex & ratio vincat. Quod tibi fieri vis, fac alteri: quod vis, vt faciat alius tibi, hoc & tu facito illi: talis esto alijs, quales esse optas circa te alios. Testimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculũ vocẽ testificationis adhibeas. Sermo tuus nec animæ cuiusquam, nec rebus noceat. Quod non vis pati, non facias: quod nõ vis fieri tibi, alteri nũquam facias: non inferas alij mala, ne patiaris similia. In te serua modestiã, in alijs serua iu-

B stitiam, tene iuris æquitatẽ, sequere veritatem iudiciorũ. Nullum contra veritatẽ defendas: dum iudicas,[d] nullius personæ affectu deflectaris à vero. Pauper, an diues sit, caussam perspice, nõ personã. In omnibus veritatẽ custodi, nulla ambitione, vel pretio moueաris. Sperne etiã munus, ne per id iustitia corrũpatur: munera semper veritatem [e] præuaricãt. Citò enim violatur auro, iustitia citò corrumpitur munere: de iusto iudicio temporalia lucra non appetas: pro iustitia nullum seculi præmium quæras. Iustitiã pro sola æterna remuneratione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, fu-

C turam gloriã non sperat: qui bona hic recipit, vlterius quod expectet, præmiũ nõ habet. Dũ enim iudicas, pro futura mercede iudica: ne quæras rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in excelsis vis habitare. In iudicio autẽ sine misericordia nunquam sedeas. Custodi discretionẽ iustitiæ: [f] noli esse iustus, plusquã iustũ est. Omne enim, quod nimiũ est, vitiũ est. Impia iustitia est, humanæ fragilitati nõ ignoscere. Nõ igitur ames dãnare, sed emendare potius, & corrigere. Tene ergo rigorẽ in discussione iustitiæ, in diffinitione sentẽtiæ misericordiã: iudicij examẽ sequatur pietas, districtionis cẽsurã

D tẽperet indulgẽtia. Ita clemẽs esto in alienis delictis, sicut in tuis: nec quemquam districtius, quàm te iudices: nec aliter te, aliter alios pẽses. Sic alios iudica, vt ipse iudicari cupis. Dũ enim indulges alieno peccato, tibi misereris. Quo iure in alium statueris, eo iure teneberis. Qua lege,[g] & pœnæ cõditione quẽpiam iudicaueris, eadem & ipse iudicãdus eris. Lex tua te constringit. Iudicium quod alijs imponis, ipse portabis: & in quo enim iudicas, ipse damnandus es, &

qua

qua menſura menſus fueris, remetietur tibi, Omnia autem primùm inquire, & cum iuſtitia definies. Nullum condemnes ante iudicium, nullum iudices ſuſpicionis arbitrio, ante proba, & ſic iudica: non enim qui accuſatur, ſed qui conuincitur, reus eſt. Periculoſum eſt, de ſuſpectione quempiam iudicare. In ambiguis Dei iudicio ſerua ſẽtentiam: quod noſti, tuo, quod neſcis, diuino committe iudicio: non poteſt condemnari humano examine, quem Deus ſuo iudicio reſeruauit. Incerta non iudicemus, quouſq. veniat Dominus, qui latentia producit in lucem,[i] qui illuminabit abſcondita tenebrarum, qui manifeſtabit conſilia cordium: quamuis vera ſint, credenda non ſunt, niſi quę certis indicijs comprobantur, niſi quæ manifeſto examine conuincũtur, niſi quæ ordine iudiciario publicantur.

a al. tuo.
b al. reſpice al. proſpice.
c Vſus auctoritati cedat. *Gratianus diſt. 11 c. 1. hũc locum in ſuum decretum tranſtulit, atq. eius auctoritate permoti, alteram lectionem reiecimus, quæ plurium codicum erat, in quibus pro illis verbis*, vſus auctoritati cedat, *legebatur* cedat conſuetudo auctoritati. *Tametſi ſuſpicabamur, vtrumq. legendum eſſe hoc ordine*, cedat cõſuetudo auctoritati, vſus auctoritati cedat. *Cum hæc ſit vis Synonymorum, vt eadem ſententia pluribus verbis repetatur. Quod verò ſtatim vbi legitur.* Ratio vincat *Hiſpalenſis*, meditatio vincat *Guadalupeus & Laurentianus alter* moderatio vincat *ponunt; tanquam vitioſas lectiones repudiauimus.*
d al. caue ne perſonæ affectu.
e iudiciorum.
f Eccleſiaſt. 7. ver. 17.
g al. pœna.
h Matt. 7. ver. 2.
i 1. ad Corin. 4. ver. 2.

Qualiter ſe quiſq; habere debeat in honoribus.

HOmo.* In ſummo honore, ſumma ſit tibi humilitas, quamuis ſis in ſummo honore, humilitatem tene. Si humilitatem tenueris, habebis gloriam, quanto enim humilior fueris, tanto te ſequetur altitudo glorię. Quamuis ſublimis [a] poteſtatis in te celſitudo ſit: humilitate eam reprime non te extollat honor, preme humilitate culmen ſublimitatis: tanto ſis maiori humilitate conſpicuus, quanto [b] magna es dignitate prælatus.

Impoſitas tibi quoque curas humiliter ſuſcipe. Traditum miniſterium mente ſubdita exple, eſto obediens diuinæ diſpenſationi, voluntati eius contraire non audeas, Iura poteſtatis adeptæ moderanter exerce. Poteſtatis iura accepta ordinato animo adminiſtra. Omnia non turbulento, ſed trãquillo corde diſpone. Caue honores, quos tenere ſine culpa non potes. Sublimitas honorũ, magnitudo ſcelerum eſt: in maiori gradu maior ſine dubio & pœna. Qui minor eſt, veniæ proximus eſt. [c] Potentes autem potenter tormenta patientur. Iudiciũ enim duriſſimum in ijs, qui præſunt fiet. [d] Cui multum datur, multũ ab eo quæritur: cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Honores ſecũ pericula gerunt, citò periclitatur poteſtas, citò ruinã patitur. Quãtò maior honor, tantò maiora pericula. Alta arbor, à ventis fortiùs agitatur. & rami eius citius in ruina confringũtur. excelſæ turres grauiori caſu procũbunt. Altiſſimi mõtes crebris fulminibus feriũtur. In potẽtem citò cadit inuidia: citò [e] patet inſidijs glorioſus. Gloria enim inuidiã parit, inuidia vero pericula. Quãuis quis in ſeculi gloria fulgeat, quãuis purpura, auroq. reſplẽdeat, quãuis cultu pretioſo redimitus emineat, quãuis ſit multitudine præmunitus, quãuis excubantiũ armis protectus, quãuis innumeris obſequentiũ cuneis conſtipatus, quãuis agminibus tutus: ſemper tamen in pœna eſt, ſemper in anguſtia, ſemper in mœrore, ſemper in diſcrimine: in ſericis ſtratis cubat, ſed turbidus; in pluma iacet, ſed pallidus: in lectis aureis, ſed turbatus.

a al, poteſtate ſis in te celſitudinem reprime.
b al. maiore.
c Sap 6. ver. 7. & 6.
d Luc. 12. ver 48.
e cadit in inſidijs.

De breuitate huius vitæ.

BReuis eſt huius mũdi felicitas, modica eſt huius ſeculi gloria, caduca eſt & fragilis tẽporalis potẽtia. Dic vbi ſunt reges? vbi principes? vbi imperatores? vbi locupletes rerũ? vbi potẽtes ſeculi? vbi diuites mũdi? quaſi vmbra tranſierũt, velut ſomnium euanuerũt. Quærũtur, & nõ ſunt: diuitiæ vſq. ad periculũ ducũt, diuitiæ vſq. ad exitiũ pertrahũt, multi propter opes periclitauerũt. Multi propter diuitias in diſcrimẽ venerũt: multis exitiabiles fuerũt diuitiæ: multis mortem generauerunt opes. Nunquam mentis requiem habet, qui curis terrenis ſe ſubdit, ſollicitudines enim rerum mentẽ conturbant, [a] curæ rerum, mentem exagitant. Potentia enim ſolli-

citudinis, nunquam caret anguſtijs. Si ergo vis eſſe quietus, nihil ſeculi appetas: ſemper mentis requiẽ habebis, ſi à te mundi curas abieceris: ſemper interna quiete frueris, ſi te à ſtrepitu terrenarum actionum ſubtraxeris. Si præſentia deſpexeris, ſine dubio æterna inuenies: ſi ſeculares res & humanas calcaueris, facile, & leuiter cæleſtem gratiam accipies, & cum eo regnabis, qui viuis & mortuis dominatur. Diuitiæ, nũquam ſine peccato acquiruntur: diuitiæ nunquan ſine peccato adminiſtrantur. Nullus res terrenas ſine peccato adminiſtrat. Valde rarum eſt, vt qui diuitias poſsident, ad requiẽ tendant: qui curis terrenis ſe implicant, à Dei [b] timore ſe ſeparant. Qui in rerum [c] amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. Curæ enim rerum ab intentione Dei auertunt. Nemo poteſt amplecti Dei gloriam ſimul & ſeculi: nemo poteſt amplecti Chriſtum, ſimul & ſeculum. Difficile eſt, cæleſtibus & terrenis curis pariter inſeruire: difficile eſt, Deum ſimul & mundum diligere. Vtraq. ſimul æqualiter amari non poſſunt. Difficile, immò impoſsibile eſt, vt præſentibus & futuris quis fruatur bonis, vt & hic ventrem, & illic mentem impleat, vt de delicijs ad delicias tranſeat, vt in vtroque ſeculo ſit primus, vt in terra & in cælo, appareat glorioſus. Propter Deũ ergo renũtia omnibus, à ſeculi curis te propter Deũ ſuſpẽde, ſine impedimẽto ſeculi Deo ſeruire ſtude. Nullus te amor mũdi à Dei amore ſeparet: nulla cura à Dei amore te ſubtrahat: nulla te ſollicitudo rerũ ab intentione Dei ſuſpendat. Abijce à te quidquid impedire bonum propoſitum poteſt. Toto animo & odi, & damna, quod diligit mundus: eſto mortuus mundo, & mundus tibi: mundi gloriã tamquam mortuus non aſpicias: tanquam mortuus, ab affectu vitæ iſtius te ſepara. Sicut ſepultus, non habeas curam de ſeculo. Tamquam defunctus, ab omni terreno te priua negotio. Contemne viuens, quæ poſt mortem habere non potes. Quod habes, habeto ad miſericordiam: ſuffragetur virtus tua egeni [c] inopiæ. Si quem poſitum in neceſsitate cognoueris, ſi quẽ ad inopiam redactum, ſi quem direptione alicuius exinanitum, ſi quem oppreſſum, ſi quem humiliatum: nullum contemnas, nullum ſpernas, nullum deſpicias, vacuum nullum dimittas, nullus à te triſtis abſcedat, nemo à te confuſus abeat. Omnibus communica, omnibus tribue, omnibus præbe: nõ eligas, cui miſeraris, ne forte prætereas eum, qui meretur accipere. Incertus es, pro quo magis placeas Deo: neſcis, pro quo tibi maior fructus iuſtitiæ præparetur. Quicquid tribuis, cum affectu [d] diſtribue: quicquid largiris, cum hilaritate largire. Præbe miſericordiam ſine murmuratione: præbe eleemoſynam ſine tædio. Maior ſit beneuolentia, quàm quod datur: maior gratia, quàm quod impenditur. Tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua: quod enim affectu bono diſpenſatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, mercedem perdit: qui cum triſtitia manum porrigit, fructum remunerationis amittit: qui cum triſtitia largitur, retributionis non percipit fructum. Non eſt enim miſericordia, vbi non eſt beneuolentia. De tuis iuſtis laboribus miniſtra pauperibus: non auferas [e] alteri, vnde alteri tribuas: nec te miſericordem oſtendas, de alieno ſpolio. Nihil prodeſt, ſi alterum inde reficis, vnde alium inanem facis. Condemnat miſeratio iſta, non propitiat. Talis miſericordia peccata non purgat, ſed amplificat. Bonum quod facis, miſericordiæ cauſſa, non iactantiæ facito: nihil ſtudeas propter laudem: nihil propter temporalem opinionem, nihil propter famam, ſed propter vitam æternam: quidquid agis, pro futura age mercede: æternæ remunerationis expectatio te teneat amplius. Nec quod ad huius, [f] ſed quod ad vitæ æternæ gloriam proſit. ⊢ quæras.⌉ Si enim hic laus quæritur, illic remuneratio amittitur. Iuſti enim mercedem, non hîc, ſed in futuro recipiunt. Futura merces, non præſens promittitur iuſtis. In cælo non in terra, merces promittitur Sanctis: non eſt hic expectandum, quod alibi debetur.

a *al.* curę ſeculares al. curæ rerum ſecularium.
b *al.* amore.
c *al.* terrenarum.
d *al.* tribue.
e *al.* vni, vt alteri.
f Sed quod ad vitæ æternæ gloriã proſit. ⊢ Quęras.⌉ vox (quæras) *in nullo codicum erat. Nos ex ſententia adiecimus, deeſſe aliquid certi, cum obelo tamen, vt ſuſpectæ lectionis eſſe lector animaduerteret.*

Ratio concludit.

ECce accepiſti monita, data eſt tibi viuendi norma, nulla te iam ignorantia à peccato excuſat, non es iam vitæ neſcius, non

non es imprudēs, aut ignarus: legem, quam debeas sequi, ex posui: qualis debeas esse, descripsi: cognitionem mandatorum habes. Iam scis, quid sit recte viuere: vide ne vltra offendas: vide ne deinceps bonum, quod nosti, despicias: vide ne, quod legendo respicis, viuendo contemnas. Donum scientiæ acceptum retine: imple opere, quod didicisti [a] prædicatione.

[a] al. præceptione.

Homo.

GRatias ago, gratias refero, gratiarum actiones rependo, actiones gratiarum persoluo. Ago, atque habeo vberem tibi gratiam: quantas valeo, gratias celebro: quātas pro viribus possū, gratias ago: Multa sunt à te mihi cōcessa, multa collata, multa speciali miseratione largita. Omnia mihi placent, omnia grata sunt, omnia insederunt animo, omnia blandiuntur mihi, omnia me oblectant. Quam igitur satisfactionem persoluam? quam remunerationem rependam? quid compensare possum donis tuis? nisi vt tuis præceptis vtar, tibi semper obtemperē, tibi paream, tibi iubenti obediam. Tu enim es dux vitæ, tu magistra [a] virtutis. Tu me, tāquam regula, in directum ducis. Tu es, quæ à recto nunquam discedis. Tu es, quæ à veritate nunquam auerteris. Tu inuentrix bonorum, tu magistra morum, indagatrix virtutum, sine qua nihil vita hominis [b] esse potest. Per te cunctis viuendi regula datur. Per te de vitæ prauitate ad meliorem vitam homines adducuntur. Præceptis tuis formantur animi. Si quid distortum est, tu corrigis: si quid corrigendum est, tu emendas. Nihil mihi te charius, nihil mihi te dulcius, Nihil mihi te suauius, nihil mihi te iucundius, nihil mihi te blandius, nihil mihi te leuius, nihil mihi te sanctius: tu mihi supra vitam meam places.

[a] al. morum atq.
[b] nosse, al. scire.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

EPISTOLÆ.

DOMNO MEO DEI seruo Leudefredo Episcopo, ISIDORVS.

ERLECTIS [a] sanctitatis tuæ litteris gauisus sum, quod optatam salutem tuam, earum relatu cognoui: de ijs autem quæ in consequentibus insinuare eloquij tui sermo studuit, gratias ago Deo, quòd sollicitudinē officij pastoralis impendis, & qualiter Ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentiæ vestræ sint cognita, tn̄ quia affectu [b] fraterno me cōsulis, ex parte qua valeo, expediā, & de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem pertineat, eloquar.

Ad Ostiarium namque pertinent claues Ecclesiæ, vt claudat & aperiat tēplum Dei: & omnia, quæ sunt intus extraq. custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles reijciat.

Ad Acolythū pertinet præparatio luminariorum in sacrario, ipse cereū portat, ipse suggesta, prò eucharistia Subdiaconis calicem præparat.

Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere: manus super Energumenos, & Catechumenos exorcizandos imponere.

Ad Psalmistam pertinet officiū canendi: dicere benedictiones, psalmos, laudes, sacrificij responsoria, & quidquid pertinet ad cātandi peritiam.

Ad Lectorē pertinet lectiones pronūtiare, & ea, quæ Prophetæ annuntiauerunt, populis prædicare.

Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altarium Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque administrare: vrceolum quoque & aquamanilem, & manutergium tenere, & Episcopo & Presbyteris, & Leuitis pro lauandis ante altariū manibus aquā præbere.

Ad Diaconum pertinet adsistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ agūtur in sacramentis Christi, in Baptismo scilicet, in Chrismate, in patena & calice: oblationes inferre, & disponere in altario, componere mensam Domini, atq. vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium & Apostolum. Nam sicut Lectoribus Vetus Testamentum, ita Diaconibus Nouum prædicare præceptum est: ad ipsum quoque pertinet officiū precū, recitatio nominū ipse prę monet aures ad Dominum habere, ipse hortatur clamore, pacem ipse annuntiat.

Ad Presbyterum pertinet sacramentum corporis & sanguinis Domini, in altari Domini conficere, orationes dicere, & benedicere populum.

Ad Episcopum pertinet basilicarum cōsecratio, vnctio altaris, confectio chrismatis, ipse prædicta officia & ordines ecclesiasticos constituit, ipse sacras virgines benedicit: & dum præsit vnusquisque in singulis, hic tamen est in cunctis. Hi sunt ordines & ministeria clericorum, quæ tamen auctoritate Pontificali in Archidiaconi cura, & Primicerij ac Thesaurarij sollicitudine diuiduntur.

Archidiaconus enim imperat Subdiaconibus & Leuitis, ad quē ista ministeria pertinent: ordinatio vestiendi altaris à Leuitis, cura incensi & sacrificij deferendi ad altare, cura Subdiaconorum de subinferendis ad altare in sacrificio necessarijs, sollicitudo quis Leuitarum Apostolum & Euangelium legat, quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus aut sollēnitatum. Sollicitudo quoque Parochitanorum & ordinatio & iurgia ad eius pertinent curam: pro reparandis diœcesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti: ipse inquirit parochias cum iussione Episcopi, & ornamenta vel res basilicarum Parochitanarum, gesta libertatum Ecclesiasticarum Episcopo idem [c] defert. Collectā pecuniā de Cōmunione ipse accipit & Episcopo ipse defert, & clericis partes proprias ipse distribuit. Ab Archidiacono nūtiātur Episcopo excessus Diaco-

A norum: ipse denuntiat sacerdoti in sacrario ieiunorum dies, atque sollēnitatum: ab ipso publicè in Ecclesia prædicantur. Quādo autem Archidiaconus absens est, vicē eius Diaconus sequens adimplet.

Ad Primiceriū pertinēt Acolythi & Exorcistæ, Psalmistæ, atque Lectores, signū quoque dandum pro officio clericorum, pro vitæ honestate, & officium [d] meditandi & peragendi sollicitudo. Lectiones, benedictiones, psalmum, laudes offertorium, & responsoria, quis clericorum dicere debeat: ordo quoq. & modus psallendi in choro pro sollemnitate & tempore: ordinatio pro lumi- B narijs deportandis: si quid etiam necessarium pro reparatione basilicarum, quæ sunt in vrbe, ipse denuntiat sacerdoti: epistolas Episcopi pro diebus ieiuniorū Parochitanis per Ostiarios iste dirigit: clericos quos delinquere cognoscit, iste distringit: quos vero emendare non valet eorum excessus ad agnitionem Episcopi defert. Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit. Quando autem Primicerius absens est, ea, quæ prædicta sunt, ille exequitur, qui ei aut loco est proximus aut eruditione in his expediendis intentus.

Ad Thesaurariū pertinet Basilicarij, C & Ostiarij ordinatio, incensi cura, chrismatis cura conficiendi, baptisterij ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario, præparatio sacrificij de his, quæ immolanda sunt: ad eum venient de parochijs pro chrismate: cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo: ipse colligit per Ecclesias cereos in festiuitatibus. Ad eum pertinēt ornamenta, & vestimenta altaris, quidquid in vsu templi est, sub eius ordinatione existit, vela, & ornamenta basilicarū, quæ in vrbe sunt, & nō habēt presbyterū, ipse custodit. De candelis autē & cereolis quotidianis, quidquid superest in ba- D silicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus Thesaurarius dat quartam Basilicario, tres reliquas partes diuident ęqualiter sibi cum Primicerio, & Presbytero qui missam celebrat in eandem basilicam.

Ad Oeconomum pertinet reparatio basilicarum atq. cōstructio, actiones Ecclesiæ in iudicijs vel in proferendo vel in respondendo, tributi quoque acceptio & rationes eorum, quæ inferuntur. Cura agrorum, & culturæ vinearum, caussæ possessionū, & serui-

ſeruitialium ſtipendia clericorum, viduarum & deuotarũ, pauperũ: diſpenſatio veſtimenti, & victus domeſticorum clericorum, ſeruitialium quoque & artificum, quæ omnia cum iuſſu, & arbitrio ſui Epiſcopi ab eo implentur.

Hæc ſunt, quæ vel à maioribus per officiorum ordines diſtributa ſunt, vel conſuetudine Eccleſiarum in vnumquemq. ſeruata. Nec aliquid ex his noſtri iudicij deputes, niſi quod aut ratio docuit, aut vetuſtatis antiquitas ſanxit.

Patrem autem monaſterij, vnde innotuiſtis, illum præferri oportet, quem ſancta vita, & probitas morum commendat, quique, dum ſubiectus extitit, fraus in illo nõ fuit. Huic iuſtè gratia cumulatur dicẽte Domino, quia in pauca fuiſti fidelis, in multa te cõſtituam. Qui vero adhuc ſub regimine poſitus improbè vixit, & fratribus fraudem facere non pertimuit, hic prælatus licenter ac liberè maiora & deteriora committet, dùm ſe in poteſtate & libertate aſpexerit. De talibus enim dicit Apoſtolus, ſed vos iniuriam facitis & hoc fratribus. An neſcitis, quia iniqui regnum Dei non poſsidebunt? Sed nobis iſta ſufficiat dicere tibi, quod Deo dignum exiſtimas, adimple. Poſt hæc autẽ precari tuam ſanctitatem non deſino, vt pro me interceſſor apud Dominum exiſtas, vt, quia meo vitio lapſus ſum, per te remiſſionem conſequar peccatorum.

a *Citatur à Gratiano Diſt. 25.*

b *al.* paterno.

c *al.* refert.

d *Poſt Archidiaconi officium ante Primicerium in vno Complutenſi codice, leguntur hæc:* Archipresbyter verò ſe eſſe ſub Archidiacono, eiuſq. præceptis, ſicut Epiſcopi ſui, ſciat obedire: & (quod ſpecialiter ad eius miniſterium pertinet) ſuper omnes presbyteros in ordine poſitos curam agere, & aſsiduè in Eccleſia ſtare: & quando Epiſcopi ſui abſentia cõtigerit, ipſe vice eius Miſſarum ſollẽnia celebret, & collectas dicat, vel cui ipſe iniunxerit. *Quæ in reliquis codicibus non ſunt: neq; ex Iſidoro, ſed ex Concilio Toletano ab alijs citantur. Vid. notat. ad* Gratian. *& fragmenta* Concil. *Toletan.*

e *al.* cantandi.

In Chriſto chariſsimo & dilectiſsimo filio, Braulioni Archidiacono, Iſidorus.

DVm amici litteras, chariſsime fili, ſuſcipis, eas pro amico amplecti nõ moreris. Ipſa eſt enim ſecũda inter abſentes conſolatio, vt ſi nõ eſt preſens, qui diligit pro eo A literæ amplexentur. Direximus tibi annulũ propter noſtrũ animũ, & palliũ pro amicitiarum noſtrarũ amictu, vnde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me, inſpiret tibi Dominus, vt merear adhuc in vita videre te. Et quem mœſtificaſti abeundo, aliquando iterum lætifices te præſentando. Quaternionem regularum per Maurentionem Primiclerium direximus. De cætero autem opto tuam ſemper cognoſcere ſalutẽ, dilectiſsime mi Domine, & chariſsime fili.

B *In Chriſto chariſsimo & dilectiſsimo fratri, Braulioni Archidiacono, Iſidorus.*

QVia non valeo te frui oculis carnis, perfruar ſaltem alloquijs, vt ipſa amici ſit cõſolatio incolumem litteris cognoſcere, quem cupio videre. Vtrumque bonum eſſet, ſi liceret: ſed vel mente de te reficiar, ſi corporali obtutu non valeo. Dũ pariter eſſemus, poſtulaui te, vt mihi decadam ſextam ſancti Auguſtini trãſmitteres: poſco, vt quoquomodo me cognitum ei facias. Miſimus vobis Synonymorum libel- C lum, non pro id, quod alicuius vtilitatis ſit, ſed quia eum volueras. Commendo autem hunc puerum, cõmendo & memetipſum, vt ores pro me miſero, quia valde langueo & infirmitatibus carnis & culpa mentis. In vtroque tuum præſidium poſco, quia per me nihil mereor: de cętero peto, vt dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, veſtris nos iubeatis lætificare eloquijs.

D *Domino ſancto meritiſque beato Maſſonæ Epiſcopo, Iſidorus.*

VEniẽte ad nos famulo veſtro viro [b] religioſo Nicetio litteras honorificentiæ veſtræ nobis detulit: in quib⁹ agnitio ſalutis veſtræ nihilominus [c] perpatuit maximè per eũ portitorẽ, cuius lingua epiſtola viuens erat. Vnde pro ſalute veſtra gratiarũ actionibus Deo noſtro repẽſis, in quãtum valuit mediocritas noſtra vice * inquiſitionis ſtudio poſcentes veſtrorũ meritorum ſuffragijs diuinis vos commendare conſpectibus. Verùm quod ſequenter in epiſtolis

stolis venerabilis fraternitas vestra innotuit: nulla est in huiusmodi sentẽtijs decretorũ diuersitas intelligenda: quòd alibi legitur: [d] in lapsu corporali restaurandũ honoris gradum post pœnitentiam: alibi, post huiusmodi delictum, nequaquam reparãdum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diuersitas hoc modo distinguitur, illos enim ad pristinos officij gradus redire canon præcipit, quos pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel digna peccatorum cõfessio: at contra ij, qui neque à vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum, quod admittunt, etiam vendicare quadam superstitiosa temeritate nitũtur, nec gradum vtique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est vtraque dirimenda sententia, vt necesse sit illos restaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerũt diuinæ pietatis. Hi neque immeritò cõsequuntur ademptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim, ne forte magis ambiguum sit, diuinæ auctoritatis sentẽtia confirmetur. Ezechiel enim Propheta sub typo præuaricatricis Ierusalem ostendit, post pœnitentiæ satisfactionem pristinum posse restaurari honorem. Confundere (inquit) ò Iuda, & porta ignominiam tuam. Et post paullulum: & tu, inquit, & filiæ tuæ reuertimini ad antiquitatem vestram. Quod dixit cõfundere, ostẽdit post confusionem, id est, peccati opus, debere quemque erubescere, & pro admissis sceleribus verecũdam frontẽ humi prostratã demergere, pro eo quod dignũ confusionis perpetrauerit opus. [e] Deinde præcipit, vt portet ignominiam, id est, de honorationem nominis siue dignitatis, & reuertatur ad antiquitatem suam. Ergo dum quisque post opera confusionis suæ confunditur, atq. ignominiam depositionis suæ cum humilitate portauerit, reuocari secundum Prophetam ad priorẽ statum poterit. Item Iohannes Euangelista Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera simile quiddam scribit. Memor esto, vnde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera [f] tua fac, alioquin veniam tibi, & mouebo candelabrum tuũ de loco suo. In Angelo Ecclesiæ præpositum vtiq. id est, sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam, qui dicit: labia sacerdotis custodiunt scientiam, & lex requiritur ex ore eius, quia Angelus Domini exercituũ est. Præpositus ergo lapsus in vitium per Euangelistam monetur, vt memor sit vnde ceciderit, & agat pœnitentiam, & prima opera faciat, vt nõ moueatur candelabrum eius. Nam candelabrum doctrina sacerdotalis, vel honor potestatis, quem gestat, intelligitur: iuxta quod scriptum est apud Samuelẽ in damnationem Heli: oculi eius caligauerãt, nec poterant videre lucernam Dei, antequam extingueretur: lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens, iustitiæ claritate fulgebat: extinctam Propheta asserit, dũ ob scelera filiorũ sacerdotij potestatẽ, meritorũq. lumẽ amisit. Candelabrũ ergo siue lucerna sacerdotis (quæ intelligũtur charismata honoris) tunc penitus iuxta Iohannem extinguitur vel mouetur, quãdo post delicti casum neglecta pœnitentia admissa scelera non deflentur. Non enim dicit, pro eo quòd cecidisti, commouebo candelabrum tuum: sed, nisi pœnitentiam egeris, mouebo candelabrum tuum. Ergo ad quemq. prępositum peccantem, si præuenerit pœnitentia delicti vtique sequitur venia, & reparatio meriti. Et in Prouerbijs scriptum est. Qui abscõdit scelera sua, non dirigetur: qui verò confessus fuerit & dereliquerit ea, misericordiã consequetur. Nam & ipsum, quòd canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statũ pristinũ præcipit, non ex electione proprij arbitrij sancti Patres, sed potius ex sententia diuini iudicij sanxerũt. Nam legitur, quòd Maria soror Moysi prophetissa, dum obtrectationis aduersus Moysem incurrisset delictũ, illico stigmate lepræ perfusa est: cumque Moyses peteret, vt emũdaretur, præcepit eam Deus extra castra septem diebus egredi, atque post emundationem rursus eam in castra admitti. Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbiæ dedita sordidissimis corruptionum contagijs maculatur, extra castra septẽ diebus, id est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis proijcitur, qui post emundationem vitiorum loci, siue pristinæ dignitatis recipit meritũ. Ecce in quantum valui concilij Ancyritani antiquam, & plenam auctoritate sententiam sacris testimonijs planè explanaui. Ostendẽs eum posse restaurari, in proprio honore, qui per pœnitentiæ satisfactionem

nē nouit propria delicta deflere, qui vero neque luget, quæ gessit, sed lugenda sine vllo pudore religionis, vel timore diuini iudicij committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari. In fine autem huius epistolæ hoc adijciendum putaui, vt quotiescumque in gestis conciliorū discors sententia inuenitur, illius concilij magis teneatur sententia, cuius antiquior aut potior extat auctoritas. Dat. prid. Kal. Mart. anno tertio regni Domini nostri gloriosissimi VViterici regis.

[a] *al.* Massoni, *citatur hæc ep. à Gratian. dist.* 50. *c.* Domino sancto. *&.* 33. *q.* 2. *c.* Hoc ipsum. *fuit autem Massona, siue Massana, siue, Masson. siue Massanus, siue Massenus, Emeritensis Episcopus, qui primus subscribit in Concil. Tolet.* 3.

[b] *al.* vincentio.

[c] *al.* præpatuit *al.* apparuit.

[d] In lapsu corporali. *Quæ ante hæc verba leguntur in quibusdam libris:* Idem in canone Ancyritani Concilij c. 19. *inserta è margine sunt, neq. enim apud* Raban. *neq. in alijs melioris notæ codicibus reperiuntur.*

[e] Deinde præcipit &c. *Hic locus alio atq. alio modo legitur eodem tamen sensu.*

[f] opera tua fac, *vox* tua *non est apud Raban. est tamen in vet. cod. & apud Ambros.*

Dominis meis, et Dei seruis, Helladio, cæterisq́;, qui cum eo sunt coadunati, Episcopis, Isidorus.

AFficimur lacrymis, compungimur stimulis peccatorum nostrorum, cum ruinam fratris agnoscimus, quia sicut de salute lætitia, ita de periculo animæ gemitus est. Cognouimus enim [a] Hispalensem Cordubensis Ecclesiæ sacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsum, & de altitudine honoris in profundo flagitiorum flēda ruina demersum: & quia vobis sollicitudo pastoralis incumbit vestroq. iudicio delinquentium errores discutiendos censura diuina disposuit dicens. Sacerdotes stabunt in iudicijs meis, & iudicabunt inter sanctū & pollutum. Hanc igitur vocem Domini cognoscentes, cum effusione lacrymarum vestram sanctitatem deposcimus, vt idem lapsus sancto cœtui vestro præsentatus, agnito à vobis cōfessionis eloquio, synodali sentētia à gradu sacerdotij deponatur. Melius est illi vt temporaliter iudicetur à vobis, quàm æterno damnetur iudicio. Leuior est illi præsentis temporis ignominia,

A quàm futura gehennæ tormēta. Sciat enim se amisisse nomen & officium sacerdotis, qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter iudicij vestri decreto pœnitentię perpetim flagitia perpetrata lamentatione deploret: plangat, sacerdotij cultum, quem male viuendo perdidit: lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno coinquinauit, fortasse porriget illi manū quādoq. Spiritus Sanctus, vt per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. Pro me quoq. deprecor, sanctissimi Sacerdotes, vt pietatem diuinam exorare dignemini, vt immemor malorum meorum,

B quibus & ipse cōlapsus sum, à peccatorum vinculo, quibus huc vsq́. sum colligatus, dissoluat, & fructum indulgentiæ vestris meritis tribuat.

[a] *Forte redundat, vox* Hispalensem.

Dilecto in Christo filio [a] Claudio Duci, Isidorus.

CAtholicæ strenuitatis tuæ suscipiens schedulas, Domini nostri Iesu Christi omnipotentiam conlaudamus, qui de prosperis tuis successibus & triumphis Ecclesiæ sanctæ suæ misericorditer in præsenti de inimicis triumphare largitur. Te quidē

C me pijs vrgente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, lætor in Domino, quia ea, quæ sunt de fide Catholica, sollicitè perquiris. Ad id ergò, quod obiecisti primò, prætermissis plurimis rationibus, tibi rationabiliter ac simpliciter respondemus. Sic nos scimus præesse, Ecclesiæ Christi, quatenus Romano Pontifici reuerenter, humiliter & deuotè, tanquam Dei Vicario, præ cæteris Ecclesiæ Prælatis specialiùs nos fateamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam procaciter venientem, tanquam hæreticū à consortio fidelium omnino decernimus alie-

D num. Hoc verò nō ex electione proprij arbitrij, sed potius auctoritate Spiritus Sancti habemus firmum, ratumque credimus & tenemus. Si verò (quod absit) infidelis sit nō manifestè, in nullo læditur obedientia nostra, nisi præceperit contra fidem. Præterea prauis Prælatis obediendum in iussionibus bonis Dominus præcipit, vbi dicit: Quod dicunt facite, eorum praua opera præcipit euitanda, cum subiungit: Quod autem faciunt, nolite facere. In dubijs etiam præceptis,

A ceptis, prauis Prælatis obediendum est, quãdiu eos Ecclesia tolerauerit, nisi ex manifesta Prælati infamatione in præcepto iustè possit hæresis suspicio prouenire. De similibus quoque illaqueationibus idem videtur. In præceptis manifestè malis nullatenus est obediendum, etiam bonis Prælatis, quia quandoque Deus occultat maiori, quod reuelat minori. Item nobis insinuare curasti quorundam Græcorum obiectionem, quod in Nicæna vel Constantinopolitana Synodo, sub anathemate prohibitum legitur in symbolo, & in illo sancti Athanasij de fide Catholica diminuere, vel B addere aliquid: atque ideo quidã ex Græcis Latinos proteruè nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde, & ore decantẽt: qui ex Patre Filioq. procedit: cum in prædictis concilijs fuerit positum, ex Patre procedit, & sancta Romana Ecclesia, ex Patre Filioque Spiritum Sanctum procedere approbat, atq. credit. Quæ supradicta prohibitio, si subtiliter & rectè perspicitur, omnis ambiguitas remouetur: cũ enim addere seu diminuere prohibuit, de re cõtraria intellexit, cui sententiæ illud Apostoli congruit: Si quis vobis aliud euangelizauerit, præter id, quod ac- C cepistis à nobis, anathema sit. Et Iohannes Apostolus ait: Si quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei aue dixeritis. Cum dixit aliam doctrinam, hæresim præcauendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare. Plura quidem alia prædicauerunt Apostoli Martyres, & Ecclesiæ Orthodoxi Doctores, sed quia non contraria, prohibitio Apostolica huiusmodi non intelligitur contraire, eo quòd sint ad vnum veritatis finem tendentia. Cum D ergo de similibus idem constet esse iudicium, patet proculdubio prædictarum sententiarum prohibitiones de contrarietate hæresum esse recipiendas. Spiritum verò Sanctum esse Patris & Filij, & à Patre & à Filio mitti, atque procedere ab vtroque, sanctæ scripturæ testimonijs clarius demõstremus. Apostoli verba sunt hæc. Si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, & cætera. Et alibi. Misit Deus spiritum Filij sui in corda nostra. Ecce manifestè patet Apostolicis verbis: Spiritum Sanctum esse Dei Patris suscitantis à morte, & Dei Filij suscitati, qui non tres Dij

sed vnus est credendus & adorandus, sicut Moyses testatur. Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. A Patre Spiritum Sanctum mitti, Dñs in Euangelio loquitur, dicens. Paracletus Spiritus Sanctus, quẽ mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et quod mittatur à Filio, ipsa veritas dicit: cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittã à Patre. His itaq. plenariè declaratur Sancti Spiritus missionem à Patre esse & à Filio. A Patre nẽpe Spiritus Sãctus procedere ostenditur, cum dicitur: Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: à Filio verò, cum post resurrectionem suam insufflauit, & discipulis suis dixit: accipite Spiritum Sanctum. Isaias etiam in persona Patris dicit: Spiritus à facie mea egredietur. Dei Patris verbum vel facies Vnigenitus eius est, homo enim per faciem à nobis agnocitur, & Deus Pater per Filiũ innotuit mũdo, vnde Filius ait: Pater, manifestaui nomẽ tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et illud: notum feci eis nomẽ tuum, & notum faciam. Possumus ad hæc latius probanda plura inducere: sed forsitan, cui non sufficiunt ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei spiritus sunt, arbitrans esse stultitiã, quę dicuntur, & quia profectò hoc ex contemptu ignorantiæ prouenit, ignorans ignorabitur. Dum autem Sanctę Trinitatis personas loquẽdo distinguimns, sũmopere curemus, ne indiuiduam ac simplicissimã essentiã vnius Dei diuidere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare: illud etiam inæstimabile Filij nasci, generari, vel exire: atq. illud incomprehensibile Spiritus Sancti à Patre & Filio mitti vel procedere, & cætera, quæ huismodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, vt salui esse perpetuo mereamur. Ecce breuitate, qua valui, tuis inquisitionibus satisfeci. Sed quod subiecisti, habere te hæreticos cum quibus assiduè disputas, & quos ad fidem Catholicam studes reuocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namq. scriptura diuina: Qui te tigerit picem, inquinabitur ab ea. Caue igitur, dilectissime fili, vt quia Deus triumphalibus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suasionibus ignominiosè ne victus sucumbas: te etenim laborante eos ab errore mortis eruere, ipsi inuigilant

A gilant,te in pręcipitiū erroris demergere, à quorum cōfabulatione, vel solatio quemlibet Christicolā,tanquā à lethifero veneno, sub obtestatione diuini iudicij præcipimus abstinere, nisi fuerit in diuinis præceptis experientia operum probatus,& sacris eruditus scripturis. Testamur igitur corā Deo, monemus, & quicquid possumus hortando pręcipimus,vt quàm citius eos,zelū Dei legis exercens,nisi Catholicā professi fuerint veritatē,à te repellas,atq.dicta eorū & obiectiones nobis scribēdo mittere nō moreris. Deo teste fraternitatem dilectionis tuæ in visceribꝰ Iesu Christi amplectimur charius: & singula, quātum Deus dederit, ad salutē animæ, & tui corporis honestatē determi- B nabimus, sacris ea fulciēdo auctoritatibus, vt falsitas veritati cedat,& Ecclesiæ Christi gloria roboretur,& crescat.Memēto cōmunis nostri doctoris Leandri, & eius fidem atq. doctrinā pro viribus imitare,vt in præsēti bonis perfrui,& in futuro celestiū bonorū participationē valeas adipisci. Amē. Ora pro me:donet Dn̄s,vt animę,corporis,fidei, &honoris tibi seruata integritate,merear te videre de cætero,mi Dn̄e,& charissime fili.

a *Ad hunc Claudium scribit Greg.lib.7.Regist.ep.124.*

Dilecto filio in Christo Redempto Archidiacono, Isidorus.

MVltis nonmodo Ecclesiasticis, verum
etiam huius perituri regni præpeditus
negotijs, pro vt optamus, tuæ charitatis
quæstionibus ad præsens satisfacere nō va-
lemus.Verū,quia impellēte charitate omni-
bus sumus debitores, ex parte, qua valeo,
pareo dilectioni tuæ,ad inquisita cōpēdiosè
respōdere paratus.Innotuisti quippe nobis,
in animo tibi versari scrupulū,eo quod Oriē
talis Christi Ecclesia ex fermētato pane,Oc
cidētalis ex azymo sacratissimi corporis sa- D
cramentū cōficere cōsueuit:& quia ipsi O-
riētales Latinos,super hoc reprehēdere nō
verētur,illud etiā animo tuo insedit, quòd
illi sericos pānos, nos autē lineos,quos cor-
poralia dicimus,ad ornamēta tanti sacrificij
exhibemus.Scias itaq.eorū iam dictis cōsue-
tudinibus minimè nos opponere reprehē-
sionis obstaculū,quādiu eas Romana Eccle-
sia duxerit tolerādas, maximè cum nō sint
de essentia,siue substātia sacramēti.De sub-
stātia sacramēti sunt verba Dei à sacerdote

in sacro prolata ministerio, scilicet, hoc est corpus meū,panisq.frumenti & vinum, cui cōsueuit aqua adhiberi,quia vtrumq. de latere Christi, videlicet, sanguis & aqua profluxit. Cætera vero pertinent ad decorem sacramenti, futurorū exēplum, ad nostram & eorum humiliationem, atq. in Dei laude exercitationem,& cum prædictorum facta fuerit consecratio, non, vt quidam putant indocti, sub panis specie sola caro Christi, & in calice tantummodo sumitur sanguis: sed in vtroq.Deus & homo,in corpore glorificato totus & integer Christus, integer Christus in calice, panis viuus, qui de cælo descendit,totus est in vtroq. Ipse est panis, qui reficit,non deficit,panis,qui totus à singulis sumitur,& in nulla sui parte minuitur, visibilis Angelis, fide non dubia creditur à nobis miraculosè & inuisibiliter totus in sumentibus singulis, & integra sui essentia visibiliter totus semper regnat in cælis: quia vero Oriētales Romanorū siue nostras consuetudines impudenter obtrectādo reprehēsionis abolitione impugnare nitūtur, ad arma diuini oraculi cōcurrētes,nos quātum potuerimus easdē defendere veritate præuia insurgemus. Dn̄s enim noster Iesus Christus,quando discipulis corporis sui mysteriū agendū tradidit, nō legitur accepisse C panem fermētatum,vel azymū,sed accepit panē & dedit discipulis suis dicens. Hoc est corpus meū: hoc facite quotiescumque sumitis in meam cōmemorationē.Legitur tamen præcepisse Dn̄m Moysi,vt Pascha cum azymis panibus & lactucis agrestibus manderetur, & apud quēcumq. Hebræorū fermentatus panis per septem dies Paschæ inueniri posset,occideretur.Dn̄s igitur noster Pascha secundū Legē celebrauit,&in cœna suū corpus sub panis,& vini specie discipulis edēdum tradidit, & eis eundē cōficiendi tradidit potestatem, atq. panē azymū,cum D quo Pascha agebatur, obtulit.Similiter sacratissimum corpus eius non legitur panis sericis,vel laneis,sed mundis linteaminibus in sepultura inuolutum fuisse. Ergo, cuius mysterium passionis, & sepulturæ, eum quotidie immolando,geritur in altare,à tramite recto deuiare non possunt,qui in pane azymo,vino, & aqua,additis,& mundis sanctisque linteaminibus, secundum consuetudinem Ecclesiæ Romanæ corporis, & sanguinis Domini, sacrosanctum sacrificium student conficere. Videtur etiam

A Dñs nobis fauere in Exodo dicens. Nõ immolabis (inquit) super fermẽto sanguinẽ hostiæ meæ. Quod etiã de vase agitur ligneo fictili, vel metallino, quo agitur immolatio sacrificij, quia nullus Euãgelistarũ expressè ostẽdit, cuiusmodi fuerit, ad Legis videtur recurrendũ potius auctoritatẽ, quia in ministerio tabernaculi aut domus Dei, nulla vasa sacræ vnctionis oleo delibuta legũtur lignea vel fictilia, sed magis ex metallo erãt. Dñs etiam quæq. de melioribus sibi offerri pręcepit, & Tabernaculũ testimonij cũ maxima diligẽtia auri & argenti mira pulchri-

B tudine adornare. De Salomonico templo quid? Re vera idẽ. Quod si ceremonialia illa quæ vmbra erant veritatis futuræ, quibus pecudũ carnes immolabantur, vel sanguis, tanto voluit Deus decore perfrui, quanto magis sacrũ altare, sanctũq. vas, in quo ipsa veritas, scilicet vnigenitus Deus, quotidie Deo Patri offertur, quãto honore reuerẽtia gloria & decore debẽt studio & diligentia adornari? Liquidè patet tam inæstimabile sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi necessitate vrgẽte, vel cogẽte inopia, offerre turpe, ac vile pręsumptuosum esse & temerariũ, quod potest iusto examine reprobari.

C Sed forsan obijcis: pannũ sericũ pretiosiorẽ esse lineo, & idcirco magis diuinis vsibus aptũ. Ad quod nos in vtroq. testamento dicimus, candorem vestiũ maximè approbari, eo quòd in eo mentis sinceritas requiratur, quam cõstat inter cęteras virtutes Deo esse gratiosiorẽ, ad quam peruenire cupiẽti charitati vestræ, vt pateat clariùs, sacræ scripturæ testimonijs ostendamus. Dicit enim omni tẽpore sint vestimenta tua candida, & Dñi sacerdotes Ephod lineo excellentiæ caussa erãt superinduti, Euangeliũ etiam in

D transfiguratione Dñica, quod apparuerint vestimenta Dñi tãquam nix, euidenter testatur, & in Apocalypsi, qui in cõspectu agni stabant, & qui sequũtur ipsum, quocunque ierit, stolis albis perhibẽtur amicti, & quamplurima alia. Quis inter pannos mundus, vt lineus, cui ex ablutione frequenti candor augetur, cum in sericis magis ex eadem obfuscari videatur? Mentis autẽ munditiã nullatenus esse intelligas, vbi infidelitas viget, non enim est cõuentio Christi ad Belial. De incongruitate verò Grammaticæ loquutionis, quæ in veteri Testamento reputatur vel nouo, respondemus, verba cælestis oraculi nõ subiacẽt Prisciani regulis, vel Donati, & quãuis sit analogia sciẽda, vsus præ omnibus æmulandus est. Dummodo sententia à veritate nõ discrepet, & à sanctorũ Patrum vestigijs nullatenus recedẽdum. Lucidè habes, fili charissime, in quam partem tui animi intellectum debeas inclinare, atque tui cordis scrupulum super hoc omnino deponere. Diligenter per omnia inspice, & reperies sanctę Romanæ Ecclesię cõsuetudines à diuinis auctoritatib⁹ in nullo aliquaten⁹ deuiare. Pro me ad Dñm orare quęso digneris.

Domino charissimo, et virtutibus inclyto Eugenio[a] Episcopo, Isidorus.

VEstræ sanctitatis litteras per nuntium suscipiens Verecundum, rerũ omnium conditori grates impendimus. Quòd Ecclesiæ sanctæ suæ, mentis & corporis vestri valitudinem conseruare dignatur, atq. ad inquisita pro modulo parati satisfacere, exoramus orationũ vestrarũ suffragijs ab ærũnis opprimentibus à Dño subleuari. Verùm quod in quibusdam quæstionibus venerabilis vestra fraternitas, licet vos non ignoremus peritos, me compulit respondere: maioris sententiæ innodatio, nisi ex dispensationis articulo, à minori nequaquam valeat enodari, sed potius ab inferiori prolata, à superiore iure mediante cassetur, Orthodoxi quidem Patres Spiritus Sancti auctoritate præuia sanxerunt: aliter autẽ quolibet adstruẽte, sicut est vestræ prudentiæ cognitum, prauum suborietur, scilicet gloriatio securis contra eum, qui secat in eã. Quòd vero de parilitate agitur Apostolorũ: Petrus præeminet cæteris, qui à Dño audire meruit, tu vocaberis Cephas, tu es Petrus & cętera, & nõ ab alio aliquo, sed ab ipso Dei & virginis filio honorẽ Pontificatus in Christi Ecclesia primus suscepit. Cui etiam post resurrectionem filij Dei ab eodem dictum est: Pasce agnos meos, agnorũ nomine Ecclesiarũ pręlatos notans. Cuius dignitas potestatis, etsi ad omnes catholicarũ Episcopos est transfusa, specialiùs tamẽ Romano antistiti singulari quodam priuilegio, velut capiti, cæteris membris celsior permanet in æternum. Qui igitur debitam ei non exhibet reuerenter obedientiam, à capite seiunctus Acephalorũ schismati se reddit obnoxium, quod sicut illud sancti Athanasij de fide sanctæ Trinitatis, sancta Ecclesia approbat, & custodit, quasi sit fidei catholicæ articulus.

articulus. Quod nisi quisq. fideliter firmiterq. crediderit, saluus esse nõ poterit. Hęc vestræ dulcissimæ charitati breuiter prælibaui, considerans illud philosophi, pauca sufficere sapienti.

a *Hic fuit Eugenius secundus successor Iusti.*

Domino meo, et Dei seruo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

OMni desiderio desideraui nunc videre faciẽ tuã, & vtinã aliquando impleret Deus votũ meũ, antequã moriar. Ad præsens autẽ deprecor: vt commẽdes me Deo orationibus tuis, &, vt in hac vita spẽ meã impleat, & in futura beatitudinis tuæ consortium mihi concedat. *Et manu sua*. Ora pro nobis beatissime Domine & frater.

Domino meo, & verè Dño Christiq; electo Isidoro Episcoporum summo. Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.

O Pie Domine, & virorum præstantissime, sera est inquisitio, & tardè data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopiæ malo, verũ etiã luis & hostilitatis, quominus inquirerẽ, horribili sum præpeditus incursu. Nunc autem & si mille necessitatibus, mille curis attritus post longum miseriæ tempus, veluti ab improbi soporis, vt ita dixerim, grauedine suscitatus, istius meę suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, & cordis & corporis humilitate prostratus, imprecãs excellẽtissimam tuæ beatitudinis potestatem: vt peculiarẽ famulum, quẽ pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, vsq. in finem habere iubeas commẽdatum. Nam & ego (Christus nouit) graui dolore discrucior, quod emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum, sed spero in illum, qui nõ obliuiscitur misereri, nec repellit in finẽ, quia exaudiet precẽ pauperis, & vestro me miserũ repræsentabit aspectui. Suggero sanè & omnimoda supplicatione deposco, vt librum etymologiarum, quem iam fauente Domino, audiuimus cõsummatum, promissionis vestræ memores seruo vestro dirigere iubeatis: quia, vt mihi sũ cõscius, magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorũ cœtibus, & felix habearis & primus.

A Gesta etiam synodi in qua Sintharius examinis vestri igni (etsi nõ purificatus, inuenitur tamẽ decoctus) quęso vt vestro instinctu à filio vestro Dño Rege, nobis dirigantur citò. Nã & nostra eius sic flagitauit gloriã suggestio, quia multũ in cõcilio pro inuestiganda opus est veritate. De cætero creatoris altissimi pietatẽ efflagito, vt coronã beatitudinis vestræ pro integritate fidei, & statu Ecclesiæ suæ lõgo tẽpore pręcipiat cõseruare, meq. inter oblatrãtia præsentis mũdi varia, & innumerabilia discrimina munitũ reddat tuę intercessionis gra-

B tia, ac recõditum in gremiũ memorię tuæ, tutũ ab omni tẽpestate peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. *Et manu sua*. Ego seruus Dñi Braulio Isidoro: in Dño fruar te lucerna ardens, & nõ marcescens.

Domino meo et Dei seruo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

QVia te incolumẽ cognoui, gratias Christo egi: & vtinã cuius cognoui salutẽ, in hoc corpore aspicerẽ & visionẽ. Quid autem mihi euenit pro peccatis meis, manifestabo: quia nõ fui dignus tua perlegere eloquia, statim vt accepi pittatium tuum,

C puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittatium: & cõfestim ambulaui ad Principem, vt postea perlegerem, & rescriberem. Reuersus è palatio Regis non solùm scripta tua non inueni, sed etiã quidquid aliud in chartis fuit, perijt. Et idcirco, scit Dñs, luxi meritum meum, quia nõ perlegi eloquiũ tuum, sed rogo vt quæcumq. occasio venerit: rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto perdidi, iterum gratia tua recipiam. *Et manu sua*. Ora pro nobis beatissime Dñe.

D *Domino meo, et verè Dño Christiq; electo Isidoro Episcoporum summo. Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.*

SOlet repleri lætitia homo interior ac spiritualis, cũ inquisitione fungitur amãtis. Ob id velle meum est, mi Dñe reuerentissime, nisi culparũ maceria mearũ obsistat, & benignè te inquisitionẽ meã amplecti, & querelarũ calumniã patienter accipere. Vtrumq enim ago, & officium inquisitionis persoluo, & tibi contra te caussarum mea-

mearũ necessitates dirigo, quod vt beni- A gnissime tuo auditui admittas, in ingressu huius dictationis portuq. prostratus peto à culmine vestri apostolatus: & quãquã vacillet calũnię obiectio, vbi lacrymarũ est intercessio, cũ lacrymę nõ sint signa calũnię, tñ sint opto & lacrymabiles calũniæ, & calũniabiles lacrymæ. Sed vtrumq. pro licẽtiosa amoris præsumptione, nõ aũt pro arrogantiæ temeritate. Sed iam caussam exordiar. Septimum, ni fallor, annum tẽpora gyrant, ex quo me memini libros à te cõditos Originum postulasse, & vario diuersoq. modo præsentem vos me frustratũesse, & absenti B nihil inde vos rescripisse, sed subtili dilatione modò necdũ esse perfectos, modò necdũ scriptos, modò meas literas intercidisse, aliaq. multa opponentes ad hãc vsq; diẽ peruenimus, & sine petitionis effectu manemus. Ob hoc & ego vertã preces in querelam, vt, quod supplicatione nequiui, vel calumnia lacescendo valeam adipisci. Sæpe namq. solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur, quæso te, mi Domine, non tribuas, quod rogaris? Vnum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram: & instanter quæram, quousq. aut accipiam, aut eliciam pijssimo Redem- C ptore iubente: Quærite & inuenietis, & adijciente: pulsate & aperietur vobis. Quę siui & quæro, etiam pulso. Vnde & clamito, vt aperias. Nam huius argumenti me consolatur inuentio, quia qui contempsisti postulantem, exaudies forte calũniantem. ª Hinc & ego scienti tua ingero, nec styli iactatione noui aliquid suggerere insipiẽs perfecto præsumo. Nec tñ erubesco imperitus disertissimo loqui Apostolici memor præcepti, quo præciperis libenter sufferre insipientẽ. Quamobrẽ accipe clamores ca- D *lũniæ. Cur rogo talentorũ distributionẽ & cibariorũ dispẽsationẽ tibi creditã hucusq. retentas? Iam solue manũ, impertire familijs, ne inopia pereãt famis. Nosti, quid creditor veniens reposcat à te. Nõ minuetur tibi, quicquid dederis nobis. Memor esto paruis panibus multitudinẽ satiatã, & superasse reliquias fragmẽtorũ magnitudine panũ. An putas donũ tibi collatũ pro te solummodo esse datũ? Et vestrũ est, & nostrũ: cõmune est, nõ priuatũ. Et quis dicere vel insanus præsumat, vt priuato tuo gaudeas, qui de cõmuni tãtum inculpabiliter gaudere scias? Nam cum Deus tibi œconomiã sui thesauri & diuitiarũ, salutis, sapientiæ, & scientiæ tenere cõcesserit, cur larga manu non effundis, quod dando non minues? An cum in membris superni capitis vnusquisq. quod non accepit, sic in altero possideat, vt alteri, quod habet, possidẽdũ sciat: tu forsitan ideo nobis parcus existis; quia quod mutuò à nobis resumas, non inuenis? Sed si habenti das, tãtillæ mercedis fructũ reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis Euangelicis satisfacis, vt reddatur tibi in retributione iustorũ. Proinde & ego remordeor conscientia, eò quod in me cõmunicabile nihil boni sentiam, quoniam iubemur per charitatem seruire inuicem, & vnusquisq. quam accepit gratiam in alterutrum illam admistrare, sicut boni dispẽsatores multiformis gratię Dei: atq; vnicuiq. sicut diuisit Deus mensuram fidei in vnã compagem membrorum debeat eam cæteris partibus cõmunicare: quia hęc omnia operatur vnus atq. idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sed ad vnum ac peculiare subsidiũ, quod pręmisi, recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocẽ meam tot interiacentibus terris. Redde, redde, quod debes. Nam seruus, seruus es Christi & Christianorũ, vt illic sis maior omnium nostrum, & quia nostri caussa tibi collatã præsentis gratiam, sitientibus animis sciẽtiæq fame cruciatis impertiri nõ dedigneris. Non sum saltim pes, qui ad iniuncta discurrens possim aluo Ecclesię, membrorum scilicet iudici, obedientiæ discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequẽdo placere. Quin & si de inhonestioribus mẽbris me esse sciã: sufficiat, quia quæ te constat à capite percepisse, per me est dignũ egerere, nec te, me nõ egerere, quãuis minimũ, Christi tamen sanguine redẽptum. Nã nec dicit caput pedibus, nõ estis mihi necessarij, quoniã quæ vidẽtur mẽbra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ putãtur ignobiliora esse, his honorẽ abũdantiorẽ circũdamus, &, quæ inhonestiora sunt nostra, maiorẽ honestatẽ habẽt. Sic itaq. creator noster ac dispẽsator cuncta dispẽsat, vt cũ in altero alteri dona diuina, quæ in se nõ percipit, possidẽda tribuũtur, charitas cumuletur. Deniq. tunc bene multiformis gratia dispẽsatur: quãdo acceptum donum & eis, qui hoc nõ habẽt, creditur:

ditur: quando propter eum, cui impeditur, datum putatur. Hoc Apostoli capitulum à nobis in parte præmissum, optimè nouit prudentia charitatis vestræ huic rei congruere totũ, & quicquid summatim tetigi, te proculdubio nosse melius, latet nullum. Itaq. hoc solùm superest, quod & magnopere peto, vt præstes postulata, & si nõ pro me, saltim pro ipsa charitate diuinitus impertita. Pro qua iubemur & nosse & præstare omnia, & sine qua nihil sunt omnia. Sed & si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi, quàm dixi: cũcta quæso benignè suscipias, cũcta ignoscas, cũcta ores, vt Deus ignoscat. Ergo, & hoc notesco, libros etymologiarum, quos à te Dño meo posco, & si detrũcatos corrososq. iam à multis haberi. Inde rogo, vt eos mihi trãscriptos integros, emendatos, & bene coaptatos digneris mittere, ne raptus auiditate in peruersum cogar vitia pro virtutibus ab alijs sumere, Ego autem opto quãuis nullius egeas, & vltroneę dicũtur putere merces, vt dignatio vestræ benignitatis imperet nobis, in id quod possumus & valemus, tantum vt obsequio nostro vtaris, immo charitate, quæ Deus est, perfruaris. His igitur expletis erũt mihi quæstiones de sacris diuinisq́ paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tñ & nobis iubes resplẽdere, & diuinæ legis obscura reserare. Nec si ista, quæ peto, percepero, de illis silebo, sed viam reseras capiẽdæ fiduciæ. Cum in hac prima fronte non me confoderis stimulis verecundiæ, & ignauiæ meæ locum dederis veniæ, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non iusseris reprobare: quia ignominiosum valde videtur ac vile: si nec dũ satiatus quis charitate ab eo, quẽ amabat, inuenitur secedere. Obsequio aũt meę seruitutis dependo iura salutis, & quæso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, vt pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuãtem animam in malis, tuo intercessu lucreris & ad portũ tranquillitatis æternę deducas, erutam à miserijs & ab scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei. Ideo nec verbositatem caui: & temeritatem fortasis incurri. Sed aut hoc aut aliud agere debui, tantum vt quod noluisti per humilitatem, saltim tribuas per tumultuãtem improbitatem. Ecce quantum audaciæ dedit mihi gratia vestræ beneuolẽtiæ. Et ideo si quid in hoc displicuerit, sibi imputet, quæ tãtùm amat, vt timorem tollat. Nam perfecta charitas foras mittit timorem. Speciali quoq. gratia fretus speciali Dño, in quo vires sanctæ Ecclesiæ cõsistũt, suggero, vt quia Eusebius noster Metropolitanus decesit, habeas [c] misericordiæ curam. Et hoc filio tuo nostro Domino suggeras, vt vtilẽ illi loco præficiat, cuius doctrina & sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hũc autem filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo, & tam de his, quæ hic suggesimus, quã etiam de his, quę supra questi sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

[a] Ex Ou. *Gotth.* clamitantem *Rom. cod.*
[b] Ex Ou. *gotth. voce* stulti *in* styli *tantùm mutata.*
[c] misſde curam. *Veteres libri per compendium.*

Domino meo, et Dei seruo, Braulioni Episcopo, Isidorus.

TVæ sanctitatis epistolæ me in vrbe Toletana inuenerũt. Nã permotus fuerã caussa cõcilij. Sed quãuis iussio Principis in itinere positum remeare me admonuisset, ego tamẽ quia propinquior erã præsentiæ ipsius, quã regressioni, malui potius cursũ itineris nõ intercludere. Veni ad pręsentiam, Principis, inueni, præsentẽ diaconũ tuum, per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum & legi, & de salute tua Deo gratias egi: desiderio omni desiderans quamuis debilis atq. fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te, quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Codicem etymologiarum cum alijs codicibus de itinere transmisi, & licet inemendatum præ inualitudine, tamen tibi modò ad emendandum statueram offerre, si ad destinatũ cõcilij locum peruenissem. De constituendo autẽ Episcopo Tarraconensi nõ eam, quam petisti, sensi sententiam Regis: sed tamen, & ipse adhuc vbi certius cõuertat animũ, illi manet incertum. Peto autem, vt pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, vt impetratu tuo deleãtur delicta mea, & remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine, & egregie frater.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

REGVLA MONACHORVM.

PRÆFATIO.

PLVRA sunt præcepta vel instituta maiorum, quæ à sanctis Patribus sparsim prolata reperiuntur, quæq. etiã nonnulli latiùs, vel obscuriùs posteritati composita tradiderunt: ad quorum exemplum nos hæc pauca vobis eligere ausi sumus, vsi sermone plebeio, vel rustico, vt quàm facillimè intelligatis, quo ordine professionis vestræ votum retineatis. Præterea quisquis vestrum illam vniuersam veterum disciplinam contẽdit appetere, pergat in quantum placet, & arduum illum limitem, atque angustum leuigato cursu incedat. Qui verò tanta iussa priorum explere nequierit, in huius limite disciplinæ gressus constituat, nec vltra declinandum disponat: ne dum declinatus appetit inferiora, tam vitam, quàm nomen monachi perdat. Qua propter sicut illa prę cepta priorum perfectum monachum reddunt ac summum: ita faciunt ista vel vltimum. Illa custodiant perfecti, ista sequantur post peccatum conuersi.

De Monasterio. CAP. I.

IMPRIMIS, fratres clarissimi, monasterium vestrum [a] miram conclauis diligentiã habeat, vt firmitatem custodiæ munimẽta claustrorum exhibeãt: inimicus enim noster Diabolus, sicut leo rugiens, circuit ore patẽti quærens vnumquemq. nostrum, quẽ deuoret. [a] Monasterij autem munitio tantùm ianuam extrinsecus habeat, vnumque posticum, per quem eatur ad hortum. Villa sanè longè remota debet esse à monasterio: ne vicinius posita aut labis inferat periculum, aut famam inficiat dignitatis.

A Cellulæ fratribus iuxta Ecclesiam constituantur, vt possint properare quantocyus ad officium. Locus autem ægrotantium remotus erit à basilica, vel cellulis fratrum, vt nulla inquietudine, vel clamoribus impediantur. Cellarium monachorum iuxta cœnaculum esse oportet, vt secus positum sine mora mensis ministerium præbeatur. Hortulus sanè intra monasterium sit inclusus, quatenus, dum intus monachi operantur, nulla occasione exteriùs euagentur.

[a] *Iustinian. constit. nouill. 133. cap. 1. in fine* ἔσω δὲ ἀκριβεῖ θριγκίῳ περιφραγμένον τὸ μοναστήριον, ὥστε μηδεμίαν ἔξοδον ἀλλαχόθεν πλὴν ἢ διὰ τῶν πυλίδων εἶναι.

B

[a] De eligendo Abbate. CAP. II.

ABbas interea eligendus est in institutione sanctæ vitæ duratus, atque inspectus patientiæ & humilitatis experimentis, qui etiam per exercitium vitam laboriosam tolerans, ac transcendens ætatem adolescentię iuuentute sua senectutem tetigerit: cui etiam maiores non dedignentur parêre, obedientes ei tam pro ætate, quàm etiã pro morũ probitate. Iste enim se imitandum in cunctis operum exemplis exhibebit: neque enim aliquid imperasse cuique licebit, quod ipse non fecerit. Sin-
C gulos autem hortamentis mutuis excitabit, adloquens cunctos, exhortans, vel ædificans in eis, si quid eorum vitæ pro vniuscuiusq. gradu prodesse perspexerit. Circa omnes quoque seruans iustitiam, contra nullum liuore odij inardescens, omnes ex corde amplectens, nullum Conuersum despiciens, paratus etiam quorundam infirmitati compati misericordia, Apostolum sequẽs, qui dicit: facti sumus paruuli in medio vestrum, tãquam si nutrix foueat pullos suos.

[a] *Hoc caput penultimum est in codice Gotthico Ouetensi.*

De

De Monachis. Cap. III.

MOnachis autem summopere studendum est, vt Apostolicam vitam tenentes, sicut in vnum cõstituti esse noscuntur, ita cor habeant vnum: nihil sibi proprium vindicantes, nec quantulumcunque amorem rei priuatæ habentes, sed iuxta exemplum Apostolicum, omnia communia habentes, in præceptis Christi fideliter permanendo proficiant. Patri honorem debitum referentes, erga seniores obediētiam, erga æquales incitamenta virtutum, erga minores boni exempli magisterium conseruabunt. Nemo cæteris se iudicans meliorem, sed inferiorem se omnibus deputans tantò humilitate clarescat quātò plus cæteris culmine virtutum coruscat. Abstineat se etiam à furore: & à detractione parcat monachus linguam. Indecenter quoque vel notabiliter non incedat; philargyriæ cōtagium, vt lethiferam pestem abhorreat, à turpibus verbis vel otiosis linguam auertat, atque indesinenter cor mundum labiaque exhibeat. Affectus quoque animi turpes ab intentione cogitationis abstergat, per compunctionem cordis in stadio se sanctæ meditationis exerceat. Torporem somni atque pigritiam fugiat, vigiliisq. & orationibus sine intermissione intendat, gulæ concupiscentiam deprimat, atq. abstinentiæ virtutibus semetipsum per studium domandarum libidinum affligat, domans ieiuniis carnem, quantùm valetudo corporis sinat, liuore quoq. inuidiæ de fraternis profectibus nequaquā tabescat, sed quietus atque pacificus per amorem fraternæ dilectionis de cunctorum gaudeat meritis, iracundiæ perturbationē reiiciens, & patienter omnia sustinens: nullā tristitia, nullo temporali mœrore afficiatur, sed cōtra omnia aduersa interiori gaudio fretus, ipsam postremo vanæ gloriæ laudem procùl à se abiiciat, & Deo tantùm interiùs humili corde placere studeat, vt dum his virtutibus radiat, merito nomē suæ professionis retineat.

De Conuersis. Cap. IIII.

QVi renuntians seculo ad monasterium venerit, non statim in cœtum deligendus est monachorum. Vitam enim vniuscuiq. in hospitalitatis seruitium tribus mēA sibus considerare oportet: quibus peractis ad cœtum sanctæ cōgregationis accedet: neque enim intus suscipi quemquam cōuenit, nisi priùs foris positus eius humilitas, siue patientia comprobetur. Qui relicto seculo ad militiam Christi pia & salubri humilitate conuertuntur, omnia sua primùm, aut indigentibus diuidant, aut monasterio conferant. Tunc enim serui Christi liberum animum diuinæ militiæ offerunt, quādo à se spei secularis vincula cuncta præcidunt. Qui non rigida intentione conuertuntur, citò aut superbiæ morbo, aut vitio luxuriæ subdūtur. Nequaquā B ergo debent à tepore inchoare, qui mūdo renuntiant, ne per ipsum teporem rursus in amorem seculi cadant. Omnis Conuersus non est recipiendus in monasterio, nisi prius ipse scripto se spopōderit permansurum. Sicut enim ii, qui ad seculare promouentur militiam, in legionem non transeunt, nisi ante in tabulis conferantur: ita & ii, qui in spiritualibus castris cælesti militiæ sunt signandi, nisi prius professione verbi, aut scripti teneantur, in numerum societatemq. seruorum Christi transire non possunt. Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in cunctis, gradu vel orC dine: nec quærendum est, si diues, aut pauper, seruus an liber, iuuenis an senex, rusticus aneruditus: in monachis enim nec ætas nec conditio quæritur, quia inter serui & liberi animam nulla est apud Deum differentia. Qui tamen iugo alienæ seruitutis adstrictus est, nisi Dominus vincula eius dissoluerit, nequaquam recipiendus est, scriptū est enim: quis dimisit onagrū, liberū? & vincula eius quis soluit? Onager enim liber dimissus monachus est sine dominatu & impedimētō seculi deseruiens, & à turbis remotus. Tūc enim libera seruiD tute Deo quisq. famulatur, quando nullius carnalis conditionis pondere premitur. Vbi enim iam suaue iugum, & leue onus Christi est, durum & graue est portare seruitium seculi. Qui aliquid habentes in seculo conuertuntur, non ex tollantur, si de suis facultatibus quodcunque monasterio contulerunt: sed potius timeant, ne hic per superbiam eleuentur, & pereant. Quibus melius esset, si diuitias suas cum humilitate in seculo fruerentur, quàm vt iam pauperes effecti, de earum distributione elatione superbiæ extollantur. Hi, qui de pau-

pertate in monasterio conuertuntur, non sunt despiciẽdi ab eis, qui seculi diuitias reliquerunt: quia apud Deum vnius ordinis habentur omnes, qui cõuertuntur ad Christum: neque enim differt, vtrùm ex inopi vel seruili cõditione ad seruitiũ Dei quisq. venerit, an ex generosa & locuplete vita: multi enim ex plebeio censu documentis virtutum eximijs enitentes prælatiores nobilibus facti sunt, eosque virtutum excellentia præuenerunt: & qui erant conditione infimi, virtutis merito effecti sunt primi sapientes.[a] Nam propterea infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortes: & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, euacuaret: vt nõ glorietur omnis caro coram illo. Qui ex paupertate ad monasterium veniunt, non extollantur in superbiam: quia se ibi æquales aspiciunt ijs, qui aliquid in seculo videbantur: neque enim dignum est, vt vbi diuites celsitudine deposita seculari ad humilitatem descendunt, ibi pauperes elatione mentis superbi efficiantur: qui oportet, vt deposita arrogãtia humiliter sapiant, suæq. paupertatis & inopiæ memores semper existant.

a Nam propterea *eod. testimonio est vsus libr. 2. de off. cap. 15.*

De opere Monachorum. Cap. V.

MOnachus semper operetur manibus suis ita, vt quibuslibet varijs opificum artibus laboribusque studium suum impẽdat, sequens Apostolum, qui dicit: neque panem gratis manducauimus, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes: & iterum, qui non vult laborare, non manducet. Per otium enim libidines, & noxiarum cogitationum nutrimenta concrescunt: per laboris vero exercitium vitia nihilominus[a] elabuntur. Nequaquã debet monachus dedignari versari in opere aliquo monasterij vsibus necessario. Nam Patriarchæ greges pauerunt, & Gentiles Philosophi sutores, & sartores fuerunt, & Ioseph iustus, cui Virgo Maria desponsata extitit, faber ferrarius fuit. Siquidem & Petrus Princeps Apostolorum piscatoris officium gessit, & omnes Apostoli corporale opus faciebant vnde vitam corporis sustentabant. Si igitur tantæ auctoritatis homines laboribus, & operibus etiam rusticanis in-

A seruierunt, quantò magis monachi, quos oportet non solùm vitæ suæ necessaria proprijs manibus exhibere, sed etiam indigentiam aliorum laboribus suis reficere. Qui viribus corporis & integritate salutis consistunt, si in opere otiosi sunt, dupliciter peccare noscuntur: quia non solùm non laborant, sed etiam alios vitiant, & ad imitationẽ suam inuitant. Propterea enim quisq. cõuertitur, vt Deo seruiens laboris habeat curam: non vt otio deditus inertia pigritiaque pascatur. Qui si volunt lectioni vacare, vt non operentur: ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt, quod ibi legunt: ibi enim scriptum est, operantes
B suum panẽ manducent: & iterum, ipsi enim scitis, quomodo oportet imitari nos, quia non inquieti fuimus inter vos, neq. panem gratis ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus. Qui per infirmitatem corporis operari nõ possunt, humaniùs clementiùsque tractandi sunt. Qui verò sani sunt, & fallunt, proculdubio dolendi atque lugendi sunt, quia non corpore, sed, quod peius est, mẽte ægroti sunt: qui etsi humanis oculis conuinci non possunt, Deum tamen latere non possunt. Tales igitur aut ferendi sunt, si ægritudo la-
C tet: aut distringendi, si sanitas pateat. Monachi operantes meditari, aut psallere debent, [b] vt carminis verbique Dei delectatione consolentur ipsum laborem. Si enim seculares opifices inter ipsos labores amatoria turpia cantare non desinunt, atq. ita ora sua in cantibus & fabulis implicant, vt ab opere manus non subtrahant, quantò magis serui Christi: qui sic manibus operari debent, vt semper laudem Dei in ore habeant, & linguis eius psalmis & hymnis inseruiant. Laborandum est enim corpore animi fixa in Deum intentione: sicque ma-
D nus in opere implicanda est, vt mens non auertatur à Deo. Proprijs autem temporibus oportet operari monachũ, & proprijs orationi, lectionique incũbere. Horas enim debet habere monachus congruas ad singula officia deputatas. Partes autem annui temporis suis quibusque operibus taliter deputantur. Æstate enim à manè vsque ad horam tertiam laborare oportet: à tertia autem vsq. ad sextam lectioni vacare: de hinc vsq. ad nonam requiescere: post nonam autem vsq. ad tempus vespertinum

iterum operari. Alio autem tẽpore, id est, autumno & hyeme, siue vere à manè vsq. ad tertiam legendum: post celebrationem tertiæ vsq. ad nonam laborandum est: post refectionem autem nonæ aut operari oportet aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. Quæcumque autem operantur monachi manibus suis, præposito deferant; præpositus autem principi monachorum: nihil operis apud fratrem remaneat, ne sollicitudinis eius cura mentem ab intẽtione contemplationis auertat. Horti olera vel apparatus ciborum proprijs sibi manibus fratres exerceant: ędificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus seruorum pertinebunt. Nullus monachus amore priuati operis illigetur, sed omnes in communi laborantes patribus sine obmurmuratione obtẽperare debent: ne forte murmurãdo pereant, sicut perierũt, qui in deserto murmurauerunt. Si enim illis paruulis adhuc in lege, & rudibus nequaquam indultum est, quantò magis ijs, qui perfectionis legem perceperunt, non parcet, si talia gesserint.

a vt carminis *lib. 2. de off. c. 15.* canunt autem psalmos manibus operantes, & ipsum loborem, tãquam diuino celeumate consolantur.

b elabuntur *ex Gotth. al.* euelluntur.

De officio. CAP. VI.

IN psallendis autem officijs ita erit discretio: dato enim legitimis tẽporibus signo ad horas canonicas, [a] festina cum properatione, omnes ad chorum occurrant nulliq. ante expletum officium licebit egredi pręter eum, quem necessitas naturæ compulerit. Recitantibus autem monachis, [b] post consummationẽ singulorum psalmorũ prostrati omnes humi pariter adorabunt, celeriterque surgentes psalmos sequentes incipiant, eodemque modo per singula officia faciant. Quando celebrantur psalmorum spiritualia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas: sed hoc meditetur corde, quod psallitur ore. In tertia, sexta, vel nona: tres psalmi dicẽdi sunt, responsoriũ vnum, lectiones ex veteri nouoque Testamento, [c] duæ, deinde laudes, hymnus atq. oratio. In vespertinis autem officijs, [d] primò lucernarium, deinde psalmi duo, responsorius vnus, & laudes hymnus atq. oratio dicẽda est. Post vespertinum autem congregatis fratribus oportet, vel aliquid meditari, vel de aliquibus diuinæ lectionis quæstionibus disputare, conferendo piè & salubriter. Tãtumque meditando disputandoque immorari, quoad vsq. completorij tempus possit occurrere. Ante somnum autem, sicut mos est, peracto completorio, vale dictis inuicem fratribus, cum omni cautela, & silentio requiescẽdũ est, vsq. quo ad vigilias cõsurgatur. In quotidianis verò officijs vigiliarum primùm tres psalmi canonici recitandi sunt, [e] deinde tres missæ psalmorum, quarta canticorum, quinta matutinorum officiorum. In Dominicis vero diebus, vel festiuitatibus Martyrum, solemnitatis caussa singulæ super adijciendæ sunt missæ. Verùm in vigilijs recitandis aderit vsque in matutinis psallendi canendiq. consuetudo, vt vtroq. modo seruorum Dei mentes diuersitatis oblectamẽto exerceãtur, & ad laudẽ Dei sine fastidio affluẽtius excitentur. Post vigilias autem vsque ad Matutinum requiescendum, aut aliquid perlegendum erit. Post Matutinum autem aut operandum aliquid aut legendum, lectiones autẽ ex nouo aut veteri Testamẽto tempore officij quotidianis diebus recitẽtur. Sabbatho autem die atq. Dominico ex nouo tantùm pronũtientur. Monachus autem corporis sanitate consistens, si vigilijs, vel quotidianis officijs defuerit, perdat communionem, si sanitas patet.

a *Festina cum properatione idem lib. 2. de offi. c. 15.* Cõuenunt autem omnes frequenter nocte ac die festina cum properatione ad orationem.

b Post consummationem. *Vid. Cass. lib. 2. c. 7.*

c Duæ deinde laudes, *Hoc est* Alleluia, *vt constat ex lib. 1. de off. c. 15.*

d Primo lucernarium. *Vid. ann. in Cass.*

e Deinde tres missæ. *Vid. ann. in Cass.*

De collatione. CAP. VII.

AD [a] audiendum in collatione Patrem tribus in hebdomada vicibus, fratres post celebrationem tertiæ, dato signo, ad collectam conueniant: audiant docentem seniorem instruentem cunctos salutaribus præceptis: audiãt Patrem studio summo & silentio, intentionem animorum suorum suspirijs & gemitibus demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit, vel pro corrigendis vitijs instruendisque moribus, vel pro reliquis caussis ad vtilitatem cœnobij pertinentibus. Quòd si talia desunt, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit omit-

omittéda collatio, sed in præfinitis diebus, cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt: vt qui nec dum didicerunt, percipiant, quod sequuntur: qui verò didicerunt, frequēti memoria admoniti, sollicitè custodiant, quod nouerunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit, vt loquatur.

a Ad audiendum in coll. Patrem. *Ead. 2. de off. c. 15.*

De codicibus. Cap. VIII.

OMnes codices custos sacrarij habeat deputatos, à quo singulos singuli fratres accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos, semper post vesperam reddant. Prima autem hora codices singulis diebus [a] petantur: qui verò tardiùs postulat, nequaquā accipiat. De his autem quæstionibus, quæ leguntur, nec forte intelliguntur, vnusquisque fratrum aut in collatione, aut post vesperam Abbatem interroget, & recitata in loco lectione, ab eo expositionem suscipiat, ita vt, dum vni exponitur, cæteri audiant. Gentilium libros vel hæreticorum volumina monachus legere caueat: melius est enim eorum perniciosa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.

a Petantur: expetantur. *Goth.*

De mensis. Cap. IX.

TEmpore, quo refectionis debitum soluitur, claustra monasterij obserētur, [a] nec oculus extraneus interesse præsumat, ne quietem fraternā præsentia sua impediat. Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant. Qui autem ad mensam tardiùs venerit, aut pœnitentiam agat, aut ieiunus ad suum opus vel cubile recurrat. Nemo autē ad vescendum ibit, antequam ad vocandum omnes vox signi solita insonuerit. Refectorium pariter vnum erit: ad singulas mensas deni conuescentes resideant: reliqua turba paruulorum adsistēt. Tempore conuescentium fratrum, omnes disciplinæ gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: cum silentio operātes suum panem manducent. Vnus tamen in medio residens benedictione accepta de scripturis aliquid legat, cæteri vescentes

A tacebunt, lectionem attentissimè audientes, vt sicut illis corporalis cibus refectionem carnis præstat, ita mentem eorum spiritualis [b] sermo reficiat. Nullus ad mensas clamor excitetur, soli tantùm Pręposito sollicitudo maneat in his, quę sunt vescētibus necessaria. Abbas, citra lāguoris necessitatem, cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud, quàm cæteri, nec cultius, quàm quæ in communi consistūt, præparari sibi quidpiam expetat: sicque fit, vt, dum præsens est, omnia diligentius administrentur: & dum communia sunt salubriter & cum charitate sumantur. Æqualia quippe erunt mensura omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiēdi sunt B fratres. Quidquid pręsens refectio dederit, omnes sine murmuratione percipiant: nec id desiderent, quod edendi voluntas appetit, sed quod naturæ necessitas quærit. Scriptum est enim: carnis curam ne feceritis in desiderijs. Per omnem autē hebdomadam fratres viles olerū cibos, [c] ac pallentia vtantur legumina. Diebus vero sanctis [d] inducant cum oleribus leuissimarum carnium alimenta. Non erit vsque ad satietatem reficiēdum corpus, ne forte intereat animus: nam ex plenitudine ventris citò excitatur luxuria carnis. Qui autem appetitum edacitatis reprimit, sine dubio lasciuiæ motus C restringit. Tanta cum discretione reficiendum est corpus, vt nec nimia abstinentia debilitetur, nec superflua edacitate ad lasciuiam moueatur. In vtroq. ergo temperantia adhibēda est: scilicet, vt & vitia carnis non præualeant, & vis ad ministerium bonę operationis sufficiat. Quicunq. ad mēsam residens à carnibus vel vino abstinere voluerit, non est prohibendus: abstinentia enim non prohibetur, sed potius conlaudatur: tātum ne ex contemptu creatura Dei humanis concessa vsibus execretur. [e] Nullum esui furtiua contaminatio polluat, aut D impudens, vel priuatus extra cōmunē mēsam appetitus: excommunicationis enim sententiæ subiacebit, qui vel occultè vel extra ordinariam mensam aliquid degustauerit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum, qui ægrotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequentibus pœnis abstinentiæ subiacebit. Sitienti, aut cuiuspiam defectum patienti ante edēdi tempus consulendū est, Abbate, vel Pręposito ordinante, non tamen palàm, ne for-

tè

te ſitire, vel eſurire alios cogat. Hebdomadarius ſolus cibos deguſtet, nec quis id alius audeat, nec ſub occaſione deguſtandi gulæ, vel gutturi ſatisfaciat. Laici miniſtri menſis monachorum nullatenus intererunt, nec enim poterit illis menſæ communis eſſe locus, quibus diuerſus eſt propoſitus. Monachi cum à menſa ſurrexerint, ad orationē omnes concurrant. Quod menſæ redundauerit, omni cura ſeruatum egentibus diſpenſetur. In refectione monachorũ à diebus Pentecoſtes vſq. ad autumni principium tota æſtas interdiana prandia inuitet, reliquum tempus ſuſpendat prandia: cœna tantùm apponatur. In vtriſq. temporibus refectio menſæ tribus erit pulmentis olerum ſcilicet, & leguminũ, &, ſiquid tertium fuerit, id eſt, pomorum. Ternis quoq́. poculis fraterna reficienda eſt ſitis. In obſeruatione autē Quadrageſimali, ſicut fieri ſolet poſt exemptum ieiuniũ, pane ſolo & aqua contenti omnes erũt, à vino quoq́. & oleo abſtinebunt.

a Nec oculus extran. *Ex Gotth. al.* nec vllus extraneus.
b Sermo reficiat *vox* ſermo, *non eſt in Gotth.*
c Pallētia legumina *2. de off. c.* 12. Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abſtinebant, pallentia tantùm legumina cauſſa vocis ſumebant, vnde vulgo cantores fabarij dicti ſunt.
d Inducant *Ex Gotth. al.* interdum.
e Nullum furtiua contaminatio. *Caſſ. lib. 4. c. 16. inter monachorum delicta numerat extraordinariam, aut furtiuam refectionem.*

De feriȷs. Cap. X.

HÆ ſunt feriæ monachorum, in quibus ieiunia conquieſcunt. In primis venerabilis dies Dominicus nomini Chriſti dicabilis. Qui, ſicut propter myſterium reſurrectionis eius ſolemnis eſt, ita & apud omnes ſeruos eius celebritatem conuiuij voti nuo gaudio retinebit. Item à primo die Paſchę vſq. ad Pentecoſten, quinquaginta ſcilicet quotidianis diebus, ieiunium à ſanctis Patribus diſſolutum eſt: propter reſurrectione videlicet Chriſti & aduentum Spiritus ſancti: vt hi dies non in figura laboris, quod Quadrageſimę tēpus ſignificat, ſed in quiete lætitiæ laxatis ieiunijs celebrentur. Placuit etiam Patribus à die natalis Domini vſq ad diem circunciſionis ſollemne tempus efficere, licentiamq. veſcendi habere: non aliter & dies Epiphaniorum veteri regula reficiendi indulgentiam conſequuta eſt: ſiquidē & dum quiſq. fratrum a conuertuntur, aut ex alijs monaſterijs fratres viſitādi gratia occurrunt, pro charitate adimplenda interrumpuntur ieiunia. Pręter hęc alia tempora liberè, libenterq́. cultui ieiuniorũ inſeruiant. Si qui autem monachorũ prædictis temporibus ieiunare diſponunt, nequaquam prohibendi ſunt: nam & multi antiquorum Patrum his diebus in eremo abſtinuiſſe, nec aliquando ieiunia ſoluiſſe leguntur, niſi tantũ diebus Dominicis propter reſurrectionem Chriſti.

a Dum quiſq. fratrum conuenerit. *Gotth.*

De Ieiunio Cap. XI.

IEiuniorum autem hos dies potiſsimè veteres elegerunt. Primum ieiunium Quadrageſimę quotidianum, in quo maior abſtinentiæ obſeruētia manebit in monachis, quando non ſolum à prandijs, ſed etiam à vino & oleo abſtinent. Secundum ieiuniũ interdianum poſt Pentecoſten alia die inchoatum vſq. ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis ſcilicet diebus per ſingulas hebdomadas propter ęſtiuos ſolis ardores ieiunium celebratur. Tertium ſequitur quotidianũ ieiunium, ab octauo Kalendas octobris vſq. ad natalē Dominicum, in quo quotidiana ieiunia nequaquam ſoluũtur. Quartum item quotidianum ieiunium poſt diem circunciſionis exoritur, peragiturq́. vſq. ad ſollemnia Paſchæ. Hi autē, qui vetuſtate corporis conſumpti, aut teneræ ætatis fragilitate detenti ſunt, nō ſunt quotidianis ieiunijs exercendi, ne aut ſeneſcēs ætas antequam moriatur deficiat: aut creſcēs, priuſquam proficiat, cadat: & ante intereat, quàm bonum facere diſcat.

De habitu monachorum. Cap. XII.

CVltus veſtium, vel indumentorum inſignes monacho deponēdi. Munitus debet eſſe monachus non delicatus: ſicut autem non oportet in monacho eſſe notabilis habitus, ita nec ſatis abiectus: nam prætioſa veſtis animum ad laſciuiam pertrahit, nimis vilis aut dolorē cordis parit, aut morbum vanæ gloriæ contrahit. Veſtimenta nō erunt æqualiter diſtribuenda omnibus, ſed cum

cũ diſcretione,prout cuiuſq. ætas graduſq. expoſtulat:ita enim Apoſtolos feciſſe legimus,ſicut ſcriptũ eſt:erãt illis omnia cõmunia:& diſtribuebatur vnicuiq.,prout opus erat:Vniuſcuiuſq.fratris ſupplementun,vel indigentia inſpiciatur:vt qui habent, contenti ſint:& qui non habent,accipiãt: nam habẽti nõ dabitur,vt ſit,vnde egentibus diſtribuatur.Porro linteo non oportet monachum indui:orarium,[a]birros, planetas non eſt fas vti,neq. indumenta, vel calciamenta,quæ generaliter cætera monaſteria abutuntur.Ternis autem tunicis, & binis pallijs, & ſingulis cucullis contenti erunt ſerui Chriſti, quibus ſuperadijcietur melotes B pellicea,mapula,manicę quoq.[b] pedules & caligæ. His tantum contenti erunt, nihil præterea aliud præſumentes. Pedules autem vtendi in monaſterio, quãdiu hyemis coegerit violentia:ſiue dum fratres gradiũtur in itinere,vel proficiſcuntur ad vrbem. Monachi autem in monaſterio pallijs ſemper operiantur,vt pro honeſtate tecti incedant,& pro miniſterio operis expediti diſcurrant.Sanè ſi quis forte pallium non habet,humeris mapulam ſuperponat. Nullus monachorum vultus curam gerat, per quẽ laſciuiæ,& petulantiæ crimen incurrat, nõ eſt enim mente caſtus, cuius aut corporis cultus,aut impudicus extat inceſſus.Nullus monachorum comam nutrire debet : nam qui hoc imitatur, etſi ipſi hoc ad decipiendum homines per ſpeciem ſimulationis nõ faciant,alios tamen ſcandalizant,ponentes offendiculum infirmis,& ſanctum propoſitum vſque ad blaſphemiam perducentes. Tondere debet ergo iſte, quãdo & omnes, immo & ſimul,ac pariter omnes.Nã reprehenſibile eſt,diuerſum habere cultum, vbi non eſt diuerſus propoſitus.

a Birros,planetas. *Vid.annot.in Caſsian.*

b Pedules & caligas. *S. Benedictus in Regula cap. 55.* indumenta pedum pedules & caligas. *Smaragd.* Pedules modo dicimus calceos, caligas nos ſubtalares,vel ſoccos vocamus.

De ſtramentis. Cap. XIII.

ABbatẽ cum fratribus pariter in congregatione commorari oportet, vt communis conuerſatio & teſtimonium bonæ vitæ,& reuerẽtiam prębeat diſciplinę. Fratres quoq.omnes,ſi poſsibile eſt,in vno cõclaui cõmorari decet.Quod ſi difficile fuerit,certe vel decem,quibus vnus eſt prępo-

A nẽdus decanus,quaſi rector & cuſtos. Specioſam, vel variam ſupellectilẽ monachũ habere con licet,cuius ſtratus erit ſtoria,& ſtragulũ pelles lanatę duæ,[a] galnapis quoq. & faciſtergium,geminuſq.ad caput puluillus. Per ſingulos menſes Abbas, ſiue Præpoſitus lectulos cũctorũ perſpiciat, nequid indigeant fratres; nec ſuperfluum habeãt. Nocte, dum ad dormiẽdum vadũt,ſeu poſtquam quieſcitur,vnus alteri nemo loquatur.Duobus in vno lecto iacere nõ licet.In nocturnis tenebris nemo loquatur fratri, cui obuiat. Iuncta autem nocte dormientium lucerna locũ illuminet,vt depulſis tenebris teſtimonium pateat ſingularis quietis. Strat⁹ monachi in nulla turpi cogitatione verſetur, ſed in ſola contẽplatione Dei: accubans & requiem corporis & quietem habeat cordis,cogitationeſq.prauas à ſe repellat,bonaſq. amplectens,turpes à ſe reijciat:nam animi motus imaginibus ſuis agitatur, & qualis vigilantis cogitatio fuerit, talis & imago per ſoporẽ occurit. Qui nocturna illuſione polluitur,publicare hoc Patri monaſterij non moretur,culpęq.ſuæ merito hoc tribuat, & occultò pœnitentiam agat, ſciẽs quia niſi præceſsiſſet in eo luxus animi turpia cogitantis, non ſequerentur C ſordidæ,atq. immundæ pollutiones : quem enim præuenit cogitatio illicita, tentatio illum citò fœdat immunda. Qui nocturno deluſus phantaſmate fuerit, tempore officij in ſacrarium ſtabit, nec audebit eadẽ die Eccleſiam introire, antequam ſit lotus, & aquis & lacrymis. In Lege quippe qui ſomno nocturno polluebatur, egredi iubebatur à caſtris, nec regredi priuſquam ad veſperã lauaretur. Etſi illi in carnali populo ita faciebãt, quid ſpiritualis ſeruus Chriſti facere debet, qui magis cõtaminationẽ ſuã debet reſpicere,& lõgè ab altario poſitus mẽte,&corpore pertimeſcere,atq.in fiD gura aquę,pœnitẽtię lacrymas adhibere,vt nõ ſolùm aquis,ſed etiã fletibus ſtudeat ablui, quod forte per culpã occultã immũda cõtaminatio polluit? Qui fornicationis tentamentis exæſtuat, oret indeſinenter, atq.abſtineat nec erubeſcat cõfiteri libidinis æſtum,quo vritur:quia vitium detectũ cito curatur,latens vero quantò amplius occultatum fuerit,tanto magis profundius ſerpit,quod reuera qui publicare negligit, curari minimè cupit.

a Galnapis quoq. *Smaragd.ad c. 55. Regul.S. Bened.*

lena

Lena (inquit) species vestis est, quam nos tonxam dicimus, alij vero galnapem vocant, legitur quoq. vox galnapis sine interpretatione 19. etymolog. c. 26.

b Iuncta autem nocte, &c. Ex Gotth. al. Lux autē nocte dormientium locum illuminet.

De delinquentibus. CAP. XIIII.

SI quis in aliquo leui delicto titubans oberrauerit, semel atque iterum admonendus est: qui, si post secūdam admonitionem nequaquam fuerit emendatus, congrua animaduersione coërceatur. Peccantem autem nullus occultet: criminis enim est consensio post secundam admonitionem celare quempiam peccantem.

De sæpius peccante. CAP. XV.

SI quis sæpius peccātem viderit, prius hoc vni vel duobus demōstret fratribus, quorū testimonio possit cōuinci. Si negauerit, qui deliquit: peccatum palam commissum palam est arguendum: vt dum manifestè peccans emendatur, ij, qui eum in malo imitati sunt, corrigantur. Sicut autem vnius delicto sæpè multi pereunt, ita vnius emendatione plerunq. multi saluantur.

De culpa indulgenda, vel culpati correctione. CAP. XVI.

QVi verò in fratrem peccauerit, si statim reminiscens ad veniam poscendam fuerit inclinatus, percipiat ab eo indulgentiam, cui ignoscitur intulisse iniuriam. Qui aūt nō petit, aut non exanimo poscit: in collatione deductus iuxta excessum iniuriç cōgruæ subiaceat disciplinæ. Qui sibi inuicem conuicia objjciunt, si iterum inuicem sibi celeriter laxando ignoscunt, hi ab alio iudicandi non sunt: quia pariter sibi veniam dare festinauerunt: si tamen excedere in semetipsos frequentiùs non præsumant. Qui sponte culpam confitetur, quam gessit, veniam promereri debet, quam expetet. Oretur igitur pro eo, eique confestim, si leuis culpa est, postulata indulgentia præbeatur. Qui pro graui vitio sæpe excommunicatus emendari neglexerit, tamdui damnationi subiaceat, quousq, vitia inolita deponat, vt quem semel inlata animaduersio nō coërcuit, frequens seueritas censeat emendandum. Quamuis frequentium grauiorumq. vitiorum voragine sit quisquam immersus, non tamen est à monasterio proijciendus, sed iuxta qualitatem coërcendus: ne forte qui poterat per diuturnam pœnitudinem emendari, dum proijcitur, ore Diaboli deuoretur.

De delictis. CAP. XVII.

DElicta autem aut grauia sunt, aut leuia. Leuioris culpæ reus est: qui otiosus esse dilexit, qui ad officium, vel ad collationem vel ad mensam tardius venerit, qui in choro horis riserit, fabulisue vacauerit: qui relicto officio, vel opere extra necessitatis caussam foras discesserit: qui torporem aut somnum amauerit: qui sæpius iurauerit: qui multiloquus fuerit: qui ministerium cuiuslibet operis iniunctū sibi sine benedictione susceperit, aut perfecto opere benedictionem minimè postulauerit: qui iniunctum opus negligenter, vel tardiùs expleuerit: qui casu aliquid fregerit: qui damnum rei paruæ intulerit: qui codicem negligenter vsus fuerit: [a] qui alicubi ad momentum secesserit: qui occultè ab aliquo litteras, vel quodlibet munus acceperit: vel epistolam suscipiens sine Abbatis consensu rescripserit: vel quemlibet parentum, seu secularium sine iussu Senioris, aut viderit, aut cum eis locutus fuerit: qui Seniori inobediens fuerit: [b] qui contumaciter Seniori responderit: qui erga Seniorē linguā non represserit, qui lasciuus in lingua fuerit: qui inhonestè incesserit: qui iocauerit: qui satis riserit: [c] qui cum excommunicato locutus fuerit, orauerit, aut comederit: qui illusionē nocturnam Patri non patefecerit. Hæc igitur & his similia triduana excommunicatione emendanda sunt. Grauiori autem culpæ obnoxius est, si temulentus quisquam sit, si discors, si turpiloquus, si fœminarum familiaris, si seminans discordias, si iracundus, si altæ & erectæ ceruicis, si mente tumidus, vel iactanti incessu immoderatus, si detractor, si susurro, vel inuidus, si præsumptor rei peculiaris, [d] si pecuniæ contagio implicitus, si aliquid præter regularem dispensationem superfluū possidens, si fraudator rei acceptæ, aut cōmissæ sibi, aut minus

commiſſæ. Inter hęc, ſi de rebus ſecum allatis extulerit, vel de ijs per inobedientiam murmurauerit, ſi falſum dixerit, ſi contentiones vel rixas amauerit, ſi manifeſtum cõuicium fratri intulerit, ſi perſonam innocẽtem falſo crimine maculauerit, ſi contumaci animo Seniorem deſpexerit, ſi rancorem aduerſus fratrem tenuerit, ſi peccanti in ſe & poſtea ſupplicanti veniã nõ conceſſerit, ſi cum paruulis iocauerit, riſerit, vel eos oſculatus fuerit, ſi cum altero in vno lecto iacuerit, ſi rei maioris damnum intulerit, ſi furatus fuerit, ſi periurauerit, ſi extra communem menſam priuatim vel furtim quippiam ſumpſerit, ſi alicubi extra conſultum Præpoſiti, vel Abbatis diſcedens medio die, vel amplius commoratus fuerit, ſi, vt otioſus ſit, falſam infirmitatem prætẽderit. Hæc & his ſimilia iuxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda ſunt, & flagellis emendanda: vt qui grauius peccaſſe noſcuntur, acriori ſeueritate coerceantur: conſideratis tamen perſonis; qui ſint humiles, quiúe ſuperbi.

a Caſſ. libr. 4 cap. 16. Si ad punctum tẽporis vſpiam ſeceſſerit & paullò poſt: ſi epiſtolã cuiuſq ſuſcipere, ſi reſcribere ſine Abbate ſuo tentauerit.

b Caſsian. ibid. Si ſuperfluo, ſi duriùs, ſi contumacius reſponderit.

c Caſſ. Si orauerit cum eo, qui eſt ab oratione ſuſpenſus.

d Caſſ. Philargyriæ contagio affectus, atq. poſſeſsio rerum ſuperfluarum.

De excõmunicatione. Cap. XVIII.

Satisfactio delinquentium hæc eſt, in officio fratribus conſtitutis, peracto pœnitẽtiæ tempore, vocatus is, qui excommunicatus eſt, ſoluet ſtatim cingulum [a] humiq. extra chorum proſtratus iacebit agens pœnitentiam, quouſq. expleatur celebritas: cumq. iuſſus fuerit ab Abbate de ſolo ſurgere, ingrediéſq. in chorum, data oratione pro eo ab Abbate, & reſpondentibus cunctis amen, ſurgat, atq ab omnibus pro negligentia veniam poſcat, adepturus indulgentiam poſt huius emendatorię ſatisfactionis cenſuram. In minori verò ætate conſtituti non ſunt coercendi ſententia ex communicationis, ſed pro qualitate negligentiæ congruis affligendi ſunt plagis: vt quos ætatis infirmitas à culpa non reuocat, flagelli diſciplina compeſcat. Excommunicati autem ab ijs locis, quibus fuerint conſtituti ante pœnitentiæ tempus expletum prohibeantur progredi. Ad excommunicatum nulli licebit ingredi citra imperium Senioris. [b] Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cuilibet licebit. Cum excommunicato nulli penitus veſci liceat, ne ipſi quidem, qui alimenta victui præbet. Si excõmunicatio biduana fuerit, excommunicato nihil alimenti præbendum eſt: certè ſi plurimorum dierum illata fuerit communionis ſuſpenſio, ſola panis & aquæ in veſpertinum erit adhibenda refectio. Excõmunicatis præter hyemis violẽtiam [c] cubile humus erit, ſtratum, ſiue ſtoria: amictus autẽ tegmen raſum, aut certe cilicium: calciamẽtum, aut ſparteę, aut quodlibet genus ſolearũ. Excommunicandi poteſtatem habeant Pater monaſterij, ſiue Prępoſitus: reliqui autem exceſſus monachorum in collectam Abbati vel Præpoſito deferentur, vt is, qui deliquiſſe cognoſcitur, competenti ſeueritate coërceatur.

a Humiq. extra chorum proſtrat. Ex Gotth. Caſſ. libr. 4. cap. 16 cunctis in ſynaxi fratribus congregatis, tandiu proſtratus in terra veniam poſtulabit, donec orationum conſummetur ſollemnitas, impetraturus eam, cum iuſſus fuerit Abbatis iudicio de ſolo ſurgere.

b Smaragdus c. 26. Hinc Iſidorus ait: Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cuiquam licebit, ne cum excommunicato nulli penitus veſci licet, ne ipſi quidem, qui alimentum victui præbet.

c Cubile humus. Smaragd. Lectus eorum aut nuda humus, aut certè ſtoria, id eſt, matta ſuper humum.

De familiari vita. Cap. XIX.

Monachi in cõmuni viuentes nihil peculiare ſibi facere audeant: neq. in ſuis cellulis quidquam quod ad victum, vel habitũ, vel ad quamlibet rem aliam pertineat, ſine regulari diſpenſatione Abbatis poſsidere præſumant. In Pentecoſte autem, quę eſt dies remiſsionis, omnes fratres ſub diuina profeſsione ſe alligent, nihil peculiare apud cõſcientiã ſuã habere. Si quod à parẽtibus, vel extraneis munus cuilibet monacho fuerit directum, in conuentum fratrum redactum ſit, vt cui neceſſe erit, præbeatur. Monachus enim quidquid acquirit, nõ ſibi, ſed monaſterio acquirit. Nullꝰ peculiariter ſeparatã ſibi ad habitãdum cellulã expetat, in qua priuatim à cœtu remotus viuat, pręter eum, qui fortaſſe morbo vel ætate defeſſus,

fessus,& hoc ex consultu Patris monasterij A promeruerit. Cæteri vero, quibus nec languor, nec senectus inest, in sancta societate communem vitam & conuersationem retinebunt. Nullus separatam cellulam à cœtu remotus sibi expetet, in qua [a] subsidio reclusionis, aut instanti otio, aut latenti vitio seruiatur, & maximè [b] vanæ gloriæ aut mundialis opinionis famæ. Nam plerique proinde reclusi latere volunt, vt pateant; vt qui viles erant, aut ignorabantur foris positi, sciantur, atq. honorentur inclusi. Nam reuera omnis: qui propter vitæ quietem à turbis discedit, quantò magis à publico separatur, tãto minus latet. O portet ergo tales in sancta societate commora- B ri, atq. sub testimonio vitam suam transigere, vt si quid in eis vitiorum est, dum nõ celatur, curetur: si quid vero virtutũ, ad imitamentum proficiat aliorum, dum humilitatis eorum exempla alij contuentes, erudiuntur. Non est præsumendum sine consciẽtia Abbatis egenis, vel quibuslibet cõferre de eo, quod regulari dispensatione noscitur monachus possidere: nec cum alio fratre quippiam cõmutare, nisi Abbas vel Præpositus illi iusserit nulli licebit: nec habebit quispiam præter illa, quæ communi monasterij lege cõcessa sunt de rebus monasterij. Abbati, vel monacho monasterij C seruum non licebit facere liberũ, qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet. Nam sicut seculi leges sanxerunt, non potest alienari possessio, nisi à proprio domino: ita & omne, quod in monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiẽdum. Eadem pecunia in tribus partibus diuidenda est: quarũ erit vna pro infirmis & senibus & pro aliquo coemendo in diebus sanctis [c] cultius ad victum fratrum: alia pro egenis: tertia pro vestimẽtis fratrum & puerorum, vel quibusq. ad ne D cessitatem monasterij coemẽdis. Quas tres partes custos sacrarij percipiat: ac præcipiẽte Abbate, sub testimonio Prępositi, vel seniorum de singulis partibus pro suis necessarijs caussis expendat.

[a] Subsidio reclusionis Ex *Gotth. al.* sub studio reclusionis.

[b] Vanæ gloriæ incurrat. *In Gotth. vna plus voce.*

[c] Cultibus *Gotth. supra c. 9.* Nec cultius quàm quæ in communi consistunt, *neutro tamen modo satis integer videtur locus.*

[d] Necessitatis. *Ex Gotth. al.* necessarijs.

Quid ad quem pertineat. CAP. XX.

AD Prępositũ autem pertinet sollicitudo monachorũ, actio caussarũ, cura possessionũ, satio agrorũ, plãtatio & cultura vinearũ, diligentia legum, constructio ædificiorũ, opus carpentariorũ, siue fabrorũ. Ad custodem sacrarij pertinet cura vel custodia tẽpli, signum quoq. dandi in vespertinis nocturnis officijs, vel vestes suere, ac vasa sacrorum, codices quoq. instrumentaq. cũcta, oleũ in vsum sacrarij, cerã ad luminaria. Iste à vestiario monasterij suscipiet acus: etiam & fila diuersa pro consuendis vestibus fraternis habebit, & omnibus, vt necesse est, ministrabit. Ad hunc quoq. pertinebit aurum atq. argentum, cæteraq. fracta ęris, ferriq. metalla, ordinatio quoq. lineariorum, fullonum, calceariorum, atq. sartorum. Ad ianitorem pertinebit cura hospitum, denuntiatio aduenientium, custodia exteriorum claustrorum. Ad eum, qui cellario præponitur, pertinebit sollicitudo eorũ, quæ in promptuario sunt: iste prębet hebdomadarijs quidquid necessariũ est victui monachorum, hospitum, & infirmorum: isto pręsente dispensantur ea quæ mẽsis deferenda sunt: is etiam quicquid residuum fuerit, pro pauperum vsibus conseruabit, huic quoque hebdomadarius expleta hebdomada vasa sibi tradita exhibebit, ad perspiciendum vtique, si negligentius habita sunt, & ad denuo succedentem hebdomadarium coram isto tradẽtur. Ad hunc quoq. pertinẽt horrea, greges ouium, & porcorum, lana & linum, de [a] area sollicitudo, cibaria ministrandi pistoribbus, iumentis, bobus, & auibus, industria quoq. calciamentorum, cura pastorum, seu piscatorum. Ad hebdomadarium pertinet cura ferculorum, administratio mensarum, signum dandi in diurnis officijs, siue in collatione, vel in collecta post solis occubitum. Ad hortulanum quoque pertinebit munitio custodiaque hortorum, aluearia apum, cura seminum diuersorum, ac denuntiatio quid, & quando oporteat in hortis seri, siue plantari. Ars autem pistoria ad laicos pertinebit: ipsi enim triticum purgent, ipsi ex [b] more molant: massam tantumdem monachi conficiant, & panem sibi proprijs manibus ipsi faciãt, Porrò pro hospitibus, vel infirmis laici faciant panes. Instrumentorum, & ferramentoruu

 custodia,

custodia ad vnũ, quem Pater monachorum elegerit, pertinebit: qui ea operantibus distribuat, receptaq. custodiat. Et licet hęc cũcta specialiter singulis maneant distributa, omnia tamen à Patre ordinata ad curam Præpositi pertinebunt. Ad custodiendam autem in vrbe cellam vnus senior & grauissimus monachorum cum duobus paruulis monachis cõstituendus est, ibiq. si culpa caret, conuenit eum perpetim perdurare. Porrò cura nutriendorum paruulorum pertinebit ad virum, quem elegerit Pater, sanctũ sapientemq. atq. ætate grauem, informantem paruulos non solum studijs litterarum, sed etiam documentis magisterioq. virtutum. Cura peregrinorũ, vel pauperũ eleemosyna pertinebit ad eum, cui dispensationis potestas commissa est. Iste quod habet, tribuat, & communicet, in quãtum potest, non ex tristitia aut necessitate: hilarẽ enim datorem diligit Deus.

a Area *Ex Gotth. al.* Ex arca.

b Ex more *Ita Gotth. & Smaragd. al.* Ex mole.

De infirmis Cap. XXI.

CVra infirmorum sanę sanctęq. conuersationis viro commitenda est, qui pro eis sollicitudinem ferre possit, magnaque cũ industria præsto faciat, quidquid imbecillitas eorum exposcit. Ipse autem sic ægrotis deseruiet, vt de sumptibus eorũ vesci non præsumat. Ægrotis delicatiora sunt præbẽda alimẽta, quousq. ad incolumitatem perueniant. Postquam salutem receperint, ad vsum pristinum reuertentur. Infirmi autẽ, pro eo quod delicatius aguntur, fortiores inde nequaquam scandalizentur: qui enim sani sunt infirmos tolerare debent: qui autem infirmi sunt, sanos & laborantes anteponendos sibi non dubitent. Nullum oportet, vel veram corporis infirmitatem celare, vel falsam prætendere. Sed qui possunt, Deo gratias agant, & operentur: qui verò non possunt, manifestent suos languores, humaniusque tractentur. Sub prætextu infirmitatis nihil peculiare habendum est, ne lateat libido cupiditatis sub languoris specie. Lauacra nulli monacho adeũda studio lauandi corporis, nisi tantummodo propter necessitatem languoris, & nocturnam pollutionem. Nec differendum est propter medelam, si expedit: nec murmurandum est, quia non fit pro appetitu voluptatis, sed pro remedio tantùm salutis.

A *De hospitibus.* Cap. XXII.

ADuenientibus hospitibus prompta, atq. alacris susceptio est adhibenda: scientes ob hoc in nouissimũ consequi retributionẽ. Sicut enim Dñs dicit: Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit illum, qui misit me: qui recipit Prophetam, in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedẽ suam. Et licet omni-
B bus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri: vberior tamẽ monachis deferenda est honorificentia hospitalitatis. Prębeantur eis habitacula, lauentur eorum pedes, vt præceptum Dominicum impleatur: congruis etiam sumptibus eisdem humanitatis gratia præbeatur.

De profectione. Cap. XXIII.

NVllus monachus incõsulto Abbate audeat vspiam progredi, nèc aliquid præsumere sine imperio eius, seu Præpositi. Si
C quado Abbas, vel Præpositus alicubi proficiscũtur, ille ferat fratrum sollicitudinem, qui est Prępositus secundus in ordine. Nullus propinquum, vel extraneum, hospitem, vel monachum, familiarem, seu parentem videre absque imperio Senioris, neq. sine iussu Abbatis quisquam accipere Epistolã, vel dare cuiquam præsumat. Quando fratres foras proficiscuntur, vel redeunt, congregatis omnibus in Ecclesia, benedictionem accipiant. Eodemq. modo hebdomadarius, vel quilibet rerũ dispensatores: sed dum pro necessitate aliqua monasterij diriguntur, duo fratres spirituales, ac proba-
D tissimi eligantur. Adolescentuli autem, vel nuper conuersi à tali ministerio remouendi sunt: ne aut infirma ætas carnis desiderio polluatur, aut rudis conuersatio ad seculi desiderium reuertatur. Monachus, dum ad aliquod monasterium mittetur visitandum, quamdiu cum eis fuerit, ad quos destinatus est, ita eum ibi oportet viuere, sicut reliquum cœtũ sanctorum videt, propter scandalum scilicet, & perturbationen infirmorum.

De

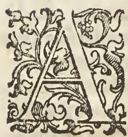
De defunctis. C*ap.* *XXIIII.*

TRanseuntibus de hac luce fratribus, antequam sepeliantur, pro dimittendis eorum peccatis, sacrificium Domino offeratur. Corpora fratrum vno sepeliēda sunt loco, vt quos viuentes charitatis tenuit vnitas, morientes vnus locus amplectatur. Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, vt beatæ vitæ participes facti, purgatiores corpora sua in die resurrectionis accipiant. Hæc igitur, ô serui Dei, & milites
A Christi contemptores mundi, ita vobis custodieda volumus, [a] vt maiora pręcepta potius seruetis. Suscipite igitur inter illa, & hāc admonitionē nostram, humili corde custodientes quæ dicimus, libenter sumentes quod dispensamus: quatenus & vobis de fructu operis sit gloria, & nobis pro ipsa admonitione postulata proueniat venia. Deus autem omnipotens custodiat vos in omnibus bonis, & quomodo cœpit, sic & confirmet gratiam suam in vobis. Amen.

[a] Et maiora præcepta Patrum, per omnia obseruentur *Goth. sed non conuenit cum præfatione.*

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

DE CONFLICTV VITIORVM, ET VIRTVTVM. LIBER.

APOSTOLICA vox clamat per orbem, atq. in procinctu fidei positis, ne securitate torpeāt, dicit: omnes, qui piè volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Et ecce, quia Christianitas etiam in suis principibus iam religiosa, iamque fidelis est, desunt piè viuentibus in Christo Iesu vincula, verbera, flagella, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt diuersorum genera tormentorum; quomodo ergo verum erit, quod per Apostolum sonuit, vt omnes piè viuentes persequutionem patiantur? an forte nemo pacis tempore vult piè viuere in Christo Iesu, & ideo desunt ista? Quis hoc vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia non specialis quorundam, sed generalis omnium persequutio debet intelligi. Et quidē sunt multi intra sinū matris Ecclesiæ cōstituti, qui piè viuētes in Christo, contumelijs afficiūtur, opprobrijs, iniurijs, derisionibusque lacessuntur. Ista verè est illa generalis persequutio, quam Apostolus omnes piè viuētes in Christo, pati descripsit? Non facilè dixerim: cum sint quidam religiosi, quibus nemo prauorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior & magis noxia est, quam non mortalis intorquet seueritas, sed vitiorū gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra
B veram religionem simulatio, contra subiectionem pugnat contemptus, contra Domini timorem inanis gloria, contra fraternam congratulationem inuidia, contra dilectionem odium, contra libertatem iustæ correptionis detractio, contra patientiam ira militat, contra mansuetudinem proteruia, contra satisfactionem tumor, contra spirituale gaudium seculi tristitia, contra virtutis exercitium torpor vel ignauia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemptū cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus vel furtū, contra veritatē fallacia atq.
C mendaciū, contra ciborum parsimoniā vētris ingluuies, cōtra moderatum mœrorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam spiritualis fornicatio, cōtra amorem patriæ cælestis appetitus seculi præsentis opponens semet immergit: quid aliud quā crudelis piè viuētium persequutio aduersus cōglobatas virtutū acies desęuit? O quā dirus, ô quā amarus est superbiæ cōgressus, quę Angelos de cęlo proiecit, homines de Paradiso eliminauit; cui⁹ exercitus

atq. armorum conflictus, vitia sunt, quæ breuiter comprehensa tetigimus. Sed videamus, qualiter castra cæli, & inferni dimicent: arma Christi, & Diaboli collisa decertent.

Dicit superbia.

CErtè multis, immo etiã penè omnibus melior es verbo, scientia, diuitijs, honoribus, & cunctis, quæ vel carnalibus, vel spiritualibus suppetunt, charismatibus: cũctos ergo despice, cunctis temetipsum superiorem ostende.

Humilitas vera respondet.

MEmento, quia puluis es, quia cinis es, quia putredo, & vermis es, quia & si aliquid es, nisi tantò te humilies, quãtò magnus es, perdes omnino quod es. Nunquid tu altior, quàm primus Angelus? nũquid tu splendidior in terra, quàm Lucifer in cælo? Quodsi ille de tãta sublimitate per superbiã cecidit, quomodo tu ad cæleste celsitudinẽ superbiens de imis conscẽdes, qui illa, quãdiu hìc viuis, conditione teneris, de qua per quẽdam sapientẽ dicitur, corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ? Quàm densissimis putamus in terra superbiæ tenebris lutum nostrum inuolui, si potuit in cælo stella, quæ mane oriebatur, lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius lucem veritatis dicentem: qui sequitur me (inquit) non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. In quo autem ipsa esset sequenda, alibi præmonuit dicens: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Audi tumor superbiæ, audi dicentem ad hæc humilitatis magistrum: omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur: & illud, super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietũ, & trementẽ sermones meos? Audi, quid etiã de illa Apostolus dicat, qui te ad sectandã humilitatem inuitat. Ait enim: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus, vt homo: humiliauit semetipsum, factus obediens vsq. ad mortem, mortem autem crucis. Si ergo tanta humilitate se deprimit diuina maiestas, quomodo superbire in aliquo debet humana infirmitas?

Inanis gloria dicit.

AGe bonum, quod vales: ostende cunctis bonum, quod agis: vt bonus dicaris, vt sanctus & venerabilis ab omnibus prædiceris: vt tanquam Dei electus noscaris: vt nemo te contemnat, nemo te despiciat, sed vniuersi debitum tibi honorem persoluãt.

Timor Domini respondet.

SI quid boni aliquando agis, non pro transitorijs, sed pro æternis id honoribus age. abscõde quod facis, in quantũ potes: quod si ex toto nõ vales, sit in corde tuo occultãdi voluntas, & non erit de ostentatione vlla temeritas, nec criminis erit aliquando manifestare, quod semper vis celatum habere. Sic denique duas Redemptoris sententias, sibi quasi contrarias, videberis adimplesse, quibus dicitur, faciente te eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, sed eleemosyna tua sit in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscõdito, reddet tibi: &, videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Caue prorsus, ne illa sententia tibi conueniat, qua de hypocritis dicitur: omnia opera sua faciunt, vt beatificentur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Attẽde tibi in cunctis, quæ agis, ne cenodoxiæ elatione pulsatus cum his, qui etiam de miraculorum signis gloriabantur, audias: videbam Satanã sicut fulgur descendentem de cælo: sed time: nam scriptũ est: Timor Dñi gloria & gloriatio, & lętitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam & gaudium, & lõgitudinem dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur: & infra: radix sapientiæ timere Dominum, & rami illius longitudo dierum.

Simulatio suggerit.

QVia nihil boni in abscondito facis, ne à cunctis cognitus detesteris, finge te foris, quod intus esse non appetis.

Vera religio respondet.

NEquaquã omnino id agas, sed magis satage bonus fieri, quod non es: nã ostendere hominibus, quod non es, quid aliud, quàm damnatio est? Memor esto itaq. quod dicitur. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis, quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis

rapina,

rapina,& immunditia.Pharisæe,ecce mūdā A prius quod intus est calicis,& paropsidis: vt fiat mundum,quod deforis est.Itemq.illud, quod in Euangelio inculcando repetitur: Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ,qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa, intus plena sunt ossibus mortuorum,& omni spurcitia: sic & vos de foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autē pleni estis hypocrisi, & iniquitate; nec non & illud,quod de talibus scriptum est; venient ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Elatio obijcit.

QValis es tu, vt peioribus obtēperes? deterioribus famulatū exhibeas? te magis,quàm illos decuerat imperare, qui tibi non possunt ingenio,vel industria,aut viribus coæquari. Obtempera igitur imperio Dei, & non sit tibi vlterius cura de aliquo.

Beata autem submissio respondet.

SI Dei obtemprandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio: ipse enim dicit,qui vos audit,me audit:& qui vos spernit,me spernit.Ita(inquit)oportet, sed si talis qui imperat esset:non est talis,per quem Deus imperet. Sed Apostolus cōtra,nō est potestas,nisi à Deo:quæ aūt sunt,à Deo ordinata sunt: itaq. qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit:quales enim esse debeat hi,qui imperant,non est subditis discutiendum. Et quidē primis Ecclesiæ pastoribus Dominus dicit,scitis,quia reges gētium dominantur eorum,& qui potestatē exercent inter eos,benefici vocantur: vos autem nō sic, sed qui vult in vobis esse maior, erit omniū seruus: sicut filius hominis non venit ministrari,sed ministrare,& dare animā suā pro multis:sed tamen quia non omnes tales futuros prȩuidit, subiectorū omniū personas in discipulis assumens,præmonuit dicēs: super cathedrā Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi,quæcunq. dixerint vobis facite: quæ autem faciunt,facere nolite.

Inuidia dicit.

IN quo illo, vel illis minor es? cur ego eis vel æqualis,vel superior nō es?quanta vales,quæ ipsi non valent? non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent.

Fraterna congratulatio respondet.

SI cæteros virtutibus antecellis, tutiùs in loco infimo, quā in summo temetipsum conseruas; sæpe enim de alto peior fit ruina: quod si tibi,vt asseris, quidam superiores, vel æquales sunt, quid te lædit? quid tibi nocet?caue prorsus,ne dum alijs locū inuides celsitudinis,illū imiteris,de quo scriptum retines:inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarum, imitantur autē illum qui sunt ex parte illius.

Odium dicit.

ABsit,vt illum ames,quē in omnibus con- B trarium habes,qui tibi derogat,qui tibi insultat, qui te conuicijs exasperat,qui tibi peccata tua improperat, qui te dictis, operibus,atq.honoribus semper prȩire festinat? nisi enim tibi inuideret, nequaquam se ita præferret.

Dilectio respondet.

NVnquid, quia hæc,quæ narras odio habenda sunt in homine, propterea non est amāda Dei imago in homine?sicut Christus,qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis tormentum admonuit dicens:diligite inimicos vestros,& benefa- C cite his,qui oderūt vos, & orate pro persequētibus & calūniātibus vos,vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est:& sicut per Salomonē, & Apostolos dicitur:si esurierit inimicus tuus, ciba illum:si sitit,potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius?Cui sentētiæ Apostolus ex proprio subiunxit dicens,noli vinci à malo, sed vince in bono malū:quod cōtra de his, qui fratres odisse noscuntur, per Iohannē dicitur: qui odit fratrē suum homicida est: &, scitis; quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem:& rursum, qui odit fratrem suum, in tenebris ambu- D lat,& in tenebris est vsque adhuc,& nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius. At (inquis) sufficit mihi,quòd amantes me diligo?sed Dominus è contrario:si enim diligitis eos,qui vos diligūt,quā mercedē habebitis?nonne & publicani hoc faciūt? Quid tu ad hęc obijcere vales? Certe,qui odit fratrem suum,manet in morte: & qui diligit in Deo manet, & Deus in eo: omnem ergo amaritudinem fellis euome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinē sume:nihil enim suauius, nihil illa beatius

tius eſt, Deus (inquit Iohãnes) charitas eſt: & egregius prędicator: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum Sanctum, qui datus eſt nobis. Vnde neq. immeritò delictorũ facinora tegere dicitur: ſicut ſcriptum eſt, vniuerſa delicta operit charitas.

Detractio dicit.

QVis poterit ſuſtinere? quis ſilentio tegere? quãta ille, vel ille praua committit, niſi forte qui conſentit?

Libertas iuſtæ correptionis reſpondet.

NEc tacenda ſunt mala proximi, nec conſentiẽda, ſed charitate fraterna in faciẽ proximus eſt redarguendus, non autẽ occultè detrahendus. Quod ſi obijcitur, idcirco fratrem coram oculis increpare nolle, ne exaſperatus non correptione proficiat, ſed magis ex corruptione ſcandalũ ſumat: occurrit ſcriptura diuina, & verſa vice hoc magis ſcandalũ eſſe denuntiat, dicẽs: Sedẽs aduerſus fratrem tuum detrahebas, & aduerſus filium matris tuæ ponebas ſcandalũ. Maius enim ſcandalum ſumit, qui ſibi detrahẽtem intelligit, quàm qui corripientẽ ſuſtinet, & quia nõnũquam errata delinquẽtium ad tempus ſilentio tegenda ſunt, vt aptiori tempore corrigantur, ſubiungitur: hæc feciſti, & tacui. Ne autem ex hoc diſcreto ſilentio detractores ſibi plauderent, qui, dũ ſemper occultè derogare malũt, nũquam in apertã increpationem proſiliunt: adhuc ſubinfertur; Exiſtimaſti iniquè, quòd ero tibi ſimilis; ac ſi diceretur: iniquum eſt cogitare, vt inde detractori ſimilis appaream: vnde ad tempus reticens, nec derogans, locum apertę correptionis expecto; vnde & protinus ſubditur; Arguã te, & ſtatuam cõtra faciem tuam: veluti diceretur, non in occulto, vt eſt tua cõſuetudo, ſed in aperto, vt eſt mea ſollicitudo, aptum corripiendi tempus expectans, peccatorem arguam, & eius delicta contra faciem illius ſtatuam. At (inquis) nõ odi, ſed amo, quem ita in abſconditis dijudicans reprehendo. Immo magis hunc odis, & nõ diligis: vnde detrahis, & non corrigis. Quàm ſit autem deteſtanda obtrectatio proximi, pleriſque in locis ſcriptura diuina teſtatur: vnde eſt illud: Detrahẽtem aduerſus proximũ ſuum occultè, hũc perſequebar; & illud: Qui detrahit fratri, detrahit leg: illudq. Qui detrahit fratri, eradicabitur: nec non & illud Apoſtoli Pauli: Videte, ne dum inuicem mordetis, ab inuicem conſummamini.

Ira dicit.

QVæ contra te agũtur, æquanimiter ferri non poſſunt, immo patiẽter tolerare peccatum eſt: quia ſi non eis cum magna exaſperatione reſiſtitur, cõtra te deinceps ſine menſura cumulabuntur.

Patientia reſpondet.

SI paſsio Redemptoris ad mẽtem reducitur, nihil tam durũ eſt, quod nõ æquo animo toleretur. Chriſtus enim (vt ait Petrus) paſſus eſt pro nobis, nobis relinquẽs exẽplũ, vt ſequamur veſtigia eius: ipſe autẽ dicit; Si patrem familias Belzebub vocauerũt, quãtò magis domeſticos eius: ſi me perſequuti ſunt, & vos perſequẽtur. Sed quanta ſunt in cõparatione paſsionũ illius, quæ patimur? ille enim opprobria, irriſiones, contumelias, alapas, ſputa, flagella, ſpineam coronã, crucemq. ſuſtinuit: & nos miſeri ad noſtrã confuſionem vno ſermone fatigamur, vno verbo deijcimur. Et quid agimus de eo, quod dicitur: Si nõ cõpatimur nec cõregnabimus? Quapropter retudendi ſunt iræ ſtimuli, & eius metuenda dãnatio: vnde ſcriptum legimus: Qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio, qui autem dixerit fratri ſuo racha, reus erit cõcilio: qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Ibi tamen remedium inuenitur ex eo, quod ſubditur: Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te: relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tũc veniens offeres munus tuũ: Ac ſi apertè diceretur, nec in corde tacitã precem effundas, niſi prius offenſum proximum ſatiſfaciendo, ad lenitatis manſuetudinem perducas: munus enim noſtrum eſt oratio noſtra, altare verò noſtrum eſt cor. Ille autem, qui hoc facere, quoties inter duos ſine cauſa ira fuerit excitata, ſtuduerit, promiſſam damnationem nequaquam incurret. Sed ſunt multi, qui petenti ſibi veniã delicta nõ remittunt, contra quos illa Domini ſententia vẽnit, qua dicitur: Si non dimiſeritis hominibus peccata eorũ de cordibus veſtris, nec pater veſter cæleſtis dimittet vobis peccata veſtra. Plura ſunt (inquis) quæ cõmiſit, & me ſæpius offendit. Ad hęc nõ ego, ſed Dominus reſpondet. Nam cùm Petrus ad

ad eum diceret: Quoties peccabit in me A frater meus,& dimittã ei? vſque ſepties?& ille ad eũ inquit: Non dico tibi vſq. ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Quàm multi autem ſunt, qui ſuas iniurias tardè relaxãt, Dei vero citius indulgent? fitque nonnunquam, vt occaſione Domini iniurias vindicandi, ſuas vindicent irati. Quid quoq. de illis dicendum eſt,qui furore cæcitatis vſq. ad verba prodeunt maledictionis; niſi hoc quod Apoſtolus ait:Neque maledici regnũ Dei poſsidebũt? quod Iacobus exaggerãdo deteſtãs ait: Linguam nullus hominum domare poteſt, inquietum malum, plena ve- B neno mortifero, in ipſa benedicimus Deũ, & Patrem,& in ipſa maledicimus homines, qui ad ſimilitudinem Dei facti ſunt, ex ipſo ore procedit benedictio,& maledictio. Nõ oportet,fratres mei,hæc ita fieri; nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amarã aquam? hac de cauſſa alibi, etiam dicitur:Mors & vita in manibus linguæ.

Proteruia dicit.

NVnquid ſtultis, nunquid inſenſatis, ac brutis animalibus lenia verba, & non magis aſperrima (vt tales decet) dum delinquunt,obijcienda ſunt?

Manſuetudo reſpondet.

NOn tua in his perſuaſio,ſed Apoſtoli ſequenda eſt præceptio, qui de hac ſententia dilectum diſcipulũ admonet dicens: Seniorẽ ne increpaueris,ſed obſecra,vt patrẽ;iuuenes,vt fratres:anus,vt matres;adoleſcentulas,vt ſorores in omni caſtitate. Et rurſum;Seruũ(inquit) Dñi non oportet litigare,ſed manſuetũ eſſe ad omnes,docibilẽ, patientem,cum modeſtia corripiẽtem eos, qui reſiſtũt veritati.Rurſumque:Argue,obſecra, increpa in omni patientia, & doctrina;quod videlicet malum proteruiæ deteriusadhuc ſubditis, quàm prælatis nocet: D ſæpius enim contingit vt leniter, ac cum charitatis dulcedine prolatam correptionem ſpernant, & contra humilitatis verba deſpectionis emittant iacula; vnde ſcriptũ eſt:Qui arguit deriſorẽ, ipſe ſibi facit iniuriam.E contra de illo, qui per increpationẽ proficit dicitur; Argue ſapientem, & amabit te.

Tumor dicit.

TEſtem habes Deum in cælis: non tibi ſit cura,quid de te ſuſpicentur homines in terris.

Humilis ſatisfactio reſpondet.

NOn eſt danda detrahendi occaſio, nec ſuſurrandi ſuſpicio:ſed ſi ſunt, quæ corrigantur,manifeſtanda: aut certè ſi deſunt, humili proteſtatione negãda: quia & Apoſtolus admonet, nullam occaſionem dare Diabolo maledicti gratia:quod & in illis deteſtatus eſt, qui Chriſtiano nomine cenſiti in idolio ad comedendum recumbebãt: & quamquam idolum pro nihilo ducentes, immolata, quaſi innoxios cibos,ſumerent, infirmas tamẽ fratrum cõſcientias per hoc factum ad nefandos idolorum ritus trahebant.

Triſtitia dicit.

QVid habes, vnde gaudeas, cum tanta mala de proximis portas? perpende, cum quo mœrore omnes intuendi ſunt,qui in tanto contra te amaritudinis felle verſantur?

Spirituale gaudium reſpondet.

GEminam eſſe triſtitiam noui,immo duas eſſe triſtitias noui: vnam ſcilicet, quæ ſalutem, alteram quæ perniciem operatur; vnam, quæ ad pœnitentiam trahit, alteram,quæ ad perditionem perducit. Tu quidem vna ex illis eſſe cognoſceris, ſed omnino quæ mortem operaris: non eſt C igitur in his cõtriſtandum: quæ ſuades,ſed contra magis gaudendum in his, quæ nec dum intelligis: quia & dator gaudij perennis dixit. Cum perſequuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter nomen meum, gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces veſtra copioſa eſt in cęlis.Memẽto, quia noſtræ religionis culmina Apoſtoli ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõtumeliam pati: nullus ergo mœroris locus eſſe debet, vbi tanta lætitia ſuccedit.

Torpor,& ignauia dicunt.

SI lectioni continuato ſtudio ſemper inſiſtis,oculorum caliginem incurris:ſi indeſinenter lacrymas fundis, ipſos etiã oculos amittis: ſi pro te latis vigilijs Pſalmorum cẽſum perſoluis, inſaniam capitis acquiris: ſi quotidiano te conficis labore,ad opus ſpirituale quando conſurges?

Exercitium virtutum.

QVid tibi adhuc proferenda tam longa temporum promittis ſpatia? nũquid ſcis,

ſcis, ſi craſtina viues die?Immo etiam ſi vel vnã horã in hac vita facias?an forte mente excidit, quod Saluator in Euangelio dicit: vigilate, quia neſcitis diem neque horam: quapropter diſcute torporis inertiam, ſemperque memento, quia regnum cælorum non tepidi, non molles, non deſides, ſed violenti atq. feruentes diripiunt.

Diſſoluta vagatio dicit.

SI Deum eſſe vbiq. credis, cur vnum ſingulariter locum, quo tanta mala perpetrã tur, cuſtodis, & ad alia potius non tranſis?

Firma ſtabilitas dicit.

SI ita eſt, vt aſſeris, quia vbiq. Deum eſſe fateris, ergo nec iſte locus deſerẽdus eſt, quem fugere appetis, quia & in ipſo Deus eſt. At, in quis, meliorẽ inquiro, meliorem inuenio: ſed reſpondeo: nunquid meliorem aut etiam talem inuenies, qualem Diabolũ & hominem perdidiſſe cognoſcis? memor eſto itaque, quia primus Angelus de cælo ruit, & primus homo de paradiſo expulſus ad ærũnam huius ſeculi peruenit: attende quia Lot exercitio malorũ probatus inter Sodomitas ſanctus fuit, in monte vero ſecuritate torpens inebriatus cũ filiabus peccauit: quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram ſpeciem reddit, dum quoſdam etiã in vno loco perſeuerãtes à ſpititualibus retrahens vel terrenis negotijs implicare, vel rebus viliſsimis ſatagit occupare, cõtra dicta Apoſtoli perpetrans, qui ait: nemo militans Deo implicat ſe negotijs ſecularibus, vt ei placeat, cui ſe probauit. Et rurſum: ſine intermiſsione orate, in omnibus gratias agite.

Deſperatio dicit.

QVę & quanta cõmiſiſti? quàm grauia crimina? quam innumera delicta? & tñ in melius nec dum vitam mutaſti, nec dum conuerſationem vtiliter correxiſti: ecce enim (vt cernis) mala ſemper conſuetudine obligatus teneris, conaris exurgere, ſed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis. Quid ergo agendum eſt, quandò de præteritis certa damnatio imminet? de præſentibus emendatio nulla ſuccurrit? niſi vt admittantur rerum temporalium voluptates, dum conſequi nequeunt futuri ſeculi oblectationes.

Spei fiducia reſpondet.

SI de criminibus agitur, & delictis ecce Dauid adulterio reus ſimul & homicidio de inferni faucibus Domini miſericordiã deſcribitur liberatus. Ecce Manaſſes omniũ peccatorum nefandiſsimus, impuriſsimus, ac ſordidiſsimus, illecebroſiſsimus quoque, per pœnitentiam tamẽ de morte ad vitam redijt. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum ſordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, dominique veſtigia lacrymis rigans capillis detergens, deoſculans quoque, & lambens, vnguentoque vngens ablui promeruit. Ecce Petrus negationis ſuæ vinculis aſtrictus amariſsimis lacrymis infidelitatis nodos reſoluit. Ecce ſimul ſeditione, & effuſione fraterni ſanguinis latro obnoxius vnius horæ momẽto, vnaq. confeſsionis voce de cruce ad Paradiſum tranſijt. Ecce Saulus Eccleſiam Dei perſequens multos pro nomine Chriſti perimẽs, &, vt ita dixerim, martyrum cruore totum ſe inficiens, Apoſtolus factus, in vas electionis eſt commutatus. Vbi ergo tot tantaque præcedunt exempla, dent locum deſperationis mala colloquia: cum etiam ſcriptum ſit: In quocumque die conuerſus peccator ingemuerit, ſaluus erit. Et rurſum: nolo mortem impij, dicit Dominus. De cõuerſatione in melius nec dum mutata quid aliud reſpondeam? niſi vt quod heri quiſque non egit, hodie agat, dum adhuc viuere licet, nec differat de die in diem, dum neſcit ſi vel vnam correctionis habeat diem, ſemperque pro viribus deſuper acceptis prauæ conſuetudini reſiſtens dicat manè & veſpere: Nunc cœpi, hęc eſt mutatio dexteræ excelſi.

Cupiditas dicit.

VAlde ſine culpa es, quòd quædam habenda concupiſcis, quia non multiplicari appetis, ſed egere pertimeſcis: & quod malè alius retinet, ipſe melius expendis.

Mundi contemptus reſpondet.

ISta nec apud homines ſeculares ſine periculo, vel offenſione procurantur: quia quantò quiſque amplius habere cœperit, tantò amplius habere concupiſcit: ſitq. vt modum in concupiſcendo nõ habeat, dum innumeris huius ſeculi curis deſeruire feſtinat. Vt enim ait ſcriptura: Auarus pecunijs non implebitur, quæ nimirũ, quam ſit deteſtanda Paulus indicat, dicens: & auaritia, quæ eſt idolorũ ſeruitus: quam ſit noxia, idem exponens ait: Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli,

A Diaboli, & desideria multa & nociua, quæ immergunt homines in interitum & perditionem: quàm sit detestanda, quidã sapiens denũtiat, cũ dicit: auaro nihil est scelestius: quàm sit noxia: Iacobus aperit, dicẽs: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs, quæ aduenient vobis; diuitiæ vestræ putrefactæ sunt: vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum, & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimoniũ vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malũ, quàm noxiũ esset, ait enim: Difficile, qui pecunias habent, in B regnum Dei introibunt. Et rursum. Facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuites in regnũ cælorum intrare. Si igitur secularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria, quantò magis illis periculosior est, qui iam habitu & conuersatione seculares esse desierũt, qui totũ, quod viuunt, Deo deuouerunt? ad quos specialiter Redẽptoris transeunt verba, quibus destrui possit morbus auaritiæ; Nolite (inquit) sollicitiesse, quid manducetis: aut quid bibatis, aut quo operiamini: hæc omnia gentes inquirunt; quærite primũ regnũ Dei & iustitiã eius, & hæc omnia adijciẽtur vobis. O quàm beata, ò quam secura, ò quam amplectenda sen- C tentia, nullus in hac vita securus est: vt ille, qui nihil præter Christũ appetit possidere, cuncta, quæ sunt necessaria, sub hac sponsione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Omnia itaq. non superflua, sed tantùm necessaria ipso confirmante ac dicente: habentes victum & vestitum, his contenti simus. Dicis forte, ideo à sanctis, religiosisque viris plura habenda sunt, vt melius ab ipsis, quàm à popularibus, erogentur Christi pauperibus. Et D ego consentio, sed prælatis, non autem subditis, quos maximè illud mulieris Lot exẽplum deterret, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conuersa spiritũ efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauẽdum denuntiat dicẽs: Nemo mittẽs manũ suã ad aratrũ & respiciens retro, aptus est regno cælorum. Hinc Petrus ait: Melius illis esset non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum conuerti ab eo, quod est illis traditũ, sancto mandato. Cõtinget enim eis illud veri prouerbij: canis reuersus ad vomitum, & sus lota in volutabro luti. Qui nimirùm auaritiæ morbus, nunquam melius cõpescitur, nisi cũ dies mortis sine obliuione meditatur, & cum qualis post modicũ in sepulcro futurꝰ sit homo cõsideratur. Hoc certè fixũ manebat in illius memoria, qui dicebat: homo putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius non recesserant corde, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc rogo, quid tunc diuitiæ conseruatæ proderũt? audi quid dicit Iob: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc; & Apostolus: Nihil intulimus in hũc mũdũ sed nec auferre quid possumus?

Obduratio dicit.

SI ea, quę possides, egentibus tribuis, vnde subiectos, absque pecunia nutris?

Misericordia respondet.

SI Apostoli modum in hac parte tenueris, vtrumque perficere valebis: hinc enim idẽ ipse ad Corinthios ait: Si volũtas prõpta est, ex hoc, quod habet, accepta est, non secundùm id quod non habet; non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum non abundauit, & qui modicũ, non minorauit. Hinc quidã iustus prolem dilectam admonet dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem exiguũ, & hoc ipsum libenter impertire. Hinc quoque incarnata veritas dicit: verum tamen, quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata præcordia: Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam; Quo cõtra per Prophetã Dominus admonet, dicẽs: Frange esurienti panẽ tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Memento, quid purpurato diuiti contigerit, qui non ideo dãnatus est, quòd aliena abstulerit, sed quòd egenti pauperi sua non tribuerit; vnde in inferno positus ad petenda minima peruenit, quia hîc parua negauit. Memento etiam, quid ad sinistram positis iudex cæli dicturus sit; Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius. Et rursum: Esuriui, & nõ dedistis

distis mihi manducare, & cætera, quæ ibi terribiliter enumerantur.

Furtum & fraus quamquã gradus diuersos habeant loquutionis, vnum est tamen, quod dicunt.

Furtum dicit.

SI aliena non tollis, ex proprio diues, vel sufficiens esse non vales.

Fraus dicit.

SI cuncta, quæ tibi prælatus seruãda commisit, illibata consignas, & nec modicum quid seruandum existimas, vnde vel proprijs vtilitatibus consulas, vel amicis & cõmilitonibus placeas, non habebis.

Sed innocentia ad vtraq. respondet.

MElius est esse pauperem, & insufficientem, nullique ex dato placere, quàm aliquem lædere furto vel fraude: qui enim aliena quolibet modo iniustè præripit, ipse sibi regni cælestis aditum claudit; vnde & prædicator egregius quosdam redarguit dicens: Omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos: quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudẽ patimini? sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? atq. inter cætera subiũgit: neq. fures neque rapaces regnum Dei possidebunt.

Fallacia atque mendacium, & ipsa vnum dicunt: fallacia autem fit ingenio, mendacium vero simplici verbo, cum in nõ dãdo aliquem lædere quærit.

Fallacia dicit.

QVid in petendo moras innectis? non habeo, quod tibi tribuere possim. Celãs vtique in corde quod habet, vel quod sibi conseruet, vel quod alijs (si voluntas insit) tribuat.

Mendacium dicit.

OMnino quod postulas, nõ habeo, licet non artificioso ingenio, sicut fallacia; sed simplici negationis verbo frustratur petentem.

Sed veritas ad vtraq. respondet.

NEc artificioso ingenio nec simplici verbo oportet decipere quemquam, quia quolibet modo mẽtiatur quis, os, quod mẽtitur, occidit animam, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ignis ardentis sulphure.

A Dicit ventris ingluuies.

AD esum Deus omnia munda condidit, & qui saturari cibo respuit, quid aliud quam muneri concesso contradicit?

Sed ciborum parsimonia respondet.

VNum horum, quod dicis, verum est, ne enim homo fame moreretur, omnia ad esum Deus munda creauit: sed ne comedendi mensuram excederet, abstinentiam imperauit: nam inter cætera sua mala saturitate, maximè panis, Sodoma perijt, Domino attestante, qui ad Ierusalem per Prophetam loquitur dicẽs: Hæc est iniquitas sororis tuæ Sodomæ, saturitas panis. B Quapropter sicut æger ad medicinam, sic ad sumendas dapes debet quisq. accedere, nequaquam scilicet in illis voluptatem appetens, sed necessitati succurrens. Hinc incarnata veritas per Euãgelium ait: Attendite, ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate. Contra de insatiabili Iudæorum voracitate Apostolus dicit: Multi ambulãt, quos sæpè dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione eorum, qui terrena sapiunt. Et rursum: Esca ventri, & vẽter escis, Deus autem, & hunc & has destruet: ille C autẽ plenè hoc vitium superat, qui in sumendis dapibus, non solùm parsimoniam tenet, vt scilicet refectionẽ semper esuries imperet: verumetiam acuratiores simul, & lautiores epulas excepta corporis infirmitate, & hospitum susceptione contemnit.

Dicit inepta lætitia.

VT quid animi gaudium intus abscondis? egredere in publicum lætus, dic aliquid foris, vnde, vel tu, vel proximi rideant, fac eos lætos tua lætitia.

Moderatus mœror respondet.

D VNde tibi est tanta lætitia? nunquid iam Diabolum vicisti? nunquid iam inferni pœnas vicisti? nunquid iam de exilio ad patriam venisti? nunquid iam de tua electione securitatem accepisti? An forte in obliuionem venit, quod Dñs dicit? Mundus gaudebit, vos autẽ cõtristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudiũ. An forte memoria excessit, quod idem alibi dicit? Væ vobis, qui nunc ridetis, quia plorabitis & flebitis: quodque per Salomonem dicitur: Risus dolore miscebitur, & extrema gaudij luctus

luctus occupat: & ecõtra per Euangelium: Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: rursumque per Salomonem: Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia reseruantur in futurũ incerta. Comprime ergo inanem lætitiam, qui necdum euasisti pœnalem ærumnam. Nonne apud omnes insanus iudicatur is, qui in carceris tenebris reclusus gaudere conatur?

Multiloquium dicit.

NOn reus ille tenebitur, qui plura quidem, sed bona loqui, sed ille qui saltem rara, sed mala dicere probatur.

Cui discreta taciturnitas respondet.

VErum est, quod dicis: sed dum multi bona proferre videntur, sæpè contingit, vt à bonis loquutio inchoata, ad aliquid prauum deriuetur. Hoc ipsum sacra scriptura pronuntiãte, quia in multiloquio peccatum non deerit. Et si forte inter innumera verba declinantur criminosa: sed nunquid declinari poterunt inutilia atque otiosa, de quibus vtiq. ratio erit in futuro reddenda? Tenendus ergo est modus in loquendo, & ab ipsis nonnunquam vtilibus verbis parcendum, sicut beatus Psalmista legitur fecisse, dicit enim: humiliatus sum, & silui à bonis.

Immunditia dicit.

NOn est grande facinus sine concubitu maris, & fœminæ, vel proprijs, vel alterius inquinari manibus.

Carnis integritas respondet.

NOn sic ait Apostolus. Quid ergo ait? Neque immundi (inquit) regnum Dei possidebunt.

Luxuria dicit.

CVr te in voluptate tua modo non dilatas, cum, quid te sequatur, ignoras? actas, ceptũ tempus in desiderijs perdere nõ debes, quia quàm citiùs pertranseat nescis, si enim Deus misceri hominem in voluptate coitus noluisset, in ipso humani generis exordio masculum, & fœminam non fecisset.

Castitas illibata respondet.

NOlo ignorare te fingas, quid post hanc vitam recipias: si enim piè & castè vixeris, sine fine gaudebis; si verò impiè & luxuriosè, æternis incendijs subiacebis. Inde autem eò castius viuere debes, quò citius tempus acceptum pertranseat, ignorare tè dicis. Quod verò in exordio generis humani ad hoc masculum, & fœminam Deum creasse profiteris, vt mutuis amplexibus se miscere deberent: omnino verissimè dicis: sed quia nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est, qui virginitatem, vel castimoniam vidualem nequaquã professi sunt; quibusdam autem non tribuitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreuerũt: fornicatio verò, quia nulli impunè cõceditur, nõ attendis. An cõtẽnendũ putas quod Apostolus lubricis dicit: Fugite fornicatione, omne enim peccatum quodcunq. fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quòd si hoc parui pendendum existimas: audi quod post modum in sempiternum deplores & gemas: Neq adulteri (inquit) neque fornicarij, neque masculorũ concubitores regnum Dei possidebunt. O quàm parua est concubitus hora, qua perditur vita æterna, quod ergo emolumentum affert corpori? quodve tribuit lucrum, quod tacitò animam ducit ad tartarum?

Item spiritualis fornicatio dicit.

NVnquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus libidinis non pertransit?

Sed munditia cordis respondet.

OMnino delinquit, qui animæ castimoniam non custodit: vnde & auctor munditiæ in Euangelio dicit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo: Vnde & per beatum Iob, dicitur, pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine, quam enim partem haberet Deus in me desuper, & hæreditatem Omnipotens de excelsis? nisi enim auctori nostro cogitatio praui consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret: Auferte malum cogitationum vestrarũ ab oculis meis: & in Euãgelio Pharisæis: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sed nec Apostolus diceret: cogitationum inter se inuicẽ accusantium, aut etiam defendentiũ in die qua iudicabit Dominus occulta hominum, secundùm

cundùm Euangelium meum, per Iesum A Christum.

Appetitus seculi præsentis dicit.

QVid pulchrius? quid honestius? quid venustius? quidve potest esse delectabilius, quàm quod in præsenti vita quotidie cernimus? ò quam mirabilis cæli camera in āêre iucundo, in lumine solis, in augmento lunæ, atque defectu, in varietate stellarũ & cursu: quàm oblectabilis terra in nemorum floribus: in fructuum suauitatibus: in pratorum riuorumque amœnitatibus: in segetum culmis luxuriantibus: in vinearum folijs, & botris plenis palmitibus: in vmbris syluarum, & planis exitibus: in equorum B & canum cursibus: in ceruorum, & caprearum saltibus: in accipitrum volatibus, in pauonum, columbarum, turturumq. & omni genarum auium vocibus, pennis, & collis: & in domorum pictis muris, & laquearibus: in organorum, omniumq. musicorum instrumentorum tinnulis cantibus: in mulierum venustis aspectibus, earumque supercilijs, & crinibus, oculis, & genis, gutture, & labijs, naso, manibus: atque extrinsecus adhibitis auro, & gemmis dictinctis monilibus: postremò innumeris cæli & terræ, atque maris varietatibus, necnon & vtilitatibus: & C si qua sunt alia, quæ modò non recolit sensus.

Amor patriæ cęlestis respondet.

SI te ista delectant, quæ sub cælo sunt: cur non magis delectant ea quæ super cælo sunt? si carcer ita pulcher est: patria, ciuitas, domus qualis est? Si talia sunt ea, quæ colunt peregrini, qualia sunt quæ possidēt filij? si mortales & miseri in hac vita taliter sunt remunerati: immortales & beati qualiter sunt in illa vita ditandi? Quapropter recedat amor præsentis seculi, in quo nullus ita nascitur, vt non moriatur: & succedat amor seculi futuri, in quo sic omnes viuificantur, vt deinceps nō moriantur; vbi nulla aduersitas turbat, nulla necessitas angustat, nulla molestia inquietat; sed perennis lætitia regnat. Si quæris, quid ibi sit, vbi tanta & talis beatitudo persistit? aliter dici non potest: nisi quicquid boni est, ibi est: & quicquid mali est, ibi nusquã est. Quod (inquis) bonum est illud? quid me interrogas? A Propheta & Apostolo definitũ est: quòd oculus (inquiunt) non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Ad hanc felicitatem multis seculi diuitijs constipatus Dauid anhelabat, cum diceret: Quid enim mihi est in cælo? & à te quid volui super terram? multis regalibus dapibus abundans dicebat: Satiabor, dum manifestabitur gloria tua: sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? rursumq. Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Hinc Paulus: Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo enim melius.

His ita decursis, quamquam multa prætermiserim, tamen, vt mihi videtur, hostis nostri fortia castra monstraui: quæ piè viuentes in Christo Iesu non desinunt impugnare. Sed necdum his contentus Diabolus ad alia conuertitur argumenta: dum quibusdam insomnijs sæpius vera pronuntiat: vt eos quandoque ad falsitatem pertrahat: cum dormientes ante horam, vel tempus suscitat, vt eos vigiliarum tempore somno grauissimo deprimat: cum psallentes, atque orantes, sibilis stridētibus, latratibus diuersis, & inconditis vocibus, iactis etiam lapidibus, vel stercoribus perturbat, vt eos quolibet pacto ab spiritualibus operibus retrahens inanes efficiat. Tu autem, homo Dei, vigilanti studio attende, quæ dico, ipso adiuuāte, qui viuit, & regnat in secula seculorum, Amen.

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

EXPOSITIO IN CANTICVM CANTICORVM SALOMONIS.

Osculetur me osculo oris sui. A

TANGAT me dulcedine præsentiæ suæ, quem sæpius à Prophetis promissum audiui.

Quia meliora sunt vbera tua vino.

Dulcedo Euangelicæ doctrinæ austeritate Legali melior est.

Fragrantia vnguentis optimis.

Donis Spiritus Sācti, à chrisma Christus, id est, ab vnctione vnctus, quod nomē cum gratia Sancti Spiritus in baptismo effunditur in omnes fideles.

Ideo adolescentulę dilexerunt te.

Electorum animæ gratia baptismatis renouatæ.

Vox Ecclesiæ.

Trahe me post te.

Vt ascendentem in cælos sequar.

Introduxit me Rex in cellaria sua.

Fide in gaudia cælestis patriæ interna.

Exultabimus, & lętabimur in te memores vberum tuorum super vinum.

In te, non in nobis: memores per omnia fidei gratiam, super Legis esse doctrinam.

Recti diligunt te.

Nullus te diligit, nisi rectus: & nullus est rectus, nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa filiæ Ierusalem.

Vox Ecclesiæ de suis pressuris. Nigra in pressuris persecutionum, sed formosa in decore virtutum.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

In tentatione obscurata Dæmonum, formosa in mortificando desideria carnalia.

Nolite me considerare, quòd fusca sim, quia decolorauit me sol.

Nolite mirari, si hominibus despecta sim foris ob tentationum æstus.

Filij matris meæ pugnauerunt cōtra me: posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui.

Acerbitas filiorum Synagogæ me fecit vineam Ierosolymis non custodire, sed multarum esse vinearū, id est, Ecclesiarum per orbem custodem.

Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie: ne vagari incipiam post greges sodalium tuorum.

B Indica mihi pastorem meum, quem tota mente diligo, & in quibus pascua, & requiē habeat: ne æstu tentationum turbata, per sodalium, id est, hæreticorum cōuenticula eum quærere incipiam.

Vox sponsi.

Si ignoras te, ò pulchra inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.

Si ignoras te sub huiusmodi tētationum conditione mihi esse spōsatam, egredere à meo conspectū, & varios errantium actus sequere.

C Et pasce hœdos tuos iuxta tabernacula pastorum.

Id est, perditos nutri auditores, secuta insipientium doctrinas magistrorum.

Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te amica mea.

Sicut priorem populum de Ægyptio liberaui timore, sicte, sponsa mea, si in me confideris, liberabo inanibus minis.

Pulchræ sunt genę tuę, sicut turturis.

Tanta te verecūdiæ salutaris virtute decoraui, vt castitatē promissæ mihi fidei nulla doctorum prauorum seductione corrūpas.

Collum tuum, sicut monilia: murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

In collo doctores designantur. In monilibus opera exprimũtur: quia ea, quæ verbo docent, operibus ostendunt. In murenulis scriptura sacra ostenditur, quæ auro spiritualium sensuũ fulget interiùs, & argento cælestis eloquij nitet exteriùs.

A

Vox Ecclesiæ.

Dum esset rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

Rege Christo in beatitudine cælestis secreti quiescente, sanctorum virtus magnæ nobis gratiam suauitatis administrat.

Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.

B

Mors dilecti mei, quam pro mea salute subijt, semper in mea memoria commorabitur.

Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis En-gaddi.

Qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudine passionis, ipse est botrus cypri in dulcedine resurrectionis. Myrrha tristificat, vinum lætificat. In vineis En-gaddi propter charismata diuina, quæ post resurrectionem largitus est in baptismo suis participibus. En-gaddi, fons hœdi, baptismum significat.

C

Vox Christi.

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es.

Pulchra in simplicitate cordis, & munditia operum.

Oculi tui columbarum.

Quia sensus tui spirituali sunt intelligentia præditi.

Vox Ecclesiæ.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, ecce tu pulcher es.

Tu solus naturaliter pulcher, ego ex te pulchra.

D

Lectulus noster floridus.

Pax sanctæ Ecclesiæ & virtutibus sanctis florescit, & spirituali prole multiplicatur.

Tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

Tigna, & laquearia doctores sunt in sancta Ecclesia propter munimen, & decorem. Cedrina, & cypressina propter eximias virtutes eorum, & odorem bonæ vitæ.

Cap. II.

Ego flos campi, & lilium conuallium.

Ego decus mundi, & gloria humilium.

Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.

Tu requiem quæris, & laudas lectuli; recordare, quòd candidior tribulationũ aculeis efficeris, & maior est fructus prædicationis, quàm quietis.

Vox Ecclesiæ.

Sicut malus inter ligna syluarum, sic dilectus meus inter filios.

Sicut malus visu, odore, gustu antecellit ligna syluestria, sic Christus antecellit omnes sanctos, qui filij Dei dicuntur, sed gratia, ille solus natura.

Sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi.

Eodem protegente, quem semper adesse quæsiui, quiesco & secura permaneo.

Et fructus eius dulcis gutturi meo.

Quia gratiæ suæ cælestis dulcedine me refecit.

Introduxit me in cellam vinariam, ordinauit in me charitatem.

Cella vinaria Ecclesia debet intelligi, in cuius vnitate solummodo Spiritus Sanctus dari solet, & accipi. Cuius gratia hoc loco vini nomine designatur. In qua cella ordinata charitas est, vt quisquam Deum toto corde, plusquam seipsum diligat.

Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.

Consolamini me exemplis, seu incipientium, seu terminantium viam salutis, dum adhuc in huius peregrinationis tædio amore supernæ visionis languesco.

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

In læua Christi temporalia eius bona, in dextera perpetuæ vitæ beatitudo designatur. Quia hîc per spem mentem roborat, & illic per remunerationem glorificat.

Vox sponsi.

Adiuro vos, filiæ Ierusalem, per capreas, ceruosque camporum, ne suscitetis, nec euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

Conte-

A Contestor pacificas fidelium animas, per suas quamque virtutes, quæ per munda & ruminantia animalia signatæ sunt, ne pia fratrum studia aliqua importunitate impediant: sed sic quisque de proximi profectu, sicut de suo gaudeat.

Vox sponsę.

Vox dilecti mei.

Subauditur, hæc est, quem audiui adiurantem filias Ierusalem, ne me in eius amplexu quiescentem suscitarent.

Ecce iste venit saliens in mõtibus, transiliens colles.

Tales enim saltus fecit dilectus meus. De cælo venit in vterum, de vtero in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce in B sepulcrum, de sepulcro redijt in cælum. Iste, qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum altitudines.

Similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque ceruorum.

In assumptione carnis, & humilitate capreæ: in varietate virtutum, & innocentia hinnulo ceruorum Christus comparatur, id est, Patriarcharum.

En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. C

*Indutus pariete nostræ mortalitatis latuit, sed prospiciens ad nos per cancellos & fenestras miracula fecit, vt ex miraculis appareret Deus, qui ex passionibus latuit.

En dilectus meus loquitur mihi.

Ad prædicandum me hortatur, dicens.

Vox Christi.

Surge, propera amica mea, formosa mea, & veni.

Surge de stratu quietis, in quo tui met solius curam agere quæris: propera tu, & veni ad D impendendã etiam proximis curam salutis per studium sedulæ prædicationis.

Iam enim hyems transijt, imber abijt, & recessit.

Iam frigus infidelitatis, & imber iniquitatis recesserunt: quæ totum orbem vsque ad tempus Dominicæ incarnationis tegebant.

Flores apparuerunt in terra nostra.

Id est, initia fidei, & iustitiæ floruerunt in mundo crescente Ecclesia.

Tempus putationis aduenit.

Id est, vt, amputatis inutilibus vanæ religionis sarmentis, futuro fidei fructui præparentur corda hominum.

Vox turturis audita est in terra nostra.

Id est, Christi Saluatoris nostri dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.

Ficus protulit grossos suos.

Veteris Legis præcepta ceciderunt.

Vineæ florentes dederunt odorem.

Id est, Euangelicus populus, seu vites florentes sanctæ conuersationis odorem longè, lateq. dederunt.

Vox sponsi.

Surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceriæ.

O sponsa & amica, cui tanta obtuli bona, surge, & veni: accingere ad certamen, vnde æternam quietem accipies. Columba mea, per infusionem Sancti Spiritus. In foraminibus petræ, id est, vulneribus, quæ pro salute sponsę sponsus accepit. In cauerna maceriæ, id est, custodia virtutum cælestium.

Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.

Vox videlicet laudis, vel prædicationis.

Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Illius namque vox Domino dulcis est, cui dulce vel verbum Domini annuntiare, vel ipsi Domino laudes resonare. Et illa fides decora est, quæ ex operibus ornata aduersa pati non metuit.

Vox aduersus hæreticos.

Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.

Id est, vincite hæreticos, & schismaticos prauos fide, & dolosos verbo, qui dente prauæ doctrinæ rudes fidelium mentes lacerare solent.

Nam vinea nostra floruit.

Id est, latè electorum plebes germinant.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Id est, Solus mihi dilectus, & solus adiutor mihi est; Et ego illi sola sum dilecta, quia nul-

 lus

lus alius rectè diligit Christum, nisi vnica Ecclesia, & nulla alia ab eo diligitur.

Qui pascitur inter lilia.

Id est, Munditia fidei, & candore virtutum.

Donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.

Donec venturi seculi lux oriatur ęterna, & vmbræ, id est, errores præsentis vitę trãseant.

Reuertere, similis esto capreæ, hinnuloque ceruorum super montes Bether.

Obsecro, dilecte mi, vt sæpius dulcedine visitationis tuæ reuertaris ad me, qui carne, quam de Patriarcharũ origine sumpsisti, super omnes altitudines cælestium montium ascendisti, vt laborem peregrinationis meæ speculatione æternæ patriæ releues.

CAP. III.

Vox Ecclesiæ de gentibus.

In lectulo meo per noctes quæsiui, quem diligit anima mea: quæsiui, & non inueni.

Iam dudum, inquit, multo studio quæsiui Dominũ: Sed quia adhuc illecebris carnis meæ subdita fui, & tenebris ignorantiæ obcęcata nõ inueni lumen veritatis, id est, Dominum.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quæram, quem diligit anima mea, quæsiui illũ, & non inueni.

Proposui animo meo surgere de lectulo carnalium voluptatum, terras, ac maria circuire, & philosophorum audire magisteria: sed nec sic inueni illum.

Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

Vigiles sunt, qui custodiunt Ecclesiã Apostoli, & doctores, qui gẽtilitatem veritatis indagine sollicita inuenerunt.

Paullulum, cum pertransissem eos, inueni, quem diligit anima mea.

Dum me illorũ magisterio tradidi, mox lumen veritatis, quod quæsiui, inueni.

Tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

A Teneo illum firma fide, donec in fine seculi per officium prædicationis introducam illum in domum, & in cubile Synagogæ, que me genuit in Domino, & sit vnum ouile, & vnus pastor.

Vox Christi.

Adiuro vos filiæ Ierusalem, &c.

Ideo hunc versum repetit sponsus, ne minorem Ecclesiæ de gentibus congregatæ, quàm de Iudæis habere sollicitudinem putaretur, sed vt sit de vtrisq; vna sponsa, & illa dilectissima.

Synagoga de Ecclesia dicit.

B Quæ est ista, quæ ascendit per desertum?

Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circũcisionis mysterio emẽdatus, nulla prophetarum admonitione eruditus subitò ab infimis voluptatibus per desertũ idololatrię, & gẽtilitatis ad alta virtutum culmina, & sponsi amplexus ascendisset.

Sicut virgula fumi ex aromatibus.

Igne amoris accensa omni nisu virtutum ad cælestia tendit.

Myrrhæ, & thuris, & vniuersi pul-C ueris pigmentarij.

Ex mortificatione carnalium voluptatum, & puritate orationũ, & omnium virtutum odore.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.

Lectulus Salomonis est conuersatio sanctorum: sexaginta fortes, prædicatores sunt sancti, & fortissimi bellatores, qui mundo corde digni sunt Dominum videre.

Omnes tenẽtes gladios, & ad bella doctissimi.

Tenent enim gladium spiritus, quod est verbum Dei, qui, quod ore docent, opere D complent.

Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Nocturni timores sunt in die tentationis occultæ. Ensis prædicatoris, est custodia vigilans, carnis concupiscentias, premens, ne verbum prædicationis immunditia vitę maculet.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.

Ferculum Salomonis est Sancta Ecclesia, quæ

quæ credētes ad æternæ beatitudinis epulas leuat, quæ de fortibus animo, quasi de lignis imputribilibus, constructa est.

Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum.

Columnæ argenteæ sunt doctores eloquij luce fulgētes. Reclinatorium aureum est, spes perpetuæ quietis fidelibus promissa.

Ascensum purpureum.

Quid est ascensus purpureus? nisi martyrum sanguis, & passio Redemptoris nostri; quia non ascenditur ad epulas vitæ, nisi per mysterium passionis Christi.

Media charitate constrauit propter filias Ierusalem.

Omnis enim, qui charitatem habet Dei, & proximi ad hanc requiem, & ad has epulas lætus perueniet. Hæc omnia ornamēta Ecclesiæ præstitit Christus ob nimiam charitatem, qua dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Egredimini, & videte filiæ Sion regem Salomonem.

Egredimini mente & actu de turbulenti mundi conuersatione, vt regem pacis valeatis videre.

In diademate, quo coronauit eum mater sua.

Videte Dominum Christum in humanitate, quam de Virgine matre susceptam, in maiestatis Paternæ dextera collocauit.

In die desponsationis illius.

Id est, in tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi Ecclesiam spōsam ex Virginali vtero processit.

In die lætitiæ cordis eius.

Id est, redemptionis humani generis, quæ fuit dies lætitiæ Christi.

CAP. IIII.

Vox sponsi.

Quàm pulchra es amica mea? quàm pulchra es?

Pulchram dicit Ecclesiam, & pulchram repetit: quia hanc & actione, & prædicatione vidit esse laudabilem.

Oculi tui columbarum.

Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes, ac venerandi.

A Absq. eo, quod intrinsecus latet.

Magna est gloria quippe aperti operis, sed longè incomparabilior æternæ retributionis, quæ necdum videri potest.

Capilli tui, sicut greges caprarum.

Possunt in capillis populi fideles accipi, qui maximum decus sua numerositate præbent Ecclesiæ.

Quæ ascenderunt de mōte Galaad.

Galaad aceruus testimonij interpretatur, qui bene cōuenit adunatæ multitudini sanctorum.

Dentes tui, sicut greges tonsarum.

B In capillis fragiliores, in dentibus verò perfectiores quique ad regendam Ecclesiam apti designantur.

Quæ ascenderunt de lauacro.

Id est, fonte sacri baptismatis, qui & tōsi, & loti sunt, hoc est, nudati renuntiando seculo, & vitę lauacro mundati.

Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est in eis.

Non est, qui fœtus boni operis in eis non agat.

Sicut vita coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.

Vitta coccinea doctrina veritatis intel-
C ligitur. Labia sponsæ cocco assimilantur, quia Dominici sanguinis, quo redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia; vel quia prædicatio sancta ardore charitatis flammescit.

Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ.

In genis verecundia, in malo Punico passio Christi exprimitur. Habet ergo rubo rem in genis sponsa mali Punici, cum sacramentum Dominicæ crucis verbis fatetur, & factis probat.

Sicut turris Dauid collum tuum.

D Turris Ecclesia est, collum prędicatores, quorum fides & constantia in eadem ciuitate firma est, & vndiq. inexpugnabilis.

Quæ ędificata est cum propugnaculis.

Propugnacula autem eius ciuitatis, scripturarum sanctarum munimina sunt, vel Patrum præcedentium.

Mille clypei pendent ex ea.

Quia, quot in diuinis libris pręcepta sunt, tot sunt pectoris nostri munimina, quibus contra insidias omnes defendimur:

Omnis armatura fortium.

Omnis instructio est vel operationis, vel doctrinæ cælestis, per quam nō solum euadimus, sed etiam superamus.

Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capreæ gemelli: qui pascuntur in lilijs, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ.

Duo vbera, duo sunt populi ex circuncisione venientes, & gentilitate: qui per humilitatem quidem paruos se intelligunt, & peccatores, sed charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt: qui pascuntur in lilijs, hoc est, cādidissimis sanctorum patrum exēplis: donec præsentis mortalitatis vmbras æterno die aspirāte trāseamus.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

In myrrha mortificatio carnis, in thure deuotio orationis exprimitur: quasi diceret sponsus: frequentabo eos, & pia propitius illustratione glorificabo, quos in passionis, siue orationis virtute sublimes esse perspicio.

Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano.

Libanus candor interpretatur, id est, anima bonis actibus candidata, quam tertiò hortatur sponsus, vt veniat. Primò viuēs in carne per bona opera: Secundò absoluta carne ad percipiendam vitam beatam: Tertiò recepto corpore ad fruenda post resurrectionem gaudia perfecta.

Coronaberis de capite Amana, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Leones propter superbiā, pardi propter crudelitatem maligni sunt spiritus: Montes vero Amana superba infidelium corda, vbi immundi spiritus sedem habent, designant. Dum sancti prædicatores tales ad viam salutis conuertunt, coronantur de capite, & vertice montium, id est, principibus superborum, quia de labore certaminis crescit corona gloriæ.

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.

In vulneratione cordis magnitudo amoris Christi in Ecclesia intelligitur.

In vno oculorum tuorū, & in vno crine colli tui.

A In vnitate sancta doctorum, id est, oculorum, & vnitate sancta plebis, id est, capillorum.

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa.

Item in mammarum nomine sancti doctores designātur propter consolationem infirmorum, & paruulorum sustentationē, quæ lacte exprimitur.

Pulchriora sunt vbera tua vino.

Suauitas gratiæ pulchrior est austeritate Legis.

B Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.

Fama suauissima diffusæ per totum orbē fidei latior est, quā veteris Legis & patrū in ea, quæ in sola Iudæa coangustabatur.

Fauus distillans labia tua, sponsa.

Fauus mel in cera est. Mel autem in cera spiritualis est diuinorum sensus in littera mel stillans: quia multiplices sensus penè singulæ sententiæ habēt: labia, spiritus sunt doctorum, qui multifarios sensus sacris litteris inesse pandunt.

Mel, & lac sub lingua tua.

C In lacte eruditio paruulorum: in melle perfectior doctrina fortiorum signatur: sub lingua, id est, in meditatione cordis.

Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

Vestimēta Ecclesiæ opera sunt eius, quę odori thuris comparantur, quia cuncta, quę sancta pro Dño agit Ecclesia, orationum pro ea vicem reddunt.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus: fons signatus.

D Hortus conclusus Ecclesia, est, quia multifaria spiritualium operū germina gignit: fons est, quia doctrina salutari redundat: conclusus, quia Domini protectione munita persistit: signatus, sermone fidei.

Emissiones tuæ paradisus malorū Punicorum, cum pomorum fructibus.

Per irrigationem sacri baptismatis sancta Ecclesia Paradisum ex se emisit malorum Punicorum, id est, sanctorum martyrum: cum pomorum fructibus, id est, cum sanctarum virtutum fructu.

Cypri cum nardo, nardus & crocus.

Cyprus arbor aromatica est, significatq. cælestis gratiæ benedictionem. Nardus Dominicæ

minicæ passionis typum: crocus charitatis feruorem exprimit, coniungitur cyprus nardo, cum diuina gratia confortat nos pro Christo pati. Item nardus croco coniungitur, cum charitate Christi mortem libēter suscipimus.

Fistula, & cinnamonum cum vniuersis lignis Libani.

Fistula, quę & casia, arbor aromatica est, sed modica, & ideo spiritu humiles designat. Item cinnamonum, qui seipsos despiciunt, signat. Quæ & ipsa est breuis arbor, sed odorifera, & dulcis. Sed humilitas magnam habet laudem & dulcedinem apud Dominū.

Cum vniuersis lignis Libani.

Sicut fistula & cinnamonum humiles sanctorum cogitationes signant; ligna Libani sublimes eorum actiones demonstrāt. Myrrha, & aloê arbores sunt aromaticæ, quæ continentiam carnis exprimunt.

Cum omnibus primis vnguentis.

Id est, charismatibus virtutum excellentioribus, & pulchra est coniunctio harum arborum: Quia dum carnem à lasciuia refrænamus, consequens est, vt maiora spiritus dona percipiamus.

Fons hortorum, puteus aquarum viuentiū, quæ fluūt impetu de Libano.

Vtrumq Ecclesia: & fons est hortorum: quia spirituales gignit fructus, & puteus aquarum viuentium, quæ impetu fluunt de Libano, propter occulta mysteria, quæ sanctis propter reuelationem Sancti Spiritus solis panduntur: aquarū viuentium, propter eloquia diuina, quæ de inuisibilibus diuinæ gratiæ procedunt thesauris: de Libano, de ipsa Ecclesia dicit, quæ & candida est per munditiam fidei, & alta per virtutē gloriæ.

Vox sponsi.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum.

In Aquilone enim aduersa mundi, in Austro blandimenta designātur, qua gemina impugnatione probatur Ecclesia. Consurge, permittentis vox, non imperantis.

Et fluant aromata illius.

Id est, virtutum constantiam miro odore dispergat.

CAP. V.

Veniat dilectus meus in hortū suū.

Veniat Dominus in Ecclesiam suam, vt eam ipse conseruet immaculatam vbiq; & fidei fruge fœcundet.

Et comedat fructum pomorum suorum.

Et libenter accipiat, gratanterq; inspiciat opera seruorum suorum.

Vox Christi.

Veni in hortum meum, soror mea sponsa.

Veni (inquit) sæpissimè in Ecclesiam meam, & venio, vt corrigam, adiuuem, & confirmem.

Messui myrrham meam cum aromatibus meis.

Per myrrham passio, vel mortificatio: per aromata omnes virtutes exprimūtur. Metit myrrhā cum aromatibus, quando martyres cum cæteris electis ad maturitatem præmiorum perducit.

Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo.

In fauo & vino prædicatores: in melle & lacte auditores intelliguntur, & vtrosque internus iudex approbat, & remunerat.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Amici, faciendo, quæ præcipio; obsecro, ita factis sanctorum, quasi epulis præcipuis, præcordia vestra replete.

Ego dormio.

Donante gratia Dei in pace præsentis vitæ eum colo.

Et cor meum vigilat.

Quo tranquilliùs ab incursibus externis quiesco, eo altiùs intus video, quàm bonus est Deus.

Vox dilecti mei pulsantis.

Pulsat ostium cordis, cum Dominus nos ad profectum virtutū excitat. Aperi mihi, id est, cor pande mihi, soror mea. Amica mea, quia arcanorum meorum conscia. Columba mea, quia spiritus mei dono illustrata. Immaculata mea, quia sola aspectu meo digna.

Quia caput meū plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Caput Christi Deus. Cincinni sunt fidelium collectiones. In rore & guttis noctium frigens charitas in multis ostēditur, quam in Domino, & proximis habere debuerūt. Ideo necessariò excitat Dominus fideles quosque

quosque ad prædicationis studium, cui prouocata ad laborem docendi respondet Ecclesia.

A

Vox Ecclesiæ.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?

Ac si apertè dicat, deserui negotia secularia tui caussa, quomodo repetam illa?

Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

Iam secretæ cõpunctionis fletibus ablui cogitationes terrenas: quomodo mũdi sordibus iterùm polluar? quia prædicationis officium sine occupatione seculari vix esse potest.

B

Dilectus meus misit manum suam per foramen.

Manum quippe suam dilectus per foramen misit, cum nos Dominus occulta inuisibiliter compunctione ad opus virtutum accẽdit; nobisq. in memoriam reuocat, quomodo, & quanta de sinu Patris descendens pro nobis est passus.

Et venter meus intremuit ad tactũ eius.

Hæc recolens intimâ conscientiâ sponsa, tota expauescit: & pigritiam quietis accusans ad laborem prædicationis festinat: vnde sequitur.

C

Surrexi, vt aperirem dilecto meo.

Id est, verbum Domini prædicarem.

Manus meæ stillauerũt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

In manibus enim opera, in digitis discretio signatur. In myrrha continentia & pasiones: quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei, & proximi vel continentia fit, vel pasiones fiunt.

D

Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.

Pessulum dilecto aperit, qui templum sui pectoris diuina visitatione & inhabitatione dignum fecerit.

Ille declinauerat, atq. transierat.

Quia nulli in hac vita plena visio Dei, sicut in futuro, conceditur: ideo transire dicitur dilectus, id est, in futurum se videndum, & perfruendum pleniùs ostendit.

Anima mea liquefacta est, vt dilectus locutus est.

Quanto suauiùs, inquit, vocem, atque viciniam dilecti mei accepi, tãtò sublimiùs, quidquid in me frigidum erat, charitate incaluit: & quidquid rigidum erat, liquefactum est.

Quæsiui, & non inueni illum.

Quia donum compunctionis, & dulcedinis intimæ non in arbitrio est volentis, sed in miseratione donantis, ideo non semper habent illum æqualiter: quia non ita se offert Deus in exilio laborantibus; quomodo in patria regnantibus.

Inuenerunt me vigiles, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, vulnerauerunt me, tulerunt pallium meũ mihi custodes murorum.

Custodes ciuitatis, id est, Ecclesiæ, sancti sunt doctores, qui sedula prædicatione circumeunt corda singulorum, & spiculis cælestis amoris vulnerant, &, vt magis ardeát, inflammescunt, & vetustæ conuersationis tutamen eis subtrahunt.

Adiuro vos, filiæ Ierusalẽ, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.

Meritò languet sponsa, cum gladio verbi Dei percussa terrenum exuit amictũ: & filias Ierusalem, id est, Deo dignas animas adiurat, vt sui amoris magnitudinẽ ad Dominum referant: & pro eius videnda gloria supernum sibi poscant auxilium.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ô pulcherrima mulierum? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?

Obsecro te, quia sic adiurasti me, vt amore, quo te languescere dicis, me quoq. per verbum prædicationis facias ardescere: & mihi ostendas, qualis sit dilectus tuus ex ea parte, qua posit diligi, non timeri: quia perfecta charitas foras mittit timorem.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.

Candidus, quia sine peccato; rubicũdus sanguine pasionis Christus: qui solus mediator Dei & hominum.

Caput eius aurum optimum.

Caput Christi Deus, qui solus bonus, & optimus.

Com-

Comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus.

Comę, catervæ sunt sanctorum, quæ Deo fideli famulatu adhærent. Elatæ, vel electæ palmæ propter caput Christi, nigræ ob pressuras.

Oculi eius, quasi columbæ super riuulos aquarum.

Oculi eius doctores sunt, per quos Ecclesia videt, quæ recta sunt: qui bene columbæ propter simplicitatem, & riuulis aquarum propter charismata diuina comparantur.

Quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluenta plenissima.

Lacte lotas dicit, id est, gratia diuina, & dulcissima mundatas: & resident iuxta flueta plenissima, id est, omnium donorum spiritualium abundantia. Potest in riuulis veteris Legis eruditio, & per fluenta plenissima perfectio Euangelicæ doctrinæ signari: quia sancti prædicatores de thesauris suis proferunt noua & vetera.

Genæ illius, sicut areolæ aromatum consitæ à pigmentarijs: Labia eius lilia distillantia myrrham primam.

In genis Saluatoris nostri, & modesta pietas simul, & seueritas exprimitur. Areolis aromatum virtutes & dulcedo, & fama designantur. Consitæ à pigmentarijs Prophetis & Apostolis: his futuræ incarnationis eius arcana, illis facta narrantibus. Labia eius verba sunt doctrinæ eius. Lilia, quia claritatem cælestis regni promittunt. Distillantia myrrham primam, quia per contemptum voluptatum præsentium ad hanc perueniendum esse prædicant.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis.

Manus, id est, opera, quia quæ verbis docuit, factis impleuit. Tornatiles, quia in se omnem regulam iustitię tenẽt. Vnde dicit: oportet me omnem iustitiam adimplere. Sunt & manus aureæ, quia omnia, quæ in homine gessit, diuitias gloriæ perfecit. Plenæ hyacinthis: quia ad spem nos cælestium, atque amorem excitant: quia hyacinthus aurei coloris gemma est.

Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

Venter dilecti fragilitatem humanitatis eius designat. Eburneus decorem castitatis. Sapphirus sublimitas est cælestium virtutum. Distinctus sapphiris: quia partim humana fragilitas esurie, tentatione, fatigatione, morte: partim diuina celsitudo miraculis, resurrectione, & ascensione glorię intelligitur.

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Crurum vocabulo itinera incarnationis Christi insinuantur, quæ columnis marmoreis propter firmitatem, & rectitudinem comparantur. Fundatæ super bases aureas: quia quicquid de eo, vel per eum gestum est, omnia diuinę prouisionis consilio ante tempora secularia disposita sunt.

Species eius vt Libani, electus vt cedri.

Vt Libanus celsitudine & gratia arborum alios mõtes, sic Dominus Christus omnes sanctos meritorum celsitudine & gratia virtutum antecellit. Electus vt cedri: Sicut alias arbores, quæ in Libano nascuntur, cedri superant dignitate sua: ita Christus omnes qui in Ecclesia ad vitam nascuntur, sua transcendit gloria.

Guttur illius suauissimum.

In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur, quam qui sapit, non esurit.

Et totus desiderabilis.

Quid amplius quæris? Totus desiderabilis est: quia totus Deus, & totus homo, in quẽ desiderant & Angeli prospicere. Deus in maiestate Patris: homo in virginitate matris. In illo creator, in hac saluator.

Talis est dilectus meus: & ipse est amicus meus.

Quanto deuotiùs quisq. diligit Dominũ, tanto familiariùs habet amicum Dominũ. Et talem necesse est, vt intelligas eum, si vis eum amicum habere.

Quo abijt dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum?

Vox Synagogæ, pro decore enim carminis variantur personæ colloquentium. Sed tantùm Christi Ecclesia, quia sponsę vocabulo exprimitur, designatur pulcherrima mulierum. Pulchræ sunt singulæ Ecclesiæ sanctorum: sed pulcherrima vniuersitas totius sanctæ Ecclesiæ per totum orbem.

Quo

Quo declinauit dilectus tuus,& quęremus eum tecum? A

Qui aliquando in terra corporali specie versatus est, dic quo declinauit ille, vt sequamur illum tecum?

Cap. VI.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum.

Quasi dixisset, illuc descendit in hortum, id est, ecclesiam suam, vt eam fonte gloriæ suę, quasi aream aromatum irrigaret: vt virtutum floribus germinaret. B

Vt pascatur in hortis, & lilia colligat.

Ego dilecto meo locum habitationis pręparo in me, & ipse mihi apud se: qui semper inter sancta desideria mentium castarum pascitur. Hactenus sanctæ Ecclesiæ vox est quærentis ac laudantis: nũc, quid quæsitus respondeat, subinfertur.

Pulchra es amica mea: suauis & decora sicut Ierusalem.

Sanctam Ecclesiam suam amicam dicit, quia eius vitæ desiderium visioni iam pacis intimæ assimilatur. C

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Id est, charitate vnita, & cõpacta, vt nullus locus hosti per malum discordiæ aperiatur: quia solummodo in vnitate pacis terribiles sumus hosti.

Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Id est: oculis mentis tuæ noli quærere in tuæ peregrinationis itinere perfectè me cognoscere, quia fieri non potest: quia quo intentiùs agnoscere quæris, eo certiùs incomprehensibilem intelliges: & nõ quæras in via præmium, quod in patria reseruatur. D

Capilli tui, sicut greges caprarum, &c.

Qui versiculi prius positi sunt, sed repetitio firmitatis est indicium. In capillis populi, in dentibus doctores, in gemellis fœtibus præcepta charitatis intelliguntur.

Sicut cortex mali Punici, sic genæ tuę absq́; occultis tuis.

Genæ sanctæ Ecclesiæ spirituales sunt Patres, qui virtutibus sunt mirabiles, & moribus venerabiles, & in Christi cruce gloriari non erubescentes. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur in ea: sed multò maiora, quæ non videntur, & in futuro reseruantur.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt, quæ amore sponsi, & cælestis præmij intuitu per pręedicationẽ veritatis, & sacri baptismatis fontẽ subolem æterno regi spiritualem generãt. Concubinæ sunt, quæ carnali solummodo cõmodo Christũ prædicando, vel baptizando docẽt: & ideo illæ perfectione senarij numeri, per denarium, propter decalogum designãtur. Adolescentulæ sunt animæ nuper Christo renatæ, quarum summa propter multitudinem ciuium cælestium numerum trascendit.

Vna est columba mea, perfecta mea.

Sancta videlicet, & vniuersalis per totũ orbem Ecclesia.

Vna est matri suæ, electa genitrici suæ.

Matri suę, id est, cælesti Ierusalem: quę est mater omnium nostrum. Vnde ad nos gratia Spiritus Sancti descendit, per quam nascimur Deo.

Viderunt illã filiæ, & beatissimam prædicauerunt.

Quas priùs dixit adolescentulas, nunc filias nominat: antiqui omnes Catholicam laudant Ecclesiam.

Vox Synagogæ mirantis Ecclesiæ decorem subinfertur.

Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens?

Progreditur Ecclesia, quasi aurora, quia iam ortus veri luminis mundo post tenebras longę ignorantiæ monstratur.

Pulchra, vt luna.

Quia sole iustitiæ illustrata noctẽ mũdi illuminat.

Electa, vt sol.

Quia imaginem sui conditoris in omni iustitia, sanctitate, & veritate portat.

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Terribilis äëris potestatibus in vnitate charitatis, fidei, & spei.

Descendi

Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium.

Hortus etenim nucum, est Ecclesia præsens, vbi nostras conscientias alterutrum minimè videmus: sed fracta testa corporis, apparebit internę dulcedinis fructus. Poma conualliū, fructus est humilitatis. Descendit sancta Ecclesia per doctores sanctos ad eos, qui proficiunt ad fructus bonos: quiúe adhuc indigent doctrinæ irrigatione.

Et inspicerem, si floruisset vinea: germinassent mala punica.

Inspicerē, si virtutum studia floruissent: & si qui ad exemplum Dominicæ passionis præparati essent suum fundere sanguinem.

Vox Synagogæ.

Nesciui, anima mea cōturbauit me, propter quadrigas Aminadab.

Nesciui dona gratiæ spiritualis in te spōsa: sed anima mea conturbauit me propter introductionem Euāgelicæ quadrigæ, qua Aminadab (qui interpretatur populi mei spontaneus) id est, Christus per totum vehitur mundum. Cui Ecclesia consolando mox respondet.

Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

Noli turbata esse: sed reuertere ad agnitionem tui Redemptoris, qui tibi toties in Prophetis & Lege promissus est. Reuertere puritate fidei: reuertere operum perfectione, ò Sulamitis, id est, captiua, iā à vinculis infidelitatis reuertere ad tuū Redemptorem, vt salueris.

CAP. VII.

Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum.

Tu doles Synagogam obduratam: propè est tempus, quod choros bellantium aduersus malignos spiritus, & laudantiū Dominum videbis in ea.

Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis?

Nunc laudes Ecclesiæ ab ipso sponso proferuntur: & primo operum constantia, & mortificatio voluptatum laudatur in ea, quia filia principis, id est, Christi ob gratiam baptismi.

A Iuncturæ femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

Duorum cōcordia populorum spirituali prole fœcundorum in iunctura femorum designatur, quia sicut monile fabricatur manu artificis, sic est ineffabili largitate conditoris nostri firmata. In monili bona opera exprimuntur.

Vmbilicus tuus, crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

Vmbilicus, id est, fragilitas infirmitatis nostræ, crater: cum conscientia mortalitatis, atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris prompta mente proximis propinare satagimus.

B Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs, &c.

Aceruus tritici vallatus lilijs est, cum abundantia boni operis sola spe perpetuæ lucis colligitur. In ventre memoriam tritico multiplicatio boni operis: in lilijs castitas exprimitur. Item in tritico panis, & in cratere potus, quæ pauperibus dantur, exprimuntur.

Duo hubera tua, sicut duo hinnuli

C gemelli capreæ.

De duobus huberibus superius dictum est. Duo hubera, doctores sunt vtriusque populi. In gemellis duo testamenta sunt. Gemelli, propter vnam concordiam.

Collum tuum, sicut turris eburnea.

Item in collo doctores designati sunt, qui turri eburneæ propter firmitatem, & pulchritudinem comparantur. Qui ciuitati Dei & robur præstant & decus.

D Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis,

Item oculi Ecclesiæ doctores propter nutrimentum. Et rectè piscinæ comparantur, quia fluenta doctrinæ suis auditoribus præbere non cessant. Hesebon cingulum mœroris interpretatur: quia sancti pro vana lætitia carnis, cingulo abstinentiæ constringuntur: & bene in porta multitudinis, ob abundantiam populorum concurrentium per portam fidei in Ecclesiam.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

Item in naso verbi Dei dispēsatores caussa discretionis designātur. Turris, quia eminentissimum locum tenet in ecclesia, quę respicit contra Damascum: id est, sanguinarium, & impium (quia Damascus sanguinem bibens interpretatur) significat carnales, & crudeles, cōtra quos sancti Doctores, in turri Libani, id est, firmitate Ecclesiæ semper vigilant.

Caput tuum, vt Carmelus, & comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus.

B In capite mens designatur: in comis cogitationes. Et sicut capite membra, ita cogitationes mēte reguntur. In Carmelo, id est, sublimibus, & passione Christi: quæ nomine purpuræ exprimitur, versantur. Canales, præcordia sanctorum, in quibus alligantur tales cogitationes.

Quàm pulchra es, & quàm decora charissima, in delicijs.

Pulchra fide, & opere decora, charissima in delicijs, id est, spiritualibus virtutibus.

Statura tua assimilata est palmæ.

Id est, rectitudo operationis bonæ semper ad victoriam tendit.

Et hubera tua botris.

C Huberibus doctores Ecclesiæ propter lac primæ eruditionis comparantur: & botris æquantur propter mysteria dulcissima ęternitatis.

Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt hubera tua, sicut botri vineæ.

Aptè enim victoriosissima crux palmæ comparatur, in quam Christus ascendens apprehendit fructus eius, id est, dona, quæ largitus est sanctæ Ecclesiæ, quæ ex illo tēpore botros vineæ germinauit, id est, sanctos doctores: qui maiori scientia, & gratia propter crucem, & resurrectionem Saluatoris abundant.

D Odor oris tui, sicut malorum: guttur tuum, sicut vinum optimum.

In gutture vox præsentis doctrinæ, in odore fama absentis demonstratur. Et ideo vino illa, propter fragrantiam virtutū: hæc malis, ob suauitatem absentis famæ, comparatur.

Dignum dilecto meo ad potandum,

A labijsque & dentibus illius ad ruminandum.

Rapuit enim sponsa verbum ex ore spōsi: quia ille vino optimo eam comparauit, & subiecit: Dignum dilecto meo, id est, tāta sublimitas est Euangelicæ prædicationis, quòd ipse dilectus primus per hanc in carne apparens mundo iter cæleste aperuit. Labijsque & dentibus, id est, Apostolis, prędicatoribusque maximis dedit ad meditandum.

Ego dilecto meo.

Et non alteri, cui totam curam seruitutis, & dilectionis impendo.

Et ad me conuersio eius.

Me solam diligit, & adiuuat, ne deficiam in via.

Egrediamur in agrum, cōmoremur in villis: mane surgamus ad vineas: videamus, si floruit vinea: si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punica.

Quia nullatenus Ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere: vel in exercitio bonæ operationis persistendo cōmorari: vel saltem ad propositū bene agendi assurgere: vel animos auditorum suorū, quantum profecerint, discernere sufficit, nisi gratia Dei adiuta, qui dixit: ecce ego vobiscū sum, &c. Item, in agro, Christiani: in vineis, ecclesiæ: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyriū designatur. In his enim singulis sponsa dilecti sui præsentiam quærit.

Ibi dabo tibi hubera mea.

Id est, paruulorum meorum pædagogos: quia in his omnib⁹ proficiūt doctores facti.

Mandragoræ dederunt odorem in hortis nostris.

Mandragora propter multimoda medicaminum genera sanctorū virtutibus cōparatur: portę Ecclesię doctores sunt sancti. In huiusmodi portis mandragoræ dederunt odorem, cum spiritualis quisque ex se virtutum famam longè, latèque spargunt.

Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.

Poma noua & vetera præcepta sunt, siue promissa noui Testamenti, & veteris: quia omnia ad eius gratiam refert Ecclesia.

CAP.

CAP. VIII.

Quis mihi det te fratrem meum sugentem hubera matris meæ, vt inueniam te foris.

Vox ista est antiqua iustorum optantium aduentum Christi in carne. Sugentē hubera matris meæ, id est, in Synagoga nasci, ac nutriri iuxta humanæ cōditionis naturam. Et inueniam te foris: Intus erat dilectus, dū in principio erat verbum: foris, dum verbū caro factum est.

Ibi deosculer te.

Id est, facie ad faciem videbo, Et os ad os loquar.

Et iam me nemo despiciat.

Ante aduentum Christi intra angustias Iudææ tantū fuit Ecclesia: post Ascensionē in toto mundo dilatata fuit, & venerabilis.

Apprehendam te.

Id est, prompta ac fideli deuotione excipiam venientem.

Et ducam in domū matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ, ibi me docebis.

Peracta carnis dispensatione, redeuntem lætis ducā in domū matris meæ luminibus. In domum matris meæ, vbi cælestis Ierusalem mater nostra. Ibi me docebis potiora sperare dona, quàm in legē habuissem.

Et dabo tibi poculū ex vino condito.

Id est, feruentem amorem varijs virtutum pigmentis ornatum.

Et mustū malorū granatorū meorū.

Id est, gloriosum sanctorum martyrum triūphum: qui feruentissima caritate perferunt flāmas, per quas ad te transire non dubitāt.

Læua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Læua carnis Christi dona designat: & dextera futura sanctorum cum Christo gaudia exprimit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, delicijs affluens, innixa super dilectum suum.

Vox Synagogæ mirantis, quomodo de deserto gentilitas in amplexus subitò sponsi ascendisset. Delicijs affluens, id est, omniū bonorum pulchritudine. Innixa super dilectum, omnia, quæ habet ad gratiam dilecti

A referens. Suum, quem mihi soli mittēdum putabam.

Sub arbore malo suscitaui te.

Sub arbore crucis à perpetua morte reuocaui te, vt Apostolos, & cæteros electos ex Iudæa.

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Id est, maior plebs, Christum negando, & Barabbam eligendo, reprobata est.

Pone me, vt signaculū, super cor tuū: vt signaculum super brachium tuum.

Vt digito ob memoriam cuiuslibet rei signum aliquod ligamus. Per cor cogitatio, & per brachiū designatur operatio. Si me velis habere spōsum, intus charitas fide nō ficta sit, & foris operatio deuota. B

Quia fortis est, vt mors, dilectio, dura sicut infernus æmulatio.

Fortis est vsque ad mortem mea dilectio in te, ò Synagoga: sed tua æmulatio dura in me fuit, sicut infernus. Sed verte æmulationem in dilectionē, & eris mihi sponso spōsa.

Lampades eius, lampades ignis, atq; flammarum.

Dilectionis lampades corda sunt fideliū: C Ignis, propter feruorem cordis: Flammarū, propter operationis efficaciam.

Aquæ multæ nō poterunt extinguere caritatem, nec flumina obruent illā.

Aquas multas, & flumina, tentationū dicit incursus, quæ visibiliter, seu inuisibiliter animas fidelium impugnare non desinunt, quibus charitas non cedit.

Si dederit homo omnem substantiā domus suæ pro dilectione, quasi nihil D despiciet eam.

Sancti verè totius domus suę substantiam pro dilectionis magnitudine, quasi nihil despiciebant.

Soror nostra parua est, & hubera nō habet.

Prima nascentis Ecclesiæ de gentibus tēpora designat: quando adhuc & parua fuit numero, & minus idonea prædicare verbū Dei, quasi sponsus Synagogæ dixisset de ea.

Quid faciemus sorori nostræ in die, quando alloquenda est.

Ac si apertè dicat, parua quidem numero est Ecclesia gentium, & nec dum verbi

ministerium subire sufficit. Quid ergo tibi videtur, ô Synagoga, de sorore faciendum nostra, quādo alloquēda est, id est, per verbi ministerium ducenda in fidem. Synagoga tacente, ipse sponsus, quid fieri debeat, respondet. A

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea.

Ac si diceret, si aliquos habet in se fortes fide, ingenio claros, vel philosophia instructos, addamus illis propugnacula argentea, id est, scientiam diuinarum scripturarum, vt eo facilius posſint tutari infirmos, atque indoctos. B

Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Si sunt simplices, tamen docendi studio inhiantes, proponamus illis priorum exempla iustorum: quo certiùs, & efficaciùs docendi opus implere posſint. Cedri virtutes Sanctorum: & Tabulæ latitudinē charitatis designant. Ad hæc ipsa respondet Ecclesia.

Ego mur⁹, & hubera mea, quasi turris.

Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens, ego de viuis compacta sum lapidibus, & glutino charitatis adunata, & super fundamentū immobile ædificata. Hubera, id est, doctores fortisſimi, ceu turris: qui & paruulos nutrire sciunt: & omnia maligni expellere: & hoc mihi accidit ex eo tempore, quo Christus me reconciliauit, & per eū pacem reperi. C

Vinea fuit pacifico meo in ea, quæ habet populos.

Vinea, id est, Catholica Ecclesia fructu abundans fidei fuit pacifico, id est, Christo, quia omnia pacificauit in cælis, & in terris, in ea congregatione, quæ multos populos posſidet ex toto orbe, non in Iudæa solum. Traditur ea custodibus Prophetis, vel Apostolis, vel Angelicis potestatibus, & dignitatibus. D

Vir autem pro fructu.

Id est, retributione æterna huius vineæ.

Affert mille argenteos.

Id est, pro acquisitione regni cælestis, qui est fructus vineæ, cuncta, quæ mundi sunt, reliquit. Millenarius numerus pro perfectione ponitur. Id est, qui omnia reliquit. Argētei pro omni pecunia accipiuntur.

Vinea mea coram me.

Vox sponsi. Veruntamen, etsi te alijs cōmendem custodibus, tamen te semper in mea habeo pręsentia, videns, & remunerās laboris tui deuotionem in omnibus.

Mille tui pacifici.

Mille tui, subauditur, argentei. Quasi dixisset, qui amore meo cuncta sua dimittit. In pace erit, quia omnem substantiam suā, quæ millenario designatur, pro charitate Dei amittit.

Et ducenti (id est argentei) his, qui custodiunt fructus eius.

Qui sunt Doctores sancti, qui omnia mūdi dimittunt, & in verbo prædicationis laborare non cesſant: hi duplici remuneratione, quæ ducentenario designatur, donantur apud me.

Quæ habitas in hortis, amici auscultant.

Quia locutio nostra finienda est, hoc vltimum vale à me audito. Semper habita in hortis virtutum: & scito, quia amici, id est, Angelici spiritus, & animæ Sanctorum semper te considerant, & tuo gaudent aspectu.

Fac me audire vocem tuam.

Id est, vox prædicationis tuæ, dum vales, semper audiatur à me.

Sponsa respondet.

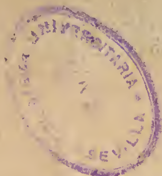
Fuge dilecte mi.

Ac si apertè dicat: quoniam in carne apparens præcepta mihi, ac dona vitę cælestis conferre dignatus es, nunc his peractis reuertere in sinum Patris, ô mi dilecte.

Asſimilare capreæ, hinnuloq; ceruorum super montes aromatum.

Et hoc mihi sit solatium, quia continua visione te nequeo cernere, saltem crebra visitatione me consolari memento.

FINIS.

INDEX
IN DIVI ISIDORI
OPERA.

Crucis signum † prioris tomi posteriores numeros indicat: Asteriscus * posteriorem tomum.
Litteræ A. B. ad vtramque columnam spectant.

a Accu-

Amarus.

Auspex.

B.

Car-

Κα-

* Com-

E

Era-

*Ex-

F

*Fal-

G

Garum

Gry-

I.

Ieza-

Inops.

K.

L.

Litteræ

M

Mauors.

*Mira-

Nomi-

O

 Ob-

Para-

Perti-

Q

R

g 4 Re-

Scul-

Sfun-

† Spe-

T

Thebæ

Trire-

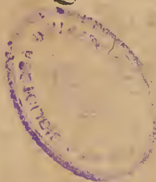
V.

Valli.

Vinum

*Vnguen-

FINIS.

ERRATA CORRECTA

In priore parte.

Pag. Col.

8. 1. C. significationis.
35. 1. C. Ratiocinatio.
35 2. B. argumentata.
27. 2. C. Cœnosis. Al. Cœnonesis. Hanc.
51. 1. Musica est.
57. 1. B. propiùs.
60. 2. A. Symphonia.
62. 2. A. inf. c. 37.
84. 1. A. lens.
84. 2. A. potest. (Dele sequentia vsque ad vocem, Nouella)
86. 1. D. præcisa.
87. 2. B. Internicini.
89. 2. D. de natura rerum.
91. 1. A. veniet.
98. 1. B. ann. ij.
103. 1. A. de ciuit. c. 20. & 2. de doct. Chr. c. 8.
112. 1. A. Philo-
150. 1. A de Dijs.
175. 2. A. habitato.
D. aduersus.
183. 1. A. patre.

Pag. Col.

192. 2. C. Al. linit.
193. 1. C. dus atque.
194. 2. C. sine.
201. 1. B. sapere.
212. 1. A. menstrualis.
213. 2. C. Ex Fest.
220. 1. D. Porrò Onocentauri.
220. 2. B. veneficio.
221. 1. A. barbararum.
225. 2. C. Isai. c. 21.
226. 1. D. li minores equos, nos.
234. 2. A. Ex Hierony.
240. 2. D. esse.
241. 1. B. lib. 3.
C. e Plin. Deleantur cætera.
246. 2. A. mauis.
247. 2. B. tamen.
255. 1. D. eò.
265. 2 C. quam lutulen-
257. 2. C. LX. amnibus.
257. 2. D. influere sex vastis. dele adiunctis alijs.
258. 1. A. Ex Sol. c. 17.

Pag. Col.

268. 2. C. Solin. c. 53.
274. 1. D. Sarranaque.
278. 2. D. eclog. 7.
287. 1. B. Saguntum.
288. 1. C. de Ægypt. 35.
306. 2. B. quiddam.
317. 1. B. virens.
321. 1. D. attinent.
327. 1. C. priore.
330. 1. D. sine rubore.
331. 2. A. Rubellianis.
334. 2. B. in aqua.
346. 2. D. vlua.
350. 1. B. Nasturtium.
353. 1. D. Et hoc est.
369. 2. B. Porticulus.
375. 1. A. lib 15. c. 8.
376. 2. B. Nam & si.
378. 2. A. Perdix.
379. 1. C. Rabanum.
380. 2. C. incedentis.
397. 2. D. ceruisia.
402. 1. C. à cera nomen.

In Differentijs.

Pag. Col.

4. 2. D. propiùs.
12. 2. D. inuia.
13. 1. D. Nor. dict.
35. 1. A. Nonio videtur.
36. 1. A. tergus pecoris.

51. 1. D. & 10.
56. 1. C. origine.
74. 1. C. voluisse.
84. 2. A. ideò.
88. 2. C. quosdam meatus, ventorum.
90. 1. A. molem.

121. 1. B. dentur. Primus.
129 2. C. Ercauicen.
137. 2. C. releuatione.
D. ostendere.
158. 2. D. alia nigro.
161. 2. A. Æra. DCXLI.
B. Æra. DCXLIIX.

In parte altera.

Pag. Col.

4. 1. D. inueneris.
15. 2. B. suæ carnis.
17. 1. B. qui legant.
24. 1. C. redit ad illud.
28. 1. A. alius m. s.
41. 1. A. imitari.
56. 1. D. adhibeatur.
60. 2. A propiùs.
C. quidam.
69. 2. B. Domini.
99. 2. A. incorrigibilem.
118. 2. B. coniuncta.

130. 1. D. ab Antichristo.
168. 1. B. numerus trium.
204. 2 A. Transit deinde, &c. (Hæc nota est sequentis capitis: cuius loco hîc substituenda) a Raab verò typ. ten. eccl.) Orig. sæpè & Ambros. lib. de Salom. & August. plurib. locis.
225. 2. A. spiritus Phytonis in.
235. 1. A. studio manifestauerit, &
271. 2. D. Ieremiæ (bis.)
330. 2. D. qua inferebantur.
362. 2. D. pertendendo.
374. 2. C. doloris.
374. 2. D. grauiùs.

376. 2. B. infectum.
377. 1. D. recurrat.
380. 1. A. habeto.
380. 2. A. miliatur: qui exaltatur, deijcitur: qui eleuatur, prosternitur.
386. 1. C. verò.
387. 2. D. æterno.
390. 2. A. miserearis.
404. 2. A. pigritiáque.
C. desinunt.
415. 1. A. cæce,
D. cur ergo.
416. 1. B. ex correptione.
427. 2. B. vitta.

198. 2. C. 7. quasi ἀρατῆρες. 9. ἀρᾶσθαι, id est. 219. 2. C. 8. ὀδυσ. λ. 281. 1. B. 6. Φρίκης. 360. 2. B. 4. τῆς.

Iuan Vazquez del Marmol.

MADRITI,

Apud Ioannem Flandrum.

ANNO CIↃ. IↃ. XCIX.

